A MAGYAR

NYELV ÉS IRODALOM

KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSZTŐL A LEGÚJABB IDŐIG,

VAGYIS

AZ UTÓBBI HÁROM SZÁZAD KITÜNŐBB IRÓI ÉS KÖLTŐI

ÉLETRAJZOKBAN ÉS JELLEMZŐ MUTATVÁNYOKBAN

FELTÜNTETVE.

KIADTA

TOLDY FERENC.

MÁSODIK KÖTET.

A XIX. SZÁZAD KÖLTŐI.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

1857.

Szépk. 0.2

A

MAGYAR KÖLTÉSZET

KÉZIKÖNYVE

A MOHÁCSI VÉSZTŐL A LEGÚJABB IDŐIG.

KIADTA

TOLDY FERENC.

MÁSODIK KÖTET.

KAZINCZY FERENCTŐL ARANY JÁNOSIG.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁV TULAJDONA.

1857.

109503

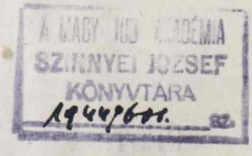

Pest, 1857. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

HODOSI ÉS KIZDIAI

BÁRÓ SINA SIMONNAK.

Hellászi ős s magyar nőnek fia,
Két szép hazának édesgyermeke!
Ki annyi nagy felett hatalmasabb,
S hatalmasok felett nagy, mert nemesb!
Téged mosolygó csillag fénye közt
Felsőbb rendeltetésre szült anyád,
S az új vendégnek fenkölt homlokára
Jótékony isten hinte csókokat.
Növelkedél, nem hogy, mit a szerencse
Bőségszarvából dúsan önte Rád,
Lelketlen élvek közt eltékozold,
Irígység tárgya szeretet nekül.
Máskép intézted földi útadat:
A holt arany kezedben éltető mag,
Melyből boldogság sarjad gazdagon.
Jóságod a bölcsőnél őrködik;
Hálálja ápoló kezeid a kór;
Az agg szegény s a bús világtalannak
Tőled derűl fel komor éjjelök;
S a titkos szenvedő áldást imád le
Reád, nemes titokban-jótevőre!
Az óvó kéz, s a mester ajkai
Nevedre oktatják a kisdedet,
Mert őket is segélyed boldogítja;
S atyjok gyanánt szeretnek híveid,
Kiket Hozzád csatolt egy kedvező sors.
Emitt a jólét kútfejét nyitod:
Mezőn az ész és szorgalom frigyének

M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Gyümölcseit tüzöd ki pályacélul,
Mert nincs müveltség s elme díszlete,
Hol rút szegénység sorvaszt nemzetet.
Amott a szellemnek gyújtasz világot :
Beszélik tetteid műtermeink,
S a tudomány, melyet gondjaid nevelnek,
Megóvja szép lelkeknek emlekét.
Athenae büszkén hirdeti Neved,
De nem kevesbbé büszkén Pest-Athenae,
Egykor hellént, jelenben hű magyart!
Alig tevéd le nemződ hamvait
Egy hosszu fáradt élet véghatárán
A nyúgalom megérdemelt helyére :
Leraktad új hazád oltárira
Fenkölt érzésed első zálogát :
Költőkirályunk sírján áldozál.
Szép volt a tett, de nagyszerű a jel,
S a hon szivét öröm s remény telé be.
Akkor fogadtam, s állott fogadásom,
A holt barát s az élő nemzedék
Nevében vinni hálabért Neked.
Futott az év, a jel beteljesült :
Neved dicső lett s áldott a hazán,
És — nincs dalom, méltó szép tetteidhez.
De íme áll a szózatos terem,
Hol századunk fölkent dalnokjai
Istent, hazát, erényt magasztos ének
Szárnyán hirdetve dicsőítenek,
A szív baját, a játszi kedv szeszét,
S mindent mi a kedélyt-indítva hat,
Belopják lelkünk nyíló rejtekeibe.
Egy régi nemzet ifjult szelleme
Nyelvében itt ünnepli diadalmát.
E ház falára írom fel Neved,
Méltó helyére magas érdemidnek.

ELŐSZÓ.

Végre valahára átnyújthatom Kézikönyvem e második kötetét is az olvasó közönségnek. A munka rendeltetésére s a választott álláspontra nézve elég legyen ez alkalommal is az első kötetben mondottakra emlékeztetnem. Ez álláspont a jelen kötetben is lényegesen történeti természetű, mihez képest feladatom : a tárgyalt kor irányai s azok képviselőinek, e szűk korlátok közt is, minél teljesb jellemzése, még pedig egymásra volt hatásaikban. Ez okból szerepel itt nem egy darab mint tanuja inkább a kor ízlése s érzéseinek, vagy az illető költő külvagy bel-életére vonatkozása miatt, hogysem egyebeket meghaladó költői becsénél fogva : bár e becs költészetünk classicai korában szem elől nem tévesztetett sehol. Szint' ez okból lehető bő voltam az életrajzokban : egy tekintélyes része az irodalmi történetnek ezekben foglaltatik, főleg a színfalak köztinek, mely különösen van meghivatva az irodalom fejlődése okait kellő világitásba helyezni. Azonban ép' e magán történetünk adatszegénysége az, mely miatt a mi irodalomtörténetünk soha oly részletes, indokolt, való és eleven képet nem fog adhatni, mint az ujabb mívelt nemzeteké. T. i. emlékiratok s kortanúk kisebb följegyzései, önéletirások, naplók s fentartott levelezések nálunk ritkák, s a meglevők is többnyire kiadatlanok : holott, mennyire tanulságosak az ilyek, épen a külföld irodalmi s erkölcstörténetei mutatják, valamint csak e kötet azon életrajzai is, mikhez vagy levelezések is használtathattak, mint különösen Kazinczy, Berzsenyi, Vitkovics, Döbrentei, Kisfaludy Károly, Kölcseynél; vagy legalább egykorúak följegyzései s tartalmasb önéletrajzi vallomások, mint Kis, Czuczor, Székács, Petőfi, Arany stbnél. Az ily részletesb fejezetekből miveltségi állapotaink s erkölcsi fejleményeink ismerete is, meg vagyok győződve, nem csekély nyereményt láthat, mit azért emelek ki főleg, mert ohajtom, hogy legyenek ezentúl minél többen, kik naplóznak, s magok és másokat érdeklő adatkészlet felhalmozásában nem unatkoznak; és pedig minél részletesben, de híven és pontosan. Sok dolog csekélynek látszhatik a feljegyzőnek, vagy másnak is jelennen, mi a biographusra nézve egykor vajmi jelentékeny lehet : mit, úgy hiszem, e könyv lapjain szinte akarhányszor tapasztalhat a psychológ olvasó.

Mennél bővebb valék az életrajzi fejezetekben — épen mert nálunk általában nem sok történt még e szakban; a belfejlődés és a lélektani folytonosságra

való figyelemmel pedig épen kevés : — annál inkább kelle takarékoskodnom az anthologiai részben. Itt ugyan nem lehetett célom a *sok*, deigen az a neme a teljességnek, mely a kort, a szakokat, s az egyéneket minél több, s mindig *jellemző*, oldalról mutassa fel. Érzem, hogy e tekintetben a Kézikönyv, bár jobban felelt meg nehéz föladatának, mint a külföld legtöbb irodalmi anthologiái, melyek többnyire csak a széptani szempontot ragadják meg, de még sem úgy mint kivántam vala, *ha a tér engedi*. S ime ott vagyunk ismét, hogy közönségünk nem a könyv tartalmasságát, vagy csak kiterjedését, hanem az árt nézi, s azért bizonyos munkáknál bizonyos ívszámon túl az iró nem mehet. E két kötet együtt tíz ívvel haladja meg a tervezett kiterjedést; még is már e kötet második felében összébb kelle vonnom vitorláimat, és nem csak némely egészek vázlatait elnyomnom (mint Vörösmarty Egere, Czuczor Aradi Gyülése, Garay Sz. László-jánál), hanem némely költők egy és más irányát gyengébben képviseltetnem vagy ezuttal épen mellőznöm (így Czuczor politikai, Szigligeti drámai, Petőfi és Tompa elbeszélő, Arany gúnyoros költészetét), sőt egész költőket, valamint a kisded, de jellemző, népköltészeti anthologiát is egyelőre elhagynom : mely hiányokat a III. (prózairói) kötethez adandó pótlékkal kivánok betölteni, melyet az egész munka tartalmának irásnemek szerinti átnézete fog berekeszteni.

Végül elégtétellel tartozom becses kiadómnak azon keserű szemrehányásokért, melyeket szóval és levelekben a munka késése miatt tűrnie kellett. Ennek oka egyedűl gyakoribb egészségi változásaim, különösen meg-megtért szembajaimban *) — vagy, ha ugy tetszik, bennem — van. Hasonló nehézségek megelőzése végett a III. kötetre nem fogad el még most előfizetést : rajta leszek mindazáltal, hogy az a jövő év végeig a vevők kezeiben lehessen.

Pest, sz. István kir. napján, 1857.

TOLDY FERENC.

---

*) Ez okból, ha sajtóhibák maradtak volna — én igen keveset vettem észre utólag is — elnézést kérek. Kettőt múlhatlanúl előleg kell kijavítani : 245. l. alulról a 3. sorban áll barátja *borítja* helyett, s 251. l. 13. s. 1824 : 1826 helyett.

TARTALOM.

TIZENKILENCEDIK SZÁZAD.

	Szelet.
KAZINCZY FERENC. 1759—1831	5
1. Keresztes Bálint, kedveséhez Tordai Margithoz a sz. földről	41
2. A tanítvány	42
3. Az esthajnalhoz	42
4. Bor mellett	43
5. Minnyihez	43
6. Sonettek. Négy	43
5. Ritornell	45
6. Tusakodás	45
7. A hit szava	45
8. A tisztulás ünnepe az Ungnál	46
9. A szabad Erdély	47
10. A Lengeséghez	48
11. Vajda-Hunyadon	49
12. Buczy Emilhez	49
13. Berzsenyihez	51
14. Vitkovics Mihályhoz	56
15. Epigrammák. Tizenkettő	60
16. A Tövisek és Virágok közzül. Tizennégy	62
17. Az új Tövisek és Virágok közzül. Hat	68
20. Orpheus és Eurydice Virgilből	69
21. Horác a majorosához	71
22. Klopstock Messiásából	72
23. Gessnerből	74
24. A lórai csata, Osszianból	77
KIS JÁNOS. 1770—1846.	82
1. Hymnus a bölcseséghez	93
2. Hajósének a Duna hátán	94
3. Elegia ősz utólján	95
4. Egy nehézszivű leány éneke, Schlegel Fr. után	97
5. Kazinczy Ferencnek öszvekelésére	98
6. A hív párhoz	101
7. Sopron tájékához	101
8. Atyai bucsúzás	103
9. Győr és vidéke	104
10. A hazához az 1825-ki országgyül.	107
BERZSENYI DÁNIEL. 1780—1836.	110
1. A magyarokhoz	127
2. A felkölt nemességhez 1797.	128
3. Szilágyi	129
4. Felsőbüki Nagy Pálhoz	130
5. Wesselényi hamvaihoz	130
6. B. Prónay Sándorhoz	131
7. Fohászkodás	131
8. Az én kegyesem	132
9. Életphilosophia	132
10. Osztályrészem	134
11. A közelítő tél	134
12. Barátimhoz	135
13. Bucsúzás Kemenes-Aljától	135
14. Levéltöredék barátnémhoz	136
15. Dukai Takács Judithoz	136
16. A táncok	138
17. Napoleonhoz	140
SZEMERE PÁL. 1785.	140
1. Vida Lászlóhoz	145
2. Emlékezet	147
3. Boldog pár	147
4. Himfy	147
5. Remény	148
6. Echo	148
7. Bájviola	148
8. Német dalok. Kettő	149
9. A titkos vidék	150
10. Gyermek a patak mellett Schillerből	151
11. Emlékezés Elizára	152
SZÁSZ JÓZSEF. 1782—1812.	152
1. Lilla	153
2. Egy kis madárhoz	153
3. Lillához	154
4. Az elkésődött leány	154
5. Egy leányka dala	155
TÓTH LÁSZLÓ. 1788—1820.	156
1. Melpomena	157
2. Hermíne	158
3. Az istenesülés dicsősége	160
4. Tisztválasztás	162
5. Rondeau	162
6. Álköltők	163
7. Apológok. Három	163
8. Epigrammák. Öt	164

Szelet.

VITKOVICS MIHÁLY. 1778—1829. . 166
1. Életphilosophia 173
2. Megelégedés 175
3. Füredi pásztor dala. 176
4. Bácskai népdal, szerbből 177
5. Szerb rege 177
6. Epigrammák. Tizenkettő 179
7. Mesék. Hat 180
8. Horvát Istvánnak 181

SZENTMIKLÓSSY ALAJOS. 1793—1849 184
1. Chloe ajaka 185
2. A titok kinyilatkozása 187
3. Az alvó szép 187
4. A bucsuvétel 188
5. Ámor lakja 188
6. Myrtil és Chloe. Idyll 189
7. Apológok. Öt 191
8. Epigrammák. Tizenöt 192

DÖBRENTEI GÁBOR. 1786—1851. . 194
1. A Múza s a vágyó ifju 207
2. A szép mív készitéséért lángoló s az ahhoz értő 210
3. Regula s természet 210
4. A Phantasiához 211
5. A havas violája 213
6. Hazai ügy, a nemzeti nyelvre nézve 214
7. Huszárdalok. Kettő 214
8. Shakespeare Macbethjéből . . . 216

GRÓF TELEKI FERENC. 1785—1831. 222
1. Orvosomhoz 223
2. Imádság 225
3. Éjjeli álmadozásom 225
4. Huszárdal 226
5. Csatadal 227
6. Ámor 227
7. Vízbecse 229

DUKAI TAKÁCS JUDIT. 1795—1836. 234
1. Románcok. Kettő 237
2. Barátomhoz 238
3. Döbrentei Gábor barátomhoz . . 239
4. A beteg Malvína 240
5. A fárság utólsó órájában 241
6. Rózsabokromhoz 241
7. Juliskám halálára 242
8. Az én lakhelyem 243

KISFALUDY KÁROLY. 1788—1830. . 244
1. Irene, szomorujátékból 263
2. Csalódások, vígjáték 275
3. Csák Máté hist. tragoediából. . . 311
4. Az élet korai 325
5. Lantos szerelme 327
6. Honvágy 328
7. Élet és Phantasia 330
8. Vigasztaló dal 332
9. Mohács 333

Szelet.

10. Elte regényes epos töredéke . . 335
11. Budai harcjáték 340
12. Eprészleány 342
13. Karácsonéj 345
14. Az álmatlan király 347
15. Zuárd 349
16. Népdalok. Tiz 349
17. Epigrammák és gnómák. Tizenkettő 354
18. Hős Fercsi. Parodia 355

KATONA JÓZSEF. 1792—1830. . . . 360
1. Bánk bán drámából 363
2. Vágyam 380

HORVÁT ENDRE. 1778—1839. . . . 380
1. Zirc emlékezete. Első szakasz . . 385
2. A sziszeki győzödelem 392
3. Árpád hösköltemenyből 412

FÁY ANDRÁS. 1786. 434
1. A lyányka elnefelejtse kedvesének eltávoztakor 441
2. Vigasztalás 441
3. A végső lemondás 442
4. Az asszonygyülölő. Közdana . . 443
5. A tántoríthatatlan hazafi 444
6. Mesék. Tizenöt 444
7. A közös ház, vígjáték 448

KÖLCSEY FERENC. 1790—1838. . . 471
1. Szép Lenka 485
2. Dobozi 486
3. A vándor 489
4. Epedés 490
5. Csolnakom 490
6. Esti dal 491
7. Vágy 492
8. Rákos Nymphájához 492
9. Hazafiúság 493
10. Hymnus a m. nép zivataros századaiból 494
11. Hozzá 495
12. Zrínyi dala 496
13. Rény 497
14. Igazság 498
15. Bordal 499
16. Remény s Emlékezet 500
17. Megnyugvás 500
18. Talányok. II., V., IX. 501
19. Achill és Agamemnon vitájok Homérből 502

BAJZA JÓZSEF. 1804. 509
1. Borének 517
2. Lyányka gyötrelme 518
3. Vitéz bucsúdala 519
4. Lenke dala 519
5. Apotheosis 520
6. A vezér bucsúja 521
7. Isten hozzád 522
8. Egy anya keserve 523

Szelet.

9. A bajnok nője 524
10. Sohajtás 524
11. Az apáca 525
12. A rabköltő 525
13. A hit 526
14. A királyra 526
15. Ébresztő 527
16. Nyugasztaló 528

VÖRÖSMARTY MIHÁLY. 1800—1855. 530
1. Zalán futása 539
2. „Eger“ hősköltem ényből 557
3. Szilágyi és Hajmási 565
4. Salamon 568
5. A hontalan 569
6. Elhagyott anya 570
7. Mikes búja 571
8. Kisfaludy Károly emlékezete . . 572
9. V. Ferdinándhoz 572
10. Szózat 574
11. Liszt Ferenchez 575
12. Az élő szobor 576
13. Az úri hölgyhöz 577
14. Fóti dal 579
15. Gondolatok a könyvtárban . . . 582
16. Hymnus 584
17. Az emberek 584
18. Jóslat 585
19. A vén cigány 587
20. A kis leány baja 588
21. Idához 588
22. A merengőhöz 589
23. Puszta csárda 589
24. Az Unalomhoz 590
25. Epigrammák. Tizenhat 591
26. „Marót bán“ szomorújátékból . . 594
27. Shakespeare Lear királyából . . . 607

CZUCZOR GERGELY. 1800. 610
1. „Aradi gyülés“ hőskölt. I. én. . . 619
2. „Hunyadi János“ hősköltem ényből 625
3. Szondi 638
4. Hunyadi 641
5. A legszebb ének 641
6. Remete Péter 643
7. Mátyás király 645
8. A falusi kis leány Pesten 646
9. Népdalok. Négy 647
10. Öröm és bú 649
11. Dies irae 650
12. Epigrammák. Négy 651
13. Mesék. Tizenkettő 651

DEBRECZENI MÁRTON. 1802—1851. 654
„A kiövi csata“ hősköltem ényből . . 657

GARAY JÁNOS. 1812—1853. 676
1. Magyar hölgy 681
2. Kont 682
3. Az obsitos 684
4. „Szent László“ hist. költem ényből . 689

Szelet.

5. Tavaszi dal 692
6. Ablakismeretség 692
7. Az égő ház 693
8. Költő királysága 693
9. Úti dalok. Három 694
10. Családi képek. Kettő 695
11. Cantáte 695
12. Kelet népéhez 697
13. Serlegdal 699
14. Kandallódal 701
15. Magyar költők apotheosisa . . . 702
16. Az aranykor 704
17. Istent imádjon minden 705

ERDÉLYI JÁNOS. 1814. 706
1. Intés 709
2. Családi kép 709
3. Megnyugvás 711
4. Egy gyermek születésére 712
5. A csontváz 712
6. XIX. század 713
7. Választó gyülés 1458. 714

VACHOTT SÁNDOR. 1818. 719
1. Cornélia emlékezete 719
2. György úrhoz 721
3. György úr halálakor 722
4. A külföld rabja 723

SZABÓ ISTVÁN. 1801. 727
1. Odysseus és Penelope, Homérb. . 729
2. Az Anthologiából. Hat epigr. . . 736

SZÉKÁCS JÓZSEF. 1809. 737
1. Esti imádság 743
2. Karácsoni elmélkedés 743
3. Újévi 744
4. A CXLVI. zsoltár 745
5. Karácsoni ének 746
6. Fohász a budapesti özönvíz napjai után 746
7. Epigrammák. Tíz 747
8. A görög Anthologiából. Tizenöt epigr. 749
9. Dombi János, v. a hazajáró lélek . 751

TÁRKÁNYI BÉLA. 1821. 755
1. Az életből 759
2. „Boldogasszony anyánk!“ . . . 761
3. A zsoltárok közöl. Három . . . 762
4. Az egyházi énekek közöl 764
5. Az Énekek Énekéből 765
6. Klopstock Messiásából. 767

SZIGLIGETI EDVÁRD. 1814. . . . 770
„Rózsa“ vígjátékból 773

PETŐFI SÁNDOR. 1823—1849. . . . 786
1. Az alföld 797
2. A jó öreg kocsmáros 798
3. A sivatag koronája 798

	Szelet.
4. Álmaim	799
5. Az őrült	800
6. Forrás és folyam	802
7. A Dunán	802
8. A Szerelem Gyöngyeiből. Négy	802
9. Szülőföldemen	805
10. Népdalok. Négy	805
11. Pató Pál úr	806
12. A magyar nemes	807
13. A rab oroszlán	808
TOMPA MIHÁLY. 1819.	809
1. Alföldi képek	811
2. A népdalok közől. Három	813
3. A madár, fiaihoz	814
4. Levél egy elútazott barátom után	815
5. A jávorfáról	817
ARANY JÁNOS. 1817.	820
1. Toldi	829
2. Ötödik László	833
3. Mátyás anyja	834
4. Rozgonyiné	835
5. Zács Klára	837
6. Szibinyáni Jank	839
7. Varró leányok	841
8. Névnapi gondolatok	841
9. Fiamnak	842
10. Egressy Gábornak	843
11. A költő hazája	844
12. A dalnok bűja	846

A TIZENKILENCEDIK SZÁZAD

MAGYAR KÖLTŐI.

TIZENKILENCEDIK SZÁZAD.

KAZINCZY FERENC.

1759—1831.

KAZINCI KAZINCZY FERENC, egy régi nemes és jómódu ház sarjadéka, fia Józsefnek Abaúj egyik valóságos (conscribens, exequens stb) táblabirájának és Bossányi Zsuzsannának, 1759. october 27. született Ér-Semlyénben, Biharban, anyai nagyatyja Bossányi Ferenc bihari főjegyző és 1751- meg 1764-ben országgyülési követ, házánál, hol nyolcadik éveig nevekedett is. Ötödik esztendejében kezdett már, noha még csak nagyatyját majmolva, leveleket mondolni a helység jegyzője tollába; min kivül nem volt kedvesebb mulatsága, mint a helybeli predikátor könyveit forgatni, melyek közt a pfalzi káté bázeli kiadása egyszerű szépsége miatt mindenek felett vonzotta; valamint, a néhány címeren kivűl egyéb festemény nem levén Ér-Semlyént, ezeket bámúlni és rajzolgatni. Rendes tanulását a helység iskolájában kezdte, s 1764. dec. első levelét irá szüléinek, kik Regmecen (Abaújban) laktak. 1766-ban nagynénje orvosoltatása végett Debrecenben tartózkodván a család, ő ott a collegiumba járt fel; e nő halála után pedig, a következett évben, szüléi házához vitetett vissza, hol egy, Kézsmárkról hozott lutheránus deáktól vette, Dénes öcscsével együtt, a latin és német nyelv elemeit; e mellett az asztalnál hosszasan beszélgetni szerető atyjától érdekkel hallott adomákat titkon már papirosra tevegette, minek atyja, nyomába jövén, az eleven és éber figyelmű gyermekből, felfogása és kitűrése után, örömmel könyvirót jóslott. 1768-ban a német nyelv gyakorlati megtanulása végett a kézsmárki oskolába küldetett, hol ügyetlen házi tanítója mellett nem nagy iskolai előmenetelt tett ugyan, de gerjesztőleg hatott reá a Tátra nagyszerű látványa, melyen órákig el tudott andalogni; az ottani templom, melyben kép és zene kötötte le figyelmét; végre egy, házigazdájától kapott német regény, melyet többször olvasván, mind jobban kezde érteni, s általa nem csak a német nyelvben haladt derekasan, hanem olvasó kedve is hatalmasan felköltetett. Ily, mindenekben a szépre irányult elmével, érkezett 1769-ben Sáros-Patakra, hol a görög nyelvet gyermek létére magától tanulgatá úgy, hogy végre Anakreon fordíthatásáig vitte; a költészet pedig egyebek felett annyira vonszotta, miszerint 1773-ban erővel kelle őt a költészeti osztályból a szónoklatiba felvinni, miután amazt egyáltalában el nem akarta hagyni. Ez évi decemberben lépett úgy szólván a világba is, először vevén részt egy hivatalos kül-

döttségben, mely Miklós napján gróf Beleznai neves tábornokot és felekezet hathatós és szerencsés közbenjáróját az udvarnál, bugyii jószágán, a patak oskola nevében, egy ellenírnok vezérlete mellett, üdvözlötte : s ez alkalomma látta először, bár csak futólag, Pestet is [1]). Ekkor volt az is, hogy atyja, ki ré gyönyörködött a fiu irókedvében, egy Erdélyben nyomatott munkát kapván, me lyet valamely nemes ház gyermekei fordítottak s szüleik bocsátottak közre, hason lót tervezett Ferenc fiával, s Gellert értekezését a religióról adta neki fordítá végett. Míg azonban a gyermek ifju, félve a feladástól, azt halogatta, deré atyját 1774. tavaszán elvesztette, s így e kisérlet csak nagy későn készült meg jobban vonzván őt a pataki könyvtárban, melybe, az arra felügyelő deák barát jával, zárkózni szeretett, az új latin költők, miután a romaiakat már alkalmasa ismerte; s ezek mellett Penther épitészeti munkái, melyekből nagy kedvve másolgatta a rajzokat. Egy (1775.) történetesen kezébe került göttingi alma nachban megkapta őt Kaestner ismeretes epigrammja „Brutus és Caesar," melye már ekkor lefordított, valamint Gessner két idyllje is, de Patakon nem volt, k neki megmondhatta volna, ki a szerző, írt-e többet, s mikép kaphatná meg irá sait. Ekkor jött oda egy párviadalai miatt honából kiszorult franczia tiszt, kitő vette a francia nyelv eleit. Már a bölcsészeti folyamot járta, de az akkor ige gyenge lábon állott iskola tanitói közől csak az egy Szentgyörgyi tudott re hatni gerjesztőleg, s ez is nem leckéin, hanem inkább sétálásai közben. Kazinczy nak azonban csak ennyi kellett, a többit pótlotta a gazdag könyvtár, s azon szo kás, melyre korán intetett, t. i. kivonatokat készíteni az olvasottakból, hogy, mit tanul, meg is maradjon. A magyar történetet tanítani nem jutott eszébe sen kinek ; a szerencse Pray Annálisait juttatá Kazinczynak kezébe, s ő azokat gond dal forgatta. Ekkor történt, hogy anyja, visszaemlékezvén férje szándékára, elő kivánta a Gellert darabját, miszerint azt Kassára vigye kinyomatás végett. A tanár, kivel, anyja kivánsága szerint, át akarta elébb nézetni, a cím látása utá azon intéssel bocsátotta el, hogy annak tárgya nem illik éveihez, fordítsa le Gel lert meséit, még pedig mind, s az eredetinek szchémáiban, s a közvizsgáig. Anyj megértette a tanácsot, s meghagyta fiának dolgozzék más valamit, a mi tetszik de titokban, s küldje sietve. A tizenhat éves ifju, ki érezte hogy a historia tanu lását az illető föld ismeretének kell megelőznie, a Losonczi István Kis-Tükr módjára készített valamit, s így jelent meg, senki által meg nem javítva : 1. *Ma gyarország geographika, azaz földi, állapotjának Lerajzolása*, melyet egynehány fő geographusok munkájából kiszedegetett. Kassa, 1775. 8rét. A pataki közvizs gán kiosztatván ezen az akkori kort mindenkép megelőzött rögtönzött kisérlet Szilágyi Sámuel superint. nyilván buzdította őt, bár néhány belé vetett pillanta után azt hibáztatta. Az ifjura e nyilatkozat keservesen és visszaijesztőleg hatott azonban a ház barátjai unszolásaira egy második dolgozattal kivánván ez első elfeledtetni, Bessenyei Györgynek németül megjelent tanbeszélyét „Die Ameri kaner" fordította le, s azt egy tanára által megigazíttatván, anyjának ajánlv kinyomatta ily cím alatt : 2. *Az amerikai podoc és Kazimir keresztyén vallásr való megtérése*. Kassa, 1776. 8r., melyet Bessenyeinek megküldvén, ennek szíve válasza [2]) nem csekély buzditására szolgált. Esemény volt Kazinczy életébe első bécsi útja, melyet a következett 1777. évben tett nagybátyja Kazinczy And rás kiséretében; értelmes figyelemmel szemlélgette ott a Belvedere képeit; Pesten Wieland Muzárionát és Gratiáit szerezvén meg Oeser rajzaival, új táp jait hozta haza vele született izlésének. De eldöntő lett jövendőjére két tüne mény, melynek ismeretébe ez évben jutott Patakra térte után. „A könyvtárnok tudatá velem — így beszéli Pályájában 1828-ban — hogy kezéhez egy magya könyv tétetett le; nyelve érthetetlen, a vers előtte rosz [3]), de tele van igen szép

Élénk érdeklődés, sokoldalú fogékonyság | kedélyhangulat állandósága nyughatatlan munkásság | nemes hiúság.

képekkel. Vegyem meg, ha tetszik. Marmontel regéi Báróczytól. Még ma is bírom a könyvet, mert rajta van ifju esztendeim örömeinek emlékezete; még ismerem a helyeket, hol a Báróczy csudálásában fel-felsikoltozám. Mint vágytam vissza Bécsbe, hogy a csudált beszédűt, a hasonlíthatatlan bájút, lássam! Már akkor feltevém magamban, *hogy az ő koszorúja után fogok törekedni minden erőmmel, a mi lesz.*" Nem sokára ezután jelentek meg Baróti Szabó Dávid „Új mértékre vett Versei" is, melyek Patakon szinte nevettéttek, de Kazinczy egy szebb jövő jeleinek ismervén fel azokat, lelkesedéssel üdvözlötte, s szerzőjöket distichonokban dicsőítette [4]); mikre Barótitól szinte distichonos epistolát vett, sőt 1779. az ifjak gyülekezetében Kenyeres József, a kassai akademia prodirectora, által Baróti nevében, nyilván üdvözöltetett, s az ifjuságnak például tüzetett ki. Ez évben fejezvén be öt éves akademiai, legnagyobb részt theologiai, folyamát, a természet és nemzetek jogából, öcscsével, ötvenhat tételt védelmezett, s julius 15. a köz szokás szerint perorátióval vett bucsút az iskolától. Magyar törvényt a protest. tanodákban akkor még nem adtak elő, s igy a nemes ifjak annak gyakorlati megtanulására régi szokás szerint ügyvéd mellé álltak be. Kazinczy egy Kassán lakó „fiskálishoz" adatott, hova Huszti István Jurisprudentia Practicáján, a kor classicus könyvén, kivül poetáit s rajzkészületeit is elvitte. Itt kapta végre Gessnert, és Gleim és Jacobi „francia izlésü Levelezéseiket," s kezde fordítani Wieland Diogenéséből; itt Gessner Első Hajósát és Idylljeit, sőt eredeti idylleket is dolgozott, élve a német predikátor segedelmével, miután a német nyelvben még mind gyenge volt. Egy váradi út alkalmával ismerkedett meg 1780-ban Révai verseivel s magával a nagy emberrel, ki megtudván, hogy a verselés új nemét ő is gyakorolja, melegen és buzditólag fogadta. 1781-ben Eperjesen folytatta a törvénygyakorlatot, hol egy mivelt leány szerelme, ki verseiben Cenci nevet viselt, „pataki vadságából faragta ki," mint maga irja [5]), s nem csak ifjusági tévedésektől óvta meg, hanem a német irodalom ismeretében is segítgette, melyben rövid időn annyira ment, hogy e boldog évében német verset is irna kedvesének. Észre vevén, mikép német sorai ösztönszerűleg jambusi lejtéssel folynak, először lett figyelmes a magyar rímes verselés e hiányára, nem ismervén még Ráday ebbeli kisérleteit, de próbái még nem sikerültek [6]). Pesten, hol 1782. sept. 21. azon ifjak egyike volt, kik protestáns létökre elsők eskettettek fel jurátusoknak, ismerkedett meg a Klopstock Messziásával, melyet Eperjesen kedvesétől csak említtetni hallott, de meg nem kaphatott, s a két Stolberg verseivel, s a játékszinnel, hol Ráday mögött szeretett helyt foglalni, hogy ennek, ki őt könyvtára kincseivel ismertette meg, észrevételeit az előadásról s a dráma három egységéről hallhassa. Itt szőtt ismeretséget gróf Teleki Józseffel és Cornidessel, Schwartnerrel, ki akkor még nevelősködött, Katona Istvánnal, s a kir. várpalotában szállásolt egyetemi könyvtárral; itt barátkozott gróf Teleki Lászlóval, s látogatta az ifj. Ráday Gedeonné szalónjait. Külföldi utja, melyet annyira ohajtott, anyja ellenzéséből maradt el, kinek sürgetésére 1783. augustusban [7])b. Orczy Lőrinchez, a tábornok-költő s abaúji főispánhoz rándult Tarna-Örsre, tiszteleti jegyzőségért folyamodni. A főispán nem akarta tisztujító széken kivül kinevezni, de biztosította, hogy mihelyt ezt tartand, kérését teljesíti [8]); a mi 1784. october 13. meg is történt; kevéssel utóbb pedig a főispáni székben atyját követett b. Orczy László által táblabirává neveztetett, miután aug. 9-én Sárosban is az lett [9]). Zemplényben a megye által aljegyzőnek helyettesíttetvén, feleskütt nov. 29., s mint ilyen néhány ülésben a jegyzőkönyvet is vitte, de az alispán kétszinű viselete elől kitérvén, ezen állását ott hagyta [10]), ellenben Abaújban annál buzgóbban folytatta azt, s ennek levéltárát meghagyás nélkül rövid idő alatt derekasan rendezte. Bekövetkezvén 1785. nov. elseje, midőn a múlt évi

jun. 11. kihirdetett kir. rendelet szerint a vármegyei dolgok is német nyelven voltak folytatandók, a fogalmazások összes terhe Kazinczyra nehezedett, mint ki a tisztviselők közt egyedül maga bírta e nyelvet. Nem sokára szebb kör nyílt előtte. Gróf Török Lajos, a tanulmányi ügy reformja óta a kassai tankerület főigazgatója, tanácsára, ki Kazinczyt még Pesten 1778-ban kedvelte meg, azon kerületben a nemzeti oskolák felügyelőségét kérvén, 1786. augustusban Bécsbe ment, magát van-Swieten közoktatási ministernek bemutatni. Kinevezése mindazáltal alá volt már írva a császár által, s Kazinczy van-Swietennél azt már csak megköszönte, s november 11. hivatalába be is lépett, bár azalatt Abaújban főjegyzőnek neveztetett, és Szabolcsban ugyan ezen hivatalra meghivatott, előterjesztvén neki Vay József alispán, hogy onnan nyitva az út akár a politikai, akár a törvénybeli ágon való előmenetelre. De ő, mint maga írja [11]), az ügyért vágyott ama helyre, nem bérért, nem nevezetért. Török alatt szolgálni, elvonatni a kedvetlenségektől tudományi ágra, minden vallásu polgárok nevelésére hathatni, s oly kiterjedésü megyében mint ez, neki oly szerencse volt, mely minden kíványait betöltötte. Öt éves hivatalviselése alatt évenként bejárta kerületét minden irányban; ez alkalmakkal a haza számos kitünőségeivel közlekedett, alárendelteinek pedig, vallás különbsége nélkül, kinyerte szíves bizodalmokat és szeretetöket. Utóbbi Bécsben voltakor az ottani jelesb müvészekkel, irók és tudósokkal ismerkedett meg; a magyarok közől Bornnal, Báróczyval [12]), s a cancellariai tanügy-előadó tanácsos Pászthory Sándorral, e szilárd és hü jellemmel a sanyarú időkben is, kitől két intést vett, miket, úgy mond, soha el nem felejtett: „egyiket, hogy dolgozásunk csak akkor jó, mikor semmi erőnk nem ér tovább; másikat, hogy mindenkor a nehezet kell keresnünk, mert az úgy lesz végre nekünk is könnyű.“ E műgondnak köszönhette Kazinczy azon tökélyt, mely darabjain, a korhoz képest, mindig érezhető volt. Busás hivatalos elfoglaltságai mellett is dolgozgatott folyvást [13]), de ovakodott a korán megkezdett pályára ismét amúgy könnyeden kilépni. Egyik legnevezetesb napja Kazinczy irói életének november 13-dika volt 1787. Iróink nagyobb részének gondatlanságát tekintve a dolgozásban, többször forgatta volt elméjében egy biráló folyóirat szükséges voltát, erről Radayval szólott is, ki a Nicolai „német könyvtárára“ mutatva, segedelmét igérte. A nevezett napon Barótinál, felmelegülve beszédében, indítványba hozott ily folyóiratot, melyre amaz szívesen reáállt, de ajánlva Bacsányit is; s bár a simulékony Kazinczy s az uralkodni szerető, dölyfös Bacsányi közt idegenség létezett, amaz a köz ügy javáért megegyezett ennek meghivatásában, ki csakhamar belépvén, a frígy meg is köttetett [14]). Rögtön megkészült Kazinczy előszava, mely szerint a *M. Muzeum* előkelőleg kritikai irányu lett volna [15]), s el is fogadtatott, de alig mozdult ez ki Kassáról, Bacsányi azt egészen átalakította és kitoldotta. Ez és egyéb önkényeskedések által Kazinczy elkedvetleníttetvén, elég élénk részvétel után [16]) az 1788 és 89-re szóló négy negyed befejeztével csendesen visszavonúlt. E két évben önállóan megjelent munkái: 3. *Gessner Salamon Idylliumi*. Kassa, 1788. „Nem sietve — mond ómaga, Pályájában — de gyakorlatlan és épen nem biztos kézzel“: de így is a legnevezetesb lépés szépirodalmi prózánkban Báróczy óta. Még is sokkal kedvesebben, sőt elragadtatással fogadtattak 4. *Bácsmegyeinek Összveszedett Levelei*. Költött történet. Kassa, 1789. egy rég elfeledett német regény (Adolf's Briefe) után szabadon dolgozva [17]). Ez év tavaszán Kazinczy forrólázzal tért haza szepesi utjából, melyből Viczay, Kassának híres orvosa, rántotta ki. Hivatalviselésének egyik emléke: 5. *Hivatalba vezető Beszéd*, melyet a kassai tudománybéli megye nemzeti oskoláinak legelső kir. visitatoraihoz tartott Kassán, dec. 20. 1789. Kassa, 1789., s ugyanaz németül is [18]). Elvonulván a M. Muzeumtól,

1790-ben külön magára indított meg egy új hónapos irást ily címmel : 6. *Orpheus*, a józan gondolkozásnak, igazabb ízlésnek, és magyar történeteknek elősegéllésére kiadta Széphalmy Vince. Kassa, 1790. nyolc füzet két kötetben. E folyóirat az országra és irodalomra egykép nevezetes évnek becsesb jelenései közől való volt, mind, és különösen, széptani s nyelvgondra eszméltető irányánál fogva, mely minták s magyarázó észrevételekben képviseltetett; mind hazafiúi buzdításaival s a felvilágosodott gondolkodásra ható cikkelyeivel. Kazinczy volt a vállalat lelke, s már egészen azon állásponton, melyen őt legvirágzóbb korában találjuk [19]). E lapnak sem volt azonban állandósága; késedelmesen jelent meg, s már nyolcadik füzetével elakadt. „Banderium, diéta s járásaim keléseim elvonának a dolgozástól", mond a Pályában. T. i. mindjárt ez év tavaszán, miután a szent korona a nemzet örömzaja közt Budára hozatott, tagja volt azon Abaúj megyei nemeshadnak, mely annak őrzése végett Budán múlatott; s itt, s épen a korona őrszobájában írta (május 22.) Shakespeare Hamletjének Schröder színpadi kidolgozása szerint készített fordítása elébe b. Prónay László csanádi főispánhoz azon historiai jelentőségű ajánlólevelét, mely a kor repeső lelkesedésének a mily hű kinyomata, oly nevezetes emléke marad minden időkre; s melyben egyszersmind a magyar *színészet ügyét* hathatósan indítványozta. Kevéssel ezután Kassára rándulván, ott jelent meg : 7. *Külföldi Játékszínje* első kötetének első darabja [20]) ily címmel : *Hamlet*, szomorujáték hat felvonásban, úgy amint az a mi játszószíneinkre léphet. Kassa, 1790., és szinte saját költségein Aranka Györgytől : „Julia Levelei Ovidiushoz, németből szabadon." Ez alatt folytak Budán a színügy életbe hivására az igyekvések, de jelentőbben csak september 12-dikétől fogva, midőn Kazinczy ismét ide jövén, gróf Ráday Pállal együtt vevé által annak szervezését [21]); octoberben mindazáltal hivatalos dolgaitól haza hivatván, annak létesítésére húzamosban be nem folyhatott. Legott Regmecre érkeztének napján, hová még junius 27. tette át állandó lakását, költ a *Klopstock Messziása* első tíz énekének előfizetési hirdetése, mely azonban kivánt siker nélkül maradván, azon áldozatok után, miket az irodalomnak hozott [22]), a kiadást annál kevesbbé létesíthette, mert a következett 1791. évben a közös iskolák eltöröltetésével, mint protestáns ő is elbocsáttatván (april 12.) hivatalából, jövedelmének tekintélyes részétől elesett [23]). Hason rangu hivatal levén igérve az elbocsátottaknak, anyja akaratából, ki mindenkép akarta hogy szolgáljon, még májusban felrándult Bécsbe, de a király azalatt Prágába menvén, csak Swietennél jelent meg, kinek kegyeit megköszönvén, ez öleléssel vált meg tőle [24]), s a koronahercegnél; de folyamodása következés nélkül maradt [25]). Ez idő alatt nyomatott Pozsonyban „almanach gyanánt" egy verses gyűjteményt : 8. *Helikoni Virágok* 1791. esztendőre, cím alatt, mely részint új, részint az utolsó évben másutt megjelent darabokból van összeállítva [26]). Ez alatt épült fel széphalmi háza is [27]). Az 1792-ki koronázó országgyülésen mint b. Vécsey Ferenc követe volt jelen, s itt ön kedve ellen, és csak gróf Teleki József (a költő) sürgetésére jelent meg I. Ferencnél udvari kamarai titoknokságot kérni; de a hely Hajnóczynak volt már adva. Ez utolsó lépés után Kazinczy haza tért, s Regmecen harmadfél munkás és elégedett évet élt. 1793. elején vezette be előszavával Endrődy János „Magyar Játékszine" harmadik kötetében legifjabb öcscse Miklós (szül. 1774.) fordítását : Az Ozmondok, dráma öt felv. Gebler után; s a negyedikben adta Lemierre szomorujátékát : 9. *Lanassza*, négy felv., németből [28]); ezt követték 10. *Herdernek Paramythionjai*. Széphalom (Bécs) 1793. s mellettök „Lessing Meséi három könyvben Aszalay J. által," de általa átdolgozva és saját költségein; 11. *Sokrates Mainomenos*, azaz a Sinopei Diogenes Dialogussai, Wielandból. Pest, 1793. [29]); 12. *Sztella*, dráma öt felv. azoknak, a kik szeretnek.

Goethe után; hozzá járult : *A Vak Lantos*, rege a hajdani korból Veit Weber után. Pozsony, 1794. Legnevezetesb műve Kazinczynak ez időből nyelvművészeti tekintetben, melyben immár mint kész prózairó jelenik meg, nemes, választékos, hangzatos; különösen Sztellában, hol a nyelv nem csak folyékony és könnyű, hanem életszerű és jellemzetes, igazán drámai nyelv : valódi anachronismus, tekintve korát, kortársait [30]). A *Helikoni Virágok* második folyama, Weber pozsonyi nyomtató szabadkozása miatt nyomatlan maradt [31]); készen állott Klopstock tíz énekén kivül prózában, ennek elseje jambusokban is, Wieland *Gratiái* egy része, Lessing *Galotti Emíliája*, Shakespeare *Macbethje*, s Hamlet újra, Goethe *Testvérei* és *Clavigója*, Moliére „két bohó játéka“ : *A kénytelen házasság*, és Rigó Dávid, vagy a *Bot-csinálta Doktor*, Metastasio *Themistoklese* [32]), *Gessner* tizenötödszeri fordítása [33]), és a *Természet Oekonomiája*, egy akkor némi figyelmet gerjesztett német philosophiai darab, még 1792-ben dolgozva [34]). Ily élénk munkásság közt [35]), s midőn épen egész Gessnert, a Meszsziást, s apróbb fordításain kivül az Orpheus egy új darabját készíté sajtó alá [36]), csak néha szakasztva meg dolgozásaiban kertjének gondjai, a megyei gyülések látogatása, s más apróbb kirándulások által [37]), lepte meg őt a szerencsétlenség. T. i. be levén a Martinovicsféle ügybe bonyolodva, 1794. dec. 14. éjjel Regmecen anyja házánál elfogatott, Budára hozatván főbenjáró pörbe vétetett; s kitünvén, hogy a Hajnóczy nevében neki Szentmariaitól kézbesített reformkátét leírta, sőt mással is közlötte, utóbb pedig megégetvén, feladni elmulasztotta, 1795. május 8. a királyi, 16-án a hétszemélyes tábla által pallosra s jószágvesztésre itéltetett [38]), mely itélet királyilag fogsággá enyhíttetett. Junius 10. társaival együtt átadatott a katonaságnak, s september 27-ig Budán tartatott fogva, mely nap Brünn felé indíttatott ki. Útközben, sept. 29. lehetett öröme Kis Jánostól bucsúzhatni. Spilberget oct. 7. érte el. Itt nedves föld-alatti börtön fogta be; hol annyira elbetegesedett, hogy midőn a várkormányzó november végén hozzá lement, már nem bírt fölkelni szalmazsákjáról. A parancsnok azon vigaszt hozta meg neki, hogy a főherceg-helytartótól (Józseftől) utasitása van, mely szerint saját költségén élhet, poggyászát s könyveit [39]) átveheti; s őt dec. 21. egy felsőbb szobába tetette át. Ekkor annyira el volt már gyengülve, hogy fölvezettetése közben többször elájult. Innen 1796. jan. 6. az obrovici fenyítőházba vitetett, 1799. jun. 22. Kufsteinba, hova jul. 6. ért, de már a következett évi junius 30., a franciák közeledte miatt, Csehországon, Pozsonyon és Pesten át [40]) Munkácsra indíttatott, hová augustus 21. érkezett, s hol őt, 2387 napi szenvedés után a felség bocsánata érte junius 28. 1801. [41]). E sanyarú időkben számos jótett nemesítette Kazinczyt, melyekkel áldozatosan segíté némely szerencsétlenebb társait [42]); s ez öntudat, valamint a munka, enyhíték saját szenvedését. T. i. némely magánosak, s főleg a nemzeti muzeum könyvtára több kéziratait bírják, mik mutatják, hogy miután 1795. junius 1. a királyi kegylevél kihirdetésekor az irás neki megengedtetett [43]) s elfoglalt papirosai visszaadattak, legott ezek közt volt munkái átdolgozásához látott [44]). A hazából kivitetvén, e kedvezéstől elesett ugyan [45]), mindazáltal koronként kapott titkon könyveket, s rozsdafestékkel, néha vérével s ablakónból rögtönzött stilussal irogatott azok sorai közé, sőt a kitépett elő s hátlapokra leveleket is családjának [46]). Koronként szigorúbb szabályok álltak be, s különösen 1798. elszedettek a nála talált papirosok [47]), de jöttek jobb idők is, különösen mióta a hazába hozatott vissza; s ez időből fenn is vannak Gessner töredékei, miket az útban, s Ossziánéi, miket Munkácson dolgozott [48]). Visszanyervén szabadságát, új, bár másnemű, szenvedések kora állt be, mik vegyítve ugyan a munka örömeivel, s általok koronként enyhítve, de meg nem orvosolva, egész a sírig elkövették őt. Ő már a historiáé, s kik

állapotjaira befolytak, nem élnek többé; meg kell tehát végre szólalni az igazságnak, mert bármi rövid életrajza csonka, sőt hűtelen azon sötét háttér nélkül, melytől munkái és élete főkép kapják az őket megillető teljes fényt. Kazinczy tizenöt éves, mikor atyja elhalt (1774.), de nem csak nagykoruvá létekor nem kapta ki atyai részét, hanem míg anyja élt, nem. Mikor ez 1812. nov. 12. meghalt, ő ötvenhárom éves, és négy élő gyermek atyja volt. Elfogatásakor mintegy húszezer forintra ment ingóságainak becse; midőn több mint hetedfél év múlva haza tért, ez öszveg az öcscse József († 1855.) uralma alatt álló anyja által a rabsága idejében részére tett költségek fejében elenyészettnek tekintetett; anyja, kinél megházasodásaig Regmecen Abaújban és Ér-Semlyént Biharban lakott, egyebet nem adott ki neki mint az általa Széphalomnak nevezett bányácskai dombot Újhely mellett, s egy csekély szőllőt; s midőn bele fáradva hányatásaiba s partra vágyódva [49]) egykori főnöke gróf Török Lajos leányát Zsófiát nov. 11. 1804. elvette, sem anyjától nem kapott segedelmet, sem hitvese kiházasitásnál egyebet. Széphalomra telepedett által, hol csak három szoba állt készen. A háztartás terheihez járultak kezdetben mindjárt egy, fogsága után őt nyomó számla letisztázása [50]), majd szaporodó gyermekei nevelése, ipa halála (1810.) után a neje örökségét elfogó sógora ellen indított, s kedvezőleg eldöntött, de halálaig végre nem hajtott per költségei, anyja halála után a hét testvér célszerűtlen osztozása az öt megyében (Abaúj, Zemplény, Szabolcs, Bihar, Nógrád) elszórt birtokokban, mely által Kazinczy Ferencnek Bányácska falun kivül csak messze elszórt számos apró részletek jutottak, mik a távolság és elaprózás miatt a gazdálkodás és felügyelés költségeit is alig fedezték; továbbá az ekkép gyűlt és kamataik által is megszaporodott adósságok, az irodalmi áldozatok, nemesi adók (subsidiumi, koronázási, felkelési költségek) s a rendkivűl növekvő drágaság : mik együtt annyira nyomták, hogy kénytelen lévén a parcellákon egymásután túladni, s végre Bányácskát is apródonként elzálogosítni, jövedelmei alapja is lehetőleg megszükült. Ekkép folytonos aggság, hihetetlen nélkülözések s titkos pirulás mérgezték meg életét, mely a gondosan rejtegetett részletek s némely vérei nemtelen üldözése által a kínszenvedések hosszu sorává lett. Még is ő minden percét nagy eszméjének, a magyar nyelv müvészi kifejtésének, s ez által irodalmunk nemesitésének szánta. Alig tért vissza szülői hajlékába a negyvenket éve dacára már megőszült férfiú, s kevés hónapok múlva már ismét belé merült dolgozásaiba, úgy hogy nov. 21. már írhatá Kisnek, miszerint Lessing Galottia és Minnája, Goethe Clavigója s Gessnernek talán minden munkái nem sokára sajtókészen állandanak [51]). Már ekkor az időközben felkapott debreceni népiesség és laposság ellen kezdett levelezéseiben [52]) és dolgozása módjával ellenzéket. „Azoknak (az imént emlitett munkáknak) mindenike úgy készült, hogy a nagy seregnek ne tessék. Eddig elértem célomat : nekik nem tetszik; az van hátra, hogy Kisnek s Virágnak tessék“ [53]). Műfordítási vezérelve iránt azonban még ingadozott. A Gessner Idylljei 1801-ki példánya végén e sorok állanak : „Nem elég, hogy az originálból semmi el ne veszszen : a ki csak ennyit tud, nem sokat tud ; az a mesterség, hogy *úgy*, nem hogy *azt*“ [54]) : ellenben 1802-ben elővevén *Sallustiust*, melyet fogságában kezdett dolgozni, s emlékezetében tartott meg némely töredékeit; kétféle fordításban kísérlette meg : egy szorosban s egy szabadban, még pedig az utóbbi körül a franciákra hivatkozva [55]). 1803-nak elején egész Gessneren kivül már hét kötetre mentek részint kész, részint munkában levő „fordított Egyveleg Munkái“ [56]); a Messziást és Metastasio melodrámája „Ariadne Libera“ jambusos fordítása töredékét nem említve [57]). Ez évben fordúlt meg Kazinczy Pesten, hol a már aszkóros Révaival volt, s Horvát István és Vitkovics által felkerestetett (mint 1801. juliusban Patakon Csokonai és Sze-

mere által), Bécsben, hol utólszor Báróczyval, s miután Tatán felfordúlván megsérült, juliusban a váradi fürdőben; a következett télen ideglázból Szentgyörgyi József által gyógyíttatott ki [58]), kivel ezóta élénk levelezése volt Debrecen grammatikája, ízlése, irodalmi kizárólagossága, orthologismusa ellen stb; de másokhoz írt levelei is nyíltan kitűzték a neologismus zászlaját. Azalatt folyt a „Munkák" dolgozása, s 1804. elején négy kötet már censeálva volt [59]), hozzájok járultak augustusban *Rochefoucauld Maximái*, de kiadó nem akadt; apró cikkjei 1804. óta a Magyar Kurirban, 1806. óta a Hazai Tudósitásokban [60]), 1808. óta magyar munkák birálatai a bécsi Annálokban [61]), s *Yorick Érzékeny Utazásai* [62]). 1805-ben indította meg a Sinai egyetlen példányából lopva másolt Sylvester grammatikája nyomatását [63]), de az végre is csak három év múlva készült el a 13. *Magyar Régiségek és Ritkaságok* első kötetében, Pest, 1808., mellé adatván a krakkai 1549-ki „Orthographia Vngarica" és Varjas Jánosnak *E* vocalisú Éneke. Ezzel egyidőben jött ki 14. *Kazinczynak fordított Egyveleg Irásai* első kötete is, Széphalom (Bécs) 1808, melyben „Marmontelnek Szivképző Regéi" állanak két könyvben, külsőleg is sok csínnal s hat rézmetszettel kiállítva. Egészen új szellem lengedezett e nyelvezetben, melyet a finom izlésüek tapssal fogadtak, de a nagy közönség nem azon részvéttel, miszerint Kazinczy a saját, s azon időpontban tetemes, költséggel megindított vállalatát folytathatta volna [64]). Ekép is növekedtek inkább terhei, mint hogy régiebbeket reményéhez képest törleszthetett volna [65]); s a fennakadt vállalatot, mely az új ízlés gyakorlati kiáltványa akart lenni, egy ideig csak kisebb darabok követhették, s a már 1805. óta sajtó alatt késkedett 15. *Herczeg Rochefoucauldnak Maximái* és morális reflexiói [66]) három nyelven, németre ford. Schulz, magyarra Kazinczy F. Bécs és Triest, 1810. Kis János előbeszédével. A többiek : 16. Kazinczy Ferenc mélt. *b. Wesselényi Miklós úrhoz*, Miklósnak fiához, midőn tizenharmadik esztendejébe belépvén, a Közép-Szolnok vármegyei felköltek között, mint kapitány-segédtisztje az atyjának, szolgálni kezdett, s századját mart. 23. 1809. Nagy-Károlyban nádori ispán ő cs. k. fensége előtt a fegyverben gyakorlotta. Buda, 1809. 4r. 17. *A Nagyság és Szépség diadalma.* Napoleonnak és Luizának menyegzőjöknél. S. Patak, 1810. ívrét. 18. Kazinczy Ferenc, cs. k. kamarás és major mélt. *Cserei Farkas úrhoz*, midőn autographiai gyűjteménye öregbitése végett néhány nagy becsű leveleket külde. Kolosvár, 1810. 8r. 19. Gr. Dessewffy József és Kazinczy Ferenc kiküldött táblabiráknak *Vélemények* tekint. Zemplény vármegye Rendeihez *a Győrnél* MDCCCIX. június XIV. *elesett vitézeknek állitandó emlék dolgában.* S. Patak, 1811.; s másodszori, megigazított kiadás, u. ott s akkor. Mielőtt tovább mennénk, megemlítendők még irodalomtörténeti tanulmányai, melyek egyik gyümölcse azon németül írt pályamű volt : *„A magyar nyelv polgári nyelvvé emelése felől"*, melyet b. Prónay László kérésére Cottának egy, az Allg. Zeitungban 1808. (Beil. 10.) kihirdetett jutalomkérdésére küldött be, de társaival együtt elitéletlenül maradt; továbbá némely átdolgozásai, melyeket, soha sem elégíthetvén ki magát teljesen, 1811-ben elégetett, kivevén néhányat, milyek : Yorick Érzékeny Utazásai, Levelei, Metastasio Titusa és Themistoklese, Lemierre Lenasszája, s *Válogatott Gnómák Schulz után* [67]). **A nyelvujítás nagy eszméje**, mely neki nem csak új szók és szókötési formák alkotását, hanem egy, a hagyományos, jellem és szín nélküli, széles és köznapi nyelv iszapjából kiemelkedett tárgyszerű („apte dicere"), változatos, nemes, szabatos, s az ó és új világ képzet- és eszmejárásának szellemét visszatükröző, valódi irodalmi nyelv teremtését jelentett, s melyre pályája kezdetétől ösztönszerűleg törekedett, lassanként teljes öntudatába lépett, s magát újabb irásai sorában eléggé érezhetővé tette, sőt elég élénk polemiai levelezésekben vitatkozás tárgya is volt már [68]), midőn Kazinczy elszánt

feláldozásával népszerüségének, koszorúi illetetlenségének, sőt a közvetlen sikernek is, a kérdést nyilt harc tárgyává tette. „Adeundae sunt — u. m. — inimicitiae, subeundae pro re publica tempestates.“ A támadást a gúny hangján két nevezetes költői darab nyitotta meg: 20. *Poetai Epistola Vitkovics Mihály barátomhoz*, a budai görög püspökség consistoriumi fiskálisához, azon feletkezetből első, sőt mind eddig egyetlen irónkhoz. Széphalom (Buda) 1811. és 21. *Tövisek és Virágok*. (Jelige: Werke des Geists und der Kunst sind für den Pöbel nicht da. Goethe.). Kevés számu példányokban. Széphalom (Patak) 1811. Ezeket követte még ez évben 22. *Hat Sonett Kazinczytól* és Szemerétől, kiadta Horvát István, Pest 1812. [69]), s a következőkben 23. *Újhelyi Dayka Gábor Versei*; s ezekkel egy kötetben: *Kazinczynak Poetai Berke*, Pest 1813. 24. Özvegy Kazinczy Józsefné, szül. *Bossányi Zsuzsánna emlékezete*. Írta első szülöttje Kazinczy Ferenc. Rokonainak s barátjainak gyászlevél helyébe, maradékainak a dolgok tudása végett. S. Patak, 1813., felhozandó munkái közt nem csak mint fiúi kegyeletének megható tanusága, hanem kezelésénél fogva is; 25. *Báróczynak minden Munkái*. Újra kiadta K. F. Pest, 1813—14. nyolc kötetben. Mindezek közől az epistola, az epigrammák, a sonettek s a Berek, mely „egyedül azon dolgozásait vevé fel, melyek verseinek később megjelenendő kiadásában helyt találni nem fognak“, új nyelven, új lélekkel, s számos új formákban szólaltatták meg költészetünket; a három életrajz (anyjaé, Daykaé és Báróczyé) első müvészi tárgyalása e nemnek; s ezen kivül az epistola s a Tövisek, valamint azon kicsapások, miket a két utóbbi életrajzba a nyelvujítás érdekében szőtt, mint megkezdői a hosszu harcnak, irodalomtörténeti tünemények voltak. Mi lett legyen ez ingerlő, izgató s fejtegető irásaival célja, kibeszéli a Tövisek és Virágoknak 1816-ban másodszor s jegyzésekkel és új darabokkal megtoldva sajtó alá készített (de kéziratban maradt) kiadásához írt előszavában, melyből a következőket irom ki: „Ezek a grammatikai és aesthetikai epigrammák elsőben Patakon 1811. jelentenek meg. Az vala célom irásokban s kiadásokban, hogy némely megtévedéseinket a nyelv és literatura körül felfedjem, némely iróinknak nagy érdemeiket az olvasóval elevenebben éreztessem, másoknak megsikamlásaikat kimutassam, s egy bizonyos nem én ellenem vitatott képtelenséget elnémítsak; s minthogy az ilyen körül a szelídebb szerek keveset szoktak használni, az epigramm Múzájára bíztam, hogy ennek vitatóját tövisével karcolgassa meg .... A per, melyet ezek az epigrammák, s az ezekkel egy esztendőben megjelent, Vitkovicshoz írt, epistolám, s mindjárt utánok, előbb a Dayka, majd a Báróczy Élete inditottak, javára van nyelvünknek és literaturánknak, s nem nekem van mocskomra.“ S tovább a hivatlan s vakmerő ujítók irányában, kiknek hibái szinte neki tulajdoníttattak, így nyilatkozik: „Ujítani a nyelven csak annak szabad, a ki a maga nyelvét nem csak tudja, hanem tanulta is, a ki a régibb és újabb classicusok munkáival ismeretes, s a ki úgy ír, hogy még szabadságait is, mint a táncoló szép a törvénynyel nem egyező lépést, akár szorultságból tegye azokat, akár merő pajkosságból, szépségek gyanánt vétetheti. A hol a vétket sem szükségből nem teszszük, sem szépsége miatt nem, ott a vétek — vétek.“ Az izgalom, mely Kazinczynak ezen, részben kihívó, irásait követte, az időszaki sajtó csekély terjedelme és tartózkodása miatt — nem akarván ez sem az ónak számosabb, sem az újnak lelkesebb barátit megsérteni — leginkább csak a társas téren nyilatkozott; s nevelte ezt a Somogyi Gedeon által Veszprémben kiadott, s általános hírre vergődött „Mondolat“ (1813.), s a Szemere és Kölcsey által adott „Felelet“ (1815), mik paskvilszerű fegyvereikkel mind a két részt elkeserítették. Ezek így folyván, nagy figyelmet gerjesztett 1814-ben Kazinczy minden munkái kiadásának hirdetése, melynek azonban a megijesztett közönség

részvéte nem felelvén meg, Trattner János Tamás a kiadást egyelőre a szépliteratúrai osztály kilenc kötetére szorította, mik ekép jelentek meg: 26. *Kazinczy Ferenc Munkái.* Szépliteratúra. 9 kötet. Pest, I. és IX. 1814. II.—VII. 1815. VIII. 1816. ily tartalommal: I. köt.: Szívképző Regék (Marmontelből) és Paramythek két könyvben (Herderéi). II. III. köt. Gessner Salamon Munkái, ennek életével; IV. köt. Yorick Levelei Elizához és viszont; Érzékeny Utazások Francia- és Olaszországban (Sterne ut.), A romai Carneval (Goethe); V. köt. Esztelle, Clavigo, A Testvérek (Goethe drámái közől); VI. VII. köt. Oszsziánnak Minden Énekei. VIII. A Szalamandrín és a Képszobor (Wielandból), Egmont (Goethéből). IX. köt. (Bácsmegyeinek Gyötrelmei (németb., egy eredeti toldalékkal), A Vak Lantos (Weber Vida ut.), A Repülő Szekér (Herder), Az Etna (Brydon ut.), Mesék három könyvben (Lessingéi). E gyűjtemény a legmagasbat tevényezte, mit addig szépirodalmi prózánk felmutatott, különösen az eposi s elbeszélő nemben; de a drámai dolgozatok, barátai véleménye szerint is, megbuktak, s az idegen szólásokkali bánás, mely sokszor szükségtelennek s egyszersmind helytelennek találtatott, valódi foltokat ejtett a legszebb lapokon is. Így a X. XI. XII. kötetekbe szánt Messziás hirdetése részvét nélkül hangzott el. E közben az ellenzék, mint illett, tudományos térre lépett. A Kultsár István által erre buzdított és gyámolt Beregszászi Pál nyitotta meg a harcot deák munkájával a magyar szószármaztatás és képzésről (Dissert. Philol. Pest, 1815), folytatta Sípos József az „Ó és Új Magyar"ban (Pest, 1816.), s alkalmat nyújtottak az 1817-ben megindúlt Tudományos Gyűjteményben felvilágosító eszmeszózatok hallatására, milyek még ez évben a Mondolat és Felelet jóakaró recensensiója (VI. köt.) az Ó és Új Magyar közlető birálata (VIII. köt. gr. Teleki Józseftől?), ugyan *ezé és Beregszászié Kazinczytól* (XII. köt.) és Szentmiklóssy méltányló „Észrevételei" (1818. III.) voltak; mikután 1818-ban viszont két érzékeny személyes csapás ejtetett Kazinczyn a kilenc kötet névtelen birálata (IV. k.) s a „Recensiókról" címzett álnevű cikk (VI. k.) által, melyek elseje mérséket s a nyelv saját jogait, kivált a szólásformákban, sürgetve, részben nem igazságtalanúl, de a széptani szempont mellőztével egyoldalúan, és élesen ostorozza; másodika ellenben, a keszthelyi kör gyártmánya, quasi aliud dicendo, or döfésekkel igyekszik őt meggyilkolni, midőn a Kisfaludy Sándor munkái birálataért nem csak, hanem minden más magyar irókéért is külső lapokban, ő tétetik felelőssé [70]). Ezekre következett „*Kazinczy Antikritikája*" (Tud. Gy. IV.) s értekezéseinek legfontosabb s legszebbike: *Orthologus és Neologus nálunk és más nemzeteknél* (u. ott XI.), melyben a nyelvujítás történetével és elméletével a kérdést diadalmasan kivívta [72]); de saját gyakorlatát is ugyan ezen időben mérsékelte, mint azt a kilenc kötet többjeinek már ez időben készült, hol kiigazitása, hol újra dolgozása bizonyítja [73]). Az utóbbi értekezés egy 1818-ban készült, de ki nem adott, ily című munkából vétetett: *A Magyar Nyelvről, annak természetéről, mostani koráról, szükségeiről.*" Ez időszakból két nevezetes utját kell felemlítenem: 1815-ből a pest-győr-bécsit, melyről a Glottomachusokban érdekes adatok találtatnak a keszthelyi körrel volt együtt létéről (Téten mondotta Horvát E. és Takács társaságokban: „Ha ki kárhoztatja szólásomat, vagy magamnak írjon, vagy nyomtatásban feddjen meg, de ne üzzön cimborákat", s mind ketten igérék, hogy fognak írni, s írták a recensiót s a recensiókróli értekezést"); s az erdélyit 1816-ból, mely valóságos diadalmenete volt a nagy érdemű embernek *). Ezt tartalmazzák 27. *Erdélyi Levelei*, Kazinczy eredeti munkái egyik fénypontja, melyekből néhány a Tud. Gy. folyamaiban [74]), valamennyi a Felső-Magyarországi Minervában 1831-b., s a negyedik (1827-ki) kidolgozás szerint Eredeti Munkái II. kötetében 1839-ben jelent meg. Ez előtt és után

irattak Kazinczy és Kisfaludy Sándor azon leveleik Ruszek Józsefhez, melyekre Kisfaludy neheztelése a Himfy és Regék birálataiért szolgáltatott Kazinczynak okot, s melyek csakhamar a nyelvujítás kérdésére is tértek át, s mint az ujítási harc aktáihoz tartozók felemlítendők, minthogy Ruszek által egy kötetbe összeállítva, ily cím alatt : „*Kazinczy Ferencnek és Kisfaludy Sándornak Ruszek József hahóti apáturhoz irott Tudományos Leveleik, 1816.*“, számtalan másolatokban terjedtek el a hazában; s míg Kazinczy jellemét a legszebb fénybe állítják, mutatják egyszersmind, miszerint az ellenkezés reá nézve hatás, még pedig üdvös hatás, nélkül csakugyan nem maradt. Ez időbe valók 28. Döbrentei *Erdélyi Muzeum*ában (1814—18.) több *értekezése s eredeti költeményei* [75]); 29. a *Tudományos Gyüjtemény*ben (1817—22.) *történeti és életrajzi közleményei* [76]); s némely költők kiadásai, u. m. 30. *Kis János Versei*, előszavával, 1815; 31. *Zrínyinek Minden Munkái*, Pest, 1817., melyekhez tett nyelvészeti stúdiumai elkésvén, nyomatlanúl maradtak [77]); 32. *Vályi Nagy Ferenc* Polyhymniája, S. Patak, 1820. Vályi életrajzával; 33. *Homér Iliásza Vályitól*, előszóval, S. Patak, 1821. Elkészült nála a *Magyar Régiségek és Ritkaságok második kötete* is, még 1813., melyet azonban Trattner visszautasítván, kéziratban maradt [78]). Említendők még *K. F. Vélekedése* az alsóbb iskolák organisátiója dolgában 1816.; előszava Rumy Monumentái második kiadásához 1817., s ugyan ezen évből 34. a *Márton István Ker. Mor. Katekizmusá*ról írt recensiókhoz előszava, s felelete az „A“ betüjegyü birálatra. Kéziratban maradtak még : *Jegyzései Szirmay Antal historiájára a magyar jacobinusokról; A Bölcsek Köve* Wielandból, s töredékesen *Goethe Iphigeniája* és *Shakespeare Hamletje* jambusokban 1814-ből [79]) stb. Végre szünedezett az ingerültség, s az összes új ivadék, zászlói alatt állott, midőn Kisfaludy Károly Aurórája megindúlt. Kazinczy mintegy új életre ébredt. Hoztak tőle 35. *költeményeket* az *Aurora* [80]), s 36. a *Hebe*, ez *életrajzokat* is [81]); az *Élet és Literatura* (1826—29.) széptani s irodalmi cikkeket [82]); a bécsi *Kedveskedő* (1824.) egy utazási levelét Debrecenről; 39. a *Felső-Magyarországi Minerva* számos *irodalmi* és *historiai* közleményeket [83]). Ez utolsó korbeli nagyobb dolgozatai : *A Szirmay ház* eredete, elágazása, történetei, a magyar nemzet Europába költözése olta a mai időkig, 1820. s pótolva 1823. (kéziratb. Kazinczy Gábornál); 40. *Sallustius épen maradt Minden Munkái* (kinyomtatva a m. akademia Romai Classicusai első köteteül. Budán, 1836); és sokkal elébb : 41. *Kazinczy Előbeszéde az általa fordított Sallustiushoz*, a Cicero első Catilináriájának első fejezetével. Kassa, 1824. (s újra a Kedveskedő 42. és 43. számaiban); 42. *M. T. Ciceróból Beszédek, Levelek* és Scipio Álma (kiadva a m. akad. Romai Classicusai II. köteteül. Budán, 1837.); 43. Horatius Levelei, ford. Kis János, *Wieland magyarázó jegyzeteivel* Kazinczy Ferenc által (kiadva Pest, 1833.); *Magyar Regék, Mondák es Mesélések*, gr. Mailáth János után, 1825,, s újra 1827. (kéziratb. K. Gábornál); 43. *Lessing Játékszíni Mestermívei* : Emilia Galotti; Miss Sara Sampson, Minna von Barnhelm. 1830. január (az első megjelent Bajza Külf. Játékszinében 1830; a másik kettő a m. akad. Külföldi Játékszíne VIII. és XIX. köt. 1834. és 1842.). Egyik legnevezetesb munkája ez időkből *Önéletrajza*, melyet először csak barátai számára 1823-ban vázolt; utóbb Szemere Pál sürgetéseire részint kibővítve, részint a bizodalmas körre számítottak elhagyásával, teljesen átöntött, s 1791-ig folytatva adott ki 47. *Pályám Emlékezete* cím alatt 1828-ban (a Tud. Gyűjt. I. II. XI. XII. köt.), s ismét átdolgozva 1804-ig vitt [84]). Következtek még. 45. *A Szent Hajdan Gyöngyei*, Felsőőri Pyrker J. László után, Buda, 1830. prózában, bő előszóval. Utolsó tíz évében sokat foglalkodott historiai tanulmányokkal, főleg mióta Zemplény vármegye rendei által a megyei levéltár rendezésével bizatott meg, melyet újonan lajstromzott (3 ívrét-

köt.), s melynek történelmi becsű irományait 16ívr. kötetben állította s köttette össze „Acta politico-historica“ cím alatt; mi mellett magának is dolgozgatott, mikép azt „Történetek“ című három kötetes kézirata mutatja. Élte estvéjét felderítette azon szíves és kegyeletes fogadtatás, melyet az öszves irói kar részéről talált Pesten, midőn 1828. elején, a magyar akademia rendszabásai készitésével megbizott küldöttség tagjaul neveztetvén a nádor által, néhány hónapot a fővárosban töltött. 1829-ben újra megfordúlt itt említett pöre ügyében; s 1830-ki nov. 17-dikén az academiai igazgató tanács által a történelmi osztály fizetéses rendes tagjává neveztetvén, 1831-ben mind az első nagy, mind pedig tavasz végeig a kis gyülésekben munkás részt vett, gyakran kéziratok birálatában járt el, s szelleme folytonos élénkségének különösen azzal is adta jelét, hogy egy hozzá megvizsgálás végett utasított rosz vígjáték eszméjét szinte drámailag feldolgozta; így támadt 49. *Az Atlacpapucs*, vígjáték 2 felv. (kiadva Eredeti Munkái I. köt. 1836.). Egy gőzhajóbeli kirándulás gyümölcse volt 50. *Kazinczy Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Váczra.* Pest, 1831. Júniusban haza térvén, ekkor nyomatta, saját költségein, utolsó kiadását: 51. *Szent Történetek* az ó és új testamentom könyvei szerint, S. Patak, 1831. A keleti cholera kitört Zemplényben is, s írni kezdte augustus 15. utolsó munkácskáját: *Az orosz Cholera Zemplényben;* s végső levelét Kishez augustus 18. „Én és az enyéimek élünk — írja —, de mely időket!“ S augustus 22-dikén maga is az ínség által támogatott baj áldozatául esék, élte hetvenkettődik évében, özvegyét hét gyermekkel hagyva árván. Hamvai Széphalmon, házi kertjében, porlanak. Halála után jelentek meg: 52. *Kazinczy Ferenc Eredeti Munkái*, a Magyar Tudós Társaság megbizásából összeszedék Bajza és Schedel. I. kötet: *Eredeti Poetai Munkái*, Buda, 1836., mik 1837-ben az akademia által megkoszorúztattak (kétszáz arany jutalommal.). II. kötet: *Utazásai* u. o. 1839. (tartalmok: Magyarországi Utak, és Erdélyi Levelek). 53. *A Bot-csinálta Doctor*, vígj. 3 felv. Molière után. (A m. akad. Külf. Játékszíne VII. köt.) Buda, 1834. s mint az Eredeti Munkák második osztálya: 54. *Kazinczy Ferenc Levelei Kis Jánoshoz* 2 kötb. Buda, 1842. és K. F. *Levelei Szentgyörgyi Józsefhez*, ifj. Szilágyi Sámuelhez, Csokonaihoz és Ercseihez. Pest, 1845. 55. K. F. *Levelei Sípos Pálhoz*, Lipcsén, 1846. A nemzet Kazinczy Gábortól várja a nagy nyelvreformator, classicus költő s nemes lelkű ember *öszves művein* kivűl *levelei* teljes gyűjteményét is, mely nem csak tartalmával nagy érdekű és tanulságos, hanem a formai jelességnél fogva a világ levélirodalmában is kitünő rangot foglaland el [85]). Emlékezetét az akademia, 1832-ki köz ülésében, József nádor jelenlétében, Kölcsey Ferenc szónoklata mellett ünnepelte [86]). Emlékét születésének századik évfordulóján az egész országban kegyelettel ültéh meg. Széphalmi dolgozó szobája helyén nemzet

[1]) A „*Pályám Emlékezete*“ (Tud. Gyűjt. 1828. I. 43.) 1772-re teszi e kirándulást; de Kazinczynak némi „1794-*ki feljegyzései*“, miket saját kéziratából másoltam, s folyvást szemmel tartok, világosan 1773-ra, miután ő már a rhetorikára ment volt által. Így *Önéletrajzá*nak legelső (1823-ki s kéziratban levő) dolgozata is.

[2]) L. ezt az Új M. Muzeum 1853-ki folyama I. köt. 495. lapján.

[3]) Barcsay szép epistolája értetik itt Báróczy és Bessenyeihez, mely a szóban levő Marmontelféle Erkölcsi Mesék előtt állott, s Kézikönyvünk I. köt. 396—7. szel. látható.

[4]) „A mit írtam, nincs meg többé — jegyzi meg K., 1823-beli *Önéletrajzában* —, szégyenlém később a szerencsétlen merést, s eltéptem“; de „*nagygyá lettnek érzém magam*, midőn válasza megérkezék, és versben“ (*Pályám*, Tud. Gy. az id. h. I. 58. l.) E válasz látható az Új M. Muz. 1853-ki I. köt. 497. l.

[5]) Említett *Önéletrajzában.*

[6]) Ugyan ott.

[7]) A Kazinczy sokféle jegyzései összevetéséből ez az idő tünik ki, s e szerint kell a *Pálya* 29. §-a alatt (T. Gy. II. 15. l.) álló 1784. évet kiigazítani.

Dakozásból dór stilű templomot emeltek.

[8]) A *Pálya* id. helye hallgat erről, de a sok kényes és egyéb részletekben gazdagabb *Önéletrajz* így adja elő.

[9]) „Nem átallom megvallani — írja *Önéletrajz*ában — hogy ennek örültem. Úgy tetszett: akkor vevém fel a praetexta helyett a toga virilist.“ Méltán; ez által lett akkor a magyar nemes tamquam auctoritate publica képesnek kijelentve a köz dolgokhoz szólhatni.

[10]) A *Pálya* ezt homályosan érinti, világosan az *Önéletrajz* adja.

[11]) *Pályám*, Tud. Gy. 1828. XI. 48. l. Kerülete Szepes, Sáros, Zemplény, Ung, Bereg, Gömör, Torna, Abaúj, Borsod, Heves, Jászság és Kis-Kúnságból állott. Fizetése 600 ft., 1789. óta 1500 ft. s négy segéde főszolgabírói rangban.

[12]) S ekkor először (l. Báróczy Életét Kazinczytól, a 32. lapon). Pályájában nem említi; ennek egy későbbi átdolgozatában csak ennyit: „Báróczy felől más helytt, hogy róla egy végtében szólhassak.“ S megkezdte e cikket „1803.“ év alatt egy későbbi kéziratbeli dolgozásában, de be nem fejezte.

[13]) Papirosai közt fenmaradt kisebb darabjai 1788. előttről ezek: Muretusból 1778.; Boris; Barótihoz 1786. (Pálya, Tud. Gy. 1828. XI. 49. l. s innen Poetai Munkái 171. l.); Kőmivesség; A Tavasz, Regmec jan. 1. 1787. (Pálya, az id. h. 50—2. l. s Poetai Munk. 9. ll.), Az Esthajnalhoz, Stolberg után, Kassa, oct. 28. 1787. (először a M. Muz. I. köt. 4. l.).

[14]) Ezt ünnepli *Baróti* költeménye, a „Társaságkötés“ a M. Muz. I. köt. — V. ö. *Kazinczy* Pályáját az id. h. 61, 62. ll. E szerint igazítandó meg e Kézikönyv I. köt. 478. lapján a [4]) jegyzet, mely Bacsányinak tulajdonítja az indítványozást.

[15]) Megvan ez előbeszéd Kazinczynak „*Nyelv*“ feliratu kéziratkötetében (K. Gábornál) a II. darabban.

[16]) A M. Muzeumbani részvéte a következő prózai, verses és biráló cikkekben határozódott: a) Példák a *Klopstock Messziásának* munkában lévő fordításából; b) *Az Éjtszaka Gessnerből*; c) *Young első Éjtszakájának* kezdete, szorosan az ánglus szerint; első, még pedig szerencsés kisérlete magyarban a quináriusnak; d) *lyrai darabok*, u. m. Az Esthajnalhoz, Stolberg után alkaikusokban; Az isten szemlélése, Klopstock ódái közzül, dithyrambusi szabad mértékben; Boldog bolondoskodás, dal (Fut az idő, s nem sokára . . .), melyre a Zrínyiász török apródjának éneke lelkesítette (L. Pályám az id. helyen. De azért egészen önálló. Átdolgozva 1790-ben már, a Helikoni Virágokban, s legujabban a Poetai Munkák I. könyvében). A mértékelés első nyomaival, mely ha nem szoros is, a költő zenei érzékének vllágos tanuja; Horác Ódái I. 14.: Egy Hajóra, szebb minden későbbi kisérleteknél; Anakreonból a 19. és 33. dal. e) Gelei József Ifj. Rolinzonának Campe után, és Barcafalvi Szabó Dávid Szigvartjának *birálatai*.

[17]) A *Pálya* már említett kézirati példányában, VI. Szak. 2. §. felhordván 1790—4-diki kiadásait, hozzájok veti: „Mind ez nem tetszék olvasóinknak: Bácsmegyei volt csemegéjek, mint tíz esztendővel ezelőtt Kártigám. Egynél több olvasója, s nem egyedül szerelemben olvadozó ifjacskáink s leánykáink, phraseologiákat dolgozának belőle. A hon első rendű tisztviselői két három estve gróf Ráday II. Gedeonnál, ki akkor assessor vala a királyi tábla mellett s később koronaőr leve, gyülekezének fel, felolvastaták a könyvet, s innen lesék, nyelvünk kevés idő alatt hova fog emelkedhetni.“ Ismét: „A Bácsmegyei szerencséjét az csinálhatá, hogy a történetet nem hagytam meg anyaföldén, hanem honunkba plántáltam által, s az olvasó így melegebben és közelebbről érezheté magát megilletve. Továbbá az, hogy némely kedves és érzékeny s poetai képű szólásokat hoztam be a nyelvbe, melylyel előttem senki nem éle még nálunk; harmadszor, hogy a szép társaságokban idegen szókat nem igyekeztem magyar névvel jegyzeni meg, a mit mások, s többére igen szerencsétlenül, cselekedtek.“

[18]) Rede bei der Einsetzung der kön. Nationalschulen-Visitatoren des Kaschauer Literärbezirkes in ihr Amt, den 20-ten Dez. 1789. Kassa, u. akk. — A rendülhetetlen Péczeli észrevételeit l. az 1790. februar 6. költ Mindenes Gyüjtemény III. negyede 167—71. lapjain, melyre vonatkozik a többször id. kézirati Pálya, a 164. lapon. — Jankowich egy más ide tartozó nyomtatványt is bírt: *Körüljáró Levele*, Kassa, 1790.

[19]) Saját darabjai: a) *Utazások*, vagy is uti levelek: Miskolctól Kassáig, Kassa, Eger, Füred, Kassa; b) *A törvényszabásról* Rousseau után; c) *Azon okokról, a melyek szerint uj törvényeket szabni, vagy a régieket eltörleni kelletik*, II. Fridrik kir. után; d) *Skizzek a Voltaire életéből*; e) *Szemíra és Szemin*, Gessnerből; f) Eredeti és fordított *költemények*, melyek közt: Horváth Ádámhoz, epistola hexameterekben, s bele szőve Keresztes Bálint románca, Döméhez, az első jambusos epistola, A gyermek poeta Götzből, A Cencim szája Janus Secundusból, néhány dal Anakreonból stb. g) Grammatikai jegyzések, literatori tudósitások, egy vezércikk „a magyar nyelv iránt“ stb.

[20]) Ebbe volt már most Goethe Stellája és Lessing Miss Sara Sampsone szánva.

[21]) L. *Endrődy János* Magyar Játékszine első kötetét, Pest, 1792. XIII. XIV. ll.

[22]) Érdekes a Messziás első tíz énekei *előfizetési hirdetése* „Regmec, oct. 17-ről 1790“ (nyomt. Kassán 1790. 8r. 4 lap), melyben többi közt azt írja, hogy Gessner Idylliumaiból ötvennél többet *vett meg* a kiadótól s osztott ki; Bácsmegyeiből kétszáz hetvenet, Orpheust is sokaknak ingyen küldött, melyhez az arcképeket saját költségein metszette ki, s a kiadótól (tiszteletdíjul!) hat példányt kapott; „Hamletemből pedig — folytatja — s az Aranka úr Julia Leveleiért Ovídiushoz, melyet tulajdon költségeimen bocsátottam közre, csak annyit sem vettem bé mind ez óráig, a mennyit egyetlen egy exemplár (ív?) ára teszen. Ezenkivül készen segítem értékemhez képest mind azt, a mi az én segedelmemet kivánja, a mint azt barátom Kovachich úr a most kiadott Vestigia Comitiorum nevezetü munkájában elő is hozza.“ Messziásnak pedig még oly nagylelkü kiadó sem találkozott, ki hat példányért kinyomatta volna. Korismertető adatok ezek, mik Kazinczyt egyszersmind úgy tüntetik fel, mint irodalmunknak akkor valódi áldozatos bajnokát, sőt Maecenását is! A nemzet neki soha még kamatait sem fizette vissza e beruházott tőkéknek! — Egyébiránt ez évben készültek Gessner Első Hajósa, Metastasio Titusa, Goethe Testvérei s Wertherének töredéke, úgy Don Carlos egy része is.

[23]) L. *Pályám* 50. szakaszát, Tud. Gy. 1828. XII. 85. A többször idézett kézirati példányban ezt jegyzi meg e helyt: „Hét testvér testvére valék, s ezerötszáz ft. jövedelemtől esém el, s oly hivatalból, melyet örömmel viseltem volna késő vénségemig; de én nem bérért szolgáltam.“

[24]) És csókokkal. „Mely pillantása életemnek az, melyben magamat főbb tetőn érezhetém! — kiált fel a (teljesb, kézirati) *Pályá*ban, 162. l. — De midőn a visszaemlékezés e boldog órámra kevélylyé teszen, mint szomorodom el, midőn látom, hogy visszakapott papirosaim közt nem lelhetem fel naplómnak e szakra tartozó darabjait. Ha tudnám, mely napja volt az életemnek, midőn engem nem a minister, hanem Swieten, megcsókola, meghagynám unokáimnak, hogy az nekik légyen házi innepek.“ — Láttam egy régi jegyzését Kazinczynak, melyben a hónap (junius) fel van jegyezve, de nem a nap.

[25]) E lépését csak az imént eml. jegyzésben találom, s aug. 15-re téve.

[26]) Rajta kivül a következő iróktól: Ányos, Aranka, Bacsányi, Csergics Simon kispap, Darvas Ferenc helytart. tanácsos, Dayka, Döme (Mede Pál álnév alatt is), Fejér György kispap, Földi, Horváth Ádám, Péczeli, b. Ráday (A. J. jegygyel is), Szabó Dávid, Szabó László, Virág, Verseghy. — Kazinczytól némely apróbbakon kivül a következő versdarabok állnak benne: Egy hajóra (Horác I. 14. vetélkedésül Virággal), epistola Horváth Ádámhoz a Keresztes Bálint románcával, Az esthajnalhoz, Fogy az élet, Lesbiához (Catull 5., vetélkedésül Földivel), Sohajtás, A gyermek poéta, Az elkésődött leány, Mede Pálhoz, Édes aggódás, négy dal Anakreonból, A szerelem tekintete.

[27]) Szép apostropheját l. a *Pálya* 65. szakában, melylyel a nyomtatott példány berekesztetik.

[28]) „Színjátszóink — így szól az előbeszédben — rég ólta várnak tőlem oly darabot, mely annyi gyakorlottságot és készülést mint Hamlet, Macbeth s a Lessing két remekjei, nem kiván. Teljesítem végre igéretemet“ stb. Ez előszó figyelemre méltó, széptani nézeteink történetében, mert midőn a színpadról állítja, hogy ott „a gyönyörködés nem cél, hanem eszköz“, a kor uralkodó nézetét fejezte ki.

[29]) 1790-ben készült munka, 1794. junius 13. eltiltatván, ritkább könyveink közé tartozik.

[30]) Maga így ír e műről máj. 11. 1794. Kishez az id. h. 16. l.: „Az volt igyekezetem Sztellában, hogy a nyelvnek energiát, páthoszt, *den Ton der grossen Welt*, melyet azok, a kik — *kongatnak harangot*, nem értenek, és görgést adhassak. Elértem-e, nem tudom . . A Vak Lantosban egy rembrandti fényben festett komor tableaut akartam festeni. Azért hordtam belé a régi, elavült szókat.“

[31]) L. *Kazinczy Ferenc Leveleit Kis Jánoshoz* I. k. 3. l. A kézirat Kazinczy Gábornál.

[32]) L. *Leveleit* Kis Jánoshoz az id. h. Ugyanott mondja: „A genevai szerencsétlen polgár (Rousseau J. J.) munkáját (melyiket?) megégettem, de a két első könyvét újra lefordítottam. Ez nem fog világot látni, mert az idők nem úgy folynak, hogy láthasson; de jó emberek manuscriptumban olvassák.“ — Az itt s felebb említett dolgozatok közől a nemz. muzeum könyvtárában a következő kéziratok őriztetnek: 1792-ből Vak Lantos, 1793-ból Lanassza, 1794-ből újra dolgozva: Sztella, Clavigo, Galotti töredéke, Hamlet és Miss Sara újabb dolgozatainak szinte töredékei, Ábel halála (későbbi kézzel általa a címre ez van írva: „Felette hibás fordítás. Újra dolgozást kiván. Buda, sept. 1795.“), Molière eml. darabjai, a második kétszer. Azonkivül fenmaradtak még Kazinczy Gábornál: prózai töredékek Goffredo v. a felszabadított Jeruzsálemből, A Grátiák két könyve 1793-ból, megigazítva 1802. körül; A Messziás I. II. III. könyvei, Gessner Idylliumai, s vegyesek ily címmel: Stúdiumok, 2 foliókötet.

33) L. az id. *Levelekben*, 20. l., hol ennek, s a Grátiák, Anakreon, Macbeth kéziratainak elveszését panaszolja. Az utolsónak egy régibb, nem sajátkezü, kézirata a nemz. muzeumban ily felirattal : „Macbeth Bürger után 1791," s K-nak ily későbbi jegyzésével : „Vagy szerencsésebb újradolgozást, vagy emésztő tüzet kiván, hogy így fordítóját el ne temesse."

34) Több helyt, s nálam is, azon példányról másolva, melyet 1795-ben budai fogságában dolgozott által.

35) Melynek irányáról nevezetes nyilatkozását lásd az *Élet és Literatura* I. kötete 156—60. ll.

36) L. *Leveleit Kishez* I. 22, october 6-ról 1794.

37) L. *u. ott* I. 19.

38) L. *Sententiae* tam I. Tabulae R. Jud., quam Exc. Tabulae Septemviralis contra criminis laesae Maiestatis seu perduellionis reos latae. Pest, 1795. a H. íven.

39) Ezek közől bírom és ereklye gyanánt őrzöm Baxter-féle Horatiusát, melynek előlapján kezétől e szók állanak : „Az én örömeim"!

40) Ekkor volt azon újabb találkozása a Margit Szigetén julius 30. Nínonnal, a szegény Hirgeist húgával, melyet egyik legszebb sonettje által örökített meg : *Poetai Munkák*, 16. l.

41) L. a (kézirati) *Pálya* III. könyvét, és *Hunfalvyt* az Új Ismeretek Tára V. köt. 10, 11. l.

42) Különösen Úza Pált és báró Riedel András ezredest, I. Ferenc cs. volt nevelőjét, ő tartotta.

43) A „*Természet Oekonomiája*" című dolgozatának Budán julius 10-én írt előszava szerint.

44) Ilyek voltak az imént emlitetten kivül, a muzeumban : Titus kegyelmessége Metastasióból, Budán, júniusb., s ismét az jul. 15.; A szelmai dalok Ossziánból Goethe szerint (Wertherében), de Petersen használásával is, Budán, jun. 24.; Sallust Catilinája; Ábel halála javítva („textus versionis *ultima manu* Budae elaboratae"); ez időből mint látszik : Raynal keserve Elíza után; — Kazinczy Gábornál : Goethe Testvérei, Brydon Aetnája, s ismét Titus, s apróbb többnyire verses dolgozatok ily címmel : Budai papirosaim 1795."

45) L. *Leveleit* Kis Jánoshoz I. 25.

46) Ilyen egy óriztetik a magyar akademia kézirattárában is.

47) Miket többé vissza sem kapott, l. *Leveleit* Kishez, I. 25.

48) A nemz. muzeumban őriztetik : Die sämmtlichen Werke von Salomon Gessner, Schrämbl igen szép kiadásában (1789. I.), a könyv lapjain dolgozott forditással, s a címlapon e jegyzéssel : „Azt, a mi itt magyarúl vagyon a könyv tiszta széleire írva, dolgoztam azon 57 nap tartó útam alatt, midőn 1800-ban, júniusnak 30-dika olta augustusnak 25-dikéig kuffsteini rabságomból Munkácsra vitettettem." Munkácson ismét kapott könyveket (l. *Leveleit Kishez* I. 25.), de osszíani darabja, mely utóbb Cserei Farkas gyüjteményében volt (l. *Döbrentei Levelei Kazinczyhoz* 1815-ből), ugyanott ismét rozsdával iratott.

49) „Psycharion még távol vagyon — irá Kishez nov. 10. 1801. — s még én nem emelhetek oltárt a Dioskuroknak. De biztat a remény, hogy fogom emelni nem sokára. Nekem sem kell egyéb, mint nyugodalom; s nem kellett volna semmi egyéb csak az, ha nem üldözött volna is a szél. A nagyravágyás szesze soha nem tudott elszédíteni." *Lev.* I. 26.

50) „Ezidén fizettem — így ír Kisnek aug. 25. 1805. — a kamarának 1068 ft. 50 s fél krt.; ismét veszem a parancsolatot, hogy még 496 ft. 4 krt. fizessek, mert a nékem küldött előbbi calculus hibás volt." *Lev.* I. 91.

51) *Levelek*, I. 25.

52) Főleg a Szentgyörgyihez irottakban. L. Levelek, III. köt.

53) S Himfyről : „Kassa és Várad közt . . az olvasatlan fog heverni, mert az nem a Mátyási és Csokonai módja szerint zeng." *Lev.* I. 37.

54) E kidolgozás gyönyörü példánya Kazinczy Gábor könyvtárában.

55) L. ez évi levelét gr. Teleki Sámuelhez (K. F. Töredékei 8rétb. Kazinczy Gábornál), melyben írja : Két forditással jelenek meg egyszerre; az egyiket szorosan a deák originál szerint készítem, a másikát azzal a kényes és szabad kézzel, a melylyel a francia szokta általtenni a régi irókat, és a melylyel a Rollin Romai Történeteinek egyik kötetében olvastam Sallustnak egykét igen szépen fordított szakaszát. Mert, a mit Lessing mondat Emilia Galottiban a hercegével Continak, a festőnek : „Nem oly igen híven, még hivebben fogna lenni!" az igen illik a fordítónak munkáira is. Azonban kéntelen vagyok kivallani, hogy nékem a különben tisztelt Kovásznai nem fog példányul szolgálni a romaiak fordításában" (t. i. Cicerója, Plautusa, Terentiusában). Még ekkor a szabad fordításhoz inkább hajlását mutatja egy hely Kishez is : *Lev.* I. 27.

[56]) L. *Leveleit* III. 6, 7. Ezek tartalma leendett : I. II. Marmontel Elbeszélései, III. Goethe, IV. Lessing Emiliája és Minnája, V. Molière Mariage forcé és Médecin malgré lui-je, Herder Paramythionjai s Lessing Meséi, VI. Metastasiótól : Titus Kegyelmessége („a darab budai dolgomat példázza", mond az id. h. 8. l.), Themistokles, Regulus; VII. Hamlet.

[57]) Kazinczy Gábor könyvtárában.

[58]) L. a kézirati *Pálya* IV. könyvének végén.

[59]) L. *Leveleit* I. 48.

[60]) Ilyek : 1806-ban : Csokonainak sírköve 119. l. ; Magyarázó jegyzések a Csokonai sírköve eránt tett jelentésre 252. l. ; Hotkóc, anglus kertek 262, 8, 76. l. B. Orczy Lőrinc emlékezete 397. l. — 1807-ben I. Felelet a Feleletre (a Csokonai-ügyben Kiss Imre ellen) 44. l. ; Végső szavam a debreceni perben (Fazekas Miklós ellen) 52. l. ; Magyarországnak talán első abrosza 151. l.; Baranyi Gábor emlékezete 170 l. ; Bővebb előadás a sárospataki bibliothéka két codexe felől (Leonardi Aretini Atila, és Judicium de cometa anni 1464., melyeket ő ajándékozott e könyvtárnak) 241. l. ; II. félévb. : Kazinczy László obester élete 176. l. — 1808-ban I. : Mutatványok Sallustiusból 159.; Magyarországnak régi abroszairól 165 , 174.; A legrégibb magyar kalendáriom 245. l.; Lelesz és levéltára, 276.; Révainknak nevei s születési napja 311. l. — 1810-ben I. A zsibói nagy megholtra (epigr. jegyzéssel) 102. l.; Báróczy (epigr.) 109. ; Báróczy Sándor emlékezete 195. l.; Kazinczy Jelentése a La Rochefoucauld Gnómái eránt (mely szerint Geistinger, a kiadó, csináltatta a könyv tarka címszövegét) 236. l.

[61]) Többi közt 1808-ban Vályi-Nagy Ferenc Ódái; 1809. Verseghy Aglájája, Himfy (a Regék bírálata az Annálisok 1809-diki sept. füzetében, Kazinczy saját feljegyzése szerint, nem övé. „Recenseáltam ezeket a regéket én is, de az hihető későn ért fel Bécsbe") 1810-ben Pápay Sámuel M. Literaturája, sept. füz.; 1812. juniusi füz. Fejér György Jutalm' Felelete; 1814. jan. Kis János Horátius stb felett, számos nekrológon kivül.

[62]) Legalább megkezdve, l. *Level.* I 133.

[63]) Révai nagy örömére, miután Sinai, igéretét nem állva, ennek betegsége alatt fia iratta azt le titokban derecskei rector Obernyik által (l. a kézir. *Pálya* V. könyv. I. szakát), de a birtokos által idő előtt visszavétetvén, kellőleg össze nem vethetheték (l. az előszó 1808-ki Utolirását XXII. l.).

[64]) E gyűjtemény, az első kötet boritékján álló előrajz szerint, öt kötetre volt egyelőre tervezve, mikben „Osszián, Dénisz és Klopstock énekeiknek, Lessing Emiliájával s Minnájával" kell vala fél év alatt következni. Nevezetes hely ez előrajzban : „Nem lévén semmi összeköttetés a darabokban, sőt minden kötet *a stilistikának más meg más neméből adván elő valamely remekmívet*, a munka kötetei egyenként jelenhetnek meg... Ez az első kötet a francia atticismussal s elegantiával ismerteti az olvasót" stb Egy korábbi szándék szerint *Brydon Aetnája* is belé ment volna (Lev. I. 133.).

[65]) „Most nyomtattatni fogok — írja Szentgyörgyinek, mart. 16.1806. —, s a mi bejő, abból apróbb adósságaimat csalhatatlanúl fizetni fogom".! *Lev. III.* 111 l.

[66]) Úgy látszik, hogy ilyenekre először is Jenisch híres pályamunkája (Europa tizennégy nyelvei összehasonlító méltatása, 1796.), melyet brünni fogságában olvasott, inditotta. Ezt megemlítvén *Pandectái* II. kötete 116. lapján (Kazinczy Gábor könyvtárab.), azt írja 1808. febr. 28. : Ha fogságomban tintával élhettem volna, itt fogtam volna ily című munkához : Ueber Ungarns Sprache und Literatur, melyhez még mindég gyűjtögetem a materiálékat." Így tehát a tübingi kérdés senkit készültebben nem talált. Huszonegy volt a pályázó, s a verseny 1813-ban még el nem itélve, minél fogva munkája historiai részét akkor magyarúl kibocsátotta az Erd. Muzeumban. A kézirat Kazinczy Gábornál. Az egész németül van, az ellenoldalon magyarúl, de hézagokkal.

[67]) Mind ezek Kazinczy Gábornál. Az elégetésről maga emlékezik *Pandectái* II. köt. 402. lapján.

[68]) Egy kicsi részét ez eszmeváltásoknak ismeri a közönség a *Szent-Györgyi Józsefhez* irottakban, *Levelek* III. köt. ; de egészen csak az összes levelek, s különösen *A Glottomachusok* című levélgyűjtemény kiadásából fogja, mely nyelvünk történetére egy a legnevezetesbek közől.

[69]) Azok 1809. április és júniusban készültek.

[70]) Sípos felelt a *Tud. Gy.* 1818-ki II. kötetében, mikép „egy nemes lelkű, igazságot szerető, dolgát értő férjfiútól várni lehetett", mond Kazinczy, kéziratban maradt munkájában : *A magyar nyelvről* a 49. lapon (Kazinczy Gábornál).

[71]) A recensio, mint Kazinczy maga a *Glottomachusok* előszavában (1827. dec. 6.) feljegyezte, Horvát Endre tollából folyt ; a Recensiókról szóló értekezés Takács munkája, Horvát Endre toldozgatta, Verseghy írta le, s alá „Füredi Vida", a Horvát Endre álneve, tétetett. Kazinczy feleletei válasz nélkül maradtak.

[72]) Bár néhány elve, mint péld. hogy az iró legfőbb törvénye a szép (tehát a nyelvtanilag helyesnél is feljebb való), hogy gyökszót is szabad teremteni, hogy absolut szükség nélkül is szabad idegen szólásokkal élni, iskolája által végül is tagadtatott.

[73]) Mind ezek Kazinczy Gábornál.

*) Ámbár *Bölöni Farkas Sándor*, Ossziánjáról azt írja: „Erdélyünkben kárhozatos ő; mert Kazinczy forditotta" *Új M. Muz.* 1855. 492.

[74]) 1817. II. IV. 1818. I. VIII. Egy szász cáfolat 1821. VI. és VII.

[75]) A prózai cikkek a következők: 1. Az említett „M. Literatura Történetei" töredék a tübingi pályairatból; 2. Barcsay Ábrahám emlékezete, franciául irta Gr. Haller Gábor; 3. Himfy Szerelmei recensiója (az I. kötetb.); 4. A magyar verselésnek négy nemeiről (a II. köt.); 5. B. Orczy Lőrinc emléke; 6. Sallustius magyar forditása 1596-ban (a III. köt.); 7. A széptudományok befolyásáról a felsőbb tudományokra, Herder pályairása (a IV. köt.); 8. Az Inisztiónai Háború Bacsányitól (az V. köt.); 9. Szabad-e elisióval élni a magyar verselésben, Kultsár ellen (a IX. köt.). A költőiek: 10. Epigrammák, 15 (az I. köt.); 11. Epistolák: Gr. Török Lajoshoz, Nagy Gábor barátomhoz (a II. köt.), Berzsenyi Dánielhez (az V. köt.); 12. Sonettek: Szirmay Jánoshoz; A Margit Szigetén (a IV. köt.).

[76]) Ilyek az említett biráló és értekező cikkeken kivül: 1. Sáros-Patak hajdan szab. királyi, sokszor királynéi, most mező-városnak történetei (G. H. I. betüjegygyel, 1818. V.); 2. Ismeretlen régiebb metricusaink (1819. I.); 3. Cserei Farkas nagylelkűsége a köznép eránt (1819. I.); 4. Igazítások a pataki vár leirásához (1818. XII. 1819. VI.); 5. Vályi-Nagy Ferenc nekrológja (először a M. Kurirban; itt 1820. II.); 6. Horváth Ádám élete (1822. II.); 7. Super. Szilágyi Sámuel Élete (1820. VIII.); 8. Cardinalis Martinuzi (1820. XI.); 9. Toldalék a nagy Széchényi biographiájához (1822. III.); 10. Kézy Mózses deák versei birálata (1822. VI.).

[77]) A kézirat Kazinczy Gábornál. Ismerte K. Ferenc Zrínyi prózai munkái azon codexét is, melyből azokat a Nemz. Könyvtárban Kazinczy Gábor adta ki; miért nem használta fel, előttem tudva nincs.

[78]) Kazinczy Gábornál; második példánya Horvát István könyvtárában, melyből Horvát a bő és tanulságos előbeszédnek a debreceni codexre tartozó részét a Tud. Gy. 1836-ki VII. köt. kiadta. Tartalma: 1. Homiliák a debreceni codexből; 2. Judicium de cometa anni 1468. saját, általa a pataki könyvtárnak ajándékozott, codexéből (kinyomtatva *Analectáim*-ban, ugyanezen codexből); 3. Székely István magyar kalendárioma 1538-ból; 4. Io. Ribini Oratio de cultura linguae hung. 5. Gr. Teleki József Elegiája (l. e munka I. köt. a „Teleki" cikket). 6. Birkenstock Elegiája Sándor Leopold palatinusnak halálára, gróf Teleki Domonkos forditásával; 7. a legelső magyar sonettek; 8. Epistola Berzsenyi Dánielhez jegyzésekkel; 9. Toldalék (érdekes irod. ritkaságokkal); 10. Rézbe metszett kézirások (hasonmások).

[79]) Mind ezek Kazinczy Gábornál; ez utolsóról emlékezik Bölöni Farkas Sándor, egyik levelében *(Új Magyar Muz.* 1855. I. 492.).

[80]) Névszerint: A szabad Erdély (1822.), Tisztulás ünnepe az Ungnál (1823.), Izéhez, Egy gyermek sírjánál, A Múzához, Nehéz és könnyű, Az Inn hátán (1828.); Jövendölés (1829.), Sulpicia Cerinthushoz, A lepe, Astüanax, Mi fáj, A Lengeséghez, A lovag, Költő, Neo- és Orthologia (1830.), Különbség, Vigasztalás, Spissics, A boldogított (1831.); sőt halála után is még: Fullajtáros vers, Édes kín (1832.), Gróf Széchenyi Istvánhoz epistola (de már töredék; 1833.). Végre a Szemere Aurórájában (1834.): „Pest 1828 és 29" című töredék.

[81]) Névszerint: Minnyihez, A Sajka (sonett), A Csillagokhoz Goethe ut., Himfyhez, Prof. Vályi-Nagyhoz, A Bugaci Csárdára Orczy után, Mezei Virágok 12 és Epigrammák 10 számmal (1822.); Kazinczy Sonettjei (újra), Vajda-Hunyadon, Branyicskán, Szem és Szív (epigr.), Orpheus és Eurydice Virgil Georgikonaiból (1823.); A Bünösök, Horác a majorosához, Helmeczyhez, s epigrammok: Dédácson, Szemeréhez (1824.); Horác Maecénhez, A Hit szava, Intés, Az Áldozó, A szép Házi Kör, Myrtil az első kakukszóra 1781. (1825.); Pindarosz olympiai VI. éneke, Leonidász, Vigasztalás (1826.). *Prózai* darabok: Mária Theresia (életrajz), Boufflers Levelei a Schweizból (1824.); Zrínyi Miklós Szigetváratt (1825.). Historiai személyek számos hasonmásait s több vignettet is K. készített e zsebkönyv számára.

[82]) I. köt. (1826.) III. rész VIII. száma alatt a Sallust Előszavából kimaradt azon nevezetes szakasz áll, mely e Kézikönyv III. kötete első fejezetében is látható. A IX. szám alatt Kazinczy és Kölcsey 1823-ki levelei; Kölcsey iliászi töredékeinek Vályi-Nagy Iliászába felvétele iránt. II. köt. (1827.): Észrevételek Döbrentei és Kölcsey leveleikre (széptani tárgyakról 282—302. l.); és folytatása az iliászi pörnek. III. köt. (Muzárion, 1829.): Két levél a nyelvgeniuszról. IV. köt. (1829.): Csokonai Mihályról, s némely dalai átdolgozva; A nyelvmívelés módjáról Szontagh Gusztáv ellen (152—63.); Magyarázatok Sallustiusnak forditásához (166—91.); Döbrentei Előbeszédéről Yorickjához (206—14.); Sámuel, a Szent Hajdan

Gyöngyeiből; Gibárt és Irma, költői beszély. — A Muzárionnak 1833-ban, s így Kazinczy halála után, kijött új folyamában tőle a következők vannak : I. rész : XII. és XIII. sz.; a XIV-ben IX—XXII. Viszonyok : VIII. XV.; II-d. rész, Muzárion III. és IV. kötetéről I. VI—X. Kczy és Szemerétől; XII. és XIII-d. rész : Nyelvkeverők ellen és mellett; XIV. rész : Szellem és Egyetem IX—XXII.

[83]) Ugymint : 1825-ben : A nyelv, az irás feltalálása; a magyar nyelv bölcsője, s legrégibb maradványaink, 5. l.; A Hébe azon évi ismertetése 43. l.; Gr. Mailáth János német versei ismertetése 158. l.; Wieland Adelung ellen : Mi a tiszta németség? Tükörül azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, s ezt kérdezgetik : Mi a tiszta magyarság? s intésül a szere felett merészeknek, 269. l.; Szirmay Antal élete 349. l.; Stilistikai példák; némely régibb levelekben, Zemplény vármegye levéltárjából 475. l. — 1826-ban : Ürményi József életrajza 643. l.; Könyvbecslés : az 1826-ki Hébe és Auróra 696. l.; Gr. Wesselényi Ferenc nádor védelme 738. l.; I. Leopold romai cs. és magyarországi király szerencsés deák epigrammatista 741. l.; Nyilatkozat az iliászi pörben 880. l. Tudósitások a Rákóczi-ház genealogiai ismeretének megigazitására, kibővitésére 941. l.; Góró Lajos Pompejii Vándorlásai ösmertetése 977. l. — 1827-ben : a Rádaiak 1225. l.; A müvészség barátjaihoz (Thewrewk Pantheonja, Mednyánszky vági utazása és Kunike dunai nézetei ösmertetése) 1339. l.; Gróf Kornis Mihályhoz 1821. (epistola) 1343. l.; Toldy F. Kézikönyvének ismertetése 1367. l.; Gróf Wesselényi Ferenc 1387. l. — 1828-ban : Thaly Antal és Farkas Károly barátoknak (epistolion) 1558. l.; Az Apollo szobránál (epigr. jegyzéssel) 1560. l. — 1829-ben : B. Wesselényi Miklós munkájának a régi híres ménesekről ismertetése 624. l.; Gr. Teleki József Versei bevezetéssel 752. l. — 1830-ban : Lobkovitz karlsbadi ódája polyglott kiadásának ismertetése 69. l.; A Telekiek 81. l. — *Kazinczy halála után* 1831-ben : Erdélyi Levelek 561, 686, 737, 810 ll. — 1832-ben : Erdélynek és az Erdélyieknek ismérete 3. l.

[84]) Az említett első és (megjelent) második kidolgozáson kivül még egy harmadik, negyedik és ötödik Kazinczy Gábornál. Én ezek közől az elsőt (másolata nálam) s a negyediket használtam.

[85]) Kikhez az 1794. *előtti korból* fenmaradt *Levelek* szólnak, a következők : Gr. Beleznai Miklós, *Bessenyei György, Czirjék, gr. Eszterházy Károly, Fejérváry Károly, Koppi, Kovachich Márton, Kovács Ferenc, *Molnár János, *b. Orczy Lőrinc, I. Péczeli József, Rájnis, Ráth, *Baróti Szabó, Szentgyörgyi István, Szilágyi Sámuel superint., ifj. Szilágyi Sámuel. — Főleg az 1801-*en inneni korból* fenmaradt, részben még lappangó, azon Levelezései, mik *mindannyi* nagyobb kisebb *köteteket tesznek*, a következőkhez intéztettek : Berzsenyi, Cserei Miklós, *Csokonai, gróf Dessewffy József, Döbrentei, Fabchich, Földi, Guzmics, Horváth Ádám, Horvát István, Jankowich, *Kis János, Kölcsey, Kriebel, gr. Mailáth János, Németh László, Pyrker, Rumy, *Sípos Pál, *Szentgyörgyi József, Szentmiklóssy, Szombathi, Szögyényi Zsigmond, gr. Teleki József, gr. Teleki Sámuel, Toldy, Ungvárnémeti-Tóth, Vályi-Nagy, Virág, Vitkovics, I. és II. b. Wesselényi Miklós, Zádor (Stettner-Fenyéry). A legérdekesb és fontosb levélgyüjteménye, az, mely Szemere Pálhoz volt intézve, meg van semmisítve. — Azok, kikhez ez időből kisebb számu levelei szóltak, a következők : Aranka, Bajza, Bárány Ágoston, Báróczy, Bártfay, Bitnicz, *Bölöni, Decsy, Édes, Endrődy, *Engel, *Ercsey, Fáy, Fejér, Ferenczy István, gr. Festetics György, Holéczy, b. Hormayr, Horvát Endre, Igaz Sámuel, Kállay, Kerekes, Ábel, Kisfaludy Károly és Sándor, Kiss Imre, Kovacsóczy, Kultsár, b. Lakos, Márton István és József, Nagy Gábor, Nagy József prépost, Pápay, II. Péczely József, Perger János, b. Prónay László és Sándor, Ragályi, Révai, Ruszek, Sághy Ferenc, Sándor István, Schedius, Szabó István, gr. Széchenyi Ferenc és István, Székely Sándor, Szemere Bertalan, Szenvey, b. Szepessy Ignác, Sztrokay, Téti Takács József, Dukai Takács Judit, Tóth Ferenc, Ürményi József a minister, Vörösmarty és mások, kikről bizonyos tudomásom nincs. A kiadottakhoz csillagot vetettem. E roppant és páratlan irodalmi érdekü gyüjteményt kiegészitik ezeknek hozzá irt levelei, mik közől Kazinczy Gábor könyvtárában megvannak : 1. „Becses Levelek K. F-hez" 3 köt.; 2. Csehy Józseféi 1 köt.; 3. Cserei Farkaséi 5 köt.; 4. Cserei Miklóséi 1 köt.; 5. Horváth Ádáméi 2 köt.; 6. gr. Ráday Gedeonéi 1 köt. — Az akad. könyvtárában K. levelei : 7. Berzsenyihez 1 köt.; 8. Döbrenteihez 1 köt; a bakonybéli apátságéban 9. Guzmicshoz 1 köt. (Legtöbb levelezőinek hozzá intézett levelei az özvegy által iróiknak visszaadattak). — Ezekhez számitandók még a „*Glottomachusok*" cimü két kötet, melyekben a nyelv dolgában hozzá irott levelek foglaltatnak.

[86]) L. *A Magyar Tud. Társaság Évkönyvei* I. kötetében, és Kölcsey Ferenc Munkái II. köt. — Apróbb életrajzai közől az elsőt, általa kéziratban látottat, adta régibb *Kézikönyvem*; a legszebbet *Guzmics* a Minerva 1831-ki folyama III. köt., a legbővebbet *Hunfalvy Pál* az Uj Ismeretek Tára V. köt. elején. A jelen vázolat összes láthatott kéziratai megtekintése mellett készült; de hátra van, ha élek, az elfelejthetetlen férfiú terjedelmes, teljes, életirása. Ez engesztelő áldozattal mesterem s barátomnak mindenek felett én tartozom.

1. Keresztes Bálint, kedveséhez Tornai Margithoz a szent földről.

1789.

1. Fekete szemű szép hölgyecske!
Röpülhetnék csak mint egy fecske:
Még ma szállnék, szemed láttára,
Ablakod rostélyozatjára.

2. S addig dúdolnám ott énekem,
Míglen megszánván esdekletem,
Rejtekecskédbe befogadnál,
S öledben nyugvóhelyet adnál.

3. Nem kellene nekem bugocska,
Hogy engemet benne tarts fogva,
Mert bátor elűznél mellőled,
Én el nem röpülnék tetőled.

4. Délben asztalodra röppennék,
Étkes vídám vendéged lennék,
Megcsipegetném falatodat,
Serlegedből innám borodat.

5. Ha mikor leülnél rokkádra,
Felszállanék annak gombjára,
S oly búsan nyögném énekemet,
Hogy könyût hullatna szép szemed.

6. Estve ugyan, ha álom nyomna,
Elrejtezném ágykárpitodba;
De még hajnal előtt, jó reggel
Felköltnélek víg csörgésemmel.

7. Ugrándozva járnék akkoron
Fel s alá puha paplanodon,
Félre rántogatnám kendődet,
Hogy láthassam bokor [1]) emlődet.

8. Oh ki volna boldogabb mint én,
Titkos kecseid szemlélhetvén!
És ha kláris szád csókolhatnám,
Béla [2]) is irígyen nézne rám.

9. Jaj, de mint az árva gilice,
Úgy bújdosom én mostan nyögve,
Mert sebes szárnyaim nincsenek,
Kik szép Margitomhoz vigyenek!

10. András alatt vérző buzgánynyal
Vívok mindennap a pogánynyal
Annak drágalátos véréért,
Értem s érted a ki onta vért.

11. És mikor karom a csalmákat
Úgy aprítja mint a torzsákat,
Ezt kiáltom fel Jézusomhoz:
Vígy, urunk! egykor Margitomhoz.

12. S ím tisztúlni látom az eget,
S rám a nap szép sugárt ereget,
Jelengetvén hogy nem sokára
Visszaviszen isten Tornára.

1) Egy pár. Így mondatik: bokor kéztyü, bokor citrom stb.
2) II. András kir. fia, utóbb IV. Béla.

2. A Tanítvány.

1787. és 1820.

Kékellő violák illatozási közt
Szüle egy gyenge leány engemet ott, hol a
Szirt forrása magasról
Tajtékozva szökell alá;

S lágy keblébe fogott, s kisdede homlokát
Elhintette tüzes csókjaival, s te, mond,
Serdülj, s a miket itt látsz,
Zengd majd lantom idegjein.

Így szólván elhagya. Hirtelen egy galamb
Lebbent nyögve felém, s elfedeze a liget
Ifju lombjai közzé,
S mézzel tömte meg ajkamat.

Nőttem, s a mit az ér szélein, ott hol az
Aggott tölgyek alatt görbe futást veszen,
A mit szirtpatakomnak
Vad zajgásiban hallanom

Engedtek kegyesen szent jelenéseim,
Mármár zengi dalom; honnomat egykor és
Lelkes nagy fiait: most
Még csak gyenge szerelmeket,

És a lányka szemét, a ki remegve fut
Lobbant lángom elől kertje homályiba,
S ott, a csintalan, önkényt
Hull keblembe, de fut megint.

3. Az Esthajnalhoz.

Stolberg ut. 1787.

Azon örülsz-é, hogy szememet megint
Elázva látod? vagy gonoszúl talán
Bánatra vonsz ismét? Hitetlen,
Látom hová csalogat világod.

Ím, sírva térek fényed elől oda,
Hol csendes árnyak lengedezésiben
Sírhalmaim halvány virágok
Illatozási között feküsznek.

Ah nem sokára harmatos hantomon
Fog majd ragyogni szánakodó szemed!
Majd feltalálom egykor én is
Hasztalanúl keresett nyugalmam!

Szerelme kínjait fülemilébe költ
Lelkem reményfám [1]) bánatos ágain
Énekli majd, mig a királyi
Reggel előtt szaladásnak indúlsz.

1) Így nevezem az ákácot, melynek árnyékában vannak a temetők többnyire az alföldön. Kaz. jegyz.

4. Bor mellett.

1788.

Életem fogy, s nem sokára
Már e szép kor elrepül;
Érzem, messze nincs határa,
S majd komor telére dül;
De borral sebes tollának
Lépvesszőket hányhatok;
Bort ide, bort! elmúltának
Ha iszom, kacaghatok.

Még most, hála istenimnek,
Kelyhem bátran forgatom;
Még most, hála istenimnek!
Lollimat csókolhatom.
Még nincs, a ki elfogassa
Gyanuba vett levelem,
Nincs, a ki tudakozgassa,
Ki sziszeg titkon velem.

Lyányka! jer, jer, mártsd rózsádat
Kelyhem édes nedvibe,
Fonjad azt s melypántlikádat
Homlokom víg fürtibe.
Ingereld szám szomjuságát,
S ah! éreztessed velem,
Életem fő boldogságát
Hogy csak kebledben lelem.

5. Minnyihez.

Égtem érted, s te szerettél,
Még én égek, nem te már;
Ah, te már meghidegedtél,
Szád szemed tagadja bár!
S én itt magamba borúlva
Nevedet sohajtgatom,
Elbusúlva, elfásúlva
Veszteségem siratom.

Elenyésztek életemnek
Tündér istenálmai;
De ne rettegj, mély sebemnek
Nem terhelnek vádjai.
Légy te boldog! könnyebbedve
Türöm úgy majd estemet,
S ezt sohajtom kevélykedve:
Minnyim egykor szeretett.

6. Sonettek.

1) A Sonett Múzája.

Mint a szerelmes járja táncosával
Menüetje kecscsel teljes lépteit,
S ígézi a szála torlott rendeit
Enyelgő vissza- s visszafordultával:

Honom Ausónia narancsgallyával
Körülölelve fôm szög fürtjeit,
Úgy járom én a dal lejtéseit,
A négyest öszvefüzve hármasával.

Borág köríti mostan homlokom;
Ott, hol Tokaj nyújt nektárt istenének,
Víg szárnyakon kél a nem hallott ének.

E szép vidék lön kedvelt birtokom;
Egy új Tibull itt megdicsöitett engem,
S én őtet és hölgyét örökre zengem.

2) A Kötés Napja.

Mely boldog óra tűnt fel életemnek,
Midőn a két szép testvér karjain
Szökdelve jártam a rom halmain,
S hol a pataknál lengenyék teremnek.

Itt, lábainál imádott kedvesemnek
Elnyúltam a part bársony hantjain.
Dallott, s elfogva alakján s hangjain,
Megnyílt az ég szememnek és fülemnek.

Storazzi szép ajkán nem lebegének
Mennyeibb hangzások mint e bájos ének,
Mint e hajlékony rezgő lágy beszéd.

De bájosb édesb volt, melylyel pirúlva
A hold szelíd fényében, s rám simúlva
Ezt nyögte az édes lyány: Tiéd! Tiéd!

3) Az én Boldogítóm.

„Milliók között sincs egy, kit a fene
Vak Áte ekként vett volna szabdalásba;
Ha megdühödve kapkod olykor másba,
Segélni azonnal kész azt istene.

Ah, engemet nem véd őellene
Sem ég sem föld! E szörnyü bajvivásba'
Lankadva dölök újabb lankadásba,
S nincs ír, mely sebemen enyhítene."

Megszánta éltemnek Érosz kínjait,
S mond: Én enyhítem a kit Áte sujta;
S bérül ölemben tette le Sophiet.

És ím, miolta ő nékem áldást nyújta,
Bús éjjelemnek bájos mécset gyújta,
Nem érzem a vad csapkodásait.

4) A Sajka.

Csalárd örvények, vad sziklák között
Sajkám lebegve futja víg futását,
S kacagja a bosszús szél, hab duzzanását,
S szirtjeit, melyekbe oly sokszor ütközött.

Nőm, s e kisded csoport, az üldözött
Arcáról csókkal törlik izzadását;
S lantom, szelíden zengve a szív habzását,
Az árbocon függ, myrtusai között.

Köd, éj borítják útamat megint;
De rám amott egy szép csillag tekint,
S szent hittel tölti bé a csüggedt szívet.

Elő, elő! bár mik rettentsenek!
Bajában nem hagyják az istenek
A szeretőt, a lantost, és az hívet.

5. Ritornell.

A zápor ömlik, nem megyen misére,
S nem láthatom, mint lépdell, ablakomból,
Nem, mint tekint rám, titkon kedveltjére.

Oh nap, derülj ki, s kedvezz a buzgónak,
Hogy ajtatosságát elvégezhesse,
De kedvezz nékem is, a lángolónak!

Ki jö? — Cselédje Hébém visszahozza.
Keresztet vont a könyvben e sor mellé:
„A hív leány barátját sóhajtozza.“

6. Tusakodás.

Reményem eltünt — mint mikor a torony
Lámpája, az éjnek vad zivatarja közt
Ellobban, és a csüggedőket
A habok újra veszélyes örvény

S egekbe nyúló fergeteges sziklák
Közzé ragadják. Oh, ti hatalmasok,
S te, te nagy és jó Jupiter, ki
Teljesedésbe hozod tilalmat

Nem szenvedő végzéseiket! tehát
Hiába bízánk bennetek? hasztalan
Nyújtánk fel újobban könyörgő
Őszveredőlt kezeket felétek?

Méltatlanoknak még soha nem leve
Az égiektől támogató segéd.
Türd, a mit illik türnöd. Itt lesz
A gonoszokra kemény fenyítő.

Bizonynyal itt lesz! néha sietve jön,
Sántítva többszer; s hozza kezében az
Élesre fent pallost, s az ingó
Csésze sülyed s bukik a hitetlen.

Villogj te nékünk, mennyei jó tanács!
S vezérlj az éjnek kétes homálya közt. —
Ím lobban a láng! a homály fut!
Lelkem örülj! közelít az óra.

7. A Hit szava.

Az oktalan bölcs, títeket, istenek!
Tagadni akarna. De ti felette meg-
Dördítitek bosszús ütéssel
A ropogó tüzeket, hogy Újhely

És a Hegyalják tornyai rengenek,
S fortyanva csap ki partjain a Tisza;
S ő sápadozva roggyan össze:
Érzi hatalmatokat, s tagadja.

Ekként dühültek egykor az elfajúlt
Tellus szülöttjei ellenetek, de Zeüs
Felkölt; futának ők, s az ádáz
Enceladust leteríté az Aetna.

Engem szerény szív vonsz tifelétek, és
Nem ingható hit, s magzati félelem.
Áld szenvedésim közt nyögésem;
Áld poharam, ha virág övedzi.

Az éj sötétét tiszta nap, a fagyos
Telet tavasz s nyár váltja fel, és az ősz,
Gerézddel ékesítve fürtjeit;
S újra sötét jön elő, fagy újra.

Hadd jőjenek! ti gondotok az. Nekem
Örvendeni illik, türni, reményleni.
Ég, föld szakadjon össze, szórja
Lángjait a Phlegeton: ti védtek.

8. A Tisztulás innepe az Ungnál.

886. esztend.

A nép.

Érettünk küzd, értünk csatáz
A harc nagy istene;
Segéli az elnyomottakat,
S elnyomja az elnyomót.

A jósok.

Bízzál te benne, hü sereg,
Rád néki gondja van;
Segéli az elnyomottakat,
S elnyomja az elnyomót.

Együtt.

Segéli az elnyomottakat
A harc nagy istene.
Ránk gondja volt, ránk gondja lesz,
S elnyomja az elnyomót.

Az oltár szüzei.

Az agg erdőben aludtam el
Egy lombos tölgynek alatta;
Zaj támada az agg tölgy lombjai közt,
S elverte szememről álmomat.

Idegen raj ülte meg a magas
Tölgy gallyait, egy tömött gerezd.
S a régi lakók kirohantak
Elüzni szelíd vendégeiket.

Dühösen folyt a küzdők között
A vércsata, hulltak sergeik:
De most szeretetté vála tusájok,
S a két raj egy rajjá leve.

A főpap.

Tisztúljatok meg! vár az Ung,
Újabb hazátok szép folyamja.
Nem nyér segélyt a szennyezett;

Nem a ki más tulajdonát,
Hölgyét, cselédit, barmait,
Orúl vagy nyílt arccal rabolja.
Nem a ki csal; nem a ki jobbját
Felének avvagy ellenének
Mosolyogva nyújtja, s másfelől
Mérges nyilat fúr oldalába.
Nem, a ki jámbor szenvedőnek
Enyhítni rest gyötrelmeit.
A szenvedő isten sajátja,
S az érte mindig bosszut áll,
Bosszút a bántón. Tisztúljatok!

A fegyvernök.

Ártatlan' vére Balambert,
S a nagy erejü Csaratont, Ödönt,
És téged, dicső Etelyénk, soha nem fertőze meg.
A hős nem fenevad; védi szabadjait,
S másnak szabadját tiszteli.

Ötöly így fut, elhagyott hazánk
Bérceinek kevély nagy fia,
Szelíden s áldást hozva medreiben.
De ha szirtek gátlják a szabad' menését,
Kicsap a mederből, s ront pusztít haragja.

Árpád, a pálca tiéd, tied a kard és az érc paizs;
Szabad nép adta, s önkényt, azt kezedbe,
Magáért és nem magadért.
Viseld, fia s atyja néki, és a szép örökbe —
Etelyénk hagyá azt reánk — te légy vezérünk.

Mind.

Érettünk küzd, értünk csatáz
A harc nagy istene;
Segéli az elnyomottakat,
S elnyomja az elnyomót.

9. A szabad Erdély, a török elüzetése után.

Szabadon lihegsz, szeretett haza,
Szabadon lihegsz megint! karunk
Béklyóidat összetöré!
Itt vesztenek ők, itt hulltanak el;
Lobogó tüzeit seregökre
Az isteni bosszu lövellé.

Nem ejte le minket erő;
Bízakodás teve rabjaivá
Minket a pogánynak.
Esküdt, s mi jók hivénk szavát;
S ő a hivőket, bízakodókat,
Cselébe voná, megbuktatá.

Hegyeink aranyát, ugarinknak
Gazdag termésit irígylé,
És a mit táplál a mező.
Paripáink néki nyihogtak,
Gyapját neki nyírta meg a nyáj,
S a mit nem vett el, ellopá.

Magyarra vivé ki a magyart,
S vicsorga dühében, hogy a két
Testvérhad érte egymást ölé.
Éh gyermekeinket maszlagon
Hízlalta pribégjeivé, hogy ők
Verdessék, a mi még nem ing.

S mi nyögénk a vad dölyf kéjeit,
S viselénk, de mérges fájdalomban,
Az alázó súlyos igát.
Hunyadink nagy lelke nem hagyott el,
Hunyadink nagy lelkét nem hagyánk el,
S lepattogának láncaink.

Itt vesztenek ők, itt hulltanak el,
Lobogó tüzeit seregökre
Az isteni bosszu lövellé!
Szabadon lihegsz, szeretett hazánk!
Szeretett hazánk! szabadon lihegsz,
Hunyadink nagy lelke van veled.

10. A Lengeséghez.

Ki viselhetné el
Élte súlyait,
Hahogy isteneink
Téged nem adának
Az emberi nemhez,
Vádlott, feddett,
Kárhoztatott,
Kedves lyánya az égnek!

Mosolyogja bár,
Ha kedve tartja,
Játékid a komor bölcs;
Nevezzen bár
Gyermekesnek:
Nekem te voltál,
Nekem te vagy,
Nekem te lészesz
Örök barátném,
Vigasztalóm,
Te boldogítóm.

Tátott szájjal
Vára reám,
Hogy elnyelhessen,
Az iszonyú.
Hallám fogainak
Siketítő
Csattogását;
Láttam vérbe kevert
Szemének undok
Pislongását,
S irtóztam az irtózatost.
De te, kedves,
Reám borúlál,
Hogy ne lássam
Vérbe kevert szeme
Pislongásait;
Hogy ne halljam
A dühödött fogak

Csattogását
Lágy dalaiddal
Boldog álmok közzé
Altatál el;
Hol a Phocionok
És Scípiók
Szép honjába téve,
Feledjem az
Irtózatos
Rettegtetésit.

Tátott szájjal
Vára reám,
Hogy elnyelhessen,
A még iszonyúbb;
És elnyele!
De te, kedves,
Egek leánya,
Vádlott, feddett,
Kárhoztatott,
Mellém vonúlál;
S csapodárkodó
Énekid közt
Hátra hagyál
Tekintenem,
S előre, de távol
Tájékokra;
Nem a mi most
Lépésim előtt,
Vesztem után
Ólálkodva,
Rettegtete.

11. Vajda-Hunyadon.

Szirt! rendíthetetlen, mint karja és lelke rakódnak,
Nagy mint ő, nagy mint társai, mint fia nagy!
Hol van urad? hol van Mátyása? hová leve László?
Hol van az egykori fény? hol van az egykori zaj?
„Nincsenek!“ — így dörmög falaidnak kriptai csendje
„Nincsenek? ah! De mi ez? látom-e nyílni kapud?
Látom; zászlóját már szélnek ereszti Capistrán;
Íme indúl, s vezeti győzödelemre hadát.
Szól a tárogató, s a síp, s a trombita, s a hős
Néma haragjában most maga léptet elő.
Jobbja és balja felől László szökdelteti ménét,
S atyjának vészi és osztja parancsolatit....
Szirt, mi vagy; és mi valál egykor! Megborzadok. A hű
Érti a szent jelenést, s felriad álmaiból.

12. Buczy Émilhez.

Kedvelt híve Buczym, Weselényinek, a te barátod,
Hogy te magad hallgatsz, hogy hallgat Kornisod, érzi.
Szólj, mint vagy te? miként vagyon ő? szólj, mint vagyon anyja,
Nagy dísze Erdélynek, nagy dísze a Teleki háznak,
S hív, mint atyja, kinek hamvvedrét tiszteli jó, rosz.
Mint van Kenderesink? az az új Fabrícius, a ki
Szíve érzéseitől nehezebben hajolhat el, a mint
Fenn ösvényétől az egek szép fénye hajolhat;
S a ki, midőn a fergetegek rá rontanak, ámbár
Némúlást javasol neki a lelketlen okosság,
Azt teszi, a mit az ész, a tiszt, s szép lelke parancsol,
S tilt a haszna-leső, ravasz, és lelketlen okosság.
Mint Feketénk? a nyájas öreg, kinek élete halkkal
S hasznokat hajtva fut el, valamint a völgy ere, mely hol
Szent ligetet serdít, hol szomjú holdakat öntöz.
Emlékeztek-e még rólam? vagy már is eloltá
A szeretett vendég képét a nem nagy időcske?

Két hava múlt el már, hogy az eltávozni szokatlant
Kisded honja megint elzárta; de nem fog el engem
Gyermekeim szeretett keskeny köre, nem fog el író-
Asztalom úgy, hogy benneteket ne sohajtsalak, oh tí
Hirtelen elreppent szép nyolc napok, istenek éjei.
És mikoron hátára veszen Brüszöm, egykor az Erdély
Első ifjáé, az enyém most, angol atyának
S stambuli kancának szép gyermeke, s rázza rövidre
Metszett kis farkát, s hattyúnyaka gyenge sörényét;
S játszva, szökellve, nyerítve viszen Kázmérba napamhoz,
S egy pár szép szemhez közelebb, Házára-Mikónak,
S ifjúvá tészi, a kit az évek száma hanyatlat:
Oh akkor lelkem együtt van véletek a kert
Szent csorgója körül, hol az hold szép arca mosolygó
Búban néze le ránk az olasz nyár s fenyvek homályán;
És ott, a hol ezüst habját a vad Szamos önti,
S rót Brüszöm anyja megett szökdelleni kezde, legelső
Perjéjébe harapdalván, a szarvasok, őzek,
Fácánok mezején; s kívánnám éltemet itten
Tölteni köztetek, és a kik hozzátok hasonlók.

13. Berzsenyihez.

A költő saját jegyzéseivel.

Hogy jambusimra gáncs fog szállani,
Előre láttam; ők az iskola
Törvényit bátran általszökdösik.
Becsülik a törvényt, de csak ha jó;
Becsülik a példát, de csak ha szép.
De kell-e törvény? kell-e a szépre példa?
S nem-széppé a szépet s a rutat viszont
Nem rúttá, e kettő kényе tészi-e? [1])

A babonának reszketö fia
Nem lát, nem hall; tanítják, s ő hiszi.
Homér hatosban zengi hőseit,
Úgy érti mesterétől, s a hatos szép.
Murány rotyog, totyog, potyog, szotyog;
És, minthogy összefüzte Gyöngyösi,
Ím a rotyog, totyog, potyog, szotyog, szép.
Két kurta egy hosszat ád; tehát, csak értsd,
„Remegő nyulakat avagy bitang darut a hurok."
Mert ezt Horácban így lelé, pedig
Ő füllel, újjal méré hangjait,
Fület-varázsló zengzet, szép iambus.
Nyilván ez is szép jambus lesz tehát,
Mert törvény ellen nem kél pártosan:
„Te szerelem eleget epedek, eleget iszom az
Daykának édes zengzetü dala: (üröm..."
„Homályos bánat dúlja lelkemet;
Talán újúlnak régi szenvedésim,
Talán tündér előre-érezésim
Rémítnek," rosz, mert másod és negyed
Fogásiban az első tag hamis,
S középben a vers ketté nem hasad.
Nem vétek, hogyha Virgílben s Homerban
Négy sponda lép négy dactylus helyébe;
De Dayka a másod és negyed fogásra
Spondát ne végyen. Ők a harmadik
Cikkelyben általszökdösik gyakorta
A nyúgalom pontját, és mentek érte:
Pert von fejére Dayka, ezt hogy teszi.
Oh marhalelkek, méltók vonni igát,
Mert fül helyébe féket kaptatok;
Hányszor fakaszta már dongástok engem
Szelíd kacajra, hányszor már epére!

Mi tészi a verset verssé? „Szózatosság."
S mi ezt? „A hosszu s a rövid tagok
Arányos és kedveltető egyezése.

Vers a mi a fülnek, hol tág, hol szoros
Törvény szerint, bájt nyújt, az holt igébe
Hizelkedő zengéssel éltet önt;
S a nyügöt, mely közt kényesen lebeg,
Érezni nem, de csak gyanítni hagyja.
S így Plautusnak s Terencnek rendei,
Bár szük bilincsre verve nincsenek,
Füled gyönyörrel s játszva verdesik.
Így jambusom, ha páros öt fogásin
Úgy ejti kurta tagjait, hogy ők
Utól ne álljanak, s ha vég helyén
Nehéz ütést nem bugdostat; keményt
Kettős röviddel ütni ő nem szerct;
Komoly dalának bátran járja táncát,
S az iskolások feddésit kacagja.
De nem talál helyt minden mindenütt.
Az boldog, a kit nyájas istene
Kegygyel vezérel a saját nyomon.

A verselés legrégiebb neme
Az volt minálunk, melyen vén Tinódink,
Szikszó borától fülve, dúdola.
Rest és siket vers, mely hat párja közzül
A sort középben kétfelé hasítván,
Csak egyikének adja gondjait.
És még is oly, hogy tapsolást remélhet,
Ha ihletéssel énekeltetik;
És a vezérrend két utóbb csapását
Selypül nem adja vissza a többiben;
S házát s hazát, és szállát meg' valát,
S vagyont s hagyjont, nem toldoz együvé,
Az adva, rakva, kapva lél kegyelmet,
Mert kedves olykor még a tompa hang is.
Elhalhatatlan fényt ezen nyere,
Ki majd dicső ösének hős elestét,
Majd a kemény lyány csüggesztését dallá;
S egünkön Zrínyi csillagként ragyog.
Kevésbbé könnyü mint volt Gyöngyösi,
Jóval tanúltabb s fentebb szárnyalásu.
S e versnem hordja Zrínyinek nevét.

A Tiberis s Ilissus szép leánya
Sylvesterünket fényesb útra hívá.
Magasb kecsekhez szoktatott fülét,
Hogy értse nyelvünk szózatosb folyását,
Nektáros újjal ő illette meg,
S más húrokat vont zörgő karvasára.
Fülelt a tér, füleltek a tetők,
S Tihanynak játszó lyánya felkapá
A kedves hangot, s sokszorozva vitte
Tátránknak égbe nyúlt szikláihoz,
És a holott az Olt siet vizét
Az Isterével egyesíteni.
De a Hellenis [2]) a rekedt koboz
Nyivását kedvelő sereg között
Még nem találа érzékeny tisztelőt,
S jobb korra várva, nyúgalomra dőle.

---

[1]) Az első sorban említett gáncs, s az a neheztelés, mely magát a 40—43-dikig talán igen hangosan hallatja, s mentséget egyedül abban lelhet, hogy Horácból vagyon kölcsönözve — (Servum pecus . . . quibus auris in ore est) — költött gáncs és neheztelés. Az epistola irója e fortélylyal csak elevenséget akart adni a poetai előadásra alkalmatlan themának.

[2]) A görög ének Múzája, mint előbb Maeonis is.

Ráday költé fel azt hosszú altából,
És Pécelének [3]) zöld árnyékiban
Titkos szerelmek üzésére hajtá.
Itten lopá el a szerelmesektől
Egy pór zarándok lantjokat. De Zeüsnek
Szelíd leányi tükkel kergeték
Boszús halálig a tolvajt, s kezében
A szózatos lant tompa hangot ejte.
Rájnis s Szabó, s Szabóval Révai
Nyerék meg azt a kedves éneklőtől,
Ki ôutánok egyre sem mosolygott
Még édesebb, még bajosabb kegyével,
(Mert a dagály nem fenség) mint Virágra.
Sok a meghítt : a választott kevés.

Az ének és a vers ellenkezésben
Állottanak mind eddig. Az rövid
Útést adott amannak bosszujára;
És a midőn ez megszökött, amaz
Balúl hosszúra tátogatta száját.
S így a tudom majd túdom, majd tudóm lőn,
S a lyányka mézes ajkát a zsolozma
Hamis hangzások ejtésére kínzá.
Hermesnek békebotját Ráday
Nyújtotta el a két versenygő felett;
S ők, mint a kígyók a boton, legottan
Szerelmes összeölelkezésbe költek,
S visszálkodások harca véget ért.
S most a magyar dal már görög kecsekkel
Dicsekszik, és a nagy békéltetőt
Hermione hálásan tiszteli.

Nyert a magyar dal, a midőn görög
Tetőkre léptetett. De veszte a régi,
Midőn új éket raggatának rá.
A lagzisoknak [4]) részegült cigányaik
Tibullnak mennyei kellemű leányát
Piros csizmába búni kényszeríték,
Hogy cincogásaik mellett a Homer
S a sánta Múza táncát lejtegetvén,
Patkós bokáit összecsattogassa,
S a csürhe nép közt vad kacajt röpítsen.
A részegeknek tetszik e veszettség;
De a kinek szent tűz hevíti keblét,
S Hellasnak istenségit tiszteli,
Az átkot vonszó helytől futva fut,

S a farsanglás szentségtörő bohóit
Adrasteának bosszujára hagyja.

A Zrínyi kobza két pár húrjait
Egy párra szállitá le Bessenyei.
Azért-e, hogy négy egyezőt keresni
Kifárada a szük nyelvben? vagy mivel,
Prokrustesi ágyként, a négy rend köre
A gondolatnak, hogyha kurta, nyújtást,
És hogyha hosszu, nyesdesést parancsol.
Az örsi öreg nyirettyüs [5]) s Barcsay,
Rokon nagy lelkek, összeforrt barátok,
Verseik kidolgozásában nehézkék,
S eltelve még is végtelen kecsekkel,
S magyar lelkeikben halhatatlanok;
S az, a ki testvérének sírkövét [6])
A bánat ágával foná körül,
És a ki Cídet hozta tájainkra,
És Ányos, együtt indultak vele.
Körülök elbájolva gyüle fel
Egy dőre pórhad, s minden hangicsálást
Zengésnek véve, mint a tók lakói
A fülmilének csattogása mellett,
Rekedt szavával dong, kong untalan :
Pirúlt a büszke Pieris, s helyére
Nyomván a hulló pártát, títeket
Szólíta fel, honom nagy díszei :
Kisem, te Berzsenyim, s Rózának boldog férje!
S kevély örömmel lépe társai közzé.

Barátom, Orczy s társai már avúlnak!
Avúlni fogtok egykor majd ti is.
S mint a te fényed lök homályt Bugacnak
Szent dallosára most, úgy zengi majd
Az unokának egy újabb Virág,
Egy újabb Dayka szózatosb dalát,
Mely a te lantod édes énekit,
És a mit istennéje súg Kisünknek,
És Himfy zengett, elfeledteti.
Mi még hajnallunk, s távol a határ.
De nem leend kor, mely a vak tudatlan,
S a pöffedt kancsal bölcsnek bosszujára,
Ki títeket nyelvrontóknak szidalmaz,
Mint Marsyas azt gyáva lantolónak,
Kire ég, föld, s még a poklok is, fülelnek:
Neved csodálás nélkül emlegesse.
S mint én irígylem két réf pántlikáját
És a nyomorgó viskót Orczytól : [7])
Akként irígylik majd Psychét neked,
S a mit hazádnak szent szerelme zeng.

---

[3]) Gróf Ráday Gedeon, az első, atyja a második Gedeonnak; a koronaőrnek, Pécelen lakott, Pesthez két mértföldnyire. Itt dolgozta már első ifjúságában — (született 1713. october 1-sőjén) — görög mértékre szabott verseit. Így beszélte ezt maga az irónak. — Jóval előbb tehát, mint a pór zarándok Kalmár György.

[4]) Jambusnak archilochizál. De ezt az undok leoninusok érdemlik. — Az elegeia két syllabája nem görög, hanem francia kiejtés szerint méretett, mert a festés ott hosszú hangot kiván.

[5]) Tarna-Örs, Gyöngyös és a Jászföld között. Ott lakott generalis B. Orczy Lőrinc, abaúji főispán, Józsefnek és Lászlónak atyja, kik mind ketten méltók voltak egy ily nagy férfi atyára.

[6]) Gróf Teleki József és Ádám.

[7]) Célzás Orczynak verseire. Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől. Pozsony, 1787. l. 94., s 199. nálunk I. Orczy 7. és 4. sz.

A mely leány énnékem a legelső
Sonettet írlé nyelvünkön, Somogy
Venusiumának szózatos hattyúja,
A te éneklőddel megmérkőzni fél.
Ő nem leánya az aegis-csörtetőnek,
Nem egyik húga a Delphi szent urának,
Nem öltözött Küprisnek bájövébe;
S a zengő páncél szárnyas táncait
Pallassal felhők közt nem táncolá.
Hol a Hegyalja látni örül magát
A sullogó Bodrognak tükörében,
Ottan akadt ő egyszer dallva rám,
Befutva Eosnak lángsugárival.
Mint hűltem el, s oh mint levék oda,
Midőn megláttam! Inte, hogy követném,
S követtem őtet. S a mint e zavar
Lassúlni kezde keblemben, s az élet
Szózattal együtt tére vissza, kérdém:
Ki vagy te, szép szűz? Lángoló szemed,
S e barna fürtös üstök, e szemérem,
S orcáid színe s e varázs kecsek,
Benned honom szép szültjét sejtetik;
De barna, fürtös üstököd virágai,
S a hang, mely édes ajkidon lebeg,
S egy mondhatatlan báj, melyet szemem
Még egyikén sem láta szépjeinknek,
Külföldinek mutatnak. Ah, ki vagy
Csodállak és szeretlek.
S a leány
Mondá: Nevem Xenídion [8]) s Etelke.
Báróczi volt ápolgatóm, az új
Szép Attikának méhe. [9]) Ő tanított
Engem szemérmes-édest selypeni,
S távozni a durva nép beszéditől,
S nevetni a durva nép vad gúnyait.
Kis énekem, mely hozzád elhatott,
Külföldnek éneke. Hallottam a
Quirina [10]) s a szép Maeonis dalát, (tek;
S a mit Torquata s Louison s Goethchen zeng-
S pártáik elhullott virágaikat
Pártámba fűzöm e völgy díszei mellé:
S kényem szerint eldallom bérceinknek
Mind a mit tölök eltanúlhaték.
Így bánt Quirína a Maeonis dalával;
S Virgíl s Horác Pindarnak és Homérnak
Virágaikból fűztek koszorút
A föld nagy asszonyának homlokára.
Csak a butát rettenti, a mi még új.
Külföld termése volt a rózsa is,
A művelés belföldivé tevé,
S hespéri eget szítt e tetők gyümölcse.

---

[8]) Idegenke, szép idegen.
[9]) Xenophont a mézes beszédűt így nevezték a görögök.
[10]) Quirina, a romai Múza; Torquata az olasz; Louison a francia; és Goethchen a német. Torquata a Tasso keresztnevéről, Louison a XIV-dik Lajoséről, és az utolsó a Goetheéről.

Jer, halljad lantom zengzetét. Ne kérdd,
Mindég enyém volt-e? Most már enyém.
Ne kérdd, törvénynyel egyez-e, nem-e?
Egyez, ha szép; mert törvényt ez teszen.
A kellem istennéit engeszteljed:
Nyert a kinek kedvellik áldozatját.

14. Vitkovics Mihályhoz.

Komám uramnak ott fenn rosz napot
Csinála az, a kit egykor oly mohón
Tett volt felévé; s a szegény öreg
— Min kaptak öszve, könnyen képzeled —
Kínjában egybe gyűjti fellegeit,
S eldurcúlt barna vad szemöldökével
Int, hogy szakadjanak. Szakadnak ők,
Mintha a Deukálion s Pyrrhája népét
Most másod ízben volna elölni kedvök.
A csattogónak lángoló nyilai
Felettem egymást üzve hulltanak.
De Jupiter kíméli híveit,
S csak a gonoszt sújtja és a vakmerőt;
S baj s sérelem nélkül beérkezém,
S szállást fogék a Szürke-ló szügyében.
A város utcáit mind elborítá
A szörnyű ítélet árja; nem különben
Folyt az, mint a midőn az Ung vizeit
Szökére festi a Mármaros sara.
Én ablakaimból néztem a veszélyt,
Mely barmot és a búzás sok szekér
Gubába burkolt bús gazdáit érte.
Jön a cseléd. — Egy nem tudom, ki akarna...
„Vásáros? Úr?“ Sem egy sem más „Ereszd be“.
Belép. Pislongok. Bojtos pípaszár
S sallangós kostök... — „Kit keressz, uram?“
Én? téged! „Nincs szerencsém. . .“ Várva
vártam
Rég olta az órát, mely engem hazánknak
Legérdemesb és legdicsőbb fia
Szemléletére méltóztatni fog. —
(Mint a ki titkos csínyán rajta veszt,
Úgy borzadék meg, s a hőség kivert)
S fejével egyet billent, de a derék
Hajolni nem tanúlt — „Humillimus!
„S szabad tudaklani érdemes nevét?“
Hőgyészi Hőgyész Máté, alázatos
S legkissebb szolgád, leghűbb tisztelőd.
„S lakása?“ Máté-Szalka. — Széket ád
Cselédem, és kifordul. Ültetem.
Nem ül. — Elállhatok, s örömmel állok.
Töröm magam, mint kezdjem a beszédet,
S tárgyától mely fortélylyal vonjam el.
„S az úr is a vásárra“? Sőt nekem
Nemesbek vágyásaim: tudósainkat
Óhajtom látni, kik gyakorta nagy
Seregben szoktak itten megjelenni.
„A Nyírben terme jól a búza, rozs?“
Nem szinte rosszúl. Közzülök sokakkal
Font öszve már a legszorosb barátság;
S örültek énnekem, mint én nekik.
Ez a szerencse, mely most ér, került.
De végre megvan! Látlak, s lángomat . . .

„Nagyítva látni a mások érdemét
A tévedésnek egyik szép neme;
S ez a szerény érzés a gyenge kort
Leginkább ékesíti. Gondolom,
Szatmár ismerni fogja annak becsét,
Kit e szokatlan érdem fényesít.
Szolgálsz, uram?“ Nem; én magamnak élek.
„Szép! és igen rút együtt! Arra just
Csak az kap, a ki másnak éle már.
S hidd, a ki másnak él, magának él.“
S az gáncsol-e, kinek példája véd?
„Igaz lehetne gáncsom, bár talán
A vétkes példa kárhoztatna is.
A férfikor legelsö éveiben
Megtettem a mit kelle, s ment vagyok;
Hajló koromban illö megpihennem.“
Ravaszkodol; de nem mégy semmire.
Mint Anteuscht kapá fel Herkulesch,
Úgy kap karom fel messzére a neked
S nekem nem honni föld algondjaitól.
Szólj a hogy illik. Anch'io Pittore!
Elrettenék Energuménusom
Képétöl és hangjától. Jaj szegény
Bordáimnak, Antaeussá ha tesz!
Mondám, s fôt hajték a Pittor' elött.
A rettenés feloldja a néma nyelvet,
S hazudni s hízelkedni megtanít.
Nem tudtam eddig; illö, tudjam én is.
„S poéta az úr?“ ezt kérdém. Pásztoraink
Mondják; de nékik hinni nem merek.
„Oh szép! igen szép! Úgy Szatmár, ködéből,
Melyben Sylvester olta volt, kikél.
Tiszánk magyar dalt még ön gyermekétöl
Nem halla; mert Szabó, Gvadányi, Földi
Vendégek voltak szélein, s az Ágis
Dallója rég elhagyta Bercelét.
Le lesz törülve e szenny majd általad,
S büszkén fog árkán a zengö szaladni.
Ha nem veszed bántásnak: kit vevél
Vezérül a szép pályán? Rajnis-e
Példányod, és Szabó, Dayka-e, s Virág?“
Rettentve néze rám ismét szeme,
S elhallgaték. „Mi baj? nem értelek;
Szólj!“ — fútt, s törlötte gyúladt homlokát.
„Mi baj? nem értlek; szólj!“ De hát neked
Sarkasmusch-é mind írva mind beszédben
Leginkább kedvelt tónusod? „Hogyan?“
Vagy engemet van kedved öldökölni?
„Hogyan?“ Hogyan s hogyan! És még hogyan
Azon felül! Szólj úgy a hogy magyarnak
Magyarhoz illik; egy nyájban vagyunk.
„Uram, nem értem e neheztelést.
Megvallom: a kedv szesszenései
S játékos hangja, mely simongva karcol,
Kedvesb elöttem mint az a komolyság,
Mely latra tészi gondosan szavát,
S szökellést adni fél a gondolatnak.
De én csak ott enyelgek, a hol illö,
És a hol értenek; biztos barátim
Kedvezve hallják kényem hangjait.
Hol kell, nálamnál senki nem komolyb.“
És mégis azt a négyet példaképen . . . ?

„Mit? hogy?“ Hisz azt magyarnak . . . Nem hiszem . . .
Ingerlesz! — Csak most értém a bolondot. —
Kilökjem? ah! de folytatá szavát:
Magyarnak én azt ismerem, s csak azt,
S nem senkit, senkit! mint azt, a kinek
Szép nyelve még nincs elkeverve mással.
Ki nem szorúl a vendég maszlagára,
Kenöcsöt útál, s gondolatjait
Tisztán s tekervény nélkül mondja ki;
Magát a nyelv urának nem hiszi,
Nem szabja a törvényt, új szót nem farag,
De a régit érti, s tiszteli a szokást.
Úgy ír, a hogy beszél — egy szóval: a ki
Köztünk lett, köztünk nött, köztünk maradt meg.
„S ezek szerént a négy . . .?“ Rosz verselök!
„Én öket jóknak nézem, bár közöttünk
Nem lettek és nem nöttek s nem maradtak.“
Tüzem lohadt s az álnokságok atyja,
A vén csábító! a ki énutánam,
A mint tudod, hol egy, hol más alakban
Kisértve kullog, azt sugá tanácsúl,
Hogy a legénykének vetnék csapot.
S én, a ki hü tanácsnokom hiába
Nem szoktam súgni hagyni, teljesítém.
„Engedsz egy kérdést?“ így szólék. — Pa-
Midón belépél, engem a haza (rancsolj.
Fö nem tudom miének mondogattál.
Minek tekint az engem, a kinek
Rosz író ez a négy? fejtsd meg titkodot!“
Mindég kötödöl! S azt hiszed talán
Hogy én nem értem, hogy magasztalásaid
Melyekkel rólok írva szólsz, döfések?
Valóknak öket csak Mihók veszi.
Nem mersz beléjek kötni, s lopva sújtod! —
Megszégyenülve rogytam öszve, s nem volt
Erôm elfedni a döbbenést. Azonban
Egy nagy rakás vers asztalomra hág.
Hol vette, nem tudom. Gyors forgatással
Szaladt el rajta végig, s, itt van! úgy mond:
Reá találtam; ennek nyújtsd figyelmed.

„„Az istenek nagy gyülést hirdetének
A Szengellér-hegyén, s Árpád királyunk
A nemzet íróit mind bémutatta.
Jobbra a poéták, balra a prózaisták
Fogának helyt, és íme Jupiter
Tüzet lobogtat, s mond: Eredjetek,
Amott van a tárgy; lássuk, ki a legény!
Elöjön a szakálas Regyeltrel,
Futásnak indúl, s ah, — orrára esik!
Elökerül köszvényes lábain
Sylvester, futni kezd, s — orrára esik!
Elökerül Tinódi jó Sebestyén,
Büdöslik a bortól, s — orrára esik!
Fut Pesti Gábor is, s — orrára esik!
Dúdolja Ilosvai Toldinak bikáját,
Halad, szökik, s ah most! — orrára esik!
Így Szenci Molnár, és Filiczkije;
Így Zrínyi Miklós bán, és Gyöngyösi;
Így a szegény Beniczky uram, s azok

Kik a poétai krónikában élnek.
De végre előjön Gyárfás, s rókaprémü
Tógáját ölbe fogja, megszalad,
A szem sem éri, s nézd — a tárgy övé!
S lett s nőtt s maradt! ezt zengi Jupiter,
És Jupiterrel a Gellér-hegye!""

„Bizony szép! mondhatom; már ez bizony
Kegyetlenül szép! S mind a költemény (szép!
Mind a kidolgozás! S a vers kecses!" —
Taréja nőttön nőtt az emberemnek.
De, mint gyakorlott mester, tetteté. —
S ím, itt Pázmányról! monda: kérlek, halld ezt:
„„Hogy Pázmány magyarúl alkalmasint tuda,
Tekintsd hol született, s többé nem lesz csuda.
Szülte volna Eger, Győr, Sopron, Pécs, Buda,
Úgy szólana mint szól síp mellett a duda.

De mivel az a táj szülte nemzetünknek,
Mely szűz birtokában vagyon szép nyelvünknek,
S fel nem vette rongyát irhás zsellérünknek:
Nagy méltán tarthatjuk egyik fő diszünknek."

„Hogy téged a gonosz . . . !" mondám magamban.
De ím nyílik ajtóm, s a cseléd jelenti,
Hogy Pipszem érkezik; nem lél szobát,
S vendégem lenni vágy. „Ez kelle!" mondám;
„Hadd jőjön; ő most kétszerest Apollóm!
Isméri az úr Dezsőfit? Ő Virágnak
Dühödt barátja, s érte botra kél.
Tréfálni a gróffal. . ." Gro-óf? „De gróf! s barátiért
Botot nem kímél. Jó lesz elszelelni."
Az én emberkém kapja verseit
S szaladt, s az ajtóban Pipszembe botlik.
Sikoltva mégy a grádicsnak s lefordúl.
Tolvajnak véli minden; öklözik,
Rugják, ütik, verik. De ő kiált:
Köztünk lett! köztünk nőtt! köztünk maradt (meg!

Barátom, egy szót, egy okost! elég
Volt eddig dévajkodni, van határ (lednek
Mindenben; — valld meg: Mint zengett fü-
Ez a közöttünk lett, nőtt és maradt?
Oh! írd könyvedbe, s mondd el reggelenként,
És a midőn az álom ágyba csal,
Hogy téged a kettős hegy bérceitől
Hőgyészi Hőgyész Máté tiltva tart.
Haszontalan! te nem levél közöttünk,
S Szemerével, vélem, s kedves Kölcseymmel
Mételytelen mezőkön nem legelsz.
Egernek nőttél zajgó habjai mellett;
S atyád továbbad azt a bölcseséget,
Mely Szent-Cyrillről s társáról maradt,
Budai felének jött tanítani.
Te lészsz az első, kit később Horányink
Tisztelve fog nevezni, hogy hazánk
Nyelvét, mint annak méltó gyermeke,
Pápaynk tüzénél gyúlt szívvel szeretted;
S feleid között az első, sőt korunkig
Egyetlen voltál, a ki azt míveléd.
De elég akarni? Ah! meséidet,
Melyekre Lessing is javallva nézne,
S epigrammáidat gúnyolva fogja
Recenseálni Hőgyész, s elbeszélli
Hogy itt s ott, és emitt s amott, s temérdek
Más s más helyekben vétkeket követtél;
Mert (a mit sajnál) vétekben születtél;
A könyvcsinálást hagyjd nekünk, s rohanj
Rengő karokkal mátkád szép keblébe,
S csókjaiddal hintsd el φοβερόταττως.

15. Epigrammák.

1) Az epigramm.

Szökj, epigramma, de nem mint nyíl, mely célra fut és öl,
Szökj, mint csók, melyet félve lop a szerelem.
Elcsattant s oda van. De az édes lyányka tüzétől
Ajkaim lángolnak, s e kebel égve liheg.

2) Az özvegy.

Elmaradás, te vágy a keserű; ah, együtt halni
S a szeretett társsal szállani sírba nem az!
Ezt kértem s nem adák meg az istenek. Így lön ezentúl
Nékem az élet halál, bánat az édes öröm.

3) Szem és szív.

A szem látni tanúlt, a szív csak hinni. Nemesb az,
S emberhez méltóbb, s ah, vakon ülni nehéz.
Úgy de magam vagyok itt: ott éltemet istenek őrzik,
S a baj hozzájok még közelebbre csatol.
Láss bízvást, sőt nézz, szemed erre van adva; de higyj is,
S int szívednek szent religiója, hevülj.

4) Kant és Homér.

Kell! mond Kant hidegen, s tedd, mert kell! A Meonída:
Tedd mert szép, mert jó, mert igaz! erre tanít.
Angyalokat gyúr majd sárból a celta Prometheus:
Adni nemesb embert a nagy öregnek elég.

5) Az Erdő.

Sírj szabadon, nálam nem kémleli semmi keserved,
A remegőt sürü lombjaim elfedezik.
És ha enyhülsz széped neve zengésére, sohajtsad,
S Echóm részvéve visszasohajtja feléd.

6) Könyörgés.

Adj örömet s adj bajt mellé, nagy Jupiter! egyet
A kettő közzül bírni csak isteneké.
Ez nyújtson főbb ízt gyakor ingerlésivel annak,
És mikor ez verdes, az szelidítse dühét.
Az boldogtalan, a kit az egyike véve sajátúl;
Az boldog, ~~kit~~ mind ketteje védve szeret!

7) Apollon.

Jön, lő, s győze — bukott a szörny, az az isszonyu. Még reng
Rogytában a föld, még riadozza dühét.
Ő pedig, a Győző, nyugalomban hág fel az égnek
Szent küszöbén annak sokszori tapsa között.

8) Antinous.

Kellemet önte reám metszőm : fenséget Apollra.
Én vagyok első itt : légyen Olympon Apoll.

9) Dolce Madonnájára.

Mely báj, mely fenség, mely isteni bánat ez arcon,
És mely szent megadás, s gyermeki bízodalom!
Bús anya, mennyei szűz! e kép láttatja, mi voltál;
Vídúlj fel, s e kép fogja mutatni, mi vagy.

10) Correggio Iojára.

Elvesztem! s ah, lyányka, tebenned vesztem el! e csók
Mely ajakidra nyomúl, engem is elragada.
Félre te mennyrázó! fordúlj, szép lyányka, le hozzám:
Szedje az emberi lyány csókjait emberi száj.

11) Canova Psychéjére a lepével.

Oh a mennyei lyányka! miként ömlött el alakján
Mind az az ék, melylyel Kypris igázni szokott!
Vérem hűl s gyúlong; boldog, boldog lepe! Vagy te
Kelj ki a márványból, lyányka, vagy én legyek az!

12) Ferenczy Graphídionára.

Lyányka, találva van ő! s te mosolygva csudálod, hogy arcát
A homok ily híven szökteti vissza feléd.
Szólj, ki vezette karod? ki sugallta kebledbe, hogy ezt merd?
Ah neked e hevülést egy kegyes isten adá.
„Ámor hagyta hogy őt újam rajzolja szeretve,
S a mit nékem hagyott, hagyta Ferenczynek is.“

16. A Tövisek és Virágok közzűl.

1) A vak.

Van szemed és így látsz? Mely paralogismus ez! Oh ha
Látni vagyon kedved, Hályogi, látni tanúlj.

2) Az igazságkereső.

„Meg nem foghatom ezt!“ Ez örök szava-járta Kabának.
Nagy baj, jó Kaba : de róla nem én tehetek.
Hű szívet kíván az igazság, s hajlani mindég
Készet. Vagy ne tagadd, jó Kaba, vagy ne keresd.

3) Irói érdem.

Szólj, s ki vagy, elmondom. Ne tovább; ismerlek egészen;
Nékem üres fecsegőt fest az üres fecsegés.
Íz, szín, tűz vagyon a borban, ha hegyaljai termés:
Íz, csín, tűz vagyon a versben, ha mesteri mív.

4) Arbuscula.

Látta, hogy a vad nép, mely őtet pisszegi, tapsol
A rosz játszóknak, Roscia, s tűzre hevűlt.
A te javallásod pór rend, úgy monda, gyalázat:
Mesteri játszásom csak lovagénak örűl.

5) A két természet.

A poesis kikap a népből s a durva valóból,
És kiesebb tájra s lelki valóba vezérl.
És te kevélykedel-e, hogy az eltévedtet az egy és
Szent természethez, Nyáradi, visszavonod?
A mit lát maga, Nyáradinak természet. Ez egy az:
A mesterség természete néki nem az.

6) Az iskola törvényei.

Járj egyenest, ki ne térj! így rendeli az iskola. Nem szép
A mi szabásom előtt helytelen, a mi hibás.
Járj szabadon, ne remegj! mond Aesthesis; és ha van ok rá,
Térj ki; ne hidd, hogy szép s jó legyen, a mi feszes.
S a genie pártázott fővel jő, s sanctionálja
A mit az iskola tilt, a mit az aesthesis hágy.

7) A békák.

Brekeke!
Brekeke, brekeke!
Koáx! Tuú!
Brekeke, brekeke,
Brekeke, koáx! Brekeke, tuú!
Brekeke, brekeke, brekeke!
Koáx, koáx! Tuú, tuú!
Brekeke! Tuú, tuú!

Brekeke, brekeke!
Kél a hold szép kereke,
Ébred a tók gyermeke,
Zeng lakások feneke.
Brekeke, brekeke,
Brekeke, brekeke, brekeke!
Koáx, tuú!
Koáx, koáx! Tuú, tuú!

Zeüs bennünket szerete,
A midőn szent végzete
A vizekbe szöktete.
Brekeke, brekeke!
Koáx, koáx! Tuú, tuú!

Egykoron az ő ege
Volt lakunk, s ez nem rege:
Ah, de a Phoebus melege
Veszélyt vona ránk.
A békanép
Rakásra bullt el.
Nem volt segéd!
Nem volt segélő!
A nép fejedelmei
Az istenek atyját
Arcaikra borúlva
Kiáltozák.
Nem hajla meg ő;
Mert Nemesis
Veszélyt parancsola.
Nem tűrte szerencsénk,
Nem tűrte hatalmunk,
Nem nagy ragyogásunk.
De végre haragja
S az isteni bosszú
Határt találtanak;
S Batrachosnak serege
Éledni kezdett.
Visszatért az ég kegye;
Juno érettünk rettege,
S elboríta fellege.
Brekeke, brekeke, brekeke!
Koáx, koáx! Tuú, tuú!

A régi helyébe
Szép lak juta nékünk,
Mint az vala szép.
Kristályvizeink közt
A nap nyila minket
Nem érhete el itt.
Nekünk Poszéidon,
A tengeri Zeüs,
Védünk, atyánk,
Hatalmas urunk,
Nagy istenünk;
S a Tritonok,
És Nereidek
Hű rokonink.
És mikor a
Hév Syrius
Forrasztja lakunkat,
S a földet aszalja,
Zöld ombolykárpitot
Vonnak felinkbe.
Zeüs bennünket szerete,
A midőn szent végzete
A vizekbe szöktete.
Brekeke, brekeke!
Koáx, koáx! Tuú, tuú!

A víz lakói
Mind szótalanok.
Lantjával Apollon
Nem illeté meg
Csak egyiket is.
S az a kevély madár,
Kit hintajába fog
Anadyomene,
Néma mint a cet,
S a cachalot.
Csak mi vagyunk, mi!
A vízi Kamena
Egyedül kedvelt fiai.
Brekeke, brekeke, brekeke!
Koáx, koáx! Tuú, tuú!

Ha megzendül
Estvélyi dalunk,
S örömünk eltölti
A nagy eget;
Előljön Cynthia,
Ezerszer ezer
Követőivel,
S irígyli szerencsénk,
Irígyli boldogságunk,
Irígyli, hogy ő
Nem vízi lakos.
Csudálja az ég
A néki nem jutott
Bájzengzetet;
Csudálja Tellus,
S hogy mí vagyunk, mi;
Önéki legfőbb dísze, fénye,
Háladással hirdeti.
Fülel a vidék,
S a szirtek a tetőken,
S vizeinknek boldog szélein,
Együtt rengenek velünk.
Brekeke, brekeke, brekeke!
Koáx, koáx! Tuú!

Egy bús madár,
Színetlen és kicsiny,

Kit a berkek magok
Legaljasb árnyaikban
Pirúlva rejtegetnek
— Neve fülmile —
Meri bájos zengzeteinket
Megszaggatni jajjaival.
De nem marad el
Az istenek
Bosszúja sokáig,
S a vakmerő
Némúlva lakol.
De minket az ég,
Saját örömére
Zengeni hágy
Míg a télnek nyájas álma
Hű karjába nem fogad,
S a megífjodott tavasznak
Szép Hórái gyenge kézzel
Életre nem költenek.
Brekeke, brekeke, brekeke!
Zeüs bennünket szerete,
A midőn szent végzete
A vizekbe szöktete.
Brekeke, brekeke!
Koáx, koáx! Tuú, tuú!

8) A distichon feltalálása.

„Add te Psychéd nekem, Éros, oh add! s vedd lantomat érte;
Így a legtisztább két öröm istene lészsz.“
Én-e Psychémet, Apoll? s e lantért? Lant nekem a nyíl,
Mond ez, s íme nyila már az Olympnak ered.
S a mint zengve röpül az Olympusig, hexameter lesz:
S a mint zengve leszáll, oh csuda! pentameter.

9) Ráday.

„Én újabb Mózses voltam, s népemet
Kihoztam a rabság hajlékiból,
S a hagymatermő hon helyett neki
Tej- s méz- s bor-folyta Kánaánt adék.
Fény oszlopában ment Apoll előttem,
Fény oszlopában én a nép előtt.
Megcsaptam a tengert, s nyilva állt az út,
Megcsaptam a sziklát, s folyt a patak.
Az új törvénynek kettős új tábláját
Lehoztam a Parnass szent bérciről,
S hatalmas jobbom azzal forgatá fel
Az undok tisztelet oltárait.
Lehullt a fal, a tábla fenmaradt.
Apoll kedvelte tiszta tettemet,
S bérül öreg zöld kort nyújtott nekem,
S szép-zengzetű lantot, s hattyúi dalt.
Kivette fürtjei közzül a borostyánt,
S hogy csendesen feküdjem árnya alatt,
Önnön kezével szúrta sírom mellé.
Nagy volt nevem s örökre nagy marad.“

10) Báróczy.

„Birtokomon egy gyenge leány és egy magas asszony
Versengtek. Mellyem lángola mindenikért.
Annak zöld amarant és szejnei rózsa virított
Messzére illatozó szép haja fürtjei közt;
Ennek arany fonadék nyúlt el tunicája redőin,
S ákászszal koszorús mitra fedezte fejét.
A kis selyp csapodár eltűnt hamar: a magas asszony
Sírom széléig bírta szerelmeimet.
A csapodár kiki tudja ki volt: a szentül kedvelt
Titkos hívei közt hirdeti sírva nevem.“

11) Sylvester.

„Egy nap nem épült Róma, s századoknak
Kellett lefolyni, míg a Tiberis
A vályogváros alkotmányai közt
Merész szökéssel látta a Pantheon
Márványait égre kelni partjain,
Méltó lakát a minden-isteneknek.
De a márványváros tudta mit köszönhet
Ökrésztanyáidnak, nagy alkotó,
S tisztelte viskód dőledékeit;
És míg nálánál szebbet, fényesebbet,
S nagyobbat a nap nem lát szent egéről,
Tisztelni fogja minden változásban.

Quirinus én nem voltam, s isteneink
Nekem nem adtak oly szép birtokot.
De bár kicsíny s szük: az, ki a napot
Felhozza s újra elrejti, s más s azonegy
Kerül elő, nem lát most ékesebbet;
S, ezt mondják isteneim! nem fog soha.
De parlagon áll a szép foglalás.
Rajta átok fekszik; told el, s lásd, mi lesz.

Első valék én, a ki, mint miveld
A parlagot, törvényt s példát adék.
Nyomom követte Rádaim, Szilágyi,
Kalmár és Birsi s Molnár, s egy időben
Rájnis s Baróti, két nagy bajnokok.
És, a kit Ganyméd helyébe Zeüs
Olympusába vitt, Daykám; s Virág
És Berzsenyim, Miklának éneklője.
Bihart Vitézem, szép környét Tokajnak
Nagyom tanítá zengzetem csudálni,
Erdélyt Arankám, Zomborym s Buczym;
S érdemlett párta zöldel fürtjeiken,
S nem lész idő, mely azt hervadni hagyja.

Híveim sorában nem volt még nagyobb,
És oh mikor lesz annyi! mint te voltál,
Pankratiasta férfi, Révaim!
Akár a Téjósz és az Umbria
Költőivel mertél versent szaladni;
Akár a nyelv törvényeit szabád meg;
Akár az álom bódult kórjait,
Egy új Prometheus, látni kényszerítéd.

De a Párka sírbe vitt már téged is.
Ki lép ürült nyomodba? Nedves arccal
Egy délceg ifjú hágdos, sírkövedre
Feltenni koszorújat. Láng lebeg
Szép üstökén, s csókdossa homlokát. —
Horvát, te vagy? Oszolnak gondjaim.
Menj, fusd a pályát! Révaink benned él."

12) Kis és Berzsenyi.

Különbözők és egyek arcaik,
Mint lenni kell a szép testvérekének,
Kik egy anyának nőttek karjain,
És bájaiban megosztva részesek.
Aranyszög fürtök ékesítik az
Egyiknek fenkölt homlokát, s cyáne
Színét felülhaladt nagy szép szemek
Szikráznak a játékos ív alól.
A másik barna selymet hullogat
Párósi márvány vállain alá;
S mely isten álljon ellent, a midőn
E két setét csillag tüzel reá?
Az egyik karcsú spártai vadászhölgy,
Körülaggatva a párduc leplegével,
Kit a hegyekben sújtott meg nyila.
Lesbos nevelte a másikát, dalok
És lant zengése mellett; ezt mutatja
Fürtjei között az íonkoszorú.
Melyike az alma? Ah, ki mondja meg?

Kiben kétségeim biztos oktatót
Találni szoktak, Delphinek királya,
Szent és nagy isten! verd el e homályt,
S hogy bírja fényed, illesd meg szemem.
Trípósodon ég a tömjén, s magas
Boltjaidat sürü felleg tölti be.
Segíts, itt térdelek —
Ím a falon
Betük lángolnak: Kedves nékem a
Nagy mester, és a választott tanítvány.

13) Epigrammai morál.

„Bántani mást vadság." S más a lélektelen
író?
Azt hozzád s hozzám nem köti semmi kötél.
Csípd, döfd, rúgd, valahol kapod a gaz latrot!
az ilyet
Útni, csigázni, agyon verni (nevetve) szabad.

14) Az én sugallóm.

Az a kis lyányka, kit nekem,
Hogy verseim sugalland,
Társúl a Músa rendele,
Egy csintalan dévaj gyerek.
Epéje nincs, de gondolatlan;
Jámbor, szelíd, de nagy bohó.
Enyhítni kész a szenvedőt,
Az ártatlant kész védeni,
Habár saját vesztével is.
De néha rájön a gonosz szél,
Elkapja egy pajkos gondolat,
Nem bír magával, egyre sért
Barátot és patvarkodót.
És, hogy ne fájjon a döfés,
S enyhüljön a seb, melyet ejte,
Nevetve pattantja el nyilát,
S zománc fogsort láttat vele,
És a legbájosb ajkakat.
S ezek miatt a vett döfést,
Patvarkodója, mint barátja,
Békével és nevetve tűri,
S a vett döfésnek még örül,
S csókolja a szép sebző kezét.

Nem ily szelíd az ő keze
Ha a félgubó s a félokos
Dagálylyal járulgat elébe.
Öl akkor, és nem sért, nyila,
Nevet, mert ő szeret nevetni,
Ilyenkor is, de megvetéssel,
Hogy jobban sújtson a csapás;
S örülve, hogy haragja néktek
Kedvét nyilván jelentheti,
Kiknek virágit osztogatja.

17. Az Új Tövisek és Virágokból.

1) A Nyelvrontók.

Rontott, mert építeni akart, Palladio; benne
Csak rontót látál, vad kora, jó ideig.
A művész érzette magát, s neked én fogok,
úgy mond,
Törvényt és példát adni, de nem te nekem.
S íme áll a roppant csarnok, s bizonyítja, ki
több itt,
A művész-e, vagy a szolgai tompa szokás.

2) A tusázó.

Korholtatni nehéz: nekem az korholni is. Úgy
de
„Szülőm Róma" s ezért dönteni s dólni
nem az.

3) Pór gőg.

A geniális nép! hamuban lakik, izzad az úlön,
Nyúz, csal, lop, koldul; adja, cseréli lovát.
Egy gyengéje vagyon: szeret úrnak látszani.
Boldog,
Hogyha nyakán elavúlt cifra ruhácska fityeg.
Könnyedkén tűröm ha nagy érzeti vélem hogy
ő nagy;
Nem tudtam soha még tűrni, ha törpe mered.

4) Nehéz és könnyü.

Nem szeretek nehezet, ha nehéz: könnyü:
nem, ha könnyüt
Éz s amaz együtt dísz, mint külön állva hiány.

Úgy kell a mi nehéz, ha nem érzeti vélem
hogy az volt:
S a könnyű, ha simúlt sok faragásra leve.

5) A mi nyelvünk.

Isteni bája a szép Hellasnak, római nagyság,
Francia csín, és német erő, s heve Hesperiának,
És lengyel lágyság! titeket szép nyelvem irí-
gyel.
S tí neki semmit nem irigyeltek? Nyelve Ho-
mernak
S Virgílnek, ha találtok-e mást Europa határin,
Mely szent lantotokat ily híven zengve kö-
vetné?
Dörg ő s nem csikorog; fut ha kell, mint férfi
fut a cél
Nem tört pályáján: de szaladva, szökelve, si-
kamva.
Lángol keble, ajakán mély bánat leble so-
hajtoz,
S mint te, olasz s lengyel, hévvel nyögdelli
szerelmét. —
Hull a lánc, közelít az idő, s mi közöttetek
állunk.

6) A borz és az evet.

A tunya borz szennyes gödrében nézte szö-
késit
Egy ágról más ágra az evetnek; gödre felett az
A Pánnak szentelt agg tölgyben vette lakását.
„Hé rokon — úgy mond a tunya borz — te fe-
lejted-e, hogy négy
Lábúvá teve téged is a természet? idétlen
Gőg az, hogy te lakást a földön lelni pirúl-
gatsz
S a tollas nép közt lakozol. Társ, szállj le mi-
közzénk,
Légy a mik mi vagyunk, s hagyd ugrálásidat.
Ugrik
Medve komám, ugrom magam is, de mi tisz-
tesen ugrunk."
Hallotta a leckét az evet, s a tisztes borznak
Ezt felelé: „Társak volnánk, de te borz vagy,
egyéb én."

20. Orpheus és Eurydice.

Virg. Georg. IV. 464.

Orpheus a tekenős lanton szelidítve gyö-
trelmeit,
Tégedet, édes nő, csak téged zenge magányos
Partjain, a mikoron költ a nap, s a mikor el-
szállt.
Plútónak szomorú küszöbén, a ténarusi aknán,
És a bús ligeten, hol az éj borzalma sötétlik,
Béhata az árnyékok lakjokba, a durva király-
hoz,
Kit soha semmi panasz nem tud lágyítni se-
gélyre.
A meghatott Erebus mélyéből íme tolongnak
A kiaszott alakok s az elholtak bánatos ár-
nyaik:
Mint mikor a madarak foltonként ülik el a
lázt,
Est szállván, vagy fergeteges vész s zápor az
hegyről.
Nők, férjek, harcokban elhullt nagylelkű hősek
Testjei, gyönge fiúk, szűz lyánzók, atyjok előtt
már
Máglyájokra jutott, hamuvá égett, színtelen
ífjak.
Sőt a vár maga is, s az halál mély tömlöce,
s a kék
Kígyókkal hajokat felkontyolt tartari lyányok,
Bámulják szavait; nem ugat most Cerberus
a sok
Szájjal, s Ixíon, kerekét elakasztja szelében.

Túl vala már minden bajain, s ím vissza-
felé tér,
S a megnyert kedves közelíte a földi lebelhez,
Háta megett mindég; ezt hagyta Proserpina
nékik;
A mikor hirtelenül rosz ész szállotta meg
ífját.
Oh mi bocsánandó, ha ismerne bocsánatot Or-
kus!
Vesztegel, és már-már az üreg fényéhez el-
érvén,
Gyúladozásaival nem bírva, feledve tilalmát,
Hátra tekint, s elömölt tette, ah, a durva ty-
rannak
Alkuja szegve vagyon! s háromszor zenge az
Avernus.
S az: Ki veszít engem? ki veszít el tége-
det? úgy mond;
Mely fene düh! ádáz Párkáim visszakiáltnak,
S e habzó szemeket nehez álom zárja be
örökre!
Légy boldog! fogd gyenge kezeim, nem többe
tiéidet:
Engemet egy iszonyú éj ránt el hatalmasan
innét.
Mondá, s mint mikoron a füst szélyt-oszlik
az égben,
Eltűnt. Hasztalanúl akará megölelni szerettjét
Búsúlt férje, haszontalanúl neki mondani hol-
mit;
Őt többé meg nem látá, s a csolnakos által-
Menni az elébe vetett fertőn nem hagyta me-
gintlen.
Mint mikor a topoly árnya között a fülmile
gyászol
Fészkéért, melyből még pelyhes kisdedit a vad
Földmivelő kiszedé, végig csattogja magános
Éjjeleit gallyán, epedezve ujítja siralmait
Szüntelenül, s a tájt messzére eltölti keserv-
vel.
Szívét meg nem hatá Hymen, nem Vénus
ezentúl.
Béjárá, s maga, az éjszaki sark vihar-üzte vi-
dékit,

S a zordon Tanaiszt, hol az új jég régi jeget lél,
S Eurydicét zokogá, s Plútónak szidta tanácsát.
Címconi nők, kiket ő kikerüle, az istenek éjén,
Bacchusnak szilaj innepi közt, ízekre szakaszták
S szép tetemit magokon hegy völgy elszórva tekinték.
Márvány vállaiból kiszakadt feje az oeagri Hebrus
Habjai közt hömbörgött már, s a meghidegült nyelv
A leglármázóbb örvényben is Eurydicéjét;
S Eurydicét zajgotta midőn bús lelke futamlott,
Eurydicét és Eurydicét sóhajtozik a völgy.

21. Horác a majorosához.

Ep. I. 14.

Gazdája erdőmnek, és az engemet
Magamnak vissz'adó Szabínumomnak,
Mely néked mind kicsiny, mind rosz : pedig
Az egykor öt tűzhelylyel kérkedék,
És öt öreg lakóját szokta volt
Variának céhe közzé küldeni :
Jer, nézzük el, kettőnk közzül ki lát
Jobban dolgához : a gyomtól, tövistől,
Te tartod-e tisztábban holdjaimat,
Vagy szívemet magam! s a birtok áll-e
Jobb karban, avvagy a jószág ura?
A mi engem illet, ámbár Lámiám,
Ki testvérének megholtán keserg,
S vigasztalás nélkül siránkozik,
Romába zárt el, s nem bocsát : de szívem,
De lelkem szüntelen mezőre vonsz,
S áttörni vágy az ellenző verőcén.

Boldognak én azt vallom, a ki kinn
Lakik, te a ki benn; s így nem csuda,
Hogy a ki irígyli a más sorsát, gyülölje
Azt a mi néki lőn. Kábák, te is,
És én is, a békételenkedés
Vétkét a helyre toljuk! A hiba
Saját szivünkben fészkel, mely magából
Ki nem röpülhet. Egykor házi-szolgám
Miként ahítád, hogy mezőre juss!
Most ott vagy, és a várost, fördeit,
Lármás játékait sohajtozod.
Én mindég egy vagyok; s hány ízbe látád,
Mely nehezen hagyám el kis szugom,
Midőn a gyülölt dolgok béhivának.
Nem egyet kedvelünk, s innen jön a
Különbözés közöttem és közötted.
Mert a miket te puszta rút vadonnak
Hívsz, az nekem, s a kik hozzám hasonlók,
Felette kedves táj; nem szép viszont
A mit te szépnek mondasz. Látom én,
Tenéked lyánykák s korcsma kellenének,
S azért sohajtgatsz a város felé;
És hogy szugom szőlőt csak akkor érlel,
Midőn töméntyt és borsot fog; hogy itt
Sehol nincs csapszék, mely bort öntene,
Nincsen dudás curhócska, a kinek
Döngése alatt a földet nyögtethessed.
Munkád azonban nem kevés : kapát vár
A már rég óta fel nem tört göröngy;
Tikkadt bikád fris lombbal kell hizlalnod;
S ama patak, hogy el ne únd magad,
Midőn a zápor felduzzasztja, gátra
Mindég új gátot kíván, mert külömben
Iszappal hordja bé sík rétedet.

De halld tovább, mi fúvat itt velünk
Kétféle nótát : Én szintúgy tudom
A szép időt, mint jó magad, midőn
Hozzám könyücske köntös, s illatos haj
Illettenek; midőn a telhetetlen
Szép Cynaránál még béretlen is
Kedves valék, s nekem nem volt nehéz
A vígadók közt, fényes nappal olta
Kivirradtáig, egy üveg falernumit
A más után magamba töltögetni.
De most a kurta vacsorácska kedves,
És az, ha végig nyúlván a patak
Szélén, a fűben elszunnyadhatok.
Én nem pirúlom hogy kedves vala
A játék egykor nékem is : de azt
Illő vala egyszer végtére abba hagynom.
Kis birtokomra ott nem pislít irígy szem;
Kegyes fogakkal csendes éltemet
Ott senki nem marconglja, mérgesíti.
A legnagyobb rosz a mit várhatok
Szomszédimtól, abban áll, hogy midőn
Földemről hányom a követ, göröngyöt,
A gondos gazdán minden mosolyog.
Tenéked egyszer a nagy Roma úl
Agyadban; ott készebb vagy a cselédek
Koncát rágcsálni, mint itt kényen élni.
Ellenben ők tenéked azt irígylik,
Hogy erdő, hogy kert, hogy nyáj itt tiéid.
Bimbónak hám kell, járom kell Cicának.
Legjobb, úgy vélem, hogy ha minden azt
Üzkéli, a mit tud, és, ha kedvvel úzi.

22. Klopstock Messziásából.

1788.

1) Az első énekből.

A közbenjáró egy setét éjtszaka az olajfák hegyén könyörögve beszél az atyjával, s újabban tészi meg fogadását, hogy megváltja az emberi nemzetet.

Tovább szólla s mondá: Az ég felé emelem
fel fejemet, kezemet a felhőkig nyújtom, s esküszöm neked magamra, a ki isten vagyok
mint te : megváltom az embert!
De nem hallatva az angyaloktól, csak maga
és a fiú által értetve, szólott most az atya,
s néző arcúlatját a közbenjáróra fordította:
Kiterjesztem fejemet az egeken, karomat az
örökkévalóságon, s mondom: végetlen vagyok,
s esküszöm neked, fiam! elengedem a bűnt!

Ezt mondá s elhallgatott. Az alatt míg a végetlenek szóllottak, tisztelő rettegés járta keresztül a természetet. A most eredő, még gondolkozni nem kezdő lelkek legelébb rebegtek s érzettek. Döbbentő borzadás ragadta meg a Seraphimot, erőssen vert szíve, s körüllötte remegve feküdt néma lak-kerülleti, mint a föld a közelgető fergeteg előtt. Csak a lejendő keresztyének lelkeibe szálla víg örvendezés, s az örök életnek édesen szedítő előérzése. Ellenben megtompúlva, s egyedűl a kétségbeesés eránt érzékenyül, megtompúlva valaminek gondolására az isten ellen, buktak ki uralkodó székekből a mélységben a pokol lelkei. A mint kihullottak, mindenikére egy szirt rohant, mindenike alatt beszakadt a mélység, s recsegve bődült meg a legalantabb pokol.

2) A második énekből.

Jézus Jánossal a sírhelyekhez mengyen, s Szammából kiűzi az ördögöt.

Az éjszaki hegyek aljaiban összetömült repedéses kőszirtokba voltak ásva a sírok. Sürű setétes erdők zárták el nyílásokat a siető utas tekintete elől. Borzasztó hívességben emelkedett fel itt akkor a bús reggel, mikor a dél Jeruzsálem felett már hanyatlani kezdett. Szamma, e vala neve az ördöngösnek, panaszos ájúlásban feküdt ifjabbik kedvesebb fia sírja mellett. Sátán nyugtot hagyott néki, hogy annál dühösebben kínozhassa. Szamma a senyvedő porban feküdt, fiának tetemei mellett; közel hozzá idősb fia állott s felsírt az istenhez. Az a holtat, kit az atyja és bátyja siratott, egyszer az anyja, ellágyúlván rimánykodási által, az atyjához hozta le; az atyjához az ínségben, kit most Sátán felforradt dühösséggel rongált a holtak közt.

Ah, édes atyám! így szóla a kis kedvelt Benóni, s kifutott az anyja karjai közzül, a ki újedve ugrott utána; ah, édes atyám! ölelj meg, kérlek! s kezére fonta magát, s szívéhez szorította azt. Az atyja megölelte őtet, s megdöbbent. Így midőn a fia gyermeki hűséggel fogta által, midőn édesen enyelgő mosolygásával gyermekesen nézett rá, égy előre csúcsosodott kőszirthez csapta az atyja, úgy hogy gyenge veleje véresen csorgott le a kövön, s lassú hergéssel repült ki az ártatlan lélek belőle. Vígasztalás nélkül kesereg most felette, s haló karral öleli által tetemeinek hideg tartóját. Fiam, Benóni! ah Benóni fiam! így szól, s jajgató könnyek omlanak ki megtört s meredten haldokló szeméből. Igy fetrengett ő gyötrelmes kínjai alatt, midőn a közbenjáró a koporsók közzé lépett. Jóel, a másik fia, elfordította az atyjától siránkozó tekintetét, s meglátta a közelítő Messziást. Ah, édes atyám! így emelte fel víg csudálkozásban szavát, Jézus, az a nagy profeta, a sírba jő alá!

Sátán meghallá ezt, s megremúlve nézett ki a sírhely ajtaján. Így néz az alacsony istentagadó homályos boltozatok alól, midőn a dördülő egen szörnyű felleg emelkedik, s a bosszú felhőiben rettenetes habok hembergenek. Sátán akkoráig csak messziről kínzotta Szammát. A legtávolyabb, legmélyebb fenekeiből az éjjeli sírnak lassú kínokat küldött elő. Ekkor felkölt ismét; felfegyverkezett halálkésértettel, s Szammára rohant. Szamma felszökött, s ájúlva dúlt el azonnal. Öszveroncsolt lelke (még alíg küszködött a halállal) gyilkos elleségétől az esztelenségre dühösítve a köszíklákig rántotta ötet. Itt akarta ötet Sátán, isteni szemeid előtt, bírája a világnak! a fityegő szirtokon öszverontani. De te már ott valál, már mindenható hív szárnyakon hordotta elhagyott teremtésedet megelőző malasztod, hogy egészlen oda ne légyen. Akkor elmérgesedett az ember gyötrésének lelke, s megdöbbent. Messziről ijesztette ötet a közelítő istenség. Ekkor Szammára fordítá Jézus segéllő arcúlatját, s elevenítő isteni erő, öszveegyesúlve tekintetével, ment ki belőlle. Akkor esmert az elhagyott boldogtalan Szamma megszabadítójára. Halál lehelletével elborított sáppadt képébe visszatért az emberiség, kiáltott s felsírt az ég felé. Szóllani akart, de elgyengűlve az öröm miatt, dadogni is alíg tudott; indúlatos karral terjedt ki még is az Örök felé, s megvígasztalt szemekkel, örvendetes elragadtatásban nézett le szirtjáról reá. . .

23. Gessnerből.

1) Gessnernek első idylliuma.

1802. *).

Dafnéhez. — Nem a vérrel mocskos bajnokot, nem a csatáknak dúlt piacát énekli enyelgő Músám : szelíden s remegve fut ő, könnyű sípjával jobbjában, a fegyvercsattogás elől.

Elszenderítve a tiszta csermelyek édes csácsogása s a szent erdők setéte által, a sásos parton tévedez, vagy a magas fák zöld ernyői közt lépdell az illatos virágokon. Gyakorta a lágy hanton hever, s dalokat költ neked, édes Dafne! Mert a te vidám elméd kellemesb, mint a tavasz legtisztább reggele. Élesztő tréfa s bájoló mosolygás lebdes szünetlen szép orcáidon s piros szácskádnak tündér gödröcskéin, s szelíd szemedből vigaság nevet. Úgy van, szép Dafne, úgy van, mert miolta barátodnak hívsz, kétséges jövendőm előre tisztának szemlélem, és örömre kél fel mindenik napom.

Oh, ha azok a víg dalok, melyeket Músám a pásztoroktól tanúl el, tetszenének néked! Meglopja ő néha a fák nymphái is a sürü bokrok közt; s a kecskelábú erdei istent, s a

* L. Kazinczy Ferenc Levelei Kis Jánoshoz, I. köt. 33. l.

folyamok leányistenkéit a szirtbarlangokban. Olykor mohos fedelü kalyibába tér, melyek körül a vidám földmivelő csendes árnyékokat ültetett, s regéket hord elő a nagyszivüség, jótét s mindenkor víg ártatlanság felől. De gyakorta viszont ötet is meglesi a szerelem istene, a sürün összeszövődött bokrok alatt, vagy a füzesben, a kis patakok megett. Gyönyörködve hallgatja olykor énekét, s koszorút tesz lobogó hajára, ha szerelmet dall s víg nyájaskodást.

Nem kell, szép Dafne, nem kell az én énekeimnek más jutalom, nem kell nekem egyéb javallás azon kívül, mely, midőn melletted ülök, édes szemeidből mosolyog le rám. Hadd gyulaszszák azt, a ki nincs ily boldog mint én, unokáink késő magasztalásai. Hintsenek, nem irígylem, sírjára virágokat, s ültessenek friss árnyékot az elaszott hant felibe.

2) Szemíra és Szemín.

Töredék.

1815.

Mélyen a víz alatt feküdtek immár a márvány tornyozatok, s a hegyek tetői felett iszonyú hullámok hemberegtek. Már csak a legmagasb hegy ormója álla ki az áradásból. Irtózatos zajgás hallatszott béfercsegett oldalain; azon boldogtalanoknak jajogása, kik elcsüggedve kerestek itt menedéket, s kiket a habokra ült Halál a szirtoknak üzött. Ime itt egy egész domb feslik el a hegytől, s a reája kapaszkodott emberekkel a tajtékzó vízbe szakad; amott egy záporpatak mossa el a fiút, ki elhaló atyját magasbra vonszotta, vagy a gyermekeit együvé-ölelő hív anyát.

Mostan már a hegynek csak legfelsőbb bérce áll vala ki az özönből. Ide ragadta Szemín, egy jámbor ifju, imádott kedvesét. Szemíra csak most esküvék neki örök hüséget. Magányosan állottak itt, a többieket mind elmosta vala az ár, az üvöltő vészben. A hánykodó hullámok reájok rohantanak, felettek a villám, alattok a zajgó tenger dördüle meg. Rettentő homály fogta körül; egyedül a felfellobbant villám vetett az irtózatos látványra bús sápadt fényt. Veszélylyel ijeszte minden felleg, minden hullám ezer holtat zavara együvé, tovább hembergett a fergetegben s új zsákmányt keresett.

Szemíra dobogó szívére szorítá kedvesét. Könnyek folytanak le az eső vizével együtt elhalaványodott orcáján, s így szóla esengő hanggal: Továbbá nincs szabadúlás, édesem! környül vagyunk véve az ordító Halál által. Oh Szemín, mindég inkább közelít az! Melylyik hab borít el bennünket? Tarts reszkető karjaid között, édesem! most mindjárt elnyél a közönséges ítélet. Most, oh isten! eminnen jő felénk; mely írtóztató! már közelébb látom a villámok fényében. Most, oh isten! isten! bíránk! Így szóla, s Szemínre rogyott.

Az ifjú döbögő karja általölelte az elájúlt leányzót. Rebegő ajaki nem szólottak; nem látta a veszélyt: egyedül mellyére szorúlt kedvesét látta, s több volt, a mit érzett mint halálnak borzasztásai. Megcsókolta halvány orcáit, melyeket a hideg eső áztatott, erősebben szorította most mellyére, s így szólott: Szemíra! kedvés Szemíra! ébredj fel! oh csak egyszer térj vissza az ítéletnek e veszélyére, hogy engem még egyszer láthassanak szemeid, hogy elkékült ajakid még egyszer mondhassák, hogy szeretsz! egyszer még minekelőtte a hab elragadand.

Ezt mondá az ifju, s Szemíra feleszmélt; szerelemmel eltölt, csüggedő tekintetet vetett Szemínre, s környül nézett a veszélyben. Isten! bíránk! tehát nincs szabadúlás, nincs irgalom? ekként kiálta fel. Oh mint szakadnak a habok! mint reng felettünk a villám! mely rettegések jelengetik az engesztelhetetlen bosszút! Oh isten! ártatlanságban multak el esztendeink! Jaj, jaj, oda minden öröme életemnek; oda vannak, a kik napjaimat kedvesekké tevék! Te, ki engemet szültél, irtóztató látvány! téged oldalom mellől szakaszta el a víz. Még egyszer emeléd fel födet és karodat, meg akarál áldani, s elnyelettetél. Ah, oda vagynak ők egyetemben! És még is, oh Szemín, az eldúlt világ nekem paradicsom volna temelletted! Oh isten, a mi éveink ártatlanságban multanak el! Nincs-e szabadúlás, nincs-e irgalom! De mit mond elkeseredésében szívem! Oh isten, bocsásd meg ajakomnak botlását! Mi az ember feddtelensége teelőtted!

Gondosan támogatá Szemín tántorgó kedvesét, s így szóla: Az ár minden élőket elborda a földnek színéről; már a vész zajából nem hallatszik emberi nyögés. Oh Szemíra, a legközelebbi perc nékünk vég percünk lészen! Elmult az életnek minden reménye! mind azon várt boldogságok, melyeket szerelmünk édes örömei közt álmodánk, oda vannak! Meg kell halnunk! a halál közelít felénk; az emelkedő vízzel már csapkodja lábainkat. De jer, kedves! ne várjuk azt mint a gonoszok. Meg kell halnunk! Oh mi volna a mi életünk, ha hosszú korra nyúlna is? egy harmatcsepp, mely a szikla párkányán függ, s a napnak még felkölte előtt elcseppen. Emelkedjél fel, kedves Szemíra! túl ez élten öröm lakozik és boldogság. Ne rettegjünk, midőn oda megyünk által. Ölelj meg, kedves, s várd úgy a kimúlást. Majd, én Szemírám, majd e pusztúlás felett fognak lebegni lelkeink; kibeszélhetetlen boldogságban fognak majd felfelé lebegni. Oh isten! ily merészen hisz az én lelkem. Emeljük hozzá szemeinket, Szemíra. Kárhoztatja-e halandó ember az ő útjait? A ki belénk fuvallá lélegzetét, az küldi a halált

igazhoz és gonoszhoz. De boldog, a ki ártatlan ösvényt jára. Nem életünknek meghosszításáért esedezünk mi teelőtted, Bíró! végy el a te ítéleteidben, ha tenéked úgy tetszik; de elevenítsd meg bennünk azon kibeszélhetetlen boldogság reményét, melyet nem rabolhat el a halál. Úgy oztán dörögj, mennykő! dúlj össze mindent, áradás! mossatok el bennünket, habok! Áldott légyen ő, az igaz! áldott légyen ő! Ez légyen vég gondolatunk, melyet lelkeink a haldokló testben gondolnak.

Mostan öröm és vídámság tér vissza Szemírának szebbé váló arcára. Kinyujtotta karjait a fergetegben, s ezt mondá: Érzem, oh érzem azon nagy reményeket. Magasztald az urat, szám! sírjatok örömcseppeket, szemeim, míg a közelítő halál benneteket befogand! Boldogságokkal tetézett mennyei lak vár bennünket. Tí, én kedveseim, előttünk mentetek oda! Követünk benneteket, s majd együtt lészünk. Az ő széke előtt állanak ők, az igazak! Az úr az ítélet fergetegéből gyüjtötte maga elébe. Dördüljetek, mennykövek! üvölts, zivatar! Tí hirdetői vagytok az ő kegyének. Hullámok, rohanjatok felinkbe. Nézd, szeretett ifju, nézd, és ölelj meg. Imhol jön ő, a Halál! E setét habon közelít felénk. Ölelj meg, Szemín! ne ereszsz el magadtól. Oh, már emel a toldúló hab!

Ölellek, Szemíra! felele az ifju; ölellek téged. Idvez légy, Halál! imhol vagyunk! Áldott légyen az igaz! a kegyelmező!

Igy szólának, s a víz elmosta az öszveölelkezteket.

24. A Lórai Csata, Osszián ból.

Foglalat. Fion-ghal elvervén Szvárant Érinből, visszatér Morvába s vendégli hőscit, de a kik közzül Maronnán és Aldó kifelejtettenek. Ezek megbántva érzik magokat, s általmennek Szoruchba s Fergonnak szolgálatjába állanak. Itt Lomra, Fergonnak hitvese, megkedveli Aldót; megszöknek, s Aldó Lomrát Szelmába viszi. Fergon utánok megyen, megküzd Aldóval, őtet leteríti, de viszont Gaul által maga is elveszti életét. Lomra fájdalmában elhal.

Fia a távol tartománynak, magányos hegyüreg lakója, én a te ligetednek suhogását hallom-e? vagy énekednek zengését? Nagy hanggal harsog füleimbe a csermelye, de harsogása közzé kedvesb szózat egyveledik. — Honod nagyjait magasztalod-e, vagy a lelkeket, kik a szelekben járnak? Tekints szirtek magányos lakója, tekints alá a róna fenyérre. Te ottan zöld sírokat látsz, körülfogva buján nőtt füvel; s mohos kövekkel. Te látod azokat, szirtek fia, de Ossziánnak elhomályosodtak szemei!

Patak omol a hegyekből, s vizeinek árját zöld halom körül önti el. Annak ormán négy cirmos kő emelkedik, befogva fonnyadó gyommal. Két tölgy, melyet meggörbítettek a szelek, messzére nyujtja ki suhogó ágait. Ez a te lakod, oh Fergon; ez a te szük szállásod. Rég óta feledve van immár Szoruchban csigáidnak csattogása. Rozsda feketíti termedben paizsodat. Oh Fergon, hajók királya, fejdelme a távol Szoruchnak, mint estél el te a mi ormainkon? Mint dölt el ő, a bajnok, porában?

Fia a magányos hegyüregnek, te lelsz-e örömet a hajdannak énekében? Jer, értsd meg a lórai csatát. Acéljaink csattogása már régen elmult. Igy dörög az elsötétedett tetőken az ég villámja, s immár nincs. A nap megtér csendes sugáraival, mosolyognak a ragyogó szirtek, s a hegyeknek zöldellő feje.

A kónai öböl elfogadta hajóinkat Érinnek hömpölygő hullámairól. Lecsüggöttenek vitorláink az árbocokról. A csatázó szelek ordítottak Morvának felnyuló erdei megett. A király kürtje megszólalt, s a szarvasok felocsódtak szikláikon. Nyilaink végig röpkedtek az erdőkben, s a dombon készült az áldomás. Nagy vala örömünk a tetőn a rettenetes Szvárán eleste miatt.

Két hős vala feledve lakománk mellől, s mellyeiknek felkölt haragja. Alattomost görgének veres szemeik, s sóhajtások szaladoztak kebelekből. Együtt szóllának egymással s földre lőkék dárdáikat. Két fekete felhők valának ők minekünk örömeinknek asztalánál; mint két ködszobor a nyugalmas tengeren; ragyognak ők a nap fényétől, de a hajós vészt retteg.

Feszítsétek a vitorlákat, kiálta Maronnán, feszítsétek az enyészeti szeleknek. Hasgatni fogjuk, oh Aldó, az éjszaki vizek tajtékjaikat. Feledve vagyunk az áldomás mellől, noha sarjaink vértől piroslanak. Hagyjuk el Fion-ghal ormait, s szolgáljuk Szoruch fejdelmét. Harag lakik fene képében, s dárdáját harc homályosítja. Híresedjünk el, oh Aldó, a viszhangos Szoruch csatái között!

Elöragadák kardjaikat és a harc dárdáját, s mentek a lumhári rév felé. Elértek a szoruchi áldáz királyhoz, a délceg paripák intézőjéhez. Fergon visszajön vala vadászatából; dárdája vérrel volt bemázolva. Lesüllyeszté fene tekintetét, s fütyölve ment. Vacsorájához hívta az ideigeneket. Ők vívtanak diadallal csatáiban.

Aldó dicscsel tére meg Szoruchnak magasra nyúlt falaihoz. Bástyáiról letekinte a király nője, letekintének Lomrának nedvesen görgő szemei. Sárgán folyt a tenger szelében haja; fejéren kél dagadó mellye, hasonló a fenyér havához, ha száguldoznak a szelek, s azt öszvehalmozzák. A fiatal Aldó, mint a leszálló nap Szoruch felett, közelít felé, s Lomrának lágy szíve sohajt, szemében megtelnek a könyük, fejét hó karjai tartják. Három nap ül a palotában, s örömbe rejti aggódásait. A negyediken ment Aldóval a tengernek sötét szélein. Elértek Szelmának tornyaihoz, a dárdák fejdelméhez.

Aldó, kevélységnek szíve, mondá Fionghal, s haragra lobban, s én védjelek téged a Szoruch megbántott fejdelmének dühe ellen?

S ki fogja ezután hajlékába fogadni népemet? ki fogja ezután áldomáshoz hívni az idegent, a mióta a kisdedlelkü Aldó nevemet Szoruchban megmocskolta? Menj halmaidra, gyönge kéz, s rejtezzél el odúidban! Boldogtalan csata, melyet Szoruch bosszús fejdelmével kell vívnunk! Lelke a dicsó Trenmornak, ha fog egyszer megszünni Fion-ghal a küzdéstöl? Viadaloknak közepette lettem én, s lépteim véren mennek keresztül a sírig. Karom soha nem bántotta a gyöngét, soha nem a fegyvertelent acélom. Látom, oh Morva, fergetegidet, melyek egykor termemet el fogják pusztítani, midön gyermekeim elhullanak a csatákban, s nem lészen, a ki Szelmán lakozzék. Akkor elöjönnek a gyöngék, de nem akadnak síromra. Hírem egyedül énekben marad fenn. Akkor Fion-ghalnak tettei álom gyanánt fognak feltünni a jövendö kornak.

Fergon körül felgyül népe mint a zivatar a rémlélek körül, midön Morvának ormairól lekiált, s meghagyja önekik, hogy a külföldre szálljanak. Igy ére ö a kónai szélekre, s Bárdot külde bé a királyhoz, hogy ezreknek viadalát kivánja, vagy Morvának erdös ormait.

Fion-ghal termében üle, környelve ifju korának társaitól. Az ifju harcolók távol valának, s üzték a vadakat a fenyéren. Az öszhaju bajnokok elmult idök történeteit beszéllék, saját ifjuságok nagy tetteit, midön Nártmor jelene meg, az ösz bajnok, a Lóra vizei mellül.

Most nincsen ideje a hajdan történeteit hallani, mondá a király. Fergon révünkön fenyeget, s tízezer kardot rántott ellenünk. Ádázan lépdel a király a maga vitézei közt. Hasonló a setétült holdhoz a csillagos éjszakában, midön tüzei udvara körül lebegnek, s karimájára vetik vissza a fényt, melyet az elvesztett vala.

Jer a te hajlékodból, leánya az én szerelemnek, monda Fion-ghal, jer, Boszvína, a te hajlékodból, szép gyermeke a folyamos Morvának. Nártmor, vedd a külföld lovait, s kísérd Fionnak leányát. Hívja meg ö áldomásom mellé Szelmának árnyas falaiba a szoruchi fejedelmet. Ajánld te neki a höseknek békéjeket, Boszvína, s a vitéz Aldó adományait. A mi ifju harcolóink nincsenek hon, s karjainkon remeg a nagy kor.

A leány azonként ére Fergonnak ezreihez, mint a felleghez a fénysúgár. Jobbjában csínos csiga, baljában arany nyíl állott; a csiga békét jegyezni, a nyíl tusát. Elötte felderült Fergon, mint egy szirt a hirtelen sugártól, mely széltöl tépdelt felhöken csap alá.

Fia a távol Szoruchnak, monda ékes pirúlattal a leány, jer a morvai király asztalához, Szelmának árnyékos falai közzé. Fogadd el a hösek békéjeket, oh fejedelem; hagyd nyugodni oldaladon kardodat. Lomra ismét görgesse ragyogó szemeit termedben, ámbár Fion szereti a kedves Aldót, Fion, ki soha nem bánt vitézt, noha karja a fegyverben erös.

Nyájas szózatja Kónának, felele Fergon, mondjad a királynak, hogy áldomásaival engemet hasztalan kínál. Hajoljon meg eröm elött. Adja nekem öseinek pallosait, paizsait a hajdani éveknek, hogy gyermekeim lássák azt hajlékomban, s igy szóljanak: „Ezek Fion-ghalnak fegyverei.“

Fion-ghalnak fegyvereit ök hajlékodban meg nem látják, mondá a leánynak támadó kevélysége. Azok oly hösek kezeiben vagynak, a kik sohasem adták meg magokat a tusákban. Szoruchnak fejedelme, amott felleg feketül a tetöken. Nem látod-e elöre népednek elhullták, ña az idegen földnek?

A leány elére Szelmának csendes tornáciba. Fion-ghal látta sülyedt szemeit. Felkölt a maga erejében, s megöszült fürtjeit rázta. Elöragadta a pengö páncélt, a hatalmas Trenmor vértjét; sötétbarna paizsát öseinek. Homály fogta el Szelmának palotáját, midön kezét kinyujtá dárdája után. Ezrenként jöttek az árnyalakok: elörelátták ök a nép vesztét. Az öregszö hösök arcai rettentö örömtöl ragyogtak. Kirohantanak ellenébe a szoruchi hadnak. Ifjuságok napjait gondolták el, és a dicset, mely sírból kél.

S immost Trathálnak régi emléke mellett megjelentek a vadászat ebei. A király kiismerte innen, hogy érkeznek az ifju harcolók. Elakasztja lépteit menésének közepette. Legelébb Oskár bajnok jelene meg, úgy Gaul a Morni fia és a Némié. Ferghusz láttatá bosszús alakját. Dermidnek haja sötéten úsz a szélben. Az utolsó Osszián vala. Én a hajdannak dallám énekét. Lépteimet dárdám támogatta, midön a patakon áltszöktem. Gondolatom az erö férfiai voltanak. Fion-ghal dombos paizsát verte, s kezdeté a rettenetes küzdést. Ezer kardok vonultak ki s villogtanak a hullámzó fenyéren. Három ösz fia az éneknek bús hangokat öntögetett. Mí sürün összetömülve s bosszúsan ömlénk setét soraikban reájok, hasonlók a fergetegek rivacsához, midön a szük völgybe omlanak.

Fion-ghal a maga tetöjén üle. Messzére lobogott a csaták napsugára, elfolyva a szél fuvalmában. Közel állának hozzá ifjuságában felei, körülömölve öszült fürtjeiktöl. Öröm költ fel a hös szemében, midön fiait a csatában látta, midön bennünket kardoktól látott körülvillámolva, és a kik atyáinknak tetteikröl emlékezünk. Fergon felénk rohan erejének teljében, mint egy telelö folyam harsogása. Lábai eltapossák maga körül a csatát; büsan hágdas körüle a halál.

Ki jö mint a szökellö öz? kérdé Fion-ghal, ki jö itt mint a viszhangos Kóna szarvasa? A paizs csillog oldalán, s fegyverének csengése bús. Fergonra öklel a viadalban; lássátok az erösek küzdését! olyan az, mint midön két

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

lélek küzd az éjnek rettentő fergetegében. Hogyan? s te dölsz, halmoknak fia? fejér kebledet vér festi. Oh sírj, boldogtalan Lomra, a te Aldód örökre oda van!

Fion-ghal megragadá az erő dárdáját, mert bús vala Aldónak eleste miatt. Szeme halált lövell az ellenre. De a Szoruch királya elébe Gaul lép. Ki beszélheti el a bajnokok vivását? A vitéz idegen eldőlt.

Hangosan kiáltá Fion-ghal: Kónának gyermekei, tartóztassátok fel a halál öklét. Erős vala, a ki itt a porba süllyedt, a Szoruch keseregni fogja halálát. Terméhez eljő az idegen; s álmélkodni fog, mért az oly csendes. A király, oh idegen, elesett; elnémult lakjának öröme. Fülelj erdeinek suhogására; lelke talán ottan lebeg. De ő maga távol terült el Morvában egy idegennek kardja alatt.

Ezek valának a király szavai, midőn a Bárd békedala szólt. Megszüntünk forgatni kardjainkat, kiméltük az ellenség gyengeségét. Sírba ereszténk Fergont, s én elkezdtem a gyászdalt. Az éj leszálla fellegeivel, s sokan látták Fergonnak rémjét. Arca bús volt és felleges; mellyét egy fél sohajtás feszíté. Idv a te lelkednek, szoruchi király, karod rettenetes volt a csatában!

Lomra Aldónak lakjában ült egy lángoló tölgy világa mellett. Eljöve az éj, de Aldó többé vissza nem tért; Lomrának lelke szomorú.

Lomra. Mi késlel tégedet, kónai vadász? Megigérted, hogy megjösz. Távol volt-e a véd? Fekete szelek sóhajtanak-é körüled a fenyéren? Én idegenek honjában vagyok! Ki barátom nekem Aldón kivül? Jer a te zengő hegytetőidről, te, a kit én oly igen szeretek!

Szemét a kapu felé gördíté, figyelt a szelek zugására. Úgy hiszi, hogy Aldónak hallja lépteit, s öröm dereng szép arcán. De a gond visszatért hozzá, mint a sötét felhők a holdra.

Lomra. Te nem akarsz visszatérni, én kedvesem! Hagyj kinéznem a tetőknek arcaikra. A hold ragyog keletben; tiszta és csendes a tenger síkja. Mikor fogom meglátni ebeit a szarvasok üzése után? Mikor értem szavát hangosan zengve a szelek közt? Jer a te zengő tetőidről, vadásza az erdős Kónának!

S árnyalakja megjelent a kősziklán mint a ködnek nedves oszlopa, midőn felhőken tör keresztül, s éjfélnek záporai öntik el a mezőket. Követte a fenyéren az árnyalakot, mert látta, hogy eldőlt a hős. Hallottam a szélben kiáltozását; olyan vala az, mint a szellő bús nyögése, mely a szirtek füvei közt lebeg.

Előjön, s reá talála a hősre. Szava többé nem hallatszott. Szótlan görgette bús szemét, halvány lőn és zavart mély bánatjában. Kevesek voltak Kónán napjai, s a sír homálya közzé süllyedt. Fion-ghal inte Bárdjainak, s azok kesergék elestét. Morvának szüzei napot ültenek bánatban, midőn az ősz sötét vészei visszatértenek.

* * *

Fia a távol honnak, te a hír mezején lakol. Hagyd olykor zengeni énekedet azoknak dicséretekre, kik elestenek, hogy légi árnyaik összeseregeljenek körüled nagy örömekben. Lomrának szelleme lebegjen elő bágyadt fényén, midőn nyugalomra lefekszel s a hold hajlékodba pillant. Te ötet akkor szépnek találod, de még mindég arcán a könyű.

KIS JÁNOS.

1770–1846.

KIS JÁNOS 1770-ben, septemb. 22. született Sopron vármegyének Szent-András nevű helységében, hol tisztes erkölcsü szülei a Festetics család egyik ágának közép sorsu jobbágyai voltak. Tizedik éveig az inkább ismereteket mint társas mulatságokat kedvelő gyermek, szülői házánál neveltetett, hol anyjától a vallás elemeit s olvasást, atyjától egy kis irást is tanúlt. Ezután a szomszéd falusi iskolákban két telet töltvén, már is a gazdaság mellé volt fogatandó, midőn a malomsoki pap s a vadosfai mester javaslatokra, kik a gyermek tanulási kedvét és tehetségét korán felismerték, szülei 1782-ben csakugyan beadták a soproni ev. collegiumba, hol kilenc év alatt a szokott tanfolyamot szerencsésen bevégezte. Tanítói közől különösen a buzgó Nagy-Mesterházy János, az őt könyvekkel segítő Vietorisz Jonatán, a classica literatúrát lelkesedéssel magyarázó és ajánló Schwartner Márton voltak reá utánható befolyással; azon kivül Németh László iskolatársávali barátkozása [1]), kivel együtt magánlag a görög,

francia, olasz, spanyol és angol nyelveket gyakorlotta, míg Gamauf, Sopron nagy érdemű predikátoránál a hébert tanúlta. 1789 óta a Jénából haza tért Raics Péter könyvtára nyitott alkalmat a buzgó barátok előtt az új irodalmakkali bővebb megismerkedésre: de nehezebb volt Magyarországban a magyar irodalomról értesülni, noha Kis és társai együtt több lapokat, milyek a Mindenes Gyűjtemény, Hadi Történetek, Kurir, járattak. E végre Péczeli Józsefhez, a kor egyik vezér irójához fordúlt; s e levelében (1790. febr. 2.) olvashatók ezen, Kis életére nézve nevezetes, sorok: „Minden igyekezetem arra céloz, hogy édes hazánknak boldogságának előbbvitelében valaha mennél hathatósabban munkálkodhassam.“ Péczeli tanácsa szerint folyt most éjjel nappal a magyar irodalom régi s új termékei olvasása, az öndolgozás; s martius 20-dikán megalakítá Kis a *Soproni Magyar Társaságot*, mely sok más ily tanodai egyesületek szülő anyja lett, s egész a forradalomig, tehát közel hatvan évig, virágzott. Néhány alkalmi darabon kivül, mik ki is nyomattak, első, köz figyelemre méltó, s már e társaság kebelében készült, munkája volt: 1. *Hercules Választása*, allegoriás költemény, anglusból fordíttatott Lowth szerint; mely őt egy szókéssel a nyelv akkori magasságán, sőt azon felül, láttatja, s neki rövid idő alatt nem csak jó hírt, de gróf Széchenyi Ferenc pártolását is megszerezte. Így jelent meg e darab Bécsb. 1791., s a rajta fordúlt öszveget épen akkor vette Görög Demeter kezéből, midőn a hazát több irányaiban bejárván, hogy annak jelesb irói és tudósaival személyesen megismerkedjék, további tudományos kiképzésére egy németországi egyetem meglátogatását tervezte. E segedelemmel indúlt ki 1791-diki septemberben Kis a külföldre, s Göttingában Planck és Eichhorn, Gatterer, Schlözer, Spittler és Heeren, Kaestner és Heyne, Blumenbach és Lichtenberg, Feder, Bürger, Bouterwek, 1792-ki ősz óta Jénában Paulus, Schütz, Reinhold és Schiller alatt az öszves tudománykör minden elmeképző osztályait, több érdekkel mint beható önmunkássággal, végezte el; s 1793. év őszén haza tért. Ez időben készült akkori lelki állapotját híven festő hymnusa *a Bölcseséghez;* ekkor, s épen a bajor Duna hátán, azon nagy szépségű éneke: „*Szerettim édes honja*“, mely dalköltészetünknek mind maig egyik fő dísze. Jövendője iránti aggodalmait a haza-jöttnek a győri evang. iskolához meghivatása csakhamar eloszlatta, hol harmadfél évig tanárkodván, az oktató és nevelő tisztét szerencsésen egyesítette; s költői dolgozatai, egyebeken kivül szép elegiájával „*Ősz utólján*“ s Wieland Muzárionával szaporodtak. Saját tűzhely örömei után vágyódván, mire a fiatal tanár jövedelme elégséges nem volt; azonkivül a tanítás, sok óráival, testi és lelkileg elfárasztván őt; örömmel fogadta el a nagybarátii község választását; s 1796. martiusban pappá szenteltetvén, virágvasárnapján szent hivatalába első beszédével beköszönt. Nem sokára megházasodván, s így a házi ügyek legördülvén vállairól, ezóta nagyobb és folytonos gonddal látott az irodalom míveléséhez, miután eddig néhány folyóirati cikkeken kivül egyebet közzé nem tett [3]). Következtek most: 2. *A vallásesúfolók ellen*, Nagy István úrnak a Dunántúl levő evangelikusok superintendensévé lett választatásának alkalmatosságával. Sopron, 1796. 3. *Zsebbe való Könyv* azoknak, a kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek. Pozsony, 1797. 12r., mely első formaszerinti almanach foglalatát erkölcsi elmélkedések, beszélyek és versek tették, mik a „Bucsuvétel az ifjuságtól“ című éneken kivül mind fordítások, de tartalmat és formát tekintve az irodalom valóságos gazdagitásai voltak [4]). Ezt nyomban három más közhasznu munka követte, u. m. 4. *Meiners Kristóf Oktatása*, miképen kellessék az ifjaknak haszonnal dolgozni stb az ifjaknak legszükségesebb könyvek esméretével megbővítve. Győr, 1798. 5. *Az emberekkel való Társalkodásról*, b. Knigge Adolf munkájából szabadon fordítva. Győr, 1798.

3 kötet. 6. *Erkölcsi Oktatás* az ifjabb asszonyságok számára írta egy angliai dáma. Győr, 1798. Ez idő óta Schedius lapjába (Literarischer Anzeiger) s a Cotta Allg. Zeitungjába is dolgozott magyar irodalmi cikkeket; és második folyamát adta almanachjának: 7. Kalendáriom és *Zsebbe való Könyv* 1799-re. Pozsony, 16r., mely erkölcsi és költői műveken kivül irodalomtörténetieket is hozott [5]), előpostáját több ilynemű gyűjteményes munkáinak, melyek koronként annyi gyöngyet a külföldi irodalmakból, annyi ösmeretet és eszmét ültetének át honi földünkre. Irói és predikátori ekép terjedő hírének köszöné, hogy a kővágóörsiek még ez évben meghívták több teherrel járó, de jövedelmesebb fárájokba. A hely pompás fekvése, számos nemes lakói, több főurakkal gyakor érintkezései, adott és vett látogatások, mik közől a Berzsenyiét kell kiemelnem, élte szebbjeivé tették azon három évet, miket itt hivatala mellett főleg a társas életnek s ez által előmozdított felsőbb míveltségének szánhatott. De nem egészen üresek azok irodalmi termékektől is; ez időből maradván fenn: 8. *Lakos József... eltemettetésekor tartott halotti Elmélkedés.* Veszprém, 1801. 9. *Halotti Elmélkedés Hajas Tamás úrnak utolsó tisztességére.* Sopron 1802. 10. *Protestáns közemberek Olvasókönyve* Seiler szerint. Pozsony, 1802. Költői dolgozatai mintegy negyven darabokkal szaporodtak, mik közt a *Muzárion* befejezése és némely schilleri fordításai. Már 1802-ben Nemes-Dömölk, a kerület egyik legnépesebb gyülekezete, tette őt magáévá, hívei szerető tartóztatásai ellenére, hol az élet mindennemű örömei s egyszersmind a legélénkebb irói munkásság között hat évet élt le. E korbeli költői darabjainak koronája: 11. *Kazinczy Ferenc öszvekelésére* Szendrei gr. Török Sophia-Antóniával. Bécs, 1805. Egyéb tudományos, mulattató és közhasznu munkái: 12. *Levelezőkönyv*, vagy oktatás levélirásra magyar és német nyelven. Pest, 1803. (a szerző neve nélkül, s tudtán kivül utóbb többször, változtatva, átdolgozva); 13. *Zaíd*, vagy IV. Muhammed török császárnak szerencsétlen szerelme. Kotzebue ut. Pest 1803. 14. *Emberi indulatok Tüköre*, részszerint igaz, részszerint költött történetekben. Nagy részint Lafontaine ut. Pozsony 1803. 15. *A papi hivatal méltósága*, midőn Nagy István superintendens predikátorságának ötvenedik eszt. jubilaeumát inneplette (tankölt. Cramer ut.). Szombathely 1803. 16. *Görög és romai Mythologia* ford. 44 képpel. Pozsony, 1805. 17. *Gyermekek és ifjak Tárháza.* 2 rész. Pest, 1805. 18. *A Világnak Közöns. Historiája*, melyet némely jeles és hiteles irókból szedegetett gróf Gvadányi József, s annak halála után tovább folytatott Kis János. Hetedik kötet. Pozsony, 1805. 19. *A jövendő élet felől való esméretünknek hijános voltáról* és annak okairól. Néhai Barcza János úrnak . . . utolsó tisztességet tevő halotti elmélkedés. Veszprém, 1805. 20. *Kellemetes időtöltésre való elmés Nyájasságok*, ugymint egynehány regék Mátyás királyról, válogatott anekdoták stb. Sopron, 1806. 21. *Flóra*, vagy szívreható apró románok, erkölcsi mesék, versek és egyéb hasznosan gyönyörködtető darabok a szépnemnek és a szépnem barátjainak. Pest 1807. 3 köt. 22. Egy egész eszt. vasárnapi és innepnapi evangeliumokra való *Predikációs Könyv*, melyet az ev. ker. feleiknek lelki épületekre külömbféle jeles német munkákból fordítottak némely Duna-tulsó-mellyéki predikátorok, kiadta Kis J. Pozsony, 1807. n4r. De az egész haza figyelmét reá ez idétt egy szerencsés pályázása fordította. T. i. a magyar lapokban 1804-ben egy névtelen hazafi által hirdetett következő jutalomkérdésre: „Mennyire ment már a magyar nyelvnek kimíveltetése? micsoda módok és eszközök által kellene azt nagyobbra vinni? mikép lehetne ezeket foganatosabbá tenni?“ versenyezvén, húsz pályatárs között, a bírálók majdnem egyetértő itélete szerint, neki itéltetett 1805. septemberben a koszorú, s munkája (a cím ellenére, 1807-ben) meg is jelent: 23. *A Magyar Nyelvnek mostani állapotjáról*, kimíveltethetése módjairól,

eszközeiről. Pest, 1806. Ezt a győri evang. gyülekezet felszólítása követte egy új Énekeskönyv készitésére, melyhez szent lelkesedéssel fogott; de e mellett is folytak a közhasznú dolgozatok, mik közől legközelebb megjelentek : 24. *Természet Csudái*, országok nevezetességei és nemzetek szokásai, melyek külömbféle munkákból összeszedegettettek, és rész szerint az efféle dolgokban gyönyörködőknek, rész szerint a hasznos és kellemetes olvasást megkedvelleni s figyelmetességeket gyakorlani kivánóknak számokra kibocsáttattak. Pozsony 1808. Ez élénk irodalmi munkásság közepett, 1808. kezdetén, lepte meg Kist a soproni gyülekezet meghivása predikátorául; s kevéssel utóbb a már köz tiszteletben álló férfiú, erényei és fáradozásai legédesb jutalmát gróf Festetics Ignác szép tettében vette, ki, iránta becsülésből, a Szent-Andráson tartott kerületi egyházgyülés alkalmával, éltes atyját asztalához ültetvén, vendégei gyülekezetében jobbágyi szolgálatai alól felszabadította. Ez évben adta ki, több ügyfeleivel egyesülve 25. a *Nemzeteket és országokat esmértető Gyűjteményt*, 3 kötetben, Pest 1808,09,10., melyek másodikában tőle foglaltatik : Spanyolországba és Portugalliába való Utazás, németb.; melyre 26. a Gvadányi *Világ historiája* újabb folytatása következett VIII-dik kötetűl, Pozsony, 1809., 27. *A régi Görögök erkölcseinek és szokásainak*, v. vallásbéli, polgári, hadi és házi rendtartásainak leirása Eschenburg szerint. Pozsony, 1809., 28. Kazinczy Rochefoucauld-jának kiadása, melynek előbeszédében a szerző életéről és munkáiról értekezett; 29. *Keresztyén földmívelő ember Imádságos könyve*, Pozsony, 1810.; 30. *Keresztyén új Énekeskönyv*, melyet szerzett, és egynehány magános áhitatosságra tartozó imádságokkal együtt kiadott a nagygyőri aug. conf. tartó ev. gyülekezet. Győr 1811. (másodszor M. Óvár 1839.); továbbá a Knigge (l. felj. 5.) második kiadásán kivül 31. *Horatius Levelei* Wielandnak magyarázó jegyzéseivel. Első kötet. Sopron 1811., a második Kazinczy sürgetéseire 1813-ban elkészült, de még meg nem jelenhetett; 32. *Lelki Áldozatok* imádságokban és énekekben, Sopron 1812. (s még többször). Ez időben (1810—12.) segítette Kis a bécsi „Annalisokat" is a magyar irodalmat ismertető cikkekkel. Az ember, iró és pap iránt mindezeknél fogva méltán növekedő tisztelet következése volt, hogy Ráth halálával (1810.) Győr lelkipásztorául hivá meg, mely meghivást azonban el nem fogadta; hogy egyházmegyéje superintendentiai jegyzővé tenné s Nagy István superintendens halálával ennek utódává választatnék jun. 23. 1812. Ekkép megtorlódott hivatalos foglalatosságai következtén egy ideig gyérebben folyt az irodalmi munkásság, úgy hogy 1813-ban semmi sem jelent meg, a következett évben pedig csak néhány, bár becses, apróság, mint : 33. hálaéneke *Mélt. gróf Festetics Ignác úrhoz*. Sopron, 1814. *A Dicsőség*, a magyar nemességhez (1809-ben készülve; Erdélyi Muz. I. füz. 1814.) s egy német egyházi beszéde a szövetséges seregeknek Párisba bemenetelök ünnepén; de végre napvilágot látott az 1805-ben már tervezett versgyűjteménye, Kazinczy gondjai alatt : 34. *Kis János Versei*, kiadta Kazinczy Ferenc. 3 kötet, Pest 1815. a szerző képével; melyek által a magyar nemzet jeles költői sorába lépett. Ekkor vette munkába *Cicero Leveleit* is, de a felszólító könyvárus (Geistinger Bécsben) visszalépvén, újra a serdülő nemzedék szükségei pótlásához látott; minek folytán jelentek meg : 35. *Luther Márton kis Katechismusának Magyarázatja* Herder után. Sopron, 1815. 36. *Verses és Imádságos könyvecske* az apróbb oskolabeli gyermekek számára, Sopron, 1815.; 37. *Ifjuság Barátja*, 2 kötet. Pest, 1816. 38. Evangelicus fiú- és leánygyermekeknek való *Képes Abécéskönyv*. Sopron, 1816. (s többször); 39. *Diktomos Versek* és Imádságos-könyvecske az apróbb oskolabeli gyermekek számára. Sopr. 1816. Ezeken kivül 40. *A Vallástalanságról* s a vallási buzgóság meghidegedésének okairól, különösen a protes-

tánsok között. Egy német munka után szükséges változtatásokkal. Sopr. 1815.; 41. Vegyes prózai és verses dolgozatok az Erdélyi Muzeum II. III. V. VII. és VIII. füz. 1815—17-ig; továbbá 42. *Beköszöntő Beszéd*, melyet az iharos-berényi ev. gyülekezetben lett másodszori bémenetelekor mondott. Győr, 1815.; 43. *Nevezetes Utazások Tárháza*, több tudósokkal együtt készítette és kiadta. Nyolc kötet. Pest, 1816—19.; 44. Vegyes cikkek a *Tudományos Gyüjteményben* 1817—37-ig [6]); 45. *Helikoni Kedvtöltés* a magyar literaturának némely barátjai által. Négy kötet. Pest, 1819—20.; 46. *Halotti Beszéd Ócsai Balogh Péter* . . . gyászünnepén Pesten. Pest, 1819. s Meiners második és Knigge harmadik kiadása (l. felj. 4. 5. 1820,21.). Kis superintendensi ez első évtizedét megnemesítetése rekeszté be, melyre a haza több legérdemesb főurai által ajánlva volt, bár, ahol állásánál fogva a közigazgatással ellenkezésbe jött, kötelmeit erélyes függetlenséggel teljesítette. Új köre leginkább ez első tizedben vevén nagyobb igénybe idejét, most ismét több üressége jutott az irodalomnak, melyben 1822. óta ifjúi erővel működött. Névszerint 47. a szépirodalom új közlönyei, az *Aurora, Hebe, Széplit. Ajándék* és *Koszorú verseit* hoztak (1822—8.); külön következtek egymásra : 48. *Halotti Beszéd Matkovich Pál* tisztess. Győr, 1824.; 49. *D. Jun. Juvenalis Satirái*, részsz. folyó, részsz. kötött beszédben . . . szükséges jegyzetekkel világosítva. Pest, 1825.; 50. *A Falusi Élet*, Delille francia munkája után versekben szabadon fordítva. Sopr. és Pozsony 1825.; 51. *Klío*, vagy léleknemesítő, részint eredeti, részint fordított darabok, kötött és kötetlen beszédben. Győr, 1825.; 52. *Halotti predikáció . . . Káldy János* . . utolsó megtiszteltet. Sopr. 1825. Ez évben kezdett a „Felső-Magyarországi *Minerva*" évnegyedes irás megjelenni Kassán, melyet 53. fennállása utolsó éveig (1825—36.) folytonos munkássággal támogatott [7]). E mellett külön jelentek meg : 54. *Eudaimonia*, vagy boldogul élés mesterségére tanító közhasznu Philosophia. Irta francia nyelven Droz József, Blumröder német kidolgozása után szabadon. Sopron, 1827.; 55. *Az Andrószi Leány*, P. Terentius Afer vígjátéka 5 felv. Kassa, 1828.; 56. *Aulius Persius Flaccus Satirái*, magyarúl és deákúl, szükséges jegyzetekkel. Sopron, 1829.; 57. *Sokrates Nevezetességei*. Xenophon munkája görögből. Hozzá járul Sokrates élete néhány jegyzetekkel s magyarázatokkal együtt. Kassa, 1831. Támogatta 58. a *Közhasznu Esmeretek Tárát* s a *Sast* [8]) is (1831.). Kis tagja volt azon küldöttségnek, mely a nádor által a felállítandó magyar akademia rendszabásai készitésével bizatott meg; s midőn ez intézet 1830. nov. 17. megalakíttatott, Kis a történettudományi osztályban vidéki rendes taggá neveztetett az igazgatóság által, s ez állása szerint az akademia nagy gyüléseit szorgalmasan járta s munkáiban élénk részt vett. Az akademia által kiadott munkái : 53. *Horatius Levelei*, Wieland magyarázó jegyzeteivel Kazinczy Ferenc által. Pest, 1833., mely munka öszves díját ezen elhúnyt barátja családjának adatta ki, kivel 1793. óta ennek halálaig szakadatlan kedélyes barátságot és levelezést folytatott; 60. *Iphigenia Taurisban*, dráma Goethétől. Pest, 1833. (az akademia Külföldi Játékszine I. köteteül); 61. *Emlékbeszéd gr. Széchényi Ferenc* és *gr. Festetics György* felett (az akad. Évkönyvek I. köt.); 62. Történeti és irodalmi közlemények az akademia *Tudománytár*ában (1834—40. [9]); 63. *Blair Hugó Rhetorikai és Aesthetikai Leckéi*, némely kihagyásokkal és rövidítésekkel, angolból. Két kötet. Buda, 1838. Ezek mellett tőle van 64. a *Muzárion* című gyüjteményben „A tanító költemények" című értekezés; és segítette az „*Athenaeum*ot és *Figyelmező*t 1839—1840-ben [10]). Ez időben jelent meg alkalmi beszéde : 65. *Idvezlés*, melylyel m. Matkovich István úr . . . főinspectori hivatalába ünnepélyesen beiktattaték. Szombathely, 1835. és 66. *Halotti Beszéd . . b. Prónay Sándor* úrnak . . gyászünnepén. Pest, 1839. meg egy német egyházi beszéd is Schwartner Imrének

soproni predikátorságába beiktatásakor. Ez időben (1840.) érte őt azon megtiszteltetés, mely a magyarországi prot. püspökök közől előtte senkit, hogy kerülete folyamodására, s a helytartó-tanács, cancellária s nádor egyező ajánlatára V. Ferdinánd őt kir. tanácsosai közé sorozta. Ekkor teremtett magának munkássága egy új közlönyét is e vegyes tárgyu munkájában : 67. *Soproni Estvék*, Literaturai Egyveleg. Öt kötet. Sopron, 1839, 40, 41, 44. A második és harmadikban *Ovid Elváltozásai* foglaltatnak kötetlen áttételben. Még egyszer, és utólszor, vett a kifogyhatlan munkásságu férfiú, újabb s vidorabb lendületet, midőn a Kisfaludy-Társaság őt 1842. január 22. tagjai közé vette fel. Ennek kebelében adta beköszöntő munkául 68. *Longinus Könyvét a Fenségesről* görögből, jegyzetekkel (a Kisf.-Társaság Évlapjai III. és Széptani Remekirói I. kötetében, ott 1842. itt 1846.); s bár 1844-ben Bécsben egy cholerarohamon esvén át, testi ereje tetemesen megfogyott, s egy szép elegiában irótársaitól a Kisfaludy-Társaság 1845. febr. 6-kai köz ülésében bucsút is vett, melyet képében agg kortársa Schedius Lajos olvasott fel [1]) : alig üdülvén fel ismét, szemei folytonos és szerfeletti elgyengültsége dacára, ez intézet kérésére lefordította a következő classicai műveket : 69. *Pythagoras Aranymondatai* (a Kisf.-Társ. Hellen Könyvtára II. kötetében 1846.) ; 70. *Cátó Verspárjai* (a Kisf.-Társ. Évlapjai VI. köt. 1846.); sőt újabb megbizatás következtén : 71. *Anaximenes Rhetorikája* hellenből (a Kisf.-Társ. VII. köt. 1849. és Széptani Remekirói I. kötetében 1846.) és: 72. *Aristoteles Rhetorikája* hellenből (a Kisf.-Társaság VII. köt. és Széptani Remekirói II. köt.), mikkel ettől 1845. dec. 30. néhány kedélyes sorban vég bucsút vett. Még ez évben jelentek meg : 73. *Kis János superintendens Emlékezései* életéből. Maga által feljegyezve. Első közlemény : nevendékségét, professorságát és predikátorságát tárgyazó. Sopron, 1845. Második közlemény : Irói pályáját tárgyazó. Sopron, 1846. A harmadik közlemény, mely superintendensi életét beszéli el, kéziratban s befejezetlenül maradt ; mert 1846. év kezdetével életereje szinte rögtön ijesztő mértékben elesett, s miután több hétig szinte öntudatlan állapotban feküdt, mely idő közben Sopron városa őt tiszteleti polgárrá nevezte, még egyszer lobot vetett élte világa, gyermekeit, unokáit megáldotta, s febr. 19. nemes lelkét kilehelte. Még életében s hozzájárultával szerkeszté s indítá meg „Nemzeti Könyvtárá"ban e sorok irója, költői munkáit, de az csak halála után készült el végkép, ily címmel : 74. *Kis János Poetai Munkái*. A szerző saját kéziratai- s az első kiadásokhoz gondosan egyengetve, kiadatlanokkal bővítve, jegyzésekkel s életrajzzal, kiadta D. Schedel Ferenc. Pest, 1846. kir. 4rétb. a költő 1842-ki arcképével. E kiadás osztályai : Ódák és Dalok, Elegiák és rokon, Költői levelek, Tanköltemények, Leiró költemények, Balladák s rokon, Goethe Iphigeniája és Vegyes költemények; a fordított v. utánzott darabok forrásai kijegyzésével. Kéziratban maradtak : 75. *Polyklet Utazása* levelekben, de Theis után. Két kötet (az I—XLV. levv. a Minervában 1826—36.); 76. *Eutropius Romai Történetei* (kezdete a Minerva 1832-ki folyamában); 77. *Suetonius Életrajzai*. — Az irodalom közel hatvan évig támaszát bírta benne; alig volt szüksége, melyről, habár néha csak átmenőleg is, ne tett volna. Sok munkája még soká élend; példája örökké. A Kisfaludy-Társaság 1848. febr. 6. fényes gyülekezet előtt üllötte jeles tagja emlékezetét [2]).

[1]) Utóbb soproni, majd győri ev. gymn. tanár, több korszerű munka (Világtörténet Schlözer ut. Sopr. 1795. — Az europai országok leirása, Sopr. 1795. — Deák Grammat. Győr 1799.) s folyóirati cikkek (Schedius Zeitschr. 1802—1803.) szerzője, megh. 1806. Érzékeny emlékezete Kazinczy Leveleiben Kishez, több helyen.

[2]) Címeiket l. *Kisnek* általam írt *Életében* (ennek Poetai Munkái előtt) a XXII. fejezetben 1789—91. évek alatt. [3]) L. *Kis Életében* a XXII. fejez.

[1]) L. *u. ott* a XII. fejezet 2. jegyzését. [5]) L. *u. ott* a XII. fej. 4. jegyzését.
[6], [7], [8], [9], [10]) L elsorolva a cikkeket *u. ott* a XXII. fejezetben.
[11]) L. a *Kisfaludy-Társaság Évlapjai* VI. köt. és *Poetai Munkái* 446. s köv. ll.
[12]) *Emlékbeszéd Kis János felett.* A Kisfaludy-Társaság XI. közülésében febr. 6. 1848. tartotta *Toldy Ferenc.* Pest, 1848.

1. Hymnus a Bölcseséghez.

1792.

Szívemnek legfelségesb bálványa,
Szüz Bölcseség, hol van lakhelyed?
Világoknak roppant alkotványa,
Hol rejti öt titkos kebeled?
Oh, rég már, rég hogy e szépek szépét
Nyomozom, mert istenség keze
Lelkembe metszette ö szent képét,
Hogy lélekké neveze.

A hol te, ég felséges magzatja,
Szórod fényed ragyogványait,
Ott örökös tavasz osztogatja
Elysium drága javait.
Legtisztább ég világos kristálya
Folyja körül boldog vidéked,
Égi karok szent melodiája
Zeng idvezletet neked.

Az igazság s a virtus karjain
Jársz, szép testvér, szép testvériddel,
Ártatlanság virágos halmain
Vígan játszván víg kedvesiddel;
Orcáidon ragyognak rózsái
Hervadni nem tudó szépségnek,
Kezeidben virítnak pálmái
A tökéletességnek.

Benned érzés, vágyás, gondolatok
Zengnek felséges harmoniát;
Szívet tépö dühös indulatok
Nem táplálnak ezer fúriát;
Homálytalan szemeidnek éli
A boldognak hatja velejét;
A holt bálványt istennek nem véli,
Lepje gyémánt bár fejét.

Néked örök rend arany láncai
Füzik egybe a világokat,
Melyek mint szép egyesség lyányai
Ölelkezve járják táncokat.
Irígy daemon néhánynak kebelét
Nem marcongja mérges dárdával,
Hogy a sereg másik kedvesb felét
Hízlalja prédájával.

Elötted a mindent-alkotónak
Nyitva vagyon rejtett mühelye,
Látd, az célja, hogy a legfobb jónak
Ízlésére mívét emelje.
S azt ezerkép csak azért próbálja
Tisztításnak kemencéjében,
Hogy ragyogjon, lehullván homálya,
Istenek szép fényében.

Égi lakos, egek származatja,
Mindent szemlélsz égi formában,
Füled égi szent muzsika hatja
A világok vándorlásában.
Gyönyörüség legtisztább forrását
Szünet nélkül meríti szived,
S jótételben leli csak nyugvását;
Boldogság minden mived.

Oh szivemnek szentséges bálványa,
Hol van, hol van, örökös helyed?
Mért hogy lelkem, úgy a mint kivánja,
Nem mulathat itt alant veled?
Ah! eltüntél, eltüntél mitölünk
Felsöbb lelkek társaságába,
S téged vélvén lelni, hányszor dölünk
Csalárd árnyék karjába.

De ha szívem legszebb lángozatja
Feléd lobog hajnal jöttével,
Ha lelkem legtitkosb mozdulatja
Téged sóhajt nap lementével,
Jöj Kegyes, oh jöj Zephyr-szárnyakon
Néked szentelt rejtekhelyembe,
Nagy leckéid mennyei hangokon
Éjfelenként sugalld fülembe!

2. Hajósének.

A Duna hátán Bavariában, 1793.

Szerettim édes honja,
Indúl hajóm feléd,
Hüsége lánca vonja
Szülöttödet melléd.
Örömkönyvekre csordúl
Szemem, ha rád tekint,
Napom hol délre fordúl,
S vidám reményre int.

Eléri végre sajkám
Nyugalma szent helyét,
Öledbe, drága dajkám,
Veszed fiad fejét.
Örökre zöld virággal
Füzöd hajam körül;
Halhatlan ifjusággal
Jövö idöm örül.

Mi szép letenni kormányt
A sors ha üldözött!

Feledni, mely veszélyhányt
Habok s szelek között,
S fiúi indulattal
Ajánlni napjait
Az égnek, áldozattal
Köszönvén gondjait!

Nekem jut e szerencse,
Nekem jutalmamúl.
Nyügöm kemény bilincse
Arany fonalra nyúl,
Mely istenek kertjébe
Híven vezérl, a míg
Szelíd öröm keblébe
Jutok, szebb honomig.

Kies liget keríti
Magános házamat,
Folyókút hívesíti
Virágos halmomat,
Hol csendesen csorognak
Időm patakjai,
Zajogva míg zuhognak
Világ nagy habjai.

Szobámban három oltárt
Tinéktek helyhetek,
Kik ég szerettitől járt
Uton vezérletek:
Neked, kilenc szelíd szűz
Feje, Uránia,
Neked, baráti szent tűz,
S neked Cypris fia.

3. Elegia ősz utólján.

1795.

Sűrű ködnek setét fátyolával
Körülvétetve gyászol a föld,
Melyen az ősz mérges fúvásával
Mindent megölt, a mi vala zöld;
Elnémúlt minden hang az erdőkben,
Megholt a víg öröm a mezőkben,
A munkás gőzös kunyhójában
Élelmén aggódik hiában.

Másszor szép hely, te kedves környékem,
Bánatomnak te légy biztosa!
Te is szomorú vagy, s íme nékem
Könyvem árja orcámat mossa.
Mert az idő mely díszed leszedte,
Tőlem is, jaj! hívemet elvette,
Ki a végső rózsák idején
Még volt boldogsága tetején.

Itt e parton, hol száraz levelek
Gyászos dalt hallatnak fülemmel,
Melyekkel úgy játszanak a szelek,
Mint a sors az én életemmel,
Flórának virágzó hónapjában
Itt szorított engemet karjában,
S míg e szép táj Tempét mutatott,
Músák titkába itt avatott.

Siess, így szólt, társok a bölcseknek
Lenni, kik mint a nap fénylenek,
Nincs szebb pálma, mint melyet ezeknek
Tettek jutalmúl az istenek.
E szókra nagy hévvel verő melye
Lett isteni érzések szent helye;
Szemében dicső láng lobogott,
Képén angyali fény ragyogott.

S oh! ha ezüst lantját elővette,
S rajta táncoltatta ujjait,
Maga Phoebus méltán irígylette
Szíveket olvasztó hangjait.
Társai, mint seregök dísze
Sűrűn fűztek koszorút fejére,
S az érett észszel ékes vének,
Oszlopot szántak érdemének.

Hát azokat, Hébe virágjai
Kiken mosolyogva játszodtak,
Mint igézték mennyei hangjai,
Szívökre mely mélyen hatottak!
Az ifju, mint kebele kedvesét,
Egy fára metszé ótet s jegyesét,
Forrón zengék versét a lyányok,
Kiknek volt imádott bálványok.

Ha igéző bájjal bírt hárfája,
Mind külső mind belső élete
Volt harmonia remekmunkája,
S a legszebb isten lehellete.
Lelke égi kerthez hasonlított
S Elysium völgyeként virított,
S mint tavaszi hajnal rózsái,
Úgy lángoltak teljes orcái.

Mely változás; ez isteni szép mív
Most kegyetlen szélvész játéka!
Sem az angyalt ékesíthető szív
Sem Phoebus legszebb ajándéka
A habokat meg nem kérlelhette,
Melyek mind addig zúgtak felette,
Míg hajóját elborították,
S poklok mélyére taszították.

Ilyen a világ gyönyörűsége!
Zavar nélkül soha nincs árja,
S mikor legbájolóbb dicsősége
Oly mint egy téli nap sugárja.
Ha néhol nőnek szép borostyánok,
Tüstént elnyomják vad bojtorjánok;
A szép elme Éden plántája:
A mi földünk nem méltó rája.

S ha kit a vad fergeteg kivágott,
Kiben ölelted kedvesedet,
Kit úgy néztél mint égi virágot,
Szent barátság! érte szívedet

Kitépjed bár, zengj bár gyászdalokat,
Onts bár két szemedből záporokat,
Vagy sírjára tömjént sűrűt hints,
Nem használ; a sorsnak szíve nincs.

4. Egy nehézszívű leány tavaszi éneke.

Schlegel Fr. után 1797.

Lebegsz, májusi szellő,
Enyhíteni kinomat,
Hozod, balzamlehellő
Zephyr, nyugalmomat;
Ezerszer idvezellek
Tavasz, virágidat
Szedem, s égig emellek,
Zengvén csudáidat.

Kisétálok mezőmre
S koszorúkat fűzök,
Melyemre s hajfürtömre
Bokrétákat tüzök;
Kinyílt karokkal foglak,
Titek, hív társaim,
S víg táncot járok, míg csak
Bírhatnak lábaim.

Leányok, nem sokára
Oda lesz a tavasz!
S ki tudja, kit mi ér, ha
Majd a vad tél havaz?
Ki tudja esztendőre
Talám sírhalmomon
Gerlicék énekére
Könyeztek holtomon!

Ha majd hervad szépségtek,
Kell-e a víg öröm?
Ha elhágy egészségtek
Italtok lesz üröm.
Ah most kössön vígságtok
Rózsákból koszorút,
Míg nyájas ifjuságtok
Nem érez mérges bút!

Szavam némán halljátok,
S nedvesül szemetek,
Bátran megmondhatjátok,
Mit érez szivetek!
Ugy-e, bizony, leányok
Orcám elhervadott?
Tekintetim halványok?
A kút nem hazudott.

Hányszor jövék hozzátok?
S felém repültetek,
Örömre gyúlt orcátok,
S mosolygott szemetek;
Míg még gyengébb koromnak
Karon vitt angyala,
Míg elhunyó napomnak
Piroslott hajnala:

Napestig énekeltünk
Öröm sok hangjain,
Mint báránykák legeltünk
Tavasz víg halmain;
Arany phantásiába
Merültek napjaink,
S nyugodalom karjába
Vezettek álmaink.

5. Kazinczy Ferencnek öszvekelésére

gróf Török Sophia-Antoniával nov. 11. 1804.

Igaz hát, barátom, hogy elmúlván teled,
A megengesztelt sors nagyobb jót tesz veled,
Mint a mit kívánál?
Igaz, hogy már ígér örök ifjúságot,
Miolta hív párod esküdt barátságot
Hymen oltáránál?

Ezt kértem az égtől, s jövendőlve vártam,
S mit érzek, erántad magamba bezártam
A míg az meglenne.
Meglett! elzengem már idvezlő versemet,
Felnyitom előtted egészen szívemet,
Lásd, mi buzog benne.

Mihelyt Phoebus lantja szent hangját érteni
Kezdtem, heves ifjú, mertem jelenteni,
Mikép égek érted;
Te, koszorús papja, csókoltad tüzemet,
S visszaküldvén, melyet adtam, tömjénemet,
A szívemet kérted.

Felejthetetlen nap, édes emlékezet,
Midőn a legelső baráti nevezet
Töled hozzám repült!
Hányszor fűzött nékem e szent frígy szárnyokat!
Hányszor gyújtott bennem istenibb lángokat!
Hány boldog órát szült!

Mint hajdan a görög lantnak koronája,
Nemes pályát futni szemlélvén hazája
Jelesebb fiait,
Égi koszorút font a győző számára,
Zengvén Helikonról mély árvíz módjára
Omló hymnusait:

Én is elfelejtvén erőtlen voltomat,
A cél előtt látván téged, barátomat,
Szent tűzre hevültem,
S néked diadalmi paeánt énekelni,
Nyert borostyánidat örvendve tisztelni,
Ezerszer készültem.

De hárfám egy húrja valahányszor pendült,
Rajta szívszaggató szomorú hang zendült.
Méltó volt könyveznem,
Mert, Pindusunk díszét, bár mint csudáltalak,
Híresnek, dicsőnek, nagynak találtalak,
De szerencsésnek nem.

Énekkel az irígy időn triumfálni,
Szép lelkeket napok fogytáig formálni,
Szép dolog, nagy virtus:
De boldogság nélkül a virtus háború;
Gyászos a legzöldebb borostyánkoszorú,
Ha nincs közte myrtus.

Haj, tövises út az, melyre itt tisztünk hív!
Csak az asszonyképbe öltözött angyalszív
Hintheti rózsával.
Minden lépésünken ezer a sérelem,
Melyet nem enyhíthet más, csak a szerelem,
Édes nektárjával.

Mi a férfi maga? — Félbenhagyott remek.
Majd istenné teszik a dicső érdemek,
Majd sár fertézteti.
S oh, a vad indúlat háborgó tengere,
A szüntelen vívó vágyások ezere
Mikép hányja veti!

Örök háborúban halandó létével,
Óriások társa makacs erkölcsével,
Az egeket vívja,
S mind addig nem vet célt fenhéjazásának,
Míg egy sebes villám szíve dagályának
Nem lesz gyászos díja.

Felhág vakmerően a nap szekerére,
Az égi szent tüzet halandók földére
Lehozza magával;
S balgatag sáfára becses birtokának,
Áldozatjává lesz ritka zsákmányának,
Japetus fiával.

Hírre vágy? bár ég föld légyen akadálya,
Nem pihen, hegyeket mozdít, hogy csudálja
Fél világ munkáját.
Míg eltörik az ív addig erőlteti,
S a dicső félisten majd rabúl pergeti
Omphale rokkáját.

Fényes ideálok empyreumába
Elragadtatván, dúl tündéri karjába,
Él ambrosiával,
Hogy mennyköként csapja földhöz a test súlya;
S mely nehéz magasról esni, megtanúlja
Tulajdon kárával.

A lágy szívnek édes olvadozásait
Nem kóstolja soha, kergetvén álmait,
Honját elfelejti;
Körüle bár Tempe virítson, nem látja,
A távollévőre száját mohón tátja,
A valót elejti.

De ti, dicső hölgyek, kik, földi remekek,
Egy alakban vagytok angyalok s gyermekek,
Mint boldogítjátok,
Ha a csuda vándor, számkivetésében,
Magát híven, élte víg kikeletében,
Kapcsolja hozzátok!

Ti, a szent természet hűséges magzati,
Ha elpártoltatják délceg indúlati
E kegyes anyától,
Hív karjai közzé vissza bájoljátok,
S nyájas dajkálással megszabadítjátok
Gyászos hagymázától.

Szilaj képzésinek megnyírvén szárnyait,
Néki a társaság szent aranyláncait
Szépekké teszitek,
Felfúvó gőz helyett az igaz nagyságot,
Mely ád halandóknak halhatatlanságot,
Belé lehellitek.

Ki derítheti fel homloka ráncait,
Melyek gyászba rejtik bármely virtusait,
Ha ti elhagyjátok?
Hol arat méltó bért kivületek, hol nyér
A gyönyörüségből oly részt, melyhez nem fér
Sem csömör, sem átok?

Híres volt Ulysses, fényes volt pályája,
De az ész és erő e ritka csudája
Bár vallja meg maga,
Ha eleget tett-e a hírnév szivének,
S volt-e hív pár nélkül bújdosó élténck
Boldog a csillaga?

Ezer csudákat tesz, véget vet Trójának,
Dicsősége ragyog, ég Ogygiának
Érte királynéja.
Nincs haszna! felzúdúlt tenger hányja veti.
Nem, boldoggá nem más, egyedül teheti
Hív Penelopéja!

Az örök rend megáll! Páratlanságodnak
Vétkét fedd, barátom, hogy boldogságodnak
Volt eddig sok hía,
Hogy oly kegyetlenül üldöztek a szelek —
S hogy oh a lángtól is meg nem menthettelek,
Mint Anchízest fia.

De az elmúltakat fedezzék kárpitok!
Örömáldozatot kíván az a titok,
Mely magát itt fejti.
Nem, nem feddődés kell! csókold azt a kezet,
Mely annál istenibb boldogságra vezet,
Ha útját elrejti.

Becsesb az elvétett s ismét megtalált ut.
Ki az igazsághoz tévelygés után jut,
Forróbban öleli.
Édesebben örülsz felderült egednek
Te is, hogy gyászosbak voltak életednek
Eddig sok éjjeli.

Gyönyörű derülés! Mely szépen s hirtelen
Virít Elysium, a holott van jelen
Venus-Urania!
Mely boldog lelket tesz a föld gyermekéből!
Miként újjá szüli, mintha szent Léthéből
Adna kóstolnia!

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Eljött, eljött hozzád egész udvarával,
A szerelmek, tréfák, játékok nyájával
Lakást vett házadban,
S a Grátiák soha szebben nem ölelték
Ezeket, sehol több kedveket nem lelték,
Mint társaságodban.

Mely változás! lantod bájolóbb zengést ád
Már is, hogy a boldog öröm mosolyog rád,
S az szedi hangjait.
Hattyuszárnyon repül éneked s életed,
S bátorságos parton csendesen neveted
A tenger habjait.

Két isten nyit pályát — a Hír s a Szerelem —
Eredj, s a nemes szív s isteni értelem,
Mutasd meg, mit érnek;
Hogy a mint bámulni fogja dicsőséged,
A boldogságban is hív unokánk téged
Válaszszon vezérnek.

5. A hív párhoz.

1815.

Fő gyönyörüségem, szebb fele lelkemnek,
Kinn mindennap becsesb kellemek teremnek,
Hív párom, e napot tenéked szentelem,
A legkedvesb oltárt Hymennek emelem,
S kegyes szívvel temjént égetek számára,
Mely sok jóságának légyen csekély ára.

Életem mosolygó tavasza virult még,
Valamit mutatott a föld s a magas ég,
Mint meg annyi tündér játszadozott velem,
Midőn hozzám kapcsolt téged a szerelem.
Kedves idő! melyre a hív emlékezet
Bájoló erővel mindég visszavezet,
S melynek képe bennem mennyei tüzet gyújt,
S olylyá tesz, mint kinek Ganymed nektárt nyújt.
Kegyes genius volt, mely hozzád vezete,
Most érzem még inkább, mely jóval illete.
Ám átkozzák mások Hyment s vas igáját,
Mi méltán áldhatjuk ránk fénylő fáklyáját.
Elrepültek tőlünk húsz nyarak s húsz telek,
De boldog szerelmünk nem repült el velek;
S ámbár lángja már most csendesebben lobog,
Szívünk szentebb s hívebb érzésektől dobog.

Oh áldassék mindég frígyünk szép kötele,
Örökké kapcsoljon az ég minket vele,
Szebbnél szebb rozsákat hintsen el utunkra,
Valamíg nem jutunk legvégső célunkra.
Jer kedves! jer menjünk, a munka s szeretet
Karjaiban éljünk szerencsés életet:
E két kegyes angyal legyen hív vezérünk,
Valamíg boldogabb hazánkba nem érünk.

7. Sopron tájékához.

1815.

Szép vagy, Sopronnak zordon hegye völgye, hol ormos
Rengeteged feketül, s bérceid árja zuhog;
Szebb vagy, apró halmok s térek vegyülése, kalászszal
S szőlővel nevető hesperi kertje te, még.
És te, mikép emeled, mint tágítod ki szorongó
Lelkemet, o Pannon tengere, Piso vize!
Édesen elmerülök szép álmadozásba, dicső táj,
Hogy ha kebledbe csal a Flóra-szerette tavasz.
A természet ezer díszét bámúlva csudálom,
S arcomon aggságim ránca reményre derül.
A falak eltemető tömlöc módjára rekesztnek,
S ott, valamerre szemem néz, rabi láncra talál.
Itt szabadon levetem vas igámat s aetheri szárnyon
Repdesek a magas ég végtelen öble körül,
S szent öröm árjai közt érzem, hogy földi sorompó
Mennyei lelkemnek nem vet örökre határt.
Ott az alak nyájas, simasága gyakorta hazug máz,
S angyali formában sokszor az ördög ölel:
Itt, ha mi rám mosolyog, ha mi biztat boldog örömmel,
Kétszeresen s tüstént adja meg a mit igér.
Ott az örök kínok gyászhonja-nevelte tyrannus,
A fene praktika dúl, s dúlva világot emészt;
Majd nyereség, majd hír s öröm árnyékával igézvén
Fő s alrendet örök tigrisi harcra tüzel;
Nincsen az a szent lánc, melyet nem szaggat izekre,
Nincsen az a szép frígy, melybe nem ártja dü-
Általa kalmárság piacává lészen az élet, (hét.
Hol kiki csalni siet, s csalva csalásra tanít:
Itt kegyes édes anyát látok, ki szerette szülöttit
Emlőjére heves szívvel ölelve veszi.
Itt ezer áldások gazdag forrási fakadnak,
S tél tavasz ősz nyár lát gyülni belőlek özönt,
Mely nagyok és kicsinyek szomjának lángjait oltván
Minden örömbimbót édeni színre kifejt.
Cifrább műhelyeit ha kikémlelem a tüzes észnek,
Mindenik eszközöket több sanyarásra kohol.
Nemzetek, országok, háznépek alélva remegnek
Felzúdúlt tenger mérge veszélyi között,
Kastélyok s kalyibák tüzözönbe borúlva lobognak,
Sírva fut árva nemünk a vad Erynnis előtt:
Csak ti magos bércek, melyek fel az égbe sietvén
Minket is elragadó szárnyon emeltek oda;
Csak ti setét erdők, melyekben az isteni nagyság
Titkos erőt íhlő szent lehelése suhog;
Csak ti, kies völgyek, hol ezüst forrásnak, enyelgő
Csergedezések közt, gondokat altat ere;
Csak ti, dicső szépség-hímezte mezők, hol igézni
Nem szünik új áldás, gyenge fü, tarka virág:
Csak ti felejtetitek sorsuuk sok s durva csapásit,
Csak ti tetettek szert hív menedékre velünk.

8. Atyai Bucsúzás.

1823.

Elmégy, lelkem nagy része, szíveden
Erőszakot tesz a szükség vak kénye,
Nem rejtezhetik szülőföldeden
Termő rózsák közt életed ösvénye.

Túl honodon, túl a középszeren
Világ örvénye bésodor zajába,
Hajóznod kell sok szirtu tengeren
A jövendőség titkos országába.

S haj! hányszor fognak a most kék egek
Fedetni felhők gyászos fátyolával!
Vívnod mely sokszor kell vad szörnyegek
S család tündérek vérengző hadával.

Az álnokság ezerkép változó,
S mindég szép színnel festett álorcában
Minden nyomon lest áll, mint orozó,
Hogy martaléka légy utad folytában.

A gőg, mely rangban, vagy kincsben bizik,
Nyilván s dagályos büszkeségben gázol,
A rágalom, mely más vesztén hizik,
Pokolra hány, ha mákszemnyit hibázol.

S ha ellenséged kivül vesztegel,
Szunyadsz s hóhérid kebledben teremnek;
Ezer hiú vágy öszveseregel,
S méregitalt nyújt szívnek, fülnek, szemnek.

S oh! hány nemes szív részegíttetik
A bujaságnak édes maszlagától;
Miatta hány rút vázzá tétetik,
Ki más veszélynek még ment ostromától.

Ezerszer boldog szülék gyermeke,
Kinek bajnoki lélek lett osztálya,
Kinél világol ész szövétneke,
S az ütközetet ki bátran megállja.

Kemény törvény, de a sors végzete,
Mely bé van vésve örök érc táblára:
A hold alatt harc ember élete,
S csak munka tesz szert érdemkoronára.

Zsengéje szent lánggal gerjedező
Szerelmemnek, s most fő tárgya gondomnak!
Előtted is kinyílt a harcmező:
Nyerj szép hírt s adj fényt hanyatló napomnak.

De ne véld hogy nekem homlokodon
Csak nimbus kelljen, bár mi legyen ára:
Örömem lesz akármely polcodon,
Csak törekedjél nagy lelkek módjára.

S ha okosság vezet, nem képzelet,
S fő törvényeddé tisztedet csinálod,
S annak szentelsz tavaszt, nyárt, őszt, telet,
Ne félj: hűséged jutalmát találod.

Lesznek oly jók (időnk bár nemtelen)
Kik izzadásod béreül szivedhez
Szorítanak dobogó kebelen,
S hazád örömmel számlál jelesekhez.

S utóbb, nyomos szent igyekezeten,
Csinos tüzhelyt is vészsz kegyes Lároknak,
S kiszállva egy kis csendes szigeten,
Vigan áldozol hív Dioskuroknak.

Menj már, s ne felejtsd, hogy elmegy veled
Legszebb reményem, legjobb óhajtásom,
S hidd el, helyedet akárhol leled,
Angyalként kísér atyai áldásom.

9. Győr és vidéke.

1824.

Fogsz örökre bájoló kellemben
Élni emlékezetemben,
Győr! s fog élni tájad is veled;
Időm árja bár mikép siessen,
Birtokimból bár mit eltemessen,
Hű szivemben lesz emlékjeled. —
Sok oly kútfő, melyből merítettem
Édes gyönyört, már kiapadott:
Ezer rózsa, melyet nálad szedtem,
Hervadatlan maradott.

Míg ti, Rábca, Rába, szép Dunával
Hat vig esztendők folytával
Bennem boldog ifjat láttatok;
Míg hajómnak nem kellett hullámmal
Küzködni, mig bátor vitorlámmal
Játszadoztak lágy fuvallatok:
Addig engem a szépség országa
Ideálok között éltetett,
S poharamba istenek jósága
Innom nektárt töltetett.

Akkor szünet nélkül bő erével,
Tükörnél tisztább vizével,
Buzgott nekem szent Castalia,
S enyhülésül epedezésemnek
Nem fösvényen adott értelmemnek
Bölcseséget s kedvet innia;
S mely mennybéli fénynyel tündöklöttek
Az italtól lelkem szemei,
Érzékimbe mely bájjal ötlöttek
Az életnek képei!

A világ nem gyászos sarkophágnak,
Az öröm nem hiúságnak
Képzeltette ott magát velem,
Elmém ezer tárgyat nyílt karokkal
Ölelt, ezer édes vágyásokkal
Gyúladozott heves kebelem:
A sors kegye özönképen áradt
Napjaimat díszesíteni,
S szép reményem soha el nem fáradt
Földön mennyet festeni.

Olthatatlan tüztől lelkesedve,
Éjjel nappal törekedve,
Feltaláltam igaz-ság nyomát,
S az istenné hüséges voltomra
Kegyes szemmel tekintvén, számomra
Megnyitotta dicső templomát,
Hol, sugárok tengerébe mártva,
Tisztult lelkek közé fogadott,
S papjainak seregébe ártva
Csillagkoronát adott.

Ott, hol gyászos köd borúlt körültem,
Villám szárnyain repültem
A bús eget felderíteni,
S győztem, bár a hosszan elnyúlt pálya,
S rajta ezer tövis akadálya
Százszor próbált elcsüggeszteni:
Szép nap támadt, s tudomány hazája
Termett az éj fiai között,
Vígan nőtt fel az esméret fája,
S gazdagon gyümölcsözött.

Szoros frígyben a kilenc szüzekkel,
A hozzám oly kegyesekkel,
Velem mindent láttam játszani:
Fák, virágok, folyók, bár mik tüntek
Szemeimbe, fülembe, nem szüntek
Halhatatlan dalt sugallani;
S Pannonia hegye, s tí Méfőnek,
Barátinak s Nyúlnak halmai,
Voltatok a pindusi tetőnek
Megszentelt hív másai.

Hányszor jártam mély elmélkedéssel,
Hányszor ébren szendergéssel,
Ó mosolygó dombok, rajtatok,
Vagy ott, hol ti, a király folyónak
Gyors habjai, nekem andalgónak
Legszebb concertképen zúgtatok.
Hány tündéri várakat alkottam
Népesítve menny lakosival,
Megbájolva hányszor társalkodtam
Jobb világ polgárival!

S éltemet míg lelkeknek honjába
S Phantasus szép országába
Így kisérte fényes képzelet:
Boldogságom koszorúzására,
A földön is szemeim láttára
Mit nem termett a víg kikelet;
Minden lépten mint nem mosolyogtak
Emberképü jámbor angyalok,
S mely gyönyörü lángok nem lobogtak
Kebelemben általok!

Jó barátok, kik nem puszta névvel,
Hanem pyladesi hévvel
Érdemlették szent hüségemet,
Mely gyümölcsnek, hány borostyánágnak,
Hány kellemes illatú virágnak
Édenévé tették éltemet;
S körültem most bölcs beszélgetésnek
Mely vidámon folytatták erét,
Majd játéknak s elmés enyelgésnek
Mint hintezték fűszerét!

Hát az elmés szüzek seregében,
Több vidám ífjak körében
Vígan kóstolt múlatozatok,
Meséléssel, nyájas tréfálással,
Énekléssel, koszorúfonással
Töltött kedves szép pillantatok:
Deli termet, gyöngy orcák vonási,
Lángot s nyilat villámló szemek,
Hány örömnek voltak bő forrási!
Mely igéző kellemek!

S mikor ő, a százszor szépek szépe,
Venus-Urania képe
Rabbá tette forró szívemet,
S ujjá szülvén csuda varázslással,
S még nem ismert édes óhajtással
Végetlen eltöltvén lelkemet,
A társaság s vígság gyermekéből
Alkotott oly boldog remetét,
Ki, bár gyakran könyomlott szeméből,
Mennynek nézte életét;

Mikor százszor magamban feltettem,
S annyiszor nem merészlettem
Megvallani néki lángomat,
Hanem csupán sürü fohászokkal
S a tájon lelt legszebb virágokkal
Jelentettem hódolásomat,
Igen boldog, ha köszöntésemre
Nyertem nyájas viszonozatot,
S ha résztvéve vetett személyemre
Szemérmes pillantatot;

S mikor ütött az a boldog óra,
Melyben a hív imádóra
Sok kemény harc után nyugalom,
Sok csüggesztő kétség órájának
Sok álmatlan töltött éjszakának
Próbájáért várt a jutalom;
S az ég ezer buzgó könyörgésnek
Teljesítő időt végezett,
S szent frigyünkből istenisedésnek
Öröme ömledezett:

Akkor nem, habár minden kincsével
S thronusa dicsőségével
Akármelyik dús fejedelem
Megkínálna s kérne, hogy érette
Adnám azt a mivel szépitette
Éltemet a boldog szerelem,
El nem hagytam volna semmiképen,
Semmi áron dicső sorsomat,
A meghódolt Jón, Kegyesen s Szépen
Nyert örökös jusomat.

Oh az élet vidám tavaszának,
A föld elysiumának
Elenyészett drága javai,

Képzelet, szív, elme virágzása,
S Iris minden színében játszása,
Egek legszebb ajándékai,
Tí, melyek a húnyt napok éjéből
Most is rám oly bájt árasztotok,
Miért kellett örömim kertjéből
Hamar kihervadnotok?

De, a Parca, ha megírígylette
S a kegyetlen elmetszette
Lételteknek arany fonalát,
Ha nem szabad szívnom érzékimmel
Már mézteket, s néznem szemeimmel
Hatalmatok víg diadalát:
Lelkem meg nem szün veletek lenni,
S számtalanszor hozzátok vezet
Az elmúltak országába menni
Tudó szent emlékezet.

Fogsz, oh hát fogsz bájoló kellemben
Élni háladó szivemben
Győr! s fog élni tájod is veled;
Ha boldognak enged a sors lennem,
Gyönyöridet megujítod bennem,
S szerencsémet égig emeled;
S bár ijeszszen bús zivatarokkal
Az ég, s lássék lenni mostoha:
Mint vidított benned szép napokkal,
Nem felejtem el soha.

10. A Hazához.

Az 1825-iki országgyüléskor.

Való-e? vagy csak részeg lélek
Szül bennem álomképzetet?
Mely ritka látományt szemlélek!
Mely fényöntő seregletet!
Igaz lön hát a hír szózatja,
S Ferenc, oly sok nép áldott atyja,
Összehivá magyarjait,
Hogy legnemesb nagyravágyással
Buzogva megoszszák egymással
A kormányzás nagy gondjait.

Ugy van! áll a legszebb országnak
Felséges gyülekezete;
Győzött a józan szabadságnak
Ezer vész közt épülete!
Mig annyi nemzet bús honában
Most rút majd csábító lárvában
Pusztított a veszedelem:
E kincset nekünk megmentette
S állandó örökünkké tette
A legkegyesb fejedelem.

Idvez légy, hősök nagy hazája,
Dicső fényedben idvez légy,
A halhatatlanság pályája
Az, melyen Titusoddal mégy.
Király s karok ha kezet fogva
S nagy lelkek láugjával lobogva
Vesznek s adnak törvényeket:
Az istenek örömmel nézik,
S legjobb kegyelmekkel tetézik
Népboldogító míveket.

Százszor boldog, nálad rejtekben
Igaz nemzeti dísz mulat,
Hallgasson bár külföldiekben
Rólad vakság vagy indulat;
Ne bánd, az örömöt titokban
Kell élni, hogy alacsonyokban
Ne forrjon irigység heve.
A történetek lajtorjáin
Bizvást járj; Klio érc tábláin
Fenmarad a magyar neve.

Hol van már is gyarapodásnak
Másutt, mint benned, szebb nyoma,
Bár keresztyénségért vivásnak
Dúlt téged örök ostroma;
Hol vannak jobban kijegyezve
S hatalmasabban védelmezve
Minden rendek szent jusai;
Hol lelnek, bár nézz félvilágot,
Gyorsabb s enyhítőbb orvosságot
A sors kemény csapásai.

De a földön ki vágyhat lelni
Tökélyes paradicsomot?
Minden nép lassan tud emelni
Örök szép hírnek templomot.
Szent törvény minden halandónak
S neked is, hogy a szépnek s jónak
Napja felé sas szárnyain
Soha ne lankadozz sietni,
Ugy fog Mnemosyne hirdetni
Isteni lantnak hangjain.

Menj hát, s midőn sok bölcs elmének
Frigyében most tanácskozol,
Serényen menj, s korunk lelkének
Fizesd a mivel tartozol:
Jobbítsd ki jól hajód hibáit,
S mind árbocát mind vitorláit
Készítsd nagy út bajaihoz;
Mert tengered csalárd habjával
Könnyen dühösködik, s magával
Gyakorta fergeteget hoz.

Míg te, kevély a szép sugárra,
Melyet a thronus kölcsönöz,
S gondos, hogy ily jus, mely hálára,
Mely nagy tisztekre ösztönöz,
Jobbágyi remekes hűségre,
Hív szorgalomra s egyességre
Serkengesse fiaidat,
Magas nagyság ösvényit járod
S nemesebb maradéktól várod
Örökre zöld pálmáidat:

Addig itt én örömkönyekkel
Oltárod lábát öntözöm,
Hogy nekem is a sok ezrekkel
Van, van hozzád szoros közöm,
Hogy te szültél, neveltél, éltetsz,

S dajkai gonddal szerencséltetsz
Azon szép föld javaival,
Melynek minden morzsányi része,
Valamint gyönyörű egésze,
Gazdag az ég csudáival;

S a minden nemzetek atyjához
Intézek hív áldozatot,
Hogy adjon a nehéz munkához
Neked kivánt foganatot;
S forrón nézvén dicső fényedre
Megújítom szeretetedre
Kötelező szent eskemet:
Szerencsés, ha, mikor megholtam,
Azt vallhatod hogy méltó voltam
Neked köszönnöm éltemet.

BERZSENYI DÁNIEL.

1780—1836.

EGYHÁZAS-NAGY-BERZSENYI BERZSENYI DÁNIEL, egy, több régi főnemzetséggel rokon ház gyermeke [1]), Vas vármegyében, kemenesali Hetye helységben született május 6. 1780. [2]), hol atyja Lajos, földesur és címzetes ügyvéd, philosophiai csendben, gazdálkodva és olvasgatva élt. Ezen a görög és romai irók olvasásából táplált hazafi érzületű, stoikus férfiú [3]) korán költötte fel a kisdedben már a szigorú erény- és honszeretet érzéseit, s előtte mind a classicai hősöket, mind a magyar országos és megyei férfiakat lelkesen emlegette. Tudván, hogy erős lélek csak erős testben lakhatik, a gyenge fiút mindenek előtt természetes szabad élet és gymnastika által erősitette, s tanulásra csak tizedik éve felé fogván, őt így elkészítve a soproni oskolába küldötte; hol ekkép idősb társait csakhamar és játszva elérte, később pedig lovaglás, úszás, birkózás és éneklésben minden egykorúit felülmúlta [4]). De gymnastikája, mondja életirója, nem levén görögösen muzsikával párosítva,.. a duzzadó erő nem szülhetett egyebet nagy vásottságnál, mely őt végtelen csintalanságokra ragadozta, a mi igen is szűk korlátú életformáinkból szüntelen kikapdosta, s ez által ifjuságát zivatarokkal borítá el. Szilaj erejének szellemében a vitézséget nézvén legfőbb szépnek, már syntaxista korában katonává akart lenni, a miért atyja az egyetlen gyermeket haza hozta, hol ez a classicusok mellett atyja magyar verses könyveit olvasgatta. Esztendő múlva ismét Sopronba küldetvén, Vietorisz Jonatán soproni rector-prof., kinek figyelmét az ifjonc nemesb ösztönei el nem kerülték, kedvezésből maga keze alá vette a rhetorikai osztályba. De ekkor is nem az iskolai tanulmányok foglalták el, melyek inkább úntatták; csak ahoz fogott tűzzel, a mihez természete önkényt vonzotta; mindazáltal ragadt rá hallomás és gyakorlásból annyi deák nyelv, hogy a romaiakat, s a leányokkali társalkodásból, kikkel korán szeretkőzött, annyi német tudás, hogy a német irókat érthesse [5]). Különösen Horác és Gessner lettek már ekkor kedvencei [6]), sőt titkon verselni is kezdett, mire főleg a Kis által alakított soproni magyar társaság ösztönözhette, melynek tagja lett [7]). Így folyván a dolgok, mint hanyag iskolást atyja 1796-ban végkép haza vitte, s őt a gazdasághoz alkalmazta. E mellett a romai remekirókhoz vonzatását látván, maga olvasta vele a latin prózairókat; a költőktől azonban óván őt, a lánglelkű ifju éjjel titkon társalkodott azokkal; s ki eddig csak gátolt szerelmeit éneklette meg, 1797-ben, a felkölt nemesség szombathelyi táborában megfordulván, tüze, hathatós ódákban lobbant ki. Ekkor készült t. i. „*A felkölt Nemességhez* a szombathelyi táborban“, és: „*Herceg Eszterházy Miklóshoz*, midőn a szombathelyi táborban commandérozá a nemességet,“ két mű, mely, habár utóbb át meg átdolgozva megujíttatott, de első fogantatásában is már messze túlszárnyalta kortársait, anélkül, hogy dolgozgatásai csak meg is sejttettek volna. Az ily korán és hatalmasan fejlődő szellem nem tűrhetvén az atyai ház korlátoló

szigorát, atya és fiú viszonyát végre szakadás bontotta fel. „Én őt nem vádolom — írja maga Kazinczyhoz, sept. 1. 1810. — sőt azt vallom, hogy ő tanult, okos, és igen jó ember, s minden hibája csak az volt, hogy engem nem ismért, és az én szilajságomat nem mérsékelni, hanem zabolázni akarta. Ebből harc lett, és örökös idegenség. Az ő háza nékem Munkács volt, melyet csakhamar el is hagytam, és anyai jószágomon magamat elhúztam. De a harc az én lelkemet nem csüggesztette, hanem emelte s érlelte. Csakhamar jobb gazda lettem, mint az atyám; somogyi jószágomat kiváltván, többet kaptam rétben és szántóföldben ezer holdnál, s úgy szintén egy igen szép szőllőt, mely hat s hét száz akó legjobb bort terem. Ezekhez tudván az én életem módjának nagy egyszerüségét, tehát én elég gazdag vagyok. Mindezeken felül pedig szerzettem magamnak egy oly kincset, mely mind ezeknél véghetetlenül többet ér — a tudományokat és a Te barátságodat.“ Ezen elköltözés Sömgyénbe, Vasmegye kemenesali járásában fekvő faluba, 1800-ben történt, hol a tizennégy éves Dukai Takács Zsuzsannát elvevén, annak részjószágát is átvette; s itt mint szorgalmas gazda és gyermekei gondos nevelője boldog középszerben elvonúlva élt, tanulva s dolgozgatva folyvást [8]). Versei mellett Kis János lepte meg véletlenül 1805-ben, s jóváhagyásával serkentette őt [9]); később némely darabjait kinyervén, azokat, sőt végre azoknak egész gyűjteményét Kazinczyval közlötte, ki legott felismervén benne a nagy költőt [10]), őt 1808. oct. 31. írt első levelével felkereste. Berzsenyi örömkönnyezve vette a mester közelitését, fogadást tett, hogy minden erejét az irodalomnak szentelendi [11]); s megindúlt azon Berzsenyit annyira emelő barátkozás, e Berzsenyire nézve oly tanulságos és mívelő eszmecsere, mely kivált az első hét évben igen élénken, s Kazinczy részéről mind végig nem hűlő melegséggel folyt. Nem csak az az óda, melylyel Berzsenyi akkor ajánlotta már verseit Kazinczynak, midőn ez magát vele levelezésbe még nem tette, hanem levelei öszves sora tanusítja azon gerjesztőleg és képezőleg elhatározó folytonos befolyást, melyet ez eleitől végig Berzsenyire gyakorlott; ki Kazinczyt, ha mindenben (mint az elisiókban, a Ráday-versnemben, némely újabb formákban) nem követte is, mindenkor nagy költőnek ismerte el [12]). A közönség ekkor még nem ismerte Berzsenyit. Kazinczy sürgette őt versei kiadása végett, s ma már hihetetlennek látszik, miszerint azoknak kiadó nem találkozván, csak miután hosszas sikeretlen igyekvések után Helmeczy Mihály fogta fel az ügyet, jelenhettek meg, s akkor is a pesti növendék-papság segedelmével, melyhez a székesfejérvári is csatlakozott [13]). Így jelentek meg végre : *Berzsenyi Dániel Versei.* Kiadá Helmeczy Mihály (Berzsenyi képével). Pest, 1813. K8r. Ezt megelőzőleg költőnket sok és soknemű baj érte volt. Az 1809-ki háború őt is felriasztotta nyugalmából [14]); az esőzések vetéseit tették tönkre [15]), e gondjai közt szűk lakjának csendhiánya is nyomasztó kezdett reá nézve lenni [16]). 1810. januárban Pestre indulván versei kiadása végett, a kocsi felfordulása gátlotta feltételében [17]); és csak tavaszszal vihette azt véghez, ahol Szemere, Vitkovics, Kölcsey és Horvát Istvánnal kötött frígyet (Helmeczyt csak 1813-ban látta, második Pesten voltakor); de következtek betegségek, az 1811-diki pénzváltozás, ennek folytán kénytelensége Niklán maradni, hova 1808-ban költözött át, s honnan őt születése tája, a szép Kemenes-Alja mindig elvonzotta [18]); nyomban egy pusztító jégeső, házának ledőlése s újra épitése, némely szomorító csalódások [19]), az általános pénzszükség hatásai, és családi kedvetlenségek [20]); mik öszvesen, ha vele a költészettől bucsút vétettek [21]), nem csodálhatni. De lelke erejét, sőt vidámságát is a bajok meg nem törték [22]); s valamint ezek a gyakorlati élet munkáiban nem csüggesztették, úgy a „Mondolat“, mely Kazinczyn kivül főleg őt kivánta sujtani, nem rezzenthette el az irodalmi pályától [23]). Épen a versek megjelenésekor fogott egy bölcsészeti mun-

kához : *A religiók eredete és harmoniája,* melyet azonban némely közbenjövetelek megakasztottak [24]); ellenben a köz tetszés, melyet versei nyertek, s mely őt, a profanum vulgus gyűlölőjét, eleinte önbecse iránt kétkedővé tette [25]), s a belső szükség, újra megpendítteték vele még alig elnémult lantját. De e másod időszakban csendesedő vére ódai szárnyalás helyett, kétségkivül Kazinczy példáján, kinek epistoláit a magyar költészet legnemesebb műveinek tartotta, a philosophiai epistolában kereste kifejezését [26]), mikhez csak egy pár lyrai darab járult, mik aztán együtt negyedik könyvül járultak versei második kiadásához, melyet ismét Helmeczy intézett el ily cím alatt : *Berzsenyi Dániel Versei,* kiadta egy kalauz értekezéssel megtoldva barátja H. M. Második megbővített kiadás. Pest, 1816. K8r., s melyben Berzsenyi azon változtatásokat, mik az elsőben híre nélkül Helmeczy által csúsztak be [27]), mellőzve, egyszersmind számos javitásokat tett. S ismét új mezőt keresett költői munkásságának. Az Erdélyben jutalmakkal mozgatott drámaügy vonván magára figyelmét, 1814. végén Kazinczytól tárgyat [28]) s 1815. végén Döbrenteitől, ki őt három évvel az előtt kereste fel levelével, szépészeti utasitásokat kért. „Minthogy én az óda reptéhez naponként nehezebb s restebb kezdek lenni — írja ehez 1815. dec. 3. — legujabban arra határoztam magamat, hogy a theátrumon próbáljak szerencsét", s felszólítja, mikép az annyiaktól gáncsolt, de tőle szeretett Kotzebue hibáit mutassa ki, hogy azoktól magát megóhassa. Válasz nélkül maradván [29]), hozzá látott *Kupa támadása* feldolgozásához, de melyet a második felvonásban úgy látszik elbetegülése szakasztatott vele félbe [30]). T. i. búkór fejlődék ki a kevéssel ezelőtt még oly ép és emberszerető világnézetű férfiban [31]), melynek (hihetőleg physikai) alapja előttünk tudva nincs. Csak Barcza István szomszéd birtokos társa űzé el néha képzelődéseit. Utazás javasoltatik; szekere feldőlése ágyba veti a szerencsétlen költőt, hibás orvoslás hagymázt idéz elő [32]), s hosszas testi lelki bágyadtságot hágy maga után, mely az irást, olvasást egyiránt tiltá, mikép azt húzamos hallgatás után 1817. év elején Kazinczyhoz indított első levelében írja [33]). Mindamellett febr. 12d. a keszthelyi Helikon első ünnepén jelen volt, hová a halhatatlan gróf Festetics György őt meghítta [34]), ki, midőn B. megérkezék, fedetlen fővel az utcára sietett a nemzet halhatatlan költőjét fogadni [35]). E napról írt levele s nyomban készült *Hymnusa Keszthely isteneihez* mutatja, hogy Berzsenyi esmét visszanyerte lelkének régi elevenségét. De bekövetkezett versei birálata Kölcseytől a Tud. Gyűjtemény azon évi VII-d. kötetében, melyben a sokkal ifjabb társ méltányló tisztelettel, de nem kevesebb szigorral, hallatta Berzsenyiről mind helyeslését, mind gáncsait. Az eddig csak magasztalt, s méltán magasztalt költő nyugalmát s tiszta látását e szokatlanul nyílt nyelv teljesen feldúlta s elhomályosította; büszkesége, oly időben, midőn a lelketlenség is szinte sérthetlen volt, magát meggyalázottnak, sőt magában az irodalom ügyét is veszélyeztetve látta; s ekép felelni készülvén, Kazinczytól kivánt elébb holmit megtudni [36]). Ez, tartva Berzsenyi önkockáztatásától, ha ez költeményei, sőt önmaga költői jelleme védelmére kelne, Kölcsey tiszta szándéka mentésével meg kivánta nyugtatni [37]), de ezzel magától is elidegenítette őt, s B., Kazinczyt is részesnek tartván méltatlan megtámadtatásában, minek ő a dolgot tekintette, beteges izgatottságban [38]) megírta antirecensióját, melyet azonban a Tud. Gyűjt. szerkesztősége magának Berzsenyinek érdekében jónak látott ki nem adni. Berzsenyi azonban utóbb, kibontakozva mély hypochondriájából, mely szellemét e vélt bántalmak következtén befátyolozta, maga is meg látszott bánni a lépést, és cikkét visszakérte [39]); Kazinczyt pedig, három évi hallgatás után, ismét felkereste baráti jobbja nyújtásával, bár azon alaptalan gyanúja, hogy Kazinczynak is része volt a birálatban, most sem oszlott el egészen, s pesti barátjai csillapitását most is gúnynak vette [40]). Kazinczy régi sze-

retettel fogadta még mindig elfogúlt barátját [41]), s újra folytatta a levelezést; de Berzsenyi, sebéből egészen ki nem gyógyult többé. Igy szűnt meg a két nagy ember viszonya, mely tíz éven át a legbensőbb, s Berzsenyire mindig oly emelő és mívelő volt. Ez pedig újra átdolgozván antirecensióját Kölcsey ellen, s egy értekezést a Kazinczy által sürgetett Ráday-nemű verselés, és különösen a sonettforma ellen, melyet egykor külön költeményben annyira magasztalt [42]), azokat a Tud. Gyűjteményben ki is adatta, névszerint: *Észrevételeit Kölcsey recensiójára* (1825. IX.) és: *A Versformákról* (1826. IV.), melyek elsejében önmagát többnyire szerencsésen védi, mire szükség nem volt, s Kölcseynek egy szép dalát kölcsönben nevetségessé igyekszik tenni; ebben pedig sok finom észrevételek mellett a költészetről sok ál tételt is vitat, oly tudománynyal, melynek megszerzésére őt ép ezen összekoccanás vezette. Az örömtelen pert, nagylelkűség nélkül, az „Élet és Literatura" fejezte be 1826-ban [43]). A kedve-szegett költő ez idő óta ritkán nyúlt a lanthoz, és csak kétszer lépett elé új dolgozatokkal, név szerint Kisfaludy Károly felszólítására az 1825-ki Aurórában (hol ezek állnak: *Szilágyi*; *A víg Chloe; A poeta)* s Kulcsár lapjaiban *„Napoleon"* című epigrammjával. Utolsó költeménye a *gr. Mailáth Jánoshoz* írt óda 1830., melylyel ezt némely versei németre fordításaért (Magyarische Gedichte 1825) tisztelte meg, s mik mutatják, hogy Berzsenyit nem a lélek lankadása, hanem a kedvhiány némították el. A magyar akademiának felállása új munkásságra bírta, új mezőn. T. i. e nemzeti intézet igazgatósága őt 1830. nov. 17. a philosophiai osztályban első vidéki (fizetéses) rendes taggá nevezvén, s aesthetikai tárgyakkal foglalván el, több *bírálatokon* kivül 1832-ben egy nagyobb dolgozatot terjesztett elő: *Poetai Harmonistika* címmel, mely a M. T. Társaság Évkönyvei I. kötetében jelent meg. 1833-ban a Széchenyi István hatalmas mozgatásai az anyagi állapotokra irányozván a köz figyelmet, Berzsenyi, ki a maga szűk életkörében is elég tárgyat lelt a sikeres gondolkodásra, 1833-ban *A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairól* értekezett. Még 1829-ben, s újra 1831-ben vette Kazinczy leveleit, mikben ez engedelmét kéri versei kiadására [44]); de Berzsenyi azt első ízben széptani ellenkezéseikkel, másodikban azzal mellőzte, hogy azokat most már egyéb dolgozataival maga kívánja kiadni [45]). Ez volt Berzsenyi utolsó levele Kazinczyhoz 1831. apr. 6. [46]). Szándékát azonban nem létesíthette. Betegeskedés fogta el, melyért 1836-ban a budai fürdőket kivánta használni [47]). De megelőzte őt a halál, mely ezen évi febr. 24-dikén oltá el hosszas keserüségektől elborított életét, miket a magány s egy, a kor két legrokonabb lelke szép viszonyát megmérgező barát táplálni nem szünt. Az akademia Kölcsey Ferencre bízta az elhúnytnak nyilvános megtiszteltetését; s a megbizott az 1836. sept. 11-dikei köz ülésben hozta nemeslelkű engesztelő áldozatát az őt igazságtalanúl gyűlölt költő emlékezetének [48]). Munkáit Döbrentei Gábor gyűjtötte össze s adta ki: *Berzsenyi Dániel Összes Művei*. Költelem s folyó beszéd. Közrebocsátá meghagyása szerint Döbrentei Gábor. Harmad kiadás, kéziratban maradott még nem ismertekkel. Budán, 1842. Magas 4rétb. egy kötetben, s egyidőben 8r. három kötetben. Az emlitetteken kivül kétes hitelességü *„Kritikai Levelek* 1829—1834. *között,"* „Némely kiszemelvény Kazinczy Ferencnek B. D.-hez írt leveleiből, *Egy levele Berzsenyinek Kazinczyhoz, „Néhány levelezet B. D. és Döbrentei Gábor között,"* s a költő életrajza s verseihez bő jegyzések terhelik ez ízetlen kiadást, mely számtalan helyen elváltoztatva adja B. szövegét, úgy hogy a nemzet még most sem bír nagy költőjéhez méltó hű kiadást.

[1]) „Hogy én — írja 1809. mart. 12. — a ki eredetemet Zrínyi, Nádasdi és Gyulafi vérből vettem, s jobbanyáimban Csebi-Pogány Ilkót és ezüst medencékben mosdó Török Mag-

dolnát látok; hogy én, mondom, egészen Diogenes nem lehetek, az igaz, sőt vagynak óráim, melyekben a nagy ősi vér háborgat, s azon herói lelkek hordómat ostromolják; de ilyenkor csak a Múzsákat hívom segítségül, s békeségem hirtelen visszatér."

[2]) Régibb *Kézikönyvem*, s utána az akademiai Névkönyv, Évkönyvek, Döbrentei (a Közh. Esmeretek Tárában és Berzsenyi Összes Művei előtt) és az Újabb Ismer. Tára, B. születését 1776-ki május 7-kére teszik. Adatom forrását régibb jegyzéseim közt nem találom. Berzsenyi maga Kazinczyhoz 1809. január 18. költ levelében így ír: „*Én május 6-án leszek 29 esztendős.*" Ezzel egyezi látszik, a mit ugyanahoz 1810. febr. 15. ír: „Ez az én legszebb ódám (az Esterházyhoz irott). Tekintsd meg azt, kérlek, még egyszer . . . s látni fogod, hogy az nem hízelkedés, hanem igen finom s alattomos szemrehányás; látni fogod, mondom, hogy én *már gyermekkoromban* méltó voltam a Te szeretetedre." Az óda 1797-ben költ, midőn Berzsenyi ezek szerint 17 éves volt; ha 1776-ban születik, a 21 éves ifjura a „gyermek" nehezen illeszthető. Nehézségnek látszik, hogy a „Lilihez" írt dal 1794-re, s így B. tizennegyedik évére tétetik; de csak *látszik*. Schillertől birunk tíz éves korában készült versét, mások 11, 12-dik évökben költöttek, Mozart öt éves korában készített már apró dallomokat stb. Egyezik e számvetés azzal, hogy Berzsenyi tíz éves korában Sopronba vitetvén, 1794-ben mint syntaxistának, s végkép 1796-ben mint első évbeli rhetornak, tehát épen hatodik évre, szakadt meg iskolázása.

[3]) Így nevezi öt *Berzsenyi* maga Kazinczyhoz 1812. aug. 15. írt levelében.

[4]) L. *Döbrenteit* az id. h. V.—VI. *Ómaga* ezekről Kazinczyhoz, 1811. mart. 13., így ír: „Én egykorúim között legelső magyar táncos voltam, lovat, embert, asztalt általugrani nékem játék volt. Sopronyban magam tizenkét németet megvertem, és azokat a város tavába hánytam, és az én első szeretőm az én karjaim között elalélt. De nincs jó, rosz nélkül, mert már érzem, hogy erőmnek hathatóssága életemnek rövidségét okozza. Én már most formális öreg vagyok" stb.

[5]) *Döbrentei* az id. h.

[6]) Kazinczyhoz 1808. dec. 13. írt levelében mondja: „Nekem oskolai tudományom nincs: mikor nékem még tanulni kellett volna, már én akkor Horáccal és Gessnerrel társalkodtam; korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet, én azt többé kisebbekre függeszteni nem tudtam."

[7]) Régibb *Kézikönyvem* szerint.

[8]) L. *Döbrentei* jegyzéseit Berzsenyihez 98. l. — *Berzsenyi* maga így festi magát mint férjt Kazinczyhoz 1809. mart. 12. írt levelében: „A mi feleségemet illeti, középszerű mindenben; 14 esztendős korában vettem el, együgyüségben találtam, és abból fel sem szabadítottam, mert e részben egy kevessé napkeletiesen gondolkoztam, vagy, igazábban szólván, ezen kis barbaries familiai nyavalám. Testvérei kastélyokban és festett szobákban laknak, de ő énvelem két kis szobában megelégedik. Ha módiruhák helyett jószágot szerzek, nem zúgolódik, hanem a gyertyavesztegetésért és firkálásért néha nagy panasza van ellenem; de én azt Sokratesként csak úgy hallom, mint a kocsizörgést ablakom alatt." — S ismét: „Az én gyermekeim, Lydia, Farkas, Antal, Salzmann javallatinak becsületére váltak, minden egykorbelieket szembetünőképen felmúltak" stb. — Másutt írja, mint tanította őket stb. V. ö. „A jámborság és Középszer" című ódáját, melyben egészen a maga házi életét és gondolkodását festi, híven is szépen is.

[9]) L. a dolog velejére nézve *Döbrenteit* a Jegyzésekben 97, 98. l. De az a dialóg, melyben Berzsenyit itt, úgy másutt is 91. l., ügyetlen, lelketlen s parasztos naivságúnak tünteti fel, nem csak hütelen, de bántó is. Berzsenyit én is, és mindenki, kevés szavúnak, komolynak, néha száraznak ismertük, de lelketlennek s bangónak soha.

[10]) „Újabb poetáink közt egy sincs, a ki Berzsenyit utólérje", írja *Kazinczy* Kisnek, Levelei I. köt. 276. l.

[11]) „Szent innepet jegyzett az Úrnak levele — írja B., első válaszában dec. 13. 1808. — az én életemnek napkönyvében, s nem szégyenlem megvallani, hogy egy pár forró férfiúi cseppet nyomott ki szemeimből" stb. „Igérem — folytatja — hogy mind azon időm, melyet magamtól, feleimtől, szorossabb függezeteimtől elragadhatok, a tudományoké, hazámé. Egy oly férfiúnak serkentése, kinek itéletét úgy nézem, mint egy nemzetnek szavát, lekötelez engem, hogy lelkemnek minden ereit öszveszedjem és felvonjam, hogy mindazon tehetségeimnek, hajlatimnak titkosabb csiráit, melyeket magamban sejthetek, felkeressem, kifejtsem, elrendeljem és magasítsam" stb.

[12]) 1809. nov. 25. írja B.: „Te nem temjént, hanem itéletet kivánsz. De tudod-e azt, hogy az én itéletem nem lehet egyéb mint temjén? Okom nincs a hizelkedésre, sem Néked a gyanúra. *Elég dicsőség az nékem, ha én Téged ismérni és csudálni tudlak.* A Te mestereid csak azok, kik a természetnek legelső és legszerencsésebb tanítványai voltak, és a mennyei poesist hozzánk lehozták. Ki hatott még oly mélyen a régiség lelkébe mint Te? Ki tudja Horác

ajakait a nagy világ nyelvével oly nagy harmoniába vonni, mint Te? A kinek az ízlés és annak minden grátiái oly tulajdonai, mint Neked . . . nem lehet annak szüleménye nem szép; nem hagyják el annak szülöttjeit a kellem istennéi, sem a párizsi negligeeben, sem a romai vittában" stb. — 1810. febr. 25. ezt : Epigrammáid felette szépek. Valóban a genienek az a megismertető jele, hogy mindenben egyeránt nagy, mindenben mester, mindenben eredeti és teremtő. Epigrammáidban nagy elmét, epistoláidban pedig a nagy elme mellett nagy embert is mutatsz." — Más ízben, 1810. jun. 23. írja : „Tudod, mi vagy Te nékem! de tudod azt is, hogy engem sem a sors, sem a Múzsa úgy fel nem emelt mint Téged ..." ; s azon évi sept. 1.: „Epistoládat (a Cserei Farkashoz irottat) nem magasztalom; ismered Te azt jobban, mint én; de hidd el, én is ismerem. Szabadon megvallom, hogy *literaturánkban még csak ezt és ennek testvéreit irigylem.* Örülj, barátom, ezen szép mívednek! Ez a Te képedet elevenebben festi, s tovább is fentartja, mint John és Kininger mesterkezeik." — „Az ő képe" című sonettről, 1811. jun. 5., épen midőn nagy veszteségek és családi bajok leverék : „Legelső volt sonetted, mely az én fásult szivemet egykevessé elektrizálta, s belé szelídebb érzést öntvén, szememet megnedvesíté." Utóbb, félreértések s idegenség után is B. részéről, 1829. jun. 15. : *Én Téged mint poetát igen nagynak látlak*, mint aesthetikust pedig sok principiumokban nem szerethetlek" stb.

[13]) Megnevezi őket *Helmeczy* az első kiadás előszavában, s *Döbrentei* az idézett Életrajzban VIII. IX. l. — „Helmeczynek azt projectáltam - írja Berzsenyi Kazinczynak 1812. dec. 20. — hogy bírja arra barátjait, hogy a gyüjteménykéből bejövő pénzt ne oszszák fel magok között, hanem tegyék öszve és adják az universitás kezébe oly rendeléssel, hogy az örökösen magyar könyvek kiadására fordíttassék, és ezen summához még én is adok legalább száz ftot váltócéd. Helmeczy örült projectumomnak, és biztat." A könyv elkölt, s Helmeczy 1839-ben 200 pftot tett le mint tiszta hasznot „magyar könyvkiadásra" az akademia pénztárába.

[14]) Kazinczy egy, gróf Ráday Pálhoz írt s Berzsenyivel közlött (mind eddig nyomatlan) szeszélyes epistolájára B. is ilyet próbálván barátjához (szinte kiadatlan), ezt közli vele 1809. nov. 25., s ahoz ezeket függeszti : „Ezek csak oly versek, édes Kazinczym, mint azon amphibiumnak kurrogása, kit a holdfény gyepre csal. A Te varázsló szózatod is kicsalt éngem azon iszapból, melybe ezen zivataros idő temetett, de mely rekedt torkom! mely sárba málladtak szárnyaim! Látod, csak úgy közelíthetlek, mint a sárcsa az aetherbe ferdő sast. Egykor a Te szavad éngem megolvasztott a hetedik égbe, és Pope alpeseire ragadott; most áldozatlan kezekkel járulok Hozzád; tele fejem hadi lármákkal, marsokkal, kvártélyozókkal, ispotályokkal és patécscsal, kaszálatlan réteimmel, vetetlen földeimmel, csirás kazlaimmal."

[15]) „A sok essö — írja 1810. jul. 5. — most Néked okozott károkat, taval pedig nékem csaknem minden gabonámat elrothasztotta, és 500 kedves selyembirkámat megölte."

[16]) Csak úgy kell lopnom — írja ugyanannak 1810. junius 23. — azon szebb órákat, melyekben magamat Néked és a Múzsáknak adhatom. Én poetának sem elég gazdag, sem elég szegény nem vagyok. Gondjaim vagynak, magamat megosztani pedig nem tudom. Hidd el azt, ha nékem olycsendes szobácskám volna mint Szemerédnek, megunnád leveleimet" stb.

[17]) *Berzsenyi* levele Kazinczyhoz febr. 25. 1810.

[18]) „Harmadik leveledre felelek — írja ugyanahoz 1811. jun. 5. —, és most se úgy, mint a Te érdemed és az én szíves tiszteletem kivánná, hanem csak a mint lelkemnek bágyadt állapotja engedheti. Ugyanis, ebben az egész tavaszban lazarétum volt a házam : gyermekeim a veresben (die Masern) majd egy holnapig szenvedtek, s végre magunk is a nyugtalan virrogatás miatt hideglelésbe estünk. Ezek mellett a martiusi pátens is nagy csapás volt nékem, oly csapás, mely életemnek egész plánumát egykorig lerontotta, s legkedvesb törekedésemnek kinézésemnek gátot vetett. Vas vármegyei jószágocskámat visszaváltani akarván, csaknem minden marhámat pénzzé tettem, s már indulóba voltam, midőn a pátens jött. Gondolhatod zavarodásomat. Nagy volt károm, de az mind semmi volna, csak célomnak elvesztése szivemet oly igen ne nyomná. Somogy nékem csak számkivetésnek helye; feloldhatatlan kötelek vonnak azon földhez, mely az én szebb korom napjait látta. Le nem írhatom Néked kedvetlenségemet."

[19]) 1812. febr. 5. írja Kazinczynak : „ . . el vagyok temetve. Nem elég, hogy a martiusi pátens és a júliusi jégesső tíz esztendei iparkodásaimat elseperték, még az én vén házam is féligre ledült, úgy hogy feleségemmel, gyermekeimmel egy szobába kellett zárkoznom, mely engem minden irástól és olvasástól megfosztott, és ezen fatális esztendőmben nyakra főre új házat kellett építenem, mely ámbár csak négy szobákból és egy konyhából áll, még is oly sok pénzbe és gondba került, hogy ezen bolond esztendőnek nyomai *az én humoromban tartósok lesznek.* Novemberben megholt egy magtalan sógorasszonyom Sopronban, s ez testált az én feleségemnek mintegy 15,000 ftot jó pénzben, de oly conditióval, hogy azt fel ne vehesse, hanem csak kamatját húzza. Ezen gyalázatos kárt egy impostor sógorom cselekedte, ki nékem

háláadással tartozott, s így fizetett! Nem akarta t. i. hogy pénzem legyen, mert félt, hogy nála lévő jószágomat ki fognám tőle váltani. A múlt héten vettem egy pár lovat 4000 fton egy igen kedves barátomtól . . . s most látom, hogy az egyik ló kehes és sánta. Ezzel az emberrel én együtt nevelkedtem, legjobb barátomnak hittem s vele sok jót tettem, s így fizetett! A sorsnak csapásai megszomorítottak, de az ily s több efféle *emberi gonoszságok egész lelkemben megháborítottak.* Bolond vagyok, hogy Néked ilyeket írok. De a panasz enyhít, s kinek panaszolkodjam inkább mint Néked?"

[20]) Valóban én — írja Kazinczynak 1812. aug. 15. — igen sokkal tartozom ezen jószívű ifjaknak (kik Versei kiadására költséget tettek öszve), s örömest mennék hozzájok, hogy szivességeket megköszönném, ha mostani pénzetlenségem és gazdaságbeli bajaim nem akadályoznának. Mert a pénznek szüksége most minálunk oly nagy, hogy csaknem minden adás és vevés egészen megszűnt úgy, hogy nem fele árán, de semmiképen sem adhatjuk el productuminkat. A legnagyobb kereskedők oda vagynak, és a kereskedés cseréből áll. Boromat eladhattam volna 60 fton, s most hat s hét garason kell vesztegetnem a korcsmán" stb. . . . Holnap megindulok Vasba, hogy stoikus atyámat lássam, és ragadozó . . . . rimat a rókalyukból kifüstöljem, és gyermekeim successióját körmeikből amint lehet kimentsem. Senecát viszem velem és az én csacska leányomat, hogy az harcolni, ez pedig mosolyogni tanítson, mert a ki mosolyogva tud harcolni, az a Jupiternek minden sógorait is lekacaghatja."

[21]) L. Versei III-d. könyve utolsó ódáját.

[22]) Ezt mutatja már a [20]) alatti kivonat vége is; ezt azon kedélyes levél, melyben 1812. apr. 2. Kazinczynak új háza felavatását jelenti: „Ma rakodtam új szobáimba; letettem nyoszolyámat azon szegletben, melyben én haldoklani fogok; elgyújtottam kandallómat, melynél életemnek örömeit bolondságait gyakran vissza fogom kérődzeni, s vénségemet melengetni. Barátom, ez a nap nekem innep; örülök mint az én gyermekeim, kik most a kandallót körülfogták és tapsolnak. Örülj velünk Te is. Házom szép felemelt helyen vagyon, és ablakom alatt hatvan holdakból álló kertem nyúlik el, melynek végében a sásas folyó, és e mellett százötven holdos szántóföldem. Még ezen kivül is van itt egy igen szép házhelyem, mely nyolcvanhat holdokat tesz, és egy kis nyíres van benne; erre Farcsi (Farkas) fiamnak építek lakóhelyet; a többinek már vagyon Hetyén és Semgyénben, s mindenik becsületesen élhet . . . én pedig énekelhetek. ." stb.

[23]) A „Mondolatra" vonatkozik „Döbrentei Gáborhoz" szóló szép epistolája" 1815-ből, hol a nyelvujításról nézetét is kijelenti, valamint visszatértét a költészethez:

S letettem ámbár lantomat kezemből,
Hogy kedvesimnek adjam éltemet,
S nyaram kalászszal biztató szakát
Telemre gyüjtve éldegeljem el;
De oh nem élet a múzátlan élet!
Maradjon a föld! minden kincse gőz.
Sietve térek vissza istenimhez . . .

[24]) Megvan töredéke Berzsenyinek Kazinczyhoz írt levelei gyüjteményével Kazinczy Gábor könyvtárában, kinek azok használhatását szívesen köszönöm. 1813. dec. 25. így ír B. széphalmi barátjának: „Annyival is inkább kivánom pedig gondolatidat e részben (e munkáról) ismérni, mivel ezen tárgyban oly járatlan vagyok, hogy csak Volneyt magát olvastam, s ezzel is, a historicumot kivévén, sokban ellenkezem, s pedig a legfőbbekben: az ember eredetében, az istenről való ideában és az első religióban. Ohajtok tehát egy harmadik véleményt is tudni" stb.

[25]) „Verseim — írja ugyanott — mindenütt kedvességet találtak, de *félek hogy igen közönségesek*, minthogy *igen közönségesen* tetszenek."

[26])

Oh elvadúlnak a komoly szemektől,
Áon mosolygó gyenge szüzei,
Mint a szerelmek édes istenei.
Kevés viraggal szerzi meg (azaz bővíti meg verseimet) Camoenám:

írja a Helmeczyhez szóló szép epistólionban.

[27]) Nem Kazinczy által, mint azt Döbrentei, a maga által tilos önkénynyel megrongált kiadásában, több helyt állítja, egyszersmind Berzsenyinek ez iránti megjegyzéseit tartalmazó levelét mérges közbeszuratokkal kitoldván (l. e kiadás 257—8. ll.). T.i. Berzsenyi 1810. tavaszán Pesten levén, verseinek Kazinczy által változtatások és kihagyásokkal leírt példányát átvette; s ennek folytán írta neki apr. 8-d.: „Eddig, úgy hiszem, Szemere tudtodra adta, hogy én Pesten lévén, *a csomót kezemhez vettem*"; s apríl 18-d.: „Ha terhedre nem lenne, igen szeretném, ha azon darabjaimnak hibáit, melyeket gyüjteményemből kihagytál, előmbe terjesztenéd, hogy azokat megigazítanám, vagy ha az lehetséges nem lenne, krisisedből tanulnék. Én azokon kivül is kivetettem egynehány dalokat, de azok között, melyeket Te kihagytál, vagynak némely darabok, melyeket kivetni sajnálok." De már Pesten is nyilatkozott B.,

még pedig meg nem egyezőleg is, az átvett kézirat változtatásairól, mint Kazinczynak május 4. költ leveléből (melyet Döbr. ki is adott a 244. l., hibásan 16-ra téve) kitetszik. Berzsenyi még ezentúl is sokat pótlott s javítgatott versein: „Verseimmel — írja jun. 23. — sok vesződségem volt, míg némely hézagokat pótolhattam, de . . . minden iparkodásom mellett is sokakat kéntelen valék meghagyni az eredeti nyersségben." S így küldötte fel ismét *Pestre* (1810. september 1.: „Verseim régen Pesten vagynak. Írj, kérlek, Szemerének, hogy tegyen vele, a mit tehet, hogy ismét Pestre ne kelljen mennem"); Kazinczy pedig figyelmezteti Berzsenyit május 23.: „Te pedig láss hozzá, hogy Verseid úgy legyenek Vitkovicsnál, *ahogy ohajtod látni megjelenéseket*, azaz hogy hibásan *s tetszésed ellen ne adattassanak ki*." Vitkovics adta censura alá (Kaz. levele 1812. febr. 27), s aprílben Helmeczy vette által (Kaz. apríl 2.). Kazinczy csak nyomtatva látta.

[28]) L. e levelet *Döbrentei* kiadásában a 252. l.

[29]) Mert hogy *Döbrentei* 1820-diki levele, Berzsenyi 263. lapján apokryph, nem szorúl megmutatásra.

[30]) Mennyire nem volt Berzsenyitől e mezőn valami csak középszerű is várható, szorosan alanyi lyrai természetén s a színpad nem ismerésén kivül, mind aesthetikai álláspontja, mely a Kotzebue szeretetéből tünik ki, mind e kisérlet alkalmasint érezteti, mely, ámbár másfél felvonásra terjed, még annyira sem látszik in medias res hatni, hogy Döbr. annak leendő tárgyát is csak divinálva határozza meg. „E töredék, úgy mond, nem visel címet, hanem *a még csak előlegesen vetett beszéd és nevek* Kupa támadását mutatják István király ellen" Életrajz, XIII. l. Mégis, miután annak „első felvonása és a másodból öt jelenése nagyjában már tisztábbra is véve" állott Döbrenteinél, id. h., sajnálnunk kell annak Összes Műveibe fel nem vételét, mert a lángelmének eltévelyedése is tanulságos.

[31]) Melyet Berzsenyi egyikében legszebb és legtartalmasabb leveleinek, az 1814. junius 18-dikán Kazinczyhoz irottban, fejteget.

[32]) Ezeket így csak általában *Döbrentei* nyomán, Életrajz XIII., mert részleteiben ez nem hangzik össze egészen B. saját előadásával a következő jegyzésben:

[33]) „Én a nyáron és őszszel — írja 1817. jan. 13. — öt holnapig nyomtam az ágyat, s tolvajhidegem folyvást tart; nagy testem bágyadtsága, de nagyobb lelkemé, úgy hogy nem írni, de olvasni sem tudok." Csúz és nátha által táplált lázas mozgalmak lehettek ezek, a főnek elfogultságával; mert utóbb is, febr. 27., ezt írja ismét: „Keszthelyről Vasba utazván, későn írhatok, s rheumatismusom bágyadtabbá, kedvetlenebbé tesz, mintsemhogy hosszasan írhatnék."

[34]) „Hogy beteljesedjen — így ír hozzá a keszthelyi gróf a többek közt — a niklai bölcsnek, a kinek dicshírét *a halandóságnak köde el nem éri* (B. verseiből vett kép), előreváló-mondása (vonatkozó B. e soraira: Itt a keszthelyi zöld parton emelkedik A csendes Helikon): ímé itten Keszthelyen böjtelő havának 12. akarván fels. urunknak születése napját ülleni, az ifjuságot Helikonra vezetni kivánjuk, hogy az úgynevezett declamatio által a magyar, német és deák irásszerzésben jó izlésre kapjon... Bátorkodunk *a somogyi Kazinczyra* vetni szemeinket, és azon napra való maga-megalázására kérni" stb.

[35]) „Midőn egy oly ember — írja *B.* Kazinczynak febr. 27. — akinek jövedelme három milliom körül van, egy ily inségre harminc ezeret költ, semmi; de nem semmi az, midőn az ősz Festetics a szegény Berzsenyinek az utcára kalap nélkül elejbe szaladt. Minden cselekedet becsének az idő és hely az igaz mértéke. Egy oly népnél, ahol a nagyok az anyanyelvet cigány nyelvnek nevezik, s a magyar irónak nem is köszönnek, s a legjobb poetát legfellebb is joculátornak nézik: Festetics nagy ember, vagy, a mi még több, jó ember" stb.

[36]) Ez a recensio — írja *B.* Kazinczynak 1817. sept. 8. — annyira általhágta mind a maga határait; annyira megvet minden illendőséget és emberséget; annyira clárulja tisztátalan kútfejét, hogy az okosok előtt maga magát magcáfolja; de mivel igen tudós mínával van mondva, s mivel tapasztaltam, mennyit vesztettél Te a Mondolat által, szükségesnek tartom, hogy magamat oltalmazzam; szükségesnek tartom literaturánk javára nézve is, hogy ezen garázda sophistát szelidebbé, embérségesebbé tenni megpróbáljam . . . De mivel némely tudós bolondságait nem értem, ne legyen terhedre, barátodat ezekben megvilágosítani" stb.

[37]) E két józan és nemeslelkü levelet 1817. october 12. és 18-áról l. *Döbrentei* kiad. a 248—9. ll.

[38]) Maga így ír akkori lelki állapotjáról Döbrenteinek 1830. julius 15-d.: „Veszedelmes nyavalyámban lepe meg engem Kölcsey goromba recensiója, s innét kell első antikritikám hibáit kimagyarázni." V. ö. alább a [40]) jegyzést is.

[39]) L. *Döbrentei*nél az Életr. XVI. l.

[40]) „Tisztelt férjfiú — így ír *B.* Kazinczynak dec. 13. 1820. — Nem látogatád meg haldokló barátodat; ímé annak árnyéka meglátogat Téged! Árnyéka, mondom, mert az a lélek, melylyel Te valaha annyit vesződtél, többé nincs. — Igen is, tisztelt férjfiú, én még élni kez-

dek ugyan újra, de lelkem régen megholt, s annak helyét egy új ismeretlen lélek szállotta meg, mely sötét és hideg mint az éj s nyugodt mint a sír. Azon irtóztató zavarnak, mely egész természetemet fenékkel felforgatta, nem lehetett egyéb következése mint ez a félhalál. S mivel az a félhalál könnyen egészszé válhat, s mivel fŏm zúgása most is gyakran zengeti a halál harangját fülembe, nem akartam úgy elveszni mint képzelt ellenséged, hanem tudtodra kívántam azt adni, *hogy valamit tettem ellened* (?) azt mind a legmélyebb hypochondriában tettem. Ugyan azért szánj vagy nevess, a mint tetszik, de ne gyülölj, hanem tulajdoníts mindent kegyetlen nyavalámnak, mely engem gyakran félbolonddá s *féldühössé* tett. — Nyavalámnak okai egy chinával elfojtott epehideg s egy veszedelmes feldŭlés, melyben vállforgóm és sódarom letörött s fejem is nagy contusiót szenvedett, melyek miatt félesztendeig nyomtam az ágyat. Ide járúl tán még a goromba recensio is, mely ongem oly állapotomban ingerlett a gondolkozásra, midŏn arra legalkalmatlanabb valék. Elgondolhatod mely óriási munka volt nékem, *zavart fővel, dühödt szívvel* s minden könyv nélkül aesthetikázni, holott én Rájnis Kalaúzán kivül sem aesthetikát, sem poetikát soha nem olvastam. Most olvasok, s *mosolyogva recenseálgatom akkori tapogatásaimat*. Mosolyogd te is! Ilyen voltam én mindég : azt hittem, nékem nem szükség tanúlnom, s nem is tanúltam."

„Egy pesti barátod azt mondá nékem, hogy Te oly tudós munkát mint Kölcsey recensiója írni sem tudnál. Én most azt hiszem, hogy oly gorombát nem tudnál írni. De akár írtad akár nem, már most nekem mind egy. Néked is lehettek fekete óráid mint nékem, s Néked is szabad volt velem úgy bánni, mint minden barátimnak teljes életemben; semmi ujságot nem tettél velem. Így érzek én most Kölcsey eránt is, kinek szintúgy eltŭrném piszkolódásait, valamint a Mondolatét, ha azon hypochondriás antirecensiót nem írtam volna; de mivel azt írtam, másikat is kell írnom, mert azzal igen nevetségesen végezném el literátori életemet. Így érzék Thaisz, Szemere és Vitkovics eránt is, kik engem nyomorúlt állapotomban szembe gúnyoltak, s kik még a T. Gyüjteményben is jónak találták hamvaimat tapodni; így érzek, mondom, mert igen jól tudom, hogy azoknak kik a szánakozásra méltót ily insultúrákkal faggatják, sem rhebarbara, sem fŭredi víz, sem az én írásom használni nem fog."

„És így, tisztelt férjfiú, én ismét élek és írok, s ím legelső betűm Tiéd! Fogadd el még egyszer hideg kezemet azzal a nyugodt lélekkel, melylyel azt Néked nyújtom! Jól tudom, hogy velem *romlott hypochondristával* barátkozni semmi okod, semmi kedved nem lehet, de nem is azért jövök, mert hidd el, az én resignátióm is tökéletes mind tereád, mind az egész világra nézve, s nem kiván, nem ismer szivem egyéb jót, mint ezen resignatiónak nyugalmát; csak jobbra fordúlt állapotomat akarám tudtodra adni, hogy erántam jobb gondolattal légy s ellenségednek ne tarts, ne gyülölj Élj szerencsésen, légy boldogabb mint én, s ne ismerd azt a nyomorúságot, melyet én kiállottam."

[41]) L. *Kazinczy*nak 1821. jan. 18-dikai levelét *Döbrentei* kiad. a 249—50. ll., melyre jan. 23-dikán következett egy második, de mind kettő ismét válasz nélkül maradván, K. is elnémúlt.

[42]) „A Sonetthez" Versei I. könyvében :

Küpris rózsalehellete
Nemzett Laura ölén téged, alak (szép) Sonett! stb.
Üdvözllek Helikon kegye! stb.

[43]) A 174 183. ll. álló jegyzésben; s Kölcsey több helyt; sŏt B. régibb dolgozatú és sikeretlenül visszakért antirecensiójából közzé tevén a 171, 2. ll. egy helyet a recensiók —, s a 243—7. ll. valamint az 1827-diki kötet 277—8. ll. kettŏt a Ráday-nem ellen, miről B. 1830-ki [38]) alatt idézett levelében így panaszkodik : „Én ezen írásomat, mihelyt *nyavalyám enyhült*, azonnal mind személyesen, mind levelek által több ízben visszakértem, de vissza nem kaptam, sŏt most *ezen hagymázos beszédeimet* fitogatják az Élet és Literatura köteteiben." „Berzsenyi akkori feleletének maradványai Szemere Pálnak, ki a válaszolót maga is óvalmázá (?), „Szemeretár" címü kéziratai egyik kötetében látható" Döbrentei szerint *Döbr.* Berzsenyie 89. l.

[44]) L. *Döbrentei* kiad. a 251. l. Az első így kezdődik : „Engem az a kevélység szálla meg, hogy hazánk tŏlem vegye Verseidnek harmadszori kiadását" stb.

[45]) „Nem kevélység vona Téged — így ír *B.* jun. 15. 1829. — régi barátod felé, hanem a legistenibb lélek — a szeretet, mely csak azért öltözik néha az önség alakjába, hogy halandó szemeink előtt magát kedvesebbé tegye. Íme tehát bizonyossá teszlek én is az eránt, hogy a mennyire ily tört mart ember mint én még szerethet, szeretlek, s szívemből örvendek, hogy véleményi háborúnk nem oltá el egészen erántam való régi hajlandóságodat, s szívemből óhajtom, hogy úgy költözzünk innét mint jóakarók, de igen reménylem is, hogy úgy fogunk költözni, mert reménylem, mindenikünk távol van azon nagy erŏtlenségtől, hogy a véleményi ellenkezŏt a személyes ellenségtől megválasztani ne tudná vagy ne akarná."

„Munkáim kiadása eránt tett szíves ajánlásodat igen nagyra becsülöm és köszönöm! De mivel írásaim több principiumaiddal ellenkezetben állanak, kénytelen vagyok magamat ezen jótéteményedtől megfosztani, mert mi lenne az egyéb a hideg világ szemei előtt, mint affectatio? a mit pedig távoztatnunk illik. — Élj boldogúl, nagy érdemü férjfiú, úri kedveseiddel együtt s tisztelj meg engem ezután is régi bizodalmaddal."

[46]) „Májusban — írja — Füredre, onnét Pestre megyek, s ott fogom verseimet holmi jobbitásokkal s minden egyéb munkácskáimmal együtt kiadni; s meglehet hogy egész nyarat ott töltöm, s tán gyülésünkig is ott maradok. Akkor látni fogjuk egymást... Tartsd meg addig is régi barátságunk emlékezetét s élj boldogúl."

[47]) „A jövő nyár elején — írja *Döbrenteinek* 1835. dec. 3. — látni foglak. Míg pénzemben tart, Budán fogok fordeni, mert ez idén nagyon megrezzentett hypochondriám" stb. *Döbr.* Berzs. 300. l.

[48]) L. A M. Tud. Társ. Évk. III. köt. és Kölcsey Munkái II. köt.

1. A Magyarokhoz.

Romlásnak indúlt hajdan erős magyar!
Nem látod Árpád vére miként fajúl?
Nem látod a boszús egeknek
Ostorait nyomorúlt hazádon?

Nyolc századoknak vérzivatarja közt
Rongált Budának tornyai állanak,
Ámbár ezerszer vak tüzedben
Véreidet, magadat tiportad.

Elszórja, hidd el, mostani veszni tért
Erkölcsöd: undok vipera fajzatok
Dúlják fel e várt, mely sok áldáz
Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem ronthatott el tégedet egykoron
A vad tatár chán xerxesi tábora,
S világot ostromló töröknek
Napkeletet leverő hatalma;

Nem fojthatott meg Zápolya öldöklő
Századja s titkos gyilkosaid keze,
A szent rokon vérben füresztő
Visszavonás tüze közt megálltál;

Mert régi erkölcs s szpártai férfi kar
Küzdött s vezérlett fergetegid között;
Birkózva győztél, s Herculesként
Érc buzogány rezegett kezedben.

Most lassu méreg, lassu halál emészt.
Nézd, a kevély tölgy, melyet az éjszaki
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerit megőrlik,

S egy gyenge széltől földre teríttetik!
Így minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész:
Roma ledúl s rabigába görbed.

Mi a magyar most? — rút Sybaríta váz.
Letépte fényes nemzeti bélyegét,
S hazája feldúlt védfalából
Rak palotát heverő helyének;

Eldődeinknek bajnoki köntösét
S nyelvét megúnván, rút idegent cserélt.
A nemzet őrlelkét tapodja;
Gyermeki báb puha szíve tárgya.

Oh! más magyar kar mennyköve villogott
Atilla véres harcai közt, midőn
A félvilággal szembe szállott
Nemzeteket tapodó haragja.

Más néppel ontott bajnoki vért hazánk
Szerzője Árpád a Duna partjain.
Oh más magyarral verte vissza
Nagy Hunyadink Mahomet hatalmát!

De jaj, csak így jár minden az ég alatt!
Forgó viszontság járma alatt nyögünk,
Tündér szerencsénk kénye hány, vet,
Játszva emel s mosolyogva ver le.

Felforgat a nagy századok érc keze
Mindent; ledúlt már a nemes Ílion,
A büszke Carthágó hatalma,
Roma s erős Babylon leomlott.

2. A Felkölt Nemességhez

a szombathelyi táborban, 1797.

Él még nemzetem istene!
Buzgó könnyeimen, szent öröm, ömledezz!
Állsz még, állsz szeretett hazám!
Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed!
Méltán búslakodám előbb,
Hogy hérósz eleid nyomdokiból kitérsz,
S régen-félt veszedelmidet
Rád húzzák netalán majd buta korcsaid.
Hálá! mást mutat e sereg,
Mely most, régi magyar módra, nyeregben ül.
Nem szállt Trója alá soha
Ily szép szpártai had, sem Hunyadink kevély
Zászlóit nem emelte volt
Rettentőbb hadi nép Bécs letörött falán.
Csak sast nemzenek a sasok,
S nem szül gyáva nyulat Núbia párduca,
Thétisz nagy fia nem maradt,
Chironnál, mikoron kardra veté szemét:

Árpád vére se hűlhet el,
Ámbár rég heverész a puha pamlagon.
Nézd : most felköti fegyverét,
Csákóján lobogó kolcsag emelkedik.
Buzdító katonás ruhát
Öltvén, lelke nemes lángja kigerjedez.
Majd kardjára felesküszik,
Mindentront s megemészt, mint heves Afrika
Búsúlt tigrise, a midőn
Ordít kölykeiért s körme viaskodik.

Majd felkelnek alattad is,
Oh József! nagyanyád Thrézia bajnoki,
S bátran mégy, szeretett vezér,
A jég-alpeszeken s Ádria öblein.
E nép nem gyülevész csoport,
Nem rabbérbe emelt bús buzogányt keze.
Önkényt áldoz az életet,
S horgas kardja kövér hantjaiért hasít.
Míglen hősi bibor süveg
Tündöklik fejeden Hunnia csillaga,
Esterházy dicső magyar!
Míg győző eleid pallosa combodon
Csattog : győzni fog a magyar,
S Andrásnak ragyogó napja le nem menend.

3. Szilágyi.

Ledúlt Hunyaddal a haza védfala!
Így zeng hősei közt a diadalmas ősz,
Körültüzelgve bús szemekkel
A had erős fiain, Szilágyi;

Ledúlt, s az undok cimbora, láncait
Elszaggatva, kitör szent düledékein,
S habzó agyarral tölti újra
Béhegedett sebeinkre mérgét.

A tiszta ífjak lelke gyanútalan
Hódolt a gonoszok csalfa siralminak,
Kik mind Hunyadnak, mind hazánknak,
Békepohárba halált adának.

Ezt nyerte a nagy hősatya, virtusán:
Megkímélte magas szívvel irígyeit,
Ön gyermekébe döfte tőrét,
S a cudarok diadalt kacagnak.

Ezt nyerte a mí balga hitünk, midőn
Oly körmökre bizánk a haza zálogit,
Melyekre honnunk vére csorgott,
S hív Hunyadink vasa bélyeget vert.

A cselt utáló így veti gyilkosa
Hállójába magát; így fedi tornyait
Földünkön a bún, míg Molochnak
Áldozik a nemes önmagával.

A virtus a jók horga, ha céltalan.
Féltünk rosz rokonink véribe' fürdeni,
S a jóknak ártánk : Az kegyetlen
A ki szelíd, mikor ölni szentség.

A százfejű szörny új fejeket terem,
Posványával együtt veszthetí Hercules;
A gaz lenyesve még bujább lesz;
Irtani kell gyökerestül a bűnt.

Így adta vissza Sylla az életet
Rómának, s igy adom vissza hazámnak én.
Vértorral alkot új világot
Sylla-Szilágyi haragja : jertek!

4. Felsőbüki Nagy Pálhoz,

az országgyűlés alatt 1807.

Már midőn a föld letapodva hódol,
S Róma féleges geniussa eltünt;
Mint egy őr Cato feded a világot,
S mennyköveket szórsz.

A közembernek neve vész magával:
Kincs, kevély márványpaloták homályba
Dőlnek, elmúlnak, s heverő uroknak
Híre enyészik :

A derék nem fél az idők mohától;
A koporsóból kitör és eget kér,
S érdemét a jók, nemesek s jövendő
Századok áldják.

Láttalak fényes hadi öltözetben;
Látlak országunk ragyogó gyülésén;
Ott merő Hektort s Kinizsit mutattál:
Itt Cicerónk vagy.

Ősz atyáink közt fiatal korodban
Pálmaágakkal koszorús fejedre
A kitündöklő magas elme s lélek
Égi sugárt vont.

Nagy, midőn tündér paripádra szöktél,
Nagy, hazánk kormányvezető tanácsán.
Itt az érdempolc! ez az égnek útja,
S régi magyar dísz!

5. Wesselényi hamvaihoz.

Leomlom én is szent porodon, nemes!
A jókkal együtt könnyeket áldozok,
S hamvedredet bús cyprusággal
Illeti Melpomeném zokogva.

Nem úgy jelentél meg te hazád egén,
Mint egy szökőfény, mely mosolyog s kivész,
Mint egy szivárvány, tarka párák
Kölcsönözött ragyogásaikkal:

Te, mint az orkán, s mint az olympi láng,
Megráztad a gőztorlatok alpeszit;
S villámszavad megszégyenité
A gonoszok s cudarok dagályát.

A jók csudáltak, mint az egész javát
Titkon segítő mennyei tűneményt,
Neved dicsőült Wesselényi,
Rettenetes vala és imádott.

Ritkán talál itt enyhelyet a derék.
A virtus útját szörnyetegek lesik.
Pályája küzdés; ám de végre
Talpa alá szegi a chimaerát.

Mint hajdan a szép Aethra jeles fia,
Felbírtad ifjú karral az éktelen
Márványt; s atyáid pallosával
Győzödelem vezetett az égbe.

Tekints le hozzánk hős eleid közül!
Lebegj körültünk, légy szeretett hazád
Védlelke, s oh add vissza fényes
Díszeidet deli magzatodban!

6. Báró Prónay Sándorhoz.

Mint a szerencsés harcos, Olympián,
Kit megtapsol egész Graecia, s Pindarus
Megzeng, magát félistenekhez
Méri, s az ég özönébe' fürdik:

Mosolygva nézi lelkesedett szemem
A hősek ragyogó szobrait és halált,
Miolta tőled pályabért nyert,
Oh haza bölcs fia! szűz Camoenám.

Győztem! lerázták combaim a fövényt.
Izzadt fürteimen szent olajág lebeg.
Nevem kiküzdém a homályból,
S általadám maradékaimnak.

Hová, hová ránt ömledező hevem!
Oh érzem gyönyörű bérem egész becsét,
Érzem, telőled nyerni laurust
Mely diadal s mi kevély dicsőség!

Tőled, ki a jót tiszteled és nemest,
S általhatsz az igazt fátyolozó szinen,
Mely annyi visszás képzetekkel
Tölti, zavarja szemünk homályát:

Tőled, ki pályánk tárgyait ismered,
És nagy fényü atyád s híres ipad szerént
Ösztönt, paizst, tört nyújtva munkálsz
A haza, nyelv s tudomány ügyében.

Jer, jer, borúlj le Pythia zsámolyán,
S honnunk isteninek áldozatot vigyünk!
Te tulkokat, bort, drága myrrhát,
Én amarantkoszorút s virágot.

7. Fohászkodás.

Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

A legmagasb menny s aether uránjai,
Melyek körülted rendre keringenek,
A láthatatlan férgek a te
Bölcs kezeid remekelt csudái.

Te hoztad e nagy Mindenezer nemét
A semmiségből, a te szemöldöked
Ronthat s teremthet száz világot,
S a nagy idők folyamit kiméri.

Téged dicsőít a zenith és nadir.
A szélveszek bús harca, az égi láng
Villáma, harmatcsep, virágszál
Hirdeti nagy kezed alkotásit.

Buzgón leomlom színed előtt, dicső!
Majdan ha lelkem záraiból kikél,
S hozzád közelb járúlhat, akkor
A mi után eped, ott eléri.

Addig letörlöm könnyeimet, s megyek
Rendeltetésem pályafutásain,
A jobb s nemesb lelkeknek útján,
Merre erőm s inaim vihetnek.

Bizton tekintem mély sirom éjjelét!
Zordon, de oh, nem, nem lehet az gonosz,
Mert a te munkád; ott is elszórt
Csontjaimat kezeid takarják.

8. Az én kegyesem.

Az én kegyesem nem nemes,
De deli és szép,
Mint egy Grátia kellemes
Szíve tiszta s ép.
Félénk szeme nem mosolyog,
Csak dagadó mellye dobog,
Midőn felém lép.

A módit ő nem ismeri,
Sem piperéit,
Ah, még is oly szépen szedi
Könnyű lepleit!
Barna fürtje sodradéka,
Fátyola csendes árnyéka
Festi kecseit.

Szép, ha képén a szerelem
Rubintja pirúl:
Szép, ha könyét törülgetem,
S vállamra simúl:
Szép, ha ölel, fohászkodik,
Színe százfelé változik,
S nyelve elnémúl.

9. Életphilosophia.

Én is örömre születtem
Arkádia berkében,
Rózsapárnán szenderegtem
Cypris ambrás ölében.
Az arany század istene
Pásztorai közé kene.

Ah de mint az arany világ,
A rózsakor elrepúl!

Olympusra más isten hág,
S Dodona berke dördül.
Elvirít a szép kikelet,
S vele a hesperi liget.

Az enyém is elvirúlt már!
Pályám vége közelít:
Hol a gigászi Örök vár,
S chaoszába elmerít,
Mint egy cseppet az oceán,
Mint egy sohajtást az orkán.

Légyen álom, légyen bíró,
Bátran megyek elébe,
Mint egy elfáradt utazó
A vadon enyhelyébe.
Mert ha bíró: nem furdal vád,
Mert ha álom: nyúgalmat ád.

Ember voltam, csak gyarlóság
Létem fényes bélyege,
Ha virtusom nem hiúság,
Forró vérem melege,
Ha szívem nemesebben vert,
Önmagában méltó bért nyert.

Sírjak-e, hogy életemet
Jól használni nem tudtam,
S legkiesebb ösvényimet
Álmodozva folytattam?
Ha ezt újra elkezdhetném:
Ismét a múltat követném.

Az ifjúság örömeit
Lelkesedve öleltem,
De szívem szebb ösztöneit
Soha bé nem tölthettem.
Ithakám partját elértem:
S ah hazámra nem ismértem!

Úgy éltem, hogy életemet
Visszaélni ne bánnám,
Úgy éltem, hogy életemet
Végezni ne fájlalnám;
Megcsókolgattam rózsáit.
Megizzadtam vas pályáit.

Láttam a mosolygó tavaszt,
Láttam az égető nyárt,
Láttam minden időszakaszt,
S minden földi láthatárt;
Ha örök időket élnék,
Ezeknél többet nem érnék.

Tünő éltem rövidségét
Én tehát nem síratom,
S a jövendő kétes képét
Előre nem borzadom.
Minden kornak van istene,
Nem zúgolódom ellene,
S kebelemben marasztom.

10. Osztályrészem.

Partra szállottam. Levonom vitorlám.
A szelek mérgét nemesen kiálltam.
Sok Charybdis közt, sok ezer veszélyben
Izzada orcám.

Béke már részem: lekötöm hajómat,
Semmi tündérkép soha fel nem oldja.
Oh te, elzárt hely, te fogadd öledbe
A heves ífjút!

Bár nem oly gazdag mezeim határa
Mint Tarentum vagy gyönyörü Larissa,
S nem ragyog szentelt ligetek homályin
Tíburi forrás:

Van kies szőllőm, van arany kalászszal
Biztató földem: szeretett szabadság
Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
Kérjek-e többet?

Vessen a végzet valamerre tetszik,
Csak nehéz szükség ne zavarja kedvem:
Mindenütt boldog megelégedéssel
Nézek az égre!

Csak te légy vélem, te szelíd Camoena!
Itt is áldást hint kezed életemre,
S a vadon tájék kiderült virány lesz
Gyönge dalodra.

Essem a Grönland örökös havára,
Essem a forró szerecsen homokra:
Ott meleg kebled fedez, oh Camoena,
Itt hüves ernyőd.

11. A közelítő tél.

Hervad már ligetünk s díszei hullanak,
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labyrinth s balzamos illatok
Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
Nem búg gerlice, és a füzes ernyein
A csermely violás völgye nem illatoz,
S tükrét durva csalét fedi.

A hegy boltozatin néma homály borong.
Bíbor thyrsusain nem mosolyog gerezd.
Itt nem rég az öröm víg dala harsogott:
S most minden szomorú s kiholt.

Oh a szárnyas idő hirtelen elrepül,
S minden míve tünő szárnya körül lebeg!
Minden csak jelenés; minden, az ég alatt,
Mint a kis nefelejts, enyész.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít.
Itt hágy szép tavaszom: még alig ízleli
Nektárját ajakam: még alig illetem
Egy két zsenge virágait.

Itt hágy, s vissza se tér majd gyönyörü korom.
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
Sem béhunyt szememet fel nem igézheti
Lollim barna személdöke!

12. Barátimhoz.

Én is éreztem s tüzesen szerettem,
Éltem a föld szép örömit barátim!
Barna fürtim közt szerelem s vidámság
Myrtusi nyíltak.

Repdezett szívem kies Édenében:
Mint ama boldog ligetek lakója,
Már midőn a porkötelet lerázta
Léthe virányin.

A szilaj lélek rekeszét kitörvén
A nap útján túl magasan csapongott,
S mint az aetherben lakozó rideg sas
Földre se nézett.

Mennyi tündérbáj s ragyogó kilátás,
Mennyi andalgó öröm és reménység
Rengetett, édes csalatás, öledben
Mágus erövel!

Álmaim tünnek, leesik szememről
A csalárd fátyol, s az arany világnak
Rózsaberkéből sivatag vadon kél
Zordon idökkel:

Hol csak a külszín fedi a valóság
Puszta országát bibor állepelben;
Ám de a bölcsnek beható szemével
Játszani nem mer.

Látja a virtust letapodva nyögni,
Látja a bünnek koronás hatalmát.
Sokrates méregpoharát s Tybérnek;
Thrónusa mocskát:

Látja, és keblét szomorún bezárja.
Nem szeret semmit, de nem is gyülölhet;
Szíve óhajt még, de üres vadonban
Hal ki nyögése.

13. Bucsuzás Kemenes-Aljától.

Messze setétedik már a Ság teteje,
Ezentúl elrejti a Bakony erdeje,
Szülöföldem, képedet:
Megállok még egyszer, s reád visszanézek,
Ti kékellő halmok! gyönyörü vidékek!
Vegyétek bús könnyemet.

Ti láttátok az én bölcsömnek ringását,
S ácsorgó ajakam elsö mosolygását
Szülém forró kebelén;
Ti láttátok a víg gyermek játékait,
A serdülő ifjú örömit, gondjait,
Éltem vidám reggelén.

Mélyen illetödve búcsúzom töletek;
Elmégyek: de szívem ott marad véletek
A szerelem láncain.
Hímezze bár útam thessali virulmány,
Koszorúzza fejem legdicsöbb ragyogvány,
A szerencse karjain;

Bánatos érzéssel nézek vissza rátok,
Ti szelíd szerelmek s vidám nyájasságok
Örömmel tölt órái!
Nem ád vissza nékem már semmi titeket!
Evezzem bár körül a mély tengereket,
Mint Magellán gályái.

Oh gyakran a szívnek édes ösztöneit,
S tárgyaihoz vonzó rózsaköteleit
Egy tündérkép elvágja!
A szilaj vágyások gígási harcait,
E bújdosó csillag ezer orkánjait
Bévont szemünk nem látja.

Hív szívünk csendesebb intésit nem halljuk,
Az elöttünk nyíló rózsát letapodjuk,
Messzebb járnak szemeink:
Bámulva kergetjük álmunk tarka képét,
Örökre elvesztjük gyakran éltünk szépét,
S későn hullnak könnyeink.

14. Levéltöredék barátnémhoz.

Ne kérdezd, barátném! mint töltöm idömet,
S távolléted alatt kedvem miben lelem?
Tudod elvesztettem édes enyelgömet,
Tudod magam vagyok, mert te nem vagy velem.
Lefestem szüretem estvéli óráit,
Ha már cselédimet nyugodni eresztem;
És csak alíg hallom a vígság lármáit,
Agg diófám alatt tüzemet gerjesztem.

Leplembe burkolva könyökemre dülök,
Kanócom pislogó lángjait szemlélem,
A képzelet égi álmába merülök,
S egy szebb lelki világ szent óráit élem.

Az öszi bogárnak búsongó hangjai
Felköltik lelkemnek minden érzéseit,
S az emlékezetnek repdező szárnyai
Visszahozzák éltem eltünt örömeit.

Életem képe ez. — Már elestvéledtem,
Béborúlt az élet vidám álorcája!
Még két mulató társ van ébren mellettem:
A szelíd szerelem hamvadó szikrája,
S bús melancholiám szomorgó nótája.

15. Dukai Takács Judithoz.

Hogy a szelíden érző szép nemet,
Letiltva minden föbb pályáiról;
Guzsalyra, türe kárhoztatni szokta
A férfi törvény, valljon jól van-e?

Igen : ha az csak úgy tekintetik,
Mint ösztöninknek szenvedő edénye
S nyers kényeinknek játszó eszköze.

De hát csak erre vagynak-e teremtve
Azok, kik embert szülnek és nevelnek;
Kik életünknek gyönge bimbait
Dajkálva őrzik forró keblöken
S véröknek édes nedviből itatják;
Kik szebb korunknak édes napjain
Rózsás kötéllel kapcsolnak magokhoz,
S lelkünket égi érzésben füresztik;
Kik ősz korunkban reszketö fejünket
Ismét ölökbe vészik, s dajka karral
Vezetnek éltünk vég határihoz,
S ölelve tésznek a halál ölébe,
Míg ott is újra vélünk egyesülnek?

Oh, nagy s dicső cél van nekik feladva
S rendeltetésök szebb mint a miénk!
De mint mehetnek nagy pályájokon
Bevont szemekkel s békós lábakon!
S kívánhatunk-e tőlök oly csudát,
Hogy céljainknak megfeleljenek
És lelkeinkkel öszvezengjenek,
Ha öket a vak gyermekségbe zárjuk?
A míveletlen föld csak gazt terem:
A lélek is csak úgy emelkedik
A virtusokhoz égi szárnyakon,
Ha Delphi isten önt sugárt belé,
Mely úgy kifejti lelkünk díszeit
Mint éltető nap a virágkebelt.

Midön csapongva ömledö dalod
Klavírod érző hangjain lebelg,
Midön nyilazva repdez ajkidon
Az íhletett szív s nyílt ész lángigéje,
Mely szívet elmét egyiránt hevít;
Akkor barátném, akkor érezem,
Mit veszte a föld durva gyermeke
Hogy a teremtő legbecsesb alakját,
Kinek kezébe szívünk adva van,
Játéka, kénye rabjává alázta!

De megboszúlva méltóságtokat
Kihágsz nemednek szük korlátiból,
Melyekbe zárva tartja vad nemem,
Kihágsz s merészen fényesb útra térsz,
Melyen csak a nagy férfi nyomdokok
Vezetnek a szép tiltott táj felé;
Hol a vakító fénybe vont igazság,
Ámbár szemünket kápráztatja is,
De megmutatja a virtusnak útját,
Mely halhatatlan istenekhez int;
S hol a poesis nyájas istenei
Szemünkhez illő földi öltözetben
Enyelgve zárnak karjaik közé,
S a symboláknak hímes fátyolában
Öleltetik meg a nagyot s dicsőt,
S belénk mosolygják rózsás szájaikkal
Az égi szikrát s égi tiszta kényt.

Érzed hatalmas íhletésöket,
S hevült kebelt nyitsz szép sugalmaiknak,
S mint a kalitka zárát elhagyó
S ismét szabadban lengö fülmile,
Örömre gerjed s harsány csattogással
Repül az erdők zöld árnyékiba,
S üdvezli a rég óhajtott galyakról
A tarka völgyet s virradó eget:
Meglelkesedve s égi szárnyra kelve
Lengsz vígan Áon szent virúlatin,
Hol a teremtő Pindar dithyrambja
Harsogva zúg le Pindus ormain,
S a gyönge Sappho esdeklő dala
Nyögdelve reszket gyönge húrjain;
Hol új meg újabb szépségek csudáit
Bájolva látja repdező szemed;
Hol új meg újabb zengzetű melos
Lángolva járja által lelkedet
S zengésbe hozza gyönge lantodat.

De, oh leányka! még itt nincs határ!
A képzelödés szép játékai,
Az érzemények édes ömledési,
Szépítik ámbár boldogságodat,
De nem tehetnek boldoggá magok.
Kettősen érzed a jót és gonoszt,
S a sorsnak áldáz kényén függ nyugalmad.
Nézd a magasban fénylő bölcseséget,
Körülragyogva csillagnimbusával
Az isteneknek békes sátorában,
Hová nem érhet semmi földi tör!
Ott, ott tanúld meg a bölcsek nyugalmát
Ismérni, s győzni a föld szörnyeit,
Indúlatinknak pusztító dühét,
És a szerencse játékit nevetni,
Használni élted szük kerületét
S bátran letenni a halál kezébe.

Int a dicső táj. Járd zengő ajakkal.
Vezessen érző kebled istene.
Ölelje myrtus barna fürtidet.
Az égi Múzák s Grátiák ölén
Álmodd el élted rózsaálmait,
S védjen Minerva pályád zajjain,
Mint Áriont a tenger istenei,
Midön zenegve szállt a delfinen.

16. A Táncok.

Nézd a tánc nemeit, mint festik játszi ecsettel
A népek lelkét, s nemzetek ízleteit.
A német hármas lépéssel lejtve kering le,
S párját karja közé zárja s lebegve viszi.
Egyszerü a német mindenben, s csendesen örvend,
Egyet ölel mindég, s állhatatos szerető.
A gallus fellengve szökik, s enyelegve kacsingat,
Párt vált, csalfa kezet majd ide, majd oda nyújt.
Ez heves és virgonc, örömében gyermeki nyájas.

Kényeiben repdez, s a szerelembe' kalóz.
A magyar egy Pindár : valamerre ragadja negéde,
Lelkesedett tűzzel nyomja ki indulatit.
Majd lebegő szellő, szerelemre felolvad epedve,
S búja hevét kényes mozdulatokba szövi.
Majd maga fellobbanva kiszáll a bajnoki táncra
(Megveti a lyánykát a diadalmi dagály)
S rengeti a földet : Kinizsit látsz véres ajakkal
A testhalmok közt ugrani hőseivel.
Titkos törvényit mesterség nem szedi rendbe,
Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
Ember az, a ki magyar tánchoz jól terme : örül-
Férfi erő s lelkes szikra feszíti erét. (jön!

17. Napoleonhoz.

Nem te valál győző, hanem a kor lelke : szabadság,
Melynek zászlóit hordta dicső sereged.
A népek fényes csalatásba merülve imádtak,
S a szent emberiség sorsa kezedbe került.
Ám de te ezt tündér kényednek alája vetetted,
S isteni pálmádat váltja töviskoszorú.
A mely kéz felemelt, az vert most porba viszontag :
Benned az emberiség ügye boszúlva vagyon.

SZEMERE PÁL.

1785. – 1861

Szemerei Szemere Pál, egy ősrégi nemes család ivadéka, 1785. febr. 19. született Pécelen Pest vármegyében, atyja részbirtokán, kinek házánál gondos nevelést nyert. Nyilványos tanulmányait Budán kezdte 1791-ben, hol atyja akkor mint kir. helytartósági ügyviselő lakott, aztán Kún-Halason, Nagy-Kőrösön, Pápán és Pozsonyban folytatta, s Patakon bevégezvén, 1808-b. ügyvéddé lett. Első *költői kisérletei* a M. Kurir és Hírmondó 1802 és 04-ki folyamaiban Bozóky 1805-ki Tavaszi Virágaiban s külön : *Poetai Zsengék*, Pest 1806. jöttek ki; de ezek még nem engedték csak sejteni is azon lyrai mélységet s technikai bevégzettséget, mely kevés évvel utóbb készült darabjait tette feltünőkké. S így az irodalom barátai ama lelkes felszólalásából ismerkedtek meg nevével, mely Kulcsár Hazai Tudósításai 1807-diki folyamában a debreceniek és Kazinczy között folyt úgy nevezett arkádiai pört (Csokonai sírköve felett) fejezte be, s mely által különösen Kazinczy figyelmét vonta magára, kivel 1808-ban Pesten személyesen is megismerkedvén, vele ennek haláláig szíves barátságban és levelezésben állott. Ugyan ezen évben szövődött azon benső viszony is közte, Vitkovics és Horvát István közt, mely utóbb mint Kazinczy irodalmi ügyét a középpontban képviselő „triász" nem kis jelentőségre vergődött, ők levén azok, kik zárt phalanxképen álltak ellent a nyelvreform irányában eleinte a társas téren keletkezett, majd nyilvábban fellépett visszahatásnak, és szinte leginkább azon téren, sikeresen küzdöttek a féltett ügy mellett, melynek mind több s több barátot szereztek a középponti irodalomban. A következett évben jelent meg Pesten Kölcsey is, kivel a legszorosb s mind kettőre mély hatásu barátság fejlett ki. Szemere, péceli részbirtokát csekély áron haszonbérbe adván, egész lélekkel s polgári jövendője feláldozásával folytatta ez időben tudományos önművelését; 1809-ben Schedius széptani, 1810-ben Horvát István nyelvtudományi leckéit hallgatta; s a pénz becsének sülyedése miatt szigorú állapotra jutván, Kulcsár említett lapja mellett segédkedett, mely állásában 1810-ben, a toldalékúl adott *Neuwiedi Ujságot* (az ezen cimű, akkor híres német lap kivonatát, itt-ott annak modorában készített eredetiekkel) ő szerkesztette. Első költői műve, mely őt talentoma egész díszében tüntette fel, híres *Epistolája* volt azon *Vida Lászlóhoz* (Pest, 1810. németül Haliczkytól u. a., deákul Petrásovich Andrástól 1813.), ki a középponti magyar színészetet három évig áldozó hazafisággal tartotta fenn. Ez időben adott

Szemere a keletkező új iskola neheztelésének a Révai székébe ültetett lelketlen orthológ Czinke Ferenc ellen kifejezést egy éles és gúnyos álnevű pamphletben : *Az Új Holmi kritikai megitéltetése*, Képlaki Vilhelm által. Pest, 1810. [1]). De a következett év alapította meg hírét mint egyik jelesb lyrai költőét, három mintaszerű sonettjével : *Emlékezet*, *Boldog pár*, és *Himfy*, melyeket Horvát István a Kazinczy első három sonettjével együtt mutatott be a még kisded, de figyelmes közönségnek : „Hat Sonett Kazinczytól és Szemerétől" cím alatt, Pest (1811). Ezeket követték : *Dalok azoknak, a kik szeretnek* Sz. Szemere P. által, hely s év nélk. Pest, 1812.: hét dal német után s a *Titkos Vidék*, akkor „Recitativo" címmel; 1813-ban a *Remény* sonett, s egyéb dalok, mik közől Kulcsár közlött utóbb néhányat (Hasznos Mulatságai 1817-ki folyamában). Ez időben saját gondjai alá vevén péceli birtokát, 1814-ben Szemere Krisztinával kötött házas frígyet, ki Képlaki Vilma név alatt gerjesztett néhány szép költeményével figyelmet. Az időközben Kazinczy ellen megjelent „Mondolat" feleletéhez ő adott Kölcseynek tervet s néhány adalékot (különösen parodiázó verseket). 1818-ban gróf Teleki Johanna által a pesti nőegyesület nevében *Körner „Zrínyi"* című szomorujátéka fordítására szólíttatván fel, ő azt ez év nyarán készítette el jambusokban. E dolgozat egy nemes rangú társaság által a pesti nagy színpadon előadatván, először éreztette a nagy közönséggel azon nemes komolyságot és méltóságos zengést, melyre a magyar tragoediai dictio képes [2]) (Zrínyi monológja az ötödik felvonásban egyszersmind kisérlete volt a magyar ottava-rímáknak. Kiadva az „Élet és Literatura" I. kötetében 1826.). Ezen évben Szemere állandóan Pestre telepedett ismét, miután Pest vármegye tisztujításán a nádorfőispán által alügyészszé neveztetett, mely hivatalt tizenegy évig viselte; 1828-ban pedig azon országos küldöttség tagjává, mely gróf Teleki József elnöklete alatt a felállítandó magyar akademia országos terve nyomán azon alaprajzot és rendszabásokat dolgozta ki, mik szerint az, 1830-ban, megalakíttatott. Ez időben is készültek némely apróbb munkácskái, mint : *Nyelv és tárgy a költésben*, párhuzammal Himfy és Dayka, Virág és Berzsenyi, Kazinczy és Kölcsey némely versdarabjai közt (Tud. Gyűjt. 1818. V.), *Echo* sonett, és *A Hivatal* beszély levelekben (az Auróra 1822-diki folyamában), s *A Tövisek és Virágok bírálata* (Aspasia, 1824.). Szemere már 1806. óta érlelte magában egy széptani folyóirat eszméjét, sőt ahoz gyűjtögetett is, de Ragályi Tamás kívánságára anyagait neki átengedvén, ez indította meg azokkal 1807-ben „Segítőjét" [3]). 1810-ben Berzsenyi jövén Pestre, ez indítványozott olyat, s a triász a létesítendő füzetek szerkesztőségével Szemerét bízta meg, Horvát István és Fejér György pedig költséget ajánlottak reá. Újra folytak a készületek, midőn Döbrentei Pesten megjelenvén, az ennek sürgeségében inkább bízó Vitkovics könnyen reá bírhatta Szemerét a vállalat erre ruháztatására [4]). Szemere másodszor is visszalépett, s anyagai egy részét a leendő „Erdélyi Muzeum" számára adta át; egy más csomót 1824-ben Kovácsóczynak, az Aspasia megindítására. Végre 1826-ban némi pörös ügy Kölcseyt szólítván Pestre, ennek sürgetéseire végre harmadszor is el lőn határozva egy folyóirat kiadása, mely a két barát egyesült gondjai s a kor legjobb erői részvétele mellett előuralkodólag aesthetikai és kritikai iránynyal, *Élet és Literatura* cím alatt, meg is indúlt : I—IV. rész (v. I. kötet) 1826.; második kötet V—X. rész 1827-b.; s ezóta *Muzárion* főcímmel : harmadik kötet XI—XIX. r. és negyedik köt. XX—XXIX. r. 1829. Foglalatát szépművek és széptani cikkek, azok feletti birálatok-, nyomozások és különféle irók szavazataival, ily tartalmú levelezések, kivonatok, azon egy tárgyak feletti különböző nézetek előtüntetésére, hol kiegyenlítő itélethozással, hol az olvasó gerjesztésére anélkül. Ezen egészen új módszerrel szerkesztett gyűjtemény élénk hatással volt

a philosophiai és széptani gondolkodás felköltésére, s Szemere véle azon időben a szépirodalom első rangú emberei közt foglalt helyet. Így lőn, hogy a Kisfaludy Károly időelőtti halála által mindjárt kezdetben egy hely ürűlvén meg a magyar akademia nyelvtudományi osztályában, ennek első nagy gyülésében 1831. február 16-án helybeli rendes taggá választatott. Ez időben merültek fel azon sajnos szakadások, mik az elhírhedett „conversations-lexikoni pörrel" kezdődvén, a „Kritikai Lapok", a „Sas" és több pamphletek által folytatva, az irodalom első embereit egymással ellenséges állásba hozták, s majd az irodalom és akademia tagadhatatlan kárával ez utóbbiba is becsúsztak. Szemere itt, eleinte csak a társas téren, az idősbek felekezetével tartván, nem sokára nyílt fellépésre ingereltetett az ifjabb ivadék ellen, mely vele egykor irodalmi, sőt baráti kötelekkel is össze volt fonva. E pártállás folyományai lettek 1833-b., ismét Kölcseyvel egyesűlve, a főleg Bajza Kritikai Lapjai ellen megindított: *Muzárion. Új folyam.* Első füzet (tulajdonkép kötet), nagyobbrészt polemiai iránynyal; és Bajza Aurórája ellenében egy ellen-*Auróra*, *„folytatják Többen"* jelzéssel a címen (Pest, 1834 és 35. Trattnernél), mely által az „Auróra"-pörben Bajza ellen gyakorlatilag szavazott. De folytatást egyik kezdeménye sem ért. E surlódások azonban Döbrenteinek még ez évbeni kilépésével az akademiai titoknokságból csakhamar elsimúltak, a két felekezet kibékült, és Szemere régi viszonya is ifjabb barátival nem csak teljes kedélyességében helyre állt, hanem részt vett ő az ezek által alapított „Athenaeumban" [5]) és „Kisfaludy-Társaság"ban is, melyben 1840. febr. 1. a meghalt Kölcsey Ferenc helyét foglalta el, s febr. 5. 1842. annak köz ülésében széptani felolvasást tartott b. Eötvös József „Búcsú" című költeménye felett [6]), mely köz fellépésével a köz tisztelet élénk nyilvánulásának nyújtott ohajtott alkalmat. Így 1841. mart. 29. az akademiában Ballagi Móric értekezéséről *„a héber költészet* rövid rajzolata" adván véleményt, e tárgyról hallatta saját nézetét is [7]). Részt vett „Kölcsey Ferenc Minden Munkái" kiadásában (Pest, 1833, 1840—48.), s némely apróbb verseken kivül, mik ez időben a szépirodalmi lapokban elszórvák, 1851-ben egy nagyobb terjedelmű nedélyes-széptani tankölteményt nyomatott, de mely világosságot nem láthatott. Utolsó dolgozata, mely megjelent, *Fáy András Életrajza* a Divatcsarnok 1852-iki folyamában [8]). Kötetes munkák becsével ér fel nyelvünk gazdagitásában vett része. T. i. újabb társas és tudományos, kivált széptani, nyelvünk, nem tudva már alkotójokat, minden nyomon Szemere szavaival mint annyi új organumaival a léleknek él [9]).

[1]) Fejér György költségén.

[2]) De a játszók is a mívelt társaság válogatott tagjaiból álltak, *kik tudták mi a jambus.* A szerepek így voltak kiosztva: Szulejmán: gróf Teleki József; Levi: Schedius Lajos; Zrínyi: Dallos kapitány; Juranics: gróf Teleki Ferenc; Paprutovics: Tisza Lajos; aga: Kubínyi Ferenc; Zrínyiné: gróf Teleki Johanna stb.

[3]) Melyből négy füzet nyomúlt ki, de csak egy adatott ki a kedvét hamar vesztett Ragályi által.

[4]) A dolog Horvát István távolléte alatt történt, ki nem csekély nehezteléssel vette Vitkovics eljárását, s annál inkább, mert Döbrenteit már akkor nem kedvelte; mégis a nemeslelkü ellenség ennek vállalatát pénzzel is segítette (Erd. Muz. X. 13. l.).

[5]) „A Carthausi b. Eötvöstől", *Figy.* 1839. 10. sz. — „Mü és élv" Vörösmarty kis lyány bajától *Ath.* 1841. I. 68. sz.

[6]) Kiadva a *Kisfaludy-Társaság Évlapjai* III. köt. 109. s köv. ll.

[7]) L. a *Magyar Akad. Értesítő* 1840—1-ki folyama 39. s köv. ll.

[8]) Él még, s éljen öreg barátom, ki hosszú élte napjait folyvásti tanulás és dolgozásban, s meg nem szünő haladással, töltötte és tölti, a miért munkálatait puszta tanulmányoknak tekintve, csak ritkán, mintegy koronkénti neki-buzdulással, s mindig fösvény kézzel szokta, nyújtani adományait. De azok részint mütökélyökkel classicai literaturánkhoz tartoznak részint gerjesztő hatásukkal mély nyomokat hagytak. Összeköttetésben, részint barátságba

az irodalom minden jelesbjeivel, ezeknek úgy, mint a lelkes kezdőknek, széptani nézeteikre minden időben nagy befolyással volt. Szemere e missio-nemű hatását az irodalomtörténetnek kötelessége megőrizni.

[9]) Csak néhányat sorolok el itt, miket egyenesen tőle vettünk: Kegyed (melyet a Széchenyi *Önje* nem pótol; ez általánosb, amaz több tiszteletadással vegyül); ábra, botrány, divat, elnök, ellenőr, gyámnok, gyár, hulla (cadaver), ipar, jutányos, kalandor, nélkülözni, szerv (s ennek egész családja), szilárd, titkár, túl- (mint összetéti alkatrész), verseny, viszony, ünnepély, zsarnok; — dalnok, irodalom, modor, regény, színész, szobrász, tömb (csoportozat); — ábránd, erély, eszély, eszmény, féltékeny, hatály, jellem, kedély, képzékeny, szeszély, és számos más, mikre biztossággal többé nem emlékezünk.

1. Vida Lászlóhoz.

Míg más, szép hitvesét rengetve karjában,
A szerelem bájos kelyhét ürítgeti,
És visszaifjodván fia játékában
A rózsakort újra nyarában élheti;
Addig te, elmaradt, kedvesed- s fiadtól,
Te, kinek reményit a halál elnyelé,
Örömidtől messze, tova tenmagadtól,
Ily panaszszal indúlsz a jövendő felé:

„Nincs, kivel lehetne e nagy útat tennem,
Ki csüggedésimben segédkart nyújtana,
Kire támaszkodnám, ki fogóznék bennem,
És együtt pihenne, együtt bolyongana.
Majd ha az időnek ónsúlyai nyomnak,
S vándorbotját kezem fáradtan emeli,
Leszen-e, ki terhét feloldván vállomnak,
Lelkemet a tulsó partra átöleli?
Látom, leszáll a nap, ez a jótét atyja,
Az egész természet mély gyászba rejtezik,
Az esti lengeteg őtet sóhajtgatja,
S kiholtát a mező virági könnyezik:
Engem, mikor a szép földet és az eget
Elzárja előlem az örök éj gyomra,
Ki sirat meg forrón, áldva ki emleget?
Ki ültet cyprusfát szendergő poromra?
Nem! A magtalannak tünemény világa;
A hol ő bújdosott, csak egy vadon homok,
Melyből a nyomorúlt mihelyest kihága,
Enyészten enyésznek ösvényin a nyomok.
Éljek nemzetemért? Ez fő polgár míve,
Ki hírének arany oszlopot is tehet:
Kinek csak könye van és lángoló szíve,
Hazájáért annak csak halnia lehet.“

Vajha így tünődnék sok nagy elékelő,
S ekképen rettegné nevének homályát,
Míg a köz virágzást nem tenyészti elő,
S magának ragyogva futja a nappályát;
Ki könnyen tavaszra nyithatván a telet,
Hidegen mint a hold fénylik le sugára,
Még is reménye van, hogy a hív tisztelet
Márványt fog emelni, ha kidől, halmára.
Hasztalan. Éltében elveszett a hiu.
Dicsőséget arat, ki érdemet vetett.
Ó elfeledtetést, te, nemes férfiu!.
Hazafi tettedben nyersz örök életet.

Ráday védlette nemzeti színünket,
Melyet az agg örvény már csaknem bésodra;
Azt, hogy óvd szokásink, ruhánk és nyelvünket,
Wesselényi után te vöd kormányodra.
S ím az únalomnak temérdek rabjai
A gondtól enyhülni tehozzád sietnek;
Megnyílnak előttök hajlékod ajtai,
S tágul vas bilincse rajtok az életnek.
Itt a szenvedőnek menedéke s honja,
Itt az elnyomatott lehány minden terhet;
Az, kinek szárnyait e föld alávonja,
Itt röpülésének szabad eget nyerhet.
Itten minden kor, rang, vallás és nemzetü
Képezheti lelkét, múlatva józanúl,
S az, kikhez nem szólhat a tanács s holt betü,
E világ tükréből foganattal tanúl.

Te előteremtvén a régi hősöket,
Életet varázsolsz néma tetteikbe,
Te megtestesíted a jó erkölcsöket,
És azok a nézőt szent tüzzel töltik be.
Ekkor edződik meg az érzékenykedő,
A kőszikla kebel először itt vérez,
Elveti ostorát a kegyetlenkedő,
A tigrisi bosszú szelídebben érez.
S midőn mindeniknek a szép s jó, vezére,
És melyét a virtus fedezi mint paizs,
A sötétségnek is elviszed völgyére,
Figyelmessé tévén még a roszakra is,
Hogy lássa a gonoszt, e föld szörnyetegét,
Kit megvesztegetett a bünnek maszlagja,
Lássa a törpéket, a hiúk seregét,
És gyülölje amazt s ezeket kacagja.

Ha van, ki nem segít a süllyedő hazán,
Királyáért kinek nem buzog a vére,
Ha van bíró, a ki nem fontol igazán,
S gazdag, ki nem ügyel szegény sérelmére,
Ha van, ki mostoha édes gyermekéhez,
Magzat, ki szüléit szentül nem tiszteli,
Ha van testvér, a ki hideg testvéréhez,
S rokon, ki rokonát ál szívvel öleli,
Ha van házasok közt egymást gyülölhető,
Ha ki fogadását megtöri merészen,
Ha van hütlen barát s csapodár szerető,
És ha van nem-ember: nálad ember lészen.

Örvendj. A lánc, melylyel magát egyesíti
Az előkhez a holt, neked el nem szakadt:
A ki nemzetének erkölcsét szebbíti,
Az hágy maga után háláló fiakat.

2. Emlékezet.

Ismét egy édes boldog érezet!
Reám derül a messze kor homálya,
Az elveszett, elsüllyedt rózsapálya
Ismét örömtájak felé vezet.

Mely istenség nyújt itt varázskezet!
Mint ömledez hozzá keblem dagálya!
Érzem, hogy e szív enyhültét találja:
Te íhletéd, szelíd Emlékezet!

Nem. A helyett, hogy visszabájolod
Eltünt korom szebb álmait felettem,
Borítsd el rajtok inkább fátyolod.

Elég, hogy őket egyszer elvesztettem.
Ne kényszeríts ujonnan vérzeni;
Ah, érezd, mely kín ismét-veszteni!

3. Boldog pár.

Egy titkos ah felém, s egy elpirúlat,
Arc bájos, mint a legszebb reggelé,
Egy líljommely, s egy pillantás belé —
Elszédülék; s szívem lángokra gyúladt.

Te vagy! kiáltok; s a merész indúlat
Kiterjesztett karokkal vitt felé.
Láng lángomat, csókom csók érdelé;
S a boldog pár egymás ölében múlat.

„Enyém, enyém vagy, kit kerestelek!
Tiéd e csók, szerelmem áldozatja,
E lélek, e szív, mindenem velek!“

S mig így rebeg, s hév szomjam oltogatja,
Elsüllyed elmém minden gondolatja,
Velőm lobog, de szókat nem lelek.

4. Himfy.

„Szökdelve, mint hullám közt a halak,
Víg lejtéssel, mint özek a berekben,
Ugy éltem én, boldog még, örömekben,
Míg téged, lyányka, nem imádtalak.

Nem így most, lángban érted, szép alak,
Nem így utánad könnyel e szemekben;
Nincs nyugtom, és völgyekben és hegyekben
És mindenütt téged sohajtalak.

S egek! talán, mig itt kell sínlenem,
Az oltárnál más boldog füz karokra,
S mosolygva feldúljátok mindenem?

Ah, díszeid vágyhatnak thrónusokra,
Lelhetsz imádóid között nagyokra,
De mint e lángszív, ilyen hívre nem!“

5. Remény.

Szelíden, mint a szép esttünemény,
Lángarcodon kecsekkel, mint Auróra,
Mosolygsz reám, sötét sohajtozóra,
S megenyhül sorsom, a vad, a kemény.

De most nem tünsz fel nékem, jobb remény.
Fenn-révemtől köd, szél, hab messzeszóra,
Faggat, gyötör, remegtet minden óra,
S küzdell keblemben minden érzemény.

Ah jőj, s ringasd el e nagy kínokat,
S Endymionként a szent rózsaberken,
Hagyd, éljek boldog istenálmokat.

S ha lelkem e varázskarból felserken,
Mint kedvesét Chitóne lángjai,
Lepjék orcámat hölgyem csókjai!

6. Echo.

„Hallgatsz, s csak sóhajtásid lengenek,
Csak néma köny csepeg bus arcaidra,
Esengve fordulsz embertársaidra,
Hogy együtt-érzéssel könnyítsenek:

Nem ők, nem ők, az érzéketlenek!
Hideg pillantást vetve kínaidra,
Miért vonúla köd szép napjaidra?
Mi bánt? mit vesztél? ők nem kérdenek.

El! Társat a bús nálok nem talál.
El, énfelém! Szív szívhez szólhat itten;
Jer, öntsd ki bánatod nekem meghitten.

S ha hívedtől megfosztott a halál,
Jajgasd nevét, nevével költs fel engem,
S enyhülni fogsz, ha kínod visszazengem.“

7. Bájviola.

„Ragyogsz felém, éj csillagfátyola,
Könyümen rengesz, hold, szelíd istenné!
Ah, nem levék az éghez hívtelenné,
Reményem még is messze pártola.

Itt e kebel, mely tisztán lángola,
S nincs bájsereg, mely öt körülröppenné,
Nincs vándor itt, ki szellemkarra venné;
Kihez sohajtsak, én kis viola?

Meg-meglep olykor, mint örömkövet,
Jobb életből egy boldog édes álom,
S bennem, körülem tündérfényt szövet.

Mind hasztalan. Szebb vágyim nem találom.
Kegyarcban kél, mosolyg fel ideálom:
De hervadóra nem nyit bájövet.“

8. Német dalok.

1.

Eszembe jutsz, és egy gyenge érzés
Kedvre gerjeszt s édes lángra gyújt.
Ah mely írígy lett hozzám a végzés!
Ily szempillantást is ritkán nyújt.
Rám tódúltak a búslakodások,
Ifjúságom napja béborúl:
Vígan töltek egykét pillantások,
De esztendők búsan s komorúl.

Mihelyt szívem Ámort ismérhette,
Csak teérted gyúladt kebelem;
A barátság lelkem hevítgette,
És még többször a hív szerelem:
De hol vannak e szép boldogságok?
Eltépték a sorsnak karjai,
Kevés öröm, sok szomorúságok
Voltak mindég éltem társai.

Ne nézz búsan ily sok gyötrelmemre,
Kedves Lyányka! szüntesd könnyedet;
Nem bánatra, hanem szép örömre,
Alkotott a végzés tégedet.
Felejtsd el, oh! felejtsd el örökre
Az órákat, melyek nincsenek;
Az egek e szörnyü gyötrelmekre
Még talán enyhülést öntenek.

Ah, majd egykor a bú éjtszakáján
Nékünk is feltetszik csillagunk;
Akkor, kedves! az élet pályáján,
Mint hív párok, együtt ballagunk;
Hév érzésre s örömre olvadva
Áldjuk együtt a szent végzetet,
Hogy, ennyi sok kínon általadva,
Végre egymás karjába vetett.

2.

Utánad folynak könnyeim,
Ki tőlem elszakadsz,
Ki, látván sok keserveim,
Egy könyre sem fakadsz.
Ah, jobbod elvesztettem,
S el mindent általa!
De, hogy lelked szerettem,
Nem bántam meg soha.

E szív, melyet nem ismersz,
Mindég feléd dobog;
A szív, melyért te most égsz,
Hajnallánggal lobog.
Ha kívánsz nyúgodalmat,
Mely engemet kerül:
Felejtsd el a fájdalmat,
Hol szívem elmerül.

Felejtsd el szép vidékem
S, hol égtünk, kertemet:
Nincs dísz már rajtok nékem —
Felejts el engemet!

Fűzz szép sorsot karodra,
S ha én azt láthatom:
Boldog s örömnapodra
Megenyhül bánatom.

Bocsáss meg hogyha képed
El nem felejthetem!
Bár láncom öszvetéped,
Árnyékod kergetem.
Ez érzés lángolása
El nem hagy engemet,
Míg könnyeim áradása
A sírba nem temet.

9. A titkos vidék.

Elődbe sírnak ismét bús szemeim,
Ismért, nem ismért, titkos bájvidék,
Te itt, reám mosolygva napnyugotról
A halmokon túl, s ah mindég csak onnan,
S nekem mindég gyönyörképben lebegve —
Akár midőn a nap rajtad leszáll,
S az égpirúlat fényében ragyogsz;
Akár midőn setét felhők borítnak:
Nekem mindég gyönyörképben lebegve!

Te intesz ismét, s érzem ihleted,
S hányszor nem érzem azt? és lángolok
Meglepni e titkot, e varázserőt,
És megfoghatni s mellemhez szorítni
Téged, testetlent, s csak nekem valót!

Mi az, mely engem hozzád vonz, ragad?
Mit rejtegetsz te ottan énnekem?
Mely boldog édes óra vár reám?
Ez a homályos érzés fojtogat,
S ah enyhülést sehol sem lelhetek.

Hiában vagynak minden láncaim,
A legszebbek között a legkecsesbek:
Öröm, boldogság rózsaláncai,
Hozzám, magamhoz füzni lelkemet,
S e szívet itt, e messze-nyögdelőt:
Ők csak feléd repesnek és csak hozzád.
S ha, mint most, bájképedben elmerülök,
Te ismeretlen, titkos távolság!
El vagynak tépve még e láncok is,
Nincsen kivüled többé, a mi von;
Nincs itt öröm, s ah! minden puszta s holt;
S ah még üresb, még pusztább e kebel,
S e lángoló szív, mely feléd dobog.

Te vársz-e ott reám, te vég Remény!
A messze-sírás titkos bíztatója,
Te, a ki tiszta kívánságaink
Virágait gyümölcsre érleled?
Nem! nékem kívánságaim sincsenek.
S ohajtok még is, várok és reménylek,
Onnan, s csak tőled, titkos szép vidék!
De ah! szemeim haszontalan keresnek,
Haszontalan keresnek téged könnyeim:
Érzem, te tőlem mindég messze vagy.

10. Gyermek a patak mellett.

Schillerből.

Az ér mellett ült a gyermek,
Koszorúját kötözé,
S nézte, a szél egy két rózsát
Mint csap a habok közé:
Ah, mint e hab, ily sietve
Tünnek éltem napjai!
Így hullnak le, mint e rózsák,
Szép korom virágai!

Hagyj, ne kérdezz, mért kesergek?
Mért öl engem ily panasz?
Minden örvend és remélhet,
Ha megújul a tavasz:
S ím, az ébredő természet,
Minden serkentésivel,
Mély keblemben most csak a bút,
A nehéz bút, költi fel.

Egy van csak, kiért sohajtok
E titkos, nagy bánatban,
S e szép lélek nékem közel,
És örökre távol van:
Karjaim felé kinyújtom,
Ah de el nem érhetik;
Felsírok hozzá, de szívem
Le nem csendesedhetik.

Jöj le, hagyd el büszke várad,
Oh te, a kit kedvelek!
Jöj, s én a legszebb virággal
S csókommal behintelek.
Hallgasd, a liget miként zeng,
Mely tisztán zúg e kis ér!
Hidd el, két boldog szerelmes
Kis kunyhóban is megfér.

11. Emlékezés Elízára.

Álom pihent még a mezőken,
S ködben merengtek a tetőken
Az éjnek szürkületjei:
Hűs fűvalom dőlt a hegyekről,
Könnyekként hulltak a füvekről
A harmat zsenge cseppjei.

Én elszalasztva álmadásom,
Melyet felvert sohajtozásom!
Ott ültem egy ákász tövén:
Zúgott a lombozat felülem,
Lelkek lengettenek körülem,
Mint lengnek ők a sír kövén.

S ím szélleloszlott a borúlat,
És a setét ködön kigyúladt
A hajnal rózsalángzata:
Most, most dadogtam — szívremegve —
Most kélsz te fel, fényben lebegve,
Égnek legszebb csillagzata.

Kelt ő, de tündér képzelésem,
Más napra vonta nézellésem
Messzebb ragadva szárnyain:
Elíza! hozzád sülyedeztem,
S képed bájában ömledeztem
S nem a való nap bájain.

Eltünt keletnek fényorcája,
El a szép aether rózsatája;
Csak képed fénylett, szép alak!
A felpirúlt ég boltozatján,
A napnak lángsugározatján
Lízám! csak téged láttalak.

SZÁSZ JÓZSEF.

1782- 1812.

ILENCFALVI SZÁSZ JÓZSEF 1782. június 1. született Dedrád-Széplakon Kolos vármegyében, hol atyja ref. pap volt. Ez később Pókába menvén által, Torda vármegyébe, tanulását a gyermek ott kezdette. Tíz éves korában a marosvásárhelyi collegiumba küldetvén, iskoláit ott végzette. Szelíd viselete, eleven elméje és szorgalma által tanítói szeretetét megnyervén, bizonyos alapítványokból segíttetett. Antal János tanár ajánlására gróf Teleki Sámuel erdélyi udv. cancellár őt 1802-ben marosvásárhelyi könyvtáránál alkalmazta, s e mellett Szász a collegiumban mint deák a logikát tanította. Öt évvel utóbb, 1807. octob., a gróf megegyezése, sőt segedelmével Bécsbe ment tudománya és tapasztalásai nevelésére, honnan 1808. tavaszán Jénába a végre, hogy magát a könyvtárnoki tudományban tökéletesítse, s az irodalomtörténet mellett a növény- és ásványtanban mívelte ki magát. Két év múlva, u. m. 1810. tavaszszal Bajorországon keresztül haza ment, s a könyvtár őrségét oct. 14. átvette. Döbrentei Gábor, kinek mind ez adatokat, mind maradványai közlését köszönjük, 1811. dec. ismer-

kedett meg vele a Teleki-könyvtárban, s őt mint meleg keblű hazafit, tisztalelkű, jószívű, szeretetre méltó embert festi, ki említett szaktudományait folyton nagy gonddal mivelte, s azokban irodalmilag is fellépni készült. Abban mindazáltal megelőzte a halál, mely őt 1812. május 29., száraz betegségből, midőn épen harmincadik évét töltené be, elragadta. *Dalai* közől, miket elfoglaló gyermetegség, egyszerüség s alkotási tökély tüntetnek ki, fájdalom csak néhányat (szám szerint tizenötöt) közölhetett Döbrentei Erdélyi Muzeuma II. kötetében (1815.); s méltán sajnálható, hogy „philosophiai darabjait" mind nem adta, s hogy többi dalai is azóta lappanganak.

1. Lilla.

Az én Lillám, mint a tói
Récepipe, olyan vad;
Nem voltak még csábítói,
Szíve tiszta és szabad.
Sikamló, mint a zúgónak
Kövén játszó halfiú,
Mely a legsürübb hállónak
Lyukain is általbú.
Olyan ő, mint a májusi
Rózsabimbó kebele,
A melyet a szép cyprusi
Istenasszony nevele.
De hogy oly szép, elég nagy kár,
Mivel olyan csintalan:
Oh csak lenne szelidebb már,
Ne szeretnék hasztalan.

2. Egy kis madárhoz.

Várj meg, várj meg, te kis madár,
Hogy elfogjalak;
Ne félj semmit, nem ér baj s kár;
Meg nem fojtalak;
Hanem inkább adlak téged
A szép Lillának.
Mely jól leszen dolgod néked!
Ott nem kínoznak.
Az ő kedves kis kezéből
Vészed ételed,
Itat hószín tenyeréből,
S játszodik veled.
Gyenge újját megcsipkeded
Csintalankodva,
S ő melyéhez szorít téged
Gyakran sóhajtva.
Szép aranyos kalitkában
Lészen lakhelyed,
De te gyakran ablakában
Ezt énekeljed:
Mely kedves a szép Lillánál
Még a fogság is!
Unalmasabb volna másnál
A szabadság is.
Nyájaskodó tekintete
Örökös tavasz,
Az ő szíve, szeretete
Nem lehet ravasz.

3. Lillához.

Jere, Lilla! hogy szívemhez
Kapcsoljanak karjaim,
Hogy kössenek szerelmemhez
Édesgető csókjaim.

Elfelejtve minden búját
A boldogúlt szerelem
Falun köti koszorúját,
Jere hát oda velem!

Az ibolyák, a rózsák is
Édesb szagot lehelnek,
Falun a kis pacsirták is
Kedvesben énekelnek,

Szebb sugárral süt a reggel,
Feljöve a hegyeken,
Tisztább harmatgyöngy-sereggel
Játszodik a völgyeken.

Gyümölcsfáim virágoznak,
Szántóföldim termenek,
És valamit ezek hoznak
Tiéd lesznek mindenek.

4. Az elkésödött leány.

Drága, kedves leányka!
Eddig anyád vár;
Nézd, borúl az éjtszaka,
Siess haza már.

Nyolcat ütött az óra,
Elhaladt a nap,
Kész otthon a vacsora,
Sétálhatsz holnap.

A szerelem pajkosabb
Mikor setét van,
Kedves itt, de hasznosabb
Lesz még is otthon.

Gyakran kísértetet lát
A ki későn jár,
S kőbe üti a lábát:
Siess haza már.

5. Egy leányka dala.

Tegnap előtt egy legénykét láttam az utcán,
Piros rózsa virágozott fejér orcáján.
Térne be egy szóra, kértem,
De nem hallotta,
Egy pár csókot is igértem,
Azt is elhagyta.

Violából és rózsából öszvekötöttem
Egy bokrétát s ablakomból alávetettem;
Csak megnézte és elfordúlt,
Úgybe sem vette,
Szemembe a köny kicsordúlt,
Hogy megvetette.

A viola és a rózsa ott maradtanak,
A forró nap délhevétől elszáradtanak,
Elsétált a büszke legény
Kényes lépéssel,
Sarkantyúin játszván a fény
Tündököléssel.

Megátkoztam a kőszívet bús haragomban,
De csak szóval, jót kivánván még is magamban.
Ámor átkom meghallotta
S mint a violát
A hév dél, elhervasztotta
Rózsás orcáját.

Te ne vesd meg, kedves Elek! tiszta szívemet
Megboszúlja Ámor, hidd el, szenvedésimet.
Két bokrétát készítettem
A te számodra,
S négy csókot ád szeretetem
Szép ajakodra.

TÓTH LÁSZLÓ.

1788—1820.

UNGVÁRNÉMETI TÓTH LÁSZLÓ, egy becsületes ref. pap fia, 1788. febr. 17. született, Kis-Tokajon Miskolc mellett; s itt kezdte járni oskoláit. Korán megkedvelte a romai irodalmat, melyben magának oly alapos tudományt szerzett, hogy azzal tanárai tiszteletét is kiérdemelné. Miután Sárospatakon a theologiai folyamot is elvégzé, két növendékével 1810-ben Eperjesre ment, hol a német nyelvet tette magáévá. Itt Karlovszky tanár buzditásaira egész lélekkel a görög nyelvnek feküdt; s ugyanitt ismerkedett meg személyesen Kazinczy Ferenccel, kinek Marmontélje és Gessnere kedveltették volt meg vele a magyar költői nyelv bájait [1]), s ki őt barátságára méltatván arra tüzelte, hogy mértéktelen rímes verseit görög szchémákba öntené által. Tóth azokat megsemmisítette, *Nárcisz* című tragoediáján kivűl, melyet senáriusokban költött újra. Az orvosi pályára szánván magát, 1814-ben a pesti egyetemnél iratta be magát (hol 1817-ben a romai egyházhoz tért által), de a természeti tanulmányok mellett folytatva költői dolgozgatásait is, melyeket két évvel utóbb közzé is tett : 1. *Ungvárnémeti Tóth László Versei.* Pest, 1816. Tartalmuk : ódák, epigrammák és románcok, apológok, epistolák és „Nárcisz, vagy a gyilkos önszeretet, három nyilásban"; végűl Glosszák, mikben nyiltan a nyelvujítás ügye mellé állott. Ezeket követte 2. *Gyásztisztelet Hermine cs. főhercegnének . . . halálára.* Pest, 1817. óda a pythiai tizedik hymnus mértékein. Kulcsár lapjai mellett segédkedvén 3. a Haszn. Mulatságok, 1817—19-kei folyamaiban sürűbben jelentek meg, hol nevével, hol e nélkül, versek, *széptani, görög irodalmi, archaeologiai s mythologiai cikkjei;* a Tud. Gyűjt.-ben (1817. V.) Erceit bírálta s (1818. VI.) értekezett 4. *A költőnek remekpéldáiról, különösen Pindárról s Pindárnak versmértékeiről*, melyeket több műveiben követett is. Ezeket követték 5. *Ungv. T. L. Görög Versei* magyar tolmácsolattal. Pest, 1818., mikben ódák, epigrammák s idyllek foglaltatnak, tudós glosszáktól kisérve [2]). Azon korholások, miket az utóbbiakban Erzékinek (dr. Terhes Sámuel) Tóth ellen intézett „Tűkröcske" című gúnyora (Patak, 1816.) kap, ennek részéről egy második megtámadást vont maga után az „Újra amalgamázott üvegtáblácska" című magyar és héber epigrammákban (Patak, 1819.), melyet azonban

Tóth László hallgatással mellőzött. Ez év őszén Bécsbe ment fel az orvosi tudományok bevégzésére; s miután 1820-ban az első szigorlatot letette volt, augustus 31. (mások szerint september 2.) egy choleraroham áldozata lett. A hír önmérgezésnek tulajdonította halálát. Annyi bizonyos, hogy Bécsben nagy szegénységben élt, s hogy halála után több vegytani készítmények találtattak körűle, mikkel azonban másszor is foglalkodott, nagy barátja levén a vegytani kisérleteknek. Irásai elvesztek, mik közt egy magyar *Anthropologia* is volt. Több becses szándék, mint : Hippokrates forditása s egy „Orvosi Tud. Gyűjtemény“ halálával hosszabb időre füstbe ment. Egy pár maradvány versét Igaz Sámuel közlött a Hebe első folyamában.

[1]) L. *Görög Verseit* a 102. lapon.

[2]) Miket a *Chronik der österreichischen Literatur* (Bécs, 1818. aug. 62. 63. sz.) bőven és kedvezőleg ismertetett s a Σφιγξ ὁ λογιος (Bécs, 1818. 16. sz.) dicsérve említ. *Oken* a hozzá szóló epigrammát *Isis*ében közlötte. — Egy görög sonettjét Rumy közlötte *Seebode* folyóiratában : Bibl. f. d. Schulen- und Unterrichtswesen 1822. a VII. kötetben.

1. Melpomena.

Strópha.

Nehéz tetszeni mindennek;
Kevés jóknak pedig megnyerni
Kedvöket oly jutalom,
Melyből a halhatatlan kezek
Csupán a deréket részeltetik.
Boldog a költő, ki az arany hajú
Melpomenát követi,
S nem gondol a többséggel,
Sem a hiúkkal,
Melyeknek kecsegtetne bár varázsok, nem tart sokáig:
Mert az ő dísze virúlni fog,
S nőttön nő szüntelen,
Mint a magas derékségé.

Antistrópha.

Te aegist viselő Zeüsnek,
Olümp mézhangzatú istenasszonyi kellemetes
Anyjoktól, legdicsőbb gyermeke,
Jövel, s kölcsönözz óh Melpómena!
Bájoló szép versezetet énnekem,
S tiszta ezüstrezegést
Lantom feszes húrjának,
Hogy istenimnek,
S honom hősinek kedvetek szerint
Dicsérhessem a jót,
Felderült gondolatok sebes
Szélreptökben, s koszorút füzzek a jelesbeknek.

Epód.

Boldog hazám, jó-lélekvédte magyarság!
Tündöklik a te dicsőséged örökké,
Mint a magasan delelő nap
Fénye az ég üregén;
S nyereség leszen énnekem is valaha,
Hogy polgári tisztemet
Bételjesítém erántad.
A költőkre pedig nem irígykedem,
Kik a leánykákkal suttognak:
Szégyen volna Achillnak
Az asszonyok között lappangnia!

2. Hermíne.

1) Strópha.

Drága a szerelemnek
Gyümölcse, melyben Olümp
Ajándéka, az élet tüze
Firól fira kel, hogy az édes magzatot ismét
Teremtői tehetség szállja meg. Áldott szerencse, s magas cél az asszonyé,
Ha látnók az égi pálya körét, hol ő a
Gyök-erő kisugározott
Fényében osztozik,

1) Antistrópha.

S hajtja gyenge kezekkel
Az alkotó hatalom
Nehéz érckerekit, melyeket
Kivűle csak Íris erős jobb karja tekerhet.
Szelíd indulatokkal teljes az ő
Tiszta keble, midőn túltekint körén,
S kilát a virágok illatozó mezőjökre, hol ő feleség, anya,
S gazdasszony éldegél.

1) Epód.

De nem veszi észre : mennyi bajok állnak útában előtte!
Elkezdi pályafutását, s szalad a férj megett,
Kit gyámolúl veve jobb oldalon.
Boldogtalan! ha kidőlne férje,
S boldogtalan, ha ómaga dől is a terh alá.

2) Strópha.

Néha édes örömmel
Mosolyg Nióbe ölén

Vidám kisdede, s érezteti
Böcsét az anyával: alig, hogy ez elveszi róla
Szemét, huh! kifeszülten pattog az ív-
húr fejére: boszús kéz voná fel azt!
Gyakran félre dőle a lobogó szövétnek
Hümen ünnepi fényben állt
Oltára bíborán,

2) Antistrópha.

S gyászos éjbe borítá
Halottja árva menyasz-
szonyát. Ritka, de történt eset,
Hogy a kinek életeröben percege keble,
Megérlelte gyümölcsét, s általesett
A szülői vajúdó gyötrelmeken:
Alig kóstolá az új anyaságnak édes
Örömét, kialutt tüze,
S már égi áldozat;

2) Epód.

Örül, hogy egy élő nyomocskája marad, pedig
Ebben is a férj
Bánatja fog megujúlni, kegyesének kicsid
Képében! Így eped a sok gyümölcs-
Letörte törzsökön a gyümölcsös
Oltvány barátja. Hermine, boldogúlt asszonya

3) Strópha.

Az Ilithúja gyülölte
Magyarnak! oh! hà fog ér-
demes férjed az ő sebhetett
Szívére viszont örömírt lehelni? hà látand
Nemesb lelket az alság a koronás
Fők között? Böcsösök gyermekid, nemes
Szerelmednek édes záloga, a magyarnál:
Te hagyád azokat reánk,
Hogy bennök élj velünk.

3) Antistrópha.

Óh nagy Attila vára,
Mi tapsolást, s örömé-
neket hallana bástyáidon
Magas fejedelmed az ő hív népe körében,
S mi víg ünnepet üllnénk, jó magyarok,
Tiszteletre! De ah! nem szabad: halaszt-
ja azt a keserves aggodalom: szerelmes
Feleség, anya, s hü leány,
Kiért szomorkodunk.

3) Epód.

S egy oly nemes asszony porvödre felett ül az
Égi Reménység,
S két gyermekecske ölében, kiben édes va-
Munkás erőt kesereg Hunnia: (gyont,
S őt, bár helyén Ikerek ragyognak,
Húnyt Hesperét keresgeti, s várja majd Phos-
phorát.

3. Az istenesülés dicsősége.

Tóth hattyuéneke.

1) Strópha.

Tövis bokrok alatt terme ibolyám,
Darázs donga nárciszom felett,
Melyből Hunniának
Tiszteletes koszorút kötözék,
Hü gyermeke, hajdan.
Szúrt a fulánk, karcolt a tövis,
S elreppentek a bájos sülphídek,
Melyeket Zephür virágimon ringatott;
De hervadatlan lőn a koszorú,
S ékesíti ma is Ganüméd kezében
Olümp vendéginél a nektárkelyhet,
Örömöm nekem, s göge századomnak.

1) Antistrópha.

Csekélység ugyan a szép, sokak előtt,
Ha nincs avval érdemlett haszon;
S nem gondol virággal
A ki gyümölcsöt akar zavaros
Őszére takarni.
A Kegyszüzek kedveltjök pedig,
Bár Psüchének édes bánatjait
Kelljen is szívében olykor eltürnie,
Reményli, nem vénül meg sohasem!
Őt csak a szerelem tüze lelkesíti,
S virágokról virágokra szállong ő,
Hogy az isteneknek csinálna kedvet.

1) Epód.

Bé kellett járnom a parlagokat
Attika téreiben,
S körülbolygottam a sírhalmot
Az elhunyt Vezúv szent vidékin,
Hogy az erdő fanyar cserlevelét
S a bákor nyers venyigéjét
Elegyítve az ámbralehellő
Cyprus illatjával,
Ajánlhassam hív emlékezetül
Az Olümp kegyes isteninek.

2) Strópha.

Segítette nemes célomat az ég,
S adott énnekem gyors szárnyakat,
Hogy fennyen repülnék,
Ott, hol egy isteni kéz Helikont
Fénynyel koszorúzza.
Nőtt szüntelen, nem lankadt erőm,
Hozzá szoktam a nap sugárihoz,
S borzadom, nem átkozom, hazám fellegét.
Böcsületet nem koldúl az igaz,
Nyer ha nyer; de ha szinte gyalázat érné,
Dicsőségét nevelnék az irígyek,
Valamint az éj a gyémánt világát.

KÖNYVTÁRA

2) Antistrópha.

Setét köd lepi bé Tátra derekát,
S nagy éjfélt huhog sok száz bagoly
A hegynek tövéből:
Zevs madarát pedig a tetején
Fénytenger övedzi.
Jó szem kiállhat minden sugárt,
S bár hátat vet olykor a nap reánk,
Új meg új vidékre adja áldásait.
Nem alszik el szent fáklyája neki,
S megtalálni, hogy isteni fényt közöljön,
Csak oly bátran repülj, mint Prométh hozzá,
S csak örök tüzét szent kezekkel őrízd.

2) Epód.

Boldog lélek, kit a Múzasereg
Isteni karba emelt,
S körülöntött Olympnak fénye
Igaz bölcseség aetherével.
Magasan jár az ő képzete,
Feljebb a saskeselyűnél;
S örömöt hoz az emberi nemnek
Ha leszáll a földre;
S hálával tér innen vissza megint,
Valahányszor az égbe repül.

3) Strópha.

Halandó teszi a jót jutalomért,
Megérdemlik a fáradt kezek
Hogy a szent barátság
Hű kebelében az édes öröm
Nyugtassa meg őket.
S méltó hogy illendő bért vegyen
Minden munka, melyet törvény kiván,
Melyet alkuval cselekszik a föld fia.
Csak isteneknek nem kell jutalom,
Kiknek a szeretet szava ön birájok,
S nem ismér karjok a szentnél több törvényt,
Hogy az égnek áldásit osztogassa.

3) Antistrópha.

Est váltja fel a rekkenő aszályt.
S akár kérj, akár ne kérj esőt,
Várnod kell az égből.
Isteni kéz ragyog a haragos
Villámon is által.
A rét virágát, melyet tapodsz,
S a menny sok tüzét, a bámulatost,
Két szemét az égi láncnak, ott fenn szövék.
Hazám, hazám, tiszteld istenidet,
S a vélek rokon embereket böcsüljed!
Az egység lelke fő isten ököztök,
S ez az isten, a kit követned illik.

3) Epód.

Nem mindég tapsol a győzedelem:
A szeretet szeretet,
Leszáll még is szívünk mélyére,
S nem ád néha fényt tiszta fénye,
Nem ád a gyöngy sem tenger fenekén.
Nem kell többségre tekintni,
Ha az égi erőket itéled;
S nem is a nagy jelesb!
Plútónak száz tulkos áldozat:
Helikonnak ez a koszorú.

4. Tisztválasztás.

Ha én ügyész lehetnék,
Mindég csak oly pörökre
Függeszteném figyelmem,
S mindég csak oly ügyekben
Ajánlanám segédem,
Melyekben a leányok
Nevök forog veszélyben.

Ha iskolát tanítnék,
Mindennek azt tanítnám,
Hogy kelljen a leányok
Szerelmöket hevítni,
S hogy kelljen a kegyelmet
Megérdemelni nálok.

Ha pedig poéta volnék,
Mindég csak a leányok
Hüségöket dicsérném,
S mindég csak a legények
Vadságokat puhítnám.

Még orvos is lehetnék,
S nem lenne érdemetlen
Szolgálatom, reménylem:
Mert szüntelen szerelmes
Lyánykákat orvosolnék,
S mindég szerelmet írnék
Elejébe szenvedőmnek.

Szolgálatot tehetnék
Mindannyi hívatalban;
De mivel csak egyre érek,
Válaszszatok, leánykák:
Melyik dologra szánjam
Ezek közül erőmet,
Hogy hasznomat vegyétek?

5. Rondeau.

Őtet szerettem én, a szép Ninát
S hűséget esküttem bájos kezére:
Míg verne szívem, míg pezsegne vére,
Ő lenne, nem sors, életem vezére.

El sem szakaszta tőle semmi gát;
Sőt, bár reményem mind eddig nem ére
Munkával is kivánt nyugvó helyére,
Fogadtam újra istenném övére:
Őtet szeretném én, a szép Ninát.

Állott szavam, s meghallgatá Cythére:
Mert bár kevély én, s bár ő nagyra lát,
Elég hitemnek most is annyi bére:
Őtet szeretnem, őt a szép Ninát.

6. Álköltők.

Meredek, nehéz Helikonnak útja,
Sürü köd öleli derekát körül,
S fennyen fakadt a Hippokréne kútja,
Nem minden útás éri,
Sőt a ki éri, sem mindjárt ihatja,
Bármely heves volt szomja s indulatja,
Ha lelke nincs, s ha nincsenek vezéri.
Sok visszabotlik a helyen,
Ha feje szédül, s rosz lába tántorog;
Sok, bármi nagy sebbel megyen,
Lesíklik: a földi terh levonja!
S haszontalan kapkodja a repkényt,
Mely zöld kocsányát köről köre fonja.

Lehet, hogy ez a kezén maradt
Diribdarab repkényt mutatja,
Azoknak, a kik a ködön felül
Nem jártak,
S koszorút jutalomjelül
Soha sem vártak:
S már a leestet nagy, derék
S Apoll-koszorúzta papnak ismerék.

Még egy hasonló fortélyt tehetne,
Ha ki a Helikonra nem mehetne:
Menjen Boeotiába.
Zevs a tanúm! nem jár hiába.
Mind egy pedig belőle a haszon,
Akár Helikon hegyén, akár a Parnasszon
Szerez valaki becsületet,
Elég az, hogy szerezhetett!
Kérdésbe sem teszik ma nálunk,
Ki mit, s mivel érdemelhetett?
Mind egy nálunk, akár nyeré, akár orozta,
Hegyről, mezőről, más-e, vagy önmaga hozta,
Mind egy minálunk.
Hány verselőt hallék, s jól ismerek,
A kit csodálnak a nagy emberek,
Ámbár csak a lármás sereggel
Indúla a Parnassz-hegyére,
Tegnap Silén, s költő ma reggel.
Ártatlan a fortély, melyet teve:
Eltért ivóbarátitól,
S megállt a Múzabére tövén,
Vagy a két domb határkövén,
Míg nem más úton megjövén,
Már itt alatt poétának köszöntetik:
Olvastatik,
Dicsértetik,
Daloltatik,
Böcsültetik,
Imádtatik
S tiszteltetik
Költői híres nagy neve!

7. Apológok.

1) Hercules.

Midőn Herakles, isten az istenek között
Jelent meg, elől is Júnóval fogott kezet.
Kérdvén pediglen tőle az anyja, Alkména:
Miért nem inkább másnak teszi üdvözletét
Elősször? avvagy elfeledte-e már talám,
Milyen kegyetlen ellensége volt neki
Júnó örökké? Jól tudom, mond Hercules,
Nem is feledem el soha; de épen ezért csupán
Júnó az, a kit áldhatok, csupán csak ő,
Kinek szerencsém köszönöm. Ő szerzé nekem
Azon csodákat, melyekért isten vagyok.

2) A magvető.

Egy öreg, ki néha (hogy a bohót tanítaná,
S eszére hozná) esztelent játszik vala,
Felül egy ladikra, melyet egy evező legény
Fél kézzel is lehajthatott, s megyen a folyón.
A gyülekezet, mely valami pompás ünnepet
Üllvén, csoporttal jára a vízpartokon,
Csak oldalaslag nézte, mit akar, s mit csinál,
Mikor ő marokra szedi, s marokkal szórja bé
A vízbe a magot. Erre a nép nagy kacajt
Üte; ő pedig: hát nektek, úgy mond, mi bajotok?
Miért kacagtok? mert, hiszem, ha engemet
Csak azért nevettek, hogy ide szórom a ma-
Magatokat is kikellene úgy nevetnetek: (got,
Minden pazarló úgy teszen, mint én teszek;
Minden sybarita úgy teszen, mint én teszek;
Minden könyvíró úgy teszen, mint én teszek;
Minden recensens úgy teszen, mint én teszek;
Minden mesélő úgy teszen, mint én teszek.

3. A vinclér és a fia.

Egy szép öreg, bölcs mint Aesopus; kellemes,
Víg, mint Anakreon; midőn meghallaná,
Hogy a magyar literátorok versengenek,
Ezt a mesécskét költé — nagyon értelmesen:
Egy gyermekecske, a kinek vinclér vala
Az apja, legelől látta a bort forrnia.
Apám! kiálta rémülten, jere csak hamar,
Hamar, mivel mindjárt kiugrik a borod,
Úgy szökdösik; már a karikát is fellöké:
Szerencse! ha csak azt lökte fel, édes gyermekem,
Szerencse! mond az öreg; nem is fogjuk tehát
Lefojtni többé, hagyd pezsegje ki jól magát.
Eddig csak édes volt, de már erős leszen.

8. Epigrammák.

1) Daphné.

Egy méh Daphnénak, ammint ez pázsitos ágyán
Fekvék, szép ajakán szopta az édes italt,
A fínom nektárt (melyet rég óta keresgélt),
Rózsának vélvén a gyönyörü ajakat.
Majd Érósz mikor ezt meglátá: „Ejnye mi furcsa
Csókra tanít, úgy mond, engem ez a sziszegő
Kis kígyócska! megyek". — S már, mint méhecske, sziszegve
Iszsza az édes italt, míg nem elűzi Daphné.

Nem sok időre megint mellyére repüle Daphnénak
Egy kis pillangó — Szép vala mellye, fejér,
Mint a fris liliom (mivel a kendőcske lecsúszott).
„Haj! kiabál Érósz, rajta! követni fogom".
S majd mint szép cyanés Psychécske leszálla Daphnéra:
Boldog! mert már most kapja, nem üzi, Daphné.

2) Barátság és szerelem.

Búsan síra Achill a szurkos deszkahajóban,
Hogy Brizeist a nagy fejdelem elpörölé
Tőle; dühüle pedig mint a vadat üzö oroszlán,
Hogy Patroklós szomorú holta fülébe jutott.
Oly fanyar Érósnak nyila a nagy férfi keblében!
S tiszta barátságnak ingere ilyen erős.

3) A játszó Érós.

Egy lyánynak voltam gyermek lettemre barátja,
S ő az enyém: szívünk nem tuda semmi tüzet.
Cypris gyermeke játszva talált, s kért nyájasan egykor:
Engednők köztünk játszani öt idegent.
Elfogadók: de azonnal ö új játékra tanított,
S játszánk már szeretők, nem csupa társak együtt.

4) Archiméd pontja.

Coriolán, mihelyest kivetették, hogy ne mozogna,
Tud nyugvópontot lelni; de Róma mozog.

5) Az Igazság.

Egy fényt, egy súgárt, s egy képet fest az Igazság:
Mégis ezerképen tűzik elönkbe nekünk.
Nem csoda: mert ammint sürü vagy ritka az elme,
Úgy szegi a súgárt célja s aránya [1]) felé.

1) Iránya.

VITKOVICS MIHÁLY.

1778—1829.

VITKOVICS MIHÁLY 1778. augustus $^{26}/_{11}$. született Egerben, hol atyja Péter rác pap volt [1]). Az ép, virgonc, a zenét és éneket már kisded korában szenvedelmesen szerető fiu [2]) iskoláit ugyanott, névszerint az elemieket 1789. kezdte, s a gymnásiumban és lyceumban 1798-ig folytatta, a humaniórák második éve kivételével, melyet Budán járt. A magyar nyelv szeretetét Horváth Euseb dömés tanár, ki magyarúl adta elé a gymnásiumi első osztály tantárgyait, jókorán csepegtette a tanúlni mindig igen szerető növendékbe, s bár a következett évben Schumann Theophil cisterci tanár a magyar szólást szigorúan eltiltotta [3]) s Pászty őt 1794. verselési kedveért üldözte, Horváth tanitása s édesgető magyar buzgósága benne amint felköltötte, úgy táplálta is az újra felocsúlt m. irodalom szeretetét [4]), s Tóth Farkas tanár, ki alatt Budán a költészetet tanúlta, verseiért őt az elsők közé sorolta. És csakugyan találtatnak kéziratai közt a heves ifjúnak már budai oskolaévéből (1796.) némely rímes, hazafiúi [5]) és szerelmes versei [6]), némely utánzatai Horác, Seneca, Lucréc, Theokrit és Blumauerből, részben még a népies iskola tizenötöseiben, de kivonatok is Kazinczy Ferenc irásaiból, s ezt illető feljegyzések, mik ennek régibb munkái által már akkor elragadtatásáról tanúskodnak [7]); sőt épen azok nyerték meg őt először a magyar irodalomnak, mely irányát Pápay Sámuel, azon időben magyar irodalomtanár az egri lyceumban, nevelte és kalaúzlotta [8]). Innen Vitkovics 1799-ben Pestre jött törvényt hallgatni, hol 1801. husvét után esküdt fel a kir. tábla mellé, 1803. júniusban nyerte ki az ügyvédi oklevelet, s mint ilyen itt telepedett le, s élt mind végiglen, főleg ugyan hivatásának, de a törvényszüneteket rendszerint tanulásban és dolgozgatásban töltve. Himfy feltünése mély hatást tett reá, s maga is kezdett annak modorában egy *dal- és éneksort Lidijéhez*, de még

példánya által teljesen elfogúlva. Pesten lakta első idejéből bírok tőle kéziratban egy címet még nem kapott *regényt levelekben*, mely Lidivel volt szerelmes viszonyát festi. 1805-ben *Galeoti* könyvét fordította Mátyás királyról, de mely csak töredékesen jelent meg Trattner Nemzeti Kalendárioma régibb folyamaiban. Midőn az idősb báró Wesselényi Miklós szinész-társaságának egyik része, mely 1807-ben Budán múlattatta az országgyülési közönséget, a következett évben Pestre tette át előadásait, s eleinte ennek, utóbb a megyének, s legkülönösben a nagylelkű Vida Lászlónak áldozatai mellett folytatta azokat; Vitkovics egész lélekkel a színköltészet felé fordúlt, s részint eredeti darabokat dolgozott, részint fordítgatott; ilyek voltak: *II. Rákóci Ferenc Rodostóban*, szomorújáték 3 felv., melyhez Mikes Kelemen Levelei adtak tárgyat és lelkesedést, s melyet Döbrentei az erkölcsök szerencsés festéséért dicsér[9]); *Mars Venussal Murány alatt*, nemzeti vitézi játék 5 felv., Gyöngyösi István nyomain; *A keresztes vitézek*, színjáték 5 felv. Kotzebue után, de Dugonics és mások nyavalyás példája szerint az eredetinek személyei helyett magyar historiai embereket szerepeltetve; *A pozsonyi kabát*, vígj. Jünger „Lyoni öltözete" után szinte megmagyarosítva; *A Megengesztelés*, érzékenyjáték 3 felv., eredetie francia, németből fordítva. Tudtomra színpadon csak ez utóbbi jelent meg [10]), nyomtatásban egy sem. Ez időben fordította *Schiller* értekezését is *A játékszínről* (Die Schaubühne als moralische Anstalt betrachtet), mely Kulcsár Magyar Theatrum-Almanakjában 1814. jelent meg. Első fellépése 1804-ben volt két halotti *ódá*val Semsey Andrásné és báró Orczy Józsefre, miket koronként egyebek is követtek, de melyek öszvesen csekély figyelmet érdemelnek [11]); első becses műve ama szép epistolája: *„Székesfejérvári Horvát István barátomhoz*, Roff, Heves vmegy. oct. 15. 1805.", mely azonban csak 1814-ben, az Erdélyi Muzeum I. kötetében látott világot. Több, sőt kifejezett hivatással mívelte jókorán már a *mesét* és *epigrammát*, de ügyvédi dolgai mindinkább elfoglalván őt, föleg Kazinczy Ferenc reá hatásának tulajdonithatni az irodalomnak, ha mellékesen is, folyton üzését. T. i. epochális év volt reá az 1808-ki, midőn Kazinczyval, ki septemberben Pesten múlatott, barátságot kötvén, ezzel szíves és élénk levelezése megindúlt [12]), mely Vitkovicsra nézve nem csak tanulságos [13]), hanem buzdító is volt [14]), s benne a legnemesb dicsvágyat költötte fel [15]). Ekkor szövődött közte, Szemere és Horvát István között a felebb (a 139. lapon) említett irodalmi kis kör, a „Kazinczy triásza", melynek ő társas hajlamai, hímzetlen, de jószivű egyenessége s békitő jelleménél fogva általánosan tisztelt tagja volt, s középpontja, mióta Theodórájával szerelemfrígybe lépvén, háza mind végig gyülhelye lett az irodalom férfiainak [16]). Ügyvédi irományai közt már szinte elfeledett meséit Kazinczy javalására elővevén, javítgatta, szaporította [17]), de mind nagyobb kedvvel az epigrammhoz fordúlt: mivel — így ír 1810. Kazinczyhoz — „ügyészi foglalatosságimban, a melyek temérdekek (hogy pedig a szépnek áldozót halálra untatók, azt úgy is tudod) legalkalmasabbnak érzem magamat a piciny szabású poesisra; ezen felül Sztrokay Antal .. már nyalábra szaporodott gyönyörű epigrammáival igen feltüzelt." S 1812 végén elhatározván magát azokkal fellépni, Kazinczy „utolsó itéletét" és simítókezét kérte ki reájok [18]), s így 1813. martiusban azok sajtókészen állottak; azonban, úgy látszik, a nyomtatásnak hihetetlenül felszökkent ára [19]) még most visszatartóztatta Vitkovicsot a kiadástól; és csak miután 1814. és 15-ben az Erdélyi Muzeumban jöttek ki néhány darabjai [20]), jelentek meg végre *Vitkovics Mihály Meséi és Versei*, Pest, 1817. ily tartalommal: Mesék két könyvben ajánlva Kazinczy Ferenc Mark-Emil fiának [21]), Epigrammák három könyvben s Ódák és Epistolák. Bár e művek irók és közönség által köz tetszéssel fogadtattak, s Vitkovics velök, kivált a mesék és epigramákkal, jobb költőink sorába

lépett, s azon innen is számos epigrammai dolgozatokkal járult a Tud. Gyűjt.[22]), Hasznos Mulatságokhoz[23]), az Aurora[24]) és Hebe[25]) zsebkönyvekhez; egy új oldalát kezdte a classicai versformák kizárólagos barátja[26]) 1822. óta kifejteni a *népdalban*, miáltal ezen, Horváth Ádám és Csokonai óta elhagyott nemre fordítván költőink figyelmét, a népies formák és felfogás újabb behozatalával költészetünkbe tette a legnagyobb érdemet[27]). A *szerb népköltészetet* is ő kezdte ismertetni 1826-ban néhány igen szerencsésen dolgozott fordítással[28]). Egyébféle újabb darabjai közől különösen azon *huszonnégy* kis *elegia Lilihez* érdemel kiemeltetni, melyekkel költői pályáját (az Aurora 1829-ki folyamában) oly szépen rekesztette bé. Betegeskedni kezdett; a baj csakhamar súlyosodott, s még ezen évben múlt ki, egész testén elhatalmazott vízkórból, sept. 9. 1829. Tetemeit számos és fényes kiséret követte vég nyughelyéhez[29]). Teljesség okáért néhány prózai dolgozatát, *Vidényi* gyakran használt álneve alatt, u. m. *Az óhitű magyar irókról*[30]), *A rác nyelvről*[31]), *Szervia állapotjának rövid esmértetése*[32]), *A magyar könyvek terjesztéséről*[33]), s két *úti levelét*[34]) kell említenem; valamint néhány *rác énekét*, miket öcscse kérésére népsorsosai tekintetéből készített[35]). *Munkái* teljes szerkesztett *gyűjteménye*, nem kevés kiadatlanokkal s *Kazinczy Ferenchez írt leveleivel* együtt, mik nem ugyan formai, de tartalmi nagy becscsel bírnak, Nemzeti Könyvtáram egyik köteteül, tíz év óta várja a sajtót.

[1]) S huszonnyolc évi paposkodás után 1803. nov. 5. Budára tétetett által, hol öt évet töltvén plébánosi hivatalában, 1808. febr. halt meg. Ennek apja József is egri pap és esperest, nagyapja Péter pedig I. Leopold alatt II. Rákóci Ferenc ellen mint kapitány szolgált. (*Vitkovics János* budai pléb. és Mihálynak öcscse birtokomban levő eredeti *feljegyzéseiből*, miket itt azokon kivül, melyeket magammal 1828-ban az utóbbi közlött, használok).

[2]) Így írja le maga magát egy Horvát Istvánhoz intézett, alkaika, különben igen prózai, önéletrajzos ódájában, mely egyéb papirosaival együtt szinte gyűjteményemben látható.

[3]) A neki tüzesült kis Vitkovics ebbeli makacsságaért egy ízben öt korbácsütéssel lakolt, mint maga beszélte nekem.

[4]) L. Horváthhoz szóló ódáját, Buda 1806., hol e tisztes, és végre 1806-ban egri társai üldözése elől magát Budára áttétetett férfiú buzgóságát kegyelettel magasztalja; s többi közt írja:

s hogy most verem a kobozkát,
Nemde Te müved?

Ez a szegény dömésbarát egy tót deáknak egy ízben új ruhát csináltatott, amiért Ovídnak egy Döme Károly által fordított elegiáját szavalta el.

[5]) „Örülj már szivedben, elhagyott magyar nép" stb így kezdé a felébredt kortól lelkesült ifjú, egyik versét.

[6]) Maga ily vallomást tesz a [2]) alatt említett ódában:

Pelyhes időmbe is égtem a szép
Lyányért. Ha láttam, vert dobogott nyilalt
A szívem. E szent passio mostan is
Bánt . . .

[7]) Ide tartozik egy Roffon 1800. oct. 20. alexandrínekben írt keserve: „Halotti tisztelet Kazinczy Ferenc véletlen halálára" kéziratai közt. Tudjuk, vak hír volt, mely az ügy baráti közt akkor általános levertséget idézett elő.

[8]) „Az, hogy anyai nyelvünk szent és kedves előttem — írja Vitkovics Kazinczyhoz febr. 3. 1809. —, hogy azon kezdém futni a literátori pályát, a Tek. Úr sok becses és szép munkáinak műve. Ezek léte nélkül addig a deák, avagy (isten őrizz) a német nyelven hangoskodtam volna." — S ismét febr. 19. 1811.: „Hidd el, egy oly emléket emeltél nekem és tettél ez által (a Vitkovicshoz írt híres epistola értetik) előmbe, melyre valahányszor tekintek, fogok pedig míg élek mindig, annyiszor tollra gyuladok . . s literaturánkat, melyre *egyedül* Bácsmegyei, magyar Gessner, két Orpheus gyulasztott, többekkel nagyobbakkal szaporítani sietek." — 1811. dec. 24. Bácsmegyeit kérvén, írja: „Ez az a munkád, a mely legelőször imádtatta velem nevedet Ez az, a melynek olvasása hajdan Lidimet egészen hozzám olvasztotta. Ez az, a melyet én soha szerelmes olvadság nélkül nem olvashattam . . . Ha még Idylliumidat újabb példányban nyerhetném meg, sokat nyernék. Az enyém kopott, rongyos. Ezt a munkát Pápay ajándékozta nekem, midőn tanítványa voltam. Megcsókolta és úgy nyújtá nekem.

Nesze, Miskám, olvasd nyelvünkön a legszebbet: ezt buzgón mondta ki. Valamint egyéb munkáidbul, úgy leginkább ebbül dictált példákat a stílus nemeiben." V. ö. a [8]) jegyzést is.

[9]) Birtokomban levő *töredékeiben Vitkovics életéhez.*

[10]) Pesten, april 26. 1809.

[11]) Ezek teljes sora, a mennyiben én azokat birom, ez: 1. *Halotti keserv . . . Perényi Anna* báró asszonynak, nm. Semsei András . . hitvesének . . halálára Pest, 1804. 4r. 2. *Halotti Vers . . b . Orczy József . .* halálára. Buda, 1804. 4r. 3. *Magyar Dal,* melylyel a prédikátorok rendén levő nagyérd. tiszt. *Horváth Eusebius* urat, midőn Egerből eljötte után a budai főgymnásiumban tanítóvá választatott, hálaadásul megtiszteltе V. M., volt tanítványa. Buda, 1806. 4. Néhai ns. *Hajósy Johannának . . Kovachich Márton* úr volt *hitvesének emlékezetére,* midőn képe rézre metszetett, irta egri *Vidényi József* (Vitk. irói álneve). Buda, 1806. 5. *Egy magyar nemes felkelőnek bucsúdala* az ő mátkájától május 1. 1809. Pest, 4r. 6. Ad Hungaros, veteri gentis more arma parantes. Pest, 1809. 4r. (a névtelen deák költemény mellett ennek fordítása Vitkovicstól). 7. *Tek. kapit. Avakumovics Avakom úr hárántsípjának geniusához* (Hiller német költeménye mellett magyarúl Vitk.) Pest, 1811. 8. Főtiszt. *Fejér György prépost* úrnak, a győri tudománykerület főigazgatójának tiszteletére, Bécs, 1818. 9. Mélt. *Mailáth György . . . halálára.* Pest, 1821. ívr. 10. Mélt. Vajai *Vay Ábrahám úrhoz* cs. k. kamarás-hoz, midőn Borsod vármegyében apr. 26. 1825. első alispánná választatott, barátságos tiszteletből. Pest, 1825. 11. Mélt. *b. Wenckheim József úrhoz,* cs. k. kamaráshoz, Arad vármegyei főispáni hivatalba jun. 27. 1825. lett beiktatásakor. Pest, 1825. 4r.

[12]) Kazinczy Gábor barátomnak rovom itt le szíves köszönetemet, ki Vitkovicsnak Kazinczy Ferenchez írt s fennmaradt összes levelei másolatát egy meglehetős kötetben velem szíves volt közölni. Terjednek azok 1808-tól 1824-ig Ezek nélkül Vitkovics életrajza lehetetlen volt volna.

[13]) Írj nekünk — így kéri *Vitkovics* 1810. apr. 12. költ levelében —, és ne tekints a mi restségünkre! Légy senecai beneficiumú, a ki azt állítja: Beneficium non est dare et accipere, sed dare et perdere. A Te leveleid, barátságunk szentségére vallom, nagy *beneficium* nekem, *nagy oskolám!*"

[14]) „Nagy örömömre s még nagyobb hasznomra vala az is — írja mart. 7. 1810. —, hogy meséimnek némelyike kezedbe került. S az, hogy megnyerék helybenhagyásodat, új, tüzesb ösztönt öntött belém azokat tovább is folytatni . . . Aristarchusi intésedet fő gonddal fogom követni, s oda ahova Lessing felhágott, fellépdegélni törekszem." S julius 13. 1810: „Döbrentei . . közli velem a hozzá küldött leveledbül azon szavakat, melyekkel meséimet hatalmasan magasztalod előtte. Ezen közlés olyan erős lob vala fellángoltatásomra, hogy irásaim közt gyomlálatlan, és szaporodás nélkül régóta heverő meséimet kikeresvén, nagy forró szorggal javítgatni kezdém, s magasztaló szavaidnak azon fris érzésében néhánynyal meg is szaporítám. . ."

[15]) Érdekes nyilatkozása az *Vitkovics*nak, melyet az 1809-ki háborúnak a fővároshoz közelgető veszélyei közt intézett Kazinczyhoz. „Ha az ellenség — írja azon évi sept. 4. — rajtunk üt itten, s a háború záporja valami módon engem is elsodor, tartanád fel egykét verses sorral emlékezetemet. Ezt nem annyira ennen dicsőitésemért, melyet, való hogy, szeretek, mint azért kívánom Tőled, hogy hitem sorsosai valaha hamvaim felett minden keletkor virúlni látván nefelejtskédet, buzdúljanak, hevüljenek nyerni magyar helikoni babért Mert azt magam is megösmerem, vallom is, hogy az óhitűek közül, kik Magyarországnak köszönhetik lételöket, Vitkovicsod első, ki a magyar nyelven literátori előmentet teve."

[16]) Vitkovics életphilosophiája magyarázatára szolgál egy érdekes hely Kazinczyhoz írt leveleiben. „Hát én — írja 1810. oct. 16. — nem kérded, mikor fogok hozzá a párosodáshoz? Mikor? azt én nem tudom. Hogy számtalanszor lehetett volna, azt régtül tudom: de: imperium dote vendere nolui; amúgy pedig szépet szegényt elvennem Pesten való élésem és ez a vizikórságkint nevekedő drágaság nem engedték." Már 1811. febr. 19. a Kazinczynak hozzá írt epistolája vételekor így írt: „Ennek én annyira örültem, mint Popovics Theodórának azon szavának, midőn azt mondá: Enyim ő." Végre 1812. sept. 26.: „Itten arra emlékeztetlek, hogy már nem a Zöldfa-utcában (t. i. a most is még Mocsonyi-házban), hanem a Kereszt-utcában a rác templomhoz közel, 30. sz. alatt levő Theodórám házában lakom. Jakabnapkor költözködtem ide. Most az a fő kívánságom és reménységem, hogy éltemben ezen örömlakásomban tégedet, a rég óta tiszteltet, elfogadhassalak." S e szabad frígy mind halálig boldogan tartott. Ott áll még a francia tetőzetéről megismerhető ház, mely a legszívesb és vidorabb házigazdánál annyi év folyamában, koronként az irodalom minden nagyságait gyülekezni látta; s nem megyek alatta el soha, hogy Goethe Lenórájának szép soraira ne emlékezném:

Azon küszöb, min egy jó ember átlép,
Megszentesül; száz év után szava
És tette visszazeng az unokának.
(Kazinczy Gábor.)

[17]) L. a [14]) jegyzést.

[18]) „Mondd ki kereken — írja sept. 12. 1812. — „Meséimre és Epigrammáimra" az utolsó ítéletet. Egyedül azok, a melyek javallásod s helybenhagyásodat megnyerendik, fognak napvilágot látni . . . Te tettél Idylliumid és Bácsmegyeid által csinosabb tollu magyarrá; tedd, könyörgök, azt is, hogy a publicum, a jobb fejü publicum, ezen kiadandó munkácskáim által esmérjen bennem tanítványodra, hív követődre."

[19]) Mely a háborús időn kivül (már 1809. óta : „Literaturánk — írja ez évi apríl 29. — *a felkeléssel lekel*") nagy akadálya volt ez időben az irodalomnak. Így Vitkovics levelei szerint Dayka Verseinek *egy íve*, mely 1811. júniusban 80 ft. leendett, decemberben 240 ftra rúgott volna!

[20]) Epistolája Horvát Istvánhoz az I.; ódája Minihez és hét epigrammja a II., s ódája : A költő a IV. kötetben.

[21]) Mindjárt születésekor. „Szivembül, mely tégedet oly forrón szeret, kivánom — írja Mark-Emil születésekor K. Ferencnek — hogy ezen csecsemös angyalkátok gyarapodjék testben és lélekben stb. Nyerjen másoktul aranyat, tömjént és myrrhát : én hozzátok, és így már hozzá is, való barátságomnak jeléül és emlékeül ajándékba adom neki Meséimet. Legyenek övéi, legyenek az ő nevének szenteltek."

[22]) 1819. I. 111. és 112. ll. a Bólics és Milunovics nekrológjaikban. Önkészített két sírverse 1829. X. s epigrammák az 1828-ik Koszorúban.

[23]) Névszerint az 1820. és 21-ki Különös Toldalékokban s az 1820 és 24-ki folyamokban.

[24]) Az 1822, 23, 27, 28, 29. és 31-diki folyamokban.

[25]) Az 1823—26-ki folyamokban.

[26]) Hihetőleg Virág nyomán. Mocsáry Antalról oct. 1810. írja Kazinczyhoz : „Ő egy igen buzgó, még pedig cadentiás költő! Többi között a *cadentiák ellen való kifakadásommal* annyit effectuáltam előtte, hogy ott létemig (Pomázon) egy alagyát kerekített." — Ugyanahoz 1812. martiusban : „Horvát (István) Pozsonyban lévén (az országgyülésen) a magyar dámák számára egy kis kalendáriomot készített, és Weber elég díszes rézmetszetekkel kinyomtatta. *Sajnálom*, hogy a kalendáriom végére *holmi cadentiákat* rakatott."

[27]) Első s legszebb darabjai e nemben : *Megelégedés*, *Füredi Pásztor dala* és *Az elváló leány* a Haszn. Mulats. 1822. és 23-ki folyamaiban; egy az 1823-ki Hébe, s néhány az 1829—1831-diki Auróra, s az 1829-diki Urániában.

[28]) Az első a Haszn. Mul. 1826-ki, egy az 1827-ki Minervában általam közölve, s néhány az Aurora 1827, 28, 31. és 33-ki folyamaiban.

[29]) L. a *Hazai Tudósítások* azon félévi 34. sz. és Nekrológját Horvát Istvántól a Tud. Gyüjt. 1829. X. kötetében.

[30]) *E. V. J.* névjegygyel, rejtezni akarással. Saját, *sokkal bővebb*, kézirata gyüjteményemben. Nyomtatva a *Tud. Gy.* 1817-ki VIII. köt.

[31]) Nyomtatva a *Tud. Gy.* 1819-ki X. köt.

[32]) A *Tud. Gy.* számára, de a censura által betiltva.

[33]) A *Tud. Gy.* 1821-ki IX. köt. E buzgó szózat bár el ne hangzott volna!

[34]) L. *Szépliteraturai Ajándék* 1824. 151. s köv. ll. és *Tud. Gy.* 1826. I.

[35]) „Nem örömest írt rácul — ezt találom *Döbrentei* kézirati jegyzései közt — beszéli budai esperes öcscse, mert a rácot nyelvtanosan nem igen jól tudta, s a mit írt, * onszolásaira írta, ki integette : mért neveli ő a magyar erdőt és Dunát. De Miska felvilágosítá szerb társait, hogy eleik örökre elhagyák Szerviát, hazájuk már a magyaré, csak vallásuk és egyházi szláv nyelvük maradhat ezutánra is külön, egyébiránt mint magyar joggal, szabadsággal élők karolkodjanak örökre híven a magyar királyhoz és nemzethez, sőt abba olvadjanak stb." Vitkovics maga így fejezi be [30]) alatti értekezését : „Leteszem tollamat azzal a buzgó fohászkodással : adja a magyarok istene, hogy minden hazafi magyarúl írjon, és szaporítsa számát a magyar iróknak."

1. Életphilosophia [1]).

Mint forog a világ,
Mint surog sok ország,
Fognak-e bomlani,
Vagy egybe állani?
Nincs gondom ilyekkel,
Maradok békével.
Kedvemre élek,
Kényre henyélek,
Kancsót ürítek,
Kedvet merítek.

Felőlem mit cseveg,
Más reám mit fecseg,
Nem tartom eszembe,
Nem öntöm szívembe;
Bízom egy istenbe
És becsületembe.
Kedvemre élek stb.

1) „Túladunai barátim kedvekért."

Úgy töltöm éltemet,
Ne bánjam létemet,
Igazság szerelme
Jóvoltam védelme,
Egyenest beszélek,
Senkitől se' félek.
Kedvemre élek stb.

Dolgaim folytatom,
Megkerül falatom;
Nem vágyok magosra,
Csak takarékosra;
Van annyi, mennyi kell,
Nem halok meg éhhel.
Kedvemre élek stb.

Ha pajtás látogat,
A ki nem válogat,
Szelek egy karajkát,
Kapom a kulacskát,
Egymásra köszöntjük,
Kortyait hörpentjük.
Kedvemre élek, stb.

Ha fejem felhevül,
És hölgyem mellém ül,
Megölel kezével,
Ingerel szemével —
Így leli kedvemet
S boldogít engemet —
Kedvemre élek, stb.

A vidám lelkeket,
Víg énekeseket
Keresem, és velek
Versenyt énekelek,
Jó kedvre tüzelem,
Csókolom, ölelem.
Kedvemre élek, stb.

Mért törjem fejemet,
Mért kínzzam eszemet,
Úgy se' tart az élet,
Ezer vagy száz évet!
Kisebb mindúntalan,
Egyet fújsz — s oda van.
Kedvemre élek,
Kényre henyélek,
Kancsót ürítek,
Kedvet merítek.

2. Megelégedés.

Nem adott az isten nekem nagy palotát,
Sem ágyamra selymet, se' cifra tafotát;
Adott egy kis gunyhót, adott egészséget,
És melléje egy jó barna feleséget.
Vele keresem én mindennap kenyerem,
S be jóizün esik azt vele megennem.
Ha munkánk végeztük, lenyugszunk ágyunkban,
S egymást áltkarolva pihenünk álmunkban.
Ha felvirrad a nap, vígadva kelünk fel,
S folytatjuk munkánkat újított erővel.
Tavaszkor a mező körülöttünk virít,
S a füszálon lengő harmatocska frissít;
A pipis éneke múlatgat bennünket,
S a nyár verejtékben könnyíti kezünket.
Őszkor szüretelünk urunk szőlejében,
S kapunk falatocskát mustos pecsenyében.
Ha beköszönt a tél, s hó lepi a földet,
Kis gunyhónkban ülünk a kemence mellett.
Az én kedves Sárim az orsót pergeti,
S vidám dúdolással unalmunk kergeti.
Magam faragcsálok magamnak szerszámot,
S ezért se' fizetek idegennek vámot.
Ha vasárnap eljön, cifrázott bundába'
Megyek hálát adni istennek házába.
Délután pajtással betérek korcsmába,
S kényre iddogálunk a jó borocskába'.
Ha felmelegedem, „húzd rá Gazsi!" mondom,
Enyém egész világ, semmire sincs gondom.
Nem vagyok én adós, nekem sem adós más,
Nem bántottam senkit, engem se bántson más.
Az úristen, pajtás, éltessen bennünket!
Tartsa meg mind holtig vidám jó kedvünket.

3. Füredi pásztor dala.

Hej juhász bojtár! hol a juh?
Mért vagy te olyan szomoru?
Balaton mellett, ott a juh,
Engemet öldös egy nagy bú.

Nem ettem s ittam én még ma,
Itt fekszem dűlve, mint a fa,
Lenyugszik a nap az égen,
Engemet itt hágy ínségben.

Megesett rajtam, s fáj nekem,
Nem szeret engem a szépem,
Hasztalan fúvom furullyám,
Nem hallja, nem néz ő énrám.

Fris tejet adtam, bárányt is
Én néki, teljes boglárt is,
Tőle nem szántam semmimet,
Odadtam volna lelkemet.

Csókokat nyomtam képére,
Sohajtást küldék melyére,
Oldala mellé borúltam,
Szájából szép szót koldúltam.

Hej de ő mind ezt felejti,
Életemet gyászba ejti!
Kínomon szánva nem indúl,
Mást szeret ő már, másért gyúl.

Büntesse őtet az isten,
Mért leve hozzám hitetlen;
Mért verte agyon kedvemet,
Mért verte által szívemet.

Majd ha nyájam el-elszéled,
S bennem a lélek eltéved,
Mondani fogják : érted kár,
Szerelmes bohó, kis bojtár!

4. Bácskai népdal.

Eredetie szerb, 1705.

Bácsi szekeresek útra indulának,
Útra indulának Eger tájékának.
Közöttök volt Palkó maga szekerével,
S ím jó a magyarság erős seregével.
Magyarság serege szóla ohozzájok :
Bácsi szekeresek! hová utaznátok?
Akartok-e velünk egy útra indúlni?
Avagy mint ífiak akartok elhullni?
Mint ífjak akarunk, mondának, elhullni,
Mintsem tiveletek egy útra indúlni.
Bácsiak ezt mondván, mind harcra kelének.
A magyarok még egy legényt sem vesztének:
A bácsiak közzül elhulltak mindnyáján,
Csak Palkó ugrott el tüzes paripáján.
Ebédig vágtatva ért el Jankovácra,
Hol ífjak táncolni mentek a piacra.
Keréktáncba beáll ő is táncolgatni,
De kezdi a táncot fonákra forgatni;
Megereszti hangját siralmas nótára,
S így kezd énekelni szívek fájdalmára:
„A mely anya fiát Egerbe ereszté,
Haza őt ne várja, nem jó vissza többé.
Elhulltak ma, el, az ífju szekeresek,
Élőt már ököztök hiában keresek.
A mely húga bátyját útra készítette,
Ingújra a rózsát hiában tűzgette;
Nem fogja az inget már bátyja hordhatni,
Nem fogja ífiú testén elkoptatni.
A mely mátka útra készíté kedvesét,
Pávatollszedésben ne fáraszsza kezét;
Mert azzal kedvesét, bár miként hajhászsza,
Ebben az életben már fel nem cifrázza.
Tápláljátok hát, ősz anyák, magatokat,
Bennünk ne vessétek bízodalmatokat:
Kitől az ő sólyommadara elrepült,
Vissza nem repül az, szárnyat vesztett s eldült.

5. Szerb rege.

Láték csudát, mily nem történe több :
Ország királyát meg nem ösmeri,
S király rokon vért ont kegyetlenül.
Már vére közzül más nem áll vala,
Csak Ilka húga, térén Boszniának,
Kinek maradt még egy Gábor fia.
Nagybátyja készül ezt is veszteni.
Hugának így ír gyakran a király:
Küldd, Ilka húgom! hozzám gyermeked,
Hogy azt az egyet is halálra vessem;
Ne szálljon ország tőlem a fiúra.
Midőn negyedszer írt már a király,
Könynyel borongott Ilka szép szeme,
Könynyel borongott, s hívá gyermekét :
Jer, Gábor! oh jer, kedves magzatom!
Már négy levél jött hozzám a királytól,
Téged magához kíván, hogy megöljön.
Vedd tőlem ezt a kendőt, magzatom,
S menj a királyhoz, és borúlj elébe,
S mondd a miket most én mondok neked:
„Kegyes király, te tündöklő napunk!
Fényes nap itt a földön, ég alatt!
Az én anyám kér téged általam,
S kérése mellett küld üdvözletet.
Király, ha fömet majd elütve látod,
E keszkenőbe kösd azt véresen,
S akaszd lovamnak hátán a nyeregbe :
Elmegy lovam, s a főt is elviszi,
Melyet kiszáraszt a napon szülém,
Sírván felette, nagy keserve közt
Siratni fogja egy kedves fiát."
Elméne Gábor s a kendőt vivé.
Sok férfi, sok nő kíséré menését —
Elméne Gábor túl a síkmezőn.

Meglátta jöttét távul a király,
Meglátta s így szólt csendesen magához:
Isten, ki jön ott? mely derék lovag!
Hozzám ha térne, szép váramba be,
Országomat megosztanám vele,
S nem kérdeném, nős-e vagy nőtelen?
Alig beszélt így szívben a király,
Várába nyargalt a derék lovag,
S megy a királyhoz, és borúl elébe,
S így kezde hozzá Gábor szólani :
„Kegyes király, te tündöklő napunk!
Fényes nap itt a földön, ég alatt!
Az én anyám kér téged általam,
S kérése mellett küld üdvözletet.
Király, ha fömet majd elütve látod,
E keszkenőbe kösd azt véresen,
S akaszd lovamnak hátán a nyeregbe:
Elmegy lovam, s a főt is elviszi,
Melyet kiszáraszt a napon szülém,
Sírván felette, nagy keserve közt
Siratni fogja egy kedves fiát."
S mint gyermek ekkor úgy sírt a király,
És sírva Gábort vette karja közzé:
Kelj fel, te kedves, kelj fel magzatom!
Király elütve föd nem fogja látni,
Országa, kincse, bár elveszszen is.
Ím kincseim! végy a mennyit vehetsz,
S menj vissza vígan hű anyád felé,
S keress magadnak hölgyül szép leányt,
Én is jövendek víg nászünnepedre.
Felkelt örömmel Gábor akkoron,
S csókolja jobbját s lábát a királynak;
Vett kincse közzül mennyit bírhatott ;
Tüzes lovára gyorsan felszökelle,
S nyargalva ment el a kedves szüléhez.

Ez látja jőni távul a lovat,
S jajgatva ment ki a lónak elébe;
Látá lovát, nem látta gyermekét.
De Gábor így szól hátán pejlovának:
„Kérlek, ne jajgass, kedves jó anyám!
Keress te nékem hölgyül szép leányt:
Király is eljön víg nászünnepemre."

6. Epigrammák.

1) Lidihez.

V erset akarsz tőlem, Lidi? Én csak húr vagyok. Ámor
A lantos. Tőlem verset akarsz-e? szeress.

2) Ismét.

Mely sokszor jösz el, Lidikém! álmomban elömbe,
S ismét álmomban tűnsz ölelésim elől:
Elhagytál ébren, s álmomban is engemet elhagysz;
Már ha nem ébren, légy angyalom álmom alatt.

3) Cencihez.

Nap ha lealkonyodik, harmat terjed le mezőkre;
Cenci! ha mégy tőlem, köny szemeimre borúl.

4) Kérés.

Könnyeket, oh feleség! ha szeretsz, síromra ne csorgass,
Engemet újra neked vissza nem adnak azok,
S hamvamig elhatván, örök álmom félbe szakasztják.
Éltem örömbe' veled, sírjak-e holtom után?

5) Cencihez.

Égek, rám ha veted szemeid! fagyok ím, ha behúnyod:
Cenci! te fogsz jéggé tenni, te fogsz hamuvá.

6) Szerelem és barátság.

A szerelem, Lidikém! olyan, mint reggel az árnyék:
Mindég kissebb lesz, s végre kitünni szokott.
Ámde barátságunk olyan, mint estveli árnyék:
Nőtten nő, éltünk míg le nem alkonyodik.

7) Emberdísz.

Szép vagy, lyányka! ne tudd; jót tettél, férfi! felejtsd el:
Néktek ezen két mód ád igaz emberi díszt.

8) A féltékény vég szava.

Meghaltam, feleség, minthogy féltettelek, önkényt:
Hogyha gyanúba' szeress: hogyha igazba', sirass.

9) Az irígyhez.

Annyi veszélyek után, hogy boldog lettem, irígyled?
Hogy te lehess boldog, halj meg, ohajtom, irígy.

10) A mái világ.

Senki ne mondja nekem, hogy lágy a mái világunk,
És lágysága miatt nagyra nem érdemesül:
Nézd, mi kemény eledelt adogál a házi szegénynek,
S másnak bús esetén megjegesíti szemét.
A bölcsnek, míg él, ád csontokat enni; ha meghal,
Tesz sírjára követ: nemde kemények ezek?

11) Emberismerés.

Belső tettekből megjegyzeni, milyen az ember,
Hajdaniak szokták: oh be nehéz tudomány!
Képünkből Lavater, koponyánkból szokta ítélni
Gall ezt mostanság: oh be hamar tudomány!

12) A fösvény.

Mely jó, mely vídám kedv ömledez a boritalból!
Mond a csapszéken Pál, mikor iszsza borát.
Ám mikoron fizetésre kerül, búsongva kiáltja:
Mely rossz, mely keserű, kész pokol a borital.

7. Mesék.

1) A fülemile.

A sok szavú madarak irígységből bevádolják a sas előtt a fülemilét, hogy nagy szabadon és kényre zengeti szavát, és az embereket egyedül a maga éneklése hallgatására szédíti. A szállók királya a sokaságnak szavainál fogva hirtelen kimondá a számkivettetést a legszebben éneklő fejére, és a szegény fülemile kénytelen volt a magányba bújdosni, ottan énekelni, azt is többnyire éjszakákon.

Azonban a szépérzésű emberek ott is felkeresték őt, és még édesebb érzéssel figyelmeztek a számkivetett dallóra.

2) A ló és szarvas.

Az erdő szélén összejött a ló a szarvassal, s így kezdé feddeni: Miért vagy oly balgatag te szarvas? Miért nem adod meg magadat az embereknek? Fegyverrel, kutyákkal nem üldöznének; télen nyáron, valamint engemet, jól tartanának.

Igazod van, de mind ezen jók mellett meg is nyergelnének. Ezt mondá a szarvas, és felemelt fővel az erdőnek nyargalt.

3) A sas és nyúl.

Miért üldözöd annyira szegény fejemet madarak királya? Oly nagy erődhöz képest hah! miért nem ütsz inkább a pusztító farkasra, vagy a ravasz rókára? Ekképen esengett az üzőbe vett nyúl.

Miért? vijjonga a sas. A farkassal nem bírok; a róka pelyhes kisdedeimen, ha halálom történnék, bosszút állhatna; töled pedig nem félek. Tudod-e már miért? Ezt mondva, felkörmölte az esengőt.

Ügyész uram, ügyész uram! panaszkodni kezd az alperes; ugyan miért? . . . Értem, mond a pörzörgető: Olvassa kegyelmed a sasról szóló mesét, s légyen felelet gyanánt.

4) Az Olympiak és Jupiter.

Szemére hányta a nagy istennek egész Olymp, miért tartja hírhordónak Mercúrt, a ki csalárd, haszonleső és tolvaj.

Mosolygott az isten, és szóla: ha a világ kormányán ülnétek, ezt nem kérdenétek.

5) A két rózsa.

A mezei rózsát, nem tudjuk, irígységből-e, vagy szánakozásból? — így szólítá meg a kerti:

Mit virúlsz te itt? Kinek nyitgatod kebledet? Hiszen itt senki sem lát. Jöszte kertekbe, hol én pompázok. Ott, ott lelsz sok nézellőt.

Jó atyámfia! ne hívj engemet oda! Te, a ki teljesen szép vagy, ott lakhatol! de én a ki egyszerűen vagyok felköntösítve a természettől, én nem oda való vagyok. Ottan engem megvetnének a te kecseidhez szokott szemek. Itten a kevéssel beéglő pásztorleány, s a vándor becsül, és kedvel.

Azoktól becsültetni, kedveltetni nem nagy dics.

Még is több, mint imádóidtól megvettetni.

6) A szajkó és fülemile.

Téged az éneklő madarak között a legszebb éneklőnek tartanak; de ne bízd el magadat, mert nem mindnyájan szeretik énekedet, monda a szajkó a fülemilének.

Melyre ez: annak nem az én énekem az oka.

8. Horvát Istvánnak.

Míg téged zajogó Pestnek henye gőze leheltet;
S a fris lárma között sokfélén töltöd idődet,
Én, kedves Horvátom, egész nyugalomnak eredvén,
Roffnak egészséges kebelében napjaim élem.
Szállásom szerető nénémnek szalmafedéllel
Bévont háza, kevés, ám kívánt házi vagyonnal
Teljes; ebédem igaz magyar ízeletű eledelkém,
Kis sültből vacsorám, italom vén nedve Egernek,
Mindenem a mi elég, megvan. Vígadva borúlok
Ágyba ha szenderedem; reggel vígadva kelek fel,
S míg néném hat lyányaival miatyánkra hevülne,
Én koszorús Flaccust, kedveltemet, olvasom egykét
Ódáig, s kifutok napkölte elébe, Tiszánknak
Kóborló partjára. Örömborzásba' tekintem
E föld legkegyesebb jóltévőjének ezer dísz
Közt feltetszését: a környék ünnepi csendben
Vár rá; a nyárfák aranyos színt játszanak; a rét
Sárgálló zöldségbe borúl; a vízbe merülve
Látszik az ég, néhány tollas zeng a sziget ormán:
Ily gyönyörű reggelt Pesten láthatsz-e, barátom?
Itt járok délig fel-alá. Szárnyakra bocsátom
Lelkem gondolatit. Tisztán elmélkedem a bölcs
Természetnek örök könyvéből. Milyen erővel
Bír ő! szüntelenül mível! mozgásai által
Végbe viszen mindent, nem változtatja folyását;
Bontani nem lehetős törvénye szerént forog ég, föld.
A kicsi fűszáltól minden csuda benne. Az ember
Legfőbb alkotmány; hozzá nincs semmi hasonló,
Agyvelejét ha veszed; más részről földi valóság:
Vetve terem, nő, ismosodik, fogy, meghal, enyészik,
Mint a többi barom. Vesztéből más ezer éltet
Tüstént nemz az anyás természet. Semmi ki nem vész
Kebléből, csak más alakokká változik által.
Így bölcselkedvén a nyír suhogásai kellőn
Meghatják fülemet. Nézem, mint hajlik az ágok;
Rólok mint szaggatja az ősz a sárga levelkét,
Mely szomorún lekerengve behull a vízbe s elázik.
E látás hiteles tükörként festi előttem
A végső órát. Képzem, hogy az emberi fajzat
Hull falevélke gyanánt, hervad sebes élete, ötven
Vagy hatvan tavaszig nehezen tart, s mennyi baj éri!
Lám mi vagyunk, mi hamar múlunk! Méltó-e kis újnyi
Létünket búval keresítni, fogyasztani gonddal?
Ily képzések közt a sűrűs kerteket érem;
Bémegyek. A pórság nyomtatgat, hordja kazalba
A szalmát, szór, s hangya gyanánt vermekbe letölti
Sok munkába került élelmét téli kenyérnek.
Ezt ha szemügyre veszem, boldognak tartom az olyant,
A ki megismervén múlékony gyenge mivoltát,
Nagy fényt nem hajház; sok kincsért bajra, veszélyre
El nem szánja fejét; távúl a városi zajtól

Lárma-szökő faluban lakozik; kis háza, gyümölcsös
Kertje, majorja vagyon; kenyerét megszerzi ekéje,
Zöld lúgossa borát; megelégszik, bár mi kevés is,
A mit nyújt az idő; jótétbe' gyönyörködik; a közNép szavain nem jár, a bölcsek szülteit otthon
Csendesen olvasván, lelkét szépíti; kiválaszt
Egykét meghittet: velek osztozik a nagy örömben;
A búk fellegeit karjok közt messze felejti.
S hogyha bomolni siet testalkotmánya, merészen
Vesz búcsút gonoszokba merült újmódi világtól;
Úgy nézvén a renyhe halált, mint századok álmát,
Melyből semmi zavar, gond, bú, baj fel nem ijeszthet.
S jóllehet égig emelt márvany nem címezi sírját,
Ám a hív lakosok, minden kikeletkor eszekben
Tartván, mely sok jót teve vélek, béfödik aztat
Új hanttal, s ezer áldás közt sóhajtnak utána.
Így, így kívánnék én élni. Be teljes örömmel
Ott hagynám Pestet, Mátyás palotája helyét is!
Tégedet énhozzám szívnálak, hogy te is ott légy,
Hol Miskád lakozik; jó dolgunk lenne; napestig
Tartana víg kedvünk. Kettecskén néha civódnánk
A természetnek műveltein; olykor az óság
Fő történeteit rostálnók; sokszor az Árpád-
Szülte hazánknak ügyén törnők tanakodva fejünket.
Hátha piroska Lidim, s a szöszkés Győry Terézed
Köztünk laknának, lelkünk mint gyúlna dalokra!
Oh be szerencsések volnánk! ki ohajtana többet?

SZENTMIKLÓSSY ALAJOS.

1793—1849.

PRIMÓCI SZENTMIKLÓSSY ALAJOS, Szentmiklóssy László kir. tanácsos és Szlavnicai Sándor Krisztina fiok, Királyiban, Gömör vármegyében született, 1793. oct. 12. Gyermek éveiben már csupa tűz és elevenség levén, dévajságaiért gyakran kellett bünhődnie. Kisebb iskoláit Rozsnyón, Pesten, a humaniórákat Nagyszombatban, Gyöngyösön, a bölcsészeti folyamot a váci püspöki, a törvénytudományit az egri érseki lyceumban végezte aug. 1814. A magyar irodalom szeretete s költészethez vonzódása Nagyszombatban ébredett benne, hol főleg Faludit és Ányost kedvelvén meg, ezek modorában verselt, s egy kisded regényt írt ily cím alatt: *Az állhatatos szeretet jutalma*, miket utóbb Kazinczy tanácsára tűzbe vetett. A tulajdonképi költészeti pályára, öntudattal s fellépési szándékkal, Egerben lépett, midőn ott a törvényt tanulta. Felkeresvén t. i. levéllel Kazinczy Ferencet, ez szokott hazafiúi készséggel nyújtá neki vezérkarját, s vele levelezésbe bocsátkozván, mind az ébredő szikrát szította benne, mind intései és oktatásaival szépizlésü iróvá nevelte, s őt a haza akkori legjelesbjeivel emelő és mivelő összeköttetésbe szőtte. Szinte Egerben történt, miszerint több francia katona-tisztekkel, kik ott mint hadi foglyok múlattak, megismerkedvén, sőt némelyekkel egy szálláson levén, hogy az akkori nagy történetekről velök társalkodhassék, és viszontagságaikra nézve kiváncsiságát kielégíthesse, nagy tűzzel és szorgalommal a francia nyelv tanulásának feküdt, s attól fogva a lyceumi könyvtárban szüntelen francia classicusokat olvasgatott. A francia előadás választékossága különös bájjal hatott reá, s nem csekély befolyással volt nyelve *kiképzésére*. Ez időbe esik Baranyai Decsi János addig ismeretlen magyar Sallustiusának Sz. által fölfedeztetése, s azzal az nap kedveskedett Kazinczy Ferencnek, melyen Egret s iskoláit elhagyá, u. m. aug. 26. 1814. Törvénygyakorlatra Szentmiklóssy József bátyjához, akkor Gömör vármegye főjegyzőjéhez adatott, ki az eddig csak eszményi világban élt ifjat a való életbe kezdé beavatni. 1815-ben Klobusiczky József Borsod vármegye főispánja, csa-

ládja iránti figyelemből a még nem huszonkét éves ifjat táblabiróvá nevezte; ki ezután Pestre jövén, a kir. táblához Vay József hétszemélynök mellé jegyzőnek esküdt fel. Ez törvénytudományi ösmereteivel s közlékenységével nem kis mértékben fejtőleg hatott Szentmiklóssyra. Az ügyvédi vizsgálatot 1816-ban szerencsésen kiállván, a törvénytudományhoz viseltetett vonzalomból eleinte táblai ügyvéd akart lenni, s e végre Stettner Máté kir. fiskálisnál egyideig segédkedett; de később szándékát megváltoztatván, magát gr. Brunszvik József országbirája s nógrádi főispán által 1817. tiszteleti, 1819-ben valós. másod aljegyzővé nevezte ki, s e tisztben egész szeretettel működött, míg nem a politikai pártoskodások miatt, melyekben végre is a katholikus fél lett vesztes, 1826. lelépvén, Erdő-Tarcsán, Nógrádban, visszavonúlva, s időközben, úgymint 1824. juliusban elhalt atyja helyett a mezei gazdaságot is folytatva élt. Szentmiklóssy Alajos első fellépése az Erdélyi Muzeumban volt, mely tőle 1815—17-ig igen csínos *dalokat, epigrammákat* és eredeti *meséket* hozott, 1818-ban a Hasznos Mulats. egy tibulli elegia fordítását (III. k. 2. eleg.), 1822-től 29-ig az Aurora, Hebe, Aspasia, Széplit. Ajándék és Koszorú pedig említett nemű, elég számos és kiváló csínú költeményein kivül, mik közt Lessing és Schillerből is néhány fordítás, egy beszélyt: *Opor s Loránt*, vagy a szerelem és barátság küzdései (Hébe, 1824.), s egy regét ottáva-rímákban: *Bertha* (Hébe, 1825.). Sőt a drámában is tett kisérletet, miután a magyar színügy a székesfejérvári társaságnak Pesten megjelenése által közebb figyelmet gerjesztett: *Hunyadi László*, szomorújáték öt felv. Pest, 1820., de ez a színen magát fenn nem tartotta. Részt vett a Tud. Gyűjteményben is, fenállása első éveiben, hol egy pár kisebb értekezése: *Észrevételek némely új szók felől* (1818. III.), *A költői figúrákról* (1820. VI.), és birálatai állanak: u. m. Vitkovics Verseié (1817. III.), Bacsányi programmjaé „A magyar tudósokhoz" (1822. III.), Gaal György magyar népmeséié (1823. I.), és Georch Illés Honi Törvényeé (1822. V. és 1823. V.), mely törvénytudományi szép készületeiről teszen bizonyságot. Éles megtámadásokat vont magára 1829 és 1830-ban Bajza részéről ennek Epigrammai Theoriája elleni felszólalása [1]) s ily című polemiai munkácskája által: „*Bökversek s Eszmék* a magyar nemzeti szín s szellem védelmének ügyében, egy művész tévedései s alaptalan gúnyai ellen, Honvárytól" Pest, 1830., melyben a ragyogó szépet mint a magyar nemzeti jellemben alapvót az egyszerű szép irányában Kölcsey ellen, epigrammákban és ezek mellé vetett értekező jegyzésekben védi [2]). Tíz évi hallgatás után apológjait, melyek időközben pár százra szaporodtak, adta ki: *Mesék*, Pest, 1840., s bár a fogadtatás sem az ő, sem munkája érdemének nem felelt meg; még is dolgozgatott, sőt egy nemzeti *drámát* be is fejezett, de ennek kiadását már nem eszközölhette. T. i. a magányában elfeledve élt férfiú füstbe ment életcélok miatti elbusúltában, egy, magas míveltségével éles ellentétben álló boldogtalan szenvedélyben elsülyedve, 1849. apr. 6., két heti súlyos betegség után, ideglázból, fényesen kezdett pályáját életével együtt bezárta. *Összes*, részben kiadatlan, *munkái* Nemzeti Könyvtáram egyik köteteül nálam várják a sajtót [3]).

[1]) L. a *Tud. Gyűjt.* 1829. II. 113. „*Szerényi*" szokott álneve alatt. *Bajza* felelete ugyanott III. köt., s ugyanezek a *Minerva* 1829-ki I. köt. 219. s köv. ll.

[2]) *Bajza* sujtó birálata a *Kritikai Lapok* I. kötetében 1830.

[3]) Az egész életrajz Szentmiklóssynak hozzám írt leveleiből kivonva.

1. Chloe ajaka.

Kisded virágos
Kertjében egy nyílt
Rózsát szakaszta
A szép Chloe.

Egy fürge méhe
Repült ki dongva

Belőle, s bíbor
Ajkára szállt;

Látván hogy ottan
Szebb rózsa nyílik,
Mint melynek ambrás
Öblében ült.

Kis méhe! nektárt
E rózsakelyhből
Nem szívsz te, az csak
Nekem virít;

A melynek édes
Mézében ajkam
Midőn feredhet,
Isten vagyok.

2. A titok kinyilatkozása.

Mi bús borongás érheté
Oh lyányka, kebledet?
A mely így eltemetheté
Minden víg kedvedet.
Andalgva föd mért csüggedez?
Rejtett könyed mért ömledez?
Mely gyötrelem hervaszt?
Valld meg te nékem azt.

Virágzó rózsaévei
Most nyílnak éltednek,
S kebled alvó érzései
Már kínra ébrednek?
Nem titkon égő kívánság
Az, mely sérült szívedben rág,
S epesztve így fogyaszt?
Valld meg te nékem azt.

Szemed sülyedte s piruló
Lobbanta arcodnak
Önkénytlen néma áruló
Tanúi lángodnak.
Ah égsz; de vajjon e szent tüz,
Mely látatlan bilincsre füz,
Ki boldogért gyulaszt?
Valld meg te nékem azt.—

Hah, lopva mint repül felém
Egy égi pillanat,
Mely egy istent szállít belém,
S a szív mélyéig hat.
Forrón ölelnek karjaim,
Viszonlja szád hév csókjaim.
Oh kény, oh idvesség!
Az angyal értem ég.

3. Az alvó szép.

Tavasz virágitól körülölelve
Találtam őt az álom karjain;
A Chárisok, szivemnek, ajkain
Lépvesszőt hánytak, csókra ingerelve.

Vigan suhogtak, enyhe hűst lehelve,
A leblek nyílt hókeble halmain,
S völgyökben, mint Cyprus virányain,
Hevert Erós, magának trónt emelve.

S így, a midőn a szép alvó felett
Gyönyörben úszva, ékeit csudálom,
Felserken ő, s eltün az édes álom.

Mi tündérbáj igézi lelkemet!
Vakítva hint két csillag fényt szemembe,
S Erós mosolygva átszökik lelkembe.

4. A Bucsuvétel.

„Jövök, hogy egyszer még láthassalak,
Ki csak nevetve néztél kínjaimra,
S mindég siket valál fohászaimra,
S viszonti lángra nem gyújthattalak.

Bucsút veszek most tőled, szép alak!
Tekints résztvéve bús siralmaimra,
Napfény derül azonnal bánatimra,
S bocsáss meg, drága! hogy imádtalak!“

Így szólék, átölelve térdeit.
Megdöbben ő, mélyen sohajt, s hiába
Igyekszik eltitkolni könnyeit.

Ellágyultan zár végre hív karjába,
S a legszebb pásztorórává leszen
Az elválás, mely istenné teszen.

5. Ámor lakja.

Ámor lakja körül a táj két részre eloszlik,
Egyben minden szép s jó egyesülve vagyon.
Ennek örömmezein szünetlen rózsa virágzik,
S a legtisztább ég aethere folyja körül.
Víg napjára irígy felhő nem von soha fátyolt,
S langy enyhében arany fénye mosolygva ragyog.
A szépség kincsszarvát itten üríti örökké,
Oh csoda! az még sem fogy, s nem ürül ki soha.
Hímes rétjeiről nem távozik el soha Chloris,
S kedvese csókjainak nyitja mosolygva keblét.
Myrtusberkeiben a boldog fülmile s tenglic
A gyönyör elragadó hymnusit énekeli.
Szellők szárnyaitól megcsapva az aeoli lant is
Gyakran megzendül, s mennyei hangokat ád.
Csörgedező patakok szélén ringatja ölében
A kényt a nyugalom, s önt bele új fris erőt.
Hízelkedve csapong sok színben az égi reménység itt,
S nektárnál édesb méz csepeg ajkairól.
Itt koszorús fővel sétál a béke s egyesség
A szent pálmáknak innepi árnyai közt.
Itt a nyájasság, ártatlan tréfa, s vidám kedv
Egymást élesztő frígyben enyelgve mulat.
Boldogok, a kik ezen tájt lakják! Boldogok Ámor
Kedvesi, a kiknek mennyei lakhelyök ez.

Egy sivatag vadon a táj másik része, iszony-
És irtózattal tölti be a szemeket. (nyal
A sűrű levegő itt jajjal hangzik örökké,
S a csillagtalan ég bús örök éjbe borong
Zordon fergetegin nem tudván törni keresztül
A nap, nem mosolyog itt soha a kikelet.
A bú itt nyögdell, sérült feje csüggve epedten,
S fátyol alá rejtett arca elázva dagad.
A gyász széllelszórt hajait szaggatva keserg
S fellegeket szaporít sűrü fohászaival. (itt,
A csalatást a szégyen s gúny üldözve követvén,
A kínok seregét csalja utána nyomok.
Itt az irígy bánat s mást féltő sárga gyanúság
Ön fullánkjaival sebheti egyre magát.
A véres bosszú lángajkát rágja dühében,
S méregtajtékot hányva agyarkodik itt.
Fuldokló zokogást, dühzajt, s kígyói üvöltést
Itt felváltva lehet hallani szüntelenül.
A kétségbeesés hallván ezt, táncra ragadja
Fúria-kedvessét, melynek ölébe hevert,
S ím eszeveszve kereng vele, míg nyomaiknak alatta
Kelt tövisekben nem vérzi halálra magát.
Itten azoknak foly keserű éltök, kiket egyre
Üldöz, epeszt, gyülöl, s ostoroz a szerelem.
E kínok, s gyönyörűségek közepette Erósnak
Tündérvára kies csillagi fénybe' ragyog.
Nyitva vagyon szemfényvesztő palotája örökké,
A hol arany trónon ül ravasz anyja ölén.
A Kegyek és Flórák lejtnek mosolyogva kö-
És örök ífjúság szelleme lengi körül. (rüle,
Gyenge, vidám, nyájas, de kegyetlen ez isteni gyermek,
Vak, habozó, szemfényt veszteni, s csalni szeret.
Életadó, s dúló egyszersmind; kényt lehel, oszt kínt;
És az egész egyetem sorsa kezébe' vagyon.
Csattog az ég, dühösen kél a föld harcra haragja
Lobbantára, s arany béke virít, ha mosolyg.
Innen szór nyilakat minden szívekbe, s azokkal,
Hódít mindeneket, s hajt rabigája alá.

6. Myrtil és Chloe.

Idyll.

A hajnal még csak most kezd mosolyogva hasadni,
A mélyebb öblü völgyekben hallgat az éj még,
És te kies Chloe, már itten vagy? *Ch.* Nemde csudálod?
A harmat csak alig kezdett még szállni az égről,
Még minden nyugvék, mikor én e helyre siettem,
Hogy számodra kies koszorút készítsek, akarván
E kis ajándékkal téged meglepni. *M.* Mióta
A boldog szerelem hozzád füzött Chloe, éltem
A legszebb koszorú, az öröm rózsái virítnak
Benne, s virágzani is fognak, míg szíved enyém lesz.
Ch. Úgy nem hervadnak soha el. De mi menynyei zengzet
Hatja fülem? Nem hallod-e a víg fülmile a zöld
Bokrosban mint cseng, csattog, s mint önti ki édes
Bájhangokba szelíd örömét? Mellette szerelmes
Párja miként szállong egy galyról másra, s magához
Mint édesgeti. Nézd, egymást most átölelék hív
Szárnyakkal, mint gyúlnak fel, mint olvad az érzés
Bennök kéjre! *M.* Be szép egymást így égve szeretni!
Ch. Oh mely sok szépség mosolyog bájolva elömbe.
A reggel szép fénye magát mint tükrözi a fris
Harmat gyöngyeiben, melyek sürüen elültek
Minden zöldellő füszálat, s gyenge virágot.
A hímes lepkék mily kedvök-telve csapongnak
A víg tarka mezőn, s egymást játékosan üzvén
A habzó levegőben mily karikázva kerengnek.
M. Nézd, oh nézd keleten mely lángba borúl az egeknek
Bíbora, a ragyogó csillám mosolyogva jelenti
A napnak közelítését, vídúlva, s gyönyörrel
Várja az inneplő természet. S imhol előre
Küldött fénye után, most ő is végre ragyogva
Teljes pompában feltün; mint gerjed örömre
Minden, s mint ékül meg arany súgáriban úszván.
Ch. Nézd a kis méhek mint szállnak az illatot öntő
Gyenge virágszálakra, s miként szedegetnek azoknak
Öbleiből mézet. *M.* Méltók követésre valóban!
Szép szácskád rózsájából hagyd nékem is édes
Mézét Ámornak, hagyd kedves, szívnom! *Ch.* Elébb nem
A míg egy szép dalt ajakid nem zengenek.
Úgy is
A mint estve felé megöleltél tegnap utólszor,
Ígéred, hogy fogsz egy új dalt szerzeni. *M.* Úgy van.
A mint tegnap az esthajnal mellőlem elinte,
Mind addig híven kísérének szemeim, míg
A kékellő távolság elrejte előlem.
Már nem látának többé szemeim; de csalódott
Lelkem még mindég azt hitte jelen vagy. Azon szép
Érzelmek, melyektől el volt fogva egészen
Hő szívem, történetből ajakimhoz emelvén
Sípomat, ellágyult hangokra fakadtak azonnal.
Így zengém érzésimet a hűs néma homályban:
Most azokat, haugyan van kedved hallani, mindjárt

Vígan eléneklem. *Ch.* Szívem már olvad előre.
Szünjetek a hűs árnyékok közt zengni madarkák!
Csörgedezés nélkül üzzék kis habjaid egymást
Égszínü csermely! Minden mély csendbe merüljön.
Enyhe Zephyr! tartóztasd gyenge lehelleted, a míg
Kedves Myrtilnek fog hangzani éneke. *M.*
Halljad!
„A lemenő nap nem búsít engem, ha jelen vagy,
Szép Chloe! tündöklő szemeidnek fénye mosolygván,
A legsűrűbb éji homály is eloszlik előttem.
Vajha jelen volnál mindég. A legkiesebb táj
Ingerlő szépsége csak akkor tölt el örömmel,
A mikor azt kék nagy szemeid szépítve elömbe
Tükrözik; a kristálypatak úgy kedves csak előttem,
Hogyha gyönyörképed látom kiragyogni belőle.
A bágyadt szellő langyos fúvalma csak akkor
Enyhít meg, miüdőn avval lehed olvada öszve.
A berek árnyaiban zengő víg fülmile édes
Éneklése csak úgy bájol meg, hogyha öledből
Hallhatom azt, s ajakid lágy hangját csengi követve.
Oh higyd el Chloe, úgy nem örül a fecske tavasznak,
Sem rétnek méh, mint én látásodnak örülök.
Oly igen a vídám öz nem kedvelli ligetjét,
A mint én téged, gyönyörü szép lyányka! szeretlek.
Sürü csókok közt forró szerelemre hevülvén
A hív gerlicepár, oly édes kényre nem olvad
Mint én, hogyha fejem havazó kebledre lehajtom.
Oh Chloe! hü szívem fog verni csak érted örökké!"
Így végezte dalát Myrtil, s Chloe teljes örömmel
Egy hév csókot adott némült ajkára jutalmúl.

7. Apológok.

Hébe s a sas.

Nem bágyaszt, nem csüggeszt-e el,
Midőn villámszóró urad elébe
Tüzelgő mennykövekkel
Oly távolról felszállnod kell?
Kérdezte egykor Hébe
Zeüs kedves madarát,
Itatva azt nektárjával.
Ez, telve kény árjával
Oh istenné! — ily választ ád —
Vallyon bágyadtság s csüggeteg
Engem miként szállhatna meg,
Midőn arany csészédben
Rám ily jutalom vár itt fenn!
Bármely terhes tiszt is könnyüvé lesz,
Ha méltó bért s jutalmat vesz.

A majom.

Egykor véletlenül lát
Egy tükröt a majom, s magát
Gyönyörrel benne nézelvén,
Eddig — szólt kedvetelve — én
Valóban azt hivém mindég,
Hogy csak nagy ügyességem
S mindenre reátermettségem
Tesz kedvessé; most látom még
Külkecscsel is hogy bőséges
Mértékben álda meg az ég.
Bohókban ily nevetséges
S alaptalan az elhittség.

A bagoly s a madarak.

Egykor Minerva madarát
A tollasnép, hogy fényes nappal sem lát
Semmit, nagyon kigúnyolá.
De annál szebb s dicsőbb, hogy a sötétben
Látok! viszontaglá
Az odv lakossa: ebben
Áll a philosoph igaz érdeme
Kinek illetve van szeme
Pallastól. Oh a mely philosoph csak
Sötétben lát — így szóltanak
A gúnyolók — s ott, hol világosság van,
Vakoskodik, valóban
Szegényt méltán szánjuk mi,
S nincs tőle mit irígyleni.

Az egér.

Egy bibliothekába zárt
Egér, bár dúlná a könyvtárt,
Igen soványan jött belőle ki.
S midőn a többi társai
E végett évelődtenek vele:
Bangók! imígyen felele,
Ez túdósok köz sorsa mostanában,
Leginkább a magyar hazában.

A pillangó s a cserebogár.

Hiába kérkedel
Szemfényvesztő tündér kecseddel!
Egy hímes pillangóhoz így
Szólt egykor az irígy
Cserebogár: tudjuk nemed miből áll,
S hogy nem rég rút hernyó valál.
Mit tészen az! ád ily választ
A színes röpkedő; nem azt
Milyen valék, kell felvenned,
De most milyen vagyok, tekintened.

8. Epigrammák.

Egy szerelmes leánykához.

A szerelem szemeidből elcsüggedve sohajt ki,
S titkos szívgyújtó vágy eped arcaidon.
Lángolván, mért titkolod? Ints, s maga Ámor azonnal
Psychét elhagyván gyenge öledbe repül.

Az ő képe.

Mint a kék égből kimosolygó csillagok éjjel,
Oly kiesen fénylők mennyei szép szemei.
Arcain a liliom s a rózsa ölelgetik egymást,
Trónt Ámornak ajánl bíbora ajkainak.
Ég, de szelíd kívánati mint Auróra könyüi
Oly tiszták, s havazó tél fedi keble nyarát.

Az én Tempém.

Nyíltával tavaszomnak, mint méh, repdeze széllel
Éh lelkem, s eledelt nem tuda lelni sohol.
Téged meglátván, Chloe, megszünt repte azonnal,
Minthogy örök Tempét lelt kies ajkaidon.

A véletlenül kapott seb.

Egy kis ezüst fellegről néz le mosolygva Cupídó,
Fel van vonva arany íve, nyilazni akar.
S kit vallyon? Csak alig mondám ki, s elömbe vetődvén
Daphne, legott egy nyíl zúgva keblembe repült.

Ámor megszabadítása.

Egykor lépre került a szép Chloe ajkain Ámor,
És, szabadítsam meg, kér vala s egyre eseng.
„Mondd de miként?“ Olvaszd fel lépem csókjaid által!
Hah mely kész vagyok ezt tenni s fogadni szavát.
Csókom ömölve ömöl, s immár szabad Ámor; azonban
A csók még is foly, s folyni szünetlen akar.

Szépemhez.

Hogy szórhat villámot, bár mosolyogjon is, a menny,
Elhiszi a ki szemed tiszta egébe tekint.

Óhajtásom.

Áon berkeiben zaj nélkül folyjon el éltem,
Mint kristálycsermely myrtusok árnyai közt.
Olykor kis felhő víg kedvem egére borúlhat,
S a szerelem, mint nap, szórja szelíden el azt.
Könnyü lélekkel lássam közelíteni végem,
S kedvesemen függve húnyjanak el szemeim.
Emlékül nyíljék minden kikeletre poromból
Gyászló hívemnek síromon egy nefelejts.

Az öröm.

Csak méhként ízleld mézét e gyenge virágnak;
Mert ha mohó vágygyal rája rohansz, e lölöd.

A szerény.

Hódol az érdemnek, s nem tudja, nem érzi magáét;
Mást ha dicsérnek örül, más ha dicséri pirúl.

A sorson nyerhető diadalom.

A sorssal küzd, harcol egész éltében az ember,
S megnyugvással győz rajta, ha türni tanúlt.

A szép és igaz.

Gyenge szemünk az igaz napfényét győzni, ha a szép
Hajnali súgárin nem gyakoroltuk elébb.

Rendeltetésünk elvétése.

A boldogságért születünk, s nélküle halunk meg:
Mért van ez? Árnyékát üzve, előle futunk.

A képmutató.

Sír, ha zokogsz; ha örülsz, örvend: de gyakorta mosolygván
Szíve zokog, s ha szemét köny teli, szíve nevet.

Dalmira.

Versedben nagy könnyüség van, Dalmi, dicsekszel.
Könnyü lenni szokott, nem csoda, a mi üres.

Serlegire.

Szép meggyőzni magát, mond Serlegi, és iszik egyre,
Míg teljes diadalt nem nyer, elázva, magán

DÖBRENTEI GÁBOR.

1786—1851.

DÖBRENTEI GÁBOR egy Hőgyészben, Vas vármegye kemenes-aljai járásában fekvő helységben lakott család sarjadéka, 1786. dec. 1. Nagy-Szőllősben, Veszprém vármegyében született, a Somlyó hegye alatt, hol atyja ev. predikátor volt. Tanulását Pápán kezdte, s ott végezvén a Donátust, a grammatikai osztályra Sopronba ment, hol 1805-ig maradt. A verselés iránt, melyet még kilenc

esztendős korában kezdett, a negyedik osztályban levén, Baróti s utóbb Ányos munkái nevelék kedvét, s ez által ismeretes levén az ifjuság között, az ottani ifjakból állott magyar társaság, melyet 1790-ben Kis János kezdett a rhetori osztályban tanúltakor, választotta tagjává, egy évvel utóbb könyvtartójává, később titoknokává. Mint ilyen adta ki legelső költői kisérletét: 1. *A Szerelem Kellemei*, hat dalokban. Sopr, 1804.; továbbá Raics Péter tanár vezérlete alatt, ki a társaság elnöke volt, a régibb és akkori tagok válogatott darabjait ily címmel: *A Soproni Magyar Társaság Munkáinak Zsengéje*. Első (s utolsó) darab. Sopron, 1804. valamint ennek nevében készített két, külön kijött, alkalmi versezetet is: 2. *Gyászoló Érzések* mélt. gróf Bossányi Juliánna . . utolsó halotti tisztelettételekor. Sopr. 1805. és 3. *Köszönet* . . . Nagy István . . . superintendenshez, midőn a soproni főoskolákat meglátogatni méltóztatott. Sopr. 1805., emezt hexameterekben, amazt két ének s húsz dalban Himfy modorában. Ezen ifjak társaságát, mely minden szombaton délután szokott volt egybegyűlni, s feladott tárgyakat, hol folyó, hol kötött beszédben kidolgozva, felolvasni, úgy rendelte el Döbrentei, mikép minden tagnak a hónap utolsó szombatján egyik munkáját szószéken el kellett szavalni, hogy így az előadásban is magokat gyakorolják. Ekkor kereste fel Kazinczy Ferencet és Kis Jánost is leveleivel, kik a szép tüzű ifjút nyájasan fogadák, s levelezéseik által útmutatóivá lettek [1]). A következett évben, miután Pesten Révait és Virágot látta, 1806. elején Bécsen keresztül, hol Bacsányit, Decsyt, Mártont, de főkép Báróczyt kereste fel, kiről mindig elragadtatással szólt [2]), husvétkor Wittenbergbe ment. Itt Schroeckh előadásain a világtörténelem és hitujítás felett, és Poelitz széptani leckéin és estvélyein szorgalmasan megjelent, Klotschnál a széptudd. és müvészetek encyclopaediáját és Horác levelei magyarázatát, Grohmannál a bölcsészetet, Nitschnél az erkölcsi hittudományt hallgatta, s a franciát nagy szorgalommal tanúlta; de az olaszban is, melyet még Sopronban Metastasio kedveért tett magáévá, gyakorolta magát, s most Dantét, Petrarcát, Ariostót és Tassót szerette, sőt Dantét fordítani is próbálta. A jénai ütközet (oct. 14.) után a francia seregeknek Napoleonnal Berlinbe Wittenbergen áttoldulása miatt (mely alkalommal Döbrentei a nagy császárt oct. 20. látta) Lipcsébe ment, hol Platnernél philosophiát, Carusnál tapasztalati lélektant, Ecknél költészettant és Horác —, Rostnál Cicero Tusculanumi Kérdései —, Becknél Homér magyarázatát és történelmet, Raunál romai jogot, Keilnál szentirás-magyarázatot és Tittmannál hitágazattant hallgatott; vendégkép azonban Herrmann görög irodalmi s Weber vitázó hittudományi leckéire is eljárt. Osszián szeretete által indíttatva, kivel először Bacsányi magyar-muzeumi közléseiből ismerkedett meg, szorgalma az angol nyelv tanulására is lelt időt. Döbrentei még Lipcsében volt, midőn Kazinczy már gondoskodott az általa szeretett fiatal ember legközelebbi jövőjéről, özv. gr. Gyulai Ferencnének ajánlva őt fia Lajos nevelőjeül [3]). Pestre jövén, ekkor és itt szövődött Szemeréveli barátsága. Nov. 2. már Oláh-Andrásfalván találjuk, Küküllő vármegyében, hol a kis Gyulai nevelését megkezdte, s azt, mind szorgalma, mind helyes alkalmazkodásával a ház megelégedésére folytatta is [4]). Igy vetette meg Kazinczy Ferenc a papságra vagy iskolatanitóságra rendeltetett szegény ifju egész jövendőjének alapját, ki ekkép a legkedvezőbb alkalmat nyerte Erdély összes nagy világával érintkezni, s társas szép idomait kiképezni. El is ösmerte azt Döbrentei azon időben, s az iró iránt első ifjusága óta érzett enthusiasmusához a hála kötelmei járulván, 1809-ben Széphalomra ment Kazinczynak személyesen köszönni meg közbenjárását [5]). Innen Pestnek kerülvén, hol Horvát Istvánnal s Fejérrel ismerkedett meg, Vitkovicscsal barátkozott, Schedius által Pest nagy házaiba vezettetett be, visszatért Erdélybe, s a nevelés mellett új buzgósággal fe-

kütt az irodalom gyakorlásának. Eddig fennemlített iskolai kisérletein kivül csak egy gyenge versezete jelent volt meg Ragályi Segítőjében 1806[6]). 1808-ban, még mindig el levén fogúlva Osszián által, ennek *Lórai Csatáját* fordította, s modorját „*Felicián*"jában követte (mely utóbb „Klára Visegrádon" cím alatt készült el) s egy elegiai költeményben gr. Gyulaynéhoz, melyben először mutatkozott némi tehetség[7]). Azonban még most sokfelé kapkodás bélyegzi tevékenységét. A tübingi kérdésre kezd felelni, de abba hagyja, midőn Kazinczy pályázását érti meg (l. felebb a 19. l.); egy műelméleti értekezést készít: „Raphael, vagy a mesterségről", melyet Kazinczy kérésére mellőzött[8]); Macbethet fordítja, Zsebkönyvet, majd Kazinczy tanácsára [9]), melyet ez Széphalmon sürgetett, irodalmi lapot tervez, s erre 1810-ben csakugyan készületeket is teszen; meséket és epigrammákat, *Gyermekeknek való Elbeszéléseket*, Kupecky életét ír, úgy az idyllköltőkről [10]), egy festő versezetbe fog — „a küldött próbák bizony szépek" Kazinczy szerint — stb. Azalatt az erdélyi nagyok segedelmével Falka által készíttetett betűk megérkezvén, 4. az *Erdélyi Muzeum* nyomatása 1813b. Kolosvárt, a hová növendékével lakni ment, megindúlt. Eddig is a bár fiatal, de szép culturájú és nemes tüzű férfi minden oldalú serkentései a társas téren új és szokatlan munkásságot gerjesztettek Erdélyben [11]), melyet e folyóirat szépen táplált. A köz szellem s tudományos társalkodás ébresztésére hetenként vagy legalább hónaponként látott magánál egy csoport kolosvári tudóst, kikhez az ott koronként megjelenők is csatlakoztak, dolgozásaikat felolvasták, egymását birálták, a Muzeum részére beküldötteket is, úgy hogy e folyóirat tulajdonkép társas szerkesztés gyümölcse volt [12]). Megjelenvén az első füzet májusban 1814., gr. Gyulaynét Széphalmon és Pesten át Bécsbe; júniusban pedig báró Wesselényihez csatlakozva, ezt nevelője Pataki Mózsessel együtt Olaszországba kisérte Veronáig. Visszatértökben Berzsenyit, kit 1812-ben keresett volt fel levelével, Miklán, Kisfaludy Sándort, kinél 1807-ben is megfordúlt, Sümegen, Takács Juditot Duklán látogatván meg, oct. 16. ért Kolosvárra, s újra megindúlt munkássága, melynek gyümölcse három év alatt az előkelőleg irodalomtörténeti, széptani és bölcsészeti irányu Erdélyi Muzeum II—X. kötetei voltak, de a helyben nyomatás akadályai miatt Pesten kiadva (II—IV. 1815.; V. 1816.; VI—IX. 1817.; X. 1818.), míg azt az előfizetők összeolvadtával, mire az időközben Pesten megindúlt Tudományos Gyűjtemény is hatott, bár a pénzzel pártolók nem hiányzottak [13]), hihetőleg kedvhiányból megszüntette, az irodalom és különösen Erdély magyar irodalmi fejlődése nagy kárával [14]). Ebbeli érdemei elismeréseül Hunyad főispánja, az utóbbi erdélyi udv. cancellár Nopcsa Elek, őt 1817. azon megyében táblabirává nevezte; Cserei barátja által pedig 1818-ban egy ezüst emlepénzzel tiszteltetett meg, mely a kormányszék engedelmével a károlyfejérvári pénzverdében készült [15]). Döbrentei saját dolgozásai e folyóiratban *költőiek*, u. m. ódák és műtani költemények; *irodalomtörténeti és széptaniak* [16]); *erkölcsi és nevelésiek* [17]), *történelmiek* [18]), s különféle apróbb érdekes jegyzések és forditások, miknek összesége által a magyar isme- és eszmekör nem kevessé tágult. A „Muzeum" korába esik Kazinczy Ferenc erdélyi útja is, melyre Döbr. birta, s melyen régi jótevőjének kalaúza és nyájas társa volt. 1817. végén, gr. Gyulay Lajost Maros-Vásárhelyre kisérte, hol együtt hallgatta vele az erdélyi törvényt, s ott a királyi táblánál fel is esküdött. Időközben (1817.) Aranka György, az 1792-ki országgyülési mozgalmak következtén ideiglen keletkezett, de felsőbb helyről soha meg nem erősített, s így lassanként elmúlt Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság titoknoka, meghalván, Székely Mihály protonotárius és Cserei Miklós kir. tábla birája ösztönzésökre egy új tudós társaság alaprajzát vázolta,

mely, Vásárhelyt a szék házánál egy népes gyülekezetben felolvastatván s elfogadtatván, Döbrentei által gróf Bánffy György kormányzónak beadatott, ki 1819-diki májusban a productionále forum gyülései alkalmával egy küldöttségtől gyüléstarthatásra kéretvén, azt gr. Haller kincstartó elnöklete alatt megengedte. A terv itt újra helybenhagyatván, a gyülekezet gróf Teleki Pált első, gróf Kemény Miklóst másod elnökké, Döbrenteit pedig titoknokká kiáltotta ki, s miután az erdélyi udv. cancellária, gróf Teleki László cancellár s a marosvásárhelyi híres könyvtár alapítójának elnöklete alatt, a megindulást azon feltétel mellett, hogy üléseikben egy kormányszéki biztos legyen jelen s a jegyzőkönyvek fölterjesztessenek, megengedte, ezek csakugyan megnyittattak [19]). Azonban az ülések legfelsőbb helyről a királyi megerősitésig felfüggesztettek, mely mindazáltal be nem következvén, Döbrentei 1819-diki juliusban elhagyta Maros-Vásárhelyt, Maros-Németiben Hunyad vármegyében Molière Fösvényét folytatta, s két osszián os elbeszélő költeményét: „Klára Visegrádon", s „A Kenyérmezei Diadal" befejezte. Megfordulván Hevesben, Pesten, 1820-b. ismét a radnai fürdőben, Szent-Mihályon gróf Dessewffy Józsefnél, és Széphalmon, végre ez évi novemberben Pesten telepedék meg, hol valamely nyilvános alkalmazás szerencséjét várva, minden idejét az irodalomnak szentelte. A színházügyet a napi érdekek előterében találván, a maga részéről azt jeles eredetiek fordítása s átdolgozásával akarta előmozdítani; mely végre egy „Külföldi Játékszín" tervezett, melyből évenként 4 kötetet volt kiadandó Wigand akkor kassai könyvárusnál, ha a közönség részvéte azt lehetségessé teendi, s az a következett évben meg is indúlt ily címmel: 5. *Döbrentei Gábor Külföldi Színjátékai*, Bécs, 1821. I. kötet Német Játékszín: Vétek súlya, szomorujáték 4 felv. Müllner után; II. köt. Francia Játékszín: A Fösvény, vígj. 5 felv. Molièretől, mind kettő tanulságos, irodalmi és széptani becses hozzáadásokkal [20]). A részvétlenség elejtvén e vállalatot, Kisfaludy Károlylyal egyesült egy tudományos és (kisebb részben) szépirodalmi hetilap, az „Árpádia" kiadására [21]), melyre a kiváltságot 1822. május 21. meg is nyerék; de midőn az elődolgozatokhoz fogtak, már metsző véleménykülönbségek fejlődvén ki a két férfiú közt, különösen a kritikai részre nézve, melyet Kisfaludy határozott szigorral kivánt kezeltetni, és saját munkáik felvételére nézve, melyet az utóbbi kölcsönösen kinevezendő bíráktól kivánt függővé tenni, e sokat igért egyesülés eredmény nélkül maradt. Azalatt Döbrentei az erdélyi színpad számára prózában lefordított Macbethet kezdte jambusokba átönteni, s azt Bécsben be is fejezte, hová 1823-ban költözködött, hol a kormány legbefolyásosabb embereinél magát ajánlatossá tevén, 1824. nov. 5. a budai kerületbe tartományi másod albiztossá neveztetett. Mint ilyen ment fel 1825. sept. a császárné magyar királynévá koronáztatására Budáról Pozsonyba vitt szent korona kiséretében Végh István tartományi biztossági főigazgatóval és koronaőrrel, mely alkalommal ismerkedett meg az akkor még a hadseregben szolgált gróf Széchenyi Istvánnal, kinek egyideig teljes bizodalmát bírta, s kit ő vezetett be első a magyar irodalom ismeretébe. Nőttön nőtt, kétség kivül nagy részt üdvös, befolyása az 1825—27-diki országgyülés után számosban Pestre települt nagyokra, midőn a gróf Széchenyi által alapított nemzeti casino és lóversenytársulat jegyzőjévé lett. 1828-ban, a felállitandó magyar akademia rendszabásait átdolgozó országos küldöttség tagja és jegyzője, 1830-ban az igazgatóságnak, az intézetet megalakitó gyülésében, tollvivője, az akademia philosophiai osztályában helybeli első rendes taggá, végre 1831. február 20. az akademia és igazgatóság elegyes ülésében szavazattöbbséggel akademiai titoknokká választatott. E lefolyt tíz évben is, bár mind hivatala, mind a társas tér Döbrenteinek nem csekély idejét vette igénybe, az irodalomban is meglehetős munkásságot fejtett ki. *Költői*

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

dolgozásait hoztak ez időben a Szépliteraturai Ajándék 1821—22-ban, Aurora 1822, 23, 26-ban, Hébe 1823, 26-ban, a Minerva 1825—26-ban, s a Koszorú 1828-ban; mik közt ódák, énekek, epistolákon kivül: *A Kenyérmezei Diadal* öt énekben s egy utóénekkel: A gyulafejérvári este, osszián modorban (Aurora 1822.); *Nandorfejérvár* 1073 (Aur. 1823.), *Klára Visegrádon*, elbeszélés (Hebe 1823.), és *jelenetek Macbethből* (Minerva 1826.). Bécsben lakása idején Hormayr megkeresésére az Archiv f. Geschichtében adott tudósitásokat magyar dolgokról, s irt egy bécsi kalaúzt magyarok számára: „*Magyar dolgok Bécsben*," mely azonban meg nem jelent [22]). Értekezései ez időszakból: *Nyelv csinosságára való ügyelet* (Tud. Gy. 1821. XII.), *Balassa Bálint XVI. századbeli költönk négy éneke* (Széplit. Ajánd. 1821.), mikhez sorolható két *Halottak beszélgetése* a némettel elegy társalgási magyar nyelv kigúnyolására (Kedveskedő 1824. I. 39. sz.) és a magyar irás mostani állapotjáról (Tud. Gy. 1824. VII.); a lipcsei Conversations-Lexikon magyar irodalmi cikke fordítva (u. ott 1825. VI.); *A tudós, társalkodási körökben* (u. ott 1822. II.); *Dugovics Titus*, ki magát, csakhogy nemzete győzzön, halálra szánta Belgrádban (Tud. Gy. 1824. VIII.); *Angliának törvényes állapotja* (Minerv. 1827. IV.) stb. Az „Élet és Literatura" 1827-iki kötete kivonatokat adott *Döbrentei és Kölcsey levelezéséből* nyelv és ízlés tárgyaiban (87—134. l.), s Kazinczynak ezekre hallatott itéletére viszont Döbrentei (u. ott a 354—86. l.) észrevételeit, melyeket egy más nyomos dolgozat követett: *Shakespeare* játékszini munkáinak magyar *fordításához tartozó Jegyzések* (Minerva 1828. III.), hol, mint amott is, a nyelvvel bánás s a műfordítási elvekről, különösen Kazinczy ellenében, szól. Önálló munkák: *Veszta*, román levelekben, 1825-ből, mely kéziratban maradt; 6. *Charaktert festő s elmés mulatságos Anekdoták*, Pest, 1826. 7. *Yorick és Elíza Levelei*, angolyból. Pest, 1828.; továbbá gyermekek számára: 8. *Pali és Minka olvasni tanul*. Pest, 1829.; 9. *A kis Gyula Könyve*. Pest, 1829. (második kiad. Pest, 1845.); végre 10. *Shakspeare Remekei*, első kötet: *Macbeth*, szomorújáték öt felv. angolból, mai eléadhatáshoz alkalmaztatva. Pest, 1830. [23]), melylyel az egyelőre négy kötetre tervelt munkát (Leare, Hamlet s a Windsori Víg Asszonyok voltak ezekbe szánva) megindította, de ez is abba maradt. Ez évben lett, hogy míg Döbrentei befolyása az előkelőkre s az akademia alapitóira tetőpontját érte el, az irodalom szabadtársaságában tekintete mély sebet kapott az úgy nevezett „Conversations-Lexikoni pör" által. Rég megsértette volt t. i. a Kazinczy Ferenc és Kisfaludy Károly neveit zászlóján hordó új ivadékot emez ellen titkon, amaz ellen pedig, cikkeiben elburkolva, de a társas téren nyiltan s a felsőbbség-követelés azon nemével folytatott ellenkezése sőt ármányai által, mely a jótevő barát és mester irányában kettősleg bántó volt [24]). Az akademia megalakittatása reményének közeledtével, az említett kör hitelvesztésére is irányzott eljárása mind munkásabbá levén, ez kapva kapott azon alkalmon, melyet a Wigand Ottó könyvárus által hirdetett „Közhasznu Esmeretek Tára", mint felekezeti munka, melynek titkos intézője Döbrentei volt, nyújtott, s őt sokféle gyarlóságai meztelenségében mutatta fel [25]). Döbrentei kihúzta magát a nyílt harcból, de annál nagyobb elkeseredéssel vitte át pártoskodásait az 1831-ben végre megindúlt akademiába; Kazinczy Ferenc ellen pedig, ennek halála *után*, minden alkalommal, de különösen Berzsenyi kiadásában, minden nemesb érzés levetkőztetésével, álarc alatt [26]) és nyíltan, s még költemények és levélkoholmányokkal is dolgozott [27]). E szakadások csak akkor kezdtek kiegyenledni, midőn Döbrentei, 1834. aprílben tartományi első albiztossá neveztetvén ki, felsőbb rendeletre az akademiai titoknokságról lemondván, s az akkor állott országgyülés miatt elegyes ülés csak 1835-ben tartatván, ez évi september 17-én utódot kapva, lelépett. Ez időbe valók 11. a *Közh. Esmeretek Tára* három

első kötetébe *írt eredeti és fordított cikkei;* a Thaisz által szerkesztett „Sas"-ban : *A költés nemei* röviden és tulajdon versnem és versirás módja az olasz, francia, angol s német literaturában (1831. VIII.); Gr. Teleki Ferenc Versei, kiadva Budán 1834.; 12. *Magyar Ábécé s olvasásban gyakorlás végett előleges Oktatás, Pest 1834.;* továbbá akademiai titkári minőségében : 13. *A Magyar Tudós Társaság Történetei*, sok becses irodalomtörténeti adatokkal, az általa szerkesztett akademiai Évkönyvek I. és II. köteteiben, Pest, 1833. és 35., s apró életrajzok az 1832-ki akademiai Névkönyvben. Szinte ez időbe esik a Pest vármegye által pártfogás alá vett színügybeni munkássága, és pedig 1833-ki octobertől 1835-ki május 1-ig mint annak a megye által kinevezett igazgatója [28]), ez évi augustus óta pedig mint a vármegye szinügyi bizottmányának tagja. 1834-iki nov. 10-én az akademia által a régi magyar nyelvemlékek gyűjtése és kiadásával bízatván meg, ez évvel munkássága új, áldásosb, irányt kapott. T.i. nagy gonddal s élénk figyelemmel vitt, elágazott levelezés folytán és szinte minden évben a haza külön részeiben tett levéltári utazásaiban [29]) tett gyűjtéseiről szólnak az akademiához intézett ebbeli tartalmas *Jelentései* (az akad. Évkönyvek III. és IV. köt.). Ezen iparkodások gyümölcsei az akademia tetemes nyelvemlékgyűjteménye, mely számos másolt codexek és irományokból áll, s ebből kiadva : 14. *Régi Magyar Nyelvemlékek*, I. II. III., és IV. kötet első osztálya. Buda, 1838, 40, 42 és 46. Ezek mellett gyűjtött XVII. századbeli magyar leveleket, melyeknek nyomatását is megindította, de 1848-ban fennakadván, halála után szinte az akademia gyűjteménye számára vétettek meg. Ezek mellett *újabb költeményei* az Árvizkönyv V. köt. (1841.), a Honderüben (1845, 46.), Életképekben (1846.), Unióban (1847.) és külön : 15. *Huszárdalok*, Buda 1847. (újra, bővítve : „Huszárdalok, átaljában Katonadalok, Magyarország önkéntesei és nemzetőrei számára" címmel, Buda, 1848.); 16. Berzsenyi Dániel Összes Művei, Buda, 1842. egy 4r.köt. s egykorulag három 8rétköt., életrajzi bevezetéssel, jegyzetekkel s *Berzsenyivel folyt levelezésével.* 17. Prózadarabok is : *Visszamagyarodás Budapesten* (1844. és 45. Honderü), *Gr. Brunszvik Józsefné életéről rajzok* (1845. Életképek 20. sz) stb, végre *Emlékbeszéd gr. Teleki Ferenc felett* (olvasva az akad. 1846-ki köz ülésében), *Apácai Csere János élete és kora* (olv. az akad. nov. 20. 1846. és apr. 19. 1847.), *Verbőci magyar fordításairól* (olv. az akad. 1848.; kiadatlanok); *A „witz" szó magyarításáról* (M. Akad. Ért. 1847.). Eképi folytonos munkásság közepett, miután még 1841. jan. kerületében főbiztossá s 1844-ben királyi tanácsossá lett, 1851. martius 28. reggeli hat órakor, néhány órai roszullétel után, Budán meghalt. Munkái kiadásáról végintézetileg rendelkezett, de az mind eddig nem létesült. Érdemei, miket magának irodalmi ösmeretek terjesztésével, kivált az Erd. Muzeum korában, utóbb a régi magyar nyelvtörténet körül annak emlékei kutatása és gyűjtésével, továbbá a nemzetiség körüli buzditásaival a társas téren, különösen felsőbb körökben, szerzett, elfelejthetetlenek maradnak.

[1]) *Döbrentei* saját kifejezéseként 1828. elején velem közlött életrajzi adataiban, miket mint szinte egyetlen forrást fiatalkori dolgaihoz, híven követek, valamint az utóbbiakra az akademia levéltárában levő szinte saját feljegyzéseit ily cím alatt : „*Döbrentei Gábor Megkésértései magyar irodalom s nemzetiség fejtései körül.*"

[2]) „Döbrenteinek májusban írt levelét — így ír *Kazinczy F.* l. Levelei Kis Jánoshoz, I. 118. l. — vevém e napokban. Szeretem azt az embert. Szíve meleg; az pedig nagy ajándéka az égnek. Úgy látszik, hogy vére kelleténél hevesebb. De arról tészen az idő és a tapasztalás. Báróczy felől elragadtatva szól, s azt gyönyörködve érzem."

[3]) L. *Kazinczy F.* Levelei Kis Jánoshoz, I. 168. l.

[4]) „Döbrenteivel nagyon meg van elégedve Gyulayné. Ezt nékem a grófné maga írja. Jelentsd ezt tiszteletre méltó öreg atyjának. Örvendek, hogy neki ezt az örömet csinálhatom" : írja *Kazinczy* Kisnek febr. 8. 1808. l. *Lev.* I. 244. l.

[5]) Megsemmisítvén Döbrentei utóbb, könnyen megérthető okokból, Kazinczyhoz irott és ennek özvegye által neki, Kaz. halála után visszaküldött levelei közöl az ide szolgálókat, itt egy életrajzi adatok kivonatára voltam szorítkozva, melyet Kazinczy magának Döbr. leveleiből 1815-ben készített. A „*Megkésértések*"-ben csak ennyit találok: „1807. Kazinczy Ferenc ajánlására gr. Gyulay Lajos nevelését vállalá el. 1809. Széphalomra *hajtá enthusiasmusa*, s megy a Szilágyságra, Nagy Károlyon keresztül Kazinczy *utasításai megköszönésére*" 77. l.

[6]) „Baráti Elragadtatás" Szemeréhez, a Segítő 16. l.

[7]) „Döbrentei — írja *Kazinczy* Kishez máj. 8. 1808. Lev. I. 262. l. — egy igen szép kezdetü ossziáni éneket küldc nekem. Ha olyan a kis költeménynek dereka is és vége, mint az eleje, úgy örvendek neki. Egészen belé tanúlt az Osszián lelkébe. Grófnéjához van intézve az ének, férje halálán való bánatját énekli. Igen, igen szép!"

[8]) „Rettenetes dolgokat beszél" jegyzi meg róla *Kazinczy* az [5]) alatt id. kivonatokban.

[9]) Bár utóbb nincs reménye, hogy Erdélyből lehessen azt. „Akármint essék az, igyekezni kellene, hogy folyóirásunk légyen valahára. E nélkül nem fog boldogúlni literatúránk. Tehet-e valamit Döbrentei, nem tudom; s félek, hogy ha kezd is, nem sokára elakad, mert Erdély nem az a hely ahol az effélét kezdeni lehetne". Levelek Kishez I. 364. l.

[10]) Ebben Zrínyi neki derék az idylliumokban, csak oly „holpricht" ne volna; Faludi kanász; Barótinak lett volna hozzá lelke, de a sok lúdas kása stb elcsufítja; Csokonai gugás halálon siránkozó vén pásztorasszony, Perecsenyi juhászbundában pipál. Kazinczyhoz jun. 19. 1811.

[11]) Ujfalvy Krisztina és Zsombory József verselnek, Pataki Mózses fordítja Egmontot, az ifjú Wesselényi Miklós A Testvéreket, gr. Teleki Imre Horácot, Fekete Ferenc az egész „Angol Nézőt", Szabó András, Szász Mózses bölcselkednek, Molnos, Kerekes Ábel a történelemben dolgoznak stb, Zsomborit buzdítja, hogy „a papi ékesenszólás előmeneteléről és Pázmány érdemeiről a nyelv körül" írjon stb. Döbrenteivel kezdődik e munkásság, az Erdélyi Muzeum korában virágzik, ennek elmúltával elnémul ismét. Nem volt eszközlő, nem volt kiadó. A főurak még saját munkáik kinyomatásától is sajnálták pénzöket. Döbrenteinek, kit alkalmasint személyessége iránti tekintetből és szégyenletből inkább, mint valódi hazafiúi kötelem-érzetből, segítettek, becsületére válik azon, bár álbetü alá rejtve elmondott, szemrehányása, melyet az Erd. Muz. I. 8-d. lapja alá vetett.

[12]) L. a X-d. füzet Előszavát az 5—7. ll.

[13]) A folyóirat megindíthatására több erdélyi főur és hölgy hozatta meg 1813. a betüket (Erd. Muz. II. füz. Előszó); gr. Dessewffy József küldött 100 ft. (V. 192.); Rigyicai Kovács József 124 ftot s ismét 600 ftot (VII. Ajánl.); Horvát István 100 ftot, gr. Waldstein Manó 200 ftot, gr. Dessewffy József újra 400 ftot, Gedő József 100 ftot (X. füz. Előszó 13. l.); sőt id. gr. Teleki Ferenc egy XI. és XII. füzetre hat-hat száz ftot ajánlott (Gr. Teleki Ferenc Versei, 209. l.), mik azonban már elmaradták. Méltó a Maecenásokban oly szegény hazában az ily tetteket is átadni a maradéknak; mit azonban nem tehetni azon észrevétel nélkül, hogy az *Erdélyi* Muzeumot leginkább *magyarországi* uraknak kelle fentartaniok!

[14]) Mit azon dolgozatok lajstroma is mutat, mik az említett Előszóban mint kijövendők felhozatnak, s a megszünés miatt kiszorúlván, részben csakugyan kiadatlanok maradtak.

[15]) Az első, magyar felirattal. Előlapján: a földgömbön Erdély, melyről egy fölötte lebegő nemtő leplet emel föl; körirata: „Vidámít és éleszt". Hátlapján: „Döbrentei Gábornak, a hunyadi megye táblabirájának, ki a dicső arányt jól befejezett nevelés gondjai közt az Erdélyi Muzeum kiadásával élesztette a tudományokat, ébresztette a hazafi lelket, terjesztette a jó izlést, a szívekbe oltotta a honnyi nyelv szeretetét, e kicsibe azt, a mit a nemzet érez, nyújtja fénylő érdemeinek és személyének barátja 1818". (Egy réz példánya a nemzeti muzeumban).

[16]) 1. Magyar literaturát illető jegyzések, egy szépelméjü ifjú barátomnak, III.; 2. Észrevételek az életirás theoriájáról, ott; 3. Boileau poetikája, prózában, VII.; 4. kritikáról IX.; 5. Halottak beszélgetése (a rosz fordítók, ízetlenség s nyelvócsárlók ellen, Szentkúty Sándor álnéven, IX.; 6. Mint kellene lenni a játékszínnek, s észrevételek a szomorújáték theoriája körül, X.; 7. Barcsay Ábrahám élete s némely versei, I.; 8. Gróf Batthyányi Ignác élete, II.; 9. Szász József emléke s versei, II.; 10. A német próza kifejlésének történetei, Eichhorn ut. bővitésekkel, III.; 11. Florian francia költő élete, IV.; 12. A francia nyelv kimívelési történetei s prozaikusai munkáinak megvisgálása, V.; 13. Thomas élete és dicsérőbeszéde Marc Aurelről, VI.; 14. Gr. Haller László, a Telemach fordítója, VI.; 15. Boileau élete, VII.; 16. Hírek Bod Péter felől, VII.; 17. Sterne Lőrinc élete, VII.; 18. Hell Maximilián élete, VIII.; 19. Német szomorújáték történetei, IX.; 20. Eredetiség s Jutalomkitüzés (melylyel hirdeté, hogy néhány főnemes vele társaságba állva, magyar historiai szomorújáték iratását ohajt) I.; 21. A hexameterrel élés kezdete régi s új nemzetek között, II.; 22. Hafiz sírhalma s két ódája, VI.; 23. Játékszíneink mostani állapotja, X.

[17]) Ilyek : Erkölcsi elmélkedések VI.; Nevelési észrevételek VI. 30 s köv. ll. és 137 s köv.; A míveltség becse s a haza szeretetének nemes volta, VIII.; Pestalozzi híres nevelési iró (észrevétellel magyar nevelő s nevelés képzése felől) VIII.

[18]) Ilyek : B. Alvinczy József élete I., Kupecky magyar képiró élete, VIII.; Mozarté, ott; Gr. Teleki József kormányszéki tanácsos élete, X.; Felszólítás az erdélyi professorokhoz, Erdély földleirása készitése végett, III. stb. Magyar okmányok, III. VIII.; A bencenci filagoria, Kinizsi emlékére, V.

[19]) L. *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei* I. köt. 42 s köv. ll.

[20]) Az I.-höz : Müllner élete s munkái; emlékeztetés magyar játékszíneinkre és színjátszóinkra nézve; a német színjátszás rövid előadása; német színjátszók és színjátszónék; — a II-hoz : Jegyzések a Fösvényhez; Molière élete s munkái; francia vigjátékkőltők; rövid eléadása a francia játékszín származásának; francia színjátszók és színjátszónék. A Müllner darabja a kiadó kivánsága szerint prózában van, de közöltetik a versben kezdett dolgozás első felvonása is.

[21]) A felterjesztett előrajz szerint tárgyai leendettek : 1. Történetirás; 2. Természettudományok; 3. Utazások kivonatai; 4. Szépizlés művei; 5. Nemzetek haladásai tudomány s művészségben; 6. Literatúrák előmenetelei; 7. Újabbkori tudományos és művészségi munkák ismertetése kivonatban; 8. Elbeszélések.

[22]) Mutatványt belőle l. Berzsenyi Összes Műveiben a Döbrentei levelei közt, 4r-kiad. 266. s köv. ll.

[23]) Hozzá járulnak : Duncan skóciai király és Macbeth fővezér mesés historiája, Holingshed krónikájából; Mire ügyelne az olvasó és színtjátszó Macbeth és a lady charaktere körül?; Angol színjátszók : Quin, Garrick.

[24]) Vesd össze : „*Kazinczy Ferenc Levéltárcájából*, III. Kazinczy és Döbrentei" az Új M. Muzeum 1856-ki folyama III. füzetében.

[25]) Ezen, a Kazinczy és Kisfaludy barátai által nem igazságosan kezdett, de hasonlíthatatlan szellemi felsőbbséggel, az érdem érdekében a tekintély ellen, vívott harcban különösen két irat volt egyenesen Döbrentei ellen intézve : *Egy szó Döbrenteiről* Fenyéry Gyulától (Zádor György) 1830. mart., és *Bajza Válasza* D. G-nak, 1830. apr.

[26]) L. *Felvilágositás Kazinczy Utjának* 25. *lapjára* (levelezés Pátfalvi Márk (Döbr.) és Horvát Endre között) Sas, X. köt.

[27]) A Berzsenyiben elhintett kisebbítésekre nézve l. a *M. Szépirodalmi Szemle* 1847. II. 290. 324. 339 s köv. ll. Itt kell megjegyeznem, hogy Döbrentei a maga véleményeit s irodalmi viszonyait okmányilag felderítendett számosb leveleit Kazinczyhoz, a Kaz. által hozzá irottak egy részét, s a Berzsenyivel volt levelezés eredetieit, Berzsenyi kiadása után, előrelátásból, megsemmisítette.

[28]) L. „*Igazgatói Jelentését* Pest vmegye játékszini küldöttségéhez a budai m. játékszini ügynek 1833-beli oct. 1-jétől 1835-beli martius utolsójaig miképen folyamatáról" (Honmüvész 1838. II. 88—91. sz.).

[29]) 1835. Jászó, Kassa, Miskolc, Gyöngyös; 1836. Komárom, Bécs, Pozsony, Nagy-Szombat, Palota; 1837. Csorna, Uraj-Ujfalu Vasban, Sopron; 1841. Hunyad, Fogaras, Segesvár, Brassó és Székelyföld; 1843. Eger; 1845. Gömör és Szepes; 1846. Kolosvár, Nagybánya, Lelesz, Ungvár.

1. A Múza s a vágyó ifjú.

Múza.

S te még is alszol?
Fiam, siess : idöd mulik,
A sok halasztás önmagán kacag.

Ifjú.

Lelkem sokáig víva lángoló
Ohajtozási közt, repült, esett.
A szent tüzet, melyet belém vetél,
Érzém, hatalmasan viaskodott.
Meggyújtva, lángba hozva, elragadva
Vitt messze, messze, túl az alvilágon.
Mutatta nékem a szép Álmadás
Legszebb, legédesb, és csak enmagamnak
Elérthető fény- s díszvilág körét.
Hallám a tiszta lyra zengzetét,
S halvány rebengés járta keblemet.
Láttam ragyogni a nemes fején
A nyert koszorút, s a „szent" nevet :
Némúlva álltam.
Huzott, ragadt ez és amaz,
S megértni vágytam, minden szép- s nemest,
Hevülve töltém el sok reggelim,
Kezemben egy-egy égi munka volt.
Borongva szállt rám estéim sugára,
Mind égve, a mit érezék, kifejtni.
De számba venni eltölt éveim
Nem mertem, ah! nem tettem semmit is.
A melyre nyugton eshetett szemem.

„Jót, avvagy épen semmit" ez vala
Fő büszkeségem, s oh, mely sok vagyon
E pontra léptig tisztán megtanúlni.

Szép Múza, a tűz, melyben gyermeked
Él; sok nemesre vonja ötet az.
De míg kikapja a dicsőbb utat,
Mint tétovázik s hány helyen akad meg.
Mely harcra kél ki tárgyáért magával;
Miért hagyod te ily magára így?

Múza.

Csak az nagy, a kit önnerő vezet,
S ha tettre kél ki, másra nem szorúl.
Eléhasít ez lángoszlop gyanánt,
Világot alkot, országot dicsőít,
Nevére élte díszét úgy fúzi,
Hogy arra a kislelkü elpirúl;
A nagy pedig rá tapsok közt tekint,
S köszöntik egymást mennyek ormain.
Hogy ily erőre érleld lelkedet,
Eltévelyedned is kell, a való
Szent fénye akkor szebben tün elé.
A test is, a míg járni megtanúl,
Esik, s az észnek is kiállni kell,
Míg fenteremthet, csecsemő korát.
Én téged el nem hagytalak
Csüggedni! hogyha láttam lángolásod,
Kebledbe szállék,
És bíztatálak a nagy cél felé.
Sőt benned élek, titkosan vezetlek
A rúthoz is, hogy annál lelkesebb
Ösztönnel áldozz a halhatlanabbnak.
Az a homályban jött s tünt gondolat
Lángzatja, mely azt sejteté véled,
Hogy szívbe tudnál szállni tán te is
Érzéseidnek színadásival,
S gúnyon, időkön túllépnék neved:
Az én vagyok.

Azért vetém csak a vivást beléd,
Hogy készen állj ki pályázó erővel,
Vagy tartsd okosbnak nézők közt maradni,
Mert a deréknek a dicső borostyánt
Inkább te nyújtsad, mintsem el ne nyerd.

Ifjú.

Érzem, s ez a mi nyughatatlanít.
Minden nemesbnek próbáltam nyomát,
De mind tovább ment, mind messzebb repült
Előlem a szép, a kivánt tökély.
Mint, mit tegyek, mi tölti bé hevem?
Lelkem mikor lesz és miként nyugott?

Múza.

Vigyáztam én rád, s a kényes vivót
Mosolygva néztem.
Tetszél nekem te fenjáró tüzedben.
Mely csak jeleset, szépet s nagyot
Ohajtozott benyújtni áldozatnak.
Ereszd magad most a magasb világ
Zengése árján boldog képzetek
Közé nemessen. Csillog a borostyán.

Ifjú.

Kedves! kinek felintő pillanatja
Ha rám javalva néz, lelkem rebeg,
Te hívsz, te hívsz, ah égi szó,
Megyek, megesküszöm, megyek.
Oh életünk oly gyorsan tünedez,
És a müvészség oly lassú titok.

2. A szép mív készitéséért lángoló s az ahhoz értő.

Első.

Midőn nagy tüzzel készített munkáján s darabos vonásain, melyeket az ifjú művész észláng erejének néz, az értő kifogásokat tesz. Az ifjú, a legszebb után lángolva, felkiált

Hogyan tehát?
Ha így se', szólj miként?
Megöl tüzem, mely vad lánggal lobog,
Hogy azt elérje, a miért hevül.
„A szépet, a legszebbet" a szerint
A mint te mondod, vágyom én kitenni.
Hogy tiszta légyen a müv és erős,
Hogy lélek és szív egyesülve álljon,
Olvaszszon, elragadjon és tanítson?
Csak az legyen benn, a mi illhetik.
Ah sírva nézek a szép cél felé,
Messzebbre tévén fénykoszorúmat.
Szólj, kényszerítlek, hogy találjam el?

Második.

Csak egy kicsinység oltsad tüzedet,
S te gyújtod a hol kell, nem ő ragad,
Rozsdáid ekkép mind lehullanak.
A nagy havasnak feldagadt patakja
Kicsapva árkán, ágot, törzsököt,
Sárt hajt zajogva, tördelt gátjain,
S nem tükröződvén benne ég s virág,
Nem vonva csendes habja, harsogása:
Gyönyörködésed nincs benn s elhagyod.
Értsd ezt s tudod mi a szép és erő,
Mely a mivekben lélekhez beszél.

A Múza kényes lyány, a féktelen
Duló elől, ki köntösét, haját
Mind elszilálja, bosszusan tün el,
S szemérmeteshez tér envelgeni.

Tüzzel, de nem vak, vad tüzzel hajolj
Feléje, s akkor édesen mosolyg.
Még ő sugalja legszebb érzetid,
S midőn szemének rád hull szép heve,
Vigyázva szedjed ajka csókjait.
Tiédhez érvén lánglehellete,
Csillagzatoknak ezrén túlragad,
S harmóniás dal zeng körültetek.

3. Regula s természet.

Olvasom a regulát, mint kell ezt írni s amazt is,
Ah hideg ez, fáraszt, száraz az elmerülés.
Olvasom a lánggal festett fő ömledezését:

Oh! meleg ez, könnyel rakva van arculatom.
Olvass, tudd meg, mit mért kell? jó tudni, mit illik:
S rántsd ki magad s utadon lelked emelve teremts.

4. A phantásiához.

Arany sugárod újra terjedez,
S lelkem, levonzó élte terheit
Szétrázva, röppen boldog képeken
A szüntelen kivánt és mindenütt
Fellelni vágyott bájvilág felé.

Csapkodva ver tul a gőzök körén,
Mindég merészben, tisztábban röpül
S nem félve néz le, mint midőn
Az óceán felett hasít el a sas,
S kevély szemet vet és lehullni büszke.

Királyi arccal jő a nap, keletjén
S nyugvása táján általellenében
Ragyogva égnek a szirt bércei,
Mig önvidéke árnyékban dereng:
Ugy bár nyomomban éj homálya jár,
Te, átragadva a nyomó időn
A képzelet mennyének messze táját
Áradt özönben tündökölteted.
S mint phoenix égve tisztító tüzében
Hullong körültem a durvás salak.

Már élem, érzem, Lethe cseppjeit,
Az elfelejtő csésze ajkomon!
Itt e magasban, a holott örök
Szépnek s dicsőnek fénye folydogál,
Teremnek édes álmodásaim.
Innét tekintem a szél szárnyain
Elfolyt időkből egybeállt zavart,
Mely semmiségre menni úgy tolong,
Mint a haragját völgybe csapdozott
Felhők csoportja hegytető megé.

S tisztábba kelvén a lement idő,
Repeső örömmel, remegő kebellel
Hevesen megindult meleg érzetek közt
Karolom melyemhez mosolyogva rengő
Víd képezetjét a még vesztegetlen
Természet áldott ártatlan korának.

Az istenek leszálltak akkoron,
S a gyermek ember hajnallásinak
Magok valának hív vezéreik,
S nem esett el a menny s földi részből
Gyarlón s keményen egybefont alak.

Magában érzé ez tettekre kész
Hév indulatja hánykodó tüzét,
A belszabadság önhatalmait,
Követte ösztönharcát, s fékjei
Közé bonyolgva röppent s elbukott.

Hősök s pulyák ti, mondák a vezérek,
Maradjatok hát kényetekre már!
S vezesse azt a bízó önnerő. —
Azolta tévelyg sokba' s küszködik,
Ezer vakítás szenderítgeti,
Jelesre vágyik s bukdozásiban
Hamis dicsőség fojtó füstjein
Hizlalja félreértett tetteit.

Gyöngén legyinted e megtévedést
Te képzeletnek nyájas Grátiája!
S a szív felolvad rajzod bájain,
Békére hajtja a gigász erőt,
S a féktelenség józanná leszen:
Így égető köny, megtörő keserv
Ölelni kisztvén a természetet,
Az elröpült vezérlők visszatérnek,
S mennyet mosolygnak a kebelbe bé.

Még napjaimnak reggelén, mikor
Csak a jelenre függesztém szemem,
És vágyam a hogy kelt, már nyúgodott:
Elsőben is te édesítgetél,
Te gyönge érzés közt nyiló virág!
Fellábbogó láng járt rajtam keresztül,
Melyem feszülve terjengett, hevült,
S én azt nem értém, merre és hová?
Az önmagokkal háborúra kelt
S magokba néma érzések közül
Felszárnyalál, s egy új világ körét
Jártad be mint önalkotásodat.

A pálya-vívott lelkek sírjain
Előttem egy szép csillag járdogált,
S komoly dicsőség Elyzéuma
Lengvén keresztül szent magányomat,
Istensedésnek nimbusában állva
Bámultam azt a fénytetőt, hová
Felvívja létét a pornak fia.

Késő nyomokra átható napok!
Ti vagytok a lángíjju ősei,
Kit intve visztek lakhelytek felé,
Osztozni abból a mit birtatok;
S a szépet, a jót szent nyomdéktokon
Mint hív öröktök híven míveli.

Ah! mennyetekben mért zudít zavart
A földi élet forgó szélvesze?
Melynek sötéte jót, roszat sodor
S halasztja zúzza a fő célokat.
Ott vívod akkor a szép s nagy csatáját
Te fenremegve járdalt s megtörött szív!
Ott omlanak ledőlve váraid
S füstben gomolyg a fényes tördelék.
Magányosan állsz büszke könnyeidben,
Mint győzödelmét vesztve Hannibál.

Ha feltalálál, sejtve szüntelen
A milliónak változón zsibongó
Sergében egyet, egy hozzád rokont,
Ki visszazengi minden hangodat,
Mindent felejtve csüggsz annak melyén
S csalatkozásid fájdalmát sirod.

Majdan megedzi azt a férfi kéz,
Ha a szelíden fejlett bízalom
Magasbra lépett elpuhúlt panasznál,
S az ömledett szív még nyiltan marad,
De már magának oly paizst vivott,
Melyet kitüzvén a csafart gonosznak,
Ő csendesen marad nagy a pulyák
Irtózatos rab századában is.

Te ingerelted e csatás tüzet,
Te gyönge érzés közt nyiló virág!
S belé ragadván, játszva elhagyád,
S felette tündér arccal röpdezél,
Hogy ömagától légyen csendesebb,
S nyomosb erővel hasson alkotása.
Te andalítni tudsz csak s nem vezetni,
S a szenderegve néző ifju ész
Hamar fogolylyá hajlik lépiden.

5. A havas violája.

Hogy nyillasz te itt e rengetegben
Egyedül, oh kiesb tájnak violája?
Jer, ne hervadozz e vad hidegben,
Nem itt vagyon a te szép kelyhed hazája,

Nyájasb ég mosolyg ott, hol én lakom,
S reggel este gyenge szél lengedez,
A hajnalnak nyílik kis ablakom,
Mely alatt pázsint közt egy patak csergedez,

Oda teszlek én ki majd tégedet,
S első gondom te lészsz, mihelyt felébredek,
Csermelyemmel öntöm gyökeredet,
S mellőle a burjánt tépik gyengéd kezek.

S ha hív kebelre vágysz, azt felleled,
De, én leszakasztni sajnálnálak.
Szendergnéd kényedre ki téli éjjeled,
S új tavaszszal újra ápolnálak.

„Vágyódtam én egykor szelíd helyen
Balzsamzó szellőnek nyitni kelyhemet,
Hogy egy gyengéd lelkü meleg melyen
Ringattatva, várjam enyésztemet.

S kikeletet hivén mindenfelé
Bízva jövék ide hozómnak karjain,
S a havasról szélvész rontott elé —
Éltem majd csak tengett gornyadó szárain.

Mennék veled, de nézd gyökeremet,
Mint szebbet reméllve mennyire ágazott!
Ha szánsz, vedd szívedbe esetemet,
S ah, menj! reám az ég nehéz sorsot hozott.“

Ezt mondta a virág, és reszketett.
Szemérem s fájdalom közt hajtá le fejét:
Egy harmatcsepp gyöngygyé kerekedett
Rajta, és köny gyanánt futotta el keblét.

6. Hazai ügy, a nemzeti nyelvre nézve.

1822.

Szerettem a hazát;
Megszegtem kedvéért szívem örömeit,
Csakhogy látnám jöni ragyogó csillagát;
Reszketve gyújtottam éjjelim mécseit:
Mim érte? A szent ügy most is tapodtatik,
S híve, tört oltára mellé taszíttatik.

Szegény fásult haza!
Legdicsőbb elméid koszorúzatlanok,
A milyeket más hon büszkén jutalmaza,
Nálad üres hírü vigasztalatlanok.
Pazarlják éretted hősi erejeket,
S te inkább töröd, mint élesztnéd lelkeket.

Ők megsajnállanak,
S ifjan neki vágva sülyesztő éjednek,
Rontják törik, a mik díszedben gátlanak;
Fejtik tüzét lomhán eltapodt nyelvednek,
S hajdan-dicsőséged parlagosúlt utján
Új virágod csattan lelkesb fiad lantján.

Az ifjú mit nem mer?
Híres tettü nevek sugárzásit iszsza,
Pajzst rengető karja ezer hydrát lever,
Vak hátráltatóját porba nyomja vissza;
S még tapasztalatlan szíve szép árjában
Nagyra kelendő Nap szenderg hajnalában.

De mire ébred fel!
Magát-rontó hideg serget veszen észre,
S hull a magasan járt, roncsolt érzésivel,
Búsan néz a szépen elgondolt egészre;
S a ki messze repült, s hitte hogy nagyot tesz,
Egy kis körbe szorúlt szendergő férfi lesz.

El ugyan nem gyávúl,
Kicsordúlt nagy könnyét letörli hirtelen,
Lelke megzúzva is szikrát pattantva gyúl:
Lágy panaszba fúlni látja hogy dísztelen.
Olvadást csak azért engedne szivének,
Hogy, ah, ő ne érje hünytát nemzetének.

Meg-meglátogatják
Magányában régibb szétoszlott képei,
Mátyás fényén s Mohács sírján hordozgatják,
S erre megint forrnak fojtott érzései,
Felkönyörg hazája ősi istenének,
Nyisson ragyogló kort nemzetünk nyelvének.

7. Huszárdalok.

I.

Sírtál, anyám, egykor értem,
Hogy huszárnak felütöttem;
Ne sírj, anyám, fiad jól van
Vitézek közt a táborban.

Fájva váltam Julinkától,
Szíve repedt bánatjától;
Ne sírj, Julis, híved jól van
Vitézek közt a táborban.

De ha nem él anyám immár,
Ha Julishoz eddig más jár,
Akkor szívem a táborban
Vitézek közt sincsen vígan.

Könyet ejtek, nagyot erre!
Csak egy balzsam jó szívemre:
Körülnézek a táborban,
A hány pajtás, majd mind így van.

Nyúgodj anyám, édes dajkám!
Élj boldogul, szép Julinkám!
Kedvesetek a táborban
Királyáért s hazáért van.

Vitéz vagyok, felmegyek én,
Paszománt lesz csákóm szélén,
S majd azt mondják a táborban:
Magyar tűz volt a fiúban.

II.

Villámlanak, fényledeznek
A kardok ott a hegy ormán;
Halálképek lengedeznek
A vérzászló patyolatján:
Patkók alatt a föld robog,
S a vitéz tűzmelye dobog.

Csataszél fú, csatatüz kél,
Trombita szól harsadozva;
Pajtás! a hős ilyenkor él,
Szíve nem ver borzadozva:
Kardot ragad, egyet suhint,
Ellenjére sebet, vért hint.

„Rajta!“ hangzik; rajta tehát!
Sarkantyút a paripának,
Szedd és üzzed támadóját
A királynak és hazának.
Egyenest a bátrabbjára!
Rá se nézz a gyávájára.

Átok fogja azt közöttünk,
A ki futni visszafordúl;
Nagy bajnok! ki, míg előttünk
Ellenség van, csapkod és dúl.
Híres, a ki úgy megáll,
Mint zápor közt a kőszál.

A vezérnek! a vezérnek!
Ki ellenünk gyújtja őket:
Ha ez oda, kicsinyt érnek,
Szíjra füzzük rabkezöket:
A miénket védelmezzed,
Acélfala légyen kezed.

Győzödelem, vagy szép halál!
Itt maradás, vagy becsület!
A ki zengő csatába száll,
Vitézek! egyéb nem illet.
Csattog, ég a háboru,
S fonódik a koszoru.

Menjen haza csüggedt fővel,
Kiben nincsen szittyai vér,
A ki nem mer nagy erővel
Egybe csapni, s még gyáván kér!
Félre, félre bátortalan!
Minek köztünk haszontalan.

Fereszsz, fereszsz kardot, huszár!
Rád dőlt vívók seregébe!
Villogj mint a hév napsugár,
Főket lovad elejébe.
Csattogj, vágj hogy bámuljanak,
S visszavágni rád, tartsanak.

De megadja ha ki magát,
Ne bántsd tatár vad kezekkel,
Felejtsd csalárd indulatját,
S éreztessed nagy lélekkel:
Hogy vívásra vitézzel szállt,
S meggyőzetve, nemest talált.

8. Shakespeare Macbethjéből.

IV. felv. III. scéna.

Anglia [1]). A király palotája körül kert.

Malcolm, a megölt skót király fia; *Macduff*, skót nemes.

Malc. Jer egy magányos árnyba félre, és
Sírjuk keservink mély sulyát ki ott.
Macd. Kardot kezünkbe inkább férfiassan
És a születés jussa gázolóra.
Új özvegy ordít minden reggelen,
Új árva sír rí, új jaj verdesi
A kék eget hogy boltja visszazeng,
És mintha ő is szánná Skóciát,
Jajgatja a bú tört szótagjait.
Malc. A mit hiszek, megkönnyezem, s a mit
Tudok, hiszem, s ha változtatható,
Mihelyt barátommá lesz az idő,
Megtészem. A mit most mondál, igaz
Talán. De a tyrannt, kinek nevét
Ha mondja a nyelv, rá hólyag dagad,
Jónak tekintéd egykor s szíveléd.
Nem sérte eddig. — Én ifjú vagyok,
Érdemre kaphatsz még is nála tán
Velem, s okosság ártatlan szegény
És gyenge bárányt felkoncolni, hogy
A bosszus istent csendessé tegyük.

---

[1]) Ki van jelelve a hátul álló jegyzések közt, hogy Sh. ezen jelenést Holingshed krónikájából vette ki. *D.*

Macd. Én áruló nem volnék —
Malc. Macbeth az,
S a legnemesebb szív is tántoroghat
Midőn királyi felség bízza meg.
Lehetsz, megengedj, a mi vagy, hitem
A mint vagy, annak hágy. Az angyalok
Mind fénylenek még, ámbár a jelesbje
Lehullt. Te a Jó színét mutatod,
De a gonoszság is felölti azt. [2])
Macd. Reményem eltünt!
Malc. Tán kétségeim
Utján. Miképen hagyhatál te el
Olyan zavarban hitvest, gyermeket?
(A szívnek e nagy kincsü láncait)
S még búcsuzatlan! Sértésül ne vedd
Kérlek gyanúmat, e csak nékem áll ört.
Derék lehetsz te, bár mit higyjek én.
Macd. Szegény hazám, hát véred csak folyasd!
Fészkeljed, önkény, jól meg lábadat,
Mert a becsület nem mer bántani.
Viseld igádat, címe helyt marad!
Isten veled már, herceg, oly silány
Gaz, a minőnek tartasz engemet,
Azon egész nagy országért se' lennék
Melyet bitorlónk körme fojtogat;
S azzá keletnek kincse sem teszen.
Malc. Ne jöj haragba. Bízatlankodásom
Nem oly határzott. Meghiszem, hazánk
Csigáztatik, sír, vérzik s mind külömb
Sebekre virrad, azt is elhiszem
Hogy sok vitéz felkelne jussomért,
Itt a kegyes jó Edvárd is segítne
Néhány ezerrel. Úgyde felteszem,
Ha megtapodnám a tyrann fejét
Vagy kardba szúrnám, a szegény haza
Több vétkeket fog látni mint elébb,
Többet nyög és többféle útakon
Az által a ki felváltná helyét.
Macd. S kit értesz ezzel?
Malc. Értem magamat.
Jól érzem, oly sok bün rögzött belém,
Hogy a midőn feltünnék mindenik,
Macbeth setéte hófejérü lesz,
S határtalan nagy bünhödségimért
Öbenne a hon bárányt lelne majd.
Macd. Oly kárhozott ördög, mint Macbeth, a
Pokolfenéknek légiója közt nincs.
Malc. Igaz hogy álnok, és vérengező,
Mérges, pazérló, fajtalan, csalárd,
Fösvény s akármely bünbe, mely nevet
Visel, belé vág. Mit használ? az én
Bujálkodásom meg fenéktelen.
Nincs annyi lyántok, hitvestek, ki nem
Vévén idősebb asszonyt s szüzet, a kik
Lecsillapítnák hajhász kéjemet.
S elzúzna minden korlátot hevem
Ha tartalékot lelne. Jobb tehát
Macbeth tinéktek, mint én ily király.
Macd. Mértéktelenség is tyrannkodás,
Miatta már sok legfőbb thrónus is
Korán üres lett, s több király bukott meg.
De még ezért ne hagyd azt a mi tiéd.
Gyönyörben úszhatsz kényre tétova,
S látszodj hidegnek, szedd rá a világot.
Untig hazánkban a hajló fejérnép,
S oly saskeselység csak nem bánt hogy azt
Mind bétemesd a hány egy őt leső
Királyt szemen tart.
Malc. Még ezen kivül
Oly éh fukarság vert fészket gonosz
Szerkeztetésü véremben, hogy én
Jószágiért leölném a nemest,
Egy kincset, a más házát vesztené,
S a kapzsiságot minden ily csipés
Csak ingerelné bennem. Új meg új
Fortélyt koholnék gazdagságokért,
És tenkre tenném a jelesbeket.
Macd. Az ily fukarság mélyebb gyökerü
S ártalmasabb szét ágazása mint
Egy nyári repkény hévé, — az vala
Elhullt királyink tőre; még se tarts,
Kincstára gazdag Skóciának, ez
Tiéd leszen bétöltni vágyidat,
S egyéb erényed mind ezt elfedi.
Malc. Ha volna bennem! Úgy-é a királyhoz
Mértékletesség illik s kegyelem!
Alázatosság, meg nem rettenés,
Erő, kegyesség, érdemismerés,
Józívüség és ingatlankodás :
S keblemben ilyes még egy szikra sincs —
Hanem csak a sok útu vétkeim!
Poklokra öntném én, mihelyt hatalmam
Lehetne, a szép egyesség tejét [3]),
Zavarba hoznám a köz békeséget,
Nem látna a föld többé egyezést.
Macd. Oh Skócia! Skócia!
Malc. Szólj most : elődbe adván képemet,
Méltó az ilyen hogy király legyen?
Macd. Király? de, arra sem hogy éljen. —
Oh, egy hamissan felkapott bitorló
Véres kezében sínlő nemzetem!
Mikor ragyog fel néked jobb napod?
Ha thrónusodnak örököse itt
Szülői ágyát így csufolja meg,
S fejére átkot mond önnön maga.
Kegyes fejünk volt nékünk jó atyád,
És a királyné a ki szült, gyakortább
Volt térdein mint állva, a mig élt
Megholt naponkint. [4]) — Már isten veled!
Én Skóciát ily vétkekért kerülém

---

[2]) Ezen két sornak az eredetiben levő homályosságát Johnson magyarázza s itt Johnson szerint van fordítva. *D.*

[3]) Tudniillik : ha nekem hatalmam lenne, a pokol lángjai közt szárasztanám meg a békeség tejét. Lady Macbeth azt jegyzette meg férjéről, hogy sok benne az emberiség teje, azaz, a szép egyességre hajlás. *Steevens.* D.

A milyeket magadra halmozol.
Reményem itt, oh szívem, megszakad!
(Menni akar.)
Malc. Ez a nemessen csapdosó harag,
Mely a derékség tiszta gyermeke,
Setét gyanúmat, Macduff! szét üzé,
S becsületedbe' bízni kezd szivem.
Törébe csalni a sátáni Macbeth
Ily lépek által rég incselkedik,
S az őrizett meg csak, hogy hirtelen
Hitelt nem adtam. Most az ég ura
Legyen bizonyság köztem és közötted,
Hogy, visszavévén önrágalmamat,
Tanácsaidra bízom léptemet.
Mind tettetések, próbák, esküszöm,
A rám ruháztam vétkek mocskai.
Asszony nem ismer engem még, hitet
Nem szegtem, a mi voltakép enyim
Azt sem vevém fel, ígéretemet
Habzó tekervény nem csúfolta meg,
Az ördögöt sem árulnám el én
Pajtásinak, s a tisztalelküség
Előttem olyan kedves mint az élet:
Csak most hazudtam elsőbbszer, s magamról!
De már, úgy a hogy tisztádon vagyok
Tiéd leszek s eltiprott honnomé,
Hová elindult már előre tíz-
Ezer vitézzel a derék öreg
Siward, midőn te még itt sem valál,
S intésre vár. Jer, érjük bé, igaz
Lévén ügyünk. Oh ég, bárcsak te is
Segítenéd. De mért hallgatsz el így?
Macd. Egyszerre, ilyen kedvest és nem azt
Bajos megértnem.
(Érkezik Menteth.)
Nézd, valjon ki ez?
Malc. Nem ismerem, de földim [4]).
Macd. Ah hozott
E földre isten, bátya.
Malc. Már tudom, ki.
Hárítson isten ily nem ismerést
Minél előbb el!
Macd. Hát Skóciában dúl még a gonosz?
Ment. Szegény hazánk! ha belsejébe néz
Megrázkodik rá: már ne híja senki
Többé anyánknak sírunk ő, a hol
Csak a bajokról nem-tudó mosolyg. Hol
Rivás, nyögés, jaj, metsz ált a szelen,
És senki nem tesz róla! Balgatag
Ábrándozásnak tartják a vadúlt
Bánat haragját s a halálharang
Csengtén alig van e kérdés: kinek?
Hol a jelessebb hős előbb elasz
Mint a kalapján rengő kis virág:
A hol betegség nélkül jő halál.

Macd. Rajzod kiváló szókkal, s mind igaz!
Malc. Mi a legújabb baj?
Ment. Kacaj beszélni
Arról minek már egy órája múlt,
Újjal rebegtet minden pillanat.
Macd. A hitvesemről mit tudsz?
Ment. Jól vagyon.
Macd. És gyermekim?
Ment. Jól ők is.
Macd. Nem dulá
Fel a tyrann még békességeket?
Ment. Hogy eljövék, mind békével valának.
Macd. Ne törd úgy a szót, mondj több hírt felőlek.
Ment. Egy hírrel a mint elfásulva jöttem,
Számos nemesség vesztét sugdosák,
S el is hiszem, mert a verengező
Sergét kiállni láttam én magam.
Mostan lehetne öt megcsípni, mert
Pillantsatok csak Skóciába bé,
Talpon lesz a nép, és még asszony is
Elég ragad fel kardot, csak hogy őt
A meggyülöltet vér temesse bé.
Malc. Vígasztalódjék, épen indulunk.
Áltengedé már a jó Anglia
Siward vitézét, a kinél különb
Höst a keresztyén föld még nem szüle,
S bátor szavára tíz ezer mozog.
Ment. Bár én is ilyen jó vigasztalást
Tudnék! de bennem oly szók pezsgenek,
Melyekhez egy vad puszta kellene
Hogy őket ottan ordítsam ki, és
Fülhez se' hatván széllé váljanak.
Macd. S tárgyok miféle? Országos dolog?
Vagy egy személy kap csak tört általak?
Ment. Megosztja e bút minden jószivü,
Ámbár csupán rád omlik a teher.
Macd. Ha engem illet, mondd ki hirtelen.
Ment. De nyelvemet, ha szól, nehogy füled
Örökre meggyülölje, mert vadabb
Hang nem csapá még meg.
Macd. Hah! már tudom mi.
Ment. Kastélyodat meglepték, s hitvesed
És gyermekid levágták, — módjokat
Elébeszélnem annyit tenne mint
Halottaidnak vérekben köpült
Halmokra döfni s vetni téged is.
Malc. Irgalmas isten! (Macduffhoz.) Ember, mit mivelsz?
Ne vágd szemedbe úgy bé kalapod?
Adj szót kinodnak. A megfúlt keserv
Dagadva fúr, vív, míg szivet repeszt.
Macd. S gyermekimet is?
Ment. Hitvest, gyermeket,
Cselédet és a kit csak leltenek.
Macd. S ott nem lehetnem! Hitvesemet is
Legyilkolák!
Ment. Le, mondám.
Malc. Végy erőt,
Főzzük ki most jól bosszunknak szerét
E sebre írul.

---

[4]) Malcolm Mentethben azért ismer földijére, mivel Menteth bizonyosan skóciai szabásu köntösben jelent meg.
Steevens D.

Macd. Nincsen gyermeke! [5]) —
S minden kis apró angyalaimat?
Azt mondtad úgy-é? poklok ölyve, oh
Egyszerre lőtt le kis galambjaim
S anyjok közé!

Malc. Tűrd, a mint férfi tűr.

Macd. Türöm, de érzem is mint férfinak kell.
Felejtnem a mi élt s nincs! nem lehet,
S még ilyen édest! oh az isten ezt
Nézhette! és csak úgy hagyá! —
Macduff! bünöd vont őrájok halált,
Szegény fejem! Nem, ők nem vétkesek,
Miattam estek el! Szent ég, teríts
Nyugtot felikbe.

Malc. Tedd ezt fegyvered
Fenőkövével, kínodban dühödj fel,
Légy éles és nyers tompulás helyett.

Macd. Oh sírni tudnék mint az asszonyok
S fenhéjazással szókat hajtani,
De, felkönyörgök inkább, ég! tehozzád,
Hagyj Skóciának ördögével oly
Közel lehetnem szembe, akadály
Nélkül, hogy érje kardom, és ha elfut,
Nem bánom akkor engedd el bünét!

Malc. Ez férfi hangja. — Menjünk a királyhoz,
Kész nála minden, csak bucsúzni kell.
Macbeth megért a lerázásra már,
S eszközt felülről nyújt a nagy biró.
(Macbethhez értve.)
Gyüjtsed kaparjad a mit még szemed kap,
Hosszú az éj, a melyre nem jövend nap.

[5]) Mély értelme ezen feleletnek az, hogy mi hiában készülünk már most, mert én Macbeth gyermekeit nem ölethetem úgy meg mint ő az enyimeket, mivel neki nincsen gyermeke! Steevens más értelmet is gyanít: t. i. Ha Macbethnek gyermekei legyenek, atyai érzése is lett volna, s nem ölette volna meg Macdufféit. Holingshed nem említvén semmit Macbeth gyermekeiről, inkább azt lehet hinnünk, hogy itt Sh. a viszontbosszulhatás lehetetlenségének kínos fájdalmát értette, s akkor ez a felelet mélyen megrázó. *D*

GRÓF TELEKI FERENC.

1785—1831.

SZÉKI GRÓF TELEKI FERENC, közönségesen az idősb [1]) vagy a paszmosi, több névtársaitól megkülönböztetés végett, 1785. apríl 4. született Besztercén, hová különben Paszmoson lakó szülei, ifj. gróf Teleki Mihály (kathol.) és Dózsa Ágnes, kiknek harmadik fiok volt, a Hóra zendülésekor menekültek volt. Ott kezdte első tanulását is a kegyesrendieknél, folytatta Marosvásárhelyen, Zalatnán és Károly-Fejérváratt, mely időből hálásan emlegette Erdély jeles régészét [2]), Héne Ferenc zalatnai plébánust és utóbb károlyfejérvári kanonokot és iskolaigazgatót, kinek két esztendeig felvigyázata alatt volt [3]). 1799-b. Bécsbe a Theresiánumba adatott, hol két év alatt egészen elnémetesedvén, a magyar verseléssel, melyet gyermekkorában kezdett már, teljesen felhagyott [4]). Öt év alatt befejezvén tanulását, még hét éves korában elhalt atyja helyett reá gondot viselő nagybátyja, huszár-alezredes, szinte gr. Teleki Ferenc, Kolosvárra adta erdélyi törvénytanulásra, „tán azért, hogy visszamagyarosodjék", mint maga jegyzi meg [5]). 1810-ben aranykulcsot nyert. Már ekkor az erdélyi nagy házakban is az idő szelleme s idegen nevelőnék által nagy divatba jövén a német szó és hang, Teleki, huszár nagybátyja intése ellenére is [6]), nagy barátja volt e hangnak, s a német színészetet pártolta. Teljes fordulatot eszközlött azonban benne Döbrentei Gábor, kivel 1816. összebarátkozván, az ő intésére és biztatásaira [7]), kezdett ismét magyarúl írni. Sőt első dolgozása is a következő című elmélkedés volt: *Hogy kell a haza iránti vonszódást tekinteni, s miért szükséges a végett buzgóságot kifejteni?* (folyó beszédben; Erd. Muz. 1817. IX. még név nélkül; s Versei kiadásában). Következett néhány verse az Erd. Muz. 1818. X. kötetében, mik közt az első: *Hazám nyelve*, mely, mint maga írja, költői pályájának mintegy előljáró beszédjéül tekinthető [8]). Ez óta *dalai és énekei*, köztök Schiller

utáni is nehány, a Szépliteraturai Ajándék 1821., Aurora 1823, 26, s a Hébe 1823—26-ki folyamaiban jelengettek meg, s köz kedvességet nyertek, bár az akkor mind inkább követelt időmértéket, főleg kényelemből, elfogadni nem akarta[9]). Azon súlyos csapások, mik Telekit 1822. óta érték, midőn Tivador fiát vesztette el, úgymint 1824-ben egy nagy tüzvész, mely paszmosi kastélyát egész szép környezetével elhamvasztotta [10]), gyakori betegeskedése, sőt még két fia halála, sem kedélyes derültségét, sem nyájas érzékenységét nem birták elborítani. Valódi patriarchai és költői életet folytatott ő családja, a szelíd lelkületű gróf Teleki Sarolta, ifj. Ferenc húga, s gyermekei körében, kik közől egy fia s egy leánya maradtak életben; gazdászkodva, kertészkedve, verselve és — delejzést űzve [11]). A nyert kedvesség által buzdítva, épen betegeskedései miatt már 1822-ben, újra 1828-ban összeírta, s átnézte verseit, s harmadszor is, midőn 1829-ben vérhányás s annak következményei vették elő. Ez óta komolyan kezdett gondolkodni a halálról, de egyszersmind vídám nyugalommal, mely őt, a vallásos bölcset, soha el nem hagyta. 1831-ben a magyar akademia, első gyülésében, febr. 15. tiszteleti tagúl választotta; de mielőtt abban megjelenheték, azon évi dec. 16. élte negyvenhetedik évében kimúlt. Meghagyásához képest Döbrentei adta ki tárgy és hangban kellemesen változatos dolgozásait : *Gróf Teleki Ferenc Versei*, s néhány leveléből töredékek. Kiadta Döbrentei Gábor. Budán, 1834. 16r., s azokat az akademia 1835. dicsérettel különböztette meg; Döbrentei pedig az akademia megbizásából az 1846-ki köz ülésben emlékbeszéddel tisztelte nevét (kiadatlan).

[1]) Így írta ő maga magát, megkülönböztetésül kedves unokaöcsétől, ifj. gr. Teleki Ferenctől, az udv. tanácsos és referendártól, utóbb sógorától (szül. 1790.), kit költészettörténetünk a magyar költészetnek, név szerint forditások által is (Zrínyi) megismertetéséért hálásan emleget (L. Irodalmi Arcképeim II. könyvét, Pest, 1856.).

[2]) Kinek jeles munkája : „Beiträge zur dacischen Geschichte“ Szebenben 1836-dikban jelent meg.

[3]) Saját *hozzám* 1828. mart. írt *levele* szerint.

[4]) *Ugyanott.* V. ö. *Döbrenteihez* írt levelét a *Versek* mögött 216. l.

[5]) *Döbrenteihez* írt *Leveleiben*, *id. h.*

[6]) „Én a kisasszonyokkal csak németül szólék. Bátyám hozzám jó játékasztalától, s ezért pofon felejt. S én a magyarra már most haragudtam is.“ *U. ott* 217—8. l.

[7]) Teleki saját kifejezése szerint *hozzám* írt *id. lev.* V. ö. a *Döbrenteihez* irottakat is *id. h.* 220. l. s többször.

[8]) Szinte hozzám írt *id. lev.*

[9]) L. a *Döbrenteihez írt egyik lev.* 226. l.

[10]) „Paszmosi kastélyom — írja *Döbrenteihez*, 1824. jul. 20. az *id h.* — virág és hajtóházam, a hollandus házzal és két-emeletü mulatóházzal együtt apr. 27. majd mind egészen földig leégett . . . Összeillő rímek helyett már most én összeillő léc-szeget, boronafát keresek, s a sok mesteremberrel bajlódom. Poetai erem rútúl megcsökkent.“ 236. l.

[11]) L. Életrajzát *Döbrenteitől* a M. Tud. Társ. Névkönye 1832-ki foly. 46. l.

1. Orvosomhoz.

Oh! ne nézzed erem vér-e?
Ne kérd, testem ételt kér-e,
Aluszom-e csendesen?
S kedves-e még a jó ital?
Tudományod, vigyázz, megcsal.
S majd nem itélsz helyesen.

Tudok én egy életmérőt,
Mindeneknél többet érőt
Hufeland és Brownén túl,
Azt magamról jelenthetem,
Hogy csak ebből ismerhetem,
Jól vagyok-e vagy roszúl.

Míg az erény s emberiség
Nemes tüze szívemben ég,
S értek mindent elhagyok:
Míg szivem kész szent hazámért
Feláldozni minden csepp vért,
Addig épen s jól vagyok.

De ha embertársam javát
S a nyomorúlt kérő szavát

Süket fülem nem hallja,
Ha más jajját csak hidegen
Nézem úgy, mint egy idegen,
Ekkor itt a nyavalya.

S ha végtére a virtusnak
Szent láncai már nem húznak,
Nyavalyám nagy erőt vett;
Említsd ekkor kedves hazám,
S hogyha még sem mosolyog szám,
Tudd, a halál közelget.

Kísértsd még ezt: kedveseim
Nevezd rendre, s gyermekeim
Áldott feleségemmel;
Ezen ismert édes hangra
Ha nem ébred orcám langra,
Megholtam már, temess el.

2. Imádság.

Előtted, kié menny, föld, s a csillagos ég,
Borúlok le forrón szerető szívemmel.
Hozzád, foghatatlan szentséges istenség!
Emelem tégedet kereső lelkem fel.
Kinek mérhetetlen bölcs általlátása
Számtalan világnak rendelt útat mére,
És kinek atyai hív gondoskodása
Vigyáz az egy napot élő férgecskére.
Téged, oh imádott s szeretett jó atyám!
Buzgón hiszen szívem és örömmel vall szám.
A te teremtésed s gyermeked vagyok én,
Szentséges képedre alkottál engem te!
Boldog az én lelkem, mert téged megértvén,
Szerető védelmét benned megismérte;
A mit hozzád érzek, azt szó fel nem éri,
Nagy uram! hív atyám! alkotó istenem!
De mindent átlátó szent szemed isméri,
Hogy kész vagyok neked áldozni mindenem.
Oh tekints hát most rám irgalmad szemével,
Midőn gondolatim hozzád emelem fel.

Minden szépnek s jónak teremtő kútfeje!
Feléd törekedik tisztúlt akaratom,
De ah igen gyenge lágy szívem ereje
Midőn el-elragad földi indulatom.
Éltessed, jó atyám, szent lelked lelkemben,
Hogy a jót átlássam s kövessem örömmel;
Légy gyámol vezérem hánykodó éltemben,
Hogy jó gazda légyek e földi időmmel,
S feláldozván képzelt mulandó kényeim,
Az örökös legyen azok helyett enyim.

3. Éjjeli Álmadozásom.

Titkoson elrejtem szívemnek szent lángját
Mihelyt a nap virrad, édes sugárával,
Mennyei érzésim aeólhárfa hangját
Nem tarkázom össze a világ zajával.
Elrejtem belsőmnek nyitatlan mélyébe,
Honnan a gúnyoló fülekhez nem hallik,
S midőn a zúgó nap beborúl estébe,
Akkor bús keblemnek hajnala pitymallik.

Mikor már az álom szivárvány szárnyain
Tünemény képekkel ámítja a népet,
S túl viszi még azt is emésztő gondjain,
Kinek a bal sors mind méz nélkül nyújt lépet.
Mikor nyugszik minden, ekkor szabadabban
Emelkedik szorult mellem sohajtása,
S a nyugtató csendben bátrabban fellobban
Felhevült érzésim tüzes villámlása.

Álmadozom ekkor én is nyílt szemekkel,
Titkos vágyásimnak szabad reptet hagyok,
Hogy tiltott mennyemhez ragadjon engem fel,
Melyben lebegőleg igaz boldog vagyok!
De édes álmimból, midőn felébredek
S magam csak a vágyás pusztáján találom,
Azon gondolattal ismét csendre térek,
Hogy egész éltünk csak színes rövid álom.

Anyánk szíve alatt ébredő létünket
Legelső ártatlan álmunkkal kezdjük el;
Játék álma kerget gyermekkorban minket,
Míg az ifju szíve szebb álmára kél fel.
Oh édeni álom, mely ekkor varázsol!
Barátság! szerelem! ki rajzolhatná azt?
Midőn szeráf nyelve hivő szívünkhez szól,
Míg a tapasztalás álmunkból felébreszt.

Jaj nékünk, hogy ezen istenkedő álmunk
Előlünk szerfelett sebesen elrepül!
S az, a mi megmarad, olyan csonkulásunk,
Hogy csalatott belsőnk szent tüze rá kihül.
Csendesebb álomra lépünk ekkor által,
Mely csak nyugodalmas házi éltet remél,
S ez is nem sokára mint a többi megcsal:
Ritkúlnak kedvesink, a szív csak félig él.

Éltünknek utolsó álmához érünk már!
Ez könyező szemünk felfelé emeli.
A halandó már csak részint földi polgár,
Mert szentebb sejtésit csillagok közt leli.
S így egész éltünkben végig álmadozva,
Küzködünk keblünknek sokféle vágyával,
Míg végre imádott atyánk szánakozva
Örökre megnyugtat a sír hűs álmával.

4. Huszárdal.

Mihelyest megcsattan
A harsogó réz,
Lovára felpattan
A bátor vitéz.
Rajta! völgyen hegyen
Vígan előmegyen,
S iget a világon keresztül.

Pajkos jó kedvében
Sürgeti léptét

De tartja szivében
Kedvese képét;
S gondolkozván róla,
Szélben lebeg tolla,
S iget tüzzel vezére után.

Bármily veszedelem
Elejébe jő,
Hogy mi a félelem
Nem ismeri ő.
Hazájáé szíve
S mint királya híve
Iget bátran csata piacára.

Békés embertársát
Sohasem bántja:
Ha ellenséget lát
Kardját kirántja,
S ezt is, ha meggyözi,
Sebét bekötözi,
S iget tovább új vitéz tettre.

S midön útóljára
A véres halál,
Mint élte határa,
Vele szembe száll,
Mint egy igaz vitéz,
Bátran szemébe néz,
S iget vígan a más világra.

5. Csatadal.

Rajta vitéz! paripára,
Rajt a csata piacára,
Tekints István zászlójára
Híveinek int.

Sohajts egyet istenedhez,
Küldj egy csókot kedvesedhez,
Légy hüséges vezéredhez,
Víj a harcmezőn.

Ne kérdd: sok-e ellenséged?
Mindent győző vitézséged,
Régtől fénylő dicsőséged
Feljebb viszi még.

Édes hazád s királyodért
Ki oltalmat tőled most kért,
Kiönteni minden csepp vért
Mindig készen állj.

6. Ámor.

Kacér Vénus kis rajkója,
Kiről minden énekel,
Ezen versek víg irója
Tégedet nem süvegel.

Gonosz fattyu! szerelmiddel
Oka ezer bajoknak,
Bár az ördög vinne már el,
Be jó volna sokaknak.

Kopott nyilad meg nem ijeszt,
Jól tudom én quid juris!
Ki jó móddal olvassa ezt,
Mindjárt meglát in puris.

Pro primo hát: szép új módi!
Bolond Balázs módjára
Vakon lődözsz mint egy bódi;
Fricska az úr orrára.

Ha mámija igaz szemmel
Nem tudá felruházni,
Mért nem tetszik pápaszemmel
Mint sok úrfi gálázni?

Lődöz ide, lődöz oda
Mint egy szeles zurzavar,
Nem is kérdi ki s micsoda,
S Pétert Pállal felzavar.

Majd egy hatvan telet táncolt
Vén szélcsapót elbódít,
Majd egy fonnyadt összeráncolt
Vén szipát elbolondít.

Szottyant ángyát fris öcscsébe
Szerelemre gyúlasztja,
Hogy ezt szegényt ijedtébe
Hideglelés borzasztja.

Ott egy tortyos öreg fejét
A szép Emmi képével,
S hektikából kis erejét
A mi maradt, rontja el.

S hogy kimondjam egyenesen
Az igazat egy szóval,
A gaz fattya, csak lehessen,
Minden embert jól megcsal.

Pro secundo: hol tanúlja
Az úrficska e jussát?
Hogy annyiszor megmásolja
S változtassa gustussát?

Barátságba jól egymással,
Egy páracskát alig vitt,
Tüstént őket új szállással
Kínálja meg s kaput nyit.

S ha ugyancsak házasságra
Végén még is elviszi,
Hogy elvinné boldogságra,
Bolond, ki azt elhiszi.

Hymen, igaz, szebb testvére,
Kit az úrfi commendál,
Az új párhoz alig ére,
Már kegyelmed elébb áll.

S oda hagyja unalomnak
Egész éltek óráját;
Ki nem hiszen e szavamnak,
Tegye meg csak próbáját.

Pro tertio : be szemtelen
Mód szokott megjelenni!
Mit jár mindig mezítelen?
Nem tud inget felvenni?

S rongyos szárnyát mit lóggatja?
Hiszen, hogy csak magának
Volna olyan, nem mondhatja,
Szebb vagyon a szarkának.

Én bizony már több hibáját
Számlálni is restellem;
Ingyen rontsa bárki száját;
Lássa, biz én szégyellem.

S nem is bánom, tetszik vagy nem
Kednek ez az examen :
Bár e csekély verzezésem
Jobbítaná meg. Amen.

7. Víz becse.

Sok ezeren versezének,
Sok papirost rontának,
Majd mindenről van már ének;
Minden fünek és fának,
Mennynek, földnek, nemzeteknek,
Nagy és kicsiny embereknek
Barátja már érkezett,
Ki azokról versezett.

Áldott jó víz! lásd, csak téged
Mindenik elfelejtett,
Pedig a te szivességed
Mindenikkel sok jót tett.
Valójában kimondhatlan,
E tett milyen háladatlan,
Még sem voltál te soha
Senkihez is mostoha.

Főképen a sok versező
Egyike úgy, mint a más,
Mind csak bornak volt kedvező :
Asszú szőlő, vagy máslás,
Messzely, flaskó, kulacs, kancsó,
Mindig ez a sok nemes szó
Ékesíté verseket,
S ez emelé tüzeket.

Hírré teszem mindeneknek,
Hogy nekem a bor nem kell :
S példájokat ő kemeknek
Nem követem versimmel.
Éljen a víz! veszszen a bor,
Vízen van már egyszer a sor,
Hogy már olyan is legyen,
A ki róla versezzen.

Bor uram megvesztegeti
Hacsak lehet biráit,
S ezért észre sem veheti
Sok halandó, hibáit.

Részegítő erejével
Játszik mások elméjével,
A kancsótól nehéz fő
Ugyan derék ítélő.

Nóé atyánk volt az első
Ki nevelni kezdette,
S hajh! mily szégyent vallt vele ő!
Szegényt mire vezette!
Fiával kicsufoltatta,
Egészen elváltoztatta
Az ártatlan jó embert,
Csak ez, a mit vele nyert.

S most is a ki barátságban
Van vele, és szereti,
Tartja sok rosz társaságban,
Még a sárba is veti;
Szép köntösét bepiszkolja,
Hírét, nevét elgazolja,
S a ki vele sokat él,
Attól minden okos fél.

Bezzeg, a víz nem viseli
Senkihez is így magát,
Minden, a ki ezt kedveli
Ezer szépet benne lát;
Sőt minket még jóra juttat,
Mert általa sok oly rutat,
A mit a bor reánk rak,
Mindent szépen lemosnak.

A bor, bűnnek bolondságnak
Volt mindenkor kútfeje,
S jaj ott, azon társaságnak
Melyben elhat ereje;
Tréfálkozik egyelőre,
De hamar szúr mérges tőre,
S a mi egymást szereti
Azt is egybe veszteti.

Jó barátból perlekedőt,
A szelídből ostobát,
A jámborból veszekedőt,
Enyelgőből gorombát.
Szemérmesből tisztátalant,
A munkásból haszontalant,
Az okosból esztelent,
Tesz hamar, hol megjelent.

De a vízről ilyeneket
Soh' se lehet hallani,
Szépnél jónál egyebeket
Ki is merne mondani?
Sőt oly áldott, hogy e helyett
Első vétkünket is, melyet
Ádám atyánk ránk hoza,
A szent víz feloldozza.

Bor nélkül a roppant egész
Könnyen el is lehetne,
De ha víz nincs, minden kivész,
Semmi meg nem élhetne,

Fűnek, fának, virágoknak,
Mindenféle állatoknak,
A mi csak él és lehel,
Mindeniknek fris víz kell.

Legszebb rózsák patyolatját
Szép esővíz éleszti,
Derült reggel gyöngyharmatját
Mennyei víz termeszti;
Fák zöldelő leveleit,
Édes levű gyümölcseit
Mind csak a víz neveli,
Míg a nap megérleli.

Ember, barom, féreg, madár,
A cet és kis kövi hal,
A mi úsz, mász, repül és jár,
Él és lehel viz által.
Víz nőteti gabonánkat,
Víz főzi ki pálinkánkat,
S a szilvásos hegyeken
Kék cseppekkel fityeg fenn.

Nap fényével váltogatva
Bővít mindent s olcsóít,
De a dolgot megforgatva
Mit mondjak a borról itt?
A mint kiki jól láthatja,
Mi, dolgának foganatja,
Kinek használ, s mit mivel,
Bár, a mit tesz, hagyná el.

Bor uram még önmaga is,
Nem terem, ha nincs eső,
Jő a zápor, s lám milyen fris,
Gerezdje mily büszkén nő.
Ki hallotta azt valaha,
S ki olvasta könyvben, hogy ha
Egyszer bor nem teremne,
Aztán vizünk sem lenne.

A bor hamislelkűsködik,
Nem egyforma mindenhez,
A gazdagnak hizelkedik
S goromba a szegényhez,
Gazdagoknak tüstént szolgál,
Szegényekkel szóba sem áll,
S csak egy sklávhoz illendő
Nyilván, a mit mível ő.

Nagy úrhoz, a mikor megyen,
Fényes üveg mellére
Cédulát tesz, melyik hegyen
Érlelődött lángvére.
S hogy megnyerje ura kedvét,
Megmézeli erős nedvét,
S még azzal is díszt keres,
Hogy majd sárga, majd veres.

Haj, de mindjárt nem ilyen jó,
Ha csak szegény jön elé.
Be izetlen, be savanyó,
Csak éretlen egreslé;
Festve hordó penészével,
S egy tört kancsó cserepével
Ocsmán színét takarja,
Hogy ne lássék zavara.

A víz nyájas szelidsége
Mindenekhez egyenlő,
Jöjön hozzá ellensége
Még annak is szolgál ő;
Koldust, királyt, fris kristálya
Egyformálag megkinálja,
S annak, a ki őt iszsza,
Enyhe hülést ád vissza.

Nincs több oly nagy ellensége
A szépségnek, mint a bor,
Légy barátja, s majd a vége
Egy tarjagos pujkaorr;
Arcát, bőrét megdurvítja,
Patyolatját ráncosítja,
Rózsa színét hervasztja,
S szemed tüzét bágyasztja.

Víz ellenben fejéríti,
S takarítja bőrödet,
A ráncokat kifeszíti,
Élesíti szemedet;
Ezért, mikor új havat hány
Mártius, az okos leány
Gyüjt belőle felesen,
Hogy szép bőre lehessen.

A bor heve felgyulasztja
Egészséges vérünket,
Testünk nedvét elrothasztja
S megőszíti fejünket.
Zavaros szem, megtompúlt ész,
Álmatlanság, reszkető kéz,
Görcs és köszvény, rosz gyomor,
Mi az oka? mind csak, bor.

Víz ellenben orvossága
Ezerféle sebeknek,
Mindenütt van, nem is drága,
S még is jó a betegnek,
A kinn orvos nem segít már,
Az a híres fördőkre jár,
Felgyógyulást ott keres,
S ott reménye sükeres.

A szőlőknek mívelése
Üresíti zsebünket,
S még is a bor rosz termése
Hányszor meg nem csal minket!
De ahol bármely kis forrás
Magának egy ágyacskát ás,
Hogy a szomjút megcsalja,
Soha senki sem hallja.

Eltünt a ház boldogsága,
Ha iszákos, gazdája,

Sok árvának koldussága
Szerencsétlen példája,
Becstelen férj, fene atya,
Ki a kancsót nem hagyhatja,
Semmi ember, rosz polgár,
Hogy lehel még az is kár.

Víz ellenben szegényeken
Számtalanszor segített,
Kereskedő tengereken
Gazdagságnak anyja lett:
A ki koldus a szárazan,
Hajóra ül s reménye van,
Hogy a víznek segélye
Által lesz jó szeszélye.

Ő a farsang tréfájával
Új köntöst vesz magára,
S fényes tükör maszkarával
Invitál sík határa,
S ha ügyetlen oda ére,
Leülteti tükörére,
S jól kihahotáztatja,
De az ügyest mulatja.

Végezetül, pecsét helyett,
Annak, ki még szebet kér,
Mondok egy oly vizet, melyet
Bor, tudom, hogy fel nem ér:
A fájdalom enyhítőjét,
Részvételnek kísérőjét
S minden vizek legszebbét,
Egy érző szív könyceseppét.

Elég is már, minden ember,
A ki nem vak, láthatja,
Elsőséget hogy a víz nyer,
S velem tehát mondhatja:
Éljen a víz, veszszen a bor,
Méltán vizen volt már a sor,
Hogy olyan is érkezett,
A ki róla versezett.

DUKAI TAKÁCS JUDIT.

1795—1836.

DUKAI TAKÁCS JUDIT, költői nevén MALVÍNA, legméltóbb képviselője nő költőinknek, Dukában, Vas vármegyében, a Takács nemzetség ősi nemes birtokában született 1795. augustus 8. Szüléi, István és Muzsai Vitnyédi Terézia, őt mint egyetlen gyermeköket különös gonddal és szeretettel nevelték, s nemét illető minden szükséges ismeretekben oktattatták. Költői hajlamai igen korán, s minden külső fölgerjesztés nélkül nyilatkoztak. Még gyermek volt, mikor egy ízben atyja otthon nem létében, anyja pedig betegen fekvén, ezen való keservében érzéseit egyszerű, de meleg sorokban papirosra vetette [1]). Midőn épen letenné tollát, atyja betoppant; a lyányka megijedve, mintha tilos dolgot cselekedett volna, bocsánatért esdeklett: de amaz, olvasván a verset, az öröm csókjai közt buzdította és ajándékokkal serkentgette gyermekét e nemes foglalkodásra: mire a leányka felbátorodván, hetenként több-több versekkel kedveskedett lelkes atyjának, melyeket aztán a háznál gyakran megforduló jó barátok előtt, hol felolvasott, hol zongora mellett elénekelt. Néhány sajátkezű versfüzeteiből, mik, részben még igen készületlen, zsengéit őrizték meg [2]), látni, hogy első példánya a népköltészet volt; s a félgyermek ez első kisérletekben oly érzésekkel játszadozott, miket még akkor csak a nép dalaiból ismert. Utóbb Kis János kézen forgó verseivel ismerkedvén meg, s gondolkodása a háborús kor nagy eseményeitől tárgyat és tartalmat nyervén, komolyabb s hazafiúi irányt vett, mely fordulat különösen egy 1809., tehát tizennégy éves korában, a nemesi fölkelésben részt vett egyik házi baráthoz intézett lyrai epistolája által jeleltetik meg. Az ifju poetria híre mind inkább elterjedt a vas-soproni nemesházakban, midőn Horváth József Elek, ki utóbb verses, de főleg szépműtani dolgozásokkal tette magát ismeretessé, a tizenhat éves leánykát egy epistolával fölkeresvén, vele a leggyöngédebb költői barátságot szőtte, a költészet és irodalom bővebb ismeretébe bevezette őt [3]), s az elfogultság és irígység gáncsai által koronként keserített ifju

hölgyet bátorította [4]). Időközben, 1811-ben, halál által elvesztvén édes anyját, atyja őt mind elméjét, mind nemét illető bővebb kiképzés végett Sopronba küldé, hol valamint az irodalomban és zenében, úgy a női és gazdasszonyi foglalatosságokban dicséretes előmenetelt tevén, tért vissza az anyátlan házhoz, melyben gyenge leány létére bár, a gazdasszonyságot a legnagyobb renddel és ügyességgel vitte [5]), de e mellett is folyvást dolgozgatott; s több jeles férfiak által fölkerestetve, kik közől őmaga Kresznerics Ferenc és Tatay János akkori szombathelyi tanárokat, úgy Kazinczy Ferencet hálásan emlegette, tőlök, hol buzdítást vett, hol mívelődése könyvek közlése által mozdíttatott elő [6]). 1814-ben azon öröme volt, az Olaszországból akkor visszatért ifju báró Wesselényi Miklós által, az irodalmunkra nézve is korán elhúnyt Pataki Mózses és Döbrentei Gábor kiséretében, Dukán meglátogattatni, mely utóbbi őt könyvekkel megajándékozván s leveleiben útmutatással támogatván, azon szép epistolát nyerte ki tőle, mely az Erdélyi Muzeum III. kötetében áll : 1. *Barátomhoz Erdélybe* cím alatt. Többi nyomtatott versei : 2. *A kesergő özvegy*. Pest, 1815. 3. *Újváry Bettinek, Horváth József Elek hitesének halálára*. Szombath. 1816. (németül Biberauer kőszegi ev. predikátortól, 1818. nyomtatva-e vagy nem, nem tudom). 4. *Felelet a dijoni versekre*. Szombath, é. n. Oly kedvességet nyertek ezen, és kéziratban forgó versei, valamint kedves egyénisége által Takács Judit, hogy Berzsenyi Dániel még azon évben egy epistolával tisztelné meg (l. felebb a 136. lapon), gróf Zsigray József neki dukai házánál udvarolna, kit viszont ő dicsőített 5. egy az Erd. Muz. V. kötetében álló epistolával; s gróf Festetics őt 1817-ben az úgynevezett keszthelyi Helikon ünnepére hívná meg, hol Horváth Ádám, Kisfaludy Sándor, Horvát Endre s a Dunántul más nevezetességeitől a figyelem és szeretet többféle emlékeztetőivel lőn megörvendeztetve, s általában a kör ünnepelt királynéja volt [7]). Ez évben ugyanott maga adta elő ódáját : 6. *Ferencnek, a magyarok felséges királyának*, midőn 1817. Keszthelyen keresztül utazott; 1818-ban másokat, miket Ásbóth János adott ki : „Helikon, Keszthely, 1818." (Innen ment át a 7. „*Keszthely Vidéke*" című festő versezet a Haszn. Mul. 1818. I. köt. s az 1825-ki Hébébe). Költői munkássága csak 1818. óta gyérült meg, midőn, épen születése napján, kezét Göndöcz Ferencnek nyújtván, lakását Felső-Patyra tette által, szinte Vasban, hol mint hitves és anya szintoly boldogúl mint tárgya a köz tiszteletnek élt. Azon kevés darabja, mely ezóta zsebkönyvekben jelent meg (Auróra, 1822. Hebe, 1823, 25.), jobbára korábbi idejéből való. 1830-ban meghalálozván férje, 1832. óta második frígyben Patyi Istvánnal élt; míg a költészet által szépített s házilag boldog életét 1836-ban apr. 15-dikén a tüdővész oltotta el. *Munkáit*, miknek csak legkisebb része látott világot, Horváth József Elek szedte össze, s készült még 1832-ben közzé tenni, midőn azokat Döbrentei Gábor felszólitására ennek engedte által, de mind eddig meg nem jelentek. Döbrentei halála után azok az akademia által szereztettek meg, melynek kézirattárában őriztetnek. Az első kötet *énekeket, ódákat, lyrai epistolákat*, s egy pár *allegoriai prózát* foglal magában; a második Horváth Elekkel és Takács Terézzel folytatott *költői levelezését;* miken kivül maradtak *Zsengéi* s egy gyermeki színdarab: *A névnap és bucsuvétel*, érzékenyjáték egy felv.

[4]) Ezen legelső versezete, mely az első vallás[1] oktatás benyomásaira emlékeztet, így hangzik :

Ellankadok, elhervadok,
Nem tudom mi talál,
Tám végemhez közel vagyok,
Leszakaszt a halál.
Mindegy : úgy is meg kell lenni
Mit akar az istenség;
Ó, mi határt nem szabhatunk;
Gyenge az emberiség.

[2]) A magyar akademia kézirattárában.

[3]) „Mennyire gyenge tehetségem engedé — írja *Horváth Elek* maga, kéziratban levő „*Magyar Szépnem Tudósi és Irói*"-ban — a különben is csuda lépésekkel haladó derék poetriát megismerkedtetém bővebben a poesis titkaival, meg az ahoz szükséges tudományokkal; buzdítám, édesgetém, s végre már a görög lábakkal is ismerkedtetni kezdém; de szabadabban repkedő lelke azokhoz magát köttetni nem engedé." Azonban van tőle az 1825-ki *Hébé*ben két sappho-rendü ének is. Nyert-e egyébiránt a költőné Horváthnak iskolás oktatásai által, nagy kérdés, melynek fejtegetése nem ide való.

[4]) Mint azt a Horváth és Takács Judit költői levelezésök mutatja.

[5]) *Horváth Elek* az *id. h.*

[6]) Ómaga, nálam levő *Önéletrajzá*ban írja: „Vég nélkül szerencsévé, s a poetai pályán bátorrá tette őtet ama világszerte esmeretes nagy Kazinczynak levele, melyben neki a többek között azt írja: ‚Ne rettegje a kisasszony azt a vádat, hogy a mely leány verset ír, nem lehet jó feleség, jó anya, jó asszonya a háznak: így itél a közönséges ember mindég.' Ez neki isteni szózat vala, s egészen meggyőzte őtet arrul, hogy kötelességeinek minden megsértődése nélkül folytathatja a természet által neki felnyittatott szentséges poetai ösvényt."

[7]) „Az én barna Malvínám az ő tölgykoszorújában s Grátiáktól tanúlt öltözetében innepünk istennéje vala", írja *Berzsenyi* Kazinczynak, február 27. 1817. — „Dudi — írja ugyanaz e levélben, egyebek közt — a legvirgoncabb, leglelkesebb társalkodó mindazon aszszonyok között, melyeket én valaha esmertem."

1. Románcok [1]).

1) Barna leány.

Barna lyánynak bús a szíve,
Könyektől ázik két szeme;
Fájdalmában hova legyen?
A virágos kertbe megyen.
Épen akkor harmatozott,
Mikor Sarlott sétálgatott.
A virágok virágoztak,
Gyöngyharmattól szép színt kaptak.
Mikor rózsához sétállott,
Ott egy szelíd hangot hallott:
Szól a rózsa: „Törj le engem,
Hadd pirúljak hómelyeden."
De a leány némán nyögdel:
Neki piros rózsa nem kell.
A szemérmes kék viola:
„Szakaszsz le engem" így szóla;
De a leány reá tekint,
Nem szól, csak bús könnyeket hint.
Szóla szegfü: „Én szép vagyok,
Kedvesen is illatozok,
Kötözgess engem füzérre,
Szeretődnek örömére."
Megáll Sarlott, s imígy szóla,
A szegfü is hogy boszontja:
„Azért szegfüt én nem szedek,
Mert szeretőt nem ismerek."

2) Meghalt leány.

Megkondúltak a harangok. Jász[2]) fedél!
Engedd látni, a mit tőlem elfedél.
Hideg testét líliommal fedem be,
Hadd nyugodjék, úgy mint hajdan, ölembe.
Karjaimat felette kiterjesztem,
Deli testét könyeimmel feresztem;
Átkarolnám, átölelném, de nincsen
Az a lélek, a ki reám tekintsen.
Fagyos a szád, ó elvesztett angyalom,
Csókjaimért nincs már többé jutalom.
De fel fog még derülni mífelettünk
Egy áldott nap, mert igazán szerettünk:
Akkor ismét egyesülni fogsz velem,
Ó örökké imádandó szerelem!
Túl a síron, túl a síron meglátlak . .
Isten hozzád, már sirodba bocsátlak.

2. Barátomhoz,

ki 1809. a nemes sereggel táborba indúlt.

Mit látok, barátom? — Hát te is bucsuzol
Apollo házától, s többé nem áldozol
Tisztelt templomában?
Kivontad magadat e szent társaságból,
Nem akarsz hörpölni Castal forrásából
Véred felgyúltában?

A kegyetlen Márssal fogtál rokon kezet,
Ki majd Apollótól a csatákba vezet
Vérengző pompával.
Kedvesb már előtted a kard villogása
Mint lelkednek szelíd s szent társalkodása
A Múzsák karával?

Hát te is ily uton akarod keresni,
A dicsőség bérét így akarod nyerni
Márs véres piacán?
De mit mondok? — Hiszem ezt hazám akarja,
Annak szent törvénye, mely fiát szólalja
S áldozatot kíván.

Menj! — Bajvívó fegyver forogjon kezedben,
Dúlj, ronts az ellenség dühös seregében
Nemes büszkeséggel:
Ám ez vég romlással fenyíti honunkat,
Megtapodni indúlt szép szabadságunkat
Örök veszteséggel.

1) Zsengéi közől. 2) Gyász.

Azt a szabadságot, melyet dicsőséggel
Szereztek eleink, ritka vitézséggel
Ontván ki véröket;
Oh! mely dühösséggel rohantak azokra,
Kik prédálni jöttek szép szabadságokra
Fenvén fegyveröket!

Ezt akarja rontni a megátalkodott,
Ezt semmisíteni vágy az az átkozott
Magyar vért kívánó:
Legnagyobb kincsünket akarja rabolni,
Atyáink szent hamvát indúl megtapodni
A vesztünkre vágyó.

Oh nem tartóztatlak: emeld fel karodat!
Menj! — mártsd markolatig vérébe kardodat
A kevélykedőnek;
A ki legelsőben emeli fel karát
Hogy elszakaszsza szép életed fonalát,
Döfd ellen dühének.

Mint egy kölykeitől megfosztott oroszlány
Kinek mérges szeme tüzes szikrákat hány
S futja a bérceket,
Nemes elszánással rohanj ellenébe,
A büszke ellenség számos seregébe
Leld dicső béredet.

Tapodd le a büszkék hatalmas táborát,
Gőzölgő kardoddal rontsd s verd le sátorát
Hazád rablóinak.
Mutasd meg: egy magyar nemesnek haragja
Mit tehet, elbúsúlt dühe, midón karja
Vezére lön annak.

Kövesd példájokat vitéz eleidnek,
Tüköri legyenek azok tetteidnek
A vitézségekben;
Majd dicső lelkeik lebegnek melletted,
Diadalmi erőt hintnek körülötted
Márs vérmezejében.

Menj!—s térj meg közibénk dicső laurusokkal,
Cifrázd véres kardod ilyen koszorúkkal
Melyekért harcoltál,
S majd én hív barátnéd elzengem nevedet,
Örömmel hirdetem bajnoki tettedet,
Melylyel megbájoltál.

De ím — a hadi kürt már riadva harsog! —
Mutasd meg, hogy benned Árpád vére buzog,
S annak faja vagy még. (karod,
Ah! — mégy már? — Menj! — Az ég erősítse
S kardodat, a melylyel hazádat takarod,
Hordozza dicsőség.

3. Döbrentei Gábor barátomhoz.

Erdélybe, sept. 1814.

Haszontalan! többé már el nem fojthatom
Lángba hozó tüzét, melytől indíttatom,
Édes érzésemnek.
Nem titkolhatom el örömkönnyeimet,
Elfogták árjai érzékeny szívemet
Mély tiszteletemnek.

Szólnék, de nem lelek hangokat nyelvemre,
Némán tekintek fel a magas egekre,
S el-elragadtatom.
Ragyognak szemim, hogy éltem fényes napját,
Melynek gyakran bús köd futá meg hajnalát,
Derülni láthatom.

Eddig, ha egy barát megnyitá kebelét
Érántam, már sokan a viperák szelét
Mérgesen hajták rám.
Nemesen lángoló virtusom tapodni
S a zengő dal hangját kezdték kárhoztatni,
(Oh! hogy ne fájlalnám!)

De a szívszaggató fellegek eltüntek,
A zajgó szélvészek már lecsendesültek
Életem tengerén.
Érzem, hogy emberek s angyalok közt élek,
Megnyíltak szemeim, szent sugárt szemlélek
Sorsom volt bús egén.

Már te is deríted szelíd napfényemet,
Mosolygva éleszted kis tehetségemet
Útmutatásiddal.
Erre jöttél onnan, hol narancsok érnek,
S festetted míveit a szépmesterségnek
Hív uti társiddal.

A legszebb érzéssel barátnédnak hívtál,
S ösvényemen, melyért égtem, bátorítál
Merészséggel járni;
Megmondád, hogy a ki hazáját szereti,
Nemesnek, dicsőnek utjait követi,
Mi fogja azt várni.

Nem elég az soha a nemes léleknek
Hogy csak maga fényljen a szép érdemeknek
Tündöklő sorában.
Ha szemléli az ész pislogó lámpását,
A nyughatatlan szív s lélek vágyódását
Mint habot magában,

Barátságos kezet mindjárt kész nyújtani,
A parányi szikrát lángokra gyújtani
Legfőbb dicsősége:
Azért nem szün szívem téged üdvözleni,
S tántoríthatatlan követőd fog lenni
Barátnéd hívsége.

4. A beteg Malvína.

1815.

Mi az ember? egy kinyílt rózsaszál
A virító kornak tündéres kertjében;
Addig virít, míg tövisre talál;
S elhervad élténck legszebb idejében.

Mint örülünk boldog napjainknak!
Fellengve azt véljük félistenek vagyunk,

Képét vesztvén ideáljainknak
Könnyes szemmel látjuk, hogy megcsalattattunk.
Mit nem képzünk a szép jövendőnek
Ezreket igérő gyémánt világában;
Bármely jók is a jelenlevőnek
Órái, nem nyugszunk dajkáló karjában.

Oh! ki tudja, mit fedez elölünk
A titkoló kárpit, sűrű homályába?
Ki tudja, mely pillanatban dölünk
A szerencsétlen sors prédáló sírjába?

Nem rég én is örültem éltemnek,
S lelkemnek vágyási szárnyakat füzének:
Egy árnyalak maradt képzetemnek,
S a szép valóságok rendre eltünének.

Sohajtozva utánok pillantok,
Kezemet bágyadtan végbucsúra nyújtom,
Títeket nem fedhetnek el hantok —
Én már oltártoknál fáklyámat nem gyújtom.

Mulékonyság! tetőled megválom!
Boldogságom benned úgy sem remélhetem,
Oh csak addig késsél örök álom,
Míg jó barátimat egyszer ölelhetem.

Majd ha útjok lakom mellett megy el,
Rá ismernek sírom mohosúlt kövére;
Oda jönek, s a barátság emel
Egy dalt Malvínának emlékezetére.

5. A fársáng utolsó órájában.

1816.

Vége immár a gyönyörü időnek,
Elrepült tőlünk sietö futással,
S ím kinyílt karral szemeink utána
Vetve, sohajtunk.

Vissza nem jön már, el, örökre eltünt;
Puszta a kép, mely maradott sajátunk.
Sors! ha már azt elragadád, miért nem
Oldod el ezt is.

Némaság búsong, hol az égi táncban
Lágy zephyrként mí szabadon lebegtünk,
Bús zajok közt reng örömünknek ott most
Szent hagyománya.

Így foly el minden, szeretett barátim!
A ki Léthe bús özönébe nem fúl,
Érhet ilyent még; nem örökre vész el
Minden elölünk.

6. Rózsabokromhoz, Ninám nevenapján.

1822.

Szép rózsabokor! mely a boldog lyánykának
Virultál, viríts most mint édes anyának,
Nyisd meg illatos kebled.
Előbb születésem helyén dajkáltalak,
Itt csendes ablakom alá plántáltalak,
S örömöm közös veled.

A mint te nyillottál, nyílt éltem tavaszsza;
Mosolygón vártam, hogy majd veled hervasz-
El az idő kellemem. sza
Úgy lett! — Lehullottál, a tél elborított,
A kellemes tavasz ismét megujított
Téged . . de engemet nem!

Ah! de adott nékem ily ékes bimbókat,
Majd agg éltem körül szépen virulókat
S ujonnan megíjjadom.
Ma legszebb nyiltaid koszorúba füzöm,
Kedves Ninám szőke hajfodrába tűzöm
S csókomat reá adom.

Rózsákkal telt légyen, kedvesem, életed,
Jóság, virtus legyen minden lehelleted,
Ez van szülödnek szivén.
Oh Ninám! légy olyan, minek ohajtalak,
Hadd érezzem azt, hogy boldogítottalak,
S ki lesz boldogabb mint én.

7. Juliskám halálára.

1829.

Boldog, boldog idők! hová repültetek,
Képzelt arany várak, hát mind ledöltetek
A semmiség ölébe?
Mikor karjaimmal még ölelhettelek,
A mikor enyémnek még nevezhettelek:
Reményem tükörébe.

Azt véltem, kedvesem, hogy felnevekedel,
Előre láttam már, miként törekedel
A jobb lelkek pályáján;
Azt véltem, aggkorom támasza majd te lészsz,
Jeges ágyam mohos völgyébe is te tészsz
Életem vég óráján.

S majd ha ezüst szálak fedik atyád fejét,
A reszketö inak elfogyó erejét
Szeretete pótolja;
De hajh, eltüntek a gyönyörübb képzetek,
Helyébe fájdalmak, epesztő rémzetek
Csoportja egymást tolja.

Mint a rózsabimbó, ha jön a kora dér,
Halványodott fejét lehajtva véget ér
Illatozó kebele:
Téged tavaszodon fagylalt vad szellete,
Elöle alkotód dicsőbb lehellete,
Lelked mennybe repüle.

Jajgatok; te intesz, de nem hogy elmenjek,
Hanem, mint te, én is oly ártatlan legyek,
S olyan lehessen bérem.
Te légy hát vezetőm — én tied nem lehetek;
Téged már dicsőbbé tettek a végzetek,
S létedet fel nem érem.

Engedd, hadd mulasson lelkem emlékiddel.
Megjelenek, kedves! gyakran testvériddel
Mennyasszonyi ágyadnál:

Mágnesi erővel húz ég s föld engemet :
Ott is, itt is látom az én kedvesemet,
S némulok a scénánál.

8. Az én lakhelyem.

Egy csendes kalibám itt, hol a szép Rába
A virágos rétek partjait locsolja,
Tőled, szent természet érzése hiába
Szívemet semmi tárgy másfelé nem vonja.

Távul a nagy világ fényes lármájától
Félre vonva annak csábító gőzétől;
A hizelkedőknek menten csapatjától,
Nyúgodtan sok veszély ragadó törétől;

Itt élek csendesen és megelégülve,
Nagyravágyás mellem soha nem dagasztja,
Nem ér sem nap, sem éj békételenkedve,
S panaszokra számat semmi nem fakasztja.

Ha szívemet éri bánat, avagy öröm,
Csak némán hullatom keblembe könyemet,
Kirendelt sorsomat békével eltűröm,
S enyhülni érezem mindenkor terhemet.

Kis kertemnek híves árnyu fái alól
Gyönyörködve nézem, mint nyőlnek a plán-
Százszor jobb izüen eszem én azokból, ták,
Mert tudom, hogy ennen kezeim munkálták.

Oh mely édes akkor nyugalma lelkemnek,
Ha tisztemből semmit elmúlni nem hagyok,
Kellemes körében kis házi népemnek
Érzem, hogy feleség s édesanya vagyok.

Így élek itt, s ime időmet így töltöm,
Kies Paty! tebenned zengem el énekem;
A mit az esztendő ád, rendre elköltöm,
Kevés, de elég az, s minek is több nekem

KISFALUDY KÁROLY.

1788- 1830.

KISFALUDI KISFALUDY KÁROLY, Mihály fia, Sándornak a költőnek legifjabb testvére, Téten, Győr vármegyében született, febr. 6. 1788 [1]). Anyja, Sándorfy Anna, a szülés következtén másnap meghalván, magával vitte sírjába az atya szeretetét is az újdonszülött iránt, kinek gondjait Teréz testvérnénje vette által, azon áldott nő, ki szeretetével mind a kemény atyáét, mind anyját pótolta egész életében [2]). Nem is mulasztatott el semmi testi lelki jóléte kifejtésében, s derekasan elkészítve küldetett 1799., tehát tizenegy éves korában, Győrré, hol öt év alatt [3]), vagyis 1803-ig a gymnásiumi osztályokat elég középszerű előmenetellel járta [4]), miután a historián kivül az egyéb tanulmányokat elhanyagolta; s viselete is szabálytalan volt, mert a gyermek szertelen tüze, melynek psycholog nevelő barát a legszebb irányt adhatá vala, célirányatlan szigor által nem hogy mérsékeltetett, sőt inkább ingereltetett, s így vadságba csapongott ki. Ekép történt hogy, midőn tanítója a magát már érezni kezdő fiút egykor dorgálásai közben arcul ütné, s ez önmagát felejtve hevében tintatartóját felé veté, az érdemsorban a második osztályba vettetnék le [5]). Atyja tehát a testvérei példájára katonaságra vágyó ifjút [6]) a Győrött akkor megnyílt katonanöveldébe adta, hol egyebeken kivűl a táncban, zenében, rajzolásban és nyelvekben is oktattatott [7]). Már gyermekségében mutatkozott benne azon mértéktelen adakozás és víganélés hajlama, mely egyfelül ritka jószivüségéből, másfelül a korlátlanság szeretetéből fakadt [8]), s reá nézve utóbb annyi zavar és szenvedés forrásává lett. Esztendő múlva atyja, engedve kívánságának, Boldizsár fia által Pestre vitette, hogy ott az Eszterházy herceg ezrede kormányával végezzen iránta; s így 1804. oct. 1. mint kadét, atyjától nyert csekély hópénz mellett, állott be, s különösen unokabátyja Nagy Sándor, az Eszterházy nemzetség ügykormányzója felvigyázata alatt volt. Félév múlva azon tudósitást vevén atyja az ezred kormányától, hogy Károly jól viseli magát s a rajzban különös előmenetelt tesz, zászlótartóságot akart neki venni, de kapitánya azt irván, ne költsön hiába, mivel a háború szinte bizonyos levén, mihelyt az ezred kiinduland, anélkül is tisztté

lesz, sorsára bízta őt[9]), mire 1805. sept. 1. csakugyan zászlótartóvá neveztetett. Így vett részt ezredének olaszországi hadjáratában. Bátyja Sándor Himfye által korán nem csak megszeretvén, de űzvén is a költészetet [11]), már itt és akkor gyűltek versei füzetekre, mik közől való többi közt *Hadi Éneke* is, melyet önköltött dallam szerint társaival a táborban énekelgetett; sőt 1808-ban drámai kisérletet is tett: *A Gyilkos*, szomoruját. 3 felv., melynek azonban irásai közt csak töredékét találtam letisztázva [12]). 1809-ben febr. 16. alhadnagygyá mozdíttatván elő, ezredével Jellachich hadosztályánál apr. 16. Münchenben volt, május 25-én pedig Leobennél harcolván, ott el is fogatott [13]), de a fogságból szerencsésen visszaszökvén, nyomban hadosztályához menekült, s még azon évi aug. 23-án főhadnagygyá lett. 1810-ben sürüen társalkodott Pesten a Kazinczy triászával, Szemerével, kivel 1805-ben Miskolcon kötött barátságot, Horvát Istvánnal és Vitkovicscsal, és csak ekkor vallotta be az elsőbbiknek, hogy ő is dolgozgat [14]), s mutatta elő egy kötet versét. Nem szenved kétséget, hogy e körnek nem csekély befolyása volt azon szándékára, hogy egykor mint költő szolgálja a hazai irodalmat. A béke beállta után, mely akkor maradandónak látszott, Kisfaludy, ugy látszik házassági szövetséget is tervezvén kedvesével [15]), atyja híre nélkül s akaratja ellen 1811. augustus 15. a szolgálatból kilépett [16]), minek következtén a felbőszült atya, kezét végkép levonta róla. Miután így segedelem nélkül a világba kitaszítva, kedvese által is elhagyva, szégyen, szükség és önmeghasonlás martaléka lőn, nevelő testvérénél, akkor már Farkas Gábor kapitánynénál, szerető elfogadtatást lelt, kinél az 1811—2-ki telet töltvén, két évvel azelőtt készült második drámáját: *A Tatárok Magyarországban* fejezte be vagy dolgozta által. Büszkesége azonban nem tűrhetve ezen erkölcsi függést; s miután atyja hajthatatlan maradt, míg, úgymond, „hivatal és hasznos házasság által rendes életpályára nem lép," miktől ő teljesen idegenkedett, eltökélte magát a képirói pályán keresni életmódot; anyai birtokrészét elzálogosította [17]), s még egyszer Pesten megfordúlván, hol Szemerénél „verses könyvét" letette, s tőle e szavakkal: „Elmegyek; vagy látsz, vagy soha" bucsút vevén, Bécsbe ment. Itt több jó barátra akadván a régi időkből, kik becsületesen segítették pénze elköltésében, ő csak akkor ocsúlt fel, mikor erszénye ismét kiürült. Arról tépelődött tehát, hogy Oroszországba költözzék ki, ott vagy katonai szolgálatba lépni, vagy müvészetét űzni, melynek ott több sikerét reménylette; mikor egy új viszony húzamosb ideig ismét Bécshez kötötte [18]), hol néhány évig majd kedvezőbb, majd szűkebb állapotban, csakugyan ecsete után élt (arcképezésből, gyakran, midőn más munkája nem volt, szelencefestésből). Ugyanekkor a műakademiában s néha nevesebb festőknél is dolgozott, de fő örömét az udvari játékszínben találta, melynek akkori rendes színköltőjével Körner Tivadarral [19]) és színészei közől a jeles Ochsenheimerrel barátságos ismeretségben állt [20]); s foglalkodott aesthetikai és költői munkák olvasásával, sőt ön dolgozással is. T. i. a lyra mellett, a pesti játékszini mozgalmak által is gerjesztve, újra folytatta drámai kisérleteit, s így készült harmadik darabja: *Zách Klára*, eredeti hazai dráma 5 felv. 1812-ben, s gyakorlatúl a jambusos előadásban, Voltaire után: *Brutus*, szomoruj. 5 felv.; de nem levén még igazi fogalma a mértékes versalkotásról, inkább csak számlált tagu prózai mint időméretes sorokban. Szerelmi viszonyának felbomlása s hanyag dolgozás mellett — mert csak akkor festett, mikor a szükség nyomta — gyakori küszködései sanyarú sorsával végre előzték Bécsből, s egyszerre mind rokonai, mind ismerősei szemei elől néhány évre eltűnt. Bujdosása ezen idejét meglehetős homály barátja, miután ő arról, mint általában hazáján kivül leélt viszontagságos és szenvedésektől látogatott éveiről, csak ritkán ejtett néhány szót; annyi még is bizonyosnak látszik, hogy Németországot, Schweizot, Francia-

és Olaszországot egész Romáig, többnyire gyalog, járván be, helyről helyre arcképfestéssel s holmi víg jeleneteket előadó genreképek készítésével kereste élelmét, sőt néha oly jó vásárt is tett, miszerint helyenként módot és alkalmat lelt Olaszországban régi jó műveket szerezhetni, miket jó embereknél letévén, visszatérte után Bécsbe maga után küldetett, s azokból, midőn a szükség kívánta, pénzelt is [21]). Megtörve végre hányatásaitól, s honvágytól zaklatva, s mind inkább s elevenebben díszesebb pályára léphetni ohajtva, 1817-ben jó szerencsére Pozsonyba jött, s Farkasné testvére közbenjárásához folyamodott; de mely engesztelhetlen atyjánál siker nélkül maradván, Sándor bátyja Győrré hozta le, oda kérve Feltinger akkori mihályi plébánost is, utóbb győri kanonokot, Kisfaludy Károly egykori házi tanítóját, kit atyja mindig igen szeretett, s kinek segedelmével a kibékítést annál biztosban reménylette; azonban az most is rendíthetetlen maradt, s kijelentette, hogy Károlyt mind addig maga elibe nem bocsátja, míg szolgálatba nem lép, vagy meg nem házasodik; némi segedelmet azonban Farkasné utján adott neki [22]), miből K. reményt merítve, Pesten letelepedett. Azonban első pár évét itt is nem kisebb szükségben élte át. Stettner Máté kir. ügyvéd (utóbb udv. referendár) és Hunkár Antal (utóbb főispán) baráti nyílt karokkal fogadák, vetélkedve szabad asztalt ajánlottak neki, s gyakran pénzsegedelmet is : ő azonban önmegtagadó önérzetből amazzal nem rendesen, ezzel csak kölcsönkép élt. Egy becsületes vargánál fogadott szállást a magyar-utcában, ott tájképeket festett aquarellben, melyet szegény gazdája úgyahogy eladogatott, s mert Kisfaludy bámulandó sebességgel dolgozott, néha jó vásárt ütött; másszor, ha kevesbbé keltek, vagy neki egyébhez volt kedve, vagy barátjainak dolgozott kedveskedésül [24]), a zsellér gazdástul titkon nyomorgott. E mellett is egész buzgósággal a magyar irodalommali bővebb megismerkedéshez látott, melyből bátyja munkáin s némely barátjai apróságain kivül nem ismert semmit; s dolgozgatott is a drámában, de lelke rendkivüli mozgékonysága s egy tárgyról másra szökdelései közt a sok megkezdett műből keveset fejezve be : mi alatt a székesfejérvári színésztársaság, Tatárait, melyek kéziratához történetesen jutott, Fejérvárt nagy tetszéssel adta. Ez után történt, hogy gróf Brunszvik Ferenc, akkori haszonbérlője a pesti városi színháznak, e társaság ügyességéről hírt vevén, azt 1819-ben meghivá Pestre, miszerint itt hetenként két magyar előadással örvendeztesse meg a magyarság barátit. Előadásait ez az említett darabbal nyitotta meg május 3., melyhez Kisfaludy egy az akkori időhöz illő prológot írt, s mely rendkivüli lelkesedést gerjesztvén, kevés hía volt, hogy a költő a színpadra nem viteték fel. E fogadás buzdította egy más darabja kidolgozására, melylyel a társaság június 16. Pestről bucsút vett : Ilka, vagy Nándorfejérvár bevétele, dráma 4 felv. Az ország bételt mind a két mű fényes sikerének hírével, s minden oldali buzdításoknak engedve, az eleinte tartózkodó költő kibocsátotta azokat ily címek alatt : 1. *A Tatárok Magyarországban*, egy eredeti hazai költemény öt felvonásban. Írta Kisfaludy Károly 1811. eszt. Pest, 1819.; 2. *Ilka, vagy Nándorfejérvár bevétele.* Eredeti hazai dráma négy felv. Budán, 1819. Öszszel ismét feljövén a fejérvári színésztársaság Pestre, sept. 7. Kisfaludy Stibor Vajdáját adta mintegy rögtönözve, s így csekély sikerrel; ellenben oct. 8. azt teljes készülettel és nagy gonddal játszván, köz tapssal fogadtatott, ámbár az abban nyilatkozó demokratiai irány sokakban kelletlen érzéseket költött [25]). Fokozta a közönség lelkesedését az első színszerű magyar vigjáték „A Kérők", melyet sept. 24. adatott; s barátjai sürgetésére a sajtó még 1819. decemberben hozta : 3. *Stibor Vajdát*, eredeti hazai dráma 4 felv. Pest, 1820. „Zách Klára" „*Salamon Király*", mind az előadástól, mind a kinyomatástól elmaradtak [26]). A következett 1820-dik évben nevezetes változáson ment által Kisfaludy. Gaal

Györgygyel, ki darabjai német fordításával foglalkodott, sürü levelezésbe szövődvén, benne nem csak szerető tisztelőt, de őszinte birálót és tanácsadót is lelt, kit ő annál nagyobb örömmel fogadott, mert szakját értő barátok híát mélyen és sajnosan érzé [27]); Kazinczy munkái olvasása folytán pedig, miknek nyelvbeli szépségeire főleg Bártfay László által, kivel 1819. vége felé gr. Waldstein asztalánál ismerkedett meg, levén figyelmessé, a nyelv gondosb és ízlésesb kezelésére kezdte fordítani ügyekezetét [28]). Észrevehető különösen ez utóbbi tekintetbeni haladása most átdolgozott vagy újból készült darabjain, mik a székesfejérvári társaság 1820-ki tavaszi vendégszakában színre kerültek, milyek voltak május 3. Szécsi Mária, május 5. A Pártütők, mik oly rendkivüli tetszésben részesültek, hogy egész jeleneteket kellett nyomban ismétleni; [29]), továbbá május 8-dikán: Kemény Simon és A Gyilkos: hat nap alatt négy diadalma Kisfaludy drámai Múzájának. A minden oldali sürgetésekre ezek nem sokára nyomtatásban is megjelentek, és pedig júniusban: 4. *Szécsi Mária, vagy Murányvár Ostromlása*, eredeti hazai dráma 4 felv., és *A Kérők*, ered. vígj, 3 felv. Pest, 1820.; júliusban: 5. *Kemény Simon*, eredeti hazai dráma 2 felv. [30]) és: *Barátság és Nagylelkűség*, ered. dráma [31]), Pest, 1820., augustusban: 6. *A Pártütők*, ered. vígj. 3 felv. [32]) és: *Mikor pattant nem hittem volna!* [33]) ered. vígj. 1 felv. Pest, 1820., miket még ez évben követett: 7. *Irene*, szomoruj. 5. felv. Pest, 1820,, s Kisfaludy Károlyt a színköltészetnek, közvetlen hatásánál fogva egy nagy közönség nemzeti és hazafiúi érzéseire, döntő fontosságúnak elismerő kor legünnepeltebb költőjévé, Gaal György fordításai által pedig e szerencsés mozgalmakat a főváros német közönsége s a külföld előtt is ösmeretessé tették [34]). Az ekép nyert díszes erkölcsi állással, mely anyagi állapotját is javította, élete új phásisba lépett, melyből megnyugvással tekinthetett vissza zivataros múltjába, melynek tapasztalásaitól, bármi drágán voltak azok vásárolva, nyert költészete tartalmat és valóságot [35]). Nem sikertelenül óvta őt Gaal a sokat-irástól [36]), melyre termékeny tüze, képzelhetetlen könnyüsége s a zajos taps ragadozták; s míg e barátjának tanácsai [37]) s a Goethéveli foglalkodás [38]) húzamosb figyelemre buzdították tárgyai belső kidolgozásában; a nyelvstúdium, mely körül a Helmeczyvel szőtt barátság volt különös hasznára [39]), a nyelv- és verselésben lett észrevehető. Így már most lassabban haladt alkotásaiban, s míg régibb darabjait részben átdolgozgatta [40]), az újakkal nem sietett többé. Több nagy historiai tárgyon dolgozgatott, milyek: *Konstantinápoly Veszedelme* [41]), *Első Ulászló, vagy a Várnai Ütközet* [42]) és *Záh Nemzetség* [43]), miknek kijöveteli idejét is meghatározta volt már, de épen ezek által gerjesztve egy új szakot vevén fel stúdiumai körébe, a történelemét, többet tanúlt mint előállított, s a mily hirtelenkedő volt elébb, oly lelkismeretesen kétségeskedő lett most. E historiai stúdiumok vezették őt régi kedveltje Shakespeare igazi megértésére, s a nevezett darabok fenmaradt töredékei mutatják, mely magas álláspontra vergődött már ekkor a történelem felfogásában. E pályán akasztotta őt meg egy költői almanach megalapitása, mely kiszámíthatlan hasznai és Kisfaludy erejének sokoldalu kifejtése mellett őt még is a legmagosabbtól elejté, mire kétség kívül rendeltetve volt. T. i. a szépirodalomnak még akkor nem létezvén rendes közlönye, egy ilyet kivánt ő még 1820. elején zsebkönyv formában megalapitani; melyre Sándor bátyja a Regéiért nyert Marczibányi-jutalmát felajánlván, s Horvát István izgatásaira más hazafiak is elégséges összeget tevén össze [44]), az végre 1822-re meg is indúlt, s mind haláláig folyt ily címmel: 8. *Aurora, hazai almanach*, kiadá Kisfaludy Károly. 1822 (—1831.), Pest (és Buda), tíz folyam. Soha iró ily rövid idő alatt oly nagy haladást nem tüntetett fel, mint Kisfaludy Károly az Irene megjelenésétől [35]) az Aurora feltünéseig; a természeti nagy tehetségekkel felruházott, de addig leginkább csak

szerencsés ösztön által vezérlett költő itt mint tudós és kiképzett müvész lépett föl. A kor jelességei, valamint az összes ifjabb nemzedék Kisfaludy s a szépirodalom ez új közlönye köré gyűlt (*Aurorai kör*), mely által ő az új iskola második státorává, a költészetben a szorosan nemzeti irány főszerzőjévé, személyessége által pedig az új irodalom valóságos középpontjává lett, mit a Marczibányi-intézet nyíltan elismervén, 1826-ban a nagy jutalmat neki itélte. Ezen, épen személyessége által gyakorlott hatást kimutatni, mely közvetlenül nevelő és fejtő volt társaira, s közvetve az összes szépirodalomra kiterjedt, a költészettörténet tiszte; itt csak személyével s ez új időszakba eső dolgozásai elősorolásával van dolgunk. A hosszas szenvedéseket és ínséget jobb csillag váltotta fel. A drámáiból, s majd az Aurorából gyűlő jövedelem, melyhez soha egészen meg nem békült, de testvérei által még is némileg lecsillapított atyjának évenként küldött segedelmei, s ennek halálával 1824 óta téti jószága járult, őt díszes állapotba helyzék, bár gyakori megcsalatások, jótékonysága, melylyel épen méltatlanok gyakran visszaéltek, élvezni szeretése, gazdálkodásbani gondatlansága s végre becses képtára költségei mellett koronként pénzbeli zavarok sem hiányzottak, s adósságai növekedtek inkább, mint fogytak. De becsülésre méltó jellemét semmi szenny nem érte, s ragyogó munkássága országos tisztelettel vette körül. A festészettel most sem hagyott fel, de nem kereset, egyedűl gyönyörűség okáért üzte, még pedig 1822. óta kirekesztőleg olajban; e mellett a historiai és aesthetikai stúdiumok, irodalmi dolgozásaival együtt, ideje nagyobb részét vették igénybe. Az Aurorában s egyebütt megjelent saját dolgozásai évsorban ezek voltak: 1822-re: *Nelzor és Amída*, keleti dráma 1 felv., *Az élet korai* ottáva-rímákban, allegoriai s lyrai darabok (részben Böködi és M. J. névjegygyel); 1823-ra: *Szilágyi szabadulása*, hazai dráma 1 felv.; alleg., lyrai darabok, köztök *A Lantos szerelme* ottáva, a *Honvágy* sestína-rímákban s epigrammák (Zordy és M. F. névjegygyel is), beszélyek: *Barátság és szerelem*, *Vérpohár* (B. K. névjegygyel), s *Tollagi Jónás viszontagságai* I. része, mely által soká ismeretlen álneve: Szalay Benjamin híresedett el; 1824-re: egy komoly beszélyen s lyrai darabjain kivül (köztök egy románc is) újra Szalay Benjamin humoristikai adalékai tűntek fel, mint *Sulyosdi Simon*, *Mit csinál a gólya?* stb; 1825-re *Tihamér*, regény, s ismét egy pár Szalayád: *Sok baj semmiért*, és: *Andor és Juci*, parodia az Oszszián majmolóira, s lyraiak (románc, és elegia: Mohács); 1826-ra: *Mátyás deák*, vígj. 1 felv. [46]), két Szalayféle nedélyes beszéd: *A fejér köpenyeg*, *Bajjal ment vígan jött*; lyraiak; 1827-re: *A Vígjáték*, *A Betegek*, vígjátékok egy-egy felv. [47]); *Tollagi Jónás II. része* s egy el nem készült regényes-eposi költeménynek „*Elte*“ töredéke; 1827-ben: *A Leányőrző*, vígj. 3 felv. (az Élet és Literatura II. kötetében); az 1828-ki Aurorában: *Hűség Próbája*, *Kénytelen jószivűség*, vígjátékok egy-egy felv., s dalok; 1828-ban; *Szeget szeggel* vígjáték egy felvonásban (a Koszorúban); *Csalódások*, vígj. 4 felv. s a *A két Hajós*, alleg. költemény Vörösmartynak ajánlva (költészeti kézikönyvem II. kötetében); az 1829-ki Aurórában: *Áltudósok*, vígj. 1 felv.; (A Fösvény, vagy) *Nem mehet ki a szobából*, vígj. 1 felv.; balládák s *népdalok*; 1829-ben *Hős Fercsi*, parodia az osszianismusokra (a Muzárion IV. kötetében); az 1830-ki Aurórában: *Három egyszerre*, vígjáték 1 felv.; *népregék* és népdalok (ilyek a Minerva azon évi II. negyedében is); 1831-re balladák. E gazdag, s formában és hangban változatos productio mellett, mely jobbára almanachja kellékei s határaihoz alkalmazkodott, nem vesztette soha szem elől fő szakját, melyet élte céljául tüzött maga elibe: a historiai drámát. Már 1812-ben dolgozta volt ki, mint láttuk, Zách Klárát; e tárgyat, 1821-ben, újra felvevén, családi szomorujáték helyett a historiai dráma magasabb álláspontjára emelte (töredékek az 1821-ki Széplit. Ajándékban és utóbb Kézikönyvemben);

végre 1828-ban külebb terjesztett stúdiumok után azon egész nagy forradalmat akarta egy nagyszerű trilógiának tárgyává tenni, mely III. András alatt kezdődvén, az interregnumon végig huzódik, s a Záhokon állott véres boszúban zárkövét lelte [48]). S bár 1829. vége felé el kezdett betegesedni, még is hozzá látott komolyan e munkához, s legelébb is a közepső darabot *(Csák Máté)* kezdvén meg [49]), azt annyi tűzzel, elmélkedéssel, éjjelezéssel folytatta, hogy orvosa szükségesnek látná őt a munkától eltiltani. Jobbra fordúlt ugyan állapotja a bekövetkezett tavaszszal: „én igen javúlok, irá nekem május 21., a tavasz jóltevőleg hat reám, dolgozni is van kedvem, és *reményem éltemet ezentúl szebben és a köznek több sikerrel szentelhetni*"! de e javulás rövid volt. Saját vétkei, mert orvosainak nem fogadott szót, visszahozák s nevelék bajait, a mihez még győri utja (aug. 1830.) is járult, melyet barátjai intése ellen tett, s egy erős meghűlés, minek következtén betegsége a legveszedelmesebb formát vette fel, mert a lélekzés életműveit szállotta meg, s septemberben már tüdővészbe ment által. Ennek kínjai közt is gondja volt az Auróra 1831-ki folyamára, melynek szerkesztését Bajzának adta által, s a *Jelenkor* és *Társalkodó* ügyére, mely politikai és tudományos lapokra aziránt nyervén kiváltságot, annak szerkesztőségét rendezte; midőn szeretett jótevő testvére Farkas Gáborné halála híre végkép lesujtotta. Ez időtől fogva szokatlan bú hatalmazott el lelkén, ágyát többé el nem hagyta; míg sorvasztó láza által végkép kimerítve, megfúlási kínok közt november 21. negyvenkét éves korában, ép azon percben adta ki lelkét, melyben barátai az akademiai választásoknak hírét vették, mely szerint ez intézet Pozsonyban nov. 17-dikén megalakíttatván, Kisfaludy Károly a nyelvtudományi osztályban helybeli első rendes taggá neveztetett. A két főváros magyar közönsége, eltakaríttatásakor fényesen tanusította részvételét az irodalom első emberének ily korai elhúnyta felett; mert, dacára a kedvezőtlen időjárásnak, Pest eladdig ily gyászoló sokaságot nem látott. Kazinczy Ferenc fátyolt kötött az elhúnyt felett, a lapok gyásziratokkal töltek meg, a szintársaságok mindenfelé előadásokkal üllötték emlékezetét. Hamvait a váci-töltés melletti temetőben barátjai által emelt sírkő jegyzette; ugyanők, megvevén tömegétől irásait, azoknak összes kiadását eszközlötték ily cím alatt: 9. *Kisfaludy Károly Minden Munkái*, összeszedte Toldy Ferenc. Tíz kötet. Buda, 1831. [50]); az ebből s egy külön felszólításra a nemzethez gyűlt összegekből egy márvány emléke készült Ferenczy István szobrász által, mely a nemzeti muzeumban letéve ott várja felállíttatását; 1836-ban pedig ezen emlék-egyesület [51]) szépirodalmi intézetté alakúlt által *Kisfaludy-Társaság* néven, mely 1844-ben királyilag is megerősíttetett, s jutalmazások, valamint számos nagy hatásu széptani és költői munkák kiadása által az elhúnytnak hatását halála után is folytatni tette feladásává. Ugyanennek megbizásából következett 1842-ben Kisfaludy Minden Munkái második és 1843-ban harmadik bővített kiadása, Pest, egy 4rétköt. s nyomban, Pest (Bécs) 1843—4. egy negyedik hat kötetben [52]); azon kivül 10. *Kisfaludy Károly Jelesebb Vígjátékai*, Pest, 1843. [53]); végre díszes emlékkiadásban: 11. *Tihamér*, regény. Pest, 1854 [54]).

[1]) A nálam levő keresztlevél szerint; s így hibás, régi kézikönyvem adata, mely Kisfaludy saját hibás emlékezése nyomán mart. 19-kére tette azt 1790.

[2]) *Kisfaludy Sándor levele* hozzám apríl 28. 1833.

[3]) *Czuczor Gergely* levele hozzám jun. 8. 1842. Negyedik évi nyelvtani osztály akkor Győrött nem volt, s e helyett a gymnásiumi tanfolyam a nemzeti oskolákhoz kapcsolt minor parva v. minima által előztetett meg.

[4]) Az ugyan Czuczor által közlött érdemsorok szerint.

[5]) „Classis secundae primus" *Czuczor* az id. h. — Ahol hivatkozás nincs, *Kisfaludy Károly*nak általam ennek saját elbeszéléseiből merített *Életét* használom most is, mely *Minden*

Munkái második s utóbbi kiadásaiban javítva áll. — *Kisfaludy Sándor* is emlékezik *az id. h.* e célszerűtlen bánásról: „Ő igen hirtelen felserdült és erősült, és tüze az oskolai egyházi tanítók által még szorosabban vont korlátot nehezen türte."

[6]) Kik közől t. i. már hárman, Sándor, János jelenleg nyug. tábornok, és Dániel szolgáltak volt a franciák ellen, mely utóbbi Hagenaunál tizennyolc eszt. korában mint huszárhadnagy esett el.

[7]) *Kisfaludy Sándor* id. levele szerint. A fuvolát is itt tanúlta, melyet utain a csákánynyal váltott fel, s melyen utóbbi éveiben a szabadban is hosszasan mélázni hallottam.

[8]) „Óbenne — ezek *Kisfaludy Sándor* saját szavai az *id. h.* — már akkor kifejlett a mértéktelen adakozásnak, hogy ne mondjam tékozlásnak hajlandósága, melynek azonban leginkább jószivűség és minden jót másokkal megosztani vágyás volt valóságos kútfeje.. Károly oly jószivű gyermek volt, hogy ruháját is elajándékozta szegény tanuló társainak, kiket szeretett; ellenben oly urvágy volt benne, hogy a megajándékozottaktól szolgálatot kivánt. Egykor én szabadsággal otthon levén, és a győri vásárra bemenvén, Károly öcsémet megajándékoztam. Alig tekintettem tétova, ő minden pénzt nyomban elkölte, és kedvetelve lakozott egy csapat deákkal az öszvevásárlott csemegékben." — Melegebben nyilatkozik jószivüségéről s magáról mások irányában annyiszor megfeledkező jótékonyságáról akkori házi tanitója, utóbb győri kanonok *Feltinger* úr, velem közlött életrajzi adataiban, melyekben több valóban megillető tényeket is sorol elé.

[9]) *Kisfaludy Sándor* id. lev.

[10]) Az ezrednek nálam levő *Grundbuch*-kivonata szerint.

[11]) „A szépnek elfogadására hajlandó lévén — írja *Kisfaludy Károly* maga Gaal Györgynek febr. 29. 1820. költ levelében — először a bátyám Sándor lelkesített; ha ő nem írt volna, nehezen jutott volna valaha eszembe, hogy verseljek."

[12]) T. i. az első felvonást s a másodiknak első jelenését, mik munkái második s újabb kiadásaiban láthatók.

[13]) *Kisfaludy Sándor* az id. helyen azt írja ugyan: „1809-ben ő ezredével Jellachich hadosztályánál *egyik ütközetben, már nem emlékezem, hol*, a franciák által elfogattatott; a fogságból azonban, alkalmat lelvén, visszaszökött, és nyomban hadosztályához ment": de a történetek egybevetése a fenjelelt helyre mutat a legnagyobb valószinüséggel.

[14]) Mi egyébiránt ezredénél köztudomásu dolog volt. Az 1810-iki úgynevezett conduite-listájában találom már e rovatot: „Kenntnisse in anderen Wissenschaften: Militärische Zeichnung und *ungarische Poesie*."

[15]) Ezt írja maga világosan egy barátjához költ levelében, l. az *Életrajz*ban, a negyedik kiadás VI. köt. 341. l. E viszonyát dolgozta fel regényül is (irásai közt lelt töredékeit „*Vallomások*" cím alatt közlöttem Munkái második és későbbi kiadásaiban), melynek, mint kételkedni sem lehet, minden körvonala valóság, és csak a felruházás költői. — *Kisfaludy Sándor* e viszonyt mint a katonaságból kilépése okát kétségbe vonja *id. lev.*, s írja: „Miért hagyta ő el a katonaságot, miért nem? minekelőtte magát más életmód vagy hivatal eránt bizonyossá tette volna, mikor atyja még élt, kitől osztályt nem reménylhetett, és a ki mind a hét gyermekére az árendában lévő anyai jószágnak jövedelmét osztá fel évenként, mely hét részre osztva csak csekély volt, mai napig sem tudom, minthogy ő ezt titkolta; és én sohasem nyomoztam valóságos okát. Azonban, mind tulajdon odavetett szavaiból, mind mások beszédéből okom volt azt gyaníthatni, hogy bizonyos öszveütközés ezeredesével, ki egyéberánt pártfogója volt, vagy talán inkább ezeredesnéjével, adhatott arra alkalmat." Lehet e dologban is valami; nálam levő bizonyítványa legalább, melyet a tisztikartól adatott ki magának 1811. aug. 29. (mely szerint „allzeit brav und ehrlich gedient, sich in allen Gelegenheiten stets seinem Charakter gemäss betragen, und sich dadurch die Liebe seiner Vorgesetzten und die Achtung seiner Kameraden erworben, mithin in dieser Hinsicht keine Ursache zur Quittirung gehabt") ezredese által aláírva nincsen. S miután Kisfaludy Károly saját előadásától a hitelt azért, mert Kisfaludy Sándor, ki akkor atyjától távol lakott, róla nem tudott, megtagadni nem lehet; mind a két ok folyhatott be kilépésére, mikhez járulhatott még a katonai aprólékos, bár szükséges, külsőségek únása, mint *Hunkár Antal* szíves barátja írja hozzám 1842. júl. 6. költ levelében, melylyel a *Feltinger* kanonok által velem közlött életrajzi adatok, s a cs. k. udv. hadi tanács könyvtartószékétől kinyert viseleti kimutatás is egyeznek. Midőn tehát *Kisfaludy Sándor* Kazinczynak dec. 16. 1830. ezt írja: „Ő, midőn mások még katonáskodni kezdenek, már főhadnagy volt, s atyánknak akaratja, sőt tilalma ellen elhagyá a katonaságot, csakhogy életét s minden idejét literaturánknak szentelhesse": az testvéri szeretetből eredt szépitésnél egyébnek nem vehető. Más befolyások alatt kezdődött Kisfaludy Károly önelhatározása az irodalmi pályára. Addigi verselése csak saját keble sugallatainak belső szükségből kifakadása volt.

[16]) A fenidézett *Grundbuch* kivonata szerint, és pedig „gegen einjährige Abfertigung ohne Beibehalt des Offiziers-Charakters."

[17]) Boldizsár bátyjának, ki oly nemeslelkű volt, a pénzt neki ajándékozni s a jószágot visszabocsátani közösztályra.

[18]) Ez volt, mint látszik, azon viszonya egy fiatal táncosnővel, melyet *Hunkár Antal* említ id. levelében, „kitől, úgy mond, mert ennek anyja azt egy A... hercegnek adta el, keservesen meg kellett válnia."

[19]) Saját szóbeli közlése után.

[20]) *Hunkár Antal* eml. levele szerint. Innen vehetett alkalmat M . . testvére, ki őt „mólernek" csúfolta, atyja őirántai idegenségének azzal táplálására, hogy kár az elveszett fiúnak pénzt adni, „mert azt komédiásokkal és piktorokkal egy estve elkölti." *Hunkár*, szinte ott.

[21]) Így részletesen *Feltinger* kanonok közleménye. *Hunkár*, kétség kivül az időszak elvétésével, 1812-re teszi egy évi olaszországi gyalog vándorlását. Írva csak két helyt hagyá vékony nyomát e zivataros hat évnek, Gaal Györgyhez szóló leveleiben; így febr. 17. 1820.: „Könnyen írok; eleven érzés s egy kis tapasztalás, melyet *a német és olasz földön gyüjtöttem*, könnyítik nekem a dolgozást", s nov. 4.: „Sötét végzés *hajtott ki a széles világba*"... Ellenben költeményeiben itt-ott, sőt beszélyeiben, még Beckójában is, egyenesen saját múltja s abban költ alanyi érzései és világnézetei csillámlanak keresztül.

[22]) *Kisfaludy Sándor* id. levele.

[23]) *Tatay János* lövői pléb. levele hozzám júl. 10-kéről 1842.

[24]) Genreképeket, eroticumokat a romai császárok életéből, megkapó eredetiséggel; magyar historiai vázlatokat St . . számára, H . . számára egyszer egy halottak táncát. Az arcképezésben nem volt szerencsés, nem mindig talált; hiányzott türelme. A művészet lényegéhez azonban, a feltaláláshoz, compositióhoz és kifejezéshez derekasan értett. Lelkes vázoló volt. Ez időben régi barátjánál, Pestnek akkor első orvosa Stáhly Ignácnál, magán tanulmányokat tett a külső bonctanban (*Hunkár* és *Tatay* leveleik után).

[25]) „Ez a darab nekem itt ellenségeket csinált — írja *Gaal Györgyhöz* mart. 13. 1820.; — azt hiszik, hogy a magyar paraszt nyomatását akarom a világnak hirdetni." — 1820. február 17. így nyilatkozott addigi munkásságáról: „Könnyen irok; eleven érzés s egy kis tapasztalás, melyet a német és olasz földön gyüjtöttem, könnyítik nekem a dolgozást. Minekelőtte a dramaturgiával megismerkedtem, nemzetem charakterét tanúltam, s így csak a magyaroknak írtam, s nem a világnak . . . Nem poetai dicsőség után törekedtem, hanem a hazának, erővel teljes elóidejét kivántam felmutatni; s így a hazafiság tett költővé; ha célomat el nem értem, akaratom nagyobb volt erőmnél. Darabjaim, dicsekedés nélkül mondhatom, tetszettek, sőt rendkivülvaló enthusiasmussal fogadtattak, nem mintha nagy lélek szólna belőlök, csak mert oly charakterek vannak bennök, melyeket a magyar szeret, melyek a nemzetiség bélyegét viselik magokon, melyekben a magyar magát feltalálja. Az is volt célom, hogy a publicummal a mulatságnak ezt a nemét megízelíttessem; azért néha jobb gondolatokat elmellőztem, s kedvesen hangzó beszédeket szöttem be. Később való dolgozásaimban ettől tartózkodtam." Utóbb: „Azon néminemű helybenhagyás által felbátorítva, melyet darabjaim nyertek, most széltiben írnak eredeti színdarabokat; lesz közte sok rosz, de tán jó is; és így reménylhetjük, hogy hosszu álmunkból felébredünk, s a pallérozott nemzetek közzé léphetünk." Jan. 8. 1820. ugyan Gaalhoz, ki akkor megjelent darabjait németre forditotta, ezt írta: „Ha egyébiránt a külföldi elmeszülemények fénye munkáimra nagyon is sürü árnyékot vet, az is menthet, hogy *nekem nem volt előzőm*, és szinte egyedül állok a magyar dramaturgia darabos ösvényén. Mikor a Tatárokat írtam, 19 eszt. voltam (helyesben 21), s legtöbb darabjaim gyenge ifjuságomban irattattak, s nagyon sietve. Most tíz esztendővel öregebb vagyok, s tán valami nyomosat adhatok. Stibor Vajdát két esztendő előtt írtam; kissé erős, de tendentiája hadd pótolja, a mi nem jó benne." S ismét: „*Jambusaim*ról hozott itélete tökéletesen igaz; azonban egy kicsi részét vétkemnek az ebben még egészen míveletlen nyelv darabosságára kell tolnom. Felettébb nehéz az affectust tiszta jambusokban kifejezni; a sok hosszu szó a verset igen nehézkéssé teszi, úgy hogy sokkal nehezebb alkalmatos szót találni, mint gondolatot. De azt is meg kell vallanom, hogy a philologiában még igen sokat kell tanulnom. Gyenge korom óta katona lévén, keveset gondoltam vele, és csak azt írtam le minden regula ösmérete nélkül, a mit gazdagabb érzés és melancholiára hajlandó valóm tollamba dictált. Csak néhány eszt. óta, hogy a szolgálatból kiléptem és magamat egészen a szépmesterségekre adtam, kezdettem tanúlni is."

[26]) Egyik sem találtatott meg a költő halála után irásai közt; az elsőbbet mindazáltal egy figyelmes hazafi több évvel a Minden Munkák első kiadása után kezemhez juttatá, s így az a M. Munkák újabb kiadásaiba már bemehetett; Salamon Király még eddig elő nem került. „Vannak drámáim — írja ezekről *Gaalnak* 1820. febr. 29. — melyeknek előadását eltiltották, mint A Záchok, Salamon Király — nincs bennök semmi, a mi magasabb tekintetből káros

volna . . de fájdalmas érzéseket költenek a magyarban . .“ Egyéb ez időben legalább első dolgozásban nála készen állott darabjai (maga mondja : „ezeknek még ráspoly kell; némelyeket jambusokba kell általtennem“) saját, jan. 8-kai levele szerint : *Dobozi*, *Vak Béla*, *Belizár*, *Estoras György* szomorujátékok, *Y és J*, *A magyar, honjába*, vígjátékok, az imént emlitettekkel együtt szinte elvesztek, vagy régibb verseivel együtt maga által semmisíttettek meg (aminthogy ő ily kézirat-égetéseket többször tartott).

[27]) Martius 13-án írja hozzá : „Sokszor elgondolom, mely dicső dolog a poézist úzni felvilágosodott érzékeny emberek, mívelt barátok társaságában! *kik nem kapnak fel mindent fanatismussal*, *nem vetnek el mindent vakon*.“ És martius 14-én : „Ilkát több helyt meg kell rövidíteni és változtatni. *Csak egy értelmes és őszinte lélek lett volna körülöttem*, ki munkáimat átnézte volna, más lett volna belőlök; de *magam vagyok* és saját gyermekünk megitélése ritkán helyes.“ — Április 30. pedig írja *ugyanannak* : „Sokat adnék érte, ha ezeket nem adtam volna ki! Boldog együgyüségemben azt hittem, hogy eleget tettem, ha kedvesen hangzó phrasisokat halmozok össze, s a világnak rendbe szedve feltálalom! De megtörtént, s nincs egyéb hátra, mint hogy a hibát jobbak által helyre hozzam.“ V. ö., mit Gaalnak reá volt befolyásáról a [37]) jegyz. maga mond.

[28]) L. e reá nagy következésü szövetségről úgy Kaz.hoz intézett első levelét, M. Munkáiban álló többször id. Életrajzában. „Nincs hazánkban — írja 1820. mart. 15. többi közt, lelke szép hevében — kit nyugottabb szívvel mernék bírónak meghívni, mint T. Úr, kinek az irígység s rágalmazás törei annyiszor leperkedtek melléről, ki fölemelkedve a tudóska ösvényről mélyebben tekintett volna be a müvészség templomába. Nem merészség tehát, hanem fiúi bizodalom vezeti tollamat, midőn azt kérem, hogy méltóztassék a Tek. Úr munkáimról igaz itéletet tenni, hogy jövendőben tudjam a jót folytatni s a rosszat kerülni; méltóztassék velem közleni észrevételeit : és háladatosságomnak az lesz első jele, hogy azokat mindenben híven követendem“ stb. Ha a két nagy ember közt a levelezés sürü nem lett, a müvészeti érintkezési pontok hiánya okozta : Kisfaludy dramaturgiai eszmeceserét ohajtott, Kazinczy („Én e mezőbe sohasem mertem vágtatni; érzettem kevés erőmet, s ez legalább szerénységem bizonysága“) egyedül a külső formába bocsátkozott; azonban mi mély és kétségkivül lényeges volt Kazinczy munkái tanulmányozásának behatása Kisfaludy Károlyra, a nyelvnek azon innen gondosabb (l. a 3. jegyz.), s bátrabb (l. a 30. jegyz.) kezelése, s a Ráday-nemü verselés feltétlen elfogadása mutatja.

[29]) A tetszés e naiv nyilatkozásáról emlékeznek a *Hazai Tudósítások* is 1820. I. 37. sz.

[30]) Erről írja *Gaalnak* jun. 24. : „Ezt a darabomat legjobban szeretem; tisztán szívemből írtam. A kemény kritika sokat fog benne találni, de nekem ezek az érzések oly szentek! s ifjuságom legszebb álmai vannak benne lefestve“. Már itt, Kazinczy példáján neki bátorodott a nyelvujításnak is : „Igaz — írja *Gaalnak* 1821. jan. 18. — a nyelvben erősen haladunk, egy sereg szó megrövidíttetett, egy sereg új készült, s ki folyvást nem halad a nyelvvel, el nem mehet rajta mindenütt. Márton oda nem elégséges. Az ilyek : lény : Wesen, alkonyat : Abendröthe, lebel : Abendlüftchen, élemény : Genuss, romok : Ruinen stb stb nála ugyan nem találtatnak“. És máj. 5. : „Én és a bátyám (Kisf. Sándor) a nyelv dolgában nem tudunk megegyezni. Ő ellensége az újságoknak, én pedig azt állítom, hogy még ezentúl kell poetai nyelvet teremtenünk, ha örökre meg nem akarunk állapodni.“

[31]) A censura által többféleképen csonkítva. „E darabnál — írja *Gaalnak* 1820. aug. 1. — nagyon kellett magamat mérsékelnem, s minden politikai tendentiát kerülnöm; s így is törlött a censura, hol az udvari életről szóttem bele gondolataimat“; és sept. 1. : „A mit barátom Janus Pannoniusról (Baráts. és Nagyl.) mond, igen igaz, de ebben a püspökömet egészen kitörlötték; ha barátom le akarja fordítani, megküldöm a hibázó helyeket, németben, tudom, megengedik. Az új primás igen vigiláns úr; ha így marad, majd imádságos könyvet irok.“

[32]) „A Pártütők tárgyát — írja ugyan ott — Claurentől vettem, a kidolgozás egészen enyém. Kissé aljas, de a cél úgy kivánta. A censura sok mezitelen igazságot kitörlött belőle, kivált az insurrectióra nézve. A kovács benne eleinte insurgens volt; legtöbb mondókáinak el kellett maradni“. — Hogy a Pártütők — írja oct. 1. 1820. — az urat múlattatták, örvendek. Barátom megértette tendentiámat; ha bíró uraimék is úgy értenének meg, nem igen volna tanácsos nekem katonai fedezet nélkül utazni. Készen van a *Korcsházi Vásár* is 3 felv., ebbe több satira van még; reménylem, tetszeni fog“. Én ennek csak töredékét találtam meg irásai közt, melyet a Mind. Munkák második s ujabb kiadásaiba fel is vettem.

[33]) Első fő cím, mely alatt adatott is, *A Gyilkos* volt, melyet rövidsége miatt a Mind. Munkák kiadásában visszaállítottam.

[34]) L. *Theater der Magyaren*, I. Th., Brünn 1820. melyben a Tatárok, Ilka és Stibor foglaltatnak. A külföldi birálatok sokban, s különösen az önálló nemzeti irányt kiemelve, kedvezők voltak. Kemény Simon szinte Gaaltól Kotzebue drámai almanachjában jelent meg

(Lipcse 1823.) mint eredeti, minthogy oda fordítások fel nem vétettek, s némely bírálat által a folyam legjobb darabjának ismertetett el. Mind ezek, s a Pártütők, egy névtelentől, Budán Pesten gyakran adattak németül is, s a magyar érzések költésére nem kevessé hatottak. Bécsben a Tatárok nem tetszettek. Stibort utóbb gr. Festetics Albert is adta, trochaeusokban, Pest, 1823. melylyel Kisf. meg nem volt elégedve, és Bécsben előadatását maga gátolta, l. *Gaal*hoz írt lev. jul. 8. 1823. Voltak nem kedvező bírálatok is, mik Kisf. érzékeny lelkét nagyon leverték. A Tatárok Bécsben adásától tartott : „Nagyon félek, hogy ez a zsenge munkám meg fog bukni : akkor jóétszakát, poesis!" s midőn az csakugyan adatván a wiedeni színpadon, a Conversationsblattban kedvezőtlenül bíráltatott, írja : 1821. febr. 17. „Sokáig, tán soha sem nyúlok többé tollhoz. A bécsi recensio lemennydörgött, gáncsot vártam, melyet e fiatalkori dolgozat érdemlett — de ily bánást!" stb. Azonban az ily elcsüggedés nála csak pillanatnyi volt, s a folytonos munka néhány nap alatt meghazudtolta.

[35]) Érdekes visszapillantást lelünk arra *Gaal György*hez írt egyik levelében 1820. nov. 4-d., melyet mint becses commentárt életéhez idejegyzek : „Nem tagadom, én fiatalságomban sivatag életet éltem. Sötét végzés hajtott ki a széles világba, búskomorság, megelégedetlenség könnyü gondolkodással párosúlva habról habra löktek; minden familiai kötelektől elszakadva, hat esztendeig bujdostam, képirásból éltem, s aztán nem ritkán a forró vérnek és zabolátlanságnak mindennemü bolondságaiba keveredtem. Atyámmal való boldogtalan egyenetlenségem, melyben egyébiránt ártatlannak érzem magamat, minden házi rendet gyülöletessé tett előttem, s én vad mulatságokban kerestem emlékezetem eltompulását. De visszatértem — jobb érzésem elég korán mentett meg, és bizonyossá teszem, hogy nem fogok többé . . poharakat enni. Elébbeni életemet tekintse barátom úgy, mint egy zivatart, mely ugyan lételemnek sok virágát összedúlta, de gyökerét épségében hagyta meg; *mely a szivekről lesodorta előttem a fedelet, melyeknek belseje e nélkül örökké eltakarva maradt volna előttem.* De elég erről . ."

[36]) „Barátom vagdalódzik levelében termékenységem miatt, s egy epigrammával kivánja Múzámat eszméltetni. Ez a nyíltszivüség nagy örömemre szolgál, mert azt bizonyítja, bár tövises öltözetben, hogy igazi barátom, s hogy jó nevemet szivén hordozza. Úgy fogadom, mint egy beteg a cseppeket, melyek ha néha keserüek is, a vért felfrissítik s a testet lelket fentartják." Aug. 16. 1820.

[37]) „Az úrnak nyíltszivüségét—írja jun. 24.1820.—melylyel munkáimat rostálja, nem csak szivesen fogadom, de háládatos érzéssel is, mely soha ki nem enyészik szivemből. Megvallom, hogy levelei véghetetlen hasznomra vannak, s munkásságra, szorgalomra és rendre tanítanak." És 1821. jan. 18. : „Ha Irene elsőséget érdemel más munkáim felett, kinyilatkoztatom, hogy ezen előhaladást a müvészségben csak az úr barátságának köszönöm." És 19., midőn Irenét küldé meg neki : „Dicséretemre mondhatom : correct kezdek lenni. Barátom, becses levelei által jóformán átváltoztatott. Világosabban látok a müvészség és poézis országában."

[38]) „Csak orvos volnék, úgy tanulnám betegségét, *mint most Goethét*, hogy attól megszabadítsam." Jun. 24. 1820.

[39]) Erről l. Mind. Munkái mellett az Életrajzot, a negyedik kiad. a VI. k. 356, 7. ll.

[40]) 1820. oct. 1. írja *Gaalnak* : „Nem sokára a Tatárokat és Ilkát *átdolgozva* adom ki." Ilka változtatásait már apr. ll. küldte meg neki, hogy fordítása mellett használja. Stibor átdolgozásáról, melynek lényege Dobrochna jellemének teljes átváltoztatásában állott, maga szólt nekem. A Pártütők és Irene átdolgozásaik töredékei megvannak irásai közt. Már 1821. május 5. írja erről *Gaalnak* : „Irene, igen is, széles; ennek félig a nyelv az oka; de reménylem szorgalom és studium által ezt a szirtet is körülevezem."

[41]) Töredéke 1820-ból a Mind. Munkák második s újabb kiadásaiban.

[42]) Mint munkában levőt említi *Kazinczyhoz* 1820. mart. 15. írt levelében. Izóra monológját belőle az Aurora 1823-iki folyamában közlötte ; töredéke Minden Munkáiban áll.

[43]) 1820. dec. 26. írja *Gaalhoz* : „Január végén sajtó alá adok egy új szomorujátékot sub titulo : Záh Nemzetség. A thema *nagy* és érdeklő, a kidolgozást az úr itelje meg." Erről a két darabról (Irene és Záh) tartok valamit;" s 1821. jan. 18. : „Ismét egy darabom jön sajtó alá : Záh Nemzetség. Az aristokratismus ellen van, nem fog földieinknek tetszeni." Töredéke a Minden Munkák közt áll. — Ugyanez időben írja : „Egy különös poémán dolgozom mindennemü versformákban : *Hamupipőke*; öt felvonásban két világot akarok körüljárni. Lesz-e belőle valami?!"

[44]) 1820. febr. 29. írja már *Gaal Györgynek* : „Szándékom van jövő esztendőre egy magyar almanachot kiadni. Számot tartok az úr barátságára, hogy szinte segíteni fog és hírneve, nemes részvétele s morális ereje által munkánkat emelni. Nem kivánunk egyáltaljában gazdálkodni, hogy azt külsőképen bármely német almanach mellé lehessen állítani. A palatinus ő hercegségének ajánljuk." — Kisfaludy Sándor a Marczibányi-jutalmazások ünnepén Pesten 1820. martius 23. felolvasott hálabeszédében az általa nyert jutalmat olyan intézetre

kívánta fordíttatni tovább is, a milyenből az eredetét veszi, úgy hogy — folytatja — azt „most mindjárt *egy munkában lévő*, hasznot mulatsággal öszvefoglaló *zsebkönyv*nek első kiadására, s utóbb más míveknek közre-bocsátására ajánljam" (l. *Tud. Gyűjt.* 1820. VI. 31. l.). Ezennel tehát hozzá látott Kisfaludy Károly az ügyhez; apr. 11. már rézmetszetések dolgában kéri Gaal segédkezét, s azon évi dec. 15. az első folyam tartalmát is közli vele, s jelenti, hogy a császárné, Görög Demeter közbenjárására, az ajánlást is elfogadta. Ekkor történtek („1821-ben nem sokára az év kezdete után" mond Horvát István, Tud. Gyűjt. 1834. II. 146. l.) azon ajánlatok, mik tulajdonkép biztosították a vállalat jövendőjét; mely eleinte ugyan az ajánlattevők collegiális felügyelete alatt, de már 1823. óta Kisfaludy önálló szerkesztése mellett jelent meg mind végig (v. ö. *Horvát István* közleményeit az id. h.).

[45]) Új pályája kezdőpontjául az Irene Ajánlása (Gaal Györgyhöz) tekinthető, mely már ottava rímákban íratott.

[46]) „Mátyás Deáknak — írja *Gaalhoz*, jan. 16. 1826. — ne húzzon fel barátom német nadrágot. Nem több egyszerű apotheosisnál Hunyadi Jánosra, s Mátyás is charakterének csak egy vonásával van előállítva; a magyaroknak, kik históriájokat ismerik, fog ugyan tetszeni, de a németeknek nem, valamint Szilágyi Szabadulása sem. Mind a kettő részét teszi egy cyclusnak, melynek címe lesz: *Mátyás Kora*, és ennek életéből mutat fel scénákat. Öt van. Szeretném tizenkettőre vinni fel. Ha a barátom bibliothekájában Galeotuson és Callimachuson kivül vannak oly szerzők, kik anekdotákat őriztek meg e király életéből, nagyon le fog közlésökkel kötelezni." (*Négy* ily darabját bírjuk maig: Janus Pann.. Szilágyi, Mátyás deák, Hűség Próbája. Emlékezem, hogy egy Toldia is volt, de melyet elvetett; s utóbb „A sastoll" balladája lépett helyébe.

[47]) A Betegekben önmagának a hypochondriából kigyógyulását tárgyalja; személyei közöl: Kistelky Károly ömaga, Rudházy József: barátja Rudics József, Forgay: Dr. Forgó stb.

[48]) *Gaal Györgyhöz* jún. 10. (év nélk., hihetőleg 1828.). Az osztályok leendettek: *III. András, Trencsényi Máté, Záh Nemzetség.* „Közbe-közbe vígjátékokat irok — folytatja — melyek magamnak is időtöltést szereznek, minthogy szaporán készülnek."

[49]) „Majd mindég szobámba zár a köszvény — írja hozzám 1829. nov. 17. — s az alattvalókat, melyek tán néha többet is ugrottak mint kellett volna, nagy szerénységben tartja... Jövő hónapban neki ülök *Trencsényi Máté*nak . . . mi leszen belőle, az egek tudják."

[50]) Ily felosztással: I. köt. Versei, nemek szerint sorozva; II—VI. köt.: Színjátékai öt kötetben, szinte nemek szerint; VII, VIII. köt.: Elbeszélései és Vegyes kötetlen Irásai; IX, X. köt.: Pótlékok, t. i. A Tatárok, Ilka, Szécsi Mária (miket a szerző fel nem kivánt munkáiba vétetni); Drámai töredékek: I. Ulászló, Csák Máté, Záh nemzetség; Versek a költő ifjabb korából; s Élete, a kiadótól.

[51]) Tagjai voltak: Bajza József, Bártfay László, Bugát Pál, Forgó György, Helmeczy Mihály, Schedel Ferenc, Stettner György, Szalay Imre, Vörösmarty Mihály és Waltherr László.

[52]) Ily szerkezettel: Öszves versei 1805—30. időrendben; Öszves színművei, mik az első kiadásban állottak, 1811—30. szinte időrendben; Elbeszélései 1822—26. és Vegyes Iratok 1821—28. ugyan azon rendben; végre Kiadatlan zsengék és töredékek 1808—27., köztök: A Gyilkos, Zách Klára, Brutus, A korcsházi Vásár, Konstantinápoly Veszedelme stb. — A negyedik kiadásban megtartatott a sor, csakhogy a töredék színművek mind együtt állanak az utolsó kötetben.

[53]) Ugymint: A Leányőrző, Hűség Próbája, Csalódások, A Fösvény.

[54]) Ily ajánlás mellett: „Kisfaludy Károly halála XXIII. évnapján, midőn több buzgó hazafi a korán elhalt költő nyughelyét új és szebb síremlékkel díszesíté, november XXI. M. DCCC. LIII."

I. Irene.

Szomorujáték öt felvonásban.

Annak vázlata. II. Mohammed török császár Konstantinápoly elfoglalása után Sophia templomát mecsetnek avatván fel, Irénét, ki hogy elkerülje a török fogságot, épen melyének szegezte a tört, megpillantja, s megkedvelvén őt, Hali nagyvezérnek adta át. Ez, titkon keresztyén, arra igyekezett a görög szüzet bírni, hogy a zultán szeretetét viszonozza, mi által a keresztyénség mentő angyalává válhatik. Hali nem csalódott; a gőgös hódító megszüntette foglalásait, szelíden bánt a görögséggel, s Irenét, mint nejét trónra készült emelni. Így állottak a dolgok a darab kezdetén. *I. felvonás.* Zagán basa tartván attól, nehogy nemzetének emelkedni kezdett dicsősége és hatalma ekkép hanyatlásnak indúljon, e viszony felbontását tökéli el. Kedvez tervének azon egyetértés fölfedezése, melyben Hali az utolsó görög császárral volt. Hali megbuktatása legyen az

első lépés, kinek elmozdíttatása után a zultán mellől, könnyebben férhessen Irénéhez. Másfelül egy albaniai török rabnővel (Fatimével) ármányt sző, ki által Mohammed szivét kivánta Irenétől elfordítani; s azon esetre, ha ez nem sikerülne, katonai zendülést készít elő. Hali azalatt megérleli Irenében az önfeláldozás eltökélését, s Mohammed kinyeri annak beleegyezését a házas frígybe:

„Mohammed! éltemet kezedbe
Adom, velem hazám sorsát. Engedj
Áldást tenyészni országunkra,
S én egy gyenge virág forró kebleden
Örömmel hervadok."

II. felvonás. Mohammed a békés kormányt Halira bízza. Zagán azalatt gondoskodik a Hali ellen állítandó tanúkról. Fatime találkozik Mohammeddel a császári kertben, de csábitásaért megvetést aratván, Zagán gyilkot nyújt neki, hogy megaláztatásaért Irenén boszút álljon.

III. felvonás. Agenor, Irene atyja, ki leánya nagylelkü önfeláldozásáról nem tudván semmit, azt hiszi, hogy ez, a nagyság fényétől elcsábítva, elfelejté nemzetét és becsületét, Zagán hatalmába kerül, s ezáltal ő is eszköznek jeleltetik ki a zultán viszonya felbontására. Megnyittatik a díván, melyben Zagán nyíltan árulással vádolván Halit, s ezt tanúk által bebizonyítván, Hali számüzetik. Mohammed jelentvén a tanácsnak szándékát Irenét a trónra emelni, Zagán nyílt ellenkezése dacára, bemutatja őt a divánnak. Ekkor jelenik meg Zagán intézkedéséből a vak Agenor, Irene volt jegyese Leo kiséretében, s midőn leányát ölelve, rajta török öltözetet vesz észre, őt és Mohammedet megátkozza, Zagán a trón meggyalázója ellen a jelenlevőket boszúra hívja fel, Mohammed őt oltalmába veszi.

IV. felvonás. De Agenor és Leo visszautasítják Mohammed kímélő kegyét. Mohammed tünődővé leszen. Megjelenik egy magyar követ hadüzenettel, mi Zagánnak alkalmat nyújt a császárt hivatására emlékeztetni, s a sereg elégedetlenségére hivatkozni; s bár Mohammed ingadoz, Irene iránti szeretete még is győz. A belépő Irenének megengedi, hogy atyját ápolhassa. Irene megjelenik övéinél, s a történtekről felvilágosítván őket, megnyugtatja. De Leóhoz intézett vég szavait:

„A zultáné vagyok hazám javáért,
Önéki áldozom, de e szív,
Míg ver, egyedül csak tégedet
Ismer. Légy boldog, és nyugodj
Meg: légy erős mint én az áldozatra."

meghallja a belépő Mohammed, s boszúra gyúlad.

V. felvonás. Fatime megjelenik Irenénél gyilkos terve kivitele végett, de jósága által lefegyverezve, megvallja bünét, s őt Zagántól intve ója. Zulima a zultán kivánságát hozza, hogy megjelenjen a nép előtt. Irene előérzi veszedelmét. Mohammed fontolgat és küzd magával, végre Irene vesztét eltökéli. Ez jő elkészülve a halálra, s már csak népét ajánlja kegyelmébe. Mohammed újra ingadoz, midőn a Zagán által intézett támadás kiüt. Erre a sereg közé lép, s megjelenésével s neje szépségével elnémítván a fölkelést, önkényt lemond Irénéről, s őt a népnek és saját dicsőségének feláldozza.

1. Ötödik felvonás.

Irene, Fatime.

Ir. Fatíme, megbocsátok.
Fat. Oh Irene!
Téged csak messziről lehet gyülölni.
(Tőrt vesz elő.)
Ezen halálos eszköz volt szelíd
Melyednek szánva, és nekem
Volt adva ezt használni, nagy
Igéretek díjába'. Most
Érzem, hogy oly mélyen nem estem;
Mert a jóság körében jobbulok,
S előbbi vágyaim tünő
Füstjét mosolygva nézhetem.
Ir. Menj hát, s nyugodj pálmád csendes hüsében,
A házi élet édes karjain,
Ott élj; és boldogabb leszesz
Mint a világ kétes szélvészein,
Mely fel-felkap könnyü levélként,
S egyszerre a mélységbe sujt,
Hol a sors minden terhei
Keresztülvágnak kínos élteden.
Menj! s légy szerencsés.
Fat. Oh Irene!
Nehéz az elválás.
Ir. Nehezb
A maradás, hol nem tart szivünk.
Fat. Ellenségid között maradsz
Irene! Ódd magad Zagán basától. (El.)
Irene (egyedül.)
Kitől ójam magam? — mit veszthetek?
Az ellenség tőrét nem rettegem
Úgy, mint az indulat hizelkedő
Szavát, mely a lét durva részein
Függ, s a poklot mennynek hazudja.
S hol egy igaz barát ezen hideg
Pusztán, hol csak feszült erek teszik
A szív hevültit? Egy van, és az is
Szenved, s a vég szabadítónak kinálja
Rab életét. El, el komor képzet! —
Szelíd remény! hová, hová tünél,
Mely pályám kezdetén reám vetéd
A megnyugvás csendes malasztjait?
Haszontalan sohajtlak; elhagyál,
S magam feláldozása egy hiú
Álom, s csak ájtatos kivánat
Volt, csalfa vélemény szülöttje.
A földduló villámok untalan
Dördülnek, békeszót nem hall a rettegő
Világ, és e rövid csend még nagyobb
Veszélyeket forral. Mohammed!
Azon láng, melyre gyúladál

Rabnéd iránt, nem volt az égi szikra,
Nem, nem; csak egy csalóka földi kény:
Szived mélyében más isten parancsol,
Ki az enyészettel frígyben, romladék
Közül a halhatatlanságra szólít,
S letiprott népek könnyein ragyog
Neved békóba vert bús századok közé.

Zulima jön.

Irene! a zultán kivánja,
Hogy megjelenj a nép előtt.
Ir. A nép előtt?
Zul. Igen, te győzd meg őket
Szépséged által, hogy tudják méltányolni
Zultánjok választását.
Ir. Csendes ihlet!
Te a halál követje vagy —
Oh értelek; lefolyt az óra, menni kell.
Oszolj sötétség, végy fel karjaidba
Mennyei atyám! azon világos
Országba vedd fel árva lyányodat,
Hol az örökévalóság szárnyain
Örök nappal virít. — Zulima!
Az élet távozik. Ti édes
Helyek! most el kell válnom, egy titkos
Érzés bucsúzni kénytet tőletek!
Zulima jer! végezzük e rövid
Utat, tán ez lesz vég szolgálatod. (El.)

Más szoba.

Mohammed (egyedül.)

Mely embert mostohán a végezet
Köz sorsra szánt, annak számára nyílik
A szépség, az függhet mulandó kényeken;
Kit a dicsőség égi lángjai
Hevítnek, és a halhatatlanság
Eljegyze, az ne kérjen földi éleményt.
Csalóka tünemény szerelmünk,
Mosolygó képe bájos színei
Halandóság vázait takarják,
S az élet mécse félig sem tart,
Sötétben hagynak káprázó világi.
Így minden érzet gyöngeség,
Idétlen elme képzete,
Mely szük létének mennyet álmod,
S örömöt kohol. — Muló buborék!
El-el melyemből! — Még is, mit jelent
Ezen titkos szorongatás? Irene —
Hah félre, gyülölt kép! távozz előlem!
Egyszer rántál le a magasról:
Édes reményekkel leszálltam én
Hozzád, s te a hatalmasnak egyedül
Áldozni tudtál, a midőn
Esengve a koldus szerelmet
Esdeklett. — Áldozat forró szerelemért!
Én egy világot adtam, a
Föld első trónusát, és ő nekem
Elhamvadt birtokával áldoz,
Melyben lélek hibázik; épít
Szivemre, hogy kényén fordítsa azt —
Mohammed! ily mélységbe estél? Hol
A büszke férfiú? hol a hatalmas,
A dönthetetlen erő, ki ezreket
Szavával inditott? Iréne! mély
Sebet vágál! te hidegen
Tudál áldozni, én — téged viszont
Feláldozlak; hasonló bért vegyen
Nagylelküséged; meg kell halnod! — Hah!
Rettentő szó, kijött! szivem
Rázkódik — még is meg kell lenni. El
Melyemből, érzet! hadd legyen hasonló
A vérmezőhöz, hol csak a halál
Tanyáz, és érckarjával öszverázza
A földiek sorsát, s csak a dicsőség
Emlékjelét lerakva ékesül.
Fogadj el ismét engemet, dicsőség!
Fogadj még egyszer, harcok istene!
Ragyogtasd csillagaid között Mohammed
Jövendő tetteit; hogy a
Sírhalmok éjjelén keresztül-
Virrasztva, még a vénülő idő is
Hirdesse nagy nevét. Szabad
Kivánok én ezen túl lenni; félre
Minden láncokkal! egyszer vágytam
Csak földi boldogság után,
És oly rutúl csalatám. Magosb
Cél int, jövendőség nekem világom;
Ahoz tartok, s kezdett pályámat folytatom,
S futásomban bátran vetélkedem
A múlt idők csodált vitézivel.

Irene (jön).

Zultán! parancsolál.
Mohammed (félre).
Minő szelíd
Lelkes tekintet! és még is csalárd!
Érzést hazud, midőn fagyos szive
Másért eped. (Indulatosan kezét megragadja.)
Te voltál a győző!
A föld urát hállóba vontad, és
Rózsákat hintve minden lépteden,
Nem ismert bájos útakon vezettél.
Most karjaid közül ki kell
Fejtöznöm; más ösvényre késztet az
A sülyedő titok, mely még előbb
Birásodért hevíté keblemet.
Te áldozál nekem: kisebb Mahommed
Nem lesz; példád őt is lemondani
Tanítá.
Ir. Értelek Mohammed!
A csendes élet nem kecsegtet,
Csaták után vágyik szived.
Moh. Ne engedd visszagondolnom, mit en-
Magam felejtni óhajtok, s hahogy
Kiüt a láng, a pusztító lelket
Te költéd fel bennem, kinek
Karjában már szunnyadni kezde.
Oh bár az én világomon kivül
Eshetnék sorsod; így, hozzám csatolva,
Az indulat veszélyes tengerén
Együtt velem hánykódol, és azon
Kar forrón átölel, mely tégedet
Kegyetlen' a világtól elszakaszt.
Ir. Minő gyors változás! minő komor
Szózat; nem a szerelem hangzatja ez —
Moh. Kimondád azt a szót, melyen szerencséd,
Léted s Mohammed boldogsága függött,

Kimondád, és melyemben visszahangzik
Szavad, habár értelmét jól tudom ;
Tudom miért lángolt szived, midőn
Eget mosolygva rám, szivemmel
Érzést szinezve könnyen játszadoztál.
Ir. Balúl itélsz; játék az nem vala,
Sem nagyravágyás, mely neked
Mohammed! a szabad görögnét
Hazája omladékain
Bókolni kényteté. Minő
Érzet vezérle, azt ne kérdd:
Az áldozó szív titka véle
Enyészik.
Moh. Oh Irene! mért —
Nem, eddig a határ; a férfiú
Tovább nem megy ; tündéri álmok
A gondolatlan ifjuság körét
Szépítik. Én lemondok, és azon
Frigyet feloldom, melyet szívemelve
Köték; de más se bírja azt, mit
Az élet tőlem megtagad.
Az álmodott boldog pillantatok
Helyett ragadjon a halál,
S a szerelem bájölén meredjen a
Lélek. Te nem tudál szerelmet adni;
Így, szívtelen, szerencsét rontani
Üdvösségem leszen.
Ir. Rabnéd valék,
A hatalom nem tenyészt szerelmet.
Mohammed! hogy szerettem, azt tudod.
Nem is tagadtam én soha;
Mert szent előttem első érzetem,
S ezer halál nem képes azt
Kiirtani mellemből. Tehozzád
Mély tisztelet, s rajtam mutatott
Kegyelmedért igaz tartandó hála
Csatolt.
Moh. A környülállás szülte mind
Ezeket. Csak áldozat, nevek — hideg
Adomány, minden köz ember birtoka.
Hol éktelen láng a szivet hevíté,
S az indulat tolongó árjai
Zudúlva csapkodnak, dobzódnak — ott,
Ott hálá, s tisztelet! Hah! ez tehát
Bérem? hogy a végzések ellen
Szegzém magam, s leesve a dicsőség
Egéből, köz sorsot cseréltem?
Ir. Azon duló, emésztő indulat,
Mely mindenkor kiván, de nem
Elégít, tőlem messze volt;
Ha tőlem azt vártad Mohammed,
Akkor csalatkozál; nyugottan
Éleng az én szerelmem s csendesen,
De híven óhajt az virágzani.
Te jót tevél velem, s előbbi
Érzésem elnémult: egy hajnali
Álomként leng körül csak, és erőt
Nyújt hátra lévő életemnek.
Moh. Irene! oh mért nem vagyok
Hasonló hozzád, egy tünő világi
Árnyék, egy kedvező sugára
Azon szelíd napnak, mely téged lelkesít.
A véghetetlen élet tengerét
Keresi szemem, szerelmem is
Csak arra vágy. (Indulatosan átfogja) Mit a
Édest adhat, karom között világ
Tartom; de a nagyság többet kiván,
Az indulat többet sejt, az kevés
Mivel kinálsz, azzal nem töltheted
A háborgó szivet : nálad csak a
Szegény szerencsés, a ki mindennel
Elégszik.
Ir. Lődd belém fulánkidat:
Rabnéd vagyok, szenvedni rég tudok.
Moh. Irene!
Ir. A gyors indulat,
Látom, boszúra változott,
S azon szomorú tapasztalásra
Bir, hogy szerelmed éniránt am
Csak a hevült vérnek játéka volt;
Nem tiszta égi láng, a jobb
Lelkek nemes tulajdona,
Mely a szivet felemeli, a midőn
A sors alá tiporja azt.
Moh. Irene! Oh mily szépen rajzolod
A hív szerelmet, ámbár tenmagad
Szentsége ellen vétkezél.
Kettőnek bókolsz. Menj! menj! én nem osztok
Szerelmet senkivel; Mohammed
Elég magának, társat nem keres.
Ir. Mohammed! nem jövék tőled szerelmet
Koldulni; folytasd fényes útadat,
Maradj egedben; én is megtalálom
Azon boldog menedékhelyet
Hol semmi erő, sem üldözés
Nem háborít; keress dicsőséget,
Repülj a fergeteg szélvészein
A rettegő világ felett;
A halhatatlanság legyen tiéd:
Nekem adj halált!
Moh. Hogy általa egyesülj
Hiveddel, haha! engemet nagylelkűen
Örökléttel kinálsz.
Ir. Csak egy kérést teszek
Szivedhez! oh Mohammed! ezt ne
Tagadd meg attól, a kit egykor
Szeretni gondolál, ki oly szerencsés
Volt szívedet szelídebb érzeményre
Ébresztni, s lelkedet rövid
Időre a véres mezőktől
Elvonni —
Moh. Félre, félre tőlem!
Ne ily kedvező tekintetet!
Idétlen gyöngeségre olvadoz
Erőm.
Ir. Ha már nem lészek, oh
Mohammed! teljesítsd azon
Igéretet, melyet tevél
Egykor : folytasd nemes munkádat, és
Légy irgalmas, kegyes a szegény görög
Néphez; légy atyjok, hogy kormányodat
Kettős súlylyal ne érezzék, ha már
A végezet kezedbe adta sorsokat :
Iránt am gerjedő szerelmed azt

Igérte, és magas lelkedtől
Valót reménylek. Légy malasztjok
Az elhagyattaknak, s töröld le
Az ínség cseppjeit siró szemökről!
Ez végső kérésem Mohammed! ez
Irene legutolsó szava! (Lábához esik)
Nézd lábadnál azt, a kit egykor
Melledre vontál, és dagadt
Szívvel hölgyednek mondál —
Moh. Oh Irene! mit
Mivelsz? miként játszol velem?
Irene! kelj fel, én —
Ir. S ha létem
Emlékét egy jótéteménynyel
Ünnepled, érzi azt hidegült porom,
S árnyékom órangyalként leng körül.
Mohammed! nem kellő nekem
Ez élet már; engedd azon vigasztalást
Az elválónak, hogy nem hasztalan
Bizott lelkedben.
Mohammed (kifakadó tüzzel).
Mit tegyek? mit
Kerüljek? ez létemnek legsulyosb
Órája, lelketlen halandóvá
Tesznek háborgó érzetim.
Zúzz porrá könnyező természet! oltsd
El lángomat! vagy adj ércből szivet,
Mely a koporsók éjjelébe
Vonúlva, csak halált ölelve,
Gunyolja a halandók érzeményeit.
Irene! Oh így vál el a lélek
A dermedő testtől —
Ferez bég (sietve jön).
Mohammed!
A nép téged kiált, már zúgolódik
Hogy oly soká nem jösz. Uram siess!
Moh. Hah! így kell jönni: félre tettem
A láncot, s im fölkelnek a rabok! —
Ferez bég! mért adám tisztségedet?
Tüstént tedd kötelességedet!
Fer. bég. Uram! már késő, a sereg
Immár nem ismer engedelmet,
Téged kiván; végső szándékodat
Akarja hallani. Hölgyed életét —
Moh. Hah! porba vélök.
Zagán (hirtelen jő).
Zultán! a veszély
Fenyít! kevés pillantatod vagyon
Csak hátra, használd azt, ha éltedet
Kedvelled; a sereg dühösködik,
Már a palotádat ostromolni
Akarják.
Moh. Hát igaz! nincs már hiv emberem?
Zag. Azok vagyunk mindnyájan, és azok
Maradunk, s örök dicsődet eszközöljük,
Hahogy te is megint Mohammed
Leszesz.
Moh. Jól van hát! én megyek, s Irene
Velem jön; meglátom, ki mer
Megvívni hölgyemért.
Ir. Örök
Isten! végy, végy magadhoz! adj erőt
Ezen végső utamra, hogy nyugodtan
Átköltözhessem mennyei öledbe!
Moh. Kövess Irene! és ti a komor
Enyészetnek lelketlen eszközi!
Ezen pillantatot füstölgő véretek
Hirdesse a világnak, s írja bé
A dísztelen dicsőség könyvibe.
Jertek tehát! aztán készüljetek
A legdühösb zivatarral szembe szállni.
(El mindnyájan.)
Nagy piac.
Abdul, Hasszán, török sereg.
Abd. A zultán jő, használt a zendülés;
Igaz marad, nincs oly erő,
Melyen végtére a sokaság ki
Ne fogna. Én alig hihetem, hogy így
Történhetett, ha gondolom, minő
Ember Mohammed.
Hassz. Hasztalan,
A több főnek mindenkor enged
Az egyes ember, a sok kar sokat vág.
Ferez bég és *Zagán basa* jönnek.
Fer. bég. Jancsárok! a zultán jön, és vele
Irene; légyetek most férfiak.
Zag. Halált kiáltsatok neki,
Irene vesztével Mohammed ismét
Előbbi bajnok lesz, s tinektek
Több prédát és szebb tartományokat szerez.
Mohammed (a befátyolozott *Irenét* vezeti, nagy hallgatás).
Moh. Csodálkoztok vitézeim, hogy én
Zultántok, egy leánynyal lépek színetek
Elé, s hol fegyverek villognak, ott
A szépség és szelídség megjelen.
Itt áll a természet remekje és
Mohammed hölgye, melyet ön jutalmul
Választa. Itt állok most köztetek:
Ki mer birálni engem? lépjen az
Elő! s próbálja meg kardomnak élét.
Mindnyájan. Irene haljon meg! halált neki!
Moh. Én, uratok, védelmezem
Őt és ezen testen keresztül
Jöhettek véréhez, ti a sötétség
Fiai! kik zordon élethez kötözve
Csak a halál árnyékait
Ölelve lézzengtek; boruljatok le
Lelketlen óriások! e szemek
Előtt, melyeknek gerjesztő sugári
Égből szakadva, a mély sírok éjjelét
Általvirasztják, és világosságra
Derítik; ím nézzétek ezt
Az ég szülöttjét, és imádjátok
Allah szent angyalát! (felemeli Irene fátyolát)
Tí hallgattok!
Távozni látom a mérges boszút,
Megnémul a halál szózatja, életért
Sohajt a dermedő szív is — Zagán basa!
Te gyújtottál tüzet először;
Te is rettegsz, és némán állasz itt?
Hol fendörgő szavad? húzz kardot, és
Verd által e szivet! reád bizom
Hölgyemnek életét.

Zagán (kardot húz; a mint Irenéhez közelít, visszatántorog).
Hah! oda erőm,
Élj! élj! téged gyilkolni nem tudlak!
Moh. A szépség győz, győz! Én a boldog,
Ki azt karjára fűzheti. (Nagy hallgatás.)
Törökök! Tí meghódoltatok.
Te lángoló nap! mely dicsőül
Arany pályádat folytatod!
Te légy tanúja s hirdetője
Mohammed szép diadalmának,
Melyet magán, és népein veszen.
Vitézek! én önként lemondok
Hölgyemről; és a szerelem láncait
Örökre elszakasztom —
Ir. Oh Mohammed!
Ne késsél, adj elégtételt népednek, és
Boszúld meg rajtam megvetett szerelmed.
Moh. Közel valék a föld legszebb javához;
De a magasra célzó férfinak
Lelkét sem az ifjuság nyiló virága,
Sem a szerelem csendes harmatja ne
Szédítse meg, csak úgy méltó örök
Koszorúra. Nézzétek tehát, miként
Vál meg Mohammed legszentebb érzésitől,
És mint fejtőzik ő egy istenasszony
Kezéből, hogy futását újra kezdje,
S nevét a csillagok közé függeszsze,
Hogy semmi gyöngeség magas tetőmet
Ne homályosítsa; hulljanak inkább éktelen
Mélységbe a teremtésnek legszebb
Virági, és Mohammed végső könnyeit
Rejtsék bezárt helyökbe. Érdemes
Mohammed uralkodni rajtatok;
Mert nem csak a világon győz, hanem
Önnön magán is. (Kihúzza kardját.)
Gyűjtsd tehát erődet
Karomba most, örökévalóság!
Azon helyet hadd eltalálnom,
Hol földi álmaimnak sülyedő
Titkai örökre nyugszanak! —
Hallgass, hallgass szív! nézz csak felfelé,
Egy csepp kín, s tartandó dicsőség!
Irene! a feláldozott
Az áldozót örökre így magához
Köti. (Irene mellébe döfi kardját.)
Ir. Oh egek! Mohammed! — köszönöm.
Kíméld atyámat, légy kegyes,
Irgalmas nemzetemhöz — oh Mohammed!
(Elgyöngül.)
Mohammed (a földre ereszti).
Itt fekszik vérében, ki tőletek
Elvett! Ím a mindenhatónak
Szent véghetetlensége most karomból
Így omlik vissza. Most csodálj világ!
Halandó ezt nem tette; ím, örök
Dicsőségért hamvába dőlt
A földi jónak minden foglalatja,
A szépség hóditó hatalma.
Leo, Agenor (jönnek).
Leo. Mi ez? nagy isten!
Ag. Hol leányom?
Leo. Irene! kedvesem! hát így, így végezél?
Irene! édes életem! (Reá borul.)
Agenor (leányához tétovázv).
Hol van sebed?
Folyj! folyj ártatlan vér! ez éktelen
Pusztán nem élhet a jó; csak repülj
Áldott lélek! végső hazád felé,
Itt úgy is a pogányé a világ.
Irene (szakadozó szóval).
Atyám! Leo! az ég nyilik —
Boldog vagyok — meglátlak bennetek —
Ott — ott — Leo! — (Meghal).
Leo (mély fájdalommal).
Irene!
Moh. Vége már,
S ezen köny, mely szememben ég, legyen
Utolsó, fagylalt mellemen száradjon el.
Örvendj halál! ezen pillantat ezreket
Taszít csontkarjaid közé.
Agenor (Mohammedhez).
Kegyetlen ember! áldom tettedet,
Ez által mentve van leányom undok
Kezedből.
Moh. S én ötöle. Ím ezen kard
Nyitá meg keblét, még piros
Hölgyemnek vérétől — Legyen tehát!
Ti kik körülem álltok, s oly mohón
Rohantok a prédára, vér,
Vér írja bé neveteket a történet
Könyvébe; és ezen karddal titeket
Halálnak szentellek. Kövessetek!
Így hal meg az, ki tőlem elmarad.
Mohammed már szabad —
Ag. Szabad
Vagy, hogy mindent rabbá tehess.
Menj hát, te a teremtésnek nyomorék
Csodája! menj! s gyilkolj mindent rakásra,
Hogy éktelen pusztádon csak magad maradj,
Jajgatni embervoltodat.
Rohanj szélvészként a világra, és
Változtasd vissza dísztelen
S üres vadonná, menj! emelj csonthalmokat!
Vezesd reájok rettentő bálványodat
A kegytelen halált, bókolj neki
S az emberek nehéz panaszszain
Örülve ülljed rezgő ünnepét.
Az ínség szárnyain röpülj
Tetődre, ércjármat szoríts
A nemzetek nyakára, s állj magad
Egyedül, kevélyen, egy rabisten
A jajgató élők között,
Míg a halál hozzád nem nyúl, s az ég
Haragja a mélység fenekére sujt,
És mennydörögve tetteid
Súlyát előszámlálja! Rettegj
Kevély ember! te is porrá leszesz.
Moh. Szegény öreg! kimondád átkodat,
S Mohammed buzdulatlan áll:
Alugy el békén jajjaid között,
A föld elzárta már előtted kincseit.
(A sereghez fordul),
Törökök! fel most a harcra! félre

Érzet! Mohammed ismét a világba lép,
És a dicsőség lángösvényein
Folytatja fendörgő futását. (El a sereggel.)
Zagán. (Irene tetemeit szemléli).
Minő szép halva is! habár
Elválva a lélek legékesebb
Lakásától a földnek hátra
Hagyá mulandó részeit!
Irene! nagy feltételeknek
Bús áldozatja lettél, és én, hathatós
Eszköz, sajnálom vesztedet (El).
Ag. Oh égi irgalom! végy fel magadhoz!
Szivem szakad, megnyílnak karjaid —
(Irene mellé esik).
Leo. Magam vagyok tehát! ti jó
Lelkek mind elköltöztetek!
A rab hordozza láncait,
Irene! ím Leo téged követ!
(Irenére borúl, a kárpit lefordúl.)

II. Csalódások,

vigjáték négy felvonásban.

Személyek.

Gróf Elemir.
Báró Kényesi.
Köröndy Lina, fiatal özvegy.
Lombai, urodalmi inspector.
Elek, ennek fia, hadnagy.
Lidi, rokona.
Luca kisasszony.
Mokány, földesúr.
Vilma, Lina társalkodója.
Tamás, urodalmi kertész.
Antal, Elemir inasa.
Péter, Lina inasa.

A dolog történik Elemir s Lina közös jószágán.

Első felvonás.

Kert.

Lombai, Mokány.

Lomb. Jól teszed barátom, ha megházasodol; a szabad életnek is vannak láncai, kivált ha elöregszik az ember.

Mok. Az örökös dínom dánom is utóbb csak bánommá lesz. Taval télen úgy elunatkoztam, hogy az öreg gazdasszonyomnak kellett elöttem csevegnie; aztán a familiára is kell ügyelnem, úgy is vakarcs vagyok — aztán házi becsület is kell.

Lomb. Okosan! én szeretem, ha a szivek úgy össze-visszafonódnak. Tudom, uraságaim is nem sokára összekelnek.

Mok. Úgy?

Lomb. Össze is illenek ám. Az özvegy még férje éltekor ismerte a grófot; az öreg Köröndy meghalván, ezen reá maradt fél urodalmat commasszálta a gróffal, s együtt költöztek a városba; az óta én vagyok itt az úr.

Mok. Ugyan soká halasztják a menyekzőt, hisz az öreg Köröndy tanácsos már két esztendeje, hogy meghalt.

Lomb. Tudja mit gondolnak, de hogy szeretik egymást, az bizonyos, az oly bizonyos, mint hogy téged Lidi szeret. Barátom! nem azért mondom hogy én neveltem, de a leány jó, fürge, eszes, és, hidd el, szeret.

Mok. Mint van hát a manóba, hogy mióta célomat tudja, olyan rendes; előbb csak enyelgett velem, de most, ha rá kacsintok, elfordúl.

Lomb. Tettetés! a leány mindég mást mutat, mást érez. Minap is mondá: az a Mokány valóságos angyal.

Mok. Angyal! eszem a szivit! már azt ugyan magam sem hiszem, de lássa ha azzá tesz.

Lomb. Plánumom szerint jövő héten kézfogást tartunk, két hónap múlva esküszünk, s te feleséget kapsz, de olyant — azonban hadd dicsérje maga magát.

Mok. Jobb is lesz, mert neked úgy se hiszek.

Lomb. Csak a jegyajándék iránt végezzünk előre; légy derék úri ember, írj neki olyan summát, hogy magam is elhüljek belé.

Mok. Ej te macskapára! hát te húgodra is alkunni akarsz, mint a zsidó gyapjura? abból semmi sem lesz; ha megbecsül, mindenem övé — különben isten hozzád kapufa! Aztán, tőle szeretném ám én azt hallani: eljö-e hozzám?

Lomb. Épen itt jő. Hej Lidi! Lidi!

Lidi. (jö).

Lidi. Mit parancsol édes bácsikám!

Lomb. Szólj igazat, mondd, a mit én akarok.

Mok. Kis lelkem, nem csuklott? épen magát rostáltuk. Hallja csak, ez a bátyja azt mondta hogy engem szeret, igaz?

Lomb. Nézz fel kis húgom, a fű nem kérő — (titkosan) mondj igent, mert jaj lesz — (ismét lágyan) úgy-e szereted ezt a jó urat?

Lidi. Igen! úgy úgy —

Mok. Úgy, amúgy — ne neked! elsülyedt a szekér.

Lomb. Hát több kell még, te boldog völegény? nem látod hogy meg van lepve? Lidi szólj!

Lidi. Mit szóljak, édes bátyám?

Mok. Rövid emlékezete van galambom. Ha szerelme sem hosszabb, fogjunk kezet és menjünk szét.

Lidi. Én szeretem mint felebarátomat, igen, úgy —

Lomb. Hallod Mokány! az annyit tesz: feled akar lenni, te meg az ő fele; a barátság ráadás.

Mok. Úgy értetted?

Lidi. Bátyám értette úgy, én nem szoktam oly mélyen gondolkodni — én minden embert szeretek.

Mok. Azt kikérném, ha feleségem lenne. No csak ne süsse le szemét, majd megegyezünk.

Lidi. Úgy is dolgom van most. (Elszalad).

Lomb. Mit mondasz?

Mok. Te sokat látsz, én meg semmit; ennek a következése ismét semmi.

Lomb. Eh! te nem ismered az embert, csak bízd reám a dolgot. De szó a mi szó, a jegypénz iránt értekezzünk, ily szép s jó leányért kár volna fösvénykedni. (El Mokánynyal).

Lidi (jő).

Lidi. Elmentek! Én agyon sírnám magamat, ha ez nem volna puszta feltétel bátyámtól. Huh! ez a vad ember lenne enyém? inkább — isten bocsáj! majd klastromot szalasztottam ki.

Elek (jő).

El. Lidi! kedves, édes Lidim!

Lidi. Én szomorú vagyok, atyád igen rám ijesztett —

El. Mokánynyal? ne búsúlj! semmi sem lesz abból; tudod az öreg úr mindég tele van plánummal, s egyet se végez. Ő akarja, ne szeressük egymást, nekem pedig lehetetlen szót fogadnom.

Lidi. Én meg egy hajszállal sem vagyok jobb náladnál.

El. Keményen megtiltá együttlétünket.

Lidi. Én pedig száz ember közt is egyedül veled vagyok.

El. Én pedig el nem hagylak.

Lombai (jő).

Lomb. Megint együtt vagytok? ej szedte vette gyermekei! mit parancsoltam? tüstént el egymástól! Lidi! te mennyasszony vagy s vége — most menj! (Lidi el). Halld Elek! a te szívedhez nagy szólásom van, te Lidit szereted, de én haragszom.

El. Szeretem, mint kedves testvéremet.

Lomb. A testvéri szeretetnek nem szükség összebujkálni, sugdosni, egymásra bámulni, oly melegen, oly tüzesen — Én mondom neked, vesd ki fejedből.

El. Mind jó lenne, csak kivethetném a szívből is.

Lomb. Hagyj békét a szívnek, én nem szenvedhetem azt a szívkiáltást.

El. Én nem bántanám, csak ő hagyna békét. Aztán, édes atyám! miért akarja szerencsétlenné tenni azt a szegény Lidit?

Lomb. Gazdag nőszó és szerencsétlenség? lásd mily keveset ismeréd a világot. Te Lucánál maradj!

El. Jaj nekem!

Lomb. Mid fáj édes fiam?

El. Megbetegszem, ha Lucára gondolok is.

Lomb. Meggyógyulsz, ha jószágát megismered.

El. Agyon beszélne.

Lomb. Életre hoz aranya.

El. Anyám lehetne.

Lomb. Annál jobb, nem kell féltened. Édes fiam! most hallgass, mert én úgy akarom. Ha tovább élsz, meglátod, hogy a gazdag redő jobb a szegény sima képnél. Én gyülölök minden érzelgést; azon felül írtam is már Lucának, hogy eljövök háztüz-nézni.

El. Ha meg kell lenni, nem tehetek róla, de időt csak enged édes atyám gondolkodásra.

Lomb. Mennyit?

El. Legalább harminc esztendőt (El).

Lomb. Ej gonosz fiu! ugyan rám ütött. Én is, míg fiatal voltam, a szél hátán jártam házasodni, de most egy okos plánum! oh az mindent felülmúl.

Antal (jő).

Ant. Inspector úr!

Lomb. Honnan Antal?

Ant. A városból jöttünk, én és uram!

Lomb. A gróf! Ej mennydörgettét! honnan e meglepés?

Ant. Mí haragosan jöttünk.

Lomb. Ha te haragszol, nem bánom, de szólj röviden: mi hozta a grófot? itt marad?

Ant. Tegnap előtt nagy mérgesen haza jött, néhányat sohajtott, leült, írt, s engem az asszonysághoz küldött, ki szinte komoran nézett a levélre; tegnap felültünk, s ma itt vagyunk. Tessék a grófhoz menni.

Lomb. Mindjárt! mindjárt! de Antal, mondd meg csak, összezendültek az uraságok! mért, mikor és hogyan?

Ant Azt susogták, hogy az asszonyság naponként jobban megízlelte a városi mulatságot, az én uram meg naponként inkább elvonatkozott. Én úgy vélem, keményen összezendültek s elváltak.

Lomb. Értem, értem! olyan kis szakadás; semmi, semmi! tehát megyek. — Te Antal, az asszonyság semmit sem üzent?

Ant. Semmit, de láttam, az ő házánál is nagy volt a zürzavar.

Lomb. Hm! hm! míg a dolgot pontig kitanúlom, neutrális maradok. Jer, a grófhoz. (El Antallal).

Lidi (jő).

Lidi. Ugyan okosan tette a gróf, hogy eljött, legalább bátyám el lesz foglalva, s nem veszódik velünk. Ah istenem! (szivére mutat) ez a piciny jószág mennyi galibát okoz; mennél inkább oktatom, annál inkább háborog; kivált Eleknél úgy fészkelődik, miñt a csintalan gyermek, ha a tanulást megúnta. Elekkel nem szabad szólnom — jól van, virágokat szedek, szobájába teszem, s azok által beszélek vele. (El.)

Lombai jő *Elemir*rel.

Lomb. Nagyon örülök, nagyságos uram! Rég nem volt már szerencsénk!

Elem. Ezentul többet mulatok itt.

Lomb. Az asszonyság egészséges?

Elem. Igen, úgy hiszem.

Lomb. Tán eljon s udvarunk is zajosb lesz?

Elem. Nem tudom, lehet, zajosabb igen.

Lomb. (félre). Fergeteg, háború, szaladás. (Elemirhez) Tán a javitásokat méltóztatik megszemlélni, oh mí nem valánk restek; azon kivül sok gazdaságbeli plánum várja nagyságodat: teszem —

Elem. Majd máskor, még rá érünk, fejem most egyéb dolgokkal van tele. Szállásom rendén van?

Lomb. Minden, minden!

Elem. Igen jól van, én itt szinte könnyűnek, szabadnak érzem magamat, itt olvasom a természet szentirását, mely nyugalomra tanít.

Lomb. Szentirást! úgy? tán elmélkedni akar nagysád — én nem alkalmatlankodom, úgy is vendégem érkezett.

Elem. Vendége?

Lomb. Mokány, egyik szomszéd földesúr.

Elem. Nem emlékezem reá.

Lomb. Ő többször beköszönt hozzám, vagy is leányomhoz.

Elem. Tehát leánya is van? azt nem is tudtam.

Lomb. Csak nevelt leányom, különben távol rokonom, még boldogúlt feleségem vette örökbe. Mikor nagysád itt volt, még nem tünt szembe, csak most serdült fel.

Elem. És Mokány úr a szerencsés imádó?

Lomb. A mint az ember veszi; ha meg lesznek kötve, majd összeillenek.

Elem. És szeretik egymást? Vigyázzon az úr! kétes örvény az emberi szív, soká kell az észnek buvárkodnia, míg azt kitanúlhatja. A szerelem sokszor csak buborék, s a hiuság színezi — én mondom az úrnak : ritka érzés való.

Lomb. Házamban minden érzésnek eszem után kell indúlni. Mokány úrnak szép birtoka van, húgomnak egyedül helyes képe.

Elem. Ismértessen meg Mokány úrral, én mélyen szoktam az emberbe nézni, s lelkem sugallatin ritkán csalódom.

Lomb. Oh nem kétlem (Elmentében). Ez elbízza magát szemében, meglássuk kié jobb. (El.)

Elem. Derék őszinte ember! — Vallyon mit szól Lina gyors eltökéletemhez. Tán magába tér s lemond a zajos életről. Így kellett tennem, megmutatnom erőmet, mely nem hágy magával gyermekbábként játszani. Oh Lina! Lina! be más valál, míg a nagy világ tömjéne el nem kábított!

Lidi (jő).

Lidi (utána *Tamás* dörmögve). Csak ne dörmögjön kend Tamás.

Tam. Azért is lármázok, és bevádolom inspector uramnak.

Elem. E lesz a leány. Nem elragadó szépség ugyan, de kellemes.

Lidi. Menjen kend Tamás!

Tam. Nem! sok a mi sok.

Lidi. A gróf! — Tamás, édes Tamásom, angyali Tamásom, távozzék kend, adok borravalót.

Tam. Hát mit ád a kisasszony?

Elem. Minő vita ez? mi baj?

Tam. Az úrnak semmi köze hozzá.

Lidi. Tamás! mit beszél kend? ő nagysága a gróf.

Tam. Megkövetem szépen! alig látok boszúságomban.

Lidi. Örvendek, nagyságos uram, hogy tisztelhetem; én Lidi vagyok, az inspector húga.

Elem. S ismer engem szép Lidi?

Lidi. Igen is, van szerencsém; midőn nagyságod utolszor itt volt, még kicsiny voltam s csak messziről néztem —

Elem. S mi baja volt az öreggel?

Tam. Lássa, nagyságos uram, ez a kisasszony minden virágimat letépi, ni a szegfűt— violát — s a mit le nem tör, azt letiporja.

Elem. Ily gyöngéd nyomok nem ölhetik el a virágokat.

Tam. Dehogy nem! elcsüggednek biz azok.

Elem. És szabad tudnom, mit akar annyi viraggal?

Lidi. Ah gróf úr!

Elem. Tán Mokány úrnak szánta? most mondá bátyja —

Lidi. Oh annak csak dohányfüst kell; én szebb célra szántam, de —

Elem. Még titok?

Lidi (félre). Már nem tehetek róla, hazudnom kell. (Elemirhez) Ha megmondom : majd együgyünek tart nagysád — én — én (félre) ah istenem mit is mondjak —

Elem. Minő zavar? mitől tart, ha szép célra szánta?

Lidi. Én nagysád szobáit akartam édes illattal tölteni — engedelmet kérek —

Elem. Valóban — édes jó Lidim! első ismeretségünket mindjárt kedves testvéreivel akará fűszerezni — vegye hálámat szives figyelmiért. Tamás! kend többé ne merészelje így megtámadni a kisasszonyt, az is tudtára legyen, hogy ezentúl minden virágimat a kisasszony tetszésére bízom. Elmehet kend.

Tam. De kár —

Elem. El, mondom! kend durva mogorva ember!

Tam. (elmentiben). Bár csak mérget szívna illat helyett; még rám támadnak (El).

Lidi. Ezerszer bocsánatot kérek, nagyságos uram, ha miattam boszankodott.

Elem. Oh épen nem, csak tiszteltetni kívánom jó szivét.

Lidi. Most elhiszem, hogy a lélek tulajdona szemben lakik; nagysád oly kegyes.

Elem. Örülök, ha jót gondol felőlem, én is azt hiszem, hogy előttem egy jó tiszta lélek áll.

Lidi. Oh nem vagyok én jó, gróf úr! lássa, bátyám mindég perel velem s csintalannak nevez, kivált ha Mokány uron valami csínyt teszek; de csak akkor, ha incselkedik — Oh hamis ember ám az a Mokány! akkor néz az égre, ha iszik — úgy bizony!

Elem. (félre) Oh égi ártatlanság!

Lidi. Bátyám mindég azt javasolja : szeressem azt a Mokányt — azt mondja a szegény

leánynak szive se legyen — nekem pedig van ám egy — de mit is csevegek, ily úr előtt —

Elem. Szóljon bátran! magam sem tudom, mint ohajtom úgy bizodalmát — részvétem gyorsabb, mint a szokás lassú lépése.

Lidi. Részvét! mily édesen hangzik e szó. (Félre) Ezt meg kell nyernem, tán segíthet ügyemen.

Elem. A szót tett is kövesse — itt jő bátyja.

Lidi. Ajánlom magamat.

Lombai, Mokány, Elek jönek.

Lomb. (Lidihez) Hollá, forgószél, hová? itt maradsz.

Mok. Eszem a szivit, hogyan ugrál, mint a mókus.

Lomb. Szerencsém van, Mokány urat praesentálni.

Elem. Hallja Lombai! nem szokásom a hizelkedés, de meg kell vallanom, nevendéke becsületére válik.

Lomb. Alázatos szolgája. Ím Mokány úr!

Mok. Engem úgyse! már derekam is fáj a sok hajladozástól — isten hozta gróf urat.

Elem. Igen örülök.

Lomb. Fiamat már tetszik ismerni.

Elem. Már a városban találkozánk.

El. Köröndy asszonyságnál.

Elem. Igen, igen. — E körben vidám órákat reménylek. Nemes szomszédimat is felkeresem, úgy hiszem jó barátságban élünk.

Mok. Jól teszi, gróf úr! ha itt marad; szebb élet is van itt, mint a városi hegyes köveken. Ott az embert az a sok jött ment suhanc csak úgy komázza: itt egész kis király, ha van valamie.

El. S azt is lel, a mit zajgó palotákban hasztalan keres.

Mok. Szép juhokat —

Elem. Ártatlanságot, őszinteséget, az üres órákat —

Mok. Vadászattal töltsük, rókákra menjünk a nyiresbe, vagy jó paripán a nyulakat hajhászszuk —

Elem. Kérem! én könyveket értettem.

Mok. Azokkal nem sokat veszödöm, apám se olvasott, még is tekintetes úr volt. (Kivül muzsika hallik.)

Elem. Kit illet ez?

Lomb. Az új polgárok. Tán nagysád érkeztét hallák s a faluvégről ide siettek üdvezlésére.

Mok. Mit beszélsz? én rendeltem őket ide — Csicsó az — van-e gróf úrnak nótája?

Elem. Nem tudnám — azonban, csak tessék mulatozni. (Félre Lombaihoz) Barátom Lombai! kellemes húgát ily embernek fel ne áldozza — ennél jobb szerencsét érdemel.

Lomb. (magát elfeledve). Megfogta biz ezt! ejnye szedte-vette! be jó lenne —

Elem. Mit mond az úr? mi lenne jó?

Lomb. Semmi! vagy nem — igen jó lenne, azaz bölcsen szólt nagysád.

Elem. Szép Lidi, szabad bekisérnem? örömest látnám, mint ékesgeti fel szobámat.

Lidi. Kérem nagyságodat, ily csekélység szót sem érdemel.

Elem. Sőt inkább, ily csekélységek fűszerezik az életet — ha tetszik — (elvezeti Lidit).

Lomb. (tüzesen fel s alá jár). Ki hitte volna! új plánum nyílik előttem, új világ —

Mok. (Lombaihoz) Pajtás! ez a te grófod feszes úri ember.

Lomb. Nem bánom, ha köből van is, csak —

Mok. Szárcsavérü biz ő, nótája sincs.

Lomb. Nem bánom, ha vére nincs is.

Mok. Te megint a plánum országában jársz — Hej, Csicsó! húzd rá nótámat! Hejje, Rózsám! hujja Rózsám! egy csókot adj, csiklandik szám! (El).

Elek. Édes atyám, mivel ékesíti fel Lidi a gróf szobáját?

Lomb. Nem bánom akármivel; maga legszebb ékesség.

El. Maga parancsolta neki?

Lomb. Azzal te ne gondolj, tied Luca s punctum.

El. Ott kérdőjel van és nem punctum. (El).

Lomb. Csekélység, fűszerszám, Lidi más szerencsét érdemelt — haha! már bizonyos: Lidi megtetszett neki. Ő most összezendült kedvesével, ilyenkor az ember boszuságból is mást szeret — úgy van — most csak lassan, okosan indúljunk, s plánumom el nem dőlhet. (El).

(A kárpit lefordúl.)

Második felvonás.

Kert lugossal.

Lombai, Mokány.

Mok Nos, mit akarsz te eleven szerencsefazék?

Lomb. Én most azt akarom megmutatni, hogy barátod vagyok, pedig igaz.

Mok. Tettel, vagy szóval?

Lomb. A szó vezet tettre, a tett boldogságra et cetera! lásd, húgomat nem adom neked, nem illik hozzád.

Mok. Ej te cinegefajta, miért nem? hisz magad ajánlottad.

Lomb. Mind igaz, de a leány nem szeret, az még türhető; hanem elgondoltam, a leány hozzád képest csakugyan fiatal.

Mok. Nem is kell nekem olyan nyámmogó dajna, ki hébehóba egyet lép, és kétszer nyög.

Lomb. Tamás vagyok benne, fog-e boldogíthatni; igen sajnálom, mert szeretlek — persze, ha Lidi az én szememmel nézne —

Mok. S mind ez csak most jutott eszedbe?

Lomb. Az ember minden áldott nap tanúl. Lásd neked élemedett leány kellene, ki a fejkötőért sokat eltürne, mert egy az: te már elrúgtad az ifjuságot; más az, köztünk szólván nagy bolond vagy.

Mok. E pontban összeillünk.

Lomb. A leány pedig fiatal, hm! kétes játék

— sok példát tudok : a fiatalság lepkeszárnyu; szomorú, de úgy van.

Mok. Mondasz valamit — magam is tanakodtam már, s nem is verem falba fejemet, ha semmi sem lesz a dologból.

Lomb. Hanem egyet mondok. Köröndy asszonyság elérkezett, vele jött Vilma társalkodója, szegény, de jó házból való; azon kivül híres gazdasszony; nem olyan szép ugyan, hogy processiót vonna maga után, hanem még is szép; én azt tanácslom : nyúlj ahoz — majd elintézem én a dolgot.

Mok. Megnézzük, aztán szóljunk felőle.

Lomb. Majd én bejelentelek — aztán csicsomáld fel magadat; tudod, mai időben a szép ruha többet nyom az embernél.

Mok. Minek a pipere? nekem négyszáz holdom van, nincs rajta sem infrascriptus, sem intabulatio, és olyan szőlőm, hogy hat vármegyében sincs szebb —

Lomb. Tudom, tudom — tégy a mit akarsz, csak annál maradj.

Mok. De ne légy megint puszta harangláb; ha már házasodásba kaptam, rákon nem akarok nyargalni. (El).

Lomb. Ennek van már keresztje, s Vilma hálából is segíti plánumomat. Az asszonyság is, a mint láttam, örömest van fiam társaságában, s miért ne? a fiu csínos, fürgenc, tüzesen néz! hahaha! fejséges gondolat! Ha ezt keresztül vihetném, én lennék itt az universalis atya.

Lidi (jő).

Lidi. Édes bácsikám! most találkoztam Mokány úrral! hála isten! nem kellünk egymásnak.

Lomb. Úgy-e, te —

Lidi. Bocsásson meg, ha csak egy pillanatig is tudtam kételkedni jó szívéről, bácsi minden öröm forrása.

Lomb. A forrás tengerré lesz, ha szót fogadsz. Lidi! nem láttad a gróf minő gondolkodó? tudod-e, ha szól is, mindég téged említ — érted, mi az?

Lidi. Nem biz én, édes bácsim.

Lomb. Megmondom hát én : a gróf téged szeret. Boldog Lidi! édes leányom! én kérlek, parancsolom, forgolódjál a gróf körül; mutasd meg, hogy bármi nagy úrhoz is beillenél, mutasd meg eszedet; ő szinte nyeldekel szemeivel, hagyd magadat elnyeletni; ha keres, hagyd magadat feltaláltatni; ha szívéről szól, dölj reá. Én mondom neked : hat lovon jársz, azért szedd össze magadat, különben gyalog mégy.

Lidi. Édes bácsi —

Lomb. Szót se! te ismersz, mily keményen veszem, ha felteszek valamit — állhatatos legyen az ember.

Lidi. Én az vagyok, de bácsi mindúntalan változik — előbb Mokány —

Lomb. Mostról van a szó, én úgy akarom s vége. (El).

Lidi. Megint új zavar. Elekkel sem szólhatok, mindég az asszonyság körül van. Lássa legalább, hogy én gondolkodom róla. (El).

Elemir (jő olvasva).

Elem. „Az igaz szerelem zajtalan, mint a valódi erkölcs.“ Bölcsen! Oh Lina! Lina! te csak a világot szereted. (Olvas) „Mily szegény teremtmény az oly asszony, mely a kivánattal egyszersmind tiszteletet nem képes ébreszteni.“ Igen bölcsen. Oh Lina! Lina! te zajos hódolatban leléd a tisztelteltést. (A lugosba ül).

Lidi (jő).

Lidi. Úgy, itt álljon a nyilványos titok. Most Elek nevét é fába vésem, s nefelejcscsel megkoszorúzom, tudom, örömmel akad meg rajta szeme. (Egy fához megy, s E betűt vés bele).

Elem. (a lugosban). Én őt szerettem, emberisméretem is soká elvakúlt mellette, mert őt vígnak tartám, de nem könnyelműnek. Mi más az ártatlan Lidi! úgy sejtem, titkon vonzódik hozzám — még nála a szerelem ismeretlen vendég — azért nem is költöm fel.

Lidi Oh jaj! megmetszettem kezemet! Csakhogy a betű kész, most koszorút reája.

Elem. Mit hallok! (kijő a lugosból) Lidi! mit mivel? keze vérzik! az istenért!

Lidi (zavartan a betű elé áll). Semmi, gróf úr, véletlen egy szálka sértett meg — oh én szerencsétlen mindég háborgatom nagyságodat.

Elem. Mutassa kezét, kérem —

Lidi. Semmi — csak méltóztassék olvasni — igen szép könyvlehet — én tüstént távozom.

Elem. Nem, nem! hadd kössem be kezét. Mért vonakodik annyira? engedje kérem (A mint kezét fogja, a betű szemébe tünik). Mi ez? valóban E betű! Lidi! ezen dologban szúrta meg gyöngéd újját?

Lidi. Ah, nagyságos úram! én — szörnyű meglepés — nem tudom, megmondjam-e.

Elem. A ki ily gyöngéd jelben tud beszélni, annak a szó szükségtelen. Szegény Lidi! értem a néma bájos nyelvet, melyet az ég csak a (magában) Nem, a szerelmet ki nem ejtem, mert óvnom kell őt az indulattól. (Lidihez) Igen, így csak az ártatlan beszél.

Lidi. Magam sem tudom mi jutott eszembe — csak játék volt!

Elem. Értem, félig játék, félig a legmélyebb való.

Lidi. Nekem ez oly kedves betűm, mindenütt szeretném látni — de tán kárt tettem? akkor engedelmet kérek, többé nem cselekszem.

Elem. Tegye bátran, kedves! minden fáim tetszésére vannak. (Lombai egyik felül, más oldalról Elek jönek) Megvallom, igen örvendetes hallanom, hogy nevem első betűje oly kedves.

El. (magában) Valóban nagy divatba jött az ismeretség!

Lomb. (magában). Hahaha! már közelednek.

Elem. Ezen kendőt sokért nem adnám — maradjon ereklyéje e szép órának —

Lomb. Szép óra! pedig tőlem származott.

El. Szép óra! tehát így vagyunk?

Elem. Jöjön, szép Lidi, a forráshoz, a hideg víz igen fog használni — kérem, semmi mentséget (Elvezeti Lidit).

El. Úgy! átkozott látvány! a gróf, nevének első betűjét említé — itt van —

Lomb. Ott van! hahaha! fiam! láttad? hallottad? ezt előbb megmondhattam volna; Lidi megvallá —

El. Mit vallott Lidi? mit?

Lomb. Csak ne nézz olyan mordúl — az igen természetes — a gróf gazdag, tud érezni, Lidinek észt adtam — de neked is telik.

El. Oh asszonyi szív! más nap, más imádó. Csak most ismerte meg!

Lomb. Ne bánd fiam! jer szivemhez te szép hadnagy! sírd ki magadat, ha nem ségyenled, aztán figyelmezz rám — jobbat szerzek én.

El. Mi jót hallhatok, ha Lidit elvesztém.

Lomb Fiam! nézz szemembe! derék fi vagy, csak hogy pénzed nincs! Elek! azért is boszúld meg magadat, üss tábort a szép özvegy köré, s vívd meg mind azon fortélylyal, melylyel tí katonák az asszonyokat rontjátok.

El. Hogy tréfálhat most édes atyám, midőn tudja, mi boszant.

Lomb. Úgy jó, az özvegy is boszankodik, indulatban van, ilyenkor a legokosabb asszony is gyermek. Vedd körül, vigasztald, hizelkedjél neki, türd el szeszélyeit, s ha rést lelsz, röpülj szivébe; képed jó instantia, ifjuságod beszél helyetted. Fiam! szép fiam! tudod mi az? fél urodalom! he! nem ugrál szíved?

El. De hogy gondolhat ilyest, édes atyám?

Lomb. Hát mért volnék atyád, ha nem ügyelnék szerencsédre? Nem vagy vérem, ha ellenkezel; az özvegy szép, fiatal — és kész pénz!

El. Édes atyám, örökké új meg új plánumot kohol, csak engem ne venne tárgyúl s eszközül.

Lomb. Mindenemből kitagadlak, ha akaratom ellen cselekszel. Légy nyugott, majd alattomban én is dolgozom — (Lucát látja jőni) Ezer mennykő! itt jő Luca — hm! hm! mit mondjak ennek?

Luca (jő).

Luca. Kedves szomszéd uram! a tanácsosné mulatságra hivatott, különben is a levél, melyet nem régen írt —

Lomb. Igen, igen! (félre) Átkozott dolog! — Tessék leülni!

Luca. Leülni a gyepre? ej, ej, szomszéd uram, levele engem zavarba ejtett, és maga is szinte félre beszél —

Lomb. Igen, én kivántam, én akartam — hogy van édes kisasszony? úgy-e szép időnk jár? mint foly a gazdaság? sok bárónya van már?

Luca. Tűrhető — de csintalan szomszéd, kit értett levelében?

Lomb. Elek fiam itthon van szabadságon. (Titkon Elekhez) Ne ijedj meg, ettől felmentelek.

El. Örvendek, édes kisasszony! hogy egészségben láthatom.

Luca. Részemről én is, édes hadnagy úr! Hogy felserdült, megizmosodott! alig ismertem volna meg, pedig együtt növekedtünk.

Lomb. Kérem, mí növekedtünk együtt, de semmi, hisz csak atyja vagyok.

Luca. Én nem foghatom meg inspector urat?

Lomb. Volt már az asszonyságnál? Fiam! vezesd be ezt a szép kisasszonyt, ezt a jó kisasszonyt.

Luca. Csintalan szomszéd maga!

El. Ha tetszik, bekisérem a kisasszonyt.

Luca. Már voltam nála, előbb úti ruhámtól kell megválnom. Szomszéd uram! összekel-e most Köröndyné a gróffal? Mi újság van? szóljon.

Lomb. Nem szolgálhatok — ez úti köntös terhére van — fiam vezesd fel ezt a szép kisasszonyt a kastélyba.

Luca. Hát dolgunk iránt mikor lesz szerencsém?

Lomb. Majd később.

Luca. Elvárom! Kedves hadnagy úr! legyen vitézem (El Elekkel).

Lomb. Ezzel ugyan hirtelenkedtem — már csak valakit találnék ennek is! (El.)

Kényesi jő *Elemir*rel.

Kény. Hát ez volt a hirtelen útnak oka? ily mezei virág vonzott? hahaha! a zúgó forrás, a gömbölyü pásztorné —

Elem. Magadról itélsz.

Kény. Légy nyugodt! én nem leszek veszedelmes. Szebb cél hozott engem ide, tudod-e, hogy boldogúlt kedvesem nekem feltámadt.

Elem. Sok szerencsét.

Kény. A városligetben találkozám vele, s ő igen nyájasan maga hítt meg ide a falura; több vendég is jön, mint mondá, de iránt különös kegyességét tapasztaltam.

Elem. Oly hirtelen!

Kény. Oh én, mióta megismertem, hódoltam neki. Vigasztald magadat barátom, Lina inkább illik hozzám; mert ő víg, én mulatságos; neki kellemes férj kell, nekem pénz.

Elem. S már annyira vagytok, hogy ily gondolatok ébredhetnek?

Kény. Annyira jövünk — már előbb is tettem volna lépést, csak iránt való barátságom tartóztatott.

Elem. Én részemről rég felmentettelek volna ily nagylelküségtől.

Kény. Te rendben vagy, könnyen lebegsz az életben, de nekem magammal kell keres-

kednem, házasodnom kell; különféle tapasztalás értékemet elnyelé, s nincs gonoszabb állapot, mint mikor az embert méltóságolják, nagy úrnak hívják, regálist kap, s nincs jövedelme. De most mulatozz jól; baráti üdvözletemet megtettem, s most egy órát tükrömnek, aztán a szerelemnek. (El).

Elem. Balgatag én, hogy ily könnyü szívnek hódoltam. Ily embert is magához édesget! Nem! nem! — de miért nem? piperés alak, cifra üres szavak, rab hódolat — s ím fogva az asszony. *Antal* (jö).

Ant. Nagyságodat keresem, az asszonyság ma estére mulatságot ad — Nagyságod is meg van híva.

Elem. Jól van. Te Antal, mondd meg az inspectornak, hogy én a kerti házba költözöm a kastélyból — nekem csendesség kell, menj. (Antal el) Tegnap jött s már egy sereg vendéget gyüjt, csak boszu hozta utánam, de bennem is leljen erőt (El).

Lina szobája.

Lina, Vilma.

Lina. Mi jobb a feledékenységnél! Mióta Elemirről nem is gondolkodom, szinte nyugottabb vagyok.

Vilma. Én pedig azt hiszem, hogy az emlékezetnek köszönjük itt-létünket.

Lina. Tán csak nem véled, hogy miatta utaztam ide. A természet oly vidám, szinte jól esik ismét szabadon lennem a szorító várostól. De a hitlenért egy lépést se többé!

Vilma. Te büszke valál kérelmét teljesítni, ő pedig kevély, mellékes szeretőt játszani.

Lina. Én őt forrón szerettem; de vádolhat-e, ha szive mellett az ismeretlen világ is vonzott? Klastromból kijövén, szüleim ide, még nagyobb magányba, adtak egy éltes férfi mellé, ki atyám vala inkább mint férjem. Ő volt első, ki e szívet szerelemre bírta, s mivel akaratja ellen víg társaságba menék, távozott.

Vilma. Féltékenység a szerelem árnyéka.

Lina. A féltékeny dúl, fúl, de marad; csak hült szív távozik. Egy szó, egy tekintet elég lett volna tisztább derületre; de nem! titkosan illan, mint rabló az ember legdrágább kincsével! Azonban ne véld, hogy érte bánkódnám — oh nem —

Vilma. Te neheztelsz reá, itt pedig újra összeütközöl vele; birtokod miatt sem kerülheted el.

Lina. S mért kerülném őt? sőt akarom, hogy lássa, mily keveset érdekel a felbontott frígy; reám csattant nyila saját gögét sértse, ha itt is víg társaságban bennem a legvígabbra talál; de ne véld ám, hogy ez bosszú legyen, oh nem.

Vilma. Édes Lina! nekem kedvem volna őt mentegetni.

Lina. Vesztenél, mert tudd meg, Lombai igen hív emberem, s megsúgta, mily szívesen látja húgát; azért költözik a kerti házba, hogy csalárd játékát annál biztosabban üzhesse. Ah Vilma! nem hittem, hogy e falakat ily érzéssel lássam valaha.

Péter (jö).

Pét. Mokány úr!

Lina. Szivesen látom. (Péter el) Az inspector már bejelenté. Vilma, fejem tele van, magam akarnék lenni, fogadd te őt. (El).

Vilma. Nehéz állapot szerelmesek közt bíróskodni; minden gyanu, minden vélemény való náluk, s a mi való, azt nem látják.

Mokány (jö).

Mok. Jó napot! Hallottam nagyságod érkezését, s mint jó szomszéd magam is beköszöntök. Míg az öreg tanácsos élt, a fiatalabb szomszédok előtt dugva volt nagyság; nemde jobb az özvegység? Eszem a szivit! most öreg kérő ne kocogjon.

Vilma (félre). Csupa őszinteség! — Tessék leülni Mokány úr.

Mok. Nem vagyok fáradt; de ha egész nap a mezőn járok, vagy jól kiagarászom magamat, aztán haza jövök: akkor esik jól az ülés, akkor neki vetközöm, egy kancsó bor mellé! eh!

Vilma. Hallom, nagy gazda Mokány úr.

Mok. Ha nem verem is élire a pénzt, legalább könyökig se kell vájkálnom zsebemben, hogy valamit lelhessek. De tudja-e nagyság, mért jöttem?

Vilm. Ha megmondja Mokány úr.

Mok. Nagyság inspectora nagy kópé.

Vilm. Hogyhogy?

Mok. Lássa nagyság, csínos húga van, velem el akarta vétetni, mert kedvem pattant házasodni; de tudja a patvar ismét lebeszélt. Igaz, a leánynak sem igen kellettem; azonban egy más élemedtebb leányt ajánlott, kinek már benőtt feje lágya —

Vilma. És Mokány úr oly hamar kész volt a cserére?

Mok. Isten neki! már csak megnézem ezt is.

Vilma. Hát csak úgy elszánásból házasodik?

Mok. Biz én nem is sokat turbékolok, nekem az asszony segédnek kell s nem sohajtozónak.

Vilma. Igen bölcsen, de ábrándozás nélkül is lehet szeretni.

Mok. Úgy is akarjuk, pedig az az ajánlott oldalborda itt van a kastélyban; Vilma, nagyság társalkodója.

Vilma. Hahaha!

Mok. Mért nevet nagyság, tán igen rút?

Vilma. Kérem, a választól mentsen fel.

Mok. De a kontyot csak elbírja?

Vilma. Kérem! kérem! igen furcsán kezd gyóntatni.

Mok. Mondja meg, igaz-e, hogy derék leány? mert annak a Lombainak nem hiszek, sokszor hátat fordít az igazságnak; mondja meg, jó leány-e az a Vilma?

Vilma. Ajánlom magamat! Mokány úr igen sokat akar tudni.

Mok. Csak ne fusson nagyság, ha rosz, ott hagyjuk a faképnél.

Vilma. Én pedig ilyes kérdésekkel a faképhez utasítom. (El).

Mok. Beszélj vele, ha tudsz. Ármányos had az a fejér cseléd, összetart, ha nincs mit félteni egymástól.

Lina (jö).

Lina (félre). De ezt az embert ismernem kell.

Mok. (félre). Ej be helyes! minő gömbölyü, eszem a szivit! szája olyan mint a csutoraszopóka. — Maga Vilma, kökényszemü angyalom?

Lina. Isten hozta Mokány urat!

Mok. (félre). Ej ej! az a bohó inspector be eltalálta, ez már ugyan csak helyre üti — Engem ugyse! mentől tovább nézem, annál inkább szurdalja szívemet.

Lina. (félre). Ennyi szépségre büszke lehetnék.

Mok. Jer, tézzük egymást. Halld kincsem, ha kell szeretö, itt áll egy, tudod-e hogy nekem tetszel? Úgy úgy! csak süsd rám azt a két álomkergetöt, te tajték te!

Lina. Beszéljünk egyebet Mokány úr.

Mok. De csak ebben maradjunk. Szeretsz ha szépen kérlek?

Lina. Mokány úr csalódik —

Mok. Ha te meg nem csalsz, én nem értek ahoz. Halld, én földesúr vagyok, jószágom szebb magamnál, ha menyecském akarsz lenni, itt kezem! Csak rajta szaporán! csapj fel! jer!

Lina. Csak távoldad tessék maradni.

Mok. De a levegöt is kiszorítanám közülünk, én mindjárt is mátkámmá avatlak.

Lina. Vissza uram! minő erőszakoskodás.

Mok. Csak ne kacérkodjál, úgy is tudom nem megy szívedből — jer!

Lina. Vissza! mondom! Hej Péter! Vilma!

Lombai jö *Elek*kel.

Lomb. Mit parancsol nagyság, minő zavarban lelem?

Lina. Ennek az úrnak különös módja van ismeretséget kezdeni.

Lomb. Nagy isten! nem reménylem, hogy megbántotta nagyságodat?

Mok. Mit veritek félre a harangot? no bizony! mintha oly vétek volna, ha az ember arra való leányt úgy igazán megkér.

Lomb. Minő ronda beszéd ez már megint?

El. Mokány úr eltévedt, ez az asszonyság Köröndi tanácsosné.

Lomb. Oh te füles bagoly, hol volt szemed?

Mok. Ej de kár hogy tanácsosné — de maga az oka, mért olyan szép. Lelkemre mondom — nem! semmit se szólok, mert ismét ferdén üt ne ki, azért ajánlom magamat. (El).

Lomb. Engedelmet, nagyságos asszony! ennek én voltam ártatlan oka; Vilmát ajánlottam neki. Különben nagyság parancsolatját teljesítém, az egész vidéket összehíttam. Addig is ha társaságot parancsol nagyság, fiam szolgálatjára áll.

Lina. Szívesen veszem, a katona urak sokat láttak, hallottak, a mi a keskeny körbe szorúlt asszony részvétét megnyerheti; minden esetre míg itt leszek, szívesen látom ebédre.

Tamás (jö).

Tam. Nagyságos asszony!

Lina. Mi jó hír Tamás?

Tam. Zöldséget hoztam, panaszom is van.

Lina. Panasz?

Tam. Lidi kisasszony a kertet dúlja, a virágokat összetépi, de a gróf ö nagysága azt megengedte neki, már most a fáknak esik, tudja isten minő figurákat metél rájok.

El. A csalfa! nem átalja az emberek szemét.

Tam. Tudom nagyságnak is van szólása a kerthez, a gróf —

Lina. Hallgasson kend, én nem szeretem az árulkodó cselédet.

Tam. De a kár —

Lina. Nem a kend gondja, ha a gróf úr megengedte. Távozzék kend.

Tam. (mentiben). A manó érti ezeket! a helyett hogy megdicsérnék az embert, még lehordják. (El).

Lina. Minő könnyelmüség, már a pórnak nyelve is megakad bennök; ezen bal foglalatosság lehet oka, hogy a leány még nálam nem is mutatta magát. Lombai! miért enged ily rendetlenséget?

Lomb. Én örömest haragudnám, de a gróf — mindjárt is szoros examenre veszem. (Félre). Szivemhez szorítom azt a rosz leányt. (El).

Lina. Hallatlan gyöngeség!

El. Kárhozatos merészség!

Lina. Mire vetemedik a védetlen fiatalság. Magam kimegyek.

El. Valóban jót tesz nagyság! ily szem elött elpirul az illetlenség.

Lina. Kiragadom a csábító karjából.

El. Nagyság erkölcsén újra felépül az eltévedett.

Lina. Ha tetszik, legyen kísérőm. (Elmennek).

Kert, mint az első scenában.

Elemir, Lombai.

Elem. Tehát az asszonyság vidám, jó kedvü — mit mondott, hogy a kerti házba vonultam a zaj elöl?

Lomb. Igen egykedvün vette; általjában az asszonyság igen sokat változott, én gyanítom —

Elem. Mit? mit?

Lomb. Saját fejemre szólok, de hüségem —

Elem. Megismerem! de mit gyanít? csak újság kedvéért kérdem.

Lomb. Úgy rémlik elöttem, hogy öt fiam érdekli.

Elem. Hah!

Lomb. Sajnálnám, ha öszinteségem nagyságodat nyugtalanítaná.

Elem. Oh nem! épen nem! ö szabad, szintúgy az ifjú — igen, reám csak annyiban hat, mivel ismerem.

Lomb. De nekem gondot ád, mert Lidi is

egészen változott, a szegény leány egészen oda van, semmi kedve sincs, úgy él mintha mindég álmodnék s megint felrettenne.

Elem. Valóban! (félre) Ah ha Lina ily szivet bírna.

Lidi (jő).

Lidi. Édes bácsi! a reám bizott dolgot elvégeztem, a kerti ház legjobb rendben van.

Elem. Kedves Lidim! én annyi hálával tartozom szives szorgalmáért!

Lidi. Bátyám érdeme, én csak eszköze valék.

Lomb. Jól van kedves húgom, de a szerénységnek is van határa; azonban örülhetsz, mert gróf úr megelégszik veled. — Mit látok! az asszonyság jön erre fiammal! (titkon Lidihez) Most higy saját szemednek.

Lidi. Még én nem is udvaroltam nála, azért elmegyek, nehogy itt leljen először.

Elem. Csak maradjon szép Lidi! mi oka volna kerülni az asszonyságot? (Magában) Hah! mily begyesen ballag új imádója karján — Bevárjam ötet? igen! itt emészsze el tekintetem.

Lidi. Várj te rosz, rosz Elek! azért adózol.

Lina, Elek jőnek, utóbb *Tamás.*

El. (félre). Oh leányhűség! a hab állandóbb nálad.

Elem. (Linához). Nem reménylett szerencse nagyságodat itt látnom.

Lina. Változás, úgy tapasztalom, az életnek új színt ád; a szép természet engem is kicsalt a városból, de csak a szép természet.

Elem. Oh nem kétlem; ez oly türelmes szó, mely mindent szárnya alá fogad.

Lina. De a könnyen érző szív sokszor azt egy alakban fölleli.

Elem. (félre). Ezzel az ifjut érti. (Linához) Igen bölcsen! könnyü ott a választás, hol a szem mindennek csak külsején csügg.

Lomb. (félre). Forr a keverék! most csak olajat a tűzre. (Lidit Linához vezeti). Lidi húgom, nagyságos asszony!

Lina. Csínosan nőtt fel, mióta nem láttam.

Lidi. Hogy eddig köteles tiszteletemet elmulasztám — bátyám —

Lina. Semmi mentséget, édes leányom! ily tüzes szemek ellenségi a hideg udvariságnak. Nem a kertész dolgozik ott? — Tamás! — Ez az öreg szánja fáit.

Tamás (jó).

Lina. Melyik az a boldog fa, melyet említett kend?

Tam. Itt áll, nagyságos asszonyom! ha elszárad, én nem vagyok oka.

Lina. Valóban, E betü! s nefelejtskoszorú! Hahaha! a régi aranykor, arkádiai érzelgés, együgyü, de tetszetős. Hadnagy úr, mint mulattatja a történet?

El. Oh kérem nagyságodat. (Félre) A méreg dúlja ereimet.

Lina. Lidi édes gyermekem, miattam játszhatol, de óvd magadat kettős kártól.

Elem. Nem tudom ugyan, mily ötlés e játék szerzője, de minden esetre csekélysége miatt kímélést érdemel.

Lina. Kár is volna, ha ily pásztori élet csonkulást szenvedne, azért nem is ellenzem, sőt megvallom, magamnak is mulatságul szolgál.

Elem. Ki a mulatságot úgy kedveli mint nagyséd, az bizonyosan minden tárgyban is fölleli azt.

Lina. De mástól sem irígylem, sőt mindenkinek oly nyugott elmét s megelégedést ohajtok, mint a milyennel magam bírok.

Lomb. (elfeledve magát). Oh arany plánum — hahaha!

Lina. Mi lelte inspector urat?

Lomb. Oh semmi, csak a részvét tört ki belőlem nagyséd jó kedvén; valóban az.

Lidi. Nagyséd neheztel reám; igaz, gondolatlanság volt tőlem.

Lina. Csendesedjél kedves! ha nem szólsz is, tudom mily nehéz a gondolkodás a te éveidben, azért elég e tárgyról; az idő majd megtanít. Ajánlom magamat gróf úr! (Félre) Már mindent tudok. (El Elekkel).

Elem. Kedves Lidi! most értem pirult, de édes gondom lesz e sérelmét örömmé változtatni. (Tamáshoz) Kend most is itt áll, jó kedvem volna kendet nyomban elüzni. Takarodjék kend. *(Tamás* el) Lombai! ezentúl a jószág igazgatása ketté szakad, azért mentől előbb számadásra intse a tiszteket, maga pedig határozza el, melyik részt követendi.

Lomb. Én minden esetre nagyságodé vagyok.

Elem. Én pedig alkalmat keresek hűségét megszolgálni. (El).

Lomb. Hohó! nem úgy verik a cigányt — Lidi! jer szivemhez! (megöleli) Most menj a grófhoz s ügyelj reája, te kis nagyságos asszony te! (El).

Lidi. Nem boszuság ez? Elek hitetlen, az asszonyság haragszik, a gróf mindent magára vesz; már most ha az igazat megvallom is, csak új tüzet gyújtok. Ah! bánom hogy szívem van. (El).

(A kárpit lefordul).

Harmadik Felvonás.

Lina szobája.

Lina, Elek.

Lina. Meg vagyok győződve, hogy atyja hív emberem, azért hadnagy úrral is őszintén bánom.

Elek. Parancsoljon nagyséd, bár mit kiván, készségemet fel nem múlja.

Lina. Előre bocsátom: nem kiváncsiság, hanem tiszta részvét szól belőlem. Lássa hadnagy úr! én szeretem a víg embert, tán azért mivel magam is az vagyok —

El. Bocsánatot; de én épen az ellenkezőt hiszem, legalább mióta elhagyta nagyséd a várost, többször oly komor, gondolkodó.

Lina. Igen — néha — csak úgy — csak asszonyi szeszély, melytől sokat el kell szenvedni; azon felül, nem saját ügyemet szándékom kutatni, hanem hadnagy úrét. Én úgy veszem észre, hogy maga oly tépelődő, szomorú.

El. Én — csak néha, igen — olykor.

Lina. Ha tetszik szives tanácsomat követni, hagyjon fel a képtelen busongással, mert a szép jelen csak a vígat koszorúzza.

El. Az én jelenem örömtelen mint belsőm; ah nagyságos asszony, ha tudná —

Lina. Eleget tudok, azért a barátság, érti, a barátság mondatja velem: váljon meg oly ábrándozó gondolatoktól, melyek soha nem valósúlhatnak.

El. Kegyes szóval nyujtja nagysád a mérget, de ha bajomat már sejti nagysád, tehát nem is titkolom tovább. Igaz, én szeretek.

Lina. Elég! elég! ne tovább! és ha kérésemet méltatja, egy szót se többet a szerelemről.

El. Lehetetlen, hogy nagysád érzetemet kárhoztatná.

Lina. Azt nem tehetem, de a bajnok előbb győz magán, aztán ellenségén. Lássa hadnagy úr! a barátság nemes érzés, tartósabb örömet nyujt, mint az indulat, mely a szív hamván üli csak ünnepét, s hogy én barátnéja vagyok, itt kezem (Lombai ajtót nyit).

El. S én kezét tiszta szívvel zárom ajkaimhoz.

Lomb. (az ajtónál). Örülj örvendezz szivem, kész a pactum, kézfogás és a többi. (Belép) Kedves nagyságos asszony! én úgy el vagyok telve érzéssel —

Lina. Mi történt?

Lomb. Igen sok jó — a vendégek már érkeznek.

Lina. Csak menjenek előre, tüstént jövök. (*Lombai, Elek* el) Jó ifju! mért nincs Elemirnek ily szive! (A tükörhöz megy és nézi magát) Csalfa tükör! hizelkedve sugallod, hogy nem vagyok rút, szemeimet tüzesen sugárzod viszsza, s még is — nem! te is csalfa vagy, csak enszeretetemnek majma! nem hiszek többé.

Vilma (jő).

Vilma. Helyesen Lina! a legjobb társaságban vagy.

Lina. Perben vagyok.

Vilma. De nem tükröddel, míg költemény nélkül bele nézhetsz.

Lina. Vilma! nézz meg asszonyi szemmel, szebb-e Lidi nálamnál? Ne véld, hogy az igaz elrettentsen, már a tapasztalás érzeté velem —

Vilma. Ha igaz birák szemeim, neked adnám az arany almát.

Lina. S Elemir nem; de az vigasztal, hogy még fiatalabb szemek is ellenkeztek vele.

Vilma. De mi vitt erre a gondolatra? én gyülölök minden hasonlítást.

Lina. Elemir új választása, és — és egy szív, mely itt is titkon értem hevül.

Vilma. Egy szív —

Lina. Mely csendes bú s elfojtott indulattal kivánja érzetét eltaláltatni. Elek, az inspector fia, mióta itt vagyok sokat van körülem, és némely akaratja ellen kitört sohajtás elárulá belsejét.

Vilma. Látd minő nyugodtan nézek az életbe, én észre sem vettem.

Lina. Reményét elfojtám ugyan, de váltig nem távolítom magamtól, mert ártatlan eszköznek tartom: de tudniillik minden illendőséggel.

Vilma. Nemde Elemir miatt? jól tudod hogy szépség s fortélyból áll mindenhatóságunk.

Lina. Ha régi szerelméből csak egy szikra maradt még szivében, a féltékenység felhevíti; de ne véld, hogy újra elfogadjam őt! Oh nem! Majd ha megtér, esdekel, ostromol, dühödik — majd akkor én hidegen mondom fel a szövetséget, melyet oly forróan köték. Ezen kis boszúval nemem méltóságának tartozom. Én vettem észre, hogy az ifjura kancsal semmel néz; gőgét sérti, hogy lemondásom helyett a világról új díszben tünök fel.

Vilma. És Kényesi — minek híttad azt?

Lina. Szeszélyből hívtam; ő mindég érzeleg s az engem mulat: ha egyebet gondol, sajnálom, ő vendégem s nem egyéb. Most jer! (El).

Lombai (jő).

Lomb. Forr már a palota; játék, beszéd mindenütt. Hogyan nézett a gróf, midőn Lidit megpillantá! Reá is aggattam boldogult feleségemnek minden gyöngyét, gyürüit, tüit. Vilmát egy szóra kértem, őt meg kell nyernem; az asszonyság őt szereti, ő biztosa némely gyönge órának, s egy jókor ejtett szó mennyit tesz, tudom magamról. Ha máskép nem lehet, magam veszem el, hozzám csak eljön; mért is ne? (a tükörhöz megy) Oh az inspector még derék fi — hehehe! tud ő még csintalankodni is! Csak ezek az átkozott kaszák ne volnának képemen, a fél század rí ki belőlök, azért sokat kell mosolyognom, hogy az idő bélyegét eltakarjam.

Vilma (jő).

Vilma. Itt lelem inspector urat, és a tükörnél! Minő hiúság ez!

Lomb. Nem hiúság hanem gondosság. Leányszemnek néztem e tükröt, hogy láthassam mit mutat.

Vilma. És megelégedett vele?

Lomb. Félig meddig. (Fejére mutat) Itt a férfi szépsége, (Szívére mutat) itt ereje, (Zsebjére vág) itt dicsősége! A kisasszony ott felül van.

Vilma. Csak nem valami plánumban?

Lomb. De ott van, mert Mokány úr szép kezét áhítja. Mint tetszik az a jó úr, nemde derék ember?

Vilma. Legalább súlyos, mert épen most valami szépet akart mondani, s a mint meghajtá magát, majd beütötte fejemet.

Lomb. Azt a hajadonság teszi, fejkötőben

ilyes nem történik, azért csak lásson hozzá. Ad-e reményt a kisasszony?

Vilma. Csak valóságot ne kérjen.

Lomb. Tehát kosárral ereszt el?

Vilma. A mint tetszik.

Lomb. Én megyek, nem hí vissza?

Vilma Nem, nem, nem!

Lomb. Tehát visszajövök. Ha Mokány úr nem tetszik, van más emberem is, nem sokára lábához fekszik hogy karjába mehessen — addig is csak határozza el magát. (Megy, ismét visszatér) Mondja meg édes kisasszony, mit akar az a szagos báró?

Vilma. Azt nem tudom, tán önmaga sem tudja.

Lomb. Máskép micsoda ember?

Vilma. Olyan úr kinek minden tetszik, de leginkább maga; minden nemzethez tart s még sincs nemzete; nagy vallása, de nem hiteles.

Lomb. Vivat! jó lesz Lucának. Servus kis menyasszony. (El).

Vilma. Szörnyü ember ez, mindent összeadna a kit előtalál — de bár ki mit mond, az a Mokány nem megvetendő férfi; kivévén hogy rosz udvari mestere volt, tiszta arany.

Lina (hirtelen jő).

Lina. Ah Vilma! Vilma! jó hogy találllak! minden mesterségem szégyent vallott.

Vilma. Mi háborít annyira!

Lina. Ha láttad volna a grófot! mint enyelgett Lidivel, mint csüggött rajta, mint ha szemén tul elmúlna a világ! rám csak oldalast pillantott. Vilma! Vilma! ha láttad volna! nem türhetém, távoznom kellett.

Vilma. Sőt imént azt vettem észre, hogy lopva mindég kísér szemeivel.

Lina. Oh nem! ha tette is, csak gúnyból tette, ha szólt is fagyos volt. Vilma! Vilma! ő tőlem örökre elszakadt, s szívem utána szakad, mert mit tagadjam, én most is szeretem.

Vilma. Így jár az ember, midőn hös akar lenni, és fegyverét elejti.

Lina. De én lemondok róla; gyülölöm őt, úgy gyülölöm, mint ember nem gyülöltetett. Lássa mi a megbántott szerelem! én víg leszek, víg mint a boldog menyasszony. — Vilma! én megbetegszem.

Vilma. Lásd, te elmentél hamis játékot üzni, s magad levél feltékeny. Győzd meg magadat.

Lina. Hideg teremtmény! Nem! én nem akarom meggyözni magamat! inkább szenvedek, mert a szerelemnek még fájdalma is édes; de nyugott leszek, nyugott mint a sír. — Nem is tudom mint jöhetek ily indulatba.

Vilma. Én javaslom, maradj szobádban, majd én kimentelek.

Lina. Nem! ő sejthetné mért, és csak örülne diadalmán. Csak az első harc félelmes, én visszamegyek, csak jer! Csodálni fogod nyugalmamat, de egy szót se többet vele. Oh én is tudok erős lenni — vissza! vissza! acélozott szívvel. (El Vilmával).

Kert, hátul kastély látszik, elül egy lugos.

Lombai (jő).

Lomb. Nincs nyugtom oda benn, Luca mindég kérdez; itt a szabadban jobban lehet gondolkodni, plánumaimat szerkeztetni.

Mokány (jó fejcsóválva).

Mok. Hm! hm! nem jól van.

Lomb. Te vagy Mokány! mit csóválod fejedet, mi nincs ínyedre?

Mok. Pajtás! oda benn Bábel tornya készül, minden pár más nyelvet papol, s a hazait némelyik csak úgy töri, mint a csorba kasza a szecskát.

Lomb. Az úgy szokott lenni nálunk, sok azt véli, ha más nyelvet roszul beszél, okosabb, mint ha magyarul jól szólna.

Mok. Aztán száraz mulatság az; bort se láttam, pedig engem a herbaté fel nem melegít; aztán dohányozni sem szabad; kukkot ér az olyan dínom dánom.

Lomb. Te pusztai virág, nem mindenik szereti a füstöt. Tudod-e, dolgod roszul áll; Vilmát megöklelted.

Mok. Biz a reverentia roszul ütött ki, de nem is értek én ahoz.

Lomb. Kosarat kapsz, azért nekem új plánumom van Vilmával.

Mok. Te testesült mese, tele vagy titokkal mint a pap húga. Hát nekem kosarat adna?

Lomb. Töltsd meg huszassal s menj máshoz, és vigasztald magadat a mint tudod. (El).

Mok. Pipámért megyek, aztán busúljon a ki akar. (El).

Elemir (kirohan a kastélyból).

Elem. Oh asszony! asszony! örök titka a teremtésnek! az ég leng rajtatok, s belül az árulás lángja ég. Mint égett szeme az ifjura, jele, csak hódolót akar. Hogy még szeretem, forró vérem vallja, de indulatomhoz hasonló legyen győzödelmem.

Lidi (jő).

Lidi. Oh férfi! férfi! remeke a csalfaságnak, gyönge nád érc alakban! egy mosolygás rabbá teszi. Hányszor ütköztem Elekbe, vélvén szól velem, de nem, számomra szeme sem volt.

Elem. Ah szép Lidi! a részvét hozza utánam, tán észre vette nyugtalanságomat?

Lidi. Igen — a levegő oly fris itt —

Elem. A hol asszony lehel, ott a levegő is elromlik — de nem magát értem! Maga jó, szelíd, ismerem szivét, ah! ha az enyém beteg nem volna; mily örömest osztana érzetet, de így csak arra kérem, óvja magát az indulattól, rosz vendég ez, mert magára gyújtja házát.

Lidi. Nem értem gróf urat!

Elem. Boldog, míg nem ért, míg édes csalódások ringatják; én kinőttem ezen boldogságból, mert higye el! több kár mint nyereség felhőtlen látni a valót.

Lidi. Azt magam is egy időtől fogva kezdem érzeni.

Elem. Értem — maga szeret, és nem úgy szerettetik, a mint érdemli.

Lidi. Ah gróf úr!

Elem. Értem! kelletlen itt a sok szó, de higye meg, hű barátja vagyok, s bármi áldozattal eszközlöm javát.

Lina és *Elek* (jönek).

El. Hah! köd borul szememre!

Elem. Higye el Lidi, édes örömmel táplál kedves ismeretsége.

Lombai (másfelül).

Lomb. Mint adalganak! mily jól esik ezt hallani.

Lina. Méltatlan látvány! (megvető tekintettel megy el Elemir mellett, aztán Lombaihoz fordul) Az úr itt áll, s ezt tűri? Nem elég leányt felnevelni, de erkölcsöt is szükség önteni lelkébe.

Lomb. Már is készülök haragudni —

Lina. Nem becsülök többé férfit. (El).

Elem. (magában). Minő tekintet volt ez, megvető büszkeség égett benne. Tán még ő akarja a megbántottat játszani! De így van! ily képtelenségre vezet a csapodár szív. Szép Lidi! jó éjszakát! Lombai úr! egy szóra! (elvonulva beszél Lombaival).

Lidi. Elek! te oly durcásan nézsz, nekem több okom volna a haragra.

El. Elhiszem, mert épen roszkor esett jövetelem. A mi engem illet, én eleget láttam, hallottam, s ezentúl legalább a kétkedéstől ment vagyok.

Lidi. Ha szemeim nem oly igézők is, mint a gazdag özvegyé, legalább szinte jól látnak, s meggyőztek arról, hogy a szegény leány hűségre számot ne tartson.

El. Nem szükség leplezned érzésedet, én tudom, hogy a gazdag gróffal nem mérközhetem.

Lomb. Pontosan eljárok, nagyságos uram.

Elem. Számot tartok. (El).

Lidi. Elek! később itt lelsz a lugosban, ha még szeretsz, jöj el.

El. Nem jövök.

Lomb. Mit suttogtok gyermekek? Lidi, nincs egyéb dolgod?

Lidi (titkon Elekhez). Elvárlak (El).

Lomb. Te, Elek, jer az asszonyokhoz, mulasd őket! Be boldog ember vagy, ma holnap ural a vidék, menj! *(Elek* el) Hát a jószágot vissza akarja váltani — abból semmi sem lesz. Most leányomat keresem fel. (El)

Luca jő *Vilmával*.

Luca. Mondja meg, aranyom, mért zendültek össze a gróf és Lina? csak ne tetesse magát, azt a vak is észre vette.

Vilma. Úgy hát többet tud, mint én. Tehát összezendültek?

Luca. Csintalan maga! ki tudhatná inkább? Oh nekem bizvást megmondhatja, én titoktartó vagyok. Oh sok fekszik itt már eltemetve, az egész vidék titka nálam van lerakva.

Vilma. Csak tessék az inspectort megkérdezni, ez mindent tud.

Luca. Én azt az embert ma úgy keresem, mint egy gombostűt, s nem akadhatok reá; ő hozzám, úgy irá, eljön háztűz-nézni, s most hallgat.

Vilma. Ott a tónál látok embereket, bizonyosan ott lesz, csak tessék hozzá folyamodni.

Luca. Megyek is! (elindúl, ismét visszajő). Tudja, aranyom, nekem minden vendég közül az a báró leginkább tetszik, oly szépen beszél, oly finom módja van — de még lesz szerencsém. (El).

Vilma. Örökös kérdőjel! — Ki jön itt?

Mokány (jő).

Mok. Ily páratlan a kisasszony? magam is úgy jártam itt, mint egy árva holló — ej, ej! Tudja-e a kisasszony, hogy az embernek nem jó egyedül lenni.

Vilma. De még is jobb, mint nehéz igát húzni.

Mok. Kivált ha egyik tüled a másik hozzád tart. (Magában) Most kitanulom, mit tart felőlem. (Vilmához) De még is p. o. milyen férjet kivánna magának?

Vilma. Hallja, Mokány úr! először is jó szive legyen.

Mok. Hát az enyém jó-e?

Vilma. Legalább tettetést alig ismer — azonban arról maga feleljen.

Mok. Szívem jó, mint a csendes eső, de az embernek nem illik magát dicsérni! én sokat elbeszélhetnék, de nem szólok.

Vilma. Ne legyen pajkos.

Mok. Eszem a szivit, hát olyan golyhó legyen, a ki csak a sült galambra bámul, akkor ugrik, ha megugratják, s akkor üti össze bokáját, ha hideg leli: ez nem áll meg.

Vilma. Ne legyen káromkodó.

Mok. Ej láncos lobogós — (bekapja száját) Csitt! nem illik, az igaz, de ha az ember boszuságában néha valamit kiszalaszt, azért nem rosz —

Vilma. Ne legyen iszákos.

Mok. Engem ugyse! én megiszom a bort, s ha jó kedvem duzzad, jó barátok közt én bizony neki ülök; de a részeg ember csúnya. Piha! magam is utálom.

Vilma. Ne esküdjék minden szóra.

Mok. Engem ugys — (bekapja száját) Csitt! nem szabad; rosz szokás, isten bizony! Édes lelkem, mi roszul állunk, mert köztünk mondva, én bennem vajmi sok van ám, mit a kisasszony nem szeret.

Vilma. Az legjobb, hogy elismeri Mokány úr.

Mok. Én pedig őszintén megvallom, én a kisasszonyt meg akartam kérni, de most csak arra kérem, adasson ennem, mert otthon ilyenkor én, cselédjeim és marháim mind a vacsoránál ülünk.

Vilma. Szívesen! tessék követni.

Mok. Én most haragszom magamra, pedig

ha a jövő hét esztendőre nem változom, már nem igen lesz más ember belőlem. (Elmennek).

Kényesi jő *Lombai*val.

Kény. Tehát az egész urodalom fele az aszszonyságé?

Lomb. Ez úgy történt : az öreg gróf Elemirnek két fia volt, az öregebb hamar élvén mindenét elkölté, s végre adósságai miatt örökjét elzálogosítá Köröndy tanácsosnak; ez későn házasodott meg, s halála után minden vagyona a szép özvegyre maradt. Ez gróf Elemirrel, mint közös birtokos, szívbeli frígybe lépett, s csak a jövedelem felét húzza.

Kény. De ezen frígy elszakadt ismét? én azt tudom

Lomb. Igen! de más szövődött; még titok ugyan, de nem sokára nyilványos lesz.

Kény. Más frigy a szép özvegygyel? csodálva hallom.

Lomb. Ha jól láttam, nagysád is az én aszszonyságom után indúlt.

Kény. Eltalálta inspector úr.

Lomb. Már késő, tessék elhinni — hanem őszintén egyet kérdek : pénz kell-e nagyságodnak, vagy asszony!

Kény. Pénz! jó ember, pénz! pénz!

Lomb. Én szerzek; látta nagysád Luca kisasszonyt?

Kény. Azt az ó szüzet új ruhában?

Lomb. Banya ugyan, de bánya is, pénzbánya, és a mi legjobb, mindjárt hoz mindent, úgy is mindég nagy úr forgott eszében, azért maradt hátra; zárja be szemét nagysád, és nyúljon hozzá.

Kény. És mennyire becsüli, kedvesem?

Lomb. Tízezerre évenként, azon felül heverő pénze is van.

Kény. Valóban! nem bánom, tegyünk próbát.

Lomb. Épen erre jön! tessék elvonúlni, majd én capitulálok vele, aztán tudtára adom báró úrnak; a holdvilágnál meg is egyezhet vele.

Kény Állapotom sürget! legyen tehát, én mint egy heros neki megyek a szörnyetegnek. (El).

Lomb. Szinte könnyebben lélekzem! most mind rendbe szerkeztettem őket, csak magam vagyok hátra.

Luca (jő).

Luca. Ki ez itt? Oh szomszéd uram! mondja meg, mért kerül? pedig minő fontos dolgot jelentett.

Lomb. Egy titkom van.

Luca. Titok? titok? kedves szomszéd úr!

Lomb. Kisasszony! tekintse bennem kérőjét.

Luca. Menjen, szomszéd úr, ne pirítson az ártatlanságra.

Lomb. Báró Kényesi —

Luca. Báró! ah aranyom! báró Kényesi? az a finom, udvarias, elmés, szép, kellemes, bájos, mulatságos, fiatal ember? És báró? Ki mondta? ő mondta? mit mondott? hogyan mondta? mikor mondta? Ah, kedves szomszéd! ha füllent, a más világon is süssék érte. Hüh! be elgyújtott!

Lomb. Röviden, ő szép keze után áhít.

Luca. Hisz, Lina körül lebegett.

Lomb. Míg kegyedet pillantá meg.

Luca. Mért nem szól? szólni kell az embernek, hogy megértsék.

Lomb. Én voltam az előszó, a többi cikkelyt maga adja elő, csak üljön oda a lugosba édes kisasszony, mindjárt elküldöm.

Luca. Röpüljön, kedves! (*Lombai* el) Ilyen a sors játéka, a mit soká megtagadott, egyszerre adja meg. A lugosba hát! (Bemegy a lugosba).

Elek (jő).

Elek. Ide rendelt —

Luca. Jő már.

Elek. Itt vagy? nos mit akarsz? Sohajtozol! van is okod reá! Oh Lidi! Lidi! ilyen a te hűséged; de jól teszed, csak vésd be a gróf nevét, koszorúzd meg —

Luca. Hihihi!

Elek. Te nevetsz, oh csak rajta, majd én is nevetek, ha megcsalatva sírsz.

Luca. Hihihi!

Elek. Oh csak nevess! ez igazi alakod — legalább megismerem! Szólj! mit akarsz tőlem?

Luca (kijő a lugosból). Aha! úgy állunk, ífju uram?

Luca. Luca kisasszony? — Ördög pokol!

Elek. Hát féltékeny valaki? ide rendelik egymást?

Elek. Csak tréfa volt, édes kisasszony! alázatosan követem, mindjárt is megbüntetem magamat, és tovább megyek. (Elmentiben) Átkozott csalódás! (El).

Luca. Hát így énekel a madár? most véletlen nyomára akadtam! Istenem! minő romlott a fiatalság, ide rendelik egymást, ily későn! ez pirongatást érdemel. Lépteket hallok — tán ő — (bemegy a lugosba).

Mokány (jő).

Mok. Engem úgy se! az a Vilma derék leány; elváltunkkor megszorítá kezemet, de én is derekasan visszanyomtam. Hehehe! ezt el nem szalasztom! Most ettem, ittam, aludni megyek.

Luca. Ah! ah!

Mok. Ki prüsszög itt? aha, ott fejérlik valaki a lugosba! (Odamegy) Ki vagy? ki után sopánkodol oly hangosan?

Luca. Mit ráncigálja az embert?

Mok. Luca kisasszony! eszem a szivit, úgy ült itten, mint egy elátkozott szűz, ki az operenciás tengeren által szabadítót vár.

Luca. Kérem Mokány urat, ilyen expressusokkal tessék megkímélni — én nem várok szabadítót, s ha várnék is, mást várnék.

Mok. Uccu! megeredt a zápor.

Luca. Aztán, ha megeredt is! Szörnyüség, ide vonulok az incselkedést kerülni, s itt sincs nyugtom.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Mok. Én nem zavartam volna, de akkorát sohajtott, mint a trombita.

Luca. Hát az én torkom trombita? hallja az ember a fülmilét. Szinte boszankodnám, ha más ember mondta volna; trombita! mintha bizony — látom, más helyre kell mennem, mert itt nincs béke! Trombita! Hüh! be elgyújtott. (El).

Mok. Ennek a nyelve igazán legdrágább hús, tud is magának igazságot szerezni. (El).

Lidi (jő).

Lidi. Csendes minden, szinte rettegek, ha valaki meglát; de nem türhetem tovább a kínzó bizonytalanságot.

Elek (jő).

El. Kémlelnem kell.

Lidi. Elek! Elek! még is igen szép, hogy eljöttél.

El. A mint a dolog áll, közöttünk ez utolsó titok legyen. Mi szólásod van?

Lidi. Magadtól ohajtanám hallani, igaz-e, hogy Linát szereted. Rég kérdeztem volna, de többnyire a kastélyba valál, engem pedig atyád őrzött, s a grófot bízta reám.

El. Igen a grófot — Kinek a nevét vésegetted a fákba?

Lidi. Én a te nevedet véstem be, nem tehetek róla, hogy a gróf magára vette. Úgy van, úgy, míg én érted epedtem, te szerelmet űztél! Atyád mindent megsúgott.

El. Nekem is ő mondá, és megvallom, szívemből boszankodtam.

Lidi. Ha úgy van, tehát mind a ketten csalódtunk. Elek! állj szem közt, nem voltál hamis?

El. Én az asszonyságot tisztelem, becsülöm, de téged szeretlek; ő azt sejti, és barátságát ajánlotta.

Lidi. Úgy vagyok én szinte a gróffal.

El. Így hát szent a békesség. Te ismét enyém vagy.

Lidi. Atyád szavát hallom; majd pattog.

El. Jer a lugosba, míg odább megy.

Lidi. De aztán megyek. (Bemennek a lugosba). *Lombai* jő *Linával.*

Lomb. Csak egy pillantatra méltóztassék nagysádnak — mulatni fogja, a mit lát — egy új szerelmes pár! az én munkám, hahaha! itt a lugosba vannak, megnézem. (Oda megy.)

El. Én vagyok édes atyám!

Lidi. És én!

Lomb. Ej szedte vette! hogy mertek itt ülni? (Linához szalad) Semmi nincs, nagyságos asszonyom! semmi! (Visszaszalad) Meg ne moccanjatok, mert megöllek benneteket. (Ismét Linához megy) Elrőpültek már — ha tetszik, menjünk vissza.

Lina. Minek e játék? hisz suttogást hallok.

Lomb. Igen! igen — de ne nézzen oda, nagyság — ilyenkor legjobb távozni.

Lina. Mért oly nyugtalan az úr? hisz maga hítt ide.

Lomb. Igen! igen! tehát megmondom, Luca és báró Kényesi.

Lina. Hahaha! ezeket látnom kell.

Lomb. Nem úgy, nem! roszul mondtam — az én húgom — igen, Lidi.

Lina (meghökkenve). Lidi — és?

Lomb. Igen, Lidi — nem tetszik távozni?

Lina. Lidi — és?

Lomb. (félre). Mit tegyek? — Igen, és gróf Elemir.

Lina. Így hát nem háborgatom őket. (Elmentében). Most vége mindennek. (El).

Lomb. Jertek elő, ti sáskák! itt összeülni, ily világos estve, nem, ily sötét nappal! nem, nem! a méreg elkábít; ördög pokol! majd fustbe ment plánumom! el egymástól! Elek, te velem jösz; téged Lidi a pincébe zárlak — el, el egymástól, ti plánumrontók! (Szétüzi őket). (A kárpit lefordúl.)

Negyedik felvonás.

Kert.

Lombai és *Vilma.*

Lomb. Már édes kisasszony, a dolognak előbb utóbb végződnie kell. Mondja meg igazán, nem sejt valamit?

Vilma. Inspector úrnál az ember sohasem jönne ki a sejtésből, mert feje olyan, mint a mágusi lámpa, minduntalan változnak benne a gondolatok.

Lomb. Oh de némelyek állandók: teszem, a mi most van eszembe, s ezt pedig egyszer már érintém, most el akarnám végezni. Ismer engem a kisasszony?

Vilma. Úgy hiszem.

Lomb. Nem vagyok oly fiatal, hogy a göncöl szekerén járnék leány után, de öregebb ember is van nálam.

Vilma. Az való.

Lomb. Van példa, hogy öregebb ember is megházasodott, és boldog volt.

Vilma. Az is igaz.

Lomb. Valamicskét szeretem is.

Vilma. Azt is elhiszem.

Lomb. Tehát csak egyenesen kimondom: mivel Mokány urat nem szeretheti a kisasszony, legyen az én feleségem.

Vilma. Ej, kedves inspector, mint jövök én e szerencséhez?

Lomb. (félre). Már kedves inspector (Vilmához) Lássa édes kisasszony, gróf Elemir szereti húgomat —

Vilma. Azt többször állítá már uraságod, de mi ok az reám nézve?

Lomb. Fiam az asszonyságért eped, a fiú valóban csínos, jó reménységü —

Vilma. Akkor legjobb lenne, inspector úr, ha innen elküldené, hogy meggyógyúlna.

Lomb. Mentsen isten, inkább itthon tartom; hadd legyen még betegebb, az asszonyságnak csak lesz szíve! Lássa, édes kisasszony, kegyed e

dologban sokat tehetne, az asszonyság szereti, egy magányos órában szólhatna, s nem kétlem, az asszonyság is hajlandó lesz. Mi egy boldog nemzetséget tennénk, úgy élnénk, mint a kis angyalok.

Vilma. Mind ezt meg kell fontolnom.

Lomb. Most tudja célomat, számolhatok a kisasszonyra?

Vilma. Most erre választ nem adok, majd később! addig is édes vőlegény! magamat ajánlom (El).

Lomb. Mit tesz a fejkötő! Most egész új familiát fundálok, én leszek a törzsök.

Luca (jő).

Luca. Mit ábrándozik inspector úr? magam is tele vagyok mindenféle gondolattal, otthon is dolgom volna, de ez a ház oly kellemes.

Lomb. És a báró, mint áll édes kisasszony?

Luca. Valóban meglepetve hallám édes szavait, de azt meg kell neki adni, ő különös szép ízlésü mágnás; vizsga szemmel fölleli mindjárt a legkisebb kellemet. Tudja, szomszéd uram, én nem tartom magamat szépnek, de ő ezt a kis gödröt arcomon mindjárt észre vette, s annyi édeset tudott felőle mondani, hogy hinnem kell.

Lomb. (félre). Pedig onnan nem Ámor néz ki, hanem Saturnus.

Luca. Mit mondott szomszéd úr?

Lomb. A gödörben voltam magam is.

Luca. Hizelkedő maga; de mi haszna, még is bajos állapot.

Lomb. Hasztalan aggódás, ő ugyan elkölté a magáét, de a kisasszonynak fösvény uratyja eleget hagyott; aztán báró, ő címet ád, a kisasszony aranyozza meg. (El).

Luca. Mit tegyek? hinnem kell szavának, mert a báró úgy ömledezett! itt fogta meg karomat a holdvilágnál, oly gyöngén, mintha szúnyog szállt volna rá. (Könyvet vesz elő) Ezt a zsebkönyvet Linától hoztam, itt forgatom, tán erre sétál (A könyvet forgatja) Minő cédula ez! (Olvas)

Hiában rejted el forró szerelmedet,
Ha lángja tiszta volt, többé el nem múlhat,
Azért bizton tüntesd ki ismét szívedet,
S hű érzetem viszont édes jutalmat ad.

Derék találás! egy felséges ötletem van! Ezt a cédulát egy rózsába dugom, és elvonúlok; ez majd felment a nehéz vallástól. A báró meglátja, elolvassa, elérti, megindúl, eljön, megkér, elvesz, s én célomnál leszek. Ah istenem! csak szemüvege meg ne csalná, pedig, a mint mondá angol üveg. (A rózsába tűzi a cédulát) Így! bár csak jőne már (El).

Vilma, Lina (jőnek).

Vilma. A mint mondám, Lombai elvesz, ha téged reá beszéllek, hogy fiát válaszszad.

Lina. Oh azok a férfiak! önség és változás az ő elemök. De Vilma, én csalódtam Elekben, balra magyaráztam komor tünődéseit, gondold el, nem engem szeret, hanem Lidit. Oh ez az élet örökös csalódás.

Vilma. Hahaha! ez legjobb benne, hogy ott nincs veszteség, a hol nem birtál.

Lina. Előbb maga vallá meg: azért szomorkodott, mivel a gróf táborozta körül kedvesét, és atyja engem akart menyének.

Vilma. A gondolat épen nem volt rosz.

Lina. De Vilma! én nem szoktam más kárán örülni, de a hitetlen Elemir is e dologban szörnyen csalódott; ezen csapással az ég neki tartozott: én most azon leszek, hogy a két szerelmes összekeljen. De nem boszúból, oh nem! *Tamás* (jő).

Tamás. Ismét panaszom van. (Félre) Tán most megjutalmaz.

Lina. Mi baj ismét?

Tamás. Lidi kisasszony ma reggel az üvegházba volt a hadnagy úrfival, és ott az úrfi megölelte.

Lina. Hallod Vilma! ez nekem gyönyörü mulatságot ád.

Vilma (félre). Eltaláljuk mért.

Tamás. Mikor én jöttem, megijedett, és a mint félre szökött tőle, egy egész ablakot összetört.

Lina. Szegény Lidi! Vilma, nem képzelheted, mint szeretem azt a leányt.

Tamás. Aztán az E betü megé most L betüt is vágnak.

Lina. Elek, Lidi! hahaha! ez felséges!

Tamás. Kérem, tiltsa meg nagyságos asszonyom!

Lina Csak menjen kend — mit áll kend? — elmehet.

Tamás. Mind ezt úgy eltűri nagyságod?

Lina. Kend dolgára ügyeljen, s ne arra, mit tegyek. Érti kend? el!

Tamás (félre) Ne neked, mondj igazat s igyál vizet (El).

Lina. Vilma! Vilma! ez a történet oly vígan hatott rám.

Kényesi (jő).

Kény. Nagyság itt? mit vétettek ezen nyíló rózsák, hogy rájok is homályt akar nagyság vonni?

Lina. Jó, hogy emlékeztet rájok, báró úr; majd elmentem volna a nélkül, hogy kedves illatjokban részesülnék (Rózsás bokorhoz megy).

Vilma. Nem sínli még báró úr városi mulatságait?

Kény. Korán sem, a hol a természet ily virágokat tenyészt, ott a mesterséges varázs holt tetemmé válik.

Vilma. Valóban! báró úr zsoldjában tartja a szépségeket.

Lina (visszajő).

Lina. Nem hiában, rózsa a szerelem képe, édes, de tüskés, s azt tanítja: ódd magadat hirtelen hozzá kapni.

Kény. A ki már ily boldog, mint nagyság, annak csak illatját nyújtja.

Lina. Ah báró úr! — de mit mondjak — itt hagyom báró urat e szép társaságban; meglátja

a báró, hogy a rózsa keble is sokszor olyast rejt magába, a mit nem képzelünk. (Elmentiben Vilmához) Egyet letörtem s féreg volt benne, ezt rejt a szerelem is. (El Vilmával).

Kény. (a rózsákhoz megy). Ez annyit tesz, hogy a kezemből akarja fogadni a rózsákat — Mi ez? cédula! (Olvassa) Higyek-e szememnek, ez belém szerelmes, ez valóságos szerelmi vallás! „Hiában rejted el forró szerelmedet" : Még a városban forogtam körüle, én voltam a titkos imádó. „Ha lángja tiszta volt, többé el nem mulhat" : Hogy a pénz oly szükséges, azt csak nem is sejti. „Azért biztos tüntesd ki ismét szívedet": Azt megteszszük. „Hű érzetem viszont édes jutalmat ad": Bravo bravissimo!

Elemir és *Lombai* (jőnek).

Lomb. Ah nagyságos uram! én eleget törtem fejemet, de a zálogpénz, mely harminc ezer aranyra megyen, a jószág jövedelméből ki nem kerül.

Elem. Tehát addig kölcsön vegyünk pénzt, én őseim birtokát magam akarom birni.

Lomb. De kiadja-e az asszonyság?

Elem. Még csak egy esztendő van hátra, én mindent rá kötök.

Kény. Édes kedves barátom! örülj örvendezz, én boldog vagyok.

Lomb. Később szolgálatjára leszek. (El).

Elem. Mit jelent ez? öröm ég szemedben.

Kény. Csak egyet kérdek, nem Lina irása ez?

Elem. Igen!

Kény. (karjába dől). Oh én háromszor szerencsés! nem, nem háromszor, hanem harmincezerszer, nemde annyi fekszik a jószágon?

Elem. Nem értelek.

Kény. Olvasd és bámulj! előbb itt lelém Linát, ő a rózsákhoz utasított édes sohajtással, s ezt ott lelém; ő maga dugta oda, s azt mondá: megtanít szeretni.

Elem. Oh emberisméretem! most tünik ki hogy mindég igazam volt. (Fel s alá jár).

Kény. (szinte úgy). Oh én szerencsés báró! mint élem majd világomat! egy sereg szelindeket tartok, par force vadászatot adok, angol leszek —

Elem. Oh csalfa szív! neki mind egy csak hódoló legyen.

Kény. Éljen a házasság! Hahaha! most nem kell betegnek lennem, ha valahol pénzt gyüjtenek mulatságra. Francia szakácsot tartok, angol lovászt, olasz énekesnét, mindenféle nemzetet, a magyar föld csak pénzt adjon.

Elem. Félre tehát szerelem! megvetés, foglald el helyét! Ha már azifjat választotta volna — de ehez csak a gőg csatolja.

Kény. Ne szomorkodjál barátom!

Elem. Oh nem! ha valakit, téged kivánlak neki.

Kény. Édes kedves barátom! minő részvét!

Elem. Igen téged, hadd büntesse meg magát veled.

Kény. Téged büntet, mért voltál oly pedant; most compossessorod leszek, de az én gazdaságomat máskép intézem, külföldről hozok tiszteket, azonban csak jó barátok maradunk.

Elem. Ez sok! a világ megfordult és minden javával a bolondhoz szegődött. (El).

Kény. Bezzeg most bánja.

Luca (jő).

Luca. Egyszer maga van, már megtalálta a cédulát! azért oly vidám — Kedves báró úr!

Kény. Luca kisasszony!

Luca. Minő szépen áll báró úrnak az öröm, én is úgy örülök, hogy majd kibúvok bőrömből.

Kény. Azt tegye kedves, mert a mostani úgy is sorvadni kezd.

Luca. Micsoda?

Kény. Én mondom, lelkecském, ne higye a mit előbb szóltam, tudniillik, hogy szép.

Luca. Báró úr! én nem tudom mi érte így egyszerre.

Kény. Csalódott bennem, kedvesem. Én azt javalom, máskor mindég tükrét hordja magával, s ha valami férfi hizelkednék, tüstént kacsintson bele.

Luca. Minő gorombaság ez?

Kény. Genialitas, kedvesem, s ez mindég őszinte. Jó egészséget, lelkecském, lakodalmamra majd elhívom. (El).

Luca. Ej te vékony lábu szörnyeteg! De úgy van, mikor az ember oly szelíd. Hüh! be elgyújtott! De ezen tul a sorsot kieskűszöm, hogy többé férfit ne is mutasson.

Mokány (jő).

Mok. Ej de piros a kisasszony!

Luca. Mokány úr derék ember! tud-e duellálni? hívja ki azt a bárót, vágja le legalább a fejét.

Mok. Az mesterség lenne, hát ha nincs neki?

Luca. Engem megsértett! s kegyed nem is haragszik?

Mok. Mi közöm hozzá?

Luca. Sziklák vagytok! Oh de ezen tul epekedhetik valaki — de jól van, ezt ugyan szó nélkül nem hagyom, oh a galambnak is van epéje. (El).

Mok. Ez pórul járt. Prosit a lecke.

Lombai (nagy örömmel keresztülsiet a kerten).

Lomb. Hahaha!

Mok. Hová oly szaporán?

Lomb. Victoria! jer szivemhez barátom, én az egész világot oda szorítanám! minden plánumom szerint történt. Most hallám a grófot magával beszélni, csodálkozott, hogy Lina kezét oly hamar másnak adta, de mindjárt is Lidivel vigasztalá magát — most én is szólok.

Mok. Szólj, de értelmesen.

Lomb. Már nincs okom titkolni, halld: fiam elveszi Linát, a gróf Lidit, Kényesi Lucát.

Mok. Hohoho!

Lomb. Én pediglen ezt oly okosan intéztem el — hahaha! Csak mondd a szépnek : elveszlek! tüstént mozog akkor s mindent elkövet. Mind ezt is bizonyosan Vilma eszközlé.

Mok. Mit? Vilma? őt én veszem el.

Lomb. Te? hahaha! ne busúlj, majd ha megint rá érek, szerzek én neked is egyet.

Mok. Mit csevegsz?

Lomb. Vilmát én veszem el.

Mok. Meglássuk! most azért is elveszem. Magától akarom hallani. Megesnék biz az. Jer.

Lomb. Menj csak előre a kosárért, én csak egy gyürüt keresek ki s mindjárt megjelenek. (Elmennek).

Elek jő *Lidi*vel.

El. Már most sebaj. Az asszonyság mindent magára vállalt, ezen tul nem kell bujkálnunk, ha szólni akarunk egymással.

Lidi. Engem is biztatott az asszonyság, ő oly kegyes!

El. Majd néznek pajtásaim, ha ily szép feleséget hozok. Lidi! Lidi! te enyém; ezen csókkal (megcsókolja) mátkámmá avatlak.

Lidi. Még nem szabad. Lásd te csintalan Elek, hogyan megcáfolod a gróf emberismeretét; ő azt véli, nem is tudom mi a csók, s hány ég itt már. Itt jő maga.

El. Itt hagylak vele, bízd reá hogy ő szóljon atyámmal. (El).

Lidi. Mint égnek szemei! az én állapotomban nem csodálnám.

Elemir (jő).

Elem. Lidi! kedves Lidim! épen keresve lelem. Magában nem csalódtam, én láttam —

Lidi. Ah tehát meglátta nagysád, hogy most —

Elem. A szerelem olyan mint a nap, még a vak is érzi.

Lidi. Tudom nagysád nem kárhoztat.

Elem. Ki tehetné azt! ez oly érzés, mely gúnyolja akaratunkat.

Lidi. Lássa nagysád, együtt nevelteténk, s mint gyermekek már szerettük egymást.

Elem. Mit beszél édesem? mí nem nevelteténk együtt.

Lidi. Elekről szólok — Mi lepi úgy meg a gróf urat? hisz annyiszor mondá hogy szívembe nézett!

Elem. Tehát Elek? Jól van, jól, igen, tudom már : E, Elek! (magában) Rettentő csalódás! szégyenlem, hogy fejem van.

Lidi. Nem reménylem, hogy megbántottam gróf urat.

Elem. Mért nem szólt mindjárt? midőn — Ördög pokol! hogy megjártam.

Lidi. Nagysád pártfogását ohajtám megnyerni, de látom —

Elem. Oh szivesen! minden jót kivánok, jó egészséget édes Lidim! (Magában) Szép ártatlanság! oh téged egy buta nevezett először.

Lidi. Sajnálom ha —

Elem. Oh nem szükség! nem vágyok sajnálatra, ajánlom magamat!

Lidi. (félre). Szomorú dolog, úgy látom mi egymást visszásan értettük. (El).

Elem. Nem! tovább itt nem maradok! minden szem egy poklot lövel reám! el innen! mindjárt el! (El).

Lina szobája.

Lina, Vilma.

Vilma. A vendégek nagy része bucsút vett, nem sokára magunkba maradunk.

Lina. S őszintén szólván, óhajtom is már a csendet.

Tamás (jő).

Tam. Nagyságos asszony! újságot hozok.

Lina. Csak röviden.

Tam. Gróf Elemir ő nagysága útra készül; épen most hordott le, hogy sajnálni akartam távozását.

Lina. Útra?

Tam. S mindjárt; cselédjei hanyat homlok futkosnak.

Vilma. Kendnek mindég oly különös újságai vannak.

Lina. Nem is tudom mi gondja kendnek arra, mit az uraság cselekszik.

Tam. Csak jelenteni akartam.

Lina. Kend a kert után lásson — takarodjék kend! és többé ne mutassa magát szemem előtt.

Tam. Ugyan mit cselekedtem nagysád, hogy engem mindég szidnak?

Lina. Kend még pattog? tüstént ki szobámból, házamból —

Tam. Hej! ilyen a szegény legény élete. (El).

Vilma. Téged ez az út rosz kedvbe hozott.

Lina. Igen! — nem! csak meglepettem. Vilma! már egy levegőt sem akar velem szívni; lehet-e az, hogy a forró szerelem így elhidegüljön — ah! még is hibáztam, midőn mások hódolatival akartam fényleni. Vilma! most érzem, a szerelem csak egyben lehet boldog.

Kényesi berohan s *Lina* lábához esik.

Kény. Lina! ím lábainál fekszik a legboldogabb halandó! A rózsa kiadta titkát! lángom tiszta volt, forró és örökös, csak jutalma van még hátra. Ím kedves saját irása.

Lina. Az én irásom! de kérem báró urat, ilyen játéktól tessék megkimélni.

Kény. Ne tagadja kedves! én szívét elnyerém.

Lina. Mit akar báró úr tőlem?

Elemir

az ajtót rájok nyitja, s meghökkenve megáll.

Kény. Örök frígyet! boldogságot! üdvösséget!

Elem. Hah!

Lina. Elemir!

Elem. Engedelmet kérek, ha egy pillantatra zavarom; én bucsúzni jöttem, és utolsó szavam boldogságkivánás ezen új frígyhez.

Lina. Csalódik a gróf! valamint a báró is.

Kény. (felugrik). Ki látta ilyenkor zavarni az embert, az okos ilyenkor behunyja szemét, és távozik.

Lina. Csak maradjon gróf úr! egyedül én vagyok itt az idegen. A mint értem, zálogos birtokát visszakivánja, én viszálkodás nélkül idő előtt kiadom, csak a tőkepénznek kamatját kérem, mely, tudom, jó kezekben van. Ezzel bucsúzom! (Be a mellékszobába).

Elem. Lina! Lina! (Lina után el).

Vilma. Hála isten! tán most megegyeznek, ideje is már.

Kény. De mi történik itt? mit jelent ez? (a cédulát mutatja) Hisz itt írva van —

Vilma. Hahaha! már tudom a tévedés okát. Luca egy zsebkönyvet vitt el asszonyomtól, ott lelé ezen verset, melyet ez szokása szerint kiirdogál; ez bizonyosan Luca ötlete volt, ő dugta a rózsába.

Kény. Ezer villám! hát vigasztalnom kell. (A mint kifut, *Mokány*ba ütközik) Pardon! (El.)

Mok. Dejszen engem bizony el nem ejt. Édes kisasszony! úgy hallom, Lombai veszi el, pedig engem ugyse! magamnak szerettem volna, hisz úgy is tudja már.

Vilma. Én, Mokány úr?

Mok. Legyen őszinte, melyikünket választja?

Vilma. Lombai iránt soha szándékom sem volt.

Mok. Eszem a szivit! tehát az enyém lesz? Azt ne mondja: nem! különben nőtelenségem lelkére marad.

Vilma. Se nem! de — igen se mindjárt.

Mok. Mindjárt nem, hanem aztán? Ej te kis pipiske, hisz szemeidből látom, hogy feleségem lészsz. (Átöleli) Uccu! most lesz még gyöngy élet.

Lina jő *Elemir*rel.

Lina. Feledve tehát minden! gyöngék valánk, adóztunk is érte.

Elem. S ezentul bizodalommal kerüljük a csalódást.

Mok. Helyesen! jobb is ha az ember kimondja mondókáját. Nagyságos asszony! én Vilmát viszem.

Lina. Mit hallok? te is —

Vilma. (titkon Linához). Először a fej beszélte rá a szivet, s most a szív is igen megelégszik.

Elem. Mokány úr! mí baráti szomszédok maradunk, egy nap boldogítson mindnyájunkat.

Tamás (jő poggyászszal).

Tam. Nagysás uram! már be van fogva.

Elem. Ki bizta kendre?

Tam. Csak jelenteni jöttem.

Lina. Ez az öreg mindenbe belé avatkozik; a gróf úr nem útaz.

Tam. De hát én megyek; csak bucsúzni jöttem, úgy se tehetek semmit nagyságtok kedvére.

Elem. Mit akar, mit alkalmatlankodik kend?

Tam. Hisz nagyságos asszony a házból elparancsolt.

Lina. Igen, előbb megharagított, ő hozta az út hírét.

Elem. Kend olyan öreg, s még olyan gyermekes.

Lina. Csak menjen kend dolgára, s ezen tul ne hordjon híreket — érti kend?

Tam. Tehát itt maradjak?

Elem. Igen igen — de csevegés nélkül.

Tam. (magában). Már csak néma leszek, mert itt szóval nem boldogúl az ember. (El).

Lina. Jó öreg, de kiállhatatlan ujságival. Ím! itt is közelít egy hü pár.

Elek jő *Lidi*vel.

Elek. Nagyságos asszonyom! kegyességében bízván —

Lidi. Én is oly bátor vagyok —

Elem. (Lidit magához inti). Lidi! én magában csalódtam, de azért szívbeli frígyét kieszközlöm.

Lina. (Elekhez). Én ezentúl is megmutatom, hogy barátnéja vagyok.

Lombai. (jő).

Lomb. (magában). Összeálltak már. — Kedves gyermekeim!

Elem. Lombai!

Lomb. Oh tessék!

Elem. Ím én Lidi kezét kérem.

Lomb. Oh igen, igen szivesen, nagyságos fiam uram.

Lina. Lombai!

Lomb. Csak méltóztassék?

Lina. Én pedig Elek fiának kérek áldást.

Lomb. Oh adok, tiszta örömmel adok nagyságos leányom asszony. Hahaha! mi boldog nap, magam zárom be. (Elővesz egy gyürüt) Vilma kisasszony! tudja mit jelent ez?

Elem. Így tehát minden zavar szerencsésen fejlett ki. Hallja inspector! én Linával e naptól fogva jegyben vagyok.

Mok. Én meg Vilmával, azért keress más újat gyürűdnek.

Lomb. Elhalok! hisz előbb tetszett —

Elem. De hogy e nap teljes boldogságot áraszszon, Elek fiának egy szép cúriát inscribálok, két száz hold földdel, hol, ha kivitézkedte magát, nyugottan élhet; de Lidit kivánom neki feleségül.

Lina. Én meg házassági költségét vállalom magamra.

Mok. Én meg komának hívlak, de plánum nélkül.

Lomb. Oh plánum! itt most kétségbe esném, ha az inscriptio nem volna, ez vigasztal. (Elek és Lidihez) Vegyétek egymást rosz gyermekek!

Elem. Különben tudom már az úr fortélyait, de legyenek felejtve.

Luca jö *Kényesi*vel.

Luca. Tehát csakugyan szeret báró úr?

Kény. Igen, valóban — már ott kinn mondám.

Luca. Kedvesim! engem ez a báró úr megkért, de én azért is mostani bőrömben maradok, és kosarat adok neki.

Kény. Oh kérem szép kisasszony!

Luca. Nem! engem meg nem indít, én befogatok.

Kény. Én is, hisz csak játék volt — hahaha!

Lomb. Báró úr! Luca kisasszony! megálljanak: mí benn maradtunk, de egy plánumom van: tegyük ezt a történetet vígjátékká! legalább ha némelyeket mulatunk, lesz jutalmunk annyi csalódásért.

(A kárpit lefordul).

3. Csák Máté

historiai tragoedia első felvonása.

Személyek.

Nápolyi *Robert Károly*, magyar pártkirály.
Erzsébet, III. Endre magyar király leánya.
Omodé, Magyarország nádora; Aba nemzetségből.
Margit, hitvese.
János, *László*, *Amade*, *Mike*, *Dávid*, *Domos* } fiaik.
Csák Máté, trencsényi gróf, Magyarország nádora Vencel alatt; Zabolcs nemzetségből.
Újlaki *Ugrin* mester, tárnok; Csák nemzetségből.
Hedvig, ennek leánya, Domos kedvese.
Montefiori *Gentilis* cardinal, a pápa követe.
Tamás, esztergami érsek.
János, nyitrai püspök.
Több zászlós urak, főispánok, érsekek és püspökök.
Drugeth Fülöp, Apuliából; Robert Károly kedvence.
Kopasz Borsa, lovag Károly részén.
Kendi, Apor László erdélyi vajda követe.
Peteunch Péter, zemplényi gróf; Aba nemzetségéből
Záh Felicián, tárnok
Demeter, hadvezér
Keszi Berenda
Zoránd
} Csák részén.
Ida, Erzsébet biztosa.
Tiborc, budai, *Jerus*, kassai } polgár.
Emőd, Csák apródja.
Porkoláb a budai csonka toronyban.
Fegyvernöke János nádorfinak.
Nemesség, katonaság, kassai polgárság, nép. Hajduk, örök, szövétnekhordók, mesterlegények stb.

A történet kezdődik 1308.

Első felvonás.

A trencsényi völgy.

Máté fejér zászlót tartva; körülötte *Demeter*, *Zoránd*, *Berenda*, *Peteunch*, több nemesek és katonák.

Máté. Örömmel nézem a hőskoszorút
Körültem szőve bátran, biztosan;
S a halvány bú hazámért felmosolyg
Mint haldokló az édes létreményhez.
Sötét korunk; önkény csábítgat el
Baráti szín alatt, s igába törpül
Így sok nemes szabad fő; ajtatos
Arccal lappang az önség, s cselt, veszélyt
Kohol szent igazinkra; törve
Egységünk, és urért rokon gyülölve
Pusztítja rokonát, s az elvakult
Nép külsőn csüggve, annak bérli el
Karját, ki többet ád. Az ősi törvény,
A nemzet védő pajzsa tipratik,
És nincs erő fékezni a zavart.
Közel halálunk! s így ezen frígy,
Mely minket egybe fűz, nem zendülés
Hanem kinos szükség s önvédelem.
Dem. Úgy van! s az elfajúlt, ki otthon ülve
A sorstól vár sohajtva jobbulást.
Tennünk kell és tegyünk! ez jelszavam.
Mát. S mind ez vakító köd gyanánt tünék föl
András sírján! csak egy szelíd virág
Maradt dicső Árpádok hamvain:
Erzsébet, a királyi szüz; s ő,
Kit az ősi szék illetne, számüzött.
Míg egyenes szüvel mi Vencelt,
Nagy Béla unokáját,
Kormányra hívtuk és a szüznek
Férjül, hogy új fejdelmi sor virúlna
Hős Árpádok leányi vériből:
Honárulók olasz Károly Robertet
Királynak választák, s ezen fogással
Romát hatalmazák urunkká.
E titkos alku majd nyíltabban üzte
Igázó céljait, midőn a cseh
Vencelt, a néki szánt tetőre
Méltatlant, minmagunk elbuktatók;
Így herceg Ottót, a bajort,
Erőtlen lévén a zajló időhöz.
Kétszer hozák be Károlyt s annyiszor
Hiába; most új lest készítenek,
S ismét Budán Károly, megszállani
A vésztől összedúlt, az úrtalan
Hajót.
Dem. Azért vedd a kormányt, s vezesd
Hatalmad van, szived magyar,
Ősöd Zabolcs, hired dicső: elég ez.
Máté. Kormány után nem vágyok én, de
Nem is hagyok nyakamra tolni
Urat, midőn egy él, kinek nevéhez
Édes hálával századok csatolnak.
Erzsébetért rántom ki fegyverem,
Uralkodjék ő, s bennünk feltalálja
Nagysága őrjeit. S imígy tüzöm
Ki a zászlót életre és halálra:

Kit más szándok vezérel, hagyjon el.
Dem. Én állok, mint a vas, s bal sorsban még
Inkább keményedem — tied vagyok.
Mát. S így félre minden színezéssel! a bűn
Alattomos, nem a jó ügy. Zoránd!
Tűzd e fejér zászlót a hegy fölé.
Hadd lássa messziről minden magyar
Szeplőtelen szabadságunk jelét,
S ha lelke ép, alája tér. *Zoránd* el.

Záh jő.

Budáról érkezett levél
Nagyon sürgetve hí országgyülésre;
Ott lesz Gentilis, Roma követe,
Hogy ő Károly ügyét kivívja,
Minket pedig rettentsen átkival.
Dem. Mi meg karddal tanítsuk ugrani
A sok szoknyást! lelkemre! lesz mulatság.
Máté! én dandárommal elmegyek
Buda felé, lest állok Rákoson,
S ha e gyülésből nem leszen futás,
E kard helyett seprünyelet kötök.
Máté. Előbb halljuk, mit végez a nemesség;
Tán csak nem tűr külső uralkodást,
És egybe forr a ketté vált haza.
Ezen gyülés kivánva jő : utat
Szab tetteinknek.
Záh. Én is erre hajlok.
Erőszak által szint azon hibába
Esnénk, melyet másnál nem szenvedünk.
Ber. Ez véleményem nékem is : lesz ott
Magyar, ki a közért föllépni mer.
Dem. Szunyogdal a viharban! És minek
A szó, hol nyilvános a tett? előbb
Üzés, aztán ok.
Pet. Úgy van, és kinek
Az ok nem tetszik, az már ellenünk;
S ha futni átall, álljon meg, de küzdjön.
Máté. Mennék, ha szemközt tábor állana,
De míg lehet, kímélem a rokon vért.
Lássák a kardot markainkban,
De míglen tettre kelnek, hagyjuk azt
Ébren pihenni, és addig szabadság,
Bátorság a tanácskozóuak.
Záh! indúlj a gyülésre, és mutass
Ügyünkben férfi homlokot.
Dem. Azaz : Lépj hangosan, ne lábhegyen,
Ne légy ütött, inkább ütő, hamindjárt
Nem karddal is — minthogy szóharc tanácsod.
Záh. Nyílt szemmel indulok, s ha elsötétlik,
Kardod villoghat bár, még sem világit. (El.)
Dem. Máté! ebben sokat bizol; legyek
Rozsdás sisak, ha Záhot ismerem!
Egy mély, hideg kút ez, melynek vizét
Nem láthatom. Ha más csupa szív, ő
Merő titok — szóval nem emberem.
Máté. Tíz éve tárnokom, s mind ekkorig
Hivem. Nyugodj meg : én ismérem őt.
Pet. Az úton vágtat erre egy lovag,
Bár híre oly jó lenne, mily serény.
Máté. Örömhabozva száll elébe lelkem!
Emőd apródom az, kit egy
Követséggel küldék a német földre
Híná Erzsébetet honába : néki,
Ha tetszenék, lennének védei.

Emőd jő.

Máté. Emőd! ha nem csalódom, jó hired.
Em. Uram! követségünk boldog vala.
Erzsébet már határinkhoz közelg;
Két napja váltam el, s versenygve széllel
Hozzád előre nyargalék.
Máté. Te mindenkor szerencsét hirdetél:
Ez legnagyobb. Pihenj le, jó fiúm!
Elfáradál.
Em. Nem én, uram!
Téged vidámon látlak, és tagom
Gunyolja ércedet; parancsolj,
Hová repűljek, és ha rest leszek,
Fektess pöhölyre, mint egy agg leányt.
Máté. Válaszsz jutalmul paripát magadnak.
Em. Karcsút, tüzest, ki érted a világból
Kivinne! (El).
Máté. Most kettős, de édes
Gond foglal el. Közénk jöend s erőnkhöz
Simúl egy árva üldözött, s kiért
Vívhatna szebb örömmel a nemes?
Kérkedjék Károly fényiben csodált
Égosztó sas fendörgő szárnyival :
Velünk a szépség bájhatalma küzd,
S néztéhez kötve hódol a jelen.
Barátim! most kövessetek
Váramba, s onnan a határ felé!
Tisztünk fogadni a királyi szüzet,
S ha isten éltet, a magyar királynét.

(Mindnyájan el.)

Buda. Nádor pálotája.

Omodé egyedül.

Még egyszer hát, és éltem alkonyán
Tűn fel nevem, s agg vállamon
Egy új királyi vér emelkedik!
Ha már irígy idők miatt
A koronát nem fűzhetém saját
Fejemre, bírja más — de mint aranyzott
Bábot csak : én birom teljes hatalmát.

Ugrin (jő).

Jó újsággal jövök. Csákot s Aport
Kivéve, a grófok s zászlós urak
Mind megjelentek, s a nemesség
Közül is sok jött el hivó szavunkra.
Nem kétlem, e nap célunkhoz vezet.
Erszényeinkre és Tamás egére
Úgy szállnak, mint a méh virágra.
Om. Hadd szálljanak! mi szedjük mézöket.
Ugr. A nép körül most fárad biztosom.
Jó bor mellett előre éltetik
Már a királyt, kinél csak most valék.
Egyszersmind hirdetem, hogy ő még
A választás előtt meglátogat.
Om. Meglátogat? Hah érzi ő, mi kisded,
Minő alélt reménye nélkülem.
Érezze is, kivánom, mert a mit
Tőlünk nyerend, fölmúlja érdemét.
Ugr. Még egyet, nádor! a mi egyedül
Belházunk tárgya : Úgy hiszem

Azon barátság és rokon szív,
Mely minket oly rég egybe csatla már,
Általhat gyermekinkre is. Domos
Fiad lángol Hedvig leányomért.
Mint a magányos völgyi rózsa él a
Szegény anyátlan szüz, s nekem sirá ki
Édes titkát.

Om. Leányod szép, fiam
Tüzes, s így szövetik sok frígy s el is
Pattan — Domos legíjabb — hagyjuk azt
Margitra! ily érzelgés asszonyi
Dolog, nem szívesen avatkozom
Belé.

Ugr. De tudnod kelle; a mi engem
Illet, megnyugszom hitvesed szaván.
Ha ő szerencsét lel, miattam
Bírják egymást minden javaimmal együtt.
Most a gyülést elrendelem,
S a mint lehet, célunkra dolgozom (El).

Margit (jö).

Minő zaj ez, férjem? mindenfelől
Tolong a nép.

Om. Üdvözli a királyt.

Marg. A bódultak! saját bilincsöket
Ünneplik. Ah Omodé! sötét e nap,
És éjbe dönti fényes házadat.
Félek: megbánod egykoron, hogy ily
Méltatlan üldözéd András leányát.

Om. Kormányra férfi kell, erö, tehetség.

Marg. Szegény hazám! be mélyen sülyedél!
Önállásodra is már küleröre
Szorúlsz — s úgy van, mert férfi mondja!
De nem, nem; még van itt erö, tehetség,
És tán nagyobb, mint Károlyé,
Ha szétoszolva önmagát vadúl nem
Emésztené! Két férfi áll a kor
Fokán: te és Trencsényi-Csák;
Vessétek össze vállatok —

Om. Ne említsd a büszkét, ki a világot
Dölyféhez csatlaná: ő tüzte ki
Első a zendülés zászlóit is,
Önkényt üz a szabadság, ajkain.

Marg. Önkényt üz Róma s annak eszközi.
Tudom, Csákot rég óta gyülölöd,
Érdemversenyegve öt, az ífiabbat,
Felül nem érhetvén; innen boszúd!
Ez gyújt acélra s ez, világosan
Kimondva, nem más, mint irígység.
Követné ő Károlyt, te mindjárt
Erzsébeté lennél — bocsáss meg, úgy van.
Oh bár meggyőzhetnéd magad, mi szép kort
Varázslanál le frígyben övele!
De így, esengve kétes hasznokért,
Eljátszod a polgári koszorút,
S egy jövevény bolygó kegyére büszke,
Önléted szebb sugárit áldozod.

Om. Ma oly beszédes vagy, lelkemre! s ez
Mily új sajátság benned! Margitom,
Te ország dolgain töröd fejed!

Marg. A gyászidö őszinte szóra kiszt;
Azért kérlek, ne védd az idegent,
Hogy idegen ne légy saját honodban.
Van még idő — egy férfias nem
Tőled, s Károlynak hült helye.

Om. Elég a puszta szó! Fejem megőszült
Világi dolgokon, s asszonytanácsra
Még nem szorúlt, nem is fog, úgy hiszem;
Te jó vagy, értelmes, házad körében:
Megismerem; de más irányt veszen
A férfi, és ha meg nem foghatod,
Ne is biráld.

Marg. Legyen tehát!
Elnémulok: nyugtass meg mint anyát.
Hat gyermeket szülék hazámnak,
Nemes fiak, nincs köztök elfajúlt;
Mindegyiket hü szívvel ápolám;
És most, midőn szorgalmam édes
Gyümölcseit szedném, külön szakadnak
Mindannyi ékes oszlopi
E romlandó háznak, s a kor viszálya
Legzordonabb léttipró képiben
Először is rajtunk mutatkozik.

Om. Dicső pályát jeleltem én elökbe,
S reménylem, azt el nem hagyják vakon.

Marg. Büszkék követni mást vakon, saját
Szemeikkel nézik azt — s el is hagyák.
Ha kétled, értsd magad küldöttjöket.

(Ajtót tár.)

Jer csak, boldogtalan követ! s beszéld el,
A mit láttál s izentek fiaim.

Fegyvernök (jö).

Zemplényből jövök, uram! legidősb fiad János küldött, vigasztalnám nádorné asszonyom, s tudatnám vele, hogy ő, meg László, Amad és Mike három öcscsei addig nem térnek haza, míg kegyelmed a nápolyi felekezettel tart, és azt a papos királyt el nem üzik. Bocsánatot, nagy uram! az ő szavait mondom.

Om. Hazug hír! takarodjál.

Fegyv. Úgy van, uram! ha nem tetszik is. Ők harcosokat szednek; már szerzett is mindenik derék csoportot, melyet Trencsénbe vezetni szándékoznak.

Om. Hah! Trencsénbe Csákhoz? a hálátlanok! Nem, a harag nem képes szégyennevet lelni fejeikre. És a megyék nem gátolák?

Fegyv. Nem, uram; sőt több nemes hozzájok álla, s már Abaújban, Sárosban néhány vár is részökre esküdött. Nagy azon tájban a morgás és mozgás, neheztelnek az urak, hogy némely nem jó hazafi el akarja adni az országot, és adót fizetni Romának.

Om. Ki hitt csevegni? eladni az országot — El szememből.

Fegyv. Bocsánatot, uram! Mind ez csak aszszonyomat illeti (El)

Omodé (magában).

Nyugodj meg hát, míg elsenyved a lélek, s nem érzi mi az elfajúlt gyermek.

Marg. Fölébredsz álmodból? ez a dicsőség
Melyet Károlylyal osztasz? Mennyi város
Lobog zászlód, hány falvaid
Vannak! s még is mi dísztelen
S szegény levél! Hívd most Romát segédül:

Egy tenger áldás képes-e derítni
Nevednek alkonyát?
Om. Méltatlanok
Nevemre! veszszenek. Vagy tán akarnád,
Én szálljak aljas körbe kedvökért,
S ősz fürttel kényöket nyomozzam?
Nem! én magam leszek kemény birájok,
Nevem fényének ezzel tartozom.
Marg. Szánandó fény, meleg fiúi szív
Helyett; ha ily adót kér, nem kivánom.
Bájold elém mind a föld kincseit,
Gyémánt helyett tüzd a napot hajamba:
Én fázom, és csak gyermekim szemétől
Hevülök.
Om. Kettő még maradt:
Dávid s Domos, roszban s időben
Ifjabbak, ők derítsék lelkedet.
Marg. Ne hidd hogy a tüzlelkü ifjakat
Más pálya vonzaná, ők belsejökben
Bátyjaikkal egyezők; csak a szív első
Lánggerjedelme tarthatá Domost még
Budán, amazt irántam szeretet:
Meddig? e kérdést rettegem.
Om. Előttem nem titok Domos szerelme,
Annál jobb, az megőrzi tévedéstől;
Amazt megóvja zár — Minő zaj?
(Magát észrevéve, ünepélyesen) Jön a király!
Ma g. Én távozom;
Nem vágyom látni őt, elég
Ha érzem átkos életét. (El).
Om. Fojtsd el szív, mérgedet! ben éghetsz,
De ily vendég derült képet kiván.
(Az ajtó felé megy).
Károly, Drugeth és *Ugrin*tól kísérve lép be,
Omodé.
Kár. Harmadszor látom már magas Budát,
S a nádort még házába' nem köszöntém;
Kedvezve ösztönimnek most jövök.
Om. Nemesb követet nem küldhetett királyom,
Kegyét hirdetni háladó hivének.
Kár. Azon kivül adósod is vagyok,
Maradnom is kell, míg virrad napom.
De hü szolgálatid még is nagyobbak,
Hogy érzetünk ne óhajtná a rest
Időt előzni és azért akarjuk
Legitt leróni egyik, bár csekély
Részét. Vedd tőlünk hát ez adományt,
Csak kezdet még, de jós lélekre bírhat.
Drugeth (irást vévén elő).
Ez oklevéllel Ő Nagysága néked
Ajándokozza Kassa városának
Dézmáit s hasznait.
Om. Szót hol vegyek?
Ajándokod fejdelmi, mint magad;
De bármi nagy szolgálati
Készségemet még sem mulhatja föl,
Mert ebben nincs se mérték, sem határ.
Drug. Im általnyújtom mint új honosod!
Egy ég, egy úr szivünk is egyesítse.
Om. Hadd értsem egyszer még e nagy kegyelmi
Díjt, mely adójaért úgy boldogít.
Drugeth, (félre) *Károly*hoz.
Ez hat! Nézd csak mint gyújtja szellemét,
S feléd így forr: „te adj és én teszek.“
Om. Valóban Kassa! áldott szép vidék!
A nép szorgalmas — Vérem a tied,
Uram! De mit jelent ez? itt Gentílis
És több urak nevét látom, csak a
Felség aláirását nem lelem.
Kár. Igen, hibázik, és nem tévedésből,
Mert hogy tennék erős vonást, midőn
Kezemben még a kormány ingadoz?
Vagy már király vagyok? hol a nagy,
Az égbe vésett lángirás:
A nemzet eske? Nincs! s míg nem birom
Ezt, mily muló s erőtlen kézvonásom
Még akkor is, ha érdemet jutalmaz.
Drug. Mély és való mit Ő Nagysága mond;
Az eddig történt félig ért csak.
Irtsátok a sok fénylopó gyomot,
És a gyümölcs kiesre, nagyra nő.
Om. Sokat tevénk s nem is sikertelen,
Igaz voltát megérted Rákoson:
Ott meghallandod a hüségi esküt.
Kir. Szó és tett ily nemes keblekben egy;
Hüségedet tudom méltánylani.
De hasztalan tekint szemem körül,
E háznak díszeit nem láthatom;
Nádor! hol vannak bajnok fiaid?
Om. Fejem büszkén emelhetem ha kérded:
Van-e nálamnál hívebb embered?
De fiaim közül négy zendülő,
Azért ne kérdezd, ők nem fiaim.
Kár. Valóban meglepő hír!
Ősz fürtöd tisztelem, de kart s erőt
Kiván a háborús idő, s ha így
Az ifjak elszakadnak, pártomon
Elvégre csak bú és fohász marad.
Om. Őszinte vallásom kedvetlenül
Hatott reád: nyugodt lehetsz.
Azon fényes tetőn, a melyre te
Áhítasz, ült hajdan már egyik ősöm,
S Ába szavára hallgat még e hon.
Ezen kar egy királynak,
Lengyel Lászlónak, visszaüzdé
Már thronusát, s többet most sem merek.
Nem vívok én átokkal és fohászszal
Mint Roma éretted, hanem
Tettekkel: azt ittléted bizonyítja —
Azért nyugodj meg gyermekim miatt.
Károly, félre *Drugeth*hez.
Mely büszkeség! Ki itten a király?
Jobbágyi szó ez?
*Drugeth Károly*hoz.
Tűrd el! tudod hol vagy; ha majd erősen
Állsz, akkoron tüntesd föl a királyt.
*Károly Omodé*hoz.
Lelked nagyobb a lankasztó időnél,
Meg kell ismernem azt, s ez okból
Ügyemnek jó következést reménylek;
De azt méltán sajnálhatom, hogy ily
Derék atyához nem hasonlanak
Fiai. — Induljunk most, a nap halad,
És nem sokára a rejtélyes óra

Rákosra int; Gentilis eddig
Reánk esdé az ég áldásait. (El követőivel).
Omodé (egyedül).
Ez is sajnál — Ördög pokol! kinek
Csak most adék világi szárnyakat?
Csák! ezt neked tulajdonítom, angyalod
Sugá ezen boszút; mélyen talált,
De néked is lelek nyilat, habár
Ennen fiaim szivéből mártom át
Szivedbe.
Margit (jő).
Elment Károly? Te ily sötéten állsz?
Oh halld, talán jó angyalod sugall.
Om. Megint a régi gond — ne üldözz.
Marg. Oh férjem! egy kimondhatatlan érzés
Hozzád kiszt — hagyd Károlyt s a szörnyü
esküt!
E roppant ház felettem ingadoz,
Ha erre gondolok —
Om. Szeszély! hiú rém!
Ne félj, nem dől e ház, sőt még erősül
Alapja! ím e kis levélke mily új
Szép gyöngye széles birtokimnak.
Halld: Kassa városának hasznait
Iként nekem köté le a király.
Marg. Oh büszke vakság, mely csak birtokot
Hajhász! Jól ismer a csalárd olasz,
S ott ostromol, hol leggyengébb szived.
Kinek gyüjtesz? mikor ten fiaid
Sem vágynak osztakozni a bitorló
Díján, mert a szabadság szomorog
Fölötte. — Hallgass szómra! e világon
Nincs őszintébb — Egykor szerettél,
S méltó becsülnöd annak hamvait,
Ki tisztán hervadott el kebleden:
Hagyd el Károlyt!
Om. Hiában esdekelsz.
Kivetve a sors, s bármit hoz, nem ingok.
S te jó szív! válaszsz gondjaidnak
Hozzád illő tárgyat — teszem, Domos
Fiad szerelmes, ötet házasítsd. (El).
Margit (egyedül).
Oh élet, élet! mily pusztára égett
Szelíd világod, és ha még kitör
Hő szikra, csak bú s inség költi azt.
Mint hat magas fenyú közt a borostyán,
Oly bízva állék hat fiam között,
Volt a hová simúljon agg fejem;
De szétomolva nyugtom őrfala:
Most kél a sors — s viharja elragad.
Domos (jő sebesen).
Anyám? tudod mi történt? egy eset —
Pirúlva mondom — engemet gyaláz —
Dávid toronyba vitetett.
Marg. Toronyba? és miért?
Dom. A pitvaron
Csak most hallék fenszókat váltani —
Én épen akkor érkezém oda,
Midőn atyám haragba gyúlt szemekkel
Bátyámra így dörgött: hah pártütő!
Börtönbe hát veled!
Marg Fiam! fiam!
Oh lenne bár első végső csapás!
Dom. E szó elég volt eltalálnom
A villongás okát, s Dávid mögé
Szökvén, karöltve együtt indulánk,
Mivel ha vétkes, én is az vagyok.
A nádor visszaint: „terád, fiam,
A mátka vár" igy szólván elhagyott.
A mátka vár s bátyám tömlöcbe megy!
Anyám, hallottad? mint ha én
Nem érzenék úgy, vagy kimondani
Bátor nem volnék, hogy máskép nem érzek
Mint ő, vagy más derék szabad nemes!
Marg. Atyád mondá, ne vedd sértésül azt.
Dom. De hogy megismerjen, kivánhatom.
Anyám! az élet hajnalszárnyakon
Mosolyg felém: hiven szerettetem —
Anyám, te értesz s ötet ismered!
Dicsőbbre nem talál a nap szeme,
Jobbat nem alkot már a képzelet:
Még is, ha égbe kap, homályba dönt,
S elégedést nem adhat teljesen.
Miért? ez árnyékoldalát ma érzém:
Mert szép tettektől visszatart.
Marg. Ebben saját szived legyen birád.
Dom. Bátyáim már az ösvényt megtörék,
En is fogom, s utólsó nem leszek
A hírnek ajkain; de életem
S szerelmem egy, az érdemkoszorút
Csak ettől nyerhetem, s így, jó anyám!
A mátka vár, s fogadjon mint vitézt.
Marg. Szavad rettentő s még is kellemes,
Célod kárhoztatnám is, menteném is;
Így ketté osztva dúl két érzemény,
Utána vonz s egyszersmind eltaszít.
Jó-e vagy rosz, bün-e vagy nem,
A mit cselekszel? — ah édes fiam,
Tanács helyett csak könnyet adhatok.
Dom. Anyám, nézz csak körül Budán, komoly
Redőbe vont arccal hány úr bolyong itt!
Azt vélnéd, fél világ fejökben,
Egy ország vállokon — pedig juhok,
Kiknek ma harmad ízben ad királyt
A róka. Mint harsognak Éljent,
Hogy a parány ész s nagy tüdő kitünjék.
Lásd szinte így gondolkodott derék
Bátyám s azért van a hüsön. De most
Megyek. Légy boldog, jó anyám! magam
Hozám Dávid történetét, nehogy
Csonkítva vagy nagyítva értsd. Miatta
Pedig nyugodt lehetsz — vagy én is osztom
Fogságát, vagy ma még szabad leszen. (El).
Margit (egyedül).
Minő ifjak! s mi lesz utóbbi sorsok?
Hatalmas ég! tompítsd el érzetem.

Rákos mezeje.
Középen magas ülések.
Nép, strázsák, Jerus, Tiborc.

Jer. Legalább az üléseket nézzük, mert ha összegyülnek, akkor azt mondják: Hátra fickó, úr van itt. Komám! ti itt vigan éltek, van sok vendég, van mit látni, mit lármázni. Mí Kassán csak úgy élünk mint a medve Pál fordu-

lásakor, ha ily napot látunk, mint ti Budán: becsináljuk a lyukat.

Tib. Ah, az ily vígság sok fohászt csikar ki. Mióta András király meghalt, bitang a mí vagyonunk, életünk; de szólni nem merünk, mert a kard intézi a véleményt. Jer!

Str. Vissza innen, mert lándzsám félre bök.

Jer. Ne oly tüzesen, földi! ha szemünk nem volna, úgy se néznénk. Kinek az embere vagy?

Str. A nádoré.

Jer. De melyik nádoré? Most annyi a nádor, annyi a király, hogy az ember utóbb is eltéved. — Itt jön egy úr, azt súgja: Ezt kiáltsd! a másik karddal fenyeget, s úgy kér: Amazt éltesd.

Str. Ha eszed van, éltesd, a kit mondanak, s gondolj, a mit akarsz.

Jer. Te már tudod a csínját, földi! egészen udvari vagy; azért mondd meg legalább, ki fog e magas helyen ülni?

Str. A ki oda való, a király: hogy mindenki lássa a szép fiatal urat és bele szeressen.

Jer. Mégis nyársoddal fenyegetsz; pedig nekem is van szívem, mely tud szeretni — ha van mit.

Str. A te szívedre majd rá parancsolnak, én az urakat értem, kiknek szólások van a dologhoz. Te csak adj — és búsúlj, ha akarsz.

Jer. Helyesen, földi, ha te ma-holnap nem lészsz nemes, jele, hogy nem ott szólsz, a hol kell. Hát azon a másik polcon ki ül?

Str. A romai követ.

Jer. Hallom, csak együgyü cseri barát volt, és most veres kalapot visel és királyokat csinál.

Str. Halljátok a kürtöket? Már átjönnek a Dunán. Most ne okoskodjál, hanem tágúlj.

Jer. Isten neki, menjünk. Halld, földi, most inkább lennék lándzsád, mint magad, mert messze látnék; de te még sem lennék, mert másnak parancsolsz s magad legnagyobb szolga vagy. Jer, álljunk félre. (Elvonúlnak).

Záh és *Kendi* jönek beszélgetve.

Záh. Apor László helyett?

Kendi. A vajda sokkal
Büszkébb, hogy ott ő hódolást szinezzen,
A hol gyülöl.

Záh. Fejében unokája,
Aztat kivánná ő Károly helyébe,
De annak vége már: addig halasztá
Dolgát, míg Róma győze.

Kendi. Erdély mellette
Harcol s kivívja igazát; kezében
Még szent Istvánnak koronája, melyet
A gyenge Otto elhagyott, s a nélkül
Nincs választás, nincsen magyar király.

Záh. Más itt a vélemény. A nap forog,
Az élet véle s véle a szokás.

Kendi. Mind ez csak méltóság-fitogtatás,
Más semmi.

Záh. Mégis a többségre hat.

Kendi. Te Csák helyett jövél és szólni fogsz?

Záh. Talán igen, talán nem; én csak egy hang
Vagyok, s minő csekély az annyihoz!

Kendi. Halld, jönek már. (Félre állnak).

Kürtszó. Előljönek *lándzsások*, *nemesség*, *főispánok*, *zászlós* urak, *Omodé*, *Domos*, *Ugrin*, *Borsa*, *papság*, *János* nyitrai püspök; *Tamás* egri püspök; *Gentilis*, jobbján *Károly*, *Drugeth*; végre *udvarnokok*, *ijászok* jönek.

Tam. Az ég urának hála és dicsőség,
Hogy éjjelünk derítni tégedet
Vezérle hozzánk, bölcs Gentilis!
Ügyünket intézd el szent íhletésed
Szerint. — Tisztes papság, dicső
Zászlós urak, nemes vitézi rend!
Az új század veszélyt készít reánk,
Nincsen hatalmas kéz, mely védene
A pártosság dühös hullámai
Ellen, nincsen fő, mely büszkén teremtve,
Új díszt övedzne sülyedő hazánkra!
S ím a világot üdvezítő szent
Anyánk szelíden nyújt segéd kezet:
Azért halljátok Róma szent szavát.

Ján. Nyolc véres év tünt el, s még sincs király;
Ez légyen hát vég úrtalan napunk.
Elhúnyt Árpádnak férfi ága,
De él egy új ág Mária, ötödik
István király leánya véréből:
Ím Károly az, Mária unokája,
Két hős vérnek gyümölcse, két
Magas háznak ragyogló csillaga!
Válaszszuk őt urunkká, honfiak!
Méltóbbat a jelen kor nem mutat.

Kendi. E választásnak ellenmondok én
Apor László erdélyi vajd'uram
Nevében. (Zúgás a főrendek közt).

Több szavak. Halljuk, halljuk ótet!

Kendi. István király urunknak Katalin
Idősb leánya volt, és így a thrónus
Az ő unokáit illeti:
S ez Dragutin László, nemes vitéz,
Kinek hódol most is még Szervia.

Ján. Mária negyedik László után
Mindjárt e földet nyerte örökül,
S Martell fiát mind Róma, mind több
Egyházi és világi rend királynak
Elfogadá, és Károly így igaz
S törvényes birtokát kivánja csak.

Kendi. Még akkor Endre élt, dicső emlékü
Árpádnak férfi sarja, és az ország
Őt választá: Martellt nem ismeré.

Ján. Egy megvett pártnak volt ő csak feje.

Kendi. Tí egybegyült rendek! ti szóljatok!
Igaz királyunk volt-e Endre, vagy
Törvénytelen?

Mindnyájan. Mi választottuk őt,
Királyunk volt, igaz királyunk.

Záh. Ha így van — és így volt — én ellene
Mondok Mária unokáinak
Trencsényi gróf Csák Mátének nevében.

Ján. Csák zenditő, ne hallgassunk reá.

Záh. Ki tiltja itt a szót? s mely hazafi
Tagadná meg fülét Trencsényitől?

Mindnyájan. Halljuk Trencsényit! halljuk!
Záh. Igazságot kérek, nem kedvezést,
S gyors tettet a megismerés után.
Miért megyünk mi Istvánig, midőn
Erzsébet él, elhúnyt András leánya?
Ki volna oly hálátlan, oly merész,
Elfogni tőle ősi birtokát,
A melyet néki vér, törvény s az ég
Adott? Ne döfjük min szivünkbe a tört!
Önkényt ne üzzünk, hogy később az önkény
Elágoztan ne dúlja életünket.

Többen a rendek közül.

Való, a mit mondott: Erzsébet éljen!
Om. Magyarok! ti egybe gyültetek szabad
Tetszés szerint királyt választani:
Királyt mondom, férfit, nem gyenge szüzet.
Mely férfiú, ha még e névre méltó,
Mely férfi, kérdem, tűrhet asszonyi
Kormányt? Ki tűrje bolygó kényeit,
Ki érdemet tipró szeszélyeit?
Csatákban nőtt s erősült nemzetünk,
Így ismer a világ — s most elpuhúltan
Egy szüz miatt áldozzuk fel hirünket?
Nézzétek Károlyt! mily dicsőbb alakban,
Tünik föl a király! Mint rózsaszőnyeg
Alatt nyugvó oroszlán, ifjusága
Bájleple alatt úgy szúnyad a vitézi
Erő, s nyílt homlokán mi szépen
Mosolyg felénk egy fényesebb jövendő!
Frigyül nyerendjük Nápolyt övele:
Erzsébet csak zavart hoz s gyöngülést.
Ugr. Nem kell asszonykirály! és nem vitéz,
Ki azt ohajt! azért kiáltom: Éljen
Károly!
Mindny. Éljen! nem kell asszonykirály!
Ján. Gentilis szól: halljuk meg Rómát, halljuk!
Gent. Örömmel ismerem meg a magyart
Ezen vonásban, mely nagygyá teszi.
Mióta e szép hont nyerétek
S a szent kereszt sugára üdvezít:
Nem volt Romának kedvesebb fia.
Hány jó királyt adott! kettőt közülök
Most is föhajtva tisztel a világ.
Hálás szívvel megismerék azt
Öseitek, s minden ügygyel biztosan
Romához, mint véd atyjokhoz simúltak.
Érzé ezt első hitszerzőtök István,
S e koronát s országot egyedül
A pápától kivánta elfogadni.
Hiszem s reménylem, egy sincs köztetek,
Ki e nagy példához ne lenne hű;
Azért vegyétek új királytokat
Ismét a pápától: ezt hirdeti
Áldása és parancsa általam.
Záh. Miért jövénk? nincs itten már szabad
Választás? itt parancs uralkodik?
Minek gyülés, minek tanács? ha már
Ki van nevezve a király?
Mért veszszük örvül a törvényt, ha nincs
Szavunk hozzá? Ez önkény, s láncra hajt.
(Zúgás.)

Sokan a rendek közül.

Mienk a választás, parancsra mí
Nem hajlunk: így nekünk nem kell király.
Gent. Önkényről szó hogyan lehet, midőn
Én csak mint Róma meghatalmazott
Tanúja állok itt? s a pápa
Részvételét jövék hirdetni csak;
Tí szabadon s függetlenül vegyétek
A választott királyt, igy én
Szabad kivánságtok szerint magas
Székébe ültetem, hogy rendületlen
Álljon végzéstek és az ország
Nyugalma.

Om. Éljen Károly!

Valamennyi. Éljen! éljen!

Kár. Ilyen nemes szabad nemzet között
Fentebb célokra ébred lelkem is,
S bár ifju még, erőt érzek magamban,
Karunkhoz kötni a szerencsét,
S a nagy dicsőre küzdni véletek.
Hűségtekért felel nagy lelketek,
Hűségemért felel dagadt szivem,
Mely tiszta lánggal ég felétek.
Több szózat. Emeljük őt fel!

Mások. Eskügyünk hüséget!

Domos (előlép).
Sajnálva kell látnom, miként hevültök
Egy ifjunak mézes fondor szavára;
Halljátok hát tőlem szégyenteket!
Tudom, nagy része már az itt ülőknek
Nápolynak rég elbérelé magát,
S kártékonyan mosolyg a többire,
Ki lánc alól szabadságot kiált,
S fonákul ön ügyét tiporja –
Ján. Ez káromlás! halljátok, honfiak?
Dom. Vedd úgy, a mint tetszik, de én kimondom,
Hogy ez szemfényvesztés, rút visszaélés
A törvénynyel! sajnos bár, hogy nekem
Kell mondanom — de a kiben
Hajdanszabadság lángol, ellenáll!

Nagy zaj a *rendek* közt, *Domos*hoz tolongnak.

Tam. Dicső egek! mit nem mer a balúl
Vezérlett ifjuság!

Dom. Ha napjaim
Számát csekélyled, kardomat vetem
Hozzá, így majd elégled, úgy hiszem.
Tam. Hogyan? te kardot mersz említeni
E tisztes körben?
Többen a rendek közül. Pártütő!
Halált a sértőnek! vágjátok össze!

Margit (a nép közül előrohan).
Megálljatok! Csak keblemen keresztül
Juthattok életéhez! Én szülém őt,
Én védem őt. — Fiam! fiam! hová
Ragad tüzed? Megtörtént, a mit oly
Rettegve sejték!

Dom. Hagyj, anyám!
Hadd essék egyre száz, így öljenek!
Hadd koronázzák így e nagy napot.
Marg. Bocsánatot, vitéz urak! habár

Vadon kitört szabadságérzete
Felülhabzá az illendő határt —
Dom. Ne kérj, anyám! Dávid börtönben ül!
Om. Nyúgodjatok, vitéz rendek! Miként is
Gyúlhatni ilyen hang felett haragra?
Az én hibám ez, mert korán adék
Éles játékot a fiú kezébe.
Kár. Rosz példa téveszté el ötet,
Ezért tőlünk legyen bocsánat.
Dom. Bocsáss ott, hol rettegnek tőled: én nem.
Om. Hah gyermek! azt véled, nincs zabolám?
(Domos kardját ketté töri).
Itt fekszik nagy vitézséged jele,
S most távozz, becstelen! s úgy jöj elömbe
Megint, ha megbántott királyodért
Szép érdemet szerezsz. — Asszony! kisérd
Haza: ez gyümölcse vak szerelmednek.
Dom. Atyám! te nékem kardot s életet
Adál: mind a kettőt magad töréd el.
Légy boldog! s bár atyátlan távozom,
Másutt találok én kardot magamnak.
*Ugrin Domos*hoz járulván.
Hedvig jegygyűrüjét viseld örök
Emlékül, hogy mikor rá nézsz, szived
Mindég új kínban égjen: ezzel őt is
Elvesztéd.
Dom. Ah anyám!
Marg. Jer, jer fiam!
Bár eltaszít kemény atyád, keblétől,
Szülőd hiven veled marad (El fiával).
Om. Ne hagyjuk gondolatlan gyermeki
Tett által szünni méltó örömünket.
Éljen Károly! én első hódolok.
Valam. Igaz királyunk éljen! Károly éljen!
Gent. Úristen! tégedet dicsérünk! Ámen.
Jer. Én eleget láttam és tudok. Jer, koma!
zsebben a tanács, bolond a nép, köny az áldomás (El).
Míg a rendek Károlyhoz tolakodnak öt felemelni, a kárpit lefordúl.

4. Az Élet korai.

1821.

Gyöngén ringatva jó anyánk ölében
Vigan kezdjük létünk szép hajnalát;
A játszi gyermekség bájos körében
Csókoljuk a jelenlét angyalát;
A kétes távolnak sötét ürében
Hiú fényt ködbe vont szemünk nem lát;
S könnyü habok között lebegve létünk,
Minden bájképnek oltárt díszesítünk.

Minden kelő nap üdvezlő sugára
Akkor vidám örömre integet,
S ártatlan lépteink minden nyomára
Édes megnyugvás rózsát hinteget;
A játékhely fő vágyaink határa,
Csalárdul egy remény se hiteget;
Mély sírok halmain mosolygva állunk,
S legkissebb tárgyban nyílt eget találunk.

A bimbó fejledez, s reményvirága
Egy új élet meleg karjába dűl;
A zsenge kornak tiszta boldogsága
Szép álmok özönébe szenderül;
Szorúlt melyünknek ébredő világa
Fenlángol, s új világokat kerül;
A hős hajdankor telt szivünk felé leng,
S a nagy- s dicsőre lelkesülten éleng.

Szük már az ősi ház, tovább repülni
Vágytan vágy a fellengő ifjú tüz,
Kiesb virány látszik felénk derülni,
Hol majd egy szép tündér jobbjára füz,
Kivel dühös vihar közé merülni
Feszül keblünk, a gerjedő, a szüz;
Mienk a föld, mienk egész teremtmény,
S tettekre szólít egy hizelkedő fény.

Künn a zavarban küzdő szenvedélyek
Gyújtják szivünk magas célokra már,
Bizonytalan tárgyért hevül a lélek,
A forró képzelet csapongva jár,
S míg szunnyadoznak a nemesb tökélyek,
S a lángerő tisztább formára vár,
A föld határin túl szállong az elme,
S ábrándvilágba kél öröm- s gyötrelme.

S bibor felhőkön, mint a szép Auróra,
Jön egy istenné, s kéjmalasztjait
Lehelve a szorult ábrándozóra,
Intézi a vad tűznek árjait;
Nem földi kényeket nyújt minden óra,
S egy bájalakra füzi álmait,
És pharusként a vándor éjjelében,
Szelíden fénylik hullámzó melyében.

Ott áll az ifju! s tiszta hódolatja
Szerelmet vall s érzésre olvadoz,
A viszonláng öt istenné avatja,
Midőn a hív karjába' ringadoz;
Egy pontra gyült az élet foglalatja,
Az ösztönzaj csak élvre lobbadoz;
Míg összeforrt lények Hymen szavára
Egész édengyönyört egy percbe zára.

Kedves láncokra füzve a siriglan
Korunk repül, s a szív magába tér,
Az ifjuság szeszélyes álma illan,
S a gondpályán lassúdan hül a vér,
Férfiult erőnk valót ölel busítlan,
S a hulladó virág gyümölcsöt ér.
Szent tartozások tenni kényszerítnek,
S a férjnek szük, de szebb határt kerítnek.

Midőn hazáját rabbilincs fenyíti,
Bőszült érzéssel harcmezőre száll;
A szép szabadság hőslánggal hevíti,
Körüldörögje bár ezer halál.
Nem csügged, s honvéd tisztét teljesíti
Míg győz, vagy testhalmok közt sírt talál;
A jobb utókortól reménylve bérét,
A nyert borostyánon kiontja vérét.

Mint a szirt, megviván a vész dühével,
Elzúzza óceán dagályait:
A férfi érc pajzsként erős melyével
Enyelgi a sors csapdozásait.
Épít, munkál, gyűjt, kockáz életével,
S a köz jóért áldozza napjait;
Szép hölgyén, magzatin, s baráti szíven
Függ boldogsága s léti célja híven.

Most a lángész teremtő ihletése
Ösvényt lobbant sötét homályokon;
Min eddig jós lelkünk csak sejtve kése,
Fénynyé villant a büszke homlokon;
Mindenható elménk istenkedése
Ég- s földbe hat, mint az, kivel rokon,
S buvárnyilai a lét titkába vágnak,
Vezér szövétnekül az ész s világnak.

E pályán lep meg éltünk alkonyatja,
Halántékunk télszínbe öltözik,
A gyors idő tüzünket oltogatja,
Világunk bús homályba költözik;
Kiélt keblünk a múlt hamvát mutatja,
Komoly szemünk csak sírba ütközik,
S mit egykor a szív oly imádva kére,
Most dísztelen hull a való jegére.

Kivál az elme bolygó képzetéből,
S a fáradtnak magány nyújt gyámkezet,
Mely a világnak zajló tengeréből
A béke csendes partjához vezet.
S szelíd malaszttal a távol ködéből
Sugárzik át a szép emlékezet:
S mint hold csillámai a folyón remegnek,
Lelkén úgy reszket a borúlt öregnek.

Csendes hajléka árnyékos körében
Elandalog, mint élte reggelén;
Szebb lét reménye hitté vál szivében,
Győz a mulandóság vad éjjelén,
És megnyugodva sorsa végzetében
Elalszik békén a szerelm ölén.
Kidől; s más vándor lép üres nyomára,
S az esti szellő játszva leng porára.

5. Lantos Szerelme.

1822.

Nem földi ösztön, mely magát emészti,
S célnál is kétkedő homályba dől,
A szívet birtok közt új vágyra készti
S mérget ráz ön virági kelyhiből,
A bút komordan akkor is tenyészti,
Ha rég kivált kisértő fényiből,
S nem-hű karral, mit egykor fenn igére,
Mirígy tűzzel sujt a küzdő sebére;

Nem játszi kény, mely a port vonszogatja,
S hiú gőzén vakon csügg a közlét:
A szép- s nagynak felséges hódolatja
Érinti a lantos meleg keblét;
Dicsőn mereng jós lelke villanatja,
S áttörve a jelen ködéjjelét,
Az égi szűz bájtegzét nyújtja néki,
S tavaszt lihegnek lelkesült vidéki.

Mosolygva tűn fel kedves ideálja,
S érzelmi lágy körében szentesül;
Szelíd néztén az ég nyiltát csodálja,
S édes titkának jegyzi frígyesül.
Tisztább tetőkre nyúl a rózsapálya,
S ezer vidám alakkal népesül.
S imádtan a hivet, kiért hevüle,
Kies virányokon lebdes körüle.

Örömhitté vált gyermek bízodalma
Szivét örök malaszttal élteti.
Szeret: habár a sors kemény tilalma
A drága lényt kerülni kényteti.
Önáldozása lesz csendes jutalma,
Melyet forrón ahítva képzeti
Minden kis tárgyra tündérszínt fuvalnak,
S dicsét vallják a lelki diadalnak.

S mit a kebel mély rejtekébe zára,
Reszketve kél a lantnak húrjain:
Szent lángban tévedez reménysugára
Az érzemény titkos hullámain.
Andalgva néz fel távol csillagára
S felleng a dal kéjelgő szárnyain,
S míg erdőt, berket tölt zengése bája,
Édes megnyugvás ömledez reája.

Egy kép körül édelg a biztos ének,
S rokon szívhez simúlva hangjai,
Szerény tanúit gyöngéd érzetének
Viszonzva lengetik honpartjai;
S felette bár sötét felhők gyülének,
Lezúgnak a vad kor viharjai.
Merészen áll a fergeteg dühében:
Kezébe' lant, szerelme lángmelyében.

S a mit teremtve áradó hevére
Kegyajkin a képzés lehelt vala,
Merész iránya érdemcélhoz ére,
S vigan dereng a szépnek hajnala:
Nem vágy azért fénykoszorút fejére;
Nem ő, a kedves éljen általa,
Mint istennéje a késő időnek:
Felejtett sírján bár moh s tüske nőnek.

6. Honvágy [1]).

Sötét olajfák illatos hüsében
Ül a bús vándor, köny ragyog szemében,
S mélyen sohajtva vissza-visszanéz!
Kedves hazája tűn fel képzetében,
Hajlékát véli a távol ködében,
S örömreszketve nyúl felé a kéz.

---

1) Egy olaszországi bujdostában irt elegia átdolgozása 1822.

Az esti szellő honnyelvét sugalja,
Szeretti nyájas üdvezlésit hallja
A szép csalódás szellemajkain;
Ujúlva kél a múltnak égi kéje,
S vidám alakként lengedez feléje
A boldog sejtés fellegszárnyain.

Szülőföldéig terjed láthatára,
S békén mo-olygva csendes alkonyára
Édes felejtés karján ringadoz;
S mint egykor ősi háza szük körében,
Első vágyási lobbadó hevében
Könnyült kebellel ífjan álmadoz.

De ah! sietve tündérképe illan,
Midőn a déli nap halmára villan,
S dicső felséggel a nagy térre száll;
Fenérzi most, mily messze szép hazája!
S bár itt szelídebb ég lehell reája,
A sínlő szív nyugpontra nem talál.

Örök tavasz bár zöldell itt körüle;
Ott a természet déli gyászra dűle,
S hegy völgyet zord fagy, zúz, köd, hó tetéz:
De ott szabad! s a gazdaglét öléből,
A földi szépnek büszke lakhelyéből
Vadon berkére vissza-visszanéz!

Megy a bus vándor sorsa végzetében;
De él hazája bánatos melyében,
S andalgva meg-megáll minden fokon;
Keservit tördelt hangokon kiönti,
Keletről térő felhőket köszönti,
S elszenderül moh-lepte sírokon.

Borongva járdal kérkedő vidékin,
A régi nagy kor roppant omladékin,
Hol minden honni hőst előidéz,
Kik tettikért bár nem nyertek magas bért,
Bér nélkül tudtak halni a hazáért:
Azon dicsőkre vissza-visszanéz.

Az élet telje bár gyönyörre inti,
S biztatva útját fris rózsákkal hinti,
Kényén röpítve ösztönárjait:
De túllebegve hont-esdő reménye,
A külföld minden bájos tüneménye
Nem oltja lelke csendes vágyait.

Szakaszt is néha kellemes virágot,
Csak félig érez minden boldogságot,
Nyíltában hervad minden élemény;
Szelíd hüségért lángol indulatja:
Mi itt magát lágy készséggel mutatja,
Muló hab, színlett kegy, csalóka fény.

S tovább-tovább megy, míg a célhoz ére,
Hol mind az, mit hajdan fellengve kére,
Édes valóra létesülni kész.
Bár a szerencse nyílt ölébe zárja,
S körültündökli a hír csillagárja,
Míg szíve ver, csak vissza-visszanéz.

7. Élet és Phantasia.

Sötét homályban
Intézik és szövik
Komor hatalmak
A földi kétes
Pályák irányait;
S némán, szivetlenül,
Tüskéket hintve
Rejtélyes útra,
Hideg karokkal
A puszta élet
Háborgó tengerére
Taszítanak.

És duzzadó habok,
Ellenkező szelek
Forgatják életünk
Keskeny hajóját,
Fel-felröpítve
Hullámtetőkön
A fellegig mereng,
S alá sodorva
Halálos örvény
Tátong alatta.

S kínos zavarban
Ott küzd az ember
A vészözönnek
Gátlan dühével,
S dagadt kebellel
Partnak törekszik,
Mely biztatón leng
A távol elnyuló
Reményköd árjain:
Ott szebb élet derül,
S a csendes nyúgalom
Forrása csörgedez.
De nem talál nyomot
Esdett fokszirtjain,
Fáradtan visszadől
Zajló habok közé,
S a lankadt szomjuzó
Egy tiszta cseppet
Se' nyerhet.

Kigyók övedzik át
Baráti kéz helyett,
S fájló botlásait
Kacagják ördögül.
A váltó nap leszáll,
Kétségek ostroma
Körüldöbörgi,
S kiélve jobb hitét
A jó s igazhoz,
Fagylalt melyére
Rohannak.

Meredve néz
A holt világra,
Sülyedte árnyai

Kísérve rezgetik.
Gyászszín borítja
Zordon vidékeit;
Csak egy villámsugár
Dereng le néha
Bus éjjelébe,
S reménye sírjait,
A véghetetlen ürt,
Mutatja könnyes
Szemének.

Ím a környék derül,
S arany felhői közt
Terjengő szárnyakon
Egy istenné közelg!
Int, s fénye számtalan
Alakban úszik
Kies virányokon.
Varázs tündökletin
Az ég harmatja reng,
S szelíd fuvalma
Serkentő bájt lehell;
Édenné változik
A dísztelen vadon;
Lágy szellők nyájasan
Suttognak a mezőn,
S hímes virágok
Nyílt kelyheikből
Édesded álmokat
Lihegzenek.
A természet virít,
És sírokon keresztül
Örök tavasz mosolyg.

Az ember istenülve
Az égre feltekint;
S éltét, a zsengedőt,
Az ífjut, a virágzót,
Mint hölgyét, olvadó
Melyére vonva,
A halhatatlanok
Sorsában osztozik.
Nem járatlan tovább
Ösvénye titkain,
S teremtő lángjait
Öröklét hirdeti.

A por nem lelkesül,
Ha égi szellemek
Nem oldják láncait,
Alant hever s letűn:
A Phantasia,
Az ész hív kedvese,
Bátran kivívja
Mély tömlöcéből,
S a látkörön túl
Fenten lebegteti
Világokat
Körülsugárzó
Bájos szövétnekét.

8. Vigasztaló Dal [1]).

„Mindent fontolva tégy,
Kevésből sokat végy"
A bölcsek ezt hirdetik.
De ha mind e mellett
Szándékod füstté lett,
Még több, ügyed nevetik:
Mit tészsz, boldogtalan?
Zokogni untalan
Az erőshöz nem illik
Az ember egyszer él,
Ki tudja mit cserél,
Ha szűk hantja megnyilik?
Itt a pohár! itt a bor!
Vígasztal ez mindenkor,
Ez megvívja sorsodat,
Igyál s felejtsd gondodat.

„A szerelem vad tüz,
Súlyos igára füz"
Ősz tudósok így szólnak.
De ha mind e mellett
Szív s lélek rabbá lett,
S egy kedvesnek hódolnak:
Mit tészsz, reménytelen?
Ha széped kegytelen
S szíved el nem fogadja?
Vagy ha szeret is bár
De sors tőle elzár,
S messze földre ragadja?
Itt a pohár! itt a bor!
Vígasztal ez mindenkor,
Igyál s nyugtasd szívedet,
S éltesd buzgón hívedet.

„Tanúlj gazdálkodni,
És fogsz gyarapodni"
Így kérkedik a gazdag.
De ha mind e mellett
Erszényed üres lett
S nem kél ki a vetett mag:
Mit tészsz, boldogtalan?
Fáradni hasztalan
Kínnal teljes mulatság.
Pénz a kor istene,
Ki törhet ellene?
Így volt, így lesz a világ.
Itt a pohár! itt a bor!
Vígasztal ez mindenkor,
Igyál s tágul kebeled!
Ezt kincscsel föl nem leled.

„Légy bátor, győzni fogsz,
S dicsőségben ragyogsz"
Író s vitéz így kiált.
De ha mind e mellett
Koszorúd másé lett,
S édes Múzád tovább szállt,

---

1) Impromptii, egy elvesztett fogadás következésében.

Mit tészsz? bús panaszlás,
Köny, kérelem nem más!
Ezt jobb lélek megveti;
Mint félénk csatázót,
Gondolat-vadászót
Minden szél eltemeti.
Itt a pohár! itt a bor!
Vígasztal ez mindenkor,
Igyál, míg tüze meghat,
S lesz bátorság s gondolat.

9. Mohács.

Hősvértől pirosúlt gyásztér! sóhajtva köszöntlek,
Nemzeti nagylétünk nagy temetője Mohács!
Hollószárnyaival lebegett a zordon Enyészet,
S pusztító erejét rád viharozta dühe,
S vad diadalma jelét robogó villámival itten
Honni vitéz seregink holttetemikre süté.
Tomori! büszke vezér! mért hagytad el érseki széked?
Nem halt volna hazánk dísze virága veled.
Harc tüze lángítá bizton viadalra kikelted,
S érted mennyi dicsők estenek áldozatúl!
Szük vala egy ország! be kicsiny most néma lakásod;
Tárogatód megszünt, rozsda emészti vasad.
Nyúgodj! rajtad üzé dölyfét a csalfa szerencse;
A békítő sír enyhe takarja porod. (nyel
Hány fiatal szívet, tele sok szép földi remény-
Sujta le kegytelen itt a riadó csatavész!
Élte kies tavaszán kora sírt hány ifju talála,
Kit nem rég az öröm lágy öle ringata még!
Dísztelen itt fekszik, deli termete összerutítva,
Száguldó paripák vas szegü körmök alatt.
Szöghaja fürteivel nem játszik kedvese többé,
Vér- s tapadó portól elmerevedtek azok.
Hasztalan áll az uton váró hive fris koszorúval,
Nem jön-e bajnoka még, félve reménylve vigyáz:
Hogyha levél zördül, őt sejteti vele szerelme,
Néz, piheg, arca tüzel, s keble feszülve haboz.
Ah! de hiába tekint a távol lenge ködébe:
Elmarad a kedvelt s érzete búnak ered.
Végre megérti Mohács veszedelmét; gyönge virágként
Hervad el a szép szüz néma keserve között.
Sírja felett enyeleg suttogva az alkonyi szellő,
S a hűség csendes angyala őrzi porát.
Mennyi nemes bajnok, méltó sok századot élni,
Fénytelen itt szúnyad s kő se' mutatja helyét!
Ősi szabadságért harcolt bár férfi karokkal,
Rendzavaró hévvel vérbe füresztve vasát,
Ámde hol olyan erős, kit meg nem dönt sok ezer kar?
Testhalmok közepett küzd, noha élte szakad.
Sínli szokott terhét tűzménje, nyikogva kapar, vág,
Rúgdal, rázza fejét, hosszu sörénye lobog,
Elszáguld, haza tér, s így hírli vitéz ura húnyatát,
Kit repedő szívvel hölgye zokogva sirat;
S míg sürü könnye apad, ő is hű férje után hal,
S a kiürült háznak csak döledéke marad.
A tölgy, mely zivatar közt annyiszor álla kevélyen,
Dőltében viruló ágait így temeti.
Hány bajnok hala így, de csak a boldog leli bérét,
A meggyőzöttnek csillaga véle tünik.
Így hamvadtak el ők alacsony moh-lepte gödörben;
S a feledékenység éje borítja nevök.
Hantra dül a pásztor s fütyörészve legelteti nyáját,
És nem tudja, kinek hőspora nyugszik alatt;
Titkon még is eped, szomorú dalt zengedez ajka:
A hős árnyékok csendesen íhletik őt.
A csatasíkon mély borulattal ballag az útas,
Elgondolva minő kétes az emberi sors;
Néz, és elkomorúl, s lesütött szemmel halad ismét,
Felpattant sebeit belseje érzi maga.
Ott, hol az esti sugár gőzfátyolt nyugtat az éren,
Mintha födözgetné, hogy ne tekintse szemünk:
Ott vergőde Lajos, rettentő sorsu királyunk,
Sülyedező lova érc hímzetü terhe alatt.
Hasztalanúl terjeszti kezét, nincs, nincs ki segítse!
Bajnoki elhulltak, nincs ki feloldja szegényt!
Tátogat a mélység, aranyos páncélja fakó lesz,
S összezuzott testét hab fedi s barna iszap.
Ekként halni kinos! s kegyalak! neked életed így tünt!
Veszteden a magyar ég napja sokára leszállt.
Ifju valál, örvényt nem sejtvén szörnyen adózál;
Szendergő porodat béke lebegje körül!
Hajh s ezt visszavonás okozá mind, s durva irígység:
Egységünk törten törve, hanyatla erőnk.
A sorvasztó lánc így készüle árva hazánkra;
Nem! nem az ellenség, ön fia vágta sebét.
Gyász emlékü vidék! mi sok ínség kútfeje lettél:
Párolgó mezeid bánatos oszlopa ez.
Nagygyá lett Szolimán gőgét Buda ormai nyögték,
S kénye vadon dúltán annyi viszályra jutánk.
Hány szüz fonnyada el zsarlónk buja karjain ekkor,
S a Duna szőke vizén hány rabok úsztak alá!
Birtok nem vala már, idegen lett a magyar otthon,
Félhold kérkede szét városi tornyairól —

El! ti komoly képek! ti sötétség rajzati, félre!
Új nap fényle reánk annyi veszélyek után.
Él magyar, áll Buda még! a múlt csak példa legyen most,
Ségve honért bizton nézzen előre szemünk.
És te virúlj, gyásztér! a béke malasztos ölében:
Nemzeti nagylétünk hajdani sírja Mohács.

10. Elte regényes epos töredéke.

1825.

I.

A sötétlő véres kard
Síkra inti a magyart,
S a királynak jelszavára
Száguld honja oltalmára.
Mindenütt már fegyver csillog,
Páncél, dárda, lándzsa villog;
A nemesség lóra pattan,
S bátran a törökre csattan,
A ki, dúlva telkeit,
Láncra fűzi híveit.

Hol Moravnak szőke árja
Nissza téreit bejárja,
Ott tanyáz az ellenhad;
Onnan csap be népzsarolva,
Szüzet, ifjat elrabolva —
Arra robban el Hunyad.

II.

Büszkén fénylik már a félhold
A magyar sereg felé,
Mely a tarral vívni lángolt,
S bosszucélját föllelé;
Készen áll az vak dühében
Elbizottan erejében,
S mint közelgő vész morajja,
Mindég rettentőbb robajja.

Néz Hunyad, s komoly tüzében
Harcra inti táborát,
S végig futva érc sorát
Győzelem kél nagy lelkében.
Nem rettenti őt a nagy szám:
Kürtöt harsant, pajzsa dörren,
Harcjelére kardja zörren,
S elzudúlva mint a villám,
Tör Murat rab nemzetére,
S dől, kit egyszer karja ére.
Hős nyomán röpül magyarja,
S a pogány rendét zavarja.
Mint terhes két fellegek
A forgó széltől zaklatva,
Vívnak most a seregek
Bús haraggal, vért izzadva.
Elbarnúl a nap sugára
A fakón kelő portul,
S a csatázók vad zajára
Minden szikla elmordul.
Száz irányban forganak,
Fel s alá hullámzanak,
Lándzsa pattog, nyílözön hull,
A ló horkant, ember jajdul;
Száz alakban sujt a vész,
Itt fő pördül, ottan kéz,
Vág, öl, ront, tör mindenik,
Testhalommá nő a sík,
S az Enyészet zordon váza
Sorsokat gunyolva rázza.
Forrton forr a harc, dühében,
Messze csöng az éles vas,
S elbámulva fellengtében
Néz alá a büszke sas.

III.

Hév dultán a két bajhadnak
Hat nehéz órák haladnak,
S még vitézség és erő
Nem lön egymáson nyerő.
Elborúl Hunyadnak arca,
Ily soká hogy kétes harca,
Lángszeméből bosszuszikra
Szétlövell a csatasíkra.
„Győzni kiszt hazánk reménye,
Itt ne húnyjon hősi fénye!
Fel, vitézek, új vivásra,
Most utánam vég csapásra!“
Így dörög, s zászló kezébe'
Vágtat a tar sürüjébe.
Elszánt népe lelkesítve
Új erőre s tűzre gyúl,
S kard-suhintva, nyíl-röpítve
A vezér után zudúl;
S elbőszülve, sort szakasztva,
Vérit ontva, vért fakasztva,
Testhantokra testet hány,
Míg nem tágul a pogány!
Ez gyéren fut nem sokára
Éltét bízva gyors lovára
Merre csak nyilást talál:
S zászlóit fenlobogtatva,
S diadalmat harsogatva,
A győző utána száll.

Elfoglalva Nissza vára,
Lángözönben mindenütt,
S a pogányok vérutjára
Borzasztó világgal süt.

IV.

Mindég távol- s távolabb hat
A futamló és üző had,
S mint nyáresti villanások
Hévség-szülte kék felhőkön,
Játszadoznak a tetőkön
Szerte fegyvercsillogások.
Elhangzott a had dörgése,
A bajtéren csendesség,
Csak a haldoklók nyögése
Kél remegve néha még,
Kik az édes léttül válnak,
Jégkeblén a zord Halálnak.

Kora váltát szülejétül,
Váltát édes kedvesétül
Itten sínli egy vitéz;
Még utolsó pillanattal
Ama drága földre néz,
Hol szerelmes indulattal
Rengve hű karok között
Kéjrül kéjre röpdözött.
Hasztalan vív ífjusága:
Megragadja a halál,
És emléke s boldogsága
Nem mulandó éjbe száll.

Ott egy bajnok a fövényen:
És magát, sebzett agyában,
Vélve még a büszke ménen,
Levegőt vág s elhunytában
Tág kebellel, szív-feszülten,
Vérkedvében elmerülten
Felszökik, s örömkacajjal
„Győztünk! győztünk!“ harsog, s meghal.“

Itt egy durva harc magzatja
Hörgő ellenét szaggatja,
Vég erővel kardot kap,
S még annak szivéhez csap;
Most imádság, majd szitok dűl
Sebtől tátogó melyébül,
Míg elhúny lélekzete,
S vérbe fúlad élete.

Honja bátor védletében
Vég percén ott áll egy hős;
De a hit szelíd ölében
Lelke most is még erős:
Tetteit keresztülfutja,
Tisztét teljesítve tudja,
S így nyugott szent végzetén;
S mint a szálló nap sugára
Lebben szét a földi pára
A dicsőnek életén.
Mély porágyon elterülve
Látni így a hőseket,
Üldözésök lángja hűlve,
Most örökre békesülve
Egy föld iszsza véreket.

V.

Merre Haemus kék ormával
S köd-leplezte homlokával
A magas felhőkbe nyúl,
S néztit messze földre hányja,
Arra száll a harc iránya
S mindég távolabb vonúl.
S most az erdők sűrüjébe,
A barlangok éjjelébe
Rejtezett bolgári nép
Ismét a szabadba lép,
S részint visszatér lakába,
Melyet épen hagya el,
S most pusztán s hamvadva lel;
Sok tódúl a had nyomába,
Hol piroslik még a vér,
S földet vagy segédet kér:
Kit szelídebb érezet
S embertársa szenvedése,
Kit méltatlan díj nyerése,
Zsákmány s martalék vezet.

VI.

Közepén a bús piarcnak,
Legdühösb helyén a harcnak,
Hintve annyi hűlt tetemmel
Tarkán egy halom tünik fel,
Hol a nap sorsát intézve,
Harcistenként szerte nézve,
Fél világot tartva válla,
Nagy Hunyad nem régen álla.
Most felül a holtakon
Kikre mérge csattogott,
Egy szép ífju fekszik ott,
Mint vitézi hamvakon
A leroskadt emlékkő,
Még dőltében is dicső.
Nyílt sebén patakzik vére,
Köd borúlt vidám szemére,
Elzsibbadt érzéke már
Ífju lelke késik bár;
Még liheg mélyen, halkan,
Még erében élet van.
Torda ez, kit a dicsőség
S halhatatlan hősi tett,
Melyért a nagy szív s erős ég,
Harcveszélybe kisztetett,
S mint zászlósa a vezérnek
Megfelelt a bajnokvérnek,
Melyből fényre származott,
Melyre új díszt bokrozott.
Ott a halmon hű melyével
A hegyes tört ő fogá fel,
Melyet orzó gyilkos kéz
Oldalast Hunyadra sujta,
A midőn az ostromvész
Mindent vég csapásra gyujta,
S Ízsa bég dölyfös tüzének,
Vad rohantu fegyverének
Győzni a szerencse ott
Csak muló reményt adott.
A roppant Egész, szemében,
Elmerűlve nagy tisztében
A vezér nem látja őt,
A miatta vérezőt;
S néma bár, de szép tettével,
Torda holt gyanánt maradt el.

Messze téren tétova
Száll s nyerít délceg lova,
Majd megáll s néz fül-hegyezve,
Kedves terhit kémledezve,
S őt nem hallva szózatán
Száguld a küzdők után.

VII.

Esti bíbortüzben égnek
Erdős bérci a vidéknek,

S a nap válva nagy körétől
Csendes felségben leszáll,
S hegy, völgy fosztva lángszinétől
Kékellő homályban áll.
Édes illattal tele
Kél az alkony hüs szele,
És enyhítő lengzetében
Reszket a lomb és zörög,
S a patak, sebes lejttében
Most vidámabban csörög.
Harmatgyöngyök fényledeznek
Rengő zöld füszálokon;
Csüggedt bimbók éledeznek
A kisült virányokon.
És a rekkenő melegtől
Eltikkadt virágkebel
Csókolgatva langy szelektől
Kelyhét szebben nyitja fel:
Mint a szem, mely könyüjében
Érző szív után tekint,
És a részvét lágy ölében
Édes nyugtot lel megint.

VIII.

Holttestek mellől kivéve,
Ékes nyoszolyára téve,
Egy magányos lak hüsében
Hol csendes nyugalma lön,
Torda eszméletre jön.
S mindjárt első érzetében
Kardhoz kap — de hő kezet fog,
Mely gyöngén apolva hajlog
Vas terhét feloldani,
S nyílt erét elfojtani.
S ím a bágyadt lámpafénynél,
Áll egy szép alak fejénél,
Egy alak, mely bájvonzattal,
Egyszer látva mint az ég,
Képzetünkben él mindég;
És derengő arculattal
Lesve mozdulásait,
Szívja bé vonásait.

Barna fürtje omladozva
Lengedez hóvállain,
S leple félig bontakozva
Reng a szív hullámain.
Egy fejér sugárnak látszik
Deli karcsu termete,
Melyen kéjlehelve játszik
A tavasz víg szellete.
S a teremnek ajtajánál
Egy komor de tisztes ősz áll,
S hárfát tartva karjain,
E dal reszket ajkain:

* * *

„Kies gyöpön ki fekszik ott
Homályba tört szemekkel?
Te vagy bajnok? már elzugott
A harc, s te még se' kelsz fel?
Nincs koszorúd szép tettekért?
Tőlem ne várj szerelmi bért:
Nyugodj akkor vitézem!
Inkább halálod nézem;
S hullámként, melyet hajt a vész,
Te is majd úgy felejtve lészsz."

„„Van koszorúm szép tettekért,
Mely fényt övez fejemre;
De töled várok édes bért,
És írt égő sebemre.
Szép szüz, ne félj! a bajnokvér
Földet mos bár, de égig ér;
A szerelem e színben
Lobog a hősi szívben;
S habár felejtett sírba kél,
Szerelme, mint szép tette, él.""

IX.

Mintha álom lepte volna,
Hosszu álom és nehéz,
S most az ég reá hajolna,
Torda a szép szüzre néz;
S a csatának mord dühében
Fendörgött tüzes kebel
A kegyesnek bájkörében
Most lekötve szót nem lel.
Néz, de mint a lét reménye
Benne újra éledez,
Akként minden érzeménye
Szent hálára gerjedez;
S bár utóbbi sorsa kétes,
Mert kevés bolgári szív
Volt itt a magyarhoz hív,
Sebje még is kétszer édes:
Él Hunyad még, s általa!
S mint a földet-ébresztette
Hajnalcsillag, áll felette
A vidék szép angyala.

11. Budai harcjáték.

„Ólomlábon jár az ellen,
Bús a bajnok élete.
Harcmoraj kell a magyarnak,
Hogy vidúljon érzete."
Így szól Mátyás, és Budára
Összegyüjti híveit,
Játszi hadban feltünetni
A csatának képeit.

S a borostyán édes álma
Győzni a király előtt,
Sok vitéznek lángszivében
Olthatatlan vágyra nőtt;
S versenytüzre lobbadozva
Gyülnek a várpiacon,
Melyre a nap gazdag fénye
Számtalan nézőket von.

Ekkor Mátyás udvarába
Béköszönt cseh Holubár,
Nagy hatalmu a vivásban,

Hír-emelte bajnok már.
Mint egy árboc úgy magaslik,
Izmos, vállas és kemény,
Néki lándzsa, kard, parittya
Legvidámabb élemény.

Gőgje (oly nagy mint alakja)
Dísznyerésnek itt örül,
S fityma dölyffel hánykolódva
Jár a bajnokok körül:
„Itt acélom, küzdni szomjas,
Szembe most a ki vitéz;
Esküszöm, ma porba fürdik,
És az égre háttal néz."

És Kinízsi, a nagy lejtő,
Rátekint, és fölrobog:
Vállán párduc, és kezében
Mázsás buzogány forog.
Mint védtornya ősi hírnek
Szótlan áll ki a vezér,
Bár feszülten ég erében
A hadrontó szittya vér.

Már a négyszeg pályatéren
A cseh nagy dárdát ragad,
A vezér is pörget egyet
Melyet el nem birna hat.
Mintha két vas béreː inogna,
És hegyettök ülne sas
Szárnylegyintve dördültökre —
Rémalakjok oly magas.

S ím a fekete seregből
Egy szép dalia kivál,
S szél-nevelte karcsu ménen
A sorompón általszáll;
Ez nem szálas termetére,
De hajlékony és sugár,
S még felette ífju kor leng,
Vassal fedve arca bár.

„Bízd reám e bajt vezérem!
Ne csevegje a kevély,
Hogy több férfit, küzdni bátort,
Nem talált Kinízsinél.
Hadd erődet szúnyadozva,
Marni míg kel új agyar,
Rábélyegzem én is erre,
Mint ví s érez a magyar."

Így a bajnok; és Kinízsi
Őt szemlélve kéjre gyúl,
S megzörrentve szörnyü pajzsát
Bizton enged s elvonúl.
„„„Délceg hőske — méri a cseh —
Gyönge vagy, hozz társakat!""
„Tett után szólj — a magyar mond —
Könnyü a nyíl s még is hat."

Harsog a jel, s Gúthi nádor
Mint biró helyére ül;
Minden ajkon elhal a szó,
Minden élet szembe gyúl.
És körö leg a fövényen
Nyargal most a két vitéz;
Hosszu dárda markaikban,
Mindenik lökésre kész.

Trombiták rivalnak ismét,
Összezúg a versenypár,
Pajzsa széthull a magyarnak,
Úgy rácsattant Holubár.
Nem rendül az, s új erővel
A kevély ellen robog,
S érc buzgánynyal büszke mellén
Szinte fölcseng úgy kocog.

Három ízben egybe törnek,
Habzik a cseh vas lován,
Míg körüle csak szökelve
A magyar néz rés után;
S egyet lelve, mint a villám
A habzó ellen feszül,
S úgy döf rajta hogy lovastul
Az hanyatt a porba dül.

Diadalmat ünnepelni
Jönnek most a magyarok,
Őt emelni pajzsaikra
Nyíladoznak száz karok.
Jó Országh is, s kegygyel inti
Szellőztetni sisakát:
Hadd ismerje és becsülje
A király s hon bajnokát.

„Mint elsője szép hazámnak
Első védje is vagyok,
S kétszer élek nagy hirében,
Ha nevem tettel ragyog."
Ekként szól önérzetében
S fordul a gyült nép felé,
És a feltüzött sisakból
Mátyás képe tün elé.

Meghökkenve érti a cseh,
S szégyen-telve lábra kel:
S mily rátartva jött Budára,
Oly leverten illan el.
De örömzaj harsog itten
S buzgón így az égbe száll:
‚Éljen Hunyad vére Mátyás,
A vitéz, a nagy király!'

12. Eprészleány.

„Halld, édes anyám, melegen süt a nap,
Forr szinte a vér az erekben;
Meghüteni kis kosaramba megint
Epret szedek ott a berekben."
Így szól deli Ilma, s a völgybe röpül,
Kis lába nyomának a fü is örül.

S ott a mogyorós sürü lombja között
Eprét szedi gyönge kezekkel;

Hollóhaja hattyunyakára omol
Habkönnyü lebegtin alá-fel.
A csintalan ág le-lehajtva magát
Fölleplezi gömbölyü keble havát.

Majd állva a tó sima tükre felett
Andalg : mi tüz ég fel a vízből?
Bár ön szeme lángja belőle ragyog,
Mint égi sugár a sötétből.
S míg karcsu alakja virágra borúl,
Csillagtalan a viz is elkomorúl.

Most víg dalolással a gyepre pihen,
És illatozó koszorút füz.
Egyszerre kopó riad, ing a bokor,
Döbbenve szökik fel a szép szüz,
S miglen hüledezve a zajra vigyáz,
Elébe kizörren egy ifju vadász.

Néz Ilma, s zavartan iramni akar;
Oly édesen esdik az ifjú:
„„O lyányka! szemed nyila szívbe talált,
Kéj rengeti habjait és bú;
Adj bút, de maradj! nyerek azzal is én,
A bút is ölelve körödnek egén.““

Szép Ilma pirúl, de iramni felejt,
Leszögzi a feldagadó szív;
Oly nyájas az ifju, alakja nemes,
Tekintete oly meleg, oly hív,
S mint két tüzi lángozat egybe vegyül,
A két rokon érzet is összehevül.

S hüs árnyon a fülmile lágy dala közt
Oly édes enyelgve bolyongnak,
Míg a hegyeken remeg alkonyi fény,
S a vártorony érci lekongnak.
Elválnak epedve s a vég bucsuszó
Csókvillanat, mélyen a létbe ható.

Felrajzik az élet az ifju felé
S kéjt üzget a lyányka hevével.
Mily rózsavilágba nem álmodozék
Eltelve a múlt gyönyörével!
Őt látja szünetlen, az ő szeme int,
Ha bízton a csillagos égre tekint.

Kódszárnyakon illan a rémletes éj,
Bájszínben özönlik az új fény.
Berkébe repül deli Ilma viszont
Hol megjelen a szeretett lény,
Úgy képzi; s ha lomb zörög, őzfi szalad,
Oly szük leszen, oly teli, keble alatt.

Ott várja lesengve, sohajtva nevét,
Elhangzik az illati lebbel.
S mint kémli habozva, lel öblös edényt
Megtöltve aranynyal ezüsttel:
„O csalfa szerencse! kegyednek ölén
Csak néma keservre szegényülök én.“

Így búsan a lyányka; de anyja örül,
S fenhirdeti magzata sorsát;
A hír repes, és gyalog és lovakon
Agg és fiatal lepi házát.
Pór és nemes hódolatára kele,
Vágyók frigyesülni örökre vele.

„Szép lyányka! mi báj lebeg arcaidon;
Nem földi az: égi lehellet,
A szegfü szagatlan, a rózsa komor,
Valód magas ékei mellett!
A líliom éjszin, a viola vad;
Töled csak a kellemek árja fakad!“

Így zengi sok ifju a lyányka diszét,
Zengtébe lihegve szerelmét,
De Ilma szivében a berki vadász
Nem tünteti másra figyelmét.
S bár nem leli, érte, csak öneki él,
Kínjára mosolygva hiv érzetinél.

Egy tél halad így; kiesülve megint
Zöldelnek a barna virányok,
Eprészve sürögnek a lenge hüsön
Súgár tagu fürge leányok.
S mint a tavasz angyala tünve elé,
Száll Ilma is édeni völgye felé.

S ím harsog a kürt, a kopó riadoz,
Több férfi tün a sürün által,
S egy termetes ősz, a vidéknek ura,
Lép Ilma felé komoly arccal,
S szemlélve sokáig az elpirulót,
Így ejti a büszke határzatu szót:

„Berkembe te kincset emelni szökél,
Im mostan elére hatalmam,
Ismérd uradat; de szelíd leszek én,
S inkább megelőz bizodalmam:
Sors kincseket, én deli férjet adok,
Kit szíved is áldva elégleni fog.

Ön vérem az, ősi nevére dicső,
Szédelghet-e álmad ezen túl?
Nézd ott a tetőn ama büszke falat,
Az jut neked hölgyi lakásúl!“
Azt mondva egy ifjat elébe vezet,
Új frígyre hogy annak igérne kezet.

„„Vedd tőlem a kincset, a bánat-adót!
Gyöngygyel fizet érte szemem csak,
Véredhez emeld fel a névre dicsőt,
Hagyj engem a berki vadásznak.““
Így ömlik a szüz, nemes érzetiből,
S elillan az agg s köre nézti elől.

„„Szép völgy! te kinom s örömimbe szövött,
Ah! tőled is elszakadok már!
Bút zeng a madár, s kies árnyaidon
Önkény s nem a hü szerelem vár.
Zöldelj vigan! elhal az égi remény,
Hüs fáid alá soha nem megyek én.““

Míg küzdve imígy a leányka borong,
Ellepve az út lovagokkal;

Mint ünnepi célra, közelgnek azok
Szép nászi selyem lobogókkal.
S egy karcsu vitéz aranyos paripán
Lejt kéjre derülten a nászok után.

A vár ura jő, s gyürüt, ékes övet,
S több nagy becsü mátkaruhát hoz.
Néz Ilma, csodálja himes javait,
S így válaszol a kegyes agghoz :
„„Fénylő ugyan, ah! de hideg jutalom :
Pártám csak a hü szerelemnek adom.““

„Annak jut az, Ilma! viszonz az öreg,
Ím kedvesed atyja ölel meg;
Gondom vete cselt, kitanúlni szived :
Győztél hiven élve hivednek.“
Int, s míg deli Ilma varázslata múl,
Szép berki vadásza szivére simúl.

13. Karácsonéj.

„Nosza hajdu! jer vadászni,
Hajtsd ki a jobbágyokat,
S vendégimnek hozz estére
Táncra víg leányokat!“
„„Úrfi, úrfi! a harang szól,
Szent karácson napja int,
A jó lélek térdre hullva
Most az istenhez tekint.““
„Szent nap ide, szent nap oda,
Tedd parancsom, gyáva szolga.“

Hajdu elmegy, hajtók jönnek,
Bús szemökben köny remeg;
„Rajta, rajta!“ s száz hahótul
Harsog zúg a rengeteg.
A sas víjog, farkas ordít,
Vad kan röffen s csattogat,
Szarvas dobban és ropogva
Szaggat tördel ágokat;
De üres zaj : vad nem tűn ki,
És haragban ég az úrfi.

„Rosz hajtás ez, kezdjük újra,
Rajta, rajta! lomha nép!
Lesre hajdu, börtön annak
A ki csügged s hátra lép!“
S át hegy-, völgyön, bokron, árkon
Zajlik a hajtó sereg,
Nincs oly rejtek, nincs oly sürü,
A melyet ne szállna meg.
De hiában : vad nem tűn ki,
S dühben ég, dúl, fúl az úrfi.

És a mint zúg, és a mint néz,
Völgyben majd patakra lel,
Partján hajlék, és előtte
Biztosan egy őz legel,
S angyalképü kisded lyányka
Úgy simítja, úgy örül,
Életet hoz s oly vigan lejt
A szelíd állat körül,
A ki látja mind megindúl,
De az úrfi fegyverhez nyúl.

Térdin esdik a kis angyal :
„„Oh ne bántsd jó őzemet!
Téjjel tartja bús anyámat,
Ölj meg inkább engemet.
Nincs apám, megölte ura,
Hadd anyámat élni még!“
Így a lyányka, s kék szemében
Ártatlan szép lelke ég,
És mint rózsagyöngy a szirthez,
Reng fel könnye a vad szívhez.

De fölötte villan a cső,
S a hív állat porba dül.
„Kis galamb te! végy anyádnak
Téj helyett most véribül!“
Így az úrfi, és kacagva
Martalékján elrobog,
És utána vérlángokban
A hajlék is fellobog;
Borzasztón süt rémutjára,
S a rezgő fák sudarára.

Ködbe sülyed a nap fénye,
Egy szép csillag sem tekint,
S vissza-vissza téren halmon
Száguld a vadász megint.
Fel-felröppen a sok varju
S őt károgva követi;
Fél a pásztor s nyáját haza
Más uton terelgeti;
Majd egy puszta templom alján
Ily gúnyszó kél szitkos ajkán :

„Oly fejéren mi kacsingat
Ott felém a fü között?“
„„Úrfi, úrfi! az halálfő,
Ember egykor s üldözött;
Tömlöcödbül itt tettük le,
Éve lesz, mint öngyilkost.““
„Haha! így nem félti hölgyét,
S itt hevét lefázva most.“
S hegykén rúg a koponyához :
„Nosza csont, jer vacsorámhoz.“

Megy s utána a gödörbül
Tompa, hosszu jaj mordul,
És a mint megy, a kereszt is
Töle búsan elfordul.
S mint közelget dús lakához
A kopó mind úgy vonít,
Lova rugdal, s vas kakassa
Háromszor lekukorít.
De pezseg benn a vendég már,
S a vidám kedv csak reá vár.

„Föl barátim! csókra, táncra,
Hadd perdüljön a leány;
Víg dalunk az égig hasson,
Van borunk! húzd rá cigány!“

„„Úrfi! úrfi! szent misére
Csendül ismét a harang!““
„Hadd konogjon, sokkal édesb
A pohár- s szerelmi hang.“
S a ház sarki szinte rengnek,
Nyalka táncban úgy kerengnek.

Majd leülnek vacsorához,
Bújdosik a tölt pohár,
És szilaj kedv- s tombolásban
Nincs sem mérték, sem határ.
S ím! éjfélt üt, szörnyet csattan
A szobának ajtaján,
S a halálfő hempelyeg be,
Még sírföld meredt haján;
Kígyó ül sötét szemében,
S a vendég fut rémültében.

„„Még a sírban sincs nyugalmam
A hová kétség vetett!
Gyilkosom te! fölriasztál,
Halld tőlem hát végzeted’:
Durva ösztön- s kénynek éltél,
Térj magadba!““ „Nem, nem én!“
„„Istent, embert megvetettél,
Térj magadba!““. „Nem, nem én!“
„„Jer tehát, int a vég óra,
Sirbul e csók foglalóra.““

S undok szörnynyé duzzadozva
Kénköves lángot lövel,
Egy-egy mennykő csontütése
S így tátongva rálehel;
A bün fia összeomlik,
Száz forgó szél csap bele,
És üvöltve szórja hamvát,
Baglyoké lesz lakhelye:
S ott huhogják minden éjjel,
A mi történt a vad szívvel.

14. Az álmatlan Király.

Sötét az éj, sötét a vár,
Szép álmok közt a lét enyhül;
Arany széken gonddal tele
Csak a király álmatlan ül.

Előtte a nyert korona,
Melyért eladta álmait,
S véres tetőn felesküvé
Az éj undok hatalmait.

Komor mint a sír szelleme:
Gyorsítaná a rest időt;
Erön bizik, veszélyt gunyol,
S víg leblek is rettentik őt.

S tünödve míg a zord király
Belső vésztől így hányatik,
Szelíd hangon s mindég közelb
Föl a kertből szó hallatik.

Irígy sorsként néz a király:
Jelenni ott ki merhete?
Vigyáz, sötét gyanún eped
S haragra gyúl vad érzete.

S mint éjjel hűs csermelyt keres
Az őz, a nappal üldözött,
Oly bizton egy szerelmes párt
Andalgni lát virág között.

„Hah! minden kény csak a póré,
S az én párnám gyémánttövis?
A legszebb álmot élik ott:
Ha engem fut, szünjék az is.“

Mond, ívet és nyilat ragad,
A nyíl suhan, szűz melybe hat,
Végsőt nyög az, s a gyepre dül
Halványan mint a hófuvat.

De a kedves fölötte áll,
Merön, némán a gyász cserén;
Emléke nincs, csak kínja ég,
S enyészet dúl lázadt erén.

S karjára fűzve szép hivét
Eltér, nyomán vért hagyva csak.
S a vár fölött a csend közé
Baglyok, varjúk sivítanak. —

Éjfélt üt, és tört hangokon
Dal reszket így jajjal vegyest:
„Alugy, alugy jó kedvesem,
Ne könnyezz vért, pirosra fest!

Oh szép kebel, fejér kebel!
Hol bájoló hullámaid?
Karom ringat; s te most pihensz,
S nekem hagyád fájdalmaid!“ —

Vérszomjasan kel a király,
Midőn hozzá egy őr rohan:
„Uram, segíts! vad rém kisért,
Átok, halál szemlángiban.“

S alig mondá, halkan belép,
Holttestet hozva karjain
Egy ífju, szép, de őrülés
Borong szétdúlt vonásain.

„Szelíd lantom szivet nyere,
Nézd csak mi szép, minő hideg!
Rejtsd a nyilat, titkon, hamar!
Sír a halál, nem sérti meg.“

Az ífju így. De a király
Reng, fölriad fagy-, lángteli:
Ön lyánya a kedves halott,
S lelkét ezer kín tépdeli.

A két hü szív rég hamvad már,
De él a zord király buja;
Insége új, bár fürte ősz:
S ez a nagy ég nagy bosszuja.

15. Zuárd.

Nyargal Zuárd az éjben
Tajtékzó paripán,
S szelíd érzet, szemében,
Reng a vitéz ölében
Egy karcsu szép leány.
Szél kapkod szög hajába,
Ág és szirt fátyolába.

‚Vitéz, mi zúg mögöttünk?
Bú tépi keblemet.'
„Bátyád zudúl mögöttünk
Gátolni hü szerelmünk,
S hí küzdni engemet."
‚Ah mély börtön lesz sorsom!'
„Ne félj, segít jó kardom."

S fölcseng a kard, s nyugszik majd.
A lyány zokog s fülel.
‚Vitéz, legyőzted a bajt?
A fák között ki sóhajt?'
„Bátyád. Jer hagyjuk el."
S tovább tovább vad kéjben
Nyargal Zuárd az éjben.

‚Vitéz, mi zúg mögöttünk?
Fagy rázza keblemet.'
„Atyád zudúl mögöttünk,
Átkozza hü szerelmünk,
S hí küzdni engemet."
‚Ah most halál a sorsom.'
„Ne félj, segít jó kardom."

S fölcseng a kard, s nyugszik majd,
A lyányt kétség üzi:
‚Vitéz, vitéz! ne vívj bajt,
Atyám a sírba sóhajt,
S ott lelkem üldözi.'
S hóként a barna sziklán
Csügg szótlan hőse karján.

„A nap kel, mátka, nézz föl!
Megnyílt az ősi vár!"
De a sötét szemekből
Zuárdra nem ragyog föl
Szerelmi bájsugár:
Hideg s holt a szép mátka:
Lesujtá atyja átka.

16. Népdalok.

1) Rákosi szántó.

Miről apám nagy busan szólt
Hogy itt hajdan szebb élet volt,
Érzi szívem s felsohajtok,
A mint Rákos térén szántok.

Hol Mátyás, az igazságos?
Te láttad őt, boldog Rákos!
Tán itt nyargalt hajdanában,
Hol én szántok mostanában.

Mondják, itten vitéz urak
Összegyűltek, tanakodtak;
S ha csatára trombitáltak,
Mint a sasok víni szálltak.

Eltüntek ők: Rákos, te állsz,
Meződön hány embert táplálsz,
Hej de magyart alig látok,
S nehéz szívvel tovább szántok.

Pest Budáról sok nép kijár,
S alig érti nyelvünket már,
Hej! ma-holnap a magyar szó
Ritka mint a fejér holló.

Hűs szél támad onnan felül,
Zúgó szárnyán sötét köd ül;
Tán a por is e szép mezőn
Nemes szívek hamvából jön.

Barna leány a falubul!
Hej ne igyál a Rákosbul!
Magyar csonton foly a vize,
Könyektül sós annak ize.

Rákos! Rákos! hová lettél?
Szép hiredbül de kiestél!
Fáj szivem, fáj, ha ezt látom,
S hazám földét sírva szántom.

2) A Tiszának kies partján . . .

A Tiszának kies partján
Járok én szép rózsám után.
Tisza! Tisza! mondd meg nekem:
Szép rózsámat hol keressem?

Tisza! habod azért vidám,
Mert tebenned fürdött rózsám:
M'óta rózsám vizedbe szállt,
Barna színed fejérré vált.

Hol szép rózsám? mondd meg Tisza?
Válj mézzé ha vized iszsza;
Mondd meg hogyha értem sohajt,
Kebelemre visszaohajt.

Irígy Tisza! te csak nem szólsz,
Szigetek közt némán lefolysz;
Én is puszta sziget lettem,
Búmnak árja foly körültem.

3) Hej csicsergő kis madár . . .

Legény. Hej csicsergő kis madár,
A szép leány csapodár.
Leány. Ha csapodár jól teszi,
A legény úgy keresi.

Leány. Hej a rózsa tövises,
A szép legény negédes.

Legény. Ha negédes jól teszi,
A leány úgy szereti.

Legény. Hej be csipős a csalán,
Kesereg a szép leány:
Ha kesereg jól teszi,
A mint főzte, úgy eszi.

Leány. Hej savanyu a kökény,
Házasodik a legény:
Ha azt teszi, jól teszi,
Majd utóbb megérezi.

4) Szülőföldem szép határa . . .

Szülőföldem szép határa,
Meglátlak-e valahára?
A hol állok, a hol megyek,
Mindenkor csak feléd nézek.

Ha madár jön, tőle kérdem,
Virulsz-e még szülőföldem!
Azt kérdezem a felhőktül,
Azt a suttogó szellőktül.

De azok nem vígasztalnak,
Bús szivemmel árván hagynak;
Árván élek bús szivemmel,
Mint a fü, mely a sziklán kel.

Kisded hajlék, hol születtem,
Hej tőled be távol estem!
Távol estem mint a levél,
Melyet elkap a forgószél.

5) A bimbóbul virág lesz . . .

A bimbóbul virág lesz,
Kincsem mondta, hogy elvesz,
Hogy piros kendő lován,
Értem jön szüret után.

De vége a szüretnek,
Leánytársim nevetnek;
Volt hegyke szép szeretőm,
Hej de még sincs fejkötőm.

Az ágon szarka csörög,
Az ablakhoz repülök,
Kinézek az utcára,
Nem jön-e valahára?

De csak halad az idő,
Elmarad a szerető.
Ó leányok! higyétek,
Hamisak a legények.

6) Most jer hozzám . . .

Most jer hozzám
Édes rózsám!
Nincsen itthon
Néném asszony,
Darálni van
A faluban;
Mert ha itt lel
Agyon perel,
Dörög morog,
Ireg forog,
Nyelve pereg
Mint a kerek,
Pitteg pattog,
Csitteg csattog,
Szót nem enged,
Míg elreked.
Most jer kedves,
Senki nem les;
Adok csókot
Akár hatot,
Aztán tagulj,
S el ne árulj:
De — elvégy ám,
Édes rózsám!

7) Mohácsi Dal.

Suhogva mint az esti szél
Mély gödréből a vitéz kél,
S mint halvány köd holdvilágnál
Mohács térén tétova száll.

Néz a pásztor s keresztet hány,
Kiált a hív kuvasz után,
A tüz mellé heveredik,
S múlt időrül töprenkedik.

„Hej itt egykor e gyep felett
Sötétpiros harmat esett;
Fü virág busan lehajlott,
S magyar szívbül fris vért ivott.

Sok legény jött nyalka lovon
Győzni a vad büszke taron,
Lova eldült, maga fejér,
Néma, hideg, mint őszi dér.

De a mátka honn könyezett,
Víg dal között kört nem lejtett,
Várja, de csak halálmadár
Hozza hírét hogy nem él már.

Csele patak! iszapodban
Királyi nagy temető van,
Azért is oly sárga vized,
Oszlopod gőz, átkos neved.

Csontba akad s hortyog a ló,
Meg-megcsorbul kasza, sarló,
A leány fél, s bár mi begyes,
Oltalmára legényt keres. —

Ne félj, rózsám, szebb idő jár,
Dunánk rabot nem hord immár,
S újra díszlik Mohács táján
Magyar legény, magyar leány.“

8) Fogy már a nap melege . . .

Fogy már a nap melege,
Kertünkben a cinege,
Csipős szél fuj a mezőn,
Farkas kullog az erdőn.

Hadd fujjon a csipős szél,
Galambom attól nem fél,
Reá veszi bundáját
S felkeresi rózsáját.

S ha galambom betoppan,
Szivem oly nagyot dobban!
Pergő rokkám megakad,
S fonalam is elszakad.

S ha nyájasan mellém ül,
Mi nem néz ki szemébül!
Szép szemek, barna szemek,
Öröm nézni belétek.

És ha a mécs elalszik,
Ajkaimhoz lopódzik,
Megcsókol, én haragszom
S a csókot — visszaadom.

9) Monddsza nekem . . .

Monddsza nekem, rózsám adta,
Van-e kezed olyan,
A mely nem csak ölelni tud,
De jártas dologban?
„Van kezem, mely a ház körül
Tud munkát találni,
Jól tud varrni, sütni, főzni
S beteget táplálni.“

Monddsza nekem, kincsem-adta,
Van-e lábad olyan,
A mely nem csak sétálni tud,
De honn is talpon van?
„Van lábam, mely jó uton jár
S nem botlik oly könnyen,
A nappal kél, sürögve jár
A háznak körében.“

Monddsza nekem, lelkem-adta,
Van-e szíved olyan,
Mely szeret? Ha van, elveszlek
Még ezen farsangban.
„Van szivem, mely híven szeret
S ezt tartom fő jómnak:
De másért ég, nyalka legény!
Tied kosaram csak.“

10) Sárga levél . . .

Sárga levél, sárga levél,
Bús utamra miért estél?
„Azért estem, mert nincs ágom,
Nincs a mi tart, nincs világom.“

Hej nekem is az a sorsom,
Hideg a föld, fázva járom.
Van hazám, de nincsen benne
Egy kis hajlék, mely fölvenne.

Harmat, harmat, hol termettél,
Bús szememre miért estél?
„Azért estem a felhőből,
Mert víg napon már nem derül.“

Rezgő harmat, te könnyé válsz,
Szememben jó forrást találsz.
Leszállt nekem is szép napom:
Szegény magyar! azt siratom.

Fülemile, te kis madár!
Szép dalod mért nem zenged már?
„Azért nem zengem dalomat,
Mert elvesztém hív páromat.“

Hej fülmile, te kis madár!
Elnémulok én is immár:
Mért mondanám keservemet
Ha nincs szív, mely ért engemet.

17. Epigrammák és Gnómák.

1.

Minden öröm hangot szül, a bú s fájdalom is-
mét,
A kikelet zöldjén zeng philomela panaszt.
Ott hol erő s szerelem párúl, nincs messze az
ének:
A nyelv dalra fakad, hogyha vezérli szived.

2.

Zúg, morog a zivatar, zajog a zord éjszaki
szélvész:
Néz a lyányka, remeg, s félve karomba omol.
Vívjatok, égi tüzek! nem retteg tőletek a hív,
Sőt vadon árjaitok partra segítik utóbb.
Így szólék; azalatt kiderül, a lyányka elillan:
Fény lepi a berket, szívemet égi vihar.

3.

Többé nem szeretek; minek a sok néma ve-
sződés? —
Mit tegyek? a kegyes int: élni, szeretni
csak egy.

4.

A ki müvészpályát óhajt, tövisit ne tekintse,
Bátran törjön elő, s tűnnek az éji ködök.
Síkos az út s meredek, szük az élet: szökni
tanúlj, mert
Gyors az idő, megelőz, s hasztalan áldozatod.

5.

Büszke vitéz hamvát márvány fedi tetti jutal-
múl;
A hív sírja felett dalt rebeg a szerelem:
S messze időkön míg gyöngéd érzelme elárad,
Hány szobrot letipor vak diadalmi erő!

6.

A boldog szerelem hallgat, s titkon szedi bérét:
Szép szavak árjai közt néma halálra siet.

7.

Kis dolog is gyakran nagy célt okoz a sokaságnál,
Melyet utóbb tetté érlel az egyes erő.
Kezdeni többnek kell; de valódira hatni csak egy tud:
Ebbe vegyül a sok, s általa mindenik él.

8.

Pislog az éjjeli mécs, eszmélve tünödik az ember,
Partra miként szálljon, mint alapítsa ügyét.
Hajnalt vágy, s örvend a sejtett békesugárnak:
Feltün az, ah! s hidegen néma porára agyog.

9.

Küzd az erős, de halad; gyöngébb őt lesve nyomozza,
És ha nem érheti el, régi szokásra kevély.
Az, ki akar s nem tud, kész mindig gúnynyal ítélni;
A tehetős hallgat: tette mutassa mit ér.

10.

Míg más érdemit a köz lélek alázni törekszik,
Fényre deríteni azt a nemes elme buzog.
Míglen epés vádat nyomoz a tehetetlen irígység,
Nyújtani szebb példát a nemes elme buzog.

11.

Alkalmi versek.

Megholt: Múza, zokogj, — De különb jön utána: mosolygj már!
Tűzre koboz! van már kis hivatalra remény.

12.

Oslanisták.

Nagy feszesen neki áll a majomsereg, és a vak ősznek
Vészben uszó leplét lopva nyakába veti,
S nem bírván kobzát, prózában pengeti hőseit,
Míg — orrára bukik nagy buzogánya alatt.

18. Hős Fercsi.

Parodia.

Ébredj, lantom, édessége a termetes fülnek! Hóskor juta néked, lökd vissza sugárit.

O puffadt csillag, hajdús polgármestere az égnek, mért reszketsz a kárpit lyukain által? Fercsit nézed, a köpcöst? Ott nyujtózik ő, ajkai közt szortyolgó pipájával, már utolsót pislogva az éjben. Előtte a nem fizetett kappan váza, s üressége miatt haragosan feldöntött kulacs. Már alszik. Bájosan zeng hortyalma ősteremében.

„Van zivatar és pusztítás és inség és nyomás. És te többet ásítasz mint szólsz, többet eszel mint gondolkodol, többet alszol mint élsz, protestálsz de semmit sem tészesz, elfajult csöppje véremnek? Fel! nézz le! Íme a zsomporos telek szélén áll Imrus, a kecskeszemü szomszéd, s elárkolja határod. Üzd el sergét, a cséppel erőset; s ha megvernek, tűrd a honi szokásért.“

Felpillant Fercsi, jobb fülét érezvén húzatni magosra; s előtte áll az őslélek: arca fejér, pajzsa várkapu, dolmánygombja halálfő, s éktelen bajusza hegyétől ömlik a köpor. Ilyen volt ő; szava lassu, dörmögő, vastag.

Mi kerget ki a sírból, lelke nagyapámnak? A falon lógtál, mázolva szörnyü ecsettől. Fülemet kinozni mért szállsz le a mélyre? Tán adós maradtál itt alant, s a bús maradék nem válta ki téged? Így Fercsi három kereszttel.

„Korcs unoka! A vitéz karddal fizeti meg a pénzt.“ Ezzel lekapja fejét, s úgy csapja az asztalnak alája, hogy szinte megrendült a téglátlan őslak. — Én valék szerződ; vettem címet és telket: és te nem érzed, általam mit bírsz.“

Mért szakasztád le fejed? kérdé rettegve az ifjú.

„Mert most tüzben vagyok. Akkor pedig fő nélkül szoktam beszélni. De elég. Menj, és ugrasd szét az ásó vitézeket immár. Majd bátrabban pipálhatsz, votumodat drágábban adandod; a bocskoros tábor bajt keresvéje elűztén. Hol fegyvereid, hajdan a tusában villámlók?“

Ah, konyhakés kardom, dárdám seprőnyel, páncélom használta kovács, s pajzsom öblét teknőként lugozza a szépnem, mosófa kezében.

„Végy bunkót és lármázz, ha nemesi kardod eladtad.“ Így a lélek. Visszaszegzi ismétlen fejét, s Fercsire fújong éktelen szuszval. Nesze bátorság, mond; s eltün azonnal. Fercsi feláll. Nem szól, de a hősiség már látszik zuzmara képén. A mezőnek indúl lelkének bizodalmában. Őt követi Jancsi kocsis, és agg Débora, a bő zengésü konyhakirályné.

Ott Imrus. Komolyan nógatja emberit, áskálni a szomszédos telket, mely Fercsinek jutott kínos osztályban. Mellette tündérkedik egyetlen leánya, a vékony tagu Jutka: szeme nagy, lába nagy, szája nagy, ő maga is nagy.

Előrobog Fercsi. Elrikkantja magát, és Débora háta megett százszorozva visszalövi hangját. Folyong a zaj. Erőt merít Imrus, nem kímélve az ilyen amolyant. Szózatok után döbbennek a felek, s hajaik fel-felmerevednek. Tettre kelnek. Hős Fercsi bunkója suhog a légben. Szélnek véli azt a mosolygó juhász paripája, s esőt jövendől. Fercsi suhog ;

de az ő hátán is az ütlekek özöne csattog. Megfordul a nehezen mozgó, tudvája : jókor futni nem szégyen a hősnek.

O, édes emléke a múltnak, a csatának kék foltjai mellett!

Diadalmasan áll Imrus az árkon. Fercsi keblébe új harag szivárog; lelke szőnyegén feltűnnek ősei; melyre visszakiált, és elszánva pört említ — mint az igaz honfihoz illik.

„Elég, atyám! és te nyugodjál meg, ura a zsomporos teleknek. Fáj lelkem, ha viharba látok kelni rokonvért." Így Jutka, a békét ölelő szűz. Ámúlva pillant rá Fercsi : s bár háta sajog, szive érzi mi a szép. Hülnek a lángok. Maga Imrus szünteti dölyfét; és sok hmgetés után frígygyé vál a rettenetes baj.

O dicsőült kobzom, bájosan zengő mint az árvizü próza! Mondd el az üdnapot, a gyors szerelemtől okozottat.

A két szív összecsapódott. Ezen épült a frigyes eskü. Imrus szelidültében könyei mellett, egy pár ökörrel toldotta meg az atyai áldást. Jőnek a vendégek. Több rázó kocsi rakva cigánynyal. Füstös alakkal beültek azok, húzni a nótát, a fülnek keservest. Vezérli pedig a hangot a fejér fogu Rajkó; sötét arca kinyomja, ha mit elmulasztna vonója. Mellette sípol purdéja, a barna tarisznyás. Belépnek a nászok is, rímet harsogva előttök a vőfél. Utánok a boldog pár. Hős Fercsi mentéjét lógatja panyókán, és dohánytartalmu zsacskója verdesi térdét. Volt pedig zsinórral elhintve nadrágja, és a sárga csizmán pirostott kivarrva egy lobogó szív. Jobbján mint bucsuzászló leng a menyasszony. Hattornyos párta fején, kirakva vörös üveggel; mellette százlevelü rózsából koszorúja égett. Magos ő és lábán a piros stekli fenségét emeli inkább. A sort követi a nemzetes kántor. Nagy sok tudománya mély redőket vésett homloka bércén; és a bibircsós orr nyilván mutatja mi mélyen turkál az életben, szint' a kacsóban. Ha ő köhent, nagy gondolat lebben el akkor.

Az agyaggal padlatozott terem közepén állt az abrosztalan asztal. Leülnek. Ám édesen vonzó a töpörtyüs kása, a sódar, s a bájkellemü lúdcomb, s ezt nyájasan kenyérre egyengeti Jutka. Megkinálja az érdemes kántort. De magosban jár ennek elméje, szellemén a domboru csikóbőrös kulacsnak. Csak ahoz hajol, és felölelve, háromszor köszönt Fercsire, hosszan és mélyen. Őt követi a lakzi. Vitéz Fercsi tudván, mily hős, mily győzhetetlen ő ebben, már ajkai tátongnak a nyilást befogadni íziben, midőn az őslélek kidugja fejét az öblös edényből, s imígy szól : „O vérem csöppje, a hősiség mi ferde tusára vezérlett! Megvert Imrus ugyan, de te jobban tenn magad a deli szűzzel. Én most e csípős elemben eloszlom; nem látsz soha többé." — Döbben Fercsi. Hol Jutkára pislog, hol a vőfélre, a szemre tüzesbre, ki csirkesarkantyút tör hölgyével enyelgve. Néz Fercsi. Gondjában a zúzza megakad torkán. Azt letolni a kulacshoz kap; s nagy hirtelen a lelket beiszsza magába. Azalatt nőttön nő a zaj. Harsány éljent riadoznak a nászok; s a köz öröm tántorgó lejtésre csapong már. Jutka nagy méltósággal tipeg a körben. Egyszer fel is szökik, és szökésében az asztal alá kaszálja az érdemes kántort, ki épen az állhatatosságról tudós mondásokat ejte.

Így folyt a menyekző, míg a hajnal piroslék az ablakon által. A vendégek eltelve gyönyörrel, szerte kerengnek. Csak Jutka sohajt. A pacsirta felel, de nem a mámoros Fercsi. Neki a lakoma fejébe szállt, és nem a szívbe. Hasztalan költi a hölgy. Alvása vas, bár teteme gyönge. Elvégre kifejlik az álom öléből; minekutána két zsajtár víz permetez arcán. Ezt rendelte pedig a bölcs kántor, a természet titkát meglesve gyakorta. Fercsi nyújtózva szorítja kebléhez deli hölgyét; s lőcs-tartotta oldalak közt elvitte ősi lakába.

Ott agg Débora duzzongva fogadta. Sínli a kormányt, melyet eddig forgata hangos ajakkal. Bandzsán nézi Jutkát állani a polcon, a meg nem meszelt tüzhelynek megette, mint szedi rendbe a fedők s a mázas fazekak számát.

O boldog idő! Mi szebb a házasság legelső évszakánál? Nyájaskodva sürög akkor a nő férje körül; s nem vág sebet patkója még az urodalmi papucsnak. Jutka is oly jó volt, oly meleg, mint télen a szőrben sürü bunda.

Mért recsegsz, lantom? Mint ha zokognál? Hát nincs állandó szerencse a nap alatt? Nincs. Im küszöbön a bal sors. Kocog immár. Irtózzál, szív! megráz énekem mostan.

Vasárnap vala. A nő éktelen gombóccal kivánta meglepni a kedvest, a ki tizenkettővel megbirkozott hősi erőben. Virágos tálban gőzölnek azok már. Fercsi mosolyg; Fercsi türődzik. Jutka is nagyszépen széttagol egyet. S egek!.. a mint metszi, egy levelke ötlik szemébe. A nő pirúl; Fercsi meghökken, s az őslélek szava villan eszébe.

Honnan e levél, o nő? Hitszegés gombócba leplezve! Ijedelmed vádol. Tán küldi a lángszemü vőfél? Olvasná; de a betü felmúlja tudását. Jutka soká hallgat. Végre kitör a fergeteges nyelv; s a méltatlan gyanút visszaveri fontos okokkal. Irtózatos a dúlongás. Mindenik szemében a harag tüze lángol. Ekkor belép az érdemes kántor. Látogatóba jött ő, s tusára érkezék. Mindenik ostromlá fülét vádló igékkel. Fercsi irást nyújt neki, Jutka gombócot. S ím a bölcs rést nyit a titkon. Ez irás nem levél, nem valami szerelmi sohaj : de egy vándordeák poggyászlajstroma volt csak. Találta pedig azt Débora a boszuálló, s oda dugta, a hü szerelmet lerontani vágyván. Fercsi szepeg. Ám a nő szíve hideg már. A harag, fájdalommal vegyest, elölte verését. Mire harmad nap lebukott, sírba éneklé rekedten a

lágy érzetűt az érdemes kántor. Torja után Fercsi táborba iramlék. S ha el nem szaladt, mint hős végezte világát.

Hallgass, kobzom! Fenn ragyog a csillag; lenn a hír s a dicsőség. Ez béred, míg a sajtáros akarja.

KATONA JÓZSEF.

1792—1830.

KATONA JÓZSEF, hasonnevű nemes apának, egy katholikus [1]) vallásu becsületes takácsmesternek és Borbok Ilonának fiok, Kecskeméten született 1792. nov. 11., s az ottani kath. elemi tanodában nyerte 1798—1802-ig első oktatását. Atyja, ki maga is irogatott verseket [2]), korán észrevevén kisded fiának elmebeli szép tehetségeit, csekély vagyona dacára őt nem csak Pestre vitte fel 1802. nov. az ottani gymnásiumba, hanem házi tanítót is tartott neki, mit a derék fiú jeles szorgalmával hálált meg. Lakása az egyetemi könyvtár épületében volt, s ki tudja, a tekintélyes teremben pompázó könyvkincs látása nem volt-e már ekkor élénkebb figyeltető hatással a fogékony gyermekre? [3]) Hol folytatta legyen a nyelvtani osztályokat, bizonytalan [4]), de hihető, hogy a pesti oskoláztatás költséges voltaért szülővárosában, hol, a piaristák gymnásiumában, végezte a két humanitási osztályt is; innen aztán 1808-ban a szegedi lyceumba küldetett a bölcsészet első, s 1809-ben Pestre annak második folyama s a jog hallgatására, melyet 1813-ban itt elvégezvén, s a szokott módon három évet törvénygyakorlatban töltvén, 1816-ban ügyvédnek esküdt fel, s mint ilyen 1820-ig Pesten lakott [5]). Katona korán kedvelte meg a történelmet, szorgalmasan járta az egyetemi könyvtárt [6]), estvéit pedig a magyar színi előadásokban töltötte, miket a Vida László pártfogó igazgatása alatt állt Benke-Murányi-féle társaság akkor, a németekkel váltva, az úgynevezett rondellában adott, sőt annyira megszerette a színpadot, hogy tanuló korában már, rajta névtelenül nem ritkán fel is lépett [7]). Egyideig Balog István komáromi társaságánál is működött 1815. körül, s utóbb egyideig a pesti Hacker-terembe szorult társaságnál rendező volt [8]). Szinte még tanuló korában kezdett a színpad számára dolgozni. Első kisérlete, úgy látszik, volt: *Farsangi Utazás*, vígjáték 5 felv., mely 1812. vagy 13-ban Kecskeméten adatott is [9]); következtek: 2. „*Monostori Veronka*, vagy: A harc két ellenkező igaz ügyért, nemzeti vitézi szomorúját. 5 felv." 1812. (a nemzeti színház könyvtárában); 3. „*Ziska a Calice*, a táboríták vezére, írta K. J., Pesten 3-ik eszt. törvényt tanulván, 1813." első darab: „Ziska, vagyis A husziták első pártütések Csehországban, eredeti nézőjáték 4 felv.;" második: „Ziska, a táboríták vezére, eredeti nézőjáték 4 felv." (kézirata ugyanott); 4. „*István, a magyarok első királya*, eredeti vitezi nézőjáték 4 felv., a magyar nemzeti játékszínre szabadon készíttetett K. J. által Pesten, 1813. júliusban" (censurai példánya ugyanott); 5. „*Jeruzsálem pusztulása*, ered. vit. szomorúj. 5 felv. Flavius Josephus akkoriban volt galilaeai igazgató rég talált irásaiból szerzette K. J., h. j. (hites jegyző) 1814." (példánya ugyanott); 6. *Comarunna*, romai tárgyu komoly dráma, melyet 1815-ben Komáromban a Balog István társasága számára írt (elveszett). Egyéb, bizonytalan időkben készült darabjai voltak: 7. „*Rózsa*, vagy a tapasztalatlan légy a pókok között" [10]) (elveszett); 8. *Luca széke*, dráma 3 felv. (kézirata a nemzeti színház könyvtárában [11]); 9. *Doboka vára*, és 10. *Nagyidai Cigányok* (elvesztek [12]); 11. „*A borzasztó torony*, vagyis a gonosz talált gyermek," ered. nézőjét. 5 felv. (a nemzeti színház könyvtárában [13]); 12. „*Hédervári Cecilia* (elveszett [14]). Továbbá fordítások szinte első idejéből: 13. *Szmolenszk ostroma* [15]);

14. *Aubigne Clementia*; 15. *Montbelli grófok;* 16. *Üstökös csillag;* 17. *Medve Albert* [16]). Midőn 1814-ben több erdélyi főnemesek jutalmat tűztek ki egy a művészet kívánalmainak megfelelő, a Kolosvárt épülőfélben volt színházat megnyitható, történeti szomorújátékra, Katona is versenyzett „Bánk bán" darabjával [17]), mely azonban bírálói által, kik a 12 pályamunka közől ötöt emeltek ki, még csak fel sem említtetett [18]). Katona, azalatt hogy a bírálat folyt, darabját többekkel olvastatta, s észrevételeik használásával újra dolgozván, nem tudva semmit annak sorsáról (bár a versenyről szóló tudósitás az Erd. Muzeumban már megjelent volt), 1819-ben sajtó alá egyengette [19]), sőt az ekkor Pesten játszott székesfejérvári színésztársaságnak eljátszatás végett is átadta, de a censura által a színpadtól eltiltatott [20]), nyomtatásban mindazáltal megjelent : 18. *Bánk Bán*, dráma 5 szakaszban. Pest, 1821. [21]) Már ekkor Katona, szilárd állás után törekedvén az életben, részben atyja nógatására is, szülővárosába tért, hol, a tanácsnak ajánlván e legújabb művét, ettől nem csak tiszteletdíjt nyert, hanem a legközelebbi tisztujításban (1820.) urad. és városi tiszti alügyészszé is neveztetett [22]), mely hivatalában szorgalma s emberséges indulata, különösen a fenyítő ügyek körül, köz bizodalmat víván ki neki, 1826-ban főügyészszé mozdíttatott elő. Hivatala, s a külső felgerjesztés hiányánál fogva ez óta nem látjuk többé a termékeny költőt a neki oly drága szakban dolgozni; s ez időből mindössze is csak két értekezést birunk tőle : 19. *Mi az oka, hogy Magyarországban a játékszini költőmesterség lábra nem tud kapni?* (Tud. Gyűjt. 1821. IV. köt.), melyből egyszersmind hanyatló költői kedve okai is kiolvashatók; és 20. *A kecskeméti pusztákról*, u. ott 1823. IV., érdekes töredék hist. stúdiumaiból, melyekhez mind nagyobb szeretettel átment. Azóta neve feledékbe kezde menni, s midőn 1830. május 16. egy megerőltető fenyítő-törvényszéki ülés fáradalmai után a gutaütés legszebb korában kiragadta közőlünk, a haza nem tudta, hogy egyik legnagyobb drámai képességét vesztette benne. Csak midőn Bánk Bánja a budai színházban végre előadásra kerülhetett, éledt fel ismét neve, s a közönség azt, míg adathatott, mindig részvevő örömmel fogadta. Újabb kiadásai Nagy Ignáctól, Színműtárában, 1840. XI. füzet, és Horváth Dömétől, Kecskemét 1856. Szinte halála után jött ki atyja eszközléséből : 21. *Szabados Kecskemét Alsó-Magyarország első mezővárosa történetei.* Pest, 1834. [23]).

[1]) A pesti nagygymnásium levéltárában levő hivatalos „Informatio" 1802—3-ról.

[2]) L. *Vahot Imre*, Magyar Thalia 1853-ra, 290. l.

[3]) L. a fen idézett Informátiót. Házi tanítója Telek István; szállásadója Rocsnik Ignác akkori könyvtárszolga. Az első félévben 18-ik, a másodikban 12-dik Eminens.

[4]) *Csányi N.*, ki az 1840-ki Társalkodóban, I. 170. l. adta rövid életrajzát, Pesten végezteti ugyan vele a többi nyelvtani osztályokat; a mi azonban nem bizonyos, miután az említett levéltár actái szerint 1804—5-ben nem találtatik az ottani tanulók számában; az 1803—4. és 1805—6-kiak pedig a pesti árvíz idején elpusztúltak. — [5]) *Csányi* az id. h.

[6]) *Csányi* az id. h., és *Bártfay László* szóbeli közlése, ki utóbb is gyakran látta őt ott Katona István nagy historiáját olvasgatva.

[7]) Mit *Csányi* tagad, de *Balog István* barátja és társa, ki vele játszott is, *Vahot*nál az id. h. 291. l., 's előttem szóval is, hitelesen állított. Szerinte Katona jó színészi tehetség volt; különösen Hamletet emeli ki komoly, s az általa fordított „Szmolenszk ostromában" a kozákét víg szerepei közől.

[8]) L. *Vahot*ot az id. h. — [9]) *Csányi* az id. h.

[10]) Atyja állitása szerint *Csányi*nál, az id. h.

[11]) Melyből értetlen kéz kiszakasztotta a címlapot, s így készülte ideje többé tudva nincs; én azt, ha nem csalódom, már 1816-ban láttam a Hacker-teremben adatni.

[12]) Ezeket *Balog István* velem közlött jegyzéke említi.

[13]) Legalább 1834-ben még, de névtelenül, *Könyves Máté* Játékszini Koszorúja szerint; és a költő atyjánál : *Csányi* az id. h.

[14]) *Csányi* az id. h. — *Vahot* szerint ez, meg Comarunna és Luca széke már 1821. előtt országszerte jó sikerrel adattak. Ha így, mit azonban Comarunnára nézve kétlek, úgy ennek és Hédervári Ceciliának még egyszer előkerüléséhez remény lehet.

[15]) *Balog István* tudósítása szerint.

[16]) E négyet felemlíti *Könyves Máté* az 1834-ki Játékszini Koszorúban mint a nemzeti színház könyvtárában létezteket; az utolsónál ki nem téve a fordító nevét, de *Csányi* az id. h. azt határozottan költőnknek tulajdonítja. — Ezeken kivül az imént említett lajstrom még egy ily című fordítmányát hozza fel: „*Mikor pattant, nem hittem volna*," de itt hihetőleg összetévesztés forog fen a Kisfaludy Károly vígjátékával.

[17]) Mint maga beszéli e darabja előszavában.

[18]) L. a birálók körülményes hivatalos tudósitását *Döbrentei*nél, az Erd. Muz. X. köt. 140. s köv. ll. Legjobbnak találtatott „A pártosság dühe" Tokody Jánostól, de ki azt, mint fel volt szólítva, át nem dolgozván, a jutalom neki ki nem adatott; kitüntetést nyertek: Pausanias, Mohammed, Kemény Simon (miket szerzőjök, Bolyai Farkas, únván a bizottmány lassu eljárását, időközben kiadott, bár névtelenül „Öt szomorújáték" című gyüjteményében), és Kún László.

[19]) L. érdekes előszavát, melyben többi közt említést tevén az erdélyi verseny elhangzásáról, így folytatja: „Részemről elegendő hálát nem adhatok, hogy így esett; mert megvallom, hogy gyengét írtam: mindazonáltal ezzel nem azt célozom, hogy most egy phoenixet mutatok elé —, nem, hanem csak jobbat. Éles szemek olvasgatták, és figyelmetessé tettek a szépre úgy, mint a rútra; most is gyönyörködve olvasom Bárány Boldizsár úr akkori barátomnak irásban adott rostáját." S ismét, szeretetre méltó őszinteséggel: „Elébbeni munkámban ... egy Előversengést (prológot) írtam, mely tele van ifjú vérem gőzével, negéddel és feszelgéssel" stb.

[20]) L. saját érdekes nyilatkozatát: Tud. Gy. 1821. IV. 17. l.

[21]) Nálam kettősen érdekes példánya, mint a melyben Katona önkezével beírva olvasható: „Kisfaludi Kisfaludy Károly Úrnak, szíves tisztelete, és állandó barátsága jeléül a Szerző m. p. — [22]) *Csányi* az id. h.

[23]) Kecskemét városa főbirájához és tanácsához szóló ajánló verse egyenetlen hosszaságu rímes trochaeusok és daktylikusokban van írva.

[24]) *Csányi* szerint. Én nem láthattam.

1. „Bánk Bán" drámából.

Előversengés (prológ): Ottó meráni herceg szereti Bánk bán nejét Melindát; Biberach „lézengő ritter" Bánktól óvja; Gertrúd királyné jelenti neki, hogy e mai vigalom utolsó legyen: az ő kedvéért „jobbágyai kedvét nem áldozza fel," s Ottó elutazását más napra rendeli.

Első szakasz. Vigalom a kir. palotában. Petur bihari főispán titkos meghivására Bánk visszajő szinte titokban, s Petur által aggasztó változások tekintetéből éjjeli tanácskozásra hivatik meg. A jelszó, „Melinda," nyugtalanító sejtéseket támaszt Bánkban; becsülete, szerelme, a királyné foglalják el elméjét. — Biberach, Bánkot váratlanúl megpillantván, megijed, de kész, ha az reá nézve hasznosbnak mutatkoznék, ehez szegődni. A fellépő Izidóra udvari hölgynek, ki Biberachot Ottó iránti szerelme biztosává tette, azon tanácsot adja ez, hogy tegye nehézzé Ottónak a győzödelmet. — Ottó kivallja szerelmét Melindának, mialatt Bánk egy rejtett ajtón belépvén s Melinda kezét az Ottóéban pillantván meg, látatlanúl ismét eltávozik. Melinda büszkén visszautasítván Ottót, a közbejövő királyné előtt tett keserü nyilatkozás után elsiet; ez pedig megvetve hagyja ott öcscsét, hogy lépésének sikert nem tudott eszközölni. Ottó Biberachhoz folyamodik, ki neki Melinda számára hevítő, a királyné számára altató port ad, hogy azokat elutazása előtt a bucsupoharakba vegyítvén, célját biztosítsa. Különben Bib. a távozó után e szókat mondja: „Ha bőkezűbb lettél s fizettél volna, jobb tánácsot is adhaték. Most jobb lesz tartani a magyarsággal." A rejtekéből kilépő Bánk, hazájának s becsületének boszút fogad.

Második szakasz. Peturnál éjjeli gyülekezet, mely az idegen kormány által zaklatott haza megmentésére, Mikhál, a Melinda bátyja, ellenére, a királyné megölését határozza el. A közéjök érkező Bánk leveri őket a véres szándékról; de jövén Biberach, s értésére adván Bánknak a hitvesére váró veszedelmet, ez együttmaradásra inti a békételeneket, hogy megtalálja, ha szüksége lenne reájok, s elsiet Melindát megmenteni.

Harmadik szakasz. Bánk Melindánál; kétkedik ártatlanságán, ez megháborodottan elfut; Bánk tünődik, s az általa egy oldalszobába zárt s onnan kitörő Izidóra kétes beszéde folytán Melinda ellenújra felindul. Ekkor jő Tiborc paraszt, ki saját s a nép inségét rajzolván előtte, Bánk neki pénzt ad, s Melindát felkeresni küldi, hogy őt haza (Bánk várába) kisérje; maga kis fiát viszi el, hogy a történendők alatt ment legyen. — A királyné által

kerestetett Ottó Biberachba ütközik, s midőn tőle tanácsot kér, ez felmondja neki a bajban szolgálatát, s fenyegetéseire gúnynyal felel, sőt kimondván, hogy tettét Bánknak föfedezte, azzal indúl el: „de jól tudod, hogy én egyedül tudom: ki volt Fülöp királynak gyilkolója," mire az elfutó Ottó által leszúratik. A belépett Myska bán, a királyfiak nevelője, a felvilágositásokat igéró haldoklót elviteti.

Negyedik szakasz. Izidóra kivallja a királynénak Ottó iránti szerelmét, azt, mikép találkozott ezzel, midőn Melindától távozott, s hogy épen ekkor jövén Bánk, kinek a történetet, mennyiben azt Biberachtól értette, elmondá, ez által egy oldalszobába záratott, honnan csak hajnalban törhetvén ki, engedelmet kére meggyaláztatás elfeledtetése végett hazájába térhetni, miben a királyné, ki Bánk ittléte hírén elrémült, nem ellenkezik, s átkozván öcscsét, ki tettei által megfosztja őt az uralkodás lehetségétől, mely egyedüli vágya, hivatja Melindát, kin kedélybetegség jelei észrevehetők, s kijelenti neki, hogy az udvart el kell hagynia. Ekkor jó Mikhál a békételenek nevében kérni őt, változtassa meg rendszerét, nehogy a támadás kitörjön; a királyné tudni akarja a pártosok neveit, s miután Mikhál vigyázatlanúl öcscsét Simont említette, mindkettőnek elfogatását rendeli. A belépő Bánknak, kiért küldött volt, átadja Melindát, kit férje Tiborcra bíz; aztán szemére hányja titkos visszajövetelét s az Izidóra megbántását, mire az viszont az ország szomorú állapotját, s azt mit Melindával tett, veti szemére; a versengés keserű lesz, Gertrudis kiáltására Ottó jő, de Bánk váratlan jelenlététől megijedve fut, ez Ottó látásán dühösön kifakad, őt és hazáját átkozza, mire a felbőszült királyné ellene tört ragad, melyet Bánk, kezéből kicsavarván, megöli őt, s eltávozik. Azalatt Petur ostromolja a királyi lakot, Ottó a királynéhoz menekszik, ki vérében fekvén őt nevezi gyilkosának, s magát ártatlannak mondván meghal. Mikor Petur Ottót átadja embereinek, hogy lekoncolják, Solom, Myska fia, a királyi nép élén győzödelmesen berohan, őt megmenti, s a magát keresztülvágó Petur után fut.

Ötödik szakasz. Gertrudis a nagy palotában kiterítve. Endre királynak jelenti Solom, hogy Petur megölte, s átadja neki az illyriai helytartó levelét, melyben ez a királynét rendszére megmásitására kéri, nehogy a pártütés az alsó részeken kitörjön. A király bevallja Gertrúdról: „ő hibás, hiszen másképen mint ölte volna meg magyar;" Solom tagadja, hogy az alattomos tettet magyar követhette el, és Simon bánt hozza a király elibe, mint az összeesküttek egyikét, ki azon vádra, hogy Petur a gyilkos, elmondja, miképez gyülölte ugyan a királynét, de be kivánta várni Mikhál követsége sikerét; és csak mikor ez tömlöcbe hurcoltatott, rontott elő társa megszabadítására; de a királynét ekkor már halva lelték. Mikor Petur Ottót társainak általadta, Solom reájok ütvén, a megmenekült Ottó nyomban egy polgárt fosztott ki s ölt meg; magát pedig Simont, midőn a veszélyben levő Petur védelmére sietne, Solom elfogta. Jő Mikhál is, ki a királyné által elhurcoltatván, s a nép által mint idegen nemzetbeli meggyaláztatván, számkivetésbe akar menni Simonnal, de elébb a Bánk rá bizott kis fiát a király oltalmába adja, mire Bánk lép be, fiát elkapja Endrétől, visszaemlékezve Bélára, ki atyja miatt vesztette el szemeit; s nyakláncát, a reá bizott hatalom jelét, Gertrúd koporsójához vetvén, kimondja, hogy ennek el kellett esni, nehogy polgári háború törjön ki; hogy ő tán megengedhetett volna a maga s az övéi gyilkosának, de Gertrúd, háza jó nevét ölte meg. Midőn Endre el akarja vitetni, Bánk emlékezteti, hogy Árpád és Bor vére közt csak Magyarország lehet bíró. Endre felhíja a leventákat, hogy vínának meg a király becsületeért, s midőn senki nem ajánlkozván, maga ránt fegyvert, Solom áll elő, s Bánk emlékeztetésére: „miért akarod fejed bezúzni egy gonosz asszony miatt?" mondja, hogy atyja jelenvoltában a haldokló királyné magát ártatlannak vallotta, sőt ez értelemben hozza Myska bán is Biberach utolsó vallomását, mi a király kedélyét ismét felemeli. Erre egy zászlós úr Bánk elfogatását rendelvén, s a király őt csak egy kissé kivánván félre vitetni, Tiborc és jobbágyok a meghalt Melindát hozzák. Bánk kétségbesésben hánykolódik; míg a király parancsára Tiborc elmondja, hogy Ottó emberei gyújtották fel Bánkházát, Bánk rokonait a lángok közé vették, s ő csak a haldokló Melindát menthette meg, ki még Bánkhoz kivánkozott.

Irtóztatón büntettél, istenem!
Jól értelek: kivetted a kezemből
Pálcámat — én imádlak! Így magam
Büntetni nem tudtam.

mond a király, és Bánk szabad.

Második szakasz.

(Setét boltozat Petur házában, hátúl középen egy fekete asztal, mely körül Mikhál bán, Simon bán s a Békételenek ülnek, sokan pedig körülöttök állanak. Petur bán az előlülő; a feje felett a falon egy kép függ, melyen egy a trónuson büszkén ülő asszony látszik. Mindenik Békételen mellett a székhez egy befedett paizs van támasztva. Egy nagy függő lámpás világít. Az előbbeni éjtszaka.)

Petur. A hajnal érkezik, s még mind csak ily
Határozatlanúl? — Szorongatást
Okoz talán a jó szerencse? vagy
Csak öszvetett kezekkel várakoztok,
Hogy majd helyettünk fog dolgozni a sors?
Hát nem ti voltatok, kik oly mohón
Kaptátok ércpohártokat, midőn
Vagy három órával ez előtt, ivék [1]) a
Magyar szabadság hosszu életére?
Ugy, úgy! hiszen meg kellett volna azt

1) Ivám.

Gondolni, hogy csak akkor mernek a
Kis gyermekek mást megfenyegetni, a
Midőn hiszik, hogy azt nem tudja senki.
Simon. Boldog ki hisz; mert meg nem váltja a
Jelenvaló kissebb rosszat talán
Rosszabb jövendővel. Mi lesz hazádból
Akkor?
Pet. Megállja még az a sarat.
Sim. De még is — úgy lehet, hogy elmerül.
Békételenek. (dörmögve) Igaz.
Pet. Hah ördög és pokol! biz úgy
Kivántok itt világosíttatást, mint
Ha a dolog csak engem érdekelne,
És bőrötökre tán építeni
Magamnak egy uralkodást akarnék.
Sim. Mikhál, te szólj.
Mikhál. (a ki szundikált) No mit? Csináljatok
Mit tetszik, és a hol közegyezéssel [dikál).
Megállapodtok, ott megegyezek (ismét szun-
Sim. Hm! csalhatatlan a közegyezés?
Békét. (dörmögve) Kérdés!
Pet. Tehát ti szüntelen csak a
Viszhangi vagytok e szörszálhasító
Fontolgatásinak? Mért jöttetek
Ide hát? vagy a pillantatnak közel-
Létébe kívánnátok visszamászni?
Ó gyáva lelkek! mondom : a jövő
Éjjelre.
Sim. (homlokát dörgölve) És olyan hamar.
Békét. (nyughatatlansággal) Hamar.
Pet. Zárt néki, míg nekünk nem adja ő.
Tő asszonyok kezébe, nem királyi
Pálcánk — le onnan, édes asszonyom!
(A felette lévő képet elleöki)
Egy oly teremtés, a kinek nem ez
Hazája, cinteremjeinkben a
Kinek lenyúgodott szülői nem
Tevék le csontjokat, ki gyermeki
Játékainkban is nem osztozott volt,
Bennünket az vallyon szerethet-e?
Békét. (elevenebben) Nem, nem!
Sim. De hátha még is úgy lehetne?
Pet. Hallgass Simon! Nem érdemes talán
Az, a mi játékon forog, hogy a
Kockák vetésén kissé karjaink
Fáraszszuk? (felkapván a mellette lévő paizst, arról a takarót lerántja, és a címer rajta, egy, a trónus alatt vérében fetrengő asszony)
Im, csak ide teként sétek!
Nem érdemes mászásra e derék
Szőlőgerezd? nem érdemes, hogy a
Király megént király legyen? s nyakunkra
Ne hágjon a dölfös Meránia.
(Mind bámulva vonják le mellettek lévő paizsokról a takarót, s mindeniken az előbbeni címer látszik)
Egy véres asszony a királyi szék alatt.
Nincs senki is? — No menjetek haza
Tehát, s vegyétek fel magatokra a
Töredelmeseknek köntösét, ha ez
Vétek; s zokogjatok, mint a bolondok,
Kik vétkekért csapra ütik véreket.
Békét. (felzúdúlva kardot ráncantanak, s az asztalra csapják)
Sokáig éljen a magyar szabadság!
Mikh. (felütődik) Mi az? mi végződött? [2])
Sim. (ingadozva) Én — nem tudom.
Pet. (egy szegletbe dobván a nála lévő paizst) Le a királyi székből, asszonyom!
Békét. Véressen is!
Mikh. Mit? Ó nagy istenem!
Pet. Mi lelt öreg? — vagy úgy! Hát a jövő
Éjjelre —
Békét. Pártütés!
Mikh. (felugorván, egyik széktől a másikra tántorodik) Hah pártütés?
Pet. Utálatos beszéd! nem pártütés —
Kicsikart szabadság! csak nyugodj öreg.
Mikh. Ó nyughatatlan éjtszakám! Simon,
Petur — ti emberek! Irtóztató
Álomba rengettetek el engemet.
Mikhál — öreg! mi lett belőled? — ébredj!
(magát mejjénél rázza.)
Pet. Csak csendesedj! neked semmit se kell
Csinálni —
Mikh. Ó bán, bán, ez már gyalázat!
Simon! Simon! te is közöttök? ó nem!
Sim. De hátha mégis —
Pet. Ő is fegyveres
Társunk —
Mikh. Csalárd vagy, bán : az én öcsém ő!
Uram, teremtőm, szánj! mire
Jutottam? (térdre esik) Irgalom, meg irgalom,
Irgalmas isten! Ah, hová jutottam! (elhanyatlik)
Simon (felfogja). Bátyám!
Pet. No hagyd el, üljetek le csak.
A vének olyak, mint a gyermekek,
Kik mindenért sírva fakadnak. Nem is hal
Ő meg.
Sim. De hát ha mégis úgy lehetne?
(Kivül az) *Ör.*
Ki vagy?
Szózat. Szabad magyar.
Az Ör. Mi jelszavad?
Szóz. Melinda.
Pet. Jön.
Békét. Ki az?
Sim. Melinda?
Bánk bán (betoppan). Bánk.
Az isten e gyülekezet álmodott
Céljával, az ha elsül, és igaz jó!
Pet. Nem álmodott ez, elsül, és igaz jó.
Bánk. Úgy hát szerencsét kívánok.
Pet. s a *Békét.* Köszönjük.
Mikh. (feleszmélkedvén Bánkhoz siet.)
Bánk! kedves, édes öcsém! Isten hozott
Egy ősznek oltalompajzsúl! Te ments
Meg engem e haramiák közül.
Bánk. (kardjához kap) Haramia?
Bekét. Hogy, hogy?

---

2) Végeztetett.

Pet. Semmitől se tarts, bán!
Bánk. De hát miért reszket ez az ősz?
Pet. Mivel
Csak gyermek.
Mikh. (égre vetett szemekkel.)
Ó uram, bocsásd magadhoz
E gyermeket, s adj neki jó éjtszakát!
Bánk. Öreg világosíts meg e dologban.
Mikh. Úgy vélekedtem, hogy Peturnak egy
Vitézi társaság lesz célja, mint-
Hogy a kalandosok már elhagyatnak.
Azonba' képzelhetd érzésimet,
Midőn felébredék, s kiáltni hallom :
Le a királyi székből! Pártütés!
Bánk (egészen kirántja kardját).
Való tehát?
Pet. Nem egészen. Csakhogy egy
Asszonynak engedelmeskedni nem
Fogunk.
Bánk. S miért?
Pet. Miért? miért? te kérded
Azt, bán? szegény lélek, sajnálhatom
Szép gyengeséged.
Bánk. Gyengeségemet?
Pet. Ne erőszakoskodjál magadon! Tudom
Én jól, hogy elvesztette lelked egy
Részét aranynyugalmának. Panaszszát
Nem hallod elnyomattatott
Hazádnak, és nem látod, mint potyog
Hazádfiának arcáján le könnye?
Ez a merániaknak izzadoz;
Amaz merániaknak a hasát
Hízlalja vérverejtékével; ez
Bőrét siratja, mert merániak
Takargaták be abba testeket.
Román ugyan csak zenditő vala,
Meg is fizette Zavichosztnál halállal;
De a szegény Miciszlavic Miciszláv
Mit véte, e meráni büszke asszony
Hogy tartományait kívánja el?
Bánk bán! barátim! a szülők Polyák-
Ország felé néznek kisírt szemekkel,
Mert tán fiuk Endrével ott veszett,
Azért, hogy egy öt esztendős gyerek
Nyerhesse a galíci tartományt.
Légy boldog Endre! ha te királyi pálcád
Kezébe adtad asszonyodnak, és
Jóságodat dicsérni hallván, úgy veszed
Incselkedését, mint jó pénzt, ime
Alattvalóid így segítenek.
Bánk. S mit véte nektek e meráni asszony?
Pet. Ó bán! ez a derék asszony nagyon
Értett azon közönséges szokáshoz —
De engemet csak nem fog lépre csalni —
Jól tudta ő azon mindennapi
Fogást, mikép kelljen az alattvaló
Nagyoknak orrára az édes reménység
Üvegszemét nevetve tenni fel;
De úgy, hogy azt ők észre sem vegyék —
Az olyanoknak mint te vagy, nagyúr,
Ó rang, igéret és aranyhegyek
Zacskóba zárt szelével el tudá
Mázos kegyelmét osztogatni,
S a jó bolondok, hogy helyét találják,
Kiveték zsebekből ön vagyonjokat.
Bánk. A mit magok vetettek el; királyjok
Vérén vegyék meg azt ismét?
Békét. Nem úgy van!
Pet. Mi a királyt imádjuk; ámde egy
Endrében egy férjfiú királyt imádunk.
Meráni asszony nem kell itt soha.
Békét. Nem, nem!
Pet. Görög, gubás, bojér, olasz,
Német, zsidó — nekem mihelyst fejét
A korona díszesíti, mind egy az;
Mert szent előttem a királyom, és az
Asszonyt becsülöm; ah, de még is annak
Én engedelmeskedni nem tudok.
Nem, nem tudok, mint Endre a királyunk!
Midőn Pozsonvárban Erzsébetet
Általvevé Lajos thuringi herceg
Számára a követség — ó mikép
Állt ottan ő! Egész ország csupán
Nyelvén lebegni láttatott : Köszöntöm
Uratokat (így szólt), mondjátok neki,
Hogy ezen csekélységgel elégedne meg;
Ha isten éltet, még idővel a leg-
Több drágaságokkal fogom tetézni.
S kirakta a szörnyű sok kincseket
A melyeken Thuringia elvakult.
Hogy álla ottan Endre, hátul egy
Szegletben, Endre, a magyar király!
Pirúlva morgott a magyar, s te, Bánk
A köntösét rántád, hogy előbbre menjen.
Sirt bennem a lélek, hogy a pazarlást
Szemléltem, és minden magyar szeme
Könnyekbe' lábbadt — Honnan volt az a kincs?
Bánk, nem felelsz? Tulajdonunkat el-
Vevé, s odadta a hazájabéli
Cinkossinak, s kihúzta a szegény
Magyarnak a kezéből a kenyért, s azt
Megette a meráni fegyveres.
Lerontatá atyáink várait,
S meráni fegyverest rakott oda.
Elszedte hívataljainkat, és
A puszta bán névvel cifrázta fel.
Eckbert, az öcscse, alig törölte le
Fülöp királynak a vérét kezéről,
S itt a scepúsi földet elnyeré.
Berchtold az üstökét se tudja még
Befonni, s már érsek, bán, vajda, s Bács-
Bodrog megyékben főispány leve.
Bánáti Bertalan kihal fimag
Nélkül; s ez asszony egy jött-ment Jerindó
Di Vegliát atjafiává teremt —
Bánk. Igen — de Ráskai Demeter, pohárnok —?
Pet. (megütközik, s ajakát harapja)
A sógorom? Hm! a derék, s haszont-
Hajtó pohárnok a vámot valóban
Elnyerte Újfalun, mert szorgalommal
Töltötte a királyné kancsóit. Sokáig éljen!
(Egy kancsót magossan felemel, azután kiönti a földre)
Mikh. A gyermekek tapossanak anyjokon,

Midőn az atyjok messze tartományban
Fárad szerencséjek miatt? — Gonoszság!
Pet. Minő szerencséért? hogy enged egy
Asszony kevély áhítozásinak,
S Kálmánnak, a fiának, hogy dobot,
Vagy egy kicsiny kürtöt nyerhessen, ŭzi
Galíciából el Miciszlavict?
Bánk. És így hazátok elbusúltjait
Játszani akarjátok, s királytokat
Úgy tenni a királyi székre, hogy
Gertrudis es'tén szíve megrepedjen?
Fájdalmiban megölni érzeményit,
Hogy társitoknak könnyeit soha
Se lássa többé — egyszersmind szeretni
Is, ölni is szándékoztok; mivel
Gertrudis épen a király maga!
Pet. Ne élne vissza hát azzal, s ne kapna
Vasas marokkal a magyar javak
Közé; mivel részemről én bizonynyal
Orrára kész vagyok koppintani.
Békét. Mi is!
Bánk. De ő azért csak még is az marad.
Pet. No nekem ugyan nem az! ha egyszer ő
Rabló, királyném is megszüne lenni —
Ezt esküszöm : míg Endre élni fog,
Meg kell erősítenie régi (szent
Első királyunktól kitett) szabadság-
beli jussainkat; vagy ha megmutatja,
Hogy a hazám boldogságán segít
Ezen szabadság eltörlése — egy szót
Se' szólok : ámde míg ez a szokás,
E század, Árpád vére, a magyar
Érzés, magyar javak virágzanak,
Mind addig azt fogom kiáltni : Üsd az
Orrát, magyar, ki bántja a tied!
Békét. Üsd, üsd!
Bánk. S ezen szokást tekéntve, mi
Szükség setétben bódorogni? Ha
Törvény s szokás szerént cselekszetek, nem
Csak én, hanem minden magyar segítő
Kezét sietve nyújtaná —
Mind Peturon kivül (mintha hályog esne le szemekről)
Igaz.
Bánk. (csendességgel)
Az őseink becsülettel s vitézi
Lélekkel estek egykor el kicsiny
Vagyonoknak elnyeréséért, vagy inkább
Értünk; s mi azt mostan magunk javára
Tartsuk hazánknak omladékain?
Azokon; mivelhogy zendülésbe nem
Fog- e kiömleni az ártatlanok,
A felebarátjainknak vére is? mely
Bugygása közben fogja a szabadság
Jajos tüzét átkozni, hörgeni —
És tagja légyek e rosz társaságnak
Itt én is? ártatlan vért ontani
Segítsek? és abban eszköz legyek, hogy
Jajgasson a szabadságunk miatt
Szegény magyar hazám?
Az élteket, s a nyúgodalmokat
Kockára tégyük polgártársainknak,
Kik, mint szülőinket, bennünket is
Tápláltak! És miért? mivelhogy ez
Asszonynak a hatalma büntetetlen
Teszi azt, mit a közönséges zsivány
Talán fizetne életével is?
Vétkül tulajdonítsuk azt neki,
Hogy a felekzetét jobban szeretné,
Mint a magyarságot? — Ha németek
Között közületek király lehetne
Egyik, nem elsőbb volna-e előtte
Még ott is a magyar?
Békét. (Gondolkozva, dörmögve)
Hisz az való.
Bánk. És ennek ellenét kivánja még
Is mindenik; sőt azt akarja, hogy
Úgy tégyek én is. Nem, magyarok! soha
Azt tenni nem fogom. Való hogy engem
Az emberek bolondozása meg-
Mulattat; ó de a vérekbe és
Az életekbe forró ösztönöm
Markolni nem kiván, se játszani.
Hogy Bánk leüljön a setét szövetség
Gyász-asztalához, ahhoz nem csekélyebb,
Mint bánki sértődés kivántatik.
Békét. (Egymásra nézvén)
Jól, jól beszél.
Pet. Nem jól beszél, ha mondom.
Sim. Ispány! de hátha még is úgy lehetne?
Bánk. Ha oly hatalmatok lehetne is,
Mint volt Leventa, vagy pedig Kupának —
De nekik is elsült-e?
Sim. Mikhál! Gyerünk!
Mikh. (örömmel) Ócsém!
Békét. (mind felkerekednek) Gyerünk.
Pet. Pokolba! hát talám nem
Esküdtetek meg itten?
Békét. (ismét le akarnak telepedni) Az való!
Bánk. Kérlek, ne bántsd őket! különben én
Tölök fogok kivánni egyet itt
Mindjárt. Ne engedj jönni annyira —
Úgy is felelned kell még egyre — egyre,
Mely örülésre hoz : de tére ezt
Most egyszer. Emberek, jertek velem!
Előbb való a hit parancsolatja :
Istennek a kenettje egy királyi felség.
Békét. (Bánkhoz állanak)
Pet. (Eleikbe futván)
Az istennek kenettje Endre; nem
Gertrúd! ez a rabló az nem lehet :
Azért csak érjem el, torkon fogom,
S királyi széke kárpitjának a
Zsinórival fojtom beléje lelkét.
Mint vízözön zúgok mindenfelé,
S ahol találom, ottan rontom öszve
Ez asszony annyit átkozott fejét.
Bánk. Várdán, belőled most a nemzeti
Rút gyülölet, nem az igazság beszél.
Jertek velem magyarok! Szánjátok őtet,
Mert nem gonoszságért gyülöl; hanem
Azért, mivel más más köntöst visel.
Mind. Gyerünk!
Pet. Kiholtak szabadítóid, ó

Te vasra vert hazám! no nyeld le a bilincsed
Jajgatva, s edd magadnak a halált!
Nem kénszerítelek, magam is tudok
Hóhérja lenni azon utálatosnak! (el akar)
Bánk. Megállj! — Ezen haza-s felségárulót
Láncokba verjétek — parancsolom,
Én, a király személye, én — maga
Parancsol Endre a király!
Pet. (Bánk lábaihoz hajol.) Királyom!
Bánk. (Elérzékenyedve felemeli.)
Petur, Petur, kedves bátyám, ölelj meg!
Látod hová tud téged csak neve
Is vinni Endrének! látd mint buzogsz
Érette, még is a szivét akarnád
Kitépni! Hát jut-e eszedbe még a
Testvéri háború? Te ott is Endre
Pártján valál, s midőn jószágidat
Elszedte Elmerik király —
Pet. Ereszsz!
Bánk. Hozzám jövél szökésed éjjelén,
Még egyszer elmentünk a cinterembe
Együtt, lerogytál ott atyádnak a
Sírjára, s azt mondtad : „Igazad vala
Atyám, az isten nem segít soha
Felkent királyok ellen! Nem maradt
Semmim, csak egy szivem : már légyen a
Föld, melybe nyugszol, akárkié; de sírod
Ölelése, s e mondás enyim marad".
Pet. (Bánk nyakába esik.)
Öcsém! Az isten nem segít soha
Felkent királyok ellen! Már legyen
Akárkié a föld, és a vagyon —
Egy szív marad; s így — szent haza, békeség!
Mind. (Bánkhoz tolakodnak.)
Az — békeség!
Mikh. Öcsém! Uram teremtőm!
Bánk. (mintha mind egybe akarná ölelni.)
Ó Endre! győzedelmeskedj te bár
Országokon; de ilyen győzedelmet
Mint Bánk neked nyert most, nem nyersz soha!
Az Ör. (kivül)
Ki vagy?
Szóz. Szabad vitéz.
Az Ör. Jelszód?
Szóz. Melinda!
Bánk. Melinda! ó, ki gyógyít engemet meg!
Mind. (Egy oldalra tolódnak.)
Hah árulás! *Biberach* (jön).
Csak Biberach.
Békét. Hah! halj meg!
Bib. (Nyúgodtan visszalép.)
No lassan! ejnye milliom! biz úgy
Nekem estek, énhelyettem hogyha itt
Más állna, tán a nyavalya is kitörné.
Kedves vitézek, csendessen! biz az
Ördög nem alszik! — ej, szégyen gyalázat!
Kardot ragadni! (csalfa alázódással.)
Egy magyar csak egyik
Bajúsza végével pokolba üzhet
Egy ily szegényke németet.
Sim. Melinda!
Mikh. Hol loptad el hugomnak a nevét?
Bib. A hol magát más lopta : a királyné
Dombérozó mulatságában.
Bánk., Mikh., Sim. Ember!
Bib. No hadd beszéljem hát magam ki; de
(igazán megszeppenve.)
Ördöghe is! valóban most eszem
Fel kell tekerni — átkozott hajón evez szeren-
S elül, hahogy reája nem vigyázok. (csém,
Bánk. Kóbor! hogyan jött a Melinda név
Nyelvedre?
Bib. Páh! tehát még sem tudod?
De igaz! hisz a királyné prüszkölő
Becs-, rang-porától egész bolondulásig
Elszédülél te. No de szó a mi szó :
Ők szépen is fogának a dologhoz.
Úgymint „nagyúr — ej — Bánk bán — így, meg
Nem illik ország első nagyja, hogy — (így!
Így, meg így." — Felhozta hát ide
Szép együgyü feleségét a nagyúr,
Bármint dörömbözött szerelme-féltő
Nagy szíve.
Bánk. Ember!
Bib. Csak csendessen, ó
Bán! most az egyszer úgy kell már viselni
Magamat, hogy a hajlandóságodat
Megérdemeljem; mert ebül leszek.
Látd, bán, sokan tudták ezt a regét;
És ha igazat kell szólni, addig én is
Sípot faragtam nádatok között,
Míg benne ülhettem, s hiúz-szemekkel
Néztem magam körül, nevetve mást.
Véletlen így tanúltam azt ki, a
Mit szorgalommal sem tudtak sokan.
Ispány uram, te oly merőn tekintesz
Rám, s nem tudod, hogy csak ezen éjtszakát
Lett volna szükség el nem lopni Bánk bán
Nagyúrtól, és hogy addig, míg ti itt
Vele vagytok, otthon Ottó és Melinda —
Mikh., Sim. Melinda, húgom? } egyszerre.
Bánk. Fattyú! megöllek! }
Bib. Ezt ugyan bizon
Szolgálatomra nem reményleném.
Látd, bán : királyod a kezedbe adta
Egész hatalmát; s így hogy egyikének
Vagy másikának útjában ne légy,
El kelle országvizsgálásra menned.
Pet. (mérges kacajjal emeli fel ökleit.)
Gyalázat! ellágyúlhattam? — No Bánk,
Hát nem kacagsz velem?
Bánk (öszvecsapván kezeit). Pokolbeli
Irtóztatóság büntetései,
Földünkre jöttetek hát már? Hiszen
Ni itt világos egészen, a mit én
Üres fejü ki nem tudtam találni!
El a királyhoz, a császárhoz, a
Pápához elmegyek, s hogy elpirúljon,
Lerántom e parázna bíborosról
A szép álorcáját kacagtatón.
Ó légy velem hideg vér, légy velem!
Ne hagyj el állhatatosság! hogy merően
Nézvén szemek közé, becsületes
Tekéntetemnél elvakúljon a

Szentségtörő. Meggyilkolom ott előtte
A bíboros gazembert; és ha a
Vesztőpiacra hurcolnak, kiáltom :
Azért jutott hóhér kezébe Bánk, mert
Hitvese virtusát bosszúlta meg!
Bib. Páh, milliom! bizon tán nem tudod,
Hogy csóka, csóka társának szemét
Ki nem kaparja? mert ám mintsem oly
Nagyot bakázzon a bibor, bizonynyal
Előbb feláldoznak tíz Bánkot is.
De gyilkod is haszontalan fened,
Az útakat jól tudjuk elállani;
Vesztőhelyet se fogsz te látni, hogy
Ottan rikolthassál — az ily rikoltót
Titokba szoktuk ám eloltani.
Bánk. Német! te megnyitottad a szemem'!
S ily kábaságot akartam tenni? — Nem!
Szeggel szeget! hisz a tilalmas és
Megengedődhető ravaszkodás
Úgy állnak el, mint a hazug s igaz.
Megmenthetem talán még — nemde? ó
Szólj, Biberach, lehetne még talán
Meggátlanunk? szólj, szólj!
Bib. (öklét öszveráncosítva homlokához nyomván, igen méj, de rövid gondolás után.)
Talán. Gyerünk!
Bánk. Ember! ha még késő nem volna — ó
Angyal! szerezd meg üdvösségemet. —
Ne menjetek széjjel mindjárt, barátim,
Hogy megtaláljalak, hahogy talán
Lehetne szükség rátok.
(Mikhálhoz) Ősz, remélj
Egy nyúgodalmas éjtszakát.
Mikh. Uram,
Szent isten! adj te!
Mind. (morogva.) Ámen. Úgy legyen.
Sim. Szabadítsd szerette húgomat, Melindát!
Bánk. Csak egyszer ötet a kezem közé
Vehessem, ó mikép fogom kacagni
A gyáva herceget; s ha húsomat
Lerágja a kerítő asszony, akkor
Még csontomon is elviszem Melindát.
Egy elhagyattatott helyen legyen
Inkább kenyéren s vízen; mintsem itt
Pompába' bíbor és a hermelin
Bemocskolásra eszközül vetessen,
S szolgáljon egy bujának, a kinél még
Drágább s becsesb előttem a kutyám (el.)
Bib. (maga eleibe dörmögve, követi.)
És — jó ez is. Csak egyik nyerni fog! (el).
Pet. (egy ideig merően nézi mindnyájokat, kik elgondolkodtak.)
No, üljetek le hát, azt mondta, hogy
Maradjatok.
Mind. (székekhez ballagnak, leülnek, s az asztalra békételenül könyökölnek. A többiek körülkörül a fal mellett lévő padokra telepednek, és vagy térdekre bókolnak, vagy fejeket hanyatt a falnak támasztják.) Jó, jó! Maradhatunk!
Mikh. Bojóth! Bojóth! — Kopácsolásokat
Lelkem menyasszonyi ágynak gondolá;
Pedig becsületünknek egy koporsót
Szegeztek. Ó Melinda! (Bánatosan lehajtja fejét, s végre elszunnyad.)
Sim. (mellé ül) Még hiszem,
Tán jóra fordulhat minden!
(Maga elébe néz) De hát
Ha nem? Kevély spanyol szív, hol maradsz?
Hamar tünő örömremény, mi vagy
Te? játszi képzete a kivánkozó
Észnek : mosolyg, s — meghal.
Pet. (az ablaknál egy székbe vetette magát.)
Jó éjtszakát!
Mind. (anélkül, hogy megmozdúlnának, dörmögik) Jó éjtszakát!
Pet. (magába morog) Virad. — Nem úgy, nem
Ti földi istennék! ne gondoljátok azt, (úgy
Hogy minden irtózik hatalmas hangotoktól!
(Hirtelen visszateként.) Hát alszotok?
Mind (lassabban). Jó éjtszakát!
Pet. Aludj
Mohón kilobbant hazafiság!
(Elragadtatva néz ki a hajnalcsillagra)
Dicső fény-
Csillag! (Hirtelen gúnyolva)
Lopott fény! — ej! (lassan) Jó éjtszakát!!!

Ötödik szakasz (utolsó jelenet).

Tiborc (ki kevéssel előbb bejött, csak a szegletbe húzza magát).
Király. Ki vagy?
Bánk (oda teként). Jaj! Esmered te?
Nem esmerem — nem esmerem.
Tib. (csak ott marad) Tiborc.
Bánk. Nem igaz. Tiborc ez nem lehet. Tiborc-
Becsületessebb ábrázatja volt. (nak
Hol van Melinda?
Mikh. és *Sim.* (megrémülve) Melinda?
Tib. (kucsmáját rágja) Hol?
Bánk. Hová
Tetted? ki ott az, a kit erre hoznak
Oly lassan? (Merően néz az ablakon által ki)
Ó, hogy egy zivatar le nem
Csadarja[2]) szemfedelét képéről! Éktelen
Lakossa a pokolnak, mit gyötörsz?
Tib. Ha kéntelen —
Bánk. Mit? úgy? Te sírsz? no hálá
Istennek, a míg sírnak az ördögök,
Addig talán az emberiség örülhet! (ki akar)
(Néhány jobbágyak öszvekötött botokon hoznak egy betakart halottat, és a szín hátúlja közepén leteszik.)
Bánk. (visszarezzen, s a parasztokat, mint esmereteseket merően nézi.)
Izidóra (nagy várakozással egy lépcsővel lejjebb jön az emeletről).
Tib. (tipeg tapog, nyögdécsel.)
Bánk. (reszkető kézzel vonván le a szemfedelet, nem hisz szemeinek, és elcsukló inain erőssen akar megállani.)

---

2) Sodorja.

Izid. (öröm s fájdalom közt Gertrudisra borúlni visszasiet) Melinda!
Bánk. Ó felelj te mindenütt
Jelenvaló! ki tette ezt? (lerogyik előtte).
Mikh. és *Sim.* Melinda!
(Odafutnak, és megette térdre esvén, reá borúlnak.)
Kir. (ki az alatt visszament az asztalhoz)
Ki tette ezt?
Tib. Azt kiabálták azok,
Hogy : „Éljen Ottó, nénje bosszulója!"
Kir. Ottó!
Tib. Hogy a határon várja őket
Ottó jutalmazással.
Kir. Mindenütt
Ottó! az, a kit én oly annyira
Szeretni kéntelen valék, kiért
Szintén alattvalóim gyülölésit
Vontam magamra, Ottó! átkozott!
Örökre zárva lesz előtted az
Országom!
Bánk. Ó, hogy néked is csak egy
Volt életed, te is hogy sebhető
Valál! Hol a könny, a mely ennyi kárt
Fel tudna olvasztani? Szaggassatok
Homloktokon sebeket, s vért sírjatok;
Letépetett az istennek remekje.
(Somát, ki anyja fejénél térdel, magához vonja.)
Gyermek! te is sírsz? könnyü a te könnyed,
Mint egy határtalanságban repülő
Porszem : te kis szegény, hiszen nem is
Tudod, mitől fosztottak meg, nem, ó!
Melinda, serkenj fel; hisz esmeréd
Te Bánkodat — nem azt akartam én,
Nem ezt! Siket fül, szem homályosúl,
Hasadj ki szív. (Fejét a földhöz nyomva gör-
Sim. Melinda! nincsen a [geti.)
Testvéreid számára egy nyögésed?
Világot érő szép szemed berogy,
Mejjed hideg mint a márvány, nem éleszt
Többé fel egy jajszó is tégedet!
Mikh. És még is e még hátra volt! Ezért
Kellett kifutni a hazánkból? ezt
Még hátra hagyták a Mohádik!
Miérthogy egy mennydörgés nem csapott
Belé fiam gödrébe, hisz a keservek
Is édesebbek otthon a hazában!
Kir. Szólj!
Tib. Rám parancsolt, hogy vigyem haza.
Kevés idő múlván körülvevék Bánkházát, tüzet hánytak mindenfelé.
Nagyúr rokonjait lángok közé
Szórták, alig tudám szerette [1]) asszonyom
Testét kimenteni. Még élt akkor egy
Kissé, csak azt mondá : Bánkomhoz! és
Én eltökéllém, hogy hozzá viszem,
Akárhol is legyen.
Bánk. (Szemei előtt kapkodván)
Itt — itt — itt világ.
A könnyek eltakarják azt előlem.

1) Szerettem.

Nincs a teremtésben vesztes, csak én!
Nincs árva más több, csak az én gyer-
Kir. (Magába indulatoskodik) (mekem!
Nincs? — Mostan érzi veszteségemet.
Ő boldog ember! enyhülést szerezhet;
Szabad folyáson úszhat a dühe :
Hallgatni kell nekem — király vagyok.
Fájdalminak lehetne istene;
De ember is lehet ha tetszik : én
Isten vagyok csak lenni kéntelen;
Azomban ember lennem nem szabad.
Ti, a kik oly halványan állotok
Körülöttem, itt, ártatlanúl megölt
Szerette hitvesemnek teste mellett
Kérdez királyotok, hogy mit tegyen
Most ő — ?
Izid. Igazságot, az árván hagyott
Királyfiak nevében.
Mysk. (Halkkal) Vannak oly
Esetek, hol a kegyelem irtóztatóbb.
Bánk. Az ég siket fájdalmaimra —
Vég semmiség az én ítéletem.
Az isten engem büntetésre nem
Tart érdemesnek — az angyal, mely jegyezte
Botlásaimnak számát; ily következést
Húzó legelső lépésemkor el-
Rémült dicső helyén, és fére fordúlt,
Könnyes tekéntettel törölte ki
Nevemet az élet könyvéből.
Kir. Csak egy
Szót most — mulandó egy szót; és oda
Ó visszahozhatatlanúl! Megáll
Egy szóra a természetnek folyása.
Atyám! halálos ágyadon nyögéd
Még gyermekid fülökbe : „Legnagyobb
Fájdalmatokban is királyi széktek
Előtt jelenjen meg tekéntetem,
És intsen emberi uralkodásra."
(Nyájassan visszafordúl; de Gertrúdis látásán fellobban, midőn Izidóra a lépcsőkön félig lejött, mintegy könyörögve a királyfiakkal)
Ottan hever meggyilkolt hitvesem,
És gyilkolója azon törvényeket
Tapodta, melyek édes tartományimat
Zöldeltetik. Buzogj te, meglopattatott
Sziv, árva gyermekid kiáltanak!
Serkenj fel öszverontatott Igazság;
De én elégtételt veszek — Vigyétek!
(Merően néz maga elébe)
Tib. (Csak egy lépéssel előbbre jön, s térdre esik, és rémülve kiált)
Uram! beteg feleségem s éhező
Öt gyermekim kínos nyögések az
Istennek irgalmáért felmenő
Végső fohászkodásodat ki fogják
Zavarni a mennyekből, ha megölöd
Gyámoljokat.
Sol. (Szánakodva Bánkra mutat)
Nézd, uram, e csüggedést! — Király
A büntetés már ennek irgalom.
Kir. (Semmire sem figyelmez)
Nincs a teremtésben vesztes csak ő,

Nincs árva, úgymond, csak az ő gyer-
(meke.
Irtóztatón büntettél istenem!
Jól értelek; kivetted a kezemből
Pálcámat; én imádlak! — Így magam
Büntetni nem tudtam — (magába) nem mer-
tem is —
Magyarok! előbb mintsem magyar hazánk,
Előbb esett el méltán a királyné!
Izid. (A lépcsőn hagyja a királyfiakat, s Ger-
trudisra borúl)
Gertrúdis! a gyilkos szabad!
Mikh. Szabad!
Bánk (Alig érthetőleg)
Engedd meg illendően eltemettetnem.
Sol. (méj tisztelettel hajtja meg magát. Min-
denik azt követi, s kardjaikat a király előtt
lerakják.)
Kir. Magyarok! igen jól esmérem — szeretnek,
Enyímek! — Hogy ily nemes szivekkel egybe
Férkezni nem tudtál, Gertrudisom!
(Fel akar sietni a holthoz; de eleibe akadván
a lépcsőkön álló gyermekei, azokhoz által-
ölelve letérdepel.)

2. Vágyam.

Hol vagy, fenrepeső szép pillangója velőmnek,
Mely még egy Pegasus szárnyait is nevetéd?
Ó hol vagy, kecsesel teljes szilaj indulatimnak
Hasztalan izzadozó mennyei Tantalusa?
Nemde világok, idők nyúlnak heverészve tö-
mötten
A cél közt s közted, vak here Vágyakodás?
Gyermeki bábok után kacsalódó képezet! egykor
Csillagokat sietél egybeölelni: mi lett? (tett
Dölyfös kedvesnek csak az egy mosolyogva kiej-
„Nem" szava feltátott sírodig elkanyarít.

HORVÁT ENDRE.

1778—1839.

PÁZMÁNDI [1]) HORVÁT [2]) ENDRE [3]) 1778. nov. 25-én Győr vármegyének Sz. Mártontól éjszakra fekvő Pázmánd helységében, hol szülői szőlőmivelők voltak, ugyan atyai szőlőházában született, mely utóbb „pázmándi magány" néven lett ismeretessé, s hol Horvát élte jelentékenyebb részét töltvén, munkái nagyobb részét írta. Első oktatását a bencéseknél, s ezek eloszlatása után a szentmártoni és pázmándi elemi oskolákban vette; a nyelvtani osztályokat Győrött járta Fabchich József a görög költők fordítója alatt, kitől nyert először útmutatást és buzdítást a költészetre. A humaniórákat Komáromban, a bölcsészeti folyamot Pozsonyban végezvén, 1797-ben Heinrichauban (Felső-Sziléziában) a cisterci rendbe lépett, de azt mind gondolkozásának különbözése miatt az ottaniakétól, mind honvágyból, esztendő múlva elhagyván [4]), a győri püspöki papnöveldébe vétetett fel, s már 1801-ben áldorrá szenteltetett. Következett évben Széplakon (Sopron vármegye) káplán, nem sokára Szergényben administrátor, 1803-ban Győrött a belvárosi káplánságot nyerte el, hol kevésben múlt, hogy az 1805—6-ki hadi hagymázban papi buzgóságának áldozatja nem lett. Az utóbbi évben végre plébánossá neveztetett Téten, hol különösen Takács József a költő, és Kisfaludy Mihály a költők atyja házainál bejáratos, de nem ritkán Pannonhalmán és Zircen is megfordúlt, s gyakran heteket, sőt hónapokat is pázmándi magányában töltvén, főleg a magyar költészetnek élt. Első kisérletei alkalmiak voltak [5]), melyek közől 1809-ben 1. *A Felkelő Nemzethez* szóló, egymásután ötször (némelyek szerint hatszor) jelent meg, s az irodalombarátok figyelmét is classicai szinezetével nagy mértékben magára vonta. Még inkább tűnt fel historiai költeménye: 2. *Zirc Emlékezete*, Buda, 1814. 4rét, mely őt kora jobb költői közzé iktatta, kiben a nemzet összes míveltjei egy jövendő magyar Virgílt láttak. Az állandó nemzeti játékszínnek, főleg Kulcsár István által mozgatott ügye őt is felszólalásra bírta, s ő azt költői levél alakjában tárgyalta: 3. *A nemesszivű Magyarokhoz a pesti Nemzeti Theátrom ügyében.* Buda, 1815. (s még háromszor ez évben); de a magyar történet lett, eddig főleg a romai classicusokra szorítkozott, tanulmányai legkedvesb tárgyává, mióta Horvát István könyvecskéjét „Nagy

Lajos és Hunyadi Mátyás . . védelmeztetések" olvasta, mely egy tüzes epistolára lelkesítette : 4. *Horvát Istvánhoz.* Bécs, 1815. 8r. Ez évben a már névre kapottat Takács társaságában felkereste házánál a Bécsből visszatérő Kazinczy Ferenc, kit ő melegen fogadott [6]). A nyelvujítás ügye tette a társalgás tárgyát, s Kazinczy, ki ösmerte a társas téren ellene itt is folyó ellenzést, felszólította a dunántuli felekezet e két buzgó tagját, hogy írva és nyomtatva, ne titkon, dolgozzanak ellene, mit Horvát meg is igért ; és csakugyan megindúlt a Kazinczyra nézve, mint ez maga bevallotta, nem gyümölcstelen levélharc közte és Horvát közt [7]) ; de nagyon hihető, hogy valamint ez részt vett a Kazinczy ellen intézett álnevű híres értekezésben „A recensiókról" (Tud. Gy. 1818. VI. köt. [8]), úgy a *Kazinczy Munkái birálatát* (Tud. Gyűjt. 1818. IV. köt.) áljegygyel maga írta. Egyébiránt Horvát nem az ujítás elve, mint inkább annak túlzásai ellen költ ki, aminthogy maga is a merész és szerencsés ujítók közé tartozott. Ez idő óta dolgozott Horvát koronként 5. a *Tud. Gyűjteménybe* is, hol név szerint tőle vannak : *A drámának versmértékéről* (1817. VII.) ; *Epistola Boldogréti Víg Lászlóhoz* (Horvát Istvánhoz ; 1818. IV.), melyben abbeli buzdításaira, hogy Árpádot egy nemzeti epopoea tárgyává tegye, mentegetőzve felel, előhozván akadályait, mik részint a tárgyban, t. i. a történeti hézagok s a monda hiányában, részint házi gondjaiban a gazdálkodás és elárvult testvérei nevelése körül és csendhiányában fekszenek : hogy azonban tán épen e buzdítások folytán a magyar őstörténet körüli studiumokhoz hozzá látott, mutatja ily című értekezése : *A magyar nemzet nem finn származatú* (Tud. Gy. 1823. II.). Ugyanezen folyóiratban állított életrajzi emléket néhai legkedvesb tanítójának : *Kőszögi Fabchich József* (1823. I., egy jellemrajzi toldalékkal Rájnisról). A vallási egyesülés eszméjét, mely ez időben élénk mozgalom tárgya lett, részéről egy fordított munkával támogatta : 6. *Theodul Estvéi*, vagy a különböző religiói felek egybe-engeszteléséről. Buda, 1819. 8r. [9]), mely időből néhány alkalmi versén kivül [10]) birunk két egyházi beszédét is : 7. *Győr visszavételének jeles ünnepén* a győri székestemplomban *mondott beszéd.* Komárom, 1819. 8r. és 8. *Szent Istvánnak* első Magyarországkirályának és apostolának *tiszteletére intézett beszéd*, melyet a ns. magyar nemzetnek nemzeti ünneplés alkalmatosságával mondott. Bécs, 1821. 8r. De legtermékenyebb volt Horvátra nézve ez évtized (1821—31.) költői tekintetben. *Árpádján* folyton dolgozott, miről az irodalom barátjai némely mutatványokból értesültek (az Aurora 1822., 26., 28-ki folyamaiban) ; e mellett Kisfaludy Kár. buzdításaira koronként kisebb eposzi s más költeményei készültek 8. az *Aurora* számára, u. m. *Gritti Lajos*, elbeszélő költ. (1821.) ; *Enyingi Török Bálint, feleségének*, heroíd (1824.) ; *Borbély Helena, férjének*, heroíd (1825.) ; *Csesznek vára*, elbeszélés (1826.) ; *A sziszeki győzödelem*, hősköltemény (1827.) ; *Magyar Parthenon*, öröm-ének a magyar akademia felállásán (1829.) ; *A boldog öreg*, elegia (1830). Kisfaludy halálával 9. az *Urániához* menvén által, ebben két elbeszélést adott : *A négyes áldozat* (1831.) és *A háladatlan* (1832.). Egykorúlag megjelent végre nagy epopoeája 10. *Árpád*, tizenkét könyvben, szókalaúzzal. Pest, 1831. n8r., mely 1832-ben a m. akademia által megkoszorúztatott ; s utána összegyűjtve 11. a *Kisebb Költemények*, Pest, 1831. k8r. a költő képével. Ezekkel jóformán berekesztette Horvát Endre, költői pályáját. Irodalmi nagy érdemei s mellesleg a főpapság irányában hódolatra mindig kész lantja oly kevéssé méltányoltattak, hogy hosszas lelkészi pályája után is azon csekély kedvezésen túl, hogy 1829-b. Pázmándra tétetett által, másban nem részesült ; a magyar akademia rendszabásait végleg meghatározó nádori küldöttségnek tagja volt ugyan, s midőn az intézet 1830-ban, nov. 17., megalkottatott, a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes tagúl megválasztatott, de költői koszorújára, mielőtt azt elnyerte, a mel-

lette ragyogó fényben feltűnt ifjabb versenytárs, Vörösmarty, már homályt vetett; kedélyét elégületlenség szállta meg, s nyers jellemének élessége ezeknél fogva mindinkább keserűvé lett. Ez időben, 1831. áprilben látta őt Kazinczy Fer. utólszor Pannonhalmon és pázmándi magányában [11]), s „Utjá"ban ezt irá róla: „Lelke elevensége egészen elhagyta; ritkán lobban dévajságra, vagy csak erővel." E sor, Döbrentei sugarlásai által balul értelmezve, idézte elő Horvát Endre azon leveleit, melyeket amaz „Pátfalvi Márk" álnév alá rejtőzve a magáéival e cím alatt: *Felvilágosítás Kazinczy Utjának 25-d. lapjára* a „Sas" X. kötetében, 1832. júniusban, s így Kazinczy halála után, közzé tett, s melyek a sértett hiúság legaljasabb fegyvereivel, rágalom- és gúnynyal sértvén a szent öreg emlékezetét, irójokat örökre beszennyezték. S valóban, ezóta minden jobb érzésű visszavonúlt az egykor ünnepelt nyelvmüvésztől; ki már most ritkábban is járt fel az akademiai gyülésekre, s nem becsülve, nem szeretve múlt ki, mart. 7. 1839., miután 1835-ben valahára alesperestté lett, s 1838-ban a Kölcsey Ferenc halála által megürült akademiai fizetésbe belépett. Akademiai dolgozatai a hivatalosakon kivül, mikben buzgósággal eljárt, 12. a következők: *Hazafiság*, philos. értekezés (Évkönyvek I. köt.); *A magyar Tudós Társaság közülésére* sept. 8. 1832. örvendező vers (u. ott); *Emlékbeszéd Simai Kristóf felett* (nem mondatott el; Évk. III. köt.), és *Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem élete* (Kéziratb.). Pázmándi magányát (mostohaanyja halála után [12]), úgy könyvtárát s némely apróbb követeléseit az akademiának hagyta.

[1]) Így írta magát gyakran, különösen „Árpádja" címén nem ősbirtok, hanem szülőhelye ut.

[2]) Ősi nevéről ezt olvassuk *Kazinczy Ferencnél*, a kiadatlan „Glottomachusok" I. kötetében: „Talán nagyatyja még, *Füredi* nevet viselt; de özvegye Horvát nevűhöz méne férjhez, midőn első férjétől eredt gyermeke, Endrének talán atyja, gyermek volt; s ezzel is megtörtént a mi hasonló esetekben sokakkal: a Horvátné gyermekét Horvátnak nevezte a világ, s a gyermek maga is e nevet viselé oskoláiban, s így tovább. Ezt egy érdemes barátomnak maga beszéllé el Horvát Endre, ez pedig másoknak és nekem."

[3]) Első munkáin még Andrásnak írta magát. Az elavúlt „Endrét" leginkább Horvátnak azzal élése terjesztette el.

[4]) *Döbrentei* Horvát Életében, Közhasznu Esm. Tára, VI. köt. 330. l. Ezt használtam, valamint H. E. saját jegyzéseit.

[5]) Ezek a következők: 1. Főtiszt. *Márton János győri kanonok* . . . neve ünnepén az ő káplánjának lantja, 27. dec. 1805. Győr, 8r. 2. Mélt. *Vilt József* . . . úrnak, midőn a győri püspökségbe ünnepi készületekkel beiktattatott. Győr, 1806. 8r. 3. *A Felkelő Nemzetnek*, a buzogányos vitéz magyaroknak. H. n. 1809. 4r. 4. Az 1812. eszt. aug. 31-kének emlékezetére, melyen a fels. apostoli király *Dréta Antal* pásztói s pilisi apát úrban a zirci szerzetnek főkormányát ujonnan magyar ágra szállitotta. Győr, 8r.

[6]) „Horvát meleg vala erántam — írja *Kazinczy F.*, Glottomachusai I. köt. bevezetésében —, de nem titkolhatá, mennyire van Verseghy, Bacsányi és társaik iránt elmelegülve. Az engem nem bánt, ha valaki azokat szereti, a kiket én nem szerethetek. Minthogy én azt kivánám hogy, ha ki kárhoztatja szólásomat, vagy magamnak írjon, vagy nyomtatásban feleljen meg, de ne üzzön cimborákat; Takács és Horvát megigérék, hogy fognak írni. Horvát írt mint designatus secretáriusa a magát constituálni akaró társaságnak, de a mely felől én előre megjövendölém, hogy semmi sem lesz." Mégis eleget patvarkodott e nem constituált társaság is (a keszthelyi kör. Tagjait l. az I. köt. 599. l. [17]) jegyz.).

[7]) Áll az a többször id. *Glottomachusok* I. köt., s folyt 1815—16—17-ben, a legnagyobb tisztelettel Horvát Endre részéről, s finom udvariassággal Kazinczyéről.

[8]) Kazinczy nézete erről: „Úgy hiszem, hogy az . . . említett dühös és hazugságokkal szőtt értekezés A Recensiókról a Takács József tollából folyt; azt mutatják az egymást toló citátumok, a mi neki minden dolgozásaiban szokása volt; azt mutatja compositio és stilus is; azt az értekezés végében álló: in necessariis unitas stb., mely kivált neki kedvenc ideája volt. *Horvát Endre* a Takács József értekezését toldogatta, igazítgatta, s a *Füredi Vida* névvel jegyzette meg; Verseghy pedig tulajdon kezével leírva adta be a Tud. Gy. redactiójának, hogy én ne tudjam ki ellen támadjak fel, s tégyem nevetségessé magamat, ha ellenkezőm személyét eltévesztem stb." *Glottom. I.*

[9]) *Döbrentei* az id. h. még egy fordított „Francia Katekizmust“ hoz fel tőle, melyről azonban semmi közelebbi tudomásom nincs.

[10]) Ilyek 1. Mélt. *Paintner Mihály püsp. úrnak* Győrből Budára lett általkelésére. Győr, 1816. 2. *Schwarzenberg Ernest ő hercegségének* a győri püspökségben lett beiktatására. Győr, 1819. 4r. 3. Mélt. *Juranics Antal úrnak*, győri megyés püspöknek, püsp. székébe való iktatásának estvéjén . . . és iktatására. Győr, 1825. 4. Fels. *Karolina Augustának* . . . koronáztatására. Pozsony, 1825. 4r. 5. Mélt. *Horváth János úrnak*, vál. bosoni püspöknek. 1826. 6. Főmagasságú *Rudnay Sándor úrnak* . . . midőn szents. XII. Leó romai pápa által . . . cardinálissá neveztetvén stb. Bécs, 1829. 7. Mélt. *Kovács Tamás úrnak* . . midőn . . szentmártoni főapátúrnak felszenteltetnék. Győr, 1830. Az itt előhozottak összegyűjtve „Örvendezések“ cím alatt „Kisebb Költeményeiben.“

[11]) Ki iránt, az említett levélbeli és folyóirati polemiák dacára, folyvást tiszteletet mutatott. „Hát Horvát Endre írt e Neked? — kérdi Pápay Sámuel Kazinczyt 1823. oct. 5. költ levelében — Megfogadta ő nekem levelemre, hogy fog téged tudósítani *azon felbonthatatlan barátságról, melyet több esztendők előtt ajánla*, s melyet azóta sem változtatott.“ Glottom. I.

[12]) A birtokocska eladatott, s még élő anyja húzza a kamatot.

1. Zirc emlékezete.

Zirc állapotját három szakaszra vettem. Az első fölállásától fogva a mohácsi ütközetre következő pusztulásáig. Ebben, tudjuk, hogy Imre király 1198. építette, vagy ha ő nem, valaki a főmagyarok közül, de az első hihetőbb. Ez üdőközből tudjuk még két vagy három apátnak nevét, és hogy 1526-ban végromlásra jutott. E tájon kezdem a második szakaszt, s lehozom akkorig, mikor Dréta apátnak hazafiúi törekedései által tulajdon jussaiba lépett, elválasztva a henrikvölgyi apátságtól. E szakaszbul többet tudunk. Ugyan is, e zavaros üdökben, midőn a magyar hont mind bel-, mind külellenség fogyasztotta, Zircet szerzetesek nem lakták, a jószág pedig nagyobb részint török harács volt. Maximilián császár és király 1564-ben Thuri Györgynek; 1565, Thuri Benedeknek, feleségének Ostfi Orsolának, Thuri Farkasnak, és ezek maradékinak Zircet 8000 ft. általengedte. A királyok mindazáltal az apáti tiszt nevet egyházíaknak adták. Ily zirci apátok voltak : 1614. Monoszlai Mihály, 1619. Bolerázi István, 1638. Bojte István. Ezt követte báró Héderváry János, ki a szerzetnek némely jószágait vagy pörrel visszanyerte, vagy kiváltotta, és a szerzetnek kieresztette. 1660., midőn Liliomföldérül Újfalusi Márton választatott, Újfalusi kezdette Zircet azzá tenni, a minek lennie kellett volna : de badacsonyi utjában megöletett. Erre az egynéhány szerzetesek rémülve Liliomföldére költöztek. Ezek közül volt Szabadi László, ki a remeténél megszállott, és még 1700. Liliomföldén élt, mint az eladó levélbül kitetszik. Újfalusi halála után 1697. Zircet Liliomföld húzta magához, és 1699. eladta Henrikvölgynek, melytül Dréta munkálása által elszakasztatott.

Első szakasz.

Isteni elme, mi nagy, mi dücső szent gondviselésed!
Munkáid mely messzehatók! Létünk fonalának
Mind két ága kezedben. Az agg föld sarki forognak
Általad. A már volt, de sötét mélységbe lesülylyedt
S most élő, s több század után szentséged imádó
Népeket egy szóval vezeted sorsoknak elejbe.
Itt hever egy porszem; mi tiporjuk büszke nyomokkal!
S egy szavad a morzsát kékes felhőkig emelvén,
Hegygyé domborodik, s vállát nyomkodja mohos fal.
Itt egy hullámmal játszó kor-rágta kevély szirt:
Szólj, és a szigonyos Neptún lesodorja fenékre.
Itt a róna telek bájoskodik édeni kéjjel :
Intésedre tekint, s ím tajték nyalja ugarját.
Így osztod nékünk is erős karaiddal ügyünket:
Így a nemzeteket síkló hiuságra tanítod :
A nagyságban elült birodalmat földre tiporván,
Tündöklő neveket zavaros Léthébe meríted,
S olyakat ültetsz föl pusztult fészkekbe azoknak,
Kikre előbb a nyalka világ megvetve kacsintott,
És kiken a diadalmi erő koptatta igáját.
Itt e szent völgyben, mely a természet anyának
Hímes kellemivel dúsan tündérkedik; itt, hol
A sík térre köves bércekrül csermelyek esvén.
Flóra kies mezejét megfutják harmatos árral:
Itt ezen arkadi ernyősben, hol szőke Diána
A szép Endymiont csókkal meglopni leszállván,
Gyönge Napsaéktul kísérve vadakra erányzott;
Néha, hol Amphion megfujván isteni sipját,
Vagy kobzát vervén, Phoebust üdvözleni szokta,
És piros ajkárúl édes hangokkal enyelgett,
Melyeket egy könnyű szellőcske röpülve ragadván,
Émathi tempéket képző kanyarokban eloszta:
És mint Théba kemény követ mozdúlni tanítá,
Itten is érzőkké a fák lantjára levének;
(Ekkor kezde alá a nyír-ágacska hajolni)
Hol koszorús Pomóna szelíd fáskertje sövénynyel

Nem kerekítve virúlt, s öntötte kosárba gyümölcsét;
Mert, ó boldog idők! orozók nem voltanak akkor.
Itt tisztes hajlékot emelt a zirci magányban
A fejedelmi magyar, még izgó férfi korában
A sok bajnoki véren üdült árpádi hazának,
S megszállatta kegyes szívü ciszterci atyákkal,
Félre az ingerlő zajtúl, az epés sokaságnak
Fondor törétül, hogy az istent nyugton imádni,
És az örök Jóság munkáit zengeni tudják.
S míg a vasmarkú magyarok viadalra kikelvén
Honjoknak zászlói alatt koszorúkat aratnak
Védvén hölgyeiket, s paizsos Bellóna sajátit,
Édes gyermekeket, szíveknek zálogit : addig
A jó szerzetesek kezesekkint földre borúlva
A magas isten előtt tömjént égessenek értek.
Igy mikor Endre király népét Azsiába kitévén,
A kacagány vállú lovagokkal nyomta Koraddint;
S hol macedó Sándor hajdan tábort üte, mostan
Álmosi markokban villogtanak éles acélok;
S csótáros paripák patyolatkontyokra tiporván
Pajkos arabsoknak gőzölgő véreket itták;
Vagy mikor ősz Hunyadit Belgrád megölelte fiúi
Karjaival, s csókolta kezét atyjának utólszor,
(Mért kellett meghalnod, erős védője nemünknek!)
Vagy fia nagy Mátyás a holdat födte homályval,
S atyja leventáit, s kiket ő maga víni tanított,
Mindenkor győztös karral csatatúzbe vezetvén,
Tízszer ezer bozogányokkal tíz annyit emésztett
És Európának bátorságára falat vont.
Ah mi csapongó vagy, mi kaján, hadak istene hozzánk!
Ah mire juttattál, mi fonákul fordula sorsunk!
Vagy van-e oly érc szív? — vagy fojtsd el Múzsa, mit érzesz.
A zsoltáros atyák odafönn tartóztanak akkor,
Országunk védszenteinél; szeges övbe kötözték
Ártatlan testek, s hosszas böjtökkel aszalták.
A sanyarúságban lelték föl kedveket; éles
Szikla adott nékik nyoszolyát; fejek alja kesergés
Volt : mert munka után a kő is párna gyanánt van.
A harcos magyarok voltak mindenkor előttök,
A tisztább vallás, s az irígylett nemzeti fölség.
Itt e béketanyán; a csöndnek néma ölében,
Hol csak eget, Göncöl szekerét, bús Lúna szemérmes
Halvány arcáját; a napnak sárga szikráit,
Könnyü fellegeket, villámot, játszi szivárványt,
Láttak kém szemeik; távúl a cifra cselektül;
Messze hazug féntől, s méreg-hízlalta Erynnis
Láz csordájától, s az irígység-szülte fenétül;
A kegyelemtermő forrásnál, itten az oltár-
Zsámoly előtt, éjtnap harsogták ájtatos ének-
Szóval bőségét az egek fölséges urának,
S izzó szívekrül küldöttek mennybe solozsmát.
Ők, kik az oltárok, s haza mellett vívtanak a vér
Tér mezején, azokért zokogás közt kértenek áldást.
Ők soha szentséges tisztek folytatni nem únták;
A fáradtak után mentek, fölváltva nyugodtak.
Sem heve a nyárnak, sem rázó téli szeleknek
Mérge az éneklőt nem volt meggátlani képes.
Önmaga a tájnak kiesebb fekvése is őket
Titkos erőszakkal majdnem levegőbe emelte.
A futosó javakat, mint horgait emberi szívnek,
Hagyván a külső hártyát kedvelte világnak,
A mulhatlanokat vizsgálták lelki szemekkel.
Így mult el sok üdő. Így a szent férfiak érett
Napjaikat nagy terhek alatt vígadva felejték.
Mert, mivel a testnek pihenést engedni taná-
És a lélekerőt tetemink épsége segíti : (csos,
A jámbor társak felekezvén rendre, menének,
Ez kis kertje körét ibolyával szegni, vagy ösvényt
Nyesni, vagy égszínű tulipánt karimákra kirakván
A természetnek jelesebb csínt adni kezekkel;
Az, nevedék fáit nyesegetvén, kötni karóhoz,
Hogy még gyönge korú fiataljait óvja szelektül,
(Ám látjuk köztünk is az ősz egyeníti az ífjut,)
A vad tőkbe szelíd szálacskát oltani, ámbár
Holta után élők fognák izelítni gyümölcsét.
Meg más ballagván a gyors méh-lepte mezőre,
Orvosfüszerrel, s gyökerekkel tömte szobáját;
És mint jótévő polgár hazatársi javára
Forrasztó kenetet, vagy italt egyelíte azokbul.
Mindenik ekképpen más-más munkába szeretvén
Aggodalom nélkül a vétkes unalmat elüzték,
S naprul napra közelb járván a boldog arányhoz,
Merre utat szegtek, szemeik mosolyogtak előre.
S mint mikor a dölyfös víz-síkon félre sodorja
Aeolus a gályát : a tisztet gondok emésztik,
A habbástyákat tusakodva legényi lapáttal
Szegdelik összevetett vállakkal, s partra verődvén
Emlegetik már mult veszedelmeket édes örömmel :
Így amazok, törvén a test szilaj ingeri ellen,
Mint fegyverviselők állattanak ébren az őrön,
Kölcsönös ösztönnel bajt vívni, ha kelle, merészek;
S visszatekintettel bírálván régen eloszlott
Élteket, a színt is készek büntetni magokban,
Csillapodott szívvel várták a lelki jövendőt,
Minthogy emitt győztek Boreás-forralta habok közt,
És a nyálas iszap tetejét átkelte hajójok.
Így kelt át sok üdő e kéjes völgyi ligetben,
Melyre az isteni kéz bőven maga rakta mosolygó

Kellemeit; hol néki terült, sok századot élt fák
Lóggó fodraikat suhogással lengeti a szél.
A vas üdő nem tud semmit kémélni: lerongál
Mindent, s visszaidéz egy mély feledékeny üregbe.
Számtalan országok lakják e puszta homálynak
Gőzös rengetegit; hol nem felel a süket Écho,
Hol nincs lelki barát, kivel ölbe röpülni lehessen,
És nincs a búsnak, ki előtt keseregje panaszát.
Itt sok drága arany koronák elvetve hevernek,
Melyeket egykorban népek szám ezre imádott.
Itt, kiket a tudomány aszaló munkája megőrlött,
E komor éjvölgyben föl-alá tapogatva borongnak.
Itt tábortalanul diadalmas régi vezérek,
Kik vagy igát adtak, vagy törtek, alusznak örökre.
Itt sok szolgarabok, kik vért izzadtanak élve
Munkák terhe alatt, hogy már meghaltak örülnek,
És most is köszönik, hogy nincs több élet ez egynél.
A sudamos füst-árnyékon mit kaphat az ember?
E játszószínben mit használ lenni kevélynek?
Tömkelegek, várok, peruáni aranynyal ezüsttel
Cifrázott paloták, vagy Lydia kincse, mit érnek?
Hol Babylon, hol Persepolis, hol Théba feküttek,
S Ilion utcáit hasogatják mostan ekével.
A haladékony üdő mindent hátrálni parancsol;
Játszik sorsunkkal; földig lealázza mi nagy volt;
Bontja az összevalót, mi erős, eltördeli ízre;
A zamatos bőség-szarvát kiüríti fenékig;
Nincs a legjelesebb érdem megmentve fogától:
Mint valamely elnyilt örvény, gyomrába kanyargat
Mindent. — Ebbe szakadt magasan kelt fényje hazánknak;
E nagy ütődésnek még most is sebhelyi fájnak,
Melyek, míg magyarok lesznek, mind vérzeni fognak.
Hol vagytok, kik alatt országunk alköve épült,
Hunnia-szülte dücső nagy lelkek: Bendeguc, Árpád,
Taks, Tuhutum, Csák apja Szabolcs, Lél, Kont, Huba, és Und?
Nincsenek ök! átkeltek örök hajlékba nyugodni! —
Ott, kik Béla körül vérünk-átkozta Sajónál
És kik Várna előtt, és kik keseredve Szigetnél
Fáradt csontjaikat lerakák, most béke ölében
Hordanak Elysiom mezején diadalmi borostyánt,
S érdemlett áldást fognak föl minden ajakról. —
Ó! ha halandókhoz valamely közt tartani szoktok,
Tí nemes árnyékok, kópjás eleinknek imádott
Hamvai, szánakozó szemeket ránk vessetek onnan,
S óvjátok hév véreteken nyert Átila földét! —
Hol vagytok, jó szerzetesek, kik versen ajakkal
A szótlan falakat harsány énekre felelni
Zengve tanítátok, mindent meggyőzni hatalmas
Orgonasípoknak szellővel összefogódzott
S kényesen a levegő egeket megölelte melossal?
S mennykari hymnusban másolván lantos Arion,
A szilaj indust is tettétek volna szelíddé?
Nincsenek ök! neveik lévén jéghátra metélve,
Az habos Iszternek torkából Euxin elitta.
Nincsenek ök! a mészárló vad fegyverek éli
Közt éltek, mikor a Múzsák éjmécsese homályban
Füstölgött; mikor Árpádnak nyers sarjai tolták
A gyántás fölhót; kiknek meghalniok álom-
Játék volt, kétszer ha elesni lehetne hazáért,
Készek, férfiasak, nyiltkedvük jó s bal esetben:
Védfalok a mell volt, paizsok vér-nyalta szekerce,
Nemzeti érzések s honnjoknak fényje az öszön;
Kik, mint a szirtrul rohanó folyam omlik előre:
Úgy egy tengertül másik tengerre kinyúlva
Rákosi zászlókkal vitték a szittya hatalmat
Nagy fejedelmek alatt Európa-imádta Budárul.
Ah, de mi haszna Lajost említem? képe azonnal
Egy epedő, gyöngykönnyeitül ajakáig elázott
Fátyola-tépte kegyes hajadon nymphának előmbe
Áll, s a Másodikért kezeit kócsolva fejére
Búnak ereszti magát, sír, forr, átkozza Mohácsot,
És átkozza Cselét, hol megszünt élni királyunk;
(Vad sors! a bimbót nem munka letörni tövérül!)
És most is föl-alá szaladozva kiáltja hazánknak:
Visszavonás ejtette magyart e gyászos özönbe!
Ó jajnap! szomorú viadal, temetője nevünknek!
Mennyi pogány sebeket szeldeltél árva fejünkön!
Mennyi halált osztott köztünk egy kockacsapásod!
Mint mikor a fölnyult éles köszirthoz ütődnek
A szakadó fölhók, s ereik megnyílva okádják
A kénkővel elegy záport: úgy napkelet önti
A rémült s kétségbe-eső magyarokra negédes
Csordáját. Már városaink, már templomok égnek;
Tiszteletes szent klastromaink egymásra ürülnek,
A rongyolt paloták komor üszkei meztelen állnak,
És mely füstté vált, a fényt, borzadva kesergik.
Költözik a szebb nem; rabszíjon sírnak az ifjak
Válva hazájoktul, kényjén szolgálni pogánynak,
S a hószin karokat feketítő láncon epedni.
Ez holtig lekötött kedves férjének ölétül,
Az bálványjának csókjától messze szakadni
Kéntelenek, bágyadt zokogásikat összelehelték.

Itt atya és magzat nedves könnyekbe merülvén
Egymást gyötrötték, s élvén gyászt sírtak előre,
És el-elájulván általkócsolva lerogytak.
Ott egy szép csöcsemő ragadott anyjának utánna
Nyújtván kis kezeit, némán esdekle halálért.
A pásztor nyáját, telekét a gazda veszőre
Hagyván, félhaltan röjtöztek tölgyes adúkba.
Nem hajtotta fejét feszület küszöbére szarándok;
A barlang, melyet hársfák zöld bokrai födtek,
Által s visszafutó iszalaggal fonva tömötten,
Melyet előbb remeték laktak, lett fészke vadaknak.
A toronyöblökben búsan hallgattak az ércek,
És csak az éjmadarak sértő huhogása süvöltött.
S mint a kellemetes kegyalak megfosztva neménck
Nem szabad ékeitől, panaszit hullatja keblébe:
Úgy szent oltárok megfertőztetve sohajtnak
Éneklőik után, kik előbb áldoztanak ottan.
Téged is Imre király dús hajloka, zirci monostor,
Lába alá tapodott az eget nem félte pogányság,
S szálkás járma közé nyakadat foglalta hadával.
Nyögsz most ártatlan nyílától gögös Omárnak,
S a hont fosztogatók gyilokától vesztve naponkint.
Meg vagy alázva, zokogsz, falaid feketülnek, az Echo
Durván csattogatott ajtókkal közli beszédit.
A tévedt utazó, mikor ádáz förgeteg éri,
Gyöp s moha-termesztő boltodnak alatta pihen meg.
A szigorú télnek fogait ha kerülni akarja
A remegő dámvad: tőled kér éjjeli szállást.
Árva vagy egy szóval, jegyesidtől hagyva magadra,
Hervad karkoszorúd; szemeid béestenek, ájulsz,
És deli képednek feselő rózsája lepörkedt.
Ah, mi sebes szárnyan röpdös minden, mi halandó!
Ah, mi suhány tündér, mi csalárd a földi dücsőség!
Elhull, mint falevél, s mint a víz gyöngye szemünket
Csalván, még csak alig támad, már ködbe vegyülve,
Látatlan gőzzé ernyed, s porszemre föloszlik.
Egy rövid óra elég javainkat elütni kezünkről,
És fanyar éltünknek végét elhozni. Mesévé
Létünk mulva leszünk. Majd rólunk mondani fogják:
Ez szép, ez nagy volt; ez megtartotta hazáját,
Ez gazdag, mint persa király, sok gyöngyben aranyban;
Ez hajdanta paraszt, koronát eszközle fejére,
Nemzeteket rontott, s földúlta királyok örökjét;
Ez bölcs munkákat szerezett; ez ritka találmányt
A közjóra hozott: ez törvényt venni javallott
S a szilaj embereket csöndesb életre vezérlé.
Ám, de hová lettek? mire vált a hajdani pompa?
A tetem elporlott, elenyésző pár leve a fény.

---

2. A Sziszeki Győzödelem.

1593.

Szép Haza! fényben uszó, valamíg szolgála szerencséd;
Mígnem az ég idegen tüneményt támaszta fejedre,
Mely védcsillagodat kiszorítá ősi helyébül;
Szép Haza! tündöklő Lajos- és Mátyásnak alatta,
A birodalmak közt koronád vala még mikor első —
Hah! mire gerjedek itt, hol ezek fordúlnak eszembe!
Hah! szent gondolatok, kevesig távozzatok innen! —
Mért kellett ismérned urat későbbre pogányban?
Voltak eszes fiaid, járók hasznodra tanácscsal;
S kár, hogy sokszor az ártalmast választva követted!
Voltak erős hősid, kiknél a helleni Spárta,
S Róma jelesbekkel fel nem lép férfi korában.
Ellenesid soka hasztalanul késérte leverni:
Számodnak kevesét a szív pótolta, s vitézség,
S a szoros összefogás. Tanum erre vidéke Sziszeknek.
Fél századja lejárt az igának, melyet az ozmán
Ránk nehezíte. Pogány zászlóját hozta naponkint
Bellebb. Főbb helyeink: Buda, Pécs, Esztergom alatta
Nyögtenek, és Nógrád, s száznál több várak ezeknek
Hátok után. Jobbrul nyujtózott ellene Győrnek;
Bosznyábul délszakra hatott, Zágrábra meresztvén
Vérszemeit. Körül a gyönyörű térséget emészté
Vad dühe. Ártatlan lakosit rabszíjra kötözvén
Falkánkint hajtotta kinosb életre halálnál. —
Igytőn mindenkor, s nem jó valahára szelídebb
Észre, s az emberi szív feneségét (hallani szégyen!)
A maga csúfságát meg nem bosszulja keresztény!
Vért pözsdít, miket elkövetett amaz emberi szörnyet,
Színánnak kedvence, Haszán, most bosznyai bassa,
Égtenek a falvak partján a Száva vizének,
És a Dráva között. A népnek része futással,
Hagyva szülőföldét, eredett menekedni hegyekbe:
Rész a fegyver alatt eldúlt; a többi török rab.
Ezt nem elégli Haszán. Bellebb csalogatja dagályja,

A hírnévre-jutás; az eszét foglalta ragadmány:
S még inkább gyujtotta tüzét gyülölése hitünknek.
„Még Sziszek áll útban; még ezt kell hajtnom igába;
S e kicsided fészket játék elvenni Haszánnak!“
Így izgatta magát a szarvas holdat imádó. —
Már tisztelte Sziszek Rómát, mint római fokhely;
S még régebbi üdő ismérte Szegesta nevérül,
A rohanó Szávába holott a Kulpa leomlik.
S a két víz hegyes ékre szalad, bekerítve az Odra
Mély és posványos folyamától, szinte szigetben
Álla Sziszek. Fala téglarakás, háromszögü alkat.
Régi magyar fejedelmek adák a püspöki karnak;
(Közneve Káptalan.) E testnek két tagja viselte
A kormányt: Juracs és Fintics: mind karra vitézek,
Mind a hadviselés csinyjában jártasok észszel;
Vélekedés föllül harcban forgódni keményült
Lélekkel bátrak, s szemközt mérkezni kivánók
A hazafosztókkal, felszentelt férfiak ámbár.
Elkészült Juracs a lehető rohanásra. Kivülrül
A fiatalságot beszedé. Indíta segédül
Szeghegyi száznál több idegent zágrábi hadábul
Hozzá, még mielőtt a vár bé volna szorítva.
Élelmet s hadiszert takaríta be, mennyivel a nagy
És netalán huzamos vívást meggyözni reméllé.
És hogy elintézett mindent, így szólla; „Vitézek!
Nem mulik a nélkül, hogy az ozmán meg ne keressen,
És ugyan ez napokon, bennünket. Tudnotok illik
Mennyiben áll Sziszeket megtartani drága hazánknak.
Elvesz fél ország, e várt ha kezünkrül elejti.
És ne kesergne szivünk azokon, kiket elragad, édes
Vérünkön, ha dacos feszegését vissza nem ütjük.
Ránk néznek feleink, és bíznak, meg ne gyalázzuk,
Melyet ezig szerezénk jól emberkedve, nevünket.
Kétszer elűztük már falainktul bátoron őket,
Higyjük, mostan is ád diadalt hadainknak az isten.
Nincsenek a magyarok távul. Nádasdi, Enyingi,
És Erdődi Tamás a bán; Tahi, Dersfi, Turóci,
Draskovics és Forgács; nem lészünk hagyva magunkra.
Szeghegyi Zágrábott. Kerekesrül hír vagyon, ő is
Hogy most szállt be derék ötszáz külföldi lovaggal.
Isztria fegyveresit Paradízi vezéreli; Károl-Vár ligetit csöves seregének tette fejévé.
Isten után ily sennyi hadak védelme elég lesz,
És a tí kezetek, megtartására Sziszeknek.
Hogyha ki nem bátor hosszasb vívásra közöttünk,
És hüledez félelme miatt: most szélnek eredjen,
S élelmét ne fogyaszsza derék bajtársinak itt-benn.
Senki muzulmánnal ne beszéljen; senki, az ostrom
Míg tart, a várnak föladását szóba se hozza.
Isten előtt kiki esküdjék most ujjonan a vár
Oltalmára királyunknak hüséget; azon kül
Esküdjék kiki társának lelkére, kimultig
Hogy nem hagyja helyét, sem társát nélküle veszni.
Nem hiszem; ámde lehet, hite-bontó hogy kerül itt is:
Megmondom, kit ezen bünben lelek, élete-vesztett.
Várnagyi tisztembül ha kitérek: szúrjatok által,
Mint ki kemény törvényt szerezék, s megszegtem az első;
Ám fogadom, hogy ezért egy csöpp vér sem foly erembül.
Tudjátok, legelől szoktam harcolni vezértek,
S e nemes erkölcsben most sem hág senki előmbe.“
Így szóllott az erőslelkü papi várnagy az őrző
Kis hadhoz; de belül gondoknak gondjai nyomták.
Más részen gyüjtötte Haszán mindenfelül ozmán
Kontyosait, valamerre kinyult birodalma hazánkban.
Pécs, Sziget, Esztergom, Nándor, Tömös, és Fülek, és több
Várakbul szaporítva hadát iszonyúra nevelte.
Negyvenezer fegyverviselő jöve Bányalukába
Össze tavaszfélen, lovas, és gyalog. E kivül a sok
Kukta s peszér, prédára lesők, s más csöppüs elegy nép.
Pattantyúja: sudár s falrontó számra felesb volt
Kelletinél; harminc sajkát fáraszta vonások
A Száván. Vágó barmok csordái pazarló
Bőséggel követék, és minden egyébnemü élet;
A török ily számmal tartott, és ily nagy erővel
Kulpa felé a Száva körül, s megszálla Sziszeknek
Környékén. Memi bég legelőbb hidat üttete gyorsan
A vizen és gyalogit rajt általvitte tövébe
A várnak; de Haszán túlfélen járata tábort,
S Kurt béget, hite-hagyta olaszt, küldötte Juracshoz
A beszorított várt fölkérni nevére Murátnak.
„Mondd, így szólla Haszán Kurt béghez, mondd meg ez ebnek,
A Jézus papjának, urát hogy nézze Murátban.
Isten után kihez e földön nincs senki hasonló.
Értse parancsolatom: még ez napon adja föl a várt.
Tudja meg: itt nem vesztek üdőt; s ha továbbra halasztja,

Bár papucsom talpát nyalogassa, lefejtetem élten
Bőrét, s úgy vetem ót konconkint éhes ebeknek.
Nyolcvanezer hivvel vagyok itt; ugyan annyi van útban;
Jaj lessz a földnek, melyet megszállok ezekkel!
Vén, gyerek, asszonyi nép, hacsak a föld nem nyeli, kardom
Éle alatt hull el, s még magnak sem hagyok élőt.
Esküszöm : a német császár ki nem ássa kezembül,
Bár egyig valamennyi hadát felgyűjtse Sziszekhez.
Vagy bizik a falban? vasbul legyen az, de berontok
Rajta, s Murát zászlója lobog holnapra szegélyén.
Monddsza : hiába Haszán nem szóll; sem kérni szokása
Hitvány szolgáját, kinek élte halála kezében."
Ezzel ereszté el követét a bosznyai bassa.
Elvégzé Kurt bég hagyomását gögös urának
Ráncos homlokkal, s e választ vette Juracstul:
„Jézus papja vagyok; de azért a kardrais illik
Fölkenetett markom. Fenyegessen mást urad, engem
Meg nem ijeszt. Jól tudja, kivel van dolga. Ha ember,
Üssön rám: nem azért vagyok itt, hogy szembe se álljak.
Félékenyt gondol bennem, s ezt vajki csodálom;
Ám jut eszébe, taval hogy vélem valla kudarcot.
Nyolcvanezert számlál, mondád, a bosznyai tábor:
Annyival a szégyenvallásnak piszka nagyobb lesz
Rajtatok, és jelesebb a hír, mely ránk marad ebbül.
Bőrömet éltemben, fogadom, nem látja lefejtve,
Sem fejem árában nyelvemtül talpa nem ázik.
És : ártatlanokat hogy szoktatok ölni nem ujság
Nálatok, emberi vér kiknek fördötök, italtok.
Hogy bizom a falban, van okom; de az isten az első,
A ki segít, s viadalmunkban lankadni nem enged.
Hogy föltüzze Haszán zászlóját holnap : az álom;
Mondani könnyű ezt : de ki fél csak puszta szavaktul?
Várnagyi tisztemben, papi társim melyre emeltek,
Büszke vagyok, s szeretem, hogy üdőt unalomra nem adtok.
Nézz szemeikbe ezen hősöknek : melyike sárgul
A szálkás izenetre? kinek jut eszébe halála?
Míg ezeket ki nem irtja Haszán; míg engem az élők
Számábul ki nem olt : Sziszeket bé nem veszi; csak holt
Testünkön férhet hozzá; mondd ezt meg uradnak."
A követ így ment el, mennydörgő szókat okádván
Vissza, s menet közben Juracsot fenyegette kezével;
És a pattantyús egy ágyút gyujta utánna,
Hogy tudhassa Haszán, mint lesz próbája fogadva.
„Férfiak! itt az üdő, mondá Juracs; ámde ne féljünk;
Él, és oltalmaz, bizzunk! bennünket az isten.
A haza nem hágy el; fordul majd jobbra szerencsénk;
És ha reánk isten veszedelmet küldne, fogadjuk
Víg szívvel : ne szomorkodjunk : leszen érte jutalmunk
A jobb életben, s maradékink áldani fognak."
Elvégzé szavait, s kiderült homlokkal az őrzet
Zászlóját nyujtá Juranics Lászlónak. Ez öcscse
Volt vala bátyjárul. Tönemzetsége vitézül
Szolgált, még miüdőn Kálmán birodalma virágzott.
Őse magyar születés. Hajdan neve Györfi; de minthogy
A tót földön adott jószágot néki királya :
(Érdemeit hadban szerezé;) oda vitte lakását,
S lassankint Juranics lépett a Györfi helyébe. —
„László, kedves öcsém! szóllítá bátyja az izmos
Hőst; vérem vagy ugyan; de nem ezt nézzük ma; vitézség,
A lélek nagysága, halált mely megvet, az első.
Tudva jelességed nálunk. Ismerjük erődet.
E kincset kezeidre bizom; légy ember. Utolsó
Csöpp vérig tartsd meg, soha hogy ne rutítsa pogány kéz."
„Várnagyom és bátyám! köszönöm, hogy öcsédre tekintél
E tiszttel, felelé; meglásd, hogy nem pirul érte
Arcám, sem téged nem epeszt a fájdalom, engem
Hogy választottál. Hitemért és édes anyámért,
(Érdemes e szent névre hazánk;) leszek áldozat inkább,
Hogysem ezen kincset hagyjam választani tőlem.
És noha esküdtem melléje; de esküszöm ujra :
Hallja meg ég és föld : meg nem foszt tőle török kar,
Míg leszek épségben s ereim melegíti futó vér."
Ezt csak alig végzé, Memi bég megereszti tüzelgő
Ágyúit. Sürü záporkint a falnak arányzott
Glóbisok omlottak. Reneg a föld, mint mikor a menny
Rettenetes dörögése alatt rázkódni szokása.
Nincs szünet éjfélig : de sehol rés nem nyilik; a bel
Épületekre szakad foganatlanul a tüzes ércár.
Szorgosan a várnagy járkál tisztének utánna,
Biztat is, és oktat; nem lel kit feddeni kellne;
Oly jelesen forgatta magát hadinépe Juracsnak.

Már fölfalta Haszán Sziszeket; már gőzös agyában
Főzé a fényes diadalt: mint küldi Byzancba
A lenyuzott fejeket; vad öröm s embertelen erkölcs!
Ennyi üdő forogása után sem tudsz-e kiveszni?
Mint a zászlókat Sophiának ajándokul; a rab
Íjjakat ezrenkint a nagy hét tornyu piarcra.
Ámde nem úgy tartotta magát a várbeli hadnép,
Hogy Memi bég könnyen hozzá férhetne, vesződék
Éjtnapon ámbátor már harmad virradat olta.
Méreg emészti Haszánt; dúlfúl, tajtékozik ajka,
Hogy Memi bég késik; s szóllítván Jussuf agáját,
Általa ezt izené: „a bégnek mondd meg: utolsó
Napja az életben, ha Sziszeknek még ma falárul
Nem látom Mahomet zászlóját lengeni. Félénk
Asszony-e, hogy hitván esztragfészeknek alatta
Veszteget annyi üdőt, és csak kérődzik ökörkint?
Ássa ki a rókát, ha ki nem csalhatja lyukából.
Küldök ezer jancsárt még hozzá, s esküszöm Allah
Szentségére: ha föl nem hág, megfojtatom ez nap!"
Ő így mennydörgött, büszkén simogatva szakállát.
Jussuf ezer jancsárt fölvesz, s vele nyomton elindul.
Titkon öröm fakadoz föl benn, hogy rá vala bízva
Feddeni a béget, kit rég nem szenvede gyomra,
S a keserü izenést ezokért epe-lében adá föl.
Tüz szökik a vívó bégnek képére, Haszánnak
Mocskait ellenitül miüdön meghallnia kellett.
„Mit Memi meg nem tesz, felelé; meg nem teszi két oly
Vén kofa, milyen vagy te: s tudom, ha szakállod araszszal
Hosszabb lesz, nem előzöd meg hadi fordulatokban,
Kit te, mazur! mocskolsz, s mondasz kérődzni ökörkint.
Gondolod, e gaurok, mint félénk fecske, vagy esztrag
Szárnyra emelkednek, s hagyják a fészket ürülten,
Szikravető szemedet mihelyett a falra mereszted,
És bő torkodnak rikogása fülökbe csapódik?
Kétszer hajtottam neki lelkes népemet éjjel,
Nappal is annyadszor; s ámbár rést törtek az ágyúk,
Hasztalanul lőn a rohanás: oda félezer ember!
Mért, ha Haszán gondolja, papot hogy tréfa kiásni:
Mért taval ő maga hát Juracsot ki nem ásta Sziszekbül?
Mondani könnyü dolog: „Mahomet zászlója lobogjon
A falon ez nap még;" hiszen ezt, ki, ha én nem akarnám?
Úgy, de mit ember akar, nem esik talpára gyakorta.
Vagy te az öszvérnél öszvérebb! nem tudod azt még,
Hogy mily munka magyart meggyözni, ha összefogódzik?
Véled-e, hogy Szolimánt nem törnék ízre Mohácsnál,
A közjóra ha egy akarat volt volna közöttök,
S nem felekeznének; vagy Mátyás tartana kormányt?
Hogyha vitézebb vagy nálamnál; hogyha legényeid
Jobbak, mint ezek itt: a rókát ásd ki lyukából,
Szórd el az esztragnak fészkét: e gyermeki munkát
Én örömest látom, nevedet hímezze dücsőség
Ámbátor, s viszon én csorbát szenvedjek ez által."
„Sok szavad elnyögtem, Jussuf felel; Allah! kerülne,
Csak toll nőne reád, csacsogó jó szarka belőled.
Jól mondotta Haszán: asszony vagy, félelem ülte
El szivedet, ki magad lelegetsz ijedésre magadnak
Álom-okot, s hadi népedet is rettegni tanítja
Rosz példád. — Te henyélj bízvást, én nélküled ejtem
A gaurok fészkét szemeid láttára ma kézre."
Ezt mondotta, s kevély léptekkel méne továbbad,
És négy pattantyút szegezett a főkapu ellen.
A tüzelés védelme alatt lábtókat előre
Mozdított; sok csáklavivő késérte s koromvas.
Útteti a dobokat; lángol szeme; szitkokat ordít
Szája Sziszekvárára s Juracs várnagyra kevélyen.
Így ért a fal alá. — E közt a várbeli őrzet
Nézi, mi történik, s készülten várja lövésre
A hevesen rohanásnak eredt jancsárok agáját.
A várárkot elérték már, fellülrül az apró
Fegyvereket miüdön legjobb fóganattal ereszték
Ellenek a magyarok. Sokat elhagya élete akkor
Jussuf népe közül, s még többet második ízben.
Nem busul ő még is, hanem a holt testeken által
Hajtja muzulmánit tüzelés közt szinte tövéig
A falnak, s noha veszt népben, föleről teti még is
A hágcsós szereket, s már kezdnek mászni, miképpen
Macskák, a horgas kezüek; noha volt ki hanyatlott
Vissza, vagy a zuhogó kövek által főbe találva,
Vagy mivel a kapacsot morzsás hasadékba akasztá,
Nem tarthatta magát, s testének terhe levonta.
A földrendítő ágyúk bömbölnek azonban

Folyvást. — A Kulpára nyiló kapu szenvede főképp,
Melyet Fintics alatt másfélszáz karniol őrzött;
Nem szünik a glóbisszórás pillantatig; elvég
Egyszeriben széljel pattognak rudjai, s Fintics
Kétszerhat hőstársaival lelketlenül eldűl. —
Jól végzéd nagylelkü vitéz! pályádat : egekbe
Kelt nemesebb részed; s noha tested földben enyészik,
Nem haltál meg egészen azért : hired és neved él még,
S élni fog, a haza míg szent áldozatokra figyelmez.
Nincs kapu már, s mi gonoszb, a rémült karniol ugrál
Félre, s szabad nyilatot tágít a dölyfös agának.
A török erre üvölt, s már kezd a várba nyomulni,
A veszedelmes eset mire lön tudtára Juracsnak.
Ott terem ő, s valamint a kérlelhetlen oroszlán,
Fészkében kit abajgatnak : nem nézi veszélye
Nagyságát, hanem öl, szaggat, mit körme közé ejt
Mindent : úgy Juracs itt. Részint igazítja szavával
Harcosait; részint törököt vág és fogyat ő is.
A csata mind inkább dühösebb kezd lenni. Kivülrül
Tódul az ellenség befelé, s ordítva Murátnak
Föltüzi zászlóját. Juracs így szóll erre : „vitézek!
A félhold ne uralkodjék a dupla kereszten
Míg pihegünk, s jobbunk a kardot bírja, Szi-szekben!
Lássa hazánk bennünk hiveit vérünknek utolsó
Csöppjéig, s mult évi nevünk most meg ne gyalázzuk."
Ezt mondotta, s rohant a Váltót híva segédül.
A keseredt lélek, s a fölgyúlt vér az erekben
Többszörös ingert ád, s az erőt kettőzteti : mostan
Így volt a várnagy. Nem elég a fegyverek árja
Ellene : ékre szedett csapatával ronta keresztül
A makacson vívó törökön. Mind küldi halálra,
A kit szembe talál és lát kanyarítani kardot,
Így jut el a zászlóviselőhöz : nem, te pogány eb!
E rongyot, harsogta, hiszem, nem fészkeled itt meg!
És neki sujtja vasát. Egy vágás a török öklöt
És vele a lobogó szárát rézsútra hasítá.
A török egykezü bár, s a zászló vérbe tiporva
Lába alatt ázik : de azért nem kére kegyelmet,
Sőt iszonyúbb dühhel jobb karját méri Juracsnak;
Ámde hiába! emez jobbját is szabta rövidre
És átfúrta szivét az egészen csonka pogánynak.
Testhalmot hagya itt; fennálló nem marad egy is
Ellensége közül; de bezeg forr a kapu torkán
A török, és nyugodott csapatokkal tölti hiányát.
Más esnék kétségbe : Juracs, hol erőre kevesebbé
Támaszthatja magát, észtül kölcsönze tanácsot.
Háta mögé csatarendének szerkeztete titkon
A kapuval szemközt két ágyút, s hirtelen a sort
Felbontván, az előnyomulókra bocsátja dühölgő
Mennyköveit. Terül a jancsár egymásra : kevésnek
Élete ment : ki vagy arcra bukott, s színlette halálát,
Vagy vala még hátul, s lelkét bizhatta inára. —
A kapu megtisztult; csak holt dögtesteket, és egy-
Két rikogó törököt lehetett szemlélni közöttök
Félholtan, szomorú látás! fetrengeni vérben.
Rózsékkel szaporán beraká rész a kapu torkát,
S közbe tipor követ és agyagot : rész irta muzulmánt;
Mert ki szorult a várba, magát forgatta kemények.
„Győztünk! mondja Juracs; hálá a mennyek urának!
Rajta derék íjjak! mi vagyon még hátra, kevésbül
Áll letiporhatnunk;" s bevegyült már a csatatüzbe,
Egy hajdú mikor érkezvén harsogja : „Vezérünk!
Rosz hir uram! falon a törökök : lehetetlen ócsédnek
Ott nem veszni, hamar ha segédet nem nyer : özönkint
Hág föl az ellenség a falnak fölszeri csucscsán."
A remegő követ így szóllott. A várnagy azonnal
Egy csapatot kiszakaszt, mennyit lehet ily szoros ügyben,
A többit Siklósi alatt harcolni maraszta,
S elsietett. Csapkodja fülét messzünnen az éles
Kardpönögésbe vegyült s ezeket szaggatta sikoltás.
Jussuf az elsők közt Juranicsra tör. Áldozat immár
Sok magyar és horvát az agának görbe vasától.
Már közel a két hős egymáshoz : „vége ma, úgymond
A török, éltednek; hírt mondani küldlek ezennel
Fintics után;" neki mérte kemény hajtással acélját.
„Nem féltem, felelé Juranics : még ekkorig egytül :
Most tőled félnék, magyar ember, hegyke pogánytul?
Futtattam törököt, de futó nem voltam előtte
Még soha : ily szégyent nem kenhet senki nevemre.
Esküszöm, oly könnyen nem mensz, a mint ide másztál :
Itt leszen a temetőd, két lelked volna is ámbár.
Szólljon ezen szálkard hozzá s végezze ügyünket;"
S zászlóját feszesen tartván az agára szalasztá
Vérontó kardját : de sem az, sem ez ártani nem tud

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Ellentársának, s csak üres vágásokat ejtnek
Egy üdeig. Neki mérged utóbb, és csalfa szókéssel
Jussuf alája kerül Juranics jobbjának, acélját
Mellyéhez tüzvén : de saját vesztére : az íjjú
Hős mivel észrevevén a gyilkos szándokot, általFogta, s hatalmától megfosztván, fojtani kezdé
Félkézzel, vaskarja között, hogy szinte nyikogna.
A feszeleg, harap, és rugdal, káromkodik, ajkán
Túr epetajtékot, hány duzzadt két szeme szikrát:
„Így kellett, Juranics mondotta, kezembe kerülnöd
Büszke pogány! Mahomet jöjjön bár érted, az ördög
Kedvese, meg nem vált s most mindjárt véle beszélhetsz;
Ellenem adj be panaszt, s kérj bosszút tőle fejemre."
Erre kacsot vete lábának, s a földre letürvén
Rátapod, és dobogó mellyén lelkének utat nyit.
Elválasztja fejét azután, s zászlója hegyére
Felnyársolja, Juracs szintén mikor érkezik öcsese
Védelmére, ki a győzőt mint látta : „reményem
Meg nem csaltad öcsém! mondá, s uj fénybe borítád
Nemzetségünket." S röviden végezve dicsérő
Szóllását, oda ment, hol az őrizet ingani kezde.
Mert Memi bég féltette nyakát, netalán ha szerencse
Kedve szerint szolgál a vérszemü s pajkos agának,
A lélekvesztő zsineget várhatja Haszántul.
Ő is előindítja tehát Jussufnak utánna
Népét e foglalt fal alá, s lábtókra noszolja.
Kedvetlent s akarót együtt; mert volt ki sikamlott
Már ezelőtt a falrul alá; és volt ki sebének,
Melyet az ostromban tege vett, fájdalmait érzé,
S csak hidegen forgatta magát, mint szinte vezére.
Uj szivet, uj lelket vön a vár őrzete Jussuf
Este után, s erejét kettőzteti hadnagya gyujtó
Serkentése. Nem irtózik tékozlani vérét
Senki. Rohant rész a fölmászók ellen üvöltve,
És sodrotta alá, valamint a mennykövek, őket;
Része az utcákban dühödő jancsárokat ölte. —
Ezt Memi bég hogy látta, s fejét az agának akasztva
A várfokra tüzött zászló élére : ijedten
Hátravoná népét, sebesit nem szánva, kinok közt
S a vívó szerszámokat is mind hagyta bitangra.
Vége van a harcnak. Győzött Juracs : egy török élve
Nem maradott. Néhány lélegzőt hallani még csak
A nehezen válás kínjával küzdve hörögni.
A várbéli cseléd s minden fegyvertelen a dög
Testeket elhordák, fertelmes testeit Ozmán
Kölykeinek : de sajátjaikat kriptába temették
A várnagy letevé az acélzott melyvasat, és a
Réz sisakot. Legelőbb lemosá a vérrel elegy port
Fáradt tagjairul; s azután egyházi diszében
Harcos társaival sietett bemutatni adóját
A szent hajlékban könyües képére borulva.
Más nap hajnal előtt küldé Erdődihez öcsését:
„Vidd hirül, így szóllott; hogy győztünk isteni karral;
Mert ím ennyi pogányt megtörni nem emberi munka
Volt; minthogy ha velünk ő nincs, el kell vala vesznünk.
A csata mely véres volt légyen, előtte beszéld el.
Érdemidet, valamint méltó, tudtára adandom
Én magam, a kegyes ég éltemnek hogyha megenged
Akkédig, vele míg szóllásomat ejthetem. És mondd :
Győztünk mostan ugyan; de Haszánnak mérge dühösbbé
Lett ezzel, s a kecskedarázs fészkére ütöttünk.
Nem marad ő veszteg : mérgét kiokádja maholnap
Ránk, hadinépének fele ámbár veszszen is itten.
Sok mi sok, és mi keves, nem okosság mondani soknak.
Rettenetes tábor pözsög ott a Kulpa körékén :
Látjuk jól : mí csak tizedét sem teszszük azoknak.
Ők épek : nálunk fele, vagy több, rakva sebekkel,
Kiknek gyámol kell inkább s készülni halálhoz,
Nem hogy harcra velünk kelhessenek a török ellen.
Jöjjön azért Zágráb kulcsához minden erővel
Mentül előbb. Kis késedelem nagy kárba taszithat,
Bennünket. — Te pedig gyors légy, s Erdődi szavával
Visszasiess hozzám : tudjam, mit várhatok onnan.
Késéröd legyen édes öcsém őrlelke hazánknak!"
S a követ elsietett mielőtt a hajnal eredne.
Egy spahit a bég is követül lódíta Haszánhoz,
És izené : „mondd meg, kit küldött, kedves agája
Rókalyukat pörkölni akart, s bele fullada, Jussuf.
S csak ha magát vesztné, hagyján; önvétke hogy ugy járt
A hiu markapökő : de kinek nem fájna, vitézink
Elhullása? Derék jancsárink egyig elestek
A hebehurgya miatt, s népemből is elvesze kétszáz.
Asszony-e hát Juracs, és gólyáknak fészke-e a vár?
Nem vagyok én a hadviselésben tegnapi gomba
A magyarok földén. Az oroszlányt, mondani szoktuk,
Körmérül, s a szittya magyart ismérni csatázó
Lelkességérül. Szó nem rendíti meg őtet ;

Fortély, fegyver, erő, hadinép sokasága, szerencse,
S legfőbben ha tudunk bomlást támasztani köztök,
Vagy, ha királyjokkal hozhatjuk visszavonásba:
Igy lehet a magyaron diadalmat nyerni. — Tanácsom
Hogyha Haszánt nem bántja: vagyon más módja kiásni
A harapós rókát, és széljelszórni az esztrag-
Fészket: várjon üdőt; népét nyakfőre ne hajtsa
Mint Jussuf. Nem erőszak szül mindenha szerencsét,
Sőt többször veszt az, nyakasan ki sietteti dolgát.
A hatalom soknál csak képzelt; néha ki gyarlóbb,
Vészen erőt amazon. Kétes kockára ne bizzunk
Ily tárgyat. Vagyon ember elég: bekeríteni könnyü,
És minden bemenő életnek elállani utját.
Addíg is, mert gyönge vagyok; tege és ma leolvadt
Szép seregem majdnem félannyira mint volt;
Legkevesebb haladék nélkül pótolja hiányom."
A spahit így küldé Memi bég, bánatba-merültét
Játszva kivül, de belül szívét örömérzet emelte,
Ellenségétül hogy ment leve, semmibe tudván
A kárt, a szégyent, közösen mely őtet is érte.
Kedves volt Juranics Zágrábott. Gyüjte tanácsot
A bán, tiszteibül tüstént, s meghallgata kitkit.
Önmaga szóll legutól: „Sziszeket, mondotta; halálig
Kell, uraim! védelmeznünk. Ez kulcsa hazánknak
Emberi munkálat s természet ajándoka által.
Elvették Vukovint: Petrínia és Szelin elkelt:
Vért izzad Turopol termékeny földe: Monoszló
Ősi örökségem rónává téve kesergi
Régi erős voltát, s nincs benn oltalma megyénknek:
Hogyha Sziszek sem lesz, Zágrábig kóborol a vad
Ellenség. De szivünk érzése is ösztönöz el nem
Hagyni atyánkfiait; s kik véröket ontani értünk
Nem kéméllették, mí meg nem váltjuk-e őket?
Zsoldosaink vannak, kitanult és régi vitézek
Többnyire. A nemes is fölkészült s várja parancsom.
Holnap után, uraim! szálljunk táborba Sziszekhez;
Rakjuk meg néppel: hadiszert és életet adjunk
Oltalmokra, továbbha az ostrom tartani fogna.
A sebesek pedig és kórok költözzenek által:
Szárnyam alá fogadom mártirjait a közös ügynek.
Tí pedig, ezt mondá Juranicshoz; bizzatok addig
Istenben, ki hatalmas, erőt a gyönge tagokba
Önteni, s a hejazó büszkét a földre tapodni.
Nem szoktam valakit szómmal megcsalni; megállom
Mostan is. A szegzett napon ott leszek: a falat addig
Védjétek fiaim! mint védnetek engedi isten."
A bán ezt izené Juranicstul vissza Sziszekre,
És hűségre serényítvén, elereszti tanácscsát. —
A csatazajt hallotta Haszán, de vakítva vitézi
Számától, s bizván Jussuf jancsáriban: a jó
Hírnek várta között vigadott, s a háremet őrzé
Akkor is, a vártul Memi bég küldöttje mikorban
Bényargal, s kékült ajakán kifakasztja, mi történt.
Erre Haszán merevedni előbb s változni színében
Kezde különfélén; azután hogy tére magához,
Igy pattag: „te gonosz hírnek postája! miképpen
Bátorkodsz fülemet tompítani annyi muzulmán
Vesztével, soha kit bal eset szomorítani nem mert
Ekkédig? Vagy hátha hazug mese, a mit előttem
Kérődztél, s az agát Memi bég oltotta ki? — Vagy ha
Mind ez igaz: ha te nem tudtál oda halni vitézebb
Társiddal: magam én kiszalasztom lelkedet. Erre
A spahit átvervén, vérét a földdel itatta.
Kit heves indulatok birnak, s esze tartani kormányt
Nem győz a szívnek lobogó forralmai ellen:
Ily ocsmány s iszonyú tettekbe gyakorta szovódik:
Veszti az ártatlant idegen vétségnek okából;
Míg nem az isteni kéz bosszúját huzza magára.
Elfordítja Haszán a holtrul kékes epével
Mocskolt arcáját; eszi méreg, nyelve botorkál;
Végre kezét mellyére tevén, markolja szakállát,
És igy szóll: „fogadom hitem istene Allah! nevedre,
És tereád Mahomet, s a szent városra: szememnek
Nem leszen álma előbb, sem szájam nem harap étket:
A Jézus papját míg bé nem sózom agámért,
És valamennyi gaurt, ki Sziszekben tengeti lelkét.
Elrontom Sziszeket, kő nem marad a kövön épen,
S a rónára levont falakat fölszántom ekével,
Melynek sebrágó jármát vontatja keresztény!
Ily kárt, ily szégyent az igazhitü el nem eresztheti
Bosszultlan! — Legyen e fészek példára kitéve.
Eltörlöm Sziszeket, s mindennek jaj, ki keresztény!
Van népemben erő, van eszem: nincs részeken oly szent,
A ki profétánknak meggyőzné égi hatalmát.
Majd reszketsz magyar, a félhold ha szemedbe lövellik,

S csillámlása keresztednek megemészti világát.
A görögöt régen Mahomet szent népe tapodja,
Rajta hatalmunkat gyakoroljuk; férfia szolgál,
Asszonya is szolgál, s szüzeit kényünkre szedetjük:
Többen-e a magyarok, vagy erősbek-e? Már fele körmünk
Közt sanyarog, s nem sokba kerül birakozni felével:
Könnyebb a darabot megtörnünk, mint az egészet,
És mivel értelmök szanaszét futos, annyival inkább.
Ért hozzá Memi bég, mint kelljen bánni magyarral!
Így ő gyermeket oktasson, kit vázzal ijesztnek.
A magyar elromlik, s elromlott már is. Az istent,
Istene hogyha vagyon, s vallását, hány ki bocsülné?
Méltó minden okon, hogy hajtunk rajta. — Utánnok
A németre ütünk. Elpusztul mindene. Nem lesz
Hagyva barom munkára s ekéhez férfiu magzat.
Emberem a frankság: nincs is mit félnie tőlünk:
Szítta muzulmánhoz mindenkor, válva hitének
Sorsositul, fényes portánknak mennyi javára!
Orvendjen Színán! lelked; megkezdeni jó volt
A frígyet. Hiszen a magyarok többször hitekkel
Megcsaltak! Lebeg egy gyönyörü történet előttem,
Mely ezer évek után sem jó feledésbe: Mohácsnak
Másoda lessz e tér; (volnának vajha felesben!)
Etér! mely nevemet majd-majd örökíteni fogja.
Nagy szultán! készülj: jó hir hallása ne ártson
Kellemes éltednek, melyet fogsz hallani rólam:
Nem sok üdő multán ez lészen gyöngye korodnak. —
Van pórázom ugyan; van láncom: semmire nem kell
Most lánc és póráz. Kisdednek az anyja hasában
Sem lészen kegyelem: mindent kard élire hányok!
Nem nagy bajba kerül Zágrábot elejtnem inárul,
S hévfördőt gaurok vérébül adatni magamnak:
Mert lobogó tüzemet nem egyéb olthatja meg ennél.“
A furiák ezeket rakták nyelvére Haszánnak,
S dörgeni megszünvén hadait szerkezteti összе.
Elsőben Meminek négy ezret külde Sziszekhez,
És izené: „a várt szorosan bekerítse: ne hagyjon
Akkora rést, melyen csak egér átférne, rakatlan,
Hogy fene végzését egy lélek is el ne kerülje.
Jól alakoskodjék: folyvást fenyegesse csalóka
Ostrommal; de ne ütközzék, sem falra ne hágjon,
Míg az itélet nagy napját tudtára nem adja.“
Futtata gyorskövetet, lélekvesztében azonnal
Bányalukába, hogy a pattantyúk s más hadi szerszám
Késedelem nélkül legyenek küldetve Sziszekhez;
És valahol valamennyi vitézt gyüjthetne Ramaddin
Pozsgábul: törököt, rácot, késérje utánna.
Gondba merülve Talizmányját szóllítja: „hitünknek
Papja te! monddsza nekem: szent könyved biztat-e jóval
Rettenetes hadi munkámban, s Mahometnek ügyében?
Nézz bele. Szinléstül távul légy. Meg ne hazudtold,
Hogy kedvezz, valamint gyermeknek az égi jelentést.“
A pap emezt felelé: „Uram! engedek; ámde ha Allah
Jót nem igér, ne neheztelj rám: én nem vagyok isten,
Embernek hogy kedve szerint jót osztani tudjak,
És te sem azt akarod, hogy vétsek szent hitem ellen.“
„Azt akarom, harsogta Haszán; hogy meg ne hazudtold
Tisztedet, és igazán jósolj.“ A birbitelő pap
Földre mereszti szemét; szavakat morog, emberi nyelven
Érthetlen szavakat; morzsolgat öt árpaszemecskét
Ujja között: azután a könyvet nyitja; magában
Dörmögi bübájos jóslását, s végre profétál
Ilyképen: „mivel Alláhnak szentsége szidalmat
El nem tür, te kit illettél sérelmes ajakkal;
És mérthogy Színánt a frígybontásra tüzelted,
Hogy dulhass foszthass; s nincs benned béke szerelme;
Mérthogy igaz hitü vért, ártatlant, onta kegyetlen
Kardod: az isten is elhajlott, s megvonta kegyelmét
Töled; napjaid elteltek; nem halsz meg az ágyon,
Sem temetésednek tisztesség nem leszen adva.
Látod előbb, s nyiladoz szomorú szived érte:
E roppant tábort veled együtt nyomja gyalázat,
És kétségbeesik lelked holtodnak előtte.
Engem is a te bünöd fojt meg, s nincs messze halálom.“
Nem szóllott többet. De Haszán kiragadja kezébül
Mérgesen a könyvet: „nem biztam sorsomaterre,

Így dörögött; és én hiszem ám, hogy benne jövendők
Volnának foglalva, s te is hogy jóslani tudnál
Szemtelen! a ki reám ezeket most főzted agyodban!
Nem vagyok annyira vak, hogy szemfölnyitva ne lássak,
És fényes délben; s a Kulpa vizébe hagyítá
Átkai közt, és a sátorba rekeszkedik ezzel.
Már pirul a nagy nap; széljel szaggatja az éjnek
Fölhőit, s rezegő sugarát harmattal itatja.
Tiszta az ég a rettenetes történet alatta,
Hogy láttassa magát. Leereszkedik egy kegyes angyal,
Föntartója dücső tetteknek, könyvet öléhez
Kócsolván, melynek hószín levelére fölírja
Dupla keresztünknek diadalmát; a magyar erkölcs
Fönségét a had mezején, s a hősök erősbit.
A seregek Turopol térén táborba gyülének,
Nyolcezer és hatszáz. Közepett Erdődi megállván,
Így intette hadát kegyesen: „mindenre, vitézek!
Elszántak legyetek: győzésre, halálra! az isten
Végzését, mivel embernek nincs adva, hogy értse.
A dolog és a nap választó. Sorsa hazánknak
Innen függ. Kezetekbe tevé, mit nem lehet áron
Adni: szabadságát, s fönlétét relligiónknak.
Sírnak az elfonnyadt kicsinyek szüleiknek ölében,
Kik nékik keserűbb emlőt bonthatnak ürömnél;
Látok-e itt falvat, hol előbb száz s annyi virágzott,
S termését költé? nincs egy is! puszta vidékünk!
Látok-e itt pásztort a nyájnak utánna huzódni?
Nincs pásztor, nincs nyáj! a fü prédája pogánynak.
Így leszen ez mindég? s ha ma győz, így leszen utóbb is.
Kéri Juracs segedelmünket: kéretlen is adnunk
Kell azokért, kik az országnak kulcsára vigyázván
Lelkeket áldozzák, s egyebek nincs puszta reménynél,
Isten után, melyet csak bennünk vetnek: elesvén
Ettől, nem kelnek mindennap egyébre halálnál,
Kiknek már fele nincs: eveit másik fele törli.
Még egyszer szivetekre kötöm, mint édes atyátok;
Elszántak legyetek, fiaim! győzésre, halálra!
A ki hazájáért elesik ma, az isten előtt lesz."
S szólani megszünvén, seregét szakaszokra felosztá.

Draskovicsot legelől háromszáz lóval ereszti,
Vele Turóci megyen. Ligetit hatszázzal utánna
Rendeli, vascsőkkel kik tudnak bánni nyeregből,
Úgy hogy az elsőket tizszáz lépésre követnék.
A tábor derekát maga ő késérte, halandó
Embernél látszott termetben lenni dücsőbbnek.
Nem gondolta Haszán, hogy az ő nagyszámu hatalmát,
A magyarok, kiket ócsárlott, ingerleni merjék,
S csak lassan készült, szökevény rác kémje szavára
Támasztván hitelét, a bánt, ki előtte alázá
És hadi férfiait söpredéknek lenni csacsogta.
Még is hogy Sziszeket többül, s egyszerre kivágja,
A mirül álmadozott; több népet gyüjteni sürgött,
S több hadi szert, ámbár bőséggel mindene volna;
És ez késedelem döntötte veszélybe hadával.
Úgy vagyon az gyakoron, hogy mit legjobbnak itélünk,
Intézésünknek koszorúját az veti sárba.
E köz alatt Memi bég követét küldötte Haszánhoz,
És izené: „dob, trombitaneszt messzünnen az örök
Zágráb tája felül, hogy vettenek észre, jelentik."
Semmibe hajtja Haszán. „Valamely kisded csapat, úgy mond,
Kóborol, a vártul, hogy félre vezesse figyelmünk.
A félénk Memi bég reszket, ha az asszu haraszt meg-
Zörrenik is, mint nyúl, kit hajtók vesznek üzőbe."
Ezt csak alig mondotta Haszán, jő új követ: „a dob
S trombitaszó közelít, mondá, s dobogása lovaknak;
Ellenség, ne legyen kétséged benne: segédet
Küldj szaporán Memihez." „Bégünk jó volna egérnek,
Macskarivást ki mikor távul hall, lyukba kotródik;"
Ezt viszonozta Haszán. Nyomon ezt is más követ éri,
És így szóla: „Uram, csak lóra! sok a magyar útban;
Látjuk zászlóit: felnyújtott fegyvere villog;
Nincs húsz ezren alul, mondják, kik régi vitézek,
És mint lépteibül kivevők, itt lészen ezennel."
Fölszökik erre Haszán zavarodtan: „noszsza! kiáltá,
Lóra, muzulmánok!" s ő volt nyergében az első,
És Mehemet béggel tízszáz lovat az hidon által
Rendele, míg maga ő a többit utánna vezérli

Már Mehemet túl jár, s tüzesen lovasinkra csap.
Enged
Draskovics a számnak, s jó renddel visszavonódik
Háta mögött Ligetit várván, hogy lenne segédül.
Ott terem. El nem ijed Mehemet, sőt mérge dühösben
Dolgozik, és vakton suhogó vágásait osztja.
A csöves kapitány derekát megnyitja hadának,
Mintha nem állhatná Mehemetnek rajta-törését.
Foly be az ellenség, kontyát feltartja kevélyen,
Mint harcos társát győző kakas. Erre ropognak
Kétfelül a puskák. Dűl a török és sora ritkúl,
S a sarkalt béget csak alig marad, a ki követné.
A futamót felfogja Haszán, mert már jelen ő is,
Négyszer tízereres seregének nyalka vezére.
Érkezik a bán is kevesed népével az ozmán
Számához képest, és ő indítja meg a harc
Munkáját. A csöndes eget szaggatja kiáltás :
A magyarok Jézust hangzottanak : a török
Alláht;
Összecsap a két fél. Nyakas innen s túl az erőszak.
A pattantyúknak folyvást dörögése süketté
Tesz minden fület, és a szó értelme hiányos.
A kardok s kópják egymásba csapódva sivítnak,
S a lókörmök alatt haldoklók jajja keresztül-
Verné a szíveket máskor : de ma senki nem érez.
A földszín magakint nem mozdul : rengeni tetszik
Most, valamint, mikor a természeti háboru rázza.
A csatahely vértül pirosul : szárazra gyalognak
Lépnie nem lehető, s a ló gázolja bokáig.
Hosszasan egyenlőn amazok tusakodnak ezekkel :
Egyik erős lévén, a másik számra öt annyi.
A viadalt éleszti Haszán, s szárnyára kerülni,
Míg a nép nem veszti hevét, a bánnak igyekszik.
Nem csalhatta meg Erdődit. Veszi észre ez a csínt :
Útni szeget szeggel kell, mondá ; s ellene cselt vet,
S a sürgő rókát önnön törébe keríti.
Szeghegyit a tűzben, hogy szemközt vína, marasztá,
Elvonván Ligetit titkon, s két részre szakasztván
Csöveseit, túl és innen röjtötte lapányba.
Ómaga válogatott lovasit felvette. Az oldalt
Készántag gyöngíti, hogy a török arra csalódjék.
„Allah! kiáltja Haszán ; már szárnyát szegtem az ölyvnek ;
Rajta, muzulmánok, gombát csipkedni nyakáról
Jösztetek!“ Ezzel előrugatott, s vad népe követte.

Jól benyomúlt. Örül a koncnak, még melyet elérni
Kell vala. Vág, ordít ; Erdődit hijja nevéről :
„Jersze, kuvasz! mondá ; ha vitéz vagy, bajra Haszánnal ;
Szólítsd Jézusodat, hogy lelkedet égbe röpítse :
Mert hacsak el nem bújsz, gégéden megnyitom utját.
Hasztalanúl keresem! nincs itt : elhagyta vitézit,
Vágószékre, kiket hajtott, nem hősi csatára.“
Szóllana többet még, de szavát szájába szakasztá
E szidalomra az ónzápor, mely kezde röpülni
Ellene. Mint nyárban, mikor a jég megveri a zöld
Gabnafejet : vagyon oly pusztítás itten is. Elhűl
A nem várt veszedelm nagyságán vére Haszánnak ;
Szedné rendbe hadát : de hogyan? nincs, a ki fogadna
Szót, s futamásnak ered. Megrémüle a török inkább
Példájára, s magát hozzá kapcsolja, ki nyerhet
Annyi üdőt s módot : de kevés, kit meg nem emésztett
A tűz. Ily baj közt az utóseregéhez elérvén
Megfordul, s az egész erejét tölszánja, de későn.
Szeghegyi az hadi csint hátul, mint látta szerencsés
Folytában, tüzesen neki hajt s szaggatja derékon
A törököt. Kerekes más oldalon üldözi. A bán,
Mint a mennyköveket szóró, bele dönti huszárit,
A kétségbeesés, hol legfőbb fokra verődött.
A gátnak tetején valamint mikor átszökik a víz,
Hirtelen árkot mos, tágítja nagyobbra nyitását
Egyszeriben, s mindent, valamit lel előtte, lefektet ;
Semmi erő ragadó rohanását el nem akasztja :
A magyar így tesz most. Inkább üz, és tipor – és öl,
Mint harcol : mert nincs már egy török ellene álló.
Mit művelsz, Memi bég? ostromnak eresztéd-e néped?
Nem lehet erről szó. Hágy mindent veszni, csak éltét
Megtarthassa ; Sziszek bévétele nincsen eszében.
Indul azért ő is szaladásnak. Rajta üt a vár-
Őrizet és keveredt népét fáradtig aprítja.
Tart ugyan a hídhoz, de nem ér oda : Draskovics utját
Állá, s egy lábig, Memi bégtül válva, kihörgé
Lelkét ; és hogy ez is megment, adhatni csodához.

Kulpa, muzulmánok romlása te! nyiss ölet a sok
Dögtestnek: lészen törökök temetője ma ágyod!
Kulpa! szined kipirul mindjárt, mert vért iszol, ember-
Vért; (de keresztényét most nem szivod) undorodásig!
„Hídra hamar! rikogatja Haszán; csak hídra, muzulmán!“ (hoz
Balgatag ösztönözés! nem tudja-e, a ki habok-
Kapkodoz, a vízben, mikoron fuldoklik, az élet
Mentségére mi szükséges, csak volna kezére
A mentő eszköz? Hát merre szaladna, röpülni
Nem tudván? Mért most ajakad nem: „harcra, muzulmán!“
Mint csak imént hallók, ordítja, latrok latra? és mért
Nem hivod Erdődit most bajra, utálatos állat,
És nem gúnyolod a megváltót? Más dolog izgat
Nemde? hogy életedet szabadítsd, mely emberi ösztön
Fojtogatója valál, s más kínját nyelted örömmel?
Hidra siet minden. Kiki első lenne, ha rajta
Állana; s ez nevelé veszedelmeket. Összetömődött
A sok hidra-futó! Magyarok nyughattok üzéstül,
Csak nézők legyetek, s mint öldözi a török egymást
Egy lépésnyi helyért, és mint forgatja le vízbe,
Lássátok. Mire most a kard kezetekbe szorítva,
S a felvont tüzelő csövek? — De nem! a magyar arra
Nem hallgat mostan, mi az emberiség szava. Omlik,
Mint ki vadat fölvert, ellenségének utánna.
Részét a víznek partjához hajtja baromkint,
Kik járhatlan utat választván benne veszének;
Innen is elvágák részét, és közbe szorítván,
Lelkeiket küldék Mahomethez örökre nyugodni.
A híd még nem üres: még forr pözsg rajta s veszödik
A török. Egy masszát, mint embertesteket együtt
Mozgani gondolnál inkább: ugy forrtanak össze
Mint a méhe, mikor nyavalyás, csak vélte röpül ki
Egykét bágyadozott: ezek is most voltanak ekképp
A hídnak végén, mivel egymást visszataszitták,
És az előremenést e zajlás tette nehézzé.
Itt vagyon, itt izzasztja lovát a bosznyai bassa,
És izzad maga is. Remegő paripája helyébül
Nem mehet: a csauzok körülötte hiába forognak:
Úr és szolga között nincsen most semmi különbség,
Nincsen szófogadás. Egyszerre kipattanik a híd
Karja Haszán mellett, és vízbe hanyatlik az isten-
Káromló, s testének adott a Kulpa koporsót.
Itt vesztek: Mehemet, császár unokája hugától;
Kurt, Memi és Szinán pölhödző gyermeke, s több bég.
Itt az igazmondó vesztét érzette Talizmán.
Tíz s tél annyi ezer minden fegyvernemü harcos
Férfia Ozmánnak vég napját lelte Sziszeknél.
Lelkem rázkódjál, és küldd e néma sohajtást
Vétkes atyáim után: „bár így volt volna Mohácsnál:
A magyarok mezején soha nem gázolna pogányság!“

3. Árpád.

I. könyv. A magyarok közt őslakjaikban egyenetlenségek támadván, részök az Ural alatt telepszik le, s ivadékokon át készülvén Atila öröksége megszerzéséhez, végre a főpap Tatur az évfordulat napján megujítja a hajdankor emlékezetét, s a honszerző harcra buzdít. A hét ág hét vezére, népeivel együtt, esküszik a

vér-fente vasat le nem oldani addig,
Míg Keveháza bőcsös kincsét nem látja, s körösleg
Merre magyar hajdanta lakott, nem nyujtja hatalmát.

II. könyv Áldomás; a főpap fővezér választását ajánl Etele magvából; Álmos, koránál fogva, szabadkozik. Lebed rég készült volt a főuralom elnyerésére, s azért a kazar fejdelemmel Bogorral szövetkezett úgy, hogy ha őt segélni kész, fia Szabolcs vegye el annak leányát Illit, utána az legyen fejedelem, de ipától függjön. Szabolcs személyesen megkéri a leányt; egymást megszeretik; de Lebed megpillantván leendő menye arcképét, magának szerzi el azt, miáltal Bogort még szorosban csatlá magához. Felszólal tehát az egy és születési fejedelemség, s különösen Álmos ellen. Huba pártolva a főpap tanácsát, hevesen megtámadja s átkozza a visszavonó Lebedet, ki fenyegető beszéddel ugrat ki közölök; mire Taks, Lebed titkos céljaira utalván, a főpap indítványához áll. Következik az áldozatok elköltése; Lebed büszkén visszautasítja azt. Tatur Lebed pártos viselete miatt felszólítja Hubát a tábor fődözésére, s a nemzetet jövő napi fejdelemválasztásra.

III. könyv. Azalatt Lebed, apródját Karcsot titkon izenettel és levéllel küldi Böngörhöz a nagy táborba, ezt övéivel együtt részére megnyerni; az elfogatik. Reggel a kürt gyülésbe hívja a tábort; Tatur a szakadás megelőzése okáért Lebedet követség által megkérlelni javasolja. Huba ellenzi, és Karcs elfogatását jelenti; ki Böngörrel szembe állíttatván, küldetését kivallja. Tuhutum sürgeti a fejdelemválasztást, aztán Lebed megtámadását; mire Tárkán Szabolcsnak átjövetelét jelenti tízezer vitézzel; s ez középre lépvén kijelenti, hogy, atyja

megfosztván őt kedvesétől s a kazarokkal cimborálván, általáll seregével a nemzethez. Szabolcs nyílt karral fogadtatik, s apja helyébe hetedik vezérnek ismertetik el. Tuhutum újra sürgeti a választást; Tatur szólíttatik fel nyilatkozásra; ez Álmost ajánlja, Tuhutum elfogadja, de törvénynyel kívánja körüliratni hatalmát; Álmos is törvényt akar, s örökös fejedelmet, de koránál fogva e méltóságot nem fogadja el. Mire a főpap Árpádot javasolja; a hat tómagyar félre vonúlva értekezik, s neki ajánlván a fejedelmi vezérséget bizonyos megszoritásokkal, pajzsaikon tölemelik. Tatur a népnek kihirdeti a választást.

IV. könyv. Ezalatt a Karcsot hiába váró Lebed hírt veszen fia áttértéről, s tovább huzódik éjszaknak, nehogy e példa többeket is elvonjon seregéből. Másnap véreskövel pecsételtetik meg a fejdelem és nép közti kötés, Tatur átadja Árpádnak Etele kardját, áldást mond reá. Ez most Etelével volt álmát mondván el, igéri Etele honának visszavételét; megszemléli a sereget; vitézi játékokat rendel. Ezek közben érkezik a kabar Gelemér, s egész népével ajánlkozván a szövetségbe, Árpád által, miután ennek főnökségét elismerte, abba befogadtatik. Ekkor Árpád véget vetvén az ünnepnek, helyet rendel, hová az összes nemzet a kabarokkal együtt harmincad napra gyülekezzék.

V. könyv. Indulás. Első Szabolcs, a Kámán által. Huba is rendelkezik Szakmáratt, a vidék népei felültetését fiára Szemerére bízza, ki a bolgár eredetü Cikadórban ellenzőre találván, ütközetre kerül a dolog, melyben Cikadór elesik. Apa s fiú indúlnak, s Örshonnál megállapodnak, Szabolcs szomszédságában.

VI. könyv. Tuhutum is készül. Jő Ete, Und fia, kérdezni Tuhutum útirányát, hogy apja, fedezve őt az ellenséges szomszédoktól, követhesse. Itt látják egymást Ete s Tuhutum leánya Kuldina, s egymást megszeretik; Kuldina felgerjedt szenvedelmétől nem lelve maradást kitér elöle, mit Ete hidegségnek vevén, elkeseredve távozik Tuhutum válaszával; melyben Iszka síkjai vannak találkozó helyül kijelölve. Oda jutván Und, jelenti hogy egy Lebedtől elszakadt sereget is hoz Ecsed vezérlete alatt. Ete, a nők és poggyász oltalmára rendeltetvén, ellenkezik, s Und a fenyitéktelenre halált mond, de Tuhutum közbenjártára enged. Átverekedvén a vérháti csúcsokon, pihenés. Vadászatra bocsáttatván e közben az íjjak, a kazar szökevény Erkend, már-már áldozatja egy roszúl talált medvének, az öreg Tugor által megmentetik, ki őt erdei lakába vivén, nejére bízza a sebesültnek apolását. Azonban a vendég szerelmet szövén az íjju növel, megszökteti, s a Tuhutumnál panaszt tett s majd őket kereső Tugort megölvén, a visszatérő Tuhutum által halállal büntettetik.

VII. könyv. Árpád is készül. Huba tudósítja Lebed szándékáról, mely szerint ez elébb Taksot és Kontot kivánja leverni, aztán a kazarok segedelmével magát Árpádot, mely végre a besenyőket is szédítgeti s Gelemért is hállójába kivánja ejteni. Árpád mihelyt szükség lesz, segedelmet igérvén Hubának, Taksot és Kontot tudósítja; maga pedig alkonyatkor tanyájából kiindúl, s kéme által Lebed helyzetéről értesülvén, azt felkeresi, s őt feddvén egyesülésre hívja fel; de Lebed nem engedve csatát ad. A két vezér vív, Árpád ketté vágván ellensége lovának fékszárát, a ló szalad, Lebed serege futásban öldököltetik; de Árpád szünetet rendel, Lebed sebeseit kötözteti, a foglyokat elbocsátja. Taks és Kont vele egyesülnek. A vég kiindulás elrendeztetik, s Árpád kivonúl születése helyéből, Csabakulcsból, melyet felgyújt; és csak Örshontól délre állapodik meg, pihenést engedve hadának.

VIII. könyv. Huba figyelmeztetésére Árpád a Lebed és frígyeseitől veszélyben forgó Gelemér födözésére Szabolcsot rendeli. Miután az örshoni oroszok Árpád előtt kapuikat megnyitották, tábort járni indul. Tuhutuméhoz érve, híre jő a közelgető orosznak. Tuhutum Etét és Horkát küldi Dobrov ellen; két osztályban indúlnak; az orosz vezér emezt támadja meg, túlerejével körülveszi, s Horkának lova is elesett már, midőn a még jókor értesített Ete előrobban, s az oroszt megszalasztja. A visszatérő Horka Etét szabadítójául mutatja be Kuldinának, ki Árpád parancsára a sereg előtt megkoszorúzza a két hőst; a Csörsz által elfogott Dobrovot Árpád elbocsátja, az pedig a fejdelem nagylelkűségétől meghatva, Árpádnak frígyes társul ajánlkozik, s annak elfogadtatván, húsz ezernyi néppel hozzá csatlakozik. Szabolcscsal érkezik Gelemér, ki a Lebedtől megszökött Bodó tanácsából ennek és a kazar főnöknek cseleit szerencsésen elkerülvén, a Szabolcs által áthidalt Kámánál ezzel egyesül. Árpád a kettőnek ezentúl is összekapcsolását rendeli. Szabolcs közli Gelemérrel volt arája Illinek Bodó által hozott levelét; ez, hogy szerelmes törődéséből a hőst kivegye, színlésnek mondja a levél tartalmát, mely őt törbe kerítse. Szabolcs megnyugszik. Jő az örshoni palócok főnöke is szövetségét ajánlva, s ez szinte elfogadtatván, Árpád az Etel vize felé indúl.

IX. könyv. Lebed és Bogor a polgár főnökkel Horgánnal szövetkeznek. Azalatt a sereg eléri az Etelt, Csörsz átúsztat az övéivel; estve jőnek Ete és Horka, Szabolcs és Gelemér is, s éjjeli pihenés után reggel szinte átúsznak. Dellest Árpád jó, s áthidaltatván a vizet az öregek, nők, papok, a táborszerek és barmok számára, a vitézek Árpád után átúszszák azt. Három nap tartott az átmenetel. Dorog felgyújtja a hidat, s így

megtisztúlt tüjja Etelnek
Őseink díszétül, s Azsiát oda hagyta örökre
A magyar ekképpen.

Hét napi pihenés, melyet vadászat, halászat és harcjáték tölt be. Árpádot kémei tudósítják a

susdali oroszok készületeiről, s hogy négy napi távolban a bolgárok Lebedet s a besenyőket várják. Áldozat. Átád éneke.

X. könyv. A bolgár vezér, Kuvrat, ütközetet ad Lebed nélkül; elesik ő és Horgán; diadal. Másfelül a bolgár Drongó Csörsz, Horka és Etével csatáz, ez, Kuldína szerelmének betege, halni akar, s már megsebesült, midőn Horka Drongót megöli, s Etét elhozza a harcmezőről. Ez egy ér mellett nyugszik, mialatt Horka, anyját és testvérét hívja ápolására. Ezek jövén, kihallgatják Ete szerelmes panaszát, s midőn Ete felszaggatja sebét, Kuldína sikoltva elalél; a titok Tuhutum nejében pártolóra talál. Susdal alatt összesereglik a hét magyar, a város megadja magát, Árpád bevonúl; áldomás, tíz napi pihenés után felszedetik az adó. Lebed közelít Horgánnal egyesülni, de ennek sorsát hallván, s magát önmagában elégtelennek érezvén, letesz egyelőre az üldözésről, s e térföldön telepszik le. Így Bogor is a Denepen túl. Árpád azalatt eléri a Borisztent; a kiói fejdelem a kúnokat híva segedelmül ellent áll, Árpád diadalmaskodik, a kúnok hozzá csatlakoznak, a kiói fejdelem kalaúzokat s munkásokat ad; Árpád Ladomért, azután Halicsot szállja meg, s a hódolóktól sarcot vevén, tovább halad. Tatur meghal, Árpád a szirtek magasán sziklasírba temetteti, innen a hegy neve (utóbb Tátra). Lebed, ipjával Moldva felől forral megtámadást Árpád ellen, s e végre Leo görög császár is a frígybe kérctik, ki ravaszúl kétes választ ad.

XI. könyv. Árpád áthatol a Kárpátokon. A krobatok hódolván, felvétetnek a nemzeti testbe. Ungot önti el a tábor, egy sziklavár őrsége fut; Árpád megállapodik:

„Iten új országunk kezdődjék. Ez hely az első.
Mely vészes hadi munkánknak fölnyitja jutalmát.
Munkával keresők: neve Munkács legyen ezentúl."

Ungvárt Laborc ellentállásra biztatja, de látván a magyarok erejét, elesüggedve megszökik, Uszubu megfogja, felakasztatja, a vár hódol. Árpád délnek ereszkedik Zalán ellen, ki elébb fenyegetőzik, majd átengedi országát a Sajóig. Árpád tovább nyomúl, Zalán csatát ad, megveretik s Nandorba fut Simon bolgár fejdelemhez, ki ellent állván a közelítő Árpádtól főcsatában megsemmisíttetik. Körtvélytó mellett törvényhozó gyülés. Ete megtudván, hogy Tuhutum Gelemérnek kívánja adni Kuldinát, vágytársával győzelmesen vív. Szabolcs jövén feddi Gelemért, hogy ő, ki neki az asszonyt csalfának rajzolta, még is asszonyért vért kíván ontani, s elválasztja őket, mire Gelemér felindúlván, seregével elválik Szabolcstól, s Uszubúhoz adja magát. Tuhutum Etéhez hajlik. Árpád felkéreti Bihart Maróttól, ki büszkén elutasítván őt, hadával elönti tartományát, frígyre szorítja, leányát túszul veszi át, majd eljegyzi fiának Zsoltnak. Székely követek jőnek Tuhutumhoz csatlakozni, ki őket Árpádhoz utasítja. Ez Tuhutumra bízza Erdély elfoglalását, s azt neki adja sajátul. Ez Horkát és Etét küldi előre. Ete elejti az oláh fejedelmet Gelót, népe Esklőn esküvel hódol, s Tuhutum vőül fogadja Etét. Álmos halála és tora. Az ország elfoglalása foly kelet és nyugot felé; Árpád Etelvár ellenében ver tábort, Csepelen palotákat rakat s majorokat rendeztet; folytattatja az elfoglalásokat. Azalatt Bogor tengeri hada szélvészben elvész; Lebed, bolgár frígyese Metigán tanácsa ellenére, nem akar visszatérni; ez Simonnal szövetkezik, megtámadják Lebedet, ki elesik. Simón Erdélybe üt, s meglepi Tuhutumot épen Ete menyekzőjén, de véres összeütközés után elüzetik. Árpád hadai e közben elfoglalják Baranyát, a zágrábi Zvonimír harcolva elesik, Beszprém, Vasvár, Tihany bevétetnek.

XII. könyv. Szvetopulk Győrt erősíti. Vadászaton Árpád egy avar keresztyén remetére akad, ki a neki szólt angyal jóslatát mondja el Magyarország jövőjéről. Szvetopulk megveretik és fut. Mojmirt Árpád ejti el, s Bregetion hódol, minek hallatára Szvendibal is elhagyja Győrt; Dobrov megtámadja őt, de szerencsétlenül, azonban Uszubú jó segedelemre, és Szvendibalt elejti. Árpád Pannonhalmán; találkozás Rajmund bencéssel, ki Árpád unokáiból keresztyén királyokat jósol. Árpád Fejérváratt, melyet magának lakszékül jelel ki; Etelvárt, melyet a futó romaiak széthánytak, rabszolgákkal romaiból kitisztíttatja; Zsolt előre fejedelemmé emeltetvén, Árpád Etelvárba rendeli fia egybekelését, a Rákosra áldomást, s öse várába bemegyen.

1) Árpád választatása, III. könyv.

Ő ugyan így végzé, s bámultak mindenek a nem
Várt feleletre. Tatur váltotta föl a kegyes Álmost:
„Tí, ha akarjátok, mondotta, helyettetek önkint
Álmosnak felelek." „Te, felelj! így szóltak, akarjuk."
„Ritka! miért sok ezer, mondá, kész szállani harcra
Élete kárával: nemesen tartózkodik Álmos
Fölvállalni. Magas lelkének mássa fiában
Árpádban kitünő. Kora legszebb, éve virágzó;
Termete méltóság; a hadnak csínjait értő.
A viadalmi mezőn láttátok forgani hévvel,
Úgy, hogy az ellenerőt ő tolná többször az első
Ekkédig: tegyük Árpádot fejedelmi vezérré
Apja helyett: — Fiatalljátok? hisz az értelem érett
Ez korban; de ha kell, legyen aggott apja tanácsul
A haza dolgaiban veletek mellette fiának:
Ekkép a közügyet balságtól félteni nem kell."
Így szólt, és várá, mily választ nyerne beszéde.

Szögszinü volt Árpád arcára. Tekintete nyájas,
Férfi komolysággal közletve. Világa szemének
Két égő csillag. Hódító, hogyha beszédre
Ajkai megnyíltak. Kiterültek vállai. Szálas
Teste növése : kitünt a földről szinte tenyérrel.
Kellemes és bájló villám mozgása. Inakra
Izmos. Függ vala hím párduc félszakra nyakárul,
Melyet arany boglár, fénylő több drága kövektül,
Vállperecére csatolt. Nyusztból kalpagja : fehérlett
Épen homlok ránt a hószinü kócsag iaspis-
Kő mellül : foglalta körét hét indusi gyöngysor.
Pajzsa kerekded, ezüst müvelet. Visszája bikának
Bőrébül hétrét egymáshoz kallva tömötten,
És ugyan oly szorosan, látsznék hogy szemre csak egynek.
Ékesen a közepén a napnak képe aranybul,
A felhőtlen eget valamint tüzesíti, kinyomva
Fénylett, s a sóvár szemeket ragyogása mulatta.
Sem nyíl, sem kelevész nem ronthata rajta keresztül,
Sebtelen a legerősb kéznek fölfogta csapásit.
Kardja hajolt, az acélja habos, két lapja beöntve
Elmésen kitalált többféle vitézi jegyekkel.
Képeze fölbőszült sárkányt, mint önti ki mérgét
Lánglehelő száján az idommal cifra maroklat.
Nem látszott hüvelyén simaság; ellepte vegyesleg
A böcsös érceknek minden neme drága kövekkel.
Anyja Emecs hímzette övét a honni aranynak
Szálaibul, s háromsorosan varrt közbe rubintot.
Pörgete jobbjában bozogányt: volt kékes acélbul
Szára; arany pöttyök keverék forgatva simára,
Gombja körén hegyezett kockák ültetve ragyogtak;
Nem minden félkézre való súlyának okáért.
Hátát verte tegez, tele nyíllal, vékony ezüsttel
Verve alúl, karimája arany. Vala látni vadászat
Képeit a közepén kirakottan mind nemes ércbül.
A tegez ajkárul lóggott oda tűzve horoggal
A feszes ív, idegét melynek megvonni lövésre
Mostani két markos bajnoknak gondba kerülne.
Így ült a paripán Árpád Álmosnak utánna,
Tisztességet adó az öregnek, s gyermek apának.
A főpap mihelyest megszünt : Kont, Taks, Huba és Und,
És Tuhutum, s fia a szakadást szerzette Lebednek
Félrébb álltokban tanakodtak csak hatan együtt.
Nem sok időre megint (a szólás bízva Hubára
Lőn) kiki vissza derült homlokkal léptete.
„Téged,
Ekképen Huba Árpádhoz, fejedelmi vezérnek
Választánk. Te uralkodjál, s ivadékod utánnad
Rajtunk a legutolsóig. Valamerre szerencséd
Hordoz, mí követünk, s karaink védelmezik élted.
Védd te szabadságunk, melyért fölemeltetel. Őrizd
Mint apa, mint fejedelm a nemzetet itthoni létben
És kün, szárnyrakelő fiait mint őrizi a sas.
Ellenség ha reánk támad, s táborba kiállunk;
Vagy mí rajta ütünk : feje légy valamennyi seregnek.
Béke idétt kiki független gyakorolja vezéri
Fönségét hadain. Ha nyerünk zsákmányban akármit,
Földet, ezüstet, aranyt, embert, vagy barmot, elosztod
Érdemkint köztünk : ne legyen benn része henyének.
Köz dolgunk külön és egyedül nem forgatod a kény
S kedv sugalomja szerint : hol kell, mí, s éltes apád is,
És te, tanácsba megyünk együtt végezni felüle.
Így mi megállapodik, tőled törvényes erőt vesz.
A ki nyakas lészen megtartani : bünhödik élte
Vesztével, s mint dög temetetlen teste maradjon.
És, ha ki bujtogatást hint köztünk és fejedelmünk
Közt, s szerez összeveszést : ő is fizet érte halállal.
Hogyha te, vagy véred valamelyike föl meri törni
Szerződésünknek szentségét : szálljon az isten
Átka reá; s megszünt a nemzet függeni tőle.
Így akarunk fejedelmünknek. Szólj : kész vagy-e ilykép
A fejedelmi vezérséget vállalni magadra?“
„Tisztes apák! Árpád ezeket szólotta, s vezéri
A fegyverben erős magyaroknak! minthogy előttem
Álmos apám tetszék : nem titkolom, én is akarnám
Őt fejedelmemnek. Hozzá vonz lelkem azonkül,
A miket, élemedett hősök tí! benne találtok,
S a miket én inkább ismérek minden egyébnél:
Most, mivel ellene mond, nem vádol gyermeki tisztem
Megsértése : szivem még is fönségnek utánna
Nem sóvárg : ragyogása mivel terhelve sok éji
S nappali gondokkal, melyekben más feje nem fő.
Összevonó bizodalmatokat megvetni kevélység
Volna, tudom, tőlem, s ez okért érdemleni inkább
A fejedelmséget, mint sürgve keresni kivánom.

Tettetek : elfogadom. Legyen ifjúsága koromnak,
Hol kell, általatok támasztva tanácscsal, üdősbek!
Ősi szabadságunk nem csorbul semmiben. Árpád
Bosszúlója leszen, ha kit ellene törni tapasztal.
Tí velem, én veletek harcoljunk érte s hazánkért,
Melyért ezt hagyván, föltévők útnak eredni.
Ellenségtekkel fejedelmetek ütközik első,
És valamíg nem győz, kardját hüvelyébe nem ölti.
Fussanak ők, valamint e nyíl röpül égbe, előlünk."
Ekkor válla között átnyúlt tegzébe, s kiránt-ván
Egy nyilat, ágas ajját megvont idegére feszíté,
S szempillantat alatt egyenest úgy lötte az égnek,
Hogy hamar eltűnnék a látó fénynek előle,
S visszakerültében fölfogná marka derékon.
Így értette nyilát Árpád pöckölni az ívről.
Ezzel szálla Tatur, nyergéből, s inte Hubának,
És a többinek is : csapkodják vértjeket össze :
Összecsapák: és a magyarok valamennyen után-nok,
S ébresztő vala a pajzsok pönögése örömre.
Földre bocsátkozván a fők, a pajzsokat össze-
Fűzték vállaikon, homorún valamennyire fölrül,
A fejedelmi vezért fölemelték rajta merően
Álltában, szem közt nézvén a tábori testtel,
A méltóságnak ragyogó fényébe merülve.
Szólott a főpap : „Magyarok! fejedelmetek Árpád
Ez naptul. Csak az ő intésire harsanik a kürt,
A szent kard az övé, az övé a nemzeti zászló.
Így tetszett nektek, nekem így : vegye által ezennel."
Itt a főhatalom jegyeit mellette letették
Árpádnak, s folytatja Tatur kezdette beszédét:
„Árpádot, magyarok kegyes istene, áldd meg erővel,
Elsőt a fejedelmek közt Etelének utánna!
A kasza éle mikép a sarjút rendre teríti :
Dűljenek arca előtt fegyverrel népek azonkint,
És rettegje nevét a föld, valamerre kiterjed.
Ő az Etel folyamán kísérjen bennetek által,
És a Beszkédnek hegyein túl régi hazánkba.
A fejedelmeknek legyen ott fejedelme. Keletre,
Délre, nyugotra, hol a Göncölt forgatja az éjsark,
Vérontó viadalmak után a béke vigaszsza
Őt, és gyermekeit, s a had-szerzette hazát is.
Ég és földi csapás távozzék töle. Tej és méz
Folyjon az országban, mely lészen honja magyarnak.
Csillagok ez földön legyetek tí : köztetek ő nap;
Nap, mely enyhesztő melegével títeket éltet.
Népeinek legyen apja, szegényt és özvegyet, árvát
Gyámoljon; s kit sorsa gyötör, szárnyéki takarják.
Árpád! (így szemeit most a fejedelmre szegezvén),
Áldja meg a magyarok kegyes istene fegyvered élét,
Áldja meg országod, miután elnyerted, ezernyi
Áldással, s maradékidat is fogytáig az évnek."
Itt végezte Tatur, szavait, s Árpádot azonnal
Úgy, valamint ezelőtt fölemelték, földre bocsáták.
Ő pedig, a fejedelm, forrón a főpapot elsőbb,
S mind a többi vezért azután megölelte : de Álmos
Apja heves csókját ajakáról nyerte fiának.
És ugyan ilykép lőn Árpád fejedelmi vezérré.

2) Szabolcs és Illi, VIII. könyv.

Sajdítá bajtársa sebét, és méne Szabolcshoz
Árpádtul Gelemér. Föltette kivenni erébül
A kórság mérgét. „Rajtad, ha segíthetek, így szól,
És vérem használ, érted, társ, vérem omoljék.
Romlott vagy te Szabolcs, arcád hiteliti, belülrül.
Add tudtomra bajad." Felel ő : „Töprenkedik elmém
Egy levelen, melyet küldött vala nője Lebednek.
Nem röjtöm, Gelemér, teelőtted titkomat : olvasd."
„Rettegek írni, Szabolcs, és égek is írni tehozzád,
Kit nekem elvesztnem kinosabb százféle halálnál.
Olvasd el panaszim könyvét; olvasni ki tiltja?
Nincs itten szerelem s bujtás szerelemre, hogy elvesd.
Rettegek írni, mivel kémeknek tábora őriz,
Mintha rabúl volnék, nem hölgy, házában uramnak.
Pözsgenek a lányok mellettem; száma sugóknak
Nincs körülem, s kiki kelletlen föcsögésivel úntat,
Én, mikor óhajtom, hogy volnék hagyva magamra,
S egy se legyen közülök szemeim csurogása tanúja.
Gond van rám, ha sirok : ha fohászkodom, öldöz ezernyi
Ingerelő kérdés; mondják :„tán bánod apádnak
Házát, és keserít hogy váltál édes anyádtul?"
S nem szólok, mivel e kettő áldozta föl Illit. —
Ó apa, mint tehetéd, hogy lányod lenne kötéstek
Eszköze, s vőt keresél, náladnál korra idősbet,
És szilaj indulatút, tudomásom s tetszetem ellen!
Ah! mivel érdemelém, hogy anyám is lenne kegyetlen,
Hab közt ingadozó sajkámat mélyre taszítván?
Légy, de igaz, bírám, benned ha van emberi érzés,

Ily egyenetlen társ, mint tetszett volna szivednek,
Drága szülő, mikor éltednek rózsája kifejlett?
Akkor kényed után választád férjedet, ő is
Kénye után nőjét, mint vallád sokszor előttem,
Boldog napjaidat mikoron szívtelve beszélted:
Mért jöve kárhozatos tilalom rám tőletek ebben?
Mit nekem országtok? mit ez asszonyi pompa fejemben,
Mely ez jajra fakaszt: gyámoltalan Illi, fogoly vagy!
Nincsen ugyan békó sorvadt kezeimre csatolva,
(Tudja: az elzártat nem szükség verni bilincsre)
Úgy, de szabadságom föl van már dúlva, s szivemnek
Ez sem fájna talán, ha nem ő tartatna rekesztve!
Értetlen vagyok én álszókkal forgani, értők
Őrjeim azt, mi sanyar, tudakozva kicsalni szivemből.
És' noha jól látom, teregetnek elömbe kelepcét:
Hallgatok oktalanúl sokszor, hol szólni lehetne,
Hol viszon ártalmas szólamlani, megnyilik ajkam.
Néha, midőn leveretve nyögök, s tágúlnak elérett
Fájdalmim kevesig: „Tán férjed, kit nem ölelhetsz,
Kérdik, epeszt? diadalmaknak, kit vágya balodtul
Elragadott? siet ő hozzád, mint méhe virágra,
És szedi csókjaidat, s örömöd mellette föléled."
Így döngnek ravaszúl, s fölmarják kínjaim újra.
Mit mondjak? „Mikor érkezik ő, nem bízta reátok,
És nem bízta reám," felelem. Köd ereszkedik ezzel
Bágyadozó szemeimre, s nagyobb bánatnak eredve
Ágynak esem, mielőtt elhagynak lábaim önkint,
Tévedező lépéseimet hogy senki se lássa.
Szunnyadozás jő rám, de nem álom, néha, s hol elmúlt
Állapotomra vezet, hol ijeszt a mostani sorssal.
Ah, kínzó tünemény! hányszor hoz vissza homálya
A szomorú éjnek! mert engem mindenik öldöz.
Elmondom, ne pirúlj: nincsen megsértve szemérmed.
„Úgy valamint történt, látám bétérni Szabolcsot,
Azt a nyalka magyar követet, s föllépni Bogornál.
Szál íjjat láték; szebbet mint emberi alkat
Minden férfi között, kik anyától vettenek éltet,
A legkellemetesb hangon megnyitni beszédre
Ajkát. Mint bájolt nyájas forogása szemének,
Mely idomos keze is, mikoron terjengeti, szólván:
„Küldve jövök, követ én, Bogor és jó nője!
Lebedtől
Hozzátok. Szép karmadarat, hallotta, neveltek.
Van fia néki madárszeretö: adjátok az anyját-
Vesztettnek, mulató társát hogy benne találja.
Ismerem a gyereket: hozzám mindenre hasonlít.
Általam azt izené: madarát, mint két szeme fényét
És mint élte sajátságát úgy fogja szeretni."
Ah, mily pillanatot nyert akkoron, Illi, szemedtől!"
„Már ilyen felelet készült nyelvemre szaladni:
Nincsen karmadarunk, de lehet hállóval az erdőn
Fogni; midőn az apám nem vártam válasza nyomban
Ott követé: „Tudom a gyereket; nincs messzire tőlem;
Végeztünk ezeránt apjával: jöszte, leányom;
A mi karmadarunk, ha Szabolcsnak tetszik, eresztjük
Szárnyra veled, csak üdöt hagyjunk, míg készületünket
Megteszszük, mondá. Akarom, hogy boldogul élhess
Véle, vitéz;" s kezemet fogván kapcsolta kezedbe.
Erre homály szállott rezgő szemeimre; szokatlan
Érzelmek zúdúlnak elö elmémre szivemre.
Úgy tetszett, lebegek földrül felemelve az égbe
Testi erő nélkül, s csak késön tértem eszemhez.
Ilykép játszodozik, s nem ritkán, éjjel előttem."
Hol vagytok tí, ó gyönyörü ártatlan örömnek
Napjai? melyekben mi legyen szívháboru, gondok,
Félelem és bánat, nem tudván, mennyei lelkek
Társa vagyok, véltem, s hogy boldog csillagom el nem
Változik, álmodtam; de az ég mást végze felőlem.
Enyhít az mégis, hogy ezen példára eloszlik
Holtommal legalább minden kín, s béke vidít föl.
Illi, vigasztaljad magadat: nem tarthat örökké
Gyötrelmed. Siet a te napod beköszönteni hozzád,
Ernyedezik tested, készíttess néki koporsót.
Ez fog, hah nyomorúlt! ez fog megmenteni téged!"
„Látnom elég nappal nyavalyáim tengere árját,
Mely nő szüntelenül, s nincsen kifolyása: mi okbul
Engemet éjjeleken rémít, és tördel az álom,
Mind, miket értem már, állítván újra szemembe?
Látom apám haragát: „Gyermek vagy, itélni tudatlan!"

Ezt harsogta, midőn kérém: „Engedne halasztást,
(Térdeit átfogván) az üdő míg győzni tanítja
Most idegen szivemet, ha az első épület eldűlt,
Melynek alapköveit, rebegém, nem tette le Illi.“
„Nem gyerek! így dörögött; szüleid szájára hajúlnod
Kell vakon. Országot Lebed ád . . vagy vívjak okokkal
Ellened én, az apád? a kinn áll adni parancsot?
Szót se tovább!“ Oda vagy, mondám, oda lánya Bogornak,
Érted itéletedet: halj meg! — Még bíztam anyámhoz,
S mint ki beteg talpig, gyöngülten dűlve ölébe:
„Elhagynál-e, anyám! ezeket mellyére zokogtam;
Kit szültél, kinek emlődet mint dajka nyitottad,
És kinek ajkához forrasztott csókokat ajkad?
Azt mondád, idegen téj nem táplálta leányod:
Elhagynád-e tehát? Te ne tedd azt: fájdalom öl meg,
Hogyha te sem könyörülsz. Ah, szánj meg ügyömben! anyám vagy,
Jöszte borúlni velem, ha szeretsz, lábához urunknak,
Meghallgat téged,“ s szavaimba sirámok ütődvén
Elnémúlt nyelvem. Felel ő: „Ki, ha én nem, akarná
Azt, mi javadra vagyon? Még elméd gyönge koroddal,
Kedvesem, éretlen. Nem kell kérgekrül itélni
A növevény fákat. Gyakoron csalfálkodik a szín.
Emberi arc szépsége, virág, vidor éjjeli álmok
Mind kevesig tartók: méltatlan utánnok esengni.
Üllepedett koru férjed lesz, nem híg eszü gyermek,
Kit szeles indulatok hánynak: légy nője Lebednek:
Ezt végezte apád, ezt én: hát, édesem, engedj
Kettőnknek“ mondá, s szavamat nem várva, kiméne.
„Látom már, nem szánod, anyám, te is Illidet: el kell
Romlanom általatok. Törpévé léve szerencsém,
Melyrül imint hittem, hogy karján fölvisz az égbe.“
Így öntvén panaszim, kinyitám szökrényem utólszor
Hogy még, melyet adál jegyben, képedre tekintsek,
S vajha csak így legyen is bucsuvétem töled örökre.
Elhülök! Az nincs ott: gyürüdet sem lelhetem ottan:
Kép, gyürü, mindkettő idegen, kicserélve Bogortul
Voltak alattomban. Szemeimnek nem hiszek elsőbb,
Újra veszem vizsgálat alá. Rám hirtelen ajtót
Tár az apám, és szól valamennyire békes ajakkal:
„Úgy, lányom! szeretem kezeidben látni jövendő
Férjednek képét, kit vőmmé még ma teendesz.
Vesd le makacsságod. Lebedet kiderülve fogadni,
Meghagyom, el ne mulaszd. — Lészsz, édesem Illi, vezérnő,
S majd fejedelmasszony, ha csak ég föld össze nem omlik
Nem sok idő múltán, hiszem én, a szittya magyarnál.“
Ezzel méne tovább, s vendégét tartva eszében,
Készületekhez lát, s engem hágy addig anyámmal.“
„Itten az alkonyodás; szép, kit mosolyogva köszönthet
Arca, de szenvedek én lelkemben, mint ki nyakára
Vár megölő vágást. Szállott szemeimre sötétség;
Lábaim ingadozók. — Ah, nap te! mi okra siettél,
Még te is üldözvén? — Ne kivánd, föltépjem evektül
Mart szivemet, s kinaim bellebb terjedjenek újra!
Nem tudok értelmes szavakat gondolni nyavalygó
Állapotom leirásához, vagyok annyira roncsolt!
És te! vihart lelkemre hozó, légy gyásznapom este,
S hogy milyen voltál, boldogtalan Illi ne tudja!
Nem mind álom ez is; s bár álom volna! szegény én
Mily nyugodott volnék! de kinoz, hogy nappal is újul,
Éjjel is a gyötrelem, s szünetét nem várhatom éltig.
Így, káromra igaz: valamin töprenkedik ember
Nap közt, éjjelen is játékát üzni előkel.
Nem föstöm neked ezt, hogy jöjj szabadítani, és nem,
Hogy mint én, keseregj. Legyek én eltépve Szabolcstul,
Csak magam a fogyató búnak prédája, de őtet
Hordozzák örömök kebelekben. Nappala tiszta,
Éjjele is legyen az. Hölgyet neki (mondani mely kín!)
Adjon az ég kedvest, kivel éltét töltse vidámul!
Balgatag én! miokért öntök, hogy gyújtsam az égést,
Tüzre olajt, ne keresd; úgy mondják, enyhüdik a szív,
Mely terhét egy jámbornak letehette ölébe.

S ámbár csak tizedét epedésem tengere vesztné
Nem sok ugyan; még is nyereségem volna tetézett."
„Olvastad panaszim; panaszim, melyekre fakasztott
Háborodott lelkem; s már kezdém írni, mi felhők
Égi nyilat szóró vészszel terhelve dagadnak
Ellenetek, magyarok: de kezem remegése ijesztett
Írni tovább, veszedelmi jel ez: minden tagom érzi;
S óva Bodó szolgára bizám a titkokat. Ismért
Embered ő; hiteles nálam; hogy vágyik utánnad,
Megvallá: nem félek azért, hogy tőle csalassam.
Egyet még végtére, Szabolcs! még egyre tanítlak,
Bár száz gondolatok, míg írtam, eszembe ötlének:
Rettenetes harcok fenyegetnek: hősfi, kerüljed
A veszedelmeseket, kérlek. Légy boldog örökre!
Még egyszer mondom: nélkülem légy az, örökre!"

3) Utolsó éj az Etel mellett, IX. könyv.

Lél, a kürtviselő, másod virradtra jelente
Készületet. Zászlójok alá gyülekeznek az ífjak,
És kiki tisztében szégyenlene lenni utolsó.
Harsoga Lél ismét harmad hajnallaton: erre
Talpra kel a tábor. Közepén a nemzeti zászló,
Mely a csirkadozó napnak fényétül elöntve
A még gyönge sugár rezgését visszalövelvén,
Játszi töremléssel pompázott. Állva közöttök
Így szólott Árpád: „A mennynek kéke, fölöttünk
Mely lebeg, új; harcos szittyák! a föld is alattunk
Új nékünk, de magyart tisztelt a hajdani korban.
Nemzeteket látunk, kikhez még nem jöve semmi
Hír rólunk. Etelét tudják csak, hogy vala nálok
Ostora istennek, kit imádván rettege fél föld.
Most oda költözetünk, hol az ő birodalma ragyoglott,
Hol koronákat tört, s mint tetszék néki, viszontag
Osztogatott koronát. De ki vélheti, szittya leventák!
Nyílt öllel fogadásunkat? viadalmakat állnunk
Kell: (nem is irtózunk tőlök, kik hadra születtünk)
És győznünk. De vagyon mennybül mindenkor az áldás;
Építés, rontás nem függenek emberi kartul;
És mivel ősinktül jött ránk tisztelni az istent
Minden kezdet előtt, a jámbor szerzetet épen
Mí is tartsuk fönn." Ezt mondván, inte Taturnak.
Már az öreg zöld hantokbul nem idomtalan oltárt
Szép ponkon rakatott tege még a táltosok által,
Kik sziromos féken vezeték a hószinü csődört
A szent helyre. Tatur mielőtt bele mártana pózslárt,
Ilykép kezdi imádását: „Te, kegyelmeket osztó,
Szent, és halhatlan! ki ha intesz, rendül az ég föld,
Ismét megbékül, mikoron tetszésed akarja;
S országot kinek adsz, vagyon adva, ha elveszed, el van
Véve: reánk honnot kereső magyarokra figyelmezz!
Önts Árpádba erőt; harclángot népe szivébe,
Hogy mint a viharok nyilazó dühe földre teríti
A mi megáll büszkén, mindent letiporjanak a föld
Színe fölött, ki velek lelket vesz kelni csatára;
S a mennybéli Való valamint kegyes, az legyen Árpád,
Kik majdan hadait békével eresztik, azokhoz.
S mint én e csődör vérével föstöm az oltárt:
Úgy a szent kardtul Pannónia tére pirúljon
Ellenségünkön kopiánk ejtette sebekbül."
Ekkép szólva Tatur, pózslárát verte szügyébe
A lónak, s tőn áldozatot, mint tiszte kiváná.
A nap ezen közben dellestre hanyatlani kezdvén,
A hegyek árnyékát oriás nagyságra nevelte,
S míg bekövetkeznék a felleges alkonyat, Árpád,
Minthogy fújni sipot tilalom vala engedelem kül;
Tárogató siposit szólítja: „mulassatok, úgymond,
Bennünket nagy Etel párkányán szittyai hanggal,
Melytül az Etresnek harsogtanak erdei sokszor.
Nemzeti hangidomink, ífjak, hozzátok el, és a
Hangszereket: ha csatába megyünk, ébreszteni harcra
Szittya leventákat; ha szününk vért ontani pöngő
Fegyverek éleivel, nyugovás közt kedvre derítni.
Ősi szokásinkat vigyük el; tudják meg utóbbink,
Míg Azsiát laknák Eleik, mint üztek unalmat,
S tőlök gyermekeik szívják a nemzeti lelket."
Így Árpád. A tárogató szava szívrehatólag
Itt megered, s hol az érzeteket zendíti, hol édes
Álmodozásba merít. Ott csöndes hangu furuglyás
Andalog, elméjét jártatván kedvese képén.
Más kobzon játszik; más timbora húrjain őrlő
Tévedezésekkel kikeletnek pöngeti báját.
Tetszik ez is soknak, de nem egy mindenben az ízlés;
Álmos, az ősz fejedelmi após, kezd szólani közbe:
„Tí gyerekek vagytok, korotokhoz timbora illik,
És hangzó sipolás, mi az én füleimben unalmas.
Énnekem ének kell, mint aggott régi magyarnak.

Jöszte, Atád, zengjen görjesztő éneket ajkad.“
Menten ocsódik Atád, Álmosnak dallosa; kedvén
Járni tudó; még gyermek hős; ajakának igézö
Ejtegetése hatós; lantot pöngetni is értö.
A dalt így kezdé halkan késérve kobozzal:
„Dallanom a viadalt kedvellő hősi világrul
Máskor öröm; vagy szép hölgyét a trójai férjnek,
Vagy mikor a jász hős az arany kost méne orozni,
Ezt, és a bübájos arát Jolkosba ragadta:
Hirdetnem magyar énekben: most dallok egyébrül.
Földe leventáknak, ki nekem születésemet adtad,
Nyiss fület énekesed bucsuzó daljára utólszor!
Nem látlak többé; ligeted nem látja mosolygó
Arcámat, milyen voltam mikor árnyoka intett
A nap forrázó sugarától gyöpre borúlni.
Nem von Atád sátort rónádon; nem veszen ott nőt,
Hol kora fejledezett, sem testét nem födi hantod,
Gyermeke majd miüdön szemeit béfogja sirámmal.
Föld te! hazája vitéz népnek, most puszta mezőség
Lél: árvák ugarid, szomorú erdöid is árvák.
Elhagytunk, s más c illagaink támadnak ezentúl.
A sors így akará; a mennyei végezet intett,
Túl iszonyú havason költöznünk régi hazánkba,
Melyet ezen napalatti világ fejedelme dücsöült
Karjai alkottak hajdan, de ma bírja zavarnép.
Úgy mondák öreginek, kik már örök álmot alusznak
Méhedben: jövevény szállók hogy voltanak itten
Ők, és mí is azok vérkint kik tőlök eredtünk,
S csak pihenök a lankasztó harcoknak utánna.
Kedveztél: noha borzogatott külföldi dühösség
Nyugtunkban. Megerösödtünk számunkra, karunkra,
Még is azért köszönö áldását mondja reátok
A magyar. Emlekezünk hálával Etresrül, Uralrul,
És az üdök késöbbre jövö ezerében is épen
Tudva leend, itten magyarok hogy laktanak egykor,
S meghagyjuk maradékinknak, legyen írva szivekbe
Korrul korra: derék eleik mely földrül eredtek.
Természet-hímzette mezök; domboknak ölében
Hajladozó völgyek, sokszor száz évi tavaszszal
Újra virúlt erdők, szeretett menedéki vadaknak,
Melyeket éjfélkort Álmos fia fölvere gyakran;
Csörgedező patakok, szigetek, tavak, és te föl öttünk
Éjenkint szekeredben ülö Göncöl, s te vezére
A hullámos uton tévelgő tengeri népnek,
Itt maradók! viszon áldástok küldjétek utánnunk:
Hogy hegyek és völgyek rónára simúljanak, ingó
Semlyéket szárítson aszály léptünknek elötte;
Kősziklák, havasok sereginknek nyissanak önkint
Széles utat, valamerre menend a hét magyar, annyi
Táborral, s a nagy munkát gyámolja az ég is,
Kedvezvén diadalmakkal, s hódúljon Etelvár
Kőfala zászlónknak, s szálljon ránk ösi sajátunk,
És legyen Árpádnak roppant birodalma öröklö.
Harcfiak, indúljunk: te vezess, fejedelmi vezérünk!“
Itten Atád megszünt. Álmost zokogásra fakasztá
A beható ének, s gyöngyökben két szeme ázott.
Ekképpen tölték az utolsó éjet Etelnél.

4) Kijó ostroma, X. könyv.

Fölkerekíti hadát Árpád, és méne Boriszten
Bal partján. Eldúlta Oleg, fejedelme Kijónak,
A termő földet. Faluit lángokba borítá,
S a már csürbe jövő gabonának sárga kalászit
Kegytelen ember Oleg! Dírt és Oskaldot orozva
Meggyilkolta, Kijó fejedelmeit. Ennyire vitte
A hatalomra-törés nevelöjét kisded Igornak,
Rúrik után, kit az országlás illetne szerében.
Ezt cselekedte Oleg, jármát hogy vesse Kijóra!
Neszteren e város feküszik Hír róla beszélli,
Építék avarok. Kíj s Szécs testvérek: az első
Adta nevét; s e zordon Oleg most benne parancsolt.
Értvén a magyarok jövetét, mint férfiu készült
Ő is hadra. Szerez tábort. A kúnnak izente:
Kétszer hét nap alatt, vagy előbb, táborba Kijóhoz
Szálljanak. Emberevők északrul sáska csapatkint
Tódúlnak, s tudtára vagyon, hogy ráterül a vér-
Förgeteg. Önnöneit fölfegyverkezteti, tábort
Járatván kivül. A falakat megrakja tömötten
Tegzes ijászokkal, s valamit gondolhat az elmés
Hadviselő, hasznost ártalmast, meg vala téve.
És nem is irtózott. Volt számos népe; magában
Bátor szív, tudomány a kétes fordulatokhoz,
Álnokság, hadi csín; kellemlő termete, nyerses
Hangja beszédének; kitünő fejedelmi magasság:
Ennyi kinálattal ragyogott fejedelme Kijónak.
Így szólítja tehát seregét: „Titkolni, vitézek,
Nem lehet, a mi körül történik. Készül erős harc
Északrul, s kis üdő multán átlépi határunk.
Kóborló falkák; embervért csorgat italra,
Étele emberhús: nyersen fölfalni szokása,
Csak finnyákosaik, tévén vasrácsra, pirítják. —
A bolgár oda van; nagy városa, népe, királya.

Susdalt is megrövta : hadát most hozza nyakunkra.
Harcot, erös harcot várok.— Susdalra Kijóban
Nem lel még is azért. A harc nagy napja szabadság,
Vagy fog lenni halál, s testünk temetője hazánknak
Síkja fölött. De pulyák ne legyünk. Erkölcse orosznak
Volt mindég az erös lélek, s most légyen az inkább,
Mint máskor. Ki hazát szeretö, nem féltheti élt.“
Lelkesen így szólván a harctájt méne tekintni.
Vélhetnéd a vízfolyamot halkabban omolni,
Mint Árpád seregét. Két hétre vidéki Kijónak
Lába alatt. Tartó akadályt nem szenvede útban,
S merre az ellenségi csatát szemléli, nyugodtan
Arra vonúl, s nem késve hadát indítja Olegre,
És így szól : „Magyarok, bajtársim! az új haza kezdi
Kérni erös kezetek. Nagy erő van elöttetek : annál
Szebb a győzedelem : legyetek viadalban erösek.
Nemde igértétek : meg nem hül kardotok addig,
Míg nem száll Ételénk roppant birodalma kezünkre?
Túl ezen a havason vagyon az, döntsétek erösit
A földnek nyomdéktok alá : valamerre menendünk,
S a várak durcás falait : fog lenni hazátok.
Vagy sok az ellenség? soka nincs az orosznak elöttünk
Egyes oroszlánytul, tudjuk, sok szarvas elillan.
Rajta, vitézek, azért, legyetek viadalban erösek!
Höseleink a büszke Kazult, s macedói dühölygő
Pusztítót futtatni tudák : nem volna gyalázat,
Egy napon ennyi dücsöséget sírjába temetnünk?
Rajta tehát legyetek tí is viadalban erösek.“
Hös Oleg is forrón bátrítja vitézeit újra,
S rendeli a tábort. Jobb szárnyát bízza Rulafra,
Balra tevé Stenidet. Tarlof, mint csalfa, lesálló.
Ö maga mindenhol, mint a harc csínja javallá.
Készen jött Árpád. Huba ellene álla Stenidnek,
Und Rulafot nézé. Gelemér és társa Lebedfi
Cirkálnak szabadon, s az egésznek lelke nagy Árpád
A táborhomlok derekán villogtata kardot.
Harsog Lél száján a kürt. Fölemelte Berend is
A zászlót, és homlok aránt az oroszra nyomúlnak.
Tapson ijászaival Stenidet támadja legelsö,
Szór Stenid is nyilakat, s lassan közelítenek össze.
Túl Ecsed, Und részén, dsídásit vitte Rulafra
Nyalka hevességgel, mint még nem járatos íjju
A hadban : de Rulaf kevesé engedve dühének,
Visszaveté, s az egész szárnyat kezdette zavarni;
Und szava sem használ : mert rém kergette vitézit.
Ellenben Huba, míg Tapson nyílt szóra idegrül,
Megkerülé Stenidet, s bozogánynyal Réde szorítja
Oldalrul, s tesz pusztítást, mint farkas ihokban.
Nyargal Oleg Stenidet fölfogni, s kiáltja: „Vitézim!
Győze Rulaf, ne pirúljon orosz hogy más fele vesztett;
Rajta! viaskodjunk tüzesen! s fordítja csatába
Újra futó hadait. Vérengzö lenni csak itt kezd
A viadal. Huba is harsog; keze dolgozik : intéz
Bölcs esze : nem győzhet még is; sőt veszteni látszik.
Itt hullott el Ecsed, s lelkének mássa Belér is.
Általverte Oleg Zákányt, Stenid adta Jeleknek
A megölö vágást. Szemerét ön vére borítja,
(Még is az íjjúnak nem lön sérelme halálos).
A zászlót vesztette Berend, a nemzeti zászlót!
És fennyen fitogatja Grimold. Ö minden orosz közt
Volt legerösb, s hogy tartsa hirét, most vága Berendhez
Pöngö karddal utat, s a sast kifacsarta kezébül,
És viszi a haragos fuvalom csapkodta ragadmányt.
Látja Bogár a kárt, a szégyent : végig elönti
Sárepe minden erét : nem! orosz! rikogatja tüzelgön,
Tartós martalokod nem lészen nemzeti zászlónk!
Ezzel utánna röpíti lovát, keze villogat éles
Szálvasat, és az oroszt kétfélrül szórja Grimoldig,
S ott, hol az arca fölött a két testörök oszolnak,
Bésüllyeszti vasát, s az egészt két részre hasítja
A nyeregig, s ledülö félben baljába ölelvén
A zászlót : „Drágán, dörögé, lefizetted az árát,
Nemde, orosz, kacagásodnak? szentsége hazámnak
Nem mondám-e, dücsöséged nem fogja tetézni?“
És diadalmi jelét átadván, szóla Berendhez :
„Nessze, te gyáva magyar, zászlónk, légy ember ezentúl;
Mert ha teszed, mi ma ért, osztályod lesz az oroszszal.“
Az pedig elkomorúlt; szégyenvallása pirítá;
És büne nagyságát mérvén, rettegte vezérét.
Bulcsú apja Bogár. Gyerek éveit hösi gyakorlás,
Terhemelés, s gyöngébb erejét gyakorítni korával
Foglalták, s mire fölserdült, és pölyhök az állán
Itt-ott sárgúltak : trufa volt birakozni bikával
Néki, s kemény csontú szaruát kitekerni tövébül.
És ha futó paripát farkánál fogva kapott meg:
Az markába szakadt, és ő nem mozdula nyombul.

Körme között legerősb paizsok pattogtanak ízre,
És patkók s a kópjanyelet két újja töré el.
Bulcsú apja Bogár ilyen volt, ölyve Grimoldnak.
A zászlót, mikor elveszté a gyáva, hanyatlék
A búsúlt tábor. Most Árpád hozza nyugosztalt
Hadfiait. Sebes omlással hajt Ester Olegre,
S dönti, ki ellene áll. Nyomul Und is előre;
Hubát sem
Üzheti hátra Stenid. Szól Árpád végre Berendhez :
(Arca sötétlésén a zászlós rettege talpig)
„Mellettem hozod a zászlót;“ s jelt Léllel adatván,
Ront az orosz táborra, mikint a mennyei villám.
Fordul az ellenség; fogait csikorítja vezére
Tarlof késte miatt, Gelemér kit megvere haddal,
S kergeti még most is. „Maga kész harcolni, kiáltja;
Hagyni vezért, árulni hazát, szentségtelenítés.“
S szólana még többet, de tanácsos futnia, és fut
Bomlott rendeivel; s ím a kún tábor előttök
Szembe tünék. Lobogó zászlókkal harcra siettek,
Bánvák, hogy nem előbb érkeztenek a csatahelyre.
Száz, és negyvenezer szállott táborba Kijónak
Oltalmára, s Oleg mellett. A városi rónán
Álla föl a kúnság az orosz maradékkal. (Ez is még
Nem vala számra kevés). Kezdnek szerkezni, de Árpád
Semmi üdőt nem hágy. Huba lön küldetve Olegre,
És ki Etét nemzé, Taks, Kont és szőke Lebedfi
A kúnokra. Hubát gyúlasztja előbbi homálya,
S mintha világ sorsát végezné, vág az oroszra.
Und is azon dühhel. Bórist, Jeropolkot eloltja
Éles szittya acél. Rulafot Huba küldi halálra.
A kúnság ravaszon harcol. Tettetve futását
Engede, a magyarok, vélvén, hogy cselre vitetnek.
Megcsalatott : Tuhutum, mivel ott tartotta tanyáját
A kún merre futott, Tuhutum : „Tí kelletek, úgy mond,
Orrom alá, szaladók;“ s szilajon hátulrul előlrül
A magyar aprítá. Lehetett menekednie még is
Oldalvást, s nagy vesztével beosonta Kijóba
A maradék, s Oleg a kapukat záratta magára.
Ily nyakas öldöklések alatt a szittya magyarnak
Százszor ezer holttal mind a két nemzet adózott.
A magyar is vesztett. Bosszontja halála Csanádnak
Árpádot főkép, kit vérség kapcsola Takshoz,
És Tarkacs testvére, s Bereg, Zombor, Pota és Bánk,
S tízszer ezernyi leventáját fájlalva, kiküldé
Népe ötöd részét Oleg országára, borítni
Lángba az épületek födelit; pusztítani a föld
Kincseit, és szép barmaitul megfosztani népét,
S mindenitül, mi böcsös, míg ő a várnak alatta
Sürgeti a vívás művét. A számszeres íjak
Fészkeiket kijelölte körül mázsányi kövekkel
Bontani a falakat. Lábtót is vontata ötvent;
Kézkapacsok, csáklyák osztattak négyszer ezerre;
Vitlával telvék, és nyirkos hanttal az árkok.
Szór az orosz nyilakat föllülrül : néki parittya,
S nyíl felel a völgybül, megölői sok örnek.
Azonban
Kész minden. Hágó szereit támasztja falához
A várnak, s adat is tüstént megmászni parancsot.
Éktelen ordítás az eget veri szüntelen : aszszony-
S gyermeki jaj süketíti fülét a tábori népnek.
Látni, mikint kócsolja kezét a kisded is anyja
Keblérül, s lebeget kendőt, mint békekivánó.
Megrémült Oleg is : „Látom, nincs oltalom, úgy mond,
E várban, s a győzőtül jobb kérni kegyelmet.“
Árpádhoz Stenidet választá békekövetnek,
És a kún nemzet Bojtát az oroszszal ereszti.
Együtt a magyarok Bojtát hallgatni Stenidel;
S szól ez előbb : „Tí vagytok urak, kezetekbe az isten
Tette le sorsunkat. Szivetek vagyon, és helye abban
Szánakodásnak : urunk birodalmát tartsa Kijóban
Általatok; s szünjék kegyetekbül folyni orosz vér.
Váltságul valamit kértek, lefizetni igérjük.“
Árpád szól : „Ha Kijót elrontnám, senki hatalmam
Meg nem akaszthatná. Magamévá tennem igazság
Nem tilthatja, mivel, tudjátok, rakta magyar kéz,
Bírta magyar sok üdőn által, s most szálla magyarra.
Még is azért kegyelem! Bírjátok. Hoztok adóban
Tíz mérték aranyat; minden viselőre-valókat;
Élelmet; s valamit győzöttül venni szokásunk;
S küldje Oleg túszul gyerekét, és nyissa meg a várt.“
A kún hallgat ezig. Tuhutum nem türheti :
„Hát ez,
Kérdi szilaj hangon, nem jött-e parancsesal, eminnen
Hogy takarodjunk el? vagy míg jöve, nyelve kipállott?
Kúnok ezek? magyar ajkuk ezek? hát kell-e magyarra,
Mint vad nemzetnek fegyvert forgatniok, és vért

Ontni magyar szívbül? Legyen a kún szolga, itélem.“
S nem szólott többet. Fölváltá Bojta : Csodálom,
Hogy nem-szólásbul némának itélni merészlő
Egy követet Tuhutum. Nem hoztam senki parancsát.
Bánjuk az eddiglen történteket : ámde, ki tudta,
Hogy rokonink vagytok? frígytársunk hallgata ezzel,
S rólatok úgy szólott, mint északi emberevőkrül.
Megvívtunk veletek ; kérdés : mi bününk vagyon ebben
Megcsalatottaknak? Szolgákká tenni magunkat
Nem, soha nem hagyjuk, valamíg fölemelheti a kún
Csontos inas karját : de ha tetszik, mint rokonokkal
Kötni szövetséget, legyen a kún és magyar egygyé
Árpádnak fönsége alatt : ezt mondani jöttem,
S válaszotoktul függ : lesz, vagy nem, részetek a kún.“
Zeng öröm, és valamennyi magyar fölszóllala: „Szentül!
Bojta beszél szentül : legyen a kún és magyar egygyé;
Sors ez atyánkfiait tőlünk elvágta : de vissza-
Hozta megint : legyen újra tehát a kún s magyar egygyé.“

FÁY ANDRÁS.

1786.

FÁJI FÁY ANDRÁS, egy előkelő reform. nemes nemzetség ivadéka, Fáy László kerületi gondnok és Szemere Krisztina fiok, Kohányban, Zemplény vármegyében született 1786. május 30., s első nevelését ugyanott Gálszécsen, nagyanyjánál, a Szemerék váridomú őslakában vette. Rendkivüli élénkség bélyegzé a fiút, melyet a kényeztető nagyanyai szeretet dacára a vele született nemes szívbélyeg mérsékelvén, korlátlanságba kicsapongani nem engedett. Szokottnál korábban fejlődvén észtehetsége, élte hetedik évében küldetett a sárospataki oskolába, hol már tizenegy éves korában tehetségre és szorgalomra nem csak osztálytársai, de az idősb nevendékek közt is kitünt; minélfogva 1798., tehát tizenkét éves korában, tanára Gellei József, a Robinson és Halló ismeretes fordítója, magát egy betegeskedése alkalmával, a collegiumi felsőbbség engedelmével több hetekre általa pótoltatta a tanszéken, úgy, hogy mind a heti visitátorok Szombathy János és Rozgonyi József köztanítók megelégedését érdemelné ki, mind jelesb társai által, kik közt Ferenczy Lajos az utóbbi geograph és a politikai téren elhíresedett Ragályi Tamás, e félgyermekkori tanárkodása örömmel emlegettetnék. A következett évben a német nyelv megtanulása végett Pozsonyba küldetett, hol egy évvel idősb rokonával, Szemere Pállal, együtt lakva, az evang. lyceumban folytatta a felsőbb osztályokat. Ez időben ismerkedett meg a magyar irodalommal. Főleg Kazinczy Ferenc dolgozásait szerette meg annyira, hogy ennek a Magyar Muzeumban és Orpheusban megjelent verseit könyv nélkül tudná. A németek közől Kotzebue és Lafontaine, a kor legkedveltebb divatirói, kapták meg figyelmét, kik közől különösen az utóbbitól tanúlta el azon érzékenykedést, mely, már akkor űzött verselése közben, józan s a nedélyeshez hajló talentomának eleinte idegen irányt adott, de el nem nyomhatta azt akkor sem, mikor e kedvenc iróit az eszményies Schiller tolta volt háttérbe [1]). Néhány év alatt *versei* egy jócska kötetre szaporodtak, melyek közől néhányat Szemere Pál nem régen közlött, mik részben a népköltészet viszhangját éreztetik [2]). Ugyanitt fordította le gyakorlatúl *Wieland Grátiáit*. Szinte ekkor látjuk őt oly figyelemmel követni a nyelvet, hogy Márton József a lexikograph felszólitására az általa szorgalmasan olvasott magyar könyvekből több száz szókat jegyezne össze ennek Magyar Szókönyve számára; valamint 1802-ben az országgyülési szónoklatokat,

mikről oly pontosan tudott számot adni, hogy rokona Ludányi Bay Ferenc kir. táblabiró már ekkor országos férfiút jósolt tizenhat éves öcscséből. Pozsonyban négy évet töltvén, ismét Patakra tért, hol 1803- és 4-ben Rozgonyi József, a Kant rostálója alatt bölcsészetet, Kövy Sándornál törvényt tanult, s ennek nem csak elméleti folyamában, különösen az egyházi jogban, a jelesek közt a legjelesb volt, hanem jogászokat és tisztviselőket képző gyakorlati oskolája — egy a vármegye mintájára szerkesztett tanulói testület, melyben kiki egy vagy más hivatalt viselt, s költött perekben hol mint ügyvéd, hol mint bíró működött — Fáy utóbbi életére is kihatott befolyással lett. Ezek mellett kedvelte, sőt tanulmányozta a külföld jelesb költőit is, különösen humoristáit, mint Sterne, Fielding, Swift, Rabelais, Lesage, Jean Paul, Lichtenberg; kik vele született iránya kifejlésére hasznosan működtek, anélkül hogy egyiknek is utánzására ragadtatnék. Ez időből való több nedélyes költeménye (mint a *Pándi Csoda*, a *Nyulak instantiája* s eff.), melyek kéziratban meglehetős elterjedést nyertek. Elvégezvén a törvénytudományt, 1804. vége felé törvénygyakorlatra Pestre jött, s az ügyvédi vizsgálatot is jelesül kiállotta, de soha nem ügyvédkedett; sőt minden idejét tudományos kiképzésének, s mellesleg apró költői dolgozgatásoknak szentelte [3]), melyekből, Kazinczy által irói fellépésre buzdítva, egy füzet dalt, mesét és epigrammát, ugyanennek ajánlva, közre is bocsátott: 1. *Bokréta*, melylyel hazájának kedveskedik F. F. A. Pest, 1807. [4]) Kazinczy örvendező és buzdító javallással fogadta ezt: de a nyelv és technika érdemlett megrovásával, valamint azon tanácscsal, hogy Schulz aphorismáit és Rousseau maximáit fordítani próbálgassa, az eredetiségre mások felett meghivatott ifjút inkább elidegenítette a további könyvszerzéstől, mint kalauzolta. Atyja azonban szívesen gyönyörködött fia próbatételeiben, s őt jobbágyii jószágrésze kiadásával önállóvá tette. Ennek ohajtására választatta meg magát 1811-ben alszolgabiróvá, mely időben rendesen Gombán lakott. 1817-ben főszolgabírónak jeleltetett ki; azonban, nehogy egy becses barátjának utját állja, végkép lelépett a hivatalos pályáról, melyhez vonzalma soha sem volt; de mint táblabirája Pestnek, kivált a későbbi időkben, nyomos befolyást gyakorlott a köz jegyekre. Egészen hivatalkodása alatt sem mondott le az irodalmi dolgozgatásról; s főleg a szőnyegre hozni kivánt közéleti és politikai eszmék, miknek tárgyalására még akkor nem igen nyílt más tér, a már egyszer megkisérlett mese öltözetét választották vele. E dolgozatai csakhamar tetemes számra növekedtek kezei közt; azonban kiadójok nem akadván (Trattner nem merte felvállalni!) megelőzték: 2. *Próbatétel a mái Nevelés két nevezetes hibáiról*. Pest, 1816.; 3. *Friss Bokréta*, Pest, 1818., mely utóbbival kezdődik eredeti beszélyirodalmunk [5]); s egy orvosi egyedirat: *Parád leirása több tekintetből* (Tud. Gyűjt. 1819. VI.). Ez időtájban olvasván meséit Márton József, elkérte a szerzőtől, s igen csínosan kiadta: 4. *Fáy András eredeti Meséi és Aphorismái*. Bécs, 1820. A könyv oly mohón kapatott el, hogy még azon évben újra kellett nyomatnia (második, de helyesben harmadik kiad. Pest, 1825., német fordítása Petz Lipóttól Győr és Bécs 1825.). Ezóta Fáy elhatározott kedvence volt a gondolkodni és nyájaskodni szerető közönségnek, s azért nagy részvéttel találkoztak újabb elbeszélései, s első drámai dolgozata is: *A régi pénzek Erdélyben*, vígj. 5 felvon., kiadva ily cím alatt: 5. *Kedvcsapongások*. Két kötet, Pest, 1824. [6]). Ezeket követték nyomban 6. *Újabb Meséi és Aphorismái*, Pest, 1825. (másodsz. Pest, 1828); nem sokára egy komoly-drámai kisérlet is: 7. *A két Báthory*, szomorúj. 5 felv. Pest, 1827.; ezek mellett dolgozgatott folyó munkákba is, név szerint a *Széplíterraturai Ajándékba* [7]), az *Aurórába* [8]), *Hébébe* [9]) és Felső-Magyarországi *Minervába* [10]). Ez időben jöttek ki 8. a *Hasznos Házi Jegyzetek*, Pest, 1828. (másodszor 1833., harmadszor 1852.). Nagyobb és folytonosabb munkásság időszakát

nyitott meg Fáyra nézve az 1830-iki országgyüléssel s az akademia felállásával — melynek mindjárt első nagy gyülésében tiszteleti tagja lett — emelkedett nemzeti, egyesületi és irodalmi élet. Első nagyobb munkája ez időben tanregénye : 9. *A Bélteky-ház.* Két kötet. Pest, 1832., melyet rövid időn követtek : 10. *Jutalmazott Feleletek a Magyar Tud. Társaság azon kérdésére : Miképen lehetne a magyar játékszint Budapesten megalapítani?* (Magyar játékszini jutalm. Feleletek. Buda, 1834.), s 11. folyóiratokban elbeszélő és drámai adalékok, különösen *Bajza Aurórájában* 1834—37-ig [11]), az *Athenaeum* 1837—38-ki [12]), az *Emlény* 1838. és 1839-iki folyamaiban [13]), s egyidőben az *Árvízkönyv* első kötetében [14]). Ez időbe esik a nemzeti színház körüli működése is, melynek 1834—35-ben (Budán) Pest vármegye által nevezett igazgatója, s utóbb az országos színházi választmány tagja volt; valamint az ujonnan keletkezett Kisfaludy-Társaságban buzgó részvétele, melyet 1837-től 1840-ig ő igazgatott [15]). Ezzel húzamos időre lelépett Fáy a szépirodalmi működés teréről. Már 1830. óta Pest vármegye közgyülésein mint a törvényes és mérsékelt, de határozott haladás bajnoka, az ellenzék befolyásos tagja s Kossuth föllépéseig vezére volt; 1835-ben az utasitását megszegett Pécsy Ferenc helyébe, akarata, sőt szilárd vonakodása dacára, egyhangu fölkiáltással országgyülési követül választatott, s mint ilyen kilenc hónapon át a jelesek elősorában küzdött; utóbb is több országos, a legfontosb megyei bizottmányok, s minden közhasznú egyesületek választmányi tagja, részint elnöke volt [16]). Egyik legszebb érdeme a húzamos tanulmányozás után kidolgozott 12. *Terve a Pestmegyei köznép számára felállítandó Takarékpénztárnak.* Buda, 1839., mely mellett lelkesen s erélyes kitartással izgatván, Pest vármegye pártfogását az intézetnek kinyerte, s azt 1840. elején meg is nyitotta, melynek eleinte valódi, aztán élte napjaig tiszteleti, igazgatója lett. Ugyanekkor adta ki 13. Javaslatát *egy Pesten állítandó ref. főiskola tárgyában*, Pest 1840., mely felekezetétől áldozatosan felkaroltatott, de az idők folytában közbenjött viszonyok miatt vég siker nélkül. Dolgozott Fáy az ujonnan keletkezett *Pesti Hírlap*ba is [17]), sőt gróf Széchenyi István „Kelet Népe“ közbejöttével külön röpiratban is tárgyalta a kor politikai nagy kérdéseit és teendőit : 14. *Kelet Népe Nyugoton.* Buda, 1841., melyet majd annak úgynevezett *második bővített kiadása*, Pest, 1842., közel háromszoros kiterjedésével az előbbinek, követett. A nemzeti élet egy főérdekét sürgette egy más röpiratában : 15. *Nőnevelés* és nőnevelő-intézet hazánkban. Pest, 1841. (utóbb egy *Nőnevelőnéket képző intézet terve* jött tőle az Életképek 1846-ki folyamában). Az általa Pestre indítványozott ref. egyetem a két protestáns felekezet uniójának gróf Zay Károly által szőnyegre hozatalát vonta maga után, melyet Fáy lelkesen felfogván, azt a társas és irodalmi téren buzgón előmozdította; ő szerkesztette megbizásilag az *uniói tervet* is, mely három nyelven terjesztetett el a két felekezet összes gyülekezeteiben, és sürgette irataiban is, milyek : 16. *Óramutató*, jóakaratú hitfeleinek mutogatja F. A. Pest, 1842, s több cikk a lapokban, névszerint az „*Óranegyed-mutató*“ (Protestáns Egyh. és Iskolai Lap, 1843.). Következtek 17. *Fáy András Szépirodalmi Összes Munkái.* VIII kötet. Pest, 1843—44. a szerző képével, mely gyűjtemény azonban sem teljes, sem válogatott, sem úgy nincs szerkesztve, hogy e becses pályának fejlődési menetelét, vagy csak átnézetét is, adná. Ez időben is gyakrabban szólalt fel lapjainkban *a színház ügyében*, s 1845. a reform kérdései körül a Jelenkorban, (külön is : 18. *A Jelenkorban megjelent Összeállítások a haza legközelebb teendői körül.* Pest, 1846.) miket 1846-ban folytatott [18]), mindinkább gróf Széchenyi István politikájához csatlakozva. Utolsó közhasznú munkálata, de melynek utját a forradalom bevágta : 19. *Az Életbiztosító Intézet Terve* volt, Pest, 1848. kőirat, hosszas statistikai adatgyűjtés és feldolgozás eredménye; utolsó nyilvános föllé-

pése pedig a magyar akademia XVIII-d. nagy gyülésének, igazgató tag és helyettes elnökként, vezetése, s megnyitó beszéde az 1847-ki dec. volt (eddig utolsó) köz gyülésén. A változott idők teljes visszavonulását eszközölték Fáynak a köz élettől, s visszatérését a szépirodalomhoz. Ehez képest jöttek ismét dolgozásai gyűjtelékes munkákban, mint különösen a Losonci Phoenixben s a Szikszói Enyhlapokban [19]); mik néhány régibbek és ujakkal külön is megjelentek: 20. *Buzavirágok és Kalászok.* Két kötet. Pest, 1853. [20]). Ezeket két tudományos irat követte: 21. *Adatok Magyarország bővebb ismertetésére.* Pest, 1854., az életbiztosító intézet tervéhez gyűjtött adataiból dolgozott úttörő kisérlete egy magyar népességtannak; és 22. *A legegyszerűbb, természet- és tapasztalathübb s gyakorlatibb Nevelési Rendszer.* Pest, 1855.; ujabban ismét két regény : 23. *Jávor orvos és szolgája Bakator Ambrus*, szeszélyes regény. Két kötet. Pest, 1855. és 24. *A Szutyogfalviak*, magyar fajképek. Két kötet. Pest, 1856., s míg ezt írom, ismét egy fontos társasági kérdés lelkes tárgyalása : *Az úr vagy gazda és cseléd közti viszony* (Magyar Sajtó 1856. 196, 197. sz.). Igy e jeles polgár, hazafi, bölcsész és költőnek, kinek élete a nemzet legszebb kora történetébe annyi fonalakkal van beszőve, folytonos munkásság szépíti derült és gyümölcsös öregségét. — Kéziratai közt egy *cigány kis szótár és nyelvtan*, s némely eredeti zeneszerzemények is vannak.

1858. A Helmey család nevelő regény.

[1]) Különösen *Szemere Pálé* az érdem, hogy ez irányt benne ébren tartotta. „Mindig te voltál — írja neki Fáy maga a „Bokrétá"ban 72. lap — fő unszolóm arra, hogy komikumot írjak. — Akár tetszenek tehát teneked mesécskéim, akár nem : magadnak köszönd" stb.

[2]) L. *Szemere Pál*nak „Fáy András" című életrajzi cikkelyét a Divatcsarnok 1853-ki 1. 3. és 7. számaiban (melyet itt, régebben s legujabban a költőtül nyert értesitések mellett, leginkább használtam). Ugyanott a 3. számban áll néhány zsengéje, melyek közől az alább közlött első ének az érzékeny darabok közé tartozik.

[3]) Ez időből való egykor kedvelt *Jurátusdala;* melyet szinte *Szemere* közlött az id. h. a 7. sz.

[4]) Tartalma : Eredeti versdarabok; eredeti purgomák és mesék; Wieland Sympathiái közzül. A hárfasziget Lafontaineből.

[5]) T. i. verseken s egy költői prózán kivül itt jelent meg első (víg) beszélye : „A különös testamentom, egy eredeti tréfa."

[6]) Tartalmuk : Érzelgés és világ folyása, ered. történet levelekben; Az elkésések, ered. tréfa; A régi pénzek Erdélyben, vígj. 5 felv.; A hasznosi kincsásás, ered. tréfa.

[7]) „Az Asszonygyülölő" itt jött ki 1821.

[8]) Itt jelent meg tőle 1822 : néhány mese, és 1828 : A tántoríthatatlan hazafi, jambejon.

[9]) 1825 : Aphorismák; 1826 : Két jó tanács, bohózat.

[10]) 1825, I. : Mire szántam a fiamat? bohózat; IV. Levéltöredék Pestről.

[11]) 1834-ben : A tétényi éjtszaka, beszély; 1835-ben : A jó szív is bajjal jár, beszély; 1836 : Sió, tündéres rege; 1837 : A külföldiek, vígj. 2 felv.

[12]) 1837 : A velenceiek; 1838 : Ész- és szívkalandok.

[13]) 1838 : A közös ház, vígj. 1 felv. ; 1839 : Öreg Bakonyszegi és barátai, beszély.

[14]) 1839 : Szádvár és vidéke, beszély.

[15]) Közülési megnyitó beszédei : az 1838-ki a Kisfaludy-Társaság Évlapjai I., az 1840-ki, ezek II. kötetében állanak.

[16]) L. *Szemerét* az id. h. és *Tóth Lőrinc* cikkét az Új Ismeretek Tára III. köt. 189. l.

[17]) Cikkei : A kegyeletekről; A helységek bíráinak számadásairól; Indítványok indítványa; Országgyülési követ pályája.

[18]) Urbéri viszonyaink; Mi az, miről soha sem kellene megfeledkeznünk? Ellenzék földadata, felelet gr. Dessewffy Emilnek.

[19]) 1851 : Egy vonás a múltból (egy perc gr. Széchenyi István életéből), a Losonci Ph. II. köt.; 1852 : A Viharok, u. ott III. köt. 1853 : Irodalmi Tarlóvirágok (Szikszói Enyhl.).

[20]) Tartalma : Szádvár és vidéke, A könyvbuvár, beszélyek; A külföldiek, vígjáték; Öreg Bakonyszegi és barátjai, A Viharok; II. Tétényi éjtszaka, beszélyek; Eszmeburkok és szikrák.

1. A lyányka elnefelejtse kedvesének eltávoztakor.

1798. *)

Út az érzéketlen óra, mert nem sejti
Hogy ütése lyánykád a kétségbe ejti;
Ah hervadni fog ő, míg elhal, rejtsd hát, rejtsd
Öt szivedbe; el ne felejtsd!
El ne felejtsd!

Fogd e virágocskát; sokat jelent neve;
Ah ne hervaszsza azt soha az ég heve!
Te is levelkéit soha széjel ne fejtsd;
Róla lyánykád el ne felejtsd!
El ne felejtsd!

Színe a reményé; ha hát a szerencse
Üldöz, hogy ő el nem hagyott, azt jelentse;
Ha nevet rád, kérjen, hogy lyánkád ki ne ejtsd
Szívedből, s öt el ne felejtsd!
El ne felejtsd!

Ha a hizelkedés tömjénez bájodnak,
Intőleg reszketnek majd kis virágodnak
Levelkéi: akkor benne epedőd sejtsd,
Rezzenj meg, sőt el ne felejtsd!
El ne felejtsd!

2. Vigasztalás.

Pajtás! bújdosik a pohár,
A jó kedv is övele jár,
Húzd ki, ne menjen kárba!
Nyomtassuk le bokros búnkat,
Mártogatván bajuszunkat
Jó tokaji nektárba!

Tudod hogy a fátum ravasz,
S csak egyszer nyílik a tavasz
Ködlepte életünkbe':
Ne éljük azt csak álmokkal
S hasztalan kivánságunkkal
Terhes képzeletünkbe.

Ha csókolni akar lyánykád,
Ne kapd el előle a szád,
Félvén, hogy az Júdás-csók:
Hidd el hogy a lyányok közt is
Helylyel-helylyel, ha szinte kis
Számmal, találtatnak jók.

Ők eszed bár elrabolják,
De búdat is lecsókolják,
S ha még is maradt csorba,
Ha még is érzel bajokat,
Tehát fullasztgasd azokat
A bánatölő borba!

Segít a test fájdalmain,
S a tagok lankadásain
A patika, a doktor,
S a füvek sok milliomja;
De a bút más el nem nyomja,
Csak a szerelem s a — bor.

Nékem is, hogy ne szokjon rám
A bú, úgy használ a cúrám,
Ha ez a praescriptio:
Végy a csókból vagy négy quintet,
A borból hozzá egy pintet,
Vagy kettőt, ha igen jó.

Ha még ezekhez azt látom,
Hogy itt vígad egy barátom,
S kezében kancsót forgat;
Más a szoba szegletébe
Kedves lyánkája szemébe
Szerelmesen hunyorgat;

Akkor nem is jut eszembe,
Hogy más nap a cinterembe
Visznek ki tán engemet;
Hogy minden a halál foglya,
S tán már nékem is huhogja
A gyász kuvik végemet.

Mit is ölném panaszokkal
S be nem telhető álmokkal
A használható valót?
Többé már én úgy sem érem,
S mert nem lehet, nem is kérem
Vissza a jelenvalót.

Haszontalan mért busúlnék,
És magamba dúlnék, fúlnék,
Hogy hozzám a sors kemény?
Hisz visel más is keresztet,
Azért mindent el nem vesztett,
S táplálja még a remény:

De ha a vénség sajtolna,
S a nélkül, hogy ittam volna
Minden léptemen hullnék,
Még is a míg vígadhatnék,
Csókolhatnék és ihatnék,
Soha én nem búsulnék.

3. A végső lemondás.

Eb lesz többé a leányok,
Az asszonyok bolondja;
Ebnek lesz többé reájok,
Mástól kiválva, gondja!

Mit, hogy én láncot hordozzak?
Nem ettem bolondgombát!
Esmerem én a lyányt, hisz vak,
Ki a szitán át nem lát!

De már szentül felfogadtam,
Hogy maga Vénus sem kén',
A leánynak már miattam
Fű nyőhet a küszöbén.

1) Ez, s a 2. és 3. szám a Bokrétából való.

Mit? talán egy lagírozott
Bőr alá nőtt tejes vér,
Vagy két egymásra boltozott
Mejj, vagy egynehány kék ér:

Vagy talán a szívig nézö
Szem forralná véremet,
S láncra vetne egy igézö
Tekintet is engemet?

Nem! eszemre hozott Zsuzsi,
A ki addig csábított,
Míg végre philosophusi
Sphaerámból kirándított.

Eszemre hozott már Julis,
A ki úgy eltemetett,
Hogy hajnalom, ha pirúl is
Néha, rám csak bús fényt vet.

Teréz is eszemre hozott
A ki egykor tárgyának
Engem választott átkozott
Coquetteriájának.

A leányt játékból szülte
A természet, úgy látszik,
Ö is hát, a mi körülte
Van, mindennel csak játszik.

Ah játszodna akármivel,
— Egyéb dolga úgy sincsen —
Csak ne az olyan rab szivvel
Kit hordoz a bilincsen!

De velem nem játszodtok már
Ti szív szép csábitói!
Szívemnek — megrepedjen bár —
Nem lesztek már kínzói!

Tí öröm s bú kútfejei,
Tí asszonyok s leányok,
Tí szerelem érzései,
Nektek már fittyet hányok!

Többé lyánykák, meghigyjétek,
Eszem rátok nem bizom;
S mintsem hogy ti elvegyétek,
Inkább magam megiszom!

4. Az asszonygyülölö.

Közdana.

Az asszony egy szükséges rosz,
Szép bőrbe compingált gonosz,
Házi doromb.
Ha férjnél van, övé a ház,
A férje pedig csupán váz,
S ületlen gomb.
Vége a szabadságának,
Az eszének, kalapjának,
S többnyire boldogságának,
S belép a gond.

Nagy baj, ha kezdi félteni,
Mert több egy asszonyt őrzeni,
Mint száz bolhát:
Még nagyobb baj szemet húnyni,
S annak vakká lenni tunni,
A ki jól lát;
A menyecskét galambjának,
A gavallért barátjának
Nevezgetni, s sógorának
Venni fűt-fát.

Hogyha szép a feleséged,
Az a kínos nyereséged
Hogy mást ölel;
Ha pedig csúf a menyecske,
Szomszédban nyal sót a kecske,
Otthon nem kell:
Megöleled a pénzéért,
Vagy a ház csendességéért,
De a csínos szomszédnéért
A hideg lel.

Jaj, de ha asszony nem volna,
Az emberi nem kihalna;
Ezt gondold meg!
Apád is feleséget vett,
Ö is papucs alatt szenvedt,
S még sem halt meg:
Ne légy hát jobb az apádnál,
Jobb a deákné vásznánál,
Hanem sürögj a lyánykáknál,
S — házasodj meg.

5. A tántoríthatatlan hazafi.

Rendíthetetlen állsz, miként merész
Colossza Rhódnak a tenger felett,
Villám dörög körülted, vész üvölt,
Csapkodnak a tajtékozó habok,
Elem s idő vívnak ledönteni,
Tengerszörnyek lövellenek feléd:
Mind hasztalan! te érc melyeddel állsz
Rendíthetetlen, s jobbodban felénk
Lobog vezérfáklyád fejed felett,
A mely borúkban biztos révbe int.
Sorsunk kidölni, s majd Te is kidölsz:
Veszted mutatja majd, mi nagy valál.
S mi sírva kérdjük egymást kétkedö
Hangon: Helyetted más ha támad-é?

6. Mesék [1]).

1) Híradás.

Régenten, tán még sincs ez a krónikába,
Egy nagy indus király széles országába
Nem jövén még be az irás mestersége,
Sokat törte fejét azon ő felsége:
Hogy mivel nem járt sem Hírmondó, sem Kurir,
És így nem mehetett szerteszéjel a hír,

1) Az 1—3. számuak a régiek közöl valók (Bokréta, 1807.).

Tehát, ha valamit akarna tudtára
Adni a népének, hogy mehetne árra?
Elhivatja végre udvari bolondját,
S annak az eszére bízza szíve gondját,
Tudván, hogy a gyermek és a bolond mondnak
Csak igazat, s minden szabad a bolondnak.
Én felségednek, szól a bolond, azt adom
Tanácsul, s hogy jól üt ki, bízvást fogadom:
Hogy a mit tudtára akar a népének
Adni, mondja meg azt — a feleségének.

2) A philosophus.

Egy philosophus ürge elmegy tél közepén a hangyához, eleséget koldúlni. Hogy van az, hogy nyáron által semmit be nem tudtál keresni? kérdik a hangyák. Ó én a nagyobb dolgok miá erre reá nem érhettem, mert én philosophus vagyok. Micsoda állat az? kérdi viszont a társaság. Ez tanítja, felel biztos nyájassággal az ürge, mint kellessen boldogúl élni, s könnyen meghalni. Ó, ha úgy van, kiáltnak a hangyák, elélsz hát te nálunk nélkül is, ha pedig nem, könnyen meg tudsz te halni; de mí reszketünk csak a hosszú téltől is!

3) A hold.

Egy szegény legény gazdag feleséget vett magának. Az ily házasságba már az indító ok elhintvén az egyenetlenség magvát, gyakran öszvekocódtak, s ilyenkor az asszony a férjének mindég szemire hányta szegénységét. Egykor egy ily zenebona lecsillapodásával a férfi az ablakba megy, melyen a hold tisztán bévilágított. Az asszony a megbékéllést keresvén, hozzá megy, s egy darabig tartó hallgatása után: Angyalom! így szól, ugyan miért oly halavány a hold? A felesége gráciájából világít, angyalom, felel sóhajtva a férfi.

4) Aesculáp.

Aesculáp, az orvosisten, az égiek mulatságára chemizála. Legelébb is szerelmet teve oszlató lombikjába. Venus kiváncsin leste a következést, s mue az állórészek*) ezek lettek: finom önszeretet és hiúság kisebb vagy nagyobb bujaságvegyülettel. Megcsóválta fejét a szerelem istennéje s félre állott. A barátság tétetett utána a lombikba. Kastor és Pollux vigyázva füleltek; de mint el nem szomorodtak látván, hogy a szent üst alján haszonlesés és önszeretet maradtak; a nemes sympathia pedig, kivált ha inséget öntött Aesculáp a barátság közzé, mint csupa hang, jobbára evaporált. Majd a virtusokat gyürte ezután lombikjába az oszlató. Az egész égi sereg vont várakozásban volt, s mit gondoltok, mi süle ki a próbából? finom haszonlesés és hiúság, a vér mérsékletei által különböző vegyületekben. Már épen a boldogsághoz nyúla Aesculáp, a midőn: hadd el, így szól az istenek atyja, ez most is csak a képzelet cérnaszálán függ nálunk: vagy maradna belőle valami lombikod alján, vagy semmi sem!

5) A kakas.

Ébredj, kakas koma! hajnallik, így szólítá meg a veréb a fészer alatt szunnyadó kakast. Tudnám én azt, felel ez; csak a hold világa hint fényt a felhők alól. Jó barátom, még szunnyadhatsz!

Magyarjaim! hányan dalolták már el a „Magyar hajnal hasad-ot", s istenem! még is be nehezen virrad.

6) Az okos elefánt.

Az állatok tanácsot ültek, s mérgesen keltek ki az ember uralkodása ellen. Miért szenvednénk tovább, mondának, e jármot nyakunkon? nincsenek-e velős csontjaink, mérges körmeink, kemény szarvaink s számtalan fegyvereink őellene, gyáva erőtlen állat ellen. Javalló zúgás támada a gyülésben; de az okosabb elefánt: csillapodjatok, úgy mond, barátim! mindenünk több van, mint az embernek, de — eszünk nincs annyi. Pedig a hol e van, ott az uraság.

Nevetem, midőn panaszt hallok, hogy N* fő- vagy alispán despotizál. Miért engedik uraságtok? Az eszet korlátolni lehet erősebb észszel, de nem is ismér más fegyvert.

7) A varjak gyülése.

A varjak gyülést tartottak. No, mit végeztetek? kérde egy visszatérőt a szarka. Azt, hogy a jövő gyülésen fogunk végezni.

8) Haydn.

Haydn a mint mestermívét „A teremtést" elöször adta, a darab soknak nem tetszett. Mi ízesebb hús — így szóla a virtuóz — a fácánnál? még is két neme az embereknek nem eheti: a fogatlan, a ki nem rághatja, s a rosz gyomrú, a ki nem emészthetí.

Vígasztalástokra ez, hazám koszorús irói, tí kevesek!

9) Az anyavárosok.

Két nevezetes város, B. és P., vetekedtek, melyike anyavárosa az országnak. Egy statistikus azt a különbséget alapítá meg az anyavárosok, és más anyák között, hogy ezek szoptatják gyermekeiket, az anyavárosok pedig szopják az országot! S azóta mélyen hallgat a per.

10) Winckelmann.

Winckelmann elragadtatva csudálta a Clemens Muzeumában a Torszót. Mit tudsz bá-

*) Alkatrészek.

múlni egy fej nélkül való derékon? kérdi tőle gúnynyal egy értetlen idegen nagy úr. Barátom! felel a szépmivész, végig tekintve a tudakozón : hány fejetlen derekat bámúl a világ, a mely annyit, mint ez, nem ér?

11) A csikó és anyja.

A szabadon legelő csikó délceg paripát látott aranyszerszámban maga mellett elmenni. Beh boldog állat! így sohajt, bár csak nagy lennék már, s ily szerszámot nyerhetnék egykor! Fiam, szól hozzá az anyja, tanúld meg azt, hogy a rabság aranya mindenkor szomorún csillog.

12) A szilvafa és hernyók.

A hernyók egy szilvafát már nagy részént leleveleztek. Hagyjátok el már, nyöge a jámbor. Majd ha leveled elfogy, anyókám! felelének azok; mit sajnálod tőlünk? hiszen nem vagyunk-e mi a te fiaid? Igen is, sohajta szegény, a mennyiben rajtam keltetek és élősködtök; de tí is vagytok-e viszont jóval s fiúi szívességgel irántam?

Jó hazám, be soknak súghatnád ezt fülébe.

13) Pygmálion.

Pygmálion az őrült szerelem esdekléseivel vítta imádott képszobrát. Hasztalan! nem nyerhete életet belé, s a szép márvány érzéketlen maradt rimánkodására. Csapodárkodj inkább körülte, mint kérd; így szól egy elmenő barátja néki, s Pygmálion a baráttanácsra tüzesen kezdi dicsérni szépe kecseit, a sugár szemöldököt, a szép hajlású orrot, a villám szemeket, a termet bájait, és a vénusi melyet; s ím a márvány eszmélni kezd, mozdúl, mennyei kegygyel tölt pillantatot vet térdeplő rabjára — de az élet első lélekzetvétele sóhajtássá leve nála. Kelj fel, Pygmálion! így szólamlék meg: ti férfiak csak addig vagytok rabjaink, míg meghallgatást nyertek : nem mutatják-e reám vesztegetett hízelkedéseid, melyekbe nte mester tenmagadat dicsérted, hogy tí, bennünk is csak tinmagatokat szeretitek, s nemünket gyengesége használásával kényszerítitek arra, hogy titeket uraljon?

14) Pán és Apollo.

Hagyd el bátya azt a tilinkót, kiment már az a módiból — így szól Apollo Pánhoz — nesze itt a kobzom, akar hárfám, mindegyik nemesebb hitvány sípodnál. Már, jó fiú, én gulyámnak muzsikálok, felel a pásztoristen; e pedig tilinkóhoz van szokva.

Minden irónak megvan az ő közönsége.

15) Az agár és fiai.

Az agárszuka először vitte ki két kölykét vadászni. Katangkórót hajtott fel ezek előtt a szél, s a tüzesek, nem ügyelve anyjok intésére, üzték azt. Lihegve tértek volna anyjokhoz vissza, a mint közelre egy nagy sas reppene fel előttök. Hevesen eredtek a csalatkoztak ez után is, s reptét a lankadásig követték futásokkal. Fáradtan kullogtak most már anyjok mellett, a mint a nyúl előttök felpattant. Üzte a szegény anya, mint üzhette, de hanyatló öregségét fáradt fiai nem segélhetvén, elszalasztotta azt. — Lássátok, fiaim, így feddőzék az öreg, így van az, ha korán elenyelgitek erőtöket, azután az igazi vadra nem jut erő s gyorsaság!

---

7. A közös ház.

Vigjáték egy felvonásban.

Személyek.

Réti Gáspár, nyugalmazott főhadnagy.
Réti Károly, ügyvéd.
Regina, testvérhúgok, koros hajadon.
Erzsi, Gáspár leánya.
Sándor, rokon ifjú.
Toronyai Ferenc, megyei főügyvéd.
Inas.

Történet helye a két Réti testvér falusi jószága.

Első jelenet.

(Földszint főhadnagy szobája, falon függő fegyverekkel és katonai ruhákkal. Regina egy asztalkánál levendula-virágot fosztogat. Réti főhadnagy pipáit rendezgeti.)

Főhadnagy. De Regina hugom, bizonyos vagy-e abban, hogy az a nyaktekercs be nem fészkelte leányom szivébe magát?

Regina. Oly bizonyos, bátya, mint egykori halálomban. Egyáltalában nem szenvedheti.

Főhadn. Azért kérdem, mert mindig hallám, hogy a fiatal fejérnép igen ármányos a szerelem dolgában, örege pedig a legjobb lakat a világon; ez ott is lát, hol semmi sincs, és mikorra mi apák sejteni kezdünk, már mindent tud a legkisebb körülményig.

Reg. Lehet. Egyébiránt nekem az ily vaskos világi dolgokkal semmi közöm.

Főhadn. No, no! igaz, az árverés feletted nem vala igen népes —

Reg. Kikérem, bátya! Kádas számvevő úr —

Főhadn. Való, az nem adná százezer forintért, ha még egyszer láthatna, mert — mind a két szemére vak.

Reg. Isten látogatása az, nem vétek, bátya. Aztán Gerebeny senátor úr — —

Főhadn. Tudom, tudom; az a ki köszvénye miatt kérő levelét is mással iratá?

Reg. Az isten szabad mindnyájunkkal.

Főhadn. Igaz, igaz, édes hugom! pártád minden esetre oly tisztes, hogy méltó volna prezentírozni előtte! — De hogy visszatérjünk, honnan véled, hogy Erzsi nem szenvedheti Sándort?

Reg. Ha összejőnek, mindjárt veszekednek.

Főhadn. No — ez lakodalom előtt bizony korán van.

Reg. Az ifjúnak nincs Erzsi előtt más neve, mint bohó Sándor.

Főhadn. Ezen jelenségre, édes hugom, nem sokat adok.

Reg. Ha lábkopogását vagy szavát hallja, mindjárt ezt kiáltja : no jő már a szélkelep!

Főhadn. Hm, hm ! épen ez az, mit én nem szeretek. Ha Hübnerben Jónás vagy Jób gyászos eseteit olvassátok, a leány szemei, résztvevő könnyezés helyett, gyakran oly vidoran ragyognak, mintha nem is a kegyes Jób és Jónás körül járna az esze; és ha a fiú hangját hallja, egyszerre úgy felüti fejét a könyvből, mint a gyík.

Reg. Sátán incselkedései biz azok, édes bátyám. Még eddig életemmel állok jót, hogy nincsen semmi baj; mert a hol én állok őrt, onnan távoznak a kisértetek. De mi történhetett volna ezentúl, — az az ég titkában fekszik, mert nem ok nélkül imádkozzuk naponként : ne vígy a kisértetbe. Ezért a lépcsők elszedetése igen jókori, és igen üdvösséges egy gondolat volt.

Főhadn. Úgy hiszem magam is. Már akármi lesz belőle, bár mit szóljon is a világ, én megtettem a magamét, s nyugodt vagyok. Látja isten, szeretem az öcsémet, mint szemem világát; de az csakugyan nem testvériség tőle, hogy kéréseim dacára nyakamon tartja a háznál azt a felleghajtót, ki egyetlen leányom után úgy ólálkodik, mint éhes macska a kalitkában repkedő madár körül.

Reg. Kin semmi jóra intés nem fog.

Főhadn. Kinek szelessége a tisztes öregséget sem kíméli a háznál —

Reg. Ki engemet Mathusálem anyjának nevezett.

Főhadn. Engemet vén buzogánynak.

Reg. Ki éjfélről éjfélre pengeti guitárrján a csábító hangokat —

Főhadn. És énekel melléjök a lépcsőkön, szinte a szívrepesztésig. Ha még is marsokat, vagy hazai dalokat énekelne —

Reg. Vagy kegyes hymnusokat; de világi szerelmes dalokat!

Főhadn. A leány meg fülel rájok, hogy még száját is nyitva felejti. Majd kerül fordúl, és a manó tudja, hogy és hol? egyszerre a fiúnál terem, s cseveg a két seregély-fiú!

Reg. Ritkán, édes bátya, bizony igen ritkán, s csak addig, míg én észreveszem; azonnal sietek —

Főhadn. (nyugtalanúl.) Igen, igen! de mily sietés, édes húgom, az a tied! a csiga kengyelfutó a te tipegésedhez képest.

Reg. Ej, ej, bátyám uram! ez tábori compliment volt!

Főhadn. Mennyköbe! ne vedd rosz neven húgom. De félek, míg te vizeidet főzögeted, hátad megett cikáznak az egerek, s ezt nem szenvedhetem. Az ifjuság legyen tüzes, eleven, de módjával; szülék háta megett ne nyalakodjék, hanem járjon az egyenes úton. Előbb a szüléket nyerje meg, s úgy adjon a leánynak szót. Így volt ez régi magyar öseinknél. — Aztán, hajdanában idejét várta az ifjú a dolognak; de a mostani alig kerül ki az oskola porából, már felmagzik, mint a rosz fajta saláta. Egyetlen leányomat ily éretlen fellegváritól eloroztatni csakugyan nem engedem. Tegye az öcsém az ifjat akárhová; de leányommal ugyan egy házban nem tartja; vagy a lépcsők örökre szakadtan maradnak. Tudod úgy is, hogy leányomat az ifjú Toronyainak szántam, ki, mint hallom, talpig jeles ifjú, atyja pedig, a megyei főügyvéd, oskolai kedves barátom volt, s most falunak pusztának ura, pénzét nem is számítván. Minden órán itt teremnek, mint írják, s én azontúl egy napot sem várok a menyekzővel. Addig a lépcsők elszedve maradnak.

Reg. Okosan! a bünalkalmat el kell távoztatni. Bár Dávid király se küldte volna Úriást a háborúba. Én tehát az éleskamarával vetek számot : miként állja ki a menyekzői vendégséget? De abban nyugodt legyen, bátyám uram! hogy a hol én vagyok, nincs ott veszedelem szerelem dolgában! Azért élek, halok, hogy Erzsi úgy nem szenvedheti Sándort, mint én mai dámáinknál a meztelen nyakat! (El.)

Második jelenet.

Föh. (maga.) Sajnálom, hogy úgy esett a dolog. Szegény öcsémmel még eddig meg bírtunk férni a közös házban. — De hiában! atya vagyok, gyermekem boldogsága mindennél elsőbb tekintet előttem. Aztán, biz az öcsém is engedhetett volna ez egyben méltó aggodalmamnak. — No, de a menyekző egy pár nap alatt végét szakítja mindennek.

Harmadik jelenet.

Főhadnagy és *Erzsi.*

Erzsi. Édes atyám! mikor rakatod vissza a lépcsőket?

Főhadn. Menyekződ napján.

Erzsi. Oly sokára, édes atyám?

Főhadn. Nem! legfeljebb három nap alatt Toronyainé vagy!

Erzsi. Szegény leányodat egészen ismeretlennek adnád édes atyám?

Főhadn. Ismeretlennek? az atyja ifjúságom barátja; maga, mint hallom, derék ifjú.

Erzsi. A menyasszony még többet is kiván ám vőlegényéről tudni, példának okáért : milyen szeme, orra? hogy áll a szája? szálas-e vagy törpe? görbe vagy egyenes? víg-e vagy fejcsüggesztő? pereg-e nyelve? lejt-e a járása, vagy mind a kettő csak botlik, csuklik?

Főhadn. Rengette nádi verebe! Épen azért válik annyi férj-ostor belőletek, hogy csak orrát, szemét, száját és táncos lábát nézitek a

vőlegénynek! Ép kéz-láb született, s punctum! Talán az a sohonnai ott fen forog az eszedben? hogy?

Erzsi. Az a szélkelep? az a bohó Sándor, édes atyám? Volna is min törnöm az eszemet? Szegény Károly bácsit sajnálom. Hogy fog ő fel- s alájárni a létrán? Tudod, atyám, szédeleg a feje.

Főhadn. Rajtad áll, hogy felmentsd. Minden órán itt lesz, mint levelében írja, az öreg Toronyai fiastul; legyen eszed, s lakj menyekzőt a falus-pusztás vőlegénynyel.

Erzsi. Szívesen, ha úgy megtetszik nekem, mint —

Főhadn. Mint kicsoda? te tavaszi liba, te!

Erzsi. Mint egy menyasszony megkívánhatja, édes atyus. Csak még is látnom kell előbb.

Főhadn. Gyermekség! Mondom ép tagú. Én anyádat csak két órával láttam a kézfogás előtt. Tisztességesen megkértem szüleitől, anyád súgva mondott ezeknek igent; mert vele nem is szóltam a dologról, tudván hogy engedelmeskedni fog; s kinek mi kifogása lehetett házassági életünk ellen?

Erzsi. Igen, de anyámtól sokszor hallottam ám, hogy atyus deli egy huszár legény volt ifjonta.

Főhadn. Mondta-e a lelkem? No, no, nem voltam épen kivető. De csak tisztességesebb korban is éltünk még mi anyáddal. Nem volt még akkor divatban az a hát-megetti nyalakodás. Ezt meg sem szenvedem leány, azt mondom, ha az egész férfinem mind létrán jár is fel a szobájába.

Erzsi. De hát oka vagyok-e én, hogy az a szélkelep, az a bohó Sándor —

Főhadn. No, no, igaz. Regina húgom mondja, hogy nem szenvedheted. Ezt dicsérem benned, leányom. Nem is tudom, mit kapnál rajta!

Erzsi. De a mi személyét illeti, atyus, az irígység is megvallhatja, hogy szép egy fiú. Nemesen hajlott orra —

Főhadn. Két arcnak is sok volna.

Erzsi. Nagy fekete szemei —

Főhadn. Derék lakomát adnak egykor a hollónak.

Erzsi. Szépen nyílt szája —

Főhadn. Eltágult a hazudozásban.

Erzsi. Deli termete —

Főhadn. Rengettét! leány, a sátán bújt-e beléd?

Erzsi. Nem atyus; csak azt akarám mondani, hogy ha belseje is oly csínos lenne, mint külseje —

Főhadn. Mennyköbe! de mondom: nem az, sem külseje, sem belseje. Festett vászonból katonasátor, széllel megbélelve —

Erzsi. Nem lakásra való.

Főhadn. Fényes, de rosz vasú kard —

Erzsi. Csak parádéra való.

Főhadn. Helyes, édes leányom. Inkább oszd meg Regina nénéddel tisztes pártáját, mint sem ily pribékkel kösd fel főkötődet. Most már nyugodt vagyok. (Megcsókolja leányát.)

Erzsi (kezet csókol; félre) Bár én is az lehetnék. (El.)

Negyedik jelenet.

Főhadnagy és *Toronyai.*

Tor. (benyitja az ajtót.) Áldás reád, hadnak korhadt fia!

Főhadn. (reá meredve.) Ferkó! kedves Toronyai barátom, te vagy? (megöleli) Úgy megbíztál, mint egy protósz; mintha két példányban látnálak magam előtt. Ilyen ember kellene sok honi posztógyárainknak; ugyan lenne fogyasztásuk!

Tor. Hagyd el! külföldi posztót veszünk! Te meg a régi asszú répa maradtál, jó Gazsim! Tudom, a káplárpálca is csak úgy csontot ért nálad, mint hajdan Sinkó tanítónk vesszeje az iskolában.

Főhadn. Pereat, Ferkó pajtás! Hej, kaptam volna csak Sinkó uramat hadnagykoromban rekrutámnak! tudom, megfizettem volna neki az utolsó fillérig!

Tor. Hehehe! az igaz, hogy ugyan gyakorolta rajtunk Sinkó uram az állati magnetismust. No, de felejtsd el barátom; a fiúgyermek, mint a diófa, verve nő és terem.

Főhadn. Igaz, igaz! — De mióta nem láttalak, valami változást veszek én észre, barátom, arcodon. Szemed, orrod, szád a régiek, és még is mintha nem egészen azok volnának.

Tor. Úgy-e? ezt a hivatal teszi, barátom Gazsi! Tán nem is tudod, hogy én megyém főügyvéde levék, s ha ügyeltél, tapasztalhatád, hogy a hivatal fontoskodása egy bizonyos fokig, meg szokta hosszítni az arc vonásait. Tudod: járulnak hozzánk, tanácskozunk, végezünk, végrehajtunk — egy szóval fontos ügyek függnek tőlünk; mind ezt csak úgy hétköznapi arccal elintéznünk nem lehet. De nem úgy vagytok-e arcotokkal ti is, had fiai? Bajusztokat, pofaszakáltokat rémítőn megnövesztitek, szemetek prémjét pedig oly borúlóra húzzátok össze, mintha csupa elborzasztással akarnátok elölni az ellenséget, és Márs tulajdonképeni apátok lett volna; pedig a leányoknál — Úgy! szó adván szót! leányod, jövendő menyem vala az, kivel az elöszobában szembe találkozám?

Főhadn. Az én Erzsim, és a te menyed, Ferkó, ha isten úgy akarja, mint én.

Tor. Helyes egy leány! ha belül is olyan, mint kivül. De hiszen rosz bor az, mely legalább annyit nem ér, mint hordaja. Tud-e már főzni?

Főhadn. Már főzött kemény tojást salátára. — Klavírozik, énekel —

Tor. Hát kenyeret süt-e?

Főhadn. Eddig még gyönge volt hozzá;

egy-egy vakarót csak ugyan szakít minden sütésnél magának. — Szép dohányzacskót kötött barátom nekem, Károly bátyjának pedig nadrághevedert —

Tor. De tud inget is varrni, Gazsi barátom?

Főhadn. Hiszem : feje lesz hozzá, pajtás! — Franciául beszél, mint a víz —

Tor. De csak olvas magyarúl is?

Főhadn. Ó igen. Regina nénjével Hübnert és Hármas istóriát. — Táncolni, ha látnád a gonoszt, táncolni, Ferkó barátom —

Tor. Hm, hm, de csak használja ügyes lábacskáit arra is, hogy maga adjon ki a kamrából, s tán néha csak megtekinti : mit és miként fejnek?

Főhadn. Regina húgom ügyel ezekre. Tudod, barátom : a fiatal leánynak nőni, telni kell, a korai fölkelés pedig —

Tor. Értem, Gazsi pajtás! úgy látom, Erzsike libácska még; annyit tud, mint semmit, csak leánykorára tanúlt, s mellőzé asszonykorára az előkészületeket (kezét nyújtva). De azért nem esem kétségbe. Leányod még fiatal, s ha hajlékonyság és jó akarat van benne, mit majd kitapogatni igyekszem, legyen pár a fiammal. Otthon a feleségem majd kiképezi menyem asszonyt! — De nem szerelmes-e már valakibe a leányka?

Főhadn. Én és Regina húgom életünkkel állunk jót, hogy nem.

Tor. Úgy jól van a dolog, mert erre a fiam különösen kényes. Ő egy rokona látogatását ejté útjába; de még ma okvetetlen itt terem. Addig jer, látogassuk meg Károly öcsédet. Mi ügyvédek majd vitatkozunk, mint szoktunk, hogy még a naptól is elpereljük sugárait. Csak győzd füllel! (kézen fogja, s menni akar vele.)

Főhadn. Megállj, Ferkó barátom! — egy szóra!

Tor. Mi baj? mily képet csinálsz? tán fogadba állott a fájás?

Főhadn. Szívembe, barátom, szívembe! Halld csak! Nőtlen katonakoromban, nem is álmodva, mint ekkor szerettem pályámat, hogy valaha haza kerüljek, annál kevésbbé, hogy háznépesen kerüljek haza, oly ostoba osztályt tettem Károly öcsémmel, hogy az apai lakóháznak felső emelete neki, az alsó nekem jusson, az épület körül fekvő kert pedig közös maradjon. Időközben egészen tisztességgel megházasodtam, egy francia granátos pedig, Lódinál átkozott ügyességgel a tomporomba lőtt, s nekem haza kelle szorúlnom. Sok évig testvéresen megférтünk öcsémmel a közös házban; de ez előtt néhány héttel, a manó tudja, hol veszi, hol nem? lakásába fogad egy sohonnai szeles íjat, elhalt nejének valami ingyenélő rokonát, s naponkénti boszúmra itt tartja a háznál, többet engedve neki, mint saját gyermekének illenék. Az íjú, gondold el, éjjel-nappal leányom után leskelődik.

Tor. No, barátom, előre félek, ez szeget fog ütni fiam fejébe.

Főhadn. Barátom, Erzsim nem szenvedheti! bizonyossá tehetlek, nem szenvedheti. — Én figyelmeztetem, kérem, sürgetem az öcsémet : ûzze pokolba a háztól azt az országháborítót; hozzám és leányomhoz csak közelebb áll, mint amahhoz; végre morgok, dörgök, hogy szinte a ház reng bele — mind nem használ semmit! Károly öcsém, ki különben nem mondhatom hogy eddig hátravetette volna kérésemet, makacsúl megmaradt ama szélhordtának pártolásában. Ekkor, Ferkó barátom, kénytelen voltam, gyermekem javáért katonásan látni a dologhoz. Neki állítottam múlt éjjel molnáromat a lépcsőknek, s egy szálig kiszedettem azokat, úgy, hogy most felső lakosink csak létrán járhatnak fel s alá, mint csirkenemű a hálóhelyére szolgáló lábtón.

Tor. Hehehe! ez derék! Képzelem : mily tartós, mily költséges, mily boszúságos pörre fog ez nyújtani alkalmat.

Főhadn. Vigye a patvar! inkább még egyszer közlegénynek állok, mint öcsémmel pereljek.

Tor. De barátom, accessorium sequitur suum principale. A felső emelet az öcsédé, tehát a lépcsők is az övéi.

Főhadn. Ej mit? villám és fergeteg! a leány meg az én gyermekem! az után ne ólálkodjék minden gézengúz!

Tor. Rem tuam custodi, ne auferant poloni!

Főhadn. Rengettét! hallgass diák mondókáiddal, Ferkó! Tudod, az iskolában sem szenvedhettem soha; ez üzött az ezredhez is.

Tor. Hehehe! ez egyik, Gazsi pajtás; de afféle tüzeskedésed is, mint a mostani. Tudod, hogy fellobbanásodban Sinkó uramat megoldalgatád, s úgy menél katonának?

Főhadn. Akkor is igazam volt, az van most is, barátom; fiad megérkezik, vessünk menyekző által azonnal véget mindennek.

Tor. Részemről nem bánom, Gazsi barátom; de fiamat nem erőtetem. — Most jer, nézzük körül gazdaságodat, nincs-e annak is kiszedve a lépcsője? Majd aztán leányodat veszem elő. — Csak abban lennék bizonyos, nincs-e már horgán annak a felfogott fiúnak?

Főhadn. (menőben) Nem szenvedheti, barátom!

Ötödik jelenet.

(Regina szobája, melynek ablaka teli főttvizek üvegeivel.)

Regina és *Erzsi.*

Reg. Újolag kérlek, édes öcsém, tedd félre szeleségeidet az öreg Toronyai előtt; komolyan beszélj, de csak tudományod erejéig : sütésről, főzésről, fejésről, fonásról. Az öreg urak örömest szeretik reményleni, hogy fiok

megél jövendő menyökkel. Az ifjú Toronyai előtt pedig, ha megérkezik, egész szerénységgel viseld magadat. Ne nevess igen, mert az nagy szájat csinál; ne szólj közibe a beszélgetésnek, mert ha eszesen szólsz, jövendőre kalapját fogja félteni a háznál tőled, ha értetlenül, szégyenleni fog. Ha muzsikára, vagy énekre kér, ne engedj mindjárt, hanem mondd: rekedt vagy, a klavír húrjai elhangozvák, hogy így engedékenységét előre biztosítsd magadnak. Ha kezedet fogja, húzd vissza, ha csókot kér, neheztelj; ha pedig épen rabolni akarja azt, sikolts. Mindenek felett az asztalnál ne egyél többet, mint egy kanári madár; mert a nagy ehetőről rendetlen kívánságokat tesznek fel. Ülésed pedig az ebédnél egyenes legyen, mint az öntött gyertya. Csak tányérodig nézz, s legfölebb a tálig; de minden kincsért ne essék szemed a vőlegényre, és ha e szól hozzád, pirulj el, leány, szinte a füledig, és sipegve felelj neki, ne hallhatóbban, mint egy rekedt szúnyog hangja. Így, édes öcsém, szelíd erkölcsű, kegyes nevelésű hajadon lesz neved, s elnyered e földön a főkötőt, égben pedig a mennyei koronát.

Erzsi. Ámen! — Édes, jó néném, be tudja! sok próbán lehete vőlegényeivel.

Reg. Nem tartozik a dologra, te fiók pintyőke! Engem a világi indulatok örvénye nem ragadott meg soha; de neked úgy jár szemed, szád, gonosz leány, mintha ez a világ volna maradandó sátorod. Azért, látom, férjhez kell menned. Ily szerencse pedig, mint a vagyonos, és mint hallom jó erkölcsű Toronyai, nem minden nap repül be az ablakon.

Erzsi. Mind jó volna ez, édes néném; de mind atyám, mind néném csak hallomásból tudnak a vőlegényről, s én sem láttam őt soha.

Reg. Nem tesz semmit; lesz időd kiismerni a lakodalom után. Tanúld meg azt, édes öcsém, tőlem: az a legjobb férfi, kivel legkevesebb a bajunk; mert baj van mindegyikével elég.

Erzsi. Ha így van a dolog, úgy inkább olyat válaszszunk, kivel szívesen bajlódunk. Olyanformát gondolnék, mint az a szélkelep, az a bohó Sándor —

Reg. Mit, mit?

Erzsi. Külsejét értem, édes nénikém, de sokkal szelídebbet, jámborabbat, kegyesebbet. .

Reg. Már az más! Úgy csak érne valamit. — Most megyek a levendulavizemhez, már eddig csorog is a lombikról. Édes öcsém! hogy ne felejtsem, ha az isten megadja, hogy Toronyainé leszesz, adok minden vizemből veled. Faluhelyen sokat segíthet ezekkel az ember a nyavalygó szegénységen. Hanem ismerni kell hasznait mindegyikének. Nézd, ez a kakukfüvíz, jó gyomorgyengeségben, szívfájásban —

Erzsi. Tudom, édes néném, majd használom, ha Toronyainé leszek.

Reg. Tedd azt, leányom. — Ez az erősvíz hatalmas szer szédülés, ájulás ellen.

Erzsi. Ezerszer előszámlálta már ezeket, édes nénikém — egy szóval: minden rosz ellen hasznosak ezen vizek, az egy kárhozatot kivéve.

Reg. Igen; de melyik, mire? — No, de majd leirom neked, mielőtt Toronyára vinnének. — Most megyek; olvasgass addig a Mártirok Oszlopában. (Eltipeg).

Hatodik Jelenet.

Erzsi, később *Sándor*.

Erzsi (maga). Bizony, közikbe lehetne iktatni magamat is! Jó atyám, néném, ugyan derék alkut tevétek reám! Hiszen, falus pusztás asszonynyá lenni, jó volna magában, ha férj nélkül adnák; s aztán bohó Sándorommal lakni benne, és költeni jövedelmét!

Sánd. (bedugja fejét az ablakon.) Pszt! Pszt! angyali Erzsikém!

Erzsi. Te vagy, gonosz Sándor? (tréfás dagálylyal) Folytatod-e bűneid rovását? Most már vétked miatt létrán jártok fel s alá, mint Jákob angyalai. Szegény Károly bátyám minden órán nyakát szegi rajta szédelgős fejével, én meg halálba búsulom rajtatok magamat — s ez mind a te lelked rovására esik, te, példa nélküli szelességed miatt hitelét vesztett ifjú, te!

Sánd. Lelkemre mondom: egészen à la mademoiselle Regine! Be helyre vén hajadon válnék belőled, Erzsikém, ha hagynálak azzá lenni.

Erzsi. Beszélhetsz már, szép fiú! Atyámat, nénémet kigúnyolni! Hallatlan szelesség! de bűn is. Látd-e Sándor! most már Toronyainénak kell lennem —

Sánd. Mit? Toronyainénak? Ahoz a sántához mennél? kinek egyik szeme kancsal, másikkal nem lát, orrának veressége pedig a rubintot haladja?

Erzsi. Boldog isten! oda vagyok!

Sánd. (dagályos hangon.) Ne búsúlj, leányzó, most az egyszer kiváltalak. Enyém leendesz, Toronyainak pedig kiásom kancsal szemét, ha reád vetni merészli!

Erzsi. Ó Sándorom, bár kiváltanál! de látd-e, házunknál nagyon becsed veszett.

Sánd. Nem tesz, galambom, semmit. Nem mindjárt bukik a kereskedő, mihelyt hitele csökken. Csak az egyre kérlek, csald ki nénédet a közös kertbe, s bízd reám a többit. Ne busulj, angyali Erzsikém, csak reám hallgass, mint illik, jövendő férjedre; addig pedig elő pénzül egy csókocskát!

Erzsi. Igen, lehetne is az üvegektől! elég, ha most csak kezemet nyújtom, majd másszor! (kezét nyújtja.)

Sánd. (megkapja a nyújtott kezet.) Csak hogy itt a kezed! addig nem szabadúlsz kis gyíkocska, míg az előpénzt meg nem adod. (addig húzakodnak, mígnem egy üveget leütnek, mely széttörik.)

Erzsi. Ó istenem! mit szeleskedel ismét!

Sánd. Te meg mit vonakodol ismét?

Erzsi. Lesz mit hallgatnom!

Sánd. Van két füled hozzá.

Erzsi. Lódulj, kártévő! már hallom néném csuszogását.

Sánd. Ó jaj! illanok, lelkem Erzsikém; de minél előbb kivárlak a közös kertbe. (eloson.)

Hetedik jelenet.

Regina, Erzsi.

Regina. Mintha üvegcsörgést hallottam volna szobámba. Phi! mily kegyetlen szag ez! (meglátja a leütött üveget) Ó Izráelnek minden szekerei! Megadtad az erősvizemnek, te gonosz ivadék, te! Hogy tevéd ezt a rémítő kárt, rosz leány?

Erzsi. Nem tudom, édes nénikém; hihető az erős szél —

Reg. Mit, szél? hiszen ott künn a fa levele sem mozog.

Erzsi. Vagy tán a ruhám szélével ütöttem le—

Reg. Azt az izmos teli palackot?

Erzsi. Már megvallom lelkem nénikém, csak ne haragudjék. A Mártirok Oszlopa nyomta agyon az üveget.

Reg. Mit beszélsz te pribék leány?

Erzsi. Ájtatosan olvasám a Mártirok Oszlopát, a midőn puffanást hallék az ablak alatt. Megijedtem, hogy Károly bátyám esett le a létráról, s a könyvvel együtt az ablakhoz szaladtam; és így történt hogy a könyvet az üvegre ejtettem.

Reg. Ej, ej! Károly bátyádat féltetted? és más senkit?

Erzsi. Kit mást? tán azt a szélkelepet? Nem az ő szelessége okozta-e a lépcsők elszedetését, és a viszálkodást a két jó testvér között? Ezt soha meg nem bocsáthatom neki. Ezt a kárt is tulajdonképen neki köszönhetem; mert ha a lépcsők megvolnának, nem lett volna okom ijedésre. Csak azt sajnálom, hogy már most Toronyára nem vihetek magammal erős vizet!

Reg. No, no, van még egy üvegem a tavalyiból, azt megosztom veled, édes öcsém; mert falun erősvíz nélkül lenni —

Erzsi. Életveszedelem. — De mily főfájás vett engem elő hirtelen!

Reg. Gondolom, az ijedtség, édes gyermekem. Jer locsold meg egy kis levendulavízzel —

Erzsi. Nem, nénikém; inkább hiszem, most is az elömlött erősvíz áthatós szaga ártott. Nem mennénk ki egy kissé a kertbe, fris levegőre?

Reg. Közös fiam a kert; Károlyék az erkélyen lehetnek, vagy az ablakban. Menjünk inkább a lóherésbe.

Erzsi. Nincs ott árnyék, édes nénikém. Hiszen mit árt az, ha látnak is bennünket? Nem vagyunk sem ellenségek, sem tiltott portékák; aztán virágaimat szeretném látni, nénikém meg szegfüvet készült ecetnek vagdalni.

Reg. Igaz! hozd el az ollómat! (elmennek.)

Nyolcadik jelenet.

Károly és *Sándor* az erkélyen, mely alatt egy létra áll.

Károly. Szegény bátyám ugyan erős ostromzár alatt tart bennünket!

Sándor. Még is végre ő fog capitulálni.

Kár. Nem tudom, édes öcsém, megtartja-e leányod adott szavát? Leányszó tavaszi hó. Aztán rosz fát is tevél a tűzre; Regina húgom aligha nem sejtendi, ki vala szobájában az üveges, s boszújában tilalom alá veszi a közös kertet is.

Sánd. Ne adja isten, édes bátyám! — Erzsikém halálra búsulná magát.

Kár. Alig tudok esetet reá, édes öcsém. Igaz, az öreg nőtlen bizodalmatlanabb a nőnem iránt, de ellenben a házasulandó igen is hivékeny; természetesen, amaz igen sokat látott a világban, ez meg keveset. Erzsikédnek is addig csevegnek a szép gazdag Toronyai felől —

Sánd. Hiába koptatnák szájokat; bevágtam én annak az útját. Már magam is sajnálom, hadd láttam volna teljes tisztaságban, mily erősen állok Erzsim kegyében? — De ím látom fejérleni a tisztes Reginát, mint egy szűz liliomot, és mellette piroslani kis rózsaszálamat. — No lelkem egy bátyám, csak elő a szereppel! Én meg be a szobába, hol oly szívrehatólag fogok nyögni, hogy még az uzsorás és kártyás is könyre fakadna kínomon. (bevonúl.)

Kilencedik jelenet.

Károly, Regina és *Erzsi.*

(*Regina* és *Erzsi* jönek, s beljebb a kertbe akarnak elcsapni az erkély alól.)

Károly. Húgom lelkem! édes Reginám, egy szóra!

Regina. (félre Erzsihez.) Mondtam úgy-e? csupa bojtorjánok ezek!

Erzsi. De mikor most is majd meghasad a fejem. Hiszen hallja meg néni mit mond; én közel sem megyek az erkélyhez.

Reg. Jól teszed édes fiam, ne menj a kísértetbe.

Kár. Lelkem húgom, csak egy szóra!

Reg. Megyek, megyek édes bátyám! (félre) Bizonyosan pártfogásomért esedeznek a jó madarak. (az erkély alá megy, *Sándor* belülről hallhatólag nyög.)

Kár. Jó húgom, ím rajtunk az isten látogatása a testvéri villongásért! Megtörtént már az első nap a szerencsétlenség! Sándor öcsém, kit

tudod szél hajt ha jár kél, az imént megcsuszszant a létra legfensőbb fokán, s a földön állt meg. Az egyik lábát egészen összezúzta. Tört-e csont? még nem tudom, de rémítő kínokat szenved. Hallod nyögését szegénynek? Kérlek, nem volna valami írod, vagy vized a fájdalmas részre addig, míg az orvos megérkezik?

Reg. Egek atyja! szegény fiú! megyek, repülök édes bátyám! Ott a csodatévő hasonlíthatatlan balzsamom, forrasztó kövem, melyet az aggtelki baradlából kaptam, megbecsülhetetlen líliomvizem — megyek, repülök! (megindúl) Erzsi, Erzsi!

Erzsi. Hova siet oly igen nénikém?

Reg. Ó gyermekem, baj van, nagy szerencsétlenség! Jer siessünk! — vagy csak maradj addig itt; hiszen tüstént jövök! (félre.) Úgy is lábát törte az isten-adta fia; nem tehet most galibát. (eltipeg.)

Kár. (az erkélyről.) Pszt, Pszt! Erzsike, Erzsike!

Erzsi. (az erkély alá fut.) Mi baj édes bácsikám? az egekért mi nyögést hallok?

Kár. Szerelmed árván maradt, jó leány! Sándor leesett a létráról, s lábát törte.

Erzsi. Ejnye bácsi, ha nem tudnám mily tréfás, bizony megijesztene.

Kár. Bár tréfa volna, édes húgom. Hallod mily kínokat szenved? Kér mindenre, mi kedves előtted, jönél fel csak egy pillanatra hozzá, hogy még életében nyomhassa kezedre búcsuzó csókját. Jer, kedves Erzsim, ne tagadd meg a szegény hü fiú utolsó kérését hozzád. Addig megjárod, míg nénéd az orvossággal megjö. — Jer, hágj fel bátran, majd tartom én a létrát.

Erzsi. Ó istenem! hiszen ily esetben pogány szív lenne, ki utolsó kérését megtagadhatná. (felhág a létrán, melyet Károly tart felül, s midőn felér, Károly betolja a szobába, s a létrát is felhúzza.)

Tizedik jelenet.

Regina (jö, megrakodva szerekkel.)

Regina. Íme hozom bá — de hova lett az erkélyről? s létra sincs itt, nyögést sem hallok. Ó be kár volt még is ennyire mennünk! Íme mely jó az atyafiak közt az egyenesség! (kiált) Károly, Károly!

Károly. (kijö az erkélyre.) No mi baj, édes húgom?

Reg. Az istenért! él-e még az a fiatal ember?

Kár. Él édes húgom, s szembetünöleg jobban van.

Reg. Ej, ej, be hamar! No csak hadd használja ezen szereimet, fogadom tökéletesen fölépül.

Kár. Nem kell semmi, édes húgom; most kapott épen egy csodatévő flastromot —

Reg. Kitől? hisz az egész falu tőlem kapja.

Kár. Ez még csodatevőbb a tiednél; egyszerre mintha elvágták volna minden kínját a fiúnak —

Reg. Csodatevőbb? miért is ne? Jól van, jól! én nem tolom senki fiára becses szereimet. De megjövendölöm, hogy nem sokára vissza fognak jöni a drágalátos fiú szenvedései, és én nem mozdúlok a szobámból, ha torára hínak is. (boszúsan elindúl, Károly pedig bemegy az erkélyről.)

Reg. (mentében.) Így nem venni semmibe a jóakaratot! — De hova lett az a leány? (kiált) Erzsi! Erzsi! tán a kert mélyébe ment fájós fejével, sürübb árnyékot keresni. Utána megyek. Az még is jó a rosz dologban, hogy egy időre megszabadúlt attól az izgágától. Addig míg lábára állhat, Toronyára repítik az én Erzsimet! (beljebb tipeg a kertbe.)

Tizenegyedik jelenet.

Főhadnagy szobája.

Toronyai és a *Főhadnagy* (boroznak.)

Toronyai. Már, Gazsi pajtás, gazdaságod olyan, mint azon per, melyből a documentumok hiányzanak. Nincs szükséggessel ellátva sehol. Épületeidet protectiókkal kell támogatni, mint a rosz ügyet, tetőiken a nap és hold sugárai vizitre járnak be; vizslád kövér, marhád sovány, vetésed egész előképe az éhenhalásnak. Legjobb rendben látom pincédet és pipáidat.

Főhadnagy. Mint illik agg katonához, Ferkó barátom! Füstnek eresztem a gondokat, s borral csalom elő a jó kedvet. A gazdaságot hozza majd rendbe vőm uram.

Tor. Helyes! és segítse menyem asszony. Éljenek Gazsi pajtás, jó gyermekeink, sokáig! — tovább, mint egy sok ingessiójú magyar juris pör!

Főh. Éljenek! (koccantnak és isznak.)

Tor. Mi pedig majd gyönyörködünk bennök. Tanuságosan előhordogatjuk tapasztalásainkat, miket ők fülök mellett ereszgetnek el; mi boszankodunk, hogy ők is oly bohók, mint mi voltunk, de nem használ! Azután morgunk — ők békével türik változó kedvünket; mi kurholjuk őket — ők hallgatnak, de hát megett mosolyognak. Mi elkényeztetjük gyermekeiket — ők pedig alig bírják halálunk után helyre hozni unokáinkban a hibákat.

Főh. Csak a halált ne hozd elő, Ferkó pajtás!

Tor. Igaz bizony, mit is keresne még oly hamar köztünk? Előbb mogorváskodunk sokáig — azután még tovább köhögünk — étvágyunk megromlik! csak az italka tart még fenn bennünket — éjjeli álmunk elvesz, csak délest szunnyadunk egy órácskát; — télben nyárban didergünk, mint a kocsonya, — megaszunk mint a susinka — a nagy karszéktől a nyoszolyáig teszünk sétáló tipegést, de kimerülve pihenünk mind a két ponton; míg végre —

Főh. Rengettét, megállj Ferkó! még nem végre! — Én nem megyek, hacsak orvost nem küldesz a nyakamra! Hát az unokám gyerme-

két ne lássam? szőke-e vagy barna? s ütött-e a szép-apjára?

Tor. De bizony lássuk, Gazsi pajtás, legalább míg az oskolába kerül.

Föh. De ne a Sinkó keze alá! (poharát nyújtja) Éljünk barátom, szinte harmad napig a feltámadás előtt!

Tor. (koccant.) Éljünk! így még friss korunkban ér bennünket a költő trombita; nem reked meg költögetésünkben (isznak) Így barátom Gazsi! Már ha leányod is oly jeles mint borod — De hová dugtad, hogy még nem szólhattam vele? Fiam most mindjárt itt terem; a milyen szép a leány, s puskapor a fiú, atyai áldásomat kérendi az első órában, s én azt sem fogom tudni: nem adok-e némát, vagy félkegyelmût szegény fiamhoz?

Föh. Ne tarts egyiktől is, Ferkó! Nyelve, mondhatom, pergőbb a malomorsónál; s aztán esze — neki van a háznál legtöbb; csak még könyvet ne írjon!

Tor. Ments meg isten, Gazsi pajtás! inkább egész életében kozmáson főzzön!

Föh. Mindjárt is beszólítom; lásd, hogy az özvegy katona is tud nevelni. (kiindúl. Regina szemközt jő neki.)

Reg. (lobbal.) Nincs itt Erzsi? Uram fia! hova lett az a rosz leány?

Föh. Épen most akarom bemutatni a barátomnak! Szólítsd be csak húgom!

Reg. Igen, de nem találom sehol.

Föh. Mi a tatár?

Tor. Tán a teheneket nézi az ólban — vagy a baromfit éteti —

Föh. Ej, barátom, te anyáink koráról álmodozol.

Tor. No hát, hogy közelebb jójek korunk leányihoz — tán rejtekes hús árnyban, gyeppamlagon regényt olvas.

Föh. Olvas? azt nem teszi.

Tor. Vagy kedveséről álmodozik.

Föh. De nincs kiről.

Tor. Vagy szerelmes levelkét firkál.

Föh. De nincs kinek.

Tor. Vagy épen kedvesével lappang.

Föh. Rengettét! de nincs kivel.

Tor. Nincs kivel? Ej, ej Gazsi pajtás, hát a ki miatt kénytelen valál elszedetni a lépcsőket? Ily neme a védelemnek nagy megszorulásra mutat, barátom. — A fiúnak, bár mit beszéltek, tüzesen kelle vinni a maga ostromát, ha nem okosan is.

Föh. Ezer mennykő! — nem mondtam, hogy nem szenvedheti a leány! Hiszen itt a húgom előtt is többször kiadott rajta.

Tor. Barátom, a szerelem szótárában mást tesznek ám a szavak, mint Párizpápaiban; kiváltha még a titkos jeleket is hozzájok veszszük. Takarodtál-e ífjonta, Gazsi pajtás, ha a leány a maga nénje előtt duzmadtan ezt mondá: „menjen kadét'úr, hagyjon békével"! — de ezen kemény szavai után reád mosolygott, tán szemedbe vágott, vagy tán épen meg is szorítá titkon, eltaszitás-közben kezedet? — Hehehe! látod, Gazsi pajtás; ha a leány igazán nem szenvedhette az ifjat, minthogy ez szeles és türelmetlen, miért nem gombolyított naponként egy pár órahosszat cérnát a karjain? vagy miért nem fogta talufosztásra? minthogy az ifju tüzes, szerelmes, miért nem beszélt előtte a maga számos testbeli hibáiról, betegségeiről, fonák szokásairól, különcségeiről? Ó barátom, bár annyi eszköze volna a szépnemnek magát megkedveltetni, mint mennyi áll hatalmában magát megutáltatni! De ez utóbbit ritkán akarja egész szívvel a fejérnép! Ha nem kell is neki a férfi lánca, kötele! de még is legalább egy kis cérnaszálacskán örömest tartja őt magához kötve rabul.

Föh. Ferkó! fel ne hevítsd a fejemet! — Te meg, szép húgom, nem érsz egy ütet taplót! Hát ki mondta azt: hol én vagyok, nincs ott veszedelem?

Reg. Igen; de a hol nem vagyok? Én a közös kertben hagytam Erzsit csak addig, míg Károly bátyám kérésére orvosszereimért befutottam; mert az a sohonnai ott fen leesett a létráról, s lábát törte.

Tor. Micsoda? lábát törte?

Reg. Egyikét eltörte, másikát kificamította. Tán még kezei sem épek többé.

Föh. Ej, ej! már ezt magam sem akartam.

Tor. Akartad, nem akartad — pokolba! elszedetni a lépcsőket, és embertársát, sőt testvérét arra szorítani, hogy mint szárnyas madár ablakon járjon be lakába! Ebből barátom nem jó lesz.

Föh. Ej, ej, szegény fiú!

Inas. (jö.) Egy levél felülről, tekintetes Károly úrtól! Válasz váratik reá.

Föh. Várd meg kivül. (Inas el) Olvasd fel húgom; félek a foglalatjától, és új boszúságtól.

Tor. Most még hagygyán! kurta a levél, de majd jó hosszú is, s a pecsét nem fog szorítni rajta.

Föh. Hallgass Ferkó! ti fiskálisok már a raboknál megszokjátok az ijesztgetést.

Tor. Annál előbb szállnak magokba és vallanak —

Föh. És hordják az ajándékokat. — Olvasd csak húgom!

Reg. (feltévén szemüvegét, olvas.) „Lelkem édes bátyám"!

Föh. Negédes? Rengettét!

Reg. Nem jól értett bátyám. „Lelkem édes bátyám"!

Föh. Tágítsd ki húgom orrodon a pápaszemet! Testvérek közt nem jó a félreértés.

Tor. Bár ez a lépcsők elszedetése előtt jutott volna eszedbe, Gazsi!

Reg (megigazítván szemüvegét, olvas.) „Lelkem édes bátyám! Jónak látnám, mint ellenhadseregeknél szokás, kicserélnünk hadi foglyainkat, s bátyám visszarakatná lépcsőimet,

én pedig kiadnám Er—zsi le—á—nyát.“ „Szeretö öcscse Réti Károly.“ — Ó képmutató pharisaeus! (az asztalra veti a levelet.)

Föh. Mit? Erzsi leányom azzal a bitanggal nála? Ezer krímiai tatár! kardomat ide! (leveszi a szegről, s magára övedzi) Dupla töltést a karabélyomba! (kezébe veszi a karabélyát) Leányomat erőszakosan elrabolni! tán kötözve, közös telekről rabolni el! — Majd teszek egy fordulatot, hogy még a fekete angyalok is vacognak belé! (felteszi paszomántos sipkáját, s szerte robog a szobában.)

Reg. Bátyám, egyetlen egy bátyám! enyhüljön! elájulok — elhalok —

Föh. Isten hirével! minek vitted pokol torkába leányomat? s nem viselted gondját? Hiszen erőszakos leányrablás nem esik meg egy perc alatt. Egyet értettél ellenem te is, te Delila!

Reg. (keseredten.) Ó emberek hálátlansága!

Tor. (ki azalatt a levelet forgatá.) Tedd le öldöklő szereidet, vén zsibáros! Halld csak, mi van még a levél alján. „Alúlírt jobbúlást, örök tiszteletet, hálát és szeretetet igérve, esedezik imádott Erzsike jobbjáért, s az atyai áldásért. Sándor“. „Alúlírt pedig bocsánatért esdeklik kedves Sándorának és bünösebb magának. Erzsi.“ — Hehehe! teljességgel nem szenvedheti az ifjat!

Föh. Mord rengettét! hadd lássam azt a levelet! — (kezébe veszi.)

Reg. Lehetetlen! nem az ő irása! (közelebb megy bátyjához, és betekint az irásba.)

Föh. (Reginára meredve halkkal.) Az ő irása!

Reg. Ó rosz lelkek játéka! egészen az övé! De jót állok azért, hogy erőtették a szegény gyámoltalan leányt!

Föh. Fogd be a szádat, húgom! épen a te jót-állásaid altattak el, midön szemeim elég ébren kezdtek látni.

Tor. Én is azt mondom, édes húgom asszony, csak csínján a jót-állással! Inkább állok jót száz verebért, hogy a mely cseresznyefát megszáll, annak érett gyümölcséből egyet sem csippent le, mint tizenhét éves egészséges szép leányért, hogy nem szerelmes. Itt épen nincs a jót-állásnak helye. Itt áll saját irása; a leány magát bünösebbnek vallja kedves Sándoránál, s ha az irásra erőtethették is, mennyköbe! akaratja ellen csak nem vonszolhatták volna fel csigán, kötélen, vagy létrán! Hiszen sikoltására az egész falu egyszerre itt termett volna az udvarban. A körülmények igen tisztán mutatják, hogy a leány már régen üzi hát megett játékát az ifjuval, s úgy látom, előbb kijött a szerelmes foga, mint a gazdasszonyi.

Föh. Micsoda? megválogasd, azt mondom, a szót, Ferkó! A leány tisztességes egy személy, s oly ártatlan mint egy fiatal fejér galamb —

Tor. Tisztességes? ki tagadja azt? — ártatlan mint egy fiatal galamb? concedo, de a mely már fészkecskéjét hordogatja. — De már most mit felelsz a hármas levélre?

Föh. Egy ólomgolyót küldök fel karabélyomból az ablakjokba feleletül, azt a sohonnait pedig gulyáshúsnak aprítom.

Reg. Uram irgalmazz!

Tor. Hú! ne oly tüzesen, Gazsi pajtás! Ha az ifjat öszvevagdalod, félő, nehogy örök pártában maradjon Erzsi leányod; mert a mely leány egyszer titkon első emeletbe mászik fel az ifjuhoz —

Föh. Ferkó! a sátán fojtogat-e? Ezer mennykö! most mindjárt vége félszázados barátságunknak.

Tor. Annak nincs vége, Gazsi pajtás! hanem nászságunknak! miután leányod immár tettlegesen válaszolt —

Föh. Mondom, nem! azt teszi mit én akarok! vagy leányomnak sem mondom, s mindenemet a facipös barátoknak hagyom. — De szóljunk okosan, Ferkó barátom! tudod a leány fiatal — meg kell vallani — formás; alkalom, emberi gyengeség, sat. sat. Ezért szakadjon-e vége oly kedvesen álmodott tervünknek kedves gyermekeink felől? Hiszen fiad még nem tud semmit —

Tor. Ej, ej, katona uram! hát a családi becsület? Szemet húnyjon-e az apa, s egyetlen fiára más únott portékáját tolja? Hiszen egy hét múlva az egész vármegye tudni fogja, hogy leányod nyaktöréses létrán mászott fel kedveséhez; ezt természetesen a fiam meghallja, s mi lesz a következménye? Ismerem e részben büszkeségét. Nem, Gazsi pajtás! Szeretlek ifjuságom barátját; de szegény fiam iránt áruló nem lehetek. Nászságunknak ez egyszer vége!

Reg. Ó gondatlan ifjuság!

Föh. (erős léptekkel, magával küzdve jár fel s alá.) Így hát vége öreg korom legszebb álmának, reményének; de boszúlatlan ne essék ily szörnyü veszteségem! Előbb leszek dobos valamely gyalog ezrednél, mint annak a lázítónak adjam leányomat. Egy hét múlva, mondád, híre megy a történetnek az egész megyében. Jól van! tudja tehát azt is, miként áll boszút a sértett apa és huszártiszt leánya csábitóján! Szálkardra kell neki kijöni velem. Megmutatom a pelyhes állúnak, hogy az öreg Réti főhadnagyban van még erő leróni családja meggyalázatását. Azonnal vigye az inas kihivásomat! (leül, és ír.)

Reg. Mit gondol bátyám? az istenért! drága életét —

Föh. Becsét vesztettétek, ti több mint Egyiptom csapási!

Tor. Helyes, Gazsi! én szivesen leszek segéded. — De felejtéd, hogy az ifju lábát törte: miként verekedjék?

Föh. Nem mentség! süthet pisztolyt! Válaszszon fegyvert a gaz csábító! (kiáll) Hé legény! (Inas belép) Itt az irott válasz! Szóval

pedig mondd meg a felső emeletnek, hogy menyekző helyett puskaporral vettetem fel a házat! (Inas el.)

Tor. Részemről addig nem akarnék vendégetök lenni!

Reg. (ujját intőleg felemelve, bátyjához.) Ej, ej, Gáspár bátya! Dávid nem tört életére Saulnak, bár üldözteték tőle, csak ruhája szárnyát metszé el, csak dárdáját és kópjáját vivé el feje mellől; pedig mondom halálra üldözteték tőle —

Főh. Hallgass Sybilla! nem ragadá el egyetlen egy leányát —

Tor. Igaza van a barátomnak, édes húgom asszony! itt a ház becsülete van megsértve, s az boszúlatlan nem maradhat. Hanem más részről, barátom, azt sem kell felejtenünk, hogy ők gyermekek, mi pedig apák vagyunk — magamat is közitekbe számlálom, mert hiszen fiam orra elől kobozák el a menyasszonyt. Ennélfogva az íjjuság nekünk engedelmességgel és számadással tartozik, mielőtt mint idegen elégtételre vonatnék. A viadal előtt tehát üljünk mi öregek széket, hallgassuk ki egyenként az íjjuságot, tegyünk szoros vizsgálódást: melyik mennyiben bünös? nehogy büntelen lakoljon bünösért. Ezt a józan ész és szoros igazság kivánja.

Főh. (kedvetlenül) Mindjárt kiüti ujját a fiskális — már firkálhatna —

Tor. Ti meg, katonák, mindjárt kardos egész kezet üttök ki. Hidd el, Gazsi barátom, sok rosszat idézett már elő az ember azzal, hogy vizsgálódás előtt vaktában határozott.

Főh. No ám legyen, ha kedved telik benne. Látom, még most sem felejtetted, hogy az egész iskola egykor bölcs Architófelnek nevezett. Ím, itt a papiros, tenta, penna, ha irhatsz vele; mert miattam ugyan kiszáradhat a tenta, s minden toll megrepedhet — írj, nem bánom, oly hosszú protocollumot, mint három vármegyében elágazott tolvajbandáról szoktatok ti fiskálisok összeírni; de engem ugyan, Ferkó, nem viszesz bölcseségeddel félre. Tudom én, hová sandítasz. Velem meg kell vívnia a tejfelképü leányrablónak, ha mind a négy elem, és még az ég is, a maga legpompásabb hajnali köntösében, mind pardónért esedeznének is mellette!

Tor. (poharát nyújtja.) Azon esetre fegyvered boldogulásáért, Gazsi pajtás!

Főh. Tán kételkedel benne, Ferkó? Az ezrednél én voltam a legbiztosabb vagdalkozó, s golyóm a kitett kétgarasost nem igen hibázta el. — De most nem iszom! Gondom most nem üzni-való! — Patvar vigye azt a mai sok nyalakodót; miattok innettova sírni fog, kinek leánya születik!

Reg. Ó édes bátyám, vannak szegény nemünkben most is —

Főh. Igen, kiknek semmi vásáruk nem volt. Hagyd el húgom! (kopogtatnak; a benlévők „szabad-ot" kiáltanak.)

Tizenkettedik jelenet.

Előbbiek, *Károly*, *Sándor* (karddal, pisztolylyal), *Erzsi* (tartózkodva belépnek). *Károly* (ölelésére tárja ki kezét bátyja eleibe, az elfordúl, és jobbjával eltiltja magától; azután Sándor akarja megcsókolni kezét, de a főhadnagy méreggel rántja azt vissza. Végre Erzsi sompolyog elő kezet csókolni, ezt eltaszítja magától.)

Főh. Félre tőlem, ti saskeselyüi szívemnek!

Reg. (Sándorhoz.) Ej, ej, szép madár, ép kézláb van a mint látom —

Sándor. Hál'istennek! s örökké élni fog szívemben a hála azon kegyes lélek iránt, ki segélyemre orvosszereivel oly kész vala. (udvariasan kezet csókol.)

Reg. (elfordúlva.) Be tudja szóval a jóféle! (Erzsihez) A szép kisasszony beteget volt látogatni?

Erzsi. Jó nénitől megtanúltam a keresztyéni könyörületességet. (kezet csókol.)

Reg. (elfordúlva.) El, Paradicsom sima kígyójától az álnokságot!

Károly. Édes bátyám! Sándor öcsém vévén a kihívó levelet, íme megjelent mind a két nemü fegyverrel; de egyszersmind a legtöredelmesebb és legszerelmesebb szívvel a magyar világon, esdekelvén általam bocsánatért és Erzsike kezeért.

Főh. Úgy-e? (Sándorhoz) Korán feszület alá simúlsz, szép öcsém!

Sánd. Korán sem, édes uram bátyám! Erzsikeért megvívok egy cannibál-sereggel is; de atyjával, jó atyjával, kit Erzsikém halálba szeret, s ki viszont szereti az angyali leányt —

Reg. Angyali? de igaz, voltak elesett angyalok is!

Főh. e koptassa a száját íjju uram! Erzsi leányomat hogy szerettem, azt én tudom; hogy most, miután öntől és íme az öcsémtől elhagyá magát csábíttatni, nem szeretem, azt is én tudom legjobban. Csak azt kérdem uracskámtól, állott-e már valaha pisztolylyal szemközt?

Sánd. Nem álltam főhadnagy úr, de megállok.

Főh. Meg; de csak addig, míg én csappantok, s akkor —

Reg. Földre terül azonnal, mint Góliáth Dávid parittyájától.

Főh. S ki leend segéde a bajvivásban?

Kár. Én, édes bátyám.

Főh. (elcsodálkozva.) Te-e Károly öcsém? — Itt feketék állanak a játékban! (egy karszékbe veti magát) Beszélj Ferkó! s ha tetszik firkálj; nálam a boszúság minden szót elfojt!

Tor. (fontoskodva torkot köszörül.) Uraim! hogy itt olyasmi történt, minek nem kell vala történnie; vagy ha meg kell vala történnie — nem ily alakban és körülményekben kell vala történnie — csodálkozással látom, hallom, bánom és sajnálom. Itt valaki hibás, vagy valakik hibások, vagy épen senki sem hibás a puszta

történeten kívül. Illő tehát, mielőtt haragudnánk, megtudnunk: kire szükség haragudnunk? s boszúnk nyilának elpattantása előtt tisztában lennünk: ki legyen tárgya boszúnknak? Melyik vadász lövi el fegyverét csak snepf-fütyre, mielőtt a madarat látná? melyik katona vagdalkoznék vakon maga körül a csatában, jobbra balra vágva barátot és ellenséget? melyik —

Főh. (nyugtalanúl.) Dologra vén Architófel!

Tor. Békével, Gazsi pajtás! mi magyarok szavakban bővölködünk! A legfontosabb tárgyat is homoeopathice diluáljuk szavak tengerében, s barátom! szépen megszünik az fontos, vagy legalább sürgetős lenni, és szívesebben elvár orvoslás után. — Hol is hagyám el?

Reg. Ki tudná azt? igen válogatott szavak voltak; tán kezdené újra, drága uram bátyám!

Főh. Ments meg isten, inkább dobosnak állok!

Tor. Békével, Gazsi, mindjárt végzem. — Elég az tehát hozzá, uraim, hogy itt szorosan meg kell vizsgálnunk: ki a hibás? Ehhez, valamint nekünk apáknak jogunk, úgy a két fiatalságnak szoros érdeke van; a józan ész pedig —

Reg. És felebaráti szeretet —

Tor. Helyesen! és a szent igazság, egyáltalában parancsolják. Mi tehát négy öregek üljünk össze —

Főh. Hollá! ez barátom nem áll! Károly öcsém, fájdalom, cimbora az ifjúsággal, cimbora ellenem, testvérbátyja ellen! — Vele széket nem ülök!

Kár. Ha így van a dolog, úgy én is kihallgatni való vagyok! addig tehát míg beparancsoltatom a nagy érdemü vizsgáló szék által, kifordúlok. (kimegyen.)

Tor. Helyes! üljünk tehát hárman össze! Viszem én az elnökséget, s ha kelleni fog, tollat is. Ide húgom jobbra mellém, te barátom balra. Csendet és béketürést kérek minden részről. Fordúljon ki az ifju, s álljon elő a leányzó! (Sándor kilép.)

Tor. (Erzsihez.) Szóljon az inquisita, miért áll jelenleg előttünk?

Erzsi. Szerelemért.

Tor. Nagy bün édes húgom!

Erzsi. De köz az egész emberiséggel.

Reg. Miért is ne, kisasszony?

Tor. Szilárd, hü, állandó-e szerelmed, hajadon? vagy csak hiúság bábjátékul alkotá azt csapda szívedben?

Erzsi. Szilárd, miként tékozló a költésben, hü, miként dölyfös a hiúsághoz, és állandó miként irígy a gyülölésben!

Reg. Ifju-leánykoromban ilyet hallva, szégyenemben föld alá süllyedtem volna.

Tor. S kicsoda tárgya szerelmednek?

Erzsi. Sándor, azon jeles ifju, ki imént vala körültem.

Főh. Ó te hitvány remunda, te! s ki engedelméből?

Tor. Csendesen, barátom, majd reá jövünk. Miként támadt, nőtt szerelmed az ifjuhoz? beszéld el, leányzó, környülállásosan.

Erzsi. Először: az ifju eljött, rám nézett sokszor és hosszan, én öreá sokszor de kurtán, mert a pillantások részemről inkábbára lopva esének. Ekkor azt gondolám magamban, hogy ő a legszebb ifju, kit valaha életemben láttam. Az ifju, másodszori jövetelével nem maradt ám a gondolatnál; hanem szemembe nézett, mintha kedves falatként el akart volna nyelni, s ezt sugá fülembe: leányka, te vagy nékem legszebb e világon! Én lesütöttem pirúlva szememet, ő megszorította kezemet — én visszarántottam azt — de ő addig szorítgatta — míg végre magam is visszaszorítottam. Harmadszori jövetelével, míg Regina néném a pápaszemét kereste, már csókot lopott az arcámra. Nekem égett az arcom, de nehezen hiszem boszúságomban, mert ebben boszúságra valót nem találtam; azért is negyedszeri jövetelével, midőn Regina néni a rózsavizet főzte, csókját, hogy nálam ne veszszen, sok kérésére visszaadtam. Ekkor az ifju azt vallá, hogy szeret, én hazugság nélkül szinte nem vallhattam mást. Már ötödszöri jövetelével arra esküvék Sándor, hogy örökre enyém, s hogy nőül vesz — én lelkemre nem vehettem, hogy vígasztalás nélkül hagyjam, s szinte esküvém, hogy örökre övé vagyok, s hü nője leendek. Ezt ismételtük egymásnak a hatodik, hetedik, nyolcadik. s tudja isten hányadik látogatásnál, mindig több szóval, több csókkal — mígnem egyszer, tán már tizenkettődik látogatásnál, így szól Sándor: te Erzsi, te kedves egyetlenem! — én, nehogy jövendőbeli jogomnak ártsak, s már előlegesen megismerni láttassam férjem-uram tekintélyét és méltóságát felettem; hasonlóképen így szólék: te Sándor! te kedves! te szívem fele! mert hiszen csak nem szólíthattam önnek, kegyednek, midőn ő is oly kis becset adott rajtam, s te-nek szólított. De hiszen próbálta volna azt más idegen tenni!

Reg. Ej, ej, gyönyörü kisasszony, hát ezek valának az én szép tanitásaim?

Erzsi. Higyje el, Sándor mellett nénikém is elfelejtette volna azokat.

Reg. Ó Ninive!

Tor. (a főhadnagyhoz félre.) Barátom! a dolog kezdete, menetele igen természetes! (Erzsihez) De szép húgom, ismerted atyád és néned tilalmát Sándor ellen?

Erzsi. Alásan bocsánatot kérek; a tilalom már a hetedik látogatás után jött, és így későn.

Reg. De bizony a csók jött korán, drágalátos kisasszony! Tisztes koromban, jegyváltáskor csattant meg az első csók.

Tor. Ej, édes húgom-asszony, a mai ifju már ekkor végezni szokta szerelmét. — (Erzsihez) Látom előadásodból édes húgom, hogy te ártatlan vagy, mert ellenállhatatlanúl ostromoltatál; van azonban még is egy megbocsáthatlan vétked, mit, tudom, idővel elhagyandasz,

tudniillik, hogy — tizenhét éves vagy! — Most jöjön be az ifju; de te is maradj, netalán szükséges szembesítés végett! (Sándort kiáltja.)

Főh. (félre, Toronyaihoz.) Ennek, kérlek, jól a fogára tapogass. A szeméből sem néz jó ki; apja, nagyapja, legalább is hegyi rablók lehettek.

Tor. Bízd rám Gazsi, nekem sem tetszik. (Sándor belép) No szép öcsém, mi bűvös bájos mesterségekkel hódítá magához ezen ártatlan leányzó szerelmét? kik valának segédei az ármányban?

Sánd. A természet a maga mindenható erejével, mely bennünket egymásnak alkotott. Segédeim pedig valának: Károly bátyámnak pártfogó kegyessége —

Főh. Ördög és pokol!

Sánd. Főhadnagy úrnak eltiltó parancsa, és Regina néném leselkedései utánunk.

Reg. Nézze el az ember!

Főh. Rengettét! mohos állú úrficska! még azokra kivánja-e kenni bünét, kik iránt tiszteléssel tartozik? kik a búzaszemet gondosan kivánták megóvni ily szemtelen nyalánk verébtől?

Sánd. Tiszteletem a sírig fog élni iránt; de mondhatom, nincs máskép a dolog, vitéz főhadnagy úr! Atyám, lelki s testi barátja, s egykori tanulótársa főhadnagy úrnak, majd átok alatt parancsola rám, hogy mást ne vennék nőül, mint Réti Erzsikét. Kedvetlen vala a parancs nekem, mert szabad választásomat korlátolá, s már ennélfogva tele voltam nem kedvező előitéletekkel quasi-mátkám ellen. — „Legalább nézd meg a leányt, fiam, mielőtt kárhoztatnád"! mondá az atyám, s én a házhoz jövék, beszállék Károly bátyámhoz, látám a leányt naponkint, csodálám szépségét, kellemét, nyájasságát, meg is kedvellém; de lelkem teljes erejével csak akkor kezdém őt szeretni, midőn főhadnagy úr tilalma és néném lakatolásai teljesen meggyőztek a felől, hogy Erzsikém nélkül nem élhetek, hogy csak ő az, kit nekem szánt az ég; s ez bátorított szembe szállani minden akadályokkal, szembe még a töltött pisztoly borzasztó csőjével is.

Főh. (ki mindig nyugtalanabb lön.) Mit? hogy? hagymázban beszél ön? Atyja barátom? tanulótársam? Mennyköbe! kicsoda az úr atyja? melyik hegyi rabló?

Sánd. Toronyai Ferenc, főfiskális. Én pedig tisztelő fia, Toronyai Sándor. (megcsókolja az öreg Toronyai kezét.)

Reg. To — Toro — Toronyai?

Főh. (felszökik ültéből.) Ferkó! ki ne vegyetek az eszemből, azt mondom! ez a te fiad?

Tor. Csontomból való csont, és testemből való test, barátom, mint az anyja mondja. Hát nem látod rajta a hegyi-rabló physiognomiát?

Főh. Hagyd el, vén bünkutató! (Sándorhoz) Szivemre lator fiú! (megöleli Sándort) Ugyan megviseltél pribék! de megállj, nem maradok boszúlatlan! (Erzsit hozzá dobja) Im feleséget adok neked; a rosz feleség pedig kikeresi rajtad még az apák álnokságát is.

Erzsi. (kezét csókolja atyjának.) Álásan megköszönöm szép ajánltatásomat!

Főh. Régen megérdemletted!

Reg. Meg, hogy örök pártába veszsz, te titkolódzó rosz leány!

Tor. Ej, ej, hugom asszony! hát oly nagy büntetés az az örök párta?

Reg. No, no! ily Éva leányának minden bizonynyal; másnak lelki nyugalom.

Kár. (bedugja fejét az ajtón.) Rám kerül-e hamar a benevolum?

Főh. (karjait ölelésére tárva ki) Lelkem öcsém, kedves Károlyom!

Kár. (ölelésére rohan.) Úgy-e? hát már kipattant a titok? Nincs hát többé szükség viadalsegédre?

Tor. De igen; hanem most már teli pohárakkal vívunk! (poharat emel) Fordítsa az isten minden igaz magyarnak baját akként jóra, miként ma bajainkat kegyelmesen fordítá.

Főh. Megállj, Ferkó! rengettét! te jobb diák voltál mindig, mint én: hogy is hívták hajdan azt a híres bort, melyet Horác annyira magasztalt, hogy ódái fordítása-közben szinte szomjaztunk reá?

Tor. Caecubum, Gazsi pajtás, és Consule Manlio!

Főh. Helyes! Tehát Caecubumot iszunk ma, és Manlius Consult. A lakadalomra tettem félre néhány üveg 1811-ki somlyait; ennek azonnal fenekére tekintünk. Kő-szülötte pogány poétája! fogadom nem ivott ennél egész nemzetsége jobbat!

Tor. Ám legyen, Gazsi barátom! addig tehát türtöztetem szomjamat. De egyszersmind azt mondom, azonnal pap és lépcsők után lássatok; mert félek, hogy a szárnyas Ámor nem marad meg a létramászásnál, fiatal embereinket még repülésre is megtanítja; házasoknál pedig nem szeretem a repkedést. — Most menjünk ki a kert hűvösébe, ott költsük el vígan híres borodat, Gazsi, melylyeliment fenyegettél. (mindnyájan ölelkezve, vagy kézen-fogva vidoran el.)

Reg. (maga.) Fiatal-leánykorom óta még is nagyot fordúlt a világ! Siet, igen siet a mai ifjuság! de tovább ér-e, mint az apák, anyák értek? — nagy kérdés! (utána tipeg a többinek, s a kárpit lefordúl.)

KÖLCSEY FERENC.

1790—1838.

KÖLCSEI KÖLCSEY FERENC, egy helv. hitvallásu régi nemesház ivadéka, Szŏ-Demeterben, Közép-Szolnokban, augustus 8. született 1790. Atyját igen gyenge korában elvesztvén [1]), anyja, Bölöni Ágnes, a még csak öt éves fiút [2]) Debrecenbe küldte iskolába, hol egy földagyagú nádfedeles kis házba telepítve, tíz éven keresztül egy derék gondviselőné, ki szüléit is híven szolgálta, s Ferencet csecsemőkora óta nevelte, vitte az anya és háziasszony szerepét [3]), s akkor is, mikor Ferenc anyja, ennek tizenegy éves korában elhalt [4]), úgy neki, mint a kisebb testvéreknek, gondját viselte, miért a hálás fiú némi tiszteleti függéssel volt iránta, melyet mint felserdült ifju sem tagadott meg tőle. Egyébiránt az árva testvérekre gyámatyjokon, egy Gulácsi nevű nemesen, kivül Péchy Imre a collegium főgondnoka is némi felügyelettel volt [5]). A kis Kölcsey e gondot mindenkép meg is érdemelte, szorgalommal és szeretettel teljesítvén iskolai teendőit. Tizennégy éves tanuló pályáján, 1809-ig t. i., a szentirás magyarázatán kivül, végig hallgatott minden, a debreceni collegiumban előadott tudományokat. Már tizenegyedik évében nagy kedvvel tanulgatta Corn. Nepost; s míg társai szünnapokon Debrecen homokbuckáin labdáztak, ő egyik gyermek barátjával Athenaet vázlotta a fövenyben, a görögök nagyainak csontokból emlékoszlopokat állogatott, s felettök beszédeket tartott. Ez időben ismerkedett meg Haller László Hármas-Istóriájával, melyet a fiúk az iskolában, a tanító távolléte alatt, váltva s lelkesedéssel olvastak fel. 1803-ban a költészeti osztályba jutván, a latin verscsinálásban ugyan nem jeleskedett, de Csokonai, Virág, Kisfaludy Sándor munkáik, Kazinczy Gessnere, s Virgil és Theokrit pásztori költeményei az eredetiben, kedves olvasmányai voltak. Már ekkor kezdte a magányt keresni, mintha el kivánná rejteni a természet mostohaságát, mely őt a himlő által bal szemétől megfosztotta volt; s minden örömét, elvonúlva, könyveiben kereste s találta fel. Ritka tehetségei még is szembetünőleg csak tizenhat éves korában jelentkeztek, midőn élénk buzgósággal encyclopaediai studiumokat tett, s pár hason irányu társsal, kik között az utóbb ismeretessé lett Kállay Fer. is, együtt tanult, olvasott, eszméket cserélt. Az idegen nyelvek közől először a franciát sajátította el, s minden szeretetét a XIV. Lajos korabeli irók nyerték meg, a németnek megtanulására, mely még akkor, kivált Debrecenben, lenézetett, leginkább Kleist munkái bírták, kinek „Tavasz"át Csokonai fordításából ismerte, Gessneréi, kit Kazinczy után szeretett meg, Hagedorn, Bürger, s kivált Klopstock, kiknek neveit részint Péczeli Mindenes Gyűjteménye és Kazinczy Orpheusából, részint Eschenburg Példatárából ismerte. A görögnek, az akkor fenállott iskolai törvényhez képest, elemeit tanúlta csak, s olvasta ugyan Cebest és Anakreont; de egészben nem nagy előmenetelt tett; nem levén reá a sok mindenféle tárgytól érkezése; azonban Kazinczy sürgetésére nagyobb gondot kezdett reá fordítani [6]), s úgy látszik ekkor volt az, hogy midőn a tanár Pindarust magyarázta, Kölcsey a Heyne kiadását hozatta meg magának, mely, mennyire hathatott irányadólag philologiai stúdiumaira, gondolható. Szinte tizenhatodik éve óta irogatott verseket is, de maga iránti szigorában első dolgozatait megsemmisítette. A Kazinczy-Kreszneries-pör Magyarország legelső abrosza telett, adott ürügyet és bátorságot Kölcseynek azon férfiú elibe járulni levéllel, ki a magyar irodalomban már rég vezércsillaga volt, s kit először 1805-ben, a Csokonai temetésén látott, de hozzá közelíteni nem mert. Most egy szerencsés véletlen által segítve, neki eldöntő adatokkal szolgálhatott, s megindúlt első levele

Széphalomra május 19. 1808., melynek szíves fogadtatása őt annál boldogabbá tette, mert a collegium tanárainak ridegsége eddig inkább elidegenítőleg, mint vonzólag és buzditólag hatott reá [7]). Ez időtül fogva Kazinczy, oktatója, vezérlője lett a talentomos ifjúnak, ez pedig, mint Kállay írja, szinte egyedűli védője, tisztelője Debrecenben az „ujítónak, mint akkor ott szokás volt Kazinczyt nevezni," ki Csokonai emléke felett a debreceniekkel volt pöre miatt ott különben sem kedveltetett, merész ujításaiért pedig, melyeket nyelvrontásnak bélyegeztek, kárhoztatva volt [8]). Történetet Kölcsey Magyar Mihálytól, philosophiát Ercsei Dánieltől hallgatott; s az ott divatozott mód a tanulót öngondolkodásra s vizsgálatra szoktatván, reá nézve nagy hasznu volt. Első tudományos kisérletei is ily, bizonyos feladott tárgyak feletti vitairatok voltak, mikben az egyik társ az ügyet megtámadva, a másik védve tárgyalta. Ezek mellett nem csak szorgalmas olvasása folyt mindennemű tudományos és költői munkáknak, hanem, főleg Kazinczy figyeltetésére jegyzőkönyvet is vezetett, melybe mind kivonatokat iktatott be, mind némely tárgyakat ki is dolgozott. Így némely, jelenleg Kállay F. birtokában levő ily jegyzőkönyvi kötetekben Montesquieu, Bayle, Kollárból, s a Hármaskönyvből tett kivonatokon kivűl, egy *Verbőci élete*, egy értekezése *a poesisról* (dec. 1808.), s jegyzetek *az ióniai oskoláról* állanak, mely utóbbiak, Kállay szerint, Bayle kritikai módja szerint dolgozvák, s azon nagy előkészületekről tanúskodnak, miket már tanulókorában a hellen bölcsészet szellemének felfogására tett. Szorgalmasan használta a collegium könyvtárát, de gyűjtött maga is, különösen a Weszprémi és Sinai könyveik árverése alkalmával, régi magyar könyveket, mik, mivelhogy a coll. könyvtárban az ifjaknak magyar könyvek nem adattak ki [9]), kettős hasznára voltak, s módot nyújtottak neki jókorán megismerkedni régibb irodalmunkkal. Így írhatta Kazinczy Magyar Régiségei megjelentével, aug. 1809. azon kis értekezést, melyet „*Jegyzések az* (1549-iki) *Orthographia Hungaricáról*" címmel „Jegyzőkönyve" IX. kötetéből Kállay (az id. könyvben 23—31. ll.) kiadott. Legrégibb *versei*, melyeket birunk, a Kazinczyhoz írt levelekben vannak elszórva, úgymint: *A Pávatoll*, melynek ez általi megbiráltatása őt elcsüggesztette, *A Képzelethez* című, melynek bátorító fogadtatása viszont emelte stb, s 1808-nál visszább nem mennek [10]). Elvégezvén Kölcsey 1809-ben a collegiumi pályát, Pestre jött fel törvénygyakorlatra, de ügyvédi vizsgálatra nem jelentkezett, hanem, miután itt az irodalom emberei közől különösen a Kazinczy triászával, Horvát István, Vitkovics és főleg Szemere Pállal szoros barátságot kötött, az irodalom és függetlenség szeretetétől lelkesítve, lemondott a polgári pályáról úgy, mint a tanáriról, melyre Debrecenbe meghívatott [11]), s Álmosdra, Biharba, vonúlt, hol kicsiny vagyonával gazdálkodva tisztességesen, egyedűl stúdiumainak élt [12]). Ezek mellett öcscseinek gondja is elfoglalta; majd szerelme tette szívbeteggé, melyből kora lemondással gyógyult ki [13]). 1815-ben [14]) testvéreivel osztozván [15]), Csekére telepedett által, egy, Szatmár éjszaki szélein a Túrnak a Tiszába ömlése sarkában fekvő népes faluba, hol azonban, szinte mint Álmosdon, a közlekedés nehézségei miatt jóformán elzárva azon világtól, melylyel, szellemileg legalább, folyvást érintkezni, kivánt, s az irodalom jövendője iránti reménytelenségben élte le legszebb korát, még pedig, fájdalom, az utóbbira nézve nem oly gyümölcsözőleg, mint azt gerjesztő viszonyok közt nagy ereje mellett teheté. Egyedűli örömei levelezése, ez időben főleg Kazinczyval és Döbrenteivel, és kirándulásai voltak Pécelre Szemeréhez, hol 1814-ben (Kazinczyval) és 1815-ben a nyárnak egy részét töltötte. Ez időbe esik költői első fellépése a Horvát István által kiadott Magyar Dámák Kalendáriomában [16]) s az Erdélyi Muzeumban [17]), mely azonban még nem gerjesztett figyelmet. Érdekesek e korból *Döbrenteihez írt levelei* (1813—16.), mik

utóbb az Élet és Literatura II. kötetében (s a M. Munkák V. köt.) meg is jelentek, s önéletrajzi adatokon kivül széptani nézeteiről, de főleg a nyelvujítás és Kazinczy lelkes védelméről nevezetesek. A nagyobb közönség előtt neve először egy ily című gúnyirat előszava alatt jelent meg: *Felelet a Mondolatra* néhai Bohógyi Gedeon úrnak. Pest, 1815. (újra a M. Munk. V. köt.), mely részben Szemere munkája, részben az övé és közös. Ezóta költői munkásságát feltünőleg háttérbe szorította a kritikai [18]), melyet *Csokonai bírálatával* kezdett meg, de Döbrentei, tartva attól, nehogy a közönség egy része által nagyon is kegyelt költő gáncsoltatása füzeteinek ártson, Erdélyi Muzeumába felvételével késett; s így csak 1817-ben indúltak meg Kölcsey recensiói a Tud. Gyűjteményben, és pedig *Kis Jánosé* a II., *Csokonaié* a III., *Berzsenyié* (szerkesztőségi változtatásokkal) a VII. kötetben. Kis jó néven vette a gáncsokat is, a második mellett egy gúnyor szólalt fel, a harmadik biráltnak és birálónak keserű órákat okozott, s a magyar költők szándéklott sorbani megvizsgálása, melyre a szerkesztőség által is többször felszólíttatott, abba maradt. S Kölcsey az idétt valóban lehetőleg népszerűtlen volt az öszves olvasó közönségnél annyira, hogy 1821. óta itt-ott elszórva megjelenő *versei*, új szépségeik dacára, csak nagy lassan csillapíthatták le az ellene fölgerjedt kedélyeket. Jöttek ezek főleg az *Aurórában* [19]), néhány a *Szépliteratúrai Ajándékban* [20]), *Hébében* és *Aspásiában* [21]); de végre jó nevet csinálván neki, Berzsenyi felelete a bírálatra (1825 : Tud. Gyűjt. IX.) már engesztelt kebleket talált. 1826-ban némi peres ügyben Pestre jövén, Szemere elhatározta magát egy többször szándéklott, de mindannyiszor mások kedveért abba hagyott, széptani folyóirat kiadására, melyből 1826—29-ig *Élet és Literatura* cím alatt, a két barát egyesült munkássága mellett, négy kötet jelent meg, s azokban Kölcsey már említett levelein kivül, különféle *széptani s bíráló dolgozásai*, mik közől különösen a *Nemzeti Hagyományokról*, *Körner Zrínyiéről* (I.) s *A komikumról* (II.) szólók kiemelendők, melyek talentomának köz elismertetést szereztek [22]). Megzavarta a Kazinczy körében addig uralkodott békét egy időre *az íliászi pör;* t. i. Kölcsey a Vályi Nagy Ferencnek Kazinczy által kiadott Iliásza első énekében a maga, 1816. nov. elvégzett első énekét feltünőleg használva látván, Szemerét a plágium kinyilatkoztatására kérte. Ez Kazinczy és Kölcseynek e tárgyban hozzá írt leveleit az „Élet és Literatura" I. köt. a maga vezérnézeteivel együtt (260—282. l.) kiadván, Kazinczy a *Kölcsey Iliásza első énekét* nem minden élesség nélküli megjegyzéssel a Felső-M.-Országi Minervában (sept. 1826) közzé tette, mire a Tud. Gyűjt. X. kötetében az elkölcsönzött helyek kimutatása, és Kölcsey nyílt, de kezet nyújtó végszava rekesztette be a fájdalmas epizódot, mely mindamellett a két félben némi kesernyésség érzését hagyott vissza. Említem ezt itt, mert Kölcsey jellemzésére tartozik tudnunk, hogy utóbb, midőn Bajza és Kazinczy közt támadtak volt kellemetlenségek, ő az ifjabb barátot békitette [23]), Kazinczynak pedig, halála után, híres emlékbeszédében róvta le hálája adóját. E Pesten-léte alatt szövődött Kölcsey személyes baráti viszonya Kisfaludy Károlylyal s az aurórai körrel is, melynek több tagjaival, különösen Bártfay, Helmeczy, Toldy, Bajza, Vörösmarty és Fenyéryvel őt mind halálaig őszinte szeretet fűzte össze. Mindamellett 1827. januárbani haza menetele után ismét régi lankadásába sülyedt vissza [24]), melyből, úgy látszik, az országgyülés végződésével az országos rendszeres munkálatok tárgyának a megyék teremeiben felmerülte által új táplálékot nyert politikai élet ragadta ki. T. i. az 1829-ki tisztujításkor főispánja b. Vécsey Miklós őt Szatmár vármegye tiszteleti aljegyzőjévé nevezvén ki [25]), Nagy Károly tiszti főügyészszel [26]) hathatós ébresztője s támasza lett megyéjében a szabadelmű eszmemozgalomnak, ezzel együtt kidolgozója a rendszeres munkálatok feletti véleményeknek, mik a

megye által, a kiváltságok védői dacára [27]) 1832. elfogadva, a köv. országgyülésre utasitásul voltak szolgálandók, s oly hírre kaptak a hazában, hogy más megyékbe is átkérettek [28]). Még ez évben nevezte ki az új főispáni helytartó ifj. b. Vécsey Miklós főjegyzővé, nov. 6. pedig országgyülési követül kiáltatott ki. Pozsonyban dec. 19. foglalván el székét, a négy kerületi jegyzők egyikévé választatott, s mint ilyennek számos felirás (deákul) és izenet (magyarul) az ő tollából folyt [29]). Mint szónok *a magyar nyelv ügyében* tartott beszéddel [30]) tűnt ki először, s nem sokára országossá lett hírét sora a tartalom és formában jeles beszédeknek alapitotta meg, mik közől *a kir. fiscus öröködése, az örökös megváltás, az első szülöttségi jószágok* ügyében mondottak jeleskednek [31]). A részek visszakapcsoltatása az unio kérdése általa sürgetett módositásának lett főleg gyümölcse, de ekkor már nem ült a rendek táblájánál. Az urbéri munkálat t. i. kitűrő küzdelmei közt végre szabadelmű szellemben keresztülvitetett, de a kir. válasz az oly híressé lett V. és VIII. pontokat megtagadván, és Szatmárban a maradók pártja felülkerekedtével az addigival ellenkező utasítást kapván, Kölcsey 1834. megyéjébe ment kedvező fordulat eszközlését megkisérleni, s midőn ez nem sikerült, követtársa nevében is lemondván, visszament Pozsonyba, hol a legszivesebb részvéttel fogadtatván, febr. 9. 1835. azon bucsubeszédet mondotta, mely állása és erkölcsi kötelmei felfogásáról kielégítő felvilágosítást nyújt [32]). Az ülés annyira meg volt beszéde által hatva, hogy legott eloszlott. Haza térvén ekkor Kölcsey, sikerült neki ismét többséget biztosítani megyéjében a szabadelmű eszméknek, úgy, hogy azontúl mellette külön vélemény nem létezett [33]). Mindamellett hogy Kölcseyt a köz életbe lépte óta hivatala s követi állása nagy mértékben elfoglalták, az irodalom terén sem volt tétlen; ugyanis 1830. nov. 17. a magyar akademiának a nyelvtudományi osztályban vidéki rendes tagjává neveztetvén, munkás részt vett annak első rendezkedő nagy gyülésében, 1832-beli nádori köz ülésében mondotta el nagy hatású *emlékbeszédét Kazinczy Ferenc felett* [34]); 1836. olvastatta fel *emlékbeszédét Berzsenyi Dániel felett* [35]), melyben az általa busított nagy költő árnyékának a legnemesb engesztelő áldozatot hozta. Ezek mellett adott koronként *költői dolgozatokat* Szemere Aurórájában s Helmeczy Társalkodójában [36]), *kritikaiakat* Bajza *Kritikai Lapjai*ban [37]), sőt összekezdvén szedni munkáit, azokból Szemere gondjai alatt meg is jelentek : *Kölcsey Ferenc Munkái*, kiadta Szemere Pál; első kötet : *Versei*, Pest, 1832., de közbe jövén követsége, s ezzel gátoltatása prózai irásai összeállitásában, kiadója Hartleben a folytatásról lemondott [38]). Folyóiratokban mindazáltal ez óta gyakrabban jelentek meg *kötetlen dolgozatai*, név szerint *Szemere Aurórájá*ban [39]), ennek új folyamú *Muzárioná*ban 1833. [40]), s az *Emlény*ben [41]); a nevezetesbek mindazáltal az *Athenäum*ban, hol *Paraenesisén* kivül *Kölcsey Kálmánhoz* (unokaöcscséhez, kinek öcscse halála után atyailag viselte gondjait), különösen *Historiai vázlatai a két magyar haza egyesülése s Magyarországnak a részekhez való joga felett* ragadták meg a köz figyelmet [42]). 1837 óta házi bajok [43]) s azon feszült állás, melyet kormány és nemzet egymás irányában vettek, az ellenzék némely tagjai ellen indított pörök, s a Wesselényi ellen fölvett hűtelenségi kereset, kizavarták őt csendes munkásságából, s gátlották újra a kritikai pályán működni, melyre a „Figyelmező" szerkesztője felszólitásának engedve lépendő volt [44]). E, részint megkezdett dolgozataiban [45]) különösen a Wesselényi-pör védelme szakasztotta félbe, melyet e ferfiú iránti barátságból felvállalt volt; melynek bevégzése után bélgyúladásba esvén, nagy de rövid szenvedések után 1838. aug. 24. élte 48-dik évében elhúnyt. Köz volt a gyász halálakor, melyet Szatmár körlevél által tudatott a megyékkel, s egyszersmind képét, köztereme számára megrendelte [46]); társulat állt össze, mely emlékszoborral tisztelte meg emlékezetét [47]); az akade-

miában b. Eötvös József dicsőítette egy nagy szépségű emlékbeszéddel [48]); s ugyanez Szalay Lászlóval és Szemere Pállal egyesülve kiadta műveit : *Kölcsey Ferenc Minden Munkái,* hat kötet. Pest 1840—48. [49]). Említendők még : *Kölcsey Ferenc gyermek- s ifjúkori* Életrajza s *néhány Eredeti Levele,* jegyzésekkel kiadja Kállay Ferenc. Pest (1839), valamint *Kölcsey Ferenc Naplója 1832—3.* Budapest, 1848.

[1]) Mikor? azt nem találom feljegyezve (valamint atyja nevét és állását sem), de még négy kisebb testvére levén Kölcseynek, négy éves kora előtt nem igen veszthette el öt.

[2]) *Kállay* szerint : Kölcsey Ferenc gyermek- s ifjúkori Életrajza s néhány eredeti Levele, Pest (1839), a 4. l.

[3]) *Kállay* az id. h. 17. l.

[4]) Maga írja Kazinczy Ferenchez intézett első levelében (kelt 1808. máj. 19.) : „Szinte hét esztendeje már, hogy ő a sírba fekszik". Szemere-Tár, I. köt.).

[5]) L. *Kállayt* 17, 18. ll.

[6]) „Kedves öcsém uram még esztendeig lesz Debrecenben. Az istenért! tanúljon meg azalatt görögül, de ne félig!" így ír hozzá *Kazinczy* nov. 21. 1808. „Örömmel fogok — felelé *Kölcsey* dec. 7. — a Tek. Úr azon intésének engedelmeskedni, mely engem a görögül való tanulásra tüzel. Két esztendeig tanúltam már egyszer ezen nyelvet; igaz, nem nagy előmenetellel, mert több tudományokkal volt együvé kötve. Bár annak újabb tanulásával Graecia lelkeinek eredetiségét szívhatnám be!" E szerint igazítandó meg *Pap Endre* állítása „Kölcsey Ferenc" című cikkében Csengery Antal Magyar Státusférfiai 289. lapján.

[7]) „Nem édes-e — írja Kazinczynak debr. 7. 1808 — oly szívre találni, mely ha hasonlíthatatlanúl nagyobb is a mienknél, még sem érezteti velünk a maga nagyságát azon megalázó mértékben, mint ezen mi censoraink, kiknek tekintete előtt reszketve állunk meg, s örökösen köteleztetünk le minden szó által, melyet ránk vesztegetni méltóztatnak. Hevülő mellel irok én minden sort, mely a Tek. Úrig fog jutni, s ha tüzemet beléjek önthetném, csak egyedül egy férfiú volna-e a magyarok közt, ki rousseaui melegséggel írna?"

[8]) L. *Kállayt* az id. h. 35. l.

[9]) L. *Kölcsey*nek azimént id. levelét Kazinczyhoz.

[10]) Állanak ezek *Minden Munkái* I. kötetében, az „Ifjabbkori Versek" közt 159—172. ll.

[11]) *Pap Endre* szerint az id. h.

[12]) Habár 1813-ban így ír Kállaynak (az id. h. 46. l.) : „Thékámban könyv helyett már most nyeregszerszám áll. Miveltetni ugaraimat, lovaim s ökreimről gondoskodni, s küzdeni ezen emberekkel, kik tóparton s szalmafedél alatt laknak : ezt kell csinálnom. Nem szabad rajtam nevetned, mert én mind ezeket gazdai komolysággal csinálom."

[13]) L. *Kállay* közleményeit, 54, 56. ll. Azonban Pécelről jul. 13. 1814 már ezt írja Kállaynak, u. ott, 60.l. : „Azt gondolnád hogy szerelmes vagyok; nem, én nem vagyok az, a passiók keresztülmentek már rajtam, s a 24 éves férfiú fentebb s nehezebb tárgyakért esdeklik."

[14]) Mert a *Munkák* V. kötetében „Szemere Pál Sonetteiről" szóló levelek kelte hibásan van 1813-ra *és* Csekére téve. Ő azokat nem írhatta sept. 15., nov. 4. és 20. Csekén, miután van verse, mely sept. 14. és 16. Álmosdon kelt (l. *Munk.* I. 30. 33. l.), s a Döbrenteihez szóló levelek azonévi sept. 25., oct. 30., nov. 15. és 1814-ki jan. 21-kén szinte Almosdon keltek; Kállaynak pedig csak 1815. máj. 30. írja : „Az én lakom nem Álmosd többé, s nem Pozsony, hanem Cseke, a puszta magányos falu Szatmárnak végső szélein" (az id. h. 69.).

[15]) L. Kállayhoz írt leveleit 65. l., és 67, hol így : „Nem írom neked, hogy az osztályban mint érzem magamat, s mint érzem abban ha látom, hogy itt a gleba mellett kell maradnom, ha életem legtöbb javát, a függetlenséget, a lehető polgári szabadságot, elérni akarom. Megvallom hogy még most is bennem a petrarchai lélek, s félő, hogy örökre bennem marad" stb.

[16]) „Róza" románc az 1814-ki folyamban (baráti értesítés szerint, mert magam e kis almanachot mind eddig nem láthattam).

[17]) 1814 és 15-ben : A kedves sírja I., Kivánság IV., A Phantasiához V.

[18]) Nem tiszta hangulatban. Maga így ír e felől Kállaynak máj. 30. 1815 : „Azt irod, hogy küldenék neked újabb munkáimból, s kezdjem el irói pályámat. Ha tudnád mint vagyok én, nem írtad volna egyiket is. Elroncsolt szívvel s eltépett gondolatokkal, e mellett ingerletésben, mint minden hozzám hasonlók ily környülményekben vagynak : lehet-e egyebet írnom recensióknál? Megéritek, hogy én még gonoszabb leszek mint Beckers, és százszorta kegyetlenebb mint Schiller, s kevesebbel gondoló mint Kazinczy, vagy maga Klotz. Igen is, azon az uton vagyok épen, melyen Klotz, s te azt könnyen megmagyarázhatod magadnak ha gondolóra veszed, hogy én rousseaui charakterrel bírok, de iskolai neveltetésem volt, s a

kritikát legelőször is a gonoszlelkű Voltairtől tanúltam, vagy kellett tanúlnom. . . Csokonainak recensióját már elküldém Döbrenteinek" stb., l. az id. h. 73. l.

19) Aurora, 1822 : Az ideál, Andalgások, szép Lenka, A költő. 1827 : A csákányi vérmenyekző, Phantasia, Epedés. 1828 : A zápor, A hazához, Chlóera, Élet, Tanács, Remény és Emlékezet, Fanni után, A vándor, A viola, Ohajtás, Az ábrándozó, Dal (Kertemre szelíden). 1829 : Forrásnál, Elválás, Borkirály, Hymnus, A reményhez. 1831 : Zrinyi éneke, A tyrann, Háladal (Egykor homályos), A költő, Óda (Rákos bolyongok).

20) 1821 : Hazafiuság (Fejedelmünk hajh!), Anathéma.

21) Hebe. 1822 : A váró leány. 1826 : Panasz, Rákosnak Nymphájához. — Aspasia 1824: Dobozi, Rádai sírján, Bordal.

22) A nevezetteken kivül : I. köt. Iskola és világ, 12. l. Iliászpör; húmoros Előbeszéd; II. k. A vallásról 24—46. l. Májer J. egyh. beszéde birálata 225—35., Képző müvészet és költészet 252—62; III. k. Huba ossziáni költemény recensiója 131. l. IV. k. : Izlés, kritika 16—27.. Két javított Csokonai-dal 244. Berzsenyi említett Feleletére az I. kötet 174—183. ll. álló hosszu jegyzetben válaszolt, aláirás nélkül, sőt egy harmadik személy képében. Többször vonatkozik reá a Szemere Zrínyie birálatában is.

23) „Kazinczy által vevém a Bajzával folyt levelezés párjait — irja Bártfaynak N. Károly, apr. 9. 1831. — Csakhogy a dolog elcsendesedett. Kérlek intsed a szeretetre s tiszteletre méltó Bajzát, kíméljék a szent öreget. Nincs ember gyengeség nélkül; de ez, ha ezer annyi gyengékkel bírna is, még is nem csak tiszteletünket, de hálánkat, s a legnagyobb mértékben, kivánja. Ha Kazinczy nem lett volna : bizony most sem egyikónk sem másikonk nem állna ott, ahol. Bizony önála nélkül egy egész epochával hátrább állanánk; s egy epochánál hátrább mik lennénk."

24) „Még egészen elveszve nem vagyok — irja Bártfay Lászlónak Csekéről september 27. 1827. — noha nagyon sok hía van hogy az legyek, a mi csak taval voltam is. Most sem gazda, sem literátor nevet nem érdemlek, s az ég tudja, micsoda valami harmadikká kell még lennem."

25) Nem főjegyzővé, bár ezt állítja *b. Eötvös József* Kölcsey felett tartott akademiai emlékbeszédében a M. T. Társ. Évk. V. köt. I. oszt. a 120. l. és *Pap Endre* az id. h. 304. l. T. i. ömaga még 1831. jul. 2. így ir Bártfayhoz : Azt a mit gróf György (t. i. Károlyi, akkor egyik erős támasza Szatmárban a szabadelmü pártnak) érettem a múlt gyülésen tett, lehetetlen elmellőznem. Mert felállott, s indította a rendeket, *hogy nekem főjegyzői címet eszközöljenek.* Főjegyzői cím és korona : két oly dolog, a mi nélkül igen igen könnyen el tudok lenni : de a lelkes férfiak által megbecsültetés jeleit venni, ez az élet legszebb öröme. Grófod engem valóban nagyon lekötelezett; s eköz helyen így kijelentett hajlandóság inkább magához vonsz, mint bármely jótétemény. Mert jót tenni minden gazdag tudhat, de így tisztelni meg csak azon kevesek tudnak, kik gróf Károlyi Györgyhez hasonlítanak."

26) Ömaga 1831. aug. 2. halálosan beteg barátjához többi közt ezt irja : „Tegnap estve későn vettem uram bátyám levelét. Kifakadozó örömmel nyitottam fel azt, s búsan tevém le. Hogy beteg, hogy a vég nyugalomra átlépésről szól, az engem lelkem mélyéig hatott meg. Érzem én, mi kipótolhatatlan hézag fogna kebelemben támadni ha elveszteném, érzem hogy életével az én politikai életem szoros egybeköttetésben áll. Mi magányosan fogném én az én parányi világomban állani." L. *Pap Endrét* az id. h. 304—5. ll.

27) „Gróf Károlyi György számára — irja *Kölcsey* 1831. dec. 19. Bártfay Lászlóhoz — iratnak a küldöttségi munkák. Eddig a coordinatio fororum és az Ordo processualis kezeinél lesznek. Holnap küldöm a Codex civilist tárgyazó első nyolcívet. A nyomtatás úgy sem megy, mert nálunk factiók támadtak, s ezekből féltében az ord. vicispán a nyomtatást megengedni nem merte mind addig, míg a munka valami generális gyülésen keresztül nem megy. Ők lássák! . . . Az a ki a magáét megtette, nyugalmas lélekkel teheti kezeit kebelébe, bár úgy bánjanak is vele mint máshol az Aristidesekkel és Phocionokkal bántanak. . . Egy szóval, a deputationális munkákért én és Nagy Károl arattunk gyülölséget" stb. „Most Szatmár megyében — irja ugyanahoz 1832. mart. l. — semmit nem hallanál egyebet tüzes fenekedésnél gróf György, Wesselényi, Gőcz (az alispán), Nagy Károl és énellenem. Mi vagyunk tehát a megye veszedelmes emberei" stb.

28) L. *Pap Endrét* az id. h., 305. l., de hosszas felekezeti küzdések után. Közgyülési első tárgyaláskor nem kevés változtatásokon mentek azok keresztül, mint azt *Kölcsey*nek Bártfayhoz írt levelei mutatják, melyekben ezt a rendsz. munkálatok sorsáról egyenként tudósítja. Különösen fájt neki a sajtószabadság el nem fogadtatása, az urbéri munkálatot a conferentia köz felolvasásra sem bocsátotta stb. „A temérdek beszéd — irja u. akkor —, a sok és többnyire sikeretlen capacitálni akarás melyemet megrázta, s nagyon gyenge vagyok. . . . Ezekből látod : mi kár nekünk, hogy grófod és barátja jelen nem lehettek (gr. Károlyi György és b. Wesselényi, az utóbbi egy vivás közben vett seb miatt). Ez most visszapótolhatatlan kár. A

most végzettek fognak a követeknek utasításul szolgálni, s ily utasítások mellett követ lenni ki ohajt? Keservesen megbántam, hogy valaha publicum elébe léptem . . Május 28. ismét bejövök, hogy a juridicumban tett munkálat semmivé-tételét is megérjem! Aztán adieu! oly helyen, hol jót nem tehetünk, legjobb meg sem jelenni többé.“ Szerencsére kedvező változást hozott az az évi széképités a tiszti karba, s ezzel az országgyülési utasitásokba is.

[29]) Mindjárt az elsők közöl a magyar nyelv, az országgyülés Pestre áttétele, úgy az előleges sérelmek ügyébeni izenetek és felirások tőle vannak. Az utóbbiról irja Bártfaynak 1833. jan. 8.: „Ez egy hosszú diplomatikai deductio Erdély és a Partium iránt. Ma referáltam, s minden változtatás nélkül nagy helybenhagyással fogadtatott. Nehányan személyesen megköszönték. Bár egyebütt is hasonló hatást tenne az.“

[30]) *Minden Munkái* VI. köt. 47. s köv. ll. [31]) *U. ott* a 81. 90. 99. ll.

[32]) „Tegnapelőtt — irja Pozsonyból jan. 11. Bártfaynak — érkeztem ide . . . barátaim szivességgel fogadtak. Az ifjuság, mely lemondásunkért, mindjárt a hír érkeztekor, fátyolt kötött, első beléptemkor a terembe örömkiáltással, ma pedig küldöttséggel üdvezlett. Ezek sok részvéttel vagynak irántam, s elveim iránt; adná isten, hogy egy jobb generátiót hozzanak a politikai pályára magokkal!“

[33]) L. *Pap Endrét* az id. h. 331. l.

[34]) L. *A M. Tud. Társ. Évk.* I. köt.

[35]) *U. ott* III. köt.

[36]) 1834 : Intés; Hős. — A Társalkodóban 1832 : Tisztujítás, Édes kín, Az emlékezés fájdalma, Ódák Sappho ut., A Rényhez. — „Az Ifjú, b. Palocsay Tivador után“ az Árvizkönyv II. köt. már halála után jött ki.

[37]) I. füz. 1831 : Jegyzetek a Kazinczy által fordított pindarusi ódára. II. füz. 1833 : A kritikáról.

[38]) „Nekem sok bajaim vagynak — irja *Bártfay*nak Pozs. jan. 29. 1834. — Hartleben munkáimról lemondott; azért, ugy mond, mert idejében nem adtam által kéziratimat; s meg azért, mert a Kritikai Lapok társasága az ő árúinak kelendőségét minden úton akadályoztatják. . . Annyi való lehet . ., hogy könyvei, s köztök az én verseim nem kelnek . . Munkáim kiadásából mi lesz? már most bizonytalan.“ Egyébiránt a Versek nem azért nem keltek, mert a Krit. Lapok egy pár vásári munkát megróttak, hanem mert a politikai mozgalmak által elnyelt figyelem a legjelesb szépirodalmi jeleneteket is, bárkitől jöttek azok, hidegen mellőzte.

[39]) „Első Ferenc“ az 1834-ki folyamban.

[40]) 18-d. rész : „Magyar“ 294. l.. 19-d. rész : Önpanaszok 296. s k.; 24-d. rész : Vilma (Szemere Pálné emlékezete) 332. s k.; 26-d. rész : Beszéd a játékszin ügyében 344 s k. (nem mondatott el soha); 28-d. rész : Kazinczy (akademiai emlékbeszéd, az Évkönyvek I. kötetéből lenyomtatva) 377 s k.; 46-d. rész : Palihoz (levél Szemeréhez) 462 s k. ll.

[41]) 1837 : A Vadászlak, beszély; 1838. A kárpáti kincstár, beszély.

[42]) 1837. I. a Paraenesis; A gyilkos anya, alperesi védelem; A férjölő, törvényszéki beszéd; II : Coelestina. 1838. I. Historiai Vázlatok stb.

[43]) „A mi házi körülményeimet illeti, azok a tavaszszal kedvező kilátást igértek — irja Bártfaynak ez évi sept. 24. — A commassatio nálunk végig ment, s ez által a közbirtokosság veszélyeiből kiemelkedve, gazdaságomat örömmel kezdém folytatni. Valóban, ha semmi ellenséges eset közbe nem jön, kétszáz holdat meghaladó vetéseim, s gyönyörü kaszállóim, melyek legroszabb termésben is másfél száz szekér szénát adandók valának, szép jövedelmet fogtak volna nyújtani. Egyik közbirtokos társunk irígysége fellázasztván a helységet, minden vetéseimet s kaszállóimat végképen elpusztitotta, nem csak, hanem ugarlás és őszi vetésben is megakadályoztatott, úgy hogy a szó legbetüszeréntibb értelmében két egész évre termés és jövedelem nélkül nagyok hagyva; a mi ily nagy háznépet tartó embernél sokat mond. Mert valóban lelkem és testem egész ereje megkivántatik hogy házamat kitarthassam, most, midőn jövedelmem egész forrása semmivé van téve; s még is a veszteség miatt kénytelen vagyok házam népe tartásától kezdve, a sertés és tyúk számára megkivántató utolsó szem tengerit is pénzen vásárolni stb“. A kárpótlási pör megindúlt ugyan, meg is nyerte azt, de az itélet, míg élt, végre nem hajtatott.

[44]) „Recensiók irására szólítasz fel — irja Toldynak dec. 14. 1837. — Mivel e felszólítás második, azt kell hinnem, talán valósággal örömet találnátok benne, ha csakugyan e rég elhagyott pályára visszatérnék. Megvallom, sok okaim vagynak, miért e mesterség többé előttem nem kedves; azonban, ha oly erősen akarjátok, ám legyen. Nagy lépcsőre hágott házi bajaim úgy sem engedik, hogy számatokra valami fontosat egyhamar készítsek; kritikázni pedig lehet, ha az ember gyötrelem és bosszú közt van is; vagy talán épen ez állapot a kritikai hajlandóságnak legkedvezőbb. De, kérlek, rosz és középszerü munkákat ne küldjetek, jeles munkákat elvállalok a belletristica minden osztályaiból, romai és görög philologiából, ide értve a fordításokat, s philosophia historiájából. Ilyeneket elvállalok minden előttem ismeretes nyelven.“

[45]) „A recensiókat — írja ugyannak 1838. jan. 20. — csendes óráimban elkészítgetem, s adott útasításod szerént küldendem le Hozzád"; és Bártfaynak 1838. febr. 14. : „Kisfaludy Sándor Munkáihoz már hozá is fogtam; de sokféle körülmények miatt el nem végezhettem; mihelyt kész lehetek, azonnal küldendem stb"; s ismét martius 25. így enyeleg : „Én olyan vagyok mint a rosz adós; s félő ellenem concurrentionális pör fog indíttatni. Vörösmartyéknak, Szalaynak, és Heckenastnak *) igéretet tevék, hogy számokra bizonyos dolgozatokat fogok készíteni; s még mindennel készületlen vagyok. S ezt a Figyelmezőbe igért recensiókra nézve annyival inkább fájlalom, mert Schedel azokat nagyon sürgette. Most (Pap) Endre magával vihetné , . s én íme kész nem vagyok, pedig még február közepén elkezdém az írást. Azonban amit kínos állapotom hibázik, nem kell talán nekem tulajdonítani. Könyörgök, édes Lacim, méltóztassál Schedelnek ezt elmondani, s egyszersmind nevemben igérni, hogy az elmulasztottat előbb utóbb uzsorával fizetem vissza. Annyi igaz, hogy mindazon kivánt recensiókat három-négy nap alatt, legfelebb egy hét alatt el tudtam volna készíteni; s talán nem fogták volna mondani, hogy roszúl. *De én valami többet akarok nyújtani, mint eddigi recensióimban nyújtottam;* s ez az oka, hogy vártam nyugalmas napokat, milyeknek két hónap óta még birtokában nem valék. Most azonban nem sokára készen leszek".

[46]) L. *Pap Endrét* az id. h. 331. l.

[47]) Ideiglen a nemzeti muzeum szobrászati teremében felállítva; kissé gyarló rajza Tóth Lőrinc Képes Naptárában 1857. látható.

[48]) A M. Tud. Társ. Évk. V. kötetében.

[49]) 1. kötet : Versek; II. Elbeszélések s vegyes beszédek; III. Aesthetikai és kritikai dolgozatok; IV. V. Philosophiai, nyelvészeti és vegyes dolgozatok; VI. Országgyülési és megyei beszédek.

1. Szép Lenka.

Ballada.

Szép Lenka vár a part felett,
Csolnakján a halász
Dalolván csendes éneket,
A part felé vigyáz :
„Csak vissza, vissza szép leány!
Szél támad, és hullámot hány."

Esdekve szól a szép leány:
„Nem én, halász, nem én!
Túlparton zöldel egy virány,
Kunyhó van közepén;
S zöld árnyak a kunyhó körül :
Alattok, ah, kedveltem ül.

Szélvész között, zugó habon
Rettegtet sok veszély;
Reményem még is egy vagyon :
Tán partra hajt a szél,
S kit szenvedés, kit bánat ér,
Örömkönyük a pályabér."

Szép Lenka jön, s csolnakba száll,
Kormányt visz a halász,
Minden hullám csapásinál
Jobban jobban vigyáz.
S a vész midőn ujúlva kél,
Mond Lenka : „partra hajt a szél."

„Nem, lyány! nem partra hajt a szél,
Szél és hab ellenünk;
Veszélyes, ah míg ember él,
Istent kisértenünk:
Hullám dagad s örvénybe száll,
Hullám között vár a halál."

„Halász! szerencse jár velem,
Szerencsés csolnakod.
Nyugat felől, oh szerelem,
Dereng szép csillagod —
Nyugatra vár a hű legény :
Nyugat felé nem félek én."

Szól Lenka, s a túlpartra néz,
Néz, s látja kedvesét.
Örömreszketve nyúl a kéz;
Hév önti el keblét :
És tün előle víz, föld, ég;
Szemében forr csak lelke még.

De vérzik ő, a hű legény,
A part felett állván.
Kél a veszély, húny a remény :
Már-már hal a szép lyány.
És új szél zúg, és új hab gyül —
S a csolnak végkép elmerül.

Lát a legény. Nem nyög, nem sír,
Nem érez, nem gondol.
Felnyílik kínja, mint egy sír,
Nem tudja : merre? hol?
S gyors, mint villám felhőiből,
A hab közé félhalva dől.

2. Dobozi.

Ballada.

Rabló jön és Dobozi már
Hölgyét nyeregbe vette;
Gyors méneken sereg tatár
Üldözve zúg megette:
S messzünnen, mint köszáli hó,

*) Az Athenaeum, Themis és Emlény számára.

Fejérlik a bús lobogó,
Kelő por fellegében,
A ferde nép körében.

De hátra néz, s előre fut
A hű magyar, nejével,
Nincs gát előtte s vészes út,
A bérc egy lesz völgyével.
Omló tajtékban füredvén,
Nyargal, szaguld a büszke mén,
S villámásként gyors lába
Szikrákat hány futtába.

Nem retteg a nemes lován,
Sebet s halált szüvében,
Folyt vére hányszor a csatán,
S hörgött halál keblében?
S annak, ki elhull mint vitéz,
Rabláncot nem fűz semmi kéz:
De nézvén szép hölgyére
Habzik minden csepp vére.

A gyenge nő remegve ül
Hősét körülölelve,
Küzd és lankad, fagy és hevül,
Száll s újra kél félelme.
Röpülő barna fürtinél
Süvöltve zúg a déli szél,
És egy bokor ha zördül,
Fülébe lánchang csördül.

„Bajnok, bajnok van-é erő
Százak felett kebledben?
Kivívsz-e majd, bal sors ha jő,
Lángszablyáddal kezedben?
Túl völgyeken, túl hegyeken
Engem hajt e rút idegen
Szolgálni bús igába,
Vad nője vad lakába!"

Megborzad a búsult vitéz,
Szemét vérkönny áztatja,
Mélyen sohajt, az égre néz,
Reményt keres bánatja.
„Röpülj, röpülj hű paripám,
Jó sors talán jót hoz reám,
Bár készít gyötrelembe,
Kedvébe még veszen be!"

S mint sebhedt őz zöld fák alatt
Hordván kinját magával,
Fut a magyar mint gondolat,
Mint szél sebes lovával.
Omló tajtékban füredvén
Nyargal, szaguld a büszke mén,
S villámásként gyors lába
Szikrákat hány futtába.

De hol van szél küzdő habon,
Hogy ne lankadjon végre?
Hol gondolat, mely szárnyaljon
Végetlen messzeségre?

Száll fáradás inaiba,
Pihegve jár a paripa,
Lassan lobog serénye,
Hal a lovag reménye.

Vész támad a hölgy kebelén,
Egy hab lesz minden vére,
A sík mező területén
Vad lárma zúg előre:
S magasan, mint kőszáli hó,
Közelget a bús lobogó,
Kelő por fellegében
A lárma zajkörében.

„Bajnok, bajnok! nincs védelem,
Csak szablyád hű vasában,
Olvadjon fel rabkötelem
Hulló vérem habjában.
Én lássam-é rablók közül
Élted ha hős halálra dűl,
S érted magát, hajh messze,
Hölgyed lánc közt epeszsze?"

Kétség partján a bajnok áll,
Mely örvényt nyit reája;
Lassan gyúl sóhajtásinál
Reménye vég szikrája.
„Csak még egyszer, hű paripám,
Jó sors talán jót hoz reám,
Bár készít gyötrelembe,
Kedvébe még veszen be!"

És még egyszer megérezi
Sarkantyú hév döfését,
Sérült vadként torrván teszi
Utolsó szökellését.
Omló tajtékban füredvén,
Nyargal szaguld a büszke mén:
S ah villámként gyors lába
Őszveroskad futtába.

S már mint felhő mely hord jeget,
Már mint villám fáklyája,
Úgy zúg s villog hátok megett
A vad tatár láncsája:
S magasan, mint kőszáli hó,
Ott leng már a bús lobogó
Kelő por fellegében,
A ferde nép körében.

„Bajnok, bajnok! nyújtsd csókodat,
Az utolsót ajkamnak,
S terjeszd el védő karodat
Örvényén fájdalmamnak.
Angyal szerelmem egéből,
Ragadj fel a rablók közül!"
Nem szól a hős s elfordúl,
Szeméből egy könny csordúl.

„Bajnok! nincs bízni több remény,
Nincs várni perc éltemben,
Hamvad minden más érzemény,

Egy lángol még keblemben:
Szabadság nyújt, ah, hű kezet,
Hozzá csak omló vér vezet!"
Nem szól a hős s megrendül,
Egész léte felzendül.

„Irígylem férfilétedet,
Irígy vagyok sorsodra,
Fenhordozván fegyveredet
Boszúlva dölsz sirodra.
Én térden, nem tehetve mást,
Koldúlok tőled egy csapást:
Adtam szivet, szerelmet,
Adj még csak egy kérelmet!

Vagy ó, vad győző karjain
Utált csók legyen bérem,
S megfúljon erőszakjain
Az öszvedúlt szemérem?
Férj, hajh, képzeld el irtózván
Midőn nőd a bün ostromán
— Ez-e hűsége díja? —
Utolsó harcát vívja!"

Megjajdulván kétségbe hull,
Nem bír a hős kinjával,
S kardjához, ah, borzadva nyúl
A végső perc folytával;
Midőn, mint vívó oroszlán,
Szomjan vér és zsákmány után,
Krímnek dühös tatára
Kezet nyújt már párjára.

És elfordúl s felöleli
Nyögő nejét karjába,
És hű vasát megszenteli
Merítvén oldalába;
És, rontván a vad nép közé
Ad s vesz halált mindenfelé,
S omolván drága vére,
Hölgyének rogy testére.

3. A vándor.

Románc.

Reng a hullám, röpül a sajka,
Messzebb messzebb vonúl a part;
Még csóktól ég a vándor ajka,
Még visszanyújt remegő kart.
Keblét a búcsu gondolatja
Mély olvadásban haboztatja;
Utána int száz szem, száz kéz,
De ő csak egypár könnyet néz.

S ím kéklik a part zöld pázsitja,
Homályba tűn a messzeség,
Az egypár könnyet elborítja,
Nem látszik már, s ott reszket még.
A vándor áll, némán nyögdell ő,
S utána hord a parti szellő
Száz köszöntést bús zúgással,
De ő csak egy sohajtást hall.

A sajka száll, a sajka hajtat,
Alatta víz, felül az ég;
Lassan lezeng a vég sohajtat,
Nem hallik már, s ott lángol még.
A vándor enyhet kér melyére,
Száz csillag néz vérző sebére,
De ő csak egyfelé tekint,
Mely nyúgotról szerelmet int.

4. Epedés.

Bú kél velem, bú jár velem,
Ki ránt fel kebléből?
Adj egy rózsát, hű szerelem!
Hajad szép fürtjéből.
Egy rózsát adj, hű szerelem!
Bár tövises lészen,
Tán ha kínját elviselem,
Majd öröm vár készen.

Mért nyög, miért az esti szél
Bokor ernyőjében?
Mért fürdik a rózsalevél
Harmat hüs cseppjében?
Azért nyög, hajh, az esti szél,
Mert én sohajtottam!
Harmatcsepped, rózsalevél,
Szememből ontottam.

Fészkén az árva fülmile
Ha párját siratja,
S búját énekbe zengi le,
Lágyúl-e bánatja?
Oh zengenék úgy éneket
Egyik éjről másra,
S bércet, völgyet, fát, köveket
Indítnék sírásra.

Szün a zápor, s szivárvány ég
Fen sötét felhőkön:
Vándorsorsom túlhalad még
Borongós időkön.
Adsz egy rózsát, hű szerelem,
Bár tövises lészen,
Tán ha kínját elviselem,
Majd öröm vár készen.

5. Csolnakon.

Ültem csolnakomban
Habzó vizen,
Hallék zúgni darvat
Röptébe fenn:
Röpülsz, égi vándor,
Föld s víz felett:
Vajha szállni tudnék
Én is veled!

Indultál keresni
Más jobb határt,
Langy tavaszt, virítót,
S tenyésző nyárt.

Én is, hajh, keresnék
Szállván veled,
Más boldog határon
Hű fedelet!

Lelnék én tanyácskát
És szép eget,
Hol telet ne látnék
S búfelleget.
Hol teljes reménynyel
Mint szivárvány,
Tünne fel minden nap
Más nap után.

S ott, hol esti szél leng
Zöld fák közül,
Forrás ömledezne
Kunyhóm körül:
Isten hozzád, csolnak,
S te vészes part,
Hű kegyes nyit ott rám
Remegő kart!

Ülök csolnakomban
Habzó vizen,
Hallok zúgni darvat
Röptébe fenn.
Röpülj, égi vándor,
Föld s víz felett:
Sorsom, ah nem adta
Szállnom veled!

6. Esti dal.

Kertemre szelíden
Az estve leszáll;
Lágy szél nyög epedve
Virágainál.
S míg szél nyög epedve
Virágainál,
Harmatja szememnek
Azokra leszáll.

Nem látod-e, lyányka,
Hűs árnyaimat?
Jer s tépd kebeledbe
Virágaimat!
S harmatja szememnek
Ha rólok lehull,
Lassan leperegve
Szivedre vonul.

Búsan csörög a hab,
A fülmile zeng,
Fenn a szerelemnek
Szép csillaga leng.
Mit nézsz mosolyogva
Sugárid alól!
Ah, lelkem öleld ki
Borúlatiból!

Titkom kebelemben
Oly csendes, oly hív!
Mért habzik alatta,
Mit vérzik e szív?
Árnyékba körüle
Hűs nyúgalom űl,
Lángérzete mégis
Messzére hevül!

Lángod tele mellyem
Alatt viselem!
Légy idvez örökre
Arany szerelem!
Boldog, ki merenghet
Hullámid felett,
S révpartod ölébe
Visz hű kebelet!

7. Vágy.

Volnék csak kis madár!
Röpülnék szárnyakon,
El szép hazám felé,
Hű szívem merre von;
Túl erdőn, túl hegyen,
Merről a nap felkél,
Virúló part felett,
Lyánykám hol búban él.

Lassan szállonganék
Mint esti fúvalom,
Forró szerelmeket
Csattogna bús dalom;
S elszenderíteném
A lyányt zengésivel,
Hogy édes álmain
Képem viradna fel.

Látnám, mint gyúl felém
Hullámzó kebele,
Hév ajkin hallanám
Nevem mint zengi le;
S az álomkép után
Felnyitván karjait,
Örömcsepp fénylené-
Végig lángarcait.

Mint lepke, harmatot
A rózsa bájölén,
Oh reszkető könycsepp,
Felszívlak téged én!
S erőd balzam gyanánt
Átfolyva mellyemet,
Megenyhül majd sebem,
Mely most kínnal temet.

8. Rákos Nymphájához.

Egy dalt, egy dalt,
Ó Nympha, kedvesednek
Folyásod partjain!
Egy dalt, mely egyszerűen,

Egy dalt, mely égi hévvel
A szívhez szóljon és tehozzád.
Kettő szerelme kebelemnek,
Egy hon és egy leány:
Azt vérző szívvel, ezt epedve,
Azt lángolóan, ezt mosolygva
Tekintvén ölelem.
De büszke lesz szivem, s dobog,
S önérzés száll ki homlokomra,
Ha képeik lengenek felém.
Kegygyel teljes, de búsan
Tünik fel képed, ó hon!
Mint Róma Caesar álmain.
Ó szent, ó szent!
De fájdalomnak érzete,
Mely rólad súgárzik reám!
De te mosolygva jösz
Ó lyány, mint május reggelén
Az újjá szült nap ragyog.
És kebleden
Mint olvad el a bú,
És kebleden kivül
Mint nincs öröm!
Ó hon, ha egy pillantatig
Szétoszlik felleged,
S vigan mosolygasz:
Olympig szállnak érzetim,
S láng és erő keblemben.
S ha, lyányka, néked
Szelíd bánat leng arcodon,
Könnyekben dölök karjaidra,
S vigasztalást lelsz ajkamon.
Ó lyány, hamvedreden
Búsan kel egykor a dal,
S majd szárnya fenlebegvén,
Harmatjából egének
Csöppent vigasztalást.
De néked élni kell, ó hon!
S örökre, mint tavasz, virúlni —
Ah, mert omladékidon
Reszketve fognék szétomolni
Hazám, hazám!

9. Hazafiúság.

Fejdelmünk hajh! vezérünk hajh!
Magyartok gyászban ül!
Még leng a szellem tőletek,
S már lelke sem hevül.

Oltárunk áll, s nem füstölög
Rákos szent mezején;
A szablya függ, s nem hord vitézt
Hátán a büszke mén.

Oh Várna! Várna! füveid
Lengessék hűs szelek;
Borítsa csendes nyúgalom,
Király, emlékedet!

Vérkönnyet önt az útazó,
Mohács! virányidon;
Érzése mély, érzése szent,
Mert érted sír, oh hon!

De bujdosóknak sírja te,
Pontus határain;
Nem leng egy sóhajtás feléd
Hű ének szárnyain.

Titkon borong a génius
A néma hant felett,
Hol lángoló szív s honszerelm
Váltottak életet.

Boszúját, a hüvet, nemest,
Keblében érleli,
Mely forr és olvad, s tiszta lesz,
És pontját megleli.

S villámként csap, villámként sujt,
És tűzre, lángra kél,
S a honfiú s a honleány
Csak érez, nem lát s fél.

És halni mégyen, s győzve jár
A vér szent mezején,
Vészek körítik homlokát,
Erő forr kebelén.

S rohan, mint ár, a győzelem
Kelettől nyúgatig;
A láncsa zúg, a lobogót
Magas szellők viszik.

Ledölt országok hamvain
Egy szép hon támad fel,
Mely lelket tölt, mely szívet ráz
Neve zengésivel.

10. Hymnus a magyar nép zivataros századaiból.

1823.

Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel,
Nyújts feléje védő kart,
Ha küzd ellenséggel;
Bal sors a kit régen tép,
Hozz rá víg esztendőt:
Megbünhödte már e nép
A multat s jövendőt!

Őseinket felhozád
Kárpát szent bércére,
Általad nyert szép hazát
Bendegúznak vére.
S merre zúgnak habjai
Tiszának, Dunának,
Árpád hős magzatjai
Felvirágozának.

Értünk Kúnság mezein
Ért kalászt lengettél,
Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtettél.

Zászlónk gyakran plántálád
Vad török sáncára,
S nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.

Hajh, de büneink miatt
Gyúlt harag kebledben,
S elsujtád villámidat
Dörgő fellegedben.
Most rabló mongol nyilát
Zúgattad felettünk,
Majd töröktől rabigát
Vállainkra vettünk.

Hányszor zengett ajkain
Ozman vad népének
Vert hadunk csonthalmain
Győzedelmi ének?
Hányszor támadt ten fiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre?

Bújt az üldözött, s felé
Kard nyúl barlangjában,
Szerte nézett s nem lelé
Honját a hazában.
Bércre hág és völgybe száll,
Bú s kétség mellette,
Vérözön lábainál,
S lángtenger fölette.

Vár állott? most kőhalom;
Kedv s öröm röpkedtek?
Halálhörgés, siralom
Zajlik már helyettek.
S ah szabadság nem virúl
A holtnak véréből,
Kínzó rabság könye hull
Árvánk hő szeméből!

Szánd meg, isten a magyart
Kit vészek hányának,
Nyújts feléje védő kart
Tengerén kínjának.
Bal sors a kit régen tép
Hozz rá víg esztendőt;
Megbünhödte már e nép
A múltat s jövendőt!

11. Hozzá.

Nyisd fel, ó, lángzó kebeled, dicső hölgy!
Nyisd fel a küzdő szeretőre kebled;
Fenröpültedből kegyesen mosolygván,
Égi Szabadság!

Nékem is forrtak szemeimben égő
Könnyek, éreztem haza szent szerelmét;
Ints! zajos habként dagadozva várom
Lengeni zászlód.

Járom a gyáván! ki remegve futja
Fen dicsőséged ragyogó világát,
S megszokott rabság kezein tudatlan
Csörgeti láncát.

Átok a gyáván! ki nevedre borzad,
Mert gyakor szélvész kavarog fölötted,
Mert halálhörgés diadalmi pályád
Mennyei bére.

Szállj ki felhőden, s noha szózatod mint
Villogó szélvész dörög is körülem,
S zöld borostyánod noha fürteid közt
Vérbe füredt is:

Kellemed látom, s dobog érte mellyem;
Csókodat várom szerelemben égve,
Csókodat szomjún epedő ajakkal,
Jer, ne tagadd meg!

12. Zrínyi dala.

1830.

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére,
Mely nevével hév szerelmet gyújt;
S messze képét bújdosó magzatja
Még Kalypso keblén is siratja,
S kart feléje búsan vágyva nyújt?

Itt van a hon, ah nem mint a régi,
Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
Többé nem győzelmek honja már;
Elhamvadt a magzat hő szerelme,
Nincs magasra vívó szenvedelme,
Jégkebelben fásult szívet zár.

Hol van a bérc, és a vár fölette,
Szondi melynek sáncait védlette,
Tékozolva híven életét;
Honnan a hír felszáll, s arculatja
Lángsugárit távol ragyogtatja,
S fényt a késő századokra vét?

Itt van a bérc, s omladék fölette
Mely a hőst és hírét eltemette,
Bús feledség hamván, s néma hant;
Völgyben ül a gyáva kor s határa
Szűk köréből őse saslakára
Szédeleg ha néha felpillant.

És hol a nép, mely pályát izzadni,
S izzadás közt hősi bért aratni
Ősz atyáknak nyomdokin tanult;
S szenvedett bár, s bajról bajra hága,
Hervadatlan volt szép ifjusága,
A jelenben múlt s jövő virúlt?

Vándor állj meg! korcs volt anyja vére,
Más faj állott a kihúnyt helyére,
Gyönge fővel, romlott, szivtelen;
A dicső nép, mely tanult izzadni,
S izzadás közt hősi bért aratni,
Névben él csak, többé nincs jelen.

13. Rény.

Magasan, magasan,
O Rény, veled
Röpüljön a dal.
Arcod tiszta fényben
Tünik fel Olympon
Mint nyári nap:
De sürü gőzfelleg
Borítja földünket
Színed elől,
S súgárid homályban
Hatnak reánk.

Gyakran láttalak
Kerengeni
Mint vészhozó cométát
Földünk felett,
Imádva, rettegve,
Mert nagy valál,
És fenségedben
Irtóztató
Mint a dörgő menny.
De mikor jösz
Mint hesperi csillag
Csendesen, szelíden,
Mosolygva tekintek
Ellenedbe
Kegygyel tölt istenné.

Nem te nyújtád
A méregkehelyt
Hellas égi fiának?
Nem te fonál koszorút
Camill fejére
A Capitolium
Szent bércein?
De ki titkon eped
Rejtekében
Sejdítgető kebellel
Feléd feléd,
Arra hüsen csepeg
Aetheri balzam
Szárnyaidról,
S rengő öledben
Felviszed ötet,
Lefolyván napjai,
Olympra, fel!

Csalfa alakok
Bolyganak köztünk
Gyakran, hazudván
Téged istenné.
A komoly való
Meggyújtja fáklyáját,
S mint éji lidércek
Tünnek el ök.
De te állasz
Éjjel és nappal,
Csendben, viharban,
Gyász s öröm között,
Nem változó fényben:
Mint az örök sors.

Légy idvez nekem,
Bár vér s pusztúlat
Kövessék nyomdokid,
S ínség s halál.
Tiszta kebelbe
A gyilok ha merül,
Tiszta kebelre
Vad sors ha rohan,
Intesz egedből,
S az isteni lélek
Nem sülyed el.

14. Igazság.

Vak vagy-e te, szent Igazság?
Néked látni kellene;
Látni, mint hevül a gazság
Jámborságnak ellene.
„Nem valék vak, hív Igazság,
Láttam mit mivelt a gazság,
Lest intézvén s szopván vért,
S adtam néki méltó bért.

Ajkát méreg haboztatta,
És dühödve vívt velem,
S eltiporván megszagatta
Vérrel ázó kebelem.
S hogy ne látnék vad szüvébe,
Fátyolt vont szemem fölébe;
S nem rettegvén már tanút
Nyílt bünének tágas út.“

Szépre rútra hát így gondot
Nem tarthatnak szemeid,
Szent Igazság, és e fontot
Még is hordják kezeid?
„Szépre, rútra nincsen gondom,
S nem magamnak függ így fontom,
Mely kezemben semmi bért
Százak óta már nem mért.

Tartom azt újjam hegyéből,
Elmeredve, mint csontváz;
S a gonosz rablott kincséből
Serpenyőmbe terhet ráz.
A teher sujt bús erőben,
S a lebillent serpenyőben,
— Borzadjon bár föld és ég, —
Néki száll a nyereség.“

Hát befátylozott szemével,
Kinn e pompás kapunál,
S roszra fordult mértékével,
Istenséged ört mért áll?
„Ah, ben ültem hajdanában,
S szózatom zengő hangjában,
Fenálló székem körül,
Megcsendült sok gyáva fül!

S már itt állok elnémítva,
Bús orcámon zápor s szél;
S a gonosz nem háborítva

Ben veszélyes kénynek él.
Zúg csapása villámának,
S romján más boldogságának,
Melyet rogyni vígan lát,
Alkot márványpalotát."

Szent Igazság, és honodnak
Hol vagynak határai?
Szenvedsz, s vissza nem ragadnak
Hű szerelmed szárnyai?
„Jámbor, fen hazám az égben,
Mondhatatlan messzeségben,
A csillagpályák között,
S már valóm felköltözött.

Ám tekintsd e hidegséget
Arcom holt vonásain;
És tapintsd e keménységet
Testem márvány tagjain:
S ím befátylozott szemével
Roszra fordúlt mértékével,
S kin e pompás kapunál —
Lelketlen kép a mi áll!"

15. Bordal.

Igyunk derűre!
Igyunk borúra!
Úgy is hol kedvre
Úgy is hol búra
Fordul az élet.
Kedved a jó bor
Jobban éleszti;
Búdat a jó bor
Messze széleszti,
S elmulat véled.

Minden, por, álom,
S füst e világon.
Mi haszna gázol
A boldogságon
A hír barátja?
Ha dob riadt a
Harc reggelére,
Patakban omlik
Hullámló vére,
S bérét más látja.

Békételen, bús
Szenved magába,
Kétség s remény közt
Vár s fél a kába
Percet s esztendőt.
Miért törődöl
Szűk életeddel?
Napod ma mit nyújt,
Köszönve tedd el,
S hagyjd a jövendőt.

Reggel vagy estve,
Szélben vagy csenddel,
Éljön magától
Sorsod mit rendel:
Miként nyár és tél.
Ernyőt keress, ha
Készül borúlni:
Szenvedj, ha nem tudsz
Hová vonúlni:
Fordulhat a szél.

Éld a jelenlét
Percét s óráját:
Együtt lefutja
Jó s rosz pályáját,
S együtt húny véled.
Igyunk derűre!
Igyunk borúra!
Úgy is hol kedvre,
Úgy is hol búra
Fordul az élet.

16. Remény s Emlékezet.

Éltünk rögös hátárain
Két génius vezet,
S felleg borúlván útain
Nyújt mindenik kezet;
De bár tekint biztatva rád.
Vigasztalást egyik sem ád:
Remény s Emlékezet.

Emlékezet lebegteti
Szárnyát a múlt felett,
S bús képzetekben rengeti
Borongó kebeled;
Múlt kedv után titkon epeszt,
Múlt kín között ismét senyveszt,
S lelkedre hoz telet.

Kéklő lepelben messze jár
Előtted a Remény;
Magához int; de meg nem vár,
Tovább tovább lengvén;
S míg lepkeszárnyát kergeted,
Lezúg hiában életed,
S állasz pályád szélén.

Roszat ne félj, s ne kívánj jót,
Múlt és jövő közül;
Öleld meg a jelenvalót,
Mely játszik és örül;
S bár ködbe néha burkozik,
De színe gyorsan változik,
S ajkán mosolygás ül.

17. Megnyugvás.

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
A sors bút hozva száll,
S kùzdő reményök, cél helyett,
Újabb veszélyt talál,
S ha a szabadságért folyt vér
Átok leend. s a pályabér
Vagy járom vagy halál.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Mi haszna bú, mi haszna gond?
Törvényt ki szab s határt?
Szerencse köt, szerencse bont,
S vakon használ vagy árt.
Ki éjt s napot fáradva tölt,
Ki nyugszik és kart karba ölt,
Együtt lát hasznot s kárt.

Hát mért törődöl a világ
Sorsán, maroknyi por?
Szárad s kihajt a szőlőág,
Lesz őszszel újra bor;
S kedved ha most mámorba fúl,
Álvás után feljózanúl,
S kerül megint a sor.

Kis csolnak, ah, csak életünk,
A sors az óceán;
Most szép partokra köthetünk,
Majd hullám mérge hány.
De kedvezőn lengő szelet
S dörgő vészt a csolnak felett
Tűr a bölcs egyformán.

18. Talányok.

II.

Gyámkar ápolgatta szülőm gyöngeségét,
Még is lángzó erőt szívtam hű kebelén;
Erőszak dúlta fel szép formám épségét,
S kínoztatás után tömlöcre szálltam én.
Habzó bánatim közt míg erőtlenb voltam,
Küzdöttem feltörni méltatlan záromat;
Erőm virágában nyugvásra hajoltam,
S kedvre hozom a kik szerzék rabságomat.
Még is, megemlítvén sorsom durvaságát,
Gyakran bút árasztok a vigyázatlanon,
S bár felgyújtom olykor az észnek világát,
Tüzem többször reá vad sötétséget von.
De sok száz okozott károk ellenére,
Becsem e világon nem talál végzetet,
S az agg kor, mely már most megvettetést érez,
Nékem készít nagyobb s nagyobb tiszteletet.

V.

Erőm s tanácsom nincs, ezrekkel
Még is vezérként hordanak;
Fen küzdel szárnyam a szelekkel,
Lábamhoz hősek hullanak.
Esküttе nékem szent hüségét
Az ifjuság délceg sora,
Kiséri pályám messzeségét
A Grátiák könyzápora.
Szerencse, hír nyomban követnek,
Vesztőre vesztem mocskot hoz,
S a nyertes hív emlékezetnek
Szentelve, nyújt oltárihoz.

IX.

Ég nem vagyok, de csillagim ragyognak;
Kert nem vagyok, s virúl a rózsa rajtam;
Tüz nem vagyok, s lángolhatok, hevítek.
Örök havat látsz halmaim felett,
S nem olvad az, bár forrjon is hevem.
Gyöngéd alakra képez a természet,
Fegyvert sem ád, még is szivet lövellek,
S vérző sebekkel tépem kebledet.
De gyakran, ah, ha győztem, győzetem;
Rabom valál, s raboddá kelle lennem,
S az életet veled futom keresztül.
Te karjaidban ápolsz engemet,
Hiában! én, ah, folyton hervadok,
S ujabb virág kél nyomdokim felett,
És benne képed hű mását leled.

19. Achill és Agamemnon vitájok.

Homer Iliászából. *)

Descriptas servare vices, operumque colores.

Napja kilenc vala már, hogy az Isten veszszeje zúgott,
A tizeden gyülést hirdet vala népnek Achillevs,
A mit eszébe hozott istenné szépölü Héra,
Mert gondot danaokra viselt, kiket hullani látott.
S már mikoron fölgyültenek ők, s gyülekezve levének,
Erre felállván így szólott gyorslábu Achillevs:
Atríd, azt hiszem én, hogy mostan szerte bolyongván
Ismét visszamegyünk, a halált kikerülni ha tudjuk,
Mert együtt dög emészti és harc az achájai népet.
De nosza kérdezzünk egy jóslót, vagy papot, avvagy
Álomfejtőt is (mert Zevstől vagynak az álmok),
A ki kimondja, miért dúl ennyire Phoibos Apollon?
Tett fogadásinkért haragudt-e meg? áldozatért-e?
Hogy ha talán bárány s választott kecske kövérét
Megnyervén akar ennyi veszélyt elvennie rólunk.

Ő ugyan így szólván lebocsátkozik, erre föllállott
Álomfejtők közt legügyesb, Thestor fia Kalchas,
A ki tudá mi vagyon, mi leszen, s mik múltak el eddig,
S Ílionig vezeté bízvást az achái hajókat
Jóslattal, melyet neki nyújt vala Phoibos Apollon,
A ki nekik bölcsen elkezde beszélnie, s szóla:
Ó Achilevs, akarod, Zevs kedvese, hogy boszszúját
Fejtsem Apollonnak, a messzelövő fejedelmnek.
Én megfejtem azért, te meg alkudj, s tégy nekem esket,

*) Ugyanazon részt közlöm itt, melyet Révai fordításából (I. köt. 524. l.), anyagúl két kor s két jeles költő ereje s módjának összehasonlíthatására.

Hogy készen szavad és kezeid fogod adni segédül.
Mert hiszem a férjfit megbosszankodni, ki minden
Árgosiaknak urok, s kinek enged minden achái.
Mert sokat árthat az úr, mikoron alacsonybra haragszik,
És noha bosszúját azon egy nap zárja magába,
Tart azután is epét, eleget míg nem teszen annak
Ő maga mellében, de te szólj, megtartani fogsz-e?

Néki felelvén így szólott gyorslábu Achillevs :
Mondjsza, ha tudsz, bennem bizakodvád, bár mi jövendőt,
Eskem Apollonra, Zevs kedveltére, kinek te
Esdve jövendőket danaoknak fejteni szoktál,
Senki is én élvén, s e földet látva szememmel,
Rád hogy erős kezeket nem tészen az öblös hajóknál
A danaok közzül, nem még Agamemnon is, a ki
Most leghatalmasbnak seregünkben lenni dicsekszik.

Lelket vőn, és zenge megént a jámbor ezenkép :
Nem fogadásinkért haragudt ő, s áldozatért sem,
Papjáért haragudt, kit nem tisztelt Agamemnon,
S lyányát meg nem adá, s el sem fogadá vala sarcát.
Kínt ez okért ada Messzelövő, s még ád is ezentúl,
És nem fogja nehéz kezeit fölvennie rólunk,
Míg a kedves atya nem bírja kökényszemü lyányát
Ingyen, váltatlan, s Chrüzébe miatta nem indúl
Áldozat, akkor majd leszen engesztelve mihozzánk.

Ő ugyan így szólván lebocsátkozik; erre fölálla
Atríd, a bajnok tágas birodalmu Agamemnon
Elbúsúlva, harag szívét a homályba borúltat
Megtölté, s neki két szeme fénylő lángot hasonlít;
Kalchashoz legelébb komoran ránézve beszéle:
Rosz jósló, te nekem kedvest soha mondani nem tudsz,
Szíved kedve, jövendölnöd gonoszat csak örökké,
Jó szót még soha nem szólál és nem telyesítél.
Hirdeted immost is danaok közt zengve jövendőt,
Kínt a Messzelövő hogy azért árasztana rájok,
Chrüzéis lyányért mert nem fogadám el akarva
A ragyogó sarcot; mivel őt inkább vala kedvem
Otthon bírni, Klütaimnestrának minthogy elébe,
Szüzenvett nőmnek, teszem őt, mert nála nem alsóbb
Testre és ábrázra és elmére, s akarmi müvére.
Ám de ha jobb leszen az, még így is visszabocsátom,
Megtartatni inkább szeretem, mint vesznie népünk.
Tí pedig újra nekem díjt adjatok, argosiak közt
Díjtalan hogy magam én ne legyek, lennem nem is illik;
Mert látjátok, az én díjom más részre megy által.

Néki felelt azután lábbal gyors isteni Achillevs :
Atrídes te dücső, nyereséget szertelen üző,
Díjt teneked honnan nyújthatnak lelkes achívok?
Mert nincsen tudtunkra sehol közpréda letéve,
Várakból miket elrabolánk, föl vagynak oszolva,
S ismét a néppel gyüjtetni rakásra nem illő.
Ám engedjed ezent istennek; mí meg achívok
Három s négyszeresen fizetünk majd, Zevs ha megadja
Földúlnunk Tróját, az erős épületü várost.

Néki felelve viszont így szóla király Agamemnon :
Így se csalárkodjál, ékes mint isten Achillevs,
Bár ha vitéz; nem síklassz el, s készlelni te nem fogsz.
Tán akarod, hogy díjt egyedül bírj, én pedig üljek
Megfosztatva? s parancsolod ezt ím visszabocsátnom?
Ám legyen, hogy ha nekem díjt adnak lelkes achívok,
Kedvem elégítvén, ezzel mely légyen egyenlő;
És ha nem adnak, majd fogok én úgy venni magamnak,
S díjodat, elmenvén, s Ájásét avvagy Odüsszét
Fogva viszem; s meg fog szomorodni, kihez bemenendek.
Ám de tanácskozzunk még majd ezután is ezekről.
Most nosza barna hajót a mély tengerre lehúzzunk,
S gyüjtsünk öszve derék evezőket; s áldozatunkat
Feltegyük, és együtt Chrüzeist a kellemes arcút,
S kész legyen a fővek közzül egy menni vezérül,
Ájás, vagy pedig Idomenes, vagy az isteni Odüssevs,
Vagy te magad hősek legrettenetesbike Pélíd,
Áldozatot tévén hogy meglágyítsad Apollont.

Rá komoran nézvéje felelt gyorslábu Achillevs :
Szemtelen hajh, s ravaszúl csúfos nyereséget ohajtó!

A danaok közzül készen ki fogadja parancsod,
Útat tenni, vagy hősekkel megvívni vitézül?
Én ide nem jöttem harcos trószoknak okáért
Bajra kiszállnom, okot nékem nem is adtanak erre.
Ökreimet soha nem rabolák el, méneimet sem,
Sem veteményeimet Phthié termékeny határin
El nem gázolták, mert hosszú sorba fekünsznek
Árnyéklott hegyek, és tenger zúgó vize köztünk:
Csak, hogy örülj, téged követénk ide, szemtelen, együtt,
Birságot Meneláosnak, s neked, ebszemü, vennünk
Trója hadán; de te nem gondolsz, s ügyet erre nem is vetsz,
Sőt az ajándékot fenyegetsz elvenni, miért én
Küzdöttem, s adták danaoknak gyermeki nékem.
Véled egyenlő díjt akkor sem nyerhetek, hogy ha
Trójaiak népes várát feldúlja görögség.
Ám de viszem nehezebb részét a szélveszes harcnak
Enkezemen, s még is hahogy egykoron eljön az osztály,
Vészsz nagy ajándékot, magam én kedveske kicsinyke
Részt nyervén jövök a gályákhoz az harcba kifáradt.
S most Phthiába megyek, mert sokkal jobb lesz hazámba
Görbe hajóimmal megtérnem, s vélem, hogy itten
Tiszteletlen lévén, nem fogsz te is gyűjteni kincset.

Néki felelt azután hősek fejedelme Agamemnon:
Fuss, ha vagyon kedved, s nem foglak kérni hogy értem
Késleld útadat; énmellettem mások is állnak
Kik fognak tisztelni, s kivált a gondviselő Zevs.
Zevs-táplált királyok közt undok vagy előttem,
Kedved mert csak örök visszongás, ütközet és harc;
Hogyha vitéz vagy is, azt istenség adta tenéked.
Tennen hajóiddal s társaiddal térve honodba
Mürmidonok közt légy fejedelm, én semmibe veszlek,
És haragod nevetem, s íme így fenyegetlek ezennel:
Chrüzéiszt tőlem mivel elveszi Phoibos Apollon,
Őt ugyan elküldöm társaimmal s ennen hajómmal,
S helyte, jutalmod Brízéist a kellemes arcút
Elmenvén teremedbe, hozom, tudtodra hogy adjam
Mily tehetős legyek én, s rettegjen más is ezentúl
Vélem mérni magát, s hasonosnak mondani hozzám.

Mondá, s Péléjonra leszállt a fájdalom, ekkor
Tüzredühült kebelén két gonddal forr vala szíve:
Éles szablyáját ha kivonván combjai mellől
Itt ezeket szétmozdítsa és Atrídot elölje-e,
Vagy pedig elcsendítse dühét, s fékezze haragját?
Addig, míg ezeket forgatja szüvében, eszében,
S vonja hüvelyéből nagy kardját, ím jön Athéna
Égből, kit küldött istenné szépkeblü Héra,
Mindeniket szívből kedvelvén s gondosan óván,
Hátúl állt és szőke haján megfogta Peléjont,
Csak neki tünvén fel, s más nem láthatta személyét.
Megrettent Achilevs, s megfordult s hirtelen ismert
Pallas Athénára, és szeme látszott rettenettesnek,
S őt megszólítván szárnyalló szókat imígy ejt:

Hozzánk pajzsrázó Zevsnek magzatja miért jösz?
Látni bitanglását Agamemnonnak van-e kedved?
Ám de neked mondom, melyet telyesedni reménylek,
Fenhéjzási miatt hamar éltét veszteni fogja.

Néki viszont szólott istenné kékszemü Athéna:
Égből én haragod jöttem csendíteni, hogyha
Engedsz, külde kedég istenné szépkeblü Héra,
Mindenitek szívből kedvelvén, s gondosan óván.
Ám tégy félre viszályt, és kardot vonni se készülj,
És csak szókat ereszsz, mint fog történni, szitokra;
Mert ime megmondom s bé fog telyesedni bizonnyal:
Háromszorta lesz e kár pótoltatva tenéked
Fényes ajándékkal, de te szünjél és nekem engedj.

Néki felelvén így szólott gyorslábu Achillevs:
Istenné, szükség szavatok tisztelve követnem,
Ámbár telve haraggal szívem, minthogy ez így jobb.
Isten után ki hajol, hamarabb hallgatja meg őtet.

Mond s az ezüstös markolatot megnyomta kezével
S hátra hüvelybe löké nagy kardját s hajla szavára
Pallas Athénának, melyre ez felszáll vala Olümpra
Pajzsrázó Zevsz házaiba, más égi lakókhoz.
S magzata Pelevsnek tüstént ily durva szavakkal
Atrídot megszólítá s nem múlta haragját.

Bortömlő, birvád kutyaszemmel s szarvasi szívvel,
Sem valaha a néppel felfegyverkezned az harcra,

Sem görögöknek jobbjaival soha lesre kimenned
Nem mertél, mert ez szemeidben látszik halálnak.
Jobb sokkal görögök széles sergébe kezéből
Annak ajándékát, ha ki ellent szóla kivenned,
Népnyúzó fejedelm, mert asszonyi népet igazgatsz.
És bizony Atríd most legutolszor tész vala szégyent.
És ime megmondom, s eskem magas esket előtted
E pálcán, levelet mely nem fog termeni s ágat
Többé, s minthogy elébb gyökerét a bérceken hagyta
Nem zöldül ki, mivel környül letarolta vaseszköz
Héját és leveleit, s görögöknek magzati mostan
Bírálván kezöken tartják, kik szorgosan óvják
Zevsnek törvényit; s magas esk leszen ez neked : — egykor
Fogják magzati a görögnek ohajtani Achillevst
Mindnyájan, te pedig bár búsúlt, adni segédet
Nem tudsz, majd ha sokan gyilokló Hektornak alatta
Hullanak haldokván, te pedig ben szíved emészted
Bosszongvád, görögök legerősbjét mert legyaláztad.
Mond Pélíd, s ekkor pálcáját földre hajítá
A kirakottat aranykapcsokkal, s ő maga félreült.
Atríd más félen bosszong vala; s fölkele Nestor
A nyájasszavu, éles szószólója Pülosnak,
A kinek ajkairól édesb hang foly vala méznél.
És már két kor alatt folyvást értelmes halandók
Holtanakel, kikelébb véle együtt nőttenek, éltek
Nagynevü Pülosban, s most harmadik ízig igazgat,
Nékiek a ki okosan elkezde beszélnie mondván :

Istenek hajh! mily szörnyü keserv görögökre borúla,
Mint örvend Priamos, s Priamosnak gyermeki majdan,
S minden trójaiak szívből mint fognak örülni
Visszongásaitok megtudván, kik danaok közt
Vagytok elől harcban, kik vagytok előre tanácsban.
Higyjetek énnékem, kissebbek vagytok idővel
Nálam mindketten; jobbakkal is hajdani korban,
Mint ti, barátkoztam, s becsben tartottanak engem,
Oly höseket mert nem láttam s nem látok ezentúl
Mint Drűás és Peirithoos, nép pásztori, voltak,
Kaineos is és Exadios, s a nagy Polüphémos,
S Theseos, Aigéios fia, az égi lakókhoz hasonló.
E föld emberi közt legerősbek voltak, erősek
Voltak, erős népen nyertek diadalmat az harcban,
Bércilakos vadakon, kiket öldöstek vala szörnyen.
És imezek voltak társaim eljőve Pülosból
Távol határokról, messzünnen mert magok hívtak.
Harcoltam magam is, de velök nem tudna bizonnyal
Földi halandók közt senki is megvívnia mostan.
Még is eszökbe vevék javalásim, s szómra hajoltak:
Készek hajolni tük is legyetek, mert jobb lesz hajolni.
Ettől, bár tehetős, te se akard elvenni leányát
S hagyd meg nékie mit görögöknek gyermekitől nyert;
És te se fogj, fia Pélevsnek, vetekedni királynak
Ellene, mert soha még ily tisztet nem nyere sorstól
Kardviselő fejedelm, Zevstől kire szálla dicsőség.
Hogyha vitézb vagy is, és istenné szült vala téged,
Ámde hatalmasb ez, mert többeket ér be parancsa.
Átríd szüntesd bús haragod, s én kérem Achillevst
Félre letenni epés bosszúját, a ki vitézül
Bástya gyanánt szolgál minden görögöknek az harcban.

Néki felelvén igy szólonga király Agamemnon:
Mind ezeket mondottad, öreg, bölcs szókkal előttünk,
Ámde ezen ember akar mindennek lenni felette,
Mindeneken úr lenni akar, s hódítani mindent,
S minden közt fővenni, de nem jut el arra, reménylem.
Hogyha vitézlővé tették örök istenek őtet,
Szitkot szórni reánk imezért engednek-e néki?

Félbeszakasztvája őt így szólott isteni Achillevs :
Félénk lenne nevem méltán és semmire kellő
Engednék ha neked mindenben, akármire célzasz.
Így másokra parancsolgass, rám nézve ne rendelj,
Semmit nem fogok én, hiszem azt, engedni teneked,
S mást mondok neked ím, de te jól elmédbe szorítsad :
Kézzel ugyan soha nem fogok én harcolnom ez hölgyért
Véled sem mással, mert vészitek a mit adátok.
Ám de egyebem mim még vagyon a gyors barna hajónál
Abból semmit nem viszesz el ragadozva, ha tiltom.
Bár nosza próbáld meg, ezek is hogy eszökbe vehessék :
Barnáló véred tüstént e láncsa körül foly.

És ezek így egymás ellen küszködve szavakkal
Fölkeltek, s szétfoszla a nép a görbe hajóknál.

BAJZA JÓZSEF.

1804.

BAJZA JÓZSEF Szűcsiben, Heves vármegye helységében, 1804. január 31. ágostai vall. nemes és birtokos szüléktől született, kiktől gondos, és tanult derék atyjától szellemi fejlődésének is kedvező, nevelést vett. Köz tanulását 1811-ben Gyöngyösön a ferenci atyák gymnásiumában kezdte, azt Pesten folytatta, hol 1818-tól 22-ig a bölcsészetet, 1822-3-ban a törvényeket hallgatta, s azokat Pozsonyban 1824-ben végezvén, egy évet törvénygyakorlaton unokabátyja Földváry Ferenc hevesi alispánnál töltött. Az 1825—27-ki emlékezetes országgyülésen ugyan e rokona, mint országgyülési követ mellett megyei írnokként volt jelen. Ennek végével Pesten Matkovics protonotárius mellé kir. tábla jegyzőjeül eskütt fel, s 1828-ban ügyvédi oklevelet nyert. Átesvén így azon előkészítő pályán, melyet a régi világban minden nemes ifju egyformán meg szokott járni, a tudomány és irodalom iránti lelkesült szeretetből elhatározta magát nem ügyvédkedés, nem hivatal utján szolgálni hazáját, hanem az irodalomén, s e végre 1829-ben Pesten vette állandó lakását. Neve kevés, de jeles lyrai és széptani dolgozások által már ekkor a közönségesen ismertek és becsültek közé tartozott. A költészet és általában a szépművek iránti szeretetét először is a romai classicusok olvasása költötte fel benne, majd a magyar literatúrával ismerkedett meg, melyet különösen Kazinczy, Berzsenyi és Virág munkáik által kedvelt meg, kik közől emennek 1820. vége óta majdnem mindennapi látogatója volt, Kazinczyval pedig 1822-tól fogva leveleket váltott. Már ekkor különös előszeretettel fordult a historia felé is, melyről, mint akkori levelei mutatják, jókorán, mielőtt még a német irodalommal ismerkedék meg, elméletet képezett magának. Első kisérletei azonban, 1821-ben, költőiek voltak, mik közől e könyv szerzője, ki Bajzával 1820. óta a legbensőbb barátságban él s vele együtt tevé irodalmi tanulmányait, egy füzet *Idylleket* mai napig őriz gyűjteményében, melyek Gessner módjában készültek. 1822-ben ismerkedett meg Kisfaludy Károlylyal, ki a reménydús ifjút talentoma és szeretetre méltó jellemeért minden barátai közt, míg élt, különösen kitüntetett. Ennek *Aurórá*jában lépett fel Bajza 1823. s azt mind végig gyarapította egyszerű, érzékeny s ritka-szép alakú dalaival, melyek közől *Boréneke* (1826) országos divatúvá lett. Ezek mellett néhány zsengéjét az *Aspasia* hozott 1824-ben (Júliusz aláirással) s egyik legszebb dalát: „Lyányka Gyötrelme" Vörösmarty *Koszorú*ja (1828). Ez utóbbi évben Vörösmarty vevén által a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, annak kérésére dolgozott nagyobb széptani értekezése: *Az Epigramma theoriája.* (Tud. Gy. 1828. VII, XII.), tanulmányairól úgy, mint bármi külső tekintetet mellőző egyeneslelküségéről tett tanuságot, melylyel illethetetlenséget igénylő embereket már ekkor felizgatott maga ellen; de midőn Szentmiklóssy Alajos némely állításaira éles „igazítást" teve közzé (Tud. Gy. 1829. II.), erre adott sujtó válaszában („*Szükséges felelet egy hivatlannak szükségtelen észrevételeire*", u. ott III. k. s a Minerva az évi I. köt.) ő is oly mértékét árulta el a kritikusi izgékonyságnak, mely szelíd és emberbaráti jellemével meglepő ellentétet mutatott fel. Legközelebb egy pár historiai eredeti és fordított cikke következett a Tud. Gy. és Minervában [1]), első elbeszélői kisérlete az Aurorában [2]) s egy drámai gyűjteménye: 1. *Külföldi Játékszín*, több tudósokkal kiadja Bajza. Első kötet. Pest, 1830 [3]), melyet a könyv lassu kelete mellett figyelmének és munkásságának más irányba ragadtatása akasztott el kezdetben mindjárt. T. i. Fenyérynek a „Tudományok és Mesterségek közönséges Tára" feletti felszólalása következtén támadt

úgy nevezett *Conversations-Lexikoni pör*be [4]) ő is közbe szólt: 2. *Figyelmeztetés pesti könyváros Wigand Ottó Tud. és Mest. köz. Tárára* (Kassa, 1830); s midőn erre Döbrentei kipattant, ezt egy kemény pamphletben verte le: 3. *Válasz Döbrentei Gábornak a Conversations-Lexikon ügyében* (Székesfejérvár, 1830. apr. 16.), melyre, midőn Döbrentei magát gr. Dessewffy József által védelmezteté, következtek oct. 25. az 4. *Észrevételek a Conv.-Lexikoni pörhöz gr. Dessewffy József ellen*, Székesfejérv. 1830., mind ezek azon pártoskodásokból keletkezett sajnos ingerültség behatása alatt, melyeket Döbrentei a már-már megalakúló akademiában magának biztosítandó befolyás végett űzött. A mily félelmessé tették e vitázatok Bajza polemiai erejét az irók egyik osztálya előtt, oly általános érdeket gerjesztettek a nagy közönségben, mert azok a talentom harca voltak a tekintély ellen, s előjátéka a polgári téren is ily szellemben alakulandó ellenzéknek. Azon bosszantások előérzetében, melyeknek a pör fő bajnoka kitéve leendett, egy saját organum megalkotásáról kellett gondoskodnia, s ez adott alkalmat egy Kisfaludy Károlylyal és Toldyval még 1826-ban tervezett folyóirat létesítésére, s így indúltak meg 5. a *Kritikai Lapok*, kiadja Bajza, Pest, 1830., melyeknek célja az irodalom augiászi óljának biráló és vitázó cikkek általi kitisztázása, helyesb irodalmi nézetek terjesztése, nemesb izlés érvényesitése volt, s ez irányban főleg Fenyéry, Kölcsey, Toldy és Vörösmarty, többnyire névtelen, közremunkálásokkal folyt 1836-ig (I. füz. újra 1833, II. III. 1833. IV. V. 1834. VI. VII. 1836.). Ezek mellett egykorúlag átvevén Kisfaludy Károly halálával, ennek és barátinak kivánságára, ennek almanachját, azt e cím alatt: 6. *Aurora*, hazai almanach, alapítá Kisfaludy K., folytatja Bajza, 1832 és 33-ra Trattnernél, 1834—7-ig díszesb alakban Kiliánnál folytatva (XI—XVI. folyam), a kor valamennyi kitünőbb erői segedelmével mind végig régi becsében fen tudta tartani. Ömaga azt számos lyrai költeményekkel s prózai darabokkal gyarapította, milyek voltak: *Ottilia*, román levelekben (1833.), *Gróf Kohári István*, életirás (1832.), és *Coriolán s a háborgó Róma*, romai történetrajz (irva 1833., de ekkor a censurától eltiltva, l. Aur. 1834. a 317. lapon, csak 1835. kiadva). Két ez időben irt regénye: *A fekete lovag* és *Kámor*, terjedelmök miatt kiszorúlván zsebkönyvéből, nyomatlan maradt. Ez almanachnak 1834-re Kilián árujába átmenetele adott alkalmat az úgynevezett *Pseudo-Auróra* kijövetelére („Kiadják Többen, 1834, 35), s a Trattner-Károlyi tulajdonjog-követelései folytán támadt híres *Aurorapörre*, melyben Trattner mellett Horvát István kelvén ki Bajza s mellette felszólaló barátjai ellen [5]), ez egy külön védirattal némitotta el elleneit: 7. *Melyik a valódi Auróra törvény és józan ész előtt?* Pest, 1834. máj. 1. 4rétb. (s toldalékul a Krit. Lapok V. füz.), mely azzal lett nevezetessé, hogy az irói tulajdon eszméjét nálunk első fejtegette. Ez időből felemlítendő a magyar akademia első nagy gyülésében 1831. febr. 17-d. levelező, s a másodikban, mart. 10. 1832. a történettud. osztályban rendes taggá választatása, s mint ilyennek 1835-ben fizetésbe lépése; buzgó részvétele a budai s utóbb pesti színház ügyében sok éven át működött akademiai bizottmány munkáiban; továbbá irói munkásságából a Helmeczy *Társalkodója*, melyet 1832-nek első felében szerkesztett, és részben maga irt [6]); a *Tudománytár*bani részvétele [7]); továbbá először összegyűjtve 8. *Bajza Versei*, Pest, 1835. [8]) (másodszor képével 1844.); 9. *Pillangó*, külföldi válogatott elbeszélések zsebkönyve, kiadá Széplaki Erneszt. Buda, 1836.; 10. *Az Éjszakamerikai Egyesült-Országok Történetei*, Herrmann (Lardner utáni) forditása szerint, Velenczei Gábor álnéven, 2 köt. Pest, 1836. [9]); de legszebb részét idejének ez években (1832—8) a magyar akademia megbizásából többed magával elvállalt *Magyar és német Zsebszótár* irása és társas szerkesztése vette igénybe [10]). E többfelé ágazó munkásságát 1837. kezdete óta

hét egész évre az *Athenaeum* igénylette el, melyet az engedélylyel felruházott társaival, Toldy és Vörösmartyval közösen alapítván, és szerkesztésének egész terhét mind végig maga viselvén (Pest, 1837—43. XII kötet 4r. és II köt. 8r.) e tudományos és szépirodalmi, s mióta a Toldy által szerkesztett Figyelmező is belé olvasztatott (1841. óta) egyszersmind kritikai, lappal húzamos, mély és elhatározó hatást gyakorlott az irodalomra, az ízléses nyelvbeli előadásra, és színművészetre. Az utóbbira el nem vitázható üdvös befolyással volt azon szervező munkássága is, melyet, mint a Pest vármegyei magyar színháznak megnyitásától kezdve 1837. augusztusban közel egy évig, igazgatója a legsúlyosabb körülmények között fejtett ki [11]); valamint a nemzeti színügy körűli nézetek helyes tájékoztatására egy szakavatottsággal és bátorsággal írt pamphletje : 12. *Szózat a pesti magyar színház ügyében.* Budán, 1839. Bele fáradván végre azon sok évi hosszas bajlakodásokba, erőelforgácsolás és kellemetlenségekbe, mikbe külön vállalatai kerűltek; a folytonos, többnyire őt személyesen célba vevő, de mindig diadalmasan visszavert megtámadások közt folytatott Athenaeumot 1843-nak végén befejezte ; s egész lélekkel historiai dolgozatok és vállalatoknak feküdt. Így készültek 1844-ben *Eudoxia császárné*, történetrajz (Császár Ferenc Aradi Vészlapjaiban), s *A Telekiek tudományos hatása*, olvasva az akademiai könyvtár megnyitási ünnepélyén, s társai köz kivánatára az akademia azon évi köz ülésében is (nyomt. a M. Tud. Társ. Évkönyvei VII. köt.), s indúlt meg gondjai alatt 13. *Történeti Könyvtára.* Jeles történeti, életrajzi, ország-és népismertető munkák gyűjteménye. Kiadja a M. T. Társ. néhány tagja. 6 kötet. Pest 1844—5., melyekben tőle vannak : *Az emberi művelődés történetei* (Kolb után) németből szabadon. 2 köt., és : *Az Angol Forradalom története Dahlmanntól*, mind kettő 1844. [12]), miket nyomban követtek 14. *Új Plutarch*, vagy minden korok és nemzetek leghíresebb férfiai és hölgyeinek arc- és életrajza. A szöveg német eredetiét magyarázta Bajza. I. kötet. Pest, 1845-ben., II. kötet l. és 2. füzete 1846—7.; és 15. *Világtörténet*, a legrégibb időktől korunkig. Irta Bajza. Első kötet : A hajdankor, két részben. Pest (1845—) 1847., egy a források szemmeltartásával értelmesen készült szerkesztmény. Említendő még : segédkedése a Toldy által kiadott Kazinczy Ferenc Munkái öt kötete (1836—45) s Vörösmarty Minden Munkái (1845—7.) körűl; miképen ő eszközlötte Toldy Irod. Beszédei kiadását is (1847), valamint a következő gyűjteményt : 16. *Ellenőr*, politikai zsebkönyv, a pesti ellenzéki kör megbizásából szerkeszté Bajza. Németországban, 1847. melyben egy buzgó szózata áll a *Nemzetiség és nyelv* ügyében. Egyidőleg újra vette át az országos színügyi választmány sürgetéseire a nemzeti színház igazgatását, melyről akkor lett kénytelen lemondani, s egyszersmind Világtörténete és Plutarchja folytatását felfüggeszteni, midőn 1848-ban Kossuth Lajos kéréseinek engedve, az ez által alapított *K. Hírlapja* szerkesztését elvállalta, melynek vezetése őt ama végzetteljes év második felében annyira elfoglalta, hogy saját munkái megakadásán túl cikkek irására sem érkezvén, ez ideje önfeláldozás közt és dicsőség nélkül folyt el. Az országos állapotok megfordultával húzamosb bujdosás után ismét Pestre telepedvén, s költői s apróbb historiai dolgozatait állítván össze s adván ki: 17. *Bajza Összegyűjtött Munkái.* 2 kötet. Pest, 1851. [13]); a középkor története kidolgozásához való készületei közben, a következett év nyarán súlyos betegségbe esett, mely az agyat támadván meg, lelki és szellemi erőinek teljes elgyengülésével végződött. Legközelebb újból jelentek meg : 18. *Bajza Versei*, negyedik, teljesb, kiadás, a költő életrajzával, Toldy Ferenc által. Pest, 1857.

[1]) Népek vándorlása, kereszthadak és középkor, Schillerből (Min. 1829. III.); Históriai nevezetességek (Min. 1830. III.); Néhány vonás lord Chatam charakteréből (Tud. Gy. 1830. I.)

[2]) Rege a hableányról (Aur. 1830., egy francia rege után.)

[3]) Tartalma : Galotti Emília, szomoruj. németb. Lessing ut. Kazinczy Ferenc; A gyürü, vígj. németb. Schröder ut. Bajza; s Lessing es Schröder irodalmi arcképeik a kiadótól.

[4]) Nem lesz érdektelen itt e pör actáinak teljes sorozatát adnom, mely bár kezdetben mindjárt személyes térre vitetvén a tudományra nézve hasznot nem hozott, kivévén hogy a szóban forgó munka nagyobb erőfeszitéssel és gonddal létesült, mint talán különben; azon köz figyelem által, melyet egy irodalmi ügy iránt a közönségben gerjesztett, s azon szigorú igények hirdetésével, miket az irodalom részére érvényesített, végre is üdvös befolyást gyakorlott: 1. Wigand „Figyelemre méltó előfizetési jelentése", jan. 1. 1830. 2. Wigand Figyelmeztetése a Tud. és Mest. köz. Tárára, mutatványcikkekkel, febr. 6. 3. Fenyéry Kérdése a Tud. Gyüjt. I. köt. 4. Wigand (neve alatt Döbrentei) és Cserneczky József mint szerkesztő felelete febr. 25. 5. Bugát Pál „Igazitása" Balogh Pál „Agyvelő" mutatványcikkére, a Tud. Gyüjt. II. köt. és külön. 6. Balogh Pál „Visszaigazitása" a Tud. Gy. III. köt. és külön. 7. „Egy szó Döbrenteiről" Fenyérytől, mart. 24., külön Kassán. 8. Wigand „Negyedik Jelentése" külön. 9. Bugát Pál Felelete a Visszaigazításra, a Tud. Gy. IV. köt. és külön. 10. Bajza Figyelmeztetése, apr. 16. Kassán. A Minerva mellett és külön. 11. „Ki szerkeztetője a Conservations-Lexikon magyar kiadásának?" Döbrentei Gábor, apr. 6. — Bajzának Cserneczky József. — Husvéti Piros Tojások Bajzának s társainak méltatlan megtámadásaira, Thaisz András, apr. 10. Külön Pesten. 12. Bajza Válasza Döbrenteinek. 13. Wigand (ötödik) Jelentése, jun. 23. 1830. 14. Gr. D. G.: Az országszerte ösméretes fiatal tudós Zajbaj úrhoz, egy csupán józan eszü, ősz hajú s békét szerető, tudatlan. Pesten junius 26 1836. Külön. 15. Bajza Észrevételei gr. Dessewffy J. ellen stb. 16. A Visszaigazitásra való Feleletnek Visszaigazitása. Feleletül prof. Bugát Pál úrnak a magyar nyelv ügyében. Pest 1831. (aláirva : jun. 30. 1830. Balogh Pál). 17. A Kritikus Apotheosisa irta b. E. J. (Eötvös Józs.) Pest 1831. 18. Balogh Pál Némely Észrevételei Dr. Schedel jelentésére a Közhasznú Esmeretek Tárából a Sas IV. köt. 1831. jun. 30.

[5]) Az Aurórapör actáit teljesen l. Tud. Gy. 1834. II. 129—58., mikre jött Bajza fenidézett felelete.

[6]) Valamennyi névtelen cikk övé; közölök megemlítendők : A Hizelkedő, 9. sz. A párviadalról 20. sz., melyre Wesselényi felelt a 24., Goethe, 34.35. sz., Whig és Tory párt 46. sz. stb.

[7]) *Szépiaki Ernesztnév* alatt 1834 és 35-ben. A japán birodalom Klaproth után, III. köt.; Franciaország 1833-ban politikai és értelmi tekintetben, IV.; Peru legujabb zendülése, VI. köt.

[8]) Az akademia 1836-ki nagy gyülése által dicséretre méltatva (a nagy jutalom helyett, melytől Döbrentei erőlködései ejtették el; ennek utolsó diadalma.)

[9]) Csak részben az ő fordítása.

[10]) A szerkesztőség Antal Mihály, Bajza, Bugát, Toldy és Vörösmartyból állott.

[11]) „A pesti színház 1837. augustusban volt megnyitandó. A ház készületlen, a társaság még nem teljes, a repertoriumról még csak annyi előgondoskodás sem, hogy eredeti müvel lehessen a főváros első állandó magyar színházát megnyitni; sem ruhatár, sem függönyök elégséges számmal, s végre az egész organizálatlan. Ekkor hivatott meg Bajza igazgatónak, s nem elég szabad kezekkel, mert tőlötte egy táblabirószerü választmánya állott a részvényeseknek, mely úgy hitt megfelelni kötelességének, ha az igazgató irányában ellenzéket képez, a helyett hogy támogatná. Mégis az intézet aug. 28. eredeti előjátékkal ugyan, de fordított fő darabbal nyittatott meg, s fenakadás nélkül folytak a felkészités, szervezés, az akademia segedelmével egy új repertorium előteremtése, s az előadások. Figyelemre méltók az általa azon időben kiadott „Pesti magyar szinésztársaság törvényei" Pest, 1837. (s a „Szózat" mellett), s még inkább azon erély és következetesség, melylyel azokat életbe is léptette. De mikor a belső szervezés s az egésznek rendes és biztos kerékvágásba hozatala eszközölve levén, már a müvészi szempontra fordíthatott volna főbb figyelmet, közbejött a pesti árvíz (mart. 1838.), s az immár rendesen forgó gépet megzavarta; erösödni kezdett a választmányban az „operai párt" is, mely a szavaló színművet alárendelt s nappótló szerepre akarta volna kárhoztatni, míg Bajza azt az intézet éltető szellemének tekintette; így a sisyphusi munkába s a kárpit mögötti úgy, mint a választmányi fondorlatokba bele fáradván, 1838. májusban lelépett; sajnáltatva a színésztestülettől, melynek ő ritka szerencsével meg tudá nyerni bizodalmát, mert törhetlen szigorral részrehajlatlanságot és szelídséget tudott egyesíteni". Kiírom e sorokat az Újabbkori Ismeretek Tárában általam adott, a szerk. által pótlott, életrajzból, melyet itt természetesen széltiben használtam.

[12]) A IV. kötetben : Washington élete, Sparks Jared után szabadon dolgozta Czuczor Gergely. V. VI. köt. : A Francia Forradalom története (Mignettől), ford. Gaal. 2 köt. 1845.

[13]) Ily tartalommal : Költemények (időrendben); Beszélyek : Ottília, Rege a hableányról; Történetiek : Coriolán, G. Kohári István, Chatam Vilmos, A Telekiek tudományos hatása; Széptaniak : Az epigramma theoriája, A regényköltészetről, töredékek; Vegyesek : Nyelvünk müveléséről, Lessing, A folyóiratok fény és árnyoldalai, Schröder, Szózat a m. színház ügyében, Megyeri.

1. Borének.

1825.

Boldogok mi! a barátság
Víg seregbe összevont,
S itt borunkat kedvvel iszszuk,
Távol elkerül a gond.
Fel, vitézi a kulacsnak!
Fel, miénk most a világ;
Most pohárra, mert nem isztok
A halál ha majd kivág.

Lyányka! csókot e pohárhoz!
Nyújtsad bíbor ajkadat!
Te, ki oly szép vagy, miként a
Nyári hajnaltámadat.
S mint midőn két égi villám
Egybe csapva szétenyész,
Csókba lelkünk összecsattan,
S a kény tengerébe vész.

Félre, vízivó, előlem
Mert palacba fojtalak :
Itt szentségtörőt nem tűrnek
A bornak szentelt falak.
Lánglobogva leng Tokajnak
Itt közöttünk istene,
S kádba fojtja, hogyha béjön
Kit meghitté nem kene.

Éljenek, kik híresítik
A Tokaj gyönyörnevét!
Éljen, a ki ott kapálta
E pohár dicső tövét!
Most mi vígan hörpögetjük,
Kéjre, lángra ébredünk,
S minden bút e tágas öblü
Billikomba temetünk.

Üssük össze kelyheinket!
Bennök égi tűz ragyog,
És vigadjunk! — a magyarnak
Vígadalmi nem nagyok.
Míg Mohácsnál nem csatázott
A félholdu büszke tar,
Víg volt addig : hajh, azóta
Sírva vígad a magyar.

Ott leszállott alkonyába —
De minek panaszlok én?
Félre, gyászkép! új korány kel
Árpád honja szent egén.
Félre, szívnek gyilkolói,
Alvilági fajzatok,
Fájdalom, köny, aggodalmak,
Tőlünk messze szálljatok.

Fel, vitézi a kulacsnak!
Míg miénk e szép világ,
Most pohárra! mert nem isztok
A halál ha majd kivág.
Üssük össze kelyheinket!
A kancsók ürüljenek!
Fenkiáltsuk : a hazának
Szép leányi éljenek!

Éljen a magyar szabadság!
Éljen a magyar vitéz,
A ki e dicső hazáért
S a királyért halni kész!
Adja isten, hogy Hunyadvár
Gyászoló gránitfokán
Törje csontját a magyarvért
Lesve szomjazó kaján.

Éljenek szeretteink, e
Drága honnak szentei,
Kik a közjóért buzognak
Mint a nap tűzfényei!
Adja isten, hogy hazánknak,
Mint a nagy király alatt,
Három tenger partvirányi
Vessenek határfalat!

Éljünk mink is, a kiket most
A barátság egybe font,
És borunkat vígan iszszuk
S távol elkerül a gond.
Fel, vitézi a kulacsnak!
Pengjen össze a pohár :
Most igyunk! most! mert ki tudja
Óra múlva mily sors vár.

2. Lyányka Gyötrelme.

Ó égető kín,
Ó gyötrelem
Viszonláng nélkül
A szerelem.

Felettem éj, nap
Sötét ború;
Szemembe könnyek,
Szivembe bú.

Nem érti titkos
Küzdésimet,
Kit lelkem óhajt,
Lelkem szeret.

Keblembe dúl, forr
Vágy, félelem;
Gerjelmim önkényt
Fedezgetem.

S ah nincs oly isten
Ki sejtené,
Ki néma nyelvem
Megfejtené.

Kereng a tér föld
Az ég velem;
Nyugalmam,enyhem
Nem lelhetem.

Ó égető kín,
Ó gyötrelem
Viszonláng nélkül
A szerelem.

3. Vitéz bucsúdala.

Isten hozzád, ó falu,
Csendes békehely;
Tombol a mén, zúg a had,
Nékem menni kell.

Búsan lépeget fakóm
S vissza-visszanéz,
Száz ablakból int felém
Száz leányi kéz.

Hófejéren lengedez
A vég bucsujel;
„Légy szerencsés, szép vitéz!"
Száz hang idvezel;

Keblem csendes és nyugott
Százak könnyein,
Ah de egy pár kék szemet
Sírni látnom kín.

4. Lenke dala.

Faluvégén erdő,
Erdőben magány,
A magányba sírdomb
Hársak alkonyán.

Domb körül csörögve
Omlik a patak,
Hársak közt madár zeng,
Szellők inganak.

Telve illatokkal
A kies vidék,
Mert a dombra szegfüt,
Rózsát ültetek.

Bérceken kel a nap,
Bérceken leszáll,
S engem lát bolyongni
A domb fáinál.

Szellőkben keservim,
Búm sohajtanak,
A patak vizében
Könnyim omlanak.

Én tudom csak, más nem,
Hogy kit elfedett
E domb sírja, egykor
Engem szeretett.

Kis patak! ne zúgj a
Sziklán oly nagyon,
Bájos völgyi zengő!
Hallgass bokrodon;

Lengjetek, fuvalmak,
A fán csendesen,
Hadd nyugodjék békén
Megholt kedvesem.

5. Apotheosis.

1834.

Nyugosznak ők, a hősfiak,
Dúló csaták után,
Nyugosznak ők, sírjok felett
Zöldel bokor, virány;

Zöldel bokor, zöldel virány,
Mert vérök öntözé,
És hálakönnyek hulltanak
Az égharmat közé.

Csatájok nem volt pártcsata,
S ábrándos képzelet,
Mely dúl alkotni várait
A közromlás felett;

Mely poklok mélyiből idéz
Viszályok angyalát,
Hogy vérszínnel borítsa be
A béke hajnalát;

Hogy nyomdokán, lángvész, gyilok,
Rablás pusztítsanak,
S a század szebb reményei
Sírokba hulljanak.

Csatájok a védelmezett
Népjog csatája volt,
Melyet szent eskü, szent kötés
Ellen zsarnok tiport.

Keblökben a köz érdekek
Szerelme lángola,
Karjokba tiszta honfitűz
Szablyája villoga.

Vad kényt, zsarnokparancsokat,
Láncot nem tűrtenek,
S szabadság, te szép égi lény!
Érted vérzettenek.

Vérzettek és elhulltak ők,
De győzödelmesen;
Tettök sugára átragyog
Időn, enyészeten.

Dicsőség bájvirágai
Vérökből termenek,
S sírjokról nagy világba át
Hírszellők lengenek.

Márványlapokra tettöket
Örök betüivel
A történet komoly szavú
Múzája vési fel.

Mint víttanak, mint estek el
Szabadság harcain,
Beszéli a vándor rege
Utódok ajkain. —

Hazájok most bús temető,
Népetlen pusztaság,
Paloták és faluk helyén
Fü nő s fenyérvirág.

Roppant zajongó városok
Utcáin hallgatás,
Sápadt nők arcán siralom,
Bánat, szívszaggatás.

Romok között erőtlen agg
Apák lézengenek,
Kik egy jövő szebb kor felől
Kétségbe estenek.

Ti gyászló nők, őszült apák,
Gyámatlan magzatok!
Elgázlott honnotok felett
Szünjön siralmatok!

E porba omlott szép haza
Fel fog születni még,
Van bíró a felhők felett,
Áll a villámos ég.

Az ész mindenható tüze
Támadt föl ellene,
S a zsoldos szablyák ezrein
Győz a kor szelleme.

E síri gyászolás örömhangokká változik,
Keresztüldörgi a hazát
Kelettől nyúgotig:

S hol legtöbb honfivér lepé
A harci síkokat:
A népszabadság ott tenyészt
Legszebb virágokat.

6. A vezér bucsúja.

Száz csatán, ezer veszély közt
Vivtam éretted, hazám!
Ágyuvillámok dörögtek,
Szablyazápor omla rám;
Hol a harc lángvésze állt,
Ott kerestem a halált.

Dárdaélek közt rohantam
Elfoglalt zászlóidért,
Arcom izzadt, hulla vérem,
Ínség, baj csoporttal ért;
Éltem gyakran percen állt;
De nem leltem a halált.

Nyertem zsákmányt, és szereztem
Fényes győzödelmeket,
Ám nem irthatám ki végkép
Régi ellenségedet.
Rongált, dúlt az, szép hazám!
S sorsod búsan átkozám.

Átkozám, mert balszerencséd
Kebledben tenyész vala:
Tartományid elhagyá az
Egyetértés angyala:
Pártviszály kiüzte őt,
A rend- s békehirdetőt.

Rajtad véröznben folyt el
Esztendők hosszú sora,
Bünhödél, néped bünéért
Vert az égnek ostora.
S még feletted dörgenek
Vész-terhelte fellegek.

Itt állok most ősz hajakkal,
Fegyvert nem bir már karom,
Elhúnyt lelkem lángja, s lettem
Néptelen ház, puszta rom.
Tünik hamvad életem:
Isten hozzád, nemzetem!

Isten hozzád, ifju hősfi!
Nagyra indúlt sarjadék,
Kit nemzettem a hazának,
Gondsúlyok közt ápolék:
Bajnoknemzetség faja,
Szép remények bimbaja!

Kösd e kardot oldaladra,
Vedd e zászlót, gyermekem!
Sokszor látták diadalmim
Ellenséges ezreken:
Hőstől vedd emlékjelül,
És apádtól örökül.

Győztem én: de diadalmim
Végcélt még nem értenek,
Menj te bátran, küzdj előre,
Áldjanak meg istenek!
Kit veszély nem retteget,
Az nyer győzödelmeket.

A szabadság szép virági
Úgy akarták végzetek!
Ész mindenható tüzében
S vérmezőkön termenek:
Int a pálya, ifju hős!
Karddal észszel légy erős.

7. Isten hozzád.

Bércről visszanéz a vándor,
Vígan int kies hazája,
Ott mosolyg a róna táj:
De a messze távozónak
Szíve vérzik, szíve fáj;
Zeng felé a búcsuszó:
„Isten hozzád bújdosó!“

Bérc alatt áll völgyek árnyán,
Csak felhőket lát honából,
Elmerült a róna táj:
Ám de búja nem maradt el,

Szíve gyászol, szíve fáj;
Zeng felé a távol szó :
„Isten hozzád, bújdosó!“

Bérc és völgy is elmaradtak,
Felhőt sem lát már honából,
Ábrándkép a róna táj :
Búja mint az ég kiséri,
Szíve vérzik, szíve fáj;
Mély keservvel zeng szava :
„Isten hozzád, szép haza!“

Múlnak évek, fürte ősz már,
Elfeledte rég hazája;
Ám a kedves róna táj,
Sírig képben él előtte,
Szíve gyászol, szíve fáj,
S a halónak végszava :
„Isten hozzád, szép haza!“

8. Egy anya keserve.

Alszol csendes árny alatt
Kisded gyermekem,
S nincs e földnek hajnala
Mely felkölt nekem.

Téged egy rövid tavasz
Leble ringatott,
Látál csak kies nyarat,
Őszi bájnapot.

S míg a tél elhozhatá
Gyász fuvalmait,
Sír ölében álmodod
Égi álmaid.

Vissza hasztalan sohajt
Dúló bánatom,
Hasztalan kiáltja szóm :
Kelj fel magzatom!

Halmodon hullat szemem
Zápor könnyeket,
S könny és siralom nem ad
Néked életet.

Ah nem ismer oly anya
Mély szívbánatot,
A ki még nem sírata
Megholt magzatot.

A kinek virágait
Sors nem tépte le,
Szép jövendőt szép reményt
Táplál kebele.

Nékem nincs vigasztalás
E nagy ég alatt,
Messze túl az életen
Egy remény maradt :
Hogy viradni mennybe fog
Mely felkölt nekem,
Üdvezület hajnala,
Drága gyermekem!

9. A bajnok nője.

Hős fiad ha él-e,
Hol van, merre tért,
Anyja kedvesemnek!
Tőlem ah ne kérdd.
Mondanom ha kell, hogy
Halva gyermeked,
Anyja kedvesemnek,
E szív megreped.

Nézz körül a rónán,
Megtalálhatod,
Domb alá temetve
Nyugszik magzatod.
Váró hű nejéhez
Száguldó lován
Nem jött a sereggel
Vissza harc után.

Összejártam érte
Völgyet, tért, mezőt,
S holtak közt a téren
Halva leltem őt.
Bajtársak könyeztek
A hű társ felett,
Kit korán a hadvész
Sírba fektetett.

Lakja most rideg domb,
Rajta hősjelek :
Dárda, kópja, zászló
Búsan intenek.
A bajnok jutalma
Vérsebek, halál,
És hideg dicsőség
Sír márványinál.

Ó mért szülte anyja,
Mért a mostohát?
A ki feltalálta
A fegyvert, csatát.
Most nem volna halva
Ifju kedvesem,
Nem borongna gyászban
Sírig életem.

10. Sohajtás.

1834.

Multadban nincs öröm,
Jövődben nincs remény!
Hanyatló szép hazám,
Miattad vérzem én.

Miattad zeng panaszt
S örök bút énekem :
Sötét felhőd alatt
Ez élet gyász nekem.

Oly sok küzdés után
Örvény s habok közül
Segélni part felé
Egy csillag sem derül!

Ki szívet alkotál,
S belé érzelmeket
Szeretni lángolón
Hazát és nemzetet;

Kinek hatalma szab
Törvényeket, határt,
Ó népek istene,
Küldj egy reménysugárt!

11. Az apáca.

Láng emészti keblemet,
Láng, nem mondható,
Szenvedély nagy és örök,
El nem oltható.
S ó kinok mély tengere!
Ó kemény egek!
Nem lehet kimondanom
A mit érezek.

Nem lehet kimondanom,
Bárha eltemet;
Tiltja eskü, kárhozat
Szenvedélyemet.
Oltsd el, ó hatalmas ész,
Oltsd el lángomat,
Vagy szakadjatok le rám,
Oltár! boltozat!

12. A rabköltő.

1835.

Volnék mint sas, szabad
Uratlan bérceken,
Fellengő szárnyakon
Repülne énekem.

Magas dalt zengenék
Emelni lelkeket,
Szavam betöltené
A földet és eget.

Zengnék polgári rényt,
Szabadságot, hazát;
Elővarázslanám
Romát és Graeciát,

A nagy Demosthenest
S elméje ostromát,
A halvány Cassiust,
Brutus véres hadát.

Zengnék győzelmeket,
Dicsőséges halált,
Nandornak bajnokát,
S fiát a nagy királyt;

És annyi gyász időt,
És annyi zivatart,
Melyeknek ostroma
Elveszté a magyart.

S ah rólad is, te új
Világ félistene,
Washington, énekem
Föllengve zengene.

Lefesteném, mi bölcs
Elvekre alkotád,
Túl messze tengeren
Ama boldog hazát,

Hová e vérező
Kebel sohajtozik,
Hol emberkény helyett
Törvény uralkodik.

De én nem szállhatok,
Leláncolt rabmadár,
Kit korlátok közé
Önkény hatalma zár.

Zengek csak bút, panaszt,
Nehéz gyötrelmimet,
Míg börtönöm kinyíl,
Vagy kínom eltemet.

13. A hit.

Ha reményid árbocát
Sors viszálya széttöré,
Nézz a csillagok köré:
Ők lesznek vezéreid,
Ha szivedben él a hit.

De kit ál bölcselkedés
Hitben is megingatott,
Az vihartól hányatott,
Tévelyeg vezértelen,
Önmagába sincs jelen.

Néki túl siron s időn
Nem csillámlik enyhe fény,
Ég és üdv agyköltemény,
Sminden szent a föld felett
Álom s csába képzelet.

Őrizd szíved istenét!
Hogyha lelked csüggedez,
Híven ápol ő s fedez;
Szánakodva nyújt kezet,
És örök csendhez vezet.

14. A királyra.

1844-ben.

Áldd meg, isten, Ferdinándot,
A magyar királyt:
E nemzet nagy seregéből
Áldd meg őt kivált!

Három század óta ő az
Egy király maga,
Akinek magyar szavakra
Nyílt meg ajaka.

Ő az a ki ősi nyelvünk
Fényre emelé,
Ő ki fölkent jobbja mellé
Trónra ülteté.

Hitszabadságunknak ő lett
Új apostola,
Türelemben példa és jel,
Béke angyala.

Felvirasztott a magyarra
Boldogabb jövőt,
Felkölté elhúnyt reményit:
Áldd meg, isten, őt!

Veszni indúlt életünkben
Ő mentő leve,
Légyen elfelejthetetlen
A király neve!

A Dunának és Tiszának
Zengjen partjain,
Hármas bérceinken és az
Alföld síkjain.

Millióid seregéből
Áldd meg, isten, őt,
Szóban tettben a magyar szent
Ige-hirdetőt!

Nyolc száz évü koronánkat
Védelmezd fején,
Tartsd meg e hont békenapján,
Vészek idején!

Add hogy nyílt magyar beszédünk
Oly csodát tegyen;
Félreértés soha többé
Köztunk ne legyen!

És ha ránk van mérve még egy
Ezredes vihar,
Túl azon is mint szabad nép
Álljon a magyar!

15. Ébresztő.

1845. *).

Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj, Árpád fia!
Fölkelt a nap; hazádnak
Föl kell virúlnia.

Ellenséges hadakkal
Víttál ezer csatát,
Szivvéreden ezerszer
Váltád meg a hazát.

A felviradt kor ismét
Igényli szívedet;
Vért nem kér, csak hazáért
Égő szerelmedet.

Igényli, hogy becsüljed
Honod külföld felett;
Védd, ápold, mikkel isten
Megáldá földedet.

A mit gyártott magyar kéz,
Nevelt a hontelek,
A mit magyar zamattal
Ihlettek a szelek;

Mi a rónák felett él,
Hegyaknában terem:
Mind az nemes fajodnak
Erőt adó elem.

S függjön rajtad daróc bár,
S szembántó színszavar,
Becses, mikor hazáért
Égő szivet takar.

Ó nemzet, nemzet, eszmélj,
Becsüld meg tenmagad,
Gyilkold le szolgavágyad,
Mely külföldhöz ragad;

Járj egyesült erővel,
Tégy egy nagy fogadást:
Hazádnak istenén kül
Nem fogsz imádni mást!

Te népek óceánján
Hullámtól vert sziget,
Kit mint elsülyedendőt
Ezer jós emleget,

Mutasd meg a világnak
Hogy még erőd szilárd,
Hogy ezredes fokodnak
Új ezredév sem árt.

Mutasd meg, mit vihet ki
Erős szivláng alatt
Az elszántság hatalma,
És az érc akarat.

Ébredj nagy álmaidból,
Ébredj, Árpád fia!
Fölkelt a nap: hazádnak
Föl kell virúlnia!

*) A védegyleti mozgalmakkor.

16. Nyugasztaló.

1851.

Embernek, ki földi pályán
Szépért és nagyért buzog,
Hol tenyészend a babér, mit
Érte érdemelni fog?

Égnek melyik csillagán lesz,
Annyi milliók között,
Majd jutalma, vétlenül kit
Balszerenese üldözött?

E világnak kisszerű és
Óriás mozgalmiról
A komoly történetírás
Ezred évek óta szól,

S tükrözésiben mi gyéren
Látni győzödelmeket,
Melyekben csatát erény nyert
A gonoszság s bűn felett.

Így volt-e ez mindörökké,
S így lesz-e a földtekén?
S a gazság előtt hajol meg
Erkölcs, jámborság, erény?

Nincs elégtét síron innen,
Nincsen túl, gyötrelmekért?
Míg elismerésben sem nyer
A nemes parányi bért?

Vétek ármány szemvakító
Tisztelet fényében él,
Míg a jó vad tüskepályán
Ínséggel nyomort cserél.

Szent ügy vértanúja hulla,
Mely feledve porladoz,
Míg csalók és hitszegőkről
A hír kürte riadoz!

Vagy csupán játék ez élet,
S szemvakító tünemény,
Melyet csalfa biztatással
Ámít sírig a remény?

S ott, felnyílván az enyészet
Semmisítő ajtaja,
Egy örök nemlétbe sülyed
E világ minden baja?

Nem lehet, hogy alkotandott
A sors érző szíveket,
Ha torlatlanúl hagyná a
Méltatlan keserveket!

Lenni kell egy jobb világnak,
Itt, vagy más bolygó tekén,
Ébren, alva ezt sugalja
Fájó szívnek a remény.

Képtelen, hogy a halálban
Eltünjék minden jövő,
S üdvét meg ne nyerje a jó
És a vétlen szenvedő.

Képtelen, hogy volna isten
E nagy mindenség felett,
A ki csak gyötrelmül adna
Érző lénynek életet.

Bízzál, elcsüggedt erényhős:
Földi sérveid felett
Egy mindent sejtő igazság
Hoz majd végítéletet;

S meglesz a jók méltatása,
És a vétek felzokog,
Ha a nagyszerű bírószék
Harsonája zúgni fog.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY.

1800—1855.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY 1800. dec. 1. született Puszta-Nyéken, Fejér vármegyében, nemes de sok gyermekkel terhelt, középsorsú szüléktől. Gondosan neveltetvén, s elemi oktatását atyjától vevén, ki a gr. Nádasdi nemzetségnél gazdatiszt volt, 1811-ben a székesfejérvári gymnásiumban kezdte középtanodáit, melyeknek ötödik osztályát végezvén, vesztette el atyját. Szegénységben maradván anyja, hogy magántanítás segedelmével folytathassa pályáját, 1816. őszszel Pestre jött, hol a gymnásium hatodik osztályát [1]), s a bölcsészeti folyamot 1820-ig sok nélkülözések közt [2]) befejezvén, kénytelen volt a Bonyhádi Perczelek házánál, név szerint Perczel Móric és Miklós mellett, nevelőséget vállalni; kikkel 1820 óta Tolnában Börzsönyben lakott, hol őmaga a törvényt magánylag tanulta, s azonfelül minden szabad percét a költészetnek szentelte [3]), mely iránti hajlama még alsóbb iskoláiban serkendezett. Első versei, az akkori idő szellemèhez képest, deák nyelven szólamlottak meg; tizennégy esztendős korában mindazáltal már magyar alexandríneket írt; majd Pesten Édes Gergely Keservei kerülvén kezébe, a görög mértékeket kisérlette meg; s azokban, Baróti, Rájnis, Virág és Révai műveikkel ismerkedvén meg, korán nagy könnyüségre és zengzetességre tett szert. Ezeknek olvasása ébresztgette a nyelv és költői beszéd

tanulmányozására is. Tolnában két derék pappal, Teslérrel és Egyed Antallal kötvén barátságot, velök költői levelezést folytatott [4]), s amattól az Erdélyi Muzeumot, Kazinczy F. munkáit s ujabb külföldi költőket kapván olvasni, kik között Shakespeare is [5]), fogékony lelke új irányokban kezdett fejledezni. Lyrai darabok mellett már most lőnek némely apróbb színművek megkezdve, mik azonban be nem fejeztettek, míg Teslér biztatásai s Kisfaludy Károly drámáinak előadatásai őt nagyobb munkára serkenték. Így támadt 1821-ben *Salamon király* szomorujátéka 5 felv. és quináriusokban [6]); *Y*, satirai vígjáték az akkori nyelvészeti állapotokra, 2 felv. prózában; közben első kisérlete az elbeszélő költészetben: *A hűség diadalma*, egy az ismeretes villi-rege után hexameterekben és jambusokban vegyest készült regényes költemény; s ismét egy színmű (1823.): *Zsigmond király*, 5 felv., része egy szándéklott drámai trilogiának, mely az utóbb említett két művel együtt kéziratban maradt; s pár *epistoláján s lyrai darabján* kivül a Szépliteraturai Ajándékban s az Aurórában, még semmi sem látott tőle világot [7]). Ez időtájban ismerkedett meg Homérral Vályi-Nagy forditásában, Tassóval Tanárky Jánosében, mely annyira megnyerte szeretetét, hogy e költő kedvéért rövid idő alatt oly sikerrel tanulná meg az olasz nyelvet, mikép azt eredetiben biztos könnyüséggel olvasná; majd Zrinyivel Kazinczy kiadásában; s az eddig főleg a drámával foglalkodott költő egész lélekkel az eposi példányok stúdiumához fordúlt. Ekkor, s épen jókor, jelent meg (az 1823-ki Hébében) Aranyas-Rákosi Székely Sándor négy énekes hőskölteménye: „A Székelyek Erdélyben", s e lelkes kisérlet határozta el őt, saját vallomása szerint, arra, hogy a mely tárgy feldolgozására még egy évvel elébb az ahoz készülő Egyed Antalt buzdítgatta [8]), azt most, a legkedvezőtlenebb viszonyok közt is, égő lelkesedéssel maga venné elő. Ugyanis 1823. őszszel növendékeivel Pestre jövén fel, mind ezeknél folytatta a házi tanítást, mind a kir. tábla mellé hites jegyzőül feleskövén, a törvénygyakorlat s az ügyészi vizsgálatra készülés foglalta el nappalait, aminthogy 1824-ben ügyvédi oklevelet is nyert; mindamellett éjjeleit [9]) azon, hibái dacára halhatatlan műnek áldozta fel, melylyel hírét azonnal s minden időre megalapította. T. i. ez egy évnek (1823-4) gyümölcse lett 1. *Zalán futása*, hőskölteméný tíz énekben, Pest 1825. Az említett trilógiáról ugyan még most sem mondott le egészen, s annak második része: *Kont*, szinte 5 felv., 1825-ben csakugyan elkészült, de a harmadik rész végképen elmaradt. T. i. Kisfaludy Károly, benne ismervén fel legott epopoeánk első rendű képességét, leginkább ilyneműdolgozásokra szólitotta fel, s így következtek legközelebb 1825.: *Cserhalom*, historiai kis epos egy énekben (Auróra 1826), 1826.: *Tündérvölgy*, tündérmese zrínyi-stanzákban (Aur. 1827) és *A Délsziget*, regényes költemény, de melynek csak másfél éneke készült el (Aur. 1827); 1827.: *Eger*, hist. epos 3 énekb. (Aur. 1828); 1828: *Széplak*, költői beszély 1 énekb. (Muzárion III. 1829). Egy második nagy epopoeán, mely a nemzetet régi lakjaiban, a Kúma partjain, Magyarvárt, mutatná fel, s melyet 1827. óta forgatott már elméjében, 1829 és 30-ben dolgozott is, de mondai és történeti anyag hía miatt végre is abban hagyta (töredéke: *Magyarvár* a Koszorú 1828.); ugyanekkor, 1830., készült még e nemben: *Rom*, regényes beszély 1 énekb. (Aur. 1831.). Ezek mellett folyvást szaporodtak *lyrai költeményei*, és figyelmet költöttek *balladái*, melyek szinte az Aurórában, s 1828. óta az általa szerkesztett Koszorúban láttak világot; egy szerb hangon tartott költői beszélye pedig: *Csák*, a F. M. Minervában (1828) jelent meg; de nem nyugodott a dráma iránti szerelme sem: 1826-ban készült *Homonna-völgye*, drámai költemény (Aur. 1827., utóbb *Hábadorrá* átkeresztelve); s majd újra dolgozva jelentek meg: 2. *Salamon király*, szomorujáték, Pest, 1827.; és Kont, ily cím alatt: 3. *A Bujdosók*, Székesfehérvárott [11]),

1830., és 4. *Csongor és Tünde*, színjáték öt felvonásban. Székesfeh. 1831., mely a nagy közönségtől nem értve, a kevés értőktől bámulattal fogadtatott [12]). Trattner Mátyás a Thaisz alatt sülyedő, akkor egyetlen magyar tudományos folyóiratunk szerkesztőségére szólítván fel Vörösmartyt, s ez azt, barátjai közre munkálásáról biztosíttatva, elvállalván, 5. a *Tudományos Gyűjtemény*, s az azzal járó Szépliteraturai Ajándék, most 6. *Koszorú* címmel, 1828-ban az ő gondjai alatt indúlt meg, s a kor valamennyi jelesb erői csatlakozása mellett derekasan emelkedett. Ömaga, ki abban még 1826-ban megszólalt volt egy nyelvészeti értekezéssel (Vágotai Kálmán néven) : *Némely nyelvünkbeli különözésekről* (III. köt.), azt most maga is számos *nyelvészeti s irodalmi, biráló és kivonati cikkekkel* gyarapította. Működései öszveségével Vörösmarty az akademia felállásakor oly rangot foglalt már el a hazai irók közt a köz véleményben, hogy az igazgatóságnak Pozsonyban, 1830. nov. 17. tartott alakító gyülésében a nyelvtudományi osztályban második rendes tagúl választatnék, s a néhány nappal utóbb meghalálozott Kisfaludy Károly helyébe ötszáz ft. évdíjjal mozdíttatnék elé. Az ő elhatározott vezérkedő föllépésének az osztályban volt köszönhető főleg, hogy az akad. kezdetben mindjárt elfogadta a Révai nyelvtani rendszerét; a „Magyar Helyesirás és Szóragasztás főbb Szabályai" (Pest, 1832), melyek, bár csak „a M. T. Társaság külön használatára" rendelvék, még is megjelenésök óta szabályadókká lettek, általa szerkesztettek; s ezek nyomán készült: 7. *Kurzgefasste ungrische Sprachlehre* für Deutsche, nebst einer Auswahl deutsch-ungrischer Übungsstücke. Aus der ungrischen Handschrift d. M. Vörösmarty. Pest, 1832. Ugyanekkor ő volt, Toldyval egyesülve, felelős vállalkozója az akademia által eszközlött Magyar és Német *Zsebszótár*nak, szerkesztője a *betüegyszerüsitési* akademiai *javaslat*nak (az akad. Évkönyvek II. kötetében), társ szerzője az akademiai *Szókötés*nek (Pest, 1843), a *Magyar Nyelv Rendszerének* (Buda, 1846) s szinte az akademia megbizásából Czuczorral együtt szerzője a kir. helytartó tanács által a középtanodák részére kiadatott *magyar nyelvtanoknak* (3 db. Buda, 1846,7); valamint munkás tagja az intézet színházi, drámabiráló állandó, és számos egyéb bizottmányainak. E busás hivatalos elfoglaltatások és meg nem szakadó költői munkássága mellett a Tudom. Gyűjtemény szerkesztése terhessé válván reá nézve, annak öt esztendeig viselése után róla 1832 végén lemondott; majd 1833-ban egy más vállalatáról is : 8. *Ezeregy Éjszaka*, arab regék fordította V. . . M. . . Pest, I. II. 1829. III — V. 1830. VI. VII. 1831. VIII. IX. 1832. X. XI. 1833. [15]). Annál buzgóbban támogatta Bajzát a *Kritikai Lapok* és *Auróra* körül, amazt néhány álnevű biráló és polemiai cikkel és epigrammákkal (a Pályalombok közt [16]), ezt költeményeivel gazdagítva, melyek közöl kiemelendők : *A két szomszédvár*, regényes költemény 4 énekb. (Aur. 1832.), utolsó eposi dolgozata; *A kincskeresők*, szomorujáték 4 felv. (Aur. 1833.); *A fátyol titkai*, vígj. 5 felv. s vegyest jambusok és prózában (Aur. 1835), *Orlay*, regényes történet (Aur. 1837), és számos lyrai költeményei közöl a *Szózat* (Aur. 1837.), mely a nemzet legmélyebb érzései kifejezése levén oly általános lelkesedéssel sajátíttatott el, mint eladdig semmi más költemény nem. S mondhatni ezzel avatta magát fel a nemzet legsajátabb jósdalnokává. Az aurórai korba való még költői műveinek első gyűjteménye : 9. *Vörösmarty Mihály Munkái*, Pest, 1833. I. kötet: Versek; II. Zalán futása; III. Kisebb hősköltemények; melynek az akademia ötödik nagy gyülése Kisfaludy Sándorral közösen itélte oda a nagy jutalmat [17]); majd szerencsés pályázata az akademiai első drámai jutalomért : 10. *Vérnász*, szomorújáték 5 felv. (az akademia Eredeti Játékszinében, I. kötet, Buda 1834., másodszor ugyanitt Buda, 1837. [18]). 1836-ban a Kritikai Lapok és Aurórának csak koronként megjelenő kötetei helyett a három barát, Vörösmarty, Bajza, és Toldy,

egy tudományos, szépirodalmi és kritikai folytonos közlöny kiadására egyesülvén, de Bajza azon időben vérig ható polemiai irásai miatt az illető helyen elfogadtatásra számot nem tarthatván, a másik két társ folyamodott engedélyért; mely megérkezvén, 1837-ben megindúlt 11. az *Athenaeum* Bajza, s a *Figyelmező* Toldy közvetlen szerkesztésök alatt; Vörösmarty munkássága az adalékok társas vizsgálatán s azon számos vitázó cikkekbeni részvéten túl, mikre az athenaeumi kör minden oldali folytonos insultátiók által magát felhíva érezte, *költemények, beszélyek, értekezések, szín-és könyvbirálatok*ban jelentkezett. Amazok közt sora találtatik legjelesb lyrai műveinek, melyek neki a költészet e nemében az első rangot biztositják, mint : *Berzsenyi emléke, Elhagyott anya, Liszt Ferenchez, Az élő szobor, Az úri hölgyhöz, Fóti Dal, Honszeretet* stb ; mutatványok az ekkor készült *Erdődi bán* (1838.) [19]), a Shakespeare-féle *Julius Caesar* és 5 felvonásos szomorujátékából : *Áldozat* (1839); ezek közől kiemelendők szerényen úgy nevezett *Dramaturgiai Töredékei* (1837) és *színbirálatai*, melyek a nemzeti szinészet magasb kifejlődésére kétségkivül elhatározó befolyással voltak [20]). Az athenaeumi időszakban külön jelentek meg tőle : 12. *Árpád ébredése*, előjáték a pesti magyar színház megnyitásának ünnepére. Pest, 1837. 13. *Marót bán*, szomorujáték 5 felv. Buda, 1838., mely 1839-ben Balásházy János Gazdaságtudományával osztotta meg az akademiai nagyjutalmat [21]); és 14. *Vörösmarty Mihály Újabb Munkái.* 4 kötet. Buda, 1840. [22]), melyek 1842-ben az akademia osztatlan nagy jutalmával koronáztattak [23]). 1843. május 9. összekelt Csajághy Laurával, kinek nevét egyik legszebb költeménye : *A Merengőhöz* viseli homlokán. Az Athenaeum megszűntével Vörösmarty munkássága egyik hathatósb külső ösztönét elvesztvén, ritkábban látjuk lyrai erét fakadozni, de folyvást azon tetőző erőben, mely előbbi korszakában bélyegzi őt, s növekedő mélység s húmoros szinezettel. Állanak ezek együtt „*Legújabb költemények*“ cím alatt a M. Munkákban, s köztök találjuk : *Gondolatok a könyvtárban, Az emberek* (az 1846-ki galíciai lázadáskor), *Országháza, Hymnus*, a Kisfaludy-Társaság által jutalmazva, melynek kezdet óta egyik legbefolyásosb tagja volt. Egy historiai trilógiának csak első része készült el : 15. *Cillei és a Hunyadiak*, történeti dráma 5 felv. Pest, 1845. Ezzel egykorulag indúlt meg összes művei kettős kiadása Bajza és Schedel eszközlésében : 16. *Vörösmarty Mihál Minden Munkái*, kézi kiadás 10 kötetben. Pest, 1845—8. és 17. ugyanaz nemzeti kiadásban egy kötetb. (mint a Nemzeti Könyvtár egyik kötete 4rétb.) Pest, 1847 [24]). Ezekben nem foglaltatnak a Bajza Ellenőrében (1847.) álló versei [25]), s a még 1845-ben irt 18. *Három Rege*, B. E. ifju grófnőnek ajánlja V. M. (utóbb kiadva Pest, 1851). Az 1848-ki változások őt mint a jankováci választó kerület képviselőjét az alsóházba hivták, melyben mind végig részt vett. 1849-ben a kegyelmi főtörvényszék közbirájává neveztetett ki, mire szelíd nemes kedélyénél fogva különösen hivatva volt [26]). A forradalom után Baracskára vonúlt Fejérmegyében ; majd innen szülötte helyére Nyékre, hol csendes elvonúltságban, de megtört szívvel és egészségben élte le utolsó éveit. Míg képes volt dolgozni, Shakespeare Lear királyát fordította le, de Romeo és Juliát csak megkezdte. Az idő nem üdítette őt, sőt lankasztotta mindinkább kedvét úgy mint egészségét; egyszer tört még ki fájdalma egy erőteljes szózatban : *A vén cigány* (Pesti Napló, 1855. jun. 28.), s ez hattyuéneke volt. Sem a budai fürdők, miket ez év nyarán csak rövid ideig használt, sem Füred nem gyógyíthaták meg az élet legbensejében sérült költőt. Octoberben feljött Pestre, hogy itt folytonos orvosi felügyelet alatt legyen, s jóslatos véletlenből azon ház azon emeletébe szállt, hol huszonöt évvel azelőtt a haldokló Kisfaludy Károlynál virrasztott [27]). Itt húnyt el nov. 19. délben. Eltakaríttatása a Kisfaludy halála napján és órájában nov. 21. ment véghez, oly

díszszel, milyet Pest még nem látott soha, ha a temetési dísz a kisérők számában van. Vagy húszezer ember volt talpon az egyszerű magyar iró végtiszteletén. Deák Ferenc, kit hozzá számos éveken át a legtisztább barátság csatlott, a nemzet tehetős fiainak ajánlotta a szegénységben elhúnytnak családját, s e napig, midőn ezt írom, tehát egy év múlva, százezer pgő frtnyi tőke jutalmazza a nemzet nagy költőjét—árváiban[28]). Legujabban megjelent tőle utolsó nagyobb dolgozata : 19. *Lear király*, Shakespearetől. Pest, 1856. kiadva az „Újabb Nemzeti Könyvtár" kiadóitól.

[1]) A pesti gymnasium 1816—7-ki nyomtatott érdemsorozata szerint Vörösmartyt az első félévben 21-d., a másodikban 25-diknek találjuk a jelesek közt!

[2]) Innen azon nyomott érzés, melyet „Atyám sírjához" intézett ódájában (1818. l. *Mind. Munk.* negyedrét kiadásában 1. l.) találunk.

engem
Gyámtalanúl hagya itt epedni.
. . . . . .
A baj lerontá napjaimnak
Most fakadó örömét, nyugalmát.

[3]) Én sem vagyok végképen henye sokféle foglalatosságim között : — írja Egyed Antalnak, Börzsönyből 1821. apr 25. — elöfogom néha félben maradt verseimet, noha hol ez, hol amaz szegi kedvemet; de teszek, a mennyit tehetek. Így élek, s andalgok a gyönyörű tájon, mely csendes örömű lelkemmel épen egyez. Munkára virradok, avval nyugszom el : szünetem igen kevés. Ha fogynak dolgaim, újakat keresek; mert ezek elszórják némely aggodalmimat. Csüggesztő kedvetlenség ritkán hat szivemre; mert tudok bízni jó istenemben, s míg ez így marad, nem tartok semmitől. Az unalom ellen csak egy rendű foglalatosságom is elég oltalom; változó érzéseim pedig, melyeket a költészség (szabad legyen mondanom) lelke még tündérebbekké tesz, azt egészen ösmeretlenné teszik előttem."

[4]) Több epistolája ez időből *Minden Munkái* közt találtatik 1821—2. évekből, mik a költő akkori érzései és tanulmányairól tesznek érdekes tanuságot.

[5]) Vagy túl az élet megszűkült körén
Shakespeare világát választjuk lakul,
Hogy, mig zajával eltelik szivünk
Ne halljuk itt a külvilág zaját,
Mely édes álmainkat elveri.

Teslérhez (1822) *M. Munk.* 30. *l.*

[6]) Emlékezik erről *Virág Benedekhez* intézett epistolájában *Mind. Munk.* 28. lapján.

[7]) Szépliter. Ajándék a Tud. Gy-hez, 1822 volt első föllépése Virághoz írt epistolájával.

[8]) Erre vonatkozva írja hozzá *Egyed Antal* oct. 6. 1822 :

Kérded, valljon azon szép szandék, melylyel atyáink
Harcait írni fogám, ment-e sikerrel elő?
Fájdalom! a környülmény azt csirjában eloltá stb.

[9]) Erre vonatkoznak *Zalán* kezdetén e sorok :

Megjön az éj, szomorún feketedek az ormok, az élet
Elnyugszik, s a fél föld lesz nyoszolyája; de engem
Fölver az elmúlt szép tetteknek gondja.

[10]) Töredéke az Aur. 1831. és *Mind. Munk.* 507 s követk. ll.

[11]) Ide menekült akkor Bajza is Vörösmarty is a fővárosi censura szigora elől.

[12]) Mely, az akademiai 1831-ki nagy jutalmat Horvát Endre Árpádja nyervén el, dicsérettel fizettetett ki. — *Kölcsey* írja róla Bártfay Lászlónak N. Károlyból apr. 9. 1831. „Csongort olvasám Pesten, s mivel a drámai actio nem képzeletim szerént ment, alkalmas hidegséggel. Itthon elolvasám másodszor s harmadszor. Ezen harmadik olvasás megkapott. Ezer oda nem valók és másképen valók mellett is Csongor kincs. A mi *Vörösmartynk nagy költő*, s ritkán nagyobb, mint a Csongor sok helyeiben. A ki engem nem ért, ám lássa : azért nem ért-e mert nem akar, vagy azért mert nem tud."

[13]) Azoknak egy része *Minden Munkái*-ban a Vegyes kötetlen Irások első könyvében áll.

[14]) Ezen munka, mely címe dacára a legbővebb magyar szótár volt a maga idejében, s annyiban valóban szakalkotó dolgozat, a mennyiben minden szócikk értelmezése társas birálaton menvén által, először adta szabatos meghatározással az összes szókincset, s azt számos, azóta az irodalomba, sőt a közéletbe is átment új kifejezésekkel gazdagította, részletenként Antal Mihály, Tasner Antal, Bugát Pál, Bajza, Fábián Gábor, Waltherr László, Cserneczky József, Fogarasy János és Kacskovics Lajos által dolgoztatván ki, egy öt személyes szerkesztőség átdolgozó vizsgálatán ment keresztül, melynek tagjai a felelős vállalkozókon kivül Antal, Bajza és Bugát voltak. Mit itt életrajzi tekintetben azért kell kiemelnem, mert valamint négy társának,

úgy Vörösmartynak is hat éven keresztül hetenként öt félnapját, s így legjobb koruk tetemes időrészét vette igénybe.

15) Folytatták Szalay László (XII. 1833), Lencsés (XIII—XVI. 1833,4) és Szabó Dávid (XVII, XVIII. 1834,5). Egyébiránt e munka, melyet V. főleg kereset okáért vállalt, az ő köteteiben is csak részenként saját dolgozata, a nagyobb részre nézve ő csak átnézője volt a szövegnek.

16) Néhány ezek közől a *M. Munkák*-ban a Vegyes Irások I. könyvébe vétettek fel; pályalombi adalékai még nincsenek kiszedve.

17) A biráló bizottmány többsége Vörösmarty Munkái I. és III. köteteinek ajánlotta itéltetni a nagy jutalmat (a II. mint tiszta második kiadás nem pályázhatván); a kisebbség Kisfaludy Sándor Munkái III. és IV. köteteinek; azonban a Döbrentei pártja emehez csatlakozván, s a szabályok ellenére a kérdéses munkák becsén túl Kisfaludynak „a nemzetre gyakorlott szerencsés hatását“ érvényesítvén (l. Évk. II. köt. 78. l.), a többség a felosztás feltétele alatt engedett.

18) Ez ügyben is hevesen támadta meg Döbrentei, pártjával együtt, a vizsgáló bizottmány javaslatát, sejtvén a kitüzött darab szerzőjét; s bár a doctrinális térre átvitt vitában meggyőzetett, Vörösmartyt ezen ellene nem nyugvó törekvések arra határozták, hogy akademiai jutalomért többé ne vína.

19) Censurai rendeletből utóbb Marót bánra átkeresztelve.

20) Szemelvények belőlök *Minden Munkái*-ban a Dramaturgiai Lapok II. részében 1714—1824. ll. — Könyvbirálatai ezekben koránt sincsenek teljesen összegyüjtve.

21) Az okadatolt jelentést róla l. az *Évkönyvek V. köt.* 34. l.

22) I. kötet: Versek; II. k. Beszélyek és regék; III. köt.: Julius Caesar, szomorj. 5 felv. Shakespearetől; Árpád ébredése, előjáték; Kincskeresők. IV. k.: Az Áldozat; A fátyol titkai.

23) L. az akad. *Évkönyvek VI. köt.* 99. l.

24) Ennek elrendelése: I. II. köt. Versek időrendben 1818-tól 1844-ig. III. IV. köt. Hősköltemények 1825—31. V.—IX. köt. Színművek 1821—44 és Legújabb költemények. X. köt. Beszélyek és regék 1829—37 és Vegyes kötetlen Irások 1828—42.

25) „Mi baj?“; „Forget not the field“ szabadon Moore után; Jóslat.

26) L. Ujabb Ismeretek Tára. VI. köt. 551. l.

27) A nemzetnek illik azon gyászhely emlékezetét megőrzeni, hol két nagy költőjét vesztette el. A Kappelház az a váci utca nyúgoti során, szemközt a nádor-szállodával, hol egykor Wigand, majd Heckenast, utóbb Edelmann és most Laufer és Stolp könyvkereskedésök van

28) Özvegyében s egy fia és két leányában.

1. Zalán futása.

Tartalma. Első Ének (1. sz.). Mindenfelől hírét vevén Zalán Árpád hóditó előnyomulásának, Kladnit azonnal hozzá küldi oly parancsolattal: hagyná el tüstént tartományát, ha ostorától ment kiván maradni. Kladni elindul. Azalatt Sthenelos a közelgető segéd hadak hirét hozza, melyre Zalán szivében mindinkább felbátorodik. Kladni közelget a magyar táborhoz. Ennek leirása (2. sz.). Vevén a büszke követséget Árpád, hírészeket küld szerte a megbírt földekre, azoknak vezéreit, Tarcalt, Etét, Tast stb meghívni. *Epizód.* Ete Árpádhoz mentében, alkonyatkor betér az agg Hubához, ki Bodrogköz szigetén több ősz daliákkal együtt éli hátra levő napjait. Huba leánya, Hajna, azalatt fürdeni levén a Bodrogban, a délszaki tündér, fia Hajnalnak, leszáll hozzá, és szerelemért esdekel, melyet Ete kedvese tőle megtagad. Ezalatt keresik öt kisded öccse Bodor, húga Szömér és Ete. A tündérfi eltünik. Hazaérkeztök után Hubánál vacsora. Ármány, a rémisten, a boldog Etére bút és gondot hoz, melyet ez maga meggyőzésével szétüz. A vacsora felett egy énekes-gyermek dalt mont Huba itjonti tetteiről. Ete más nap utját folytatja.

Második Ének. A Philo fővezérsége alatt Zalánhoz érkezett görög és bolgár segédhadak leirása. — Az Árpádtól meghitt magyar seregek is közelítnek a Bodrog mentiben. De Ármány, ki mindenkor romlásán ügyekezett a magyar népnek, itt is addig üldözé, míg Ete magát neki áldozatúl nem igéré a harcban, s ennek jeléül legott lovát meg nem ölé. Reggeledik, a hadak tovább indúlnak. Árpádhoz csatlakozandók. Leirása az ebbéli jelesebb hősöknek.

Harmadik Ének. Kitudódván Zalán kémje által a magyar sereg közeledése, a bolgár Csernát nyugtalan elméje önhatalmu ütközetre izgatja, s e célra Viddint, Izácsot s Antipatert magával elcsalván, az imént jövő magyar seregeket megtámadja. Véres csata a Bodrog partján. Ete vitéz elszánással küzdve keresi halálát. Itt sem késik Ármány öt rémeivel ijesztgetni, s a hős már több izben halálos veszedelemben forog, de Hadúr mindannyiszor megtartja. Végre a magyarok nyertesek, miután több jeles vitézt elvesztének; Ete megsebesíttetik. A bolgárok részéről Izács esett el.

A magyarok diadalmi éneket harsogtatnak. *Epizód.* Történt a csata folytában, hogy Laborcán Antipaternek, férjét bajnokruhában követő, hölgyén győzödelmeskedvén, ez sisakját megnyitá. Cserna ezt távolról látván, s a nőt megszeretvén, Antipatert felhívja, hogy szégyenök eltörlésére támadnák meg a magyaroknak egy csapatját, mely épen zsákmánynyal terhelve egy közel völgyben lakmározott, s hogy elébb Antipater bizodalmát megnyerje, azt javaslá neki, mennének ketten kevesed magokkal kikémleni a dolgot. Antipater megyen gyanútlan, követi hölgye (páncélosan), Bellerophon s még néhány híve. Csernának húsz katonája, kik a sürübe rejteztek, elérohan elragadni a hölgyet. Kemény viadal. A férj vitézül küzd Csernával, de Emár dzsidájától elesik, utóbb az asszonyát védő Bellerophon is. A hölgy azonban megfutamlik jó lován. Félvén Cserna nehogy a seregek a zajt észre vegyék, bosszusan visszatér a táborba tettetett búsongással, hogy Antipater, embereivel, az ellenség által elejtetett. A görögök szerencsétlen vezérök tetemeit eltemetik; de meg nem lelvén az asszonyt, némelyek gyanítják a történtet, s bosszút eszkusznek a tevőre. Azalatt a vadonban megpihenő hölgy egy mérges kigyó által elvész.

Negyedik Ének. Zalán csüggedése a bolgárok veszteségén, kikbe fő bizodalmát helyheté. Philo vezéri gyülést rendel, hol tilalmat hirdet, mely szerint senkinek sem vala szabad ezentul a fővezér engedelme nélkül csatát kezdeni. E közben ravaszul Viddint mondva első hősnek a harcban: az ősz Notaras Schediost és Hermest nevezi, kik, úgy mond, mindketten felebb állanak amannál, s tüzeli Philót, hogy parancsát keményen megállja. Erre Viddin szitokra fakad, mire a fő görögök felindúlnak; Antipaternek egy csapatja egyenesen Csernára fogja vezére halálát, neki is halálát kiyánja. Kilép Antipater gyámfia Lamias, s a történetet elbeszéli. Cserna fenyegetődzik, ha nem hallgat. Rázúg most a görögség, Viddin halált jósol mindennek, ki Csernát meg merné támadni. Előáll Schedios, és Csernát párbajra hívja. Zalán, hadai meghasonlásától félvén, szomorúan meginti vezéreit, s hirtelen elhagyja a gyülést, Philo ezt eloszlatja. Jő Kladni Árpád feleletével. Szomorúság a fejedelmi házban. — Legott utána Árpád is megérkezik az alpári térre; s nem sokára a segédhadak. Árpádnál tanács. Miután Ete sebe miatt úgy sem harcolhata, csapatával az elhullottak temetésére rendeltetik. Hálát adva Hadúrnak, hogy Árményt megalázta, üle sátrában Ete, mikor barátai Árpád parancsát hozák. Búsúl hogy nem harcolhat. Csongort magánál tartóztatja hogy segedelmére legyen. Árpád az ütközetet más napra rendeli. *Epizód.* Bors az erdőben egy ünőt üz, mely mikor már jó tova csalta a hőst táborától, lyánnyá változik, s szerelem hangján hívja; Bors elcsábúlva, már enged Ármány e küldöttének, midőn Hadúr ezt megbünteti. Mégis Bors többé vissza nem juthat a táborba. Árpád azalatt félre vonúla a táborból, imádja Hadúrt, s harci szerencséért könyörög. Beéjjeledvén, visszatér rendeléseket tenni a seregnél (3. sz.).

Ötödik Ének. Epizód. Megtudván a bodrogi földnép, hogy a fő tábor az alpári síkra vonúlt, az ott maradt (agg, nő és gyermek) magyarok ellen feltámad. Huba fut családjával, de futás közben elveszti kedves Hajnáját, kit a hű Szakadár keresni indúl. Hadúr vigasztaló álmot küld az öregnek. — Csongor azalatt és Ete, katonáikkal az elhullt vitézeket temetik, és épen mikor Ete a jeles Izácsnak vég tisztességet adni készül, katonákat vesz észre közelíteni. A kevés magyarság kerülni szándékozott a sokaságot, de a vezérek bevárni határozák, s a vitézeket szerte a holtak közé fektetik. Csongor is hozzájok vevé magát. Ete most Izács fejetlent etemét a tűz mellett holttestekre feltámasztja, annak sisakát kelevézre szögzi, s maga a holtakon ülve, várja be a jövöket. Cserna volt, egy csoportjával. Lamias tudniillik ennek halálát forralván, az pedig vétke tudatában nyugtalan, ennek dühét kerülte. Ete visszaintve Lamiást, Izács tetemére mutat, melyen a bolgárok megrémülnek ugyan, de Cserna bátorítja, s maga támadja meg Etét. Viadal. Csongor is feltámad az egész magyarsággal, és Cserna embereit pusztítja. Közönséges az ellenség közt a rémület. Kemény tusa után Cserna is megfutamlik, de Ete megelőzi, s rettentő küzdésben megöli. Ott veszett a bolgárok nagy része is, meg akarván menteni ura tetemeit. A többi fut. — Zalán azonban Melitta és Íno nejeit Alpár várából Nándorba küldi menhelyre. Árpád hada áldozatot készít Hadúrnak s tőle az ellenség vesztét kéri.

Hatodik Ének. Megtétetik az áldozat, melyet lakoma vált fel, és ének. Apor és Habilán gyászos történetét Kárel zengi el; Lehel Ügek győzödelmét Húrun felett, melyen felbuzdúlva Árpád, lelkesítő szavakkal biztatja vezérit. *Epizód.* Hajna a Bodrog mellett tébolyog keresve önnöneit. Lágy síp-hang a vadonba csalja. De Hadúr egy mennyei nemtőt küld le hozzá, ki, álomba merítvén őt, egy patak mellé viszi nyugonni hogy ott Ete meglelje. Leszáll a délszaki tündér, a nemtőt távozásra kiszti, Hajnát megváltandó, s az övéihez visszaviendő. De Hadúr őt e mulatásáért a földön megsemmisíti. Ete azalatt a mult éji fáradságot Bodrog partján kipiheni: Tomboli pedig, a délszaki tündérnek bájlova, ide hozza Hajnát hősének ölébe. Hajna tudósítja Etét atyjának sorsáról, s a hős tüstént felkészül társaival a pórságra ütni.

Hetedik ének. Alpár mezején kezdődik a harc. Bojta megsebesíttetik Krallin nyila által. A görög Hermes nagy károkat ejt a magyaro-

kon dárdahajítással, Zoárd és Csörsz viszont a görögségen. Philo úgy intézkedik, hogy Árpád hadai bekeríttessenek, Árpád észre vevén a fortélyt, parancsokat oszt a vezéreknek, miszerint egymásnak hátat vetve, minden oldalról szemmel forduljanak az ellenségnek, s Kadosát futni parancsolja, hogy a bekerítni sietö görögöket kivülről ronthassa, belül pedig a bekerített Árpád. Vérengző ütközet. Sok jeles bajnok hull mindenfelül. A görög Schedios csodákat mível. A magyarok közől Zoárd, Tas, az öreg Und dicsöségesen vínak. Kemény tusában Kadosa leütvén Schedios fejéről a sisakot, tiszteletre ragadtatik a hős felséges vonásaitól, más sisakot nyujt neki, s heve gyúlván ily férfiú felett győzödelmeskedni, kettős viadalra hívja, a csatahelytől félre. Árpád az iszonyú Alkest ejti el, s a magyarságot újdon bátorságra hevíti.

Nyolcadik Ének. Kallimachos és Krantor testvérek Árpádot teszik csatájok céljává; s általa halnak; Alexis tőle ótalmat kér és nyer. Philo vezérkedve repüli át seregeit. Másfelül Viddin személyes vitézségével rontja a magyarokat; de Und elöl hatalmas csata után hátrál. Dalma öt már-már halálos veszedelembe ejti. Azalatt Schedios és Kadosa az ütközet helyétől jó tova megállapodnak, egymást előbb éltök történeteiről értesítik, s így csapnak össze. A szerencse egynek sem látszik kedvezni, de Schedios lovásza nem győzvén a harc végét bevárni, Kadosára irányozza nyilát, s ön urát találja vele. Kadosa könnyez a hős felett s visszarohan a harcba (4. sz.). Dalmát megmenti Viddintől, de tetemesen megsebesíttetik, s legott elveszne, ha viszont barátjai által meg nem mentetik. Elérohan most a tótság is Preheszkával, ennek hat fiával és Zalánnal; elé két felől Viddin és Hermes. Ármány is rémeivel a magyar seregre támad, de Hadúr megveri (5. sz.). A csata forr.

Kilencedik Ének. Epizód. Szakadár visszatér Hubához azon bús hírrel, hogy Hajnát meg nem találta. A hajlékaik felé haladók ismét megtámadtatnak egy portyázó pórsereg által. Az agg vitézek erősen védik magokat, mire Csongor és Ete közelítenek a temető haddal. Megpillantván ezek a történőket, Tomboli Hajnát egy halomra viszi fel, hogy a harc veszedelme ne érje; a vitézek az öreg Hubának oltalmára kelvén, a pórokat elszélesztik, a tündérmén pedig lehozván Hajnát önnönihez, urának egy hajszálát hagyja neki emlékül, s eltün. A honmenökre egy fia-vesztett pór nyilaz a csalitból, kit Ete egy szirtre felkergetvén, ott egy szikladarabbal összetör. A sok baj után víg lakoma Huba házánál.

Tizedik Ének. A fő csatahely. Zalán és Hermes erösen küzdenek Kunddal és Csörszszel. Kadosa Viddintől vett sebeiben haldoklik, de végső szavaival Zoárd öcscsét buzdítja harcra; ez Ronkát, ki Viddinnek adá ki magát, megöli. Másfelül Preheszka, Philo, Viddin dühöngenek. Már lankadnak a magyarok. Árpád hadaiba buzditása által új lelket önt, Lehel kürtjét harsogtatja, a nemzeti zászlót Bulcsú magosabban viszi; most vala hogy Hadúr Ármányt megsemmisíté; a csüggedt magyarság ujra felbátorodik. Kund, Csörsz, Tas, Und, Zoárd versengő vitézséggel rohanják meg az ellenséget, a lankadt Bojtába Hadúr új életet lehell. Árpád Viddint ejti el (6. sz.), Lehel Hermest; Philo szalad görögjeivel, s Preheszka, hat fia halálán elbőszülve, több mint emberi erővel küzd, míg végre ő is az általa halálosan megsebesített Televértől veszi halálát. Zalán kevesed magával Nándor felé veszi futását (7. sz.).

1) Kezdet.

I. Ének 1—31. vers

Régi dicsőségünk, hol késel az éji homályban?
Századok ültenek el, s te alattok mélyen enyészö
Fénynyel jársz egyedül. Rajtad sürü fellegek, és a
Bús feledékenység koszorútlan alakja lebegnek.
Hol vagyon, a ki merész ajakát hadi dalnak eresztvén,
A riadó vak mélységet fölverje szavával,
S késő százak után, méltán láttassa vezérlö
Párducos Árpádot, s hadrontó népe hatalmát?
Hol vagyon? Ah ezeren némán fordúlnak el: álom
Öldösi szíveiket, s velök alszik az ősi dicsőség.
A tehetetlen kor jött el, puhaságra serényebb
Gyermekek álltak elö az erősebb jámbor apáktól.
Engem is, a nyugalom napján, ily év hoza fényre
Már késö unokát, ki előbb a lányka mulandó
Szépségén függtem gondatlan gyermeki szemmel,
S rajta veszett örömem dalait panaszosra cserélvén
Hasztalanúl eget és földet kérlelve betölték.
Mégis az ifjúság háborgó napjai múlván,
Biztos erőt érzek: keblemben nagyra kelendő
Képzeletek villannak meg diadalmas Ügekről,
S a deli Álmosról, s Álmosnak büszke fiáról,
Párducos Árpádról . . . Ó hon! meghallasz-e engem,
S nagyra törő tehetősb fiaid hallgatnak-e szómra?
Megjön az éj, szomorún feketednek az ormok, az élet
Elnyugszik, s a fél föld lesz nyoszolyája; de engem
Fölver az elmúlt szép tetteknek gondja. Derengő
Lelkem előtt lobogós kopiák és kardok acéli
Szegdelik a levegőt: villog, dörög a hadi környék,
Látom, elül kacagányos apák s heves ifju leventék

Száguldó lovakon mint törnek halni, vagy ölni.
Zászlódat látom, Bulcsú, s szemem árja megindúl.

2) Zalán követsége Árpádnál.

I. Én. 246—323. v.

Ekkor már közelebb járult hű Kladni szomorgó
Társaival, s a tábornál szeme könybe borúla.
„Ó mi igen más ez, mint pusztai népe Zalánnak,
Ó mi hasonlatlan lesz majdan az ütközet!“ így szólt.
Mégis, hogy helyesen véghez hajthassa parancsát,
Hűséggel neki bátorodott, biztatta barátit,
S ment egyenest a kis dombnak, hol párducos Árpád,
A győztes seregek fejedelme, vezérivel állott.
Följutván, mély tiszteletét kimutatva imígy szólt:
„Fejedelem! ki vitézséggel, mint hírre nagyobb vagy,
Kit földünk nagy része ural, kit tisztelek én is,
Nincs-e szabad szólás végkép megtiltva elötted,
S a követ, új hírrel hozzád küldetve Zalántól,
Ment-e, ha híven szól fejedelme szavának utána?“
„Szólj bízvást“, felel a győző seregek fejedelme,
„Tőlem, s hősimtől követ és hű szolga ne féljen:
Féljen az, a ki kevély üzenettel sérteni bátor.“
Erre magas hangon hűséges Kladni ímígy szólt:
„A fejedelmi Zalán, neked Árpád! küldi parancsát,
Hogy takarodjál el földéről még ma, s ne merjed
A csendes folyamok hullámit nyomni hadaddal;
Mert ön népével, görög és bolgári sereggel
Rajtad üt, és leverend végkép, hogy nem marad, a ki
Társai romlását hírül vigye Volga vizéhez.“

Mint fene kölykes oroszlánok barlangja dühödten
Zúg a hős tábor, s kelnek csillogva, zörögve
A rohanó csapatok; száz lángszem méri halálra
Alpár embereit: szörnyet halnának azonnal;
De nincs bántások, s hogy ezen félelmök elálljon,
Árpád hadkötöző fejedelmi tekintete ört áll.
Csendre verődik mind lelkébe temetve haragját,
S a hadat intéző szép méltósággal imígy szól:
„A fejedelmi Zalánt Árpád nem kérdezi többé,
Merre mehet, s menjen földet foglalni hadával.
A hajdanta dicső Etelének hős unokája,
Merre utat nyithat kardjával, menni fog, és az
Ősi hazát, ha különben nem, megszerzi erővel.
Hogy pedig a görögöt s bolgárt nem rettegi népem,
És hogy vesztünknek Volgánál híre ne lenne,
Bátran eloállunk; te azonban menj el uradhoz,
Mondd meg, mint leltél bennünket Zagyva vizénél,
S még tán szólani fogsz, mikoron meghallod eminnen
A zúgó tábort, s pusztító fegyvere hangját.“
Megriadott a hős tábor, nagy örömre fakadván
E szavakon; búsúlt Alpárnak régi követje;
És a rémítő hírrel reszketve megindúlt.
Árpád a rohanó seregek fejedelme legottan
Lóra kapat gyors férfiakat, hogy híjanak össze
Hősöket a megbírt földekről: gyors nyilu Tarcalt,
A zászlós Bulcsút, s apját, jó kedvü Bogátot,
Shadzavaró kacagányos Etét, ki erőre hatalmas
A hadban, lelkére nagyobb, szépségre legelső.
Borsot is, és Edömért meg kellett híniok, és Tast,
S rettenetes fiait: Hábort, s a kürtösen ékes
Úti Lehelt, kit utaztában szült anyja Meótis
Habjainál, hol egy ősz tündér lágy hangu dalokkal
Zengedező sípot nyújtott a gyenge szülöttnek.
Hogy nőtt a gyermek, gondatlan jára virágos
Völgyeken, és hegyeken, s bájos sípjába lehelvén,
Anyját lágy dallal tisztelte, s az ősz tavi tündért.
Énekeket mondott a késő napnak, az ékes
Hajnal arany hajszálainak, a csillagi fénynek
És a felleg alól kijövő szép hold sugarának.
Később megváltoztak játékai, látván
Versenyes apjánál s száguldó bátyja kezében
A ragyogó fegyvert, fényét meg kezdte kivánni,
S már délceg paripán kardot villogtata, kopját
Szórt s nyilakat, s örvös buzgánynyal készüle harcra,
S kéré a tündért, hogy változtassa keménynyé
Sípja szelíd hangját. Búsúlt; de nem állhata ellent
A tündér, s hadi kürtté lett a gyenge dalú síp.
Harsány most és rettenetes hangjával, az égi
Dörgésként zeng táborokon, s vérharci mezőkön:
Szívet emel, majd szívet aláz a bajnok ajakról.
Mindezek a harcnak szeretői s tudói valának:
Jaj neked, Alpár, jaj harcban nem bátor uradnak!
Látni fogod komoly arcaiknak viadalmi haragját
S fegyveröket, melyet megrontásodra emelnek.

3) Árpád imádja Hadúrt.

IV. Én. 470—648. v.

A nap alá száll már, halványodik arca világa
A zajgó nyomorúlt földnek közel érve határit.

Áll egyedül Árpád egy csendes kis halom ormán.
Nézi körül a sík tájékot, az elleni tábort,
Mely sokaságával mozog a nagy téren előtte.
Lelke magas képzelmekkel forog a nagy időben,
Annak előbbi s jövő tüneményit látja lebegni,
S titkos imádságot mond hála-buzogva Hadúrnak.
Barna haját s vállán tarkúló párduca szélét
A siető szellő kapkodja, s aranynyal elöntött
Fegyvere szép fényén halványan reszket az alkony.
Néz iszonyodva reá a pezsgő elleni tábor:
Egymást kérdi heven, s a kérdés közben elámúl,
Amint látja felén rettentő kardja világát,
És daliás tetemét magasan fölnyúlni toronyként.
Nézi Zalán, bús váráből, és Kladnihoz így szól:
„Kladni, te megjártad seregét a büszke magyarnak,
Szólj, ki az, a ki amott egyedül áll a halom ormán?
Párduc inog vállán, s ide látszik fegyvere fénye.
Oly daliás képet mutat ez, mint hírnek utána
Gondolom Árpádot, kit nemze Ügek fia, Álmos,
És kire mindenek azt mondják buta vélekedéssel,
Hogy daliás iszonyú képét ki nem állja halandó,
Én pedig útálom, mint a lator éjjeli farkast."
Erre felelt tüstént szomorún hü Kladni urának:
„Jaj bizony a hírből igazán ösmerted el ötet,
Árpád a győző seregek fejedelme az ottan.
Láttam rettenetes karját kardjával emelve,
Melylyel népének mikor int vala könnyü lováról,
Azt véltem, hogy csattanik a levegőben utána,
És leszakad földünk, valamerre dobogva lenyargalt.
Csendes egyébkor, s a kegyes égre hasonlatos arca;
Népe vadabb, s egyedül ő tartóztatja haragját.
Oh de reánk vad lesz; mert meg van sértve szavunkkal."
Melyre boszús fejedelmi Zalán így szóla viszontag:
„Hah! remegő öreg, és vadsága ijeszthet-e téged?
A delelő napot az többé nem fogja megérni,
S népe szelídebb lesz mint a füves éjjeli sírdomb."
Így szól, és büszkén végig pillanta gyülöngő
Bajnokain, s tenger bolgár s görög ezredek árján,
S állhatlan lelkén félelmit elölte haragja.
Mégis imádta Hadúrt Árpád a kis halom ormán,
És ragyogó arcán forró könycsepje lecsordúlt.
Hír égett hevülő kebelén, s új honna szerelme.
Értetek, oh új honn keresői, fohászkodik ő most,
Már született hősök, s születendők, értetek ég ő,
S harci vitézséget kér a hadak istenurától.
Meghallgatja Hadúr, és ád hadi szörnyü szerencsét,
Mely sok bajba kerül, s a nemzetet úntalan üzi,
Mely véres hadakon forog, és nem lelheti nyugtát,
Nem boldogságát; de remegnek előtte, utána,
S fél Európának megrendül tőle hatalma.
Harci szerencsét így kért és nyere párducos Árpád,
S a mint szikrázó karddal rainte Hadisten,
Reszkete ég, és föld, s a földnek büszke lakói.
Csak maga Árpád nem, nagy erőt érezve szivében.
S a ki szilaj nemzetségét ösmerted, az ádáz
Harcok fergetegét láthattad rajta; de csendes
Békenapot keveset számlálhatsz gyászos egében.
Már ekkor nyugaton lemerült a sárga verőfény,
A fejedelmi magyar most összehivatta vitézit,
S táltosait, s így monda nekik fölszólva közöttök:

„Férfiak! alkonyodik. Tüzetek most keljen az éjnek
Üzni setétségét, s mely áldozatunkat emészsze,
Egy farakás álljon közepettünk rakva Hadúrnak.
Vendégséget ütünk azután, s kiki zengje csatáit:
Dallal hadd múljék a nyugtalan éjnek unalma.
Mert szemeinket előbb nem zárja be kellemes álom,
Mint a büszke Zalánt megalázz váruak falánál".
Hangosan így szólt ő, és mindenik engede szónak.

4. Kadosa és Schedios kettős viadalok.

VIII. Én. 266–418.

Már ekkor Kadosával elállt az athénei bajnok
Távol egy alsíkon, hol csínos zöld sudarával
Két remegő levelü nyár közt szép szilfa virított,
S változatos fejökön játékosan álla meg a nap.
Mindenikét fegyverneke távolról léptetve követte.
Ott a két nagy erő közel ért egymáshoz azonképp,
Mint az ölő villám, mely messze borongva ködében,
Végre nagyot lobban, s végig megy az égi határon,
Hol rohanása előtt fut az éj s felhői setétség,

És mikor ő dörög, a viharok hallgatnak alatta :
Úgy készültek ezek szörnyű rohanásra, s körülök
Hallgata, míg víttak, a nagy csata hangja; de elsőbb
Társához rohanó Kadosának ime szava zengett :
„Már ha vitéz elszánással vég bajra kijöttél,
Hadd halljam nevedet, görög, és nemed ágait avval,
Hogy, ha levághatlak, tudjam megmondani : mit tett
Fegyverem, és mi jeles lehet énnekem a te halálod.
Vagy ha talán engem kezeiddel alázna meg isten,
Megmondom, ki vagyok, hogy tudd, mi dicső lesz utánam
A ki megöl : noha nem hiszem azt, míg porba nem esnek
Karjaim, és szemeim láthatnak tiszta verőfényt."
Ezt mondá : de amaz szomorún így válaszol erre :
„Nem bölcsen teszed azt, hogy míg forr harca hadunknak,
Szóval vesztesz időt. De ha tudni elannyira lángolsz,
Halld nevemet, s röviden nemzetségemnek utóját.
Főnemből vagyok én, nagyatyámat bíbor ölelte,
Mint mondják; de homály van ezen, s nem is üzöm az elmúlt
Dolgoknak nyomait, sem avúlt hírökre nem aggok.
Engem Athéne nevelt, ott láttam az ősi dicsőség
Romjait, és Marathon mezején hadi szikra fogott el.
Ottan atyám, mikor izmosodám, mind sorra mutatta
A dölt sírköveket, s hadi lángot gyújta szivemben.
Ott ada kópját, és kardot, hogy víni tanúljak,
És maga fárasztott, s ha henyén mozdúla kezemben
A fegyver, nyomban mutatá emlékeit elhúnyt
Ősinknek, kiket a diadal nagy hírre vezérlett..
Hej! magyar, a ki előbb büszkén Marathonra lenézett,
A nagy athénei nép, nem volt szívére hasonló
Ehhez, mely ma vitéz hadatoknak előtte veszendő.
Tízezer ötszáz ezredeket meghajta vasával,
S szárazon és vizen üzte dicsőn a persa hatalmat.
Most Marathon mezején a gyávák nemzete tévelyg,
S régi dicsőségét nem bírja Athéne, ledölvén
A falak, és a benne lakók erkölcse bomolván.
De te ne hidd, hogy azért engem rémítve megüzhetsz,
Vagy hogy visszaragad valamely kéj, s honni szerencse.
Nincs rokonom, s egyedül végső nyavalyában atyám él.
Azt is azóta, tudom, letevék sírjába nyugonni.
Lánya Lysandernek, kit hölgyül gyenge korában
Vettem, az ártatlan Theodósia meghala első
Szültével, s örömét elzárta szivemnek örökre.
Most ki sirathasson nincs többé senki, se tőled
Nem retteg Schedios, ha ezer villámmal omolsz is."
Dárdával rohanó nagy Kadosa erre imígy szólt:
„Oh bajnok! boldogtalanúl maradál te az élet
Napjaiban, s gonoszúl pusztán hagya csalta szerencséd,
Hogy ne legyen, ki örülhessen, ha hazádba jutandasz,
Vagy ki halálod után teremidben sírva fakadjon.
Engem erős isten kegyesen letekintve megáldott.
De halld meg nemem ágazatit, s ösmerj meg egészen.
Hajdan Etel mellett könnyű elméje tanácsán
Széplakon élt egyedül gyönyörü Nemibonta sokáig.
Ott közel a zúgó liget alján férfi ruhában
Gyakran egész napokon vadat üze, gyakorta csatába
Ment ragyogó szép fegyverben, s fen csilloga kardja,
Mint lobogó vad láng, s bús harca veszélyeit üzte.
A viadalmas Erő, szép termetes égbeli tündér,
Öt minden nyomain követé látatlan alakban,
S titkon emelt sóhajtással sugdosta szerelmét.
Nem hajlott a szűz, de szivét elfogta tünödés,
S látni kivánta hivét. Az előjött díszes alakban,
S csábító képpel mosolyogva közelgete hozzá;
De Nemibonta futott, a férfias arcot utálván;
Vette nyilát, s az ijedt vadakat kergette napestig.
Már magasan föltünt a hűs esthajnali csillag;
De hamar a tündér ráhozta az éjnek alakját,
És beborúlt a táj, s a szűz megtévede rajta.
Így mikoron tova bujdosnék; megláta ragyogni
Egy sietö lánykát, ki fejével gyenge sugáru
Csillagot ingatván szabadon mene a bajos úton.
Ehhez az elfáradt gyönyörü Nemibonta imígy szólt :
„Ég szüze, a ki dicső fejeden szép csillagot ingatsz,
Vígy haza, s a mit kérsz, szándékom tartja megadni."
Ekkor Erő, mint gyenge leány, mosolyogva imígy szólt :
„A hold lánya vagyok, s Mahamisnak mondanak engem,
Most ide szállottam jegyesemnek szedni virágot.
Megtérek tüstént föltenni az éj koszorúját :
De, ha mit én kérek, szándékod tartja megadni,

Jer, haza viszlek, s megkoszorúzlak az éji virággal.“
Így szólott, s csalfán rá tette az éj koszorúját.
Széplakon a szüznek már égett keble, s szerelmet
Sajdító szivvel leborúlt, és monda rebegve :
„Ég szüze, oh könyörülj; vedd, vedd el az éj koszorúját!“
De amaz ellenzé, s most visszacserélve alakját,
Mint tündér ifjú szerelemmel hajla ölébe.
Ettől szülte szelíd Elmét, piros ajku leánykát,
Szép arcú Hüleket, s meghalt heves ifju korában.
Elme szülé Álmost hadat üző bátor Ügeknek,
Álmostól eredett a győző párducos Árpád,
A ki elől csattog, s Alpárt rettenti hadával.
Más részről engem nemzett Hülek Esztora nőtől,
Engem, kit hínak Kadosának, s nyalka Zoárdot.
S mink, mint fergetegek, járunk a puszta mezőben,
S messze seregbontó kezeinkben villog ölő vas.
Van pedig egy hölgyem, deli tiszta tekintetü Jóla,
S anyja körül játszó kis gyermekem, ékes Alember,
Kik Csepel árnyai közt a zúgó nagy Duna partján
Várnak emelt karral, s szomorú dalt zengnek utánam.
De fut időnk, szóval többé nem tartalak : ottfen
Lát, s igazán vet sort a nagy hadak istene; víjunk!“
Így szólván, neki vitte vasát. Mint tengeri szélvész
Jött hatalommal az is, s fen villoga, csattoga kardja,
Mégis alig győzé Kadosának elütni csapásit.
Kadosa öldöklő kezeit most összecsatolván
Rettentőn lecsap arca felé: nagy gyorsan elugrik
Hős Schedios, s ellent tartván kikerüli halálát.
A mint félre szökik, megakad bal lába, s lebotlik.
Ottan hirtelenül dölt testét talpra segíti,
S bántott erdeiként iszonyítóbb arccal előáll,
Kettőztetve hevét, és kettőztetve csapásit.
De az erős ifjú iszonyúbban nyomja, szünetlen
Képe előtt villog gonosz élü kardja; megindúl
A sisak is, zörög a páncél, s vas rongyai hullnak.
Nem türhette tovább e harcot nézni lovásza,
A nyilazó Phaeton, s a szívós hangos idegről
Gyors nyilat indított, Kadosát leterítni reménvén,
És rövidíteni ütközetét viadalmas urának.
Elröppent a nyíl, de hibásan vette irányát.
Épen emelte kezét Schedios, hogy hóna kinyílván
A vesszö berohant, s szívét megfúrta hegyével.
Ott tüstént lehajolt hős karja, homályba borúltak
Arcai; s melle szorúlt; a vér pedig omla sebéből,
S böven aláfolya nagy testén, s szép fegyvere színén.
A boldogtalanúl nyilazó maga gyilkos acéllal
Dúla saját kebelén, s leborúla urának előtte.
Már ekkor Schediost az erő elhagyta, lerogygyant
Lábáról, s nagyokat csörrent vas fegyvere testén.
Kadosa visszariadt, s mint bálvány álla helyében
Látván a görögöt méltatlan harccal elesni,
És fájdalmai közt fetrengeni vére tavában.
Könyre fakadt, s hidegült jobbját megfogva imígy szólt :
„Így kellett neked, oh méltó jobb harcra, kiveszned?
A reszketve jövő nyílnak gonosz éle ledöntött.
Ám ha reád ily vég vala rendeltetve, borúlj le,
S istenedet vérző szívvel szólítva köszöntsed.
Mink ugyan a dalban híredre dicséretet osztunk;
Mert bátor szüvedet tisztelnünk illik; azonban
Elmondjuk, kezed is mint bírta halálos acélát,
Mint ragyogál az erős napként csatatéri mezőkön,
Most pedig a hitlen katonának vesszeje ölt meg,
S bajviselő fejedet gonoszül a földig alázta.“
Így szólott: de amaz meg nem hallhatta utolsó
Szép szavait, s szomorú lelkét az egekbe bocsátá.

5) Hadúr és Ármány csatájok.

VIII. Én. 500—591. v.

Oh most villanj meg rejtett hadi szikra szememnek,
Mely nagy századokon mélyen sülyedve borongasz,
Villanj meg, s láttasd harcát két isteni karnak!
Hogy kacagányos Etét megtartá kardja Hadúrnak,
Ármány megdühödött, s titkon forralta boszúját.
Most hallván a bús diadalt, fölkapta halálos
Dárdáját s barlangjából dörmölve megindúlt.
Nem vala még soha rettentőbb, nem kárhozatosb még.
Mátra nehéz ormát fölütötte ropogva fejével.
Fergetegek voltak zúgó nagy szárnyai; képe
Emberevő sárkány. Így jött vagy mászva, hollottan
A föld megsülyedt nyomain, vagy szárnya suhogván
Fölkele, s verlángú taraját magas égig emelte:
Ben pedig égő gyomrában nagy sziklahasábok

Hánykódván, mereven vas tagjai összecsörögtek;
Jobbik körmében fellegdárdája világolt.
Így fölemelkedvén, már szinte Hadúrhoz elére,
De mikor az villámkardját csattogva lenyújtá,
Visszaesett, és mászva futott a földön előbbre,
Mint valamely nagy bére, mely a sík földre leomlik.
Orjás képében vele volt a Félelem, és a
Megnehezült Átok, mely hogy mene, messze kiszáradt
A növevényes föld, s fa, virág meghervada utján.
Nagy vala mindkettő, de nagyobb a Félelem. Ennek
Árnyékként egekig nyúlt vékony termete. Sápadt
És beesett arcán borzasztó álmok ülének;
Mert látszatján kül nem volt rajt semmi valóság.
Lábai ingadozók s magasabbak az ormi fenyüknél.
Így volt a síkon sokszor bujdosni szokása,
Hol hamar Alpárnak megjárván néma határit,
Pórokat és fiatal baromöröket éjjel ijesztett.
Most a hadba vegyült e nagy kísértetes árnyék,
S ellenségei Alpárnak rettegve kerülték.
Életölő szemmel ment lassan utána az Átok,
A vezetők bátor szavait megnyomta szavával,
Mely fene torkából mélyen hangzik vala, s tompán:
Hasztalanúl riadoz kürtöd, Lehel, a hadak immár
Nem hallják hangját, és nem buzdúlnak utána:
Mindent eltemet, és leszorít a szörnyeteg Átok.
Jő a Zürzavar is. Fél ló, fél ember, erőtlen
Árnyékkép; de vezérképen futos a magyarok közt.
Ólnyi vasas buzogányt forgat zuhogatva kezében,
Durva fején borzas süveget visel, és darutollat,
Benne hazugsággal folyvást küzd, s veszt az Igazság.
Nyelve csalást árúl. Így jár a szittya seregben
Tétova, üz, s biztat, rémít, és ösztönöz; erre
A sereg oszlani kezd, sorai szakadozva bomolnak.
Így a többi gonosz csapat is keveregve kiszállott,
S a rohanó hősnek remegett markában acéla.
De közelíte Hadúr, s megvágta hatalmasan Ármányt.
Szikrázott a kard, amint lemerüle nyakába,
És rengett az egész környék. Amaz ördög erővel
Tagjait összeszedé ismét, s még álla erősen.
S mintha heves déltől szájt nyitna vad éjszakig a föld,
És azon örvényes torkokkal üvöltene, bögne,
Úgy bögött, s az egész levegöt bögése betölté.
Másodszor köddárdáját szétverte Hadisten,
S hasztalanúl ismét vágdosta, hogy összebomoljon
Termete. Összebomolt, és újra felálla keményen.
Rettenetes csörgést tettek vas tagjai, szája
Folyvást zúga, s magyar hadakat rémíte szavával.
Ekkoron Isten erös kardját hüvelyébe taszítá,
S messze kinyúlt, s markát viharos Tátrára vetette.
Ott a nagy sziklát csikorogva kitörte tövéből,
És emelé magasan, mint szinte az égi kaszások
Fényleneké jenként, onnan pedig egyben ereszté
Rettenetes karját, s Árményt megütötte kövével.
Röpdöse már a Rém, s körmét Istenre mereszté,
De mikor a nagy szirt roppanva leszálla fejére,
Földbe lapúlt s iszonyú torkán morgása megállott.
A hadak istene most ráhága, s tiporta boszúsan.
Lába alatt Ármány vas tagjai összeszakadtak,
Széllel gördültek töredéki; de nyögve, remegve
Ingott a föld is, s két sarkai összeropogtak.
A Rémet pedig elhagyták gyors szárnyai. Eldölt
Isten alatt bérces nagy termete. Félelem, Átok,
S társaik Isten előtt mindnyájan omolva futottak.
Ö legutól iszonyú kínnal terhelve megindúlt,
S visszaröpült egyedül nyomorúlt rosz lelke pokolra.
Isten is a harcok mezejét elhagyta serényen,
S ment ragyogó diadalmával hév déli napon túl.
Ott fényes kapuját kinyiták magas égi leányok,
Megtörlék kezeit, s izzadt szép homloka térét,
Ö pedig a nagy fegyvereket villogni hagyá még,
De nem csattogatá, kékes fellegre bocsátván.
Víg lett mostan az ég, boltját nem vonta be felhő,
S lassan zenge körül a forgó többi világok
Ezrede, s hüs szellő játszott a nap sugarával.
Csak maga küzdött a nyomorú föld, rajta halandó
Emberek egymáshoz gyilkos viadallal omolván.
Csak maga nem nyugodott, s fiait keseredve viselte,
A kiket ő szült, és kebeléből fényre bocsátván,
Nem táplált egyaránt. Gőzölgő véröket itta
Most, s fölszáguldott pora lett temetője sokaknak.

6) Árpád csatája Viddinnel.

X. Én. 187—286. v.

Maga dölyfösen állott
Rettenetes Viddin, szédült feje újra fölélvén,
És Bulcsúra veté másodszori harca haragját.
Véresen és bátran állott ez előtte, s kezétől
Félté, nem félvén maga, a nagy nemzeti zászlót.
Ekkor jött Árpád rohanó népeinek előtte.
Kit mikoron látott nagy erőben haemosi Viddin,

Hadra szokott szive megdobbent, s kétségbe vonúla,
De hamar ismét a vak tüz szikrája fogá el,
S lelke vadúl ily gondolatokba merülve tünödött:
„Viddin! Viddin! erőd hova lett, hova bátorodásod,
Mely veszedelmiddel nőtt, mint kísértetes árnyék
A lemenő nappal, hova lett most bajnok eszedből?
Hah! hogy egy ember előtt meg kell döbbenni ijedve
A ki előtt csak imént seregek nem mertenek állni!
Oh szállj vissza megint, hadi bátorsága szivemnek!
Nem gyermek vagyok én, nem enyelgő gyenge leányka,
Nem! hanem a bajnok Temoronnak fajzata Viddin,
A kit erősök nemzettek hogy lenne vitézebb
Minden egyéb hősnél, és általa lenne dicsővé
A bolgár sokaság . . . Ám jój hát, büszke lator, te,
Jój, hogy véred után Viddinnek híre maradjon."
Hasztalanúl így szólt, s az üres levegőben enyésző
Szózatival gonoszúl játszott a csalfa szerencse.
Ő szaporán Sthenelos ménét megkapva reá ült;
Tarta nehéz paizsot, s kivoná új kardja hatalmát,
Mely még vértelenül nyugodott a cifra hüvelyben,
Most pedig a legerősb bolgártól fényre hozatván,
Síva röpült, s a porlevegőt csillogva hasítá.
Árpád, hogy daliás Viddint közelíteni látá,
Ráismert, s egy pillanatig szüntette rohantát.
Majd az előre haladt sokaságot félre kerítvén
Szólt s ezeket mondá Viddinnek lelke hevéből:
„Ősmerlek Bodony! (így hangzék magyarúl neve) híred
Elterjedt, valamerre magyar hordozza szerencsés
Fegyvereit: de gonosz bélyeg van nyomva nevedre;
Mert nemzettagadó kész vagy gázolni rokon vért
És bérért idegent szolgálsz; idegennek adózó
Annyi vitézséggel, hogy végre erős hadi munkád
Hírt hozzon neki és neked és népednek alázást.
Vajha ne jósoljak, hír nélkül fogtok enyészni.
A fizető úrnak harcaiban elaljasodottak,
Száma-fogyott kis nép; mert önként messze szakadtok
A vértől, melyhez tartozni szerencse s dicsőség.
Térj meg azért, hajtsd meg karodat hódoltan előttem,
Térj meg népeddel, nagy térű földet adandok
Birtokodúl s helyet és szólást a népi tanácsban.
Nemzetnek lészsz tagja, kit én, — úgy adja Hadisten!
Megtelepítendek e boldog földön örökre."
E szavakon Viddin gondokba merüle; de büszke
Szíve acéláról a szó nyila végre lepattant.
Meghódolni kevély, inkább hódítani vágyó,
Veszni rohant vadságában elszánt vala menni
A veszedelmes uton; megtérnie szégyen eszének.
Hős Árpádhoz azért így szólt vala válaszadólag:
„Csábítók szavaid; de valók nem, büszke vezér te,
S nem csatatérre valók, hol kard és dárda parancsol.
Vagy hiszed azt, hogy kit még ember meg nem alázott,
Viddin előtted csak szóért meghódol örömmel?
S nem gázolsz-e te is, ki fenyítesz, szinte rokon vért?
S földet igérsz, mely még el sincs foglalva? s ha Isten
Úgy akarandja, soká nem lesz? De halálos ütésre
És nem szóra jövék ma eléd. Az utóbbi világ majd
Lássa meg, a két nép meddig fog fényleni? Melyik
Fogy meg előbb nemzettagadó romlásban elsvén:
Kettőnknek sorsát pedig itt válaszza ez óra."
Így szólt s megrohaná a nagy fejedelmi leventét.
Mint mikor éktelenül zendülvén összecsap ég, föld,
S a beborúlt egeket csak villám fénye deríti;
Itt pedig elmohosúlt üregekből kél döbörögve
A zivatar, s vele fölharsog nagy tengered, oh föld!
És egyszerre világ vas sarkai maghasadozván,
Völgy és hegy remeg, a nap, hold, és csillagok ingnak,
S mindeneken rémítve uralkodik a vad erőszak:
Ilyen erőszakkal két hős egymásnak eredvén,
Összemegy itt földet rengetve, halálos ütésre,
És csattog, csörög a fegyver, s a fényes acélhegy
Messze kivillámlik, haragos szikrái lehullván.
Bámúl a sokaság környúl, és szünteti harcát;
De hamar elzúg a szélvész, hamar elvesz erősök
Karjai közt a harc, ha harag gerjeszti fel őket,
S véröket életöket meg nem kímélve csatáznak.
Vág Viddin, s fényes vasa Árpád pajzsa felé száll,
S azt nagy zörgéssel ketté lehasítja középen,
A rezet és a bőrtömetet, s a vas lapot egyben
Megszegvén bemerül; de nagy Árpád sértelenül van;
Visszacsap, és Viddin sisakára lecsattan ütése.
Szörnyebbül ennél istennek mennyköve nem csap,
Nem súlyosb a vízszakadás. Nem tartja hatalmát

A sisak, és nagy haj, sem erős koponyája; az éles
Vas lemerül, hol az életerő lakik, agyvelejébe,
És hidegen megy mélyen alá. Viddin feje hajlik,
Mint hajlik Haemos tetején a díszes iharfa,
Melyet hasztalanúl sok időig vágtak erőtlen
Fejszések, s környülültek fáradva; de jő a
Tengernek zivatarja vadan, megrázza tövében,
S ott harsogva ledől a nagy fa vak éjszaki
völgybe.
Így dőltél te is el, bolgárok erős feje, Viddin!
Rajtad az összetörött fegyver rémítve csörömpölt,
És bátran dobogó szivedet megtörte halálod.

7) Bérekesztés.

X. Én. 635—662. v.

Már félig lemerült a nap, s bús gyenge sugára
E gyilkos földön s vizein reszketve borongott,
S szálla setéten, mint örök éj, a felleges alkony.
Párducos Árpád most fordúla meg a Tisza
mellől,
S a mint jött sebesen, szaladását látta Zalánnak.
A ki, miként felhő szalad a szélvészes erőtől,
Mely feketén döbörögve kikél, s ordítoz utána:
Úgy szaladott szomorodva setét végének előtte,
S várait, és gazdag földét megvédni felejté.
A fejedelmi magyart nagy erő izgatta, serényen
Vágtata s vitte vasát öldöklő karral utána.
Már közel ért, s zúgó Halecet megütötte. Lovastúl
Megdőlt az, s ott halt, lelkét elszánva uráért,
De legelül futa gyors paripán a gyáva vezérlő,
S futta körülimmár kört vont a barna setétség.
Ekkor elállt Árpád, s harsogva utána kiáltott:
„Alpárnak fejedelme! megállj, hova futsz el
elölem?
Hol van büszke szavad, melyet követiddel
üzentél?
Vagy fuss bár; de tudom, többé nem látod
ezentúl
Alpárod mezejét, se füvét nem rágja le márhád.
Bajnokaim, s az erős fiak anyjai, díszleni termett
Hajnalölű hölgyek fognak telepedni mezödön:
Rajta tenyészend e nemzet, s országokat állít."
Így szólott. Amaz a rettentő szózatok árját
Még hallá, s szörnyű dobogással vert szive
keblén,
Meg sem is álla, kevés haddal keseredve szaladván
Honna határaitól, míglen Nándorhoz elére.
S búba merülten csak távolról nézte sajátját.

2. „Eger" hőskölteményből.

1) Szikszai gyülés (I. én.).

Szikszóban magyarok gyülekeznek. Hosszu
gyülés van,
S zúg az ütött kasként; ép szó nem hallatik
ottan
A sínlő haza hangján kül, mely visszavonásnak
Lángjaitól veszvén, siradalmát zengi közöttük.
Azt vélnéd hogy oroszlánok gyültek be, kik
ellen
Nincs hatalom földön, s azok ők; de tanácstalan észszel
Szinte viszálkodnak, mikor a megye bő teremében
Mecskei megjelenik, s ily szót emel a sokasághoz:
„Gyült rendek, s ha akarjátok, rontói pogánynak!
Ím eljött az idő rajtunk gyakorolni hatalmát:
Amhát és Ali rablancot csörgetnek Egerre.
Már az erős Szolnok Tisza Zagyva kerülte falával
Nyáry futásától megürült, s szolgája töröknek.
Így ha odadjuk Egert, a felföld elkel utána.
Jöttem azért segedelmetekért szólalni Dobótól,
Hogy ha rokon vért még meg akartok menteni s a vár
S vesztegetett örökünk, a jó név, szíveteken van,
Keljetek, és a durva pogányt zabolázza csatátok.
Mink ugyan állni fogunk, valamíg kő állhat Egerben,
S vagy diadalmunk, vagy temetönk koszorúzza nevünket."
Erre nehéz zúgás kele a szikszói teremben.
Szolnok eleste miatt sok szív döbbent meg; Egerhez
Kardok csördültek, de közöttük szólt az irígység:
„A ki Eger jövedelmeiből aranyozza sisakját,
Álljon elő, s a várt az védje, ha tudja, vasával.
Úgy de nagyon könnyü a pénzt kizsarolni, s ha szükség,
Kérni segítséget; nehezebb ma találni bolondot,
A ki fejét más vára fölött tekecélra fölüsse."
Volt ki setét lelkét cudarúl földizte pokolból
A gunyoló vádnak, s így szóla: „Ki mondta Dobónak
Hogy békés mezején harcot tápláljon örökké?
Nem maga verte-e meg Handsát, s kergette Budáig?
Nem maga villongott-e, midön szép frígy vala köztünk?
Ám ha vitéz, most álljon elő, most ezreket ölhet
Mindennap: szép tetteiről mi dicséretet írván
Távol ülünk, s el nem ragadozzuk csillaga fényét."
E jégszókra sokan, jéggé változva szivökben,
Álltanak, és hidegen nézhették volna pogánytól
Megdúlatni Egert; de harag tüze forrva sokakban
A vízvérü magyart átokkal rakva gyalázták.
Első, a ki szavát fölemelte, Pető vala. Ifjú,
S még alig arra való, hogy kardot rántson: elomló

Fürtei selymével, s gyengéd piros arca havával
Illőbb a szerelem dalain ligetekben epedni,
Mint hadi munkákhoz; de nemes szive mást mutat: érzi
A haza gyász napját, s hívságok nincsenek abban.
Szép tettekre heves, hideg a csata vészei ellen,
Mind csővel, mind karddal erős; most fölkele gyorsan
S ily röpülő szavakat mondott feddékeny ajakkal:
„Most-van e arra idő, hogy múltakat összekeressünk
Félelmünk takarójának? De maradjon örökké
S ülve penészedjék, kinek édes az ozmani rablánc.
Én megyek, és szégyent hagyok itt a veszteg ülőnek.“
Szóla, s borult arcán szépsége haragba vegyülvén,
Mint lobogó csillag mene, s a sokaságon utat tört.
Zoltai már ekkor kardot csörrentve kilépett
Mecskeihez, s haragos szemeit forgatta setéten.
Majd végig nézett megvetve az összeülőkön
S szóla magában, mert nyilván heve szólani tiltá:
„A nyomorúk! még is nem szintén rútak alakban.
Azt hinnők, deli férfiak és viadalra szülöttek:
Megvan az ősi alak rajtok s a büszke tekintet,
Mintha menendőké volnának váltani a hont.
Én, ha ezek magyarok, lelkemre! kivetkezem: inkább
Lógó németté leszek és vad lomha törökké,
Vagy mi utáltabb még lehet a nagy földön előttem.“
Legvégső kele Gergely elő, a Bornemiszáknak
Nemzetiből, ki deres farkassal födve setétlő
Köntöseit, mint jó föld a sikeretlen arany közt,
Ül vala sok ragyogó úrnak közepette: erővel
Domborodó mellén hordozta zománcos acélból
Gombjait, és kapcsát. Süvegén őrt álla bagolytoll.
Mintha hazájának gyászát keseredve viselné,
Így vala ő, mind bús feketén öltözve: hasonló
A titok éjéhez, melyben nem látva fogannak
Legragyogóbb tettek, s az erő munkája virágzik.
Lelke nyugott tenger, s a nagy természet öröklő
Titkaival gazdag. Keze közt a csendes elemnek
Jámborsága szünik, s erejét elveszti az ártó.
E mellett nincs teste sovány csontvázig aszalva,
Munkabiró s tetemes, s első a hajduvivásban;
Csak gondokba merült nagy homloka s ráncba szedődő
Arcai látszanak a sanyarú tudományra mutatni.
Ez hogy látta Petőt, a kétes zajra fölébredt
Szíve nagyon fájván, fölkelt, s ily szózatit ejté:
„Esküszöm“ és egyedül, mint a lélek szava tisztán
Hangzott e szózat, megrázkodtatva velőket:
„Esküszöm! és a föld, s az egek meghalljanak engem,
És az erős isten legyen e szavaimra bizonyság!
Hogy nincsen nyomorúbb, nincs gyávább népe magyarnál,
Nincs boldogtalanabb: magok a föld férgei, férgek
Mind maig, egy méh sem lett ezredek óta szunyoggá:
Nem magyar a magyar, elfordult természete; méltó
Hogy hamar elveszszen, mert lennie szégyen ezentúl.
Mért lakozunk mink itt? haj! mért hoztak ki apáink
A föveny országból? ott elnyomorodva ha fává,
Ha darabos kővé változtunk volna, örökké
Rejtve valánk: most ennyi világ nem nézne szemünkbe,
Nem látná hogyan elmaradunk a többi nemektől,
A nemes országot mint hagyjuk lenni vadonná,
E gyönyörök kertét ínségnek puszta helyévé.
Vagy most is mire gyültünk itt? El hagyjuk apadni
Gazdag aranyfolyamát a megtérhetlen időnek,
S végzésünk nincsen; de nehéz vádakra fakadván
Múltakról perelünk, nem ügyekszünk óni jövendőt!
Addig ugyan sem föld, sem az ellenséges egek nem
Védik Egert: letapodva borul fölvára porába.
Majd berohan kapuján Mahomed csordája, s kiket rég
Tengerekig vertek diadalmas karral apáink,
Dúlva bejárják most a szép felföldi mezőket,
S Mátra örök tetején tűznek fel sztambuli címert.
Ám, ha szegény magyar azt mondhatná is csak: elaggtam,
Nem birom a kardot, s nehéz a hadi dárda kezemnek,
És iszonyú nekem a pattantyú hangja, halálom
A csata“: oh akkor jobb volna fekünnie porba,
S várni, mikor fognak hátán elügetni futamló
Bajnokok, a nyerget jobb volna viselnie akkor,
S rajta szegény eledelt aratóknak vinni nyarantan.
Ím de különben van: birodalmas termete, gyorsabb
A futamó szélnél, ártóbb a szirtszakadásnál,
És ha kel, a csata mennyköveit hordozza kezében:
Istene nincs, szive nincs egy erőbe csatolni hatalmát!
Jól van hát, ha ugyan kedvesb versengeni soknak,

Versengjen bizvást; majd a török üszkeit ő is
Érzeni fogja lakán, s maga oltsa ha oltani képes.
Én megyek, és innen minden jobb lelkü velem jő.
A mi lakik bennem s a földnek titkos ölében
Ártalom, és rokon a rettentő képü halállal,
Mind fölidézem most törököt pusztítani, és ha
Ott veszek, a gyávát átkozva csukódik el ajkam."
Nagy keserün így szól vala ő, mint orvos az ártó
Régi betegséget gyógyítva keserves itallal,
Melyet iván megrázkodik a boldogtalan ember,
Érzi azonban erén enyhültebb vére futását:
Így mikoron szavait hallották Bornemiszának,
Lelkök megrendült, kezeik lemaradtak elővett
Kardjokról, de hamar villámmá gyúlva haragjok.
Mind csak Egert, és hadba menést zengettek egyenlón.
És végzés leve; megnyomaték a visszavonásnak
Bús szava, ezt végzék: széledjen el a nemes innen,
És kiki hozza hadát, valamennyit hozhat, Egerhez.

2) Omár és Ida. (II. én.).

Éjszaki vársarkon terem áll a föld kebelében
Mélyen, erőszak elől eltéve falaknak alája;
Ablakain csendes szellő suttog be, s az elzárt
Lelkekhez tisztább levegőjét hordja az égnek.
Ott nyomos éjben erőtlen fény rezgéseinél csend
S nyúgalom ül a megsebesült ágyára, s körötte
Írt kegyes angyalként elegyít az aranyhaju szépség.
Ott kínlódik Omár nagy sebben, mint letört ág
Már csak alig függvén a létnek örök tövü fáján.
Élete még egy vágy, egy láng-forralta sohajtás,
Mely ha nehéz búval kiszakad végtére szivéből,
Megszünik, és a lyány többé nem hallja nyögését.
Ott tíz más sebesült keres írt testére, s bajában
Szomju tekintettel minden mozgásra figyelmez,
S ím ajtó nyilik. Ida, Dalár borzadva köszöntik
A szomorú csendet; két líliom ég kezeikben,
Két hószínü szövétnek. Az éj mint elfut az ékes
Hajnal előtt, a barna homály úgy oszlik előttök,
És szépségök előtt. Kebelét feltárja setétség,
S a nyavalyások előtünnek, sorvadtan ijesztők
Marcona képeikkel. Kitünik fekvése Omárnak,
A mint elfordúlva fejét karjára nyugatja,
S forróságában szavakat rebeg ajka, koronként
Tépi pogány mezeit, s látszik harcolni magával.
Ott társát szólítja Dalár, s így ejti beszédét:
„Nénike! nézdsze pogány török ott mint szenved az ágyon,
Vedd oltalmad alá: én félek tőle, szegénytől,
Oh pedig olyan igen sajnálom, mert idegenben
Itt egyedül vagyon, és nincs a ki kesergene rajta.
Nem fog ez ölni magyart, de veszen kebelébe tanácsot
Végtelen istentől, s megtér gyógyúlva hitünkre.
Menj te azért s lásd el, magam addig odább megyek, és e
Némberiekkel az ételeket sebeseknek elosztom."
És elmentenek. Ida legott fordúla Omárhoz.
Összetalálkoznak, s mi nem úgy mint egykor az első
Lángokban szemeik! nehezek most régi keservtől,
S a szakadott szív éjével terhelve borongók.
Egykor szép szemeik sugaraiból szőve szivárvány,
A kegyelem hida volt közös érzelmöknek az ösvény,
S köztök azon, mint két várnak vendégi örökké
Egymást látogatók, a vágy, a kisded örömmel,
S rózsaszeméremnek kocsián vonakodva te jártál
Oh szerelem! s szíveik teremét felváltva köszöntéd.
A tündérhidat és alakit fölvonta irígyen
Régi hazájok az ég, s föld kínját hagyta helyettök.
Most pillantataik, mint testvér vándorok éjben,
A sivatag mezején egymást rettegve gyanítván,
Végre megismerik, és ámultan visszaijednek.
Látja Omár hogy nem boldogság, nem szerelemnek
Üdve az, a mi szegény Idát hervasztja; felejtvén
Ön bajait, mély lelkéből így fejti beszédét:
„Látlak-e, oh örök ég! esztendők múlva, veszendő
Bús várnak közepén, így látlak-e tégedet Ida?
Még csak ez egy baj volt Hiadornak hátra ezerből,
Hogy te is annyira légy, mint ő, boldogtalan! oh ez
Arc, ezen elfáradt szem mást olvastat eszemmel,
Mint mikor elmenvén kétség nyila ége agyamban.
Akkor utánam kín s a féltés ördöge súgá:
„Fuss Hiador! boldog nélkűled is Ida" s futottam,
Mint kit az áradat űz, s kebelében hordja kigyóit.
És mikoron Hiador romjából lettem Omárrá,
S vérzettem törökért magyar ellen az ütközetekben,
Akkor is ördögeim súgák, hogy veszszek örökre:

„Jaj neked! Ída hitét még egy csók várja, csak egy még —
Megvan! s esküiben Hiadornak nincs neve többé.“
Mind ily gondolatok kergettek, mint vadat a vad;
Ártóbban dúlt, hogy lakodat földúlja, acélom;
Nem lele, megfáradt a bűnben lelkem: epedtem,
Hogy boldogságod közepett még lássalak egyszer,
Hogy csak egy elszakadott sugarát felfogjam elorzott
Üdvömnek, csak egy eltévedt pillantat utószor
Öntse beéjjeledett létem vadonába világát
Szép szemeidből, szép szemeidnek gazdag egéből.
S ah hol vannak azok? mi kegyetlen bú üte pártot
Ellened? ifjú kellemidet mely bánat orozza?
S mely, mint játszi madár dallal kele szíved eréből,
Ah hova lett szépségedtől az előbbi vidámság?
Gyöngyei villognak bús láng-forralta szemednek;
Nem szólasz; rózsás partokból, Ída! mi tette
Sírrá ajkaidat, hogy némán, zárva találja
Haldokló Hiador, s bucsuját ne vehesse belőlök?
Ezt nem idő, három rövid év ezt nem teszi: perc az
A boldogságnak; de maró bánatnak örökség,
És neked is, nekem is, sok bajt türöknek, örökség!
Oh az egész természetben nincs semmi örömhang,
Nincsen erő többé, mely engem tenne vidámmá:
Mert te is, életem és gyönyöröm szép mennye, borongasz,
S boldogságodból nincs a mi leszállana hozzám.“
Szóla. Reá fájdalmaiból így válaszol Ída:
„Mit mondál, Hiador, kiszakadt jobb része szivemnek!
Mit mondál te nekem, vígyáztalan? oh ne riaszd föl
Alvó bánatimat, boldogtalan Ída nyugalmát.
Elmentél, törökért folyt bajnoki véred: az égis
Úgy engedjen meg, mint én kedveltelek, és most
Bár keserítetted, nem tud vádolni szerelmem.
Nem, Hiador, Ídát nem örömnek hagytad ölében:
Kérlelhetlen apám letörölte az élet egéről
A szép csillagirást: neveinknek fénykoszorúját,
S klastromi üszkökkel bús vár leve éji lakásom.
Mint nem örülhettem, mint nem vala hajnalom, és a
Fájdalom ölyve sebes szivemet mint tépte, ne kérdezd.
Kértelek; elhangzott panaszom vén falhoz ütődék,
S szentek szobraihoz: minden kő halla zokogni,
Csak nem az ég: attól nem jött valahára segédem.
Oh ne keress szemeimben eget, ne keresd az elomlott
Kellemek árnyékát; a mint vala, s most vagyon, Ídát
Össze ne mérd; mert semmibe dől kétszerte reményed.
Egy van örömkor az életben, szép rózsanapokból
A kény árja körül koszorúvá fonva. Vidámon
Mint búvár, megy az ifjúság közepette. Jaj annak,
Aki nem örvend itt, s szilajúl elhányja virágát.
Mink nem örülhettünk; te futottál csalfa gyanúból,
Engem elért darabos pályán a sors keze. Még egy
Kincsem, az elhamvadt szerelem szikrája; setéten
Ül lelkem mellette, s fölül tündér suhogással
A bús emlekezet gyászfája lebegteti fodrát.
Oh Hiador! ide térj, ha kivánsz Ídára találni,
Itt leled őt honn, a szomorúság puszta vidékén,
Hol szép álmaiból, s a múltak gyászfonalából,
Mint hállót, szövi gondköltő elméje regéit
A boldogságnak, s Hiadorral végzi, ha fárad.“
Még sokat és búsan szólának örömtelen éjjel
A szeretők; de szivök könnyült a régi panasznak
Szóra kerültével. Hiador fennülé sebében,
Ída köté be, s el-elszörnyedt láttára, szemében
Fagygyá lett a könny, s hidegen futa végig az arcon.
Elhajlott Hiador, s a mint karjával utána
Ída segítségül leborúlt, elcsattana bágyadt
Csókja szelíd ajakán, s ez volt búcsúja örökre.
Mintegy ijedve kapá elhamvadt gyenge világát
Ída, s Dalárral az éj teremét elhagyta sietve.
De Hiadort mélyebben üté Arszlánnak acéla,
Mint gyógyíthatnák; érzé, hogy vége közelget,
Mindennél inkább pedig érzé régi szerelmét,
Mely hogy örökre kiégjen, még fellobbana egyszer,
S tiszta gyönyör lángját árasztá minden erében.
Akkor az elsebesült Hiador fölszóla utószor:
„Elveszek ím, s nem bú, nem bánat erőszaka öl meg,
Sebben sem halok, a vad Oroszlán kardja sebében;
Mert azt gyenge kezek kötözék el, szánakodó szem
Harmatozott le reá. Nem is aggság visz tova engem,
És nyomos esztendők; de korán, ép ifju korомban
Oh szerelem, lelkem szép üdvössége! te ölsz meg.
Még, ha van álom, az élet után csak egy álmot ohajtok,

Egy pillantatot a nagy öröklét boldog egébe,
S látni dicső Ídát, a mint szemléltem először
Bútalan évében, mikor ifjú lelke szemeiben
És nemes arcain és tündöklött mindenik ízén.
Ahogy először rám fordúlt nagy barna szemével
Mind kétféle szerencsének birodalma, s hogyan szüz
Ajkai elhagyatott Hiadort mosolyodni taníták.
Oh csak ez egy látást engedd, mindennek adója!
Veszszek el aztán, tégy morzsává fergetegidben,
Tégy hab-ütött szirtté, s ne legyen több álmom azontúl."
Így végezte szavát, és álmai jöttek, öröklök,
Mint a lélek, mely végnélküli képzeletével
Messze jövendőben lakot állat előre magának,
S azt minden gyönyörök seregével teszi dicsővé.
Ída jön, és halovány ajakát ébreszti hiába,
Társai jönek elismervén a régi barátot,
S hűlt tetemét ölelik: Hiadornak nincs sebe többé:
Egy volt, a keserű élet, s azt sírja befogta.

3. Szilágyi és Hajmási.

A harc kitört, a harc lefolyt;
Két bajnok úrfiak,
Szilágyi s Hajmás Sztambulon
Rabságra juttanak.
„Rabság! nehéz lánc! hős karom,
Miért nem vagy te szabadon?"

Csak ebben agg, csak ezt nyögi
Hajmási láncain;
De társa dall, s bút édesít
Enyelgő húrjain:
„Ma éve honn vigan valék,
Most rab, leláncolt martalék!

Ma születésem napja van:
Szép húgom, köztetek,
És agg apám, és agg anyám!
Nem örvendezhetek.
Ma éve honn vigan valék,
Most rab, leláncolt martalék!"

Császárleány ezt hallja fen,
Szép Leila egyedül;
Szánat sohajt el ajkain,
Szemében szánat ül;
És a mit lát, és a mit hall,
Ah mind szerelmi vágyra csal.

Az est s az éj jő, s álma nincs,
Haj! ébren álmodik;
Ágyát mosolygó fájdalom
S kétes remény vetik.
Szemérme hű: de szerelem
Suttog: szép Leila! jer velem

Mély a fogolynak lakhelye
Setét falak között;
Fénylő teremből a leány
Most abba költözött.
Sugár leány, ah szép leány!
Szebb négy világon nincs talán.

„Hitedre azt ha mondanád,
Hős ifju, hogy szeretsz,
Megoldanám e láncodat,
Kit búsan méregetsz;
S szép hon felé hős karodon
Mennék veled hű hajadon."

„Ölellek" hős Szilágyi szól:
„Oh lány, te égi szem!
Csak amint hozzád hű leszek,
Úgy áldjon istenem.
Szép honban virrad hajnalom,
Szép hon felé visz hős karom."

Titkon szerződik a leány,
Arany nyit zárakat,
Kihozza rabság mélyiből
Vitézlő ifjakat;
Ólban három mént váltanak,
S lovat, lovászt lesujtanak.

Éjfélben és éjfél után
Oly bús oly néma az út;
Két hős közt holdnál a leány
Sebes rohanva fut.
„Atyám, atyám! ne várj reám,
A szép magyar föld lesz hazám."

Harmincadon s vámok között
Az ifjak mennek át;
Pogány mez rajtok, nyelvökön
Hordják pogány szavát.
„Hová, hová török vitéz,
S te fénysugár, te gyönge kéz?"

„Szerencsekísértők vagyunk,
Szerencse jár velünk,
Az egri farkasok közé
Csatára készülünk."
Felelnek ők; de Leila fél,
Remeg, mint parton nyárlevél.

Sztambul felől bús hír repül,
Zendülnek vámosok;
De küzdve két ifjú halad,
Utat nyit kardvasok.
„Végy jó reményt szép hajadon!
Magyar kar áll ört pártodon."

Csaták között a pálya fogy,
Még nem fogy a csata;
Fölkél a hírre vajdaság,
Jön villogó hada:
Vajdák utól, vajdák körül,
Futással út nem rövidül.

Mint párduc a két ifju küzd,
A villámkard peneg,

És, isten úgy akarta, itt
A vajdák estenek.
Szigetben sírva Leila vár,
Mint árva fészken kis madár.

Ő sírva így panaszkodik:
„Egek, mi puszta hely!
Nagy búmmal e vadonban ah
Hová bujdossam el?
Miattam most a hős szivek
Vajdák vasán elvérzenek.

De meghalok hős ifjakért;
Sírhalmom e határ,
És síratóim farkasok
S lesz dúló vad madár.
Atyám, atyám! ne várj reám.
Bünért setét föld lesz hazám.“

Siralmi közt a gyönge lányt
Hős ifjak így lelik,
És gyöngyre a köny, a keserv
Örömre változik.
Mint ifju repkény kerti fán,
Szilágyi karján csügg a lány.

Szigetből a leányt viszik
Magyar határ elé,
Zugó Dunának partjain
Megy útok fölfelé.
S alattok a vész mezején
Tajtékot túrva vág a mén.

Setéten most Hajmási szól:
„Itt a magyar határ;
Bajtárs megállj! nem érhet itt
Török hatalma már.
Víjunk meg ketten, s a leány
Azé legyen, ki győz csatán.“

„Nem úgy, vitéz felem! nem úgy!
Szilágyi válaszol;
Van nőd honn, van két szép fiad,
Te meg nem válhatol.“
És sír a lány: „ah engemet
E bajvivástok eltemet.“

De Hajmás nem szól, bősz eszén
Felfordul a világ;
S kezdődik a gyász ütközet:
Magyar magyarra vág.
Két villám így csap össze fen:
Hajmási eldől véresen.

„Sokáig hőslakodban élj
Oh bajtárs! boldogúl;
Bűnömmel én itt elveszek,
S honn nőm, fiam busúl.“
Szól, s mint az elzugott vihar,
Hamvába száll a büszke kar.

Ott ketten a haló fölött
Hüséget eskenek,
S a rabkötél, a bús csaták
Örömre fejlenek.
Török virág, magyar kebel.
Ez hő, az rajta hervad el.

4. Salamon.

„Átok reád, magyarok hazája,
Átok rád, te pártos büszke nép!
Ingadozzon fejed koronája,
S mint az árnyék, légyen oly setét.
Mint kemény kard, oly kemény szíveddel
Meg ne békélj soha ön feleddel.

És te, isten! a ki fölkenettél,
Hogy viseljem földön képedet,
Elfelejts, ha meg nem védelmeztél;
Nem kivánom több kegyelmedet.
Salamonnak nincs hol maradása,
Földön nyúgta, égre vágyódása.“

A lesujtott angyalként, imígyen
Átkozódik a futó király,
Tört sisakja, pajzsát elvetette,
S kardja csorba csonka vasból áll;
Vért piroslik hősi arculatja,
Honfivért a kardnak markolatja.

Teste dúlt, de lelke még dulottabb:
Tátog a seb véres oldalán,
De nagyobb az s jobban ég szivében,
Melyet érez vesztett koronán.
Futva fut; de bármi gyors futása,
Vele száguld keble óriása.

S már folyók és rónaság vidéki,
Bércek, völgyek elmaradtanak,
S a határnál a futó elébe
Egy vad erdő lombi hajlanak:
Ott elvész a bús lovag pályája,
Rá borúlván rengeteg homálya.

És az év jár; sárga koszorúját
Veszti, váltja a komor vadon,
Felzendül az elholt dal koronként
A viruló ifju lombokon;
Agg a szarvas, feje ágozatján
Éve számát büszkén mutogatván.

És az évek múltán a vadonban,
Domb alatt, hol forrás csörgedez,
Melyhez a vad csörtető robajjal
Jár, ha hévtől szomjan epedez,
Egy jámbornak áll kis kápolnája,
Nyílt, födetlen, ég mosolyg le rája.

Egy letüzött kard a szent kereszt ott,
És az oltár isten-adta föld,
Térdepelve éjt napot hosszában
A remete ott ahítva tölt;
És ragyogva omlik el szakála:
Mindenik szál lelki béke szála.

Kebelében szenvedély hatalmi
Rég nyugatra csillapodtanak,
Arcain vad indulat vonási
Lágy szelídre elsimúltanak;
Egy ohajtást rejt s mond szíve, szája:
„Boldogúljon a magyar hazája!“

S elhal a nagy átok, messzetünvén
A királynak gőgös álmai,
És az ember jobb természetének
Visszatérvén aggodalmai:
„Légy szerencsés, rokonim hazája!
S a szerencsét ön erőd táplálja!“

Így ohajt, és teste romladékán
A halálnak gyilkos karja győz,
Összeroskad, s hervadó levéllel
Eltakarja őt a sárga ősz.
S a királynak puszta sírhazája
Most vadaknak ordító tanyája.

5. A Hontalan.

Járatlan útakon ki jársz,
S keblet viharra vészre társz,
Örömtől idegen,
Ki vagy te bánat embere,
Mi sorsnak üldöz fegyvere,
Hogy bolygsz vad bérceken?

„Hagyj bolyganom vad bérceken.
Hagyd dúlni a vészt keblemen:
Én bujdosó vagyok;
Kietlenb itt e puszta szív,
Zajosb a vész, mely benne vív:
Fájdalmim oly nagyok.“

Tán dús valál és kincsedet
Elvette ádáz végzeted,
S most ínség szomorít?
„Dús voltam s dúsnak lenni jó,
S ínségem most oly szívható;
De ez nem tántorít.“

Két név előtted szent talán:
A hű barát és hű leány,
És ők elhagytanak?
„Pártos barátság, szerelem
Földön legkínzóbb gyötrelem:
Ők híven haltanak.“

Kihaltak ők? tán gyermeked,
Szép hölgyed, minden örömed.
Emésztő sírba szállt?
„Mind sírban a mit szeretéк,
De a szív mély s nagy menedék.
Elnyögte a halált.“

Te tűrsz, bár kínod súlya nagy:
Tán a becsület rabja vagy,
S neved gyalázva volt?
„Gyalázva minden címerem:
De azt hazámért szenvedem,
S ez rajtam drága folt.“

Hah számkivetve vagy tehát,
S melyért vérzettél, ten hazád
Sujt kérlelhetlenül?
„A számüzöttnek honja van,
S bár szenved ő s boldogtalan,
A nemzet él s derül:

A nemzet, melyhez tartozám.
Kiirtva, s vérbe fúlt hazám
Többé fel nem virúl:
Engem millióknak veszte nyom,
Egy nép halálát hordozom
Keblemben ostorúl.“

6. Elhagyott anya.

Ismérek egy édes, ah árva anyát,
Mely búnak eredten emészti magát,
Elhagyva, kerülve leányaitól,
Bár értök epedve a hív anya szól:
„Oh jertek ölembe,
Szép gyermekeim;
Áldásra emelten
Várnak kezeim.
Oh jertek, oh jertek, az édes anyához,
Itt ül lekötötten a szörnyü magányhoz;
Oh jertek ölembe
Gyermekeim,
Míg el nem apadnak
Hév könyeim.“

„Én szültelek, álltam
Bölcsőtök előtt;
Emlőim adának
Új életerőt.
Mint kis csecsemőket
Már én emelélek,
Míg bennetek alvék
A gyermeki lélek.
Én látnotok adtam
Oly nap sugarát,
A melyet irígyel
Sok földi család.
Szép arcaitoknak
Én adtam e bájt,
Mely annyi szivekben
Viszhangra talált.
Én termetet adtam,
Oly őzi sugárt,
S szüz kebleitekre
A líliomárt.
Én adtam a szájnak
Az édeni mézet,
Mely akkor is édes,
Ha tőreit érzed.
Én adtam e tündér
Lángu szemet,
Mely a szerelemnek

Csillaga lett;
Mely egy sugarával
Szül enyhe tavaszt,
Egy más sugarával
Elégeti azt.
Szépségimet íme reátok adám,
Hogy halljam e szókat: „oh édes anyám!“
Hogy zengjen e név is
Ajkitokon,
S elhagyva ne légyek
Bús napomon.
O jertek, o jertek
Az édes anyához:
Itt ül lekötötten
A szörnyü magányhoz.
Oh jertek ölembe
Gyermekeim,
Míg el nem apadnak
Hév könyeim.“

Így szólal esengve.
Hiába, hiába!
Nincs a ki omoljon
Szülői karába.
Sors üzi fiait, remeg élteikért:
Ah! lányai égnek az idegenért.
S ő ott ül örömtelen és egyedül,
A köny kiapadva szelíd szemiből,
S mint lelke-törötten az égre tekint,
Láthatni kövülve az anyai kínt.
Csak szívdobogása jelenti hogy él,
S minden dobogással egy élet alél.

* * *

E bús anya képe te képed, o hon!
Márványkebel-átka van asszonyidon.

7. Mikes búja.

„Hányódál: tengerré lett a sok baj alattad,
Vészszé a bal sors, mely úz vala fejedelem, s most
Semmi nem oly csendes, mint sírlakod a rideg éjben.
Tégedet a hajnal még alva hagy, a delelő nap
Alva talál: nyugodalmadból ragyogása nem ébreszt.
Még melyen viharok megharcolnának időnként,
Kő sincs hamvaidon. Pusztán és jeltelenül áll
Kis halmod, s egyedül vagyok én mellette kesergő,
Hontalan ősz, lét és nem lét közt ingatag árnyék.
És mi az én könyüm? olcsó nedv tört szünek eréből,
Régi ütődéstől mindennapos árja szememnek.
S oh egek! oh isten! neked ennyire kell vala jutnod,
Hogy siratód oly sok harcmunkáidnak utána
Én legyek! oh te, kiért országnak kellene sírni,
Melynek halma föd itt, ellenség földe, nem ösmér;
Melyben alászállott híreddel előbbi szerencsénk,
Árva hazád tiltott nevedet nem zengheti többé.
Vajha ne érezd ezt a súlyos földnek alatta,
S hogy fejedelmi porod nincs emlékezve, ne tudjad:
Ím élő emlék vagyok én, bú rajtam az írás,
És ha rokon tán még e gyászos földre vetődik,
Elmondom neki: itt nyugszik fejedelme hazádnak,
Számkivetett onnan, mert nem vala benne szabadság.“

8. Kisfaludy Károly emlékezete.

Elhúny visszajöhetlenül,
Bár érette egész nemzet epedne is,
A vég óra hatalmai
A vágyó szem elől elviszik a jelest!
A bölcsön tudomány, erő
Nem tágít a hadak hírkereső fián,
Sem jámbort szigorú erény,
S ifjút a vidor év szelleme meg nem ó.
Mély gyászban szerető s barát
A sír néma kövén hasztalan ostromol:
Míg földön nyomorút s bitort
Hosszú életi kín s gyilkos öröm maraszt;
S földnek s égnek is ellene
A véres hatalom bíbora szörnyeit
A szent emberiség nyakán
Késő s gyáva halál szenvedi ülniök.
Mit mondjon tereád a hon,
Kit szép férfikorod munkabiró delén
A sír árnya boríta el?
Mely bánat, mi könyü illik azon setét
Zárhoz, mely porodat köti?
Oh fáj és keserü minden, a mit tudunk
Rólad jót, nemeset, becsest,
Mert annak teveled jobb fele sírba szállt!
Lángészt ünnepel a világ,
S tündöklő nagyai hünyta fölött keserg:
Minket kétszeresen sanyar
Égő fájdalom és nemzeti veszteség,
Mert a nagyra szülötteket
Nagygyá lenni kajan végzet irígyeli;
Félig kész remekek között
Pályájok derekán hullnak idő előtt,
S új hőst a megeröltetett
Század, hünytaiért, kétkedik adnia.

9. V. Ferdinándhoz.

1831 *).

A megdicsőült hajdan erősei,
Csaták s jeles tett voltanak énekem:
Hallgatva néztem a jelenkor
Bábmüveit, fogadásom állván

*) Midőn koronázási díja részét a magyar akademia alaptőkéjéhez csatoltatni, másik részét a szegények közt elosztatni rendelte.

Nem szólni semmit gyáva fiak felől.
És hallgatásom szent vala és igaz :
Meg nem nevezve éltek a hon
Korcsai, bár ragyogók, előttem.

De oldva van már esküm az ég előtt.
Téged, hatalmast száz ezerek fölött,
Fejdelme a küzdő magyarnak,
Téged örömrebegő szavakkal

És hálabuzgón minden ajak köszönt.
Mely isten által súgta meg a haza
Szüksége titkát, hogy te abban
Gyámola és emelője lennél?

Mely vígaságnak ünnepe ez nekünk!
Mily boldogabb kor éve következik!
Midőn te lépsz föl, és legelső
Tettedet is kegyadás jelenti.

Te a magában puszta, kopár aranyt
Termő ugarrá tetted : az elhagyott
Ínség kiált fel dísszeveddel
S hálakönyüt ragyogat szemében. —

S hová jutánk már, mily alacsony fokig?
Még a vad is hű ősfája hangihoz :
Mi megtagadtuk önmagunkat,
Megtagadánk, haza nyelve, téged,

Azon hatalmast, melylyel az ősz Ügek
S a népvezérlő Álmos uralkodott;
A hét magyarnak hős beszédét :
Számkivetett vala ajkainkról,

S éltünk bitang nép, a magas ég alatt
Már nem hasonlók senkihez : elhalva
A téttevő kor, s milliókra
Lelki halál vala eljövendő.

Már láttuk a bús, nemzetölő veszélyt
Setét özönként jőni fejünk fölé,
Hallók ijesztő harsogással
Zúgni : magyar, te ki vagy törölve.

De hála nektek, nagyra szülött fiak,
S példák után nagy Példaadó, neked :
Te fölsegélted a lesújtott
Árva szavát, s hogy örökre zengő

S tanú lehessen nemzeti fény felől,
Te kincset adtál s bátorodást neki.
Te vitted a bús némaságból
Messzehatő riadásra hangját. —

Ne véld, hogy ilyet elfeled a magyar,
Hogy háladatlan szíve bezárkozik :
E nemzet az, mely ősanyádért
Ingyen adá csatavészre lelkét,

E nemzet az, mely terhes adó gyanánt
Pótolhatatlan vért fizet és halált;
E nép ajánlja honja sorsát,
S kéri : ne légy idegen neméhez.

10. Szózat.

1836.

Hazádnak rendületlenül
Légy híve, oh magyar;
Bölcsőd az s majdan sírod is,
Mely ápol s eltakar.

A nagy világon e kivül
Nincsen számodra hely;
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid vére folyt;
Ez, melyhez minden szent nevet
Egy ezredév csatolt.

Itt küzdtenek honért a hős
Árpádnak hadai;
Itt törtek össze rabigát
Hunyadnak karjai.

Szabadság! itten hordozák
Véres zászlóidat,
S elhulltanak legjobbjaink
A hosszu harc alatt.

És annyi balszerencse közt,
Oly sok viszály után,
Megfogyva bár, de törve nem,
Él nemzet e hazán.

S népek hazája, nagy világ!
Hozzád bátran kiált:
„Egy ezredévi szenvedés
Kér éltet vagy halált!“

Az nem lehet, hogy annyi szív
Hiában onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.

Az nem lehet, hogy ész, erő,
És oly szent akarat
Hiába sorvadozzanak
Egy átoksúly alatt.

Még jőni kell, még jőni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Száz ezrek ajakán.

Vagy jőni fog, ha jőni kell,
A nagyszerű halál,
Hol a temetkezés fölött
Egy ország vérben áll.

S a sírt, hol nemzet sülyed el,
Népek veszik körül,
S az ember millióinak
Szemében gyászköny ül.

Légy híve rendületlenül
Hazádnak, oh magyar:
Ez éltetőd, s ha elbukál,
Hantjával ez takar.

A nagy világon e kivül
Nincsen számodra hely:
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt élned, halnod kell.

11. Liszt Ferenchez.

1841.

Hírhedett zenésze a világnak,
Bár hová juss, mindig hü rokon!
Van-e hangod e beteg hazának
A velőket rázó húrokon?
Van-e hangod, szív háborgatója,
Van-e hangod, bánat altatója?

Sors és bünеink a százados baj,
Melynek elzsibbasztó súlya nyom;
Ennek láncain élt a csüggedett faj
S üdve lőn a tettlen nyugalom.
És ha néha felforrt vérapálya,
Láz betegnek volt hiú csatája.

Jobb korunk jött. Újra visszaszállnak.
Rég ohajtott hajnal keletén,
Édes kínja közt a gyógyulásnak
A kihalt vágy s elpártolt remény:
Újra égünk őseink honáért,
Újra készek adni életet s vért.

És érezzük minden érverését,
Szent nevére feldobog szivünk;
És szenvedjük minden szenvedését,
Szégyenétől lángra gerjedünk;
És ohajtjuk nagynak trónusában,
Boldog- és erősnek kunyhajában.

Nagy tanitvány a vészek honából,
Melyben egy világnak szíve ver,
A hol rőten a vér bíborától
Végre a nap földerülni mer,
Hol vad árján a nép tengerének
A düh szörnyei gyorsan eltünének;

S most helyettök hófehér burokban
Jár a béke s tiszta szorgalom;
S a müvészet fénylő csarnokokban
Égi képet új korára nyom;
S míg ezer fej gondol istenészszel,
Párad a nép óriás kezével:

Zengj nekünk dalt, hangok nagy tanárja,
És ha zengesz a múlt napiról,
Légyen hangod a vész zongorája,
Melyben a harc mennydörgése szól,
S árja közben a szilaj zenének
Riadozzon diadalmi ének.

Zengj nekünk dalt, hogy mély sírjaikban
Őseink is megmozdúljanak,
És az unokákba halhatatlan
Lelkeikkel visszaszálljanak,
Hozva áldást a magyar hazára,
Szégyent átkot áruló fiára.

És ha meglep bús idők homálya,
Lengjen fátyol a vont húrokon;
Legyen hangod szellők fuvolája,
Mely keserg az őszi lombokon,
Melynek andalító zengzetére
Fölmerül a gyásznak régi tére;

S férfikarján a meggondolásnak
Kél a halvány hölgy, a méla bú,
S újra látjuk vészeit Mohácsnak,
Újra dúl a honfiháború,
S míg könyekbe vész a szem sugára,
Enyh jön a szív késő bánatára.

És ha honszerelmet költenél fel,
Mely ölelve tartja a jelent,
Mely a hűség szép emlékzetével
Csügg a múlton és jövőt teremt,
Zengj nekünk hatalmas húrjaiddal,
Hogy szivekbe menjen által a dal;

S a felébredt tiszta szenvedélyen
Nagy fiakban tettek érjenek,
És a gyenge és erős serényen
Tenni türni egyesüljenek;
És a nemzet, mint egy férfi álljon
Érc karokkal győzni a viszályon.

S még a kő is, mintha csontunk volna,
Szent örömtől rengedezzen át,
És a hullám, mintha vérünk folyna,
Áthevülve járja a Dunát;
S ahol annyi jó és rosz napunk tölt,
Lelkesedve feldobogjon e föld.

És ha hallod, zengő húrjaiddal
Mint riad föl e hon a dalon,
Melyet a nép millió ajakkal
Zeng utánad bátor hangokon,
Állj közénk, és mondjuk: hála égnek!
Még van lelke Árpád nemzetének.

12. Az élő szobor.

1841.

Szobor vagyok, de fáj minden tagom;
Eremben a vér forró kínja dúl;
Tompán sajognak dermedt izmaim;
Idegzetem küzd mozdúlhatlanúl.

Szemeim előtt képek vonúlnak el
A népemésztő harcok napiból:
Véráldozók a szent, örök jogért,
S bérért ölők éjszak csordáiból.

És látom gyermekimnek árnyait,
A vég csatában elhullottakét,
Varsó falán s az égő falvakon
Vad üldözőmnek vérrel írt nevét.

És hallom a vesztett csaták zaját,
Az árulók bal suttogásait,
S fejökre hajh le nem zúdíthatom
A megcsalottak szörnyü átkait.

S nem sírhatok, bár hő zápor gyanánt
Szememben a köny százszor megered :
Midőn kiér a zord világ elé,
Hideg, kemény jéggyöngyökké mered.

Agyamban egyik örült gondolat
A másikat viharként kergeti :
Szent honfitüz, mely áldozatra kész,
S rút hitszegés, mely nyomban követi :

S a bal szerencse minden ostora,
Mely népem érte annyi vér után;
Magas dicsőség a harc reggelén;
Inség, halál, gyalázat, alkonyán.

S szivemben — oh mondhatlan szenvedés!
Lázongva forr a szent boszú heve;
Gyúlt ház az, mely ön gazdájára ég,
Kit nem ragad ki szomszédok keze.

S holott örökké él a fájdalom,
Nehéz mellem sohajjal van tele;
De rajta áll megbüvölt gát gyanánt
A szenvedő szív márványfedele.

Nem szólhatok; nyögésem néma jaj;
Szó és fohász kihalnak ajkimon.
A gondolat s az érzés ölyvei
Csak benn tenyésznek gyötrő lángimon.

Emelten függ a harcra szomju kard,
De nem mozdúlnak a feszült karok;
Dermedten állnak lépő lábaim,
S nagy kínjaimtól el nem futhatok.

Oldódjatok, ti megkövült tagok,
Szakadj fel dúlt keblemből, oh sohaj!
Légy mint a földrendítő éji vész
Bútól, haragtól terhes és szilaj.

S te elnyomott szó, hagyd el börtönöd,
Törj át a fásult nemzedék szivén,
Hogy megcsendüljön minden gyáva fül
Mennydörgésedtől a föld kerekén.

Kevés, de nagy, mit szólni akarok :
„Ember, világ, természet, nemzetek!
Ha van jog földön, égben irgalom,
Reám és kínaimra nézzetek!“

13. Az úri hölgyhöz.

Fürtidben tengervészes éj,
Szemekkel, mint a csillagtüz;
Hol annyi gőg és annyi kéj,
Ki vagy te márványkeblü szüz?

Bírván az istenek minden kegyét,
Imádva férfiaknak általa,
Szép és dicső, s lélekben oly setét,
Milyen derült arcodnak hajnala.

Nincs hát remény? nincs semmi kegyelem?
Hiába minden esdeklés szava?
Hiába kér a leghőbb érzelem?
Nem olvadoz fel kőkebled hava.

Egy eskü kell, egy néma fogadás:
„Szeretni e mindent adó hazát!“
Mért hát szemedben büszke tagadás?
Mért áruló a hang, mit ajkad ád?

Pedig nem mondhatod, hogy nincs szived.
Szeretsz pompát, hizelgő csapodárt,
Hintót, lovat, sőt hitvány ölebet,
És selymidért imádod a bogárt.

Mind állat, és hivságos semmiség,
Hizelgöd is, ki hűséget hazud!
És még is, még is — oh türelmes ég! —
Kedélyed rajtok édelegni tud :

Míg a könyük hiába fénylenek
A hon szemén! — Hah, gőgös Goneril,
Megemlékezz, hogy vannak istenek,
S még van kezökben bünt torolni nyil.

Az apaátok teljesedni fog,
Az apaátok súlya szörnyü lesz :
„Tennen fajodban éljen ostorod,
Csaljon meg a kit legjobban szeretsz.

Hervadjon el szépséged! a gyönyör
Váljék utálattá ha ízleled;
S midőn panaszban bánatod kitör,
Legyen kacaj reá a felelet.“

De nem, te nem vagy bűnös. Nevelőd
Jellemtelen kornak volt gyermeke.
Gyengéd szived hajlott a kény előtt,
S megvette a szellemtél hidege.

Mi vagy te most? Kérdezd meg magadat.
Angol talán? vagy német, francia?
Igen, ha megtagadnák fajokat;
De ah előttök szentség a haza!

Te azt nem ismered, nincsen hazád,
Nincs nemzeted, nincs mondható neved.
És a mi van, gyalázat szennye rád;
Mert esdeklő szülődet megveted.

Erényeidnek senki sem hiszen;
Mert a mi fő, nincs meg sugári közt;
Csillag vagy, tündöklő és üdvtelen;
Félünk, csodálunk, mint az üstököst.

Asszony vagy, a leggyarlóbb, semmi más!
Nemednek nincsen tiszteltebb neve:
Gyöngéd, hol annak lenni árulás,
Szivetlen, a hol égned kellene;

Buzognod e hon és e nemzetért,
Mint égnek minden nemzet hölgyei:
Nem kérünk munkát s áldozatra vért;
Miért esdünk: részvéted kegyei.

S mindeddig ezt te megtagadhatád!
Láttad, miként küzdénk és epedünk,
S csak egy enyhítő szót nem monda szád;
Könyed nélkül mi kín volt vérzenünk!

De még előtted áll egy új világ,
Anyára vár egy újabb nemzedék:
Akard s erényed a fő polcra hág,
Neved dicsőség lángtüzében ég.

Mit szűz hevében égő szív teremt,
Költőt, művészt, hőst és nagy férfiat,
És mindent, a mi szép, jó, tiszta, szent,
Tőled, nemedtől várjuk hogy megadd.

Kezedben a gyermeknek álmai,
Tündérvilága lelkes ifjunak,
A férfi boldogsága: játszani
Ily drága kincsek nem adattanak.

Emeld fel bájaidnak zászlaját,
Utánad kelnek a hon jobbjai:
Gyönyör lesz tűrni hosszu éven át,
Ha díjt szelíd kezed fog nyújtani.

Teremtsd elő azon dicső időt
Hol a magyar szó s név imádva lesz;
Midőn kegyelmet nem nyer szűd előtt
Ki e kettőnek ellenére tesz.

A kisdedeknek néma szája kér,
Hogy adj nekik hazát. Ne vond meg azt.
Áldás vagy átok vár e válaszért:
Határozz — és kimondtad sorsodat.

14. Fóti dal.

Kölfelé megy borban a gyöngy:
Jól teszi;
Tőle senki e jogát el
Nem veszi.
Törjön is mind ég felé az
A mi gyöngy;
Hadd maradjon gyáva földön
A göröngy.

Testet éleszt és táplál a
Lakoma,
De a mi a lelket adja,
Az bora.
Lélek és bor két atyafi
Gyermekek;
Hol van a hal, mely dicső volt
És remek?

Víg pohár közt édesebb a
Szerelem;
A mi benne keserü van,
Elnyelem.
Hejh galambom, szőke bimbóm,
Mit nevetsz?
Áldjon meg a három isten,
Ha szeretsz.

Érted csillog e pohár bor,
Érted vív,
Tele tűzzel, tele lánggal,
Mint e szív;
Volna szívem, felszökelne
Mint a kút,
Venni tőled vagy szerelmet,
Vagy bucsút.

Hejh barátom, honfi társam,
Bort igyál.
Víg, komor, vagy csüggeteg vagy,
Csak igyál.
Borban a gond megbetegszik,
Él a kedv.
Nincs a földön gyógyerőre
Több ily nedv.

Borban a bú, mint a gyermek,
Aluszik.
Magyar ember már busúlt sok
Századig.
Ideje hogy ébredezzen
Valaha:
Most kell neki felvirúlni
Vagy soha.

Bort megiszsza magyar ember:
Jól teszi;
Okkal móddal meg nem árthat
A szeszi.
Nagyot iszik a hazáért,
S felsivít:
Csakhogy egyszer tenne is már
Valamit.

No de sebaj, másképp leszen
Ezután;
Szóval tettel majd segítsünk
A hazán.
Ha az isten úgy akarja
Mint magunk,
Szennyet rajta és bitor bűnt
Nem hagyunk.

Rajta társak hát, igyunk egy
Húzamost;
Bú, szerelmek, házi gondok,
Félre most:
A legszentebb-, legdicsőbbért
Most csak bort,
De ha kellend, vérben adjunk
Gazdag tort!

A legelső magyar ember
A király:

Érte minden honfi karja
Készen áll.
Lelje népe boldogságán
Örömét,
S hír, szerencse koszorúzza
Szent fejét!

Minden ember legyen ember
És magyar,
A kit e föld hord s egével
Betakar.
Egymást értve, boldogítva
Ily egy nép
Bármi vészszel bizton bátran
Szembe lép.

Ellenség vagy áruló, ki
Hont tipor,
Meg ne éljen, fogyjon élte
Mint e bor.
Áldott földe szép hazánknak,
Drága hon,
Meg ne szenvedd soha őket
Hátadon.

S most hadd forrjon minden csep bor
Mint a vér,
Melyet hajdan frígyben ontott
Hét vezér;
S mint szikrája a szabadba
Felsiet,
Úgy keresse óhajtásunk
Az eget.

Légyen minden óhajtásunk
Szent ima,
S férfi keblünk szent imáink
Temploma.
És ürítsük a hazáért
E pohárt:
Egy pohár bor a hazáért
Meg nem árt.

Érje áldás és szerencse
Mindenütt,
A hol eddig véremésztő
Seb feküt.
Arca, mely az ősi bútól
Halavány,
Felderüljön mint a napfény
Vész után.

Hű egyesség tartsa össze
Fiait,
Hogy leküzdje éjszak rémes
Árnyait:
Kün hatalmas, ben virágzó
És szabad,
Bizton álljon sérthetetlen
Jog alatt.

S vér, veríték vagy halál az,
Mit kiván,
Áldozatként rakjuk azt le
Zsámolyán,
Hogy mondhassuk csend s viharban:
„Szent hazánk!
Megfizettük mind, mivel csak
Tartozánk."

15. Gondolatok a könyvtárban.

Hová lépsz most, gondold meg, oh tudós,
Az emberiségnek elhányt rongyain
Komor betükkel, mint a téli éj,
Leírva áll a rettentő tanulság:
„Hogy míg nyomorra milliók születnek,
Néhány ezernek jutna üdv a földön,
Ha istenészszel, angyalérzelemmel
Használni tudnák éltök napjait."
Miért e lom? hogy mint juh a gyepen
Legeljünk rajta? s léha tudománytól
Zabáltan elhenyéljük a napot?
Az isten napját, nemzet életét?
Miért e lom? szagáról ismerem meg
Az állatember minden bűneit.
Érény van írva e lapon; de egykor
Zsivány ruhája volt. S amott?
Az ártatlanság boldog napjai
Egy eltépett szűz gyönge öltönyén,
Vagy egy dühös bujának pongyoláján.
És itt a törvény — véres lázadók,
Hamis birák és zsarnokok mezéből
Fehérre mosdott könyvnek lapjain.
Emitt a gépek s számok titkai!
De a kik a ruhát elszaggaták,
Hogy majd belőle csínos könyv legyen,
Számon kivül maradtak: Ixion
Bőszült vihartól üzött kerekén
Örvény nyomorban vég nélkül kerengők.
Az őrült ágyán bölcs fej álmodik;
A csillagászat egy vak koldusasszony
Condráin méri a világokat:
Világ és vakság egy hitvány lapon!
Könyv lett a rabnép s gyávák köntöséből,
S most a szabadság és a hősi kor
Beszéli benne nagy történetét.
Hűség, barátság, aljas hitszegők
Gunyáiból készült lapon regél.
Irtózatos hazudság mindenütt!
Az írt betüket a sápadt levél
Halotti képe kárhoztatja el.
Országok rongya! könyvtár a neved,
De hát hol a könyv, mely célhoz vezet,
Hol a nagyobb rész boldogsága? — Ment-e
A könyvek által a világ elébb?
Ment, hogy minél dicsőbbek népei,
Salakjok annál borzasztóbb legyen,
S a rongyos ember bőszült kebele
Dögvészt sohajtson a hír nemzetére.
De hát ledöntsük, a mit ezredek
Ész napvilága mellett dolgozának?
A bölcsek és a költők müveit,
S mit a tapasztalás arany
Bányáiból kifejtett az idő?

Hány fényes lélek tépte el magát,
Virrasztott a szív égő romja mellett,
Hogy tévedt, sujtott embertársinak
Irányt adjon s erőt, vigasztalást!
Az el nem ismert érdem hősei,
Kiket — midőn már elhunytak, s midőn
Ingyen tehette — csúfos háladattal
Kezdett imádni a galád világ;
Népboldogító eszmék vértanúi:
Ők mind e többi rongykereskedővel,
Ez únt fejek- s e megkorhadt szivekkel,
Rosz szenvedélyek oktatóival,
Ők mind együtt — a jók a rosz miatt —
Egy máglya üszkén elhamvadjanak?
Oh nem, nem! a mit mondtam, fájdalom volt,
Hogy annyi elszánt lelkek fáradalma,
Oly fényes elmék a sár fiait
A sülyedéstől meg nem mentheték!
Hogy még alig bír a föld egy zugot,
Egy kis virányt a puszta homokon,
Hol legkelendőbb név az emberé,
Hol a teremtés ősi jogai
E névhez ‚ember!' advák örökül —
Kivéve, a ki feketén született,
Mert azt baromnak tartják e dicsők,
S az isten képét szíjjal ostorozzák.
És még is — még is fáradozni kell.
Egy újabb szellem kezd felküzdeni,
Egy új irány tör át a lelkeken:
A nyers fajokba tisztább érzeményt
S gyümölcsözőbb eszméket oltani,
Hogy végre egymást szívben átkarolják,
S uralkodjék igazság, szeretet.
Hogy a legalsó pór is kunyhajában
Mondhassa bizton: nem vagyok magam!
Testvérim vannak, számos milliók;
Én védem őket, ők megvédnek engem.
Nem félek töled, sors, bár mit akarsz.
Ez az, miért csüggedni nem szabad.
Rakjuk le, hangyaszorgalommal, a mit
Agyunk az íhlett órákban teremt.
S ha összehordtunk minden kis követ,
Építsük egy újabb kor Bábelét,
Míg oly magas lesz, mint a csillagok.
S ha majd benéztünk a menny ajtaján,
Kihallhatók az angyalok zenéjét,
És földi vérünk minden csepjei
Magas gyönyörnek lángjától hevültek,
Menjünk szét, mint a régi nemzetek,
És kezdjünk újra türni és tanulni.
Ez hát a sors, és nincs vég semmiben?
Nincs és nem is lesz, míg a föld ki nem hal,
S meg nem kövülnek élő fiai.
Mi dolgunk a világon? küzdeni,
És tápot adni lelki vágyainknak.
Ember vagyunk, a föld s az ég fia.
Lelkünk a szárny, mely ég felé viszen,
S mi a helyett, hogy törnénk fölfelé,
Unatkozzunk, s hitvány madár gyanánt
Posvány iszapját szopva éldegéljünk?
Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbekért.
Előttünk egy nemzetnek sorsa áll.
Ha azt kivíttuk a mély sülyedésből,
S a szellemharcok tiszta sugáránál
Olyan magasra tettük, mint lehet,
Mondhatjuk, térvén őseink porához:
Köszönjük élet! áldomásidat,
Ez jó mulatság, férfi munka volt!

16. Hymnus.

1846.

Isten segíts! királyok istene!
Emeld fel hozzád a király szivét!
Értelme légyen, mint napod szeme,
Hogy végig lássa roppant helyzetét:
Hogy a ki fényben milliók felett van,
Legyen dicsőbb erényben, hatalomban.

Isten segíts! népeknek istene!
Tedd jóra munkássá e nemzetet,
Hogy a mihez fog óriás keze,
Végére hajtson minden kezdetet.
Add, hogy mit emberész és kéz kivíhat,
Ne várja mástól mint szerencsedíjat.

Isten segíts! országok istene!
Ruházd fel áldásoddal e hazát,
Hogy mint az őskor boldog édene
Dúsan virítson bércen, síkon át,
És míg keblén a hűk örömben élnek,
Pallost mutasson fondor ellenének.

Isten segíts! szabadság istene!
Add, hogy megértsük e nagy szózatot,
Adj csüggedetlen szívet is vele,
Hogy türni tudjuk, mint szent közjogot:
Tiszteljük azt a törvény érc szavában,
S ha víni kell, a vérnek bíborában.

Mindenható egyesség istene!
Ki összetartod a világokat!
Engedd, hogy bármi sorsnak ellene,
Vezessen egy nemes s nagy gondolat,
Hogy nemzetünknek mindenik nyomára
Ragyogjon emberméltóság sugára.

17. Az emberek.

1846.

Hallgassatok, ne szóljon a dal,
Most a világ beszél,
S megfagynak forró szárnyaikkal
A zápor és a szél:
Könyzápor, melyet bánat hajt,
Szél, melyet emberszív sohajt.
Hiába minden: szellem, bűn, erény:
Nincsen remény!

Hallátok a mesét: a népnek
Atyái voltanak,
S a mint atyáik vétkezének,
Ők úgy hullottanak:

A megmaradt nép felsüvölt:
Törvényt! s a törvény újra ölt.
Bukott a jó, tombolt a gaz merény:
Nincsen remény!

És jöttek a dicsők, hatalmas
Lábok törvény felett.
Volt munka: pusztitott a vas!
S az ember kérkedett.
S midőn dicsői vesztenek,
Bújában egymást marta meg.
S a hír? villám az ínség éjjelén:
Nincsen remény!

És hosszu béke van, s az ember
Rémítő szapora,
Talán hogy a dögvésznek egyszer
Dicsőbb legyen tora:
Sovár szemmel néz ég felé,
Mert hajh a föld! az nem övé,
Neki a föld még sírnak is kemény:
Nincsen remény!

Mi dús a föld s emberkezek még
Dúsabbá teszik azt,
És még is szerte dúl az ínség
S rút szolgaság nyomaszt.
Igy kell-e lenni? vagy ha nem,
Mért oly idős e gyötrelem?
Mi a kevés? erő vagy az erény?
Nincsen remény!

Istentelen frígy van közötted,
Ész és rosz akarat!
A butaság dühét növeszted,
Hogy lázítson hadat;
S állat vagy ördög, düh vagy ész,
Bármelyik győz, az ember vész:
Ez őrült sár, ez istenarcu lény!
Nincsen remény!

Az ember fáj a földnek: oly sok
Harc s békeév után
A testvérgyülölési átok
Virágzik homlokán;
S midőn azt hinnők, hogy tanúl,
Nagyobb bűnt forral álnokúl.
Az emberfaj sárkányfog-vetemény:
Nincsen remény! nincsen remény!

18. Jóslat.

1847.

Ki mondja meg, mit ád az ég?
Harag, káromlás volt elég;
Gyülöltünk mint kuruc, tatár,
Bánkódtunk mint a puszta vár;
Ügyünk azért
Sikert nem ért.
Pedig neked virulnod kell, o hon,
Lelkünk kihalna hervadásodon.

Hát félre bú és gyülölet!
Vagy bár gyülöljünk szellemet,
Azt, mely közöttünk lakozott,
És egygyé lenni nem hagyott:
E gyülölet
A szeretet.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Túl és innen sok késő századon.

A gyülöletnél jobb a tett:
Kezdjünk egy újabb életet.
Legyen minden magyar utód
Különb ember, mint apja volt.
Ily áldozat
Mindig szabad.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Vagy szégyen rögzik minden fiadon.

Mi tilt jobbakká válnotok?
Ha eddig pazaroltatok,
S idő, ész, pénz elszóratott
Megvenni a gyalázatot:
Elég az ok
Javulnotok.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Bár bűneink felhőznek arcodon.

A verseny nyílt, a nemzet él,
Ha egy jobb tagja sem henyél,
Jut ember és kéz, munka, vér:
Mi volna az, mit el nem ér?
S legyen diesőbb
Ki tettre főbb.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Ragyogva hírben, büszkén, szabadon.

Itt még e föld, mély sírjaiból
Az elhúnyt ősök lelke szól.
Munkát reá s szabad kezet:
Dicső kert lesz a sír felett,
Zöldelni fog
Bérc és homok.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Miért volnál az éggel oly rokon?

Mit a müvészet, tudomány
Csodásat, üdvöst hagy nyomán,
Adjuk meg e hazának azt
A hervadatlan szép tavaszt.
Mult és jövő
Igy egybe nő.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Fölül időn, és minden sorsokon.

Vagy nincs erőnk? Az nem lehet:
Ártunk egymásnak eleget.
Lesz költő, szónok, és vezér,
És tudomány, mely eget ér;
De tisztelet
A gúny helyett!
Mert még neked virulnod kell, o hon,
A szellemek kincsével gazdagon.

Fut, fárad a sok idegen,
Miért? hogy tápja megtegyen,
S mi tőlök várjuk a csodát
Fölékesíteni e hazát?
E jog nekünk
Szent örökünk.
És még neked virulnod kell, o hon,
Vérünknek lángja ég oltárodon.

Kié e hon, ha nem miénk?
Ha érte mindent megtevénk,
Ha tiszta kézzel áldozánk,
S lettünk, mi eddig nem valánk:
Nincs hatalom,
Mely visszanyom.
És még neked virulnod kell, o hon,
Mert isten, ember virraszt pártodon.

19. A vén cigány.

(A költő hattyudala, 1855).

Húzd rá cigány, megittad az árát,
Ne lógasd a lábadat hiába;
Mit ér a gond kenyéren és vizen,
Tölts hozzá bort a rideg kupába.
Mindég így volt a világi élet,
Egyszer fázott, másszor lánggal égett;
Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyütt vonóbul bot.
Szív és pohár tele búval borral:
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

Véred forrjon mint az örvény árja,
Rendüljön meg a velő agyadban,
Szemed égjen mint az üstökös láng,
Húrod zengjen vésznél szilajabban,
És keményen mint a jég verése, —
Oda lett az emberek vetése.
Húzd, ki tudja meddig húzhatod stb.

Tanulj dalt a zengő zivatartól,
Mint nyög, ordít, jajgat, sír és bömböl,
Fákat tép ki, és hajókat tördel,
Életet fojt, vadat, és embert öl.
Háború van most a nagy világban,
Isten sírja reszket a szent honban.
Húzd, ki tudja stb.

Kié volt ez elfojtott sohajtás,
Mi üvölt, sír e vad rohanatban,
Mi dörömböl az ég boltozatján,
Mi zokog mint malom a pokolban?
Hulló angyal, tört szív, őrült lélek,
Vert hadak, vagy vakmerő remények?
Húzd, ki tudja stb.

Mintha újra hallanók a pusztán
A lázadt ember vad keserveit,
Gyilkos testvér botja zuhanását,
S az első árvák sírbeszédeit,
A keselynek szárnya csattogását,
Prometheusznak halhatatlan kínját.
Húzd, ki tudja stb.

A vak csillag, ez a nyomorult föld
Hadd forogjon keserű levében,
S annyi bűn, szenny, s ábrándok dühétől
Tisztuljon meg a vihar hevében,
És hadd jöjön el Noe bárkája,
Mely egy új világot zár magába.
Húzd, ki tudja stb.

Húzd, de még se — hagyj békét a húrnak:
Lesz még egyszer ünnep e világon,
Majd ha elfárad a vész haragja,
S a viszály elvérzik a csatákon:
Akkor húzd meg újra lelkesedve,
Isteneknek teljék rajta kedve;
Akkor vedd fel újra a vonót
És derüljön zordon homlokod,
Szűd teljék még az öröm borával,
Húzd, s ne gondolj a világ gondjával.

20. A kis leány baja.

Isten a megmondhatója
Mennyit szenvedek,
Testi lelki nyúgodalmam
Mint eltüntenek.
Nappal álom forr fejemben,
Éjjel gond viraszt;
El sem végzem, már is újra
Kezdem a panaszt.

A sohajtás tartja bennem
Még az életet,
Keblem a sok sóhajtástól
Szinte megreped.
Csak sovárgok, csak tünödöm,
Nem tudom, miért?
Mintha égnék s vágyakoznám
Bírhatatlanért.

Ah ha e sovár tünödés
Tán a szerelem?
Akkor jaj szegény leánynak,
Akkor jaj nekem!
A ki engem úgy szeressen,
Élve, halva hív,
A mint én szeretni tudnék,
Nincs oly férfiszív.

21. Idához.

Nem mondom, hogy szeretlek,
Mi haszna mondanám?
Te szómra nem hajolnál
S csak búmat toldanám.

Nem mondom, mint szeretlek,
Hol lelnék arra szót?
Nem érez, a ki érez
Szavakkal mondhatót.

Nem mondom, e kebelben
Mi mély a fájdalom:
Az ilyen fájdalomnak
Legjobb a sírhalom.

22. A Merengőhöz.

Laurának.

Hová merült el szép szemed világa?
Mi az, mit kétes távolban keres?
Talán a múlt idők setét virága,
Min a csalódás könnye rengedez?
Tán a jövőnek holdas fátyolában
Ijesztő képek réme jár feléd,
S nem bízhatol sorsodnak jóslatában,
Mert egyszer azt csalúton kereséd?
Nézd a világot: annyi milliója,
S köztük valódi boldog oly kevés,
Ábrándozás az élet megrontója,
Mely, kancsalúl, festett egekbe néz.
Mi az, mi embert boldoggá tehetne?
Kincs? hír? gyönyör? Legyen bár mint özön,
A telhetetlen elmerülhet benne,
S nem fogja tudni, hogy van szívöröm.
Kinek virág kell, nem hord rózsaberket;
A látni vágyó napba nem tekint;
Kéjt veszt, ki sok kéjt szórakozva kerget;
Csak a szerénynek nem hoz vágya kínt.
Ki szívben jó, ki lélekben nemes volt,
Ki életszomját el nem égeti,
Kit gög, mohó vágy s fény el nem varázsolt,
Földön honát csak olyan lelheté.
Ne nézz, ne nézz hát vágyaid távolába:
Egész világ nem a mi birtokunk;
A mennyit a szív felfoghat magába,
Sajátunknak csak annyit mondhatunk.
Múlt és jövő nagy tenger egy kebelnek,
Megférhetetlen oly kicsin tanyán;
Hullámin holt fény s ködvárak lebegnek,
Zajától felrémül a szívmagány.
Ha van mihez bízhatnod a jelenben,
Ha van mit érezz, gondolj és szeress,
Maradj az élvvel kínáló közelben,
S tán szebb, de csalfább távolt ne keress:
A bírhatót ne add el álompénzen,
Melyet kezedbe hasztalan szoritsz,
Várt üdvöd kincse bánat ára lészen,
Ha kart hizelgő ábrándokra nyitsz.
Hozd, oh hozd vissza szép szemed világát;
Ugy térjen az meg mint elszállt madár,
Mely visszajő ha meglelé zöld ágát,
Egész erdő viránya csalja bár.
Maradj közöttünk ifju szemeiddel,
Barátod arcán hozd fel a derűt:
Ha napja lettél, szép delét ne vedd el,
Ne adj helyette bánatot, könyűt.

23. Puszta csárda.

Ez a csárda nevezetes,
Gólya jár rá, nagy kelepes:
Ha én gólyamadár volnék,
Ilyen házra nem is szállnék.

Kidőlt bedőlt az oldala,
Bele jár az isten nyila,
A forgó szél dúdol rajta,
Boszorkánytánc van alatta.

Hej kivül is, hej belül is,
Ki van itthonn, ha beteg is?
Ki hoz nekem bort eleget,
Piros lánytól hókenyeret?

Puha kenyér eledelem,
Szomjam ellen borral telem,
S ha felindít a szerelem,
A szép leányt megölelem.

Hej de itt senki sem felel,
Csak az egy gólya kelepel;
Útra készül az is szegény,
Nem ülhet a ház tetején.

Gyerünk innen, fakó lovam!
Tisza ide nem messze van,
A Tiszában megitatok,
A Dunáig meg sem állok.

Isten hozzád, puszta szállás,
Gözütanya, denevérház!
Hordjon el az őszi zápor,
Mért nincs benned egy ital bor.

24. Az Unalomhoz.

Holdvilág az arcod,
Kályha termeted,
Régi fejkötőtől
Boglyas a fejed.

Épen nem mondhatni
Hogy szép dáma vagy,
Még is tisztelőid
Száma vajmi nagy.

Válogatni nem tud
Tompa ízleted;
A ki hozzád hajlik,
Azt mind szereted.

A pimasz körökbe
Makkfilkózni jársz,
Lesben a vadászszal
Sült galambra vársz.

Régi duska társad
Minden jó uracs,
Kinek esze tálban
S szíve a kulacs.

S a mi ellen annyi
Finnyás nőke küzd,
Téged el nem hajt a
Drága pipafüst;

Sőt, hol orrboszontva
Porzik a tobák,
S illatot, hiú fényt
Rejtnek a szobák,

Ott is ásitozva
Gyakran megjelensz,
S bűvös álomírral
Szájt szemet befensz.

Sok kis és nagy úrnál
Ülsz te pamlagon,
Karjaidba dőlnek
Nő és hajadon.

S a kik érdeketlen
Nézik a hazát,
S nyugton veszni hagynák
Legnagyobb fiát;

Kiknek embertársok
Jaja puszta hang,
Melyre nem csendül meg
Lelkökben harang;

S a ki a dologtól,
Könyvtől idegen:
Az mind édeleghet
Vaskos kebleden.

Sok munkás henyével
Írsz te verseket;
Hajdan így csináltak
Nálunk könyveket,

És mondák: „A téli
Est unalmiban
A magyar nemzetnek
E könyv írva van.

Olvasd el, magyar nép,
S tartson meg az ég!“
Mert erő, egészség
Kell hozzá elég.

Íme, szép asszonyság,
Mily sok érdemed!
Ráadásúl hozzá
Adj még egy kegyet:

Valahára köztünk
Únd meg magadat,
S hordd el más világra
Régi sátrodat.

Szállj, oh szállj el tőlünk
Túl a tengeren:
Nyűg elég marad még
E jó nemzeten.

25. Epigrammák.

1) Zrínyi a költő.

„E lantot, koszorútlant bár Violája kezétől,
Mely Szigetet zengé s hősei áldozatát;
És e rettenetes szablyát, sok erősnek ölőjét,
Melyre „ne bántsd a magyart!“ jelszavam
írva vagyon:
Zrínyi hagyom neked, oh haza! és gondjaidba
ajánlom,
Zrínyi, az éneklő s a diadalmi vezér.“

2) Hűség.

Lányka! miért ez elázott arc, e harmatozó szem?
Mért e fájdalom? e szív dobogása kiért?
„Sírban atyám, érette könyűm s e fájdalom érte;
De szivem és e szív hű dobogása tiéd.“

3) Az elzárkozott.

Kertem alatt ha kimégy a rétre, leányka, s az
ajtót
Zárva s szökőkutamat víztelen állva leled;
És zaj nélkül az ernyőket, hol máskor öröm zeng,
S pusztán a szerelem játszadozása helyét:
Vissza ne térj, kedves! idegennek nem vagyok
én honn:
Téged, csak jőj, kert s kert ura várva fogad.

4) Tűz és víz.

Egy tűz van csak erős, és egy víz árja hatalmas,
Mely sziveket gyújt, mely szívbeli lángokat
olt:
Mind kettőt szemeidbe, oh ném ber! az istenek
adták:
Mennyei szikra amaz, mennyei harmat emez.

5) A puszta sír.

A Duna habjainál ki van itt a kisded üregben
Pusztán, s omladozó hamvai jeltelenül?
Menj harsogva, folyam! mely gyakran vitted
emelve
A győző seregét, zengj hadat álmaihoz;
S melyet szerze, te légy, ország, az erősnek
örök jel:
Népvezető Árpád hamvai nyugszanak itt.

6) Magyarország címere.

Szép vagy, o hon, bérc, völgy változnak gaz-
dag öledben,
Téridet országos négy folyam árja szegi;
Ám természettől mind ez lelketlen ajándék:
Nagygyá csak fiaid szent akaratja tehet.

7) A látogatók.

Lányka! ha lassu dobajt hallasz s ajtódon az
álmak
Tűnedezése között szellemi hármas ütést,
Meg ne ijedj: mi vagyunk: a hív éj, hív sze-
retőd én,
S a ki vezérem volt, s öröm is, a szerelem.

8) Egy kibujdosott vég ohajtása.

Külföld halma födend, leütöttet nem honi harc-
ban,
Sírba rokon könytől megsiratatlan esőt.
Hintse el, a ki letesz nyugalomra, a szánakozó
kéz
E szivemén hordott port hideg arcaimon
Szent por ez: a haza földéből bujdosva hozám ki,
Mely rabigába viszály s orgyilok által esék.

9) Az elválók.

Menni fogunk, te öröm, s boldog szerelemnek ölébe,
Megcsaltnak nekem a sír menedéke marad;
Ott keresek békét, s ah ott sem nyughatik e szív:
Büszke menyekződnek hallani fogja zaját.

10) Egy képszoborra.

Nem faragott, óh lány, köből a müvész keze téged;
Élve levél kővé a kora búcsu miatt:
Innen az elhangzott panaszok fájdalmai, innen
Szende mosolygásod köhideg ajkaidon.

11) A szegény anya *).

Kínnal szült fiakat szomorúságodra neveltél;
Inségben nőttek nagyra könyüid alatt.
S a szükség őket szanaszét ragadozta; hanyatló
Napjaidat nem volt, a ki derítse, közel;
És idegen kezek ápolván sírodba letettek,
Annyi szülöttid közt megsiratatlan anyát:
Ó! végetlennek kell lenni az üdvnek egekben,
Hogy kielégítsen földi keserveidért.

12) Mosoly és gyötrelem.

Búsongtam, s nevetél. Nevetek most és te kesergesz.
Ah mosolyogj, és én visszacserélem a bút.

13) A hazafiak.

Kértek, s a haza kér; firkáltok, s a haza buzdít;
Csizmátok nincsen, s a haza álljon elő.
Áldoztok bogarat, s azt a haza nézze tuloknak:
Szándéktok jó volt, s a haza áldjon ezért?
Vesztegetők, szentségtelenek! mi düh szálla belétek,
Mit keres a szent szó szenttelen ajkitokon?
Szütökben legyen a haza, és ha kimondani szükség,
Tetteitek zengjék nagy, diadalmi nevét.
Akkor lesz neve a bún s baj szörnyeinek ölője,
S nép és isten előtt becsben az áldozatok.

14) Két hivatal.

Gyógyítasz s bort mérsz: Italod két érdemü:
érzem
Gyógyszereden borodat, gyógyszeredet borodon.

15) Jelenkori szerelem.

Állhatosság a szerelemben, aranykori hűség,
Merre vagy a földön, vagy mi hazába kelél?
Most a lányka ruhát s szeretőket vált mosolyogva,
S új széphez vígan távozik a szerető.
Így mind a két fél a rögzött roszban egyenlők:
Hitlen lánykáért hittelen ifju hevül.

*) Vörösmarty saját anyjára.

16) Buksihoz.

Hírt keresünk? úgy van! Italúl én szomjuzom a hírt:
Vastagon és durván, Buksi, te éhezed azt.
Én, mint jó bortól, tán édesen álmodom egykor:
De te zabálsz, mint a pór lova, s hullani fogsz.

26. Marót bán.

Szomorujáték öt felvonásban.

Vázlata. Bod, gyermekkorában Haszán bégnél rabúl esvén, majd görög kalózok által elvitetvén, kiknél hölgy- és kincsrablásban nevelkedett, Haszán által visszaváltva, s azon hazug igérettel tartva, hogy majd visszabocsáttatik pénzzel atyjához, kit Bod nem ismer, hogy felsegíthesse, kénytelen ezt is hölgyrablással szolgálni.

I. felvonás. Most is a Haszánnál fogva levő Marót macsói bán várából tért meg, de anélkül, hogy ennek fiatal szép feleségét Idát meghozta volna Haszánnak. Ez sejtve, hogy Bod maga szereti a nőt, fenyegetőzik hogy, ha megcsalja őt, atyja fejét küldi neki: ellenkezőleg fölfedezi neki származását; s az egykedvüséget színlelő Bodnak újra pénzt adva hadfogadásra, ismét elküldi a nőért; Marót bánt pedig hivatja, kit halálosan gyülölvén, a miért egy csatán három testvérét s atyját elejtette, s húgát elrabolván szolgájának adta hitvesül, azon ajánlattal kinozza, hogy váltsa meg magát hitvesével, vagy megöli őt, de úgy:

Hogy a ki báj s erényben oly jeles,
Kit életednél inkább kedvelél,
Szép hölgyedet meglátod nem sokára,
A vérpadon te, s karjaimban őt.

Marót átkozva őt, hogy midőn elrablott öcscsét, kit tíz évig hasztalan keresett, tőle visszaváltani akarván maga hozta a váltságdíjt, őt álnokúl megfogatta s börtönben tartja; el van szánva a halálra. Időközben a Bod szolgája Ibrahim jelentvén Haszánnak, hogy Bod maga szereti Idát, megbízza Ibrahimot, hogy néhány emberrel támadja meg az uton levő Bodot, s élve vagy halva hozza meg neki; s azon esetre, ha ez nem boldogúlna, Marót által kivánja őt elrontani, kit elhivatván, haza bocsát egy nagy váltságösszeg fejében, melyet Marótnak vagy tíz nap alatt el kell küldenie, vagy visszatérnie fogságába, mire Marót szavát adja.

II. felvonás. Midőn Marót bán, birtokába érkezvén, megpihenne, jó Bod, három álorcás emberrel küzdve. Amaz megszabadítja; s azon kendőben, melyet Bod, vérző arca törlésére, neki nyújt, hitveseét ismeri fel, mi, összeköttetésben Bod eléhbi elbeszélésével (Én titkos kedvesemhez útazom) borzasztó világot gyújt a bánnak. Bod felszólitására hozzá szövetkezik, s vele indúl saját várába. Azalatt Barra, Marót bán várnagya újra sikeretlenül sürgeti Idánál fogoly ura kiszabaditását, s bár jelenti, hogy a fogadott had s az összes várnép

készen áll Haszán megtámadására : Ida határozatlanúl áll kötelessége és új szerelme ellenkező érzéseiben; de mégis a cselédség hűsége által meghatva, végre győz szerelmén, elhatározza magát a lemondásra; s e végre, midőn Bod érkezik, őt nem fogadja szobájában, hanem a vasterembe rendeli. Marót Barrával magára adatja a lovagteremben álló egyik vasember páncélzatát, s így elrejtve van jelen a következett felvonásban. Bod megtudja apródjától, ki az erdei megtámadástól futás által szerencsésen megmenekült, hogy a támadók Haszán emberei voltak; mire elkeseredve eltépettnek tekinti a kötést maga és Haszán közt, s bosszút fogad neki, ha ezzel apját (kit Haszán, hatalmában tartani hazudott) elvesztené is.

III. felvonás. A vasteremben fogadja Bodot a bánné, de megtörik elhatározása Bod hódító beszédein, s nagy küzdések után végre megvallja neki — először — szerelmét. Bod megöleli, ekkor az elrejtezett Marót Ida nevét mondja ki, ez megijedve fut; s Bod, sikeretlenül keresvén a hívót, már menne Ida után, midőn Barra Haszán küldöttét hozza, ki ura nevében sürgeti a bán özvegye elhozatását, miután a bán azalatt meggyilkoltatott. Bod azt izeni, jöjön Haszán egy hét múlva (reménylve, hogy Marót népével őt megölheti). Marót Barrának meghagyja, hogy más napra pompás temetést rendeljen, s egy zárt koporsót, mint ha benne holtteste volna, vétessen át az erdőn, s állítsa be a sírboltba, a temetésnél kivánván boszút állani a hűtlen asszonyon és csábitóján.

IV. felvonás. Idát a bán koporsójára borúlva találja Bod a sírboltban; kit visszautasít ugyan a gyászhelyen, de az elrejtezett Marót, nem értve beszédét, kivonul várnépeért, hogy itt nyomban megbüntesse a vétkeseket. Bod jelentve Idának, hogy Haszán jöni fog őt, védtelennek gondolva, erővel elragadni; a nő reá bízza hadait, mire Bod kéri hogy a koporsó felett esküdjék neki, a csatába menőnek, szerelmet, s hogy élye nem jut a török kezébe. Ida, ellenkezések után végre esküszik, s épen a bucsu percében megjelenik Marót hat vitézzel, Bodot kötözve elviteti; s a várban (a török jövetele miatt) támadó zajra a várfalra siet. Haszán a vár alatt felkiált : Macsói bán, add meg váltságodat! Most veszi észre Marót hogy a napot s váltságot elfelejté, s leszáll a várból Haszánnal értekezni. Azalatt Haszán, hivén hogy a bán megöleti Bodot, Juszufnak adja a Bod atyja kardját s meghagyja neki, hogy midőn gyanítandja miként Bodnak feje vége van, menjen be következként a bánhoz, s adja át a kardot, elmondva neki hogy Bod az általa keresett öcs. Ekkor az érkező Maróttól, ki a váltságot meg nem adhatja, Bodot és Idát követeli, Marót amazt nem adja, de igen — Idát. Kit lehozatván, ez magán kiván férjével szólani, Haszán, elbájolva szépsége által, enged s félre tér; Ida bűne érzetében már csak tört kér, hogy ha Haszán kényszeríteni fogja, utált életétől magát megmenthesse. Marót odadja a tört, Ida kéri hogy, ha halála hírét veszi, bocsásson meg emlékezetének; Marót megindúl a bűnbánón, visszakéri a gyilkot, őt is marasztja; de Ida, hogy megváltsa férjét, most önként feláldozva magát, Haszánnak átadja magát. Marót visszakövetteli s újolag akar a váltságért szerződni, Haszánhoz megy; a bán indúl harccal visszaszíni őt.

V. felvonás. Marót a csata előtt Bodot kivégeztetni rendeli; de jő Juszuf, átadja a Boddal elrablott kardot, a testvérek titka kinyilatkozik. Marót átkozza Bodot, de midőn ez beszéli élte folyamát, a bán megsajnálva őt, viszont elmondja, mit tett és szenvedett érte, s hogy végre őáltala vesztette el hitvese hűségét. Bod bánkódva tettén, Marót felszólitására, hogy jóvá tegye bűnét, megigéri küzdeni vele együtt a nőért, mire Marót megbocsát öcscsének, és csatába mennek. — Azalatt Haszán ellopta Idától ennek gyilkát, elmondja neki, mikép, ha ellenkezni fog vele, prédául adja az íjjaknak; ha megöli magát, ruhátlanúl kiteszi a világnak; s gúnynyal mondván : Vedd törödet, mulatságul hagyom, a csatába rohan. Bod, miután vitézül küzdött, de a nap veszve van, Haszán sátorát keresi fel, s Idát, megmentendő az élettől, megöli; de Haszántól itt találva, ez által orozva meggyilkoltatik. Azalatt Marót helyre állítván a csatát, eléri szinte Haszán sátorát, evvel küzd, földre teríti, s akasztatni elviteti. Jó Barra, Bod vitézségének hírét hozva; megtalálják ezt és Idát halva — Marót életét a török üldözésének áldozza fel.

Harmadik felvonás.

(Terem, melynek hátul egy közép- s két oldalajtaja van. A középajtó mellett jobbra egy vas ember van felállitva, dárda kezében. A középajtón jő Marót bán, a vas emberhez hasonló fegyverzetben.)

Marót. Ez asszony, a ki most itt édeleg,
Míg engem rabnak s elhagyatva tud,
Ez egykor — átkozott az óra is!
Nyakamba füzte inda karjait,
Boldognak látszék, mint nem senki más,
S kigyói nyelve így sugott fülembe :
„Oh bán! ha téged a harc eltemet,
Nem élem azt túl egy pillantatig.“
S most, átok és halál! most ő — de nem
Nem mondom el, mit vétett ellenem :
Asszony, s ez a szó minden, a mi rosz.
De itt vagyok boszúmat állani
Még élve, hála, szent isten, neked,
És birtokában észnek és erőnek,
S rettentő számadásra hívom őt.
Legyilkolom minden pillantatát,
Le minden gondolatját, vágyait,
Melyekkel önként szegni megy hitét.
Együtt, s egyenként annyi kínt adok rá,
A mennyi gondolattal hűtelen.

Hah! künn dicsőség hordja nevemet,
S ne tudjam azt honn szennytől őrzeni?
Jőnek. Vas ember, állj helyettem őrt,
Míg én benézek poklom ajtaján.
(Helyére áll. *Bod* jő.)
Már nyílik ím! jön egyik ördögöm:
A legnagyobb még hátra van, s az asszony.
Bod (körülnéz).
Még nincsen itt. Miért e tétovázás?
Megváltozott talán? Az nem lehet.
Mert bár nem adta még nekem szavát;
De szíve már enyém. A néma vallás
Epedve lángoló tekintetén,
Ezen galamb a szívhajó öléből,
Melyet szemem, mint holló, feltogott,
A félsikerrel elnyomott sohajtás,
Az árapály hullámzó kebelén,
Biztosbak a nyelv vallomásinál.
A nyelv hazug szolgája a tüdőnek:
Kebel, szem, arc, az érzés nyelvei.
(*Ida* jő). Ah jön! — Legédesb álmod képei
Öleljenek meg testvér angyalokként.
Hozzon reád legboldogabb napot,
Ki a napot, s az üdvöket teremti.
(*Ida*hoz közelítve, annak keze után nyúl, ki visszavonúl.)
Ida. Megállj, vitéz, s hallgass meg engemet.
Bod (félre). Minő hidegség, mit kell hallanom.
Ida. Gyakorta látlak váramban, lovag,
Mióta férjem, a bán, fogva van;
Gyakorta hallom nyájas szózatod,
Vigasztalót inségem napjain,
S még nem tudom, ki vagy; még nem tudom
Kinek köszönjem e baráti szív
Részvételét és biztatásait.
Engedj meg: a még férjes özvegyet
Oly sok gyanús szem s fül környékezi,
Oly sok bitang hír járja udvarát,
Hogy nem maradhat békében miattok.
Vagy bízni kell, vagy kárhoztatni. Ím
Én bízom, és magadtól vágyom azt
Megtudni, a mit rosz lélekzetével
Megvesztegetve nyújt a csalfa hír:
Te egy szilaj vitéznek tartatol,
Kinek hazája nincs, sem istene.
Bod. Nincsen hazám és nincsen istenem:
Mim van, ha elhagysz, angyalom, te is?
Oh Ida!
Ida. Bajnok!
Bod. Megbocsáss nevednek,
Hogy bájosabban hangzik, mint a bánné.
Marót (helyéből egy kissé előbbre lépve.)
Nem hallom őket, ördög és halál!
De suttogások árulást jelent.
(Ismét visszaáll.)
Bod. Vagy hát ki vagyok én? Olyan idegen,
Oly új és ismeretlen nálatok,
Hogy számot adni kényszerítsz, s ma, most,
Midőn reménynyel jöttem! (körülnéz.) Oh
Meg kell tekintnem jól e teremet, (igen!
Hol annyi édes óra álmain
Feledni kezdém a fanyar világot:
Meg kell tekintnem e ház belsejét,
Mert tán utószor látom.
Ida (ijedve). Mit beszélsz?
Te távozol?
Bod S ez ellenedre volna tán?
Úgy tetszik mégis, mintha nem. Kivel
Öröm mulatnunk, a kit szívesen
Látunk, az oly vendégnek nem keressük
Nevét, hazáját; nem fogadjuk így,
Ha tán haramjakézből véresen —
Ida. Az istenért! te vérzel?
Bod. Semmiség!
Csak egy kis intés, hogy fejembe is
Kerülhetendett e szép utazás,
Melynek jutalma gúny és gyötrelem.
Ida (félre). Hová leszek! feltétem füstbe ment.
(*Bod*hoz.) Te félre érted aggodalmimat.
Bod. Vagy azt kívánod, hogy mit én magam
Irtózva zárok keblem rejtekébe,
Hogy a mi engem semmivé teend,
És mondhatatlan kínt szerez neked
Ha megtudod, — most elbeszéljem itt?
Megoldjam a vihart, mely még lekötve
Szenderg a hallgatás bilincsein?
Akarsz kegyetlen és szívgyilkoló
Történetet? Jó. Úgy tudd meg, ki vagyok.
Ida. Megállj, én nem kívánok semmit is,
Ne szólj, ne tárd fel szörnyü titkodat.
Csak meg ne csalj, Bod. Oh mert én fölötte
Boldogtalan nő lennék általad.
Bod. Ez már baráti szózat volt. Az ég
Áldjon meg érte, Ida. Oh igen,
E szózat az, mely sülyedt lelkemet
Felhíja örvényének széliről,
Melynek riasztó mélységű tükrében
Szédülve látja elveszett magát.
Oh így fogadtál engem akkor is,
Midőn először, épen, mint ma történt,
Rablók kezéből mentem meg. Legott
Hogy láttalak, megváltozott hitem;
Vagy inkább, a ki eddig nem hivék,
Most hinni kezdtem benned és magamban,
S megesküvém, hogy éretted, ha kell,
Vért, szívet, üdvöt, mindent odadok.
Ida. Oh Bod, miért szólsz ilyeket nekem:
Te nem tudod, hogy ez lelkemnek árt.
Bod. Ah félre minden aggodalmaiddal.
Lásd, drága hölgy, mi könnyü mód vala
Megcsalni téged névvel és családdal.
Nem mondhatám-e: Pálfi ivadék,
Perényi, Csák, vagy Frangepán vagyok,
Hogy szívtelen rokonság túra ki
Nagy birtokimból, melyek visszaszállnak,
Ha perrel és törvénynyel megvivom.
Én e helyett jövék, a mint vagyok,
Egy puszta névvel, címeretlenül;
Nem súgva, nem hazudva semmit is,
Mi rajtam nem volt tüstént látható.
S te nem vetéd meg, jóm, a jövevényt,
A fénytelent: te elfogadtad őt,
Nyájas szemekkel vártál rá, ha jött,
Borús szemekkel kísérted, ha ment.

S lelkében egy gyönyörnek kútfejét
Nyitád meg, a jobb tettek érzetét,
És eltakartad azt a rémidőt,
Mely ifjuságán, mint pokol, terült el.
Igen, nemes hölgy, borzasztót s dicsőt
Hallandasz egyszersmind, ha elbeszélem,
Mi voltam, és mi lettem általad.
S te most elrontanád-e művedet,
Elfúhatnád, mint szappanbuborékot,
Egy ember üdvét, Ída, üdvömet?
Az nem lehet! de félre most ezekkel,
Ezek komor, kedvetlen tárgyaim;
Mert engem illetők. De szólj magadról.
Mint vagy, hogy éltél, a mióta sorsom
Távol tartott? Vidámak voltak-e,
Mint én ohajtám, mindig napjaid?
Ída. Oh Bod! te csalfán játszol énvelem:
Kérdéseimre nem felelsz soha,
Vagy olyat, a mi rémit és gyötör.
S kérdést adsz, melyre nem felelhetek,
Vagy olyat, a mi búsit és lever.
Vidám napokról szólasz? Oh igen!
Egy éve, hogy Marót bán fogva van,
Egy hosszu éve folyvást rettegek —
Attól-e, hogy jő, vagy nem? — nem tudom.
Oh senki nem tudhatja, mit teszen
Özvegynek lenni háborús időben,
Bán özvegyének, míg a bán is él.
Ím, hogy bolondul a családd töröknek
Nem hányom el váltságul kincseit;
Hogy vakmerőn nem kísértek csatát,
Hogy elfogadlak, jó vendégemet,
Ki engem bátorítasz és vigasztalsz,
Hitetlen nőnek tartatom. S ha ez
Való, úgy én boldogtalan vagyok —
Ha nem való, még boldogtalanabb. —
Oh bár ez órán térne meg Marót bán,
S találna engem halva, hitvesét.
Bod. Mit hallok? új és régiebb panasz!
Búd és keserved engem gyötrenek,
S e kétkedésed kárhozatba dönt.
Én teljes embert szántam fel neked:
A mint vagyok, s leendek, harcfia
És ifju még, az élet ajtajánál,
El nem hiúlt remények birtokában,
S oly elszánással, mely egekre tör,
Egészen a tiéd. — A múlt időt,
Ha éden volna is, kitörleném
Emlékezetemből, és egész jövőmet,
Bár egy világot érjen, itt neked
Ajánlanám fel: lelkem a tiéd
És életem — s te mind ez áldozatra
Az egy Marót bán névvel állsz elő.
Ki e kevély bán? istened talán,
Ki síron túl is számot tart reád?
Meggondolád-e Ída, mit tesz ez?
Vagy ő, vagy én! De ő már elveszett:
Ötet Haszán bég sírnak áldozandja.
Ída. Oh ég!
Bod. Vagy bár ne hát. Ő éljen, csak találj
Módot s időt, hogy el ne veszsz nekem.
Találj egy ilyen másod életet,
Mely ifjusággal kezdődjék, s ha eltelt
A fél idő — én békén várom azt,
És háborítlan — akkor légy enyém.
De az élet egy, s ah Ída, mely rövid!
Mutasd meg, hogy két életünk vagyon:
Én várok érted egy hosszu életen,
Végig gyötrődöm minden pillanatján,
Csak légy enyém a másik életen.
De oh, ha most elvesztlek, Ída, most
E visszahozhatatlan életen,
Te mind örökre veszve vagy nekem.
Oh Ída, és te sírsz? mért e könyü?
Kegyetlenebb az, mint tán gondolod;
Mert azt jelenti, hogy te nem szeretsz.
Ída. Én nem szeretlek? — Oh ég, mit beszél-
(Hirtelen felkél.) (tem!
Bod. Igen, oh igen, ezt jó angyalod sugá.
Ne bánd, ne vonjad vissza szavadat,
E szó után lelkem már rég epedt.
Gyakran, midőn magamban tépelődtem,
Azt kérdezém, mi boldogítana?
Kincs? nem; dicsőség? nem; szerencse? nem;
Uralkodás? nem; egész világ? nem;
Egy szó hibázott teljes életemből,
E szód: szeretlek. Most hallottam azt,
S nincs a világon a miért odadnám:
Még egyszer ah mondd azt a drága szót.
Ída. (Mintha félne, hogy meghallják, körüljárja a teremet, s midőn visszatér, elfojtott hangon szól.)
Bod, én szeretlek téged.
Bod. Oh gyönyör!
Ída. Szeretlek átkaimnak ellenére,
Oly kínnal és oly rettegés között,
Mint ellenségnek nem kívánhatom.
Igen Bod, oh ha tudnád! én neje
Egy elfogottnak, a ki oly dicső,
És oly nemes férj, hogy becsülni kell,
Ha nem szeretnők. Én szeretem őt,
Oh én boldogtalan, s most rettegem.
Én egy családnak ága, mely hitetlent
És szívgyalázó árulást nem ismer,
Hol istenfélők már a gyermekek,
S jámbor keresztény, a ki korra jut,
Én ily családi ág, Marót neje,
Én tégedet szeretlek. Oh egek!
Ne lássatok meg engem.
Bod. Kedvesem!
Ída. Én küzködém. Igen! soká, soká
Harcoltam e veszélyes indulattal.
Imádkozám; de bűnös ajkaim
Egy szót neveztek, melyet szenteink
Nem ismerének, e szót: szerelem.
S ah, mily hatalmas szó volt ez: megölte
Imádságomnak minden erejét.
Bod. Oh drága hölgy, te ennyit áldozál!
Ída. Midőn fohászim nem használtanak,
Megesküvém, s megátkozám magam:
Ne adjon isten hosszu életet,
Ha a szerelmet meg nem tagadom.
S én a szerelmet meg nem tagadám,
Meg nem tagadhatám. Oh istenem!

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Hisz én szeretlek és szeretni foglak,
Ha tüstént sírba kell is szállanom.
Most már, Bodom, te kedves jó barátom,
Mindent kitudtál, a mit tudni kell.
Tudod : szeretlek, úgy mint nő szerethet.
Mi kell egyéb? a lelki szerelem
Az, a mi boldogít, és ezt magok
Az angyalok nem róják vétkemül.
És úgy akarván, a bánnak neje,
Neked, barátod, szeretőd vagyok.
Bod. (Megöleli.) Oh Ida, Ida!
Marót. Ida!
Ida. Szent hatalmak!
Mi rettentő hang érte fülemet.
Maradj, maradj, az istenért, ne kísérj.
Oh jaj nekem, ha ő megérkezett. (El.)
Bod. (Kardot rántva körüljár.)
Kisértet, vagy gazember, szólj, ki vagy?
(Ismét körülmegy.)
Itt senki sincs. Szavam viszhangja volt.
Mely a szegény nőt úgy megrezgeté.
Oh Ida, kedves, drága jó teremtés!
Szeretni foglak, asszony! e világon
Csak tégedet, te szép, te jó, te hív.
De most utána, fel kell bátorítnom :
Különben elvész félig nyert csatám.
Barra. (jö. Egy köpönyegbe burkolt emberrel).
Uram barátom, várjon egy kicsint:
Itt egy vitéz bajtársa keresi,
S ha végezett, elvárjuk vacsorára;
Mert asszonyunk ma nem lesz látható. (El.)
Bod. (A vas emberes ajtóhoz megy, hol a köpönyeges ember áll.)
Ki vagy, mi dolgod, végezd röviden.
(A török köpönyegét szétveti.)
Oh ördög! ez Haszánnak embere.
Török. Uram Haszán küld itt egy levelet.
Bod. Jó. Elmehetsz. Mást semmit sem izent?
Török. De sőt; ugyan azt, mit a levélben írt,
Meghagyta szóval mondanom. Köszöntöm
Bod hadnagyot, szólott ő, s intem őt,
Hogy a kit ígért, a kiért zsebét
Aranynyal töltém, a szép özvegyet,
Marót nejét már egyszer hozza meg.
Három nap múlva a közel harasztban
Egy kis hadam lesz, mely őt átveszi.
Mondd, hogy siessen. Apja ősz fejére
Emlékeztesd őt — így szólott uram.
Bod. (félre.) Oh eb török! — szegény, szegény
Török. Mást nem parancsolsz? (apám!
Bod. Menj; ne lássanak.
De még is, mondd Haszánnak, hogy ne jöjön.
Egy hónap múlva lesz kezünkben a nő.
Előbb ne jöjön haddal. Menj, siess.
Megállj, megállj. Marótnak özvegyét
Mondád? — A bán még él.
Török. Csak élt, uram.
Bod. Marót bán meghalt?
Török. Meggyilkoltatott.
Bod. Mondd meg Haszánnak, egy hét múlva
Lódulj, siess, menj : meg ne lássanak. (jöjön.
(*Török.* el.)

Bod. Marót bán meghalt, és én élni kezdek.
Vigan, vigan, ma áldomást iszunk. (El.)
Marót. (előlép.) Vég áldomást, az égre eskü-
Ez ember elcsábítá hölgyemet, (szöm.
És a töröknek pénzen adja el.
Haha! kacaglak, nyomorú pokol,
Az ember és föld poklabb, mint te vagy.
(Szünet).
S én most megöljem őket, meg velök
Azon kigyót, mely szívemben lakik?
Megöljem és egy hirtelen döféssel
Elrontsam a boszúnak ünnepét?
Nem! eddig ők nem éltek boldogúl,
Attól remegve, hogy még megjövök,
Gond s félelem közt ízlék a gyönyört,
De most halottnak vélve, szabadon
Cikáz szivókben minden érzemény.
Igen! koporsóm mellett lássam őket,
Teljes virágzatában bűneiknek.
S ha majd gyanútlanúl kéjelgenek,
Ha üdvöt áraszt minden érverés,
Ha boldogságok legfőbb fokra hág,
Akkor csapok le, mint a jégvihar,
És elhervasztok minden örömet.
Barra. (jö.) Uram, jelen lészsz most a vacsorán?
Mar. Híj, majd ha vége lesz. — Megállj!
Még egy parancsom van. Vigyázz reám :
Intézz holnapra pompás temetést,
Úgy mint temettük boldogúlt apámat.
Engem halottnak hirdettet Haszán,
S ez alkalommal élni akarok.
Egy zárt koporsót készíttess titokban.
Tizenhat gyászba öltözött vitézem
Várjon reá az erdőn, s úgy adasd át,
Mint melyben a töröktől visszaküldött
Holttestem nyugszik. Mély titok maradjon
A mit parancsolék. — És holnap délután
Az ősi sírbolt várjon a halottra. (Barra el.)
Oh a hitetlen asszony, ő bizonynyal
Örülni fog, ha engem halva lát.
De most az egyszer ezt az örömet
Ürömpohárrá változtathatom.
Vigadjatok csak, én is vígadok majd :
Oly tort ütendek a holt bán felett,
Oly tombolás lesz a vég lakomán,
Hogy minden őseimnek csontjai
A sír ölén felrázkodnak belé. (El.)

A negyedik felvonásból.

Haszán, Marót (jö).

Haszán. Köszöntelek, bán. Egy szócskát előbb,
Mint alkut kezdenénk. A hitszegő Bod,
Ki most kezedben van, nekem
Bérlett cselédem.
Marót. Rabló!
Hasz. Oh igen,
Ő Kende Rózsát s több más szépeket
Szerzé nekem; de drága pénzemért.
Most rászedett, s én eltökélt vagyok
Lábához tenni áruló fejét.
Add őt nekem ki.

Mar. Én Bodot neked?
Nem egy hajszált, egy szikrát életéből.
Hasz. Hát esküdj rá, hogy élve nem hagyod.
Mar. Ne ingerelj : csak ő az, a mire
Nem alkuszom. Minden mást engedek;
De őt s boszúmat fel nem oszthatom.
Hasz. Igaz, te őtet méltán gyülölöd.
Mar. Méltán-e? azt boszúm mutassa meg.
Hasz. (félre.) Ez jól van. Igy Bod élve nem
(Maróthoz.) (maradhat.
Nos bán? hol a díj, melylyel tartozol?
Vagy vissza térsz-e rabságodba ismét?
Mar. Török, midőn még nálad rab valék,
Minden szavad közt egy fájt oly igen,
Hogy arra most is jól emlékezem.
Hasz. Én sem felejtém. Add nődet nekem:
Váltságod díja ő, vagy a halál.
Mar. Ezek voltak tulajdon szavaid.
Hasz. Most is, vitéz bán. Add nődet nekem,
S szabad vagy, és ment minden tartozástól.
Különben hajlik a nap, és te rab vagy.
Szavad szerint határidőd kitelt.
(Marót int Barrának, ki a feketén fátyolozott
Idát a várajtóból előhozza.)
Ida. (Maróthoz térden állva.)
Oh bán, ne ölj meg engem. Adj időt,
Hogy bünömet megbánjam. Könyörülj!
Hasz. Minő szelíd hang!
Mar. (Fölemeli Idát.)
Én megöllek? én?
Nem, drága hölgy : te életkedvelő vagy,
Te kéjt, gyönyört, hév csókokat szeretsz;
Szerelmed mint a tenger, olyan éh,
Oly telhetetlen, oly kifogyhatatlan,
S te halni készülsz? Ments isten, nemes hölgy!
Te még ezentúl fogsz csak élni. Eddig
Az egy Marót bán volt, ki megölelt,
Most egy világnak lészesz birtoka.
(Idát lefátyolozza.)
Ida. Mi lesz belőlem, oh mindenható!
Hasz. Allah! ez a te képed rajzolatja.
Mar. (Haszánhoz.)
Mit szólsz?
Hasz. Az alku áll.
Mar. Esküd reá!
Hasz. Alláhra esküszöm.
Mar. (Általadja Idát.)
A nő tiéd.
Ida. Megállj, megállj! oh mit kellett megérnem.
(Marót elé térdel.)
Oh bán! Marót!
Mar. Becsületes nevem,
Melyet gyalázat ére általad.
Ida. Férjem!
Mar. Ne mondd. Az többé nem vagyok.
Én férje voltam Idának, szemérmes
És tiszta nőnek a Radók fajából.
Te nem vagy az : neked már nincs neved,
Vagy oly, a melytől undorodni kell.
Ida. (Fölkel.)
Mért nem szakadsz be föld, hogy elmerüljek. —
Oh bán, ne hagyj el, oh hallgass ki engem.
Oltár előtt mikorban nőd levék,
Megesküvél, hogy semmi rosz napomban
El nem hagyandasz. S ég legyen tanúm
Ily rosz napom több, mint ez, nem lehet. —
Vétkeztem ah Maróti, s tűrheted,
Hogy más kezéből érjen büntetés? (letérdepel).
Oh ölj meg engem, bán, oh ölj meg engem.
Mar. Kardom vitézek estével dicső:
Hitetlen vérrel nem fertőztetem.
Ida. (Fölkel.)
Az isten látja, hogy kegyetlenül szólsz.
Marót! — de nem; te sziklaszívü vagy.
Hozzád fordúlok, irgalmazz, vitéz bég,
Engedj urammal szólanom magával.
Hasz. Ne mondd, hogy nálam kérelmed hiú volt;
Szólhatsz : de ez legvégső szód legyen.
Ida. Végbúcsumat veszem.
Hasz. Lásd, távozom! (El.)
Mar. Nevetlek, asszony, meghitségedért.
Véled, talán félénk, fukar vagyok,
Hogy gyávaságból engedélek át?
Nem, istenemre! Nincs ár oly magas,
A földnek semmi kincse, sőt maga
Ez életem, melyért odadjalak.
S ha védni kellne egy becsületes nőt,
Nem véremet, de tengert ontanék ki.
Most egy kutyámnak vére drága bér.
Ida. Irgalmas isten! adj erőt.
Mar. Beszélj,
Vagy távozom. Mit kívánsz?
Ida. (Magában.)
Oh igen,
Hallám, mitől a nőszív megszakad.
Most semmi nines már, a mit rettegek.
(Maróthoz.)
Marót, te mindig nyájas férj valál,
Nem hallám eddig egy rosz szavadat.
Mar. Igen, s te szépen megjutalmazál.
Ida. Oh szörnyen, szörnyen, oh mily keserűn!
Fogságba estél, s én elhagytalak;
Minden eseléded harcot sürgetett,
Legalsó szolgád kész volt halni érted:
S én nőd rabúl sinlődni hagytalak.
Mar. Úgy van, derék hölgy, azt tevéd velem.
Ida. Oh bán, ne fordítsd erre képedet!
Erő s vidámság pezsgett arcodon;
Mint férfi mentél a vészes csatába.
Most fonnyadásnak indult termeted,
A bú vénsége hamvad arcidon,
És üstököd setétlő fürtein
A hervadásnak dérvirága leng.
Oh szörnyü, szörnyü — s mind ezt én tevém.
Mar. Valót beszélsz. Nem év, nem a nyomor,
Nem tört meg igy a mély rabság maga:
Szívbú betegjét látod itt előtted,
Gyötrelmim ástak ily sírt arcomon:
De meglakolsz e hervadásomért.
Ida. Igen Marót bán, s nem méltatlanúl.
De mért örülsz ily szörnyü sorsomon?
Oh bár méltónak tartanád reám
Hallgatni, mondhatnám : hogy nem halál,
Nem büntetés az, melynek gondja bánt.

Midőn imént a holtak közt hagyál,
Hol mint egy büntetőt, a más világról
Gondoltalak megtérni, s szellemem,
Mint a kiholtak háza, mely lezárt,
Olyan kietlen s borzasztó vala,
Áldottam volna azt a tőrt s kezet
Mely életemnek véget vet. Te ott
Kegyetlenebbül, mint emberhez illő,
Rém, s lelki furdalás közt élni hagytál:
Midőn imént megvetve, meggyalázva
Pogánynak, ellenségnek átadál,
Kit a pokolnál inkább rettegek.
Oh bán, ez élet akkor már kihalt,
S csak az maradt fen, a mi benne kín.
Nem életem hát, melyet féltenék;
De megvetésed, és utálatod,
Melyekre méltó lettem, és ez arc,
Mely óriási bűnömet mutatja,
Ez a mi még s dúl lelkem belsején.
Engedd meg, oh bán, egy kérésemet.
Mar. Mindent, csak azt ne, hogy becsüljelek.
Ida. Ne mondj kivételt. Meggondoltad-e
Hogy most utószor látlak életemben,
Hogy mint halálra ítélt rab, csak egy
Kis kedvezést kivánok nyerni —
Mar. Szólj!
Ida. Add gyilkodat nekem.
Mar. Mit, gyilkomat?
Ida. Te meg nem öltél, ámbár kértelek.
Azt hitted: asszonyármány s tettetés volt,
S az meglehet; mert ah én silány,
Értéke-vesztett, hűtlen nő vagyok.
De gondold meg bán, s szánj meg engemet:
Te egy pogánynak adtál birtokába,
Utálatosbnak minden bűneimnél.
Ha rosz napom lesz nála — s oh egek!
Minő pokolnak kell ott nyílnia —
Ha kényszerítni és gyötörni fog,
Ki ment meg engem útált életemtől?
Rettegtem, oh bán, eddig a halált,
Most egy barátom a világon ő.
Oh add, oh add e gyilkodat nekem.
Én nem vigyáztam hős neved becsére,
Eljátszottam szép boldogságodat:
Szentül megőrzöm e tőrt, esküszöm.
Mar. (Kémlőleg s félig megindulva.)
Itt, vedd!
Ida. (Megcsókolja a tőrt.)
Oh hála e jótétedért!
S ha majd, Maróti, azt hallod felőlem,
Hogy nem vagyok, hogy minden vétkemet
Szivem kiontott árja mosta el,
Igérd, hogy meg nem átkozod nevem!
Hogy megbocsátasz a szegény Idának.
Mar. Ida!
Ida. Oh csak egyszer még e szót, e hangot,
Mely régi édenemből visszazeng.
Oh mondd, hogy megbocsátasz vétkemért!
Mar. Add vissza gyilkomat.
Ida. Mit? gyilkodat?
Mar. Megmásolám szándékomat: te itt
Maradsz, te nem mégy a törökhöz.

Ida. (Magában.)
Mit hallok! Ő megindult. Oh öröm!
Én nem vagyok hát többé áldozat,
Nem a pogánynak martaléka többé!
(Maróthoz.)
S te díjat adnál értem? harcra kelnél?
De nem, hisz én hallottam. Oh egek!
Mit kell gyanítanom:
Te rabságodba ismét visszatérnél?
(Marót elfordúl.)
Ida. (Rövid belső küzdés után.)
Oh adj erőt, ég, adj erőt nekem.
Én elfelejtém esküvésemet;
Hivságos gondolattal idegent
Fogadtam e szív tiltott rejtekébe,
És sorvadozni hagytam férjemet
Egy hosszu rabság minden kínjain:
Most életemmel válthatom meg őt.
(Haszán felé megy.)
Haszán, jöhetsz: mi már készen vagyunk.
Hasz. (jö.) Oh szép vagy, húri, égnek lánya vagy.
Jövök, jövök, s a merre mégy, követlek.
Mar. Megállj Haszán! add vissza hitvesem,
S váltságáért szerződjünk újolag.
Hasz. Szerződni? újra? tartsd meg szavadat.
Imént silány jószágként elveted.
De bárhogyan, nem kellnek kincseid,
Nem várad, minden birtokod, magad:
Neked csak véred hizlalná boszúmat;
De itt gyönyörre nyílnak karjaim.
Itt napderítőt, álomédesítőt
Viszek magamnak, milyet egy király
Országa árán venne meg. Te őt
Dühben, s bolondul elveted, magyar;
De a töröknek jobb izlése van!
Szabad vagy, és ment minden tartozástól.
De őt viszem. Becsületes magyar,
Mit egyszer ád, azt vissza nem veszi.
Mar. Vidd hát, török, de állj készen csatára.
Te álnokúl, s gonoszszal cimborálva
Lopád ki váram szívét: farkasúl
Jövél el ólálkodva, míg lakomban
Az isten átka és haragja dúlt;
Most végre el kell válni sorsainknak:
Élet-halálra harc legyen közöttünk.
Hasz. Azt gondolod, hogy elfutunk előled?
A nagy próféta úgy áldjon meg engem,
A mint kivánom a csatát veled.
Élet-halálra, bán. Nőd már enyém.
Ha porba látom hullni fejedet,
Minden kivánság, melyet ápolék,
Egy örök életre teljesülve van. —
Csatára, bán, elvárlak a csatára! (Idával el.)
Mar. Vért, vért kell látnom, vérét a gonosznak,
Ki engem ilyen sorsra juttatott,
S undok pogány eb! a te véredet.
(Kiáltva.)
Fel fel! vitézlő férfiak! csatára,
Marótnak ölni szörnyü kedve van.
(A várfalakon itt-ott katonák tünnek fel.)

27. Shakespeare Leare királyából.

A II. felv. IV. jelenetéből.

Lear, Goneril (jő).

Lear. Nos, nos lányom? mit keres e párta fejeden? Úgy látszik egy idő óta igen komor vagy.

Bolond. Pompás cimbora voltál komám, míg komorságával nem kelle törődnöd : most zerus vagy szám nélkül. Én különb ember vagyok náladnál; én legalább bolond vagyok, te semmi vagy. De bocsánat, már megfogom nyelvemet, mert arcod úgy parancsolja, (Gonerilhez) bár mit sem szól:

Mum, mum,
Ha sem bakancsom, sem sarum,
Mezítláb járok a falun.

Goneril. Nem e bolond csupán, kinek minden
Többen garázda népeid közől (szabad,
Kötődnek, dúlakodnak, s új meg új
Rendetlenséget tesznek türhetetlen
Tivornyáikkal. Azt hivém, ha ezt
Meghallod, Sir, elégtételt adandsz,
S rémülve látom, a mint azimént
Szóltál s tevél, hogy pártolod magad
Ez életmódot s elnézésed által
Még unszolod. Ha így tészsz, a hiba
Meg fog rovatni és a büntetés
Ki nem marad, mely a köz csend javára
Történve bár, tán bántalmadra is lesz
Hatása által. Ezt ha kénytelenség
Ildomnak nem nevezné, még utóbb
Gyalázatunkra válnék.

Bol. Mert tudod komám:

Ökörszem a kakukfiút
Mind addig eteti,
Míg végre az szegény fejét
Bekapja s megeszi.

S így a gyertya elaluván sötétben maradtunk.

Gon. Ohajtanám, Sir, hogy józan eszeddel élnél, melylyel áldva vagy, s vetkeznéd le ezen szeszélyeket, melyek végre egészen kiforgatnak magadból.

Bol. Nem érzi meg a szamár, mikor ló húzza a szekeret?

Haj, babám, beh szeretlek!

Lear. Ismer engem itt valaki? Hisz ez nem Lear! Így jár Lear, így beszél? vagy emlékezete gyengül? vagy látása? Aluszom-e vagy ébren vagyok? Hah! bizisten, ez nem így van. Hol, a ki megmondja, mi vagyok?

Bol. Lear árnya.

Lear. Szeretném tudni; mert a fölségnek, tudomásomnak, eszemnek tanusága szerint azon álhitben kellene lennem, hogy leányaim vannak.

Bol. Kik engedelmes apává fognak tenni.

Lear. Neved, szép úri hölgy?

Gon. Hagyd abba, Sir,
E bámulás is mind azon szabásu
Egyéb tréfáiddal. Szándékomat
Kérlek ne értsed félre.
A milyen tisztes agg vagy, épen oly
Okosnak kéne lenned.
Száz embered van, apród s lovagok,
Oly rendetlen nép, korhely, vakmerő,
Hogy udvarunk megfertőztetve rút
Erkölcseikkel aljas fogadónak
Mutatkozik. Korhelység, fajtalanság
Bordélyhoz és csapszékhez teszik azt
Hasonlóbbá, mint úri palotához.
Orvoslatért kiált maga a szemérem.
Engedj azért ohajtásomnak, a ki
Különben, a mit kér, elvenni kész :
Kiséretednek számát tedd alábbra,
S szolgálatodra, kik még megmaradnak,
Legyenek korodhoz illő férfiak,
Kik ismerik magokat és tégedet.

Lear. Ördög s pokol! Nyergeljetek lovat!
Híjátok össze kísérőimet!
Nem háborgatlak, elfajult teremtmény,
Van még egy más leányom.

Gon. Cselédimet vered s magánál jobbakat
Szolgáivá tesz csöcselék hadad.

(Alban jő)

Lear. Jaj annak a kit késő bánat ér.
Ó itt vagy Sir? (Albanhoz) Te akartad ezt uram?
Lovat nekem!
Hálátlanság! te márványszívü ördög,
Utálatosb, ha gyermekben lakol,
A tenger szörnyinél.

Alban. Kérlek, Sir, légy türelmes.

Lear. Átkozott
Sárkány! hazudsz. Kiséretem
Szemen szedett nép, ritka jellemü,
Kik értik tiszteik minden részleteit,
S kik legvigyázóbb gonddal őrizik
Nevök becsületét. Csekély hiba!
Mi rútnak látszottál Cordeliában!
Mely mint a kínpad természetes arcomat
Elforgatá, minden szeretetet
Kiölt szümből s beléje mérget öntött.
Ó Lear, Lear, Lear! (fejét vervén) verd e kaput,
Mely döreséged előtt utat nyitott,
Midőn eszed kiment. Jerünk, jerünk,
Fiaim.

Alb. Mylord, én bűntelen vagyok.
Azt sem tudom mi izgatott fel így?

Lear. Lehet, Mylord! — Természet, hallj meg
Te drága istenség, hallgass reám! (engem,
Tartsd vissza szándokod, ha kész valál
Gyümölcsözővé tenni e teremtményt;
Tedd magtalanná méhét mindörökre,
Hervaszd el benne a tenyészetet
Hogy hitvány testéből gyermek soha
Ne származzék, mely díszt adjon neki.
S ha akarnád, hogy szüljön valaha,
Haragból alkosd gyermekét, hogy éljen
Természet csúfjaként gyötrelmeül.
Hogy ráncokat ásson ifju homlokába,
Hulló könyüi arcain csatornát
Égessenek; szülője gondjait,
Jótéteményét gúny és megvetéssel
Térítse meg, hogy lássa, mennyivel

Élesben fáj, mint a kigyó foga,
Hálátalannak tudni gyermekét. —
El innen, el!
Alb. Teremtő istenek!
Honnan van ez?
Gon. Ne fáraszd eszedet
Okát kitudni. Hagyd inkább szeszélyét
Céljához jutni; melyet kábasága
Tüzött magának.
(Lear visszajő)
Lear. Mit? ötven kíséröim egy csapásra
Két hét alatt.
Alb. Mi baj, Mylord!
Lear. Megmondom. Átok és halál!
Szégyenlenem kell, hogy van annyi lelked
Igy megrendítni férfiságomat,
Hogy e meleg s erőszakkal kitört
Könyűkre méltó lettél. Dögvész reád!
Az apaátok gyógyúlhatlan sebei
Nyilaljanak által minden ereden.
Ti balga vén szemek! csak sírjatok még
Ez ok miatt! kivájlak és ledoblak
Azon vizestül, melyet öntötök,
A földet nedvesíteni. Ennyire
Jutottunk hajh! de jól van, még maradt
Leányom, a ki — bizton mondhatom,
Szeret s megengesztel. Ha megtudandja
Felóled ezt, körmeivel nyúzza meg
Farkaspofádat. És megéred azt
Hogy a tisztet, melyet te már örökre
Letettnek hittél, újra fölveszem.
Megéred, biztosítlak.
(*Lear*, *Kent*, s kiséret elmennek)
Gon. Hallod ezt, Mylord?
Alb. Bár mint szeretlek, Goneril,
Oly részrehajló lenni nem tudok —
Gon. Kérlek, nyugodj meg. Hejh! Oszvald te itt?
(A bolondhoz) Gaz inkább mint bolond, eredj
Bol. A róka törbe hágva, (uradhoz.
Atyának ily leánya
Jutnának még ma fára,
Ha csörgő sipkám ára
Kötéllel jegyben járna.
S most a bolond megy utjára. (el.)

CZUCZOR GERGELY.

1800.

CZUCZOR GERGELY 1800. december 17. született Nyitra vármegyében Andódon, Érsekújvár egyházfiókjában, hol atyja János, gróf Károlyi József jobbágya, anyja nemes Szabó Anna, eleinte laktak. Alig volt a gyermek egy éves, midőn atyja, mint jó módu birtokos gazda Újvárra telepedett által, s itt külső-tanácsbeli s népszószólóvá levén, a községnek végiglen tekintélyes tagja volt. Valamint ennek akkor még élő atyja, a Károlyi-huszárezrednek egykor híres toborzó káplárja s egykori tulajdonosa-s földesurának kedves embere, úgy gazda fia is katonás szellemöknél fogva a kisdedet jókorán már katonának szánták; azonban ez minden társai felett kitüntetvén magát az iskolában, s a gazdászathoz semmi kedvet nem mutatván, a deák osztályokra bocsáttatott, s az elsőt Újvárban elvégezvén, Nyitrára küldetett, hol tős-gyökeres magyar erkölcseinél fogva társai által közönségesen Uhernek hivatott. Itt a tót nyelvben tett némi előmenetel után a németnek kedvéért először ugyan a közel Esztergamba egy német házhoz, majd innen Pozsonyba adatott, hol a három felső osztályt végezte. A költészet iránt még gyermekkorában mutatkozott élénk hajlama; már mint a nemzeti oskola tanítványa kapott a régi irodalom termékein, s azoknak jelesb darabjait, mint Árgírust, Toldit stb könyv nélkül tudta, s fenszóval nagy tűzzel szavalgatta. Igy tett a harmadik osztályban a latin versekkel, melyeket legjobban tudott mértékelni, s azért társaitól poeta nevet nyert. Különösen gerjesztőleg hatottak reá pozsonyi bencés tanárai Farkas Vince és Gácser Leó (az utóbbi celli apát), kik közől amaz a magyar történelmte lelkesen adta elő magyarul, emez pedig a VI. osztályban, a magyar verselésben is oktatta s gyakorlotta tanítványait, mi szerint ez évbe (1817.) esnek első költői próbatételei magyar nyelven (elegiák), miután már elébb, Ovídot kedvelve főkép, latinokat írt. A tudomány s különösen tanárai iránti szeretete határozták el őt a sz. Benedek szerzetébe lépni, hova atyja 1817-ben ellenkezés nélkül beadta. Pannonhalmán töltött ujonci próbaéve után a bölcsészetet Győrött a főapáti lyceumban

végezvén, 1820-ban Pestre küldetett a középponti papnöveldébe a hittudományok hallgatására, honnan tartós betegeskedés miatt 1823. tavaszán Pannonhalmára tért vissza, hol egészsége helyre állván, a theologiai folyamot bevégezte, az egyházi rendeket 1824-ben felvette, s azonnal a győri gymnásiumban tanárúl alkalmaztatott, eleinte ugyan a nyelvtani, de már 1826-ban a felsőbb osztályokban. Midőn Pestre a főnöveldébe tétetett által, Kisfaludy Sándoron kivül csak Gvadányit s más kisebb rangú költőket olvasott; itt ismerkedett meg a kor nagy iróival, kik közől Kazinczy Ferenc, különösen ennek Oziánja, s Kisfaludy Károly korszaki működései új világot nyitottak előtte. Nagy tetszéssel olvasta Horvát Endre Zirc-Emlékezetét; de elhatározó hatással lett reá saját vallomása szerint, Aranyas-Rákosi Székely Sándornak az 1823-iki Hébében megjelent négy énekes hősköltemény e: „A Székelyek Erdélyben"; lelkesedése ebben találta meg formáját, s rögtön [1]), az első szerelem hevével fogott választott tárgya, az augsburgi ütközet, dicsőítéséhez. Ennek első éneke másod kéz által Kisfaludy Károlyhoz eljutván, ez, elragadtatva a meglepő kisérlet által, sietett a papnöveldébe felkeresni az ismeretlen ifjút, kinél több erővel s költőiséggel azon időben senki sem kezelt volt éposi tárgyat és nyelvet; magasztalásai és buzdításai bátorságot s lelket öntöttek a beteg költőbe [2]), ki megujúlt kedvvel, s használva az orvostól eltiltott lecke-hallgatás által nyert órákat, rövid időn befejezte elsejét azon költeményeknek, melyek e kor legfényesb hagyományai lettek. Kisfaludy azt egy maga által componált szép képpel díszesítve vezette be az irodalomba 1824-re szólott Aurórájában: 1. *Az Augsburgi Ütközet*, négy énekben. Ugyanazon időben s ugyanazon befolyások alatt dolgozott, tőle függetlenül, Vörösmarty a maga Zalánján, melyet Czuczor a legtisztább örömmel üdvözölt. Erre következett kevés szabad óráiban irta, második költeménye, melynek első éneke, mutatványul, ismét az Aurórában, 1828-ban megjelenvén s osztatlan tetszéssel fogadtatván, még azon évben látott világot: 2. *Aradi Gyűlés*, hősköltemény öt énekben, kiadta barátja Toldy Fer. Pest, 1828. Következett egy értekezése is: *A magyar nyelv állapotja gymnásiumainkban* (Tud. Gyűjt. 1828. X. k.), *lyrai darabjai és románcai* az Aurorában 1828—31.; és Szeder Fábián szerzettársa szorgalmazására némelyek az „Urániá"ban 1828—29 „Andódi Gerő" név alatt [3]), valamint egy beszélye: *A megvigasztalt atya*, 1830. Azonban ideje nemesb részét történelmi stúdiumok vették igénybe előkészületül *Hunyadi János* című epopoeájához, melyek támogatására 1828-ban az alvidéket is beutazta Nandorfejérvárig, Hunyadi utolsó s legfényesb győzödelme színhelyéig; s 1830-ban hozzá fogván a nagy műhöz, abban két év alatt a nyolcadik énekig haladt elő (6305 vers); de ekkor lényeges változtatásokat találván szükségeseknek a tervben, megállapodott, utóbb pedig az epos korszerűtlenségét emlegető viták által elkedvetlenítve, azt, költészetünk nagy veszteségére, végkép abban hagyta (töredékek belőle az Aurórában 1834. s a Divatlapban 1847.). Egy más gyümölcse a Hunyadi történeteivel foglalkodásának egy az ifjuságnak olvasókönyvül szánt dolgozat lett: 3. *Hunyadi János viselt Dolgai*, Engel és Fessler után. Buda, 1832. (Más. kiadás Pest, 1833.). Időközben a komáromi gymnásiumhoz tétetett át mint ékesszólás tanítója, hol, nem csak, mint addig, lelkes és szorgalmas tanárként s növendékei atyai barátjaként, hanem gyakori prédikálásával, a cholerajárvány idején pedig mint buzgó lelki atya is, köz tisztelet tárgyává lett. A kevéssel ezelőtt megalakított magyar akademia őt mindjárt első nagy gyülésében, 1831. február 17-én, levelező tagjává választotta. Mint ilyen különös szorgalmat fejtett ki avult, táj- és mesterségbeli szók gyűjtésében; értekezett a Tudománytárban az *Ujításról a nyelvben* (II. köt.) [4]); de folytatta költői dolgozatait is, mik közől különösen a Bajza

Aurorájában megjelent : 4. *Botond*, epos négy énekben (1833-iki folyam), és *népies költeményei* kiemelendők [5]). 1835. sept. 12. a titoknokká lett Toldy Ferenc helyébe segédjegyzővé és levéltárnokká választatván, ez év novemberében lakását Pestre tette által. S itt kezdődnek szenvedései, melyek a gyermekded és érzékeny kedélyű költő életét annyiszor s oly keserűen látogaták meg. Nem sokára t. i. megjelentek, Toldy által kiadva, 5. *Czuczor Poetai Munkái*, Buda, 1836., melyekben nem csak eposai és balladái, hanem lyrai költeményei is benfoglaltattak. Az utóbbiak tartalma, valamint klastromon-kivüli élete, a színház és casino látogatása, felizgatta ellene egy magasb állásu, a szerzetesek rendeltetéséről középkori nézeteket valló egyházi férfiú fanatismusát, minek következése kettős titkos feladás lett : egyik munkái, másik életmódja ellen. Az elsőnek folytán Poetai Munkái Bécsben azonnal a tiltott könyvek indexébe soroztattak; a helytartó tanács felterjesztésére mindazáltal, mely azokat nem csak költői becsöknél, hanem nemesb irányuknál fogva is az üldözéstől felmentendőknek véleményezte, a már elrendelt elkobzás abba maradt, de a szentmártoni főapát mint főnöke által bárminek is előleges szerzetbeli censura nélkül kiadhatásától eltiltatott. E tilalom épen akkor érkezett, mikor Czuczor az 1837 elején megindúlt Athenaeum egyik legszorgalmasb munkatársaként azt tudományos és költői műveivel folyvást gyarapítgatta, mik közől több tekintetből kiemelendő értekezése : *A magyar nyelv némely sajátságairól* (4. és 30-ik sz.), s *Próbafordítása Tacitus Agricolájából* (13. sz.). Férfiú, mint ő, ily lealázó fenyítéknek csak annyiban hódolhatott, hogy e perctől (martius 30-tól) fogva neve alatt írni megszűnt, s ez óta *Andódi*, *Szilágy*, *Ete*, *Dobokay* álnevek alá rejtezve nyújtotta becses adalékait, mik közől *Meséi* s historiai nyomozása : *Karok és rendek* (I. 43. sz.) megemlítendők [6]). Súlyosabb következésű lett Czuczorra nézve a második rendű feladás. Ez iránt igazolásra szólíttatván fel főapátjától, eleinte leveretve, fájdalma egy szép dalban fakadt ki : *Öröm és bú*, mely april 2. már Szilágy névvel jelent meg az Athenaeumban (l. alább 10. sz. alatt), majd ismét fölegyenesedett lélekkel s nemes nehezteléssel írta meg védelmét, mely remek műve a classicai képzettségű, s feddhetlenségében önérzetes férfiúnak, a főapát által támogatva a felség elébe terjesztetett; de titkos ellenzőjének fondorlatai által sikeretlenné tétetvén, május 6. udvari parancs érkezett, melynek folytán főapátja kénytelen volt őt Pestről visszahíni. E lelki hányódások közepett készítette el, mint a múlt évi nagy gyülésen a történetosztályba beválasztott rendes tag, jeles akademiai értekezését : 6. *Zrednai Vitéz János, némely tekintettel Magyarország általános állapotjára*, melylyel sietett rendestagi székét elfoglalni, mi május 8. meg is történt [7]). S rögtön lépést tett ama szigorú parancs visszavétele, vagy legalább az akademia nagy gyüléseig, mely őszszel volt tartandó, Pesten maradhatása iránt, hogy lemondása ne rögtön s feltünőleg, hanem a maga idején történhessék. Azonban egy harmadik feladás, magas állású tisztelői közbenjárásait is sikeretlenné tevé, miután az ügy nem a magyar kormánynál, hanem a néhai titkos kémhivatalnál döntetett el; s igy harmadszori felsőbb sürgetésre 1837-iki június végén Czuczor csakugyan Szentmártonba tért. Főapátja elég nemeslelkű volt a fájdalmat, mely őt érte, becse méltánylásával enyhíteni, a visszavonúlni ohajtót ideiglen a szentmártoni könyvtárnál alkalmazni, s augustusban a nagy gyülésre felbocsátani. Lemondó levele az akademiában s az igazgatóságnál sept. 4. olvastatván fel, köz sajnálattal és szolgálatai méltó elismerésével togadtatott; székfoglalója pedig közülési előadatásra tüzetvén ki, az egyszerű barát sept. 10-én azon jeleivel a lelkesedésnek üdvözöltetett a szószéken, mely az ártatlan üldözöttnek a legfényesebb diadalban

egyszersmind lelki megnyugvást adhatott. A hazatértet a főapát a győri lyceumba görög nyelv s magyar irodalom tanárává nevezte; majd, megürülvén a győri k. akademiában a magyar nyelv s irodalom tanszéke, őt ebbe tette által. A m. kir. helytartó tanács is megerősítvén őt tanárságában, fizetését kirendelte, s őt a ker. kir. főigazgató által hivatalába szokott ünnepélyességgel bevezettette. Előadásai a hallgatók örömnyilatkozásai közt nyíltak meg. De ismét résen a titkos vádló, s alig négy hét múlva érkezik a rögtöni elmozdíttatás parancsa, melyet a főapát fájdalommal teljesített. Czuczor, nehogy a hozzá ragaszkodó ifjuságot jelenlétével újabb véleménynyilatkozásokra hívja fel, egy neki rendezett fáklyás zene alkalmával azt megnyugvásra s utódja iránti tiszteletre intvén, rövid időre Győr közelében elvonúlt, azontúl pedig a főapát által lyceumi tanárságába visszaiktattatott; királyi-akademiai tanszéke azonban nem sokára betöltetett, s így nem ennek visszanyerése, hanem a titkos üldözések további megelőzése végett a magyar udv. cancellaria utján egyenesen Ferdinánd királyhoz folyamodva szoros vizsgálatot kért. A vétlenségét érző férfiú kérelme oly meggyőző volt, hogy a kivánt nyilvános vizsgálat mellőztével, habár későn (1842.), de végkép minden további gyanuper alól legfelsőbb helyen csakugyan feloldoztatnék, s k. tanárság viselésére, ha ilyet keresne, felszabadíttatnék. E harmadszori Győrött lakása idejében készültek ismét számos *versei* : ódák, népdalok, epigrammák, balládák, legendák, az Árvízkönyvben (II. köt. 1839.), Athenaeumban (1840.), a Nemzeti Almanachban (1842.), Örangyalban (1842.); a Honderü, Divatlap és Életképekben (1844,45),; politikai feddő és gúnyoros költeményeket; s különösen elhíresedtek a népnek szánt *Paprikás Versei* (a Mezei Naptár 1840—1848-diki folyamaiban). Továbbá műforditásban adta : *Horatius epistoláját a Pisókhoz*, a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban (III. köt. 1842.), melynek 1836. óta tagja; és 7. *Cornelius Nepos fenmaradt Minden Munkáit*, ford., jegyzetekkel; az eredeti szöveggel, Corn. N. életével, idősori táblákkal, tört. mutatóval s abroszokkal bővítve kiadá Schedel F. Buda, 1841. (más. kiad. Pest, 1843.). Kovács Tamás főapát halála után szerzettársai kérésére ő üdvözlötte annak nagy reményeket gerjesztett utódját : 8. *Szívhangok* mélt. és főtiszt. Rímely Mihály úrnak . . . . midőn ünnepélyes beigtatását üllené, a pannonhegyi főmonostor által ajánlva tavaszhó 18. 1843. Pest, ívr. Ezek után 9. *Washington Élete* Spark Jared után szabadon dolgozva. Pest, 1845. (Bajza Történeti Könyvtára IV. kötetéül); sőt méltó említtetni: 10. a *Magyarok Krónikája* is; a legrégibb időktől III. István haláláig (a Mezei Naptár idézett folyamaiban), s földirati vázlatai ugyanitt, melyekkel a földnépét igyekezett a haza történetében, ismeretében és szeretetében nevelni ; végre a magyar iskolakönyvek kijavitása körül kifejtett munkássága. Enyhülvén az üldöztetései alatt a hazafiak közt ébredt elkeseredés, 1840-ben ismét megjelent az akademia nagy gyülésében Guzmics Izidór szerzettársa emlékezetét megülleni; s köz taps s a tisztelet hangos nyilatkozásai közt tört ki a nem feledékeny közönség öröme, midőn sept. 8-án a vármegye nagy teremében tartott nyilvános ülés alkalmával a szószékre lépett, a beszéd több helyeinél, s midőn az emelékről lelépett. 1844-ben, midőn az akademia, nagy szótára körül intézkedve azt saját folytonos befolyása alatt megbizás utján határozta létre hozatni, választása egyhangulag az 1839-ben saját kívánságára a nyelvtudományi osztályba áttett s ez osztály munkáiban mindig élénk részt vett Czuczorra esett, ki épen akkor kezdett egy szintoly veszedelmes, mint fájdalmas betegségből üdülni. Új főnöke s a kormány megadták beleegyezésöket, s 1845. tavaszán Czuczor ismét pesti lakos lett, hol ritkán fogadva a Múza látogatásait, szinte kirekesztőleg újabb rendeltetésének élt úgy, hogy az akademiai tudósítások szerint 1848-ban már az I betűig haladna. De, fájdalom, a haza akkori

helyzete őt azon évi decemberben ama szomorú hírre kapott „*Riadó*“ irására ragadta, mely nem sokára szabadságába került. A császári hadseregnek Pestre bemente után, 1849. január 18. estve elfogatván, hadi törvényszék elébe állíttatott, és február 1. vasban kihuzandó hat esztendei várfogságra itéltetett, mely azonban az akademiai elnök kérelmére Windisch-Graetz herceg által febr. 14. a szerint enyhíttetett, hogy rabsága helyéül a budai vár tüzetnék ki, s a bilincsek elnézésével, a nagy szótárbani munkálkodás is megengedtetnék. Ez itéletenyhités következtén a budai várban raboskodott egész május 21-keig, midőn ez az ostromló magyar seregek által elfoglaltatván, két magyar kormánybiztos által fogságából kivezettetett, miután a berohanó honvédek dühe elől a Józsefkaszárnya hadinépét kérései által megmentette. Erre rövid ideig Pesten elvonúlva élvén, munka és rabság által elgyengült egészsége ápolására Tihanyba ment, s a császáriak másodszori Pestre bevonulása után menhelyét elhagyván, önként Pestre jött fel, s b. Kempen altábornagy elébe állott. Ez Windisch-Graetz herceg rendelkezését tisztelve, miután a budai vár foglyok eltartására alkalmatlanná lett, őt Pesten a ferenciek kolostorába belezte, hol a nagy szótár megszakadt fonalát ismét telvette. Azonban ez állapotból, melyben egészségét is ápolhatta, a munkásság is enyhitette sorsa nehézségét, 1850. jan. 16-án báró Haynau hadi szertárnok által kiragadtatott, s először ugyan az Újépületbe, innen martius 8-án Budára, s majd Bécsbe küldetett, honnan április 10-én Kufsteinba vitetett, hol neki külön cella s dolgozásra engedelem adatott. Betegeskedése dacára munka közt töltideje; s a nagy szótárhoz szolgáló etymologiai készületek mellett ez időben adott, Jerney Jánosnak az Új Magyar Muzeumban közzé tett „Nyílt levelére“ egy válasz-értekezést: *Kerecsen és Kerecset* (VII. füzet), mely nyelvnyomozó rendszerének programmjaul tekinthető; és 11. *C. Cornelius Tacitus könyvét Germania helyzete, erkölcsei és népeiről*, Pest, 1851, „Jóakaróimnak“ ajánlással. Ennek megjelenését rövid időn az akademiai elnök ismételt folyamodásai következtén Ő Felsége általi megkegyelmeztetése követte, májusban 1851. Ezóta hazájának s az akademiának ismét visszaadva, szakadatlanúl nyelvészeti vizsgálódásokkal s a nagy szótár irásával foglalatos, mely utóbbi 1857. elején a T betűig haladt [8]); az elsőbbek eredményeinek egy része pedig az akademiában előadva, ennek Értesítőjében látott világot, név szerint: 12. *A magyar nyelv etymologiai és hasonlító vizsgálata elvéről*, Ért. 1851. V. sz. — *A magyar szóértelmezés és szóelemzés elveiről*, Ért. 1852. I. és III. sz. — *A magyar hangtanról*, Ért. 1853. IV. VI. sz. és 1854. II. sz. — *Észrevételek az Elme és Ész szóról*, Ért. 1854. I. sz. — *Az R-ről mint szóhangról és nyelvünk szavaiban divatozóról*. Ért. 1855. VII. és VIII. sz. — Időközben megjelentek összegyűjtve 13. *Czuczor Népies Költeményei*, összeszedte és kiadta Friebeisz István. Pest, 1854. (más. kiadás 1855.) [9]).

[1]) Még 1822-nek végén, a karácsoni ünnepek alatt.

[2]) Ide céloz a költő „Kisfaludy Károly sírjára“ írt ódájában (Koszorú, 1831.):

Múzám, te is tedd lantodat, és borúlj
Sírjára, s forró hálakönyût ereszsz:
Ő nyújta lantot néked első,
Ápola ő sürögő kezekkel.

[3]) 1828: Magyar tánc; Áldozat; Elíza; 1829: A csókakövi rableány; mik Poetai Munkái közt nem találtatnak.

[4]) Szinte tőle van: „Szellemi mozgás Angliában“ németb. V. köt.

[5]) Milyeket 1831—8. a Komáromi Kalendáriomban is közlött, s ez úton a nép szájába is átmentek.

[6]) Prózai adalékai az említetteken kivül: Különködések, 7. 8. sz., Régi világ bölcseségei (velősmondásai) több számon keresztül Andódi néven; A tudományos közlekedésről 15. sz.

[7]) Nem lesz érdektelen feljegyeznem itt, hogy székfoglalása báró *Jósika Miklós* akad.

igazgató tag helyettes elnöklete alatt történt; s hogy Czuczor előadása határozta őt el rögtön egy Mátyás-kori regény irására (A Csehek Magyarországban).

[8]) Mutatványcikkek láthatók az *Akademiai Értesítő* 1852-ki VI. sz. 1853-ki I. és V. sz.

[9]) Felhasználtuk itt az *Újabb Ismeretek Tára* I. kötetében általunk dolgozott életrajzot.

1. Aradi gyülés.

Első ének.

Milyen titkos erő, s mi okért tüzesíti velőmet?
Képzelet ez, mely visszateremt elmúltakat; alkot
Mennyeket és poklot, s nincsen, ki elállja futását.
Van, kit szárnyai a szerelem honjába röpítnek,
Hogy nyájas dalokat zenghessen kellemes ajkkal:
Engemet ös eleink árnyékbirodalma, homályban
Szunnyadozó daliák tehetetlen fegyvere, s zajgó
Tengerként habozó magyarok pillantata buzdít.
Ott a szellematyák unokáik tetteit élesb
Elmetehetséggel fontolják, s párducos Árpád
Hunnia négy sarkát sebesen megfutja szemével,
S örvendezve megáll, hogy nincs csonkítva határa.
Ah, de szelíd örömét zordon búfellegek úzik;
Látja: mikép rongálja magát ivadéka, fiúra
A tesvéri viták mint szállanak által atyáról,
Míglen magva szakad, s hozzá már senki hasonló
Nem születik többé, ki nevét hordozza nemének.
Béla! te kit fene sors kárhoztata végtelen éjre
Még mint földi lakost — mert most már égi ragyogvány
Környezi homlokodat — te is ott ülsz boldog apáid
Csendes hajlokiban; nincs ott, ki zavarja nyugalmad.
Hah, de azok hamvát ezer átkok terhei nyomják,
Kik nem iszonykodtak véredbe' fürösztení gyilkos
Karjaikat, s törvénytelen ágy fattyának ajánlni
A koronát, melynél nincs drágább kincse magyarnak:
Ez tüzesíti velőm, ez kísztet dalra fakadnom!
Honni királyt gyülölő magyarok bálványa elillant,
Predzlava-szülte Borics. Már nem csödíti Sajónak
Zúgó habjaihoz pártos dandárait össze;
Külföldekre bolyong, s bódúlva sietteti vesztét.
Cinkosait rettenti gonosz tettöknek ijesztő
Gondja; elágasodott Kárpátnak bércei fogják
Ótalmoknak alá, s meredek köszíklai várak.
Béla pedig Tolnán, kedvelt lakjába vonúlva,
Gyűjti tanácsosait, s szándékát közre bocsátja.
„Karra s tanácsban ügyes, s hozzám hív férfiak! úgy mond,
Vajha eget, földet tölem nem tiltna sötétség,
S látnom azon népet, mely tisztel s szómra figyelmez,
Híveimet látnom, kevesig juthatna szerencsém!
Akkor, hogyha vagyon bélyegnyoma búnak örömnek
Képeiken, s ha miként szózatnak hangja különböz
Emberi ajkunkon, szintúgy változnak az orcák;
Akkoron olvasnám szemeikből, csendes-e lelkök?
S boldog híveimen vígadnék édes örömmel;
Vagy ha nyugalmaikat még pártos cimbora dúlja,
Sebjöket ismervén, mit kell orvoslani, tudnám:
Már, de ha országom- s népemnek képe örökre
Födve marad nékem, s keveseknek szózata hathat
Thrónusomig, ti igazmondók, és kérlek az égre
Benneteket, legyetek népem tolmácsi előttem.
Messze haladt-e Borics, miután külföldre futamlott;
Bátor-e már mezején a gondos földmives, és a
Hadraszülött nemesek hódolnak-e honni királynak?“
Erre tanácsnoki közt legüdösb s hűségre legelső
Szólt, Otmár: „Ha nekem, felséges fejdelem! élted
Gyilkos körmökből kiragadnom kedveze isten,
Tiszta igazságot hogy adand nyelvemre, reménylem.
Elpusztúlva Borics pártos kedvenci köréből
Visszavonúlt, halljuk, lengyel honjába, s Boliszlót,
Hogy támaszsza ügyét, gyakran sürgette, s hiába.
Elkeseredve azon mérgében tétova bujkál,
S merre bolyong immár, nincs hír, mely lenne tanúja.
Így a harcoktól remegő földnépe nyugalmat
Lelt, munkái után már bátran aratja gyümölcsét.
Védni királyát kész a harc-kedvelte nemesség
Mind, kiket a jobb ész, hűséggel kapcsola hozzád.“
Ezt felelé rezegő hangon, s szüne szólani Otmár;
Ámde szavát tüstént Buda fölváltotta, hasonló
Olyanhoz, kit igen forró érzelmei kísztnek
Közleni röjtökeit, ha rokon kebelükre talála.
„Nincsen, monda, szavam nincs, Otmár, semmim azoknak
Ellene, mert nyilván igazak mind, melyeket ejtél:
A hadzaj megszünt; de sötét homlokkal ereszté

S harcra hevült karral zörgő hüvelyébe acélját
A honbéli királyt gyülölő pártnépe Boricsnak,
S rántani vissza legott készen vagyon alkalom adtán;
Mert rögzött haragot vészek félelme, s erőszak
Nyomhat ugyan kevesig, de egészen eloltani gyönge.
Hány jött hajtni fejet, s hódúlva követni királyát
A hazarontókból, ha van is hirdetve bocsánat?
Nemde, vadúlva egyéb magyaroktól, mostan is inkább,
A mit tenni gyanús, röjtökvárakba gyülöngnek?
Oh sok gondu király! titkos suttonba vonúltak
Összesusongásit ritkán kedvelte igazság.
Kik testvérre ugyan testvért felbojtani hajdan,
Kik fejedelmi vezért, iszonyú említeni! hóhér
Módra nem irtóztak szemitől megfosztni fiastúl;
Visszavonást okozók, s haza rontására törekvők,
Hogy zajogó szívet csendessel váltsanak, azt meg
Nem foghatja eszem, s bizonyos hír vallja hazugnak."
Több vala még lelkén, de király jelt inte kezével
S szólt: „hogy igazmondók s heves ellenségi gonosznak
Foglalnak helyet itt közelebb székemhez, örülök;
Fáj de igen, hogy nincs nyugovásban népem egészlen,
Melynek mentül előbb hogy örüljön, nyújtni arányos
Eszközöket, s ha veszély lappang, elnyomni, siessünk.
Mit törvénye javall, s kér boldogsága hazának,
Terjeszszétek elő, bízik szavatokba' királytok."
Halkkal elébb állott Bélának tárnoka Jósa,
Véralkatra szelíd, s hogy sokszor forga csatákban
Teste törődött már, de tanácsban szólani jártas,
Messze kiterjengő, huzamosb és lassu beszédű;
S így ejtette szavát: „Felséges fejdelem! aggott
Őszbe borúlt híved könyörög, hogy szólani engedd,
És ti tanácsban ügyes magyarok, hallgassatok énrám.
Hogy diadalmas lön Pannónia, Dácia, s Morva
Népein, összehivá hódító hadnagyit Árpád,
S monda: ti egy szívvel lélekkel adátok atyámnak,
Hogy haza szerződjék, a legfőbb hadnagyi kormányt;
A mit ohajtátok, már megszerzette erőtök,
Etele földe mienk; köz kívánatra hagyók el
Ősink lakhelyeit, köz erővel támada honnunk,
Azt közös egységgel szükség forrasztani össze.
Ekkor hadnagyi közt haza kormányának elosztva
Gondjait, a fejedelmi vezér szerkeztete honnot
És innét Szernek nevezé a puszta vidéket.
Első fölkentünk, szent hitnek apostola István
Nemde Kupát, miután haddal meggyőzte, s eloszlott
Frígyeseit kegyelembe vevé s váltotta királyi
Pálca vezéri szavát, Tolnán itt tarta tanácsot?
A nép atyjainak szájából folytanak itten
Bölcs törvények, erős alapalkotmánya magyaroknak,
S a belső zavarást nyugodalmas béke követte.
Boldog ösöd, felség! a bajnok Béla, Fejérvár
Hű polgárainak s bástyázati biztos ölében
Főpapok és nemesek s pórnép küldöttivel együtt
Hányta meg a nemzetnek ügyét, s ha nem állanak akkor
Összevetett vállal zendült istenteleneknek
Ellene, sok bajjal keresett szép Hunnia, eldúlsz!
A kit egész ország, s ti tanácsunk őszei! három
Évek folyta alatt, magam is gyászolva sirattam,
Harcairól híres Lászlót említsem-e néktek?
Kedvre derült arccal térének nemde apáink
Vissza, midőn Pannonhalmán tanakodva, s Szabolcsban
Roszra fenyítéket, Salamon pártjára pediglen
Végső elnyomatást velök együtt hozna királyuk?
Hogy babonás butaság s vak törvényszéki itélet
Oszlani kezdének könyves Kálmánnak alatta,
Hol van kútfeje, mint a vencsellői gyülésben?
Bár mikor osztakozó Álmossal zendüle össze,
Akkor is a nemzetnek képviselőire bízta
Volna ügyét inkább! Várkony mezejére gyalázat
Nem hárulna, hogy ott magyar állott szembe magyarral,
S pártos hadba' veszett fiain nem sírna zokogva
Nyitra vidéke, jajos sebeit mely sínli maiglan.
Annyira függ honnunk s fejedelmink sorsa tanácstól!
Őseidet méltán, hogy nem festhette le éltes
Tárnokod, oh ne okozd, sok gondú fejdelem érte,
Vagy ha reá mutatand járt nyomdokaikra, megengedj.
Őseid ösvényén nem fog tántorgani lépted,
S melyre sohajt lelked, kiszabott célodra futamtat.
Kik dárdákra tüzött paizson magas égnek emelvén
Árpádot, tették fejedelmmé ungi mezőkön,
Élnek magzataik vérében az érckaru hősök,
S véled-e, hogy fogják unokáját hagyni veszélyre?
S nem nyújtandnak-e majd haza választottai együtt
Eszközöket, melyek foganatján néped örüljön?
Vagy ha gonoszságnak szükség bűnhődnie, vétket
Súlya szerint méltán nem fognak-e majdan itélni

Minden rendü birák, kik sem lágyulni puhákká,
Sem mértéke fölött nem fognak kínzani vétkest?"
Jósa ezenképen; s kiki jóvá hagyta okokkal
Támogatott szavait. De Budának forra epéje
Már régóta, s helyét hagyogatván nem lele nyugtot.
Mint haragos bajnok, kit fölbuzdíta csatára
Vágya dicsőségnek, fel boldogsága hazának,
S már hadi rendben lép ellenségének elébe;
Hogyha vezére megint föltartóztatja csapatját,
Mérges erősséggel kardját zörrenti hüvelybe,
S harcok után lobogó lángját sajnálja lohadni:
Ugy sajnálta hevét Buda, hogy nem szólhata ismég,
S pártos népre törő panaszát elfojtnia kellett;
Minthogy Jósa után maga kezdett szólani Béla:
„Jósa, öreg hívem, védője az ősi szokásnak!
Képit atyáimnak tisztán tüntetted előmbe,
S hogy nem fátyolozott lelked szándéka, bőcsüllek.
Halljad már szavamat, s mindnyájan halljatok engem!
Mely kegyes isteni szó, népem védlelke, sugallá
Hogy bölcs férfiakat szólítsak előmbe tanácsra,
Abban bízva, el is fogadom, mit tenni javallnak;
Ím szavam értsétek: Gyülést hirdetni parancslok."
Szólott Béla, s örömvallás koszorúzta parancsát.
„Békehozó hangzat, mond Otmár, zenge fülemben
Fejdelem! ajkidról egység hajnala virrad,
Melyből szebb napokat látunk majd kelni egünkre.
Oh ha sebest repülő sasként szállongnom adatnék,
A síkot mivelő magyaroknak felleges égből,
S a hegyek ormairól hirdetném völgyi lakóknak:
Honszerető nemesek! tódúljatok össze, gyülésben
Végzeni, a mi közös, s népével akarja királyunk."
Én pedig, a kifakadt haragú Buda monda hevülten,
Istennek nyilait hoznám el, s fejteni fognék
Zúzó mennyköveket felhőiben a magas égnek,
Illő fegyvereket pártos fejeikhez azoknak,
Kik nem iszonykodtak haza ellen kardot emelni.
Akkoron elmondnám a sujtott cimboranépnek
Sírja fölött: „Magyarok, miokért reszkettek? az ördög
Megbízott követét már visszaidézte pokolba"
S képzeletes, békénk, Otmár! nem lenne tiedként;
Mert öregen mászó véred csatalárma között is
Csendes képzeteket szeret álmodtatni eszeddel.
Mostan is álmodozol, békével szerzeni békét
Mert te reméllsz; akarod már is kürtölni fülünkbe
A pártok szünetét, és nem fontolja meg elméd,
Hogy fene-rágta tagot vassal választni az éptől
Kelletik, a ragadó méreg szétterjed egyébként.
Oh Otmár! Otmár! be igen meglanyhula őszült
Üstököd éveiben lobogó hévsége eridnek!
Mert iszonyú gonoszok tettén gerjedni haragra
Lomha vagy; összevetett kézzel nézkéled alattad
A roncsolt sajkát fel-aláhányatni haboktól,
S gyáva sohajtással várod, hogy partra vetődjék:
Partra vetődik, igen, ha előbb örvénybe lesodrott
A hullám, s éh halseregek kapkodtak utánad.
Elfásult nagy erőd, a harcok mennyköve hajdan,
S a szoros ítélet, mely megreszkettete szörnyü
Gyilkosokat, már most elszunnyadt benned egészlen.
Vagy detalán nem nyom már semmit előtted az elmúlt
Vétkek súlya, s titok honnunknak mostani sorsa?
Büntetlen hagyjuk, s szabadon járkálni bakóit
Honni királyunknak, s kik már régóta halálra
Üldözik a jókat, jutalomban nyerjenek éltet?
Titkon imádniok a törvénytelen ágybeli szültet
Engedjük, míglen haza oltárára emeljék?
Honnunk fölkentét, kik már kigunyolni Sajóhoz
Szemtelenül küldék a törlött homloku Sámsont?
Nem hiu félelem ez, s gondom nem okozza gyanúság.
Mérgeiket fújják a békét-únta csoportok
Most is alattomban, s mely tűz ellángola immár,
Annak az ördögi mív hamuban szitogatja parázsát.
Égnek-e ostora ez, mely így csapdossa hazánkat?
Vagy mireánk magyarokra esett gonosz átka pokolnak,
Egymást hogy tépjük, s ne legyen soha béke közöttünk?"
Így a honzavarók iszonyú gyülölője. Csodálták
A beborult arcút, s bámúltan visszavonúltak
Tőle az ott állók, zengő hangjára figyelvén.
S tartózkodva felelt, félvén megbántani Otmár:
„Öre királyunknak! panaszod mindenha igaznak
Tartottam, s te reám ősz aggastyánra nehéztelsz,
Hogy romlásnak eredt tetemim már férfierővel
Nem bírnak többé s felhordván íjju koromnak
Napjait, elgyöngült szemeim könnyekre fakasztod.
Volt, Buda! volt egykor, mint néked mostan, erőtől
Áradozó keblem, s ha gonoszt volt fogni szorosra
Szükség, rettenetesb haragom hajdanta tiednél.
Ah de ezer gondok sora szívünk edzi keménnyé,

S néma sohajtással zárjuk mellünkbe bajunkat.
Hát ne csodálkozzál a szélvész-hányta hajóson,
Hogy nem borzadoz a zúgó hullámra tekintvén,
Mert ily fergetegek közt forgott élte szünetlen.
Vagy hogy az aggott tölgy fiatalként visszaüvöltsön
A durván fúvó hideg éjszaki szélre, ne kívánd;
Ez nyers lombainak fürtjével küszködik addig
A zivatarra, miig legutószor visszaüvölthet
Mint diadalmas; amaz lombatlan puszta derékkal
Nem zúg olyat ugyan, de sulyosban sínli csapását."
Ősz Otmár szavait így mérséklette Budához,
S hogy folytassa tovább, nyelvét gátolta keserve.
Mint a jó fiunak, ha szüleit látja civódni
Önnön sorsa fölött, érzékeny szíve megindul
S hozzájok símúlva legott megkérleli őket:
Úgy fájlalta hevét őrének Béla, hogy Otmárt
Mint vala illendő, nem kímélette szavában.
Fölkelt; és hogy rájok akadt tapogatva utánok,
Szóla; Budát remegő baljával tartva kezénél,
S jobbját élemedett Otmár vállára emelvén:
Védeim, oh egymást hűségben előzni kivánók?
Bánatos énnékem titeket versenygni beszédben
Hallanom, ámbátor végső szándékotok egyez.
Jó nevelőm Otmár s örangyala gyönge koromnak,
Érdemtetteidet, ki dicsérheti szóval eléggé?
Mint fejedelmidnek, színtugy kedveltje hazádnak,
Mennyi veszélyt tiltott közbenjárásod egünktől,
S melyek támadtak fejeinken, hányat elűzött!
Tisztelet éntőlem s népemtől néked ez okból.
És te heves Buda! éltem megmentője Sajónál,
Kedves vagy nékem mikorom megdönteni ellent
Fölbuzdúl nagy erőd, kedves, ha seb-ette szivednek
Fölfedezed titkát; de iménti sérelmesen ejtett
Vajmi pironságos szavaid szomorítanak engem.
Légy, Buda, megnyúgodt, s te feledd bántalmadat Otmár.
Összeölelkezvén a két hív férfiak ekkor,
Most még forróbban csatlották szívöket össze
A köz ügyért; de azonban följegyzette haragját
A pártot szörnyen gyülölő Buda, s várta az órát,
Melyben eláradozott mérgét kimerítse fenékig.

2. Hunyadi János hőskölteményből.

I.

Már beszoríttatván lön Nandor vára szigetté;
Messzeterült sík tája pedig bús puszta vadonná;
Hogy Tisza torkához sósvári lakába Korog bán
Ismét visszakerült, bosszút pihegőleg, egy évnyi
Vándorlásaiból. Mint bolygó éjjeli sárkány
Jára pogányt rémítni vadúl s áldozni dühének.
Várait a bolgár földnek mind sorra kutatta,
Tengerig a Duna mentében szágulda tetőkön
S völgyeken el Sztambul letiport váráig, utána
Két fegyvernök ölő szerrel terhel[illegible]
Vér festette nyomát, s leterített [illegible]
nek
Testei fetrengtek feltört ösvénye porá[illegible]
Még sem csillapodék dühe, melyet barna Halil bég
Ellen főze, Halil bég ellen, üzőbe kit ő vön.
Kit, noha rejtőznék a föld kebelébe, vagy öltne
Sziklaruhát, s örökös havasok bástyái kerítnék,
Fel kell lelnie, és meg kell vele vívnia vesztig.
Zengd kobozom már s add elejét a szörnyü haragnak,
Barna Halilra mi ok kísztette dühödni Korog bánt?
Mint atya, férj, s vendégszerető volt sértve Haliltól
A múlt év tavaszán. Ekkor zajos éji viharban
Sósvár aljáig lappanga orozva Halil bég,
Zsoldosinak zsákmányt, s fiukat foglalni magának.
De tolvaj hadait Korog ott zaklatta Dunába
Hol buzog a Sóskút, s a béget partra teríté.
Már hörögő mellére fogá vérgőzös acélát
Hogy kezeit kócsolva Halil hallatni keredzék.
A bán visszahuzá kardját, s ő monda pihegvén:
Allah kegyére, nemes bán, s a szent kerti örömre
Hagyj élnem, kérlek, sebeimtől lankadoz úgy is
Lábad alatt remegő testemnek minden izomja.
Van fiatal szép nőm, s két virgonc gyermekem otthon,
Túl a tengereken, Karamán hegyháti vidékén;
Adj fiaimnak atyát, férjét add vissza nejemnek,
Száz erszény aranyat váltságúl nyújtatok értem.
E szavait hallván megesék a bán szive rajta,
Mert férj és atya ő szintén; deli szöghaju hölgye
Zerna tünék fel eszébe legott, s kik fejlenek épen
Szüzi szerénységgel, piruló Ilmája s Ödönke,
S szólt kegyesen, kardját hüvelyébe bocsátva, Halilhoz:
Váltságod nem kell, de azért vedd tőlem ez ízben
Élted ajándékúl, s ha honod kebelébe jutandván
Hölgyed ölén végálmod elér, fiaidnak örökben
Hagyd meg, hogy magyarink földét ovakodva kerüljék.
Megtágult e szóra Halil szük keble, s emelvén
Égre kezét, a mekkai szent próféta legyen, mond
Szószólód az egekben ezért: magas Allah nevére,
És mely szálla alá mennyből, azon égi Koránra
Esküszöm íme neked: többé nem fogja Halil bég
Fenni magyarra vasát, s tér vissza nyugonni honába.
Megroncsolt testét viteté dárdákon azonnal
Fel Sósvárba Korog, s ápolgattatta szerekkel
Mélyen ütött sebeit, s búcsút vön tőle rövidnap,
A Kárpátok alatt dúló Jiszkrára vezetvén

Márörző seregét. De alig hogy kezde Halil bég
Sebjeiből épülni megint, s méltatta kegyére
Férje hagyása szerint a vár nemes asszonya őtet,
S a szüzi fátyollal födözött bájarcu Ödönkét
Kerte virágai közt szemlélé alkonyatonként,
Vétkes gerjedelem gyúladt s kelt lángra legottan
Hálátlan kebelében, azon tördelte fejét már,
Mint ejthesse szerét, hogy birtoka légyen Ödönke.
S elsült vágya : midőn cirkálni kitérne Szerémbe
A várbéli sereg, mint látszék, harci leventék,
Ál magyar öltözetük jöttek várába Korognak,
Szendrő erdeiben bolygó tolvajhad egyébként;
Őket idézte Halil titkon nagy kincset ajánlván.
A gyámoltalanúl maradott várbéli családot
Hányák kardra. Korog hölgyét, mert hálaadatlan
Vendégét feddé, Halil önkarjával elejté,
S vitte Ödönkét mint fene karvaly az árva galambfit.
Körmeit elkerülé maga Ilma, ki nyíllal azonban
Atyja csahos vizslái között cirkálta az erdőt.
Ily szentségtelenül, vérrel fertőzve tapodta
A vendégi nemes törvényt karamáni Halil bég,
S ez volt, a mi reá Korogot kísztette dühödni
Szüntelen és szörnyűn; mert hogy sikeretlen utából
Visszakerült Sósvárra, hamar fegyverre riasztá
Őrseregét, s míg ez zászlónak alája verődnék,
Uj fegyverkezetet, s hadi köntöst ölte tetőtől
Talpiglan. Mint éji ború folyt barna palástja
Válla körül, jobbjára tüzött vérszínü keresztel.
Gömbölyeg érc-sisakát tarajúl ormozta halálfő,
S dísztelen omlott el tarolatlan barna szakálla
Vasba borult mellén. Így állt ki hadának elébe,
S gyász takaróju szilaj paripáját hozta lovásza.
Térdre borúlt a bán, mielőtt felkapna nyeregbe,
S elkeserült szívből esdekle menyeknek urához:
Isten, igazságnak védő szent istene! hogyha
Bölcs törvényedként férjnek kebelébe szerelmet
Hölgye iránt öntél, s van atyákban magzataikhoz
Vonzó gerjedelem, hallj meg, s légy véde ügyemnek.
Add kezeimbe Halilt, nőm vére kiáltoz utánam
Tolvaj acéláról, s lányom fertelmes öléből.
Tiszteletedre magas szent hajlék kelni fog érte
Hálajelül, és száz szentföldi keresztviselésben
Elvénhedt daliát fogok ápolgatni javamból.
Sósvártól Zimonyig halkkal lebocsátkozik a part
A Duna jobbja felől, ez alatt lappangva nepestig
Szállt kétszáz hajdúval alá. Így észrevetetlen
Ozmani kémektől a had szigetéhez elére,
S csajkákon Nandorba borús éjféli homályban
Bésurrant. Örömüdvözlés hangjára fakadva
Új viadaltársát vezeté a várba Szilágyi,
És az egész őrhad kiabálván tapsola néki.
. . . . Felfortyant Mahomét Nandorra, de fökép
Fújta Korogra dühét, forrott kedvencei vesztén.
Hogy nincs a várban Hunyad, azt már kedte gyanítni
Megtelepedtekor a szultán, de bizonytalan ingott
Még is kétkedvén, netalán cselt főzve titokban
Ütne reá; küldötte tehát a várba ma délest
Barna Halil béget követül két agg koru csauzzal,
S dúlva parancshangon kívánni fel általok a várt.
Mint illik nemzet követét, tisztelve fogadták
Barna Halilt a fő magyarok, s ő gőgös uránál
Még szálkásb ajakokkal adá jövetének okát, és
Monda : „Gaur cenkek, tehetetlen, gyáva marok had!
Halljátok mit izen szultánunk, Allah kegyence,
S Allah után a föld ura : eltakarodjatok innét
Tüstént, s hagyjátok e várt a mozlemimeknek,
Vagy mint barmoknak nyúzván lenyuzatja keresztelt
Bőrötöket, s evesült husotok béhinteni sóval.
A fán holt istent, s szentségteket ízre tiporja
S bálvány templomitok lesznek paripáinak ólúl.
Hallátok, mit izen nagy urunk, ti feleljetek immár.“
Mint tengerre csapott csigaszél feldúlja fenékből
A nyugovó habokat, s a néma elemben üvöltő
Hangokat ébreszt fel : szálkás szavu nyelve Halilnak
Oly mélyen lehatott a hősök büszke szüvébe.
Szólni akartak mind, iszonyú zúgásra fakadván.
Ámde Korog vévén nagy erőt felharsana nyersen,
Hogy meghallhatná kiki százszor ezernyi seregben :
„Szemtelen eb, kutyaszívü pogány, te salakja nemednek,
Halljad hát, mit mond Korog, a bán, bánja Macsónak,
Melynek keblében van Nandor is, e magas őrhely,
Halljad hát Korogot, szentségtelen, évnek előtte
Sóskútnál ki neked, noha orzó éji latornak,
Éltet adott ismét, és írt sebeidre, kinek te
Szöghaju Zernáját megöléd, s fertelmes örömre
Vitted latrokkal titkon szerződve leányát;
Halljad hát Korogot, s reszketvén veszsz el előtte:
Alkuszakasztóval nincs alkunk : mint te hitetlen,
A vár zárva marad rajtunk, elzárva tinektek,
S első bajviadalt mi vivunk, Korog és te Halil bég.
Kardodat addsza tehát, s vedd tőlem kardomat érte;

A külső váralji falak, s a tölgyfa palánkok
Közt akarok harcolni veled : de uradhoz ezennel
Pusztúlj mint követ el, s kezesül a csauzokat itt hagyd."
Képtelen, elhalaványodván Halil álla szoborként
Míg riadott a bán, mert a fegyverkezet új volt
És viselet szeminek, s a hős aszu s csontos alakja.
Égve gyalázattól kardjával övedzve Korognak
Fordította lovát; s a sztambuli várkapun által-
Kelvén nagy sebesen sietett el gőgös urához.
Nagy bikabőrü paizst füzvén baljára Korog bán
Égi sötét rémként járt a bástyákon azonban,
S várta Halilt nagy nyugtalanúl, a völgyre szegezvén
Bosszutüzes szemeit, de sokáig vára hiába:
Barna Halil nem jött, hanem égbehatólag üvöltött
A tábor, s Mahomét fénysátora pözsge tanácstól.
Mégis vára Korog, s nem jött bajt vívni Halil bég.
Ekkoron a toronyőr által lengettete zászlót.
Nézték a törökök, s felszálla reája figyelmök.
Százanként nyomulának elébb a tölgyfa-palánkhoz,
Vágyván tudni okát, és ő lármáza kiáltó
Kürttel alá : „Törökök! szálljon nevetekre gyalázat,
És örökös szégyen, ha kivel harcolni kivánok,
Barna Halilt ki nem adjátok, mert víni jövétek
És nem alunni. Halil jöjön, vagy híre szakadjon,
S szultántok mint gyáva banyát ültesse guzsalyra.
Csend lön alatt és fenn : mi leend, mind arra figyelvén,
S jött Halil egy századdal elé, a tölgyfa-palánkok
És váralji falak közt, mint vala hagyva Korogtól,
Állapodék; de Korog sem késék, sárga serényü
Nyolcadfü ménen kirohant a sztambuli hídról,
S ötven hajdu nyomán földet rengetve szekernyés
Lábokkal dobogott örül viadalmas urának.
Mint közel egymáshoz legelő két csorda bikái
Összetekintnek előbb távolról állva merően,
Majd fújják dühöket, s a puszta középre kiválván
A homokot szórják, s bömbölve kerülgetik egymást :
Úgy tőnek Korog és Halil, éles szemmel ügyelvén
Mindenik arra, hová veti küzdő társa irányát.
Cselt főzött a bég, ravasz elméjével azonban
S monda Korognak : „Ihol van kardod, kardomat addsza.
Mert kötelezve vagyok hozzá szent esküvet által."
Jóvá hagyta szavát és nyúla vasának utána
Óva magát a bán, de Halil bég szörnyü csapással
Mérte reá kardját, s vállban sujtotta Korog bánt.
Vállvasa megzörrent s tágúlván pattana kapcsa.
„Álnok lelkü pogány, nesze hát, vedd vissza sajátod,
Monda csikorgva Korog, s oldalról néki kerülvén
Nyakban ütötte, hogy a lobogó lófarkak azonnal
Szertebomolván a turbántól messzeröpültek.
Meghökkent a bég s kezdett oldallni, de nyomban
A bán megkerülé, s iszonyút lódíta vasával
Ellene, hátrahajúlt épen Halil erre, magához
Rántván a zabolát, s ezt érte csapása Korognak,
S ketté szelte; hanyatt, engedvén szíja, nyeregből
Földre bukott a bég, sebesült paripája pediglen
Megbőszülve szaladt a táborhelyre, nyerítvén.
Most de kiáltással rohanának barna Halilhoz
Társai, s körbevevék mondván : „Bán, szállj le lovadról,
Mert egyenetlen az ily viadal, gyalog üssetek össze.
Enged, s földbe ütött dárdája nyeléhez akasztván
Sárga serényü lovát siet úi viadalra Korog bán.
Csengenek a kardok, paizsok rongyokra bomolnak,
A patyolat turbánt, s hószínü sztambuli kaftányt
Vér rútítja, Halil fecskendő vére, nyomából
Még sem akar hátrálni, süvölt, s vagdalkozik egyre.
Visszavonúl a bán; s paizsát el messze hajítván,
Súlytalan és ügyesen rohanással szúrja Halilra
Görbe vasát, s bordái közé bemeríti urának.
Ájultan lerogy ez, s Mahomét s Allára szidalmas
Szitkot hányva, hogy öt nem jöttek védni, kihörgi
Rút lelkét. A bán keserü diadalmas örömmel
Szólt ekkor :„Vidd el Mahométhez kardodat immár,
Mert kötelezve valál hozzá szent esküvet által."
És még reszketeges derekáról oldta tulajdon
Kardhüvelyét, s önvérétől nem mocskos acélját
Markolván, ragadó paripáján fordula vissza.
A kapunál volt már, s ím jött vágtatva utána
A három lófarku Tahir, spahiaknak agájok.
Horda damaszki acélt felemelt jobbjába szorítva,

S elkeseredtében baljával rázta dzsidáját.
„Vissza gaur, jer víni velem, harsogva rivalta,
Véremben gázlál, Karamán hegyháti vidékén
Egy nő szülte Halilt vélem s táplálta tejével.
Vére haláláért testvér akar állani bosszút.“
„Jól van, monda Korog; kettőtől foszta Halil meg
Engem egy izromban, legkedvesb szöghaju nőmtől,
S gyönge leányomtól, hát ketten veszszetek értök.“
Szóla, s vivé rohanó sebbel dárdája hatalmát.
Mint szálas cser elöl, melyet fejszés kezek irtnak,
Hogyha csikorgva inog, szétfutnak az erdei vágók :
A három lófarku Tahir oly óva kerülte
A bán dárdáját, s kanyarogván tétova könnyü
Fecske gyanánt, melynek röptét, míg vette irányra
A nyilazó, már messze suhant, s kikerülte lövését.
Kísértette Korog mindünnen, venni, ha célba
Tudhatná, de sikertelenül levegőbe szakadtak
Dárdaszurási, s körös körben hajtotta sokáig
A gyors ménü spahit, de sebet nem szúrhata rajta.
Állapodék azután egy helyben, várva, mitévő
Fog majd lenni Tahir : ügyesen forgatta magát ő
S a bánt hátulról kerülé minduntalan, egy helyt
Állván ez csak alig győzhette forogva terelni
Szemtől szembe magát. Ekkor futamásnak ereszté
Sárga serényü lovát, s nyomván sarkantyu taréjjal
Habzó vékonyait, mint a szél szárnyin iramlék.
Nyomban utána Tahir tágítá gyöngyös eréjét,
És már sarkában dobogott, hogy félre kiránt-ván
Futtából a bán paripáját, hagyta baloldalt
Elszáguldni Tahirt, s egyenes sebtében utána
Lökvén dárdáját a porba vetette nyeregből.
Arcra borultában roppant, s a dárda megállott
Háta gerince között. Nem fog már gyöngyös ülésén
Égben uszó sasként büszkén szállongani többé.
Lelketlen terül el szálas nagy termete, s portól
Szennyesen elkékül gyönyörü szép férfias arca.
Méne, serény Alilán, valamintha kesergne, szelíden,
Álla felette, kidült nagy barna szemekkel, urának.
Ezt mint harmadfüt Mahométnek ajándoki fejben
Abdul adá, sziklás Arabisztán kincses Emírje,
S volt a szultánnak minden paripáiban első.
Kettéosztva nyakán fürtökben lógga le fényes
Barna serénye szügyig, s eleven pillantata látszott
Néma vidámsággal titkon kifejezni beszédet.
Hogy Karaissát a ragyogó szemü cirkaszi hölgyet
Elrablotta Tahir, s az arany hajfürtü Zulejkát,
Alkuba szállt vele a padisach szerződve ajánlván
Önparipái közől a legnemesebbiket értök,
S választotta Tahír Alilánt, arabisztani ménét.
Most pedig a bán mint kedves diadalmi jutalmát
Fel Nandorba vivé vezetéken, szánva magában
Ilma leányának, ha szerét elküldni tehetné.

II.

Néma lön és nyugovék az egész természet alakja :
Csak maga virraszt s áll egyedül a felsziget ormán
Ifju Hunyad, s függeszti szemét várára Korognak;
Mert teutánad vágy, piruló szép Ilma, szivében.
Fényesen égjetek, ó ti szerelmesek égi tanúi,
Csillagok, oszlasd el fellegjeid esti homályát,
S kékre derülj ó menny, hogy szemlélhesse szerelmét
A deli hős ifjú; mert tiszták, mint ti, hevének
Lángjai, s a kikelet sugaránál kellemesebbek.
Virraszt ifju Hunyad, s ím lát két gyönge világot
Fényleni a várnak kertes bástyái körében,
S a mint néz, s fülel, a szellő szakadozva fülébe
Súg panaszos hangot, mely lassan enyészve, miként a
Pendített idegé, a csendes völgyek ölében.
Döbbene a deli hös, s lelkében monda sohajtva :
„Ilma, ezen bús hang ajakidról lebben-e? vagy csak
Rémlet enyelg vélem, s rosz szellem, irígye szivemnek?
Mert vídám kebelet, s mint fejlő rózsa mosolygó
Arcot adott neked a szerelem, s ajakidnak örömszót.“
A deli hős hallgat, s ismét szakadozva fülébe
A szellő panaszos hangon susog. Ifju Hunyadnak
Feldobogott hő melle, veszélyt sejdíteni kezdvén,
S kisded csolnakon a függő várkerti világnak
Válta irányában, s már ért jobbjában acéllal
A kis bástya mögé. Sürü lombos hársfa virított
A kertnek közepén, s árnyának alatta virággal
Hintett sírorom állt, a szöghaju Zerna sirorma,
És hullatta reá a fátyolos Ilma könyüit
Nyögdelvén; remegő karral vonzotta magához
Vén dajkája Belin, s törölé árvája sirámit.
A deli hős ifjú rejtvén hüvelyébe acélját
A bús árnyak alá lépett; rezzenve vonúltak
Vissza Belín és Ilma, de a hős ifju szelíden

Szóla : „ne fuss, gyönyörü magzatja Korognak,
elölem,
Fegyvert hordok ugyan, de szelíd anya ringata
karján,
S íjju Hunyad kebelét érző szív kedveli lakni.“
Kellemes álomként e szók Ilmára hatának,
S a hős névre könyüs szemeit fölemelte kevessé,
S mint ragyogó csillag, mely csak mostan kele,
már is
Ködfellegbe borúl, nehezedve letüntenek ismét.
Íjju Hunyad pedig a lyánkához szóla tovább is:
„Szép fiatalságod tavaszát, ó Ilma, tehát így.
Kell látnom hervadni, miként árnyéki virágot?
Míg pihen ég és föld édes nyugalomra hajulva,
S a susogó szellők repdesvén álmokat osztnak:
Addig virrasztván te epesztő búnak ereszted
Ázott arcaidat, s liget erdő nyögdel utánad.“
S a deli lyánka imígy rebegett búskellemes
ajkkal :
„Ó nemes íjju, az éj örömit csak boldogok
érzik,
Gyám nélkül vagyok én, hálátlan szívü Halilnak
Karja szülőmtől megfosztott, s testvérem elorzá,
Most pedig a hadi vész kebelünkből harcos
apámat
El Nandorba vivé, hogy veszszen szörnyü pogányság
Fegyveritől, s árván, gyám nélkül hagyja leányát“.
„Ilma, viszonza Hunyad, keserü s méltatlan
emészti
Íjju napjaidat panaszos fájdalma szivednek.
Elhúnyt kedveseink árnyékira önteni forró
Cseppeket édes bár, s jobb lelkek ritka sajátja:
A kegyes árnyékok bánatnak még sem örülnek,
Mely hajdan kedveltjeiket fonnyasztja keservvel.
S harcos apád távozta miatt, ó lányka, nyugott
légy,
Mert szent eskü szerint Zernáért állani bosszút
Ő kötelezte magát, s mellette fog állani isten.
És ha karomnak erőt, s mellemnek szüt ada
bátort
A kegyes ég, ím esküszöm e szép csillagi
rendre,
E siroromra, s reá hullott özönére szemednek,
Szent ügye védőjét bennem látandja Korog
bán.“
Mint hegyeken viruló, s hajlékony gyönge virágszál,
Melyet földszínig lealáza vad éjszaki zápor,
Éledez a hajnal sugarára, mosolygva remegnek
Gyöngyei kelyhének, s szemeket bájolva kiíejti
Kellemit : úgy kiderült szép Ilma Hunyadnak
igéin,
S ajkai mint feselő kis rózsa szavakra nyilának :
„Ó deli hős! kegyes, és lehetetlen feddni beszéded,
Mert viszonérző szüd, s vagyon elméd tiszta
világú.
Nem fogyató epedés könyüit hullatja szemem
már
Ennekutána; de azt még sem károlhatod, íjju,
Hogyha, midőn jó Zerna szülőm sírjára borúlok,
Ázott arcaimat fogom égnek urához emelni,
Hogy Nandorba szorult hadainknak nyújtsa
segélyét,
S ha könyüt öntök atyám éltéért, ősz Hunyadért és . . .“
Itt elakadt bájos szava, s mintha nevezni szerelmét
Szégyen volna, szemét a földre sütötte pirulván.
Már kelet- és napenyészettől egyirányosan
állott
Távol az éj, s László Ilmának mond vala végszer :
„Hív az üdő mennem, hüvesen kel az éjfeli
szellő,
Még kis nyúgodalom, s felköltőt fúnak az
őrök,
S a sósvári öbölt elhagyjuk hajnal eredtén.
Ilma, szerelmem, légy boldog, légy híve Hunyadnak.“
Elment a deli hős, követé a lányka szemével,
Fényleni, míg látá s hallotta csörögni acélját.

III.

Félt, remegett a nép, s aggság üle mindenik
arcon
Nandorvára körül, de miként szép Ilma, Korog bán
Magzata, senki nem agg. Mint mármár szárnyra
kelendő
Berki madár, melynek nevelőit tolvaj ölyünek
Körmei megfojták, epedez fészkébe vonulva,
Majd közel ágra röpös próbátlan szárnyakon
és nyög
Anyja után, panaszát reszketteti vissza siralmas
Hangokon a bús völgy, és meglendülnek alatta
Félékeny mozgásaitól a lenge levelkék :
Úgy vala Ilma köves Sósvárott árva magányban.
S most, hogy az ég eltelt a dörgő mennyköves
öblök
Hangjaitól, s a vár tornyán a vaskakas ingott,
Féltés fogta szivét atyján aggódva felette,
És íjjú Hunyadon, s igy szóla simúlva Belinhez :
Jó dajkám, hü gondu Belin! nem hallod-e,
mily vad
Hangon üvölt a lég? nézd, mily gomolyogva
tolúl fel
A sürü füst Nandornak egén, s a gyönge galambok
Mint ölyüket kerülök vésztől rettegve röpösnek
Várunk orma felé. Szörnyü veszedelmeket
érzek,

S gyötri gonosz sejtés szivemet. Hajh, hogyha pogány tör
Harcos apámtól megfosztott, s deli ifju Hunyadnak
Kára esett harcban! Megmondani nem tudom, ámde
Mint ha ki sugdozná, hogy Sósvárt hagyva Zimonyhoz
Menjek el a harcot közelebbről tudni. Te mondád,
Esténként, mikoron regelél nekem ősi regéket,
Hogy van előérzés, s hogy kellene tenni szerinte.
Jöszte velem, kedves dajkám, hű gondu Belínem,
Jöszte velem; vagy hogyha talán a délnapi hőség
Van terhedre, s az út, apróddal mennem ereszsz el.
Ah ne keress akadályt, mert mennem lelkem erőtet.
Agg, remegő karral kebeléhez ölelte Belín a
Serde nevendéket, s részvétes könnyeket öntvén
Monda: Nevendékem, szép Ilmám, vágyidat értni
S tölteni volt gondom s örömem mindenha legelsö.
Zerna szülöd, kit az ég tartson, hogy nyújta utósó
Emlőt, bíza reám, s te ülél mosolyogva karomra,
Mert járék kedvedre, vidám játékokat üzvén
Véled enyelgőleg; vezetélek tarka virágok
Bokraihoz, hüvös árnyékban, hol fülmile zengett,
Alkonyatokkor ezen karomon ingattalak, és te
Víg, eleven kisded kezeiddel keblemet oldván
Játszadozál; rebegő ajakidra először adám a
Szép apa és anya szót, s szavaimtól függve gonosznak
Tartád és kerüléd, mind a mit tilta Belinnö.
Most de nevendékem, szép Ilmám, vajmi kivánat
Szálla szivedbe? veszély fészkébe repülni sietsz-e?
Félek rajta igen, netalán rosz szellem idézzen
Gyönge leányt oda, hol harcos daliák is inognak.
Ám ha, miként mondád, van előérzése szivednek,
S titkos gerjedelem vonz harcot látni Zimonyhoz,
Légyen: hajh de figyelj Ilmám, mert reszketek érted.
Monda Belin, s könyük áztatták fájdalmatos arcát.
A szép arcu Tahir Alilánját ekkoron immár
Mint diadalma jelét küldé Sósvárra Korog bán,
S már deli tündérként hátán hordozta is Ilmát
Róna Szerém mezején. Alilánt nyergelteti hát meg.
Csillámló szárú zabolával fékezik állát
Ottan az apródok, s aranyos karnyerget emelnek
Rája, himes heveder szíjjal marjára kötendőt.
Büszke vidám szemmel pillantgat azonban az ékes
Szerszámokra serény Alilán, és híja nyerítve
A szép nőlovagot. Mint tündér, melyet az alkony
Szelleje szárnyra veszen, lebegő ménjének elébe
Könnyen lejtőleg, s cirogatván gyönge kezekkel
Karnyergébe felül, ív ingadoz oldala mellett.
Lágy suhanást indíta selyemszövet öltözetével,
S függe aranytőtül hosszú recefátyola sarkig.
Lágy nyergében így ül, büszkén szedi szárait a mén,
S a gót boltok alatt szikrás dobogással iramlik.
A menedékkereső vándor hogy látta sietni,
Álmélkodva megállt, s lelkében monda sohajtván:
Hajh, mi vitéz nő ez, ki mer ellene futni veszélynek!
Vagy nem földi való, s mentőül küldetik égből?
Termete s arca minő! mily könnyülebegve sudamlik
Meg sem is ingva lován, s mint szállong méne alatta!
S Ilma haladva repül vésztől nem tartva Zimonynak;
Fátyola visszalebeg, s hosszatt elterjed utána
Őszi futó fényként, lengetteti fürteit a szél
Hattyú válla körül, s a hőség pirja sugárként
Tükrözik orcáján, bájos szüz fényü sugárként.
Távol tőle habos paripán görbedve derékban
Vágtat alig pihegő apródja, s utána kiáltoz:
Asszonyom, asszonyom ah, zabolád tartsd vissza, nem érhet
Apródod veled, ím paripám habrongyokat izzad!
A levegőbe szakadt tompán, s hallatlan az apród
Távoli hangja, s az út rövidült Ilmának előtte.
Már füleit nyersebb bőgéssel verte az álgyúk
Pattantása, tömött kénkő büzü gombolyagokban
A sürü füstöt már látá villantva felütni,
Már kibukott Nandor legfelsőbb orma, s izenként
A váralji falak, s Mahomét nagy tábora fénylett,
S a mély völgyi folyók tüntek fel végre szemének
S álla Zimony s Besenyő közepett, hol barna gerezdes
Szőlőtőt szaporít, s kádakra satolja Szerémnek
Lélekadó nedvét a szerb szőlőmives. Innét
Néze körül dobogó szívvel, s mély borzalom omlott
Lelke valóján el; mert a völgy tábora messzebb
Terjede, hogysem felfoghatná gyönge szemekkel.

Látá, mint omlottak alá gördülve magasról
A felvári falak, s a Száván által üvöltve
Lángkarimázatban, mint szállongottak az álgyúk
Gömbjei folyvást és sürüen. Biztosra vonúlni
Néze tehát helyet, és állását váltva cserélé:
Mint mikoron félénk madarat szárnyakra riaszt a
Berki vadász, ágról száll az más ágra, kerülvén
A vad ölő műszert: úgy változtatta figyelvén
Ilma Zimony dombján állásait. Ah de midőn csőt
Szállva kerül a berki madár, vérszemmel azonban
Röptét tartja ölyű gallyak sürüjébe vonulván,
S hol megbúvni örül, a rabló rajt' üt orozva,
Vagy madarász gyermek törjéhez várja esennen
S a bele szállottat megörülvén kézbe ragadja,
S zárni siet bugjába legott; nyögdelve sipítoz
A fogoly és sírván röpdösnek társi fölötte.
Hajh, ha reád is, szép magzatja Korognak, azonkép
Tört vet az ellenfél, s ha kerít vad lángu ölébe,
Tördelt jajjaidat nemző nem hallja, Hunyad sem
A szép ifju vitéz, de zuzó fájdalmak ülendik
Búsult szíveiket, s te epedsz hervadva kinoktól.
Ám szép Ilma figyel mindünnen, s látja körülte,
Hogy biztos minden. De nyerítvén táncol alatta
Gyors Alilán nagy nyugtalanúl, a délnap utáni
Hévség lángja miatt-e, vagy izzó vére feszíti
Bokros erét. Majd felröhög, és valamintha szagolná
Méntársat, tárott orrát tüsszögve bocsátja
Lábaihoz közelebb, majd rázván hányja magasra,
A földet dobogatja, nyihog s indulni törekszik
Fel Besenyőhöz, hol zöldellett kis berek a domb-
Oldalon; a deli nő símítá gyönge kezekkel
A nem vesztegelőt, s ily szókat mond vala közben:
Jó paripám, Alilán, miokért vagy nyugtalan, éget
Nemde az izzó nap, s szurdal fullánkja bögölynek.
A hüvös árnyak alá menjünk, majd ott puha fűben
Nyughatol, ott zöld lomb, szellő lebegetve hüvítend.
S ment megeresztve feszült zaboláját a berekaljhoz,
Csendes, néma közel minden, megdülve feküsznek
A gabonás telkek, füveket, mely rágna, barom nincs,
Csak parrag verebek reppennek néha suhanva
A domb berke felett, s kanyarogván szállani vágynak
A lombokra, de felrobbanva repülnek el ismét.
Ilma pedig száguld, s hogy már közelítheti, örvend,
A hüvös árnyékot, s Alilán gyorsítva futását
A berekaljhoz elér. Mint bágyadt vándora délnek,
Kit nap lángja epeszt, s forró szomj égeti nyelvét,
Bokros völgybe ledül, tetemit pihenésnek eresztvén,
S nem sejdíti, hogy ott fene mérgü viperafajzat,
S kurta kigyó lappang; úgy szép magzatja Korognak
A gonosz árnyak alá ménét vesztére terelte.
Mert Alilán alig ért még fövel az árnynak alája,
Hogy robogó zajjal felkeltenek Abdul emirnek
Lesdaliái: Harum, Szaluf és Dingelki, Szalonnal,
Karcsud arab lovakon, melyek mindannyin emirjök
Méneiből voltak, s Arabisztán puszta kopárit
Gyors Alilánnal együtt járták. Rémülve sikolt fel
Ilma, s elájultan székéből rogyna szegény már,
De hamar a rablók körülállván kapnak utána,
S körbe vevén viszik a Száván túl Abdul emirhez . . .

3. Szondi.

Mily had kel a drégeli völgyön elé,
S vet vérszemeket hegyi vára felé?
Ádáz Ali tábora csattog alatt,
Rombolja tekékkel a sziklafalat.
Vaj lészen-e hős
Oly bátor, erős,
Kit nem tud ijesztni veszély, baj,
Nem hat le szüvére haláljaj?
A vár kicsiny, ellene nagy sereg áll:
Hódolnia kell, vele szembe ha száll.

Jó Szondi parancsol az ormi lakon,
Buzdítja vitézit az örfalakon;
Lobbannak az álgyuk, a bástya zuhan,
Jelt ád Ali s népe reája rohan.
Van harci zavar,
Helyt áll a magyar,
Vérben hörög a török és vész,
Döbbenve vonul tova más rész,
S Drégel valamint ama bérci vadon
Rongálva ugyan, de fenáll szabadon.

Új harcra megy edzeni Szondi magát,
Vágy hallani harciadói dalát,
S apródinak int, de remegnek ezek,
A a két dalos ifju igyen kesereg:
„Jó gyámolapánk,
Nagy vészbe jutánk,
Nincsen ki elűzze fejünkről,
Fussunk el ez árva helyünkről,
Hajt kínos igába a durva pogány,
Vagy lángdühe fegyverek élire hány.“

Mindkettejök ügytelen árva fiú,
Jó Szondi kegyencei s ez neki bú :
A hegy bekerítve, bocsássa, hova?
Vész éri, ki mer szakadozni tova.
„Édes fiaim,
Kis dallosaim!
Nincs innen erednetek út már,
Adjon menedékhelyet e vár,
Míg víni hadam megy a völgybe velem,
Égnek könyörögjetek, ója fejem.“

Így Szondi. Körötte kis őrhada gyűl,
S részével az alseregekbe vegyül.
Küzd, harcol, előtte s utána halál
Kínjajja liheg, hova kardja talál.
„Hol hadfejetek?
Hozzá sietek,
Keljen velem önmaga bajra.“
Kész ott Ali a viadalra.
Csörgnek viszonozva dühfegyvereik,
A bég sebesülten odább futamik.

Álgyúk törik újolag a falakat,
S már külsejök össze halomra szakadt,
Lobbot vet a vár magas ormozata,
S a láng harapó dühe szerte hata.
Tódúl Ali fel,
Rá Szondi kikel,
Nem néz, nem ügyel kire, csak vág,
S már látja, hogy a csatahely tág;
Nincs egy török, a ki megállani mer,
Száz van, ki lesujtva mögötte hever.

Drégelre fel ím Ali-küldte követ
Zászlósan Oroszfalu papja siet,
Néz Szondira búsan a jámbor öreg,
S hozzája keservkönyüt öntve rebeg:
Ó drága felem,
Jer Szondi velem,
Enged szabadon Ali menned,
Nincs, látod, ugy is hová lenned.
Drégel rom, erös Ali, gyenge hadad:
Kíméld meg utóbbi javunkra magad.

Jó Szondi a jámbor atyára borúl,
Lágyul szüve, majd hamar elkomorúl,
Kardjára csap, égbe felölti kezét,
S mond a törökökre szegezve szemét:
„Esküt fogadok:
E helyt maradok,
Nincs alkum örökre pogánynyal,
Játszik szava s kénye hazámmal.
Míg e kar acélt bir emelni, velek,
Isten veled! én viadalra kelek.“

A bég, mivel állni akarta szavát,
A várnagyi válaszon ette magát :
„Hát veszszen el, a ki szavamra nem ád“
Szól, s felveri mind valamennyi hadát.
Egyszerre ropog
Hüsz álgyutorok,
Várszarkon az örtorony eldől,
S öl részt a maroknyi seregből;
Jancsár, spahi, s asszap üvöltve tolúl.
A vár bekerítve szükebbre szorúl.

Többször viszonoztatik a rohanás,
Drégel maga már hamu s sziklarakás;
Vív a magyar és sebes arcra terül;
Sírnak kis apródjai Szondi körül.
Mint bérci fenyö
Rendíthetlen ő,
A kis fiukért öli csak gond,
S mellette vitézeinek mond :
„Küldjétek el a fogoly ozmanokat,
S hozzátok elömbe a fő rabokat.“

Kettőnek aranyban ajándokot ád,
S emlékre himes körü szép kacagányt,
Öltözteti dúsan a kis fiukat,
S küldvén velök, ejt vala ily szavakat :
Üdvözlöm Alit,
Kit bosszu hevit;
Elszenvedem, öntse ki bár rám,
Csak szánja meg két kicsiny árvám,
S oktassa csatákra, s ha tenni fogom
Majd lelkemet, eltakarítsa porom.“

Drégel közepén sürü füst gomolyog,
A máglya kigyúl, s föl egekre lobog,
Mindent megemésztete Szondi vele,
A mely javat ott takarítva lele.
Majd kardot emel,
Ménólba megy el,
Nyerges Daliját üti szügyben,
A többit is átdöfi rendben,
S mond „honnosimat soha Szondi lován
Ülvén ne kerítse, ne üzze pogány.“

Dolmányt aranyost veszen és süveget,
S állítja nyomában a kis sereget.
Istent velök esve le térdre imád,
S hallatja utószori búcsuszavát :
„Rontsunk ki tehát,
Szebb érni halált,
S honnért tusakodva kimúlni,
Mint gyáva sok életet élni.
Hü társaim! itt van az óra, jerünk,
Isten kegye járjon örökre velünk.“

S dárdásan előre hajulva nyomúl,
A sok dühös ozman elébe tolúl,
Hozzá torolatlanul érni ki mer?
Földhöz sokat ő fene fegyvere ver.
Lábán seb esik
Térdére esik,
Karjában erő lobog, öl, ront,
Miglen sok ütött sebe vért ont.
Hajh! nem szüve még, hanem élete fogy,
S dárdája kezébe szorúlva lerogy.

A bég noha vad, s dühe Szondira fúlt,
A hült erü bajnokon elszomorúlt,
A hegyre temette a hős tetemet
S dárdát maga szúra le sírja felett.

Ott szendereg ő,
A harckeverő,
Kit nem tuda győzni veszély, baj,
Nem szálla szüvére haláljaj:
Most a maradék magyar áldja nyomát,
S enyhítgeti mennyei béke porát.

4. Hunyadi.

Ki áll amott a szirttetőn
Hunyad magas falánál,
S körültekint a síkmezőn
Az esti fénysugárnál?
Hunyadi ő, az ősz vitéz,
Hazáját most nem úzi vész,
Várába szállt nyugodni.

De hírnök jő s pihegve szól:
„Uram, hatalmad eldült,
Hazádon nem kormánykodol,
A polcra már Ulrik ült.“
„Ha úgy akarta a király,
Hunyadi akkor félre áll.“
Mond és marad nyugodtan.

Más hírnök is jő csakhamar:
„Törnek reád, uram, félj,
A főnemesség nyelve mar,
Elölök, mint lehet, térj.“
„Hogy törnek rám, hihetni bár,
De úgy nem, mint török, tatár.“
Mond és marad nyugodtan.

„Uram, hős vajda, véredet
Szomjúzza egy gonosz szív,
S hogy oltsa fényes éltedet,
Vidéki földre kihív.“
„Rám célza már nem egy halál,
S ha isten hagyja, eltalál.“
Mond és marad nyugodtan.

S a mint fenáll, s a mint lenéz
Nyugalmasan szivében,
Habos lovon fut egy vitéz
Vérlobogó kezében,
S kiált: „édes hazánk oda,
Nyakunkon a török hada
Siet kivívni Nandort.

„Pogány jő? hah! nem tűrhetem,
— Mond, és tünik nyugalma —
Magyar hazán és nemzeten
Nem dúl kelet hatalma!“
S acélt ragad, lovára kap,
Csatáz, viv, izzad éj és nap,
S mig nem győz, nincs nyugalma.

5. A legszebb ének.

Dicső Hunyad királyfia
Fényes teremben ül,
Vitéz országnagyok lepik
Dús asztalát körül,
És a királyi lak tere
Örömzajos néppel tele.

„Ki fogja felvidítni e
Győzelmi ünnepet?
Vagy nincs-e lantos itt közel,
Ki zengjen éneket?“
Alig hogy így szól a király,
Előtte ím két dalnok áll.

„Gyöngygyel rakott arany szalag
Lesz a lant díszjegye,
Melynek szebben s szivem szerint
Fog zengni éneke.“
S lantjára hajtva ősz fejét
Az első kezdi énekét:

‚Légy üdvöz oh dicső király,
Királyok tűköre!
Határtalan legyen neved
S kegyelmeid köre;
Éjszak, kelet, dél, és nyugot
Imádjon mint világnagyot.‘

Tovább zenegne még az agg,
De künn a nép kiált,
S belul éljen-zaj környezi
Hunyad dicső fiát;
Ám a király körültekint
S a serdülő dalnoknak int:

‚Üdvözllek áldva títeket,
Derék országnagyok!
Kiknek magas nagy érdemök
Honn és csatán ragyog,
Honn, és midőn csatára száll,
Tivéletek nagy a király.‘

„Derék fiú, tiéd a díj,
Ragyogjon lantodon,
Mert részre nem hajlott a dal
Őszinte ajkidon.“
Igy a király, s fog serleget
Köszöntni a gyült népeket.

„Üdvözlöm én a nemzetet
S szivembe foglalom,
Javára lenni nem szünend
Tanácsom és karom,
S szegény s nyomott ügy őrfala
Lesz a királynak udvara.“

Hat mélyen a nagy áldomás,
Eltogva szíveket,
Örömkönyük melengetik
A serlegöblöket,
S habár nem üt zajt a terem,
De forr belül szent érzelem.

S agg Szécsi szól, a bíboros:
Áldás, uram, reád!
A nemzet íme néked is

E nap jutalmat ád
Te mondál legszeb:b éneket,
S díjúl nyerél hű szíveket".

6. Remete Péter.

Legenda.

Péter, a hires neves remete,
Egykoron fejét reá vetette,
A pogányok ellen harcba menni,
S Jéruzsálem városát bevenni.
Sok keresztest öszveprédikála
S lelki hadnagyúl föléjök álla.
Ő ugyan, mint szent magány lakója,
A gonosztól jó magát megója,
S tiszteletben áll, a merre fordul,
Ám de csőcselékje fosztogat, dúl.
Igy közelget a magyar hazához,
S jötte híre eljut a királyhoz.
Kálmán ottan útra útfelekre
Küldi őrhadát a véghelyekre.
Péter ezt gyanítva, jó előre
Futtatott néhányat kémlelőre,
S mert ezek sokáig elmaradtak,
Monda: „Oh az istentől szakadtak!
Mintha látnám őket, mit csinálnak,
Valamely kocsmában pityizálnak."
S lelkeikre szólva hathatóúl
A hadaknak, ő is kémnek indúl.
S a mint megy, s tekintget erre arra,
Hátra és előre, jobbra balra,
Kormos fölleg gömbölyög feléje
Oly sötéten mint az éjek éje,
Tompa, és ijesztő mormogása,
Szemvakító közbe villanása.
A zarándokhadnagy szín után néz,
Míg el fog vonulni a dühös vész.
S villogás közt lát egy tanyaházat,
Arra tartja hát a zablaszárat.
Rúgja lassu nyergesét sarokkal,
De szamár a mén, s csak móddal okkal
Boldogulni vele, mert alig van
Épség benne fejtől farkaiglan,
Minthogy a vidékek jámbor népe
Szőre szálát emlékül kitépte.
Még is már a tanyaólban álla,
Hogy szakadni kezd a zápor árja.
Itt coborhoz kötvén paripáját
S rendbe ráncigálva szőrcsuháját
Befordúl a háznak pitvarába,
S meglapulva ül a sut zugába.

Benn az őrlak pezsg vitéz fiaktól,
Hetyke, ficke, víg magyar hadaktól.
Áll boros hordó az asztal ormán
Csapra ütve, s nincsen gége híján,
Fris cipók, szép domborúra kelve,
Mint a serdülő leányka keble,
És a sültek szinte illatoznak,
A vitéz végőrök így lakoznak,
Pörg a kocka, harsog a toborzó,
Közbe közbe hallik sok cifra szó,
Kacki lánykák sürgnek a karéjban,
Vincározva nyiltan és titokban.
Péter látta ezt a sut zugából,
S mélyeket sohajta oldalából:
„Ejnye, ez bizony nagyon hamis nép,
Már ez, mondom istenemre, nem szép!
Mind ezt gondolá csak úgy magában,
S megkonyulva ült szívbánatában.
Míg egy most beállt ujonc vitézke
Megkacsintva őt, elébe lépe:
„Héj atyus, mit búsul itt kegyelmed?
Jobb bizony, velünk ugorjon egyet.
Rút idő fúj ott künn a világban,
Annál szebb jár itt az őrtanyában.
Kell-e szép menyecske főzte sülte,
Hócipó, aranybor, Ruszt szürötte?"
S egy nagy bugyka korsót fog kezébe,
S ráköszönti szép szokás nevébe.
Vérszemet kap erre a zarándok:
„Én e borhoz, úgymond, nem nyulándok
Mert tisztátalan kéz adománya,
Melyben kocka volt és bün leánya.
Szégyen ez neked, s pajtásaidnak
Szent fenyítékből kik úgy kirúgnak,
Mintha isten, ég, pokol se volna,
Lelketekre épen semmi gond ma.
S milyen kardotoknak markolatja,
Egynek sincsen olvasója rajta,
Szégyen, mondom, és örök gyalázat,
Igy befertőztetni ezt a házat!
Kérlek üdvötökre, földre, égre,
Szálljatok már lelketekbe végre."
Egyelőre a szidott vitézek
Csak bámulva erre arra néznek,
Ám de látván, mint fúj a zarándok,
S hogy nem pöhöly, a mit szór reájok,
Egy méregre gyúl, s asztalra jót csap;
Mit papol nekünk az, ki nem is pap!"
„Ő, kiált egy másik, garaboncás!"
„Garaboncás, zúgnak, ő nem is más,
A szélvész egyszerre tért be vele,
Csak ki a szabadba, csak ki vele!"
„Hátha kém ő a kereszthadakból?"
Szól megint más szörnyű táj torokból.
„Húzzuk ágra! hogyha kém" kiált egy,
Ám de több kiáltja: „arra nem megy,
Mert kereszt van tüzve vállhegyére,
Ennek harcban folyhat még a vére."
„Ej de oly sokat miért kotoltok? —
Szólt a csap megől egy régi bajnok,
Simogatva torzonborz bajuszát —
Vessétek ki már az istenadtát!"
S míg az ember jobbra balra pillant,
Péter laptaként szabadba villant.
Most siet magát az ólba húzni,
Mert a záporárban retteg úszni,
Jaj de onnan is legott kiüzik,
S a szamárt utána ösztökézik,
Mert a délceg kényes orru mének
Hortyogának tőle, s tüsszögének.
Zúg azonban, s szinte dül a zápor;
Mit miveljen már az árva jámbor?

Kámzsáját fölrántja tar fejére,
S menni készül zápor ellenére.
De bár rúgja, csípi a szamarkát,
Házelőn túl nem tesz egy tapodtát,
S bár hogyan kiáltoz : hő ne, hő ne!
Húzza őt a csepegőbe méne,
S öszveázik minden teste lelke,
Hogy facsarni hétszer meg lehetne.
A zarándok mind ezt tűri békén,
S mintha otthon ülne sziklaszékén,
Elmerül ahító gondolatba,
Néha néz csak fel, s ki a szabadba,
Míg a zápor elvonúl sokára,
S földerúlve kél a nap sugára.
Ekkor a szük ablakon beszólal:
„Isten áldjon égi földi jóval
Bennetek, kivánom; de ha nézek
Tettetekre, tí magyar vitézek,
Félek rajta, fántonfántra juttok,
Hogyha majd csatába lészen úttok,
S milyen öllel most nekem ti mértek,
Olyan öllel mérnek vissza néktek.“
Igyen szólva, és imádva istent
A zarándok lassan lépve elment.
A vitézek nézték, és nevették,
Végszavát azonban szívre vették.
Íme horvát földre nem sokára
Jö sebes parancsuk indulásra,
S folyton áznak menve s visszatérve;
S jut eszökbe, Péter mit igére.
Majd a tengerparti normanokra,
Tábort jártak a pogány kunokra,
S mindenütt a zápor árja verte:
Jött megint eszökbe a remete;
S szájról szájra terjedett a híre,
Mit miveltek a végőrök véle,
Sőt maiglan a magyar bakáknál
Péter régi híre s átka fennáll,
Mert ahányszor útazásban áznak,
Vége nincsen a szófurcsaságnak.

7. Mátyás király.

Népmonda.

Mátyás király fölötte szereté
A népet, s az őt nem felejtheté.
Kivált a jó szántóvető népek
Felőle mind maig beszélgetnek.

Mátyus földén az róla a rege,
Hogy ő nem volt nagy úrnak gyermeke,
Ha tán nemes volt is, csak bocskoros,
És mint szegény, lett szolga — ostoros.

Nagy orra volt-e ok, vagy más hiba,
Nem szól felőle a krónika,
Elég az ahoz, hogy ingerkedék
Matyinkkal a suhanc pórnemzedék.

De Matyi sem kért mástól kölcsön észt,
S pengőben adta vissza a fapénzt,
S a gúnyolónak oly koncot dobott,
Melyen heted hétig rágódhatott.

Meg volt csinálva a mit dolgozott,
Mert hogy mindent helyén nyelén fogott,
Nem is vevék hát rosz neven neki,
Ha tálból a húst nem feledte ki.

Egyszer gazdája szántni küldte őt,
Nem tudni, ugart-e, avagy vetőt?
De mélyen járt ekéje, s egyiránt,
Minél többet gazdája sem kivánt.

El délnyi délig így dolgozgatott,
Mig szolgatársa is kiballagott,
S hozzája úgy félvállon szól vala,
Matyink pedig dolgára gondola.

„Hej Matyi, nem tudod, mi hír Budán?
Az úri népek öszvebújtak ám;
S királyt tesznek : te orrod jókora,
Nem szagolod, ki lesz a nép ura?“

A szolga szólt röhentve jó nagyot,
Matyink reá imily választ adott :
„Az új királyt ma angyalok teszik,
S az lesz, a ki vas-asztalról eszik.“

Legott ekéje megfordítva lett,
S ebédet a szántóvasról evett;
Midőn a szolga látta, mit mivel,
Szólott fitymálkodás igéivel:

„Koldusvezér! ha ostorom nyele
Addig kihajt, s leszen zöld levele,
Mig a dülőn egy fordulót teszek,
Te úgy király, s én bolondod leszek!“

S hogy eshetett, hogy nem, de úgy esett,
Az ostornyélnek zöld levele lett,
S ím angyalok koronát hoztanak,
Matyink felé szárnynyal csattogtanak.

Matyink ijedten ösztökét emel,
Hogy a koronát távolítsa el,
De épen csak hegyén ütötte ezt,
Azóta görbe rajta a kereszt.

S akarta, vagy nem, de a korona
Matyink fejére szállva ragyoga,
S belőle oly király kerekedett,
Kinél különb grófból sem telhetett.

8. A falusi kis leány Pesten.

Jaj de szép az a Pest, istenem de szép,
S benne milyen úri, mily szelíd a nép!
Összevissza jártam útat, útfelet,
De szemem nyugodni nem talált helyet.
Ablak ablakon van három négy soron,
Oly magas falunkban nincsen a torony.
A sok utca tömve mint a méheraj,
Jobbra balra fényes gyöngy, ezüst, arany.
S mintha búcsu volna késején, korán,
Cifra ott a férfi, asszony, és leány.
De csudálni méltó mindenek fölött,

Hogy kevély alig van oly sok úr között.
Mert kosarka almát vittem áruba,
S feltakarva szépen ültem kapuba;
Ott hogy üldögéltem én szegény leány,
Szépen néze minden átmenő reám.
És sokan, de hogy mért, nem tudom biz én,
Hátrafordulának többször is felém.
S három könyves úrfi már is körbe vett,
Egyik kérdi tőlem: „húgom, mi neved?“
És a másik kérdi: „hol lakol, babám?“
És a harmadik mond: „lelkem, nézz reám.“
Én meg elpirultam, oh de hogy is nem?
És csak úgy susogva mondtam meg nevem.
Hányával kel almám, meg se kérdezék,
Ám ha annyi lett is volna, megvevék.
S mennyi furcsa szépet kelle hallanom!
Azt ugy elbeszélni oh dehogy tudom.
Hozsz-e még be almát, itt ülsz akkor is?
Kérdezének, isten tudja hányszor is.
Jaj de szép az a Pest, istenem de szép,
S benne milyen úri, s nem kevély a nép!
Ahogy nézdegéltem utca szegletén,
Nagy sietve jött egy szálas úr felém.
Ezüstös volt rajt a süveg és ruha,
Olyanforma volt, de még se katona:
Ciíra hintón állni láttam olyat én,
Bajsza jól kikenve, barna mint a szén.
„Éjnye, gyöngyöm-adta kis magyar leány,
Nem szeretnél engem? én szeretlek ám.“
Igy köszönte szépen, és tán ismere,
Mert ugy meghítt, hogy csak menjek el vele.
„Nem lehet“ feleltem, s kérdezé miért?
Mert anyámtól meg van tiltva, hát azért.
„Bé ne menj leányom, az volt a szava,
Bár akárki hína, házba sehova.“
Kis szivem, tehát csak nem jösz el velem?
Monda, s megszorítá többször a kezem,
S búsan ott hagyott az utca szegletén.
Úgy de mit tegyek, ha tiltja a szülém?
Jaj de szép az a Pest, istenem de szép,
S benne milyen úri, mily szelíd a nép!

9. Népdalok.

1) Kis leány.

Lángba borúl az ég,
Ha a nap enyészik,
Pirúl a kis leány,
Ha legények nézik.
Gondolja magában:
Mit bámúl ez a nép?
Mert a kis bohó még
Nem tudja, hogy oly szép.

Nem tudja, hogy oly szép
Mint a piros alma,
Nem ismeri, mi a
Szerelem hatalma.
Megfordúl, elszalad,
Mulat anyja körül,
S hogy nem követik őt
A legények, örül.

De lesz még oly idő,
Pedig nem sokára,
Hogy epedve néz a
Legények sorára;
A legszebbik után
Titkon fog sohajtni,
S ha akarna, sem tud
Elöle szaladni.

2) Megcsalt bizodalom.

Suhog a szél, remeg a fa,
Juhászlegény ül alatta,
Rojtos, hímes gyolcsruhája,
Bús panaszt nyög furulyája.

Néz fel alá, s minden felé,
De Erzsi csak nem jön elé,
Nem hoz rózsát kalapjára,
Forró csókot ajakára.

Három napig vár hiába,
Szegény majd elvész bujába:
„Erzsi, hozzám hűséged nagy,
Tudom jönnél, de beteg vagy.“

Jó juhász, be csalatkozol,
Ha leányhüségben bizol,
Erzsi tegnap korán reggel
A huszárok után ment el.

3) Első szerelem.

Édes szülém, mi bánt
Engem szegény leányt?
Nyögök, fohászkodom,
De miért, nem tudom.

Szememben tűz lobog,
Szivem is úgy dobog,
Dolgomat felejtem,
Vagy fonákul ejtem.

Ha ablakom alatt
Úgy este elhalad
Valaki, vagy megáll,
A vérem is eláll.

Szemem be sem zárom,
Még is sok az álmom,
Hevülök, lankadok,
És beteg nem vagyok.

Istenem, istenem,
Ugyan mi lelt engem?
Szólj, édes jó anyám,
Te tudhatod talán.

4) Kétségbeesés.

Anyám, édes anyám,
Mit miveltél velem,
Hogy nem adtál annak,
Kiért ég kebelem?

Nem adtál Bandinak,
S a szegény bujába
Messze bujdosni ment
A széles világba.

Elment, elbujdosott,
Isten tudja, hova:
Ilus, nem látsz többé!
Ez volt végső szava.
Elment, s nagy sebesen
A Dunának tartott —
Én uram istenem
Tán bele is ugrott.

Hervadj már violám,
Szép kerti virágom,
Kis madár, ne csattogj
A zöld nyárfaágon:
Nincs, kinek bokrétát
Kössek kalapjára,
Nincs, kivel hallgassak
Kis madár hangjára.

Édes anyám, adj lent
Két három orsóra,
A mennyi elég lesz
Egy szemborítóra;
Felfonom, könyemmel
Meg is fehérítem,
Úgy sem élek soká,
Szememre terítem.

10. Öröm és bú.

Menny és föld istene,
Kegyed mi végtelen!
Hogy nem hagysz engemet
Enyh- és gyönyörtelen.

Öröm fog el, midőn
A szép természetet
Remek csodáiban
Szemlélnem engeded.

Örömmel függ szivem
Ártatlan gyermeken,
Ki játszva elmosolyg,
S ring ősi térdeken.

Öröm fog el, midőn
Győz a dicső erény,
S az ész világa át-
Tör álmok éjjelén.

Örül szivem ha hív
Barátra lelhete,
Kinek velem rokon
Eszméje, érzete.

S a vétlen szenvedő
Könyűit törleni
Mily édes éldelet,
És angyali-szellemi.

De bár ezer gyönyört
Enyhületül adál,
Bocsánat, ég, ha e
Szív nyugtot nem talál.

Sajognak keblemen
Saját és köz sebek,
Vigasztalásomúl
Segédre hol lelek?

Embernek adjam e
Elő keservemet?
Hisz, a szentségtelen,
Ő dúlja keblemet.

Te, istenem, tudod,
Szívbánatom mi nagy:
Itélj te róla, mert
Igaz biró te vagy.

11. Dies irae.

Ama végnap haraglobja
E világot hamvvá oldja,
Dávid és Sibilla mondja.
Mily rémülés támadandó,
Ha a bíró leszállandó,
S mindent szörnyün vizsgálandó.
A kürt csoda riadója,
Ki e földhát sírlakója,
Mind az istenszékhez szólja.
Természet és halál bámul,
Ha a holt föllép sirjából,
S bíróhoz számadni járul.
Rováskönyv áll majd kitárva,
Benne minden ott találva,
Honnan kiki lesz birálva.
Hát a bíró ha törvényt ül,
Minden rejtek fényre derül,
Nem hagy semmit büntetlenül.
Én bünös akkor mit szóljak,
Kit kérjek meg pártfogónak,
Ha a jók is alig biznak?
Rettentő nagy királyfölség,
Kitől ingyen jár üdvösség,
Üdvözíts engem, kegyből!
Kegyes Jézus emlekezzél,
Hogy végettem földre jöttél:
Ne bánts, ha a végnap fölkél.
Engem fáradtig kerestél,
Keresztkínnal megmentettél,
Ennyit hasztalan nem tettél.
Igaz bíró, feddni szokott,
Ajándékozz bocsánatot,
Ne várd a számvető napot.
Fölsohajtok bünösképen,
Vétkem miatt pirul képem,
Isten bocsáss, kérlek szépen.
Ki Máriát föloldoztad,
És a latrot meghallgattad,
S nekem reményszavad adtad.

Nem méltó rá könyörgésem,
De te jó vagy, tedd kegyesen,
Hogy örök tűz ne égessen.
Helyet juhok közt határozz,
Gödölyéktől elkorlátozz,
Adj a jobbrul álló nyájhoz.
Ha cáfolvák az átkoztak,
S maró lángnak átadattak,
Hívj azokkal, kik áldottak.
Esdve kérlek s leborúlva,
Szívem mintegy hamvvá dúlva:
Gondom viseld éltem múlva.
Bch siralmas lesz az óra,
Melyben fölkel bírószóra
Hamvából a bűn embere.
Isten tehát tégy jót vele,
Kegyes uram Jézusom,
Nyugasztaljad meg őket.

12. Epigrammák.

1) Hunyadi János.

Hogy rémülve futott Mahomet Nandornak alóla,
A megment várnép istenelé Hunyadit.
„Keljetek édeseim — mond ő, fel az égre mutatván —
A harc volt csak enyém, győzelem istenemé.

2) Zrínyi a költő.

Kard viadalmakban, békében lant vala társad:
Kardod az életölő, lantod az életadó.

3) Gr. Széchényi Ferenc.

Mindened áldozatúl haza oltárára tevéd le:
Mindenedért mindent — nagy fiat — adtak egek.

4) Révai.

„Délceg s kénye szerint lejt Árpád nyelve, lekötni
Szolgai pórázzal nem lehet a szabadot."
Hajdan igyen szóltak, s ím Révai támada, s már lejt
Önkényt a simuló, mestere-szabta uton.

13. Mesék

V. A gazda, a máknövény, és a gyom.

A gazda látván, hogy szép máknövénye közt
Buján tenyész a gyom, ment a gazt irtani.
De visszás rendben kezdte a munkálatot,
A kertközépen; mert mig eljutott oda,
Az öszvenőtt gyommal letipra sok növényt,
S utóbb bánattal nézte ön kártételét.
Csinnal kell a hibákon is javítani.

IX. A sas és többi madarak.

A sas királyi széke elébe idézé a madarakat, hogy kinek-kinek megadja rangját, és hivatalát. Éles szemei hamar kinézék, melyik mire alkalmasabb, s ily rendeléseket tön: A horgas orru- s kajmós körmüek hatalmam részesei és gyámoli lesznek; az édesen zengőket udvarnokimmá nevezem ki; a szelíd gabona-emésztőkre bízom az erkölcsiség fentartását; kakasok fognak ügyelni a bátorságra, kigyó-, békaevők a törvényre; a többi sereg a mit eszik, az az övé, maga pedig csontostul, bőröstül, tollastul az enyém.

XI. A fejsze és tőke.

Ugyan hogy lehetsz oly kegyetlen, monda panaszkodva a mellé támasztott fejszének a tőke, hogy engem hasznod nélkül, sőt magad csorbulásával hasogatsz, holott, ha jól látok, ágamból van a nyeled is. Szegény sógor te, felele a fejsze, tudom én azt magam, de mit tegyek, ha nyelem a gazda kezében, s eldaraboltatásod hasznára van; azután köztünk legyen, édes sógorkám, mondva, néha-néha szép fényesre kiköszörül, hogy szinte villogok. A fény pedig, tudod, vajmi nagy indító eszköz.
A tanulságot már a fejsze megmondotta.

XXI. A paripa és az ökör.

A sallangos szerszámú paripa kevélyen hányta mezei urát a szántó ökör mellett, s a munkás állat szolgálatát kigúnyolá. Ne volnék én, monda szelíden az igás, te sem fickándoznál oly büszkén ülöddel együtt.

XXV. A majoros és a holló.

Hess kazalomról haszontalan madár! így kiálta a majoros, eddig csak eltürtelek, mert néha-néha igazat mondál, de most már károgásnál nem tudsz egyebet. Jó vendéglőm, esdeklett a jósmadár, ne neheztelj reám, hisz én szives örömest teljesítném kedvedet, de mit tegyek? minap a sasnak egy nagy igazat mondék, s annyira felboszankodott reám, hogy kihuzással fenyegette nyelvemet, ha még egyszer olyasmit szólanék.
Mondj igazat, betörik a fejed, s hallgass nyelvem, nem fáj fejem.

XXXIII. A majorosné és tyúkok.

A tyúkok megboszankodván a majorosnéra hogy tojásaikat elszedi s csirkéiket elbitangolja, öszvebeszélének hogy nem tojnak, vagy ha tojnak is, de nem költenek. A majorosné megértvén a tanácsot, búzát rázogatva kosarában így szóla hozzájok: Ej, ej, édes madarkáim, nem éreztetem-e veletek kegyelmemet? még is ily tanácsot föztök ellenem, holott lúdjaimnál s récéimnél is többre becsüllek benneteket. Ti, magasra termett, tarka tollú, búbos házi népem, tehát csak el tudnátok idegenülni tőlem? Nem, nem! kiáltának legott szárnycsattogva, tojásaink s csirkéink a tieid, és te örökké a miénk, kegyes gazdasszonyunk!
Mennyire tántorító legyen hiúságos elmékre nézve a hizelkedés, nem csak a tyúkmese, hanem az emberi történet is tanú.

XXXIV. A kölyök eb.

A kölyök eb látván, mint támadják meg a major előtt elhaladó utasokat a vén kuvaszok, s mint védelmezik amazok az ugatók ellen magokat, kedve jött szinte megtámadni az általmenőket; de midőn ezek, semmibe hajtván éretlen csaholásait, egykedvűleg odább ballagnának, boszúsan szidalmazá azon emberek érzéketlenségét. Ne hidd, mondának a vén kuvaszok, hogy ők érzéketlenek, hanem éretlen csaholásodból tudják, hogy nincs még ártani való erőd, s szégyennek tartanák akár megfutamodni előled, akár hadarászni ellened.

Vitatkozó válaszra csak nyomos ellenvetés méltó.

XXXVIII. A farkas és a kuvasz.

A farkas böstörködött az oroszlán ellen, hogy az ugató, ordító, bőgő állatokat letiltá természeti hangjok gyakorlásáról, mert kényes fülei ki nem állhaták. Nem soká reá az akol körül akarván Fogasi uram gazdálkodni, a kuvasz ugatni kezdett, s elárulta szándékát a pásztornak. A szemtelen jószág! mormogá kullogtában, még a farkas ellen meri a száját feltátani!

Uraim, ezen mese egyedül csak azt tanítja, hogy követelésinkben következetesek legyünk.

XLI. A sas.

A sast, mint fejedelmöket, kérték a többi madarak, hogy, magas sziklai lakát odahagyván, közikbe az alantabb vidékre tenné fészkét. A fenhéjazó megigéré, de azután is az ormon maradt, csak, midőn az ég villámos fergetege háborgatá, békehelyül, vagy, midőn éhezett, zsákmánylásra csapkodott néha-néha le tollas alárendelteit emészteni.

Vajjon nem a régi lovagkor képmása-e ez?

LII. Jupiter és a pókok.

Jupiter előtt a pókok keservesen panaszkodtak, sőt szemére hánytorgaták, hogy a méheket többre becsüli náloknál, holott ők önmagokból alkotnak csoda művű szöveteket, a méhek pedig különféle virágokból lopogatják kincseiket. Ti szemtelen rágalmazók! dörge Jupiter, a virágok neme anyagúl van csak a méheknek adva, s a belőlök készült méz legsajátabb művök, mely istenek és emberek asztalát édesíti; a ti hállóitok pedig szennyek, s haszontalanok.

Tiszta eredetiséggel kérkedők, s utánozásnyomozók, hallottátok?

LIII. A fülmile, és a béka.

Tóparti bokron nyögdelé a fülmile
Édes keservét, s lenn a béka vartyoga
Hozzája: régen gondolám, és úgy lelem,
Nagy műrokonság van köztünk, mivel te is,
Mint én, kiváltkép éjjel énekelsz, s tavasz
Beérkeztével nyílnak dalra ajkaink.
S az édes dalnok válaszolt: igaz való
Hasonlatod, csak hogy te a mocsárban, én
Pedig zöld bokrok közzül zengem el dalom.
Izlés választ meg parlag és nemesb művet.

LIV. A vad növötény.

A vad növötény kényelemmel járula
Zeüsz színéhez: engedné felnöni öt
Nyesetlenül, s a kényes embert tiltaná
Le, hogy ne oltson más szelíd fajat belé:
Okúl adván, mert fáj a nyesdelés neki,
S sajátságát el nincsen kedve veszteni.
Zeüsz hajolt a kérelemre, s felnöve
Bogos fürtökkel, s görcsösült derékkal a
Finnyás növötény, és fanyar gyümölcse lett,
Melyet nem ízlelt ember, csak féreg s vadabb
Madár emészté: végre jött a gazda, és
Hasábra szelvén katlanába hányta be.
Ekkor keserves hangon ejte ily panaszt:
Én balgatag nem tudtam, mit kérek vala,
Ha oltva lettem volna, jobb gyümölcsömért
Halálig emberkedvben részesülheték,
S kimultommal szép fényes házi bútorúl
Becsben tartatnám; most hiúvá hamvadok!
A kritikát, a műnyeső, s javítgató
Intézetet kár oly sötéten festeni,
És a ki búvik tőle, önmagának árt.

DEBRECZENI MÁRTON.

1802—1851.

DEBRECZENI MÁRTON 1802. január 25. Gyerő-Monostoron, Kolos vármegyében született, hol atyja János fazekas, anyja Lőrinczi Erzsébet volt. Első oktatását 1809—13-ig a helybeli ref. iskolában nyeré. Atyja mesterségéhez nem mutatott kedvet, s már akkor csak könyveivel társalkodott. Ottani oskolázása utolsó évében egy oda való ifju, Ignácz Márton, szüléit meglátogatván, s a kis Debreczeni ennek deáki egyenruháját megpillantván, folyton sürgetve kérte szülőit, vinnék őt is oda, hol ily köntöst adnak. Az említett ifju is pártolván kivánságát, a szegénységöket eléhozó szülék végre engedtek, s a gyermekben ezért

támadt hálaérzet pártolója iránt soha nem aludt ki kebeléből. 1814. elején már fel volt véve a kolosvári ref. collégiumba, hol 1819-ig említett barátja vezetése alatt a deák osztályokat, 1823-ig a bölcsészeti és törvénytani, valamint a hittudományi első folyamot is, az első hely állandó megtartásával végezte. Az iskolai előadásokat hallomásból sajátítván el, szabad idejét a classicusok olvasásával töltötte; különösen Ovíd, Virgíl és Horác voltak kedveltei, kiknek verseit oly értelmesen szavalta, mintha maga írta volna. Ezek mellett a zenészet szeretője, a hegedűt és erdeikürtöt, eleinte kóta nélkül, utóbb e szerint játszotta, s jelesül és szenvedélylyel. Magán tanitással tartva magát, egy évet kénytelen levén növendékével falun tölteni, öntanulás után is jelesb sikerrel adott vizsgálatot társainál, s különösen Anákreont nagy könnyüséggel elemezvén, az alsó osztályokban görög nyelv tanitójaul alkalmaztatott. Ez időszakban kötött és kötetlen dolgozatokban próbálgatta erejét, mikkel társai elől nem egyszer nyeré el a pályadíjakat. Egyikével ekorbeli *anákreoni dalainak* utóbb (1825) az *Aurórában* fel is lépett; egy allegoriai költeménye: *A hajó*, nyolc évvel utóbb az *Aglájában* híre nélkül jelent meg. Utolsó iskolaévében egyszer Dézsaknán innepelvén, az ottani bányásztiszti kar testvéries összetartása, s egyik tagjának buzdításai reá birták e szak választására. Összeszedvén kevés takarítmányát, s egyik pártfogója azt kétszáz ezüst ftra egészítvén ki, Selmecre készült, a bányász-akademiába. A jó reményű szegény ifjakat szóval és tettel segítő Méhes Sámuel ajánlatára utját Bukovinán vette keresztül, hol egy Fundu-Moldovi nevű faluban a Manczféle vas-rézbányáknál új ásványerek keresésében három hónapot töltvén csakugyan ő lett szerencsés olyat első találni, mely is az ő nevére kereszteltetett, s a bányatulajdonos késznek nyilatkozott akademiai tanévei költségeit viselni, ha magát arra kötelezi, hogy nála áll szolgálatba; mit azonban Debreczeni, csak honában és honának akarván szolgálni, el nem fogadván, folytatta utját, s nov. 8. 1823. Selmecre érkezett. Szintoly kedvvel és buzgósággal mint sikerrel folyt kiképzése, bár nélkülözések közt; s két év elmúltával, 1825. kitünő igyekezete jutalmául bányagyakornokká, később, mivel rendszeres akademiai segélypénz ürességben nem volt, napdíjas radnai olvasztó-mesterré neveztetett, mely segélylyel végezheté 1826. az összes bányatudományokat, s még azon évi aprilban Radnán Erdélyben hivatali állomását elfoglalta. Ez év életének egyik legnevezetesbike: Radna regényes vidéke költötte fel újra költői munkásságát. Ekkor járta be a hazát meteórként Vörösmarty első nagy műve: Zalán futása; s Debreczeni az eposi pályára szállt [1]), s itt, hivatali és nős élete kevés s édes gondu első évében született meg a *Kiővi Csata* nagy hősköltemenyének nem csak első gondolatja és terve, de ott nyerte első alakját is, mint életirója gróf Mikó Imre nem csak a mű számos helyeiből, hanem a költőnek barátaihoz irt leveleiből is következteti [2]). Még nem múlt egy év, s Debreczenit sorsa hidegebb tartományokba vetette; t. i. már 1827-nek elején a csertesti kohótisztségnél kémlőhelyettessé, 1829. végén a szalatnai kohóhivatalnál ellenőrré, 1833. ugyanott kohónagygyá és igazgatósági ülnökké, 1839. bánya-, kohó- és urodalmi igazgatóvá, egy évvel utóbb az erdélyi kir. kincstárnál bányászügyi ideiglenes előadóvá s végre 1842. ugyanott tanácsossá neveztetett, mely minőségben 1848-ki aug. 22-ig maradt. Debreczeni életének e huszonkét éve gazdag a tudományos és administratív lángésznek ragyogó sikereiben [3]), miket a tudomány emberei méltatása, a kormány jutalmai, hazájának rokonszenve, mely, kisebb kitüntetéseken kivül, az 1842-ki országgyűlésen őt közakarattal nemességre ajánlotta, hálásan elismertek. Jött az 1848-ki nagy fordulat. Az Erdély Magyarországgali egyesülése részleteinek kidolgozására kirendelt országos bizottmányba a törvényhozó test és kir. kincstár által a bányaügyekre nézve egyik küldöttül Debreczeni választatván,

jul. 18. Pestre érkezett, s itt már aug. 22. a pénzügyminiszterium bányászati osztályához az igazgató oldala mellé tanácsosúl neveztetett; honnan az erdélyi összes bányaügyek rendezésére Kolosvárra küldetvén, a forradalom után, míg magát kitisztázná, hivatalkivüli állásba tétetett, hol 1851 elejéig nejével és hat gyermekével nemes lelkek jótéteményeiből élt [4]), melyben egyetlen vigaszát a tudomány, természet-és vegytani kisérletek, földtani kutatások, új találmányok előállitásai s szakbeli munkái folytatólagos dolgozása tették. Vegytani munkálatai által rég megmérgezett teste, a gond és bú súlya alatt végre összeroskadt; öt napi ágyban fekvés után Debreczeni meghalt 1851. febr. 18., ínségben, miután a kincstárt gazdagította; s tisztázási oklevele már csak halála után érkezett boldogtalan családja kezébe. Eltakaríttatásakor az erdélyi bányászat elismert nagyságát gyászolta a közönség; de senki sem tudta, hogy a haza jeles költőjét is vesztette benne, még az övéi sem, hogy egykor egy nagy művön dolgozott. Gróf Mikó Imre, egykor Erdélynek kir. kincstárnoka, az élőnek tisztelő barátja, a megholtnak írott hagyományait átvizsgálván, fedezte fel a sajtó alá nem egyengetett részeket [5]), melyeket szintoly kegyelettel mint értelemmel összeállitván, a költő családjának javára teljes díszben kiadott : *A Kióvi Csata*, hőskölteméný. Pest, 1854. A tizenöt s tizenhatodik ének vége már csak tervrajzban van. A mű eredetét s jellemét tekintve, szerzője Vörösmarty és Czuczor mellé volt e munkában sorozandó; bár az irodalom közel harminc évvel később kapta azt. Egyéb számos műtani, kész és töredék, munkáiról, mint : *Német-magyar bányász szótár*, *A kohótan alapvonásai*, *A bányászati tudományok rendszere*, *A bányászatról általában*, *A szobafütés körüli favesztegetésről*, német dolgozásairól, találmányairól, valamint életéről bővebben l. gr. Mikó Imrét, kinek sikerült „életrajzát“ mint egyedüli forrást nem csak használtam, de kivontam.

[1]) Nem csak Vörösmartytól lelkesítve, hanem egészen ennek képzetjárását és nyelvét magába felvéve, anélkül hogy utánzónak tekintethetnék.

[2]) Lehet; de súlyos okok, melyek a műben magában fekszenek, azon meggyőződésre bírnak, hogy sok évek után is dolgozgatott még rajta, s tán sohasem is tett le róla, bár mindig titkon foglalkodott vele, miután családja sem tudott semmit költői munkásságáról.

[3]) Ebbeli munkássága részleteiről, valamint országos, kormányi és a tudomány általi méltatásairól l. *Gr. Mikót* az id. életrajzban, különösen a XVII—XXIV. ll.

[4]) „Tisztítkozási ügyem — ír egyik barátjához 1850. jun. 28. — végre csakugyan annyira haladt, hogy az illető tárgyalások határozás végett a kormányhoz felterjesztettek. Üssön ki e határozás bár hogyan, teljes nyugalommal nézek elébe. Lelkiismeretem bizonyságot tesz, hogy kötelességeimet úgy is mint ember, úgy is mint állampolgár tökéletesen betöltöttem. Egy éve már, hogy semmi fizetést nem kaptam; de isten csodásan gondoskodott, és tényekben nyilvánulólag bizonyítá bé : hogy a forradalomnak, bármi romboló volt, még sem sikerült a társadalomból minden nemesb részvétérzést kiirtani.“ *Gr. Mikó Imrénél* az id. h. XXXIII. l.

[5]) Magyarországra *Jókai Mór* hozta első hírét a becses leleménynek, Erdélyből visszatértekor 1853-ban; s mutatványokat is adott belőle az azon évi Délibáb II. 3. 11. 12. számában.

A Kióvi Csata.

Tartalma. — *Első Ének.* Uldár, ki atyagyilkolás által tette magát a kavarok fejévé; minthogy testvére Ungó Árpádnál talált segedelmet, mely által fejedelmi hatalmát visszanyerte, reá bírta Oleg kióvi fejedelmet, hogy Árpádot Pannónia felé vett költözésében hátráltassa. Nyolcadik napja már, hogy a csatázás foly Kióv alatt. Árpád elfárasztván Oleget, ennek védistene Pérun, segedelmére küldvén Vikhort a szélistent, ez porfüsttel elhomályosítja Árpád látását, s Oleget szárnyain Kióvba menti. Uldár az Oleg lováért küzdő Ungót hátulról levágja. Szabolcs ennek elragadott testét a várkapunál visszavívván, Bulcsura bízza őrzését, s maga berontván a várba, ott pusztítva a szent dombra is felhatol, hol az istenek faragott képei állottak. Oleg Pérunt, hogy veszni hagyja őt, káromolván, ez mennydörgésben adja tudtára haragját; Szabolcs leragadja Pérun szobráról az ezüstfőt s diadalmasan vonúl ki Kióvból.

Második Ének. Pérun, a hatalmasb Ódin isten által gátolva hiába akarván Szabolcsot lesujtani; hogy legalább elkeserítse örömét, Bulcsu szivébe Ungó özvegye iránt szerelmet lehel,

mire ez, hogy reá jogot szerezzen, Ungó testét a harctérről sátrába viszi. Szabolcs ezalatt jő Kióvból, felhívja a magyarokat, hogy használva a diadalt, rohannának be a városba s gyújtanák fel; midőn, szürkülödvén, Árpád harcszünetet rendel. Estve; Onkár éneke Árpádnak a pacinákok közt elesett fia Leventáról. Oleg, ügye hanyatlását s istene haragját látva, tanácsot tart, s Terzán ellenkezése dacára békekövetket küld Árpádhoz, hogy így Pérunnak, fia Olizár veszedelmére célzó fenyegetését megelőzze.

Harmadik Ének. Árpád támadásra készül, de a főpap Kurzán intésére előbb az elesteket eltakaríttatja. E közben jőnek a békekövetek. Míg Árpád e felett tanácskozik, Bors az oroszoknak, kiknek az Ungó ravatala feltűnt, elmondja e hős történetét. A béke elfogadtatik; Oleg békedíjt küld; vigalom; Árpád jutalmakat oszt, Bulcsúnak az Ungó fegyvereit, hitvesét s helyébe a kavarok vezérségét. Szabolcs, ki titkon szinte szerette Elmát, panaszra fakadt Bulcsu méltatlanságán, kire ő a maga által visszaszerzett testét Ungónak csak őrzés végett bizta volt; de Árpád a törvény szigorú értelméhez ragaszkodva Bulcsunál hagyja a nőt; mire Szabolcs elkeseredését Tuhutum csillapítja le. Azalatt Uldár, felbőszülvén a békén, mely boszuállásától ejté el, a Boszu istent hívja segédül, ki, Pérun által is megkérve, Árpád képében a Terzán várát és családját éjjel meglepvén, elrontja.

Negyedik Ének. Terzán megtudja az öt ért csapást az éjjeli veszedelemből megmenekült Orloktól; boszúra gyulad a magyarok ellen, felszólítja Oleget, vezetné őket a szószegő magyarok ellen, otthon hagyván baljóslatú fiát Olizárt; Oleg reá áll, kivált hogy hallja miszerint Bongér is segedelmére közelít kúnjaival. Nagyszerű készületek; a segédhadak elszámlálása. Éjjel kivonúlnak az oroszok, hogy meglepjék a semmit nem gyanító magyarokat; Ormuzd azalatt Árpádot álomban vigyázatra intvén, ez Tuhutumot, s ezzel a seregeket felkölti; de még nem rendezhetvén őket, Terzán nagy pusztítást tesz bennök, több vezér, köztök Tuhutum is, megsebesíttetik; Árpádot Botond menti meg a halálos csapástól; az ellenség behat a nők és gyermekek sátraiba, s itt öldököl.

Ötödik Ének. Árpád megtámadja személyes harccal Terzánt, ki szemére hányván a hajta ejtett (hibás véleménynyel Árpádnak tulajdonított) orcsapást, ennek nejét akarja kivégezni; Árpád megvédi, magyarjait a nők veszélyénél fogva buzdítja; új csata, Uzált véd tündérje ragadja ki a halálos veszélyből, az oroszok már átnyomulnak a Dezna vizén, Terzán lova, Árpádtól megsebezve, a Deznába veti urát, de kimentetik. Midőn a magyarok egyfelől üldöznék a futókat, másfelül a lesben elrejtettek a Góra hegyén lerohanva támadják meg őket; Uldár veszedelmesen megsebesíti Árpádot, kit Lehel ment meg s Kesztnek ad át ápolás végett. A magyarok csatája hanyatlik. A vezérek körbe fogva a nőket, védve hátrálnak; új lesből törnek elő Svéneld és Ulanov; s a harc a sötétben és rendetlenségben zavarodva foly, magyar magyart ront egymást nem ismerve: midőn Árpád könyörgésére Mithrász rögtön felhozza a hajnalt, a magyarok tisztán látják a helyzeteket, Tuhutum bátorítja, Botond kiront az őket körbe fogó oroszok közől, a többi utána; a kocka fordúl.

Hatodik Ének. Nappal. Egyfelül Előd nagy erővel harcol: másfelül Huba Svéneld ellen fordúl. Oleg a magáéival Kióvba vonúl. Itt Pérun papja biztatja; Oleg, legszebb lovát megáldoztatja a Pérun haragja enyhitésére. Fia Olizár irígyen nézi a várból Terzán küzdését; atyja azonban elhatározza fiát feláldozni a különben meg nem engesztelhető Pérun megnyerésére, s leányát Thámirát, ki Szabolcs dicső viadalát látva ezt megszerette, annak igéri nőül, ki Szabolcsot fogolylyá teszi. Ez a reá omló sokaságtól vitézül megója magát, de végre elgyengülvén, egy közel liget patakjához tér pihenni, hol azonban Uzál védtündére öt elszenderítvén s Uzált tündérkarddal látván el, ez társaival elszedi Szabolcs fegyvereit, lánccal megkötik, s az átkozódót Kióvba hurcolják, hol tömlöcbe záratik. Azalatt Tuhutum megfogja Oleget, kit hiába igyekszenek megszabadítani az oroszok. Olizár ezt látva a várból, megmentésére fegyverkezik, s Thámira kérése dacára indúl.

Hetedik Ének. Olizár jötte, ki Trívor sisakjába rejtette fejét, új bátorságot önt az oroszokba. Vitéz csata után Tuhutummal vitt egyenlő harc után végre mégis Olegig hat, s ezt megszabadítja. Pérun azalatt leszállt a Végzés birodalmába, s hogy Oleget megbüntesse, meghagyja Olizár megsemmisitését. A Halál megjelenik a harctéren, hol Olizár vitézül küzdve, Tuhutumot mármár megölné, midőn ezt megmenti Dalmár, de ez elejtetik általa; jő Árpád, ki szinte kétszer hátrál előtte, sajnálván megölni Olizárt, míg Pérun mennydörgésben jelentvén haragját, a Halál Előd buzogányába száll, ki nagy kedvet érezvén ellene, jő s szinte közel van halálához, midőn végső erővel támadván Olizárra, végre elejti. Az oroszok visszavonúlnak. Estve; a magyarok közt vigadás.

Nyolcadik Ének. Kurzán, a főpap, hálaáldozatul Olizár fejér lovát megöli, s máglyán feláldozza Mithrásznak. Azalatt Előd hiába keresvén elesettnek vélt fia Szabolcs holttestét, búsúl hogy fogva van s tán gyilok által esik el. Szabolcsnak a tömlöcben a Kétségbeesés tört nyújt, s már megölné magát, de egy rózsasugarakkal körülvett isteni alak biztatja, mire Szabolcs ismét feléledvén, megjelenik nála Thámira, s hogy Pérunnak megáldoztatását megelőzze, mely által Oleg, fia halálát is meg akarja

boszúlni, láncait feloldozza, s miután atyja kímélésére s béke kieszközlésére kérte, egy rejtek ajtón kibocsátja. Szabolcs egy bokros hegyalján kiérvén, a kún táborba jut, s ott magyarnak ismertetvén mármár kivégeztetik, midőn Bongér vezér által megismertetvén — kit mint félholtat Előd egykor a csatában a megfosztatástól megmentett, s gyógyittatván, díszszel haza küldött, ez felmenti, és saját lován a magyar táborba bocsátja.

Kilencedik Ének. Uzál, szégyenlvén a várban a Szabolcs előkészített megáldoztatása füstbe menetelét, újra csatát indít. Terzán ismét Árpáddal ví, egyenlő harccal. Nem így a tündérkarddal viaskodó Uzál Előddel, ki hátrálni kénytelen; a sátrakat védő Erdős is elesik; Árpád sem bírja az általános hátrálást feltartóztatni, midőn az elmés Uszubúnak meghagyja, hogy sértő beszédekkel és hátrálással Uzált a csatatérről elcsalja, ki már a sátrak szélén ví a megtért Szabolcscsal; a mi sikerül is. Az eltünt Uzálnak most a magyarok, halálát hirdetvén, az oroszok elcsüggednek, a kocka ismét fordúl, az ellenség egy része fut. A nők halottaikat siratják; Helva, Erdős leánya, elesett atyja felett elkeseredvén, fegyvereit felölti, s a harcba vegyül. Azalatt a Végzés elejti Uzál élte kockáját, ennek megmutatja tündér védasszonya egy tükörben sorsát; Uzál, elkeseredtében visszasiet a harctérre, lelket önt az övéibe, de maga elejtetvén Helva által, rémülés száll az oroszokba. Jő azonban a kúnság, Oleg üdvözli Bongért; Osed hősködik leginkább; nyolc magyar hívja fel párbajra, Tuhutum sors által kivánja megválasztatni a küzdőt, mellőzvén Kolmárt ifjusága miatt; a nyíl Szabolcsot éri, ki már halált mér a lováról leejtett Osedre, midőn a Visszavonás Thámira képében felhívja őt Oleg védelmére, ki azalatt Kolmár fegyverétől veszélyben van. Szabolcs új csata kikötése mellett ott hagyja a kún Osedet, Oleg megmentésére siet; s már harc lenne Kolmár és Szabolcs közt, ki meg is sebzette társát, midőn Mithrász leborcsátja az éjt, s Lehel kürtje az ütközetet megszünteti.

Tizedik Ének. Éj. Kolmár árulással vádolja Szabolcsot; Kurzán imádja Mithrászt, világositaná fel a bírákat; Orton, a vádló apja, a Mithrász-adta törvényre hivatkozva (leirása az áldozópohárt rejtő szekrénynek), büntetést kér; Szabolcs magát védeni készül, de Thámira esdeklő képe leveszi erről, ő bevallja a tettet, de Mithrász az ítéletre kész Árpádhoz küldi az Emléket, mely neki Szabolcs által kétszeri megmentetését tüntetvén elibe; halál helyett számüzést mond reá. Orton haragjának oka, mert egykor Előd mátkáját el akarván ragadni, általa meggyőzetett. Előd búsúlva elvonúl, hogy végkép oda hagyja a tábort; míg Szabolcs a kunokhoz megyen Oseddel a tartozott párbajt befejezni, kit megsebezve lováról lebuktatván, Vikhor, a Pérunnak engedelmeskedő szelek ura, a küzdőtér fáklyáit hirtelen eloltja. Szabolcs egy istent vélvén Osed védelmére leszállottnak, megelégszik diadalával s elvonúl. Egy forrásnál lepihenvén, Hadur tudtul adja neki álmában, hogy Atila kardját Ódin őrizteti, annak kiadandót, ki Pérun ezüstfejét meghozza, s inti annak beváltására.

Tizenegyedik Ének. Éji nyugalma a hősöknek. Uldárt a boszú ösztöne gyötri Árpád ellen. Csertet küldi azon bükfára, mely alatt egy forrásnál a magyar fejedelem reggelenként időzni szokott. Álmos, csinavári lakásában (a boldogult lelkek lakásában) ezt hallván, Ormuzdnak panaszolja fia e méltatlan végzését, mire ez megnyugtatván őt, álomcseppekkel leküldi fiához, mik által Árpád a reggelt elaluszsza. Ármány Ormuzd e közbenjártán boszszongván, kártevő indulatában Kurzánnak álomban felmutatja Árpádot a bükfa alatt vérében fetrengve; ez felijed, a helyre fut, és Csert nyilától elesik. Segedelmet kérvén istentől, Szalók Velukkal oda siet, s tőlök megértvén, hogy Árpád él, könnyült szívvel hal meg. Reggel oda gyülnek a vitézek, Árpád is, ki megértvén Kurzán sorsát, siratja őt, s boszúja jeléül két nyilat vesz elő: egyikét a forrásba lövi, mely vérrel zavarodva kezd buzogni, s belőle egy sebzett nő emelkedik ki, Réka, ki elmondván, mikép ő ölte meg, féltésből, férjét Atilát, Hadur őt ezért a föld alá zárta, hol könyei tápláljják e forrást, míg nem jő Atila azon utóda, ki visszafoglalandó Pannóniát; most megváltva Árpád által, lelke elszáll; a másik nyilat a falombok közé lövi Árpád, honnan Csert lebukván, s tettét és Uldár boszuját megvallván, Veluk megöli.

Tizenkettődik Ének. Új harc. A kióviak támadnak. Elesik Kolmár és Orton. A kúnok és Terzán Előd sátráig hatnak elő, ki már az őshonba visszamenetelről gondolkodik. Előd megvérzi Terzánt, s a támadást visszanyomja; másutt a kúnok dúlnak; a csata estig foly; Árpád s a legtöbb magyar vezér sebes, a szerencse az oroszok részén.

Tizenharmadik Ének. Ármány boszankodván, hogy Ormuzd a magyaroknak kedvezve hanyatló csatájokat oly hamar megszakasztotta az estnek a földre bocsátása által; az elesett főpap Tarkán alakjában Árpádot saját és népe vég veszésével ijeszti. Ez leveretésében Mithrász és Ormudhoz küldi panaszait, s halált kér; mire Ormuzd leszáll, s lelkét, elválasztván testétől, magával visi az ég magasaiba, honnan vele Dácia és Pannónia szép vidékeit láttatja, melyeket ő népével meg fog hódítani. Majd a csillagok utján a „Mindentehető“ lábai alatt székelő Sorshoz viszi fel, hol ennek szeszélyes uralkodása következményeit mutatván neki, a múltak birodalmába, a csinavári lakásba (a boldog lelkekébe) vezeti, nagy elődei közzé, itt Atila mint birodalma

leendő visszaszerzőjét üdvözli; Álmos pedig inti, fogadná vissza Előd̈öt és Szabolcsot: ezekkel fogván a diadal hozzá visszatérni. Majd a jövendők vára felé haladván Ormuzddal, ez a tőle származandó királyok sorát, valamint a népét érendő veszélyeket tünteti föl előtte, míg az elválandó két haza ismét békés kezet nyújtand egymásnak. Ezek után az Árpád lelkét ismét testébe szállítván és sebeit balzsammal kenvén, nyugodni hagyja, s eltünik.

Tizennegyedik Ének. Tuhutum a holtnak vélt Árpádot siratva visszahívja a vezéreket a volgai hazába. Ekkor ébred Árpád, s elmondván, miket Ormuzd karján az egeket megjárva látott, s hogy Kióvnál s a Duna mellett győzödelem várja őket; Lehelt küldi az ártatlan Szabolcs keresésére, Előd̈nek pedig Álmos fegyvereit küldvén, visszahivatja Tuhutum által. Előd̈ kiderülvén búvából, felölti a szent fegyvereket, dandáraival támad, s miután az oroszok erőseit levágta, Osedet is meggyőzte, s Bongér maga vele bajra száll, Előd̈ a régi barátságnál fogva kerüli, de ez leütvén sisakját, mely arcát fedezte, s megismervén öt, visszalép. Előd̈ most nem üldözi a kúnokat, hanem Terzán seregéhez nyargal, ezzel ütközik meg, ki kétszer visszavonúlni kénytelen, s a halál előérzésétől megszállva visszasiet Kióvba, Ládó oltárán hitvese hajfürtjét megáldozza, s így készülve rohan ki újra, összecsap Előd̈del, s elesik. Megszünvén már most az ellentállás, s a haldokló Orlok kérvén Oleget, temettetné el hőseit, ez a rettentőn vívó Árpádtól szünetet kér, ki erre jelt adat.

Tizenötödik Ének. Temetkezés mindkét részről. Azalatt Lehel a Dníper partján felfelé indúlt volt Szabolcsot keresni, hol egy halászó ősztől megtudja az irányt, melyben Szabolcs haladott. Későn levén az idő, az éjt az ösznek kunyhajában tölti, hol ez, ki nem más mint Táhrzó, a kúnok egykori vezére, életét beszéli el, s mikép isteni végzetek ellen küzdvén a magyarokkal, Hülek öt a csatában megölte; ekkor testéből kiszállt lelke tisztábban belátván vétkét, ennek jóvá tételére még egyszer kívánt élni, hogy Árpád mellett vihasson Pannóniáért. Erre feltámadván e helyen, egy ragyogó lélek biztatta, miképen élni fog, míg halandó kéz istenfőt áldozand Ódin oltárán, amikor mennie kellend, merre az Atila kardja vezérlendi. Reggel elvezetvén Lehelt egy közel domb tetejére, kimutatja neki a Szabolcs utját. Lehel megleli egy távol barlang előtt Szabolcs ménjét legelve, de ómagát nem; a barlangban nyomozza öt, de a füsttől abban elő nem hatolhatván, a maga lovát Ármánynak áldozza: mire eltünnek ennek rémei, s egy szép csillag a barlang tömkelegin át egy tündértérre vezeti, hol Szabolcsot egy rózsafelhőben Ládó kebelén leli. Ládó öt is megbájolván, féltestől üzetve már megölné Szabolcsot, de szunyadását vevén észre, hogy nyílt harcra idézze, kürtébe fú. Erre a tündérlet eltünik, ők (mintegy álomból felserkenve kezet fognak, Szabolcs Lehel híreire megindul a Pérun ezüstfejével, melynek látására az őket ijesztő csodák megengesztelődnek, becseréli az általok őrzött Atila kardját, s a megelégedő Odin intésére siet a magyar táborba).

Tizenhatodik Ének. Olizár megjelenik Olegnek, s inti, hogy Pérun még nincs kiengesztelve, főtlen oszlopa koponyát kér, s egy deli hölgy vérét. A fő elkészül, Oleg imádva feltéteti, Pérun tetszése jelét adja. Azalatt a csataszünetnek vége levén, Árpád megtámadja Kióvot. Előd̈ és Helva vitézkednek; Helva már a várfalán lobogtatja a magyar zászlót, Előd̈ benn dúl, a szent dombra szorítja Oleget s népét, mire Pérun Vikhor által a ködlelkeket küldi a magyarok ellen, s ómaga mennykövével lesujtja Előd̈öt. (Már csügged a magyarság; Pérun intí Oleget, áldozzon neki mindennap egy leányt; ez megáldozza Svéneld leányát; másnap Pérun Thámira vérét kéri, személyesen harcol, de Árpád, Ormuzd által erősítve megví vele. A papok megkérdezvén Pérunt, ez hajlandó Thámira helyett Rékát elfogadni, ki meg is áldoztatik, mire mátkája Szécsény elszántan pusztít, s a kún vezéreket Bongért, Bojtát, Ödömért megsebesíti. Most az elfogott Helvát éri az áldozatban a sor; de Szabolcs, megintve Ormuzd által, Lehellel betör, a szent dombnál Atila kardjával dúl, Pérun szobrát ledönti, Helvát megszabadítja, Árpádhoz tér, átnyújtja neki az Atila kardját, ki azzal a kirohanó Uldárt elejti. Teljes győzödelem. Ódin határozata levén, hogy Oleg ne a harc dicsmezéjén essék el; Árpádtól másodszor békét kér. Árpád bevonúl Kióvba: a kunok egy része egyesülvén vele, Pannónia felé indulnak *).

Hetedik ének.

Mint mikor a mindenség még a zűrzavar alvó
Munkátlan méhébe homály közt nyugva, mihelyt egy
Végetlen lélek fényes súgára terült el
A lelketlen massza-rakásokon, a komor éjnek
Fátyoli szétszakadoztanak, és a lelkesedett por
Formát öltve magára különvált s érzeni kezdett;
Vagy mikor a tenger síkján zuhogó szelek által
Elsüjjedtét váró gálya, ha hirtelen elszün
A zivatar dühe, s a kormányos partra verődvén
Újúlt élet száll dobogó kebelébe: azonként
Éledezének az elrémült csapatok, mikor a harc
Tére felé sietett Olizár, s derekába vegyülvén

*) A XV. és XVI. Éneknek zárjel közt adott vége nincs a költő által kidolgozva, és annak csak prózai vázlata adatik a kiadásban.

Mérges oroszlánként töre át a honni *) vitézek
Rendein. Emberi testalkatba erős karu istent
Véltek azok súgár képébe, ki a magas égről
Szállt le segítni Oleg népét, de az őszhaju Drinoh,
Hajdan Trúvornak hív bajnoki társa, tekintvén
Fejfedelén a halálfőt, elméjébe az emlék
Villám gyors tüzeként lobbot vette, és az előre
Száguldó Olizár nyomait vídúlva követvén;
„Honnan jösz, Trúvor nagy lelke! közinkbe?“ imígy szól,
„Honnan jösz Isborknak hajdoni dísze? Ki tépé
Szét a halál vas láncát, mely téged lekötözve
Tarta? Ki űzé el szemeidről egy örök éjnek
Barna homályait? és ki nyitá fel előtted az árnyék-
Ország érc kapuját, melyet döntő buzogányod
Oly sok lelkeknek nyita egykor a harc mezején fel?
Rémittő csudaként dúltál te az elleni népen
Míg portest fedezé lelked, de ma szászszoros a düh,
Mely a hitmásló Árpád seregére veszélyt hoz.
Menj, te dicső! menj, törj, dúlj, ronts, bonts, győzz hadat, és ti
Rajta, vitéz oroszok! Trúvornak lelke vezérel
Minket győzedelemre ma, rajta! nyomába, kövessük.“
Így szól ő; Olizár tör, dúl, ront, bont, hadakat győz,
S a zúdúlt oroszok nyomait pusztítva követték.
Szazan szomjuhozának az Árpád sergei közzül
A vérrel nedves koszorút leszakítva fejéről
A hősök rendébe dicsőn tündökleni, szazan
Esnek el, és szazan nevelék fényes diadalmát.
Ám, de ki volt legelébb mérész a párducosok közt
Vélle csatázni? Kinek párállott vére acélján?
És kire vont örök éjet súlyos karja először?
S kik követék ennek lelkét a lelki világba?
Századok olta feküsznek azok már, századok olta
Játszik az északi szélvészek dühe szent poraikkal.
Mennyei hős-ének! te beszéld el, mert teelőtted
Nincsen az éltes időnek fátyola, titka. Te a múlt
Esztendők mohosúlt sírhalmán déli világtól
Súgárolva lebegsz, és felfedezed szemeinknek
A csendes temető rejtékeit, a mi jelen van
Egy kis pontba szorítva tudod mútatni, te bátran
Törsz át a ködlepte jövendők sűrü homályán,
És a sokra leendőket kihozod kebeléből.
A tenger fenekére leszállasz, s látod az úszók
Vickándó seregét, te az Aetna ölébe lenézel
S látod az olvadozó lávák tűztengere mint forr.

*) Honni mindig hún vagyis magyar helyett áll.

Csergőnek szeretett magzatja Tudon vala első,
A ki magát Olizár ellen szegezé. Hatalommal
Súlytott ő, de hevébe arányt tévesztve, s amannak
Kardja Tudon másodszori vágását megelőzvén
Mejjbe csapá ezt, s éles acélja nyomát patakokkal
Omló vér követé, a halálnak végtelen éje,
És a megkeserült atya bús fájdalma, ki látván
Szívszeretett magzatjának tetemét hidegülni
Hogy fájdalma kemény terhét enyhítse, azonnal
A döntő Olizár feje ellen bosszura lobban.
Súlyosan érte Oleg magzatját ennek ütése,
Vér csepegett sebesült karjából, haj! de keményen
Vág amaz érczbuzogányával Csergő feje ellen,
És emez elszédül, s fia holttetemére borúlván
Bosszuja lángja kihűlt, s a halál álmába találá
Enyhültét a már elreppent fájdalomérzés.
Élbúsult Aladár, mikor ezt szemléli, setétlő
Köd vonul arca vonásira, és haragos szeme szikrát
Szórva, elébe rohant a halálosztó Olizárnak,
S így szólítja: „Te érckaru hős! ma reád kegyelemmel
Néznek az istenek. Oh! de azért ne reméld, hogy előtted
Reszkessen kebelem: sokszor döngött fejem ellen
A buzogány, de miként a hív szerető deli hölgy, ki
Nap keltével hőse megérkeztére remélvén
Egy álmatlan töltött éjjel után, ha a hajnalt
Idvezlő madarak csevegését hallja: örömre
Ébreszté mindenkor lelkem a harc riadása.
S eddigelő diadal kísérte csatáim, azomba
Jól tudom én, hogy az élet sorsa bizonytalan, ingó,
Itt a vér mezején, s hihető, hogy még ma karod fog
Vonni szememre ködöt; s hihető, hogy még ma karom fog
Vonni szemedre ködöt, de mig e történne, jövel, tégy
Szent fogadást a hadisten előtt: hogy véremet ontva
Nem fogod a hidegült Aladárt hurcolni dagálylyal.
Esküszöm én is ez isten előtt, hogy véredet ontva
Nem fogom a hidegült Olizárt hurcolni dagálylyal.
Hogy feleid, kiket élve szerettél, élve szerettek
Jégajakod csókkal halmozván könnyes özönnel
Mossák a porral vegyitett vért el sebeidről.“
Így szól ő, Olizár komoly arccal váltva beszédét:
„Esküszöm a riadó harcisten előtt szavaidra,
Hogy feleid, kiket élve szerettél, élve szerettek,

Jégajakad csókkal halmozván könnyes özönnel
Fogják mosni sebedről a porral vegyitett vért."
Szól, szavait mennykősuhanásu csapása követvén
Tántorgott a hős Aladár, látása setétült,
S halva bukott le; az éltes tölgy így dől ki tövéből,
Mely feles esztendők zivatarjai közt is az erdők
Rengetegét kiterült ágával díszesitette.
Fegyverinek csillámló fénye után sok orosz szem
Néz, de szavát Olizár híven megtartja, s az elholt
Testét önmaga védi, mig azt bajtársai könnyü
Somnyelü láncsájokra emelve vivék ki a harcról.
Téged is oh Balamér! Elton hős magva, ki egykor
Sok bolgár vérrel festetted az ősz Duna habját
Distra körébe, keményen súlyt Olizár, s te lerogyva
Hasztalanúl küzdeszsz a halált meggyőzni, patakló
Véred habjain úgy lebeg a lélek ki belölled,
Mint a zúgó tengeren a magas árbocu gálya,
Mely hűs szellők szárnyától hajtatva serényen
Távozik a parttól, lassanként tünnek elölle
A ligetek, bokrok, lombosfák, s a levegőbe
Büszkén nyúló tornyozatok, s mikor a feketélő
Fellegeket hasitó kőszirtfok is a hegyek ormán
Úszó felhőként elenyész, nem lát egyebet, mint
Kék eget és tengert, és a tenger fenekébe
A víz roppantott tükrén át kék eget ismét.
Ekként dúlt Olizár vaskarja, haszontalan állott
A harsány szavu kürt ura ellen, hasztalanúl Toos.
Húba, Elöd s Delmár, mint egy jégszikla tavaszkor,
Mely a partja közül kicsapott árvíz habozásin
Ingadoz, és megvetve tekintve az emberi kéznek
Fáradozásit, az ellentálló hídra dühössen
Csap; reszket zuhanásán a föld, a habok árja
Messzire loccsan fel, s csikorogva törik darabokra
A fakötés: így rontott ő a honni seregbe.
Nincsen erő rohanását meggátolni. Az atyja
Képe lebeg minden lépése előtt; szabadulta
Minden célja, örömmel tészi veszélyre azért most
Azt, mit töle kapott, fellengő gondolatokkal
És magas érzésekkel telve, habár pokol ádáz,
Kormos lelkei állnak is ellene, és ha recsegve
Omlanak össze is ég s föld, ő nem reszket; azoknak
Halma alá is bátran lép s megküzd a halállal.
A rémült seregek tág útat nyitnak előtte
S ő holttest-lépcsőkön büszkén tart az ezüstös
Üstökü hős Tuhutumnak sátra felé. Az egeknek
Végetlen kékségét mérészen hasitó sas
Így csap alá, mikor a köszírt mohosúlt üregébe
Pelyhesülő fiait bántják. Hallá az üvöltő
Hadlármát Tuhutum. Keze kardot vállogat egybe,
S mint a medve, mikor csendes barlangja körébe
Bosszura ingerlik, dühösen száguld Olizárra.
Háromszor csapa ez, háromszor fogta csapásit
Az ki acéljával, háromszor vitte csoportját
Ez zuhogó záporként annak sátora ellen,
S háromszor veri vissza az éltes erős karu hős őt.
Elbámultak ezen, kik Oleg magvába az egykor
Rettentő karu Trúvor lelkét vélve csatázni,
Azt győzhetlennek tarták a harc mezejébe.
S mint a csergedező patakok zúgása kihal, ha
Hegyhez egyenlő gát áll ellent, s tóba szorúlnak
A habok, ekként szűnc meg egy pillantatig a zaj
A fejedelmi fogolyt rejtő sátor körül, és azt
Többnek hitték emberinél, ki az ősz Tuhutumnak
Képe előtt diadalmásan áll a lelkek előtt meg.
Elcsüggedve akarnak már hátrálni, de csörgés
Hallik, s haj! nem acélkardok csörgése, Oleg vas-
Láncainak csörgése az. A rémült Olizárnak
Lelke riadva felébrede, hűl, forr, vére folyása
Fennakad, újra megindul, s egy pillantat elég, hogy
Százszor fussa keresztül a hév-feszitette csatornák
Számtalan egybekötésit. Csörditi újra Oleg vas
Láncait, és e csörgés borzasztó, valamint a
Háborgó ég mennydörgése, mikor szakadatlan
Villámok hasogatják a mennykő-tele felleg
Szikláit; borzasztó e csörgés, Olizárnak
Forró érzeti rá bosszús viszhangba felelnek.
Hangja riasztóbb a hívmagzat előtt a halálnak
Kürtjénél, mikor annak rézüregébe Lehel fú,
És hadakat rémít. De csörög vaslánca Olegnek,
S a fiu érzete legfelsőbb pontjára feszülvén
Most, a bús Olizárt mérész tettekre vezérli,
Hogy vagy örökre szakadjon el az szívébe, vagy önnön
Élte adójának szabadultával diadalmat
Zengjen életidők késői folyása nevének.
Arca heves mennyköt rejtő fellegbe borong, s ím
Villámok tüzeként, nem! még gyorsabban azoknál
Vágtata ő. Tuhutum ki nem állja csatája hevét már
És hátrál, és a mérész fiu győzve rohan bé
A sátorba, letördeli őszült atyja kezén a

Láncokat, és darabonként súlytja a honni fejekre.
És öröm, édes öröm, mely mennyei, mely csak a hősi
Tett nagyságából származhat, kél kebelébe.
És örül, és a megszabadúlt atya vélle örülvén,
Rája merőn függeszti figyelmét, s mond : „mi folyamnak
Habjai mossák a földet, melynek pora néked
Ártatlan játékot adott a gyermeki korba?
És ki azon boldog, kit nemzőnek nevezel? Szólj!
Oh te dicső lelkeknek címere! szólj! de mit érzek?
Szent hevülésre lobog kebelem, s képedbe nagyobbat,
Sokkal többet sejditek én, mint földi halandót,
A ki hadat győzött, s Tuhutum hátrála előtte.
Ah! tán szünve haragja, az isteni Pérun külde le téged
Égi lakodnak örök fényéből, hogy diadalmas
Karral törd az Oleg csörgő láncát darabokra.
Égi hatalmaknak vagy társa te! Csillagi fénynyel
Nézel ránk le, mikor földünkre setét ködü arccal
Tér meg az álmot adó éjjelnek csendes alakja.
Szent oltárt fogok én számodra emelni, aranynyal
Fog tündökleni az, s lovaimnak szebbjei lesznek
Áldozatul kiszemelve." Imígy szólt, s nem gyanitotta,
Hogy mérész szabadittójába, kit égi hatalmak
Társának gondolt, az atyát szerető fiunak hív
És nemes érzete lángola, nem gyanitotta, hogy annak
Élete percei meg vagynak számítva, nem, és ő
Örvend és tombol, s szent oltárt készül emelni
Mentőjének; haj! de Kióv fejedelme! be gyászos
Lesz emez oltár! nem fogsz arcra borúlva előtte
Hálás érzésekre hevülni te, nem fogod áldva
Visszateremteni a pillantást, mely szabadúltod
Látta, s örömmel visszacserélnéd láncaidat, csak
Élne fiad; de hiába! keményebb lánc a halálé,
Mint a honni vitézé; ezt nem törheti össze
Hősi erő, nem kéz, nem acélkard, nem buzogány, nem
A mi halandónak született; a lánczemek alvó
Századok, és végetlen örökség a lakat itten.
Oh Oleg! oh ne örülj! örömidnek sírja közel már,
A bőszült Pérun haragos még; bosszuja nincs már
Messze. Örült, mikor ő Olizárt viadalra sietni
Látá, s isteni fényét ködfelhőbe takarván
Földet rázó mennydörgés közt inte az észak
Térén múlatozó Vikhornak Ez érti az intést
S hajnalszín szárnyas lovait harmattal itatván
Pérun aranyszekerébe fogá, s miután felülének,
Süvölt Vikhor, azonnal a gyeplőket megereszti,
S a dobogó lovak egybe előre kilépve kevélyen
Ágaskodnak az égre fel, és iramodva feszülnek
A szijak, és hasad a levegőnek ezüstje, nyomán a
Könnyü szekér aranyos kerekének, nyílrepülésü
Villámok szikráznak utána, s az égi hatalmak
Így közelednek az elrémült föld színe felé le.
Túl a nyúgoti halmok fényves-lepte tetőin,
Hol az egek boltjáról fénynyel nézve le, sok jót
És sok rosszat látó nap súgára, ha fárad
Nyúgodalomra hajol, van az élettengeröznjén
Egy sziget, égig emelt köszirtekkel koszorúzva,
Szédítő méjségüek ennek völgyei, nem hat
Napsúgár ide, nem terül itt soha rózsapirosság
A hajnal szelid arca mosolygásán az egekre;
A madarak csevegő szava itt munkára nem ébreszt,
S a lehanyatló nap súgára se int pihenésre.
Ah! nem, mert örök itt a nyúgalom, itt örök éjtél
Sátoroz, itt örökös csendesség, itt örök álom
Fátyola leplezi a nyugvó port; itt az időnek
Szárnya kötözve pihen; nem leng soha nyúgoti szellő
Hűs fúvalma virágokon itt; nem pusztit az észak
Hervasztó fúvása; nem, ah! mert nincs, mi elaszszon
Ennek mérge alatt; nincs itt a rózsabokornak
Ágai közt bimbó, nincs líliom; a kopasz ormok
Oldala puszta, kopár s töredék kő halma borítja.
Itt van az életnek végső kikötője. Erős ez
És magasan nyúló kőfallal van kerekítve.
A tenger fenekét zavaró orkán dühe nem zúg
Itt, s ha ezen nyúgalmas rév kebelébe jutott az
Árboc, nem reszket többé a háborus égnek
Mennydörgése miatt, s nem fél a mennykövet ontó
Villámok suhogásaitól. Oh mely gyakor ízbe
Vágyakozik, s óhajt ide érni az életi tenger
Háborgásaival küzdő, a sors szele által
Hányódván, keserü könnyek közt olvadozó szív,
Mert elhal! Nincs fájdalom itt többé, de reménye
Kompászára tekint, s rebegéssel távozik újra
E rév szirtjeitől, mivel innen még soha senki
Sem tért meg bizonyos hírt mondani, könnye peregve
Kezd ismét a habokkal küzdeni. Oh! be gyakorta
Fél a csendes szél szárnyán evező, ki körül száz
Színbe repesnek az élet boldogságai, e rév-
Partra kiszállni, mivel megszűn; nincs itt az örömnek
Többé lakja; de a csillagzatok éjjeli fényét

A szem örömtől részeg fővel nézve csalódik,
S gyenge hajója korán szakad itt tördelt darabokra.
Nincs itt félelem, ah! mert nincs mit veszteni többé,
Messzi jövendők álmaival se csal égi reménység
Képe, mivel nincsen többé, mit nyerni. Irígység
Nem marcangol imitt, mivel a polgárok egyenlő
Birtokuak; haragérzés nincs, mert mélyen alusznak
Itten az indulatok zordon szélvészei. Gazdag
Itt a koldus, mert nincs kívánsága. Szegény itt
A gazdag, mert semmie sincs. A földi királynak
Pálcáját itt por lepi, mert e puszta szigetnek
Fő ura mindeniken függetlenül úzi hatalmát.
Egy kőcsúp áll a mély csendü sziget közepébe
A többek tetején magosan : roppant terü sziklák
Függenek oldalain, melyek mellett az időnek
Percei félve lebegnek alá a völgyek ölébe.
Tar tetejét a háborus égnek mennykövein túl
Hordozván a többek előtte porig leborúlnak,
És lélekborzasztó némultsággal imádják.
Itt lakik a Végzés köd közt láttatlanul, és ő
Mindent látva; komoly méltóság képezi arcát,
Vaspálcát tart jobb keze, s balja az emberi élet
Sorsaival játszik, s mély gondolatokba merülve,
Míg a szárnyas idő pillantatival veti számát,
Sorskockák hullnak szakadatlan alá keze közzül
A völgyek mélyébe le, hol a Halál koponyákból
Rakta lakóvárát, s hatalommal uralkodik e gyász-
Semmisedés országából a földi valókon.
Rémíttő ennek vázképe, ajaktalan ínye
Port rágó fogakat vicsorít, szeme nincs, de helyét mély
Gödrök mútatják, kopasz homloka, és feje pusztа,
Arcának fedezője lesorvadt, és csupa csontból
Áll nyaka, vállai, lába, egész testalkata mind csont.
Száz csendes sirok öblei állnak előtte kitátva,
S százakat ejt le azokba naponként görbe kaszája.
Hasztalanúl sóhajt az anyának szíve kegyelmet
A gyügyögő csecsemőnek, hasztalanúl könyörög, kér
A nemző esztendeihez napokat, s heteket még
A hív magzat. Szánakozás ennek kebelébe
Nem lakik, és kinek a Végzés keze élete sorsát
Egyszer elejtve, az ő birodalma felé leszalasztá
Elhal az, és kedvessei karjai közzül örökre
Elszakad, el! bármint igyekezzenek a szeretetnek
Láncai ötet az élethez kapcsolni. Nevetve
Lép ki setét barlangjából ő dúlni az élők
Közt, s miután száz szembe nyitott a könypatakoknak
Forrást, megnyúgodva tekint át a temetőnek
Sírkövein, hól árvák, nemzők, hív szeretők, és
Ritka barátok a hűlt porokon leborúlva zokognak.
Egykoru ő az idővel, és nem szünt meg azolta
Karja tiporni, miolta ez épite. Századok ültek
Bús birodalma alatt már végtelen éjbe temetve
Hogy szabados kényére tiport ő. A ki hazáját
Boldogitotta; ki önfele társainak komor arcán
Eltörlé a könnyeket, a ki magát kirekesztve
Céljaiból, nemesen gondolkoza, és nagyokat tett
Úgy szállott temetőbe, miként a mennyei erkölcs
Eltapodója. Erény és hűség erdeme egy sír
Hantja alatt feküdött feledékeny ködbe takarva
A vétekkel; amazt áldás, és ezt örök átok
Nem kísérte : de hosszas idők lefolyása után a
Sors megszánta ügyét az erénynek, és lebocsátá
Fényes lakjából a Halál völgyébe az ifju
Emléket, hogy lenne jutalma az érdemeseknek,
És büntesse az isteni erkölcs eltapodóit.
Most a Halál birodalma felett méj gondolatok közt
Ül jobbján könyökölve ez és mécsesse világa
Halvány fényt terit a temetőnek sürü ködére.
Mérő csésze előtte, de nem fénylő aranyat mér
Ő ezzel, nem ezüstöt, nem mér kincset; ezeknek
Nincs becse itt többé; csak gondolatok, nemes érzés,
És nagy tettek bírnak ezen mértékbe nyomással;
Melyeket átnyújtván az Idő szárnyának az Emlék
A maradékok előtt fénylő példába lebegnek.
A hadrontó hős katonának egére setét köd-
Fellegeket borit ő, a melyeknek feketélő
Gyomrán villámok szakadatlan láncja világol,
Sa mennydörgő oszlopokat szép hajnali fénynyel
Súgározza. Az ön népének boldogitásán
Munkálódó, a jó lelkü királynak egén, ki
A dúló harc zajjaitól irtózva nem ontott
Vért, nem vett, de sokaknak adott éltet, mosolyogva
És fellegtelenül ragyog a nap aranyja. Ki élte
Földi szoros pályáján elrejtezve, miként egy
Illatozó violának bájos kelyhe, titokba
Tett jót : annak sírhalmán egy csillagos éjjel
Pompájába jelen meg az Emlék képe; de zordon
Éj fedi a gonosz átokkal terhelt temetőjét.
Itt a Halálnak gyászos völgyei közt, hova Pérun
Most a gyors Vikhorral aranyszekerébe leszálla,
Megrezzent a Halál, mikor azt látá közeledni
Széke felé, kinek élte örök; megrezzene Pérun
És hidegült borzongás érzete járja keresztül
Isteni keblét, azt látván szent színe előtt ki
A mibe éltet adának az égiek, azt mosolyogva
Tériti semmisedésre; de tágúlván szorulása,

S bosszuja új lángot vetvén, így szól a Halálhoz:
„Rontó! menj jégkarral, vígy romlást az atyának
És zúzd szívét öszve, ne nézd hogy teljes erőbe
Díszlik az íjjui kor fia képén; hölgye sirása
És könnyére ne lágyuljon márványkebeled fel.
Rontó! menj ronts, és bosszúld vétkét az atyának,
S a fiu vére legyen gyászáldozatúl haragomnak."
Igy szól ő, s a Végzés karja azonnal elejti
Élete kockáját Olizárnak! Zúgva rohant ez
A méjj völgybe alá, a Halál mosolyogva kapá fel,
S míg Pérun Vikhorral az ég kékjére sietnek,
Ő a vérengző harc tére felé veszi utját.
Rémittőn zörögének csontjai a levegőn át,
S a mely földeknek tartott repülése felette,
Elsárgúlva csörögtek az erdők lombjai, hervadt
A hímes rét éke, kinémúlt a ligeteknek
Éneke, a madarak kábultan buktak az ágról
Földre; az erdei puszta magányba lakó vadak élte
Már lihegő ajakakra kiszállván, várta enyészetét.
Gyászos pusztulatot, s rémittést hozva magával
Áll meg végre Kióvnál; hól a harc mezejébe
Megjelenésén borzongás terjenge, s a hősök
Vérmelegét, meghűtve fagyos jéggel hasogatja.
Még vad örömbe legel nézése a holttetemeknek
Vér és porba küpült testhalmain, a kiket e nap
Sorsa setét birodalmának polgárjaivá tett:
Éh szemmel vizsgálja az íjjat, az elsisakolt főt,
A ki az égi haragtól áldozatúl vala szánt ma
Egy pillantat alatt rá esmere, hasztalanúl volt
Mejjén ércpáncél és arca sisakba takarva;
A kibe Trúvor nagy lelkét nézé az orosz nép,
Abba korán fedezé fel Oleg magvát a Halálszem.
Haj! de nem érzé a búsúlt Olizár a Halálnak
Ily közzel létét, diadalmas fegyvere még nem
Szünt meg a honni fiak közt dúlni; keményen
Vívott ő az atyát bántott Tuhutum feje ellen.
S a Trúvor lelkét követő oroszok seregétől
Már bé volt kanyarítva ez, és száz kardok acélja
Villoga néki halált, s ehezett vérébe feredni.
Már fel volt az Oleg magvának karja emelve
Ezt megtenni, de Dalmár, Húba vitéz fia, zúgva
Vág elejébe, s amannak kardját csorbulat éri.
Haj! de szegény Dalmár! a mit te az ősz Tuhutumnak
Éltéről mérészen fogtál fel, magad ellen
Vontad: a harci halált Olizár súlyos keze által,
A ki reád súlytván, idegen föld hantjai itták
Vérednek kifolyását, és idegen levegőnek
Kékjei közt lebegett fel lelked az ősi atyákhoz.
Onkár könnyeket ejte utánad, bosszura lobban
S áldozatot készül poraidnak vinni: hadének
Győzni, enyészni csaló hangzásai zengenek ajkán,
És hősként vegyül a zúgó harc vészei közzé.
Első mérge hevébe sokaknak nyújta sebet, sok
Ellenség képét megbélyegzette halállal
Kardja; de mint egy méjj örvény forgásai, melyek
A habokon ingó csolnakkal játszva kerengnek,
Vagy mint a forgó szélvész, mely a fa letördelt
Gallyait a levegőn sebesen kavarogva sodorja,
Így kezdé forgatni az áldz harc dühe ötet.
A rontó Nizolán csak alig pillanta reája,
S benne az éneklőt esmervén, bajnokit ekként
Buzdítá szava: „Hősfiak! ím a honni erősök
Lelkesitője előttünk áll, s még torka szeletlen,
Melynek hangjai oly sokszor heviték viadalra
A döntő magyarok seregét, s oly sokszor idéztek
Vert hadainkra halált. Mért nem csörgettek acélt rá?
Rég várják már ősei őt; küldjétek az árnyék
Lelkekhez hogy azoknál éneke üzze unalmát
A végetlen örökség éjjének, s rövidittse
Hangja a hosszas időt". Így szól, s bajtársai sűrü
Záporként rohanának az éneklőre, ezer kéz
Forgat dárdát, és villogtat kardot az Onkár
Élete ellen, ezer haragos szem mére, ezer szó
Dörge enyészetet őrá, s mint a száraz avarnak
Hirtelenül harapódzó lángjaitól körülállott
Cserfiatal, melynek levelét tüz perzseli, s ez nem
Mozdúlhat gyökeréből, így volt ő körülállva.
Csorgott vére, hanyatlott már az erő kebelébe,
Karjai lankadtak, s lerogyását várta; de hallá
A túlsó részen dúló Árpád az üvöltő
Hadlármát, s szaporán siet erre; követte nyomán őt
A páncélos Rhéde temérdek rézbuzogánynyal,
És kettőbe szakasztá a kört melybe rekesztve
Már a múlás képeivel tele véreze Onkár.
Többen törnek utána az ellenföldi fiakra,
S Onkár megszabadulva, miként egy álom öléből
Felserken, s hálás érzéssel nézte soronként
Megmentőit, s Rhéde felé fordúlva imígy szól:
„Oh hős Rhéde! dicső hősöknek magva! karodnak
S rézbuzogányodnak köszönöm, hogy még kebelembe
Életszikra lobog; borzasztó fellegek úsztak
Bús egemen, napomon, szemeim látása setétült,
Már kezdett némúlni az ének nyelvemen, és már
Zordon enyészetnek gyászképei jártak előttem.
Ah! de te zúgó szélként megjelenél, s eloszoltak
A fellegsziklák, kiderült napom újra, az álmok,
A múlandóság koros álmai, visszarepültek
A sírhalmok ölébe, s örömmel tért meg az ének
E rebegő ajkakra; dicső tetted legyen annak
Első hangja. Neved fogom én hirdetni, mikor hűs
Szellők lengve, a hajnal rózsapalásttal övedzi

A kék égboltot keleten, nevedet fogom áldva
Zengni, mikor magasan felhágva heven süt alá a
Déli tetőn ragyogó nap aranyja, neved fog az estve
Szürkülödései közt lantomról hangzani, az lesz
Nyelvem utolsó hangja, mikor hörgő kebelemből
A lélek kiszakad, s végkép elnémul az ének.
A gyors szárnyu idő forgásiba egykoron a perc
Jöni fog, hol hamuhodni hajolt poraidra nem esmer
A vándor, de dicső emléked csillagi fénynyel
Fog tündökleni a késő maradéknak előtte."
Igy Onkár, körülötte örültek a honni vitézek,
Hogy még él a hősöket éneklő, de haraggal
Ég Olizár még, és az erős Tuhutumra irányzott
Düh nem csendesedett forró szívébe. Soronként
Hulltak előtte az ellentállók. Kétszer ütött rá,
Kétszer hátrált a népgyőző párducos Árpád,
S fájdalomérzéssel nézé : hogy nem mere senki
Már a rémültek közzül vele szembe csatázni.
Még maga is bámult a Halál Olizár erején, és
Szánta azont letiporni ki nálánál dühösebben
Pusztit a harc mezején, de sokallá késlekedését
Ennek Pérun, s mennydörgésbe jelentve haragját,
Megrebbent a Halál csontképe, s azonnal Előd-nek
Rézbuzogánya kemény foku gombját terheli teste.
Megrendült az Előd keze közt az, lelke emennek
Felriad, égi erőt érez, mely mérges oroszlán
Körmeivel kész megbirkozni, s a honni seregnek
Élire szöktetvén csatabajra kiáltja Olegnek
Magvát, és ez benne Szabolcs atyjára találván,
Bosszút hozva rohan, mérészen vág vele szembe,
S rettentő viadal támad köztök; nem egyébként
Vívnak, mint mikor Afrika hév-forralta fövenyjén
Megdühödött tigrissel oroszlán kel ki csatára:
Melyet az apróbb állatok észrevevén rebegéssel
Telnek el, és menedék-keresésre szaladnak az erdőn.
A kard már kezeikből széttöredezve kipattant,
És buzogányt ragadának. A harc hevitette
Két tábornak némán függe figyelme reájok,
Tágos kört formál körülöttök, s szívszakadozva
Várja, kinek nyújt a csatasors diadalmi borostyánt,
Mely még mind közarányba lebengett. Néki eredve
Vágta Oleg magzatja Előd öt, melyre ez ingani kezde,
S már az orosz hős örvendett a győzedelemnek.
Ámde a honni, viszont erejét összébb szedi, és új
Méreggel sulytá ellentársát buzogánya
Rézgombjával, bétöri páncélját, meje csontját,
És a halál terhét roskadt kebelébe repíti.
Vére kitör száján, s elaléltan tántorog ez, hogy
A Dniper habjába magát mosogassa, de szédül,
S már a feldagadott vizek árja lebegteti testét.
Erre Kiov fiait jéggel vegyitette hidegség
Fogja el, és kétségbeesés rémképei járnak
Összezavart sorokon, s mint a félénk madaracskák,
Melyek megrezzenve repesnek az ölyvnek előtte,
Merre remények hív menedékre vezérli, szaladnak.
És óhajták és áldák a szürkülödést, mely
A völgyekre setét fátyollal kezde borúlni,
S a rontó magyarok dúlását félbe szakasztá,
Kik most sátoraikba zajongó vígadozás közt
Térnek visszá, hol tárt karral, hív öleléssel,
Hév csókkal fogadák a hölgyek karjai öket.

GARAY JÁNOS.

1812—1853.

GARAY JÁNOS 1812-ben Szegszárdon, Tolna vármegyében, született, hol atyja, kisebb vagyonú kereskedő s a városnál árvák atyja volt. Első oktatását születése helyén vevén, 1823—29-ig Pécsett végezte a gymnásiumi osztályokat, s 1829-től a pesti egyetemben a bölcsészetieket. Korán felébredvén benne a költészet szeretete, különös szorgalommal dolgozta iskolai verses feladásait, s megismerkedvén Rájnis Magyar Virgiliusával, már nem csak deák, hanem magyar hexameterekben is. Majd Virág Benedeket olvasván, ódákat készített, mik közől egy, az 1. *Emlékáldozat*, társai költségén ki is nyomatott. A német költészettel is még Pécsett barátkozott meg, mely akkori lyrai kisérleteire érezhető befo-

lyással volt. Tágult látköre, midőn Pestre jövén, s naponként látogatva az egyetemi könyvtárt, különösen Sulzer széptani szótárát és Eschenburg nagy példatárát tanulmányozta; Horvát István előadásaiban pedig a magyar nyelv rendszeres ismeretében gyarapodott. Itt ismerkedett meg Vörösmarty Zalán-futásával is, s általa egy hasonnemű kisérletre lelkesíttetvén, készült el 2. *Csatár*, hősköltői rajzolat (kilenc képben), mely valamivel utóbb, Pest, 1834. világot is látott. A bölcsészeti folyam elvégeztével, rövid küzdés után : mely kenyérszakot válaszszon, csakhamar győzött rajta a költészet szeretete, s elhatározá magát kirekesztőleg az irodalomnak élni, mely neki teljes életén által méltánylást eleget, de annál kevesebb anyagi jólétet hozott. Épen ekkor, t. i. 1833-ban, született meg a magyar szépirodalmi időszaki sajtó Mátray Gábor ‚*Regélő* és Honmüvész' ikerlapjával, mely mellett rendes segédűl alkalmaztatván, egyelőre biztosítva voltak napi szükségei, s mind a dolgozásra, mind bővebb kiképzésére módot nyert. Első versei itt láttak világot; majd a Bajza Aurórájába is leltek felvételt (1835—6.), s ez időben, név szerint 1835-ben, pályázott a magyar akademia drámai jutalmáért is *Csáb* című 5 felvonásos szomorujátékával, mely dicséretet aratott, s utóbb *Jósige* cím alatt a budai színésztársaság által, de csekély sikerrel, elő is adatott. Egykorúlag „a pesti drámai egyesületbe" beállván (tagjai : Gaal József, Kunoss, Szabó Dávid, Szigligeti, Tóth Lőrinc és Vajda), az ez által megindított „Magyar történeti színművek" gyűjteménye második kötetében megjelent tőle : 3. *Árboc*, szomorújáték 5 felv. (Pest, 1837.) Ez évben Mátray lapjaitól Munkácsy János „*Rajzolatai*"hoz menvén által, itt folytatta vegyes szépirodalmi apróbb dolgozatait, írt az Auróra helyébe lépett „Emlény"be, sőt szerkeszté egyszersmind Trattner-Károlyi 4. *Hajnal* című almanachját is, Pest, 1837. és 1838-ra, melynek első folyamában többi közt adá harmadik drámáját : *Országh Ilona*, történeti színjáték 3 felv., s pályázott újra az akademiánál a negyedikkel : *Utolsó magyar khán*, szomorúj. 5 felv., mely ismét csak dicséretes említést nyert. Munkácsy dolgai csakhamar hanyatlásnak indúlván, 1838. elején kénytelen volt Garay Orosz József meghivását a Pozsonyban megjelenő *Hírnök* mellé elfogadni, honnan csak Kunoss Endre „Természet" című, rövid életű, lapját segítheté folytonos és fárasztó elfoglaltsága mellett. Szabadúlni kivánkozott, és csakugyan 1839-ben, az országgyülés beálltával, lejött ismét Pestre, hol barátjai, és egyszersmind elvtársai közt kedvelt szakának is nagyobb megnyugvással reménylte életét szentelhetni. Azonban itt is kénytelen volt csakhamar biztosb alapot keresni létezésének, s így a *Jelenkor* szerkesztőségéhez szegődött, hol a külföldi hírek fordítása mellett elég ideje maradt magának is dolgozhatni. És csakugyan neve ismét föl kezdett tünni a folyó s gyüjtelékes munkákban : az *Athenaeum*ban, melynek ez időtől 1842. derekáig hive maradt, a *Budapesti Árvízkönyv*ben (II. k. 1839.), a Nagy Ignác Színműtárában, melynek első folyamában áll tőle : 5. *Bátori Erzsébet*, történeti dráma 5 felv. (Színm. I. 1840. X. füz.), a *Nemzeti Almanach*ban (1841. és 42.), sőt két gyűjteményt maga is szerkesztett, úgymint Heckenast zsebkönyvét : 6. *Emlény*, Pest, 1841—43. és 7. a *Kliegl könyvet*, Pest, 1842., két köt. Már Pozsonyból visszajöttekor a fiatal ivadék legjobb képességének s egyik legválasztékosabb irójának tartaték, s még azon évben választotta el az akademia, nov. 23. (1839.) levelező tagjául; a Kisfaludy-Társaság 1842. január 22. rendes tagjául, s ilyennek azon évi jul. 30. vezettetvén be, beköszöntőleg *Lyrai költésünk késő kifejlésének okairól* értekezett [1]). E társaságban érezte ő magát legotthonosbnak, és szorgalmasan részt vett annak munkáiban, dolgozva, birálva, sőt utóbb hivatalkodva is. 1842. ő vezette be abba Vachott Sándort [2]), a társaság

1843-ki közülésében a „Troubadour“ című balladával lépett fel[3]), az 1844-iben: *A magyar irók s irodalom Pesten ötven év előtt és most* című előadással [4]) s április-ben, a társasági titoknok Erdélyi János külföldre utazván, helyettesévé, 1845. jan. 28. rendes segédtitoknokká választatott, mely állásában az 1848-iki választáskor is egyhangulag meghagyatott; a nemzeti színházban 1845. febr. 6-án tartott Kisfaludy-ünnephez ő készíté az előjátékot : *A magyar színköltészet apotheosisa* [5]), s az 1847-ki közülésen ő mondott *emlékbeszédet Vajda Péter felett*, melyben Vajdáéiban tulajdonkép a maga küzdéseit festette a sanyarú élettel. E nyolc év szapora volt részéről mind költői, mind prózai dolgozatokban, mely utóbbiak nagyobb részt az általa 1842-től 1844-ki júniusig szerkesztett és kiadott : 8. „*Regélő*, divatlap“ számára készültek, melyet akkor is segített, midőn azt tőle az utóbbi év júliusában Vahot Imre vette által. Lyrai költeményei első gyűjteménye volt : 9. *Garay János Versei*. Pest, 1843., mely 1844-ben az akademiától megkoszorúztatott. Következtek : 10. *Tollrajzok*, Pest, 1846., I. kötet : Novellák, népmondák, legendák; II. k. Genreképek, elmefuttatások, komolycsák; III. k. Tájrajzok és utiképek. Ezeket két koronázott műve követte : 11. *Frangepán Kristófné*, a Kisfaludy-Társaság által 1846-ban Marczibányi Vinczencia-díjjal jutalmazott költői beszély, Pest, 1846. (s a Kisfal.-Társas. Evl. VII. köt.), és *Bosnyák Zsófia* koszorúzott legenda (Költői Pályaművek, melyeket 1847-ben koszorúzott és kitüntetett a Kisf.-Társ., Pest, 1847.); továbbá : 12. *Az Árpádok*, történeti balladák-, legendák- s mondákban. Pest, 1847. (második kiadás, Pest, 1848.); 13. *Garay János Újabb Versei*, 1843—7. Kiadta a Magyar Irodalomterjesztő Társulat. Pest, 1848. 14. *Balatoni Kagylók*, költeményfüzér, Budapest, 1848. Az utóbbi évben a törvényes magyar ministerium korában a pesti kir. egyetemhez magyar nyelv és irodalom rendes tanárává neveztetett, e hivatalától azonban az 1849-ki változáskor ismét elesvén, a különben is súlyosan elbetegesedett költő a legsanyarúbb ínség martaléka lett, melyet b. Geringer Károly akkori országfőnök némileg legalább enyhített az által, hogy őt 1850. január végén az egyetemhez könyvtártisztnek nevezé, mely intézetnél már 1845—46-ban mint díjnok dolgozott. Az erre következett pár évben, folytonos betegsége dacára, befejezte s ki is adta utolsó művét : 15. *Szent László*, hősköltemény (12 énekben). Eger, 1851., két köt. (új kiad. Pest, 1854.). Szenvedéseinek, miket koronkénti vakság nevelt, s az őt szerető gonddal ápoló családja s barátjai részvétele enyhített, véget vetett egy, oly hirtelen nem várt, szélhüdés nov. 5-én 1853., s így sajtó alatt volt, s a közönség egykedüsége miatt csak alig létesülhetett összes kiadását költői műveinek elkészülve nem láthatta : 16. *Garay János Összes Költeményei* egy kötetben, a költő arcképével. Baráti megbizásból kiadta Ney Ferenc. Pest, 1854. 4r., mely azonban címe dacára nem foglalja még magában sem kiadatlan drámáit, sem némely elszórt költeményeit, s félben maradt hősregéjéből : 17. *A Hetumogerek*, csak egy töredéket hoz. A köz részvét csak a költő halála után ébredt fel; s dicsőítette emlékezetét azon főleg a középrend közt folyt adakozás, mely két év alatt egy nem jelentéktelen tőkére (8000 pft.) gyűlvén, legalább a szükség ellen fedezte a költő hű családját.

[1]) Az igazgatónak fogadó és Garay beköszöntő beszédeit l. *a Kisf.-Társaság Évkönyvei* IV. köt. 22. s köv. ll; értekezését u. ott. 126 sk, ll.
[2]) *Garay* fogadó beszédét l. *ugyanott* a 27. l.
[3]) L. az *Évlapok* IV. 301 st. ll.
[4]) *Ugyanott* VI. köt. 139 st. ll.
[5]) *Ugyanott* VI. köt. 364 st. ll.

1. Magyar hölgy.

Magyar hölgynek születtél,
Áldd érte sorsodat!
Magyar hölgynek születni
Nagy és szép gondolat.
Oh hölgy, ki azt megérted:
Mi szép vagy, és mi nagy!
Rendeltetés az égből,
A földön áldva vagy.

Szépnek teremte isten,
Mert hölgynek alkota;
Virág a hölgy, az élet
Szépsége, illata;
Gyöngy, drága s ritka gyöngy ő
A szívnek tengerén,
Szelíd és tünde csillag
A szerelem egén.

De te midőn születtél,
Két hívatást nyerél:
A hölgyét s honleányét,
Mert hölgy s magyar levél.
Tenéked szebb, dicsőbb tért
Szabott a végezés;
Születni és szeretni
Magyar hölgynek kevés.

Te egy alvó hazának
Lányaúl születél,
Fölébredő nemzetnek
Anyjává tétetél;
Mit érne tündökölnöd
Egy büzhödt tó fölött?
Mi szép virágnak lenned
Gyász sírhalmok között?

Tenéked korcs apákat
Jutott ébreszteni;
Hazádnak tüzhelyéhez
Férjed téríteni,
S szived lángjába mártván
Vezér szövétneked,
Hazád szeretetére
Nevelni gyermeked.

Hogy légyen, a mi nincsen:
Egység e bús hazán;
Minden magyar, mi nem volt,
Csak honfi, honleány;
Hogy egy gyürüvé forrjon
Árpádnak nemzete!
S e szép aranygyürüben
A gyémánt gyöngye — te.

Magyar hölgynek születtél,
Tedd hivatásodat!
Egy hon nemtője lenni,
Mi szép egy gondolat!
Oh hölgy, ki ezt betöltéd,
Mi szép vagy, és mi nagy!
Rendeltetés az égből,
A földön áldva vagy.

2. Kont.

Ballada.

Harminc nemes Budára tart,
Szabad halálra kész;
Harminc nemes bajtárs előtt
Kont, a kemény vitéz.

Mind hősek ők, mind férfiak,
Mind hü és hazafi,
Mint pártütőket hitlenül
Eladta Vajdafi.

Budán a bősz király előtt
Megállnak zordonan;
Szemökben a nemes harag,
S a kar hatalma van.

De trónusán áll a király,
S szól ajkiról a gőg:
„Földig borúljon térdetek,
Ti vétkes pártütők!"

Szólott haraggal s bosszusan,
A harminc összenéz,
Harminc nemes bajtársival
Kont, a kemény vitéz.

„Nem úgy, király!" kiált a hős,
S megrázza ősz fejét;
Vélnéd, egy erdő rengeti
Hatalmas üstökét.

„Nem úgy király! az égre nem!
A pártütő te vagy!
Te tetted azt, hogy a hazán
Az átok súlya nagy.

Vért s éltet áldozott neked
E nemzet székedért,
S te rút gyülölséggel fizetsz,
Az isten tudja mért!

Vagy visszavíja ős hazánk
Szabadságát karunk,
Vagy érte küzdve hü felek,
Egyért s együtt halunk.

De térdet, zsarnok úr, hogy így
Dúlsz minket és e hont,
Nem hajt neked sem e sereg,
Sem Hédervári Kont."

Szólott haraggal s vakmerőn,
Inkább meghalni kész,
Semhogy térdét meghajtaná
Kont, a kemény vitéz.

És bőszszel a király viszonz,
— S király haragja nagy —
„Halál reád, oly rút halál,
Mint felségsértő vagy!

Halál reád, nyakas vezér,
Te itt is lázító!“
S zordan mögötte föltünik
Az óriás bakó.

Elsápad a nép, áll a hős,
S áll a harminc nemes:
Rajtok Zsigmond pillantata
Végiglen tévedez:

„Kezemben élet és halál,
Halljátok pártütők!
Ki térdel, annak élet int!“
De nem mozdúlnak ők!

Mind hősek ők, mind férfiak,
Mind hű és hazafi;
Vérét a hőt, ha halni kell,
Nem retteg ontani.

„Hát veszszetek mindannyian,
Haláltok a bitó!
— Mond a király, s így veszszen el,
Ha kell, egy millió!“

És megyen a harminc nemes
A gyászpiacra föl;
Vérpallosával a bakó
Kifárad, s újra öl.

S a néma légbe nem vegyül
Csak legkisebbke jaj;
Csak a tömegnek ajkain
Egy elnyomott sohaj. —

Ki az, ki végsőnek maradt
A harmincból, ki ő?
Hogy mindegyikkel társhalált
Halhasson a dicső?

Igy áll az őserdők disze,
Az óriási cser,
A fejsze hozzá sujtani
Csak kételkedve mer.

A cser bevárja a csapást;
A bajnok visszanéz,
S szemben fogadja a bakót
Kont, a kemény vitéz.

„Mint bajnokot, mint férfiút
Igy illet a halál,
Nem gaz, nem orv, egy honfi az,
Ki most e törzsön áll.

Az megtagadja istenét
Egy szolga életért;
A hősnek egy rablét helyett
Halála nyújt babért.

Halálom és a társaké
Egy véres áldozat,
Melyből a honnak üdv fakad,
Zsigmondnak kárhozat!“

Szólott a hős, sujt a bakó,
A nap homályba vész —
Igy halt el a harminc nemes,
S Kont, a kemény vitéz.

S a néma légbe nem vegyül
Csak legkisebbke jaj;
De a tömegnek ajkain
Kél lázadó moraj:

„Zsigmond király, zsarnok király!
— S a zsarnok vére fagy —
Itéleted törvénytelen;
Az ország foglya vagy!“

3. Az obsitos.

I.

Hárman valának együtt, a potrohos biró,
Egy obsitos vitéz, és a furfangos iró;
A többi asztaloknál együtt és szerteszét
Vidám paraszt legények itták a hegy levét.

Ott ültek, iddogáltak vecsernye óta már,
Keringett és fel is dőlt a bujdosó pohár.
Mátyás király se nyert tán több éljent a Dunán,
Mint mennyit Hári János, az obsitos, magán.

S volt is miért e nagy zaj, ez éljen-háboru,
Az obsitosnak párját nem látta hat falu,
A szem, a száj elállott merész beszédein,
Ország-, világ- csodálta vitézi tettein.

Most is kezébe kapván az öblös messzelyest,
Kalandos életéből regét regére kezd:
Hol s merre járt, mit látott, mit tett ő s társai,
S hallgatva függtek rajta mindnyájok ajkai.

Ő, ki ármádiákat vert széllyel egy magán,
Tul jára hadnagyával az Óperencián,
A franciák fejével sátrát körülraká,
És a világ végénél lábát lelóggatá.

„De még ez mind csak semmi“ szokása mondani,
S közelb csoportosúlnak a többit hallani, (kabb,
Mit! semmi? — mond a bíró — a soknál is so-
Igyék komám! és isznak mindnyájan mint a csap.

„„Nem addig van — kiált most a furfangos diák,
A legjavát elhagyta — és most őt hallgaták —
Kendtek még mit sem tudnak, ha egyet el nem
mond,
Hogyan fogá el bátyó a nagy Napoleont.““

„Hm! mond az obsitos hős, — a nagy Napoleon!
Nagy ő a franciák közt — és vállán egyet von,
De engem úgy segéljen, nem a magyar között,
S hát még — veté utána — magyar huszár előtt.“

És itt magát értette az obsitos baka,
Ámbár lovon soh' sem volt éltében jómaga:
De annyit emlegette és annyiszor lovát,
Hogy végre is huszárnak kellett hinni magát.

„Hol volt hol nem, bizonynyal már meg nem mondhatom,
Kétszáz ezer vitézzel jött ránk Napoleon;
Mi tán mind össze százan vagy kétszázan valánk,
Mind nyalka szép huszárok, mind tüz és annyi láng!“

A furfangos diák itt szörnyet prüsszente rá,
De Hári ő beszédét tovább is folytatá:
„Kétszáz ezernek ellen kétszáz, az angyalát!
Mit gondol kend, biró úr, ki adta meg torát?“

‚Ki adta volna hát, ki!‘ viszonz a kérdözött,
‚Csak volt a kapitányban ész, s meg nem ütközött‘.
„Volt ám, de volt kurázs is, komék és mekkora!
Megütközénk biz, és hogy!“ kiált a vén baka.

„Magam valék az első, ki közbe vágtaték,
Hullott a franc előttünk mint a fü, mint a jég!
A nap megállt fölöttünk bámúlni a csodát,
Kétszáz ezert hogy vert meg kétszáz, az angyalát!“

És a diák ujonta szörnyet prüsszente rá.
De Hári ő beszédét tovább is folytatá:
„Futottak már a francok, mint szélben a katáng,
Utánok a magyarság, hogy szinte fulladánk.

S im a futóknak közte meglátom a vezért,
Aranykengyelben lába, lovával szél sem ért.
De én is paripámat utána rugtatom,
S egy sürü erdő szélén vitézül elfogom.

Az angyalát! kiálték, s megcsípem őt nyakon,
Most valld meg, úgy-e hogy te vagy a Napoleon?“
‚Való a mi való — szólt — vitéz, hogy az vagyok,
Csak éltemnek kegyelmezz, adós nem maradok.

Kérj tőlem a mi tetszik, vitéz magyar legény,
A franciák császárja kincsekben nem szegény.
„Az angyalát! — kiáltám — uram nem addig a!
De jószsz a kapitányhoz, lánc-hordta francia.“

És a diák ujonta szörnyet prüsszente rá,
De Hári ő beszédét tovább is folytatá:
„Mentünk és mendegéltünk, s kiérvén a sikon
Egy hatlovas hintó áll előttünk gazdagon.

A hatlovas hintóban egy úri asszony ült,
Aranytól és gyémánttól ruhája nehezült,
Amint reánk tekinte: ‚Oh Jézus Mária!‘
Kiálta, merthogy ő volt Mária Luiza.

‚Így kell-e téged látnom, oh nagy Napoleon,
Én nagy felségü férjem, kegyetlen láncokon.
S ki vagy te jó vitézem, ki őt im elfogád?‘
„Vitéz Johannes Hári, mondám, az angyalát!“

Halld, a mit én tenéked itt mondok, jó vitéz —
Szólt most az úri asszony s mélyen szemembe néz:
Te oly vitézi tettet követtél itten el,
Minőt még egy magyar sem, mely nagy díjt érdemel.

Ha őt te elbocsátod, igéretet teszünk,
Hogy holtom-s holtodiglan enyém-tiéd leszünk!‘
„Az angyalát! kiáltám, felséges asszonyom,
Tudom mi a becsület, legyen szabad rabom.

Szép asszonyért, szép lyányért az igazi vitéz
Tüzet vizet kiállni, pokolba menni kész,
Vitéz Johannes Hári igaz magyar nevem,
Üljön fel a császár úr, itt van reá kezem.“

És a diák szörnyüen s nagyot prüsszent közé,
De Hári ő beszédjét ekképen végezé:
„Mondottam, és a császár legott elvágtatott,
De két kezembe két szép aranyórát nyomott.

Az egyiket, gondoltam, kapitányomnak hagyom,
A másikat később elkérte hadnagyom;
Az angyalát! csak egyet tartottam volna meg,
Mert most el is hihetik, nem is kigyelmetek.“

De ők hitték mindannyin, a potrohos biró,
A vigadó legények, meg a gonosz iró,
A furfangos diák is nagyot hörpentve szólt:
Nincs oly vitéz a földön, mint Hári bátya volt.

II.

Nagy, derék vitéz kend, vitéz Hári János,
A sereg kend nélkül bizony nagy hiányos.

Vajh! sokat beszélt el sok vitéz dologról,
A mit ember nem hall hetvenhét országról.

Elbeszélte nekünk: Franciaországban
A tengernek partján hogy járt Pádovában.

Látván ő nagy partján óriási rákot,
Ollójával felvett egy lovas kozákot.

És midőn bejárta szép Tirolországot,
A stájer hegyekben oly magasra hágott:

Hogy haját a napnak lángja meg ne kapja,
A hegyet végiglen csak hason mászhatta.

Máskor Mántovában kedvre táborozván,
Hét fejü sárkánynyal vítt mint egy oroszlán.

És ki tudná végét, és ki tudna mindent,
Vitéz Hári János, vajmi nagy vitéz kend!

De ha még ezerszer oly vitézlő volna,
Mint a mekkorának tudja kendet Tolna,

Azt nem engedjük meg, ily jó kedvbe lévén,
Hogy ne mondatnánk el e vidám tor végén,

Mint s hogyan jért el kend Bécsnek városában
Király ő felsége látogatásában.

És az obsitos hős társin eltekintvén,
Megsodorja bajszát, kettőt is köhintvén,

Kémlelődve, nincs-e tán diák körötte,
A ki elprüsszentse jó magát fölötte.

De diák ez egyszer nem volt a bokorban,
Mind igaz hivő vett részt az éji torban,

S vitéz Hári János isten igazába
Elveté a sulykot ő bátorságába.

„Bécsbe — kezdé — Bécsbe, hát no hébe hóba
Kedvem szottyan menni kis látogatóba.

Sok barátom él ott, s nem egy generális,
Sőt valót beszélve, maga a király is,

Kinek ő felségét a halál torkából
Én mentettem meg nem messze Pádovától.

Mentem, mendegéltem — vagy mit is beszélek?
Gyors fakóm vitt hátán, mint igaz hogy élek.

Hej ha élne, most se látná senki párját,
S mint a szél elértem rajta Bécsnek várát.

És hogy a hajnallal a városba értem,
A király házára mindjárt ráismértem

Kétfejű sasáról, mely a háztetőn ül,
S minden nap egy tulkot költ el egy ebédül.

Ott fakó lovamról kényesen leszöktem,
A sövény fájához, mint illik, kötöttem,

Magam végig mentem az isterázsákot,
Egytől egyig ismert régi jó barátot.

Végre eljutottam a tornác végére,
Kezem egy ajtónak tevém kilincsére;

Vasból volt az ajtó, de nem nyílt szobába,
Szép fehér ezüstből másik nyílt nyomába.

Az ezüst után a harmadikba buktam
Tiszta színaranyból, ott be is nyitottam.

Hát nem is hogy én, de amint rám tekinte,
Maga ő felsége szólt, s magához inte:

Isten hozta kendet régi jó barátom! (látom!
Nos, hogy állunk — kérdé — frissen amint

Hála isten — mondám — megvagyok biz ott
Még a régi bőrben, mint láthatja fölség. (még!

Jó fakóm is, az no, melyen ő felségét
Egykor megmentettem, járja, de a végét.

S jó hogy említettem a szegény páráját,
Mert legott a jó úr így kezdé mondását:

Hát ugyan hol hagytad a szegényt? azonnal
Istállóba vele, parádés lovammal

Egyazon jászolból kapjon eleséget,
Még pedig aranyból, — s küldte a cselédet.

Hát te már ettél-e? kérdezé jósággal.
Nem bizony még, felség! kérem átossággal.

Semmi no, csak ülj le — mondá, és leültem, —
Van még vacsoráról egy darabka sültem.

S asztala-fiából egyben ki is vette,
S egy fehér cipóval énelém letette,

Erre bekiáltott a mellék szobába,
Van-e még, hej anyjuk! a slivovicába?

Nincs bizony, felséges férjem és királyom,
Most kapá utolsó kortyát a lokájom.

Szólott a királyné. Ej no, küldjön el hát
A zsidóhoz át, itt a pénz, egy gárdistát.

Dictum factum, úgy lett, héj de nem hiába,
Hogy királynak hozta, gyorsan is járt lába.

S Mózsi, nem hiába, hogy királynak mérte,
Fínomul kitellett mondhatom mértéke.

És amint ekképen ittunk, eddegéltünk,
Régi harcainkról jó izün beszéltünk:

Hát köröttünk egyszer oly sikoltozás van,
Mint mikor két tábor van hadakozásban.

A királyi úrfik (most látám őket meg)
Cifra tarsolyomért összeverekedtek.

Gyermekek! — kiálta rájok édes apjok —
Hát ki van a háznál, hogy ti hajba kaptok.

Hát, az angyalát is, vitéz Hári bácsit
Egy se látja? mindjárt parolát és pácsit.'

Dictum factum, a kis úrfik rendre jöttek,
Vas markomba pompás parolát ütöttek,

Én pedig benyúltam cifra tarsolyomba,
S egyegy karajcárkát vettem a markomba.

„Nem, barátom, ezt nem engedem neked meg,
— Szólott a király — pénz nem való gyermeknek,
Pénzre több szükséged van neked, vitézem.'
És én markomat már tömve dugva érzem.

Szépen megköszöntem, rája elbucsúztam,
Jóllakott fakómat aklából kihoztam;

S a királyi abrak nem is volt hiába,
Mert alig került be huszonnégy órába,

S Bécsből itthon voltam, megcsinált gavallér,
Mert a pénz ezüst volt, s mind meg annyi tallér.

Tallér, az angyalát! még pedig lázsiás,
Hej, hogy elfolyának, mint ezernyi sok más!

De azért az isten tartsa meg királyom,
Soh' se lesz nekem több olyan jó barátom.

4. Szent László hist. költeményből.

IX. Ének, VI. szak.

Mi sors várja a királynét, Ilonát?
Ő örökre odahagyja udvarát;
Magyarország téreire visszaszáll,
A hol illő úrlakot s tartást talál.

De mielőtt útra indul, egy lakot
Megtekintés nélkül még sem hagyhatott:
A királyi várnak egyik teremén
Nagy betegen érte szenved Edelény.

A királylyal jött a hős, kész ontni vért
Ilonáért és megtámadt ügyeért;
Mint futár jött jóelőre gyors lovon;
Mit beszélek? jött szerelmi szárnyakon.

Évek óta újra látni fogja őt,
Kit imádott s most is úgy imád, a nőt!
Érte küzdhet, érte halhat, a kiért
Nem szabadott életében ontni vért!

Látni fogja, a kit annyi éven át
Elveszítve tartott, élte csillagát,
Szíve tágul és szorúl; ki írja le,
Mit remélt, mit érzett, vágyott kebele?

De veszélyes forrongásban vala már
Horvátország, vészben a királyi vár;
A királyné fogva ül, a gyors követ
Levelével közelébe nem mehet!

De van-e gát, akadály, veszedelem,
Melyeken nem győze s győz a szerelem?
Száz kisérlet s terv után a hű futár
A királyné ajtaján — mint őre áll.

Csillogó nagy alabárddal vállain,
Kék ujjasban, bő nadrággal szárain,
Széles bőrövében két nagy hosszu tőr,
Vérköpenyben, ki ösmerné, ki ez őr?

Így csempészi Ilonához a levélt,
Az megérti jó bátyjától a segélyt;
Edelénynyel, ki naponként látja őt,
Tanu nélkül szólhat a rostély előtt.

Ím azonban a magyar királyi had
Győzelemmel tört előre ezalatt;
A királyi palotáig ére már,
Hol Ilonát híven őrzi a futár.

De ki sejti a királyné ajtain,
Őri mezben, alabárddal vállain,
A hűséges Edelényt? jön a magyar,
A tornácot megtámadja mint vihar.

Nyíl sivít be villámként az ablakon,
Átkos élén pusztitás, halál vagyon;
Edelénynek íjju melle volt a cél,
Hol rezegve üt tanyát a gyilkos él.

A királyné mentve van, de Edelény
Haldokolva, vérben fekszik nyert sebén;
Ő az, a kit a királyné látogat,
Mielőtt Horvátországtól elszakad. .

Ott feküdt a termetes, szép férfiú,
Rögtönözött ágyán; kínja iszonyú;
Halvány arcán s mélyen fekvő tört szemén
A haldokló élet húnyó lámpafény. .

Lélekzése szaggatott, fájó, nehéz,
Minden percben egy-egy életév enyész,
Mert közel van szive mellett s szörnyü mély
A nehéz seb, melyet vert a gyilkos él.

A királyné pillanatra megkövül,
Majd szemébe a részvét könyüje gyül,
Oda nyújtja szép kezét, mellé leül,
S ily szót mond a beteg íjju enyheül:

„Edelény, így látlak-e, jó Edelény!
Hűségedért sebben, szenvedés ölén?
Hogyha enyhít, vedd igaz részvétemet,
És bocsáss meg, hogy ezt értem szenveded!“

A levente, bár az élet és halál
Révén áll már, mondhatatlan kéjt talál
A királyné szavaiban : „ „Életem,
— Mond — tied volt, kéj éretted vérzenem!

Oh mivel nem ér fel e szent pillanat!
Melyben hallom kegygyel teljes szavadat;
Mert halálom óráját megenyhited,
Hogy hűségem mégis kedves volt neked.

Köszönöm, oh köszönöm, nagy asszonyom!
Nézd, szivemből kialudt a fájdalom ;
A mit érzek, kéj, öröm és büszkeség,
Mert szemedben értem részvét könyje ég!

Értem! a ki — oh engedd kimondanom
A halálban, én kegyelmes asszonyom,
A mit élve szent titokként őrizék —
A ki érted annyit, annyit szenvedék!

Szenvedék, és mégis szenvedésemért
Odaadtam fényt, dicsőséget, babért!
Egyedüli kincsem, kéjem, birtokom
E kín volt, mert — szerettelek, asszonyom!...

Szerettelek! mint ember nem soha még;
(Tán ez őrült szenvedélyért sujt az ég)
Szerettelek, némán, mélyen, feddtelen,
Szerettelek őrülten, reménytelen!

Kimondottam... büntesd meg a vakmerőt,
Mondd őrültnek, bünösnek, itéld el őt!
De az egy jót mégis megnyerém vala,
Hogy halálom megédesült általa!“ “

Szóla s eldőlt, nagyon kimerülve volt;
A királyné részvevőleg ráhajolt.
„Légy nyugodt, mond, és szava meglágyula,
Mint szerelmben felnyögellő fuvola.

Légy nyugodtan, mert beteg vagy, Edelény!
S kórágyadhoz nem itélni jöttem én!
Gyermekévink emlékére esküszöm,
Szenvedésed a sorsé, nem én bünöm.

Ezután mi lesz? . . . úgy érzem, Edelény,
Hogy a trónon hideg és fagyaszt a fény;
A boldogság szép virága s szerelem
Fénytelenebb s alsóbb rétegben terem". . .

„ „Oh tehát — viszonz az ifju keserün,
S pillanatra testi szenvedése szün —
A keservek kelyhét te is ismered!
S a mit én elveszték, te is keresed?" "

„Elvesztettük mind a ketten, Edelény!
De talán örökre nem! s ha van remény
Életedhez, ha felettünk isten él,
Nem maradhatand jutalmad el, remélj!"

Mint midön a tévedt vándor éjszakán
Sok bolyongás, csüggedés, kétség után
Kimerülve, fáradottan összerogy,
S vég reménye vég szikrája is kifogy;

És elötte egyfelöl már ottan áll
Valamennyi rémivel az éhhalál,
Másfelöl a felcsigázott képzelet
Rémzetében farkasok prédája lett:

Rögtön egy falú harangja cseng felé,
A harang erőt, új éltet önt belé,
Mert közelben embert sejdíttet vele,
És közelgő hajnalt jósol képzete:

Úgy éledt föl e szavakra Edelény,
Láng csillámlott föl fényét-vesztett szemén,
Egy könyét a kéjörömnek zúzva szét,
Ilonának megragadta két kezét.

„„Él az isten! — felkiált — mert angyala
Íme benned s általad megszólala!
Te nem büntetsz engemet merényemért!
Sőt jutalmat ígérsz szenvedésemért!

Oh e szót, még egyszer e szót, asszonyom!
És ölelni a halált kéjjel fogom;
Igen, igen! így eleget éltem én,
S kéjben hal meg a kínban élt Edelény!""

Légy nyugodt — mond megrettenve e heven,
S újra lehajolt rá a hölgy kegyesen —
Szenvedélyed csak nagyítja bajodat;
Akarom, parancsolom nyugalmadat."

„„Igen, igen! élnem kell; a mily sötét
Volt előbb, oly szép előttem most a lét!
Élni érted, élni végetted, neked,
Hogy legyen, ki dicsőítse szent neved!

Élni, élni! s a cselekvés mezején
Megmutatni, hogy kegyedre Edelény
Méltó volt, és — kéjek kéje! teneked
Köszönhetni aztán ezt az életet!

Teneked, a kit imádtam egyedül,
Ki fölöttem magasan állsz istenül!
Élni, élni! . . ." " mond, és lázas ajkain
Kéjörömben olvadt fel a testi kin.

Keze görcsösen szorítá a kezet,
Melyet a hölgy kezeiben feledett,
S mindig összébb, mindig összébb szorula —
Egy vonaglás még s ő — többé nem vala! . . .

„Én ölém meg!" mond a nő fájdalmasan,
S kínaiban mint szobor kövülve van;
S megsiratta szívből és keservesen,
Megsiratta, mint még senkit sohasem!

Fürtöt vágott éjhajáról azután,
Ajakáról csók csattant el ajakán,
Első és utósó — melyet angyala
Pályadíjul a dalnoknak ád vala! . . .

5. Tavaszi dal.

Óh lenge, déli szellő,
Ki bimbókat fakaszt,
Hozd el minél sietvébb
Az illatos tavaszt!

Repüld, repüld be véle
A szép magyar hazát,
Hogy földe bő pamattal
Teremjen ibolyát.

Ibolyáért a lányok
A hegyre menjenek,
Szelíd, vidám dalok közt
Bokrétát kössenek.

Talán a sok virágból
Számomra is terem,
Talán a sok leányból
Fog jutni egy nekem,

Ki megnyugtatja rajtam
Tündöklő szép szemét,
S odadja hókezével
Füzére szebbikét.

6. Ablakismeretség.

Lányka, mint a rózsabimbó,
Ifju, kellemes,
Lett velem boldog fiúval
Ablakellenes.

Más, ha ébred, azt tekinti,
Fön-e már a nap?
Én a lányka keltét várom,
Én a boldogabb!

S látom a hajnal hasadtát,
Kisded ajakán,
A vidám reggel derüjét
Hószín homlokán,

S napvilágot e derüben,
Kettőt egy helyett,
Egy pár ellenállhatatlan
Hóditó szemet.

S e szemeknek ellenében
Oly sovár vagyok,
Szűm alatt kimondhatatlan
Érzelem lobog:

Mintha e lány-napkelésért,
Isten tudja mért,
Sokkal, sokkal többet adnék,
Mint az égiért!

7. Az égő ház.

Ház, elhagyott és árva,
Szegény szivem,
Benn raj gyanánt sürr és forr
A szerelem.

Ah volna bár e házon
Egy ablak is,
Hogy látna bé leánykám,
A kis hamis.

Bizonnyal összecsapná
Mindkét kezét,
Látván mi láng emészti
A belsejét!

8. Költő királysága.

Mert kincset és fényt
Nem birhatok,
Ki mondja gazdag
Hogy nem vagyok?

A képzeletnek
Dús mezején
Királyi joggal
Járkálok én.

S van népem, álmok
Szülötti mind:
Kormányzom őket
Szivem szerint.

S a nép alattam
Nem hord igát,
Nem ismer osztályt,
Nem babonát.

Van díszpalástom,
A tudomány,
Rám ölthető ez
Későn korán.

Királyi pálcát?
Azt is birok:
A toll ez, melylyel
Munkát irok.

De mind ezek közt
A korona
Szivem szerelmes
Menyasszonya.

9. Úti dalok

I. Messze visznek.

Messze visznek
Messze szép hazámtul;
Mértföldekre,
Mértföldek honán tul.
Merre visznek, meddig érek —
Nem gondom nekem;
Nyugtom én a távozásban
Föl nem lelhetem.

A szivemben
Mint selyembogárnak,
Szálerésztő
Tündérek csatáznak,
Menjek a nap bölcsejéhez,
Át a föld szinén,
Mindenütt csak szent szerelmem
Szállán csüggök én.

II. Hozd el, édes esti szellő . . .

Hozd el, édes esti szellő,
Hozd el álmomat,
Álmadólag elfeledni
Hosszu útamat.
Vígy szerelmem bájhonába,
Róza lelkem lágy karába
Vígy el engemet.

Hozd elömbe szép szemének
Bájoló egét,
Angyallelke s szent szerelme
Tiszta tükörét.
Hagyd éreznem olvadását,
Olvadása pillantását
Égni lelkemen!

Annyi boldog óra közzül
Egy órácska csak,
Hol sziv szívvel, ajk ajakkal
Összeforrjanak;
Képzeletben is egy éden
És a kínos messzeségben
Istenéldelet.

III. Felleg röpül fejem fölött.

Felleg röpül fejem fölött,
Az út alattam elszalad;
De ah szivem marad, marad
Éjszak felé!

Mint mágnestü, e szomju szív,
Ha százszor délre löktetik,
Mind százszor visszaszökkenik
Éjszak felé!

Éjszak felé, hol két szép szem,
Nem a földsark jégtengere
E vonzalomnak ingere!
Éjszak felé.

10. Családi képek.

IV.

Kell-e nékem zaj s mulatság
Csendek emberének?
A ki rabja — így gunyoltak —
Házi életének.

Kell nekem zaj és mulatság,
De nem a világé,
Vagy bizony azt vélitek tán
Síri csend a házé?

Kell nekem zaj és mulatság,
Mennyit ők okoznak!
Síppal dobbal kis vitézim
Hogyha rám robognak.

Kell nekem zaj és mulatság,
Sőt csak ebben élek;
És ha még is megsokalnám,
Szerepet cserélek.

S gyermekek közt gyermek állok;
Együtt szökdecsélünk!
Ki tagadja, hogy mi itthon
Jó zajoskán élünk?

IX.

De hát ugyan már melyik az,
Kit szívem legjobban szeret:
E kékszemü lányt, e nyulánk,
Vagy ezt a tömzsi gyermeket?

Ha nézem e bogárszemüt,
Azt érezem, hogy ő maga
Legkedvesebb, mivelhogy ő
Szerelmünk első záloga.

Ha nyakamon a lányka csügg
S viszont én a kis csacska szán:
Ő nékem a legkedvesebb,
Mert két fiú közt ő a lány.

Igen, de itt a harmadik,
Szivemben újra kész a harc —
Ő legkisebb, úgy gondolom,
S most legkedvesb ez angyalarc.

Válaszszon a ki tud s akar!
Én nem tudok, s nem akarok;
Egy asszonyt s három gyermeket
Szeretni tán csak elbirok.

11. Cantáte.

Férfiak kara.

Keskeny a való határa,
Keljetek föl, képzetek!
Ideálok bájhonából
Éneket teremtsetek!
Lenge, lebke szárnyad éljen,
Üdvözlégy phantásia!
Rózsafelhőd bájölében
Él az énekek fia!

Hölgyek kara.

Keljetek föl, érzemények!
Éneket teremteni,
A kebelnek ömledésit
Forró dalba önteni!
Mely az embert boldogítja,
Légy dicsőjtve, érezet!
Csak ha költőt láng borítja,
Szólni ajkát szív tanítja,
Költhet mester-éneket.

Férfiak kara.

Légbe vész phantásiánk,
Könnyü röpte lengzetével!

Hölgyek kara.

Mint dobog, mint ég a láng!
Elborít ah hév tüzével!

A kritikus.

Képzemények, érzemények
Mind meg annyi bábalak;
Ész az ember égi része,
Más egyebe földsalak.
Érted, érted küzködésünk,
Légy dicsőjtve, fényes ész!
Szent világod a vezérünk,
Nélküled minden merényünk
Ködborúként szétenyész.

Férfiak kara.

Jaj az ész repülni tiltja,
És a képzelet kihal!

Hölgyek kara.

Jaj, a lángot mind eloltja,
Megfagy a sziv és a dal!

A müvész.

Lánggal égjen mindig a szív,
Mérd ki, ész, ösvényedet,
Ideálok bájhonába
Szállj el, ábránd képzelet!
Én a mester, összekötlek,
Engemet kövessetek;
Izlés nélkül nincs müvészet
A szabályost és a szépet
Ihletem mutatja meg!

Mind a két kar.

Üdv nekünk, kezet fog észszel
A röpülő képzemény!
Összeforrtak : ízlésével
Mérsékült az érzemény!

A geniusz.

Forrjatok össze
Négy elemek,
Lelkem övezze

Éneketek!
S e csókbul ömöljön az isteni dal,
A mester örökdiszü hangjaival.

Mind.

E csókbul ömöljön az isteni dal,
A mester örökdiszü hangjaival.

12. Kelet népéhez.

Mí vagyunk-e még a hét vezérnek
Sarjadéki, tiszta, szittya vér?
Mí vagyunk-e vére még a vérnek,
Melyet ontott a szent hét vezér,
A midőn nagy Árpád nemzetének
Hont szerezni esküt esküvének?

Ők az esküt, a szentet kimondták
S vérben itták rá az áldomást;
Mí kikért a hősi vért kiontak,
Elfeledjük a nagy tartozást?
Vagy tán nem kőt, mert nem esküvésünk?
És a vér, mit ittak, nem mi vérünk?

Itt van a föld! Karpatok tövében,
Völgye, halma e vértől kövér;
A kaszás derékig áll füvében,
Dús kalászin áldás a kenyér!
S van hizalmas nyája, van borága,
Drága ércet rejt a bánya ága.

Ím de a föld, oly gazdag magában,
Mért virágzék csak felére fel?
Mert a föld lenyügző bérigában,
Mert a nép rajt bérigát visel;
Mert a földön ég malasztja mellett
Emberátok vad burjána termett!

Itt van a víz, négy folyó medrében,
Dráva, Száva, nagy Dunánk s Tiszánk;
Annyi életér a hon szivében,
Mennyi cseppje áldást hozna ránk.
Itt a tenger, ór gyanánt a szélen,
Mint egy isteneszme terjedékben!

Ím de a víz, négy folyód zugása,
Többször átok, mint áldás, mit ad;
Négy szilaj mén áldz nyargalása,
Mely kocsit kocsissal elragad —
S tengerünket, ész és kor dacára,
Tétlenségünk vaslakatja zárja!

S itt van a nép! mely nyolc századon túl
A nemessel együtt vérezék,
Mely ekéhez, kardhőz egyaránt nyúl,
Ahogy a harc kérte vagy a bék;
Itt van a nép, vére még a vérnek,
Sarjadéka a szent hét vezérnek! . . .

De a népet megtöré igája,
Nyolcszáz évet könynyel áztatott,
És ha van, tövisből van virága,
És ha vet, magának vet magot?
Láthatára sűrű, vastag éjjel,
S fáklya nincsen, mely oszlassa széjjel!

Mí vagyunk-e, mí vagyunk-e, kérdem:
A nagy Árpád sarjadékai?
Mí vagyunk-e váltva ősi véren,
Ős elődink méltó fiai?
Kik midőn véren hazát szerzének,
Nagy, dicső nemzetté esküvének?

Az elődök a törvényt kimondák,
S megtarták az eskü szent szavát:
Hogy, kik mint ők, véröket kiontják,
Legyen egy a nagy nemzetcsalád, —
És ki híven küzd a köz hazáért,
Köz javából egyaránt vegyen bért.

Mí a törvényt, esküt és a népet
Megvetettük sok száz éven át;
Jog fölé a kény hatalma lépett,
S szörnyen megcsonkúlt az ős család!
És a földön, vizen és a népen
Isten átka fekszik szörnyüképen!

Fel tehát, ha még egy szikra benned,
Fel, keletnek népe, tettre fel!
Őseidnek lelke még-e lelked?
Megmutatni új, nagy esküvel.
És az eskü szent zsolosmaképen
Karpatoktól Ádriáig érjen.

Oldassék meg a földnek bilincse,
A tulajdon szent legyen, s örök,
S lészen a föld népeidnek kincse,
Színarany az isten-adta rög;
A mi szárnya a madárseregnek,
A szabad föld az a nemzeteknek!

Fékre vedd a víznek tombolóit,
A világnak nyisd meg kapuját,
Öt világrész lássa lobogóid,
Lássa gályáidnak árbocát!
Tenger a föld vére, lüktetése
Népek és hazáknak érütése.

És a nép, mely vér a régi vérből,
Nyerje vissza régi részjogát:
Osztalékát vízből és kenyérből,
És a törvény védő paizsát;
S mert terhet visz, oszt a köz hazáért:
Köz javából egyaránt vegyen bért!

És te, isten, a véghetlen égben,
Magyaroknak védő istene!
Szentesítsd meg összes összeségben
A mi esküt a nemzet teve.

S fény, dics árad Árpád nemzetére,
Mely megérti vére érdekét;
Vagy halál lesz hosszu büne bére,
Mint ki elvetette istenét.
És betelve ezredévi átkunk:
Hogy magunktól jöjön pusztulásunk!

13. Serlegdal.

(A M. T. Társ. 1844-ki nagygyülése évfordulatára).

Nem ötvös szabta meg becsét,
Árát e billikomnak,
Szabad versenynek nyílt terén
Nyert díja ez dalomnak!
Hadd mondjak áldomást vele
Azoknak hallatára,
Kik eddig is figyeltenek
Az énekek fiára.

Mondják, eltünt a lant kora
Rómával, Graeciával,
S a szép középkor vissza már
Nem tér troubadourával;
És, a mi fénye s hímpora
A dalnok életének:
A verseny és a pályabér
Örökre eltünének.

A kor, haszonnak lön kora,
Szellem rugalma nélkül,
A szépnek, hogyha volna is,
Oltára már nem épül.
S mióta fűszeráru lett
A szent borostyán ága,
Nem tűz babért a Capitól
Tassónak homlokára.

Sokat mondott már a világ;
De csak felét higyétek!
Minden kornak van éneke,
S lesz minden nemzedéknek.
Mig kék az ég, mig zöld a rét
S víg csermelyek susognak,
Mig szép leány lesz s hő kebel:
Költők dalolni fognak.

S költő ha lesz, ki énekét
Szívből szívnek dalolja,
Minden hazán, s időkön át
Lesz a ki pártfogolja.
S keblemben a szív feldobog,
Hogy van — áldás reája! —
Van a magyar dalnoknak is
Van már Olympiája.

Üdvözlöm ez Olympiát,
Rákos, dicső meződön!
S égő szemem magasztosan
Tekint el a dicsőkön,
Kik honszerelmök lángiban
Áldozván a hazának,
A nagy Dunának partjain
Oltárt elsők rakának.

Hogy lenne a magyarnak is
Mi nem volt, Pantheonja,
Mely keble s honja istenit
Egy szent gyürübe fonja,

Hogy lenne mű és tudomány,
Melyért a jobbak égnek,
Hív őre, és védcsarnoka
A szent nemzetiségnek.

Az első áldomás övék,
S tiéd, dicső Széchényi!
Kihez kötvék e bús haza
Oly s annyi szent reményi.
Az első magvat itten is
A földbe te vetetted:
S most a berek szent árnyiban
Egy hon hálálja tetted!

A díjbirákat illeti
Másodszor áldomásom;
Nem, mert talán nekem jutott
Megkoszorúztatásom:
De mert a pálya fövenyén
Versenyt és tért nyitának
A tudományok bajnoki
Közt a szerény lyrának.

Mely berke csendes árnyiban
Virágcsók és madárdal,
S vig csermelyek csörgése közt
Immár nem árva járdal,
De hölgyek, ifjak tapsa közt,
Előtte a hazának,
Szabad versenynek nyílt terén
Víhat babért magának.

A harmadik tiéd legyen
Szerelmem szép virága!
Mert általad nyert ihletést
Ifjú korom világa!
Hogy a ki csak szerelmi kéjt
S szerelmi bút daloltam,
Utóbb hazát és nemzetet
Fenzengni megtanultam.

S e három áldomás után
A negyedik s utósó
Tiéd imádandó hazám,
S tiéd legyen, magyar szó!
Mely annyi vesztett kincs után,
Idők vészek dacára.
Reményeink révpartja vagy,
Egy szebb jövő korára!

Szivem kiforrt, borom kifolyt,
A serleg is pihenjen;
De még előbb dicső Tokaj
Nedvével körbe menjen . . . .
Hadd állíthassam azután
Közé az ékszereknek,
Hol gyér, de szent emlékeim
Felrakva díszelegnek.

Kincs és emlék lesz az nekem,
Ha múltamat pillantom;
Szárny és ösztön, ha íhletés
Ragadja dalra lantom;

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Költőnek egy jutalma van:
— Más úgy se vár reája —
Kezéből honfitársinak
Elismerés pálmája.

Családi kincs, s emlék lesz az
Házam kis templomában,
Hol tiszta, jámbor kegyelet
És régi jó szokás van;
S a hányszor ünnepélyre gyül
S családi vígalomra:
Tisztelve nézend gyermekem
Az emlékbillikomra.

És csak, ha egy igaz barát
A régi jó időkből,
Vagy tiszta lelkü honfiú
A jobbak seregéből
Ül asztalomhoz — mert ez is
Ünnep — igyék belőle . . .
Más még azt is, hogy létezik,
Se tudja meg felőle!

14. Kandallódal.

Kályha mellett fül a német,
Sert iszik s tobákol,
Fojtó szénnel fűt, süt és főz
A nehézkes angol;
Magyar ember kandallóba
Maga gyújtja fáját,
S versenyt szija füsti mellett
Hosszu, nagy pipáját.

Üdvözöllek, jó barátim
Kik meglátogattok,
E hazának jó, bal sorsban
S nékem hívem vagytok.
Néked is, hej vándor, ottkünn
Hóban és viharban,
A meleg kandalló mellett,
Ha magyar vagy, hely van.

Mint e cserfa, légyen a szív
Ép, s kemény a mellben;
Mint e láng lobogjon a szív
Tiszta szeretetben:
Szeretetben a hazáért,
Mely tettekre gyújtson;
Szerelemben a leányért,
Mely megboldogítson.

Én kezemmel raktam a fát,
Lángját felszítottam;
A rakásban, a szításban
Két dolgot gondoltam:
Igy rakassék máglya minden
Áruló számára,
S égjen el, mint itt ezen fa,
Ő a hon javára.

Másik, a mit elgondoltam,
Vágyam, és imám lett:
Vajha lángra így lehetne
Szítni minden keblet,
Hogy miként e fahasáb itt,
A hogy égni látod,
Bár csak annyit eszközölne
Meleget s világot!

Rakj a tűzre, szép leányka,
Barna kis galambom,
Tápot adni kell a tűznek,
Hogy felsustorogjon;
Nem elég, szívben szerelmet
Gyújtni szép szemekkel:
A dics az, fentartni lángját
Új s új kellemekkel.

És, ti szíves jó barátim,
És te messze vendég,
Gyújtsatok rá, míg a tűz ott,
Míg a szív itt benn ég!
Üssük össze serleginket,
Vígan, egyre másra —
Sürü, nagy füstöt bocsátva
A nagy áldomásra.

A nagy áldomást a honnak
S minden jó fiának,
És a sürü, hosszu füstöt
Régi borujának,
Hogy, miként e füst sötéten
Nehezült fölébe,
Hogy, miként e füst, enyészszék
Semmiség ürébe!

De mi zúg kün a vidéken,
Mi süvölt fülünkbe?
A vihar hárfája zendül
Társas énekünkbe:
Rajta, szélvész a viharban,
Rajta, társak ittben!
Fölmelegszik lélek és szív,
Lelkes énekekben!

S ha dalunk oly hangosan szól
Mint a vész hárfája,
Ha szivünk oly melegen ég
Mint e tüz lávája:
Mit nekünk hó, mit nekünk tél,
Dermesztő fagyában?
Csakhogy a szív országában
Ébredő tavasz van!

15. Magyar költők apotheosisa.

Fenzengi lantján a költő e szép hont,
Édes szerelmes hangon a leányt;
De hölgye, mert magyar, nem érti, mit mond,
S honának nincs érzéke dal iránt!
S ki érti köztük nyelvét nemzetének,
Hánynak ragadja meg keblét az ének?

Hívság az, a mi a kort lelkesíti,
S a hölgy, korának gyöngébb gyermeke;
Hívság, mi lelke vágyát szentesíti:
Tánc és mulatság, és egy új zeke . . .
Már apja így nevelte bölcsejében,
S nemesb, mit a férj nem keltett szivében.

Testet nevelt az, szellem éke nélkül,
A női lélek ennek csak rege,
És nemzedékről nemzedékre évül
A lelketlenség gyáva bélyege:
Hogy álljon itt fel nő nemesb kebellel?
Magasra, szépre gyúló érzetekkel?

Avagy mi az, miért ma küzdni látod
A férfiút? kik keble isteni?
Pénzért eladja a legjobb barátot,
Önérdek egyetlen isten neki.
Szellem helyett anyag lön úr fölöttük:
Lelket ha lámpával találsz közöttük.

Szépért, jóért így nem lángolhatának!
Szép s jó nekik csak az, mi vert arany;
Nagyot, dicsőt ők nem álmodhatának,
Arról, mi volt, arról, mi lesz, mi van.
Nem álmodának a tündérszigetről,
Mely isten legszebb műve — nőszivekről.

S eljő magasztos, íhletett kebellel
Tündérhonából a kor dalnoka,
Hazát, szerelmet fest láng érzetekkel
S dalát viszhangozzák völgy, szirt foka!
Kettő csak, a ki nem hallgat reája:
A megdalolt hölgy s imádott hazája.

Az ének újra zeng, kettős erővel,
Kettős varázsnak bájos hangjain;
S a hallgató — keringőt kezd a nővel,
Végig szökellve síma padlatin;
Mohácsnak zengi gyászos napjait,
S a hallgatóság — víg pohárt ürít.

Szép, szép a költő élte, ki tagadja?
Költőnek lenni oh mi isteni!
Korban, hazában, mely őt így fogadja,
Hölgy s férfi így nyujt s ily füzért neki!
S hogy fürtiről azt a szél le ne fúja,
Tövissel szegzi homlokára ujja.

Szép, szép költőnek lenni oly hazában,
Hol nyelvszakadtig hagyják dallani;
De ő remél, sírig remél, „talán van,
Kiket lehet szebb vágyra gyújtani!“
Igen, igen, vannak, szebb vágyra gyúlnak:
„Mi a divat?“ kérdik, s ujsághoz nyúlnak.

Hívság az, a mi a kort fogva tartja,
Hívságon csügg a férfi, csügg a nő;
Szárnyas lovát a költő is eladja,
S újságot ír, a szentséget törő!
Szárnyát a lónak a vevő leszabja,
S hogy hasznot hajtson — hintajába fogja!

S ti még sem hisztek, még sem a regének
A pelikánról, mely övéiért
Ketté hasítá léterét szivének,
S ont most is, mint egykor, még egyre vért.
A dalnok ő, ki keblét meghasítja,
S nektek dalát szivestül kiszakítja.

16. Az aranykor.

Hová levél, dicső kor,
Szép s nagynak szent kora!
Magvában elveszett-e
Virágod hímpora?
Hová, hová levétek,
Ti népek, nemzetek,
Kik közt csak nagynak, szépnek
Oltári égtenek?

A szellő dalt susoglott,
Érzett a kő, s beszélt,
Minden berekben isten,
Folyókban szellem élt;
Az ember, és az élet
Két testvér voltanak
Egymással, és a szívvel
Kar-öltve jártanak.

S a hősi tett nem halt el
A tettek mezején;
A szerelem nyögése,
Erény, hit és remény
Lelket nyert a vésűnek
S a lantnak általa:
Te bájkorányod volt az,
Költészet hajnala!

A hajnalból sugárit
Fényes nap hinti szét:
Más nemzetek borítják
Immár a föld szinét,
Dereng, mereng a költés
Homályos sugara,
Korunk az ész delének
Mondjátok, fénykora.

Zöldellő berkeinkben,
Fennen dicsekszetek,
S a rét hímes virágin
Tündérek nincsenek.
Halakkal és vadakkal
Ékes nekünk a tó,
Nymphák helyett folyóink
Hasítja gőzhajó.

S az esti égnek ívén
Átúszó csillagok,
Tán bujdosó testvérek,
Vagy szellemrokonok?
A hold ezüstpalástján,
A nap aranyhaján,
A bűvarázst letörlé
A kandi tudomány.

Minek nekünk a szirtben
Keresni érzetet?
Rejt az nekünk keblében,
Mondjátok, érceket!
A vész dörgő szavában
Tán isten hangja szól?
Nem úgy találtuk azt a
Vegytan szakmáiból.

Az ember kebelében
Vér és nedv habzanak,
Az istenek templomban,
Vagy mennyben lakjanak;
Uj hatalom lön úrrá:
Az észnek istene!
Kiáltotok s kiált fel
Az új kor szelleme.

És kezetekbe vévén
Javító ecsetet,
A régi képnek adni
Vágyván új életet:
A régi bájos képen
Addig javítotok,
Mig festék és a lélek
Rajt elmosódni fog! . . .

Hová levél, dicső kor,
Szép s nagynak szent kora!
Magvában elveszett-e
Virágod hímpora?
Te kőbül és ércből is
Embert képzél vala:
Emberbül is követ gyúr
Ez új kor angyala!

17. Istent imádjon minden.

Istent imádjon minden, mert van isten!
A földön, égen és a tengeren;
De hol, minő alakban s mint imádjuk?
Csak megimádjuk, én nem keresem.

A férfiú az ész szövétnekénél
Meg fogja lelni mindütt istenét,
Meg a nyiló tavasznak életében,
S meg, hol a téllel sírba száll a lét.

Szavát megérti a dörgő viharból,
S a kis pacsirta zengedelmiben,
A büszke tölgyben, és szerény virágon,
A föld üreben, s szív redőiben.

De a gyermeknek meg kell őt mutatnod —
Képet kell adnod, s vezető kezet!
Az értelemnek fényes teremébe
Az érzelemnek csarnoka vezet.

A szív csatornáján vezesd hajóját
Az élet zajgó tengerébe be,
Könnyen lehet, hogy jégre viszi máskép,
Vagy megfagyasztja az ész hidege.

Mért fosztanád tehát meg hímporától
Már bimbaján a gyermek életét?
Miért ölnéd ki ész hideg vasával
Belőle a hit szívköltészetét?

Elég korán, elég korán jövend el
A fanyar élet jégfagyos szele,
Mely hit, remény és szerelem virágit
Szivetlenül, s egyenként tépi le.

Ha tiszta, sallangtól és babonától,
Ha nem rajongó, vak ábránd a hit;
Minden regéje, képes fényhomálya
Egy-egy eszmét, egy érzést szentesít.

Hadd népesítse hát meg angyalokkal
A gyermek a menny kéklő sátorát,
S találja föl, mit földön nem lelend meg,
Egy túlvilágnak sejtelmes honát!

S ha szent falak közt ünnepélyes órán
Fölsír a szívet rázó orgona;
Vagy bús harangzugást terel feléje
A csendes estnek néma alkonya:

Ragadja meg lelkét varázskezekkel
A véghetetlen isten íhlete!
A véges ember rejtélyes valója
Legszebb és legdicsőbb költészete.

A végtelennek órjás gondolatja
Léleknek és szívnek rugalmat ad;
S csak az, kiben magas emelkedés van,
Lehet, mint ember, nemes és szabad.

ERDÉLYI JÁNOS.

1814.

ERDÉLYI JÁNOS 1814-ben született Kaposon, Ung vármegyében. Tanulmányait a sárospataki collegiumban végezvén, Szabolcs, Zemplény és Gömörben több úri házaknál nevelősködött. Atyja, földmívelő létére is, jó rímü takaros verseket csinált, miknek leginkább szentirási helyek s történetek voltak tárgyai; ezenkivül oly patriarchális szokást tartott, hogy családjával hosszu téli estéken zsoltárokat énekeltetett. Mind ennek elhatározó befolyása volt a gyermek kedé-

lyére, s vele a költészetet jókorán megszerettette [1]). Így a Patakon Szemere Bertalan indítására keletkezett magyar társaságnak egyik legbuzgóbb tagja lett; s ennek „*Parthenon*“ába dolgozván, első nyomtatott műve : 1. *Derse*, költői beszély, annak 1834-iki folyamában jelent meg. 1835. óta kezdett többet költeni, s a *Bajza Aurórájában* 1836—7., 1838. a *Garay Hajnal*ában, s ez óta az *Emlény* mindenik folyamában megjelent *lyrai költeményei* méltó figyelmet ébresztettek, s őt legjobb dalköltőink közé rangozták. Állandó dolgozó társa lett az *Athenaeum*nak is ennek kezdete óta, s e mellett a *Részvét Gyöngyei* (1838.) s az Árvízkönyv (I. 1839.) hoztak tőle dalokat, a *Társalkodó* pedig az utóbbi évben némely apróbb vegyes *értekezéseket* is. Mind ezek nyomán az akademia őt már 1839. nov. 23. levelező tagjává választotta, mely évben Pestre tette át állandó lakhelyét, hol nem sokára megházasodván, nejét, a lelkes Vachott Cornéliát csakhamar elvesztette. Ez időben a nemzeti színházat néhány fordítással segítette, mik közől megjelent : *Pártfogolás*, vígj. 5 felv. Scribe ut. franc. ford. Erdélyi (Nagy Ignác Színműtárában, 1. köt. 1840.). Wienbarg „Aesthetikai Táborozásai“-é kéziratban maradt. A Kisfaludy-Társaság őt január 22. 1842. választotta tagjául, s mint ilyen Székács József által azon évi nov. 30. bevezettetvén, először értekezett a *népköltészetről* [2]); a következett évben pedig a társaság kebelében *Boileau tanköltemény*ét adta a *költészetről*, alexandrinekben dolgozva, bevezetéssel és jegyzetekkel [3]). Ugyanekkor a *Regélő*t, melyet Garayval szerkesztett is, számos *széptani bírálatok*kal nevelte. 1843. aug. 1. a Kisfaludy-Társaság titoknokává választatván, ezen állásában hat éven keresztül magának mind ez intézet, mind a népköltészet, s a széptani nézetek tisztázása körül kiváló érdemeket szerzett. T. i. még 1839. dec. 30-dikán *a magyar népköltészetről* másodszor értekezvén [4]), a társaság ez ügynek egész buzgósággal felkarolását határozta el, felszólításokat intézett a magyar akademiához s az összes közönséghez, minek következtén a népköltési anyag meglepő sikerrel gyűlt. Az alatt megjelentek összegyűjtve : 2. *Erdélyi János Költeményei*, Buda 1844., s az akademia által dicséretet nyertek. Előbbi nevendékével, az ifju Máriássyval, 1844—5-ben egy középeurópai utat tevén, visszajövetelekor a lapokban jeles *Uti Képeket* adott. 1846., január 10., már ő fogadta az időközben a Kisfaludy-Társaságba bevett Szigligeti Edvárdot üdvözlő beszéddel [5]), s a folyton mozgatott népköltési ügy kellőleg megérvén, sept. 27. a Kisfaludy-Társaságtól ő bizatott meg a szándéklott gyűjtemény szerkesztése és kiadásával [6]), minek folytán az még azon évben meg is indult, s köz figyelmet és részvétet gerjesztvén, rövid időn három kötetre növekedett : 3. *Magyar Népköltési Gyűjtemény*. Népdalok és Mondák. A Kisfaludy-Társaság megbizásából szerkeszti és kiadja Erd. J. Pest, 3 köt. 1846, 47, 48, melynek másodikában egy bő értekezése áll *Népköltészetünkről;* s azon kivül ehez tartozólag : *Magyar Népdalok*, énekre és zongorára, vagy egyedűl zongorára, alkalmazák Fogarasi és Travnyik; a Kisf.-Társaság megbizásából kiadja Erdélyi J. két füzet fol. 1847 a Kisfaludy-Társaság által Henszlmann Imrével és Toldy Ferenccel együtt a társaság széptani-kritikai hetilapja kiadásával bizatván meg, az ő szerkesztése és munkás részvétele mellett jelent meg 4. a *Magyar Szépirodalmi Szemle*. Kiadja a Kisfal.-Társaság. Szerk. Erdélyi J. Pest, 1847. Két kötet. A bekövetkezett országos változások alatt is folytatta különösen a nép irodalma körébeni tanulmányait és gyűjtéseit, bár 1848-ban, Bajzának a nemzeti színház igazgatóságáruli lelépésével átvett igazgatóság egy ideig lényegesen igénybe vette, 1849-ben pedig a politikai mozgalmaktól mindig távol tartózkodó költőt az események folyamata szinte nyilatkozásra ragadta : 5. *Szabad Hangok*, Erdélyitől. Pest, 1849. Mik után Szemere Bertalan sürgetésére 6. a *Respublica* című politikai lapot megin-

dítván, melyből azonban csak kilenc szám jelent meg, a dolgok rögtöni fordulata őt Pestről távozni kényszeríté. Ez elvonulás a tiszai vidékre vezette, hol ismét felvevén régi kedves irányát, csakhamar következett 7. a *Magyar Közmondások Könyve*. A Kisfaludy-Társaság megbizásából szerkeszti és kiadja Erdélyi János. Pest, 1851., melyet egy bő elmélete a magyar közmondásoknak egészít ki. Egykorulag következett : 8. *A velencei hölgy*, dráma öt felv. Pest, 1851. — Majd 1852-ben a pataki ref. collegiumhoz a bölcsészet tanszékére hivatván meg, azóta s folytatja ugyan szépirodalmi gyűjteseit, miknek egyik eredménye 9. a *Magyar Népmesék*. Kiadja Erdélyi J. Képes kiadás. Pest, 1855.; e mellett azonban újra felfogta itészeti és széptani munkálkodásait is, s teljes szeretettel üzi a bölcsészetet és különösen a hazai bölcsészettörténetet. Ezeknek gyümölcsei többi közt 10. *Aesthetikai Előtanulmányok* I—III. (Új M. Muzeum, 1854. III. IX. 1855. VII. füz.); *Classicai és regényes* I—IX. (Pesti Napló, 1855.); *Arany János Kisebb Költeményei birálata* I—VII. (Pesti Napló, 1856.); *A magyar bölcsészet jelene* I—VI. (Pesti Napló, 1856.), 11. ugyanez kiegészítve külön is, Sárospatak 1857., végre egy munkában levő *története a magyar bölcsészeti irodalomnak*. De hoznak tőle az albumok s a lapok koronként költői, többnyire elbeszélő és népies, dolgozatokat is; s legujabban tanártársaival egyesülve, egy protestáns évnegyedes folyóiratot hirdet : „*Sárospataki Füzetek* egyház és nevelés, tudomány és irodalom köréből“ cím alatt, mely 1857-ik évi júniusban indul meg. — *Két királyné* című 5 felvonásos drámája kéziratban van.

[1]) L. *Újabb Ismeretek Tára*, II. köt.
[2]) L. a *Kisfaludy-Társaság Évlapjai*. IV. köt. 157. s köv. ll.
[3]) *Ugyanott* 189. s köv. ll. — [4]) L. *ugyanott* VI. köt. 79. s köv. ll.
[5]) L. *ugyanott* VII. köt. XVIII. l.
[6]) L. *ugyanott* VII. köt. XXIII. l.

1. Intés.

Ha szíved a hazáért
Ugy lángol és eped,
Hogy vérező keservek
Miatt majd megreped :

Zengj, tégy, csatázz, kinek mint
Adák az istenek,
Oltári a hazának
Hogy füstölögjenek.

Ha zengsz, csak honszerelmet
Súgjon minden dalod;
Ha tészsz, hiven kövessed
Meghívó angyalod.

Ha mégy csaták elébe
Szakítsd föl kebledet :
Meglátjuk a kiömlő
Vérben szerelmedet.

2. Családi kép.

Ezer sohajtássá zokogtam lelkemet;
Mint partot a hullám, szaggatja keblemet
Siralmak özöne.
Fejem fölött im elcsapott a bánatár,
Mélységein szivem, mint egy vérző buvár,
Pályáját futja le.

Oh én szép gyermekem! hidegre vált alak!
Nem arra jöttem én hogy ekkép lássalak,
Fehérben, mint a hó.
Halotti lepledet föl-föltakargatom,
Hol volna még meleg, lágyan tapingatom,
De nem található.

Oh én szép gyermekem! tudád-e mondani,
Midőn, a mely megölt, elkezde sajgani
A gyilkos fájdalom?
Vagy mint az ártatlan bárányka szenvedél,
A mit mondtak, tevéd, jó szónak engedél,
Sírtál-e angyalom?

Hol fájt neked, hol fájt? hadd csókolom meg ott,
Meg a kinos helyet hol szíved dobogott,
S ezt a behúnyt szemet;
Meg ezt az ajkat is hol elfogyott a szó,
A szépen induló, szépen nyilatkozó,
Vidító engemet.

Mert ezt a szót soha el nem felejthetem,
Azt mondta, hogy nincs még magában életem:
Van árvám, s érte én.
És kéztől, mostoha kéztől megóttam őt,
De oh, ha anyja nincs, ki tart meg csecsemőt
Az élő föld szinén?

Meghalt ez a gyermek, fájdalma volt a lét,
Mert a virágszálat, mely sínyli gyökerét,
Harmat nem őrzi meg.

Anyjához fájt e szív, fájt a holtak felé,
Nem birhatá tovább, és megszakadt belé
Az élettől beteg.

S itt fekszik gyermekem, s az édes anyja ott,
Szólítanám őket, de mindkettő halott;
Családom képe, ím.
Fössétek e képet, s hagyjátok érzeni,
Árnyéklatúl azon hagyván föltetszeni
Gyászom, keserveim.

Ott lesz egy férj, atya, sötét érzelmivel,
Ki íŕju volna még, de aggal érne fel,
Mert annyi érte őt!
Jó sorsa ily órát ne adjon senkinek,
Utána hogy sírva nézzen szerettinek,
Mint ő, idő előtt.

Ő íŕju volna még s bánat miatt lesz agg:
Dalolt mint a madár, s leszen majd hallgatag,
S nyugott, minő a tél.
Ha napja egy felét a gondok elveszik,
Másikban a holtak felől emlékezik,
A kedves múltban él.

Örömnek az kinos, hogy nincs mit vesztenem,
Életnek iszonyú, hogy így kell vérzenem,
S nem fáradnom belé. —
Mutatja már egy két bús fejfa nevemet,
Szellők! sohajtásban vigyétek lelkemet
Halottaim felé!

3. Megnyugvás.

Nagy, mély a bú, mit olykor szenvedek,
Fájdalmaimban föl-fölgerjedek.
Szivem keservét panaszolja szám,
S mosolyganak fönt istenim reám.
Én más örömmel nem dicsekhetem,
Mint hogy kezökre bíztam életem;
És a fonal, mely nyájasan vezet,
Hű megadás, gyermekded érezet.
Több gond nem ámit el; mit bánjak én?
S megnyugszom a szív csendes érdemén.
Miért törődjem: vesztek, vagy nyerek,
Hozzám roszak, vagy jók az emberek:
Talán ha nyernék én, veszítne más,
Dijazz meg inkább, szent megnyugovás!
És nem leend, mig élek, gyönyöröm
A más bukásán szerzett káröröm. —
Oh sors! ki bölcsőm is jól ismeréd,
Ringattad e föld gyermekemberét,
E szív buvában megtorlást liheg,
Légy jó, ha perlek, nem hallgatni meg.
Mérhetsz reám, mérhetsz fájdalmakat,
Az én szivem még lágy, meg nem szakad:
Ha vérzik ő, csak türni megtanúl
Az ég kezét kijátszhatatlanúl.
S ki bút szivében jókor ízlele,
Örömre csak kikészül kebele.
Ki szenved és csapást nem néha lát,
Abból telik ki a legjobb barát.

De jaj! ki bölcső óta élvezett,
S kéjjel gyönyörrel tart rokon kezet;
Előbb hogysem a tél hajára hull,
Életgyülölet jegyzi el rabúl. —
Szelíd öregség! várom napjaid,
Nem nézve hívság halvány íŕjait,
A kik sietvést élni buzganak,
És élnek, élnek, hogy meghaljanak.
Azért ne szállja lelkem vakmerény,
Hogy sorsom ellen fölzendűljek én,
Ki a türést bünné keresztelem:
Itt földfeletti kéz bánik velem.

4. Egy gyermek születésére.

A pórkunyhóban gyermek született,
Egy rabbal e földnek több rabja lett.
Szegény a kunyhó, hangos és hideg;
Az élet árva benne és rideg.
Számüzve onnan minden földi jó,
De a nyomor két kézzel fogható.
És mégis örvend a szegény anya:
Bár öröme vég nélkül tartana!
Örvend ama gyermeknek, a ki még
Szive alatt elkárhoztattaték. —
Ki fájdalommal szülted magzatod,
Hogy léteért megáld, nem várhatod,
Ő fog körülgondolni, nézni és
Első csapás fején a születés. —
Mi jobb az életnél, s mi gyászosabb
Mint az, hogy a ki él, százszorta rab?
Mert nem-szabadnak bosszus istenek
Csak fél erényt s hatást engedtenek. —
Fekszel te, kis gyermek, szük póla közt,
Téged keresztviz és könyű föröszt.
Szunyadj el inkább s többé föl se kelj,
Számodra sír lesz jó nyugalmi hely.
Földön kikötvék a nagyság, erény,
Csak szánakoznak a kín emberén.
Bármit mivelj, bár tedd ki lelkedet,
Mint szolga ontnád élő véredet.

5. A csontváz.

Ember, ki rám nézsz félve és vadúl,
Ismersz, nem ismersz régi társadúl?
Szólít egy sírontúli sarjadék:
Voltam halott, de ím föltámadék.

Ajkam piros volt, mint most a tied,
Izlelte bor, csók, illatját, hevét.
Mosolygtam is, de a kedv elhagyott,
Lángoltam is, de keblem elfagyott.

A vígalom, tánc, mámor, zaj, zene,
Mind a világba széjjelröppene.
Szem és agy és szív helye mind hideg,
Belőle jó, rosz mind kihültenek.

Gondold, mi voltam: koldus vagy király,
De szólj igazt, de őszintén birálj.
Tanulj lenézni, vagy rettegni most,
Hozzád, de váltig hű hasonlatost.

Gőgben fejed ki hordod magasan,
Vagy szolga lelked csúszik aljasan,
Emlékezzél meg, eltávozva, rám:
A legjobb leckét néked én adám.

6. XIX. század.

Némely fej a tizenkilencedik
Század hirével úgy hetvenkedik,
Miként ha itten volna a határ,
Min túlhaladni nem lehetne már.
Az ily fejeknek dolga széltiben
Könnyen halad le a viz mentiben,
S fordúl hová a fő szelek verik,
Az óperenci mondás tengerig.
Ilyen halandó nem tész örömet,
Az ily fejekben nincsen köszönet;
Mert semmi másról nem gondoltanak,
Mint a miről itt-ott hallottanak.
Fülökbe jött két-három kósza hang,
De nem gyanítják, mit zúg a harang,
Halottat-e vagy ünnepet jelent,
Vagy égi vészre kong sikertelent.

Miért, hogy a tizenkilencedik
Század magasra földicsértetik?
Talán ki e jelszóval síkra áll,
A sült galamb önként szájába száll?
Keresztbe dugván munkátlan kezét,
Magába szívja a világ eszét?
Mert megsegíti bűvös Sámiel,
Leírhatatlan dolgokat mivel?
Igen! magáról némely azt hiszi,
Hogy a világot tenyerén viszi,
S nem gondolóknak, a mit betanúl,
Fülökbe zúgja irgalmatlanúl.
És okra nem hajt, mely ész fegyvere,
Okos beszéd nem az ő kenyere;
Azért is, amit csak hasból beszél,
Elfúja könnyen, mint pehelyt, a szél.

Miért, hogy a tizenkilencedik
Század magasra földicsértetik?
Várjunk jövendő egy két századot,
Melyen, ki most hal meg, feltámadott.
Ha e világra majd rá ösmere,
S miként lesz élő század embere?
Tehát belátni nem szörnyű nehéz,
Hogy még ezentul is munkál az ész.
Mi fő igazság és imádtatik,
Igaz lesz az, bármikor mondatik.
Ki a jelenkort, mely csak egy darab
Időcske, s elfoly mint a könnyű hab,
Hinné igaz, jó, szép bölcsőjéül,
Csalatni fogna mértéken felül.
Az eszme áll, mióta e világ,
Felé a kor csak fokrul fokra hág.
Ekként az eszme úr, a kor pedig
Erős urától függ s vezettetik.
S ha ellenére jár gondatlanúl,
Megsínyli egy más kor mondhatlanúl.
Igy láttam én nagy bús történetet,
Ha Nemesis, hol kelle, büntetett,
Midőn a népek s nemzetek közé
Feddő haragját lángban küldözé.
És folyt a vér, mint víz, fogyott a nép,
Pusztúlt az élet mindenfélekép.
Egy szócskaért, mely eszmévé növe,
Jött trónok ellen a had mennyköve.
Erős a szó, ha eszme, s nem hal el,
De áll fölöttünk fenyitékivel.

Miért, hogy a tizenkilencedik
Század magasra földicsértetik?
Megmondva, téve minden? úgy miért
Áll a világ, mint egy nagy — semmiért?
Belőle még csak töredék darab
Szabad, de a nagy rész a régi rab.
Van még, hol ál hit pókhálóskodik,
Az éj javában most uralkodik,
Még nincs elérve a csillagtető,
Mert a biró megvesztegethető.
Még él az önzés, s meddig élni fog
Törvénynyel óva, nem lesz jó dolog.
Igazra, jóra látszat ösztönöz,
Egyik sem kell, ha mázt nem kölcsönöz.
Szépnek magában olcsó kelete,
Kacérnak inkább van tekintete.

Miért, hogy a tizenkilencedik
Század magasra földicsértetik?
Nincs ennek árnyas, ferde oldala,
Mi korszakoknak egyiránt vala?
Mily ráfogás és mily badar beszéd
Pangásba tenné a világ eszét,
Ha a jövendő-mondás süvege
Lehetne a lángésznek bélyege.
Azért, komácskám, szállj kisé alább,
Hogy a szemedbe lássunk legalább,
Ki múlt s jövőre nagy tekinteted
A kis jelenből látnokként veted:
Vakandturányon áll igy a bogár,
S ugy véli: álláspontja sziklavár;
S az ész előtt levévén kalapod,
Majd csak lemenve dícsérd a napot.

7. Választó gyülés.

1458.

Őszidő volt, általhűlve a lég,
Téli szállást Mátyás nem fogad még.
A vitézek rendben és rendetlen,
Örtüzeknél nyugton és kedvetlen.
„Egy török sincs tán már a világon?
Rozsda fog ki a magyar szablyákon?“
‚Ej dehogy nincs, vitéz Bánó bátya,
Feljön a hold nem soká, meglátja;
Bár az ördög mind elvitte volna!‘ —
Bánó bátya most azért se szólna,
De nem állhat ellen haragának,
S feddőzési ekképen valának:
„Eb-ugatta tintás rosz diákja!
Mért nem ül honn, s nem a tollat rágja!“
‚Jobb is volna most a tüzelőnél!‘

A diák mond, s Bánó bátya fölkél:
„Pusztulj innen, mert mindjárt leváglak,
Minek élsz te nekem bosszuságnak?
Hátha még ugy volna!“. . . . itt bezárta
Ajkát, hogy meg fogják kérni, várta;
Mert ahol csak jó szerét tehette,
A beszédből soha nem feledte
Azt az éjet, a melyen királynak
Tették Mátyást, hátán a Dunának;
S míg regéle jóizün felőle,
Sok pohár bor elfogyott előle.
Sok pohár bor, sok jó napja folyt el
A vitéznek terhes hatvan évvel;
Szép, halálig emlékezni rája,
Mert a multban szebb a hősi pálya.
— Mondja el még egyszer, a mit kérünk,
Bánó bátya, mert olyat nem érünk,
Hogy mi is majd tudjunk mit regélni,
Ha az isten haza fog segélni. —
Így az íjjak; és pénzt összetettek,
S agg hősünknek egy pint bort fizettek,
A diák is a szép tüzet látván,
Figyelő kedv látszott ábrázatján.
„Hát magamnak kell-e iddogálni?“
Monda Bánó, s sorra kezd kinálni,
Addig addig, hogy mikor megtére
A kulacs, felállhatott fejére.
„Üsse patvar! csendesség! ha mondom,
Mert hiába mellemet nem rontom.“
S igazodván jól ülőhelyében,
Így beszéle szózatos kedében:
Nagy hideg volt, és javában a tél,
És csikorgott, csattogott a felszél.
Mélyen a fagy holtak országáig,
De száz mérföld volt Pesttől Budáig.
Csak rá kellett nézni a Dunára,
Hogy ne ülj fel senki csónakára,
Egy-egy jéghegy zsurlódó zajában
Elsodorja mit talál utában.
Hej de Mátyás rosszul cselekedte,
Hogy Szilágyit várba láncra tette,
Mert ha ő nincs, ott veszhet Prágában,
Cseh királynál idegen fogságban.
Az volt ember! mintha most is látnám,
— Bár azóta a mennyből tekint rám —
Mintha látnám, mint néz a Dunára,
És haragszik húzódó zajára;
Egyet dobbant, s a zaj még sem áll meg,
S már Budán a dolgok nehezednek. —
‚Hát mi történt a magas Budában?‘
Majd elmondom, várjatok, sorjában.
A mi népünk Rákoson tanyázott,
Csüggedezve itt-amott portyázott,
Mert hiába isten ellen menni,
Budavárát nem lehet bevenni.
Ott pedig már fényes úri rendek,
Összeülvén, szinte nem pihentek,
És ha megvan, amit ők akarnak,
Úgy örökre vége a magyarnak.
Ezt Szilágyi elképzelte végig,
De nem ért fel kardja a gyülésig.
S ím midőn már csaknem célhoz ére,
— Negyven ezres tábornak vezére —
Egy rosz árok, vízmosás, utában,
S nem haladhat a nemzet dolgában.
Nyugtalan volt, jött ment a Dunához,
Majd Rákosra hozzánk, táborához.
S mint a szélben vad ménét ugratta,
Még a hó is szikrázott alatta,
És oroszlánkörmös kacagánya,
Mint egy sárkány, húzódott utána.
Majd leszállott tajtékos lováról,
Süvegét lekapta ősz hajáról,
S összetette két kezét az égre,
Kérve istent csak most segitségre:
Bár a föld oly csontkeményre fagyjon,
Hogy halottnak keble sírt ne adjon.
Fagyjanak meg kedvesink ölében,
S veszszen a mag nyári hüvelyében! —
„Katonák!“ így szóla most mihozzánk:
„Nagy dicsőség és nagy munka vár ránk.
Egyik szemmel nézzetek nyugatra,
S nem a lángzó esti alkonyatra,
Hanem arra, melyen sírba méne
Hunyad a nagy, népünk napja, fénye.
Másik szemmel nézzetek fiára,
Az irígység véráldozatjára. . . .“
Itt kitört a harsogó rivalgás,
Szóhoz nem jött sem Szilágyi, sem más,
Mert fris emlék volt, a mit beszéle,
Lelkeinkben, mint a tegnap, éle;
S a Hunyad név, nagy név és az is lesz,
Míg a földön egy magyar sziv érez.
A seregben most halk suttogás kél,
Mert Szilágytól még barátja is fél,
Minthogy nem hitt akárki fiában,
Áruló sok lévén a hazában.
De ha tenni kelle s ő kilépett,
Seregestül hóditá a népet.
Most is úgy volt, a Réztől Tiszáig,
A Tiszától jégzajos Dunáig
Őt követtük egyes értelemmel,
Tisztelettel s aggó félelemmel.
Szólván a két Hunyadnak felőle,
Halljuk — mondák — mit húz ki belőle,
Mert némelyik jött oly gondolatra,
Ön személyét hogy vetendi latra,
S mint Hunyadnak híve és rokonja,
A köztetszést így magára vonja,
És a másik pártnak ellenében
Koronára számol a szivében.
Szép fehér volt a hó, melyen álla,
Nem fehérebb, mint ősz fürti szála,
De piros lesz csepjétül vérének,
Mert a tör már készen volt szivének,
Ha csak egyet szóland is magáért,
S nem a Hunyad kisebbik fiáért.
Én hallgattam, látván a szeméből,
Hogy minden szó ömlik a szivéből,
Mert a szónak, mint ezüst s aranynak,
Szinte jó vagy rosz pengési vannak.
Ő csak egyet vallott meg magárul,
Hogy most a hon oltárához járul;
Szent a szándék, mely lelkét hevíti,

De mit ér ha isten nem segíti,
S ott vesz Mátyás idegen országban,
Cseh királynál szomorú fogságban. —

A gyanakvók mostan elvonultak,
Kezeikből a török kihulltak,
És Szilágyot diadalszekéren
Hurcolá a nép a pesti téren.
Új nótákat kezdtek énekelni,
Mátyás képét zászlókon emelni,
Hogy magasban minden honfi lássa,
Hős Hunyadnak ki lehetne mássa.
S áldást mondván a Mátyás nevére,
Esküvének szentül hűségére. —

A diák, mert szemfül volt, koronként
Lekesülni látszatott fokonként.
És szemén a kedv s bú érzeténck
Gyors tusái egy könyben küzdének.

— Lángolót kell arr' a tüzre tenni —
Monda Bánó, — nem látok beszélni!
Hol hagyám el? úgy! a pesti népség
Vén Szilágyban egyszer úgy bizott még.
Ő pedig, hogy rettentőt mutasson,
Mely Budán a várba is behasson,
Sürű lánpák közt, mik úgyan égnek,
Mint vilára óriás szemének,
Part mentében, a víznek hosszában
Nagy bitókat állíttat sorjában,
S mindegyikhez egy-egy szörnyü embert,
Ad kezökbe, a mi kell, ölő szert;
Ki nem enged szükségben szavának,
Élet és vég módjában valának.

Ím megtörtént a csudák csudája,
Egyebet mert nem mondhatni rája —
Általállt a jég, de még alíg állt,
Már Szilágyi torlaszin haladgált,
Néhány íjju választott körötte,
S zászlóját a várban felütötte.
És üzent át mindjárt a nénjének,
Nagy Hunyadi gyászos özvegyének,
Hogy mondjon le keserűségérül:
„Ezt üzenem Budavár hegyérül."
Ott pedig zárt ajtók- s ablakoknál,
A királyról nagy tanácskozás áll.
Mit mondand rá hős Szilágyi s népe,
Egyetlennek sem jutott eszébe;
S titkosan már arra szavazának,
Hogy ma éjjel még választanának;
Csak hogy a több szó Garára essék,
S ezt titokban még ma kivihessék,
A sükerrel majd holnap kilépnek,
Felmutatják a királyt a népnek;
És ha egyszer díszlik koronája,
Hódolattal néz s hallgat reája.

Míg titokban ily tervek folyának,
A vén hős is ád intést hadának.
Mennyet hasgat a tábor zenéje,
Nép s harangszó zúg, zajong közéje.
A sok fáklya barna lángvilára
Felpiroslik az éj orcájára.
Még az ég is, mint szokott, ha tüz van,
Áll felettök fényes ragyogásban;
Csillagoknak elhal villogása,
Oly özön a fáklyák lángolása;
S a felindult zajnak, szenvedélynek
Közepette híre sincs a télnek.

Most tekintsünk egy szép palotára,
Száz ablakkal szolgál a Dunára.
Fátyolos nő lép ki erkelyére,
Hajtogatják a zászlót feléje;
Méltóságos és nagyságos a nő,
Hadainkon bátran eltekintő.
S íme könnyes fátylát örömében
Leszakasztja mindnyájunk szemében,
És ereszti a zajnak szelére,
Örömének örök emlekére.
Így Erzsébet, a Mátyás szülője,
Lőn a kedvnek megkettőztetője. —

S ám mi történt azalatt Budában?
Hős Szilágyi nem reng bosszujában,
Bár midőn belépe a terembe,
Nem akarták venni figyelembe.
Ő pedig most egy-két ablakot nyit,
S látni tábort kétszer húsz ezernyit,
És bakói amint feltünének,
Vére állt meg a Garák szivének.
„Árulás!" mindnyájan így kiáltnak,
De sietni kelle agg Szilágynak;
S társi által, kiket úgy hagyott el,
Hogy, miként a húr, egy pendüléssel
Elvezessék a szót, felkiáltja:
Éljen Mátyás, magyarok királya!
És amint ő elkiáltja ott fen,
Elkiáltjuk lent mi negyven ezren,
S amit ő ott fenszóval kivána,
Azt mi ittlen percenként utána;
A mit ottfen neki feleselnek,
Rá alulról kardjaink felelnek.
Mint magát a vén Szilágy viselte,
Azt csak Hollós Mátyás érdemelte.
Dictum, factum, minden jól ütött ki —
De Bánót már nem hallgatja senki.
A diák van csak mellette ébren,
Társi mind elszunnyadtak körében.
S a mint Bánó széttekint, jön a hold,
És a holddal a török sereg volt.
A diák felpattant: „áldjon isten
Jó vitéz!" mond s híre hamva sincsen.
Nézi Bánó, mit nyomott kezébe,
S egy aranypénz csillog a szemébe.
Nézi reggel s Mátyás képe rajta:
„A király volt!" és nagyot sohajta:
Nem sértette-é meg a beszéddel;
S az aranypénzt emlekül tevé el.

VACHOTT SÁNDOR.

1818.

VACHOTTFALVI VACHOTT SÁNDOR Gyöngyösön született, 1818-ban, hol a kathol. gymnásiumban vette első oktatását. Innen 1831-ben Eperjesre menvén, az ottani ev. lyceumban folytatni tanulmányait, Sárossy Gyula serkentésére jó korán kezdett verselni, s mint jogász, elnöke is lett az ottani magyar társaságnak. Első nyilvános fellépése 1838-ban az *Athenaeum*ban történt, midőn Nógrádban törvénygyakorlaton volt; majd Pestre jövén, 1841-ben ügyvédi oklevelet nyert, az ügyvédséget azonban nem gyakorolta, egészen magának s önmívelésének, utóbb, miután a szellemes Csapó Máriát nőül vette, Tápió-Sápra Pest várm. vonúlva, kis gazdaságának élt, de keble költői sugallatait soha vissza nem utasítva. Első kisérletei nagy reményeket gerjesztettek felőle, s így azon tizenkét jeles közt találjuk, kiket a Kisfaludy-Társaság, átalakulásakor, 1842-ki január 22. kebelébe felvett. Garay János volt elfogadásával megbízva, mely azon évi sept. 24. ment véghez [1]), s ez alkalommal Vachott Sándor *A külföld rabja* című költeményével köszöntött be, mely költői dolgozatainak mind eddig koronája maradt [2]). Ennek köszönhette azon kitüntetést is, mely szerint a magyar akademia őt, a lyrai költőt, 1843. oct. 7. level. tagjául választotta, de abban, szabályszerű előadással, helyet soha nem foglalt. Költeményeit 1845-ben szedte össze s adta ki: 1. *Vachott Sándor Versei.* Pesten, év nélk. (megjel. dec. 1845.). Ezeket egy évvel utóbb követte: 2. *Báthory Erzsébet*, történeti beszély két énekben. Pest, 1847. 1848-ki év őszén a magyar kormánytól hivatalt vállalván, Pestre költözött; honnan a forradalom után rédei kis birtokára vonúlt, és csendesen élt családja körében, míg, 1853-ben, midőn belizgatások következtén többen gyanúba vétettek, ő is elfogatott. Ez eset zavarólag hatott kedélye s elméjére, s őt ismételt öngyilkolási kisérletre ragadta, mire több havi fogság után szabadságát visszanyervén, visszatért ugyan, de csak múlólag, léleképsége. Ez ínségben hitvese mint szabadító s ápoló őrangyal állt mellette mindenkor, sőt irodalmi keresettel is támogatta családját (két valóban költői regényt írván 1854. 1857.). Testvére Imre legujabban egy teljes kiadását eszközlötte verseinek: 3. *Vachot Sándor Összes Költeményei.* Pest, 1856.

[1]) L. a *Kisfaludy-Társaság Évlapjai* IV. köt. 27 l.
[2]) L. *ugyanott* 147. stb. l.

1. Cornélia emlékezete [1]).

Ha bízni van mit földi sejtelemben,
S lát a magasból tiszta szellemed,
Úgy látod a köny árjait szememben,
S utánad égő mély keservemet.
Tekints alá, nézz e kebelviharra,
Mely csillapúlást hasztalan keres;
Talán egészen érdemetlen arra
Még sem valék, hogy oly forrón szeress.

Egy szív tövében nyertünk életet mi,
Szebb éveink egy tájon múltanak;
Távolban egymást nem kellett keresni,
Hogy érzeményink egybe forrjanak.

Szent volt a lánc, mely összefüze minket
Szülék után, de sorstól szállа ránk;
Más tette inkább egygyé kebleinket:
Lelkünk után is testvérek valánk!

Nem mintha példás szellemkincseiddel
Volnék megáldva, gyarló ember én;
Tebenned a jó szent forrása tünt el,
Méltó vagy ülni isten jobb felén;
Azt értem én csak minden szózatommal,
A bút okozd, ha nem hű szót lelek,
Mit mélyen érzek s édes fájdalommal:
Hogy mint te engem, úgy szerettelek.

Azt sem! Ki tudna úgy szeretni, mint te?
Hol indulat, mely oly tisztán ered?
Ó bár szeress az üdvnek közepette,
Mert úgy a földön senki nem szeret.

1) T. i. Testvére, Erdélyi Jánosné.

Érzelmeidnek elpusztúlt világa
Fölrázza minden hőbb érzéseim;
S lelkem, miként az árvafüznek ága,
Mélyen lehajlik bús emlékein.

Ah láttam én több évi szenvedésid;
Kimondhatatlan mennyi ért vala!
De hitlenek közt nem hagyott el a hit,
S nemesbülél a búnak általa.
Sérült szived bár, ép maradt erénye,
S ez szenvedésben fő vigasztaló!
Gyakran határt lelt vágyaid reménye:
Határt szivedben soh'sem lelt a jó.

Arcod szelíd volt hosszu bánatidban,
Szives bocsánat ült vonásain;
Komoly tanulság hangzott szózatidban,
Oltalmazó az élet habjain.
Mi legnehezb, mi legtöbb küzködést ad,
Míg íjuságunk fencsapongva száll,
Te azt eléggé könnyen megtanúltad;
Te nélkülezni békével tudál.

S midőn kifáradt sorsod balhatalma,
S boldog nyugalmad végre fölleléd;
Midőn az átélt gyötrelmek jutalma
Hű férj ölében sugárzott feléd,
S legszebb örömnek indúltál elébe,
Hivén : a jó ég fog vezérleni:
Rideg koporsó vett sötét ölébe,
Édes hited nem bírt megőrzeni.

S mellette álltam a hideg tetemnek,
Jaj énnekem, hogy halva láttalak!
Miért örülnék már én életemnek?
Azért vagyok csak : hogy sirassalak!
Hol fog pihenni csöndes kéjjel a szem,
Midőn utánad vágy-epedve néz?
Hajh mély a sír, s az ég magas felettem :
Bár hol kereslek, mindig messze lészsz!

Nem vártam én, oh végzet, kedvezésed,
Hogy ellenem lészsz úgy is tudhatám;
De tűrhetetlen immár üldözésed,
S kegyetlenebb vagy, mint gondolhatám.
Ha zúgolódom, légyen megbocsátva!
Békételenné tőn a veszteség;
Hol a keresztyén, ki őt halni látva,
Ne mondta volna : Kár érette még!

De mind hiába! Pályád véget ére.
Örökre hűves álom szálla rád.
Szent béke lengjen sírod gyászhelyére,
Nyugaszsza isten hű szived porát!
S te vérező szív, mit fogsz még epedni?
Kifogyhatatlan bú mi haszna nyom?
Ha nem tudál őérte megrepedni,
Légy néma hát! Mit ér a fájdalom?

2. György úrhoz.

Hogy élsz, mióta tőled messze váltam?
Úgy folynak-e, mint hajdan, napjaid?
Le bírod-e még vágni tenkezeddel
Kétszer hetenként ősz szakállodat?
Belátja-e még a határt szemed,
Vagy lábaiddal fáradsz most oda,
Hová szemeddel jártál azelőtt?
Zsémbelsz-e még, ha olykor megficamlik
A házi rend, mely őstörvény gyanánt
Több század óta szállt firól fira?
Valljon, ha rád s a múltra gondolok,
Úgy él-e minden, amint képzelem?
Mert én nem egyszer gondolok reád,
És képzeletben színről színre látlak.
A szép vidéknek hűves bérceit
Édes teherként hordom lelkemen.
Az íjuságnak andalgásival
Ott jártam én a lombos tájakon.
Bizonytalan volt sorsom és jövőm,
S küzdött az íjju tántorgó hitével.
Egyszerre fölkelt a vihar szele,
S mint vén harangnak tompa hangjai,
Hajlongva zúgtak a fenyők körülem.
Szétnéztem ekkor — és mi jól esett
Mintegy inogni látnom a világot.
Te hon maradtál és a házeresz
Alól ohajtva nézted jöttömet.
A vész miatt betértünk tüzhelyedhez,
S asztalhoz ülvén, gondos nőd nekünk
Ételt, italt bő kézzel juttatott.
Midőn kitombolt a zúgó vihar
S zárt ablakod jó légnek megnyitád,
A ház előtt felnyúló büszke hárs
Dús illatával tölté a szobát be.
Eljött a sánta szomszéd alkonyatkor,
Kit mí szerettünk sok tréfáiért,
És nyílt örömmel üdvezeltük őt.
Kivűle jöttek olykor többen is.
Te jó boroddal nem késtél soha,
Hogy megfelelj a ház becsületének.
Így folytak és nem másként napjaink,
S bizony nehéz volt egymástól szakadnunk.
Sirtál s az étel sem kellett soká! —
Most hű körödtől távol élek én,
Pezsgő világnak folytonos zajában,
És kedvez a sors többfelől nekem :
De a szerencse közt is boldogít
Emlékezetben bírnom egy helyet,
Hol még az őskor bölcs szokásait
Nem forgatá fel változó csere;
Hol a csalárdság és képmutatás
Nem hányja minden lépten tőreit;
Hol a természet egyszerű fia
Késő időkre nyújtja életét,
S csöndes halállal tér a föld alá.

3. György úr halálakor.

Midőn utószor mentél ágyadig,
Érezve a bajt, mely rád nehezült,
Elképzelem, mint csóváltad fejed!
De oly közel nem sejtéd a halált.
Szép rendesen, mint véredben vala,
Az ágy előtti székre vetkezél,

S nem gondolád, hogy mindegy már neked,
Akár a földre hányd ruháidat,
Avagy kidobd a keskeny ablakon.
És hála isten, hogy végpercedig
Veled maradt a biztató remény;
Szent lámpa volt ez, mely jótékonyan
Hinté sugárit a beteg körül,
Mely a midőn kialvék hirtelen,
Együtt aludt ki életed vele. —
E pillanatban zordon lön a ház.
Sötét alakja, mint gyászravatal
Állott az éjben bús kietlenül.
Az éltető lég ajkaid felett
Nevét s hatalmát meghazudtolá.
Mely künn leszedte a fák lombjait,
Mely ellen ajtó, ablak, zárva volt,
A messzeterjedt őszi pusztulás,
Ben a falak közt is, sátort ütött.
Elnyúlva széles ágyad közepén,
Magad levél a pusztulás jele. —
Tested köré az udvarnép begyűlt
S együtt virasztá a rest éjszakát.
Doboghatának váltig méneid,
Megnézni őket kedvetlen vala
A bánatába elmerült cseléd.
Túllépni a szűk pitvar küszöbén
Tartózkodott a félénk szolgalány.
Künn a sötétben lengő szellemed
Halk suhogását vélte hallani.
Éjfél után megszólalt a kakas,
Hirdetve jókor a dologtevő
Napot. De szét nem mentek emberid
Kezelni a nap rendes dolgait:
Együtt maradtak a rideg tanyán.
Csak a legéltesb szolga távozék
Elhozni keskeny deszkaházadat,
E gyászhajót, mely könnyek árja közt
A zord enyészet tengerébe tünt.
És ott pihensz most végitéletig,
Hol fekve várod a föltámadást.
Veled letünt az ősök jobb kora,
S helyébe jönek színtelen napok.
Üres magányban fog fenállani
Emlékedül a tisztes ház fala.
Rokon s barát betérnek udvarán,
De nyílt karokkal a szelíd öreg
Vendégeit nem jő üdvezleni.
György úr ezentúl nincs hon senkinek:
Ő a világgal már számot vetett,
S barátihoz sem lesz többé köze.

4. A külföld rabja.

1843.

Még látod a hon véghatárait,
Az est elönti rajtok bájait.
Még bérce ormán látsz pásztortüzet,
Folyója partján látod a füzet.
Ó még az édes léget szívhatod,
Mitől e föld oly szép, oly áldatott.
Jól megtekintsd! Midőn hajnal hasad,
Hazád az éjben tőled elmarad.
Ne kérdd: ha jösz még vissza vagy soha?
Sorsnál a válasz — s sorsod mostoha!
Vesztvén szülőket, jó testvéreid,
Hű lányt, barátot, kebled híveit,
Kiket miattad fájdalom viraszt,
Szegény rab íjju, melyiket sirasd?
Ők nem gyanítják éji utadat,
Rég nincs felőled biztos híradat.
S most, amidőn e szép honból kimégy,
Hogy ismeretlen ország rabja légy:
Most, a midőn elmégy örökre tán,
S nem jösz, ha jösz, csak számos év után:
Bucsútlanúl kell tőlök válni meg,
Ez fáj — ezért vagy oly igen beteg.
És nincs, kitől egy jó szót küldenél,
Ha ezt sem, úgy hát kebled mit remél?
Nincs egy betűcske, nincs egy puszta jel,
Mely hírül adná merre vittek el.
Ki már a sírban tölti éjjelét,
Tudják a holtnak is nyugvó helyét:
Te élni fogsz, s nem tudják merre, hol?
Bár azt se tudnák, hogy kinoztatol!
Könnyít e percben mély fájdalmidon
Hogy most veled, még itt a drága hon.
Ó itt a hon még, legtovább hive
Annak, kinek leghübb hozzá szive.
Tőled bucsúzik, búsan nézve rád,
Értsd meg fiadnak néma búcsuját,
Te, kit szerelme mindig hön ölelt!
Ki rólad annyi jó reményt növelt,
El messze rabnak éretted megy ő,
Tőled bucsúzik a hű szenvedő. —
S tovább, tovább visz a gyötrelmes ut,
Nézd nézd hazádban a végső falut.
Bús csöndesen szól ott az estharang,
Átrázza bágyadt idegét e hang:
Fut a szekér bár és gyorsan viszi,
Mintha temetni vinnék, azt hiszi.
És sírni tudna, búban sírni jó,
Gyakran beszélőbb a köny, mint a szó,
De a szekéren ülnek örei,
S szivébe visszafolynak könnyei.
Azok ne lássák őt siralmiban,
Kiknek bajosztó részvét tiltva van.
Ne bánd, ha nem sírsz! foghatsz sírni még,
A nagy magányban lesz időd elég. —
S fölkél a hajnal. Fénye ünnepi
Sugárral a zöld tájat ellepi.
Az éjben eltünt szép hazája már,
A merre lát, néz, idegen határ.
Ki azt hiszi, hogy egy nap fénye süt
A terjedelmes földre mindenütt,
Honán kivül tán kételkedni fog:
Valljon honott nem más, szebb nap ragyog?
S hogy van fajunknak önnön istene,
Ha messze járnál, hinned kellene.
Ó bár te vallhasd egykor e hitet,
Kit majd a börtön gyászhomálya fed.
Neked lehet még tiszta kék egen
A felkelő nap méltán idegen.
Miként az égő háznak lángjait,
Búsan tekinted tűzsugárait.

Sugárival, hogy most még rád veti,
Nem arcodat, de lelked égeti.
S amint tovább visz a gyötrelmes ut,
Mindig kopárabb, pusztább tájra jut.
De ő a tájra nem sokat tekint,
Alig tudá, hogy vészes alkony int.
Egy nagy ború lön a vidék ege,
El-szétterülvén sürü fellege.
Lezúg a zápor, minden oly setét,
Tükrözve látja ő gyászéletét.
Kivül a várat meg sem nézheté,
Hová setét ut vészben vezeté;
Melynek rideg, mint a sír, belseje,
Hol annyi átkot látand bús feje!
És ottan áll ő, a négy fal között,
Borzadva látja, milyen helyre jött —
De borzadás még inkább szálla rá,
Midőn az ajtót őre rá csuká.
És ottan áll ő, némán és merőn,
Mély kínja is megállapodva lön,
Miként a tör, hahogy mélyen talál,
Az átdöföttnek keblében megáll.
Kitépve öt ég föld áldásiból,
A zord itélet számos évre szól.
E gondolatra fölreng kebele,
S ismét tolongó kínnal van tele.
Egy rája ömlő tenger a sok év,
Melyből menekni hol van békerév?
Volnál idős, ó volnál éltesebb,
Oly égetőn nem fájna tán a seb;
De a remény s a tett legszebb korát
Élő halottként hogy húzd itten át? —
Mely szüle téged, szép de bús hon az:
Kevés az enyh, sok benne a panasz.
Orök viszongás, tettlen ősi dölyf,
Mely hő szivén rág, a kártékony ölyv.
Kicsíny a részvét nemzetüdv iránt,
Ha ád, leginkább sors ád jó irányt.
Sok őszül ott meg s van fényes neve,
Ki szent javáért lépést sem teve.
Téged korán és híven meghata
Sínlő hazádnak esdő szózata.
Fiúi bánat és a hív remény,
Hogy még derül az árva népre fény:
Szilárd hatásra birtanak vala,
S lelked, miként sas, fennen szárnyala.
Dicsők valának kebled álmai,
Dicsők a bátor homlok gondjai.
Hol íjju ajkad szótól hangozott,
Vén is gyönyörrel elnémúla ott.
S föl kell-e tárnom még több bünödet?
Ez, a mi téged börtönéjbe vet!
Az éj körüled sürü, úgy-e bár?
Ott künn a hold ki tudja merre jár?
Ben mit se látnak a nyitott szemek,
Habár merően széttekintenek.
Kicsíny a börtönablak és magas,
Kevés üveg van rajta, több a vas.
Ki lakta elsőbb e zordon tanyát?
Gyilkos talán, ki ölt testvért, anyát,
S kit hosszu rabság múlva, e helyen
Holtan találtak egyik reggelen?
S az ő helyén fogsz hát szenvedni te?
Neked hasonló végzet jutna- e?
Mily gondolat! S nincs rá vigasztalás.
Egy rém eloszlik, s kél utána más.
Eljő a reggel. Megvirad belöl.
Több szolga lép be. Őre lép elől.
Szőrbül raböltönyt hoztanak neki —
Ruháit ő bú közt cserélte ki:
Mi volt honából úgy is egyebe,
Mint a ruha, mely testét födte be?
S midőn a rabköntös már rajta volt,
„Le kell fekünni!" Börtön-őre szólt.
És ő ijedve a vén őrre néz,
Egész valója rettegésbe vész;
Elgondolá, hogy itt a hatalom,
S oly messze tőle minden oltalom!
De nem, ne rettegd a gyalázatot!
Amott van a lánc, íme láthatod —
Lábadra láncot fognak verni fel.
Terülj le bízvást! Fojtsd félelmed el.
S fölverve már a lánc. Testén csörög.
Ajkin hatalmas szózat mennydörög,
Mely szózat el nem foghat hangzani,
Mely szózat égbe fog felszállani! —
S amint oszolni kezd a szolga nép,
Némán közölök egy melléje lép.
Fejére durva föveget nyoma,
Mit ismeretlen kéz szőrből fona.
Haragra gyúlt; és négy hó elhaladt,
Hogy fövegéhez nem nyúlt az alatt. —
Bár lassan is, de múlnak a napok.
Nincs perc, midőn ne volna búra ok.
Mi haszna minden szép emlékezet,
Ha mindenik csak búval fog kezet?
Dicső azonban azt éreznie,
Hogy jó ügyért kell ennyi tűrnie.
E gondolatra gyakran büszke lesz,
De büszkesége is csak búba vesz.
Olykor ha kissé csöndesül a kín,
Bosszankodásra kél unalmain.
Mindent kigondol, a mi lehető,
S időt veszítni nem lel módot ő.
S holott beáll a télnek évszaka,
Sokkal homályosb lön rideg laka.
A dél alig múl, már az este jön.
Magába nyelné öt az éjözön,
De meghajolt az ór, kérelmein,
És mécsvilág ég hosszu éjein.
Orákig elvan a mécsen szeme,
Mulatja őt a kék láng kelleme.
Söt többre vitte még az únalom:
Éjjel, ha álma késik, a falon,
Hová a mécs fényt vet sugárival,
Gyakorta játszik újja árnyival.
Hisz gyermek ő, a kínnak gyermeke,
Játékra mért ne volna érdeke?
Majd nagy beteg lön. Rég sorvadt a test,
Végkép pihenni fogna örömest.
Ki ágya szélén fölvirasztana,
Oly messze mért vagy, ó szülőanya!
Szülötted ím itt fekszik, mint a váz.
Szörnyű, midőn elfutja öt a láz,

S a keskeny ágyból talpra vánszorog,
És bús lakában, rémként, tántorog,
Mintha keresni járna a halált.
De azt talán más, boldogabb talált.
Őt íŕjusága megvédelmezi,
S lázát naponként múlni érezi.
Ekkor, hogy lenne mit forgatnia,
Könyvet kapott, s e könyv a biblia.
Látván a könyvet, rá öröm derült,
S a szent igékbe mélyen elmerült.
Olvasva tölt el éj és napokat,
A gyönge testtel nem gondol sokat.
Majd megszünék. A könyvet leteszi.
El-el mereng, majd ismét fölveszi,
Agyában a hiteszmék harca kél,
Nem boldogúl az észnek fényinél;
Forr, küzd az elme, küzd haszontalan,
Minél tovább, mind inkább nyugtalan,
Testében a vér lázasan kereng,
Fény és homály a fejben összereng.
Majd mintha égne minden gondolat:
Lelkébe vakhit örjöngése hat.
S jár kel lakában, míg nem térdre hull,
És ajka csöndes mély fohászra gyúl.
Fohásza hosszu. Egy éj telt belé.
Térdén aludt el virradat felé.
Hallgasd meg, isten, a mit ajka kért,
Talán könyörgött a kedves honért!
Azóta sok nap, sok hó eltünék,
Buzgón könyörgni ő meg nem szünék.
Az ör naponként térdein leli,
S vállat vonítva el-elnézdeli.
Egyik nap, amint így imádkozik,
Felé: ‚szabad vagy!' e szó hangozik.
Embernek e szó édesben zeneg,
Mint hogy az őrült is ne értse meg.
Megrezzen ő e szónak általa,
Fölnéz, s előtte őre állt vala.
És hinni nem tud őre ajkinak,
Azt hitte, gúnyt üz s ámítgatja csak . . .
Több szolga jött. Elhozták a ruhát
Melyet cserébe vettek egykor át.

A rég pihent ó köntöst fölvevé:
Bő volt a köntös . . . El belé tevé
A fakanált és villát, melylyel ett,
Emlékül innen nem visz egyebet.
Aztán szekérre lép. Melléje ül
Egy éltes őrtiszt kísérőjeül,
És elhagyá a zordon elmesírt;
Hogy annyi kínról maga hozna hírt.

* * *

Honába ér. Szent földén szállva le,
Zavart örömnek volt arcán jele.
Szikrája volt már alvó lángnak ez,
Mely hamviban még föl-föléledez.
Új élet, új zaj hatja meg fülét,
De ő a zajban mélán néze szét.
Ó nincs a földnek semmi oly kegye,
Mi már az íŕjat boldoggá tegye!
Körötte sürün állnak társai,
Az árva honnak lelkes fiai.
Hévvel fogadják a hű szenvedőt,
Örvend is, sír is mind, ki látja öt.
S közöttök áll ő, testi lelki rom,
S kitör belőle a türt fájdalom.
Ajkán a megnyílt szó eláradoz,
Tartalma elmét, szívet gyászba hoz.
Mi volt s mivé lön! felsohajtanak,
Kik ajkiról bús szókat hallanak.
A kórbeszédnek egy ép része van,
Az, mit honáról mond fájdalmiban.
Majd a szülői házba érkezett.
Hangos sirással a ház telve lett.
Hol a cseléd is váltig síra mind:
Ki festené le a szülői kint?
Reá a házban sem várt lelki bék,
Meg sem pihent, már elkivánkozék:
Magányt ohajta, hol térdére hullt,
S imádkozásban éje, napja múlt. —
Történik olykor tollat vesz elő —
Hagyjátok el! Hadd irjon csöndben ő,
Mely oly sokáig hordta láncait,
Jegyezze a kéz, tenger kínait.

SZABÓ ISTVÁN.

1801.

SZABÓ ISTVÁN Bakony-Szent-Királyon született, Veszprém vármegyében, július 4-én 1801. A pápai gymnásiumban végezvén 1812. az első osztályt, a következett évben Rozsnyón, mint gróf Eszterházy László püspök convictora, folytatta tanulmányait, s 1819. óta a papnöveldében végezvén a theologiát, 1826-ban áldorrá fölszenteltetett. Miután a rozsnyai püspök udvarában egy évig írnokoskodott, 1827-ben káplán lett Karancs-Keszibeu, Nógrád vármegyében. Meglepetve találta őt itt a palócság közepett 1831-ben Kazinczy Ferenc a görög anthologiával foglalkodva [1]), melylyel nem sokára a költészet és ízlés emberei általános figyelmét magára vonta: 1. *Görög Virágok az Anthologiából.* Kassa, 1834. Ez utóbbi évben tétetett át Osgyánra fárahelyettesnek, 1837-ben Guszonára, végre 1844-ben Pilisre, plébánosnak. Ez időben közlötte a Tud. Gyűjte-

ményben a karancsi palóc nyelv körűli tanulmányait; először példában : *A thermopylaei csatát* adva *Herodotból* karancs-tájéki palóc nyelven (1836 : II. köt.), majd annak tudományos ismertetését : *Karancs-vidéki palóc nyelv* (1837 : I. k.), melyhez az Íliász kezdetét kapcsolta palócos nyelven, hogy annak hangzók- és kettőshangzókbani gazdagságánál fogva lágyságát egy felsőbb-költészeti példában is felmutassa. Következtek a görög szónoklat körűli dolgozásai : *Szikrák a hellen szónokokból*, t. i. ezeknek életei s némely mutatvány beszédei, 1838., majd *Aeschines Beszédei*, 1839., mindkettő a m. akademia által elfogadva (mind eddig kéziratban). Azonban adott időnként ismét epigrammákat is az anthologiából az *Athenaeum*ban 1838. és 39-ben; egy kritikai cikket a *Figyelmező*ben 1840. (Világ Demostheneshez), s 1842. a Nemz. Almanachban az *Odyssea XXI. énekét*, előhírnökét azon mesterműveknek, mikkel a magyar költői nyelvet dicsőítendő volt. Az akademia őt mint a magyar legjelesb hellenistát 1839. nov. 23. vette fel, a Kisf.-Társaság pedig jan. 22. 1842., mely utóbbiban augustusb. 1843. köszöntett be : *A hellen és magyar próza egymás mellett* című értekezésével [2]), melyet még azon évben e társaság megbizásából Aesop Meséi fordítása, 1844-ben pedig két eredeti versezet követett : *Aesop*, és : *Kendőlakás* [3]), melyek elbeszélő-költői hivatását tanusították. Ezek mellett is Homer foglalta el Szabó István egész lelkét, kivált miután az akademiában gróf Széchenyi István indítványára neki *Odysseá*jaért érdemlett méltatásul a legnagyobb tiszteletdíj szavaztatott meg, melyet addig magyar iró munkájaért nyert. Megjelent ez az akademia gyűjteményének : „Hellen Classicusok magyar fordításokban" II. kötetében : 2. *Homer Odysseája*, Pest, 1846., melyet közvetlenül megelőztek a Kisfaludy-Társaság „Hellen Könyvtára" I. kötetében : 3. *Aesop Meséi*, Pest, 1846. (kettős, görög-magyar, és tiszta magyar kiadásban), s a II-ban : 4. *Isokrates négy beszéde*, Pest, 1846., szinte két nyelven. Ez időtől fogva a lyrai nemben is dolgozott, de újra meg újra az Íliászhoz térve vissza, melynek első könyvét 1850-ben az Új M. Muzeum hozta, az egészet pedig a „Nemzeti Könyvtár társulata" az általa Hunfalvy Pál gondjai alatt megindított „Hellen és romai remekirók Könyvtárában" : 5. *Homerus Iliása*. Pest, 1853. (Hunfalvy jegyzeteivel [4]). Homertől különös érdekkel fordúlt *Hesiodus*hoz, kinek Theogoniáját fordítva, mindinkább bele mélyedett azon sejtelmes történet-előtti magyar-görög összeköttetések nyomozásába, melyek előjelei egy ily című értekezésében lettek észrevehetővé : *Arkádia mint magyarok hazája* (Új M. Muzeum 1852 : X. fűz.), s legujabban egy akademiai értekezésében nyilatkozott : *Prometheus gyűrűje* (kiadatlan.)

[1]) L. *Kazinczy Ferenc Eredeti Munkái* II. köt. 97. l. — Első közlései a Koszorú 1830-ki folyamában.

[2]) A *Kisfaludy-Társaság Évlapjai* VI. köt. 3 s köv. ll.

[3]) *Ugyanott* 221 és 317 s köv. ll.

[4]) E műért Kis-Apponyi Bartakovics Béla egri érsek jutalmazta meg, s azt a fenemlített kiadóknak ajándékozta.

1. Odysseus és Penelope.

Odyss. XXIII. 1—232.

Éltes anyó ezalatt nagyon örvendezve lihelt fel
Hírrel az asszonyhoz, hogy kedves jó ura megjött.
Térdei reszkettek, bicegett két lába alatta.
Fője felett állván meg imígy mondotta le hozzá :
„Kelj fel, Penelope, én gyöngyöm, hogy szemeiddel
Lássad végre, mit oly szakadatlan vágygyal ohajtasz :
Itthon Odysseus, és noha későn, végtire megjött!
A deli hőslöket megölé, kik háza körében
Dúltak, emésztették javait, törtek fia ellen."
Szólt neki erre viszont szellemdús Penelopeia :

„Kedves dajka, megőrítettek az istenek! A kik
Dőrévé nyomoríthatnak bármilyen eszélyest,
És botor emberből józant alakítani bölcsek;
Ők eszevesztettek, ki maiglan helyre beszéltél.
Mért gúnyolsz engem szomorú fájdalmakon égőt
Félrebeszédiddel, s kellett felverned az édes
Álomból, mely pillái t szemeimnek igázá?
Mert ily jól soha még nem aludtam, m'óta Odysseus
Elment a gonosz (és ki se mondhatom) Ilion ellen.
Térj be azért innen s távozzál vissza körödbe:
Mert ha ezen szóval köznémbereimből akárki
Más közelítene és verné el tőlem az álmot,
Én csakugyan szigorún utasítnám vissza előlem
Őt a házba; neked vénséged ezernyi szerencséd."
Szólott nékie hív Euryklea dajka viszontag:
„Nem gúnyollak, oh kedves gyermek, de bizonyomra
Itthon Odysseus, és a mint mondottam, elévan;
A bizonyos jövevény, kit mind bántottanak ottlent!
Telemakhos haza érkezetét jól tudta, de édes
Atyja tanácsából okosan titkolta szivében,
Míg nem ama túlbüszke fajon végtére boszút állt."
Szólt. Megörült a hölgy, s leteremvén a nyoszolyáról
Átkarolá öregét, és könycsepet ejte szeméből;
És felemelve szavát mondá neki szárnyas igékkel:
„Nos szeretett dajkám, légy hát őszinte irántam;
Ha igazán itthon, s a mint mondottad, elé ő,
Hogy vethette kezét a szemtelen ifju seregre,
Egymaga a nálunk veszteglő annyi sokakra?"
Szólt neki erre megint Euryklea dajka viszontag:
„Nem láttam, nem hallottam, csakhogy megölöttek
Jajszavait sejtém; mert bent a gondosan épült
Házban ülénk zavarodva, be lévén csukva az ajtó:
Mígnem Telemakhos kedves fiad a palotából
Értem jött, ura atyjától küldetve utánam.
A megölötteknek közepette találtam Odysseust
Állva, kik a roppant háznak földére terítve
Egymáson nyújtóztak! Örültél volna, ha láttad
A vér s fertővel festettet, mint egy oroszlánt!
Mostan ezek már mind kivül a pitvarba helyezvék
Egy csapaton; férjed meg a házat füstöli kénnel,
Nagy tüzet élesztvén, és engem külde utánad.
Jersze azért le velem, hogy mindkettőtök örömnek
Adja szivét, miután annyit szenvedtetek eddig.
Már egyszer sikerült hosszú kívánatod: élve
Jött haza ő, fényes házában lelt vala téged,
És a drága fiát; aztán kik bántani merték
Őt a hőslökből, meg, o megbosszúlta dicsően!"
Szólt neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
„Kedves dajka, ne add magadat zabolátlan örömnek!
Tudhatod, a háznál mindenki örülve fogadná
Őt, de kivált én és fiam, a kit nékie szülék:
Ámde valótlanság, a mit te beszélesz előttem!
A hőslöket, igen, valamely szent isten ölé meg,
Nem szenvedve kedélybántó csúfságikat immár.
Mert miután nem tiszteltek napalatti halandót,
Sem jót, sem gonoszat, ki talán hozzájok akadna,
Így búját látták büneiknek. Jaj de Odysseus
Elvesztette megutját, és oda ő is örökre!"
Szólt neki erre megint Euryklea dajka viszontag:
„Ejh lányom, fogaid rekeszéből mily ige röppent!
Férjedet, a kandalló mellett veszteg ülőt, ezt
Mondod, hogy nem jő haza? Mely hihetetlen eszed van!
Várj hát, egy bizonyos jelről is szólhatok, a seb
Régi helyéről, mit vadkonda fehér foga ejtett
Rajta: mosás közben fedezém fel, s hírül akartam
Adni neked, hanem ő gyorsan betapasztva kezével
Ajkaimat, nem hagyta; mivel jól tudja, hogyan kell.
Jersze ugyan; s ime én magamat kezeidbe ajánlom,
Hogy, ha csak ámítlak, nyomon irgalmatlanul ölj meg."
Mond neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
„Kedves dajka, nehéz neked általlátnod az áldott
Istenségek örök végzésit, bármi okos vagy;
De menjünk le fiamhoz igy is, hadd látom elejtve
A hőslök seregét, és hogy ki tehette le őket."
Imígy szólva lement teremből, aggodalommal
Telve, ha távolról kérdezze-e kedves urát ki,
Vagy csókdossa fejét s kezeit megfogva közelről.
Ő, miután a köküszöbön túlhágva belépett,
Bajnok Odysseusnek szemközt települt le az égő
Tűz fényén, a túlfalnál. Ura egy magas oszlop
Mellett ült lesütött szemmel, várván, ha szerelmes
Hitvese nem szólítja-e megpillantva személyét.
De az hallgatag ült; zsibbadság fogta szivét el.
Néha merőn nézvén képébe arányoza hozzá;
Néha nem ismere rá a foltos testi ruhától.
S Telemakhos felemelve szavát fakadott ki s beszélett:

„Szülém, kínos anyám, hajthatlan szellemü, mért így
Elhuzakodnod atyámtól, és nem kérdezed inkább
Mellé ülve ki őt, s kezdesz szót váltani véle?
Más feleség csakugyan nem volna türelmes urától
Így szétlenni, ki tenger bún és bánaton által
Húsz bajos évek után szülőföldére vetődött.
Oh de, az a te szived sziklább a sziklakövekné!"
Szólt neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
„Oh fiam, a szivemet zsibbadság fogta el ottben!
Sem nem kérdhetem én, sem szóba nem állhatok ezzel,
Sem nem nézhetek arca közé. Ha azonba valóban
Hitvesem, és igazán itthon van Odysseus, úgy mi
Egymást bővebben fogjuk kitanulni: miérthogy
Oly jeleink vannak, mit nem tud senki kivülünk."
Így szólott. Nevetett nagyságos bajnok Odysseus,
S monda legott deli Telemakhosnak röpke szavakkal:
„Telemakhos, hagyjad szülédet, hadd vegyen engem
Kísértetbe; talán jobban kitanulhat idővel.
Most, mert ronda vagyok s ezen aljas testi ruhában,
E végett vet meg, s nem bír ismerni el annak.
Ám mi tanácskozzunk, hogy ügyünkben jóra mehessünk.
Mert ki csak egy férfit halatott is nemzete közt meg,
A kinek épen nem számos pártvédei vannak,
Fut, tova hagyva rokonságát és ősei földét:
Mí pedig a haza legszínét törlöttük el, első
Ífjait a szellős Ithakának; ezekre figyelmezz!"
Szólott Telemakhos neki módosan erre viszontag:
„Lásd ezeket magad, édes atyám; igen, a te tanácsod
Páratlannak mondatik a földön, nem is állja
E részben veled a versenyt ki, de semmi halandó.
Míszorgalmatosan követendünk, s a mi erőnktől
Telhetik, úgy hiszem én, nem lesz kifogásod az ellen."
Szólt neki erre viszont tervekben gazdag Odysseus:
„Halljad azért, hogy gondolom én legcélszerüebbnek.
Mosdjatok elsőben, s öltözzetek által; az udvar
Némberivel szintén váltassatok ízletes öltönyt:
Isteni énekesünk a harsány lanton azonban
Játszi zenéjével vígságos táncokat indít,
Hogy nászt gondoljon ki zenéjét hallja kivülről,
Úgy az utas, valamint a környékünkbeli szomszéd.
Nehogy előbb fusson hire a városban az íjjú
Hőslők vesztének kezeinktől, mint kimehettünk
Sok fával gazdag külső telekünkre; hol aztán
Meglátjuk, mit adand osztályul az isteni felség."
Így szólott. Fogadák azok és ráálltak örömmel.
Elsőben kiki megmosdott, és új mezet öltött;
Átöltöztenek a nők is; majd isteni dalnok
Lantjához nyúlván, jeles ösztönt kelte közöttök
Kellemes énekhez meg az ékes nemzeti tánchoz.
Most az egész nagy ház rengett környöskörül immár
Lábdobogásaitól az enyelgő férfiu s nőknek.
Mit sejdítve beszélt egynémely ember az utcán:
„Hah, csakugyan férjhez ment a sok-kérte királyné!
Lelketlen, nem akart a háznál várni, mig egyszer
Ífju menyecskének választott kedvese megjött!"
Így szólott némely utazó, nem tudva, mi történt.
Most már Eurynome sáfárné bajnok Odysseust
Megfürdette saját házánál s kente olajjal,
És gyönyörü köntöst ada rá és drága palástot.
Pallas Athene pedig bájt hintvén rája, nagyobbá
Tette s derékebbé még szemre, s jacinttal egyenlő
Kondor fürtöt ereszte halántékára fejéről.
Mint ha ezüst szobrot futtat meg aranynyal az ötvös
Férfiu, kit vagy Hephaestos vagy Pallas Athena
Oktata művészetre, s remek munkákat erényez:
Úgy hintette kecsét ennek vállára, fejére.
És a medencéből istenszerü férfi kilépvén,
Honnan előbb felkelt, ismét trónjára leült volt
Hölgyével szemközt, és szólította meg eztet:
„Ármányos, konokabb szivet adtak néked Olympos
Istenségei sokkal, mint más női kebelnek!
Más feleség csakugyan nem volna türelmes urától
Így szétlenni, ki tenger bún és bánaton által
Húsz bajos évek után szülőföldére vetődött.
Rajta tehát, dajkám, vess ágyat, hadd feküggyem le
Enmagam is; hiszen ennek acél érzékei vannak!"
Szólt neki erre viszont szellemdús Penelopeia:
„Ármányos, nem igen kapok én valamin, le se nézek
Semmit, avagy bámúlok; előttem képe azonban,
Ki s mi valál mikor elmentél Trójára hajódon.
Rajta tehát, Buryklea, vess neki kellemes ágyat,
Kívül az éjpalotán, melyet maga rendeze hajdan:
Ott tegyetek nyoszolyát és vessetek ágymezet ennek,
Böröket és kacagányt, meg csínos lazsnokot adván." (seus
Így szólott kísértve urát. Mire bajnok Odys-

Elbúsulva legott fordúlt széplelkü nejéhez:
„Oh asszony, mi kedélylázítók a te beszédid!
Hát ki szerezte az én nyoszolyámat máshova?
Sokba
Telnék bármi ügyesnek is az, ha csak isteni
felség (szett:
Jövén könnyeden át nem tette, hová neki tet-
Élő ember ugyan, bár íjjú lenne, helyéből
Nem mozdíthatná tova egyhamar; oly nagy az
ágygyal
Mesterkélt jel, mit magam állíték vala, nem más.
Egy terepély, élő, virulékony olajfa magaslott
A várudvarban, vastag mint termetes oszlop:
E körül építém éjtermemet, és befejeztem
Sürü kövekből és mennyeztem csínosan ottfent;
Végre derék ajtót idomítva reája bezártam.
Elvágám azután tetejébe az árnyas olajfát;
Tökéjét gyökerétől fel meghántva kigyallám
Jól és helyre, szabályhoz mérvén, hogy csinos
ágyláb
Lenne; kifurdaltam mindent sorjába furúval.
Innen kezdve csináltam az ágyat, míg befejez-
tem,
Feldíszítve aranynyal, ezüst, elefánttetemekkel;
S bíborral ragyogó szíjat húztam vala által.
Ímígy fejtem meg neked a jelt. Nem tudom,
asszony,
Ott van-e még nyoszolyánk, avagy immár más-
hova tette
Azt egy férfi, kivagdalván az olajfai tuskót."
Szólt. A nőnek most elhaltak térdei s szíve
A jeleken, miket oly igazán megfejte Odysseus.
Hát könyhullatván egyenest futa, és körülölté
Férje nyakán kezeit, s mond csókokat osztva
fejére:
„Oh ne neheztelj rám, ne, Odysseus; a ki
különben
Meghaladád nemedet, de az isten megszomo-
rított:
A ki sokallta hogy egymásnak közelében időzve
Vígadnók el az íjjút és érnők el az agg kort!
Csak ne vegyed tőlem rosz néven, meg se is ítélj,
Hogy mihelyest szemléltelek, így nem örülhete
lelkem.
Mindig ijesztettek tudnillik némi nehezkes
Gondolatok, netalán valamely külföldi kalandor
Érkezvén megcsaljon; mert ármányos az ember!
Ám argiv Helene, ki Zeüstől láta világot,
Sem vegyülendett vándorral szerelembe vagy
ágyba,
Tudva, miképen utóbb is visszaviendik erővel
Őt az akhív tábor fürtös daliái honába:
Így pedig elvetemíté őt csúfságra az isten,
Dolgának szomorú végét egyelőre magában
Fel nem számítót; mi keservesen árta nekünk is.
Most, miután nyoszolyánk titkának pontosan
adtad
Megfejtését, melyet ugyan nem láta halandó
Kívüled és kivülem, s az egy Aktoris, a kit
atyámék
Körnőül adtak velem országodba jövővel,
A ki remek benyilónk ajtóját őrzeni szokta:
Meggyőzted szivemet, bármily konok is vala
eddig!"
Szólt; s még több siralomvágyat keltett fel
urában.
Ott zokogott, tartván édes kedves feleségét.

2. Az Anthologiából.

1) Herakles és Antaeos képe.

Ah, ki tevé hogy ez érc érezne? ki olta belé itt
Lankadt csüggedezést, ott hihetetlen erőt?
Él az egész bálvány: s valamint sajnálom egyik-
nek
Estét, úgy remegek a deli másik előtt.
Herakles keze közt Antaeos földre hanyatlott;
S úgy tartom, halovány ajka nyögésre fakad.

2) Medea képére.

Ó, ki vegyíte dühöt képedbe, ki fösthete téged
Itt is barbárnak, colchisi szörnyü leány!
Hisz mindig fiakat gyilkolnál! Úgy-e hogy ismét
Glauke adott, avagy egy másik Iason, okot?
Sülyedj el, vérszomjuhozó: mit szörnyeteg el-
méd
Forgat, még az ecset rajza is érezi azt.

3) Marcellus.

Nyúgoti harcaiból érkezve meg Italiába
Marcellus, legelül vette le álla haját,
És oltárra tevé. Betelék mit Róma kivánt volt:
Harcba fiút küldött, és haza férfiu jött.

4) Erosz gyógyszere.

Mit sírsz, ó szerető? Azt gondolod, a te kö-
nyedtől,
Melyet alá pergetsz, elcsilapítod Erószt?
Jobb ha bizony bele nyúlsz doboz erszényedbe.
A tenger
Szülte meg e lángot, s benne sem alhata meg.

5. A rab tücsök.

Melyet lábaival köte a szögletbeni kis pók,
A szövet egy tücsköt tömkelegébe fogott.
Láttam az ártatlant szomorún vergődni nyü-
gében,
S lelkem iránta meleg szánakozásra hevült.
Rögtön eloldoztam rabláncát, s útnak eresztvén:
Menj, mondám, és légy, Múza cseléde, szabad.

6. Sorsvetés.

Három gyenge leány sorsot vete játszilag egy-
kor,
Melyik fogna halált érni közölök elébb.
A kövecs elpördül; mind a háromszor egyikre
Jegyze; de kockáját ez mosolyogva vevé.
Egy robaj! Ócska falak széttágult vályoga dőlt
Fájdalom, a nevetőt lelte, ütötte agyon. (le:
Áll sorsunk, ha gonosz; de szerencsés teljesü-
lendőt
Nem vetnek kezeid, nem szerez áldozatod.

SZÉKÁCS JÓZSEF.

1809.

SZÉKÁCS JÓZSEF 1809. február 2-án Orosházán született, Békés vármegyében, hol atyja jó sorsú, de számos gyermekkel terhelt, tímármester volt. Első oktatását szülötte helységében, s majd a tót nyelv megtanulása végett Tót-Komlóson, vette. Már tizenegy éves volt, mikor atyja őt mestersége tanulása végett Gyulára akarta vinni; de a helybeli ev. lelkész Szigeti János, ki a fiúnak kitünő felfogását a vasárnapi katekizálások alkalmával fölismerte volt, erélyes közbenjárásával levette atyját szándékáról, s reá bírta, hogy deák iskolákba küldené, minek folytán a gymnásiumi osztályokat Mező-Berényben végezte, hol az utóbbi években az abonyi Rutkayak mellett tanítóskodott. Lényeges hatással volt itt reá Benka Ádám tanár [1]), ki a talentomos ifjút atyailag szeretvén, különösen a római classicusok ismeretébe vezette be, vele Caesárt és Curtiust, Virgílt és Horácot olvasta, azokat neki magyarázta, s őt a deák versirásban gyakorolta. Csak 1824-ben nyert Székács tudomást magyar költészetnek is léteztéről, midőn a szünidőt otthon töltvén, Szigetinétől Berzsenyi verseit kapta olvasás végett; melyek őt annyira megragadták, hogy minden egyéb utasitás nélkül magyar ódákat s rímes énekeket kezde írni. Egy ilyennel üdvözölvén egy ízben az urodalmi igazgatót, a helybeli jegyző, egy az irodalomban nem járatlan ember, meglátván üdvözlő versét, további verselésre buzdította, Kisfaludy Sándor munkáival ismertette meg, némi hasznos útmutatásokkal hatott próbadolgozataira, sőt pénzzel is segítette, midőn a gymnásium elvégeztével Pozsony helyett, melyet a tót Benka ajánlt neki, Szigeti sürgetéseire Sopronba volt menendő. Itt végezte 1826—9. a bölcsészetet s egy theologiai részfolyamot, mely idő alatt Szigeti nővére házánál, bizonyos Ihász kapitány hitvesénél, nem csak mint fia házi tanítója, élelmi ellátást, hanem magában e mívelt nőben második anyát nyert, ki őt a szebb társaságok hangjával, s miután Sz. egy kis német nyelvtudást is hozott magával Berényből, a német classicusok közől Goethe és Schiller, de némely magyar költők munkáival is megismertette. Különös szeretettel fogadta őt Kis János is, ki vele társalkodott, őt különösen a francia nyelv tanulására buzditotta, s neki útmutatásokkal s eszközökkel szolgált gyarapodására. Irodalmi hajlamait e nemesítő érintkezéseken kivül a soproni magyar társaság is ápolta, melynek egyik munkásabb tagja és könyvtárnoka volt; s ennek évenkénti „örömünnepén", miket a város s a környék mívéltjei és nemessége számosan szoktak látogatni, mutatta be — először egy nagyobb kör előtt — költői kisérleteit, mik közől, buzdítására, *A költő* cimût Kis János beküldte Kisfaludy K. Aurórájába 1830. Ez Székács első nyomtatott kisérlete, mely, forma tekintetében legalább, figyelmet érdemlett. Midőn ezek után Besztercebányán 1829. év őszén a candidátusi vizsgát letette, otthoni pártolói tanácsára és közbenjárására — hogy tapasztalás és önkifejlésre bővebb alkalmat nyerjen — nevelőséget vállalt Rudnai Nikolics János fiainál, melyet 1829—34-ig folytatott, velök két évet Karlócon, kettőt Pesten, egyet Eperjesen töltvén. E tartózkodások mindegyike vagy reá, vagy az irodalomra nézve különböző tekintetben sajátságosan gyümölcsözővé lett. Karlócon Sztratimirovics érseknél ismerkedett meg egy a cyklasi szigetekből származott Nikos nevű görög pappal, ki az egyházi szláv nyelv megtanulása végett múlata ott; Székács azt a latin, amaz őt a görög nyelvben képezte ki, mindketten elébb a szerb nyelvet tanulván meg, mely eleinte kölcsönös nyelvtanitásuk közegeül szolgált, s melyhez Székács annál nagyobb kedvvel látott, mert a szerb költészet, a F. M. O. Minervában 1827. megjelent ismertetéséből figyelmét már régebben bírta, itt pedig

Karadzsidzs eredeti kiadásának birtokába jutott. Nem sokára hozzá is fogott e saját szépségű költemények tanulmányozása és fordításához, s már 1830. elején jelent meg ebbeli első kisérlete a Tud. Gyűjt. melletti *Koszorú*ban, s majd több is (Koszorú 1831. és *Aurora* 1832, 33.). Pestre jövén 1832-ben, itt az irodalom élén álló ifju irókkal ismerkedett meg, kik közől Bajza, fel kivánván görög nyelvi ismereteit használni, a *görög anthologiá*ból fordításra szólította fel, minek folytán csakugyan *Bajza Aurórája* hozta első ebbeli dolgozatait (1833., 34., 35., 37.). Az 1833—34-ki tanévet növendékeivel Eperjesen töltvén, maga is élt ez alkalommal a törvénytudomány hallgatására, mi mellett az ev. collegiumi tanács megbizásából a magyar nyelvet és irodalmat tanította, s felélesztvén a hanyatlani kezdett ottani magyar társaságot, annak, mint elnöke, munkálatait vezérlette. A tanév végével, régi élettervéhez képest magát a tanári pályára teljesen kiképzendő, Berlínbe ment, hol Twesten és Neanderen kivül, kiknél a dogmatikát és egyháztörténetet hallgatta, Michelet bölcsészeti, Erdmann anthropologiai, Böckh és Becker Immánuel philologiai előadásaikat látogatta, s 1835-ki juliustól octoberig Hamburgot, Londont, Hollandot, Bonnt és Jénát járván meg, Lipcsében állapodott meg, főleg az öreg Hermannt hallgatandó; ki azonban nem sokára megbetegedvén, Székács, már mint bölcsészettudor, decemberben haza jött, folytatva a Nikolics háznál nevelőségét, s ez állásában hol Rudnán Torontál vármegyében, hol Temesváratt lakva. Onnan küldte fel 1836. májusban egy tetemes kötetre növekedett szerb fordításait, miknek kiadásában Kunoss Endre járt el : 1. *Szerb Népdalok és Hősregék*. Az eredetiből fordítá Székács József, kiadá Kunoss Endre. Pest, 1836., s követték *eredeti lyrai költemények* és *epigrammák* antik formában (Auróra 1835., 6., 7., Athenaeum 1837—40., Árvízkönyv II. 1839. és Nemzeti Almanach 1841—42.). E költői lélekkel dolgozott művek, egyebeivel együtt, már ekkor reá vonták az akademia figyelmét, mely őt 1836. évi september 10. levelező tagjául választotta. Elhatározóvá lett jövendőjére nézve a következett év. A pesti ágostai hitv. községből kiváltak a magyarok, hogy a haza fővárosában mint magyar gyülekezet alakítsák meg magokat. Több régi hitelű jelöltek mellett is az egyértelmüséggel határos többség a már jó hírű talentomos ifju férfiút kivánta, s ő júliusban meg is hivatott pesti ev. hitszónoknak. Megválván tehát octoberben nevelői állásától, s a lelkészi vizsga letételével fölszenteltetvén, 1837. nov. 11., épen a pesti ev. gyülekezet megalakulása félszázados évnapján, tartotta első szentbeszédét [2]). Uj hivatásával költői s classicai-irodalmi foglalkodásai helyett theologiai és lelkipásztori stúdiumok, egyháza s gyülekezete ügyei, léptek az előtérbe. Hire mint szónoké gyorsan elterjedt felekezetén belül és kivül; s 1838. egyházkerülete (a bányai) által már superintendensi főjegyzővé választatván, e hivatalát 1849-ig viselte. Elszórva megjelent 2. *szentbeszédeit* [3]) s némely hivatalos szerkesztményeit [4]) itt mellőzve, kiemelendő az általa Török Pál pesti ref. predikátorral közösen kiadott s év szerint váltva külön szerkesztett 3. *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*, Pest, 1842—48., melyben számos, a két prot. felekezet unióját (mely szerinte a testületi egyesülésre volt szorítkozandó), az egyházi coordinátiót, iskolaügyet stb. illető vezércikkek és értekezéseken, úgy könyvismertetéseken kivül, irodalmi tekintetben főleg egy új bibliafordítás eszközlésére s a templomi énekeskönyv megujítására irányzott mozgatásai kiemelendők [5]), melyek, valamint a társas mezőn folytatott hatások által felekezetének egyik leghatásosb tagja lett. Ez időszakban két utat tett a külföldre : 1843-ban Olaszországot járta meg Rómáig és Nápolyig, Schweizot, különösen Genfet és Zürichet, s Frankfurtban a Gusztáv-Adolf-egyesület megalapító gyülésén nem csak jelen, de az egymástól elvált rationalisták és hivők egyesitésének, Sandhofban tartott

beszédével főtényezője is, volt; 1846-ban pedig Schnepfenthalt látogatta meg, Salzmann híres növeldéjével. 1848-ban egyháza autonomiája mellett tollal és szóval küzdve, az iskoláknak kivánt s már-már elhatározott átadását az államnak ő gátolta meg. Mint vallásköltői, s részben verses, művet emeljük ki: 4. *Imádságok*, prot. keresztyének számára készítette és gyűjtötte Dr. Székács József. Pest, 1845. (másodszor 1853.); mint műfordítást a magyar akademia megbizásából, ennek „Hellen Classicusai" III. kötetében: 5. *Párhuzamos Életrajzait Plutarchból*, Hellenből. Pest, 1847.; de legkülönösben a Kisfaludy-Társaságbani működése tartozik ide, melynek, 1838. nov. 25., tagjául választatott. Ebbeli dolgozatai: 6. Megnyitó beszéde a IV. közülésen 1841. (Kisf.-Társ. Évl. II.), előadása *a satiráról* az V. közülésb. 1842. (III. köt.), bevezető beszédei Vajda Péterhez és Erdélyi Jánoshoz 1843. (IV. kötet), *Ion*, Plato beszélgetései közől (VI. köt.), egy a VIII. közülésben febr. 6. 1845. maga által elő is adott *satira*: *Hogyan lehet könnyen meggazdagodni?* (VI. köt.), végre egy második, a X. közülésben előadva, 1847. febr.: *Hogyan tegyünk szert könnyen hírre, névre?* (Divatlap, 1847. 10. sz.), mik neki épen nem gazdag gúnyor-irodalmunkban első rangu helyet biztosítanak. Ez időbe (1842—1846.) esik *két akademiai beszéde* is, báró Prónay Sándor és Magda Pál felett (M. Tud. Társ. Évkönyvei V., VII. kötet). A forradalom egy időre megszüntette Székács irodalmi munkásságát; csak az anthologiai költészet folyt, melyből újabb közleményeket az *Új M. Muzeum* hozott 1850-ben: *Virágok a Görög Anthologiából* (II., V., VII. füz.), és 1857-ben: *A Görög Anthologia* irodalmi értekezés és mutatványok (IV. füz.), s ugyanezen folyóiratban jöttek: *Lukián Saturnáli Levelei.* (1852. XI.). Csak 1854-ben lépett ismét egy rendes időszaki vállalattal fel régi társa Török Pál társaságában: 7. *Protestáns Lelkészi Tár*, eddig I. 1—3. Pest. 1854—55., mely tőle egy pár beszéden kivül *vallásos énekeket* is hozott [6]). 1855. óta a pesti ref. theol. intézetben is, mint a neveléstan tanára, működik. Legújabban, úgy látszik, a népies tanköltészet felé fordult; méltó figyelmet gerjesztett e téren két beszélye: *Hedri Tamás, vagy a véletlen csattanás* (Vasárn. Újs. 1856. 4. sz.), és: *Dombi János, vagy a hazajáró lélek* (Protest. Naptár 1856.); s a sajtót várja szinte verses *Egészségtana.* Székács költői dolgozatainak összes kiadása, fájdalom, még hiányzik.

[1]) Ki iránt kegyeletét mind végig megőrizte. L. *Benka halálára* (Koszorú, szépliterat. ajándék a Tud. Gyűjt. hez 1830., 33—7. l.).

[2]) Megjelent e kis gyüjteményben: Predigten, welche bei dem funfzigjährigen Jubelfeste der ev. Gemeinde A. C. zu Pest . . . in drei Sprachen gehalten wurden. Pest, 1837. (V. ö. *Figyelmező* 1838. 19. sz.).

[3]) Ilyek: 1. Egyh. beszéd, melyet a budapesti özönvíz napjai után . . . apr. 1. 1838. tartott. Pest, 1838. 2. Egyh. beszéd, melyet sz. háromság után 25. vasárnapján mint utolsó vasárnap az egyh. évben mondott. Pest, 1838. 3. Predigt, gehalten am Sylvesterabend. Pest, 1841. 4. Török Pál „Egyházi Beszédek" gyüjteményében 1841. három, az 1845-ki kötetben kettő, Székácsé. 5. A „Beszédek, melyek néhai Sréter János Nógrád vármegyei alispán hamvai felett tartattak" (Pest 1842.), és 6. Emlékbeszedek . . . . Széki gróf Teleki József gyászünnnepén martius 4. 1855. (Pest, 1855.) egy-egy áll szinte tőle. 7. Egyházi beszéd . . . . bold. Mária Dorothea . . . magyarhoni nádoröszvegy Ő Fensége gyásztisztelete alkalmával. Pest, 1855. stb.

[4]) A bányakerületi ágost. hitv. ev. superintendentia Egyházi Névtára. Pest, 1840. — A magyarhoni ág. hitv. ev. egyház Egyetemes Névtára. Pest, 1848. stb.

[5]) L. Bibliai Táborozások, mutatványokkal (1844. foly.) Ballagival, kivel a biblia új fordítását tervezte, s meg is kezdte; de részvéttel nem találkozva, t. i. paptársai a régi mellett kivántak maradni, „mert az már vérébe ment át a népnek." — Egyh. énekek szinte e folyóiratban, köztök egy „Ének István király napján" 1844.

[6]) Említendő még: A ker. vallástan katechismusa Ziegenbein után. Pest, 1841., másodszor Pest, 1852., az utóbbi időből részvéte Szeberényi Lajos Néptanítók-könyvében és Ballagi Prot. Naptárában: s Makláry.

1. Esti imádság.

Uram, maradj velem!
Maradj velem, mert a nap leszálla,
S már az esthajnalban végsugára
A sötéttel halványodva vív:
Így hull egykor éltem végsugára
Halvány színben síromnak porára.
Ha a halál innen messze hív!
De nem félek, ha istenem,
Ha jó atyám marad velem!

Uram, maradj velem!
Maradj velem mert az éj ölébe
Ha álom száll a világ fölébe
Ki viraszt majd gyermeked felett?
Ki virasztna, mint te, ki kezeddel
Égi testek sorsát rendeled el,
S rajtok a tavaszt, nyárt, őszt, telet;
Remegjek-e ha istenem,
A hatalmas, marad velem?

Uram, maradj velem!
Maradj velem mert a bűn hatalma,
Mint az éjnek sötét birodalma,
Egednek fényétől zárva tart.
Adj szent lelket, hogy járjak fiadnak
Nyomdokán, míg napjaim haladnak,
Míg feltűn az örök békepart!
Hol megjelen jó istenem
Előtt a megváltó velem!

Uram, maradj velem!
Maradj velem hogy vezess karoddal,
Hahogy éltem, mint a nap nyugottal,
Az örökség tengerébe száll,
S jobb valóm, ha érintesz kezeddel,
Újra ébred, mint a nap kelettel,
A halhatlanságnak lánginál,
Hol a fő üdvet éldelem,
Én istennel, isten velem!

2. Karácsoni elmélkedés.

Hol van a fény, mely az értelemnek
Sötét éjtszakáját üzze el,
S az igazság, melyért majd remélve,
Majd csüggedve lelkünk esdekel?
Fény s igazság! te vagy üdvözítő,
Te az isten égi hírnöke,
S szent igéd a valót szomjazó föld
Értelmének szent szövétneke.

Hol van béke a sérült kebelben,
Annyi bün és gyötrelem között,
Hogy tegyen szert kívánt nyúgalomra
A sors és világtól üldözött?
Te vagy, Jézus, legjobb békeszerző,
A bünös nálad békét talál,
S a szerencse romján a halandó
Benned bízva mosolyogva áll.

A léleknek a test gerjedelmin
Lesz-e vajjon adva győzelem,
Avagy a jó s rosz között örök harc
Tart-e bennem, küzd-e ellenem?
Te törted meg a gonosz hatalmát,
És felette diadalt ülél,
Győzök én is, hogyha megszilárdul
Erőm erőd dicsőséginél.

Lesz-e élet túl a sír homályán,
Szenvedésünket jutalmazó?
Lesz-e új világ, mely befogadjon,
Hogyha el lesz hagyva majd az ó?
Te vagy a feltámadás s az élet:
A ki benned hisz, bár haljon, él:
A siroknak zárai megnyilandnak,
S az enyészet új életre kél!

Égi kegyelemnek hirdetője,
Kiben megnyugovék istenem!
A halál és a bün fékezője,
Uram és megváltóm, s mindenem!
Add, hogy e nap, melyet születésed
Emlékének buzgón szentelek,
Újabb ösztönt adjon életemnek,
Hogy mindig jobban tiszteljelek.

És te, isten, gyermekidnek atyja,
Kikért fiadat feláldozád,
A ki által a földnek családit
Kegyelmedhez közelebb hozád;
Add hogy ennyi hüségért irántam,
Teiránt hálás úgy legyek,
Hogy, miként fiad tanított engem,
Úgy reméljek, higyjek és tegyek!

3. Újévi.

Isten! hozzád szállanak fohászink,
Az esztendő első reggelén,
Lelkünk néked buzgón általadva,
Lépünk át az új év küszöbén;
Mert minket mulékony percenetnek
Érütési semmivé tehetnek;
Te valál, vagy és leszesz jövőben,
Te örök vagy az örök időben.

Te védettél minket s kedvesinket
A múlt évnek minden szakain,
Ó védj minket, védjed kedvesinket
A beálló évnek napjain;
Mert mi a föld gyarló sarjadéki
Gyengeségnek vagyunk martaléki:
Te kútfője a legfőbb erőnek,
A port s a világot éltetőnek.

Áldd meg ó szent kezdetét az évnek,
Áldd meg folytát, áldd meg végzetét,
Áldd meg a hont, és a honnak atyját,
És a honnak minden gyermekét;

Adj vigasztalást a könnyezőnek,
Éber lelket a gyönyörködőnek,
Adj reményt a józan bajvivónak,
Célhoz érést a bölcsen futónak.

Adj türelmet s észt az oktatónak,
És a hallgatóknak nyílt szivet;
Adj egyenes lelket a birónak,
És az üldözöttnek védhelyet;
Légy az árvák s özvegyeknek atyja,
A haldoklók végső gondolatja:
Tied legyen lelkünk és halálunk,
Tied jobb életre virradásunk.

Hozzád, hozzád szállanak fohászink
Az esztendő első reggelén,
Buzgóságink tégedet keresnek
Ó nagy isten! trónod szent egén!
Mert mi árnyékéltünk szük körébe'
A halálnak tántorgunk elébe:
De te voltál, vagy s leszesz jövőben,
Te örök vagy az örök időben.

4. A CXLVI-dik zsoltár.

Ó uram, téged dicsérlek,
Téged míg tart életem,
Bennem hozzád vonz a lélek,
Hozzád hangzik énekem,
Mert csak te vagy a kiben
Bízom, másban senkiben.

Hogy bízhatnám emberekben,
És fejdelmekben mikép?
Nincs mentő erő kezökben
Hogyha tőled nem vevék;
Egy nap úgy elbán velök,
Hogy porrá lesz mindenök.

Az boldog csak, a kit őröz
Jákob erős istene,
Kinek a legfőbb erőhöz
Kötve lelke, mindene,
Benne biztos a remény,
Másban nincsen nyeremény.

Mert ki alkotott világot,
S mindent a mi abban él,
Ki védi az igazságot
S a gyötrött felett itél,
Éhezőnek enni ad,
A rabnak szól: légy szabad.

És ki atyja özvegyeknek,
S a vakoknak ad szemet,
Utját állja vétkezőknek,
Szereti a híveket,
Elesteket emeli:
Az van erővel teli.

Öt dicsérjed, énekeljed,
Benne bízzál ó Sion,
Boldogságodat reméljed
Tőle minden században:
Ó a menny és föld ura,
Ámen és Hallelujah.

5. Karácsoni ének.

Ó nap, napja szent örömnek!
Változz napjává hitemnek!
Hogy Jézus hozzám betérjen,
Benne éljek, bennem éljen.

Jézust a föld várva várta,
Míg egét isten kitárta,
És fiát küldötte hozzánk,
Hogy a mennyhez csatlakoznánk.

E csodát én, melyet értem
Tőn az isten, bár nem értem,
Hallom lelkem szózatában:
Szeretet van e csodában.

Nagy szeretet! mely lehajlik
A földhöz, mely bűnbe' zajlik,
Hogy azt újra vonja, vére
Árán, atyja kebelére.

Örvendj Sion! jő királyod
Újjá szülni a világot:
Tiszta szívvel menj elébe!
Mert atyjának jő nevébe.

Te ki emberképet öltesz,
Ki mindent üdvvel betöltesz,
Add, imádjon minden elme
Téged, béke fejedelme!

Testbe' jősz ó üdvek üdve!
Hogy, mely ránk volt hajdan ütve,
Isten képét megtalálja
Mindaz, a ki hisz fiába.

Egynek bűne által estünk,
Egy közbenjárót kerestünk,
Ő az, ő az! hála, hála!
Nem győz a bűnnek halála.

Hosianna az egekben,
Angyalajku énekekben!
S mely álomból életre költ,
Hosiannát zengjen a föld!

Ó nap, napja szent örömnek!
Változz napjává hitemnek!
Hogy Jézus hozzám betérjen,
Benne éljek, bennem éljen.

6. Fohász a budapesti özönviz napjai után.

Míg földi jólét ringatott ölében,
Áldások atyja! téged elhagyánk,
Rettentő kézzel érzeték hatalmad,
S mi fölkerestünk, s törve hódolánk.

Tolongva jöttek hullámok fölünkbe,
Ezer halál rémítve dúlt körünkbe':
De te lebegtél a vizek felett,
S ezer halál közt éltünk mentve lett.

A földi jólét romjain imádunk,
Rengő kebellel, isten! tégedet!
Mert vádolólag vallja érzeményünk:
Méltán sujtád tévelygő népedet.
De épitünk vallásunk szent szavára,
Hogy türő vagy, s kegyednek nincs határa:
S mely most csapással büntet, szent kezed,
Borús uton derüs célhoz vezet.

Maradj reményünk, ó világok atyja,
Légy örünk, vértünk, te légy mindenünk,
Neked szenteljük megtérő kebellel
Siralmak hangján árva életünk.
Tedd a csapást áldássá! a mulóból
Fejts múlhatlant, fejts enyhet a kinokból,
S add, hogy kevés éveknek veszteségе
Évszázadoknak légyen nyereségе!

7. Epigrammák.

1) Széchenyi.

Szóla Hunyad: „Seregem ha lehordod torkolatodhoz,
Ó Duna, Mahmudnak népeit eltapodom".
‚Vaskapum összesodor, vakbuzgó, hogyha merészlesz!'
És a nymphaharag visszaijeszti a hőst.
Széchenyi szól: „„„Népeknek hozok s viszek áridon áldást,
Nyisd gátló kapudat, vagy levegőbe röpül!""
S a Duna nyit sima rést a békevitéznek ijedten,
S ő megy, s horgonyt vet Ázsia partjainál.

2) A rátóti kertben *).

I.

Itt öröm és élet laknak, mert élnek a lombok,
S a csevegő csermely, s partjain annyi virág.
Kisben ez a roppant mindenség, melyben az élet
És az öröm honosak távol is és közel is.
S hol vagyon a kertész? Láthatlan ez itt is amott is:
Mindenikét látnod csak müveikbe' lehet.

II.

Hogyha hegyen látok palotát, a gög jut eszembe,
Mely épité, mely büszke urába' lakik.
Itt, mert völgybe' vonúlt házat szemlélek, a melyet
Lombok rejtenek el, és csalit árnya fedez,
Szende szerénységet sejt lelkem s ritka középszert,
S e sejtést egy hon jobbjai ámenezik.

III.

Szép fűz a kapuban! mérthogy társatlanul állasz?
„Társtalan úrnőmnek képviselője vagyok."
S mért állasz szomorún kapuján az édeni kertnek?
„A menny üdveihez sír vezet és siralom."

3) Emlékkönyvi versek.

I.

Árjain éltemnek hideg ész intézi a kormányt:
Árjain éltednek hő szived a vezető.
Árjain éltemnek szellőzni ohajtasz-e vajjon
A hideg ész karján? nem tudom, édes alak:
Árjain éltednek hogy néha melengni kivánnék,
Ész hideg embere én — azt tudom, édes alak.

II.

A népet ne tekintsd: ha nagyobb vagy nála, szidalmaz;
Hogyha hason, kicsinyel; hogyha kisebb, megutál.
Hagyjad a félénket, hogy függjön a balga tömegtől:
Néked az életirányt tüzze ki géniusod.

4) Themistokles.

Xerxest és a fél földet verted meg eszeddel,
Első hősének kent fel, s imáda hazád.
Majd meg szárazon és vizeken számüzve bolyongtál,
És mely általad élt, vesztni kivána honod:
Avvagy Hellasznak büne szörnyü, bajnok, irántad:
Avvagy Hellasz iránt szertelen a te bünöd.

5) Napoleon.

Vidd Northumberland, s láncold le a szikla-szigetre!
Folyjon ezer köny bár, s nyöggjön utána a szív.
Őt elitélte a nép, az örök jog szelleme, s a menny:
Mert a szabadságnak gyermeke s gyilkosa volt.

6) A kölni dóm.

Vándor, ha Kölnbe jutandsz, s bámuló lelked elámúl
A daliás kornak csonka remekje felett:
Kérdjed: O szép töredék, te szakasztott képe hazádnak,
Mért állsz fejtelenül, mért derekatlanul itt?

7) Hajnal és éj.

Görbén ballag a pór napszámot tenni a várba:
„Oly későn-e paraszt? — rá rival a boszus úr —
Bérci lakom falain rég fénylik az ébredező nap."
„„Elhiszem — így a paraszt — de ala köd van, uram!"

*) Balogh Johanna, a híres Balogh Péter leánya és Géczy István özvegyének lakhelye.

8) Panasz.

„Bezzeg, hazánk ügye most jobb karban volna, ha őseink
Kissé bölcsebbek! Nemde?“ — Mi gyáva panasz!
Hassatok, és a jelent használjátok, nehogy épen
Ezt mondja a huszadik század a mostaniról.

9) Halljuk!

Egy föltétel alatt lesz nagygyá Széchenyi köztünk:
Hogyha a külföldet hordja be gőzösein.
Érted-e, Széchenyi, ezt? A világot hordd a Dunára,
A jobb gyomruakat a Tisza partjaira.
A magtárakból háton hordjad ki a gabnát,
S a bort gördítsed korcsolya-úton alá.
Költsék s menjenek el. Te pedig számolj velök, és jöj,
Járj és kelj, s házról házra vigyed meg a pénzt:
Így lészsz csak nagygyá, ha a nemzetet arra tanítod,
Hogy kell gazdaggá lenni — dologtalanúl.

10) Aide toi.

Vízbe esett az orosz, s szent Miklóst hívta segédül:
„Megmentlek — szól a szent — de mozogj magad is.“

8. A Görög Anthologiából.

1) Aeneas.

Trójai láng s fegyver közül hős vállára emelte
Aeneas a tisztes terhet, az édes atyát,
S szólt: „Görögök, békén hadd menjek: az ős atya néktek
Olcsó harcjutalom volna, de drága nekem.

2) Achilevs.

E sírt Hellas emelte neked, rontalmas Achilevs,
Hogy rémítse utó-Trója szülötteit is,
S trójai partra tevé, hogy, Thetis gyermeke, örvendj
Hallani mint nyögdel zúgva körüled a hab.

3) Euripides.

Nem tied, Euripides, ezen emlék: te az övé vagy:
A te dicsőséged híre fuvallja körül.

4) Nemesis.

Nemesis, a mérték s a fék kezeidbe' miért van?
„Használd, hogyha beszélsz, ezt; ha cselekszel, amazt.

5) A koszorú.

Tarka virágkoszorút küldök, Rodokleia! Körüled
Múlatozott lelkem míg kezeim kötözék.
Van liliom, van rózsakehely s anemóne közötte,
Harmativó nárcis s kék ölü kis violák.
Míg kötözém, mind elhervadt: köny gyüle szemembe,
S szólék: Lyányka virúlj, ah de ne mint koszorúm.

6) A szép Melité.

Hére adá szemedet, Melité, karod adta Athéne,
Thetis lábaidat, Páphia melleidet.
Boldog az, a ki tekint; a ki hall, az boldog ezerszer;
Félisten ki szeret: isten az, a ki birand.

7) Timarion.

Lép a te csókod, o Timarion, és barna szemed tüz:
Rab vagyok hogyha az ér, lángba borúlok ha ez.

8) Az esküszegő.

„Nem megyek el hozzá két éjtszaka, esküszöm.“ És te
Hallád eskümet, ó Kypri, meg is nevetéd.
Ó te a balga fiút ismerted! Szélnek eresztém
Esküm, nélküle mert nékem az élet halál.
Karjai közt édesb a kárhozat esküszegőleg,
Hogysem az üdvösség nélküle — eskühiven.

9) A koszorúhoz.

Csüggj, koszorú, szeretett íjúm ajtója felett, de
Rázni ne merd fiatal kelyhü virágaidat.
Telvék könynyel azok, szerető szem zápora érte;
Kíméld míg ajtó nyílik, s az íjju kilép:
Ekkor rázkódj meg, s hintsed le fejére esődet,
Hogy szeretőmnek aranyfürtei könnyem igyák.

10) A habozó szerelmes.

Mondd Lykanídának hogy csak színlette szerelmét,
Mondd: álnokságát fölfedezé az idő.
Ezt, Dorkász, vidd meg, mondd el másodszor is, esmét (siess!
Mondd el harmadszor, s most tova, Dorka,
Menj, menj, Dorka, repülj! — Nem, még egy pillanatig várj —
Vissza! mikor mondom, még egyet elfeledék:
A mondottakhoz tedd hozzá.. Avvagy eszement?
Menj, mondj el mindent..., angyali Dorka, ne szólj!
Sőt, mondd el végtől végig! — Mért küldjelek? Állj meg...
Nem törik el lábam hogyha — magam megyek el.

11) A szerelmes.

Hozzád kapcsolvák éltemnek szálai, lelkem
Kútfeje benned van, nélküled élni halál;
Mert, melyekkel szólsz siketeknek, barna szemeidre
Esküszöm, és szemeid éjszinü öldökire:

Gyilkos tél dermeszt, valahányszor fellegesen nézsz,
S úgy virulok föl mint a kikelet, ha mosolygsz.

12) Hűség.

Barna biz ő, kicsiny is, de viszont göndörke Philaene,
És puha bőre simább hogysem a mák levele,
Csacska szavában több a varázs mint Küpri övében,
Mindent ad mit ohajtsz, s többnyire díjtalanúl:
Küpri, azért fogadom, szeretendem is addig — ameddig
Nem lelek egy mást, mely nála is ízletesebb.

13) A boldog családatya sírja.

Hogyha siromhoz jősz, vándor, borzadva ne térj el,
Mert e békelakot nem boru lengi körül.
Nőmmel együt öregedtem, együtt szállottam Adesbe,
Három nőt három gyermekeimnek adék;
Gyönge szülötteiket vígan ringattam ölemben,
Nem könnyezve se holt-, sem betegágyaikon.
Sírva temettenek ők, amidőn szemeimre az édes
Álom alászállván, békehazámba emelt.

14) Demetrios és anyja.

Az, kihez a harcból remegőn tértél meg, anyádhoz,
Vesztve a hősi jelet, élve paizstalanúl,
Gyilkával maga vert által, Demetrie, téged,
S méhét átkozván szóla zokogva anyád:
„Halj meg, s szennye ne légy Spártának:
Sparta bünetlen,
Hogyha az emlő, mely szoptata, gyáva vala.“

15) Demaineta.

Nyolc hős magzatját vesztette Demaineta harcban,
S mindnyáját egy sír halma alá temeté.
Fájt szive bár, de könyet nem sírt, e szókra fakadt csak:
„Én szültem néked, Sparta, e magzatokat.“

9. Dombi János, vagy a hazajáró lélek.

1.

„Kövesd leányom szívedet!
Áldjon meg isten tégedet!“
Ezt mondotta magzatának
Egy lányának Pannikának —
Hát ki mondta? hol vagy mikor?
Dombi mondta épen akkor,
Midőn megsujtá a guta
S felfordúlt az isten-adta.
Tisztességgel eltemették,
Kúnhalomban sírba tették.

Kúnhalomnak messze terjed sík határa,
Mossa partját, de nem járja, Tisza árja.
Nincs oly gazda a dúsgazdag Kúnhalomban
Mint a milyen Dombi János. Nagy halomban
Hever pénze ládájában, s nagy tanyája
Tág környékét elborítja birkanyája;
Hambárjában nagy bősége a buzának,
A falu sem parancsolna a borának;
Egy a búja, mely szivébe néha bekap,
Hogy fiút még nem keresztelt néki a pap.
Egy leánya volt ugyan, szép mint a szépség,
Jó mint angyal s épen oly ép mint az épség;
De mit használ ha nevét a fejkötővel
Felcseréli, új férjének új nevével,
És a Dombi ősi névnek véle vége,
Melynek nem volt s nem lesz párja hét megyébe.
Ez volt oka Dombi János bánatának,
Amíg végre így prédikált önmagának:
„Mind hiába“ szóla „látom, mind hiában,
Csak megnyugszom a jó isten bölcs utában.
Ámde már csak bétekintek ám szemébe —

Mit, szemébe? a zsebébe
A legénynek, a ki vőm lesz,
A ki téged lányom elvesz.
Mert azt ugyan túl nem élem,
Isten engem úgy segéljen!
Hogy férjhez menj ellenemre;
Mit szólsz, Panni, mind ezekre?“

„Ketten kérnek, szóla Panni, a csapláros,
És az a kit nem szeret kend, a mészáros.
Nincs is szükség rá apám hogy őt szeresse,
Hisz kegyelmed úgy sem lészen a hitvesse,
De én kérem, kényszerítem jó atyámat,
Adjon hozzá, mert különben a pártámat
Szűzen viszem el magammal mély siromba,
Más legényt én soh' sem zárok hű karomba.
Hogy sovány húst külde hozzánk hébe hóba,
Nem foghatjuk a szegényt őt vádolóba;
Ha nem vághat más marhát mint ösztövéret,
Hogyan messen a sovány ból húst kövéret?
Áldja meg a hármas isten jó apámat,
Áldja azt is aki ápolt hű anyámat:
Óh adják ránk a szent áldást! — „Úgye, én-e?“
Szóla, Dombi s feltódult a vér fejébe

És megsujtá a guta,
De eszmélethez juta
És halála érzetében,
Jó keresztyén szellemében,
Ámbár félholt,
Még is így szólt:
„Kövesd leányom szívedet.
Áldjon meg isten tégedet!“
Ez végső volt,
Ezzel megholt.

Panni atyját megsiratta,
Özvegy anyját vigasztalta,
Anyja pedig így zokogott:
„Itt az isten határozott!“
A mészárost elhivatta
És áldását rájok adta.
Atyjok sírja volt a szent hely,
Hol vallásos érzelemmel
Hő szerelmet esküvének,
S aztán a paphoz menének.

Áldás reád Dombi János, megmutattad
Hogy az írást megtartottad, megtanultad,
Áldva haltál s ellenednek megbocsátva,
A mennyekben ily keresztyén lesz megáldva.

II.

Nyugszik Dombi a halálnak éjhonában,
Addig nyugszik míg a mennynek csarnokában
Az angyalnak megszólamland trombitája,
S eljövend a holtaknak feltámadása.
Addig nem jő a sírokból vissza senki,
A kit egyszer sírba tettek, nem jön a ki.
Dehogy nem jö! más a vallás Kúnhalomban,
Ott a lelkek nem maradnak nyúgalomban,
Mert ha otthon azt teszik mit nem szeretnek,
Éjjelenként házaiknál megjelennek;
A toronyban, amint éjfélt üt az óra,
Feltámadnak lepleikben riadóra;
Járnak kelnek dörömbölnek és kiáltnak: (nak.
Mérthogy mindent kedvök szerint nem csinál-
És csak aztán, hogyha úgy lett mint kivánták,
Maradnak a koporsóban isten-adták.

Dombi János példa rája,
Mert biz ő is haza jára.
Amihelyt éjfélt ütötte,
Lepedőjét rája vette
Amelyben el volt temetve;
Arcát és fejét befedte,
Vége a bokáját verte,
És nagy léptekkel megindult,
Balra tartott, jobbra fordult,
Míg házához békanyarult.
Itt felhágott a pallásra,
Csörölt pörölt egyre másra;
Ugrált a pallás hosszában,
Szörnyen tombolt haragjában,
S így kiáltott enmagában:
„Nem kell nékem mészáros,
Vőm legyen a csapláros!"
S elvégezvén e munkáját,
Amint feltátotta száját
A kakas és kukorékolt,
Dombi János már alant volt,
És kakasszólás között
Sírágyába költözött.

Minek mondjam azt is olvasómnak,
Hogy lázadt fel népe Kúnhalomnak:
Hogyan jártak Dombiné nyakára,
Hogy hallgasson férjének szavára:
Adja Pannikát a csaplárosnak,
A kosarat meg a mészárosnak.

III.

A mészáros búsan ül a székben,
Könnyek laknak Panni két szemében,
Nem kiméli anyja szűz szerelmét,
Sőt hogy megkérlelje férje lelkét,
Bár nagyon fájt, amit tett, szivének,
Visszaküldi a gyürút vejének,
S Pannikáét visszakéri tőle.
„Nem lesz abból semmi, egyelőre,
Magam viszem vissza Pannikának":
A vő ezt üzente jó napának.

Elmerült a mészáros bujában,
Tépelödött szörnyen jó magában:
„Kövesd leányom szívedet
Áldjon meg isten tégedet!"
Szép szó, szent szó, haldokolva mondta,
S most a sírban nem nyughat miatta.
Hisz a lélek nem tréfál, a kőbe,
Hogyha istenéhez van menőbe.
És ha megtért ura istenéhez,
Mért vágyódnék vissza hűvelyéhez:
„Föld volt föld lesz", s míg nem hívja isten
Soh se fog az kóborolni itten,
Ezt az írás mondja, ez világos,
Azt kend meg nem dönti Dombi János.
Egy gondolat villant meg agyában,
S már bundája lógott a nyakában;
S minthogy épen késő s vak sötét volt
S nem csillog sem csillag sem pedig hold.
Lassan mint a tolvaj úgy lopózott,
Nyomán két kutyája vánszolódott;
Dombiéknál titkosan betoppant,
Mocskos s Göndör egy zugolyba hosszant
Elnyujtóztak s nem küzdvén bikával,
Elnyugodtak tompa horkolással.
„Hát a gyürút hoztam vissza, Panni,
De addig nem bírom visszaanni,
Míg apádtól kérdem meg magától:
Mért állott el utolsó szavától?
S mert azt hallom hogy megjö ma éjjel,
Szóba állok ő tisztes fejével.
Ha azt mondja hogy megbánta, Panni!
Egy szó nélkül fogom visszaanni
Gyürüdet — sőt sirva bár, de lelkem
Meg fog áldni téged hü szerelmem!
S most csendesség, ne moccanjon senki,
Nem illő a lelket háborítni!"
A mészáros szólt erősen, és mert
Ellent mondni néki senki sem mert,
Minthogy részén a napfény igazság,
Lett nagy félsz és szörnyü hallgatagság.
A gyertyát is mind eloltogatták,
És a lelket súgva búgva várták.

IV.

Amint éjfél hangzik a toronyba,
Vélnéd minden készül dőlni romba;
A pallás on rengő dobbanással
Jár a lélek rémes rombolással;
Út sujt mindent, érzi a gerenda,
Közbe közbe eként mondogatja:
„Nem kell nékem mészáros,
Vőm legyen a csapláros."
A szomszédban, utcán, a szobában
Sok nép nézi s hallja ezt magában.
A legbátrabb fickó Kúnhalomban
A mészáros, lábhegyen, suttomban,
A tornácon végig a nyilásig,
Hol egy létra nyúl fel a pallásig,
Ellopózik s a lelket bevárja,
Mocskos, Göndör kullognak nyomába.
S amint Dombi elvégezte ottfen,
Nem vélé hogy még várják is ottlen,

De amint a végső fokra lépe,
A mészáros halkan lép elébe:
„Mocskos dolog biz a Dombi János“
E szavakkal kezdi a mészáros.
Mocskos vélvén ura hogy huszítja,
Néki ugrik s a fülét hasítja.
„Coki Mocskos“ szól az úr, hiába
Még Göndör is felugrik nyakába,
S amint róla a lepelt lehántja,
A mészárost dühös bosszu bántja,
Néki megy a léleknek ököllel,
Bánja hogy taglóját nem hozá el.
Mi az ördög lelte a mészárost?
Nos hát lelket fogott — a csaplárost.

V.

Háború lett másnap Kúnhalomban,
Két tábor küzd egymás ellen harcban:
A hivőké és a nem hivőké,
Ki lesz győztes, mink-e avagy ők-e?
Ott állottak a hivők sorába'
Kofák, banyák s mint vezér a bába,
Azt vitatták életre s halálra,
Hogy Dombi járt éjjel a pallásra,
Hogy ők látták s megesküsznek rája,
Gaz mind maga mind falamiája
Aki mást mond, és nem volna káros,
Hogy bitófán függjön a mészáros,
Aki az ős hitet Kúnhalomba
Gazságosan így döntötte romba.
És ezt annál bátrabban vitatták,
Mert a csapost sehol sem találták.
A nem hivők élén a biró volt,
Békét intve a középen így szólt:
Hátha magát kérdnők meg a csapost,
Éjfél óta helységházi lakost,
Kit hogy egymást ne verjük veresre,
Most fektet a kisbiró deresre.
Szóla bölcsen s a derest mutatta,
Merre a csaplárost lehuzatta.
Úgy volt biz az. Tüstént elrohantak,
A hivők a dereshez tolongtak,
S a csapláros összeszidta őket,
Szörnyen húrogatta a hivőket:
A mészárost rosszul mért nevelték,
Véle jobban mért el nem hitették
A babonát, azt a bolondságot,
Azt a kofa-s banyaigazságot,
Mely miatt most veszti Pannikáját,
S hordja ebfog rút medálliáját.
Elállt szemök szájok a hivőknek,
Vége lett a hühó és a pörnek,
Kivált a midőn jövő vasárnap
A szent könyvből fejtegette a pap,
Istent hogyan bántjuk olyan hittel,
Össze mely nem fér a szent igével.
Hatott a szó a hivek szivére,
S a babona köztük véget ére,
Nem mondhatnám hogy tán mindnyájoknál,
Annyit még is hogy a — józanoknál.

TÁRKÁNYI BÉLA.

1821.

TÁRKÁNYI BÉLA, keresztnevén József, 1821. január 2. Miskolcon született, polgári rendű szülőktől, hol elemi és gymnásiumi oskoláit végezte az ötödik osztály kivételével, melybe Lőcsén járt. Tizenöt éves korában az egri papnöveldébe felvétetvén, az ottani érseki lyceumban hallgatta a bölcsészeti és hittani szakokat. Irodalom iránti hajlamát, mely már ekkor fejledezett, különösen a papnöveldében virágzott magyar társaság táplálta; ennek könyveit szorgalmatosan olvasta, s egyúttal a német nyelvet is öntanulással sajátjává tevén, a romai remekirók mellett a németeket is nagy kedvvel kezdte tanulmányozni. Irói első kisérletei is, mind versben, mind prózában a növendékpapság „Verseny“ című írott heti lapjában jelentek meg, s fársángi estvékre készített vígjátékai maga és társai által adattak elő; nyilván azonban először a Kisfaludy-Társaság versenyterén jelent meg 1840-ben „*Honáldozat*“ című balládájával, mely dicséretre érdemesíttetett (Kisf.-Társ. Évl. II. köt. 16. 266. ll.), hasonló sikerrel 1842-ben „*Indítványok*“ satirájával (Évl. III. köt. 73. 425. ll.). és 1844-ben „*Az életből*“ című költeményével (Évl. V. 36. VI. 506. l.), mely utóbbi a közülésben fel is olvastatott. Ez által buzdíttatva, folytatta költői dolgozásait, melyek 1842-től fogva, nevével és névtelenül, majd minden folyóiratok- és zsebkönyvekbe felvételt találtak. Vallásos érzése által azonban mind inkább a szent költészet terére vonatván, először is Dávid utáni verses *zsoltáraival* költött figyelmet, melyeket, a „Religio“ akkori szerkesztője, most nagyváradi püspök Szaniszló Ferenc

iktatott be említett folyóiratába, ki őt e pályán különös szeretettel ösztönözte; ezek mellett, 1843. óta már *Klopstock Messiása* foglalta el egész lelkét, melyből különféle lapokban jöttek időnként töredékek, s jelenleg a nagy mű fele, az I—X. énekek, sajtókészen áll. 1844-ben áldorrá szenteltetvén, teljesedésbe ment istenfélő anyjának azon jámbor ohajtása, melynél fogva 1820-ban úrnapján Miskolcon b. Barkóczy László akkor miskolci plébános, utóbb fejérvári püspök lelkes egyházi beszéde által elragadtatván, boldog házassága első gyümölcsét, szive alatt viselt magzatját, isten oltárának szolgálatára áldozta fel. Majd azon év végén, melyben a „Tárkányi" név is, mit addig irodalmi álnévül használt magyartalan hangzásu családi neve helyett, törvényes tulajdonává lett, a lelkipásztori pályára lépvén, Szent-Erzsébeten (Hevesben) káplán lön; midőn is figyelmét *az egyházi énekek* ragadván meg, melyekben több hiányt lelt, ez ügyet különös tanulmány tárgyává tette, s már itt kezdé meg részint a régiek összeszedése s javítása, részint újak költése által lassanként azon énekreformot, mely pályája egyik fő feladásává lett. Nagy és kedvező változást idézett elő művelődési fejlésében az 1846-dik év, midőn érseke Pyrker László őt udvari pappá nevezvén ki, e magas műveltségű főpap mellett, kinek két utolsó külföldi utján is kísérője volt, nem csak irodalmi ismereteiben hathatósan gyarapodott, hanem a képző művészet iránti érzéke is fölébresztetvén és kifejtetvén, ennek idővel nem csekély hatású pártolójává és terjesztőjévé lett az egri megyében, mint ezt úgy saját birtokában levő becses képgyűjteménye, mint az ő eszközlése által a megye számos egyházai számára létesült jeles oltárképek mutatják. Ez időben, 1847. indúltak meg a népnek használatára szánt énekes füzetei, mik sok ezer példányban s újabb meg újabb kiadásokban a köznép között elterjedvén, nem csak a keresztyén buzgóság emelésére és kedélynemesítésre, hanem az ízlés terjedésére is hatottak. Ezek mellett folyvást szaporodtak műköltői darabjai is, különösen *Pyrker László legendái* műforditásaival. Miután érseke 1847. dec. Bécsben meghalálozott, ki mellett Tárkányi teljesítette a hála és szeretet utolsó kötelmeit, annak utóda, a közügyi áldozatokban kifogyhatatlan irodalmi Maecén Bartakovics Béla, titkárának irodalmi munkásságát méltányolván, ez kettős szorgalommal fordíthatta figyelmét a népi, főleg buzgalmi irodalomra, melyen a hivatott munkások hiányát elevenen érezvén, hosszu sorát adta a népszerű és felsőbb rendű, nagyobb részt maga által irt és szerkesztett, vallásos és tankönyveknek, melyek némelyikei számos kiadásokban terjedtek el [2]), s mik közől, ide tartozólag kiemelendő a szakjában hosszu idő óta ismét korszakos *Katholikus Egyházi Énektár*, a bevett közajtatossági énekekből ujakkal bővítve, kath. egyh. éneklők s e pályára készülők számára szerkeszté és kiadá Tárkányi B. József. Eger, 1855. 4rétb., melyben közel százötven ének tőle van. Ezek mellett 1852. óta érseke megbizásából Káldi nyomán m. a *Szentirás* átdolgozásával foglalatos, melynek jelentékeny része az apostoli szék által e célra kinevezett püspökök birálatán már át is menvén, Tisza melletti egyeki magányában, hol 1857. eleje óta mint plébános folytatja lelkészi pályáját, e nagy munka befejezésének él. *Tárkányi Összes Költeményei*, Pest, 1857. a Szent-István-Társulat költségein jelentek meg (Osztályai: Balládák és rokon; vegyesek; vallásos költemények; zsoltárok; Énekek éneke; egyházi énekek; legendák Pyrker után).

[1]) Ilyek voltak: Énekek az oltári sz. áldozathoz; Énekek ádventre, karácsonra, újévre és vízkeresztre; Énekek nagyböjtre; Énekek a bold. sz. Mária tiszteletére; Énekek húsvétre, pünkösdre; Énekek különféle alkalmakra stb, mind Eger, 1847. s köv.

[2]) Ilyek, és pedig sajátai: az „Egri abc. és Olvasókönyv kath. elemi iskolák számára, Eger 1851. s azóta tíz kiadás; Vezérkönyv a ker. kath. anyaszentegyházban tartatni szokott processiókhoz, 1851., négy kiad.; Lelki Manna, 1853. négy kiad.; Jézus sz. szivének imádása,

1853. két kiad.; Ajtatosság Líliomai, 1856. — Ő eszközölte s adta ki : Kath. ker. Hittan, rendszeresen szerkezve, Eger, 1852.; Kath. ker. Erkölcstan, rendszeresen szerkezve, u. ott s akk.; Szabó Imre néphez alkalmazott Egyházi Beszédei, második évfolyam, 5 kötet, Eger, 1856. — sőt világi munkát is : Toldy Ferenc Irodalmi Arcképei, Pest, 1856.

1. Az életből.

Szelíd öledbe vedd föl, szent magány,
Az emberek közt eltévedt fiút!
Te annyi vész és szenvedés után
Az enyhületre még egy biztos út.
Ki oly sokat veszíte a csatán,
Mikép is kezdjen újra háborút,
Új háborút a vásott emberekkel,
Hol szent ügyért vívsz, s mégis vesztened kell?

Elhagytam a gyermekkor édenét,
S hozék magammal szép reményeket,
És ép kebelt, s hivém, mikép e lét
Csupán siralmak léte nem lehet;
A bölcsek szép s magasztos képzetét
A földre alkalmaznom jól esett,
Anyám- s apámról mértem minden embert:
Oh hogy szivem egész ellenkezőt lelt!

De mint a pára színes ívei,
És mint a reggi rózsafellegek,
Gyermekkoromnak ábrándképei
Egymás után mind úgy eltüntenek;
És sírtam értök, ah mert élvei
Oly andalítók voltak s édesek,
Sírtam, — hiszen, ha elvevéd a bábot
Gyermektől, őt talán örülni látod?

A színezett üveg, mi vélem itt
Mindent oly kedves szépnek láttatott,
Eltört; én a valónak lepleit
Feltártam, és lelkem megborzadott;
Embert kerestem, s tettet emberit,
S alig találtam lelkes állatot.
Hatalmát isten oh mint adja nékem,
Hogy sorsomat még egyszer elcseréljem?

Akárhová fordúltam, mindenütt
Ellenkezést találá érzetem,
Veszélyes örvényt, mely szirtekhez üt,
S oly iszonyú nehéz volt küzdenem!
S hol volt a nap mely bús egemre süt,
Míg lelkem a vészből kimenthetem?
Összhangzatot, bármily forrón kivántam,
Az emberek s szivem közt nem találtam.

S először is magamtól kérdezém,
Túlságomat kezdettem vádlani:
Hogy tán a rényt magasbnak képzelém,
Mintsem lehetne azt gyakorlani?
Hogy emberben angyalt kerestem én
Oly túlfeszültek lelkem vágyai?
De nem, szivem többet kivánni nem mer:
Csak hogy minden, ki ember, légyen ember.

De látom, bár látnom ne kellene,
A percenetnek gyáva rabjait,
Hogy legtöbbnek nincs emberjelleme,
S mint állat éli által napjait.
És kelj ki vétkiért csak ellene,
Éltedre nyújtja gyilkos karjait.
Ha bűneidde! bűnéhez simúltál,
Az emberrel csak akkor boldogúltál.

S mi legjobban sért mindenek felett:
Erényről szólnak úton útfelen,
Úgy, hogy ha nem néznéd a tetteket,
Elolvadnál a szép beszédeken,
Mikép a szív, szintoly mértékbe lett
A szó, jelentéséhez hűtelen.
Bűnére a gonosz világ csalárdúl
A rénynek szent nevét adá palástúl.

Gögöt szilárd önállásnak nevez;
Hány honfi csal, s szép név alatt nevet,
Önérdek a rév ahová evez,
S feláldoz ennek minden érdeket;
A pir, mi szűz szemérmet bélyegez,
A szemtelenség arcfestéke lett;
A féktelen rontás arany szabadság,
Ezer nemében így foly a csalárdság.

S ha voltak, és vannak kivételek,
Kiket ez örvény még el nem sodort,
Akik, miként egyegy félistenek,
Nem nézheték ez iszonyú nyomort,
Beszélik a világtörténetek,
Mit tettek ők, s díjuk még is mi volt?
Beszéli a bürökpohár s keresztfa,
Mi volt az ily dicső lelkek jutalma.

Csodált művének, önnön mestere,
E földön sokszor áldozatja lett:
Igy bánik a föld írigy embere
Azzal, ki érte fáradt, szenvedett;
Csodálja és mégis tör ellene,
S midőn már visszasírni nem lehet,
Akkor siratja; és ha szent porából
Phoenix kel, szintugy reszket ostorától.

Tégy jót a fával, öntözd, ásd körül:
S ad enyhe árnyat és gyümölcseket;
Tégy jót az emberrel : s ezrek közül
Hálás ha egy lesz, áldjad az eget.
Ha embert táplálsz szíved véribül,
Vigyázz, a jégkigyót melengeted,
Ki anélkül, hogy érzené mi bűnt tesz,
Rabszolgaszívvel s még is Brutusod lesz.

S hogy istenkép az ember, közbeszéd;
Hiszem, hogy annak lenni kellene,
De tőle elfordítja ő eszét,
Hűtlen lön és föllázad ellene;

Az indulat ragadja szerteszét,
Hogyan lehetne néki istene?
Oh akkor akkor nékem istenem nincs,
S hiú, mihez mident köték, az egy kincs.

Ha végre elhül a leghőbb kebel,
És szenvedélye lesz a gyülölet;
Ha mint a dögvészt, mely halált lehel,
Kerüli a javíthatlan nemet,
Mely színre jót hiúságból mivel,
S titkon tipor minden szent érdeket:
E nép, mily szánakozva néz le rája,
Hogy mért akar már ő jobb lenni nála!"

De nem, roszak ne szánakozzanak,
Inkább szünetlenül üldözzenek.
Fel hát a harcra, bajnok férfiak,
Ti oly nagyon kis számu lelkesek!
Az álnokok bármint akarjanak,
Nemes felett ők még se győzzenek.
Fel síkra hát, fel, küzdjetek erényért,
Magában is hord már a tett dicsó bért.

Fel a magányból, síkra, küzdeni,
Úgy sem hegedne ott be tán a seb;
Ugy is fog a világ mást ejteni,
S ha nem talál készen, sérelmesebb.
Az isten és hit fog segíteni:
Sebezve víni még fönségesebb;
Ha életünk, s mit birtunk, minden elvesz,
A veszteség is fényes győzelem lesz.

2. „Boldogasszony Anyánk!" *)

Bús szivem elfogúl, köny fakad szemembe,
Midőn Magyarország sorsa jut eszembe.
Nem tudok gondolni szép hazám múltjára,
Hogy meg ne indúljon könyeimnek árja.
S ekkor mint az elmúlt idők szellemének
Bús hangja, megzendül szívemben az ének,
Melylyel jobb eleink, midőn bajba estek,
Az isten anyjához sírva esedeztek,
Sírva szól az ének: „Boldogasszony Anyánk!
„Nagy inségben lévén, igy szólít meg hazánk:
„Magyarországról, romlott hazánkról,
„Ne feledkezzél el szegény magyarokról."

Elmentek csatákra, víttak, elvérzettek,
Uj hősök szállottak a síkra helyettek.
S míg ők a hazáért véröket ontották:
A családok otthon buzgón imádkozták,
Sírva imádkozták: „Boldogasszony Anyánk!
„Nagy inségben lévén, igy szólít meg hazánk:
„Magyarországról, romlott hazánkról,
„Ne feledkezzél el szegény magyarokról."

Midőn a boszús ég legnagyobb csapása,
A pártviszály rontott e szegény hazára:
A jobb érzésüek, kikben sírt a lélek,
Látván, mint üldözik egymást a testvérek,

*) Az itt refrainúl szolgáló versszak a kath. egyház egy régi (XVI. századi) énekéből van véve.

Fájdalmasan zengék: „Boldogasszony Anyánk!
„Nagy inségben lévén, igy szólít meg hazánk:
„Magyarországról, romlott hazánkról,
„Ne feledkezzél el szegény magyarokról."

Midőn a jó erkölcs s régi szent szokások
Romlásnak indúlván, eljött a nagy átok,
Az elkorcsosúlás s hitetlenség átka,
Mely a sírt még minden nemzetnek megásta,
Kikben az önzéstől ment honszeretetnek
Szent tüze még lángolt, a nemesebb lelkek
Szívrendítve zengék: „Boldogasszony Anyánk!
„Nagy inségben lévén, igy szólít meg hazánk:
„Magyarországról, romlott hazánkról,
„Ne feledkezzél el szegény magyarokról."

És midőn megkondúlt, miként a halálra
Vált embernek, a végveszély nagy órája,
Midőn napja leszállt, eltünt a régi fény,
Midőn nem volt segély, nem volt többé remény:
Följajdúlt az ének: „Boldogasszony Anyánk!
„Nagy inségben lévén, igy szólít meg hazánk
„Magyarországról, romlott hazánkról,
„Ne feledkezzél el szegény magyarokról."

Nem tudok gondolni szép hazám sorsára,
Hogy meg ne indúljon könyeimnek árja.
S ekkor, mint az elmúlt idők szellemének
Bús hangja, megzendül szívemben az ének,
Keseregve zengem: „Boldogasszony Anyánk!
„Nagy inségben lévén, igy szólít meg hazánk:
„Magyarországról, romlott hazánkról,
„Ne feledkezzél el szegény magyarokról."

3. A zsoltárok közől.

IV.

Istenem! midőn haragszol,
Oh ne büntess engemet,
Szent hevedben, oh ne sujtson
Büntető igaz kezed.

Légy irgalmas, mert erőm nincs,
Reszket csontom, s mindenem,
Hervadok, lesujtva lelkem,
Meddig késel, istenem?

Nézz reám, uram, s ragadd ki
A veszélyből lelkemet,
Irgalmadnak nincs határa,
Ments meg, isten! engemet.

Mert ki fog majd emlegetni
A halottak árnyain,
S ott ki dícsérend az ének
Fenröpülő szárnyain?

Fáradttá tön a sohajtás,
Könyben ázik fekhelyem,
Sápad arcom kínaim közt,
Elhomályosúl szemem.

Oh távozzatok elölem,
Bün s gonoszság rabjai!
Mert az úrhoz felhatának
Mély keservem hangjai.

Ő meghallgatá szivemnek
Buzgó esedekléseit . . .
Im pirúlva futni látom
Lelkem ellenségeit.

XII.

Meddig fogsz, uram! egészen
Elfeledni engemet?
Meddig rejted el szememtől
Arcodat s kegyelmedet?

Szívemet a bú s a kétség
Meddig fogja gyötreni?
Rajtam ellenim haragja
Meddig fog dühöngeni?

Nézz reám, világosíts fel;
És segíts meg istenem!
Hogy a zord halálnak álmán
El ne mélyedjen szemem.

Hogy ne mondja ellenségem:
Győztem s eltiportam őt!
S hogy ne vígadjon, midőn én
Ingok, isten! adj erőt.

Benned bízom, és kegyedben
Örvend szívem s szellemem,
Jótevőm az úr, s csak istent
Fog dicsérni énekem.

CXXXVIII.

Istenem! te megvizsgáltál,
És jól ismersz engemet;
Jól tudod, hová visz útam,
Látod keltem- s fektemet.

Még nyelvemre sem jön a szó,
Már előtted tudva van,
És minden részről bezárva
Tart kezed minduntalan.

E tudásod meghaladja
Elmémet s csodálkozom,
Hova menjek, merre fussak
Színed elől? — nem tudom.

Hogyha felhatok az égbe,
Ott talállak tégedet;
Ha leszállnék a pokolba,
Látnám jelenlétedet.

És ha messze tengeren túl
Szállnék hajnalszárnyakon:
Oda is jobbod visz engem,
S az tart fen mindenkoron.

És ha mondom: a sötétség
Töled elföd engemet,
Nem föd el: mert a sötét éj
Fényes napvilág neked.

Áldalak, mert bámulandó
Mind, amit kezed mivel:
Alkotóm vagy, már anyámnak
Te rejtél méhében el.

Láttad, testem mint szövődött,
Írva könyvedben vala
Éltem minden napja, melynek
Messze volt még hajnala.

Oh! mi végtelen felöled
Eszméimnek serege;
Megszámlálnám, ámde több az,
Mint a tenger fövenye.

Hogyha az elmélkedésben
Már végkép elfáradok,
És elalszom; fölébredvén,
Mégis csak veled vagyok.

Oh! bár messze távoznának
Mindazok, kik ellened
Gőgösen szólnak, halmozván
A vétkekre vétkeket.

Nem tartok többé azokkal,
Kik téged káromlanak;
Egyedül neved dicsérje
Itt minden szív és ajak.

És azért, uram! figyelj rám,
Ki jól ismersz engemet,
S szent törvényed régi útján
Vezesd minden léptemet.

4. Az egyházi énekek közöl.

Háború idején.

Nóta: „Jertek, keresztyén lelkek" stb.

Élet s halálnak ura!
Tehozzád sohajtunk;
A harc romlása ellen
Légy erős oltalmunk.
Atyánk vagy, jóvoltodban
Bízva eseng néped:
A honfivérnek árán
Adj szent békességet!
Uram, segíts meg!

Megérdemlők, hogy büntesd
Tenger vétkeinket:
Eddig is csak kegyelmed
Tartott még fel minket.
Irgalmad most se hagyjon
Elveszni egy népet,
Mely szent nevedben harcol
S így vár békeséget!
Uram, segíts meg!

Kérünk azon könyekre,
Miket Jézus ontott,
Midőn szíve hazája
Romlásán szorongott;
Tekints ránk, és alázd meg
A bősz ellenséget . . . .
Segítsd meg harcosinkat,
És adj békeséget!
Uram, segíts meg!

S akik hazánk ügyében
Vért ontván elesnek,
Adj égben üdvkoronát
A bátor lelkeknek:
Az özvegyet s az árvát
Te majd felsegíted,
Csak add, hogy győzve népünk
Nyerjen békeséget!
Uram, segíts meg!

5. Az Énekek Énekéből.

Jeruzsálem leányai.

Ott a pusztából ki jő fel,
Mint a röpke füstgomoly,
Mely a drága fűszereknek
Illatából szétomol?

Íme a királyi ágyban
Izraelnek gyöngye ül;
Fegyverekben hadra termett
Hatvan hős vevé körül.

Cedrus a remekszerű ágy,
Támaszán kivert arany,
Oszlopán ezüst sugárzik,
Benne bíbor párna van.

Rajta a legszebb leány ül,
Lángra gyúlnak arcai.
Jöjetek királyi nászra,
Ős Sion leányai!

Ím vakító fényözönben
Jő királyunk, Salamon,
Nyílt koronát tőn fejére
Anyja az örömnapon.

Vőlegény.

Oh mily édes vagy, barátném!
Szép szemed galambszelid;
Mint a bérceken szökellő
Kecskenyájé, fürteid.

Tiszta szép fejér a juhnyáj,
Mely imént usztattatott,
Mind ép, meddő nincs közötte:
Ilyen a te fogsorod.

Méz beszéded, arcod alma,
Ajkad egy bíbor szalag;
Dávid szép tornyát dicsérik,
Ha nyakadról szólanak.

Dávid tornya tiszta márvány,
Rajta pajzsok, fegyverek,
Mint az ékszerek terajtad,
Büszkeséggel fénylenek.

Emlőd, mint a bérci kecske
Szép kis ikre, oly fejér,
Mely legelve gyönge líljom
Közt, vidáman szökdegél.

Majd midőn a lenge szellő
Béköszönt az alkonyon,
Tőled a tömjénligetbe
Én csak akkor távozom.

. . . . . .

Ara.

Jeruzsálem szép leányi!
Kérlek, kényszerítelek,
Mondjátok meg kedvesemnek,
Hogy miatta szenvedek.

Jeruzsálem leányai.

Oh miben haladja túl a
Többi íjat kedvesed?
S mert oly hévvel kérsz, mivel szebb
Ő a többiek felett?

Ara.

Kedvesem piros, fejér is,
Választott ezer közül;
Feje színarany, fején a
Haj, holló, midőn röpül.

Fejbe fürdetett galambé
Vőlegényem szép szeme,
Ajka a piros virágé,
Arca kertek fűszere.

Karja, mint a jó aranyból
Készült drága hengerek,
Melyeken művészkezektől
Jácintok tündöklenek.

Szárai, aranytalapra
Épült márványoszlopok,
És a termet, mint Libánon,
Mint a súgár cedrusok.

Szája, mint a méz, személye
A szépségek lakhelye.
Jeruzsálem szép leányi!
Ilyen szívem kedvese.

Jeruzsálem leányai.

Hol van ő? szólj, oh te legszebb
Minden asszonyok felett,
Mondd, hová ment vőlegényed?
Jőj, keressük őt veled.

6. Klopstock Messiásából.

I. Ének. 72—159. v.

A Mesiás . . .
. . . . . közelebb állott a bércen egekhez.
Isten a bércen volt. Ott volt ahitatba merülten
A Mesiás; a föld remegett szózatja hatalmán,
S a pokol ajtóin rivalom mennydörge keresztül;
Mert nem az átkoknak rettentő szózata volt az,
Melyet a föld hallott . . . a kegy hirdette ki mostan
Régi határozatát: hogy az embert újra teremti.
Ott körül a halmok szép alkonyi fénybe merültek,
Kedves másolatok földünkön az édeni képből.
Szólt a Megváltó. O s atyja belátta az íge
Végtelen értelmét; de csak ennyit mondhat az ember.
„Istenatyám! a frígy s üdv napjai már közelednek,
Egy fönségesb mű nagy napjai, mint a teremtés
Műve, mely a te kezed s fiadének régi tanúja.
E napok oly fényben tünnek még most is elömbe,
Mint mikor átnéztünk az időknek végtelenében,
És a jövendőség fényesb lett pillanatomra.
Akkor, — csak te tudod, mint érténk egyet, Atyám! te,
Én s a Szentlélek, hogy megváltandjuk az embert.
Csend vala, szentségét nem háborgatta teremtmény.
Hárman együtt voltunk; szeretettel s isteni kegygyel
Néztük a majd egykor születendő emberiséget.
Ah de teremtményünk, a megáldott édeni gyermek,
Bár halhatlan volt, a bűn őt porba leverte.
Sorsát láttam, Atyám! te könyűmet . . . . „Az emberi szívben
Légyen az istenkép (így szóltál) újrateremtve!“
S így a vérváltság szent titka határozatunk lön,
És az örök képhez közelítő újra teremtés.
Ekkor az isteni tett véghezvitelére tökéltem
El magamat. Te tudod, mily hévvel; tudja az ég is
Mennyire kívántam magamat lealázni azóta.
Föld! te csekély porszem! választott pontja szememnek
Oh mi gyakorta valál! s tefölötted, kánani szent föld,
Mennyiszer andalgék, nézdelvén halmodat, ahol
A frígyvér ömlend. Reng szívem örülve, hogy annyi
Évtől fogva vagyok már ember, s annyi igaz szív
Tér hozzám . . . tüstént az egész embernem enyém lesz.
Itt vagyok, égi Atyám! képednek mása vagyok még
Ember alakjában, s leborúltan fekszem előtted.
Ah de halálos itéleted engem vérbe borítand,
S testemet a holtak hamvához fogja temetni.
Íme világbíró! már jösz, már messzire hallom
Lépteid rettenetét az egeknek végtelenében.
Borzadok . . . érzetemet föl nem foghatja az égi
Lelkek egész neme, bár haragodnak mennyköve tüstént
Ölje meg, — akkor sem foghatja föl. Éji homályban
A kertet látom . . . s teelőtted porba borúlva
Küzdök, Atyám; a halál jégcsöppei arcomon ülnek;
Mert ítéleted és haragod nagy terhe feküdt rám.
Ámde alázattal viselendem, mert te örök vagy,
És soha Istennek nem képzelhette haragját
Szellem avagy véges lény, akit karja halálos
Mennyköve semmibe dönt, hacsak int is, rettenetével.
Isten bír egyedül Istent békíteni . . . . Kelj föl,
Kelj föl, rettenetes Bíró! ím itt vagyok, ölj meg,
És örök áldozatom engeszteljen ki az ember
Bűneiért. Szabadon vagyok itt, és téged Atyám, még
Kérhetlek, hogy az ég nyíljék meg . . . ezernyi szeráfok
És myriád kerubok diadallal visszavezetnek
Szent jobbodra, Atyám! De nem. Én szenvedni akartam.
S mit kerub- és szerafim legforróbb áhitatában
Lángra hevülve sem ért, nem is érthet: szörnyü halállal
Hal meg az istenség fia . . . ‘Itt elhallgata Jézus.
És most szóla: „Atyám! fejemet fölemeltem az éghez,
Föl kezemet hozzád, és esküszöm . . . . Isten az Isten
Színe előtt . . . . hogy megváltandom az emberiséget.“
Atyja szelíd kegygyel fordúla fiához az égből.
Nem hallotta szavát angyal, nem semmi teremtmény;
Csak fia érté azt. Most int, most csend leve, most szól:
„Fölkeltem, s fejemet fölemeltem minden egen túl,
Föl kezemet . . . . halljad, Fiam! ím a végtelen Isten
Esküszik . . . . esküszöm én néked: hogy elengedem a bűnt . . .“
Szólt és elnémúlt. Míg ők így szóltak, azonban
A mindenségen szent félelem ömlede által,
És az imént született s még eszmélkedni tudatlan
Lelkek először most éreztek. S mintha megállott
Volna világ köre most, a szeráf is reszkete; csend volt . . .
Mint mikor a földet zivatar rettenti közelről.
Sőt a kereszténység születendő lelkeit is kéj

Fogta el, és az öröklét üdve lebegte keresztül.
Ah de az isszonyatos pokolörvény lelkei csak kínt,
Csak kétségbeesést jajgattak vissza; merényök
Hasztalan. A gonoszok rémítőn zúgva dörögve
Trónjaikról az örök mélység fenekére zuhantak,
S rettenetes szirtek szakadoztak bőgve utánok.

SZIGLIGETI EDVÁRD.

1814.

SZIGLIGETI EDVÁRD, családi és keresztnevén Szathmáry József, Nagyváradon 1814. mart. 18-kán született; hasonnevű atyja, földbirtokos és ügyvéd, anyja Szerepi Kelemen Katalin volt. Elemi, gymnásiumi és bölcsészeti tanulmányait, a negyedik latin osztály kivételével, melyet Temesváratt járt, szülötte városában végezte, amazokat középszerű előmenetellel; de 1830. óta, midőn a bölcsészetre ment át, a felsőbb tudományok által felgerjesztett elméje azokat oly kedvvel, könnyüséggel és sikerrel tanúlta, hogy nem csak mindenekből kitünő, de a legtöbbekből első helyre vergődnék fel társai között. Ekkor ismerkedvén meg a magyar irodalommal is, csakhamar írni kezdett, eleinte *verseket*, majd nagy számú *regéket* Kisfaludy Sándor módja szerint, sőt *színdarabokat* és Hazucha Ferenc iskolatársával (utóbb „Kelmenfi László") egy *regényt* : „A Pókaiak" cím alatt. A következett 1831. évben a váradi akademia ifjusága közt magyar társaságot alkotott, melynek tagjai irodalmi kisérleteiket kölcsönösen birálgatták, s nyelvtani kérdésekről vitatkoztak; sőt válogatott dolgozásaikból Szathmáry József szerkesztése mellett almanachot is akartak kiadni, miről azonban az akademia aligazgatója, előrelátólag, lebeszélte. A szinészethez is jókor gerjedt fel az ifju hajlama, papirosdiszítményeket készített a ház padlásán, de előadás csak 1831-ben létesült, s „úgy emlékszem — írja önéletében — soha oly magasztos gyönyört nem érzettem mint ez előadás előkészületei között." Elvégezvén 1832-ben akademiai folyamát, orvosi pályára kivánt lépni, melyet azonban szülői, kik papnak szánták, ellenezvén, végre a mérnökség mellett állapodtak meg, s Szathmáry e végre Varga János kir. mérnök és Körös-szabályozási igazgató mellé adatván gyakorlatra, ennél két évig (1834-ig) dolgozott, de kedv nélkül; nem szeretett számokkal bíbelődni, annál jobban örült minden új szónak, mely Pestről a vidékre érkezett. A térképek mellől, valahányszor szerét tehette, haza osont — írni. Még ekkor németül nem tudván, önképzésében csak a latín és magyar irodalomra volt utalva. 1834-ben Pestre küldetvén a mérnöki tanulmányok elvégzésére, itt Lukács Lajos, egy akkor ismeretes fiatal iró szülőihez került szállásra, s ennek szerencséjét, miszerint egy pár beszélyét Bajza felvette Aurórájába, megirigyelvén, maga is e dicsőségért vívott, de kisérletei nem találtak felvételt. Lukács a német nyelv múlhatlan szükségességére figyelmeztetvén őt, ha valamire menni kiván, nagy búzgósággal látott hozzá úgy, hogy fél év alatt meglehetősen értette a német könyveket, s nagy örömére Schillert, Goethét, Shakespeart és Byront olvashatta. Ekkor történt hogy a budai (akkor magyar) színházba is feljárt. Kántorné, Megyeri, Bartha elragadták őt, állott határozata a deszkákra lépni, s némi késedelem után, melylyel Fáy András, mint vármegyei szinigazgató, állhatatosságát kivánta próbakőre tenni, végre fel is vétetett, mi felett atyja, egy különben felvilágosodott férfiú, elkeseredvén, s neve viselését neki megtiltván, Döbrentei által *Szigligetivé* kereszteltetett, mely név, mint Jókai mondja „hírt és becsülést gyűjtött maga körül, s büszkesége maradt annak, aki azt nem örökölte, hanem önmagát tette családja első ősévé"[1]).

Fáy színészi kiképzésére szolgáló könyvekkel tartotta őt, annak igazgató-társa Döbrentei pedig a balétot és operát sürgetvén főleg, Szigligeti színész és kartáncos, majd kardalnok s reáadásul még ügyelő is lett, eleinte 12, utóbb 14 ft hódíjjal! De minden kedve dacára, mely őt a színpadhoz vonzotta, nem mint színész, hanem mint színiró volt ő annak előmozditására rendeltetve. Első kisérlete: *Megjátszott cselek*, dráma 5 felv. még 1834. irva, a budai színpadon a következett évben adatott, s gyengesége mellett is nem minden tetszés nélkül. Ez által buzdítva, nem sokára következett 2. *Frangepán Erzsébet*, szomoruj. 5 felv., 1835., mely, bár szerzője véleménye szerint az elsőnél jobb, a színpadon megbukott. E csorbát kiköszörülte 3. *Dienes*, vagy A királyi ebéd, szomoruj. 5 felv., 1836. (nyomt. Pest, 1838), mely nagy kedvességet nyert, s nem csak Budán adatott többször, hanem, midőn a budai társaság, a pesti megyei színház épitése alatt magára hagyatva, s az 1836—7-ki télen a hajóhíd kiszedetése után jövedelem nélkül maradván, a pesti városi színpadon adott néhány előadást, itten is. Végre megnyílt Pesten a megyei, utóbb nemzeti, színház, melynek Szigligeti, kezdettől fogva e napig tagja, eleinte mint színész, 1841 óta titoknoka is, végre mint titoknok és rendező. Ez idő óta fejlett ki Szigligetinek azon rendkivüli színköltői munkássága, melylyel a magyar színügynek valóságos áldása lett. Még 1837-ben készült, s 1838. elején került színpadra 4. *Vazul* 4 felvonásos drámája, melyet azon évben követtek: 5. *A Pókaiak*, szomoruj. 4 felv., 6. *Gyászvitézek*, dráma 4 felv., és 7. *Aba*, szomoruj. 5 felv., mik közől a 4, 5, 7. sz. alattiak *Szigligeti eredeti Színművei* cím alatt Pest 1838. meg is jelentek. 1839-ben következtek: 8. *Rontó Pál*, népszínmű; 9. *Cillei Fridrik*, dráma 3 felv., tulajdonkép átdolgozása a 2. sz. alattinak (megjel. Nagy Ignác Színműtára II. kötetében 1841.); 10. *Romilda*, szomoruj. 3 felv. és jambusokb. (megjel. Nagy Ignác Színműtára I. köt. 1839); 11. *Micbán családja*, dráma 3 felv., előjátékkal, adva s kinyomtatva Pest 1840. Ezek után következett 1839-ben még, első próbája a vígjátékban az akademiai versenyen: 12. *Rózsa*, vígj. 3 felv., (kinyomt. az akademia Eredeti Játékszine IX. köt. Buda, 1840.), melylyel nem csak az akademia drámai nagy jutalmát nyerte el, hanem tekintettel addigi érdemeire a honi dráma körül, akademiai lev. tagúl is elválasztatott sept. 5. További darabjai: 13. *Korona és kard*, szomorúj. 5 felv. és jambusokb. (Nagy Ignác Színműtára III. köt. 1842); 14. *Ál Endre*, dráma 4 szakaszb. Pest, 1841. 15. *Troubadour*, szomoruj. 4 felv. 1840 (nyomt. a Reguly-Albumban, 1850); 16. Előjáték az első m. színház és az abban föllépett Láng Ádám agg színész ötvenedik évünnepére, máj. 5. 1842., nyomt. Pest 1842.; 17. *Nagyidai cigányok*, néprege 3 felv. 1841.; 18. *Kinizsi*, vígj. 3 felv., mely 1842-ben az akademia versenyén másod jutalmat nyert (nyomt. az akad. Ered. Játékszine XII. köt. Buda, 1844.); 19. *Szökött katona*, színmű 3 szakaszban, 1843., nyomt. Pest, 1844 (más. kiad. 1846.); 20. *Gerő*, szomoruj. 5 felv., mely 1843-b., ismét az ak. versenyén, másod jutalmat nyert (nyomt. az akad. Ered. Játékszine XIV. köt. Pest, 1845.); 21. *Két pisztoly*, színmű 3 szakaszban, Pest, 1844.; 22. *Zsidó*, színmű, dalokkal, 4 szakaszban, Pest, 1844.; 23. *Gritti*, szomoruj. 5 felv. 1844. Pest 1846.; 24. *Debreceni ripők*, népszinmű; 25. *Vándor színészek*, vígj. 3 felv., melylyel az akademia 1845-ki drámai versenyén nagy jutalmat nyert (nyomt. az akad. Ered. Játékszine XV. köt. Pest, 1845); 26. *A rab*, színmű 3 szak. dalokkal, 1845., nyomt. Pest, 1846. Miután Szigligeti még 1845. jan. 28. a Kisfaludy-Társaságba felvétetett, 1846. jan. 10. ebbe Erdélyi János által bevezettetvén, egy, sok tekintetben mind a költőre, mind szinészetünk és színköltészetünk állapotjaira nézve tanulságos előadással köszöntött be: *Drámai állapotjainkról* (Kisf.-Társ. Évl. VII. köt. 1849). Következtek ismét: 27. *Pasquill*, vígj. 3 felv. 1846., nyomt. Pest 1847.; 28. *Egy szekrény rej-*

telme, színmű 3 szak. dalokkal, 1845.; nyomt. Pest, 1846.; 29. *Zách unokái*, szomoruj. 5 felv. 1846., nyomt. Pest, 1847.; 30. *Egy színésznő*, szomoruj. 5 felv. 1846.; 31. *Csikós*, népszinmű 3 szak. népdalokkal, 1846. nyomt. Pest, 1848. 32. *Mátyás fia*, dráma 5 felv., jamb.; nyomt. Pest, 1847. (Ezek közől a 23. 26. 28. 29. 27. 32. 31. számuak e sorban teszik *Szigligeti Összes Színművei* hét füzetének tartalmát Pest, 1846—8.). Szigligeti sikerei rég felköltötték ellene az irígységet; már a „Szökött katona" után is vádoltatott plágiummal, mely bajból azonban diadalmasan kitisztult [2]); érzékenyebb vád érte „Mátyás fia"-ért, mely e darab eszméjét, sőt némely kiviteli részleteket is Hiadornak (Jámbor Pálnak) Szigligeti kezén mint színházi titoknokén átment hason tárgyú művéből („Törvénytelen vér") vetteknek állítá (Zerffy Gusztáv a Honderüben, és Szigligetinek felelőleg egy külön röpiratban, mely ennek részéről a következő védiratot idézte elő: *Végirat „Mátyás fia"* ügyében, Pest, 1847., melyből legalább színirói felsőbbsége vádlója felett kétségkivül kitünt). Még két darabja készült ez évben: 33. *Renegát*, dráma 4 felv., 34. *Istenitélet*, dráma 3 felv. mindkettő adva 1848. és 35. *Liliomfi*, vígj. 3 felv. adva 1849. A két forradalmi év költői meddősége még e termékeny irón is észrevehetővé lett, kinek ez idő alatt csak egy új műve készült: 36. *II. Rákóczy Ferenc fogsága*, dráma felv. Annál termőbb lett a béke első éve (1850), melyben létesültek: 37. *Fidibusz*, népszinmű 3 felv.; 38. *Házassági három parancs*, vígj. 3 felv.; 39. *Vid*, dráma 4 felv.; 40. *Egri nő*, dráma 5 felv., adva 1851.; 41. *III. Béla*, dráma 4 felv., és 42. *IV. István*, dráma 5 felv., mindkettő adva 1852.; ezek után 1851-ben: 43. *Aggteleki barlang*, népszínmű 3 felv.; 44. *Andronik*, szomoruj. 5 felv., és 45. *Nagyapó*, népszinmű 3 felv.; 46. *Világ ura*, szomoruj. 5 felv., adva 1856.; 1852-ben: 47. *Arckép*, dráma 4 felv.; 48. *Árgyil és tündér Ilona*, néprege 3 felv.; 1853-ban 49. *Cigány*, népszinmű 3 felv.; 50. *Lárifári*, vígj. 3 felv.; 1854-ben: 51. *Castor és Pollux*, vígj. 3 felv.; 52. *Diocletián*, szomoruj. 5 felv.; 53. *Csokonai szerelme*, vígszinmű 3 felv.; e kettő adva 1855; 1855-ben készültek: 54. *Pünkösdi királynő*, vígj. 3 felv.; 55. *Dalos Pista*, vígszinmű 3 felv.; adva 1856.; 56. *Veszedelmes jó barát* (névtelenül); végre 1856-ban: 57. *Pál fordulása*, népszinmű 2 felv.; 58. *Nevelő kerestetik*, vígj. 1 felv.; 59. *Tízezer forint*, népszinmű 3 felv.; adva mindkettő azon évben. Ekkor hirdettetvén ki az akademia által a Teleki-drámajutalom, Szigligeti mind a szomorú, mind a vígjáték terén versenyre szállt, s mindkettőn elnyerte 1857. az elsőséget e két művével: 60. *A mama*, vígj. 3 felv., és 61. *Béldi Pál*, szomoruj. 5 felv. jamb. Fordításokkal is szaporította időnként a m. repertoriumot, milyek: *Saracén*, Dumastól; *Tévedések vígjátéka* Shakespear után versekben; *Veszedelmes nagynéne*; *Lowoodi árva*; *Essex gróf* Laubétól stb. Egy dramaturgai munkája: „*A színészetről*" sajtó alatt van (a nemz. színház nyugpénz-intézete naptárában).

[1]) L. Vas. Ujság, 1857. 17. sz.

[2]) Erről írja Sz. maga (említett Végiratában, 31. l.): „Weil . . . . . ezen darabomat jelenetről jelenetre követve, belőle összeplagizált egy német darabot, s azt mint Schall után dolgozottat a budai színen adatta; s a közönséget szinte mindaddig mystificálta, mígnem a pesti német színpadon adatott az igazi Schallféle darab, s a közönség látta, hogy darabjaink közt még csak a legtávolabb hasonlatosság sincs". Engedé magát mystificáltatni, s kelletinél szivesebben, a magyar időszaki sajtó is. Szigligeti meghozatta a Schall Károly által franciából fordított „Deserteurt", annak egy lapban bő kivonatát adta, de elő is adatván Pesten, a rágalom elnémult.

Rózsa, vígj. 3 felv.

Vázlata. I. felv. Ország szereti Kórogi özvegyét, az ifju és szép Rózsát, s neki szerelmét egy táncvigalom alkalmával megvallja; de ez szerelmesen kötődve függőben tartja őt. Bejelentetik Bábel, egy kóbor lovag, kiről mint hazug gyáva dicsekvőről folyt épen a beszéd; Rózsa igéri, hogy noha B. minden párbajt ügyesen elkerül, vendégei mulatságára sorompóba ál-

lítja őt; kétkednek; a fogadás áll. Bábel jó, a magyar nők körüli szerencséjével dicsekedve csakhamar felingerli Országot, de Rózsa még most megelőzi a bajt, hogy Bábelnek előbb érdekileg lehetetlenné tegye a megszökést. T. i. egy, Rózsa részéről színlelt szerelmes magán beszélgetésben Bábel vérszemet kap, fenyegetőzve gyalázza a jelen nem levő Országot, kivel Rózsa, jegyben jártát ürügyelte; mire ez előhíván az egész társaságot, mintha jegygyűrűjét vissza váltaná Országtól, nyilvános titokkal csak most jegyzi el magának e bajnokot, s vele Bábelt mint vágytársát kihivatja párbajra, ki azt minden ürügyes szabadkozásai dacára elfogadni kénytelen, miután Rózsa kijelenti hogy csak a győztesnek lesz *mátkája*.

II. felv. Bábel, Toldi Miklóssal egy szálláson levén, miután ennek azt hazudta mikép Ország őt (Toldit) gyalázta, kéri hogy helyette lebocsátott arcvérttel vívjon, s így a gyülölt Ország kezétől Rózsát elüsse. Toldi, szeretvén — életében először — Rózsát, rá áll, hogy magának szerezze meg a nőt. Toldi megjelenik a vívótéren, Bábel vele mint fegyvernöke, az első rohanásra Ország a porban; Rózsa nem hiszi hogy Bábel a küzdő; Toldi lesisakozza ezt, magát megismerteti a társasággal; s már most magának követeli Rózsát; ez gyűrűt nyújt Toldinak (az Ország jegygyűrűjét), de azon feltevésben hogy Toldi szerettetni is kiván neje által, szeretete feltételéül azt kivánja, hogy Toldi vegye le szakálát, mi a bajnokot gondolkodásba ejti.

III. felv. Toldi, szolgájával Nagy Endrével tanácskozik, mitévő legyen; vég határozat: történjék bármi, a szakál marad; míg Rózsa biztatja Országot, hogy magát a bajnokkal megfogja unatni. Bábel mindig azt képzelvén, hogy Rózsa szereti, titkon visszajő ehez, és szerelmét kéri, hamár kezét nem nyerheti meg. Toldi az ajtóhoz érkezik, melyet Bábel zárt volt be, kit Rózsa a megszabadulhatás egyetlenegy módjának ürügye alatt egy mellékszobába küldvén azon meghagyással, hogy az ott levő nőruhák valamelyikét öltse fel, Toldit beereszti, és reá igyekszik bírni hogy jogáról lemondjon, mert ő mást szeret. E jelenetet megszakasztja Csupor, ki észre vevén hogy Bábel a várba lopódzott, azon ürügy alatt hogy ez Erzse, a boszorkány, jön őt elfogatni, a rejtekéből elehozott lovag fölfedezi magát, elhányja ruháit, Csupor színre hiténél marad, és Bábelt, máglya helyett, Rózsa javaslatára próbául a Tiszába viteti; Toldi, a nőnek szerelmes egyetértését gyanítván Bábellel, le akar mondani, Rózsa, önigazolására vártatot kérvén eltávozik. Toldi szolgája s ómaga a várkápolnába szolgáló ablakon látják őt Országgal megeskünni; „most majd én kezdek a trétához", mond, s a férjével visszatérőt maga hívja esküvőre; de Rózsa egy parábolával s a párbaj önszabta feltételei elmés magyarázásával mutatja meg hogy szabad: a gyűrű nem magáé hanem Országé; ő *mátkája* volt Toldinak, a mátkaságból pedig van visszalépés stb, s így Toldi enged, de hátra még Bábel: jő ez is újra, és Toldi visszaléptét értvén, Rózsa kezét kéri: az felolvastat vele egy tréfás oklevelet, melyben Rózsa őt jellemzi. Mit tegyen? odább áll; Rózsa igazolva van Toldi előtt, de ennek is kijár elégtétele: „ha nem volna kinek keblén virágoznom, a tiéden ohajtanék elhervadni" mond Országné, s a megengesztelődött bajnokkal az új pár baráti frígyet köt.

Az első felvonásból.

Ország (jó). Szép táncosném, mindenütt kereslek. Hogy mindjárt nem találtak, ne csodáld, mert a szerelem vak. Kendődet elejtéd, én találtam meg.

Rózsa. Csodálom, hogy szerelmedben vakon is megláttad.

Orsz. S most nem tudom, visszaadjam-e, vagy bekössem vele sebemet?

Rózsa. Sebedet? Ki sebzé meg Országot, a jeles bajvívót?

Orsz. Szemeid — szívemig hatottak!

Rózsa. Úgy legalább szemeim nem szerelemvakok, mint a tieid, mert szivedig láttak.

Orsz. Vajha látnák a benne égő lángot!

Rózsa. Látják, hogy mondókáid nem onnan erednek.

Orsz. Ha nyelvem rosz tolmács, inkább hallgatok és érzek.

Rózsa. Néma gyermeknek anyja sem érti szavát.

Orsz. Igy, ha szólok is, ha hallgatok is, baj.

Rózsa. Szólj, de a szót ne keresd; tiszta arc nem szorult mázra.

Orsz. Tehát egyszerüen szólva: váltsa meg kendődet csókod, vagy felejtsd nálam örök emlékül.

Rózsa. Kendőmet? — Nem vesztém el.

Orsz. De igen; im itt van. (Mutatja).

Rózsa. Ez nem enyém.

Orsz. Mért tagadod? te ejtéd el.

Rózsa. Ha mondom, nem; kendőm im kezemben van.

Ágnes. Ne hidd, Ország; tőlem kölcsönzé.

Rózsa. Ágnes! csak nem hazudtolsz meg? — Azonban, Ország, minthogy a kendőnek nem akad gazdája, a találót illeti.

Orsz. (ajkához nyomja). Köszönöm! velem száll sírba!

Rózsa. Használd élve.

Orsz. Ha érted halok, szivem vérét felitatni.

Rózsa. Oh istenem, minden szava seb, vér és halál! — Ország, ez mind nem a szív szózata.

Orsz. Mondám ne itélj szavam után. A szó egyszerübb, vagy cifrább ruhája a gondolatnak és érzetnek, s melyik szerelmes nem piperézné magát, melyik nem szavait?

Rózsa. A szerelem tegye költővé a szerelmest, de ne hazuggá.

Orsz. Hogy tovább ne találgasd, feltárom előtted egész lelkemet. Asszonyom, becsület és szerelem lovagi jelszavam. Becsületem acélszirt, kemény, mogorva és rendíthetlen. Szerelmem e szirtet tenger gyanánt övezi; s e tenger hol viharban zúg, hol szellővel játszik, hol síma üveg gyanánt a csillagos eget tükrözi, hol a partról virágokat szakaszt és lebegtet habjain; de bármi változó felszíne, mélysége és nagysága örökké ugyanaz.

Rózsa. Ország, ha szerelmed tenger, nem bocsátom rá éltem csónakát, mert félek örvényitől, félek viharától; meg sem kóstolom, mert keserű a tenger vize; gyöngyei után sem búvárkodom, mert sírom lehetne. Régi példaszó: Kerüld a tengert és asszonyt! Osztozzunk e példaszón: te kerülj az asszonyt, s én kerüljem a tengert. Hanem, ha szerelmed a becsület szirtjébe vésett szó, magam leszek körüle tenger —

Orsz. Hogy habjaid csókolják?

Rózsa. Nem, hanem hogy fövénynyel behordván, olvashatlanná tegyem. (Félre). Mily bohók vagyunk mi nők: gyötörjük kedvesinket, anélkül hogy tudnók, miért!

Csupor (egy csapat férfi vendéggel a táncteremből jő).

Csup. (kezében billikom). Egy szóra, piros Pünkösd éjszakán!... Piros Pünkösd napján.... Kérlek ne kacagjatok. Igaz, verseim majd úgy rímzenek, mint a koldus nyikorgó töngelye siralmas énekével; de ha szép nőt rúttá nem tesznek rongyos ruhák, verseim sem ártanak a jó értelemnek, tehát:

Piros Pünkösd napján nyíla meg e rózsa,
Keresztségi neve azért leve Rózsa.
Száraz kórót kapa gyámul e bájrózsa,
Azért házas neve lőn Kórogi Rózsa.
S mivel országunkban ő ma legszebb rózsa,
Azért igaz neve legyen Ország Rózsa!

Mind. Éljen!

Orsz. (kezet nyújt Csupornak.) Éltessen isten, bátya, téged is!

Csup. Azoknak, kik tán nem érték a vers tartalmát, megmagyarázom: Rózsát és Országot akarnám összerímzeni.

Rózsa. A két utolsó vers rosszúl rímzett; a rím özvegy volt, magam is az maradok.

Orsz. Értem, kegyetlen!.... De Ország vég szava ez: (billikomot emel):

Éljen soká e legszebb rózsaszál,
Bár rajta minden bájoló levelt
Három tövis véd, s bár fulánkjai
Rég összevérzék e szegény kebelt.
Ég, tőled kérek én boszúállást!
Csak úgy bocsásd meg a sebző bünét,
Ha rám hullatja minden levelét,
És a piros vért e piros palást
Födözve, csalja meg napod szemét!

Mind. Éljen!

Rózsa. Ismét seb és vér; jó, hogy a halál elmaradt; hideg bók pirosra föstve; nem szív imája, égbe nem hallik: de hogy átkod se fogjon meg, így imádkozom el: És jöjön el Országod!

Orsz. Reményljek?

Rózsa. — Legyen meg akaratod!

Orsz. Szeretsz?

Rózsa. — És ne vígy kisértetbe!

Orsz. Oh, hogy értsem?

Rózsa. Hogy nem adnám országért, ha Ország enyém volna.

Orsz. Tiéd halálig!

Rózsa. Nem jól értesz: ország alatt Magyarországot értem.

Orsz. Így nincs remény?

Rózsa. Van; mert magyar Ország alatt téged gondollak; vagy, nem vagy-e te magyar, Ország?

Orsz. Tehát enyém vagy?

Rózsa. Nem, Ország; hanem meghódolt Országom te vagy, s én mint királynéd parancsolom: szót se többé erről!

Orsz. Nem! ily zsarnok királynét egy Ország sem ismert! Királyném, tartozol meghallgatni Országodat.

Rózsa. Jogommal élek, s feloszlatom ezen országos ülést. — Kedves vendégim, a zene szól és táncra hívogat; ne hagyjátok hiában elhangzani. A kockazörgést kedvelők üljenek vissza játszó-asztalhoz. Az asszonygyülölők csókolódjanak újra serleggel. Menjen mindenki, hová szive vonja.

Csup. Azt ne mondd, húgom, mert úgy mindnyájan körödben maradunk.

Rózsa. Azt sem bánom. Játszszunk tehát. Kik szeretnek nőkkel játszani, játékban kútba esni, s kútba esve csókolódni, azok táborozzanak körültem. (Félre). Kendőmet vissza kell váltanom!

Csup. De így összébb vonom a függönyt; különben fogadom, üres marad a tánceterem; csókolódni magunk is sokan vagyunk.

Rózsa. Csupor bátya, igazat szólsz. Hagyjunk fel a játékkal, nehogy a táncon csorbát ejtsünk. (Félre) Országért ennyit még sem csókolok.

Csup. De kérlek, én nem azt mondám hogy ne játszszunk —

Rózsa. Különben is csak hárman vagyunk nők, hamar ránk kerülne a csók sorja. Vetély sem volna köztünk, mert mind hárman igaz barátnék vagyunk; pedig játéki csóknak csak vetély ad érdemet, máskép puszta kénytelenség. Csevegjünk inkább.

Ágn. Vagy szóljuk a rósz világot.

Ilon. Fulánkunk ne kiméljen senkit.

Rózsa. De törré se váljék, jó hír-nevet sértővé.

Csup. De el se tompítsd hegyét. Karcoljon, hol kell, a jót ne bántsa; a méhnek méze és fulánkja van. (Szünet, senki sem szól.)

Rózsa. Tehát senki sem kezdi meg? — Furcsa! Készülünk, s midőn dologra kerül, hallgatunk. A barna felhő villámol, dörög, födél alá hajt mindent : pedig eső helyett csak a napot takarja. — Csupor bátya, te is hallgatsz? — Beszélj valamit Toldi Miklósról. Hallók ezerszer hős kalandjait; de te csínosan ki tudod foldani; te az ó köpenyből új dolmányt készítsz. A sastollat, A cseh lovagot, vagy az Ország címerét; beszélj egyet annyi sok közöl.

Csup. Hagyjuk nyugodni a nagy bajnokot! Új üstökös tünt fel hazánk egén, Toldi Miklós ellentétele. Lovag, de csupa hizelgésből a nőnem iránt, nyelvvel harcol kard helyett. Őt a nyolcadik napon valami kontár szellem gyúrta össze a teremtés forgácsiból; valódi Bábel tornya, ezer ajkú néptől félépitésben hagyva; apja illőbb nevet nem is hagyhata rá —

Antonio, Dezső (jönek).

Dezső. Ím, ez itt a nagyságos asszony.

Ant. Nagyságos asszony, uram Bábel lovag kér engedelmet udvarolhatni.

Csup. Farkast emlegettünk —

Rózsa. Ő az? —

Csup. Ő az testestül; lelkestül, nem mondhatom, mert lelke nincs.

Rózsa. Hivatlan vendég. — Dezső, vezesd Bábel lovagot a táncterembe.

Dezső, Antonio (el).

Rózsa. Folytasd, Csupor bátya, eleje nem rosz.

Csup. De nem is jó, sem eleje, sem vége. Ne mondjatok rágalmazónak, mert igazmondás nem emberszólás. — Hogy rövid legyek az ismertetésben, csak utolsó kalandját említem. — Minap Komáromnál két bajnokot láték kompba szállni, egy magyart s egy nem magyart. A magyar bajnok háttal állt felém, arcát nem láttam, így nevét sem tudhatom; a nem magyar szemközt, ráismerék, Bábel lovag volt. Kompunk a Duna közepére ért. Bábel azóta szüntelen csevegett, de sem a magyar lovag, sem a kormányos nem figyelt rá, e szerint beszédét én sem tudhatom. De ím fülelni kezd a kormányos, mert a magyar lovag ily kérdést tesz : ‚S ismered, lovag, Komándinét?' „Hogy ne ismerném!" felel Bábel : „Komándiné! oh Lucrétia, ki szarvakat raksz hős Komándinak! Ha tudná Komándi, hogy most hitveséhez férj helyett kedvest röpít e komp, tudom, megtépné szakálát!" — A magyar lovag úgy látszott szakála felé nyúlt, s fojtott méreggel tevé a második kérdést : ‚S ki az, ki koronát rak hős Komándi fejére?' — „Én!" felelt mosolygva Bábel. Egyebet is szólt, de a szél elkapá, s bár mint tapasztám fülemhez markomat, egy szót sem értheték belőle; de kevés jót mondhatott Komándinéről, mert a kormányos is megsokalta. Azonban a komp pályát végze, a két lovag partra ugrott, s a dolog azonnal kifejlett; mert a magyar lovag, torkon ragadva Bábelt, így kiáltott : ‚Cenk! előtted Komándi áll, kinek még nem viszket homloka! Hazug rágalmazó, vonj kardot, élet-halálra!"

Rózsa. Tehát a férj előtt rágalmazá nőjét.

Orsz. Vívtak?

Csup. Így nem ismered Bábelt. Ha a nyúl oroszlánnal fog küzdeni, Bábel is megvív. Szokása szerint először is bocsánatot kért, s visszavonta szavait. De Komándi nem tágított, s Bábel a második fogáshoz nyúlt, azaz büszkén felütve reszketeg fejét, így szólt : Legyen! holnap itt leszek s megvívok. Rendelj harcbirákat, késni nem fogok! — A jámbor Komándi hitt, és menni hagyta. Eljött a holnap; de Bábel a vívókörbe maga helyett szolgáját küldé, ki jelenté, hogy ura halálos beteg és halasztást kér. Határidőt azonban nem szabott, alkalmasint az itélet napját értette.

Rózsa. Sejtem, hogy hajszála sem fájt.

Csup. Találtad, húgom; harmadik fogása volt. S ha most véletlenül összöjöne Komándival : hirtelen nyakába kötné jobb kezét; s az volna mentsége és negyedik fogása.

Orsz. Csak én akadnék össze vele, nem egy könnyen menekednék.

Csup. Ne hidd; kezedből is kisiklanék. Tarajos sül e lovag : tövisei sértnek mindent; s ha megtámadod, gombolyagba vonul, és védelme gyávasága lesz.

Rózsa. Tehát még senki sem bírta viadalra kényszerítni e nyúlszivűt?

Csup. Ahoz Mózes csodatevő vesszője kell.

Rózsa. S én, hogy vendégimnek holnapra mulatságot szerezzek, fogadni merek, hogy e vesszö nélkül is sorompóba állítom őt.

Csup. Az lehetetlen! teljes lehetetlen!

Rózsa. Mernél-e rá fogadni?

Csup. Örömest.

Rózsa. Sőt nem csak megvívatom, hanem hazánkból is kiüzöm.

Csup. Az épen lehetetlen! Ő csupa szemtelenségből nem lát kimenni hazánkból.

Rózsa. Miben fogadjunk?

Csup. Egy csókban; ha megnyered a fogadást, én csókollak meg : ha te elveszted, te csókolsz meg.

Rózsa. Atyafi csók lesz; isten neki! (Kezet nyújt).

Csup. Megállj. Az atyafi csókja annyi, mint ha saját kezemet csókolnám : változtassunk a fogadáson : én az engem illető csókot Ország öcsémre ruházom.

Rózsa. Fogadott csók több a semminél, de kevesebb a valaminél : hogy makacsnak ne mondj — ám legyen! harctérre úgy is öt állítom Bábel ellenében.

Csup. Öcsém, akár veszt, akár nyer húgom, te csókot kapsz.

Orsz. S én e csókért megvívok százszor is!

Csup. Csitt! . . . Bábel jő.

Rózsa. Lépre a madár. Nő miatt pusztult el Trója; nő miatt dől Bábel tornya is.

Bábel (jö).

A vár asszonyát keresem, mint tévedt vándor az igaz ösvényt. Azt mondák, e vár tündérnőjét, e megye védangyalát s e hon nemtőjét itt találom : azért repültem ide tárt vitorlával. Nincs ki bemutasson, nincs ki ajánljon; kénytelen vagyok magamban a jó és jámbor Bábel lovagot ajánlani. E palota világított ablaki, mint nyájasan intő szemek, mint fénytornyok, meghívni látszának; s bizalmam a magyar vendégszeretetben vezércsillagom lön e kies révhez. (Ilonhoz) Benned van szerencsém a vár asszonyát tisztelni? — Igen, gyémánt szemed elárul, keresztül ragyog nemtudásom sötétén! Ah, te vagy! te vagy! (Kezet csókol.)

Ilon. Nem én, lovag.

Báb. Nem? (Ágneshez) Úgy te vagy! Ah, ki keresne másban? Csillagszemed átsugárol az ösmeretlenség éjjelén! (Kezet csókol.)

Ágn. Nem én vagyok, lovag.

Báb. Nem? (Rózsához.) Úgy ki volna más, mint te!

Rózsa. Mily találós a lovag.

Báb. Találós? nem — a szív súgta meg. Nem úgy jártam-e mint Páris? nem jelent-e meg előttem három istenasszony, vetélkedve a szépség almája fölött? s én azt neked nyújtám! (Kezet csókol.) Mert csupán a vak kétkedik, téged látva, hogy e csillagok közt a nap te vagy; előtted minden csillag elsötétül.

Rózsa. Szerinted különös nap vagyok, ha sötétet terjesztők sugárim.

Báb. Oh, bocsánat, tán vétkezém a szép magyar nyelv ellen? — külföldinek nehéz azt jól beszélni. E földön három éve utazom, s három év nyelvet tanulni kevés. És én beszélek olaszul, angolul, franciául, németül, spanyolul, még diákul is; hogy a magyarnak is jusson hely emlékem táblájáu, előbb azokból kell valamit eltörlenem. Különben dús szellememnek szegény is a magyar nyelv; sok gondolathoz még nincs szava, s az óriás lángésznek gyermeki ruha. Midőn magyarul kell szólanom, úgy tetszik, mintha nagy ügygyel bajjal tübe kellene fejemet fűznöm.

Rózsa (félre). Tü fokán nem megy át a teve. — S melyik tehát anyai nyelved?

Báb. Melyik? — többé nem tudom; valamint azt sem, melyik hazának van hozzám joga. Atyám olasz volt, anyám francia; bölcsömet három gratia gyanánt az angol, skót s irlandi föld ringatá; ííjuvá spanyolok neveltek; lovaggá német földön üttetém, s meghalni — itt köztetek kivánok!

Rózsa. Tessék leülni.

Báb. Még nem, asszonyom. Előbb csókolva hófejér, Vezúv havánál tündöklőbb, kacsódat, engedd szüm tiszta lángjait névünneped oltárán lobogni, örökre, mint a Vesták szent tüzét . . . Oh asszonyom, miért nem mondhatom meg franciául, mint égek e lángot kiönteni!

Rózsa. Köszönöm! (Félre.) A sok láng még a tetőbe kap. — Tessék leülni.

Báb. Csókolom kezedet. (Leül.) Ma délben, midőn a királylyal ebédlék, istenemre, koránt sem hivém, hogy estve ily gyönyörü társaságba jussak.

Orsz. A király Budán van?

Báb. Igen, Budán.

Orsz. S te nála ebédlél?

Báb. Igen, nála.

Rózsa. Lovag, úgy szél szárnyain kelle repülnöd; mert Buda hozzánk két napi járás.

Csup. Miért ne? a lovagnak tátos lova van; azt mondja : Hipp hopp, ott legyek ahol akarom! s azonnal ott terem.

Báb. Úgy van, a Mylady sárkány. — (Apród serleggel kínálja) Köszönöm ! — Tokaji? Beh kár, hogy a magyar nem iszsza a champagnei! (Apródhoz) Még egy pohárral! — Ah, a champagnei mi kedves! forr, pezsg, mint tüzokádó hegy, durrogva tör ki, habja égbe száll, s ha első rangú, az üvegben mi sem marad; élet van benne, mint a franciában (Apródhoz) Még egy pohárral!

Orsz. (félre). Borunkat iszsza, s a másét dicséri.

Rózsa. A mi tokajink nem hánykódik, hanem erős.

Báb. Mint a dicső magyar nemzet! — Hol is maradtam?

Rózsa. A királyi asztalnál.

Báb. Igaz . . . . (Szóból kifogyván) Fölsége ritka jó kedvbe volt — Dicső király — Europa legdicsőbb királya.

Rózsa. (többiekhez). A szél megállt, a szélvitorla is.

Báb. Királyunk Europa legdicsőbb királya. — Ma különösen jó étvágya volt. — Csak ketten ültünk az asztalnál. — Mondhatom, pusztult előle a sok finom étek.

Rózsa. S a lovag tán éhen is maradt? — Apródok, csemegét a lovagnak.

Báb. Köszönöm! — Hol is maradtam?

Csup. A királyi ebédlőben, hol négyen ültetek : Ország, Csupor —

Báb. Igen, Ország, Csupor, én és a király —

Orsz. Lovag, Ország is?

Báb. Igen, Ország is.

Rózsa. S miféle ember ez az Ország?

Báb. Derék ősz, nagy bajnok, jó vezér; kár, hogy a világi kéj előbb elhagyja, mint ő a kéjeket; kár, hogy erővel ifjítja magát —

Orsz. Lovag, Ország már megííjodott, s im előtted áll.

Csup. S én Csupor vagyok.

Báb. Ah! . . . Így fölsége ámított el . . . . Lássák, mily tréfás néha a király . . . . Tehát, mint mondám, tegnap nála —

Csup. Talán : ma? úgy mondád azimént.

Báb. Igaz! Tehát, ma nála ebédlék. S most tudni vágyik e fényes társaság, miként termettem ide oly hamar?

Rózsa. Kiváncsiak vagyunk.

Báb. Ám hallják. ‚Nem adnám sokért' mondám a királyhoz : ‚ha még ma éjféltájban Kórogi szép özvegyének névünnepén lehetnék!" „Ah, az lehetetlen!" mondá a király. ‚Az nem lehetetlen!' mondám én. „Lovag, fogadjunk kétszáz aranyban!" mondá a király. En kezet csapék, Myladymet megsarkantyúzám, s mint látni tetszik, nyertes is vagyok, mert éjfél előtt itt levék. Len a fogadóban leszálltam a Myladyről, és ott — — Ah el kell beszélnem! — Ki nem találják, fejemet teszem fel, kivel vezérle sorsom együvé; képzeljék, kivel! — nemes, vitézlő, bajnok Toldival!

Rózsa. Toldi a fogadóban?

Báb. Len a fogadóban, s pedig velem egy szobában, mert több szoba nincs a fogadóban.

Rózsa. Igaz-e ez?

Báb. Becsületemre esküszöm!

Rózsa. Fel kell hivatnom.

Báb. Késő; Toldi már alszik s horkolása a rémes éjben messze mennydörög. Én is hívtam; de ő így szólt : Hivatlan vendégnek ajtó megett a helye! s aludni ment. Azonban más okért nem jött — nem is jöhetett : a szörnyű Toldi többet önte a garadra, mint amennyit lábai elbirnak. Oh, ha láttátok volna! Sisakja, mely nem hagyja el soha fejét, csak fülébe látszott még fogózni. Kifent bajuszának bal szára már leázva ajkát söpré, míg jobbik szárát féltenem kelle, nehogy pislogó szemét kiszúrja. Így ült a bajnok rosz tölgypadon, s beszélte volna hős kalandjait, ha nyelve meg nem szünik forgani.

Orsz. Toldi részeg? ez csoda, mert győzhetlen ő a poharak közt, mint a harctéreken.

Báb. Hm! — Győzhetlen a harctéreken? Erős az istenadta, erős; de — győzhetlen? nevetség! Erő ügyesség nélkül mit sem ér. Említsem-e a Dávid és Góliát történetét, hogy higyjetek szavamnak? Én többször vivtam már ezen új Sámsonnal; titokban, mert ő átall veszteni, s mindannyiszor én maradtam a nyeregben, nem ő.

Orsz. Te győzted meg Toldi Miklóst? (Félre). Boszankodjam, vagy szemtelenségét bámuljam?

Báb. Igen, uram, én! — Ő a hatfejű sárkány, s Józonja csak én vagyok. Mit ér ügyesség ellen óriás erő is? Igen, ha mozdulatlan elébe állnék, ketté hasítna, bár vasból volnék; de én mint gyors és mester vívó félre ugrom, s míg ő nehéz karjával újra vág, könnyű bökéssel is földre fektetem.

Rózsa. Kár, hogy e párbaj titokban történik.

Báb. Toldi nem mer nyilván, fél a szegyentől.

Orsz. (felugrik). Miklós vitézzel nem mérkőzhetem, de ily orcátlan dicsekvést megcáfolhatok : fogadd keztyümet, lovag!

Csup. Vagy az enyémet!

Többen. Vivjon velünk! (Keztyűket vetnek elébe).

Báb. Ah — kérem — kérem — ennyi egy ellen! — Valóban nagy megtisztelés! — Sok hizelgés! — Nem vagyok rá méltó! —

Rózsa. Lassan vitézek! E párbajt betiltom; viszály ne háborítsa ünnepünket. (Országhoz titkon) Még korán van.

Báb. (kapván rajta). Oh, mit királynénk tilt, az nem szabad, jobbágyai tartozunk szót fogadni; a hős erőnek parancsol a szépség. — Asszonyom, most oly bájos valál, mint Venus, a viharos tenger habjain gyöngyház hintajában úszva, kinek láttára a vihar lecsöndesült és szemmé változott : lecsillapítá bősz keblünket is emlényszemed bájtekintete.

Rózsa. Talán fekete szememnek? (Országhoz titkon). Látd ez ért a cikornyához.

Orsz. (titkon). Ezentúl egyszerű leszek.

Báb. Ah, bocsánat! Szemed valóban fekete, mint az éj, s éjben ki látná, ki különböztetné meg a szineket? — Ah, mily szikrázók szemeid! Csak egy olasz nő birhat ily szemekkel, és signora Tandolin kivül nem birt, nem is birand többé senki. Ezen signora olasz hölgy volt. Ah, ha ő bimbóajkaiddal birt volna, most is színám az olasz lég balzsamát, most is viselném szerelme rózsaláncait : de, fájdalom! szája nagyocska volt, s a jó lélek viszont-szerelmem nélkül megőrült.

Rózsa. Szegény signora!

Báb. Hanem szebb alakkal mint légi termeted, csak donna Stella birt. Ezen donna híres spanyol szépség volt. Ah, ha a donnának oly pici lába van, mint a tiéd, talán nejül is veszem szegényt : de, fájdalom, lába szegénynek két csónakocska volt, s viszont-szerelmem nélkül vízbe ugrott. — Való, egyenként láttam szebb hajat, szebb homlokot, szebb orrot, szebb szájat, nyakat, vállat, kezeket és lábakat, mint a tiéid : de kiben minden szép központosulna, s mintegy harmoniában összeolvadna, kivüled senkit; holott maga a szépség is csak a harmonia : teszem, kis kéz nagy lábbal, s nagy láb kis kézzel egy társaságban szép nem lehet, mert nincs harmonia.

Rózsa. Hanem nagy kéz nagy lábbal, s nagy száj nagy orral egy társaságban, nemde szép?

Báb. (ötölve). Igen — szép! — A nők, ha nincs bennök harmonia, rám hiában vetnek hálót : összetépem azt, mint gyönge pókhálót.

Rózsa. Tehát a nőknél is oly szerencsés vagy, mint a viadalban?

Báb. Nagyon szerencsés; kár, hogy nálam még minden nő szerencsétlen vala. A kényes izlés valódi átok; sokat keres, midőn keveset találhat. Ah, istenem, csak itt is hány lön miattam boldogtalan! Egyik sem arathatá tetszésemet. Budán, ha végig táncoltatom a Myladyt, szintúgy esőzik rám a sok szerelmes levél. Minden ablak nyitva, s minden ablakból angyalfő kacsint és hány csókot utánam. De én — nem kacsintva, hanem sajnálkozva nézek rájok viszsza; s hogy hírnevöket kiméljem, egy inast sétáltatok gyalog magam után, felszedni a sok

meghivó levélt. S ha imitt-amott némely jámbor férjet, vagy boldog vőlegényt miattam Diánája Aktaeonná büvöl: én legalább dobra nem ütöm.

Orsz. Ez már gyalázat! ez bosszút kiván! így még nem gyalázta senki hölgyeinket.

Báb. Kérem — bocsánat! senkit sem neveztem.

Rózsa. Mérsékeld magadat, Ország! — én oltalmazom vendégünket. — Tehát szerencsés vagy a nőknél, lovag? a hóditáshoz talán bübájjal élsz?

Báb. Mi rajtam bájló, meg nem foghatom. Sokszor megállok tükröm előtt, s hiában kérdem tőle: mit tudnak rajtam imádni? És hinni kezdem, hogy velencei tükröm vagy nem jól mutat, vagy enmagamhoz is igen szigorú bíró kényes izlésem; vagy végre — ez tán a valódi ok — külföldi létem és idegen ruhám tetszik annyira bájos magyar hölgyeinknek: különben ezt sem vitatom, mert utánam bolondultak ezen öltözet honában is. Valóban, szinte félek, végre még azt hiszik, hogy szolgálatomban lidérc van; pedig lidércem a finom kenőcs, az udvari mód, a nyalka tartás, a sok édje, a —

Rózsa. Oh, nem, lovag; férfias beszéded és bátorságod ami hóditónk. Most elég! Lovag, köszönjük a mulatást. Bodó, neked rég adósod vagyok egy tánccal — karodat!

Orsz. (titkon Rózsához). S a párbaj?

Rózsa. (titkon). Nem marad el. (Bábelhez) Lovag, te múlasd e szép társaságot. Kezemet azonban megcsókolhatod.

Báb. Ah, mi égi kéj! (Kezet csókol).

Rózsa. (megszorítja kezét, sohajt). Ah! — Jó mulatást! (Elmennek vele Bábelen s a kockázókon kivül mind).

PETŐFI SÁNDOR.

1823—1849.

PETŐFI SÁNDOR az 1823. év első órájában [1]) Kis-Kőrösön, Pest vármegyében született [2]), hol atyja, Petrovich István [3]), mészáros volt. Ez 1824. nov. óta 1830-ig a félegyházi széket birván, itt nevelkedett a kis Sándor is, s gyermekkora minden kedves emlékezetei csakis Félegyházához tapadtak, amiért ezt szerette későbbi éveiben valódi anyaföldének tekinteni. 1829-ben a magokat akkor még jól bíró szülei Kecskemétre küldék, hol két év alatt az ottani evang. iskolában az első elemekbe beavattatván, 1831. óta a szentlőrinci és gyönki iskolákba járatták, mialatt, u. m. 1830-iki őszszel, előbbi lakhelyöket Szabadszállással cserélték fel, hol apjának földei is levén, újra haszonbérbe vette az itteni már egyszer bírt széket, s azt egész 1839-ig tartotta meg [4]). Jól menvén az apja dolgai [5]), őt a pesti (1834—5.), majd az aszódi ev. iskolákba (1835—8.) járatta [6]) és semmit sem sajnált a szép tehetséget mutató fiától. Ehez képest az utóbbi városban iskolai tanulmányai mellett a zongorában és rajzolásban is nyert oktatást, s bár egyikben sem képezte ki magát teljesen, de szépérzéke kifejtésére azok nem kis mértékben hatottak, s különösen az utóbbiban, Orlai a festő tanusága szerint, ritka helyes itélettel birt. Költői első kisérletei is ez időbe esnek, s első dalait a barátság sugalta, melyben oly ábrándos volt, mint utóbb a szerelemben [7]). Ez idő alatt sűrüen jött elemi csapások és hitetlen emberek ravaszlelküsége folytán elhanyatlott szülei szerencséje, melyhez az 1838-iki nagy árvíz jövén, azokat végső szegénységre juttatta [8]). Gondoskodott ugyan az atyja ekkor is, hogy fia, iskolái folytatására Selmecre mehessen, hol 1838. augustus 31. be is iratta magát a lyceum szónoklat-költészeti első osztályába, de ellátása igen szegényes volt egy kamarai hajdunál, kivel és családjával azonegy szobában lakott. Ő azonban derült szivvel viselte a meg nem szokott nélkülözéseket, s szabad idejét magyar történeti és költői munkák, főleg Vörösmarty olvasásán kivül költői kisérletekre fordította, melyeket a lyceumban fenállott magyar társaságban szokott felolvasni. Ezek közől az első (nov. 7. 1838.) „*A hütelenhez*“ Szeberényi megjegyzése szerint nem volt jobb sok más kezdő munkájánál; mindamellett már ekkor gyakran említette, mennyire szeretné, ha csak egyetlenegy munkáját láthatná nyomtatásban. Történt, hogy azon télen Sel-

mecen egy német vándorló színésztársaság adott előadásokat; Petőfi, ellent nem állhatva a kisértetnek, dacára az iskolai törvények szigorú tilalmának és pénztelenségének, egyik másik holmia eladásával megszerezvén a karzati belépti díjt, folyvást látogatta a színházat. Alig tévedünk, ha Petőfi hajlamának a színészethez itt keressük eredetét; annyi bizonyos, hogy már ekkor jelentette ki ohajtását színészszé lehetni, s mint ilyen babérokat aratni. Egyébiránt ez estvénkénti elmaradásai miatt tanárainál korhelységgel vádoltatván gazdája által, s azok intéseire sem hagyván fel szenvedélyével, bár ismétlés esetére kizáratással fenyegették : a félévi vizsgálatban igen középszerű osztályozást nyert [9]). Megküldetvén ez atyjának, s gazdája őt mint a legkicsapongóbb ifjút rajzolván szüleihez írt levelében, a legszebb reményeiben magát csalódottnak hivő atya, elkeseredésében azt írta, hogy rosz viselete miatt róla levonván kezét, sorsára bízza őt. Levertség, majd dac foglalta el Petőfi szivét, mire ő rögtön elhatározta Selmecet odahagyni, s eladván néhány könyvét, február közepén, egy zordon nap hajnalán, bizonyos cél és utiterv nélkül, titkon eltávozott [10]). Pestre érvén, s egyetlen menhelyéül a színházat tartván, melytől hirt és jólétet is reménylett, statista gyanánt némi alkalmazást nyert, ki a színészek ruháit hordta fel estvénként, s előadás alatt székeket, asztalokat rakott ki a színpadra; különben utcasuhanc életet élt, néha rosz cimborák közé is keveredett, anélkül mégis, hogy megromoljék [11]). Atyja, megtudván fia Pesten létét, eljött őt felkeresni, de ez elkerülte őt [12]); hallotta egy, Székesfejérváratt lakott rokona is, s ez Fejérvárra vivén őt, innen saját költségén egy Asszonyfán (Vas várm.) lakott testvéréhez küldte, ki, megtudván P. szüléi megbuktát, azt igérte neki, hogy további iskolai pályáján segíteni fogja, mit P., szüléi megnyugtatására el is fogadott. Ott töltötte tehát a megszakasztott tanév hátravolt hónapjait s a szünidőt, mely alatt római classicusokat olvasgatott, Horácot könyv nélkül tanulta meg, s verseket írt. Egy levél véletlen megtalálása, mely szerint nagybátyja iránti bizodalmában megcsalatkozottnak hitte magát, más irányt adott legközelebbi jövőjének : a tanév kezdetén t. i., Orlaival, ki mint soproni tanuló szinte e közös nagybátyjoknál szünetezett, bemenvén Sopronba, egyenesen a kaszárnyának tartott, s ott Goldner gyalog ezredébe be is állott. Mint ujonc egész fél évig Sopronban maradt; azalatt a lyceum legjobb ifjaival, kik közt Pákh Albert, társalkodott, néha a leckékre is bejárt, őrtállva is versekkel irkálta be a faköpönyeget ; de nem sokára ráunt a szigorú fenyitékre, s ekkor fő vigasztalása nyomasztó állapotjában egy közlegény társa Kupis Vilmos barátsága lett, kinek utóbb kettős szép emléket állított verseiben [13]). 1840. tavaszszal több ujonccal együtt Tirolba ezredéhez indíttatott, de nem ért volt még a kis csoport rendeltetése helyére, midőn újabb parancs szerint Horvátországba Károlyvár alá rendelteték, hol épen akkor hadgyakorlatok tartattak. A hosszú gyaloglás s a hadgyakorlat fáradalmai mellét annyira meggyengitették, hogy kórházba kerűlne. Vigasztalása újra a költészet, s egy emberbaráti katonaorvos, ki kérésére nem csak könyvekkel tartotta, hanem megkedvelvén őt, a katonaságtóli elbocsáttatásának is eszköze lett. Az 1841-iki tél végén, zordon időben, egy szürke köpenyben és fejér sapkában gyalog jött P. Károlyvártól Sopronig, hol Orlait remélte találni, s innen utána Pápára, folytatni tanulását. Irt szüléinek, s ezek támogatni igérték. Selmecről nem levén bizonyítványa, csak ideiglen vétetett fel. Itt is munkás tagja volt a collegiumi magyar társaságnak, mely pár versét az 1842-ben megjelent „Tavasz" című almanachjában ki is adott. Amellett a collegiumi könyvtárt szorgalmasan használta, magyar-történelmi munkák mellett főleg a külföld jobb iróit olvasgatta. Azonban egy szeszélyes inkább, mint bűnös, tettért a tanárkar őt nem sokára kirekesztette. Fogta nyalábját, s gyalog amint jött, indult Pozsonyba. Ott, vége

levén épen a tanévnek, s a lyceumi deákok oszlófélben, rövid öröm után, mit pajtásai közt talált, ezekkel együtt ő is elhagyta Pozsonyt. Nem levén módja önfentartására, Sepsi vándor színésztársaságába állott, s azzal a szűnhavakban rövid időre Ozorán találjuk (Fejér várm.). Azonban közeledvén a tanév kezdete, két ekép elvesztett év után, nov. elején 1841. csakugyan visszatért Pápára, hol azalatt bizonyítványa is megérkezvén, egy évet a collegiumban nyugalommal töltött; s bár tanulmányait nem különös szorgalommal folytatta, mellékidejét mégis kizárólag önmívelésére fordította. Ekkor volt az, hogy a kitűzni szokott évi jutalmak egyikét, a lyrait, „*Lehel*“ című balladájával a magyar társaságnál, melynek tagjai közől különösen Jókai Mórral szőtt barátságot, ő nyerte el; egy dala pedig: *A borozó*, általa az Athenaeumba beküldetve, abba (máj. 22. 1842. 61. sz.) fel is vétetett (ez első nyomtatott verse, még „Petrovics Sándor“ aláírással). Mégis sokat küzdvén a formával, s nem érezvén erejét [14]), úgy látszik bele fáradt a verselésbe, s a tanév vége felé ismét a színészség felé hajlott [15]). A szűnidőt t. i. egy kis körútra fordítván Orlai társaságában, kivel Komáromon és Pesten át először Duna-Vecsén állapodott meg, hol szüléivel, hosszu elválás után, ismét találkozott, s nálok egy hetet töltött is [16]), aztán Debrecenbe ment, hol Csokonai síremlékénél bucsút vevén egymástól, P. Hortobágyon át Pestre, s onnan Pápára szándékozott tanulását folytatni, azonban Székesfejérvárra jutván, a Szabó-féle színésztársaságba állott, melynél korácsonig („Borostyán“ név alatt [17]) itt, a tavasz végeig pedig Kecskeméten működött, s emellett szorgalmasan űzte önmívelését. Megnyílván az országgyülés (1843.), Petőfi Pesten és Pápán keresztül oda sietett. Pesten Bajzánál „Pönögei Kis Pál“ név alatt Petőfi megbizottjaként jelenvén meg, több dalokat adott által, mint magáéit és barátjáét, mikkel Vörösmarty és Bajza javalását megnyervén, itéleteik nagy mértékben buzditólag hatottak reá (tizenöt dala az 1843-ki *Athenaeumban* mindkét fönebbi név alatt). Pozsonyba érvén, az ottani színésztársaságnál, mely akkor a ligeti arénában játszott, vagy nem kapott alkalmazást, vagy csak igen csekélyet; nyomorgott tehát, s kénytelen volt országgyülési tudósitások másolásával pótolni életszükségeit, míg a szerencse Lisznyai Kálmán fiatal költővel hozta össze, ki nem csak maga anyagilag segítette, hanem az országgyülési ifjusággal, sőt némely nevesebb irókkal is megismertette őt, s némi összeg gyüjtetett részére. Ott hagyván tehát Pozsonyt, lejött Pestre azon reményben, hogy itt irodalmi foglalatosságot nyer. Úgy is lett. Amely mértékben elfogadtattak dalai a szépirod. lapokban (Regélő, Életképek, Szivárvány), ugyanabban mind dúsabban kezdett folyni lyrai ere. Ismeretsége a fiatal irók közt szaporodott, s Nagy Ignác, a Kisfaludy-Társaság Külf. Regénytárának szerkesztője, két regényt fordíttatott vele, mit Gödöllőn, hová, beteg levén, egy barátjához vonult, el is készített, s ezek voltak első külön megjelent dolgozásai: 1. *A koros hölgy*, francia regény, irta Bernard Károly, ford. Petőfi Sándor. Pest, 1843. (a Regénytár XVI. kötetében); 2. *Robin Hood*, angol regény, irta James György, fordította Petőfi. Pest, 1844. (a Reg. XXII. és XXIII. köt. Mindkettőt még németből). Felgyógyulván s díját felvevén, színészi szenvedélye ismét elragadta; Debrecenbe ment, hol Fáncsy Lajos vendégszerepelt; ki lyrai dolgozatai után már ismervén őt, pártolás alá vette, s kieszközlötte, hogy Petőfi vele lépne fel a „Velencei kalmár“ban, a marokkói herceg személyében. De ő színésznek annyira még a középszerüség alatt is állott, hogy nem szerződtek vele. P. tehát egy e társaságtól elvált kis csapathoz szegődött, s negyed ötöd magával elindult Székelyhidra, Diószegre, boldognak érezve magát, hogy az első szerepeket játszhatta. Vége az lett, hogy egykét hónap mulva betegen rongyosan érkezett vissza Debrecenbe, s Pákh Alberthez szállott, kivel még Sopronban

találkozott volt, s ki itt a jogot hallgatta. Petőfi a város végén egy szegény öreg asszonynál ütötte fel tanyáját barátja jótállása mellett, hol soká betegeskedett, didergett és nyomorgott [18]), de sokat dolgozott, tanúlt (itt ejtette birtokába a francia nyelvet), s a színházat a jegyszedő-kegyelméből járta. Történt végre, hogy Frankenburg Adolf, az Életképek szerkesztője, rendes munkatársul hivta meg, minden dolgozatát díjazni igérvén; így barátja által segítve reményteli kebellel megindúlt, vándorbot kezében; a Tisza áradásai miatt Tokajnak, Egernek kanyarodott, hol lelkesedve fogadták a növendékpapok, s élükön Tárkányi; Pesten is nyílt karokkal tisztelői, Vörösmarty eszközléséből pedig a „Nemzeti kör" megvette tőle versgyüjteményét; megjelentek: 3. *Versek.* Irta Petőfi S. 1842—44. Buda, 1844., s itészet és közönség kitünően fogadták. Vahot Imre, a „Pesti Divatlap" szerkesztője, segédül fogadta (javítnokúl inkább), e mellett minden lap hozott tőle szinte hetenként verset, s nevével előfizetőket horgásztak a kiadók; mindamellett, s noha már megirta „Bucsuját a szinészettől" [19]), még egyszer próbát tett, még pedig a nemzeti színpadon, 1844. oct. 9., de megbukván [20]), végkép felhagyott az annyira kivánt s mégis egyéniségével nem egyező pályával. Kevéssel ezután következtek: 4. *A helység kalapácsa* „hőskölteméný négy énekben." Buda, 1844. (a boritékon álló torzképeket maga rajzolta, Orl.); 5. *János vitéz*, irta P. S., kiadta Vahot Imre, Buda 1845. (másodszor u. o. 1846); 6. *Versek.* 1844—45.; 8. *Szerelem Gyöngyei*, Pest 1845. Ugyanez évben a drámában is tett kisérletet *Zöld Marci* című népszínmüvével, mely azonban a színbiráló választmány által visszavettetvén, ő azt megsemmisítette. Egy regénye is ekkor készült, s a követk. évben meg is jelent: 9. *A hóhér kötele*, Pest, 1846.; majd 10. *Felhők*, Pest, 1856. (költői reflexiók inkább mint dalok); és 11. *Tigris és hyaena*, dráma, Pest, 1846., melyet a színbiráló választmány elfogadott ugyan, de ő némi összekoccanás folytán visszavont, s ép úgy maradt nyom nélkül az irodalomban is, mint regénye. Azalatt sikeres kedvvel folytatta az új irodalmak tanulását, Béranger mellett Byront, Shelleyt, sőt Shakespeart eredetiben kezdte már olvasni, másfelül hetenként megjelenő dalai folyton lekötötték az olvasó világ figyelmét. 1845. tavaszán, felbontván a Pesti Divatlappali viszonyát, hozzá állt a „fiatal Magyarország"-ot képviselt azon tizes társulathoz, melynek tagjai, visszavonúlva minden más lapoktól, egy külön közlönyt akartak irodalmi és politikai irányuk képviselőjeül alkotni, de ez nem sikerülhetvén, ismét felbomlott. Azalatt kétszer a felföldre ment, mindenütt kitüntetéssel fogadva; Gömör táblabíróvá nevezte, Kézsmárkon a magyar nép költőjét fáklyás zenével ünnepelte az ifjuság, s megszövetett Eperjesen Tompával azon őszinte, s megujíttatott Kerényivel azon szivélyes barátság, mely utóbbi szinte kivételes volt P. kedélymódját tekintve. Erándulatokra vonatkoztak 12. *Uti jegyzetei* (Életképek, 1845.) és *Levelei Kerényi Frigyeshez* („Hazánk," Győr 1847.); ez évből valók *novellái* is (az Életk.). Döntő lett a második út magánéletére nézve, mert ez alkalommal (1846. őszszel) ismerkedett meg Szendrey Juliával, kit a szülék makacs ellenzése dacára 1847. sept. elvett, s miután a mézes heteket Koltón (Erdélyb.) gr. Teleki Sándor jószágán töltötte, Kolosvárt is megnézte, hol fáklyás zenével tiszteltetett meg, és Arany Jánost Szalontán, ki Toldia által szeretetét és csodálkozását birta, Pestre jött, s itt az előbbi nyugtalan és zajos életétől merően különböző, elvonult, kedélyes házi életet folytatott. Ekkor mentek végre sajtó alá 13. *Petőfi Összes Költeményei* egy kötetben. Pest, 1847. (nem teljes), s ugyanazok nyomban 14. kis alakban, 2 köt. Pest, 1848. Ugyanekkor ő nyitotta meg az Aranynyal és Vörösmartyval együtt tervezett *Shakespeare összes színművei*t a követk. darabbal: 15. *Coriolanus*, angolból P. S. Pest 1848. de melyek a közbenjött eseményeknél fogva nem folytattattak. T. i. ez idétt

Petőfi nem csak magán, de más tekintetben is nagy változáson ment által. Már versei nagy kiadásában néhány költemény a forradalmat előérző kedély kifakadásai, melyet az irodalom részéről ő nyitott meg 1848. mart. 15-én 16. *Talpra magyar hí a haza* kezdetű énekével, mely ama végzetteljes időkben általánosan énekeltetett, s elseje volt forradalmi énekei meglehetős sorának, mik elszórva lapokban és külön nyomatokban jelentek meg, már nem annyira a költészethez, mint inkább a napi történethez tartozólag. Fő közlönye ekkor a Jókai Mórral közösen szerkesztett *Életképek* voltak, azon percben a legolvasottabb hetilap. Kevesbbé hatályos volt fellépése mint szónoké a népgyüléseken, s épen jelentéktelen a nemzetgyülésen, melynek mint a félegyházi választókerület követe, tagja volt, de úgy is mint pamphlet-iróé ily című röpiratában : 17. *Lapok Petőfi Sándor Naplójából.* Első ív. Pest, 1848. Végre tetemesen bonyolodván az országos dolgok, ő is a hadseregbe állott (sept.), s egy akkor Debrecenben állomásozott zászlóaljhoz mint hadnagy rendeltetvén, ezzel utóbb Erdélybe ment. Az ottani magyar hadsereg fővezére Bem megkedvelvén őt, s kapitánynyá nevezvén, maga mellé segédnek vette; mint ilyen titkára volt a vezérnek, kiáltványok, hadi dalok szerzője, Bem csatáinak megéneklője, s galopinje az ütközetekben. 1849. febr. 9. már jelen volt a piskii csatában; utolszor a segesvári eldöntő ütközet előtt láttatott jul. 31. Hihető, hogy itt számos társaival egy sírban találta nyugalmát. Kiadatlan versei jóval nagyobb gyűjteményt tesznek, mint az első (1847-ki), de kiadva még nincsenek; ellenben a legtöbb lap és gyűjtelékes munka közöl időrül időre nagyobb kisebb dolgozatait.

[1]) Mások szerint 1822. december 31-én. A különbözés onnan van, mert, mint *Petőfi István* írja egy *lev.* : „pontba éjféli 12 órakor született. Hosszu életök folytában szülőim soha kedvesebb ujévet nem értek, mint az 1823-dikit. Öt évi házasságok után végre az ég őket egy fiúval megáldotta". Az anya veszélyes beteg lett, a fiu gyenge volt stb. Mennyi indoka azon kölcsönös gyöngéd szeretetnek, melynek a fiu, költeményeiben, elmúlhatatlan emléket állított.

[2]) Nem Félegyházán, mint *Gyulai Pál* (kinek jeles dolgozatát : „Petőfi Sándor és lyrai költészetünk" az *Uj M. Muz.* 1854-ki I. köt. itt sokban használtam) állitotta, állitását legujabban a *Pesti Napló* 1857-ki 10. és 25. számaiban a költő saját helyeiből indokolva ; sem mások szerint Szabadszállásán : mit az első ellenében *Sárkány János* kiskőrösi ev. lelkész az ottani evang. egyház keresztelési anyakönyve nyomán, a Vas. Ujs. 1857-ki I. sz. toldalékában mutatott ki; az utóbbira nézve pedig *Vörösmarty László* cáfolt meg a *Vas. Ujs.* ezen évi III. sz. Petőfi maga is a selmeci iskola anyakönyvébe Kis-Kőröst írta be születése helyéül, *(Szeberényi Lajos* ily című kézirati becses cikke szerint : „Petőfi Selmecen," melynek velem közlését Gyulai P. úr szivességének köszönöm); ha még is később széltiben félegyházi kúnnak negédlette magát (név szerint 1848-ban „Szülőföldem" című költeményében is, l. alul 9. sz. al.), annak okát épen csak születési helye tótnyelvüségében találhatjuk fel.

[3]) Ki Aszódon született ugyan, valamint hitvese Hrúsz Mária is (l. *Vörösmarty László* d. cikkét), de, mint ismerői bizonyítják, testestül lelkestül magyar ember volt.

[4]) L. *Vörösmarty Lászlót* az id. h. E szerint itt volt P. szüleinek házok, földjök, szőllejök, melyek nagyobb részét Kis-Kőrösre költöztök előtt szerezték.

[5]) Szülei — beszéli *Orlai-Petrics Sámuel* a képiró, Petőfi rokona és gyermekkora ótai barátja, egy kézirati emlékrajzban, melyet, valamint a költő öcscse, a szinte költő *Petőfi István*, Brünnben 1857. jan. 23. költ életrajzi levelét hasonlókép Gyulai úr közlékenységéből használhattam — szülei „az öreg Petrovich élelmessége által a legnagyobb jólétre jutottak, úgy hogy gazdagoknak tartattak Félegyházán".

[6]) Szabadszálláson nem iskolázott, hanem csak a szünidőkben fordúlt meg ott szüleinél. Mit állitólagos szabadszállási tanévei idejéből róla *Vörösmarty L.* beszél *az id. helyen*, az *Petőfi István id. levele* szerint személytévesztésen alapszik. „A tanuló társak épen nem tisztán emlékeznek, ha ők „„a jó módban nevelt lion gatyás, halvány és vékony, de eleven fiút, ki élénk kedvvel nyargalta össze velök az iskola tágas udvarát, és aki apjának szilaj lovait megnyargalta"" bátyámnak tartják. Ez mind csekély személyemről van mondva. Azonban megbocsátható, hogy sokan inkább a költőt akarják játszó gyermekpajtásoknak vallani, mint annak öcsét, kinek minden érdeme bátyja neve viselésében áll . . . Sándor egészen más alakban tünik

fel Vörösm. László úr tolla után, mint aminő valóban volt gyermekkorában . . . Sándor igen csendes, szelíd, magányt kereső gyermek volt; számtalanszor megpirongatták őt szülőim, ha rokonaink . . . hozzánk jöttek, mert társaságunkat mindig kikerülte, bezárta magát a szobába, s könyvei közt lelte mulatságát. A lovaglásnak pedig épen nem volt barátja . . ." stb.

[7]) *Orlai* id. emlékrajzában, mely szerint 1849-ben, bele fáradván a viszontagságos időkbe, arról gondolkodott, hogy visszavonulva mindentől, csak a festészetnek éljen.

[8]) „Ez év — írja *Vörösmarty L. az id. h.* — válságos volt reájok nézve, az árvíz rommá tette házukat, bérlésök rosszul ütött ki, megbuktak, s el kellett adni mindenöket. A következő évben örök időkre elhagyták a Kúnságot." (Sándor költeményei szerint hol Duna-Vecsén, hol Szalk-Szent-Mártonban találjuk a későbbi időkben). — *Orlai* a szövegben használt szavakkal él, melyeket megerősít maga *Petőfi* is „Az öreg kocsmáros" című versében (l. alul 2. sz. alatt).

[9]) Ezt, mint mindent, mi selmeci félévi múlatására vonatkozik, *Szeberényi Lajos* jegyzette fel *id. h.*; az így hangzott: „E moribus, poetica, geographia antiqua, interpretatione auctorum, exercitiis stili cl. 1., e doctrina fidei, antiquitatibus romanis cl. 1-mae ex ult., ex historia patriae cl. 2-dae." „Az irály és magyar történetből kapott osztályozatból — jegyzi meg *Szeberényi Lajos* — tünik ki leginkább P. tanitóinak gyülölségből származott igazságtalansága, s ezt ő is legnehezebben viselte. Mert az irályban tanulótársai közt legkitünőbb volt, legkedvesebb tudománya pedig a magyar történet, melyet azonban nem az iskolai fasciculusokból, hanem a magyar nyelven írt legjobb müvekből tanult". Ismét: igaz „az idegen latin nyelven szárazon előadott tudományokat, különösen a csupán latin classicusokból compilált, korunk igényeitől elmaradt költészettant nem tanulta oly szajkómódon, mint némely első eminens . . . Ráfogták, hogy a költészettanhoz nincs kedve, neki kinek ez a m. történet mellett csaknem kizárólagos tanulmánya volt, ki talán már akkor is jobban értette, mint nem egy költészettanár."

[10]) „P. eltávozta után a magyar társaság jegyzőkönyvében február 16-án ezek vannak róla: „„Felolvasta elnök urunk (ez Szeberényi volt, kinél P. némely művei maradtak) ezek után az iskolai pályától s tőlünk bucsút vett Petrovich társunk munkáját, melyben a költészet kecse oly kitünő volt, hogy meglepve kellett reá figyelnünk, s egy szívvel szájjal az Érdemkönyvbe beírni ohajtottuk."" Jól emlékezem, hogy ‚A hűtelenhez' címzett, s fonebb említett, és a most érdeklett mü közt roppant volt a különbség. P. olvasás, gyakorlás és studium által már akkor költővé képezte magát. De fájdalom ez íjúkori munkája: *A költő keserve* elveszett. Az Érdemkönyv megvan ugyan, de azon lapok, hová ez írva volt, hiányzanak." *Szeberényi az id. h.*

[11]) Igy rajzolja ez időpontot, s talán nagyon is regényesen, *Gyulai Pál az id. h.* 25, 26. l. Említi ekkori alkalmaztatását maga is *Uti Jegyzeteiben* (Életképek, IV. 1845. 26. l.).

[12]) Így beszéli ezt *Gyulai*tól eltérőleg *Orlai az id. h.*; s egyezik ezzel *Szeberényi* is, *id. h.* ki P. saját elbeszélése után az apa és fiu találkozását előadja, s miként ez atyja elől megszökött. Annyi bizonyos, hogy ekkor nem látta az atyai házat.

[13]) „K. Vilmos barátomhoz", Összes Költeményei 1847-ki nagy kiadása 109. l., és: „Katona barátomhoz" u. ott 210. l.

[14]) L. *Gyulai Pált az id. h. 28. l.*

[15]) „Elbucsúztam a szinészettől — írja 1842. jul. 7. Szeberényinek, *az id. h.* — de, ha isten segít, nem örökre . . . Lemondok a verselésről! ez a mai világban szegény embernek haladatlan egy mesterség. A prózához állok, mitől valaha annyira irtóztam."

[16]) E tartózkodásának emlékét két megható darabja tartotta fen: „*Hazámban*", melyet azon évi novemberben az Athenaeum (1842. II. 54. sz.) közlött, s mely alatt állt először a Petőfi név; és: *Egy estém otthon* (Összes Költeményeiben 176. l.).

[17]) Minden, ami Selmecről eljövetelétől idáig elmondatott, kevés kivétellel *Orlai* adataiból van összeállítva.

[18]) Ezen állapotját meghatóan festi „Egy tél Debrecenben" című versében.

[19]) De benne a jelentékeny tartalék:

Hát — addig is, míg újra elzárt
Mennyországomba léphetek:
Isten veled, regényes élet,
Kalandok, isten véletek.

[20]) Szigligeti „Szökött katonájá"ban, Gémesi szerepében, megzavarodva mondván: „hát Julcsa kisasszony *vőlegény?*

1. Az alföld.

Mit nekem te zordon Karpatoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!
Tán csodállak, ámde nem szeretlek,
S képzetem hegyvölgyedet nem járja.

Lenn az alföld tengersík vidékin
Ott vagyok honn, ott az én világom;
Börtönéből szabadúlt sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.

Felröpülök ekkor gondolatban
Túl a földön felhők közelébe,
S mosolyogva néz rám a Dunától
A Tiszáig nyúló róna képe.

Délibábos ég alatt kolompol
Kis-Kunságnak száz kövér gulyája;
Deleléskor hosszu gémü kútnál
Széles vályu kettős ága várja.

Méneseknek nyargaló futása
Zúg a szélben, körmeik dobognak,
S a csikósok kurjantása hallik
S pattogása hangos ostoroknak.

A tanyáknál szellők lágy ölében
Ringatózik a kalászos búza,
S a smaragdnak eleven szinével
A környéket vígan koszorúzza.

Ide járnak szomszéd nádasokból
A vadlúdak esti szürkületben,
És ijedve kelnek légi útra,
Hogyha a nád a széltől meglebben.

A tanyákon túl a puszta mélyén
Áll magányos, dölt kéményü csárda;
Látogatják a szomjas betyárok,
Kecskemétre menvén a vásárra.

A csárdánál törpe nyárfaerdő
Sárgul a királydinnyés homokban;
Oda fészkel a visító vércse,
Gyermekektől nem háborgatottan.

Ott tenyészik a bús árvalányhaj,
S kék virága a szamárkenyérnek;
Hűs tövéhez déli nap hevében
Megpihenni tarka gyíkok térnek.

Messze, hol az ég a földet éri,
A homályból kék gyümölcsfák orma
Néz, s megettök, mint halvány ködoszlop
Egy-egy város templomának tornya —

Szép vagy, alföld, legalább nekem szép!
Itt ringatták bölcsőm, itt születtem.
Itt boruljon rám a szemfödél, itt
Domborodjék a sir is fölöttem.

2. A jó öreg kocsmáros.

Itt, ahonnan messze kell utazni, míg az
Ember hegyet láthat, itt a szép alföldön,
Itten élek én most megelégedéssel,
Mert időm vidáman, boldogságban töltöm.
Falu kocsmájában van az én lakásom;
Csendes kocsma ez, csak néha zajlik éjjel.
Egy jó öreg ember benne a kocsmáros . . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Van szállásom itten s ennem innom ingyen,
Sohasem volt ennél jobb gondviselésem.
Az ebédre nem kell senkit is megvárnom,
És mindnyájan várnak énrám, hogyha késem.
Csak egyet sajnálok : az öreg kocsmáros
Összekoccan néha jó feleségével;
No de amint összekoccan, meg is békül . . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Elbeszélünk néha a letünt időkről.
Hejh, régibb idői boldogak valának!
Háza, kertje, földje, pénze, mindene volt,
Alig tudta számát ökrének, lovának.
Pénzét a hitetlen emberek csalása,
Házát a Dunának habjai vitték el;
Igy szegényült el a jó öreg kocsmáros . . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Alkonyúló félben van már élte napja,
S ilyenkor az ember nyúgodalmat óhajt,
S öreá, szegényre, a szerencsétlenség,
Öreá mostan mért legtöbb gondot és bajt.
Fáradoz napestig, vasárnapja sincsen,
Mindig későn fekszik, mindig idején kel;
Mint sajnálom én e jó öreg kocsmárost . . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Biztatom, hogy majd még jóra fordul sorsa;
Ő fejét csóválja, nem hisz a szavamnak. (som,
„Úgy van, úgy,“szól később, „jóra fordul sor-
Mert hisz lábaim már a sír szélén vannak.“
Én elszomorodva borulok nyakába,
S megfürösztöm arcát szemeim könnyével,
Mert az én atyám e jó öreg kocsmáros . . . .
Áldja meg az isten mind a két kezével!

3. A sivatag koronája.

Olyan, mint vén királynak
Feje, a sivatag;
Hajszálai, a fűvek,
Csak gyéren inganak.

E vén királyi főn egy
Nagy tölgy a korona,
Ha megszólamlanék, sok
Századról szólana.

Megszólamlott végtére:
Kóbor felhő jöve;
Elfáradott, s leszálla
Pihenni fölibe.

Ez kérte, mondaná el
Élettörténetét,
És a felhőnek a tölgy
Következőt beszélt:

„Távol világ regényes bércein
Virágozának boldog őseim.
Anyám — közel hozzá az égi bolt —
A vadonerdő legszebb fája volt.
A fergeteg beléje szeretett,
S mivel szerelme célt nem érhetett:
Anyámra — oh mi aljaslelküség! —
Szegény anyámra bosszut esküvék.
És teljesíté. Ottan függtem én
Testvéreimmel szülőnk kebelén;
Letépe minket és szétkergetett
A bosszujában rémes fergeteg.
Idáig üzött engem haraga,
E sivatag magába fogada,
Felnőttem itten és sok századot
Láttam már, amint jött és távozott.
Ah, mily unalmas hosszu életem!
Csak szomorúság széttekintenem;
Bár merre nézek: látnom nem lehet
Szegény anyámat és testvérimet.
Koronként jőnek hozzám emberek,
Javokra vagyok, amint lehetek.
Ki nyáron jő, midőn nap égeti,
Szolgálok hűvös sátorúl neki;
Ha jönek erre tél-idő alatt,
Adok tüzelni száraz ágakat,
S akit kétségbe ejte a világ,
Jön s fölakasztja énreám magát. —
S ezzel végeztem, eddig terjede
Hosszú éltem rövid története.
Éltemnek is bár vége volna már!
A fergeteg mely ide-ide jár,
A fergeteg, e régi ellenem,
Nem győzhetett meg, nem bírt énvelem.
S a hőst, ki annyi század éven át
Oly bátran, olyan rendületlen állt,
E hőst mi fogja most eldönteni?
Önnön keblének hitvány férgei!
Ó isten, isten, a ki alkotál,
Hát nincs számomra nemesebb halál?"

Im ezt beszélte a tölgy.
Fönült a tölgytetőn
A felleg, s a beszédet
Hallgatta részvevőn.

Részvétből, szánalomból
Villámot vett elé,
Az árva tölgyre sujtá
S azt porrá égeté.

4. Álmaim.

Irtóztatók koronként álmaim;
Az éjjel is szörnyűket álmodám.
Alig hogy eltünt egyik álomképem,
Másik mereszte vad szemet reám.
Láttam biborban a bűn hőseit,
Tiprott erény volt lábok zsámolya.
Fehérpirosra volt e zsámoly festve:
Szeméből könny, szivéből vér folya.

Láttam kiszáradt sárga arcokat,
Sárgák valának, mint az éji hold,
Igen bizony, mert minden arc az éhség
Éjének egy-egy holdvilága volt.

Láttam mellettök fényes arcokat,
Miken a jólét napja ragyoga;
Bokáikon aranysarkantyu, sárga,
Mint amaz éhezők arcúlata.

Láttam halotti ágyon férfiút,
Szivének táján mély seb tátogott.
Saját magzatja ölte meg. De nője
Siratja tán a bús áldozatot?

Mit? nője? nője nem siratja öt!
Míg egy szobában a férj álmodik
Halotti ágyon, más szobában a nő
Új szeretőjével bujálkodik.

S midőn sírban volt már a férfiú,
Eljöttek éjjel az atyafiak,
Feltörték sírja ajtaját, s halotti
Ruhája kincsén megosztoztanak.

Láttam veszendő, dúlt országokat,
Hol kész halál volt a polgárerény,
Hol éj közelge . . . már pirult az alkony
Hóhérok honfivéres fegyverén.

Láttam ledöntött, rab országokat,
Hol nem hallatszott a rabok jaja,
Mert jajgatásukat fölülhaladta
A zsarnokhatalom gúnykacaja.

Ím, ilyek éji látományaim.
De nem csodálkozom, hogy ilyenek;
Mert, a miket szemlélek álmaimban,
Történnek egyre és történtenek.

Meddig tart még ez iszonyú világ?
Miért nem jösz, te rontó égi test,
Te üstökös, mely arra rendeltettél,
Hogy tengelyéből a földet kivesd!

5. Az őrült.

— — — — Mit háborgattok?
Takarodjatok innen!
Nagy munkába vagyok. Sietek.
Ostort fonok, lángostort, napsugarakból;
Megkorbácsolom a világot!
Jajgatnak majd és én kacagok,
Mint ők kacagtak, amikor én jajgattam.
Hahaha!
Mert ilyen az élet. Jajgatunk s kacagunk.
De a halál azt mondja: csitt!

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

Egyszer már én is meghalék.
Mérget töltöttek azok vizembe,
A kik megitták boromat.
S mit tettek gyilkosaim,
Hogy gaztettöket elleplezzék?
Midőn kiterítve feküttem,
Reám borúltak s könnyezének.
Szerettem volna fölugrani,
Hogy orraikat leharapjam.
De nem harapom le! gondolám,
Legyen orrok és szagolják,
Ha rothadok, s fúladjanak meg.
Hahaha!
És hol temettek el? Afrikában.
Az volt szerencsém,
Mert egy hiéna kiásu siramból.
Ez az állat volt egyetlen jóltevőm.
Ezt is megcsaltam.
Ő combom akarta megenni;
Én szívemet adtam oda,
S ez oly keserű volt, hogy megdöglött tőle.
Hahaha!
De hiába, csak így jár,
Ki emberrel tesz jót. Mi az ember?
Mondják: virágnak gyökere,
Amely fön a mennyben virúl.
De ez nem igaz.
Virág az ember, melynek gyökere
Ottlenn van a pokolban.
Egy bölcs tanított engemet erre,
Ki nagy bolond volt, mert éhen hala.
Mért nem lopott? mért nem rabolt?
Hahaha?
De mit kacagok, mint a bolond;
Hisz sírnom kellene,
Siratni, hogy oly gonosz a világ.
Az isten is felhő-szemével
Gyakran siratja, hogy megalkotá.
De mit használ az ég könyüje is?
A földre hull, a ronda földre,
Hol az emberek lábbal tiporják,
S mi lesz belőle,
Az ég könnyéből? .... sár.
Hahaha! .
Oh ég, oh ég, te vén kiszolgált katona,
Érdempénz melleden a nap,
S ruhád, rongyos ruhád a felhő
Hm, így eresztik el a vén katonát:
A hosszu szolgálat jutalma
Egy érdempénz és rongyos öltözet.
Hahaha!
S tudjátok-e, mit tesz az emberi nyelven,
Midőn a fürj azt mondja: pitypalatty?
Az azt teszi, hogy kerüld az asszonyt!
Az asszony vonzza magához a férfiakat,
Mint a folyókat a tenger;
Miért? hogy elnyelhesse.
Szép állat az asszonyi állat,
Szép és veszedelmes;
Aranypohárban méregital.
Én ittalak, oh szerelem!
Egy harmatcseppnyi belőled édesebb,
Mint egy mézzé vált tenger;
De egy harmatcseppnyi belőled gyilkosabb,
Mint egy méreggé vált tenger.
Láttátok-e már a tengert,
Midőn a fergeteg szánt rajta
És vet beléje halálmagot?
Láttátok a fergeteget,
E barna parasztot,
Kezében villámösztökével?
Hahaha!
Ha mégérik a gyümölcs: lehull fájáról.
Érett gyümölcs vagy, föld, lehullanod kell.
Még várok holnapig;
Ha holnap sem lesz a végitélet:
Beások a föld közepéig,
Löport viszek le
És a világot a
Levegőbe röpítem . . . . hahaha!

6. Forrás és folyam.

Szelíd a forrás habja, s dalai
Beillenének csengetyű szavának.
Ilyen szelídek és csengők valának
Ifjúságomnak első hangjai.

Akkor kedélyem a forrás vala,
Mosolygó tükre a szép mennyországnak,
Nap, csillagok s hold bele láthatának,
Szivem volt a forrás víg fris hala.

De a kis forrás most már nagy folyam,
Csengő szavát s nyugalmát elvesztette,
Vészek kergetnek vészeket fölötte,
S belé a mennynek nézni hasztalan.

Ne nézz beléje, oh menny, hasztalan!
Magad most benne úgy sem láthatod meg,
Mert az csatáitól a fergetegnek
Mindfenekiglen fölforgatva van.

És mit jelent e vérfolt a vizen,
E vérfolt a haboknak közepette? . . . .
Horgát a vad világ beléd ütötte:
Te vérzel, árva hal, szegény szivem.

7. A Dunán.

Folyam, kebled hányszor repeszti meg
Hajó futása s dúló fergeteg!

S a seb mi hosszu és a seb mi mély!
Minőt a szíven nem vág szenvedély.

Mégis, ha elmegy fergeteg s hajó,
A seb begyógyúl, s minden újra jó.

S az emberszív, ha egyszer megreped,
Nincs balzsam, mely hegeszsze a sebet.

8. A Szerelem Gyöngyeiből.

1. Szép vidéknek szépséges leánya . . .

Szép vidéknek szépséges leánya!
Eszem azt a gyönyörű szemed —

Gyönyörü? nem! csak azért sem az, mert
Hazugságban hagytál engemet.

Hányszor mondtam, hányszor írtam én meg,
Hogy már láttam tiszta kék eget!
S ez hazugság, mert nem láttam addig,
Míg nem láttam a te szemedet.

Vetted észre mily hosszan merengtem
S milyen áhitattal szemeden?
Áhitattal függtem rajta, mint a
Haldokló szent a feszületen.

S te valóban megváltóm lehetnél,
Mindazáltal nem halnál te meg:
Holt, hideg fán nem függnél: ölelned
Kéne élő, égő keblemet . . . .

Mit beszélek? mit mondok? szerelmet
Töled én nem, oh nem várhatok!
Szerelemmel a szegény költőre
Áldást hozni melyik lyányka fog?

Mert szegénynek alkotá az isten
A költöt, s tán rendén is van ez;
Tarka, pompás toll nem ékesíti
A madárt sem, amely zengedez.

Így a költő egyszerüségében
Képes-e lyányt meghódítani?
Tündökölni vágynak a leányok,
S méltán . . . ők a föld csillagjai.

Te, leányka, az én csillagom vagy,
S tőlem senki nem tilthatja meg:
Ha keblemre nem tüzhetlek is, hogy
Szemeimmel ne kisérjelek.

Fog kisérni szemeim világa,
Fog kisérni vándorútamon.
A távolból ha nem melegítesz,
Legalább nézz rám, szép csillagom!

2) Meg ne ítélj. . . .

Meg ne ítélj a találkozásról,
Mely közöttünk a legelső volt!
Mint magát ekkor viselte nyelvem,
Az nem mindig olyan néma, holt.

Ajkaimról hallhatják gyakorta
A beszéd megáradt folyamát,
S közbe-közbe tréfa úszik árján,
Mint enyelgő csónakos-család.

De midőn tevéled összejöttem,
Ajkamon szó, hang meg nem jelent:
Fergeteg ha van keletkezőben,
Megelőzi temetői csend.

Fergeteg volt itt keletkezőben,
Fergetegre készült kebelem;
S az kitört már . . . ontja villámlását,
Mennydörgését a vad szerelem.

Zúg, süvölt és szaggat és ront és bont
Bennem a föllázadt fergeteg . . . .
De türöm: tán egykor mint szivárványt,
Látom majd viszonszerelmedet.

3) Alacsony kis ház. . .

Alacsony kis ház az én lakásom;
A tiéd magas, nagy palota.
Jaj nekem, jaj énnekem, leányka,
Nem emelkedhetem én oda . . . .

De miért nem egyesülhetnénk mi?
Énhozzám le mért ne hajlanál?
Le a völgybe tér a hegy patakja,
S az égről a nap a földre száll.

Így, mint a nap földre száll az égről,
És a völgybe hegyről a patak:
Palotádból, lelkem szép galambja,
Szállj le hozzám, hogy birhassalak!

Én hiszem, hogy boldogabb lennél te
Ittlen nálam, mintsem odafen:
A magasban hüvös levegő van,
A tavasz legszebb a völgyeken.

Szép tavasz vár, ha lejősz, leányka,
Szerelemnek ékes tavasza;
Nem mulandó e tavasz viránya,
Mint az, melyet a május hoza.

A mezőkre jö az ősz és hervaszt,
Ahol látja a virágokat:
Titkos rejtett kert szivem szerelme,
A hervasztó ősz rá nem akad.

Kell-é e kert, lyányka, és lejősz-e
Hajlékomba? . . . szük s kicsinke bár:
Oh azért megférünk benne ketten,
Mint fészkében a páros madár.

Jöj le, lyányka, nem törödöm azzal,
Ha ott hagyod minden ékszered:
Mért is volna rajtad ékszer? úgy is
Elhomályosítja azt szived.

4) A világtól elvonulva. . . .

A világtól elvonúlva élni
Egy csöndes kis házfedél alatt,
Elvonúlva, lyányka, véled élni . . .
Oh mily szép, mily édes gondolat!

Itt szeretném hagyni a világot,
Mely ugy sem más, mint egy csatatér.
Harcolunk, s mi harcaink jutalma?
Legfölebb is tán egy kis babér.

És ezért küzködjem én örökké?
S megvagdalni hagyjam lelkemet?
A babér csak elfödi sebünket,
Elfödi, de nem gyógyítja meg.

Tedd kezembe kezedet, leányka,
S ahová vezetsz, megyek veled;
Oh de messze menjünk, hogy ne lássam
Távolról se a csatahelyet.

Messze menjünk és sebes léptekkel,
Hogy minket ne érjen majd utól
Múlt időm emléke, e madár mely
Harcaimról oly búsan dalol.

9. Szülőföldemen.

Itt születtem én ezen a tájon,
Az alföldi szép nagy rónaságon;
Ez a város születésem helye,
Mintha dajkám dalával vón' tele;
Most is hallom e dalt, elhangzott bár:
„Cserebogár, sárga cserebogár!"

Úgy mentem el innen mint kis gyermek,
És mint meglett ember úgy jöttem meg;
Hej azóta húsz esztendő telt el,
Megrakodva búval és örömmel . . .
Húsz esztendő! . . . az idő hogy lejár!
„Cserebogár, sárga cserebogár".

Hol vagytok, ti régi játszótársak?
Közületek csak egyet is lássak!
Foglaljatok helyet itt mellettem,
Hadd felejtsem el, hogy férfi lettem,
Hogy vállamon huszonöt év van már . . . .
„Cserebogár, sárga cserebogár!"

Mint nyugtalan madár az ágakon,
Helyről helyre röpül gondolatom,
Szedegeti a sok szép emléket,
Mint a méh a virágról a mézet;
Minden régi kedves helyet bejár . . . .
„Cserebogár, sárga cserebogár."

Gyermek vagyok, gyermek lettem újra,
Lovagolok fűzfasípot fújva,
Lovagolok szilaj nádparipán,
Vályuhoz mék, lovam inni kíván;
Megitattam, gyí lovam, gyí Betyár . . .
„Cserebogár, sárga cserebogár!"

Megkondúl az esttéli harangszó,
Kifáradt már a lovas és a ló,
Haza megyek, ölébe vesz dajkám,
Az altató nóta hangzik ajkán —
Hallgatom, s fél álomban vagyok már —
„Cserebogár, sárga cserebogár".

10. Népdalok.

1) A szerelem, a szerelem.

A szerelem, a szerelem,
A szerelem sötét verem;
Bele estem, benne vagyok,
Nem láthatok, nem hallhatok.

Őrizem az apám nyáját,
De nem hallom a kolompját;
Rá rá megy a zöld vetésre,
Hejh csak későn veszem észre.

Tele rakta édes anyám
Eleséggel a tarisznyám;
Elvesztettem szerencsésen,
Lesz módom a böjtölésben.

Édes apám, édes anyám,
Ne bízzatok most semmit rám,
Nézzétek el, ha hibázok —
Tudom is én, mit csinálok!

2) Befordúltam a konyhára.

Befordúltam a konyhára,
Rá gyújtottam a pipára . . .
Azaz rá gyújtottam volna,
Hogyha már nem égett volna.

A pipám javában égett,
Nem is mentem én avégett!
Azért mentem, mert megláttam,
Hogy odaben szép leány van.

Tüzet rakott eszem-adta,
Lobogott is, amint rakta;
Jaj de hát még szeme párja,
Annak volt ám nagy a lángja!

Én beléptem, ő rám nézett,
Aligha meg nem igézett,
Égő pipám kialudott,
Alvó szívem meggyúladott.

3) Mi nagyobb a nagy Szentgellérthegynél.

Mi nagyobb a nagy Szentgellérthegynél?
Mi mélyebb a nagy Duna vizénél?
Duna vizénél mélyebb mély szerelmem,
Szentgellértnél nagyobb nagy keservem.

Dunaparton fűbe heveredtem,
Halásztak a halászok mellettem.
Kihalásztak sok apró kis halat,
Hálójokban alig hogy megakadt.

Ha azt tudnám, hogy az én hálómba
Valami nagyon nagy hal akadna,
Akkora hogy berántana engem,
Nekem is volna halászni kedvem.

4) Nem tesz föl a lyány magában egyebet.

Nem tesz fel a lyány magában egyebet,
Csakhogy téged, csalfa legény, elfeled;
Addig feled, addig feled, csak feled,
Míg a szíve bánatában megreped.

11. Pató Pál úr.

Mint elátkozott királyfi
Túl az óperencián,

Él magában falujában
Pató Pál úr mogorván.
Be más lenne itt az élet,
Ha egy ifju feleség . . . .
Közbevágott Pató Pál úr :
„Ejh, ráérünk arra még"!

Roskadó félben van a ház,
Hámlik le a vakolat,
S a szél egy darab födéllel
Már tudj' isten hol szalad;
Javítsuk ki, mert maholnap
Pallásról néz be az ég . . .
Közbevágott Pató Pál úr :
„Ejh, ráérünk arra még"!

Puszta a kert, e helyett a
Szántóföld szépen virít,
Termi bőven a pipacsnak
Mindenféle nemeit.
Mit henyél az a sok béres?
Mit henyélnek az ekék? . . . .
Közbe vágott Pató Pál úr :
„Ejh, ráérünk arra még"!

Hát a mente, hát a nadrág,
Úgy megritkult, olyan ó,
Hogy szúnyoghálónak is már
Csak szükségből volna jó;
Híni kell csak a szabót, a
Posztó meg van véve rég. . . .
Közbevágott Pató Pál úr :
„Ejh, ráérünk arra még"!

Életét így tengi által,
Bár apái nékie
Mindent oly bőven hagyának,
Soha sincsen semmie.
De ez nem az ő hibája;
Ő magyarnak születék,
S hazájában ősi jelszó :
„Ejh, ráérünk arra még"!

12. A magyar nemes.

Őseimnek véres kardja
Fogason függ, rozsda marja,
Rozsda marja, nem ragyog.
Én magyar nemes vagyok!

Munkátlanság csak az élet.
Van életem, mert henyélek.
A paraszté a dolog.
Én magyar nemes vagyok!

Jól készítsd, paraszt, az útat,
Mert hisz a te lovad vontat.
Csak nem járhatok gyalog.
Én magyar nemes vagyok!

Tán a tudománynak éljek?
A tudósok mind szegények.
Nem írok, nem olvasok.
Én magyar nemes vagyok.

Van, igaz, egy tudományom,
Ebben párom ritkán látom :
Enni, inni jól tudok.
Én magyar nemes vagyok.

Milyen jó, hogy nem adózok.
Gazdaságom van, de nem sok,
S van adósságom, de sok.
Én magyar nemes vagyok!

Mit törödöm a hazával?
A hazának száz bajával?
Majd elmúlnak a bajok.
Én magyar nemes vagyok!

Ősi joggal, ősi házban
Éltemet ha elpipáztam :
Mennybe visznek anyalok.
Én magyar nemes vagyok!

13. A rab oroszlán.

A végtelen birodalom helyett
Adának néki egy kis ketrecet!

Vasrostélyos kicsin ketrecben áll
Az oroszlán, a sivatagkirály.

Hagyjátok őt békében állani,
Szentségtelenség háborítani.

Ha elrablák a szabadságot tőle,
Hadd gondolkozzék legalább felőle.

Ha el nem éri a fa sudarát,
Hadd lépjen árnyékába legalább.

Ott áll merően, méltóságosan,
Még mostan is mily méltósága van!

Elvették szabadságát, mindenét,
De nem vehették hős tekintetét.

Merően áll, miként a pyramíd, a mely
Sokszor nézett reá komor köveivel.

Ott járnak kósza gondolatjai,
Magát szülőföldére képzeli,

A melynek sivatagjait vele
Együtt zúgá be a Számum szele.

Ez a szép föld, ez volt a szép idő! . . . .
De tömlöcének öre jő,

S merengésének eltünik világa,
Mert vesszejével őt ez főbe vágta.

Vesszős egy ily fickó parancsol néki!
Ó minden égnek minden istenségi!

Ilyen mélyen hajolt magas feje!
Ilyen gyalázatot kell tűrnie!

S a bámuló otromba néptömeg
Gyalázatán még egy nagyot röhög.

Hogy mersz pisszenni, léha söpredék?
Ha szét találja törni tömlöcét

Úgy összetéphet, úgy széjeltagolhat,
Hogy lelked sem marad meg a pokolnak!

TOMPA MIHÁLY.

1819.

TOMPA MIHÁLY Rimaszombatban született, 1819. sept. 29-dikén szegény de nemes apától, kinek elei a székelyföldről szakadtak ki, hol mind maig több család él e néven. Anyja korai halála után apai nagyapjához került Igricibe (Miskolc közelébe), hol gyermekségét töltötte, s az ottani falusi iskolában elemi oktatását nyerte. Ekép alsó Borsod tősgyökeres magyar népe közt folyván le gyermekévei, ott szítta be azon eredeti tiszta magyarságot, mely idővel irásain annyira érezhető lett, ott ismerkedett meg e nép szokásai, sajátságai, kifejezésmódjával; egész nap az erdőt, tavat, nádasokat búván, ismert minden növényt, minden madarat: e természetélet költötte fel benne, s fejtette ki azon érzéket a természet iránt, mely költészete egyik tárgyas alapját teszi. Igen valószinű, hogy a falu iskolája fejezte volna be művelését, ha iskolamestere, Bihary György, kire most is a legmelegebb hálával emlékezik, képességet látván a még gyenge növendékben, csupa szenvedélyből nem avatja be a latin nyelv elemeibe s más szükséges ismeretekbe, s végre közbenjárása, sőt tőle telhető áldozatai által ki nem eszközli, hogy a sárospataki collegiumba adassék, hol pártfogók hiányában érzékeny nélkülözések közt nyomorogva folytatta tanulmányait. E sors az iskolát meg is szakasztatta vele egy évre, melyet mint segédtanitó Sárbogárdon töltött; hanem ismét Patakra visszatérvén, mint kitünő a legkitünőbbek közt végezte pályáját. A magyar irodalommal is Patakon ismerkedett meg; legtöbbet lendített rajta a collegiumban virágzott magyar társulat, melynek (mint egykor Szemere Bertalan, Erdélyi, Szeremley, Kazinczy Gábor, Ormós stb) munkás tagja volt. Elvégezvén tanulását, Eperjesen találjuk őt mint nevelőt, hol a széplelkű Kerényi Frigyessel barátkozott, és Petőfivel, kivel már leveleket váltott, személyesen először találkozott. Együtt olvastak, írtak, egymást birálták, s versenyeztek, minek emlékezetét mind hármuknak „*Erdei lak*“ című verseny-költeményei tartották fen, mik mindenikök versgyűjteményében állanak. Már ekkor ismeretes volt Tompa a figyelmes közönség előtt szép *dalai* után, melyekkel először az *Athenaeumban* lépett fel 1841. jun., s ezóta mind ezen, mind a többi szépirodalmi lapokat időről időre lyrai darabjaival nevelte. Az ügyvédi pályára levén elhatározva, 1845. végén Pestre jött, hol a néhány év óta gyakrabban betegeskedett költő a Rókus-kórházba került, hol többi közt, igen elterjedett népdala: *Télen nyáron* is készült. Vért köpött, a mi összeköttetésben az őt nyomó szükséggel kedélyét is rég betegessé, túlérzékenyné tette, mi költészete első szakában művein is érezhető volt. Az említett év végre egy új élet kezdete lett reá nézve. Kiépült bajából, s váratlanúl meghivást kapván a bejei papságra (Gömörbe), bár paptársai erős ellenszenvet éreztettek vele, mégis biztosítva látván jövendőjét, s munkásságának gyakorlati irányt tűzve ki, lelke is csakhamar kifejlett borúlataiból. Új köre dacára a költészetnek is nyomosabb figyelem jutott, s nem sokára megjelentek: 1. *Népregék, népmondák.* Irta T. M. Pest, 1846., melyek húsz nap alatt második kiadást értek, s Tompa hírét csakhamar megalapították. Egykorúlag a Kisfaludy-Társaság költői versenyén is megjelent, melyen Arany nyert ugyan elsőséget Toldiával, de Tompa is *Szuhay Mátyás* víg költői beszélyével dicséretet és különdíjt aratott (megjelent e gyűjteményben: Költői Pályaművek, melyeket 1847-ben koszorúzott és kitüntetett a Kisfaludy-Társaság. Pest, 1847.), sőt jan. 30. e szépirodalmi intézet által taggá is választatván, abba május 29. „*A vámosújfalusi jegyző*“ című költői beszélyével köszöntött be (kijött a Kisfaludy-Társaság M. Szépirod.

Szemléje I. köt. 23. számában). Ezek után következtek 3. *Versei*, első kötet. Pest, 1847, válogatott gyűjteménye addig megjelent apróbb műveinek. 1848. egészsége teljes megerősítése végett Gräfenbergben múlatott, s ez alkalommal Ausztriában és Poroszországban is megfordult. Visszatérvén, mint tábori pap szolgált a m. seregben, s ezzel a lajtai táborozásban jelen volt. A béke helyreálltával, Keleméren választatott predikátorrá, 1852-ben pedig a hamvai szerencsésb állomást nyervén el, megházasodott. Rövid hallgatás után a Szilágyi Sándor Pesti Füzeteiben és Nagyenyedi Albumában szólalt meg újra; s nem sokára önállólag jelentek meg : 4. *Regék, beszélyek.* Miskolc, 1852. (Heilprin Szépirodalmi Könyvtára I—IV. füzeteiben; hibákkal hemzsegve), majd : 5. *Virágregék*, Pest 1854., (újra 1856.) és 6. *Versei* második kötete, kiadva Friebeisz István által, Pest 1854. A lapok folyvást hoznak lyrai és elbeszélő költeményeit. Szónoklatai közől említendők 7. *Két halotti beszéd* Szathmáry Király Pál és Draskóczy Sámuelné felett, Miskolc 1855. és 8. *Mit örököl a haza nagy fiai után?* halotti beszéd gr. Teleki József felett. Pest, 1855. (másodszor Miskolc, 1855).

1. Alföldi képek.

I.

Három hosszu éve, amikor láttalak
Árnyéktalan puszták, lágyan rengő tavak
Szabad szép vidéke!
Csak a képzelődés rajzolgatja képed
Múló vonásokkal lelkemnek eléje.

Erdős, halmos helyen van az én lakásom;
Hanem hisz a sorsot én azért is áldom!
Mert a kinek nem ád
Nehány barázdát s egy viskót sem kegyelme,
Jó annak, ha bárhol meghúzhatja magát.

Sok érdek köt engem a halmos vidékhez,
Tőle megválásom búval menne véghez;
S lakom tán a sírig;
Mégis, mint a fenyő a homokos pusztán,
Lelkem nem szokik meg e tájon, csak sínlik.

Hajló bokorágon a madarak szólnak,
Lombok árnyékában a csacsogó patak
Bujkálva veszt utat;
Mégis szebb az, ha a rónák s tavak felett
Átvonúló daru egyet egyet krú-gat.

Habzó fübe fekszem : a bérc gyöngyvirága
Illatos ajkával hajlik az orcámra;
S a hüs berki árnyon
Álmomban a sások líljomát szaggatom . . .
S a fehérlő tavak tükrén csónakázom.

II.

Három négy év után itt vagyok, itt vagyok . . !
Vígan legel szemem és lelkem rajtatok
Régi ismerősök!
Édes emlékezet — mint méz a virágból —
Lesz azon órákból melyeket itt töltök.

Régi ismerősim: a nyílt szabad róna
És a zúgó nádas, mintha erdő volna;
A tavak és lápok . . .
Hol sárga líljomok, fehér nymphák nyílnak,
A vad madár fürdik, sír, kerepel, hápog . . .

A szél is az, eme láthatlan szilaj mén,
A térség abroncsán amely vágtatva mén;
S felporzik utána
Hosszu vonatban a halvány meleg homok,
Melyet futtában a légbe rugdos lába.

Itt legelő gulyák és szétszórt karámok,
Miket a délibáb derékon átvágott;
Ott nem messze tőlök
A héja árnyékát üző komondorok;
A nyargaló csikós — mind jó ismerősök!

Ez a bokor líljom! mintha csak az volna
Mely három év előtt! Folyvást nyílt azóta
Karcsu szép virága?
Ah nem! az elhervadt; ráösmerni mégis,
Mint édes anyáról az ifju leányra.

Bejárom a rónát, a tavak vidékét;
S mintha én is harmat és mézporral élnék :
Híven sorra nézem
A mező virágit szorgalmas méh gyanánt;
S otthon érzem magam a kedves vidéken.

III.

De ködlik keblemben még a titkos bánat,
Melyből majd fekete nehéz felleg támad :
S elborúl előttem
A szép vidék, mint egy fátyolos hölgy arca,
S utána elborul kedélyem sötéten.

Hej ezelőtt, mint a virágot a lepkék,
Képzeletem tarka szárnyakkal ellepték
A ragyogó képek;
Keresnem kellett a bánatos borongást,
A fényhez enyhítő, jól eső setétnek.

Sárga hinárvirág volt akkor bánatom,
Mely felül hintázik, s alig áll a habon.

S a pillanat búja
Hajszál gyökerével fogódzott szivemre
És nem szakadt belé, hogy kihajtson újra.

Most a bánat keblem mélyében örvényzik,
Nyugalmát elüzi s felrázza fenékig,
A táj elsötétül . . .
Hasztalan keresek egy mosolygó képet
Az éjszín árnyakhoz felderítő fényül.

A nyugvó nap máskor rózsaszín világa,
Mintha vért hintene a sík láthatárra;
A megmerült csólnak,
A sás eltört kardja, s széthullott buzogány
Lelkemhez fájdalmas hasonlatban szólnak.

Elhagynak a régi nyájas gondolatok,
Hánykódó elmémben bús képet forgatok,
S mint a néma bálvány,
Amelynek keblében nincs élet s verő szív,
Mozdulatlan állok a puszták határán.

És míg így merengek a bús gondolatban:
Mellettem a pásztor jó estét mond halkan,
Hisz a nap leszálla . . .
Jó földimnek arcán bús felleg vonul át:
Bánat, vagy fekete hajfürtének árnya . . . ?

IV.

Este van, a tárgyak képe lassan lassan
Eltorzul, elvész a késő alkonyatban.
A zsibongó élet
Mint távozó galamb szárnya suhogása
Csendesül . . csendesül . . majd álomba mélyed.

Ah én is álmodom, de álmam oly nehéz,
Mert sejtő lelkem a távol jövőbe néz;
Képedet, óh puszta,
Ősi szépségéből, vad költészetéből
Látom kivetkezve, látom ott kifosztva.

Hol most a nyerítő szilaj csikó vágtat
S úszkálni látszik a rengő délibábnak
Fehérlő vizében:
Elhallgat, kialszik az éjek varázsa:
A furulyaszó, a pásztortüz végképen.

És lelkem elborul, s gyötrő bánatában
Számomra csupán e bús vígasztalás van,
Hogy addig nem élek;
Sok búbánat miatt megrongált sátorát
Levetközi addig a megfáradt lélek!

2. A népdalok közől.

1.

Telen nyáron pusztán az én lakásom;
A rózsámat is csak vasárnap látom,
Lakásom van hortobágyi pusztába,
Nem járhatok én az isten házába!

Sík a puszta, se halma, se erdeje,
Sugár magas a toronynak teteje:
Sugár torony kilátszik a pusztára,
Harangoznak pünkösd első napjára.

Imádkoznám, de nem tudok, hiába!
Nem jártam én soha az iskolába;
Édes szülőm tanított volna rája,
Jaj de régen temetőn a fejfája.

Imádkozz te, rózsám, a jó istennek!
Aztán jere templom után csókolj meg;
Eszem azt az imádságos kis szádat,
Három hétig nem hallod egy adtámat!

2.

Nem szól a tilinkóm, elhasadt
Amott a hármas határ alatt;
Olyan szomorú volt a nóta,
Hogy a fát is meghasította.

Beh víg volt addig a nótája,
Míg a rózsám hallgatott rája;
Nyári estén csendes időben
Ablakánál megfúttam szépen.

De mióta a lány nem szeret,
Nem szólott bánatnál egyebet;
Lassan fúttam, hogy más ne hallja,
A juhászlegénynek mi baja?

Nem szól a tilinkóm, elrepedt;
Hej megcsalt a rózsám, nem szeret!
Lassan fúttam, mégis elhasadt,
Ugy szerettem, mégis elhagyott!

3.

Tó közepén bokor-sás,
Ha nem szeretsz, szeret más!
Igazán, igazán.
Tíz szeretőt kap a lány!

Piros az én ajakam,
Gesztenyeszín a hajam!
Liliom, liliom,
Liliomszál a karom!

Akit én megölelek,
Megcsókolok, szeretek:
Tiszán túl, Dunán túl,
Örömében elájúl!

3. A madár, fiaihoz.

Száraz ágon, hallgató ajakkal
Meddig ültök csüggedt madarak?
Nincs talán még elfeledve a dal
Melyre egykor tanítottalak?
Vagy ha elmúlt s többé vissza nem jő
A vig ének s régi kedvetek:
Legyen a dal fájdalmas, merengő,
Fiaim, csak énekeljetek!

Nagy vihar volt. Feldúlt berkeinken
Enyhe, árnyas rejtek nem fogad;
S ti hallgattok? elkészültök innen?
Itt hagynátok bús anyátokat?
Más berekben másképp szól az ének,
Ott nem értik a ti nyelvetek . .
Puszta bár, az otthonos vidéknek
Fiaim, csak énekeljetek!

Hozzatok dalt emlékül, a hajdan
Lomb s virággal gazdag tájirúl;
Zengjétek meg a jövőt, ha majdan
E kopár föld újra felvirúl.
Dalotokra könnyebben derül fény,
Hamarabb kihajt a holt berek;
A jelennek búját édesítvén:
Fiaim, csak énekeljetek!

A bokorban itt az ösi fészek,
Mely növelte könnyü szárnyatok;
Megpihenni most is arra tértek,
Bár a fellegek közt járhatok!
S most, hogy a szél összevissza tépte,
Úgy tennétek, mint az emberek?
Itt hagynátok idegent cserélve . . . ?
Fiaim, csak énekeljetek!

4. Levél egy elutazott barátom után*)

Ki messze messze vagy, kinek hajója már
A zúgó tengeren remélve, küzdve jár,
Vagy a boldog világ előtt horgonyt vetett:
Egy-két szót, jó barát, hadd szóljak még veled.

Nem is érlek be tán, mint madárt a haraszt,
Amelyet a szellő azon fáról szakaszt
Hol rejtett fészke állt, s kisded családja ben,
S a távozó után lebbenti csendesen.

Lelked mit érezett, hogy elhagyád e hont,
Midőn úgy hagytad el, hogy soká lásd viszont?
Nem állitott meg a határnál valami . . . ?
Honszeretet — ha azt ki tudnók mondani!

Égnek fejed felett nagy fényes csillagok,
A gazdag föld ezer virágtól mosolyog;
Ah de azok neked mind ösmeretlenek!
S nem ezek közt valál futkározó gyerek.

Mert boldogságra még kevés csak a jelen,
A múlton épül az s az emlékezeten,
Örömeinkre színt s derűt titkon az ád,
Mint a gyök adja a virág szinét, szagát.

Szó nélkül távozál, nem vádollak, hiszen
Hogy kínos lett volna búcsúznod, elhiszem!
A daru is busan kiáltozik, pedig
Egész nemzetével útra kerekedik.

Mégis, mégis minek hagytál bennünket el,
Kiket jó s bal sorsod oly mélyen érdekel!
Bizony ha lelked fáj, ha rajta seb vagyon:
Könnyebben gyógyul be a honi hantokon.

S ha vígan lépted át a háznak küszöbét
Honnan vidám zene s pohár csengett feléd:
Nincs lelked, hogy meleg részvéttel hágjad át
Midőn nagy bú miatt gyászt öltött a család?

Ha, aki fölnevelt, a kedves jó anya
Betegen, rongyosan elédbe állana:
Karjába omlanál, ölelve melegen,
Azért, hogy rajta már nincs bársony és selyem..

Mégis szülőhonod, a legszentebb anyát
Nehéz óráiban, rosz gyermek, elhagyád!
Mert úgy szeretted hogy! s tovább nem nézhetéd
Sápadt arcúlatát, és könnyező szemét!

De akit szeretünk míg ajka mosolyog,
Búbánatában is legyünk osztályosok!
Vegyük el a csapást, mikép a jó napot,
S egymást ne hagyjuk el, ha minden elhagyott.!

Nincs-é elég sebed, ó népem, a mi fáj?
Hogy elszéledsz, mint a pásztornélküli nyáj!
Itthon még nemzet vagy, bár gyászba öltözött:
Koldús földönfutó más nemzetek között.

S te mit mivelsz? Mi sors kiséri életed?
Megadta a remény, mivel kecsegtetett?
Ha hallanád szavam, tudom mit érzenél:
Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!

Hol annyiszor vigan barátkozál velünk,
A kerti hárs alatt, úgy elemlegetünk!
És a szokott helyen szemünk gyakran keres,
De széked örökre üres maradt . . . üres. . .!

Mért is nem vagy köztünk, elbújdosott barát
Minden szó és emlék búsan utal reád . . .!
Bejárom a mezőt, a zúgó patakot,
Hol ábrándos lelked gyakorta múlatott.

Megnézem elhagyott kerted s szilvásodat,
Hol ápoló kezed, nem nyes, nem oltogat;
Minden úgy elvadult, úgy elhagyatva van,
Csak a vad természet munkál szabálytalan.

Ledőlt gyeppamlagod befolyta a szeder,
Virágos ágyaid mohar gaz verte fel,
Öreg szüléd, szegény, mitsem gondol vele,
Te voltál szívének virága . . . öröme . . .

Befordulék hozzá: már sokkal csendesebb,
Mélyen talált szivén beljebb vonult a seb;
Mint a láng elsőben felcsap, s ha ellobog!
Hamu fedi el az élő zsarátnakot.

*) Kerényi Frigyes után, ki Amerikába vándorolt ki, s ott — meghalt.

Beszélgettünk, . . ő is szólott, de keveset, —
Kíméltem fájdalmát s nem említém neved,
S mellette a bánat keserűn meghatott:
Hogy úgy kell tartanunk, mint aki már halott!

Pedig te élsz. Élj is, barátom, boldogan!
Erős légy, ha még is a bánat megroham;
Mert hosszu hervadás emészti azt a fát,
Melyet nagykorában tesznek más foldbe át.

S midőn hazánk felé a vándor madarak
Hazádnak partiról majd visszaszállanak:
Küldj tőlük, amit mí neked nem küldhetünk,
Reményt, enyhületet s örömtavaszt nekünk.

5. A jávorfáról.

Vára fényes csarnokában
Ősz király ül; oldalánál
Három íjju szép leánya.
Vén cser árnyán gyöngyvirágok!
Zöld kaszáló, zöld remény, a
Mely körülhabozza őket.
Barna fürtök, barna szempár
Kellemén a két nagyobbik
Büszke mint a tói hattyú.
S a legífjabb, kék szemével,
Szende báju líliomszál.
S mintha csendes alkonyatkor
Bárányfelleg leng az égen:
Szőke fürtök kondorúlnak
Kebelére, homlokára
Rajta függ az elmerengő
Ősz királynak pillanatja . . . .

Lelke csendes tó, felette
Nem zúg szenvedély viharja,
Mely hullámot verne rajta.
Víg örömnek fülmiléje
Partjain nem csattog; és a
Bánat gerlicéje nem búg.
Ifju álmak, szép remények
Fáiról a lomb lehullott;
Sárgán hullt a tó vizébe,
Sárgán uszkál tükörén most.
— Minden oly szelíd, nyugalmas! —
Rajta még emlékezetnek
Gyors fecskéje száll, suhanva,
S meg-megütvén szárnyhegyével,
A tó lágyan összerendül.

Ül az ősz, ül elmerengve
Szőke lánya kellemében,
Ifjusága hő szerelmű
Bájos angyalára ösmer.
S ím a csendes alkonyatban
Megcsendül, ezüst szavával,
A kápolna kis harangja.
Búra hajló cyprus árnyán
Ott van hű eltemetve!
S mintha édes lelke szólna,
— Kis harang ezüst szavában —
A merengő ősz királyhoz:
Hűn megérti lelke a szót.

Jött az estve holdvilága.
Mély álomba szederültek
Ősz királylyal barna lányok.
És az esti holdvilágnál,
Pásztoríju, furulyája
Lágy szavában, szólt epedve,
Zöld bereknek fél homályán.
Szőke lányka andalogva
Hallgatott a halk zenére,
S mintha híve ajka szólna
Furulyája lágy szavában:
Hűn megérté lelke a szót.

A kelő nap sugaránál,
Gondban ébredt ősz király föl;
Nyugtalan volt álma; fényes
Koronáját, fönragyogló
Gyémántjától fosztva látta.
Könyben kelt a szőke lány föl;
Nyugtalan volt álma; édes
Anyja sírját látogatta
A halottak hajlokában.
Búsan kelt a pásztoríju,
Nyugtalán volt álma; nyáját,
Két dühös vad tépte széljel.

„Zöld halomnak oldalára
Menjetek ki kis kosárral,
Menjetek ki jó leányim!
Epret áhít ősz apátok,
Édes ízü földi epret,
Jó szagút és hűvösítőt.
És ki megtér zöld halomról
Telt kosárral legkorábban,
Édes lányom az leend; azt
Fogja szívem hőn szeretni,
Koronámat az birandja,
Hét országom arra szálljon.
Zöld halomnak oldalára
Menjetek ki, jó leányim!“
Szólt az ősz, és elmenének
Kis kosárral a leányok
Szedni édes földi epret,
Jó szagút és hűvösítőt,
Zöld halomnak oldalára.

„Teljél, teljél kis kosárka!
— Halkan mond a legnagyobbik —
Koronája ősz apámnak
Hogy ne szálljon más fejére!“
„Teljél, teljél kis kosárka!
— A közepső szóla szintúgy —
Hét országa ősz apámnak
Hogy ne légyen senki másé!“
„„Teljél, teljél kis kosárka!“
— A legífjabb így sohajtott —
Hogy ne légyek ősz apának
Jó szivétől eltaszítva!

Teljél, teljél kis kosárka!'"
S íme telve lön legottan
Szőke lánynak kis kosárja.

Látva ezt a két nagyobbik,
Rút irígységgel kiáltá:
‚Koronája ősz apámnak,
Hét országa ősz apámnak,
Hát övé lesz, hát övé lesz . . . ?
Nem, nem, inkább vére folyjon!'
S a jó testvért elveszítvén
Rosz leányok, nagy kegyetlen,
Vén jávorfának tövéhez
Földbe ásták, bétemették.
És megosztá's édes eprét,
Kis kosárját összetörvén.

Majd a fényes várba térvén,
Ősz királyhoz így beszéltek:
Oh atyánk! baj ére minket, . .
Jó testvérünk, jó leányod,
Rengetegbe tévelyedvén,
A dühös vad elragadta,
Mely reá tört nagy kegyetlen.
S ősz király mély bánatában
Hamvat hinte bús fejére.
Veszve, veszve koronája
Legtündöklőbb éke, dísze!
Mert elment a jó leányka
Édes anyját látogatni,
A halottak hajlokába;
S onnan többé vissza nem tér.

Újra kelt a hold világa.
Zöld bereknek félhomályán,
Pásztoríjju, furulyáját
Ajkaihoz merengve nyomta.
Fútta fútta . . . s mind hiában;
Megnémult a síp örökre!
Édes hangot mért is adna?
Nincs ki hallja, nincs ki értse!
Alszik a szép kékszemű lány,
Jávorfának árnyokában,
Könyezetlen, siratatlan!
Pásztoríjju, a dühös vad
Báránykádat összetépte!

Zöld halomnak oldalában,
Vén jávorfának tövéből,
Harmadik nap éjszakáján,
Ifju hajtás sarjadott fel,
Szőke lánynak temetőjén.
Zöld halomnak oldalában
Búsan járt a pásztoríjju
Legelésző nyája mellett.
Majd lemetszé furulyának
Vén jávorfa sarjadását,
És midőn ajkára tette,
Bús keservvel szólt imígyen:
— Fújad, fújad én kedvesem!
Voltam én is király lánya;
De most vagyok jávorfácska,
Jávorfából furulyácska!

S pásztoríjju, furulyáját
Elvivé az ősz királyhoz;
Ki midőn ajkára tette,
Bús keservvel szólt imígyen:
— Fújad, fújad én atyám, ah
Voltam én is király lánya;
De most vagyok jávorfácska,
Jávorfából furulyácska!
És midőn a rosz leányok
Ajka érte, szólt imígyen:
— Fújad! fújad én gyilkosom!
Voltam én is király lánya;
De most vagyok jávorfácska,
Jávorfából furulyácska!

S gyilkos lányinak fejére
Ősz apának átka szállott,
Bújdosásba üzve őket;
Nem hagyá sehol pihenni
Szőke testvér véres árnya,
S szörnyü átka ősz apának

Búra hajló cyprus árnyán
Kis harang ezüst szavában
Két halottak lelke szólott
Csendes alkonyatsugárnál
Búba sülyedt ősz királyhoz.
Aki elment nem sokára
Búra hajló cyprus árnyán
Kedvesit meglátogatni,
És nem tére vissza többé.

ARANY JÁNOS.

1817.

ARANY JÁNOS 1817. martius első napjaiban született Nagy-Szalontán Biharvármegyében, hol atyja kevés földdel s egy kis házzal bíró földmivelő volt[1]). Szüléi, György és Megyeri Sára, már mindketten öregek mikor János született, s ő egyetlen fiok levén, amennyiben legidősb leányok már rég óta férjnél, többi számos gyermekeik pedig mind előtte elhaltak, e fiú egyetlen reményök és vigaszok, s szeretetök fő tárgya lett; azért őt mindig magok körül

tarták, s rendkivül vallásosak levén, e hajlamot korán benne is kifejtették. Bogárhátu kis viskójok templom volt, hol a gyenge gyermek füle soha trágár szót nem hallott, nem levén abban cseléd, vagy más lakó mint az öreg szülék és fiok; ellenben otthonos volt a vallásos ének s a szentirás, melynek vonzóbb részei első tápja lettek a fiú fogékony kedélyének. Ehez járulván, hogy testvérei nem voltak, s más gyermekekkel is ritkán lelt alkalmat játszani : ezekből magyarázható azon csendes komolyság, mely már a gyermekben és ifjuban észrevehető volt, s a férfiút is jellemzi. E mellett tanulékonysága is korán feltünt; a zsoltárokat s a biblia szebb helyeit hallásból rendkivül korán elsajátította, s alig háromnégy éves korában atyjától, ki értelmes irástudó paraszt ember volt, hamuba irt betükön tanult olvasni úgy, hogy mire iskolába adták, hova mód nélkül vágyódott, s ami nem erős testalkotása és szüléi féltékenysége miatt csak hatodik évében történt, nem csak tökéletesen olvasott, de már némi kis olvasottsággal is birt, természetesen oly könyvekben, melyek keze ügyibe kerültek, mint a bibliai történetek s az énekeken kivül a ponyvairodalom termékei. A tanító megpróbálván őt, rögtön, amint felvitték, elsőnek tette osztályában, mely helyet folyvást meg is tartott; a nagyobb osztálybeli tanítók és növendékek, sőt külső emberek is csodájára jártak, s a kis Arany nem egy krajcárt kapott egy vagy más productiója jutalmául, mik közt volt a latin paternoster és credo, miket apja, ki deákos ember is volt egy kissé, szavanként magyarázván, neki betanított. Az iskolázás folyvást kitünő sikerrel haladt a szalontai iskolában, mely úgynevezett „particula“ levén, abban egy rector s öt tanító alatt egész a rhetorikáig s poetikáig felment; amellett minden könyvet, melyhez fért, mohó vágygyal elnyelt, mik közől Haller Hármas Istóriája, Gvadányi némely munkái, Erbia s más e korbeli regények, Fortunátus s egyéb régi népies verses historiák mellett Decsy Ozmanographiájára is emlékezik, s a bibliára, melynek nem maradt egy része is kétszer-háromszor olvasatlan; s már a harmadik nyelvtani osztályba jártakor nem volt előtte nagyobb ember a könyvszerzőnél, s különösen versirónál, sőt már ekkor megpróbálta a rimelést, melynek tárgyát iskolai s játszás közbeni apró kalandok képezék. Valahára eljött a költészeti osztály is (1833), és versei halomra gyültek, tanítói azokat fűnekfának mutogatták, és egész Szalonta ismerte „kis poétáját“, ami nem kis mértékben hizelgett hiuságának. Az akkor virágzásában levő műköltészet azonban még ismeretlen előtte, Debrecenben képzett tanítói Csokonait tüzvén elibe példányul, kit igen szeretett, és Kovács Józsefet, kinek tiszta rímeit korán bámulni tanulta. Különösen emlegeti tanítói közől Kovács Pál utóbbi debreceni gymnásiumi igazgatót, ki Szalontán conrector, majd rectora volt, kinek társalkodása, útmutatása, tanítása e részben hálára is kötelezte. De a római classicusokat, név szerint Ovíd, Virgíl és Horácot nem csak örömmel tanúlta, hanem az iskolában nem magyarázott darabjaik átértésére is törekedett magán szorgalommal, sőt a nem tanított prózairókat, Justint, Curtiust, Livius nehány könyvét, Eutropiust, Suetoniust, a skót Buchananus verseit is olvasgatta, s ekép nem csak a latin nyelvben gyarapodott derekasan, hanem deákul verselt is. Most irodalmi látköre az új nemzetek műveire kezdett kiterjedni, még akkor természetesen csak magyar fordításokban : Tassóra Tanárky —, Miltonra Bessenyei Sándor, Voltaire Henriására Péczeliében, az eredeti magyar költők közől a népies épos (Vályi-Nagy, Gáti) s a historiai regény (Dugonics) iróival ismerkedett meg, mik akkor szülötte városában még napi renden voltak : t. i. az új iskola nagyai Szalontára nézve még nem léteztek. Az első tünemény ez új világból reá nézve egy aurorai folyam s a Péczely „Lant“ja volt, mik akkor inkább idegenítőleg mint vonzólag hatottak reá. Igy folyt le Arany szalontai tanpályája, melynek utolsó pár éve már

nem szülői közvetlen felügyelete alatt telt el, mert hogy őket további költségtől megkimélje, mibe ruházata és könyvei kerültek, s a collégiumba átmenetelét lehetségessé tegye, a tanulás mellett egyszersmind praeceptor volt, mihez képest az iskolában lakott is, kevés előnyére mind erkölcseinek, mind szorgalmának. Mert e particulák szívesen collégium szerepét játszván, növendékeik ezeknek csínyait szivesen utánozták. Azonban jó szelleme őt nagyobb kihágástól megőrzötte, de anyagi reménye szegényül ütött ki : évi jövedelme nem ment száz váltóforintra, s a gazdálkodni nem tudó költő Debrecenbe alig vitt annyit magával, hogy a togátusi beöltözés költségeit fedezze; szüléitől pedig szerető kíméletből nem kért segedelmet. Így a szegénységgel küzdés alatt elcsüggedvén, tanulási kedvét is elvesztette, s martiusban (1834) Kis-Újszállásra ment (a Nagy-Kúnságba) ideiglenes iskolatanítónak egy évre, hogy tanulmányai folytatására magának módot keressen. Haszon nélkül azonban ama keserves téli félév sem múlt el : mert bár keveset tanult az iskolában, annál többet tett otthon; megbarátkozott az új iskola költőivel, megtörte a német nyelvtant, sőt egy deákul írt francia nyelvtan segedelmével ennek elemeit is elsajátította. Kis-Újszálláson is lelt alkalmat önművelése folytatására az ottani rector (most pesti pred. és esperes) Török Pál könyvtárában, mely a hazai és külföldi irodalmak sok válogatott munkáival bírt. Arany nappal éjjel olvasott, újabb költőink ismeretét kiegészítette, az Aeneisből egy pár éneket (már hexameterekben) lefordított, német olvasásait Schillerig vitte; s a tanév végével, szinte kevés móddal ugyan, de mégis új erővel s buzgalommal, s a kis-újszállásiak legjobb ajánlásaival, visszament Debrecenbe, hol tanárai már most különösebben figyeltek reá, úgy hogy őszig a grádus elejére vergődnék ; sőt anyagi állapotja is tetemesen javúlt, miután az egyik tanár házánál órákat kapott. E kedvező folyama dacára a dolgoknak, a költő kalandos életpályáról kezdett ábrándozni, únni az iskolai egyhanguságot, hosszallani a tanidőt ; majd festő, majd szobrász, majd színész vágyott lenni anélkül, hogy tudná mint fogjon hozzá; s 1836. februárban, minden anyagi vagy erkölcsi kényszerítés nélkül, önkényt s mindenkorra, oda is hagyván a collégiumot, a világba ment. Néhány havi sanyarú vándorlás és hányattatás után, mi éltében fordulópontot képez, ugyanazon 1836. év nyarán ismét Szalontára érkezett, hol atyját megvakúlva találta, anyja pedig alig pár héttel haza érkezte után choleráből hirtelen elhalt. Az egyedüli támaszát siratő galambősz világtalan apa állapotja elhatározólag hatott a jó fiú élettervére, mely abból állt : őt többé el nem hagyni. Nála maradt a kis házikóban, melyből apja át nem akart költözni leányához. A város és egyház előljárói részvéttel tekinték A. sorsát, s még azon őszszel megválaszták conrectornak (első tanítónak a rector után, jobb fizetéssel s több önállósággal a többi al-tanítóknál), jóllehet e hely tavaszig nem lett volna üres, s így kedvéért ez idő alatt két conrector volt. Ez állásában utóbb az iskolaházba tevén át lakását, atyját leánya vette magához. Így Arany 1839. tavaszáig tanította a magyar s latin nyelvtani osztályokat; ekkor a városnál írnok, 1840-ben pedig ugyanott rendes aljegyző lett, s ez év novemberében meg is házasodott, szíve régi választását követve. Ez idő alatt (1836—40) nem szűnt meg ugyan folytatni olvasmányait, de inkább csak szórakozásból mint művészi pályára készülőleg; mindazáltal ízlése így is a jobb könyvekre vezette választását, mindig olyak után járván, miket remekekül hallott tartatni. Ezek közt volt Shakespeare, még most német fordításban; közbeközbe Homer eredetiben, bár a nyelvvel küzködnie kellett úgy, mint Plutarch olvasásakor a collégiumban. Mindezek céltalan erővesztéseknek látszottak, de ő mindenha ösztönt érzett a nehezet keresni, még mulatságból is. Így a franciában is Telemach és Florian után rögtön nem csak Crebillon, de Molièrebe is

kapott. Megházasodván, ezekről is letett, feltévén magában hivatalának, családjának élni, s lenni közönséges ember mint más. Pár évig meg is állta fogadását; ideje nagyobb részét a városház vette igénybe, lelkét az új boldog viszony teljesen betöltötte. 1842-ben történt, hogy egykori iskolatársa Szilágyi István rectornak Szalontára jött, ki a Kisfaludy-Társaság versenyterén már háromszor, hol jutalmat, hol dicséretet aratott, Szalontán létele alatt pedig az akademiánál nyelvtudományi munkájával száz aranyat nyert. Ez mint barátja, s később asztaltársa is, mindennapos vendége levén, a társalgás természetesen legtöbbször irodalmi tárgyakról folyt; könyveit kéretlen, sőt néha ellenére is, Aranyra tukmálta; midőn a Kisfaludy-Társaság görög tragikusokat kezde adni, ilyek fordítására unszolta (így állt elé *Sophokles Philoktetese)*; angol nyelvtant hagyott nála, mely e nyelv megtanulására bírta, eleinte szeszélyből, majd komolyan össze kezdte vetni német Shakespearjét az eredetivel, végre stúdiumúl „János királyt" fordította jambusokban; s itt egyszerre csak ismét bentalálta magát olvasásban, irásban anélkül, hogy most is még irói fellépésről gondolkodnék. Egy 1843. nyarán Pestre és Bécsbe tett hivatalos, bár rövid, útja kiszélesíté Arany látkörét. Egy „*Falusi beszélye*" felvételt talált az Életképekbe s némi tetszéssel fogadtatott. 1845. nyarán a megyei életnek szemei előtt lefolyó kicsapongásai gúnyoros hangulatot idéztek benne elő, s terv nélkül, puszta magán időtöltésül „Az elveszett alkotmány" című költeményébe fogott, hogy kiöntse boszuságát, mire, nem tartozván a kiváltságos osztályhoz, más tere nem volt. Időközben figyelmessé lett a Kisfaludy-Társaság által febr. 1845. egy hazai tárgyu víg eposra 25 arany díjjal kitüzött jutalomtételre; Arany e véletlen összetalálkozás által meglepetve sietett satirai eposát befejezni és felküldeni, s öt pályatárs műve közől csakugyan az övé lett nyertes. Megjelent, de jóval utóbb, 1. *Az elveszett alkotmány*, víg epos hét énekben a Kisfaludy-Társaság Évlapjai VII:-d. kötetében Pest, 1849. (külön kiadását a régi censura megtiltotta). A helyeslő, részben magasztaló vélemények részletei közől csak a Vörösmartyé: „Nyelv, verselés olyan, mintha irodalmunk vaskorát élnők" hangzott fülébe; úgy vélte, hogy kilépvén egyszer a nyilvánosság elibe, megállapodnia többé nem lehet, s az első sikerét kihirdetett ülésben (febr. 7. 1846.) közzé tett költői jutalomra („készíttessék költői beszély versben, melynek hőse valamely a nép ajkain élő történeti személy, péld. Mátyás kir., Toldi Miklós, Kádár vitéz stb.; forma és szellem népies legyen") mindjárt ez év nyarán írta „Toldi"át, mely 1847. febr. 6. az eredetileg tizenötaranyból álló díjt húszra emelve nyerte meg, s azonnal ki is adatott: 2. *Toldi*, koszorúzott költői beszély XII énekben („Költői Pályaművek, melyeket 1847-ben koszorúzott és kitüntetett a Kisfaludy-Társaság. Pest, 1847; másodszor Pest, 1854[3]). E mű valamint a jutalmazó társaságtól, úgy az itészettől is bámuló örömmel fogadtatott, a közönség azonban, melynek figyelmét szinte kirekesztőleg az országos ügyek kötötték le, nem látszott a jelenet eseményszerüségét felismerni. Kármentesítheté őt — mint maga írja szeretetre méltó szerénységgel — „Petőfi s több irók barátsága, kik azonnal sietének az egyszerű vidéki jegyzőt, mint hasonlójokat, körükbe fogadni, s a választottak közé avatni." A Kisfaludy-Társaságnak ugyanekkor (febr. 6. 1847.) kihirdetett jutalomtétele („készíttessék költői beszély, melynek tárgya Szécsi Mária") egy újabb műre gerjesztette, mely a szinte ekkor készülő „Toldi estvéje" mellett el is készült, de melylyel szerzője nem pályázott: 3. *Murány ostroma*, beszély (négy szakaszban), Pest, 1848. E mű, érdeme dacára, a politikai izgatottság e korában észrevétlen maradt[4]). Ez évi februárban végre a Kisfaludy-Társaság által taggá választatott. A következett forradalom mozgalmas idejében, bár annak csak távoli szemlélője volt, keveset dolgozott, mert erre

neki nyugalom kellett volna: néhány *népies ballada* készült még is akkor, mikkel e nemnek valóságos megujítója lett. Vas Gereben „Nép barátjá"nak szerkesztését el nem vállalván, de részvételét megigérvén, neve azon mint szerkesztő társé állott, maga azalatt folyvást Szalontán maradván. Mindazáltal többször megfordulván 1848-ban Pesten, az itteni élet fényét meg kezdte kivánni, mi természetesen elégületlenné tette alacson helyzetével. Nevelte ez elégületlenségét, hogy e zűrzavaros időszak alatt fizetése el kezdett maradozni, a város belügyei bonyolodni, a hivatal a körülmények miatt mind terhesebbé válni; mihez iróbarátjai ösztönzése járulván, s mind inkább élénkülő ohajtása az irói körökkel gyakoribb érintkezésbe jöni: 1849. tavaszán a belügynél alkalmazást kért, s fogalmazóvá neveztetvén, Pestre is ment, ahonnan mindazáltal azon hírre, hogy az orosz Debrecen alatt van, hivatalától bucsút vevén, már junius végén visszasietett családjához Szalontára. Itt a béke helyre állta óta egész 1851. őszeig mint magánzó lakott, midőn a nagykőrösi gymnásiumhoz meghivatván, azóta ott mint a latin és magyar nyelv és irodalom tanára működik. A forradalom óta, inkább mint azelőtt, lyrailag hangulva, a szépirodalmi lapok gyakran hoztak és hoznak tőle kisebb költeményeket, névszerint a Hölgyfutár, Csokonai-Lapok, Szilágyi Sándor gyűjteményei (Emléklapok, M. irók füzetei, Röpívek, Nagy-Enyedi Album), Remény, a losonci Phoenix — melynek I. kötetében a Toldi-trilógia *Daliás idők* című közepső részének első éneke áll — Nők könyve, Viszhang, Szépirodalmi Lapok, Délibáb, Thalia, Divatcsarnok, a népi lapok (M. nép könyve, Falusi Esték), sőt a naptárak is. Kőrösön laktában készült el még otthon megkezdett víg eposa: 4. *Nagyidai cigányok*, hőskölteméný négy énekben. Pest, 1852. Ez után fejeztetett be s jelent meg: 5. *Toldi Estéje*. Költői beszély hat énekben. Pest, 1854., majd összegyűjtve: 6. *Arany János kisebb Költeményei*, két kötetben. Pest, 1856. Két műtani értekezése megemlítendő még: *Valami az asszonáncról* (Új M. Muzeum 1854. I. köt.) és: *A magyar nemzeti vers-idomról* (a nagy-kőrösi középtanoda 1856-ki Tudósítványában s az Új M. Muz. 1856. I. köt.). Kéziratban több éposi dolgozatok, de még befejezetlenül.

[1]) Bár birtokában nemesi oklevelének, adva I. Rákóczi György erdélyi fejedelemtől, de melynek nem volt képes gyakorlati érvényt szerezni.

[2]) A birálók véleményeit l. a *Kisfaludy-Társaság Évl.* VII. köt. XXXV. s köv. ll. — „Engem egy részről — írja a költő maga gyermeteg őszinteséggel *Gyulai Pálhoz intézett önéletrajzi levelében*, mely után a jelen cikk készült — a huszonöt arany csiklandott: szerettem volna látni, hogy érez az ember, ha irodalmi téren jutalmat kap; más részt úgy sem volt mit féltenem ismeretlen nevemen. Különben, hogy már a munka folytában éreztem annak tökéletlenségét, annak magában a költeményben elég nyoma van. A VI. énekben az idő malmáról szólván, mely mindent, még az irodalmi műveket is leőrli garadján, fölemlítve némely rosz könyveket, e sorok következnek saját munkámról: *Ott jön* stb. (VI. én. 59—63. v.), s alább megint: Nagy baj a költőnek . . . ha megúnta teremtett jellemeit maga is stb (VI. 108—8 v.)".

[3]) „Ekkori fogalmam a népköltészetről — írja *Arany*, *id. lev.* — egy Szilágyi Istvánhoz intézett levelemben, nem ugyan széptanilag formulázva, de talán még is elég öntudattal, így van kifejezve: a népköltő feladata nem az, hogy elvegyüljön a durva nép között: hanem, hogy tanulja meg a legfensőbb költői szépségeket is a népnek élvezhető alakban adni elé."

[4]) „Murányban — írja a költő maga, *id. lev.*, — oly nyelvet akarék megkisérteni, mely az irodalmi s népies nyelv közt mintegy közepet tartson: erős legyen, de ne cikornyás, oly nyelvet mely szélesebb olvasó körrel birhasson, mint csupán a művelt közönség, így akarván egy részről a költészi nyelvnek nagyobb népszerüséget szerezni, más részt a népet egy fokkal magasabb olvasmányhoz szoktatni. A cél, úgy hiszem, megjárja: sikerült-e nekem, az már más. Különben sokat ártott Murányunk, hogy a cselekvényt mindenütt drámaivá akartam tenni; érzelmeket, indulatokat apró részletekig festeni, mintha leirhatná azt költő, mit a színész, mimikájával ki tud fejezni. Mindazáltal a mü jobb fogadtatást érdemelt volna, mert 1848.

jelenvén meg, a politikai rajongás miatt teljesen ignorálták, soha senki meg nem bírálta tudtommal."

[5]) „E népies víg epos — írja *szerzője u. ott* — oly kedélyállapot kifolyása, midőn a világ folyásával és enmagammal meghasonlva, torzalakok festésében akartam kárpótlást keresni."

1. Toldi.

Tartalma. Mindjárt a költemény elején (*I. én.*) megismerkedünk annak hősével, Toldi Miklóssal, paraszti foglalatosságai közt, példabeszéddé vált roppant erejében, de már nemes lelkének fájdalmai és vágyaiban is. Majd (*II. én.*) szívtelen lelketlen bátyjával Györgygyel találkozunk, ki a király udvarában nevelkedve és szolgálva, oda irányozza minden cselekvését, hogy öcscsét, kit készakarva el hagyott nevelés nélkül vadúlni, kitudhassa atyai örökéből, mire egy Miklósra nézve sérelmes összekoccanás csakugyan ohajtott alkalmat látszik nyújtani. (*III. én.*) György úr a vendégség örömeitől széles kedvű legénységét nógatja öcscsére, s midőn ez hosszu tűrés után nyugalmát vesztve egy nagy kővel agyon találja az ingerkedők egyikét ütni, bátyja, elfogatására ad parancsot: ki, hogy ezt kikerülje, elbujdosik az anyai háztól. A *IV. V. én.* a szegény üldözöttnek testi lelki bajait festi; szenvedése közben mármár gyilkos szándék lepné meg bátyja ellen, de lelke jobb részének sugallatára legyőzvén boszúját, (*VI. én.*) s bucsút vevén anyjától, kit egélyes kegyelettel szeretett, Budára indúl, a királytól kegyelmet érdemelni. A *VII. énekben* már Pest alatt van, melynek temetőjében, két vitéz sírján egy özvegy anyával találkozik, kinek fiai a híres cseh vitézzel volt párbajukban estek el. Toldi el van tökélve a két ismeretlen vitézt megboszúlni. Az alatt (*VIII. én.*) Toldi György már Budán van, s a királynak nagy finoman előadja öcscse esetét azon reményben, hogy az elbujdosott, s így erkölcsileg meghalt gyilkos jószágát kinyeri; de Lajos, mélyen látva ez ember lelkébe, az adományzást egy feltételhez köti: a cseh vitézen nyerendő győzödelemhez, mely áron azonban Györgynek nem kellvén a konc, róla tettetett szerénységgel lemond. (*IX. én.*) Ugyanekkor ér Miklós Pestre, hol, míg az özvegy dolgán tünődik, egy bika szabadúl ki a vágószékből, melyet Toldi megfogván s így a város népét nagy rémüléstől megmentvén, jutalmúl egy darab májat kap; de egy ház sem nyílik meg elfogadására. Felkél lelkében árvaságának érzete, s míg előtte anyja képe lebeg, a fiait vesztett özvegynek tett fogadás jut ismét eszébe, de az utolsó kaland meggyőzte őt afelől, hogy ha meg akarna is víni a cseh bajnokkal, célt alig érne, mert: „félre innen, rongyos!" mondják, ha meglátnak'; visszaindúl tehát a temetőbe, a meggyilkoltak fegyverében gondolván megkísérthetni a párbajt. De a búsongó anyát már nem találja; s aki számkivetve az élőktől bújdosott, egy sírra hajtja le fejét, hol édes álmokba szenderül, melyekből lódobogás költi fel. (*X. én.*) A lovag nem más, mint házának öreg szolgája Bence, kit Toldiné fia után küldött kisérőül s egy ön-sütötte rozskenyérrel, melyben, midőn felvágta a kegyenc fiú, vasszelencét talált száz arany tartalommal. Az öröm határtalan volt; az éj egy közel csárdában töltetik el nagy vígan, de a reggel már a Duna csónakán találja Toldit, ki siet magát Budán illőkép felpáncélozni, hogy a leendő párbajon megjelenhessék. Ez a *XI. én.* megy véghez, s Toldi győzödelmével végződik, melyet (*XII. én.*) a király kegyelme s Györgynek megbüntetése követ, s ez örömpercet a jó anya megjelenése koronázza.

Tizenkettődik ének.

Mikor Toldi Miklós megfogá a csehet,
És az ijedtében legott térdre esett,
Igen megörvendett a fenséges király,
Könybe lábadt szeme a nagy öröm miá,
S így szólt az urakhoz, kik mellette voltak:
„Úgy hiszem, ez a cseh nem fog víni holnap;
Most akadt emberre, aki megtanítja:
Máskor hogy gyalázza a magyart s hogy szidja.

„De ki az a bajnok? nem ösmered, Toldi?
Ki ösmeri? Én nem tudom elgondolni;
Nincs egy jóra való vitéz országomban,
Akit ne ismerjek s nevét meg ne mondjam:
De ily erőt, mint amely van e vitézben,
Én nem tapasztaltam soha emberkézben;
Félek nem magyar lesz; pedig nem lenne szép,
Ha más víná ki a magyar becsületét.

Egyébiránt legyen magyar avagy német,
Nagy csapástól menti meg a magyar népet;
El is veszi tőlem jutalmát gazdagon,
Toldi gyilkos öcscse részét neki adom."
Toldi György e szóra csakúgy hüle-füle,
Szét nézett: hallja-e más is ökivüle?
Összesúgtak-búgtak az úri emberek:
Hogy gyilkos öcscse van annak örültenek.

Mikor pedig Miklós a csehet kiszabta,
S kisebbik darabját kardján felmutatta,
Tüstént parancsolá király ő fensége:
Tizenkét aranyos vitéz menjen érte.
El is mentek azok szép zászlós sajkával,
S vitték a királyhoz Toldit nagy pompával,
A király szólt: „bajnok! nyisd fel sisakodat,
Mondd neved s mutassad vitézi arcodat."

Térdre esett most a király lábainál
S így kezdette Miklós : „ó fenséges király!
Nem vagyok én bajnok, csak egy földönfutó,
Hogyan lettem azzá? tudj' a mindentudó.
Magam sem tudom, hogy' esém gyilkosságba,
S elzaklatott bátyám a szélés világba?
Én meg ide jöttem feladni tettemet,
S várni vagy kegyelmet, vagy büntetésemet."

Ily bátran beszéle Miklós a királynak,
Felnyomá rostélyát acél sisakjának :
Halvány is, piros is volt az ábrázatja,
Mert bánat és öröm osztozának rajta.
Tetszett a királynak szép fiatal képe,
Azért nyájasan ily kérdést tön elébe :
„Nemdenem a Toldi Lőrinc fia volnál?"
Miklós a fejével rá ütött e szónál.

Akkor az urakhoz fordult a fenséges
Király, s ekkép tartott hatalmas beszédet :
„Urak! hű vitézim! ide hallgassatok,
Mert nem tréfaság az, amit most hallotok :
Toldi György testvére ez a vitéz gyermek,
S György azon van hogyan ásson ennek vermet,
Hogyan zárhatná ki öcscsét örökéből,
Hogyan tagadhatná ki nemzetségéből.

„Tudom minden csínját, mert végére jártam;
Azért most szemébe mondom neki bátran :
Árván maradt öcsecsét parasztnak nevelte,
Mert nagy erőt sejtett benne s irígyelte;
Mert attól félt, hogy a Miklós erős karja
Az ő hírét nevét homályba takarja;
Mert — de'jszen tudja azt az ő gonosz lelke,
Öcsecsét rangja szerint miért nem nevelte.

„Azt is tudom hogy ő ingerlé a minap,
S úgy talált megütni egy boszantó inast;
Kivallák szolgái mi módon tartatott
A testvéröcscsére embervadászatot.
Nem úgy van, Toldi György? de úgy van! a király
Minek volna, ha nem tudná, ki mit csinál?
Egy ilyen testvérre annyi rosszat kenni,
Ki csupán magától ennyire bírt menni!"

Nagy tetszés követte a király beszédét,
Zsenge korához ily ritka bölcseséget;
Toldi György pedig lesüté fejét mélyen,
Csakhogy a föld alá nem bútt szégyenében.
A király most szemét Miklósra vetette,
Vállát kegyelmesen meg-megveregette;
És mondá nyájasan : „ifju vitéz, állj fel :
Eladott a bátyád, de többször nem ád el.

„Én neked a földön ím kegyelmet adok;
Kérd istent, remélem isten is adni fog;
Bírjad békességben birtokod, ha rád száll,
Nem volt az, mióta megvan, jobb gazdánál.

És, hogy haragosod ne legyen a szomszéd,
Ime bátyád önként neked adja részét :
Vértagadó testvér! nemde úgy van? érted?
Hogy ősi birtokod öcsédnek igérted?"

György meredt szemeket vetett a királyra,
Hej dehogy mert nem-et mondani szavára!
Mert villogott szeme, és iszonyú pogány
Harag sötétellett a király homlokán.
„Jól van," mond a király „igen a felelet?
„Jól van! Erről még ma írsz öröklevelet;
Most pedig, miután így kipróbáltalak,
Mondom : udvaromnál többé ne lássalak."

Megszólalt most Miklós : „fenséges királyom!
Bátyám birtokára egy cseppet sem vágyom;
A magamé sem kell, legyen tied, bátya,
Teljék vele fösvény szíved kívánsága;
Csak azon könyörgök mostan fenségednek,
Vegyen be sergébe csupán közembernek :
Jó az isten, jót ad : megszerezi kardom
A mire szükségem leszen, avval tartom."

Felelt a nagy király: „ne légy olyan gyermek;
Hogyan vennélek én hitvány közembernek?
Királyi fejemhez választalak téged,
S mán kezdve tizenkét lóra jár hópénzed."
De míg ezt elmondta, azalatt leoldott
Derekáról egy nagy cifra rezes kardot :
Gyémánt a cifrája, arany volt a reze,
Toldinak nyújtotta, s mondá: „kösd fel, nesze!"

Semmit se' mondhatna s adhatna királya,
A mi Toldinak ily örömet csinálna,
Pénzért, gazdaságért hej dehogy cserélne :
Dárius kincsének még oda sem nézne.
Azért akarta is szépen megköszönni,
De a szó nem akart a nyelvére jönni,
A király azonban nem neheztelt érte,
Mert az együgyű szív nyelvén nagyon érte.

És hogy örömében ne maradjon hiány,
Hogy beteljék mind az, amit szíve kíván,
Épen mintha álma kezdődnék most elől,
Anyját látja jőni a korlátok felől.
Elfelejtett mindent, és futott elébe,
Kímélve szorítá páncélos ölébe,
Nem szólott egyik sem, nem sírt, nem nevetett,
Csak az öreg Bence rítt a hátok megett.

Végre a nagy öröm mely szivöket nyomta,
Mint a terhes fölleg mérgét kiontotta,
Szemökből a zápor bőségesen hullott,
Akkor könnyült szívvel Toldiné így szólott :
„Lelkemtől lelkezett gyönyörü magzatom,
Csakhogy szép orcádat még egyszer láthatom;
Be szép vagy! be nagyon illel leventének,
Isten sem teremtett tégedet egyébnek."

Miklós pedig monda : „nem megjövendöltem,
Hogy előbb vagy utóbb bajnok lesz belőlem?

De nem köszönöm azt magam erejének :
Köszönöm az isten gazdag kegyelmének.
Már most Toldi Györgygyel lakhelyet cserélünk,
Ő Nagyfaluba megy, mí pedig itt élünk :
Valaha tán ő is hozzám édesedik ;
Ha nem : írígykedjék míg el nem temetik."

2. Ötödik László.

Sűrű setét az éj,
Dühöng a déli szél,
Jó Budavár magas
Tornyán az érckakas
Csikorog élesen.

„Ki az? mi az? vagy úgy." —
„Fordulj be és alugy
Uram László király :
A zápor majd eláll,
Az veri ablakod."

A felhő megszakad,
Nyilása tűzpatak ;
Zúgó sebes özönt
A rézcsatorna önt
Budának tornyiról.

„Miért zúg a tömeg?
Kívánja *eskümet*?"
„A nép, uram király,
Csendes mint a halál,
Csupán a *menny* dörög."

Megcsörren a bilincs,
Lehull, gazdája nincs :
Buda falán a rab
— Egy-egy felhődarab —
Ereszkedik alá.

„Hah! láncát tépi a
Hunyadi két fia." —
„Uram, uram, ne félj!
László, tudod, nem él
S *a gyermek*, az fogoly."

Mélyen a vár alatt
Vonúl egy kis csapat ;
Olyan rettegve lép,
Most lopja életét . . . .
Kanizsa, Rozgonyi.

„Kettőzni kell az őrt,
Kivált Mátyás előtt!"
„Mátyás, az itt maradt,
Hanem a többi rab —
Nincsen, uram, sehol."

A felhő kimerült,
A szélvihar elült.
Lágyan zsongó habok
Ezer kis csillagot
Rengetnek a Dunán.

„El! míg lehet s szabad :
Cseh földön biztosabb."
„Miért e félelem?
Hallgat minden elem
Ég s föld határa közt."

Az alvó aluszik
A bujdosó buvik ;
Ha zörren egy levél,
Poroszlót jőni vél
Kanizsa, Rozgonyi.

„Messze még a határ?
Minden perc egy halál!"
„Legitten átkelünk,
Ne félj uram : *velünk*
A gyermek, a fogoly."

Az alvó felvirad,
A bujdosó riad ;
Szellő sincsen, de zúg,
Felhő sincsen, de búg,
S villámlik messziről.

„Oh adj, oh adj nekem
Hűs cseppet, hű csehem!"
„Itt a kehely, igyál,
Uram, László király,
Enyhít . . . mikép a *sír* !"

Állj meg, boszú, megállj :
Cseh földön űl a rab ;
Cseh *földben* a király
Mindég is ott marad,
De visszajő a rab . . . !

3. Mátyás anyja.

Szilágyi Örzsébet Levelét megírta ;
Szerelmes Könyével Azt is tele sírta.

Fiának A levél Prága városába
Örömhírt Viszen a Szomorú fogságba :

„Gyermekem ! Ne mozdúlj Prága városából :
Kiveszlek, Kiváltlak A nehéz rabságból.

Aranynyal, Ezüsttel Megfizetek érted ;
Szívemen Hordom én A te haza-térted.

„Ne mozdúlj, Ne indúlj, Én egyetlen árvám !
Ki lesz az Én fiam, Ha megejt az ármány?"

„Adassék A levél Hunyadi Mátyásnak,
Tulajdon Kezébe, Senkinek se másnak."

Fekete Viaszból Nyom reá pecsétet ;
Könyöklőn Várnak az Udvari cselédek.

„Ki viszi Hamarabb Levelem Prágába ?
Száz arany Meg a ló Teste fáradsága."

„Viszem én, Viszem én, Hét nap elegendő."
„Szerelmes Szivemnek Hét egész esztendő."

‚Viszem én, Hozom én Válaszát három nap.‘
„Szerelmes Szivemnek Három egész hónap.“

„Istenem, Istenem, Mért nem adál szárnyat,
Hogy utól Érhetném Az anyai vágyat!“ —

S ahol jön, Ahol jön Egy fekete holló;
Hunyadi Paizsán Ül ahoz hasonló.

Lecsapott, Lecsapott, Fekete szélvészből,
Kikapá Levelét Az anyai kézből.

„Hamar a Madarat! . . . El kell venni tőle!“
Szalad a Sokaság, Nyomba, hogy lelője.

Madarat, Nem egyet, Százat is meglőnek:
Híre sincs, Nyoma sincs A levélvivőnek.

Napestig Az erdőn Üzeti hiába:
Éjfelen Kocognak Özvegy ablakába.

„Ki kopog? Mi kopog? Egy fekete holló!
Nála még A levél, Vagy ahoz hasonló.“

„Piros a Pecsétje, Finom a hajtása:
Oh áldott, Oh áldott! *A keze irása!*“

4. Rozgonyiné.

„Hová, hová, édes férjem?“
„Megyek a csatába:
Galambócon vár a török,
Ne várjon hiába.“
Megállj, megállj, édes férjem!
Ne menj még csatába:
Befordulok egy kicsinyég
Öltöző szobámba.“

„Én kegyesem, szép hitvesem,
Ellenemre jársz-é?
Sima vállad, puha kebled
Töri az a páncél;
Félve tartod a nagy kardot
Remegő kezedben:
Mit keresnél, gyönge asszony,
Véres ütközetben?“

„Azt keresem, hív magyar nő,
Véres ütközetben,
Hogy lehessek élve halva,
Mindig közeledben:
Súlyos a kard, de nehezebb
Százszor is a bánat;
Jobban töri, mint a páncél,
Kebelem utánad.“ —

Gyöngyös aranyfejkötőjét
Sisakkal borítja,
Karcsu fűzött selyemvállát
Páncélba szorítja;
Kardot is köt: bársonyövre
Gyémántos fogantyút;
Pici piros csizmáira
Szép ezüstsarkantyút.

Csalogatja csemegével
Muci paripáját;
Lebke szellő lebegteti
Tengerzöld ruháját;
Széles uton, poros uton
Felleget ver a ló,
Csillámlik a . . . villámlik a
Fényes acélpatkó.

„Fogadj isten, húgom asszony,
Itt az ütközetben;
Nyilat ugyan, amint látom,
Hoztál szép szemedben.“
„Uram király, Zsigmond király!
Nem oly divat már ma
Nyíllal lőni, mint felséged
Fiatal korába'.“

Galambócot a Dunáról
Ostromolni kezdik;
Folyamon is, szárazon is
Egyre törik, vesztik.
Elől, elöl Rozgonyival
Kedves életpárja,
Hív szerelme, szép Cicelle,
Szentgyörgyi leánya.

Pogány török a Moraván
Érkezik új haddal:
„Most vitézek! hajós népek!
Közül-akarattal!“
Maga vivé Rozgonyiné
Ellenök a gályát,
Követi a sok dalia
Lobogós ruháját.

Szól az ágyu szokatlanul
Durva ozmán fülnek;
Hajóira tűzkanócok,
Koszorúk repülnek;
„Vizet, vizet!“ a pogányság
Ordítoz hiában;
Mind odaég, bár van elég
Víz a nagy Dunában.

Maga Murad ezt a dolgot
Nem veszi tréfára,
Közeledik nagy hadával
Törökök császára;
Százezerre megyen serge,
Sok basával, béggel,
Török, tatár, spahi, jancsár,
Válogatott néppel.

Kár volt neked, Zsigmond király,
Mindjárt megijedned,
Gyalázaton a pogánytól
Egér-utat venned,
Fut a farkas néha-néha,
De szikrázó foggal:
Népedet te átkeletted
Szökve, mint a tolvaj.

Spahi, jancsár utóhadnak
Ered az inába :
Sok rohan ott éles törbe,
Még több a Dunába;
Gyalog szerrel a király is
Csak nehezen futhat;
Jó Rozgonyi karja, kardja
Csinál néki utat.

Hej! ki hozza, kormányozza
Ide azt a gályát!
Vagy már senki meg nem menti
Magyarok királyát!"
„Én, én hozom, gyönge asszony,
Hajómat az éjben :
Ülj fel uram, Zsigmond király,
Te is, édes férjem!"

Lászlóvárott a magyarság
Vala bátorságban.
Híre futott a csatának
Széljel az országban.
Egy árva szó sem beszéli
Zsigmond győzedelmét;
Mind a világ, széles világ
Rozgonyi Cicellét.

5. Zács Klára.

(Énekli egy hegedős a XIV. században).

Királyasszony kertje
Kivirult hajnalra :
Fehér rózsa, piros rózsa . . . .
Szőke leány, barna.

„Királyasszony néném,
Az egekre kérném :
Azt a rózsát, piros rózsát
Haj, beh szeretném én!

„Beteg vagyok érte,
Szívdobogást érzek :
Ha meghalok, egy virágnak
A halottja lészek!"

„Jaj! öcsém Kázmér,
Azt nem adom százér' —
Menj! haragszom . . . . nem szégyelled! . . .
Félek, bizony gyász ér!

„Sietős az útam
Reggeli templomra;
Ha beteg vagy, hát feküdj le
Bársonypamlagomra." —

Megyen a királyné,
Megyen a templomba;
Szép virágok, deli szüzek
Mind követik nyomba.

Könyörögne, nem tud,
Nem tud imádkozni;
Olvasóját hon feledé :
Ki megyen elhozni?

„Eredj fiam, Klára,
Hamar, édes lyányom!
Megtalálod a térdeplőn,
Ha nem, a díványon."

Keresi a Klára,
Még sem akad rája :
Királyasszony a templomban
Oly nehezen várja!

Keresi a Klára,
Teljes egy órája :
Királyasszony a templomban,
De hiába várja.

Vissza se megy többé
Deli szüzek közzé :
Inkább menne temetőbe
A halottak közzé :

Inkább temetőbe,
A fekete földbe :
Mint ama nagy palotába
Ősz atyja elébe!

„Hej, lányom, lányom!
Mi bajodat látom?
Jöszte, borúlj az ölemre,
Mondd meg, édes lyányom."

„Jaj, atyám! nem — nem —
Jaj, hova kell lennem!
Hadd ölelem lábad porát, —
Taposs agyon engem! . . . . ."

Harangoznak délre,
Udvari ebédre;
Akkor mene Felicián
A király elébe.

A király elébe,
De nem az ebédre :
Rettenetes bosszuálló
Kardja volt kezébe'.

„Életed a lyányért
Erzsébet királyné!"
Jó szerencse hogy megváltja
Gyönge négy ujjáért.

„Gyermekemért gyermek :
Lajos, Endre halj meg!"
Jó szerencse hogy Gyulafi
Rohan a fegyvernek.

„Hamar a gazembert . . . .
Fiaim. — Cselényi! . . . ."
Ott levágák Feliciánt
A király cselédi. —

„Véres az ujjad,
Nem vérzik hiába:
Mit kivánsz most, királyi nőm,
Fájdalom díjába?“

„Mutató ujjamért
Szép hajadon lányát;
Nagy ujjamért legény fia
Borzasztó halálát;

„A más kettőért
Veje, lánya végét;
Piros vérem hullásaért
Minden nemzetségét!“

Rosz időket érünk,
Rosz csillagok járnak:
Isten ója nagy csapástól
Mí magyar hazánkat!

6. Szibinyáni Jank.

Ritka vendég Rácországban
Zsigmond a király, a császár;
Jól fogadja István vajda,
István, kinek apja Lázár:
Hét egész nap látja dúsan,
Becsülettel, emberséggel;
Nem felejti, ki a gazda,
S nem felejti, kit vendégel.

Majd vigaság: zene, tánc, bor
Tartja ébren a fölházat,
Majd *ujudvar*, öklelés áll,
Hangos erdőn nagy vadászat:
Száz tülök szól, hajt az s a pór,
Nyomja össze vad berket,
Szorul a rés, a lovag les;
Íja pendül, ménje kerget.

Áll a hajsza, vége hossza
Nincs vetélgő hegyke dicsnek:
„*Magyar* a magyar“ Zsigmondnak;
„*Szerb* a szerb“ Lazárevicsnek;
„Ámbár — mond ez — udvaromnál
Van egy apród, csak parányi:
Az *magyar* lesz! . . . . Erdély szülte.
Neve Janko Szibinyáni.

„Hallod-e Jank“ . . . ! Ím azonban
Zörmöl a gaz, reng a sürü:
Nagy csikasz vad ugrik föl, de
Visszaperdül, mint a gyürü —
„Hallod-e Jank! ím *királyod*
Szeme látja, — s ez jutalma
Hogy te nékem azt a farkast
Megkeríted élve, halva.“

Rövid a szó, gyorsan hangzó
Kísérője büszke jelnek:
De sokallja, meg se hallja,
Már nyomúl a hősi gyermek.
Hol királya, még a tájra
Szeme egyszer visszalobban,
S a vad állat meg sem állhat:
Mind szorítja, üzi jobban.

S majd a róna sorompója
Nyílik, amint hajtja ménjén,
Majd eltünnek a sürűnek
Lombos ágas szövevényén.
Itt gyalog száll, paripája
Fel s alá nyerít gazdátlan;
Szóla Zsigmond: „kár volt még is! . .
Szóla vajda: semmi! bátran!“

Jank azonban mind nyomon van:
Le a völgynek, fel a hegyre,
Vadcsapáson, vízomláson
Veri, vágja, üzi egyre.
A vad olykor hátra horkol,
Foga csattog, szája résnyi,
Majd, mint vert eb, kit hevertebb
Ostor üldöz, szüköl és nyí.

Már az állat piheg, fárad,
Nem az íjju, noha gyermek:
Martalékát addig üzi
Míg ledobban s vár kegyelmet.
A királyhoz és urához
Rabúl vonja, szégyenszemre;
Szól a vajda: ez nem első!
Szóla Zsigmond: „istenemre!“ . . . .

„*Tartom* a just e fiúhoz!
Enyim a fa, az gyümölcse:
Visszakérem. Te kegyelmed
Ebben most már kedvem töltse.“
Nem oly hangon volt ez mondva,
Hogy sokáig, vagy hiába . . . .
Így került Jank Szibinyáni
Zsigmond király udvarába.

Ott idővel karral s fővel
Isten után vitte sokra;
Másszor is még, többször is még
Járt vadászni *farkasokra*:
Mint védője a keresztnek,
Megrontója büszke tarnak,
Idegen nép hőse is lett
Derék hőse a magyarnak.

Most is vallják, egyre dallják
Szerbhon íjjai, leányi,
Guzlicájok hangja mellett
Ki volt Janko Szibinyáni.
De a magyar ajakon is
Neve híre átalános:
Mert hisz' él még . . . . él örökké
A dicső *Hunyadi János*.

7. A varró leányok.

Első. Lyányok, lyányok : lakodalom !
Oh, be sok szép népe vagyon!
Sok fehér ing, bő az ujja,
Libeg lobog ha szél fujja.

Második. Sem hegedü, se cimbalom,
Beh szomorú lakodalom!
Mintha orruk vére folyna —
Dehogy lennék menyasszonya!

Harmadik. Jaj, ki vágyna menyasszonynak,
A kit harangszóval hoznak!
Gyászos ének búg előtte :
Sírva mennek esketőre.

Negyedik. Nem menyasszony, vőlegény volt:
Hat legény hoz zöld koporsót :
Apja anyja sír előtte,
Keserves a menyegzője.

Ötödik. Apját anyját jól ismerem :
Megmondanám, de nem merem,
Mert a szívünk megdöbbenne . . . .
Egyikünké megrepedne.

Első. Lyányok, lyányok, vegyetek fel
Fehér ruhát s jöjetek el,
Ma csak halott-látni, ... holnap
Kivinni zöld koporsómat. *)

8. Névnapi gondolatok.

Itt ülök, az órák hosszu voltát mérvén,
Minden társaságom egy homályos lámpa,
És nincs földi lélek, aki erre térvén
Jó estét kivánni benyisson szobámba.

Nem tevék talán szert soha jó emberre?
Boldogtalan aki nem bír egy baráttal :
S én az enyéimről meghiszem, ismerve,
Hogy ők, mint szerencsém, nem fordúltak háttal.

Szük ugyan lakásom, kényelmet sem adhat,
És gazdája sorsát követi a konyha :
De egy-két barátot még is befogadhat
S tüzhelyem hiányát kebelem pótolja.

Hát miért nem jönek egy bizalmas szóra,
Hogy velök megoszszam a kevést, a mim van :
Szívemet legalább, ha egyéb nem volna . . . . ?
Oh, mivel nyugosznak néma süket sírban!

S hol a puszta domb és egyszerü faoszlop,
Mely szentté jelölje a föld egy zugolyját,
Azt, hol testi részök sár-elemre oszlott
S a feltámadásra magukat kiforrják?

Volt-e kéz, midőn a végsugár kilobbant,
Eltakarni üszkét hamvas szemeiknek ?
És fohász, midőn a föld reájok dobbant,
Nyugalmat kivánni hült tetemeiknek ?

Vagy talán a szélvész s rengeteg folyói
Jöttek el — nem lévén emberekben részvét —
Temetés helyett a messzeségbe szórni
Szegény boldogoknak rothadékony részét?

De hová juték? hisz örömünnep van ma . . .
Ünnep? igen, az van; de öröm nincs jelen :
Nevem ünnepét én — zárkozván magamba —
Tí, kedves halottak, tínektek szentelem!

Mint az elhagyott sír lelkem oly kietlen,
Örök éjjelében csak rémeket látok :
Hadd gyujtsak ma benne — kiket úgy szerettem,
Azok emlékéül egy-egy kis világot!

Kis mécsfényt neked is, korod büszkesége,
Lángszellem! ki jöttél s eltünél.... de hova? —
Mint üstökös, melyet élök nemzedéke
Egyszer lát s azontul nem lát többé soha?

Oh! ha tán sok évek, tán lehúnyt századok
Múltán visszatérendsz, öltve *más* alakot :
Legyen boldog e nép s örömed oly tiszta,
Hogy ne kivánkozzál többé mennybe vissza!

9. Fiamnak.

Hála isten! este van megin.
Mával is fogyott a földi kín.
Bent magános, árva gyertya ég :
Kívül leskelődik a sötét.
Ily soká, fiacskám, mért vagy ébren?
Vetve ágyad puha-melegen :
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Látod, én szegény költő vagyok :
Örökül hát nem sokat hagyok ;
Legfölebb mocsoktalan nevet :
A tömegnél hitvány érdemet.
Ártatlan szived tavaszkertében
A vallást ezért öntözgetem :
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Mert szegénynek drága kincs a hit.
Türni és remélni megtanít :
S néki, míg a sír rá nem lehell,
Mindig türni és remélni kell!
Oh, ha bennem is mint egykor, *épen*
Élne a hit, vigaszúl nekem! . . .
Kis kacsóid összetéve szépen
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd ha játszó társaid közül
Munka hí el — úgy lehet, korán —

*) Szokás néhol az ifjan elhúnytnak koporsóját zöld szinre festeni, s halálát ezzel mintegy megszépíteni. A halottvivők ily esetben a kimúltnak legény vagy leány társai, ünnepi öltözetben.

S idegennek szolgálsz eszközül
Ki talán szeret .... de mostohán!
Balzsamúl a hit malasztja légyen
Az elrejtett néma könnyeken.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd ha látod, érzed a nyomort,
Melyet a becsület válla hord;
Megtiporva az erényt, az észt,
Míg a vétek írigységre készt,
S a butának sorsa földi éden:
Álljon a vallás a mérlegen.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

És ha felnövén, tapasztalod,
Hogy apáid földje nem honod,
S a bölcsőd s koporsód közti ür
Századoknak szolgált mesgyeül:
Lelj vigasztalást a szent igében:
„Bújdosunk e földi téreken."
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Oh, remélj, remélj egy jobb hazát!
S benne az erény diadalát:
Mert különben sorsod és e föld
Isten ellen zúgolódni költ. —
Járj örömmel álmaid egében,
Útravalód e csókom legyen:
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkoztál, édes gyermekem!

10. Egressy Gábornak.

Ölelő karokkal mennek ki elődbe
És fogadnak, vídám füzérré szövődve,
Boldogabb barátid:
Hát engem mi tilt hogy kebeledre dőljek? ..
Nosza rontsd szét lelkem az irígy mérföldek
Kényszerű korlátit!

Igen! itt vagy, Gábor, itt te, újra köztünk!
Álom — álom volt hát, hogy kétségbe estünk
Éretted, utánad?
Hogy sirattuk, kölcsön, a nagy veszteséget:
Bánatos szívvel mi és a haza téged,
Te távol hazádat?

Ah! nem álom volt az: látom le van írva
Szenvedő arcádon egy hosszú év kínja:
Szólanak betüi;
Monddsza, nem tört-e meg fájdalomban lelked?
Hol vevél reményt, mely e nehéz türelmet
Ki segítsen türni?

És, midőn távolról fölvehetted ismét
A hazai kunyhók szálldogáló füstjét
Mint homályos felleg —
Mi őrzötte szíved .... mi tartá meg épen,
Iszonyú örömnek előérzetében,
Hogy ne repedjen meg?

Vagy — tudom, tudom már, örömednek kelyhe
Csordultig miért nem lehetett megtelve,
Mi keserité meg ...
Hanem itt vagy, itten fogsz maradni már most,
Lehetetlenséggel többé nem határos
Megölelnem téged.

Mint midőn galyakká széjjeloszlik a fa,
Úgy vala köztetek lelkem elágazva,
Kevés jó barátok:
Már csak a zöldellő gyöngye volt: a bánat,
Lomb nélkül hagyá a többi minden ágat
Egy siralmas átok.

Egyiket sudáron gyors villám üté meg,
Másikat emészti láthatatlan féreg,
Sorvadának mind, mind:
Most azonban egy a másik után épül,
Nyerve lassan-lassan az élet kezébül
Lombokat és zöld színt.

Haj! csak egy nem akar éledni — hiába
Jött a lanyha szellő, kikelet nyilása,
És a nyári harmat ....
Ő, kit úgy szerettem, ő, kit úgy szerettél,
A közös barát nincs örömünnepednél,
Lantja mélyen hallgat.

De fátyolt a búra! — s melylyel köszöntélek,
Ne legyen legalább halotti az ének;
Szólj vidámabban, lant!
Az öröm, hogy itt vagy, képtelen reménynyel
Csalogat: ki tudja, hát ő nem jön-é el? ...
Hátha eljő — s dalland!

Igen! visszatérted a jövőre zálog:
S én, kétségbeesett, most remélek, várok
Boldogabb időket;
Még sötét az égbolt, de borús határán
Kezdi már jelölni egy feslő szivárvány
A síró felhőket.

Félre, kis hitüek, félre! nem veszett el —
Élni fog nyelvében, élni művészettel —
Még soká e nemzet!
Föl, merész versenyre, kinek az istenség
Nyújtá dallamos ajk s honi hárfa kincsét!
Zengjen aki zenghet.

Te pedig, barátom, lépj ama padokra,
Hol oly gazdagon nőtt koszorúid bokra:
Légy új büszkeségünk;
Ölts arcodra lelket és igaz betűket,
Magasztos erényt, mely buktában sem csügged,
Ábrázolva nékünk!

11. A költő hazája.

„Művész hazája széles e világ;
A hírnév országutját lakja ő,
S ez út hosszába minden olajág,
Minden babér az ő számára nő."

Ám, hadd legyen, nem tagadom,
Övé, mely bírja öt, a hon:
De szívem azt súgja mindúntalan,
Hogy a költőnek egy — csak egy hazája van.

Kezdődik e hon a csendes tanyának
Küszöbjén, melyhez emlékezete
Köté legelső végét fonalának,
Midőn először útnak erede;
Hová e gondolatvezér
Mulatni vissza-visszatér, —
És egy szerény zöld ággal megpihen
— Mint bárkán a galamb — az ősi tűzhelyen.

Ott ismerősen veszik öt körül
Gyermekkorának játszótársai:
Eléje ott nyájas szóval kerül
Az agg szülő — tán már csak néhai —;
Minden szöget, minden zugot
Ugy lel miképen megszokott,
Bár őse telkén most a vén idő
Uj gazda: bont, épít, ahol s mint kedve jő.

Mely ott felé zeng, a meghitt beszéd,
Anyai tejnek édes folyama,
E szó nyitá meg szívét és eszét,
Ajkára ez simult, hogy dallana;
Szerelme bimbóhajnalán
E nyelvet érté a leány,
S ezen vizonzá a „szeretlek"-et,
Vagy a sohaj szócskát, mit visszarebegett.

S a nyílt szivű nép, melyet ott talál,
Vele érzésben és nyelvben rokon;
Dala e nép közt ajkról ajkra száll,
Örül vagy sír az édes hangokon;
Fogékony ott minden kebel
A dalra melyet énekel —
S hogy ebből semmi hang el nem veszett,
Tudnia biztosan, mily boldog élvezet!

Ameddig ily nép fogja öt körül,
Nép, melynek érzi keble, zengi szája
A költő énekét, addig terül,
Ott éri végét *a költő hazája*;
Azon túl maga jövevény,
Dala üvegházi növény,
Legszebb illatja, színe kárba megy:
Széles világon nincs népe s hona — csak *egy!*

Innen, hogy ő e népet és hazát
Szeretni tudja kimondhatlanúl:
Nem a díjt méri, melyet tán az ád,
Oltára nem önző lángokra gyúl;
És, bárha szük és bárha gyér
A jutalom és a babér:
Ő e honért, e honnal s honnak él,
Örömeit, búját zengvén, ha dalra kél.

Boldog, ha büszke lantján a haza
Dicsőségének napját zengheti!
Ha nincs múltjának vérző panasza,
S reménye vásznát jó szél lengeti!

A dal, mit így teremt ujja,
Egy nemzeti hallelujah,
Viszhangja messzi ég alá kihat —
És fölverendi a késő századokat.

De bár fogy a nép és hazája pusztúl,
És a jövendő hallgat, nem felel,
Bár keble csak bánat dalára buzdúl:
Honát a költő mégse' hagyja el;
És, mely alélt hattyú gyanánt
Várja magára a halált —
Ő nemzetének hattyuéneke,
Ő, a lant bánatos, holdokló gyermeke.

12. A dalnok búja.

Sötét éjben, rideg lakában,
Virraszta meddő bánatában
A dalnok egyedül;
Mint egy koporsó, néma lantja,
Nehéz gondban fejét lehajtja,
Bús hangszerére dül.

Mellette és körüle vannak
Romai sok törött sohajnak,
Szárnya-szegett dalok,
Szelleme gyászos töredéki,
Fájdalma átkövült emléki . . . .
Romok közt andalog! —

Miért nem zendül, mire hallgat,
Oh ének ifja, lantod, ajkad?
Miért igy vesztegel?
Vagy szíved elfásult, kiégett,
S a szép világ bübája téged
Többé nem érdekel?

Nem lelkesülsz-e föl, ha nézed,
Tavaszszal az ifjú természet
Hogyan képez, teremt?
Nem hallod-e a lomb sohajját?
És a patak csörgő morajját
Nem érted, mit jelent?

A fölkelő, a nyúgovó nap
Kietlenebb-e s untatóabb
Mint egykoron vala?
Nem hat meg az éj szent magánya?
A holdvilág sejtelmes árnya,
S a fülmilék dala?

— „Hagyj, kérlek, itt némán epednem.
Oh, volna bár kiégve keblem
S többé ne érzenék! . . . .
De, mint a Mózes bokra hajdan,
A dalnokszív ég olthatatlan
És soha el nem ég.

„Jő a tavasz . . . *virágot* ápol,
Mind ez, mit a hősek porából
Fel bír éleszteni!
A lombsohaj ezrek nyögése
És a patak gyász csörrenése . . . ?
Könnyü megérteni.

„A felkelő, az elhunyó nap
Hozott-e ma, igér-e holnap
Örömet és reményt?
S az éjfélnek van-e magánya?
Megnépesíti holtak árnya,
Felzaklatván, az éjt —“

Dalnok, ha van szivednek búja,
S érinti azt fájdalmak ujja,
Hangot hogy még sem ad?
Hiszen a bú mesterkezének
Verésitől a legszebb ének,
A legszebb dal fakad.

— „Haj! zönghet-e a szívnek húrja
Midőn a bánat tépi, dúlja
S nem óva nyúl felé?
Ha durva kézzel gyönge lantod
Kemény sziklához paskolandod:
Harmonia kel-é?“

Szülötte vagy tán gyáva kornak,
Lelkedben eszmék gyúlva forrnak
S nincs tárgy, kiöntened?
Tettekre híni fel a vásott
Idők fiát szent hívatásod,
Munkára költened!

— „Nem gyávaság korában éltem,
Láttam sokat, mindent megértem,
Mind a szépet, nagyot,
Miről zengett magasztos ének,
Mit följegyezvén a történet,
Csodául fenhagyott:

„Láttam Marathon győzedelmét,
Spárta leányi honszerelmét:
Xerxes özön hadát,
Leonidást Thermopylaeben
És, Tyrtaeust, lanttal kezében,
Buzdítni a csatát . . .“

Csodálatos! hát még se szólal
Hurjaidon magasztaló dal?
A hőslakoma vár:
Csaták után, hűs myrtus enyhén,
Nyugvó daliák közt pihenvén,
Édes a dal s pohár.

— „Csaták után, haj! nincs vidám tor,
Mit ének füszerezne s vándor
Kehelynek örömi:
Cyprus ködében a daliák
A dalnok énekét nem hallják
— Nem értik — zöngeni!

„De ő nem is zeng. Tehetetlen
Lantját letészi csüggedetten,
És szíve felzokog:
Oh, tí nagyok, oh, tí dicsőek,
Félisteni régmúlt időnek,
Szerencsés dalnokok!

„Fényes, magasztos korban élni,
Büszkén emlékezni, s remélni,
Tinéktek adatott!
Osztozni a hősnek babérján,
Vagy bús panaszt emelni sírján!
De mindig — szabadot.

„Megállapítni az időnek,
A múlt ködébe sietőnek,
Rohanó kerekét,
Bírván szelíd ének hatalmát,
Örökéletüvé tenni a *mát*
S *tegnap* történetét.

„Tinéktek adatott, a *gyenge*
Lant húrjain játszani s zengve
Éltetni az *erőst!*
És, kit nehéz vas dönte sírba
Az istenekkel tenni sorba,
— Feltámasztván a hőst.

„És adatott vala tinéktek
Teremteni új nemzedéket
Az elhúnyt sírjain;
Építni várost, Amphionként,
Hol durva kő mozdúla önként
A lantos húrjain.

„Én a kifáradt küzdelemnek
Hanyatló korszakán merengek,
Szemem *alátekint* . . .
Késő, habár láttam virágát,
Biztatnom a kidőlt fa ágát:
Virágozzék megint.“

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 2563 N. SZ.